Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (14124) | 1981 чылдың февраль 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ТЕХНИКА ШӨЛДЕРЖЕ ҮНЕРИНГЕ БЕЛЕН

КИЕВ, январь 30. (СЭТА-ның корр. Т. Аркушенко). Украинада чазын чер ажылдап кылыр болгаш үрезин чаштырар техниканың белеткели эрткен чылдың деңнелинден оранчок бедик темпилиг. Сөөлгү сеялкаларны, культиваторларны, илиирлерни шуут белен кылдыр септээш, ажылче үнеринге тургускан.

Тракторлар-септелгези база шалыпкын чорулп турар. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчилери — Крымның кодаа ишчилериниң үлегери-биле колхозтарның, совхозтарның болгаш райсельхозтехникаларның хөй кезиинде септелгени аң бедик мергежилдиг механизаторлардан тургустунган тускайлаан звенолар кылып турар.

Капитал септелгеге кирер тракторларны болгаш комбайннарны сельхозтехниканың тускайлаан мастерскаяларынче ажыл-агыйлар чорудуп турар. Эртемденнерниң сүмелээни чаа аргалары ында калбак нептерелдиг.

Часкы ажылдарга белеткелдер-биле кады ажаалда техниказының дугайын республиканың кодаа ишчилери утпайн келген. Тараа ажаар техниканың чартык кезии белениниң шугумунда тургустунган.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының съездилеринде

МИНСК. (СЭТА). Республиканың улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын Белоруссияның Компартиязының XXIX съездизиниң делегаттары чугаалажып көрген. Партияның XXVI съездизинге СЭКП-ниң Төлевилелиниң дугайында илеткелди БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Аксенов съездиге кылган.

Чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр сорулга-биле социалистиг чарышты улам-на калбартырының, коллективтиң ажыл-херээ дээш коммунист болгаш ажыл-ишчи бүрүзүнүң харысаалгазын бүгү тала-биле бедидериниң эргежок чугулазын делегаттар онзалап демдеглээн.

БАКУ. (СЭТА). Азербайджанның Коммунистиг партиязының XXX съездизи ажыл-ишчи болгаш негелделиг чоруктуң байдалынга болуп эрткен.

Съездиниң хүн айтырыы — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының болгаш республиканың партия организациязының, ревизия комиссиязының отчеттарын, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында илеткелди база республиканың партия организациязының удуртукчу органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге баар делегаттарны соңгуур дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле съездиниң делегаттары бадылаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев отчёттуг илеткелди кылган.

Үлетпүр болгаш кодаа ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң шапкын өзүлдези, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүсеткени — республиканың политиктиг болгаш ажыл-агый амыдыралының хөгжүлдезинде кол чүүл болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн. Онгу беш чыл планының кол даалгаларын республиканың ажылчы чоннары дөрт чыл болгаш ийи чартык айның дургузунда күүседипкен.

ТАЛЛИН. (СЭТА). Эстонияның Компартиязының XVIII съездизиниң делегаттары СЭКП Төп Комитединиң эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозун хүндүлүг президиумга бедик кѳдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. Г. Вайнонуң кылган отчёттуг илеткелин делегаттар чугаалажып көрген.

СОРУЛГА: ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

Төрүүр чүс хойдан-на 90-дан эвээш эвес хураганны камгалап алыр—республиканың хойжуларының бо чылдагы социалистиг хүлээлгези ол. А «Нарын» совхозтуң хойжулары бо чылын хой бүрүзүнден хураганны камгалап алыр болгаш доруктурар дээш демисежир деп шиитпирлээн. Нарынчыларның бо патриотчу эгелекчи кыйгырыы республикага улуг деткимчени алган. Чамдык таварылгада бедиткен хүлээлгени күүседир дээш, чогуур организастыг ажылдарны чорутпайн баарының чижектери тургулаар болгай. Бо совхозта ындыг эвес.

Мал чемин белеткээрин эки организастаан, мурнуку чылдыындан 43 хуу хөй бөдүүн чеми ажыл-агыйда амгы үеде бар. Чер одарын план ёзугаар камныг ажыглап, херек черлерде далбый тыртып турар. Ында механизаторлар суурже кирбейн, хойжу аалдарда чурттап, ажылдап турар. Хой, хураган кажааларын эки септээш, чылыглаан. Бүгү коданнарны чылыг суг-биле хандырар дээш, улуг доскаарларны салгаш, болдунар-ла аргалар-биле чылыглаан. Мал ам чылыг суг ижип турар. Суг сөөртүр 6 машинаны быжыглаан.

Малчыннарның мергежилин, арга-дуржулгазын бедидери совхоз дирекциязының, партия комитединиң чорудуп турар чугула ажылдарының бирээзи. Ам хойжуларның дөрттүң бир кезии—бирги, ийиги класстың малчыннары, дагдыныкчылар. Зооветөөредилге, экономиктиг билиглер школаларының кичээлдери доктаамал эртип турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде район хемчээлдиг семинарны совхозтуң баазазынга эрттиргени база таварылга эвес.

Төрүүр 28 кодан бүрүзү 2-2 сакманчы-биле хандыртынган. Специалистерни, харысалгалыг ажылдакчыларны коданнарда быжыглаан, олар организакчы, политмассалыг ажылдарны чорудуп турар. Улуг соок үеде берге байдалдарда тергиин харысалгалыг чымыштыг ажылда кижилерге автомагазин кээп садыглап, эмчилер үнүүшкүн кылып чедип турар кылдыр организастаан.

Бо бүгү хемчеглер хойжуларның берген сөзүнге ээ болур дээш, кызымак, ёзулуг-ла маадырлыг ажылы эки түңнелдерни берип турар: ажыл-агыйда төрүүр 12,7 муң хире хойнуң 25 хуузу оолдаан, үш муң ажыг чаш хураган онча-менди доругуп турар. Оларны дораан-на учётка ап, дугаарлап, акт тургузуп турар учётчиктер бригада бүрүзүнде бар.

Чижекке алганывыс ажыл-агыйның малчыннары ышкаш, бедик үре-түңнелдиг ажылдап турарларны хөйну адап болур. «Х Улуг хурал» совхозта А. Б. Содунам, Карл Маркс аттыг совхозта Д. К. Ондар, «Хемчикте» М. С. Саая, «Барлыкта» С. Б. Сарыглар, «Сүт-Хөлде» Д. Д. Ондар, «Улуг-Хаяда» С. Ч. Шактар-оол, «Ак-Туругда» И. Б. Данзырын, «Хаындада» Б. Д. Орбаа, «Найыралда» Х. К. Дагба-Лама оларның коданнарында хоюнуң хөй кезии оолдаан, чаш төл менди доругуп турар.

А ниити республикада хой оолдаашкынының байдалы амгы үеде мындыг. Эрзиичилерниң үлегери-биле хойну эрте оолдаашкынче шилчидип турарының түңнелинде бо үеде төрээн хойнуң саны эрткен чылдыындан 41 муң ажыг башка көвүдээнин демдеглээр апаар. Ол эки дуржулга дээрзин амыдырал бадыткаан. Чайгы деңгелин ышкынмаан хойнуң хураганы боткур, шыырак, ол кыштың соогун чиик эртер болгаш күске чедир дыка улгадыр, эки семиртирге күрүнеге-даа садар хире деңзилиг болу бээр.

Камгалап алган хураган саны төрүттүнгенинден барык үш чүс баш эвээжи амдыгааштан кичээндириг болур ужурлуг. ооң чылдагааны билдингир: чаш төлдүң өлгенинден, ара салып азы өлүг төрүттүнгенинден хораашкын. Оларның ниити саны эрткен чылдың деңнелинден харын-даа көвүдеп турары дүвүрээзинниг болдурбас арга чок. Бо чугаалангыя Кызыл, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарга хамааржыр.

Маңаа немештир чылдың-на катаптаар бир четпес чүүлдү сагындырары артык эвес. Бо үеде камгалап ап турар хураган саны хөй болур, план, хүлээлге-даа күүсеттине бээр деп идегел-даа төрүттүнер. Ынчалза-даа чайлаглаашкын эгезинде ол көрүзүг оранчок чавызап каар. Чижээ, эрткен чылын чүс хойдан чүгле 66 хураган алдынган. 175 муң хой, өшкүден төл албаан, 53 муң чаш төл өлүп хораан. Моон мындыг түңнелди үндүрзе чогуур: чаш төл камгалап алырынче кичээнгейни чайлаглаашкын эгелээже чедир бичии-даа суларадып болбас.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктар амдыгааштан чамдык черлерде көстүп келген. «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарның чамдык коданнарында малга бээр дус чок, мал чемин удур сөөртүп турар. Ол ажыл-агыйларның, «Хадын», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «Ак-Туруг» совхозтарның чамдык малчыннарынга автомагазиннер барбас, почта айда бир-ийи-ле катап кээр деп хомудалдар бар. Кайда-ла мындыг хевирлиг байдал бар апарган болдур, доп-дораан дээштиг хемчеглерни алыр херек.

Партияның удавас болур улуг шуулганынга хойжунуң төлептиг белээ чаш төлдү онча-менди доруктурары болур. Партия, профэвилел, комсомол организациялары хойжулар ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, политмассалыг ажылды күштелдирер ужурлуг.

РОССИЯ: БЕШ ЧЫЛДЫ ДООСКАНЫ

РСФСР-ниң 1980 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң

Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Россия Федерациязының хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери социалистиг чарышты улам калбарткаш, СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар. Ол дугайын РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглээн.

1980 чылда ниитилел бүдүрүлгезиниң болгаш чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдези дараазында сан-чурагайлар-биле көргүстүнер: хереглелге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга 1979 чылдаазы-биле деңнээрге 103,6 хуу болган; үлетпүр продукциязы — 103,1 хуу; ооң иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери — 103,1 хуу, хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери — 103 хуу; кодаа ажыл-агыйның продукциязы — 98 хуу; ниити ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы — 103,5 хуу; кол фондуларны ажыглалга киргени — 108 хуу; капитал салыышкыннар — 103 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны—101,4 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге —102,8 хуу, кодаа ажыл-агыйга (ниитилел бүдүрүлгези) — 100 хуу, тудугга—101 хуу; улус ажыл-агыйының орулгазы (деңнештирген өртектер-биле) — 101,5 хуу; чурттакчы чоннуң кижи санынга боттуг орулгалар —103,3 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл-төлевириниң фондузу — 104,7 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша шалыңы — 103,3 хуу; чурттакчы чонга хереглелдиң ниитилел фондуларындан төлелгелер болгаш чиигелделер: шуптузу — 106 хуу, чурттакчы чоннуң кижи санынга — 105,4 хуу; күрүне болгаш кооператив садыгның үүрмектеп садар бараан саарылгазы—105 хуу, чонга ачы-дуза чедирериниң боттандырган хемчээли—107,4 хуу; чуртталга бажыңнарының ажыглалга кирген ниити шөлү—108 хуу.

Бүдүрүлгеге эртем-техниктиг чедиишкиннерни ажыглаары, улам калбарган, эртем болгаш техника улам хөгжээн.

Каттыжыышкыннарга болгаш бүдүрүлгелерге продукцияның доктааткан ниити хемчээлиниң чыл планы күүсеттинген. Бүдүрүлгениң немей өзүлдези 1979 чыл-биле деңнээрге 3,1 хуу болган. РСФСР-ниң үлетпүрүнүң чамдык адырларының бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезиниң темпилери 1979 чылдыынга деңнээрге дараазында хууларга көргүстүнер: электроэнергетика—105; одаар чүүл үлетпүрү—102; кара болгаш өңнүг металлургия 101; химия болгаш нефтехимия үлетпүрү—106 хуу; машина тудуушкуну болгаш металл болбаазырадылгазы — 106, ыяш болгаш ыяш болбаазырадып кылыр база целлюлоза-саазын үлетпүрү—102; тудуг материалдарының үлетпүрү — 100,7; чиик үлетпүр—102; аъш-чем үлетпүрү—99 хуу.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агыйга хереглелдиң барааннарының бүдүрүлгези 7 хуу көвүдээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң немей өзүлдезиниң 90 хуузу чедип алдынган. Орулга улгаткан.

Москва, Ленинград хоорайларының, бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүр продукцияның ниити хемчээлиниң планын күүсеткен.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары болгаш бүдүрүлгениң техника-экономиктиг көргүзүглери экижээн.

Ынчалзажок, чамдык бүдүрүлгеге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияның бүдүрериниң болгаш сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, продукцияның бот-үнезин чигедириниң, акша чыылдазының, чаа техниканы болгаш технологияны ажыглап кирериниң доктааткан даалгаларын күүсетпээнин, керээлер болгаш наряттар ёзугаар хереглекчилерге продукция бээриниң хемчээлин хандырып шыдаваанын РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында айыткан.

1980 чылда РСФСР-ге тарааның ниити чыылдазы 105 миллион тонна азы 1979 чылда турганындан 13,1 миллион тонна хөй болган. 24,3 миллион тонна чигир свеклазы фабриктарга баар, 2 миллион тонна тарымал тоорук, 36,9 миллион тонна картофель, 10,3 миллион тонна ногаа ажаап алдынган.

1980 чылда 7,4 миллион тонна коң эъттиң, 46,5 миллион тонна сүттүң, 39,5 миллиард дагаа чуургазын болгаш 213 муң тонна дүктү бүдүрген.

1979 чылда турганы-биле деңнээрге күрүнеге тараа садары 7,4 миллион тоннага, оон иштинде кызыл-тас—5,5 миллион тоннага көвүдээн.

1980 чылда күрүнеге 7,6 миллион тонна дириг деңзилиг азы оңу коң эътче шилчидерге 4,7 миллион тонна мал болгаш куш эъдин, 30,2 миллион тонна сүттү, 26,5 миллиард дагаа чуургазын саткан. Дагаа чуургазы садарының планы ажыр күүсеттингени. Ынчалзажок күрүнеге мал болгаш куш эъдин база сүт болгаш дүк садарының планнары чедир күүсеттинмээн.

1980 чылда колхозтарның ниити орулгазы 6,6 миллиард рубль болган.

Кодаа ажыл-агыйны хөгжүдеринге ажылдарның бүгү комплексиниң талазы-биле капитал салыышкыннары 19,6 миллиард рубль болган. Бүдүрүлге тудугларын кылырынга 16,4 миллиард рубльди киирген. Кара хөрзүннүг эвес зонаның кодаа ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкыннары 7 миллиард рубль болган.

Ниити ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 4,2 триллион тонна-километр азы 1979 чылдаазы-биле деңнээрге 4 хуу өзүлделиг болган.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ниити өртээ 79,4 миллиард рубль хемчээлдиг кол фондуларны ажыглалга киирген. 1980 чылда күрүнениң улуг 140 чаа үлетпүр бүдүрүлге черлери, хөй санныг чуртталга бажыңнары, школалар, эмнелгелер, школа назыны четпээн бичии уругларның албан черлери болгаш социал-культураның өске-даа тудуглары ажыглалга кирген. Ажылдап турган бүдүрүлгелерни чаартырын, алгыдарын, техниктиг элезин база боттандырган. Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуу чедиишкинниг үргүлчүлээн.

Акшаландырыышкынның бүгү курлавырының күсели-биле РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга киирген капитал салыышкыннары 83,1 миллиард рубль болган. Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Ынчалзажок капитал тудуунда ам-даа улуг четпестер бар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле даалгалар, керээлиг ажылдарның; кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлериниң хөй хевирлерин ажыглалга кирериниң планнары күүсеттинмээн.

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр санаарга, боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу өскен. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 3 хуу бедээн.

Хереглелдиң ниитилел фондуларындан республиканың чонунга берген төлелгелер болгаш көргүскен чиигелделер 68 миллиард рубль азы чыл дургузунда 6 хуу өзүлделиг болган.

Социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң программазын күүселдези үргүлчүлээн. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназының кодаа ажыл-агыйының ажылдакчыларынга материалдыг идиг бээрин күштелдирген.

Күрүнениң, чуртталга-тудуг кооперациязының, колхозтарның болгаш чоннуң акша-хөреңгилериниң күсели-биле чаагайжыдыр кылдынган 1218 муң квартираларны болгаш хууда бажыңнарны ажыглалга киирген. Ажыглалга кирген чуртталга бажыңнарының ниити шөлү 60,2 миллион дөрбелчин метр, ооң иштинде кодаа черлерге ажыглалга киргени — 14,5 миллион дөрбелчин метр болган. 5,8 миллион хире кижилерниң чуртталга байдалдарын экижиткен.

Бойдус курлавырларын боттуг ажыглаар болгаш бойдустуң бистиң долгандыр турар чүүлдерин камгалаар талазы-биле хемчеглерниң калбак программазын боттандырган. Ол сорулгаларга чарыгдаан капитал салыышкыннары миллиард ажыг рубль болган.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ыңай сайзыраан. Чоннуң эмнелге хандырылгазы болгаш организастыг дыштанылгазы экижээн.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1981 чылдың январь 1-де 139,1 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

АЖЫЛ-ХЕРЭЭ-БИЛЕ БАДЫТКААР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр, мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, 1980-1981 чылдарның кышкы үезинде мал продуктуларын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедир, СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, социалистиг чарышты калбартып, бедиткен хүлээлгелерни алган улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Совхозтуң малчыннары 1981 чылдың бирги кварталында күрүнеге 30 тонна эътти, 95 тонна сүттү садарын хүлээнгеннер.

Алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг күүседир дээш Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи бөдүүн чемнерни: сигенни болгаш саванны амдан-сүүзүн кирр болбаазыраткаш, малга берип турар. Фермада мал чеми болбаазыралыр цех доктаамал ажылдап, чемнерни янзы-бүрү холуксаалар-биле холуп, чымчадып турар. Малга бөдүүн чемнерни ол хевээр бээрин шуут болдурбас апарган. Совхозта малчын бүрүзү бот-хүлээлгелиг, бот-боттарын чарышка кыйгыржып алган ажылдап турар.

Совхозтуң партия, профэвилел, комсомол организацияларының малчыннар ортузунга чоруткан организастыг хемчеглериниң түңнелинде, ында ниитизинин малының кыштаглаашкыны элээн эки эртип турар. Бо хүннерде совхозтуң 15328 баш шээр малы 34 коданда кыштап турар. Кыштаг бүрүзүнде сиген, саваң, көк сула, чарба дээш, өске-даа мал чемнери дүжүртүнген. Суг кудар доскаарларны бичии бажыңчыгаштар иштинде таарыштыр кылган, сугну аңаа чылыткаш малга бээр.

Совхозтуң малчыннары бо кышче эки белеткелдиг кирген. Төрүүр хойларга 7, чаш хураганнарга 5 чаа кажаа туткан, а чамдык кажааларның орнуун солаан.

Бо хүннерде 2414 хой оолдаан, чаш хураганнары онча-менди. Төрүүр хой кадарчыларынга дузалажыры-биле 56 сакманчы коданнарда ажылдап турар. Чаа төрээн хойларга болгаш чаш хураганнарга бээри-биле пөш, шиви будуундан далган белеткээр звенону совхозта тургускан, а ооң бүдүрген витаминниг далганын кыштагларже доктаамал чорудуп турар.

Хой массалыы-биле оолдап эгелээн, кадарчыларның кандаар-даа аажок чымыштыг үези келген. Кыштаглаашкынга эки белеткенгеи, кадарган малын чидириг чок ажаап, төрүттүнген чаш хураганнарны онча-менди доруктуруп турар мурнакчы хойжулар совхозта эвээш эвес. Чижээ, Ооржак Хаяда 260 хой, Татьяна Ондаргэ 210, Монгуш Чозар-оолда 220, Монгуш Биче-оолда 152, Монгуш Кертик-оолда 180 хой оолдаан, төрүттүнген хураганнары менди доругуп турар.

Совхозтуң малчыннары мал чемин хумагалыг чарыгдап, чарбаны, тарааны чүгле онгачага уруп, сигенни, саваңны шагжаларга салып берип турар.

Мыйыстыг бода мал дөрт кедек фермада кыштаглаан. Арыг-Бажының төп сүт-бараан фермазында 478 инек бар. Чаа чылдан бээр 27 инек оолдаан, бызаалары менди доругуп турар. Хүнде саанчылар 790 кг чедир сүттү саап, ол хүн бүрү көвүдеп турар. Кызыл-Хавак, Беддир-Бажы фермаларында инектерниң кышкы ажаалдазы эки, биче малдарны тургузу азырап, а өскелеринге немелде чемнерни берип турар.

Күрүнеге садар 160 ажыг шарыжыктарны Шиви-Кулуруунда семиртир азырал шөлүнде сиген, саваң болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерип турар. Ында улуг кадарчы Ооржак Седен кежээ, кызымаккай ажылдап, кадарган малын онча-менди ажаап, оон хонукта бедик немелде деңзин чедип ап турар.

Совхоз бо кышка 1100 тонна сигенни, 360 тонна сенажты, 370 тонна саванны, витаминниг сиген далганын, 990 тонна силосту курлавырлап алган.

Мал кыштаглаашкынында чедимчелиг чүүлдер-биле чергелештир, чамдык четпестер барын айтыры чугула. 1980 чылда төрүттүнген эр, кыс хураганнарын коданнарын улгатырганының ужурундан, чамдык коданнарга одар-белчиир кызамнап турар. Ол коданнарга харын далбыйлаарын болгаш немелде чемгерилгени организастаары негеттинип турар. Ол ышкаш төрүүр хой коданнарын бригадирлер, зоотехниктер, мал эмчилери хүн бүрүнүң контролюнга ап, хойжуларга практиктиг дузаны чедирзе чогуур. Беддир-Бажыда бода мал фермазынга четпестерни чайлатса-даа, ында инек кажаазының иштиниң өл-шыгы хевээр, аңаа кургаг чадек тегери чугула. Кызыл-Хавак, Беддир-Бажы фермаларда инектерге бөдүүн чемнерни кургаг хевээр берип турары четпес. Саванны пыгыдып, чымчаткаш бээриниң хемчээн алыр херек.

Бо четпес чүүлдерни совхозтуң дирекциязы кыска хуусаада чайладырының хемчеглерин алыр хүлээлгелиг.

Б. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик район.

«Востоксантехмонтаж т ы ң» кежүп чоруур механизастаттынган колоннузында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу О. Н. Монгуштуң удуртканы сантехниктер бригадазы эрткен беш чылдар иштинде хөй хемчээлдиг ажылды кылып чорутган. Бригада онгу беш чылды хуусаа бетинде күүсеткен. Коллективке чаа келген монтажниктер анылктар О. Монгуш, А. Ходанов, В. Есюнин ышкаш хоочуннардан арга-дуржулгага өөренип, үлегерин эдерип турарлар. Сөөлгү чылдарда бистиң бригада найысылалда 12, 13, 18, 19 дугаар бажыңнарны, уруглар садтарының суг дамчыдылгаларын бедик шынарлыг кылгаш дужааган.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) сантехник-монтажник В. Есюнин болгаш бригадир О. Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧЫМЫШТЫГ ХҮННЕР

«Мурнакчы» совхозтуң девискээринде бо кыжын хар улуг дүжүп, соок дыка дыңзып турза-даа, малчыннар ниитизинин малын кыштап хүр ажырар, чаш төлүн онча-менди камгалап, доруктурар дээш онза кызымаккай ажылдап турарлар. Бо хүннерде Базырык-Алаактың, Чаңгыс-Терекниң болгаш Ак-Хемниң хойжу бригадаларында 4 муң 485 ажыг хой оолдаан, оларның 3 муң 900 чыгыы хураганнары шупту онча-менди доругуп турар. Малчын коданнарда ам 87 сакманчы ажылдап, хойжуларга улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитет болгаш комсомол комитеди кыштаглаашкынны организастыг эртгирерийче угланган дээштиг хемчеглерни ап чорудуп келген. Хойжу бригадаларда суг сөөртүр үш машинаны быжыглаан, малды чүгле чылыг суг-биле суггарарын боттандырган. Төрүүр хой коданнарында мал чемнерин, дусту четчири-биле сөөртүп чедиргилээн, 22 кыштагга электрик чырыын киирген.

Хой оолдаашкынының чымыштыг үезинде амыр-дыш чок ажылдап, хойдан-на хураганы камгалап алыр дээш туржуп турар мурнакчылар совхозта эвээш эвес. Хойжулар Ч. Кара-Донгак, Х. Ооржак, Ч. Салчак дээш өскелер-даа төрүттүнген хураганнарны бүрүн менди доруктуруп турарлар.

С. ЧАМЗЫ,
А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш В. П. Суровту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң партийжи организастыг килдизиниң эргелекчизи эш Вальдемар Петрович Суровту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың январь 30.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

ХОЙЖУ, МОНУ БИЛИП АЛ!

Республиканың кадээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелеринде дараазында чүүлдерни чедип алыры хойжуларга онаажып турар.

1980 чылдың деңнелиңге бодаарга, хойнуң болгаш өшкүнүң баш санын 7,1 хуу көвүдедир.

Төрүүр 100 хой, өшкүге онаапштыр 90 анай, хураганны менди доруктурар.

Хой бүрүзүнден 2,21 килограмм дүкту кыргып алыр.

Дужаар хой, өшкүнүң дириг деңзизин 42 килограмм чедирер.

Республика он бирги беш чылдың баштайгы чылында 25,1 муң тонна эътти, 27,3 муң тонна сүттү, 2710 тонна дүкту, 15,2 млн. чуурганы күрүнеге садар.

Мал ажылының херегледиңге 225 муң тонна сигенни, 65 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр.

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ

ЯНВАРЬ 26-ГА ЧЕДИР МЕДЭЭ

Районнар	Төрээн хой		Алган хураган	
	1980	1981	1980	1981
Бай-Тайга	12564	17748	12520	17764
Мөңгүн-Тайга	10778	12023	10773	1171
Барыын-Хемчик	10560	11700	10560	11638
Өвүр	7926	12200	7931	12198
Чөөн-Хемчик	22160	27198	22114	27193
Улуг-Хем	15080	24429	15061	24381
Таңды	1261	3801	1249	3799
Бии-Хем	3895	6297	3952	6303
Тожу	—	280	—	280
Каа-Хем	620	2349	620	2297
Тес-Хем	6728	5582	6728	5582
Эрзин	1438	9330	1438	9328
Кызыл	7411	7752	7337	7687
Республика:	100421	141689	100288	141471

ШЕНЕЛДЕ

Карл Маркс аттыг совхозтуң дуңгужун төрүүр 1200 баш тогду хойларын тускай комплексте мөөңнээн. Ону коммунист Сат Дүктүг удуртуп турар. Тогду хойлар дижээр болганда, оларга чер оъттаары таарымча чок. Совхозта мал ажылының тускай эртемниглери ону өөренип көргеш, 1980 чылда 500 баш тогду хойларны чаңгыс черге кыштаткан. Бо чылын кажаа-хорааны немей туткаш, ону комплекс болдургаш, үш кодан аныяк хойларны чаңгыс черде кыштаткан.

Мооң мурнунда чылдарда тогду хойларны аңгы-аңгы коданнарга кыштадып, чер одарладып турда, төрүүр 100 башка онаапштыр деңгүп-ле 20—30 хураган ап турган.

Ам комплексте мөөңнээн малды төрээнин бир бөлүк, төрүүр чедип турарын өске бөлүкке үскен. Боозу биче, төрүүрү элек тогдуларны оларже үндүрүп турар. Үстүнде ийи бөлүкте хойларны Сергей Ондар биле Ондар Докуп олар, ажаап, азырап турар. Тогдуларга бээр чемниң тускай рационун тургускан, ону ёзугаар чемгерип турар.

Амгы үеде 420 тогду хой төрээн. Оларның чаш хураганнары менди доруттуп турар. Хураганнар ажаап, азыраар сакманчыларны четчелээн. Мал эмчилери болгаш өске-даа специалистер график ёзугаар комплексте доктаамал кээп, хойларның байдалын хайгаарап турар.

Мөөңнеттинген тогдулар дугайында совхозтуң улуг мал эмчизи Сат Өлзей-оол мынчаар чугаалап турар:

— Мооң мурнунда тогду хойлар чер оларынга турда, 100 башка онаапштыр кончуг эвээш хураган ап турган бис. Эрткен чылдан эгелээш, совхозтуң тогду хойларын чаңгыс черге мөөңнээр деп шиитпирлээн. Ол болза бир янзы шенелде болур. Боларны чаңгыс комплекске тургускаш ажаап, азыраары чиик. Чем сөөртүп дажыглаарынга база эки. Шенелде багай эвес түңнелди берген. Төрүүр 100 тогдуга онаапштыр 80 хураган алдынган. Ол болза мурнуку чылдарлаан ыракта бедик көргүзүг-дүр. Моон соңгаар-даа бо шенелдени уламчылаар, тогду хойларның ажаалдазын экижидер бис. Ындыг арга-биле тогду бүрүзүндей-не хураган алыры болдунуп болур апаар.

Комплексте электриниң киирген. Малчыннар чайлыг, хостуг үезинде ак-көк экранны көрүп, республикада, чуртта, делегейде болуушкуннарны оон билип ап турар.

М. ШААЛЫЙ.

Чөөн-Хемчик район.

ЭЭН КАЛГАН ТУРЛАГЛАР

Одарладыр мал ажылында малчыннарны суурларга турум чурттаарынче, малды ээлчежип кадарарынче шилчидер дугайында айтырыгны солун арынналарынга чугаалажып турары черле чүүлдүг-дүр. Ону моон мурнунда, чеден чылдар үезинде, чугаалажып турганын билир болгай бис. Ынчан ону СЭКП обкомунуң IX пленумунга чугаалажып көргеш, одарладыр малда ажылдап турарларны суурга чурттадыр, ээлчеглиг кадатты организастаар дугайында шиитпирни хүлээп алган турган.

Манаа холбаштыр бистиң «Кызыл туг» совхозта мурнуку болгаш амгы байдалды бижиир бодай-дыр мен.

«Кызыл туг» совхозтуң малчыннары ээлчеглиг кадатты организастаар дугайында шиитпирни баштайгы чылдарда кончуг чүүлдүгзүнүп, деткип турганнар. Бо айтырыгны шиитпирлээрде, чеден чылдар үезинде бистиң совхозка хойжу бригадалар төптерин тургузарынче аңаа чаагайжыткан чуртталга бажыңнарын, чунар-бажыңнарны, кызыл-булуңнарны, харын-даа малчыннар кино, концерт көөр клубтарны кылырынче онза кичээнгейни углаан-дырган. Ынчан хойжу бригада бүрүзүнге культура төвүн тудуп тургускан. Хойжулар аңаа чыглып, хуралдап, чунар-бажыннап ап турган. Ол таарымчалыг болган.

Ынчалзажок ол чаагай херек үр болбайн, ара соксап калган. Ону улам-на ханыладып, чүгле бригадалар төптери тургузары-биле кызыгаарлаттынмайн, харын-даа ол төптерни даанныр бааза кылгаш, бүгү малчыннарны совхоз төвүнге сууржун чурттаарынче чоорту шилчидер ужурлуг турган. Биске ону ынчаар кылбайн барган. Баштайгы бергелерге таварышкаш-ла эгелээн чаа херектен ойталаан.

Ээлчеглиг кадат дугайында

Ол үеде хойжу бригадалар төптерин бүгү чүүлдер-биле бүрүн хандырары берге турган болбайн аан. Чижээ, сайгылгаан дижик. Ону ол үеде киирери берге, болдунар арга чок турган. Ам дээрге өске херек-тир. Улуг электри шугуму бистиң районда чедип келген. Ындыг болганда, чоокку келир үеде чүгле бригада хамаанчок, кыштаг бүрүзүнге сайгылгаанны киирип болур. Оон аңгыда бичии электри моторларын-даа ажыглап болгай. Мурнуку чылдарга бодаарга, совхозта машина-техника эльбек-тир. Ээлчежир малчыннарны коданнарга машина-биле чедирип каарының, оон сууржe эккээриниң болдунар аргазы бар апарган.

Ээлчеглиг кадатче эгелеп кирер деп турар үеде бистиң совхозтуң девискээринге — Саглы-Бажынга, Кара-Тейге, Хорумнуг-Ойга, Тагылгатыга болгаш Чараш-Дытка хойжу бригадалар төптерин тудуп тургускулаан чүве. Ам ол черлер ээнзирээн. Соңгалары чок бажыңнар арткылаан. Ону көөрге дыка хараадaнчыг! Улуг күштү, хөй чарыгдалды үндүрүп тургаш кылган оран-турлаг ынчаар хей барган. Бир тээ одарладыр малда ажылдап турар кижилериниң амыдырал-чуртталгазын экижидер, культурлуг болдурар, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында айтырыгны ам база катап көдүрүп турар чүве болганда, мону шиитпирлээриниң кандыг янзы эгелээрил? Ам база-ла, аанайткан, кагдынган бригадалар төптерин дагын тургузар бе? Азы малчыннарны шуут-ла суурларга чурттаарынче шилчиткеш, ээлчеглиг кадатты организастаар бе? Бо айтырыглар дүрүм ёзугаар салдынып турар. Эрткен үениң частырыгларын катаптавас дээш, ону ылаптыг өөренип көргеш, бо чугула социал айтырыгны шиитпирлээриниң чогум чүүден эгелээрин тодарадып алза чогуур деп бодаар мен.

Ам черже, бодавыже, бригадалар төптери тудуп, артык чарыгдаал үндүрүп турбайн, малды ээлчежип кадарар малчыннарны совхозтуң төп турлаанга чурттаарынче, шилчиткени дээре болгу дег-дир. Суурга чурттаарынче, ээлчеглиг кадатты организастаарынче шилчиири черле албан апаар. Чүге дээрге ам малда ажылдап турар кижилер аңаа мөңгези-биле, артпас болгай. Оларның хөй нуруузу назы дөгүп, кырaан, пенсиялап үнер четкен. Оларны солуур ужурлуг. А солуур салгал—аныяктар-ла болгай. Олар амгы малчыннар ышкаш ындыг байдалга мал кадарарынга чөпшээрежир бе? Берге боор. Мону барымдаалаарга, ээлчеглиг кадатты организастаары мырынай эргежок чугула. Ол — үениң негелдези.

Моон ужурунда солун арынынга көдүрүп турар айтырыг кончуг чугула деп бодаар кижи-дир мен.

Херек кырында боттуг байдалды ап көөр болза, ам суурларга ындыг-ла хөй бажың тудары негеттинмес. Малчыннар суурларда боттары бажыңнарлыг болгай. Чамдык бажыңнарда оларның ажы-төлү азы дөргүл-төрели чурттап турар. Бир чамдык бажыңнарны аңаа-ла дуй шаап каан тургулаар-дыр.

Ам айтырыг болза бо чүгүла ажыл-херекти хол-биле туткаш, эгелеп кирерииде деп бодаар мен. Ону соңгаарлаткан херээ чок. Малчыннарның хурал-суглаазын кылгаш, ээлчеглиг кадат дугайын аңаа чугаалажыр, тус-тус кижилерниң бажын-балгадының бар-чогун тодарадыр, малчыннарның сагал-оналын алыр болза чогуур.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

ТААРЫМЧАЛЫГ ӨГ

Казах өг— хойжуларга амдаа бодунуң үнезин чидирбээн. Ынчалзажок үлетпүрнүң бүдүрүп турар өглериниң кидизиниң шынары чавыс болгаш ыяжы хаарек болуп турарындан, ажыглаар хуусаазы эвээш.

Казах ССРЭ-де фабрикалар ийи янзы өгнү кылып турар: дүндүүнге чедир бедии үш метр, хаиадан ортузунга чедир хемчээли үш чартык метр, дөрт ханадыг база ханазындан ортузунга чедир 4,9 метр, алды ханалыг. Дөрт-беш кижилиг өг-бүлеге ол ажырбас, ынчан бир кижиге 3,7—4,5 дөрбелчин метр чуртталга шөлү онаажыр.

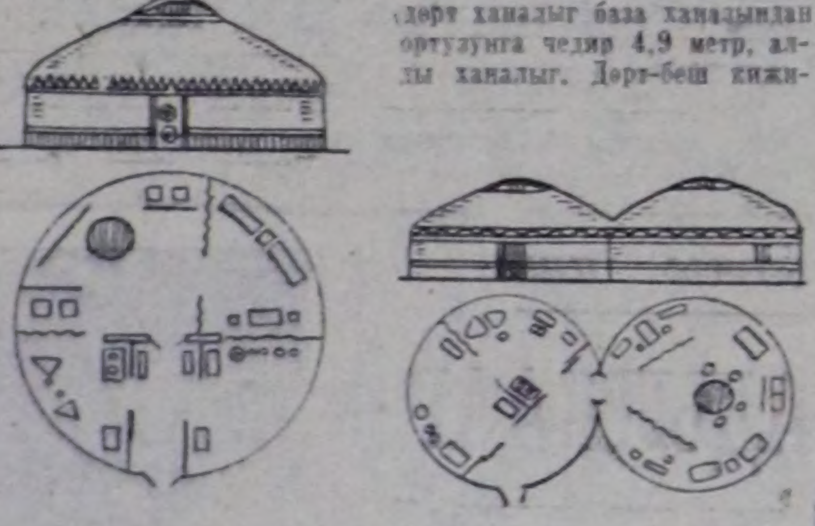

Өг бичии, чурттаарынга долу негелдеге четпес, эт-херексел, аптара-сава, орун-дөжек сыныштас, арыг-шевер сагыырынга таарымча чок болганындан хойжуларның оран-савазын экижидеринче кичээнгейни күштелдирери чугула. Кезек када синтетиктиг материалдар-биле шывар өглерни база бүдүрүп турган. Ол үрелинчел, таарымча чок боорга, кидис шывыгже катап кирген. Моол үлегер ёзугаар өглер кылыры таарымчалыг. Ынчан оон ыназын узадып, ханазын немеп тургаш, улгаттырып-даа болур. Өгнүң чурттаар шөлүн улгаттырарының база бир аргазы— ийи өгнү кожа тигери. Суугуну электри-биле чылыдар херекселдер-биле солуур. Олар энергияны аккумулятордан алыр болгаш хана дургаар астынган турар. Ынчаар электрижиткен болгаш газ салган өглер чыл келген түдум-на көвүдеп орар.

Хойжуларга эптиг болгаш таарымчалыг өглер херек. Оларны чогаадып алырынче кичээнгейни улам улгаттырары чугула.

Т. КАРАМЕНДИН,

архитектура кандидады.

(«Овцеводство» журналдан).

Специалистиң индири

ЧАШ ХУРАГАННЫ ӨСТҮРЕРИ

Кандыг-даа малдың кадык-шыырак, продукциязы хөй болгаш шынарлыг болуру оон чажында ажаалдазындан база чемгерилгезинден эгелээр. А ол дээрге сакманчыларның, хойжуларның — бүгү коллективтиң демниг кызымак ажылының түңнели болур.

Хураган төрүттүнерге-ле, оон аксын, думчуун дүрген сыгдулуп, шаразын аштаар болгаш дораан-на иезинге чылгадыры албан. Бир эвес хураган чаргажы-биле кады үнүп келир болза, ону дарый чара тыртары чугула. Тынмас, далбааргай төрүттүнген хураганның аксынче, думчуунче болгаш кулаанче үрүп, даваннарын ынай-бээр шимчедип тургаш, тынгарар.

Чаш хураганның шаразын незин бевир чылгап алырга, хураганны тургузуп тудуп, эмигни тыпсып, херек апарганда, аксынче саай тудуп тургаш-даа, ыяап-ла эмзирер. Оон бетинде иезиниң эмииниң дүктерин кыргааш, тускай шоодайга сугар болгаш эмигни чылыг суг-биле чуп кааптар. Черле ынчаш, хураганны эмзирер мурнунда, эмигни черже ийи, үш катап саай тудары албан.

Кандыг-даа амытанның аазы оон төлүнге эм болур. Хойнуң база ындыг. Чаш хураган иезиниң аазын эммес болза, ол доңуучал, аарыычал болгаш ырбыска болур. Ындыг хураганнар өзүп келирге-даа, продуктузу эвээш, төлү база-ла бодун долээр. Иезиниң аазын эммээн хураганнарга ылангыя ижин-шөйүндү аарыглары халдаачал. Ындыг хураганнарның организминиң янзы-бүрү аарыгларга удур туржур шинээ сула болганындан чамдык дуржулга чок азы чалгаа хойжулар хой хураганны өскүнүн турар. Ынчангаш эң чугула бүдүмелдерден, үнелиг белоктардан, үстерден, витаминнерден болгаш микроэлементилерден тургустунган ааны чаш хураганга эмзирери албан.

Чаш хураганнарны курган, чылыг, ынчалза-даа изиг эвес кажаага тургузар: 8-10 градус чылыг болуру таарымчалыг. Бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларның хураганын от салбас кажаага доруктурар. Изиг кажаага тургускан хураганнар доңуучал, ырмазы бак, аарыычал болур дээрзин черле уттуп болбас. Хөрээ аарыычал хураганнар ол. Оон ынай бир херек чүүл—чырык, хүн херели. Хүн херели чокта азы эпрэште өзерге хураганның сөөгү дүрген чарталбас, чымчак болур. Оларга кылаштаары берге. Ол база-ла аарыг. Ону болдурбас дизе, кажааны хөй чырык кирер кылдыр тудар, ылангыя делгем болуру чугула. Делгем кажаага хураганнар дешкилежир ужурлуг. Харын-даа оларны үр чыттырбайн, чамдыкта ынай-бээр хөйзүп маңнаштырар херек. Олар хөй шимчээр болза, чем чиири экижиир, организми дадыгар.

Чаш хураганнар кажаазынга чем үргүлчү белен турар ужурлуг. Иезиниң аазы, чырык болгаш чем — бүдүмелдер, витаминнер болгаш микроэлементилер организмге чедиишпестей бээрге, олар таварышкан-на чүвени (дүк, бышкак, сөөндак) чип туруп бээрлер. Ол үеде кажаага кээрге, олар кижини үглеп, ынай-бээр эдерип чоруп турар. Ынчаш үргүлчүнүң чемнери-биле черге лештир дус, ылангыя бүрүнү, ыяш бүдүүн болгаш шаңдазын бээр херек. Оларда үнелиг бүдүмелдер хөй.

Сөөлгү чылдарда дустуг брикеттер, чугай, эъг-сөөк далганы, преципитат, монокальций фосфат, кодтуг кальций болгаш өске-даа минералдыг чемнерни болгаш микроэлементилерни совхозтар ап турар апарган. Оларны мал чеминге азы сугга холуп тургаш, тускай эртемниглерниң айтыышкынын ёзугаар хураганнарга бээри чугула.

Малдың чаш төлүн доруктурарында база бир кол чүве бар. Ол чүл дээрге арыг-шеверни сагыыры-дыр. Душкен хөй дүгүн болгаш өске-даа бокту хүннүң-не, -карааан көзүлген санында-ла, аштаар. Кажааның температуразын үргүлчү чаңгыс аай тургузар. Хураганны изиг кажаага тургузары кедизинде хоралыг. Ылангыя хүндүс чемгерерде ажык, чырык, хүннээрек черге тургузар.

К. ИРГИТ,

Кадээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехники.

ЛАУРЕАТТАР

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннери, дециилгелиг технологияны ажыглаарынга үндезилээш, мал ажылының бедик шынарлыг нииту продукциязын бүдүрерин көвүдеткени, иштики курлавырларны дилеп тыпканы болгаш ажыглааны дээш, 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын хойжулар: Бухара областың Тамдын районунуң В. И. Ленин аттыг совхозунда Кадырмурат **Карабеков**, Чимкент областың Сайрам районунуң В. И. Ленин аттыг совхозунда Джуман **Аязбаев**, Нарын областың Ат-Башин районунуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунда Орозакун **Маметакунов** оларга тывыскан.

«Овцеводство» журналдан.

САКМАНЧЫЛАРНЫ ДАГДЫНМЫШААН

Чөөн-Хемчик районнуң «Хөндергей» совхозунуң хойжузу коммунист Кавaa Енданович Куулар хой чылдарның иштинде малчыннап, бодай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Малчын ам Хөндергейниң Азалыг-Өдек деп черде кыштап турар. Бодунуң турлаан кышка белеткеп алганы эки. Хой болгаш хураган кажааларын жалгаштап чылыглааш, чугайлаан. Эрткен чайын бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедиртип алган, оон кырынга немей совхоз саваны, көк-суланы, өске-даа чемнерни четчири-биле берген.

Хой суггарар доскаарын тускай бажыңчыгаш туткаш, ооң иштинде тургузуп алган, доктаамал одап, чылыг суг-биле хойларын суггарып, немелде чемнер-биле чемгерип, одарын планнап алганын ёзугаар камнап кадарып турар. Мал чеми каап бээр шагжалар, оңгачалар болгаш малга суг кудуп бээр демир деспилер-бар.

Хойжунуң коданында бичии электри мотору бар. Хой болгаш хураган кажаазында чырыкты киирген. Хойжу боду моторну ажылдадыр.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Кавaa Ендановичиниң коданында 312 баш тогду хой бар: Олар масаалыы-биле оолдап турар. Бо хүннерде 170 ажыа хой төрээн. Хураганнар бүрүнү-биле онча-менди доруп турар. Ында 3 сакманчы ажылдап, хойжуга улуг дузаны чедирип турар.

Кавaa Енданович бодунуң коданында сакманчылап турар аныяктарның дагдынныкчызы болуп, оларны мал ажылынга чаңчыктырып өөредип, арга-сүмезин берип турар.

Хойжу бо чылын төрүүр хойдан-на хураганны камгалап, бир хойдан 2,2 кг дүкту кыргып алыр болгаш 15 тонна сигенни, 15 тонна өдекти, 8 оңгачаны белеткээрин хүлээнгеш, социалистиг чарышка кожаzы Кавaaкай Моңгуш-ту кыйгырган.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

СООКТА-ДАА, ИЗИГДЕ-ДАА

Чазый бөрү, оор-даа болза,
Чайжок каза «саалдап» магат.
Аңай, хенче оът, суг сүргеш,
Азып, үстүп база болур.

Серемчиде хорамча чок.
Сезиктигден дайзын коргар.
Эки малчын ынчангаштың
Ээн черле малын кагбас.

Кажараан кадарчының
Караа көскү, кулаа дыыш.
Соокта-даа, изигде-даа
Сорулгазын чандыр баспас.

Өолет ЧИНМИТ.

ОРУК дески хову-биле шөйлүп чоруткан хиремзинделе, удаваанда чиде берген: бышкы куу туман турупкан, ыракта бараан көзүлбес. Ол чогум туман-даа эвес, дөртен градус ажып турар сооктуң тыныжы, шаңы-дыр ийин. Шан келзээр шаттарга баргаш, эстип берген чүве дег, чидип-тур. Кыйгак өңнүг хүн караанын шоозу четпес, шала бүлүртүң кылдыр чырыдып турар. Соок чывар чаактарны ана ажынадыр.

Бистиң адап-суунуп бар чорааныывыс Дус-Хөл мурнувуста бо көстүп келди. Ооң дугайында эрте-бурунгу тоол чугаалар-даа хөй. Дус кижилерниң амыдыралы-биле холбашкан болгаш ындыг ыйнаан.

Хөлден ырак эвесте шатта бөлүк оъттаан хойнуң бараанны көстүп келди. Ооң ынындында даг ужунда база бир кодан чор.

— Чоп ийи кодан апаарды? — деп, кады чораан эжимден кайгап айтырдым.

— Мал оран чер болбазык-па! — деп, ол харыылады. — Демги адарлыг малчынының ажы-төлү хөй, оларның бирээзи кожазында кыштаан болгай аан.

Шатче шөйлүп чоруткан электри чагылары-биле кожалаштыр, шатта турлагже хаптывыс. Иван Симчитович Данзурунуң кыштаа. Шаанда анаа өглер хонажы турган. Ам мырынай таныттынмас кылдыр өскерилген! Чаңгыс аай телевилел-биле туткан чуртталга бажыңнары. Оларның иштиде делгем, чылыг, чырык, сайгылгааныг. Чунар-бажың база бар. Кудукту кылган, сугну оон алыр. Хой кажааларында безин сайгылгааны киирген. Көлээниң овур-хевириниң илергей шаартынып, ажыл-ишчилерниң амыдыралының чаагайжып турары чаңгыс бышкаан безин тодаргай. Партияның болгаш чазактың келээ [illegible] дугайында сагыш салыышкынының ол чүүлдер херечилеп турар.

ИВАН биле Ёнчур Данзуруннар хой малдада-ла чээрби ийи чылдың бүүрүн көрүп турар. Иван Симчитович Тываның бөдүүн дүктүг хойларын Красноярск уксааның чиңге-нарын дүктүг кошкарлары-биле хайнакташтырар, хойнуң продуктулуун ындыг янзы бедидер, дүккүр шынарын экижидер талазы-биле чорудуп келген улуг ажылдың киржикчизи. Ам ооң коданында — нарын дүктүг уксааның хайнактары. Төрүүр хой кадаргаш, чыл санында-ла ол адарлыг малчын 100 хойга онаапштыр 105-тен 116 чедир хураганны менди доруктуруп, а хой бүрүзүнден 2,8-тен 3 кг чедир дүкту ап келген.

Хойжунуң коданын сонуургап көрдүвүс. Девискээринде бок безин чок, арыг-силиг. Хамык-ла чүве чурум-чыскаалдыг. Чемни черже төкпейн, кончуг хумагалап, чүгле саваларга каап берип турар. Кажаалар иштин сайгылгаан чырыдып турар, курган. Хөй хойнуң турар өрээлдер ээн, олар одарда. А чаш хураганнар турар өрээлде ыш-даш дидимтиг чүве. Дангаар-ла ак-ак хураганнар аңгы-аңгы уязыктерде. Чаа төрээн, чаш хураганнарлыг хойлар шагжаларда салган көк сигенни чип турлар. Хураганнарның шыырааажок, хойларның күш-дээрелл кускy хевээр.

— «Дужут» кайы хире болуп тур? — деп, Ёнчур Балыковнадан айтырдывыс.

— Хураган арбын-на-дыр — деп, ол харыылады. — Амдыызында 117 хой оолдаан. Оон ол хураган хөй алдынды. Оларны онча-менди доруктуур дээш үйгу-чыдыг чок ажылдап тур бис.

ООҢ Иван Симчитович-биле чугаалажы бердивис.

— Оону беш чылдың [illegible] — 1980 чылдың [illegible] малчыннарга шыңгы шылгалда болган болгай. Оон кандыг түңнелдиг үндүңер? — деп, улуг хойжудан айтырдым.

— Эрткен кыш, шынап-ла шыңгыы болган — деп, ол харыылады. — Ниитиниң малын онча-менди кыш ажырар дээш падыывыс бараан бис. Улуг күженишкинни үндүрүп тургаш, улуг хойларны бүрүн камгалап алган бис, а төрүүр 100 хойга онаапштыр хураган чүгле чүс болган.

Хойжунуң чугаазында арай хомудал аян бар болду. Ынчангаш база айтырдым:

— Чүс дээрге шыырак көргүзүг ышкажыл. Оон-даа хөйнү ап болур турган бе?

— Чылдын-на 105-тен кудулатпаан улус бис. Ынчангаш 100-тен 100 арай-ла хоомай-дыр ийин. Ынчалзажок кыш дээрге кыш-ла болгай. Бо чылын кызыдар апаар.

— Бо чыл онзагай чыл-дыр. Он бирги беш чылдың эгелээри бо. Ооң аңгыда СЭКП-ның ээлчеглиг XXVI съездизи база бо чылын болур. Ындыг болганда, коммунист малчыннарның хүлээлгези шыырак ыйнаан, але, Иван Симчитович? — дидим.

Кижим хеглүг хүлүмзүрбүшаан, чугаалады:

— Хүлээлге бедик болур ужурлуг харын. Улуг хойнуң кыштан 100 хуу камгалап алыр сорулга салдынган. Ону боттандырарының аргазы бар. Чүл дээрге мал чеми четчир. Оон аңгыда төрүүр 100 хойга онаапштыр 110 хураганны менди доруктурар, хойлардан 3,1 кг дүкту алыр хүлээлгелиг мен. Хойлар кидин тулуг оолдай берген. Ам безин он хөй ийистээн. Ол безин хүлээлге күүседиимче [illegible] магадылал-дыр. Хойнуң хөй кышкы [illegible] оолдаазан. Ындыг болганда, ийистээр хой эвээш эвес дээрзинге ынаныр болур.

ОЛ АРАЗЫНДА хойлар одардан өдекке кирип келди. Малчынның дузалакчы кадарчызы — ооң оглу Байыр болду. Байыр Иванович Данзурунуң ам адазының изин базып, хойжулап эгелээн олдур.

Хоочун малчынның кыштаанда курлавырлаан 20 тонна сиген, 600 кг витаминниг сиген далганы, сула бар. Ону кончуг хумагалап малга берип турар.

Иван Симчитович чугаа кадында мындыг солун саналды үндүрду:

— Бистиң «Чолураа» совхозтуң девискээринде, Тес унунда, Кызыл-Чырва деп чер бар. Ында буга үндүргеш, суггарып болур шөлдер 500 гектар хире. Олче буга үндүрүп, суггарып, хөй чылдыг сигенни тарыыр болза, совхозка мал чеминиң четчир баазазын тургузуп болур. Амгы үеде кандыг-даа техника бар-дыр. Чүгле эгелекчи, организакчы чорук херек.

Малчынның бо саналын деткиир херек. Кызыл-Чырваны суггаттыг сиген шөлү кылдыр ажыглаарының үези келген. Ол айтырыгны совхозтуң удуртулгазы өөренип көргеш, он бирги беш чылда шиитпирлээри күзенчиг.

ЧЭЭРБИ ажыг чылдар дургузунда малчынап келгеш, бодунуң ак сеткилдиг, кызымак күш-ажылы дээш Иван Симчитович Төрээн чурттуң орден-хавыяалары-биле хөй удаа шаңнадып келген. Ам оон хөрээн Ленин, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнер болгаш хөй-хөй медальдар каастап чоруур.

Дус-Хөл кодээзинде шатта кыштагга кышкы ымыр эскет чок дүжүп келген. Малчыннарның чымыштыг ажыл-ижи ам-даа уламчылаамышаан. Кыштын орук база катап куу туманче шөйлүп чоруткаш, дораа-на чиде берген.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРГА ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге моон соңгааргы чедиишкиннер совет кижилерниң коммунистиг медерелиниң хевирлеттинериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле сырый холбаалыг. Ол сорулгаларны шиитпирлээринче СЭКП Төп Комитединиң «Ажыл-агый механизмин улам ынай сайзыраңгайжыдарының болгаш партия база күрүне органнарының сорулгаларының дугайында», «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалдарын угландырган.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелин калбаа-биле пропагандалап турар амгы үеде «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары чүгүла черни ээлеп турар.

Эге организация күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ажылы-биле, амыдыралы-биле сырый холбаалыг болганындан күш-ажылчы звено болгаш кижи бүрүзүнүң ажыл-херээн, сагыш-сеткилин, оларның сонуургалын болгаш негелделерин эки билир. Ынчангаш эге организацияның коллективтиң кижилеринге идеологтуг салдарны дүрген болгаш дээштиг чедирип, оларның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин көдүрүп шыдаар. Бистиң республикада номчуттунуп турар лекцияның дөрттүң үш кезиин эге организациларга онаажып турар. Бо бүгү коллективтерге лекция номчулгазының шынарын экижидер, дээштиин бедидер талазы-биле оларның ажыл-чорудулгазын идепкейжидери негеттинип турар.

Бистиң республикада «Билиг» ниитилелиниң 282 эге организациязы бар. 4750 кежигүнүң ол каттыштырып турар. Чуртта бир эге организацияга ортумаа-биле 22 кежигүн онаажып турда, бисте чүгле 16 кижи болуп турар. Ындыг болганда кежигүннериң санын көвүдедир хемчеглерни алыр ужурлуг бис. Хамыктың мурнунда үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудуг, салыг, амыдырал хандырылга организацияларынга чаа эге организацияларны тургузары негеттинип келген, чүге дээрге анаа күрүне планнарын күүседири шиитпирлеттинер болгай. Амгы үеде кол сорулга болза, эге организацияларны улгаттырары, оларга тематиктиг секцияларны тургузары болур. Дуржулгадан алгаш көөрге, кайда тематиктиг секцияларны тургускан болдур, ол эге организацияның ажылы янзы-бүрү талалыг, пропагандага хары угда хөй айтырыгларны киирер. Чижээ, республиканың агрохимлабораториязында 30 кежигүнүг эге организация бар, олар коллдуунда дээди эртемниг көдээ ажыл-агыйның специалистери. Мында тематиктиг беш секцияны тургускан. Секция бүрүзү бодунуң планын ёзугаар ажылдап, республиканың ажылчынынге хамаарышкан теориктиг болгаш практиктиг айтырыгларны ажылдап кылырынга боттарының саналдарын киирип келген. Лекцияларны боттарының кылган дуржулгаларының түңнелдерин ёзугаар тургузуп турарындан анаа чаа, мурнакчы дуржулганы киирген болур. Ынчангаш олар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чамдык алырларын көдүрериңге дузалап келген. 1980 чылда бо коллектив 84 пропагандисчи хемчегни чоруткан, ооң иштинден 65 лекцияны районнарга номчаан, агрономнар болгаш малчыннар-биле дөрт семинарны эрттирген. Бо ажылга лекторлар Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному Д. Т. Серякова, А. З. Бахарев, Н. Н. Фадеев, Н. Г. Солдатов, Е. М. Мурыгина болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен.

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозта эге организацияда 53 кежигүн бар, оларның 40-и специалистер. Бо улуг күш. Ынчангаш көдээ чоңга идеологтуг салдар чедирериниң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турары таварылга эвес. Лекция, беседа, тематиктиг кежээлер, солун кижилер-биле ужуражылгалар доктаамал эртип турар. «Аныяктарның коммунистиг кижизидилгези» деп темага номчулга конференциязы, хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак-биле ужуражылга солун эртген. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл тараачын», «Хемчик» совхозтарда эге организацияларның ажылында эки чүүлдер эвээш эвес.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациязының эки ажылдары ооң даргазындан улуу-биле хамааржыр. Бистиң республикага эрткен отчёт-соңгулдаларның түңнелиниден алырга, эге организацияларның даргаларында дуржулгалыг кадрлар соңгуткан. Оларның 80 хире хуузу коммунистер, хөй кезиин дээди болгаш доостаан дээди эртемниг, 50 ажыг хуузу эге организацияларны удуртуп чораан дуржулгалыг кижилер. Дуржулгалыг эге организациялар даргаларынга Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суур-Кызыл-Мажалыкка эрткен зона семинар-хуралынга чамдык эге организацияларның даргалары лекция пропагандазын удуртуруунуң бедүүн айтырыгларын багай сайгарары илерээн. Шак моон «Билиг» ниитилелиниң район организацияларының баштаар черлери тодаргай, түңнелдерин үндүрүп, оларның-биле семинарларны үе-үелеп эрттирип, ажылын хынап, методиктиг дузаны чедирери ажыктыг.

Лекция пропагандазының дээштиг лекторларның соста-

Лекция пропагандазы

да М. С. Танов, республиканың агрохимлабораториязында Т. Д. Фунтикова, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында И. У. Самбуу болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ынчалза-даа «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылында улуг четпестер бар. Оларның даргаларының солчуру хөй болуп артпышаан. Эрткен отчёт-соңгулдаларда 125 дарганың 40 хуузу солушкан. Чамдык эге организацияларның ажылының анализинден алырга, олар устав негелделерин күүсетпейн турар. Хуралдарны ында-хаая эрттирер, лекцияларның темазы чаңгыс аай, методика ажылын чорутпас. «Билиг» ниитилел эге организацияларының даргаларының вындан, оларның партияның сөзүн ажылчы чоннарның мерелинге чедир билдингир кылдыр тайылбырлаарындан улуу-биле хамааржыр. Бисте дээди, ортумак болгаш куду мергежилдиг чеже лектору барыл, лекторларның шуптузу пропаганда ажыл-чорудулгазында киржип, массага эки салдарны чедирип турар бе? Лекторларның аттестациязын эрттиргени лекция пропагандазын экижидеринге дузалаан. Аттестацияны чорудуп турар үеде 145 ниитилел кежигүнү лектор алын балыткап шыдаваан. Аттестация сөөлүнде республика организациязының баштаар черинин путёвказы-биле 293 лекторга, районнар болгаш хоорайлар организацияларының-биле 987 кижиге, эге организацияларның путёв-казы-биле 3107 лекторга лекция номчуур эргени берген. Бо саннар бисте бедик мергежилдиг лекторлар эвээжин херечилеп турар. Лектор кадрларның мергежилин, билиин бедидер талазы-биле улуг ажылды чорудар ужурлуг бис.

Чамдык эге болгаш район организацияларының ажылын хынап көөрге дыка хөй лекторлар эвээш лекция номчуп турар болган. Организацияның лекторларының 50 хуузу лекцияны доктаамал номчуп, өскелери ийи-чаңгыс лекция номчууру илерээн. Бүгү лекторлар идепкейлиг болзун дээш чүнү кылырыл? Бо улуг айтырыг, ону чүгле эге организацияга шиитпирлээр. Ниитилелге кежигүн хүлээп алырының шынарын экижидер. Кежигүнге хүлээп алыр кижилерни шилип алыр, ылангыя мергежилдиг специалистерни киирер. Лекцияның белен сөзү чокта, ону рецензиялаваанда, номчуп, дыңнаваанда хүлээп алышкын дугайында айтырыгны шиитпирлевес.

Лекция пропагандазының шынарын болгаш ажыктыын бедидерде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистериниң лекция номчуурун идепкейжидер. Бистиң республикада техниктиг болгаш көдээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлери чок, ынчангаш эртем-техниктиг, экономиктиг болгаш көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаар лекторлар херегленип турар. Бисте ону солуп болур хөй санныг инженер-техниктиг кадрлар, көдээ ажыл-агыйның специалистери бар. Специалистерниң улуг бөлүүнүң лекция пропагандазынга киржилгезин идепкейжидеринге партия комитеттериниң, эге организацияларының талазындан деткимче, дузаламчы болгаш кичээнгей херек.

Планныг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң канчаар күүсеттинип турарын специалистерден шыңгыы айтырып турар. Ол ындыг-даа болур ужурлуг. Специалист чыл-чылы-биле лекция номчуваска, ол дугайында кым-даа айтырбас, хемчег албас. Бүдүрүлгелерниң, совхозтарның чамдык удуртукчулары специалист кижи лекция номчуурга аңаа удурланыр, ол сээң хереэң эвес-тир дээр таварылгалар бар. Ооң уламындан оларның лекция номчуур идепкей, хөөнү чок болу бээр. Шак ындыг удуртукчуларга дужаап берген херээ чок, ону партия организациялары бүрүү шавар ужурлуг. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында удуртукчу-даа, специалист-даа кижилерниң чон мурнунда чүве чугаалаарын идепкейжидерин айыткан, ынчангаш ону күүседири албан. Коллектив бүрүзүнге организастыг болгаш идеологтуг ажылдың чаңгыс аай чоруу турбас болза күрүне планнары болгаш хүлээлгелер күүселдезин чедиишкинниг шиитпирлеттинмес деп чүвени угназа чогуур.

Ниитилелдиң эге организацияларының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг болгаш нарын. Ооң ажылынче партия организациялары доктаамал кирип, практиктиг дузаны чедирери, лектор бүрүзүнче сагыш салыры «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылын чедиишкиниг, тодаргай сорулгаларже чүткүлдүг болурунга чедирер. Эки лектор болур дизе хөй чылдарда чүткүлдүг болгаш кызымак ажылдаары негеттинер. Ном-биле ажылдап билир кылдыр өөренир, тайылбыр бээр номнарны чыыр, лекторнуң мергежилин чедип алыр болгаш өске-даа лекторга өргежок чүгүла шынарларны шиңгээдип алыр.

Пропаганданың партийжи, эртемге дүүшкээнин, амыдырал-биле холбаалыының дугайында ленинчи принципти пропагандист, лектор, политинформатор, агитатор бүрүзү утпас ужурлуг. Бо бүгүге эге организация бодунуң лекторларын өөредир хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чорув турар белеткелди идеология талазы-биле хандырары «Билиг» ниитилелиниң бүгү организацияларының сорулгазы болур.

С. ШУКЛИН,
республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин даргазының бирги оралакчызы.

Дузалал ажыл-агый — ниитиге база ажыктыг

ЧУРУМЧУДАРЫ ЧУГУЛА

Бо чылдың январь 22-де үнген № 18 «Шын» солунда Таңды районнуң Дүрген көдээ Советиниң күүсекомунуң даргазы Г. П. Иванованың «Дузалал ажыл-агый — ниитиге база ажыктыг» деп эгениң адаанга парлаттынган интервьюзун номчааш деткип, бистиң районда бо ажыл кандыг чоруп турарының дугайын кысказы-биле бижикседим.

Өвүр районнуң беш көдээ Советтериниң девискээринде чурттап турар хамаатыларда мал аймаа хөй. Ол дээрге чоннуң амыдырал-чурттаарынга улуг дузаны чедирип турар. Чүгле 1980 чылда районнуң көдээ Советтери күрүнеге 23,5 тонна дүкү, 189 тонна эътти дужааган, а чаа 1981 чылда 24 тонна дүкү, 200 тонна эътти күрүнеге садар хүлээлгени алганнар.

Чоннуң хуузунда малының ажаалдазы кандыг янзы тургустунганыл? Районнуң бүгү көдээ Советтеринде хуу малды ниитиниң малындан ангылап, тускай кадарчыларны тургузар талазы-биле район Советиниң күүсекчи комитеди каш удаа доктаал шиитпирлерни хүлээп алгылаан-даа болза, ооң күүселдези кайда-даа боттанмайн турар. Совхозтарның малчын коданнарында ниитиниң малы-биле кады хуу мал турбайн турар кодан барык чок деп болур. Хуу мал совхозтуң хөй малының аразынга турарга, ооң деңгилге семиртилгези багай болур дээрзи кымга-даа билдингир. Ооң ынай совхоз малының шын сан-түңүн үндүрүп, отчёт-учет кылырынга кончуг шаптыктыг боор турар. Чамдык малчын коданнарда хуу хойлар болгаш өшкүлер он-ону-биле санаттынып турар.

«Кызыл Тук» совхозта бир хой кадарчызының коданында 396 төрүүр хой бар, а ол малдың аразында хуу малды санаарга мындыг: хой—121, өшкү—144 болгаш 20 ажыг инек коданда туруп, совхоз малынга белеткээн чемни чаржалажып чип турар. «Торгалыг» совхозтуң бир хойжузунуң коданында 60 ажыг хой, 97 өшкү болгаш 30 хире инектер бар. Бо дээрге ийи чижек-тир. Мындыг хевирлиг чижектерни дыка хөйнү көргүзүп болур. Совхоз малының аразынга хуу мал турарга, чамдык ак сеткилдиг эвес малчыннар ону шын эвес ажыглап турар таварылгалар база бар. Ооң чижээн мындыг таварылгалардан көрүп болур. Хуу хойлар бажан-даа кызыравас болгаш оларның төлү онча-менди ийикпе, харын-даа ийистен төрээн хөй болур, а совхозтуң хоюндан онча-менди төл алдынмас. Ол ышкаш совхозтуң эки шынарлыг малын багай шынарлыг хуу малдарга орнап-солуур таварылгалар бар. А чамдык малчыннар ниитиниң малы азаап турар ол четпесун санаашкыннар үезинде хуу мал дуглап турар. Ооң уламындан чамдык малчыннарның четпези ай-айы-биле билдинмейн тургаш, адак сөөлүнде канчаар-даа аажок улуг түңге кээп дужер чоруктар хөй. Ынчангаш совхозка кайы хире хоралыг боор турарын бо фактылар көргүзүп турар-дыр. Ындыг турбуже, совхозтарның дирекциялары, ажылчын комитеттери болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары чоннуң хуу малын ниитиниң малындан ангылап, оларга тускай кадарчыларны тургуспайн, кыштагларны ангылавайн, чемгерилгезин организастаар айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн турары четпес.

Суурларда чурттап турар хамаатылар хаваннарны азырап, ооң эъдин чемге ажыглап, күрүнеге-даа дужаап турарлар. Ону чемгерер чем аймаан тып алыры кончуг берге. Райпо дамчыштыр мал чемин садыглаарын районда организаставайн турар. Ынчап кээрде, хаван азырап турар өрегелерде оолурба кайын кээп турарыл? Билдингир — малчын таныш-көрүштериниң коданнарындан-на болгай.

Районнуң ажыл-агыйларынга болгаш хамаатыларның хуузунга дагаа болгаш боратоолайны азырап өстүрерин 1979 чылда-ла социалистиг хүлээлгеге алган. Ооң күүселдези бо хүннерге чедир боттанмаан.

Чоннуң хуу малының отчёт-учёдун, ооң чизезин черчерде көдээ Советтер кончуг четпес чорудуп, херек кырында бар малды карак-биле көрүп санавайн, чүгле хамаатыларның аксы-биле чизелеп ап турар. Ооң уламындан хамаатыларга мал үндүрүү чедир онааттынмайн, күрүнеге бала-ла когарал чедирип турары билдингир.

Совхозтарның малчын коданнарында ниитиниң малы-биле кады турар хуу малдарның чиген чемиин өртээн ооң ээлериндең төлеттирер ажыл шуут чорбайн турар деп болур. Бо ажылды «Кызыл Тук» болгаш «Коммунизмче орук» совхозтарның тускай эртемниглери, бухгалтерия аппараттары шуут херекке албайн турарлар.

Үстүнде айыттынган четпестерни чок кылгаш, хамаатыларның хуузунда малдарның тударын шын организастаар болза, огородтан алыр ажыл-бүрү ногаа аймаа хирелиг болур бистиң районнуң чонунга-даа, күрүнеге-даа улуг ажыктыг болуру чугаажок. Чүгле ол ажылды чурумчударынга чер-черде көдээ Советтер, совхозтарның дирекциялары болгаш ында ажылчын комитеттери бир демниг ажылдап, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорударындан хамааржыр.

М. ДАНЗЫН.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТТЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

УЖУРАЖЫЫШКЫН

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Л. Корваланны хүлээп алган. Найыралчы беседа үезинде ийи талалыг харылзааларны болгаш империализмге, фашизмге удур, тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленииишкинни дужурери дээш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш Чилиниң Коммунистиг партиязының демкаткан демиселиниң сорулгаларын чугаалашкан. Олар чугаалашкан бүгү айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының чаңгыс эптиин айыткан болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын хандырары тайбың дээш бүгү улустарның демиселин улам ынай күштеддирерин база удурлаыштыр туржуп, месилдежиринче империалистиг күрүнелерниң угланыышкынынга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээрин негеп турар дээрзин онзалап демдеглээннер.

Чилиде политиктиг болгаш социал байдалды үнелеп көрбүшаан, деравилээшкиннерге удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш идепкейлиг хөделиишкиннерже чоннуң кыйгырып турар чаа байдал ол чуртта тыптып келгенин Л. Корвалан онзалап айыткан.

Фашистиг ёзу-чурумга удур Чилиниң коммунистериниң, бүгү демократтарының болгаш патриоттарының демиселин ГСЧП биле ГДР-ниң чону моон соңгаар-даа деткиир дээрзин чили коммунистерниң удуртукчузунга Э. Хонеккер бүзүредип чугаалаан.

Америк империализминиң болгаш Төп Американың чамдык күрүнелериниң ооң-биле сырый холбаалыг реакцылыг ёзу-чурумнарының Сальвадорнуң болгаш Гондурастың улустарынга удур угланган өжелекчи планнарын ужуражыышкынның киржикчилери буруу шапкан.

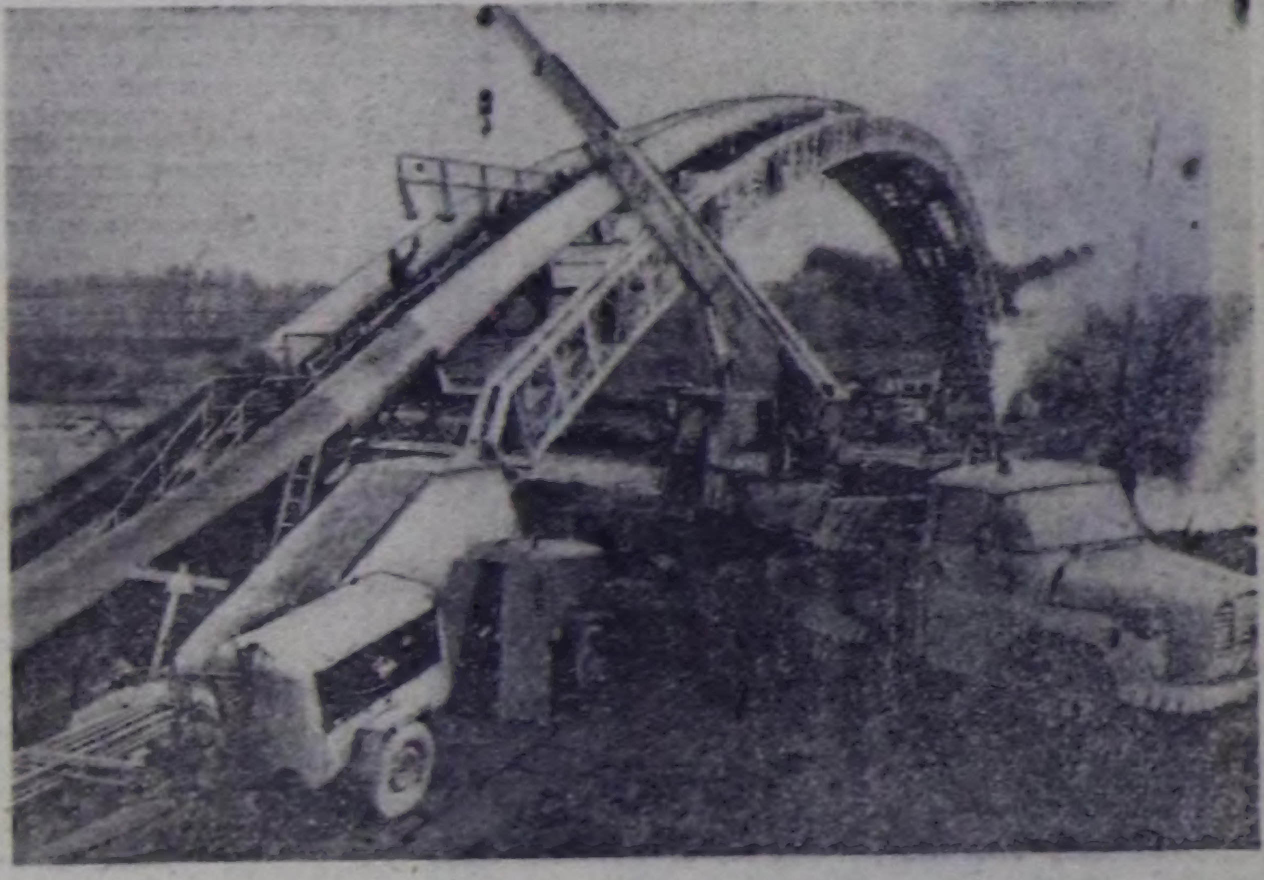

Барыын Европаның хөй чурттарынче газ дамчыдар магистральдың тудуу ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттарның бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже чүткүлүнүң ческү херечизи болур.

Газ дамчыдылгазының чехословак участогу ооң эң кол кезектериниң бирээзи боор турар. Ооң чылда газ эрттирер аргазы — 37 миллиард кубометр. ЧССР-ниң тудугжулары чаа үшкү шугумнуң тудуунда ажылдарны калбартыган.

ЧУРУКТА: Влтаваны эртир эстакаданың тудуу.
ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

МАДРИДТЕ УЛАМЧЫЛААН

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелер төлээлекчилериниң Мадрид ужуражыышкынында мурнуунда киирген саналдарны чугаалажырын уламчылап турар.

Польша Улус Республиканың делегациязының баштыңы, ПУР-нуң даштыкы херектер министри М. Добросельский Европага шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирниң ужуражыышкынга хүлээп алырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээш, ол дугайты польша делегациязының киирген саналының алыс утказынга хамаарыштыр база катап тодаргай тайылбырлаашкынны берген.

Шериг талазын кииришт ир Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының аргаларын улам ынай дилеп тыварының эргежок чугулазының дугайында бодал барыын талакы чамдык делегацияларның чугааларындан база илергейлеттинген деп, хайгаарыкчылар дыңналып турар.

РЕВОЛЮЦИЯНЫ БООГДАП ШЫДАВАСТАР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Никарагуаның революциязынга согуушкунну таварыштырарынга чылдакты тывары АКШ-тың дайынзырак бөлүктери оралдажып турар деп, Национал хосталыышкынның Сандино фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Карлос Нуньес «Непсабадшаг» солунга интервьюзунга медеглээн. Сандино революциязының Төп Америка-ның чурттарынга революсчулар үлегер-чижээ Вашингтоннуң бистиң чуртувуска удур өжээтен хөделиишкиннериниң кол чылдагааны болуп турарын эки билир бис деп, ол онзалап айыткан.

Сомосаның дерзии диктатуразының үезинде байдал ышкаш Сальвадорда, а ол ышкаш Гватемалада болгаш Гондураста амгы иштики социал талазы-биле дүшкүүрлүг чорук социал частыышкынның болдунуп болуруң улам чоокшуладып турар-дыр деп, К. Нуньес демдеглээн.

Төп Американың депшилгелиг бүгү шимчээшкиннеринге согуушкуннарны хары угда таварыштырарын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар. Вашингтон амгы үеде Сальвадорнуң дерзии хунтазынга бүгү талалыг дузаламчыны бербишаан, Никарагуаның революциязын нугулдеп, аңаа удур өжээтен хөделиишкиннерни кылып турар. Бистиң революциявыска удур Вашингтон үреглекчи пропаганданы, экономиктиг болгаш сан-хөө кызыышкынын ажыглап турар-дыр деп, ол чугаалаан.

Сальвадорнуң улузун деткээн Латин Американың өскелаа чурттарынче каржы мыйыышкыннарны Каттышкан Штаттар кылып турар Вашингтоннуң кыжаныышкыннары бисти коргудуп шыдавас деп, К. Нуньес медеглээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЫШКЫНЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей ужуражыышкыны никарагуа найысылалда уламчылавышаан. Ооң ажылында Совет Эвилелин кииришт ир, делегейниң 37 чурттарындан 200 ажыг делегациялар киржип турар. Хосталганың Сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, көдээ ажыл-агый болгаш аграр реформазының министри Хайме Уилок 1979 чылдың июльдуң Улус революциязының тиилээшкининиң соонда чурттуң экономиктиг байдалын тодаргай анализтеп чугаалаан. Эрткен үениң ёзу-чурумундан чуртка экономиктиг бергелер салгалып келгениниң уламындан улуг бергелер турзажок, эрткен чылдың планы күүсеттинген, чамдык адырларга харын-даа ажыр боттанган деп, Х. Уилок онзалап демдеглээн.

Экономиканың хөгжүлдезиңден дудак чок чугула чүве чүү болганыл дээрге, Никарагуага политиктиг байдалды доктаамалчыдып чогумчударының дугайында айтырыгны шиитпирлээни болуп турар. Никарагуаның революстуг чазаанын болгаш Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң иштики политиказының эң чугула чүүлдериниң бирээзи национал чаңгыс эптиг улам ынай быжыглаарының эргежок чугулазы болур деп, никарагуа удуртукчу демдеглээн.

ХОЛГААРЛААШКЫН КҮШТЕЛБИШААН

МАНАГУА. (СЭТА). Хосталгалыг демиселдиң одунга хаара туттурган Сальвадорнуң иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның холгаарлаашкыны күштелип турар.

Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң удуртукчуларының бирээзи Кайэтано Карпионуң Мексиканың «Эксельсиор» солунунуң айтырыгларынга харылап тура дыңнатканың ёзугаар алырга, панама каналының зоназында дижир америк шериг баазаларындан 800 чыгам америк офицерлерни болгаш шериг специалистерни Сальвадорже октаан. Хунтага шериг дузаламчызын калчаалыы-биле улгаттырбышаан, Вашингтон патриоттарның согуушкуннарындан бөжаңнаан реакцылыг ёзу-чурумну камгалап алырын оралдажып турар деп, К. Карпио онзалап демдеглээн.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Чурттуң соңгу-чөөн талазында сальвадор патриоттарга болгаш тайбың чурттакчы чонга удур хунта шериглериниң дерзии, өлүрүкчү-кырыкчы хемчеглерин америк шериг инструкторлар удуртуп турар. Ол дугайын Национал хосталга фронтузунуң Сан-Хоседа тараткан медеглелинде чугаалаан.

Сальвадорнуң реакцылыг ёзу-чурумун камгалап алыр дээш ол чуртче шериг халдаашкынын боттандырар сорулгалыг тускай дугуржулга АКШ-тың болгаш Гондурастың аразында барын база фронт дыңнаткан. Гондурас хлелезиленикчи шериглер Сальвадорнуң соңгу-чөөн болгаш чөөн талаларында шагда-ла чедип кээп, хунтаның шериглериниң талазында туруп алгаш, дайын чорудулгаларында идепкейлиг киржип турар деп, документиде демдеглээн.

ГАВАНА. Сан-Сальвадордан дыңнадыглар-биле алырга, патриотчу күштерниң болгаш хунтаның доктаамал шериглериниң аразында шудургу тулчуушкуннар херек кырында чурттуң бүгү девискээринде калбарган. Хунтаның шериглери улуг чидириглерге таварышканын ооң албан кижилери миннип чугаалаар ужурга таварышкан деп, Пренса Латина агентилел дамчыткан.

Усулутан дээр мурнуу талазы департаментизе Сан-Агустинде түс чериниң гарнизонунче 300 чыгам тура халыкчылар дидим халдаашкынны кылган. Сальвадор найысылалдың чоогунга патриоттар Капас хемни кежилдир көвүрүгнү болгаш харылзаа белдирин чаза тевискен.

ГЭС ХОЛЛДУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Гэс Холлдуң медеглелин «Дейли уорлд» солун парлаан. Ында айытканы болза: «Иранга туттурган америк дипломаттарны хостаанынга холбаштыр АКШ-та шуугаазын — ол дээрге, Иранның болгаш АКШ-тың аразында харылзааларда кризисти чажырар дээп мего чылдак-тыр».

Туттурган ол кижилерни хостаарын үш фактор саададың келген. Бирээде, пентагон болгаш Картерниң чазаа Персид мугуляурунда хөй шериглерни мөөңнээнин ол кризис-биле агартырын оралдашкан. Ийиде АКШ-тың банкыларынга Иранның хөй миллиард акша-хөреңгизин хураганы ол кризисти хамыктаткан кол чылдагаан болган. Үште, туттурган кижилерни аксаар дээш шериг оралдажыышкыны—Иранда контрреволюстуг күштерниң тура халыышкынын болдурар сорулгалыг турган.

Америк империализм иран улуска агрессивны политиказын бодунуң барык бүгү төөгүзүнүң дургузунда чорудуп келгенин утпас ужурлуг бис деп, Гэс Холл айыткан. Америк империалистерге деткиттирген дерзии хаанның кулдалыышкынынга иран улус 25 чылдың дургузунда хилинчектенип келген.

ПУР-НУҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың чазааның медеглелин чурттуң төп солуннары парлаан. Ында айытканы болза:

Гданьскиге, Шецинге, Ясшембеге дугуржулгаларга ат салганындан бээр ам беш ай чедип турар. Ол үениң бүгү дургузунда чазак чуртта амыдыралды экижидеринче, мөөңнелге айтырыгларны шиитпирлээринче, социалистиг чаартылганың чорудулгазын боттандырарынче чүткүп келген. Маргылдаалар болгаш чорулдаалар ол үеде бар болганы хомудаачыг-дыр. Оларны чугаалажыышкыннарның болгаш кады кылган дугуржулгаларның аргазы-биле шиитпирлеп келген.

Дүшкүүрлүг чоруктуң өскүүшкүнү болганы айыылдыг хөделиишкиннерниң болгаш угланыышкыннарның күштелиишкини үстүнде нарын чорулганы сөөлгү үеде үрээн болуп турар. Чуртта күрүне албан черлерин эжелеп, хоойлуда көрдүнген күш-ажыл хүннериңден ойталаарын организастап, ажыл соксадыышкыннарын кылып турар апарган, заводтарның, шахталарның болгаш хоорай транспортунуң ажылында үзүктелиишкиннер бар болу берген, бүдүрүлгениң удуртукчу кадрларынга удур үен-даңы кампанияларны чорудуп, хөй-ниитиниң иштики чурттакчылгазының эрге-хоойлузунуң болгаш норма-чижектериниң үрээн турар.

Чурттуң амыдыралы улам-на бергедеп, ооң экономиктиг байдалы дүрген баксырап турар. Ооң түңнелинде ионсыннан кол херегселдерин хандырар талазы-биле бергелер улгаткан. Чиг-эт, одаар чүүл, энергия болгаш белен кылыгаар улус ажыл-агыйында хүн бүрү чедишпейн турар. Январьның чүгле 10 болгаш 24 хүннеринде садыг черлери 8 миллиард злотых акша хемчээлдиг кылыгларны чедир албаан. Ажыл соксадыышкыннарның түңнелинде чидириглер хүн бүрүде көвүдеп турар, бүдүрүлгелерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавызаан, күш-ажылдың сагылга-чурумну сударааш.

Ол чорук даштыкы чурттарга барааннарны садарын болгаш барааннарны киир садып алырын кызырарынга, а ол ышкаш күрүнениң санажылга кылыр аргаларының эвээжээринге чедирген.

1980 чылдың августа ат салдынган дугуржулгаларны күүседириниң материалдыг аргаларын ээзежеп, ниитилел байдалы сударап турар чорук социалистиг чаартылгарның чорудулгазынга дөрт айыылды таварыштырып турар.

Чуртта байдалды экижидерин чедип алырынче, кризистен чуртту чайладырынче угланган чазактың бүгү күжениишкиннери чогуур түңнелдерлиг болбайн турар. Сандаргай болгаш эрге-чагырга чок чоруктуң хоралыг салдары чурттуң амыдыралынга кадалып кирген. Ада-чурттуң болгаш ооң хамаатыларының салым-чолунга айыылды таварыштырып турар-дыр. Социалистиг тургузугта өжээтен күштер идепкейжип турар.

Чазактың күжениишкиннери чүрээ-даа, ажыл соксадыышкыннарының үргүлчүледиг чалгыны, а ол ышкаш «Эп-сеткил каттыштырылгазы» дээр профэвилелиниң ажыл соксадыышкынын кыйгырыгларын барымдаалап көрүп, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң медеглээни болза: чуртка корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну хандырар, хамаатыларның тааржымчалыг чурттаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузар бүрүн эрге-ни чазакка конституция бээрип турар. Чуртта мындыг байдал тургузар апаргаш таварылгада бо бүгүнү Министрлер Чөвүлели барымдаалап көрген. Бүдүрүлгелерниң чогумчалыг ажылдаарынга идиглиг, ниитилелдиң эрге-ажыктарынга дүүшкен эргежок чугула хемчеглерни алыр апаар.

«Шынның» арнынга мурнуку чылдардан бээр парлап турганывыс херээженнер булуңу—«Шевер-кыстың» чаа үндүрүлгезин номчукчуларга бараалгаттывыс. Бо булуң моон соңгаар ай санында доктаамал үнер.

Херээжен кижиниң ажыл-ижи, ажы-төл кижизидилгези дээш кызымааның, буянының, төлептиг мөзү-шынарының, ак сеткилдиниң, эрес-дидимиң, патриотчузунуң чараш аажы-чаңының, нениң салым-чолунуң дугайында хайы уткалыг, чечен-мерген сөстүг, кижизидилгелиг материалдарны бо булуңдан номчуур силер.

Кыстарга, аныяк иелерге, назы дөгүй бергеннерге ажыктыг сүмелер, саналдар кирген янзы-бүрү жанрның чүүл-бүрү айтырыгларын көдүрген материалдарны «Шевер-кыска» парлаар. Бистиң хүндүлүг, эргим херээженнеривистиң дугайында чечен-читкен корреспонденциялар, репортажтар база парлаттынар.

Эргим номчукчулар! Коллективинерде, кожанарда ажылдап, чурттап турар төлептиг херээженнер дугайында материалдарны бижээш, «Шевер-кыска» адрестээш редакцияже чорударыңарны дилеДивис. Бо булуңнуң ажылынга идепкейлиг киржириңерге идегедивис.

Михаил СКУРАТОВ,
Москва шүлүкчүзү

САКТЫП ЧОР МЕН

Канчап ийик, тыва кыстың
Кара-кара карактары
Өкпе-чүрээм кыйбыннадыр
Өттүр кайгап турган чүве.

Оларны мен сактып саргып,
Оруун, сыртымны өттүр ыглап,
Дүнелерде оттуп, туруп,
Дүжеп турар аваржык мен.

Улуг-Хемниң эриин орта
Ужуражып танышкан бис...
Дүргектелген челгыг даажын
Дүшке каккайн туржук бис чоп.

Ээр бедик Саяннарның
Кадыр кашпал бизеннери
Элдепсиниң, бисче кайгап,
Халыырга-даа тоовааң сен...

Адың-сураан чиде берди.
Ам-даа сени сактып чор мен.
Тожуда бе, ымнаарымга,
Доктаап чурттаан болбадың бе.

Булуттарже шымны берген
Буурул баштыг Саян кызы!
Серенмаа, сен, мениң кагбайым,
Сеткилимде чурттап чор сен.

ЧУРУНТА: Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң малчыны, он ийи уругларының иези—Маадыр-ие Анунаева Санчы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

И Е Х О Л У

А. А. ФАДЕЕВ.

(«Аныяк гвардия» деп романдан үзүндү)

Олег чымчак, эргим холдарлыг авазын сактып келген...

...Авай, авай! Мен делегей кырынга бодумну билип келиримден тура-ла сээң холдарыңны билир мен. Чай дургузунда олар кезээде додуга берген чоруур, оозу кыжын безин читпес турган—додуккан черлер аажок уяң, дески, чүгле харын дамырларда арай каралдыр көстүр турган. А сээң холдарың, сээң холдарың назыныың иштинде чеже ажыл кылбаан дээр, кадыгланган-даа болза олар мензэ кезээде-ле уяң-чымчак ышкаш сагындырар турган, ынчангаш мен мырыңай-ла каралдыр дамырларыңче ошкаарынга көнчүг-ла ынак турган мен.

Ийет, бодумну билиң келир апарган үемден бээр-ле могап харыксыраан бодуң мээң бажымны сөөлгү катап хөрээңче чыпшыр оожум тырткаш, амыдыралдың аар-берге оруунче үдеп кааның сөөлгү минутага чедир мен сээң ажылдап чоруур холдарыңны кезээде сактып чоруур мен. Мээң чоорганнарымны, ол чоорганнар чөргектерге дөмейлежир шак ыңдыг биче турда-ла, чүп орган саваң көвүүнде агаранайнып турган холдарыңны утпаан мен, база кыжын, чагы кедип алган, эгиниэр ыяшта суг көдүрүп алган, харбанчыгаштыг бичии холчуктарыңны эгиниэр ыяштың мурнунче салывыткан, бодуң-на ол харбанаш дег, бичии болгаш дуктугур апарган чорааныңны билир мен. Мен сени адаарыңга-ла: «бе-а, ба-ба-ба» деп өттүнүп олурувла, ужүгледе салааларыңның үстери арай чоорнай берген олурганың көрүп олур мен. Мэге холук-биле кадыырны бышкан тарааже аппар чыдарыңны, өске холуңну эмиктелдиринкеш, кадырже дорт-ла чедире бээрниң көрүп олур мен, кадырның топтап көрдүнмес кылаңнааж болгаш оон соонда кыва туткан сыптарны сыңмас кылдыр тудуп тарааны аткаар октап чоруур холуң биле кадырның онза аянныг болгаш кыссыг шимчээшкинниң көрүп олур мен.

Хараачаның соок суунга деп булгап туруңда, сээң ээлбес кызыл кылдыр көжүй берген холдарыңны утпаан мен, кажан бистер чааскаан чурттап турувуста, сактырга, делегей кырында көңгүс-ле чааскаан арткан ышкаш ийик, оглуңнуң холунда кадалы берген чартыны сээң холуң билдиртпейн утта сол кааптарын, дааранып олуруңда удазыныңы холдарың ниеге кайы хире дүрген ужуктаптарын билир мен. Чүге дээрге сээң холдарыңның билбези, оларның күш четпези, оларның сагыыргаары ындыг дии делегей кырында чок!

Мээң оңнуум, аныяк оол, мен ышкаштыр хая көрүп, оон аваңдан артык кымны амыдыралдың иштинде хомудадың чорааң сен, чугаалап көрем; мээң, сээң, оон ужуундан, бистерниң аштырыышкыннарывыстан, чазыгларывыстан болгаш бистерниң муңгаралывыстан аваларывыстың чаъжы көгергилей бергилевес чүве бе? А ол бүгү авазының хөрүнүң чанынга турда, чүрекке хилиинчектиг чеме-хала бооп эргилип кээр ындыг шак келир-ле болгай.

Авай, авай!.. Мени өршээп көр, чүге дээрге чүгле сен чааскаан, делегей кырында чүгле сен чааскаан өршээп болур болганыңда, чажымда дег, холдарыңны бажымга салгаш, өршээп көр...

ҮНЕЛИГ СӨСТЕР

Совет чечен чогаалдың үндезилекчизи, пролетариаттың алдарлыг чогаалчызы Алексей Максимович Горький тыва херээжен кижи дугайында кайгамчык эргим чымчак сөстерин чугаалаан:

«Мен дүүн Чоон чүктүң ажылчы чоннарының Коммунистиг Университединге чордум. Ында бистиң үе төлээлеттинген: беш чүс ажыг негрлер... индустар, арабтар болгаш оон-даа өскелер бар. Аңаа тыва херээжен кижи үнүп келди, ооң будутелеграф чагызындан-даа быжыг; ол буттарының кырынга ол та чеже чылдарда туруп келирин канчап билир боор. Алды чылдар мурнунда оларның үжүк-бижии безин шуут чок чораан..., а ам оларның бижик билири 26 хуу болу берген дээр дугайын ол чугаалап берди.

Ол херээжен дээрге орус дыл-биле дыка хостуг чугаалаар, харын-даа бодунуң чугаазынга баштактаныр чидиг сөстерни безин ажыглап билир, политиктиг билии база шыырак кижи-дир...»

Ол дээрге ынчан Москвага медицинаның төп техникумунга өөренип турган Анна Намбыраловна Доржунуң дугайында улуг чогаалчының үнелел чугаазы-дыр.

Анна Намбыраловна 30 ажыг чылдар дургузунда эмчи болуп ажылдаан. Ол ам пенсионер. Найысылал Кызылда чурттап чоруур. Анна Намбыраловна ужуражыышкыннарже бо-ла чалады бээр. Улуг, биче кижилерге чурттап эрткен солун амыдыралын ол чугаалап берип чоруур.

ЧУРУКТА: Анна Намбыраловна Кызылдың № 2 школазының пионерлериниң аразында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Булут аразындан хүн
караа чылыг.
Улус аразындан ие
карап чымчак.

Ада чокта, чартык өскүс.
Ава чокта, бүдүн өскүс.

Ава кижи төлүм дээр.
Ажы-төлү шөлүм дээр.

Ада сөзүн ажырып болбас.
Ие сөзүн ижип болбас.

Үнниң чаражы хекте.
Үнүштүң чаражы чечекте.

Кыс уруг ине, чүскүк дээр.
Оол уруг оттук, бижек дээр.

Авага ажы-төлү артык.
Аңчыга алды-киш артык.

Эки дарган эргээн каклас.
Уран кыс удазынга
ораашпас.

Шевер кижи мактадыр.
Чевен кижи бактадыр.

Хойлуг кижи чылыг.
Кожаалыг кыс каас.

ОЛЬГАНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

«Шарлан яблогу» деп хензиг номда уругларга тоолдар кирген: хөглүг, лектүг болгаш, уран, мерген тоолдар. Ында дириг амытаннар, курт-кымыскаяк, оът-сиген-даа дугайын чугаалап турар. Номда шупту чеди-ле тоол бар. Ол хиреде оларның утказы ханы делгем.

Ооң-биле кады ол чүгле тоолдар ному эвес, харын ол дээрге быжыг турумтуг болгаш эрес-маадыр кижиниң салым-хуузу-дур. Оон авторунуң дугайында «Советская культура» солуңга бижээн. Ол дээрге кударанчыг салым-чолдуг Ольга Бондарчук-тур. Ол демир-орукка озал-ондакка таварышкаш, амы-тынындан чарлыр часкан. Ынчалза-даа оон быжыг тура-соруу ону бут кырынга тургузуп келген. Туруп кылаштап, катап-ла бижип, чурттап эгелээн. Хүн, кижилер болгаш амыдырал дээш дагынга өөрүп-хөглээр күштүг ол тын алган. «Шарлан яблогу» деп ном Ольга Бондарчуктуң баштайгы ному. Ол ам парладыры-биле ийиги номну белеткеп турар.

Ольга Бондарчук — көнчүг талантылыг кижи. Тоолдарындан харын шүлүктери оон-даа солун боол турар. Хамык ужур ооң салым-чаяанында эвес, авторнуң ному дээрге оон амыдырал-чуртталгазы, оон күзел-бодалдары, салым-хуузу-дур. Ольга Бондарчуктуң чогаалдары оон амыдырал-чуртталгазы ышкаш эрес-маадырлыг, ак сеткилдиг, турумтуг болур чоруктарга өөредип турар.

«Советская культурадан».

ОЙНААР-КЫСТАР ОРАНЫНДА

Ынчан 1978 чылдың октябрь турган. Маргарита Павловна ээлчегиг шөлээзин алгаш, Петрозаводск хоорайда чурттап турар уруунга аалдап чеде берген. Бир-ле катап бажынга чүү-хөө эңмелениип тура, диван алаандан бичии чымчак ойнаарачыгаш тып алган. Немец ойнаар-кыс болган. Уруу Елена Степановна суглар чедип келирге, ол мынча деп чугаалаттынган:

— Шагда болза бо ышкаш мындыг «кежикти» көөр дээрге-даа тыптыр эвес, ойнавайн-даа чордум ийин...

— Ол чүү боор, авай, амдаа орай эвес-тир,—деп, уруу баштактанган. Баштактаныышкынның түңнели дужүттүг болган. Маргарита Павловна, оода-ла, он-чээрби-даа болза ойнаар-кыстан уругларының ажы-төлүнге чыып берзимзе чүл деп бодай берген. Ол-ла хүн уруу-биле кады Петрозаводсктиң «Детский мир» магазининден дөрт ойнаар-кысты садып алганнар. Кызылга ээп кээп турда ойнаар-кыс 46 чеде берген.

М. П. Филимонованың дугайында чугла чорупп турар-дыр деп номчукчулар билип тур боор. Чүге дээрге оон коллекциязының дугайында солуннарга бижип турган. Ам харын «Шынның» номчукчуларынга бо улаадл сонуургалдыр болдаан бис. Республиканың аныяк натуралистер станциязының директору, ылангыя республиканың школаларында таныывас кижи ховар. Алыс боду биолог эртемниг болгаш бойдустуң аныяк өңнүктериниң ажыл-херектерин сонуурган, школаларга-даа, совхозтарга-даа бо-ла чеде бергилээр. Тывага кээп ажылдаа-ла барык 35 чыл болган, станцияга директорлаа-ла чээби чыл ажа берген...

Маргарита Павловна бодуңуң коллекциязын улусчу коллекция деп санап турар. Ол боду ойнаарактарны хөйү-биле садып ап турар, ам Минусинскиде чурттап турар чеден ажыг харлыг ала-шая безин ойнаар-кыс белекчигештерин чорудуп берип турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде ол база-ла Петрозаводскиже шөлээлеп чорааш. Бо удаада янзы-бүрү ойнаарактарны чүс рубльге садып алган.

Бо бажынга ам бичии уруглар үзүлбес болган. Эң-ле баштай эвээш саның ойнаар-кыстарны столга чараштыр делгеп салгаш, кожаларының уругларынга сонуургаткан. Магалаашкын улуг болган. Оон эгелээш-ле бичии уруглар бот-

СУНДУЛАЛДЫГ КИЖИ ДУГАЙЫНДА

боттарындан дыннажып, аваларын, кырган-аваларын үжеп көргүзүп, чөншээредип алгаш, боттарының чамдык ойнаар-кыстарын безин септеп селээш эккеп турар болу берген.

Коллекцияда сан ам 1220 ажып турар. Бичии орээлчигешти барык доза берген, харын-даа тар, салыр, шыгжаар чер тывылбастап турар. Ойнаар-кыстар көөр, оларга платьелер даарап бээр ийикпе азы маңаа солун тоол дыңнаар дээн уруглар ажыл соонда бажың ээзиниң келирин четтикпейн манап тургулаарлар. Чайын чамдыкта херим иштинге чыглып алгаш, уруглар Маргарита Павловнаның тоолун дыңнагылаарлар. Хып чыткан оттан безин кижи дүрзүлүг элдептиг солун ыяшты тыпкаш, белек кылдыр эккеп бергилээр. Саша Бовейлецниң шак ындыг тывыжын «Бойдус» деп адап алганнар. Лена Белоусова, Лена Ондар ам үшкү класста. Олар эгезинден тура-ла маңаа кээп турган болгаш коллекцияда ойнаар-кыстарның хөй кезииниң төөгүзүн эки билирлер.

Бистиң чуртувустуң 82 хоорайындан келген, ол ышкаш немец, моол, польша, француз, негр дээш кандыг ойнаар-кыс мында чок дээр! База бир хөй национальдыг найыралдыг өг-бүле! Немец ойнаар-кыстар көнчүг хөй, олар чымчак, уругларга таарымчалыг. Ыглап турар, кылаштап турар, чугаалап турарлары база бар. Немец Зоин деп ойнаарак бүдүн домактарны безин чугаалап, каттырып, ыглап турар. Тыва ойнаар-кысты Улуг-Хемден эккеп берген. Оон алын амдылызында Багай-Уруг деп каан, ийи-үш чыл эртерге Алдын-кыс деп адаар деп турар. Шагда тываларга мындыг чаңчыл тургаңын Маргарита Павловна чугаалап олурар. Шынап-ла ол тыва ойнаар-кысты кым даараан ирги, билдинер-бе?

Чартык сантиметр хемчээлдиг ойнаар-кыстардан эгелээш (олар колдуунда хеңзиг матрёжкалар, коллекцияда шупту матрёжкаларның саны чүс чедип турар) чап-чаа Москвадан садып алган Мефистофельдиң узуну 72 см чедип турар. Коллекцияның дугайын «Комсомольская правдага» база бижээн болгаш чуртуң хоорайларындан чамдык кижилер ойнаар-кыстарны чорудуп бериптээ турар. Чамдыкта чаа бүдүрүп үндүрер дээн ойнаарактарның эң баштайгы хевирин белекке чоруткан болгулаар. Шак ындыг бир ойнаар-кысты Феодосиядан келген Феодосия дээр.

Ойнаарактарда чүгле кыстар кирип турар дээр силер бе, чок ындыг эвес, мында оолдар, ашактар база көвей. Бети дээрге Шукарь ирей, Мазай ашак болгаш койгуннар, спортчулар, космонавтылар... дээш өске-даа. Уругларның боттарының кылганы база бар. Сыырындак демирден безин ойнаарак кылып каан. Маргарита Павловнаның эш-өөрү таныыр кижилери база-ла турескаалдыг ойнаар-кыстарны эккеп бергилээр. Шүлүкчүлер Светлана Козлова, Анатолий Емельянов оларның өг-бүлезиниң мурнундан уругларының ойнаар-кызын эккеп берген. Оон адын Емельяна деп адаан.

Ойнаар-кыстарның сан-даңзызын, адын, нациязын, кажан келгенин, үндүрген чылын, кайыын келгенин— шуптузун алфавит езугаар бижип турар, бо ажылга уруглар дузалажып турары чугаа чок. Чамдык ойнаарактарның хар-назының уруглар боттары даштыкы хевиринден көрүп тодарадырлар, бичии кижилер ону белен часпас, кичээнгейлии көнчүг болур деп Маргарита Павловна Филимонова чугаалап олурар. Черле ынчаш уруглар бо бүгүнүң соонда бажыңнарында-даа ойнаарактарынга камныг, арыг-шевер, ниитизи-биле бүгүле чүвелерни кичээнгей-биле шугдүнүп көрүп турарларын ада-иелери чугаалажып турары таварылга эвес.

Үстүнде көргенивис шак мындыг солун, сундулалдыг кижиниң дугайында эргим, чылыг, сөстерни демдеглеп дептеринден хөйнү номчуп болур. Кижи бүрүзү-ле ону магадап, чеже күштүг үндүрүп турарын кайгап, сонуургап, кандыг-бир чүүлге сундулалдыглар хөй-ле болур болза, улам эки болурун демдеглеп бижигилээннер. Школачылар, студентилер, башкылар, инженерлер, өске хоорайлардан келген янзы-бүрү кижилер дептерде санал-оналын илереткен. Оларның аразында декабрист Мозгалевскийниң оглунуң оглу, сезен хире харлыг кырган Константин Валентинович база бар. Коллекционерге эң чаагай күзээшкиннерин барзалгадып турар бис.

Б. ДИРЧИН.

Мода-81

ХЕПТЕ ОНЗАГАЙ АЯН

Чаа мода болгаш чаа фасон (хепти быжып даараан аяны) дээрге дөмей эвес ийи аңгы чүүлдер-дир. Чаа фасон болза хептиң кандыг-бир онзагай хевирин тодарадыр, ооң ден, дөмей болуруң, хептиң аңгы-аңгы кылыгларының аразында холбашканын көргүзер. Башты канчаар таартып, дырап алыры (причёска), арын-баштың чагдынары, кижиниң хепти кедер аяны, кылажы—ол бүгү мода болур.

1981 чылда хептиң модазында чамдык онзагай чүүлдерни маңаа чугаалаксадым.

Сөөлгү каш чыл улаштыр мода болуунуң стилин тодарадып алыры оралдажып, дилеп келген. Моон түңнелинде чымчак (херээжен аянныг) шугумнар модада шилиттиниип, доктааттынган. Хептиң чаа модазы хемчээл талазы-биле, мурнуку чылдарга бодаарга, элээн өй-тавында апарган.

Херээжен кижиниң дүрт-сынының чаражын мода көргүзер. Ынчангаш хептиң чаңчыл болган хевирлеринге сонуургал өскен: платье, хөйлең (блузка), юбка, жакет дээш оон-даа өске.

Кандыг-даа модага хептиң эктин хевирлиг кылдыр шилип алырынче кичээнгейни угландырып келген. Янзы-бүрү кокеткалар, сыгыглар, хеп иштинге илип алыр эгинчигештер дузазы-биле эгиннер онзаладыр. Хепке кур база чугула чүүл болур. Ооң калбаа (1,5-тен 10 см) аңгы-аңгы. Ол курлакче хепти чыыра тыртып, аян-хевир киирер.

1981 чылдың модазында детальдар (аян киирер каасталга кедектер) эң-не чугула рольду ойнап турар. Олар чараш-шевергин хевирлерлиг, ходдуунза-ла хемчээли бичежек. Ол дээрге аңдара каар болгаш тургузу дараан классиктиг хевирлериниң моондуруктары-дыр. Хөй кезиинде ол бескен кожеңекчигеш, бүрүжүгеш деп карманнарны, а ол ышкаш кокеткаларны, оорга курларын сүмелеп турар.

Р. ОКУНЕВА,
модельер-чурукчу.

СҮМЕЛЕР

Эр кижиниң хөйлеңин дүрген базар деп бодаар болзуңарза, чуга песту өттүргеш, хөйлең кырынга дүре тудуп каңар. Илиир изип турда, хөйлең базарынга таарымчалыг кылдыр шыгый бээр.

• • •

Калагга ора алыскан, дүк бестен дааравн чувуруң орулган черин чамай тыртып алыры-биле орулган черниң кыдыгларын чыпшыр иткеш, ол-ла пестүң бжыглызын алгаш, ону дагаа чуургазының ак чери-биле чаза чаггаш, орулган черниң иштинге салгаш, изиг илиир-биле базыптыңар.

• • •

Тюль кожегелерин чуур мурнунда чылыг сугга ону элээн үр үеде шыгыдып алыңар. Ынчан шыгыдып турар сугну элээн каш катап солууру эргежок чугула. Ооң соонда тюльду саваң иевүүнге азы саваң ээлдирнинге 30-40 градус чылыг сугга чуур. Бир эвес хевирин үреве дээр болза, тюль пестерни дүрбүвес.

• • •

Бир эвес плащка хир чыпшына берген болза, ону, уксус ээлдирнинге өттүрген пес-биле дүрбүп кааптыы болур. Силерниң плажыңар чүгле довурай берген болза, ону щётка-биле эштарынче далашпайн, харын чымчак кургаг пес-биле чодуп кааптыңар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

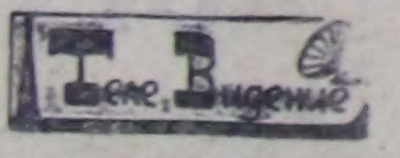

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 9.05 «Будильник». 9.35 — Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 10.35—«Калыкшыл». Эртем-эртемниг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белинчикова эрттирер. 11.20—«Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.50—«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.05—«Келдениң шагы». Чурттуң хөгжүлдезиниң иол угланыышкыннарының Төлевилелин чугаалажып турары. 13.05—«Хөгжүмнүг киоск». 13.35—«Чеховчу арыннар». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг Москваның уран чүүлдүң үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 15.45—«Доннуң коммунистери». Үшкү дамчыдылга—«Чүңү тарыыр сен». 16.30—Футбол тайылбыры. 17.00—«Дагаажыгаш болгаш хүнчүгеш». «Арга аян-чорукчулары». 17.30—«Делегей панорамазы». 18.15—«Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Ак-көк портрет». Уран-чечен фильм. 19.40—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—23.25—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск)—ЦСКА Мянскиден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Солдатчыгаш». Уран-чечен телефильм. 18.10—«Алдын дайынчының мөңгүн чагаалары». Документалдыг фильм. 18.30 — «Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзүнге» Дамчыдылга. 18.50 — «Кол тудуг». Документалдыг фильм. 19.05 — Телемедээлер. 19.20 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур». 19.30—«Карелияның хадыны». Телефильм. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар. 20.00 — «Партия болгаш чон чаңгыс эптиг». Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Хоорайның харылзаа белдиришкин уран чүүл коллективиниң концерти. 20.25 — «Өлүм чок чоруктуң одаа». Уран-чечен фильм. 22.10—22.20 —«Холдары тудуш». Документалдыг фильм.

АГААР

Республикага бүргел, аязыр. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы ортумаа-биле 20—25 градус соок болур.

Кызылга бүргээр. Эртенги шактарда быскан хар чаар. Чогум хүндүс аязыр. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени база-ла 2—7 метрлен ашпас. Агаар хүндүс 22—24 градус чедир соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Васильев алышкылар» 10.00, «Шынчы чорукту үрээни» (2 сериялыг) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Туттурбас өжээн негекчилери» 9.10, 10.50, 13.50, 17.30, 19.10, № 88 киночыынды 12.30, «Дилгилерни аңнааны» 15.30, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 11.00, «Дээлдигеннер аразында» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 15.00, «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 17.00, 19.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Конкордту камгаланар» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан) 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шапкынчылар далажып тур» 9.30, 11.20, 13.50, 15.40, «Шынчы чорукту үрээни» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өшку-мыйыс чааскаан» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Дилгилерни аңнааны» 14.00, 16.20, 18.10, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дээлдигеннер аразында» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТЫВАНЫҢ Күрүне филармониязы эстрада уран чүүлүнүң Ленинград хоорайда мастерскаяндиче өөредип чорударыбиле хореография талазыбиле салым-чаяанныг аныяктарның конкурузун эрттирерин чарлап тур.

Конкурсту 1981 чылдың февраль 3-тен 6-га чедир филармонияның бажыңынга үш эжегелиг эрттирер. Күзелдиглер билдиришкин киирер.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 61.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00053

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (11526) | 1981 чылдың февраль 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«Молния-1» деп харылзааның ээлчеглиг эдеринчизин салып үндүрерин Совет Эвилелинге чоокта чаа боттандырган. «Молния-1» деп харылзааның ол эдеринчизи ырак черлерге телефон-телеграф болгаш радио харылзаазының системазын ажыглаарын хандырар сорулгалыг. ССРЭ-ниң Ыраккы Соңгу чүк, Сибирь, Ыраккы Чөөн чүк болгаш Ортаакы Азия районнарынга төп телевидениениң программаларын дамчыдарынга ол эдеринчини база ажыглаар.

Бөмбүрзектиң соңгу кезиинге апогейи 40801 км болгаш ооң мурнуу кезиинге перигейи 464 км бедик ийленчектиг орбитаже эдеринчини салып үндүрген. Эдеринчиниң Черни долганыр хуусаазы 12 шак 16 секунда, орбитаның ийленчээ — 62,8 градус болуп турар.

Телевидение программазын дамчыдарынга болгаш ырак черлерге хөй каналдар-биле радио харылзаазын кылырынга ажыглаар аппаратурадан аңгыда команда бээр хемчээкчи комплекизиниң аппаратуразын эдеринчиде база эптеп салган. Башкарылга системалары, эдеринчиниң энергия бээр херекселдери чогумчалыг ажылдап чоруур.

Эдеринчиден алдынган медээлерни ёзугаар алырга, ооң бүгү аппаратуразы болгаш системалары база чогумчалыг ажылдап турар. «Молния-1» деп эдеринчини дамчыштыр харылзааларны ооң программазын ёзугаар боттандырар.

«Молния-1» деп харылзаа эдеринчизин чедиишкиниг салып үндүргени чорук совет эртем болгаш техниканың чаа чугула тиилелгези болуп турар.

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

КОКЧЕТАВ. Деригтинип турар Экибастузтуң гидроэлектростанциязы бодунуң энергиязын Уралдың индустриялыг районнарынга удавас берип эгелээр. Күчүлүг чагылары төп участоктарда кылып турар. Казахстанның он-он муңлиард киловатт-шак электроэнергиязын чыл бүрүде бүдүрүлге черлеринге бээр.

БРАТСК. (Иркутск область). Волганың автомобиль заводунуң машина септээр бүдүрүлгезин Ангара чоогунда ажыглалга киирген. Ол бүдүрүлге черя чыл бүрүде муң ажыг «Жигули» машиналарнн септээр. Братск хоорайда ол чаа бүдүрүлге черн «Жигули» машиналарны чүгле септээр эвес, харын-даа оларның ортык кезектерин база садыглаап турар. Ол бүдүрүлге черниң салбырлары Усть-Илимскиде, Усть-Кутада болгаш Иркутск областың өске-даа хоорайларында ажылдап турар.

ЛУЦК. Аар чүък көдүртүр машинаның подшипниктерин Луцкиниң подшипник заводу бүдүрүп эгелээн. Ооң баштайгы ээлчээн 60 чылдың январьның төнчүзүнде хуусаа бетинде ажыглалга киирген. Ол чыл бүрүде 22 миллион подшипниктерни бүдүрер күчүлүг.

СВЕРДЛОВСК. Автоматтыг ажылдаар болгаш бодуң чоруур баштайгы чүдүрүкчүнү Уралдың машина заводу бүдүрген. Моон мурнунда бүдүрген экскаватордан ол чаа машинаның күчүзү 33 хуу бедик болуп турар. Чер кастырар кан машинаны СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедир бүдүрер дээн социалистиг хүлээлгезин заводтуң коллективи хуусаа бетинде күүседип, күш-ажылдың чаа тиилелгезин чедип алган.

ЛЕНИНГРАД. «Болбаазырадып кылыр төп» деп чаа хевирниң агрегадын Ленинградтың станок-заводунуң ажылчыннары бүдүрген. Күчүлүг корпустарны чаа агрегатка эптээн. Я. М. Свердлов аттыг бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи чаа агрегатты Ульяновскиниң станок тудукчуларынга хуусаа бетинде чорудуп берген. Демир кестирер күчүлүг дериг-херекселди он бирги беш чыл планының баштайгы чылында ажыглалга киирерин Ленинградтың станок ажылчыннары хүлээнген.

АЛМА-АТА. Аксайның бойдус турумалдыг черинде чараш хоорайжыгаш тургустунган. Алма-Атаның аар машина тудуунуң чүс-чүс ажылчыннары боттарының дыштаныр хүннерин ол хоорайжыгашка эрттирип турар. Дыштаныглга черин профэвилел организациязының инициативазы-биле тудуп кылган. Бүдүрүлгениң социал хөгжүлдезиниң беш чыл программазын ёзугаар чаа дыштаныглга черин тудуп турар. Дыштаныглга черин улам алгыдар талазы-биле ажылдар амгы үеде хайнышкынныг чоруп турар. Чаа санаторийни болгаш пионер лагерин ында тудуп эгелээн.

ЕРЕВАН. «Армэлектромаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының чаартыр ажылдар чедиишкинниг доозулган. Демир шуткуур ол бүдүрүлге черинде кол ажылдарны бүрүн механизастаан. Автоматчыткан шугумнар продукция бүдүрерин ийи катап көвүдеткен.

БАКУ. Автоматчыткан чаа херекселдерни Бакунуң дугуй заводунда ажыглалга киирген. Ол автоматтыг херекселдер ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чээрби беш хуу бедиткен. Ооң-биле чергелештир дугуйларның шынары база бедээн.

(СЭТА).

СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮНГА

Республикада ниитиниң малының кыштагладыышкыны киди түлүк чоруп турар болгаш шээр малдың массалыг оолдаашкыны бүгү черлерде эгелээн. Бо чылын малдың ниити өлүп хораары болгаш ооң чаш төлүнүң чидирии эрткен чылдың бо үезиниинден эвээш болуп турар. Ынчалзажок бо байдал сеткил оожургаарынга канчап-даа барымдаа болбас ужурлуг: хар улам улгадып, соок дыңзып турар, берге байдалдар моон соңгаар-даа таваржыр дээрзин барымдаалаар херек.

Кыштаглаашкынның чоруп турар байдалы дээш хамыктың мурнунда чер-чер Советтери партия организацияларын-биле деӊ харыысалгалыг болуру билдингир. Мону барымдаалааш, улус депутаттарының район, көдээ Советтериниң күүскомнары малчын кодан, ферма бүрүзүн боттарының хүн бүрү кичээнгейинге алганы чөптүг.

Улуг-Хем районнуң Хендерге көдээ Совединиң күүскому, Жданов аттыг совхозтуң дирекциязы, парткому, ажылчын комитеди-биле кады кыштаглаашкынның берге үезинде, хой массалыг оолдап эгелээнде тускай дежурный бөлүкту дүн-хүн дургузунда ажылдаар кылдыр тургускан. Ол бөлүкте специалистер, удуртур ажылдакчылар, активтер киржип турар. Ону тускай машина-биле, бергедей берген таварылгада дүрген дуза чедирер курлавырлар-биле хандырган. Бөлүк бүрүзү ажылдаан хүнүнде кыштаглаашкынның байдалының оперативтиг түңнелин үндүрүп турар.

Малчыннарже комплекстиг үнүүшкүннерни кылырын, удуртукчу ажылдакчыларны, күүском кежигүннерин болгаш суурларда күш-ажылчы коллективтерни хойжу коданнарга, фермаларга хуваай быжыглаарын барын болгаш мурнуу зоналарның чер-чер Советтери чыл санында организастап турары эки чаңчыл апарган. Моон чугула ужур-дузазын үнелеп тура, ээлчег-биле ында-хаая болур үнүүшкүннер-биле хөй айтырыгны шиитпирлээрн берге, ынчангаш кыштаглаашкынга Советтерниң хүн бүрүде доктаамал кичээнгейи херек дээрзин барымдаалаары чугула.

Эрткен чылдарның кыштаглаашкыннарының түңнелдеринде шыңгыы кичээндириглер, мал кыштагладыышкынын бедик деңнелге организастыг эрттирер дугайында чогуур доктаал-шиитпирлер бар турда-ла, чамдык районкүүскомнар болгаш көдээ Советтер бо айтырыгны чогууру-биле шиитпирлевейн, доктаамал контрольдавайн турган фактылар бар болуп турар. Каа-Хем районга мурнуку чылдарда мал кыштагладыышкыны кандыг түңнелдиг болганы билдингир болгай. 1980—1981 чылдарның шээр мал кыштаглаашкынын районнуң чамдык ажыл-агыйлары багай белеткелдиг, кошкак организастыг эгелээн болгаш чорудуп турар. Чижээ, «Енисей» совхоз хой кажааларын соок дыңзып келгенде септеп, хураган тепляктарын ам чаа кылып турарын Кундустуг көдээ Совет, ол ышкаш районкүүском канчаар көрүп, үнелеп турарыл?

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг, Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа көдээ Советтериниң девискээрлеринде фермалар, чамдык кыштаглар улуг соок дүшкүжеге чылыглаттынмайн, мал чемнерин эвээш чедирип турган. Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң Ак-Чыраа салбырын хандырар автолавка үрелген дээш ай-айы-биле барбайн турар. Советтерниң күүскомнарының, доктаамал комиссияларының контролюнун кошкаандан мал чемнерин камналга чок чарыгдаар, суггарылгазын үзүктелдирер, малчыннарның чуртталга, амыдырал хандырылгазынче чогуур кичээнгей салбас чоруктар чамдык черлерде илерэп турар.

Кыш чаа орту кирип турар. Бергелер моон соңгаар улам немежир. Мурнуку кыштарның түңнелдериндең алырга, бо үеде улуг-даа малдарның, оларның чаш төлүнүң хорамчазы бо чылдаазы ышкаш, эвээш болуп турган. Чогум хөй мал болгаш мал төлү бо үеден соңгаар хораан болуп турарын кичээнгейге алыры чугула. Бо ажылды организастап чорударынга улус депутаттарының район, көдээ Советтеринде күш болгаш аргалар четчир-биле бар. Хамыктың мурнунда кыштаглаашкынга Советтерниң организакчы ажылының болгаш контрольдаар ролюнуң деңнелин, шалыпкынын, үре-түңнелдиин бедидери чугула. Кодан, ферма бүрүзүн Советтерниң шыңгыы контролюнга алыр херек.

Көдээ Советтерниң доктаамал комиссиялары, мал бригадаларында, фермаларында депутаттар бөлүктери кыштаглаашкынны организастыг эрттирерине шупту идепкейлиг киржирин чедип алза эки. Кыштаглаашкынны контрольдаарынга депутаттар эң идепкейлиг киржир ужурлуг. Составында улус депутаты чок ындыг мал бригадазы, фермазы бисте барык чок. Оларның кышкы үеде ажылының база бодунуң болгаш кады ажылдап турар өөрүнүң ажыл-херээниң эки эчис түңнели дээш мал ажылында депутаттарның харыысалгазын бедидери чогумчалыг.

Республиканың малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, мал кыштагладыышкынын хүр, менди эрттирер, төрүүр мал бүрүзүнден төл алыр, 1981 чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарышты калбарткаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол чарышка малчын бүрүзү киришкен турарын, социалистиг чарышка малчын депутаттарның эгелекчи, мурнакчы ролюн чер-чер Советтери, оларның күүскомнары хандырар ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 20 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң бригадаларының аразында калбарган. Мурнакчыларның одуруун Д. М. Зайнуллиниң удуртканы тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар бригада баштап келген. Мурнакчы бригаданың ажылчыннары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Владимир Маадыр-оолович Чымба болгаш Владимир Романович Серенот онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүсеткеш, 1981 чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мурнакчы ажылчыннар В. Чымба болгаш В. Серенот.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Райондан медээлер

УЛУГ-ХЕМ

Партияның Улуг-Хем райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди үлетпүр бүдүрүлге болгаш тудуг коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың 1980 чылда түңнелин үндүрген.

Продукция бүдүрериниң чыл планын 102,4 хуу, ону садгарарын—101,5 хуу күүсеткен, пландан ажыр 20 муң рубльдиң продукциязын саткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,4 хуу бедиткен Шагаан-Арыг үлетпүр комбинадының коллективин районнуң үлетпүр бүдүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн деп санааш, аңаа шилчиир Кызыл тукту, акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Тудуг бригадаларының аразында район чарыжынга Чаа Чаа-Хөлде ийиги кежүп чоруур механизастаттынган колоннада Маадыр-оол Лопсанга баштаткан бригада тиилекчи болган.

БИСТИҢ КОРР.

* * *

Шагаан-Арыгның № 585 КМК-ның цегиниң бригадир Николай Одноваловка удурткан бригада он бирги беш чылдың баштайгы квартазының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Бригада январь айның планын күүсеткен. Ук цехте дериглелер механизастаттынган болгаш хол-биле кылыр ажылдар колдуунда чок. Кандыг-даа ажылды десештирбес, бир демниг ажылдап чаңчыккан чазаныкчылар эжиктер, соңгалар блоктарын, рамаларны, мал чемгерер оңгачаларны болгаш чагыг ёзугаар янзы-бүрү тудугга хереклээр чүүлдерни кылып берип турарлар. Чагыгларны цехтиң ажылчыннары эки шынарлыг күүсеткеш, чогуур хуусаазында ээлеринге хүлээдип турар.

Чазаныр цехте үр ажылдап келген, даанган ажылынга ак сеткилдиглер хөй. Оларга ук цехте 20 ажыг чыл ажылдаан Далаа Дензин, 10 чыл ажыг стажтыг Үйнүк-оол Сарыг-оол, олар хамааржыр. Хоочуннар кайызы-даа аныяктарның ындыг дагдыныкчылары.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ЧОЛДУГ ҮҮЛЕ

«Тыва швейбыт» каттыжыышкынының хууда чагыглар хүлээп алыр «Восток» филиалының даараныкчылары коммунистерниң каш-ла хонгаш ажыттынар улуг шуулганының күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. Ук коллектив 1981 чылдың бирги квартазының баштайгы айында 4,5 муң рубльдиң хууда чагыгларын кылыр планныг онаалдаларын долдур күүседипкен. Мурнакчы филиалда херээженнер платьезин база эр, херээжен даштыкы хептер даараар болгаш септээр цехтер бар. Цехтер база-ла алган хүлээлгелерин херек кырында күүсеткен.

Кыржаң соок кышкы хүннерде безин хууда чагыглар хүлээп алыр «Восток» филиалдап чагыкчылар үзүлбес. Аңаа чеде бээривиске чагыг кылып келгеннер база-ла арбын болду. Оларның сонуургалын херээжен платьелерниң ханада азып каан чаа хевирлерин делгеп көргүскен стенд хаара туткан. Чагыкчылар кымга кандыг хевирлиг платье таарыжырын чугаалашпышаан, быжыкчы Лидия Васильевна Лифанованың берген сүмезин кончуг кичээнгейлиг дыңнап турлар.

— Мээң бо материалым-биле мындыг хевирниң платьезин даарадып ап болур бе, Лидия Васильевна — деп, бопугур чаактарлыг, орлан-шоваа аныяк кижи айтыра-дыр.

— Чоп болбас деп. Харын кончуг чараш платье болур — дээш харыы дыңналды.

Быжыкчы Лидия Лифанова ээлчеглиг чагыгны хүлээп алгаш, ону даараар пөстү быжып эгелей берди.

— Ажыл-ижиңерниң дугайын биске чугаалап берип көрүңерем, Лидия Васильевна?—деп сонуургадывыс.

— Быжыкчының ажылы хөй талалыг. Чагыг киирип келгеннерге эвилең-ээлдек болбушаан, оларның сонуургалын кичээнгейлиг өөренип көргеш, чагыкчы бүрүзүнүң сеткилинге таарыжыр хептн бышкаш, даараар цехке хүлээдип бээр мен. Сезон айының чаа хептерниң модаларынга хамаарышкан тайылбыр, таныдылга ажылдарын кылып чорудар дээш, кылбас-ла ажылым чок.

Лидия Лифанова бедик мергежилдиг быжыкчыларның бирээзи. Ук филиалда ол он беш чыл ажылдап келген, ынчангаш ооң арга-дуржулгазы улуг.

Чыскаалдыр тургузуп каан хеп даараар машиналарның даажы, күскээр эткен шартылааларның үну дег, үзүк-соксаал чокка дыңналып турар. Бо цехте платьелер даарап турарын филиалдың эргелекчизи Елена Павловна Савченко дыңнатты. Ында сес дааранкчы ажылдап турар. Оларның хөй кезии бедик мергежилдиг. Даараныр мергежилге чээрби ажыг чыл дарның иштинде бараан боон келген Евдокия Владимировна Тутынина оларны баштап турар. Ук цехтиң кежигүннери партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар чылының баштайгы айында 2,3 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүрер планын күүседипкеннер.

Бо күш-ажылчы чедиишкиннерге хоочун даараныкчылар Валентина Гречко, Надежда Первинова, Александра Помазкина болгаш оон-даа өскелер ай планын 120 — 150 хуу күүседип, төлептиг үлүүн кииргеннер. Даараныкчы бүрүзү холушкак мергежилди чедип алган. Херек апарган таварылгада бирээзин өскези солуптар, ынчангаш оларның кылган ижи, бүдүнниң иштинде. Дуржулгалыг дагдыныкчыларның ачызында, бодунуң мергежилинге чаңчыкпып, бот-тускайлаан ажылче шилчээш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунда кирген. Коллективтиң чаңгыс кижи дег демниг ажылының түңнели ол-дур.

Даштыкы хептер даараар болгаш септээр цех. Эргижиреп элей берген хептеривисти бок төгер черже октавайн, бо цехке эккээр бис. Цехтиң кежигүннери эрги хепти хүлээп алгаш, ону чаа турганынга дөмейлештир септеп-селээш, ээзинге хүлээдип бээр.

— Бистиң цегивис эр, херээжен даштыкы хептерни даараар болгаш септээр. «Чайын шанаа — кыжын тергеи септе» деп чоннуң мерген чугаазы бистиң чагыкчыларывыска дорт хамаарылгалыг. Ажыг кыштың соогу хаарып эгелей бээрге, чагыкчылар кышкы хептерин даарадып, септедип эгелээр. Ынчан чагыгларның саны көвүдээр, ооң түңнелинде чагылданы күүседир хуусаа база узаар—дээш, бригадир Валентина Чижова бодунуң цехиниң ажыл-ижи-биле бисти таныштырды. Ында ажылынга кадржаан, бедик мергежилдиг мурнакчылар хөй. Оларга Нина Чеснова, Серафима Рябина, Делгер Ендан хамааржыр.

Ук цехтиң ажылын сонуургап турувуста, аныяк оол кирип келгеш бодунуң чагыын айтырды. Чычы ышкаш чымчадыр эттээн хураган кежинден даараан херектээшти хилиң кара материал-биле даштап шывыкаан болду. Караавыс-биле көрүп, холувус-биле тудуп суйбадывыс-даа. Ол чараш хеп аныяк ээзинге таарышканы-даа кончуг болду. «Чолдуг үүлени бүдүргеш, чонунга ачы-дузазын чедирип турар улустуң ийин» деп иштимде бодап тур мен.

Бо бичии коллективтиң ажыл-ижи-биле таныжып тура механик Александр Евсеевич Лопатининиң кирип келген үлүүн ыттавайн барып болбас. Ол бодунуң ынак мергежилинге чээрби беш чыл ажылдап келген болгаш үрели берген машиналарны кончуг дүрген септээр. Кылып турар ажылының ёзулуг мастери, алдыч холдуг механик.

— Евсеевич, мээң машинам үрели берди. Ону «эмнеп» каавыдам-дээн үн үнду. «Чыткан хой тургуспас» дээн ышкаш томааныг, бүдүштүг механик кылып орган ажылын ара соксаткаш, үрелген машинаны септээр дээш барыпты...

М. ОНДАР.

Хожудааннар-биле интервью

ЧАСТЫРЫГЛАРНЫ КАТАПТАВАС

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи эрткен 1980 чылдың болгаш онгу беш чылдың планныг даалгаларын кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Ооң чылдагааннары чүдел база 1981 чылда болгаш он бирги беш чылда-даа эргелелдиң мурнунда кандыг сорулгалар салдынганыл? Ол дугайын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис эргелелдиң начальниги Павел Иванович ЧЕРБАКОВТАН дилээн. Ооң харыылааны болза:

— Онгу беш чылда болгаш эрткен-даа чылын бистиң эргелел кереэлиг-даа, бодунуң күжү-биле-даа кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүсетпээн.

Бир эвес 1980 чылдың түңнелдериниң дугайын чугаалаар болза, 1979 чылдындан [illegible] монтаж ажылдарын кылган. Ооң чылдагааны — ажылчыннар санының кызырылганы болгаш кижи бүрүзүнүң кылган ажылының хемчээлиниң 175 рубльге эвээжээни болур. Ооң ужурунда 102,1 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Ол ышкаш эргелелдиң кады ажылдап турары монтаж организацияларының чаңгызы-даа эрткен чылдың планын күүсетпээн. Чылдагааны — ажылчын кадрларның, тудуг материалдарының чедишпези, а ол ышкаш бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлээрде эргелелдиң удуртукчуларының шалыпкын-тывынгыр эвези боор турар. Ол ышкаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш тудугжуларның-даа харыысалгазының кудулааны-даа-дыр.

Бистиң эргелел онгу беш чылда бодунуң арга-курлавырларын долузу-биле ажыглавайн ажылдаан. Кереэлиг ажылдарның беш чыл планы чүгле 85,2 хуу күүсеттинген. 16,8 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону чүгле 13,8 млн. рубль чедир шиңгээткен. Дыка хөй тудуглар, чижээ, Министрлер Чөвүлелиниң бажыңы, «Мөңгүлек» гостиница, хөгжүм-шии театрының бүдүрүлге черн чылдан чылче шилчип, доозулбаан тудугларже хуула бергилээн. Ол тудугларны эргелел эрткен чылын-на ажыглалга дужаагаан турар ужурлуг. Чуртталга тудуунуң талазы-биле план база үзүлген.

— **Планныг даалгаларның күүсеттинери бергедеп кээрин эргелелдиң удуртукчуларынга билдингир турганы чугаажок. Четпестерни чайладыры-биле кандыг хемчеглер алдынып турган ирги?**

— Бригадаларның социалистиг хүлээлгелеринге эрткен чылын хожудап турарлар чокка ажылдаарын, ажыл шагы үзүп прогулдаар чорукту болдурбазын, ниитиниң корум-турумун үреверин айыткан турган. Ынчалза-даа оларның херек кырында күүселдези чедип алдынмаан. Ол база-ла организастыг, политкижизидилгелиг ажылдың четпези көргүзүп турар. Эргелелдиң А. Пашков, А. Воронин М. Шиповаленко удурткан бригадалары тускай кереэ аргазы-биле ажылдап турар. Оларның дуржулгазын чогуур деңнелге чедир нептередир ажыл багай болган.

Онгу беш чылдың түңнелдеринчин талазы-биле эргелелдиң бригадаларындан эки ажылдааннарга чогум харын ол бригадалар хамааржыр. Ук бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының планын 101,2-ден 101,3 хуу чедир күүсеткилээн. Ол-ла бригадалар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазының база күүсеткен.

Шупту кижилер багай ажылдаан деп болбас. Бисте чылдан чылче улам эки ажылдап, мурнакчыларга санадып турарлар хөй. Оларның чамдыызын адап болур мен. Б. Кызыл-оол, Велцис Каспарайтис, М. Васильева, Р. Усольцева, С. Науменко, Л. Антипина, К. Серен болгаш оон-даа өскелер хууда беш чыл планнарын хуусаадан эрте күүсеткилээн.

1981 чылда сорулгаларны кысказы-биле чугаалаарга мындыг: эргелел ниитизи-биле 5094 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, ооң иштинде бодунуң күжү-биле —2646 муң рубльдиң ажылын күүседир. Бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг тудуглар — февраль айда, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир, 80 квартиралыг № 1 чуртталга бажыңы, июльда — 80 квартиралыг № 3, сентябрь айда—80 квартиралыг № 9, августа—чаа школаның эрткен чартыы, III кварталда—147 квартиралыг № 15 бажың, театрның бүдүрүлге корпузу, Министрлер Чөвүлелиниң административтиг бажыңы болгаш өске-даа объектилер.

Салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседир, эрткен чылдың четпестерин катаптавас дээш боттуг хемчеглерни ап турар бис. Организастыг-техниктиг хемчеглерни ап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигедир айтырыгларны тодараткан, бригадаларның, механизмнерниң күжүн таарыштыр тургускан, тус-тус бригадаларны ажыглалга киирер объектилерге мөөңнээрин шиитпирлээн.

Бо хүннерде бригадаларда СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш чарыш улам калбарган. Бо чылдан эгелээш эргелел планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазын ёзугаар ажылдап кирипкен. Ынчангаш он бирги беш чылда «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи онгу беш чылдыындан дээре түңнелдерни чедип алырынга шиитпирлиг.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Малчыннарның 1980 чылда социалистиг чарыжының тиилекчилери

ХОЙЖУЛАР

Ф. А. А.	Совхоз	Район	100 хойдан алган хураган	Бир хойдан кырган дүк (кг)
Сафонов И. П.	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	125	4,7
Дортуй-оол Т. Д.	Тока аттыг	—«—	119	4,6
Ананды О. С. (өшкү кадарчызы)	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	119	0,9
Санчы И. Д.	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	115	1
Павыл Т. И.	«Тиилелге»	Кызыл	114	3,1
Майынды Ч. В. (өшкү кадарчызы)	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	114	1,1
Шаңмак П. К.	«ҮТКА 25 чылы»	—«—	111	3,4
Доңгак Б.-С. Ч.	«Торгалыг»	Өвүр	110	1,9
Содунам А. Б.	«Х Улуг хурал»	Кызыл	109	2,2
Куулар Ш. Д.	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	109	2,4
Оржак Ш. А.	«Алдан-Маадыр»	—«—	108	1
Монгуш Ы. А.	—«—	—«—	108	1,4
Адыг-оол И. Ч.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	108	2,1
Намдал О. С.	«Мөрен»	Эрзин	108	2
Балчый О. Т.	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	107	3,1
Дотпа Д. С.	«Саян»	Бии-Хем	107	3,15
Балчый Д. Ч.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	107	1,5
Шырап М. С.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	107	1,9
Хомушку Т. С.	—«—	—«—	106	2,3
Намзын М. И.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	106	1,6
Монгуш К. С.-Б.	«Коммунизмче орук»	Өвүр	105	1,6
Намы М. И.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	105	1,5
Комбуй-оол В. И.	«Малчын»	—«—	104	1,7
Иргит Д. Д. (өшкү кадарчызы)	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	104	0,985
Күжүгет М. Д.	«Барлык»	Барыын-Хемчик	103	1,6
Саая К. О.	«Коммунизмниң хереле»	Таңды	103	2,6
Монгуш Ч. Д.	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103	2,6
Ондар Х. К.-Х.	«Коммунизмниң хереле»	Таңды	102	2,5
Биче-оол М. Д.	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	102	1,6
Оржак М.-Х. Ч.	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	102	1,5
Биче-оол А. Т.	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	102	3,3
Күр-Базыр К. М.	«Коммунизмче орук»	Өвүр	102	1,3
Учурал М. Д.	«Мөрен»	Эрзин	102	1,8
Опай А. А.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	101	2,58
Керзинмей Э. Т.	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	101	1,8
Аракчаа В. А.	«О. Шынаа»	Тес-Хем	101	1,5
Седен О. Д.	—«—	—«—	101	1,69
Комбу С. Д.	—«—	—«—	101	1,5
Ховалыг Д. Ч.	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	101	1,8
Кунчат М. М.-Х.	«Кызыл тук»	Өвүр	101	1,5
Эрелчин И. Э.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	101	2,1
Далай М. Х.	—«—	—«—	101	1,9
Доржу Э. И.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	101	1,3
Сагаан С. С.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	100	1,1
Успун Д. Д.	«Малчын»	—«—	100	1,3
Кан-оол Б. Д.	—«—	—«—	100	1,6
Монгуш Ш. Д.	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	100	1,3
Доос М. Д.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	100	2,2
Өнер-оол И. Х.	—«—	—«—	100	1,9
Кара-Доңгак Ч. Ч.	«Мурнакчы»	—«—	100	2,1
Дары-Хөө С. Х.	—«—	—«—	100	1,9
Саая К. Д.	«Кызыл тук»	Өвүр	100	1,3
Монгуш К. К.	«Коммунизмче орук»	—«—	100	1,5
Седип-оол К. В.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	100	2,4
Тюлюш Ч. У.	«Өөк»	—«—	100	3,57
Дарый С. С.	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	100	0,9
Сундуй Х. Ч.	«Найырал»	—«—	100	2,2
Бүрүнмаа С. Б.	«Ак-Туруг»	—«—	100	2,2
Данзурун Н. С.	«Чодураа»	Тес-Хем	100	2,9
Ондар А.-Х. Д.	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	100	1,7
Ховалыг Н. А.	«Алдан-Маадыр»	—«—	100	1,1

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирниң Ф. А. А.	Совхоз	Район	100 хойдан алган хураган	Бир хойдан кырган дүк (кг)
Оржак Н. Ч.	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	99	1,3
Сарыглар С. Д.	—«—	—«—	96	1,5
Кара-Сал С. К.	«Кызыл тук»	Өвүр	91	1,3
Оржак К. Ч.	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	90	1,5
Ондар Б. Л.	«Октябрь 30 чылы»	—«—	90	1,7
Серээ В. С.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	87	1,1
Иргит С. Н.	—«—	—«—	86	1,2
Оржак Б. К.	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	86	1,5
Шыдыраа С. К.	«Мөген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	84	1,3
Шагбыжаа А. Д.	«Торгалыг»	Өвүр	84	1,6
Монгуш К. Н.	«Коммунизмче орук»	—«—	83	1,3
Ондар Ч. М.	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	83	1,5
Куулар С. Д.	«Кызыл тук»	Өвүр	81	1,1
Ондар Ч. И.-Н.	«Сут-Хөл»	Чөөн-Хемчик	80	1,5
Монгуш А. К.	Карл Маркс аттыг	—«—	78	1,7
Хертек Б. Д.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	77	1,6
Тас-оол Т. Т.	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	77	2,6
Маадыр М. Б.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	76	1,6
Оржак С. С.	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	76	2
Монгуш Д. С.	«Искра»	—«—	75	2
Тейнин В. Д.	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	75	1,3
Кекей Т. Т.	«Барлык»	Барыын-Хемчик	75	2,2
Окпан-оол Р. К.	«Хемчик»	—«—	74	1,3
Дамдын-оол Д. Т.	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	74	2,9
Оржак А. А.	«Шамбалыг»	Кызыл	73	2,1
Монгуш М. Х.	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	73	1,8
Ондар О. О.	«Чыраа-Бажы»	—«—	72	2
Дугар-оол Т. М.	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	72	2,8
Сат Х. Д.	«Сут-Хөл»	Чөөн-Хемчик	72	1,4
Седен К. М.	«Найырал»	Улуг-Хем	71	1,2
Монгуш Н. С.	—«—	—«—	71	2,3
Ондар Ч. С.	«Хөндергей»	Чөөн-Хемчик	71	1,5
Ондар О. Ч.-Х.	«Чыраа-Бажы»	—«—	70	1,8
Тюлюш К. Ч.	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	70	2,2

САРЛЫКЧЫЛАР

Ф. А. А.	Совхоз	Район	100 сарлыктан алган бызаа
Дежү И. Х.	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	100
Даржаа И. Б.	—«—	—«—	100
Данзурун Х. Ш.	«Кара-Хөл»	—«—	100
Иргит Ө. К.	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	100
Көже М. Ч.	«Мөген-Бүрен»	—«—	85
Доңгак Е. Х.	«Малчын»	—«—	85
Тарын-Базыр К. И.	«Мөген-Бүрен»	—«—	84
Бегзи Х. Д.	«Малчын»	—«—	83
Аракчаа Ч. Х.	«Мөген-Бүрен»	—«—	82

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Ф. А. А.	Совхоз	Район	Хонукта ортумак немелде дензи (грамм)
Сурикин Г. Т.	«Суклак»	Кызыл	892
Сыргашев Г. М.	Дуржулга станциязы	Таңды	850
Пантелеев М. И.	—«—	—«—	760
Килин Д. С.	«Суклак»	Кызыл	668
Петенев Я. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	590

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Ферма бригадириниң Ф. А. А.	Ферманың ады	Совхоз	Район	Бир инектен ортумак саалда (кг)
Родионова Ф. А.	Успенка	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2635
Крашевская А. В.	Алаак-2	—«—	—«—	2303
Лукина В. А.	Алаак-1	—«—	—«—	2153
Тахтуев И. И.	Березовка	—«—	—«—	2153
Сарыглар Н.-Б. Л.	Сут-Бажы	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	2129
Сагоян И. П.	Төп ферма	«Көк-Тей»	Кызыл	2115
Лебедев Ф. Ф.	Туран	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2068
Монгуш А. С.-Б.	Дерзүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	2008
Сайын-Хөө А. И.	Кулузун	Тока аттыг	Таңды	1993
Чечек К. Д.		«Барлык»	Барыын-Хемчик	1922
Шавы О. С.	Хадын-Аксы	Дуржулга станциязы	Таңды	1907
Монгуш Ш. К.	Арыг-Бажы	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1901
Брень Ф. А.	Төп ферма	Дуржулга станциязы	Таңды	1900
Домбуу Л. М.	Арыг-Бажы	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1893
Филонова Н. А.	Краснояровка	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	1873
Норбу М. К.	Ээр-Хавак	«Тээли»	Бай-Тайга	1799
Куулар М. С.		«Барлык»	Барыын-Хемчик	1729
Кыргыс М. Л.	Арыскан	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1684
Кокпалыг Н. О.	Билелиг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1676
Саая Д. П.	Ыйгылак	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	1640
Жмак П. Е.	Чкаловка	«Өөк»	Бии-Хем	1573
Куулар Э. Ч.	Киров аттыг	«Сут-Хөл»	Чөөн-Хемчик	1420
Чимит-Доржу К. Д.	Төп ферма	«Тиилелге»	Кызыл	1412
Хомушку К. С.	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	1412
Салчак Б. Б.	Төп ферма	«Коммунизмниң хереле»	Таңды	1370

СААНЧЫЛАР

Ф. А. А.	Совхоз	Район	Бир инектен ортумак саалда (кг)
Кара-Сал Т. Д.	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	3540
Монгуш Е. Д.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	3382
Иргит А. Б.	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	3020
Гельцер Э. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2926
Низамутдинова Н. Г.	—«—	—«—	2900
Таль Ф. А.	—«—	—«—	2879
Балагашева А. Г.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2830
Кара-Сал Б. Б.	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	2816
Куулар Р. Б.	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	2725
Курастикова З. А.	«Көк-Тей»	Кызыл	2718
Кара-кыс Г. Ы.	«Хадын»	Бии-Хем	2691
Тюлюш А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2688
Оюн Т. С.	—«—	—«—	2676
Терских А. И.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2663
Монгуш Т.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2656
Кыргыс Х. Х.	«Көк-Тей»	Кызыл	2610
Оюн Т. Б.	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	2588
Оржак Ч.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	—«—	2570
Монгуш О. Б.	—«—	—«—	2551
Монгуш М. К.	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	2520
Доңгак М. М.	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	2478
Сокова Л.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2475
Седипей З. А.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2459
Бушуева Е. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2445
Тюлюш Н.	—«—	—«—	2442
Хунапай Е. Т.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	2441
Оюн Ч. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2406
Чалзат В. Т.	Тока аттыг	—«—	2400
Сарыглар Б. Ө.	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	2374
Чамбыл Л. К.	«Хадын»	Бии-Хем	2356
Вострикова Н. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2355
Пооль Л. Ю.	—«—	—«—	2349
Билчей Р. Х.	«Тээли»	Бай-Тайга	2348
Куулар Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2344
Пооль Л. И.	—«—	—«—	2317
Оюн А. Я.	—«—	—«—	2302
Байкара Л. К.	«Саян»	Бии-Хем	2285
Глушкова Р. П.	—«—	—«—	2280
Ахаева В. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2276
Бадынам Д. К.	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	2252
Билчей А. Х.	«Тээли»	Бай-Тайга	2233
Сагды К. Х.	—«—	—«—	2221
Доңгак Т.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	2215
Оюн З. Ш.	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	2210
Ожегина Р. И.	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	Каа-Хем	2188
Оюн М. Д.	Дуржулга станциязы	Таңды	2171
Салчак Н. Т.	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	2162
Оюн Б. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	2143
Мегеря Л. Д.	«Саян»	Бии-Хем	2104
Оюн З. Д.	Дуржулга станциязы	Таңды	2064
Сүрен В. М.	«Өөк»	Бии-Хем	2055
Биринней М. Я.	«Тоора-Хем»	Тожу	2054
Болдук Т. Б.	«Х Улуг хурал»	Кызыл	2041
Тюлюш З. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	2019
Натпит Р. А.	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	2011
Оюн З. М.	Дуржулга станциязы	Таңды	2008
Оюн Т. Д.	—«—	—«—	2004

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Ф. А. А.	Совхоз	Район	Хонукта ортумак дензи (кг)
Үзүйген З. Д.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	948
Ламажык Т. С.	«Шивилиг»	—«—	933
Стучилин П. И.	—«—	—«—	882
Монгуш Ч. Б.	«Тиилелге»	Кызыл	810
Евдокимова Е. Е.	Дуржулга станциязы	Таңды	796
Сарыглар К. Б.	«Барлык»	Барыын-Хемчик	790
Чашина Т. П.	«Көк-Тей»	Кызыл	789
Севен С. К.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	725
Кыргыс Б. Д.	—«—	—«—	722
Родичева З. Н.	«Өөк»	—«—	680
Никитина В. А.	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	674
Сандан Х. Д.	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	669

Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Татуна Оюн саанчылар ортузунда чарышка үргүлчү эки түңнелдерни чедип ап, ам ийи чыл улаштыр шилчиир вымпелди чаалап алган. Ол бодунда быжыглаттынган 40 инектиң бирээзинден-не хүнде ортумаа-биле 7 килограмм чедир сүттү саап турар. Мурнакчы саанчы эрткен чылда инектен ортумаа-биле 2588 кг сүттү саап, бо чылын ол кергүзүүн 2700 кг чедирерин хүлээнген.

Улуг саанчы Татуна Оюн хөй-нийити ажылдарынга база идепкейлиг киржип, кедээ Совет депутадының болгаш фермада улусчу контролёрнуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң удурткан звенозу чарышка удаа-дараа тиилекчи болуп келген болгаш 1980 чылда бир инектен саалданы 2200 кг чедирген.

ЧУРУКТА: саанчы Т. Оюн.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү, фотозу.

ОЛАР—МУРНУНДА

Тожу районнуң «Май 1» совхозтуң, Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң чылгычылары Х. Б. Кол болгаш С. Ш. Монгуш төрүүр 100 беден 100 болгаш 70 кулунну камгалап алган.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң тевежизи К. Х. Иргек 40 бодаганны камгалап ап, бир теведен 4,3 килограмм дүктү кыргып алган.

• • •

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы Е. А. Сюрко хонукта бир хаван 502 грамм немелде дензини алган.

Дуржулга

ТААРЫМЧАЛЫГ АРГА-БИЛЕ

«Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш ажылчын комитеди малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Оларның бирээзи—ээлчеглиг кадат.

Ажылдың бо мурнакчы болгаш дээштиг аргазын совхоз он хире чылдар дургузунда ажыглап келген. Ам ооң ажыл-ишке-даа малчыннарның бодунга-даа ажыктыы маргыш чок апарган: малдан алыр продукция көвүдеп турар, малчыннарның амыдыралы экижээн.

Бистиң совхозта ээлчеглиг кадатты нүргүлайында, сарлык болгаш чылгы кадарчыларында ажыглап турар. Оларның турар хонаштарында бажыңчыгаштарны туткан. Совхозтуң мал ажылының бригадирлери, тускай эртемниглери болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар кодааннарга чедип, хурал-суглаа болгаш лекция, беседаны кылып турар. Тускай почтальон база бар.

Сарлык болгаш чылгы ырак тайгада — Чараш-Даш, Чаг-Адыр, Мөңгүлек ышчаар турар болганда, кадарчыларның солчур хуусаазы элээн узун, он-он беш хонук. Ынчангаш бо үениң иштинде суурга дыштаныр турган малчын база аваз орбас, бир-ле чүвени кылган турар: хөй-даа кыргыжар, мал чемин-даа белеткежир, тараа-даа суггаржыр, септелге-даа кылчыр. Чижээлээрге, сарлык кадарчызы Оолак Дашка ээлчээн арттирген соонда аннааш, 875 рубльдиң өлүүн күрүнеге дужааган.

Ээлчээнде кадарар малын малчыннар акт ёзугаар хүлээнип ап турар. Ынчангаш оларның чидирген малы эвээш, алган чаш төлү хөй. Ылангыя берге болган эрткен чылын беглин кадарчылар Оржак Кавыл-оол, Оолак Дашка, Оолак Аракчаа, кедээ Совет депутады Хертек Сайын-оол болгаш чылгычылар Хертек Өргүмчү, Хертек Дамба чүс башка онааштыр 94-тен өрү бызааларны болгаш 85-тен хөй кулуннарны камгалап алган. Оларның амгы байдалы база эки.

Ээлчеглиг кадатта малчыннар СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурар, немелде хүлээлгени алган: чүс башка онааштыр сарлыктан 96 бызааны, беден 90 кулунну алыр, кадарчы бүрүзү 25 тонна сигенни белеткээр. Ук малчыннар сөзүнге ээ болур дээш шудургу ажылдап турар.

К. АРБАЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Семиртилге шөлүнде.

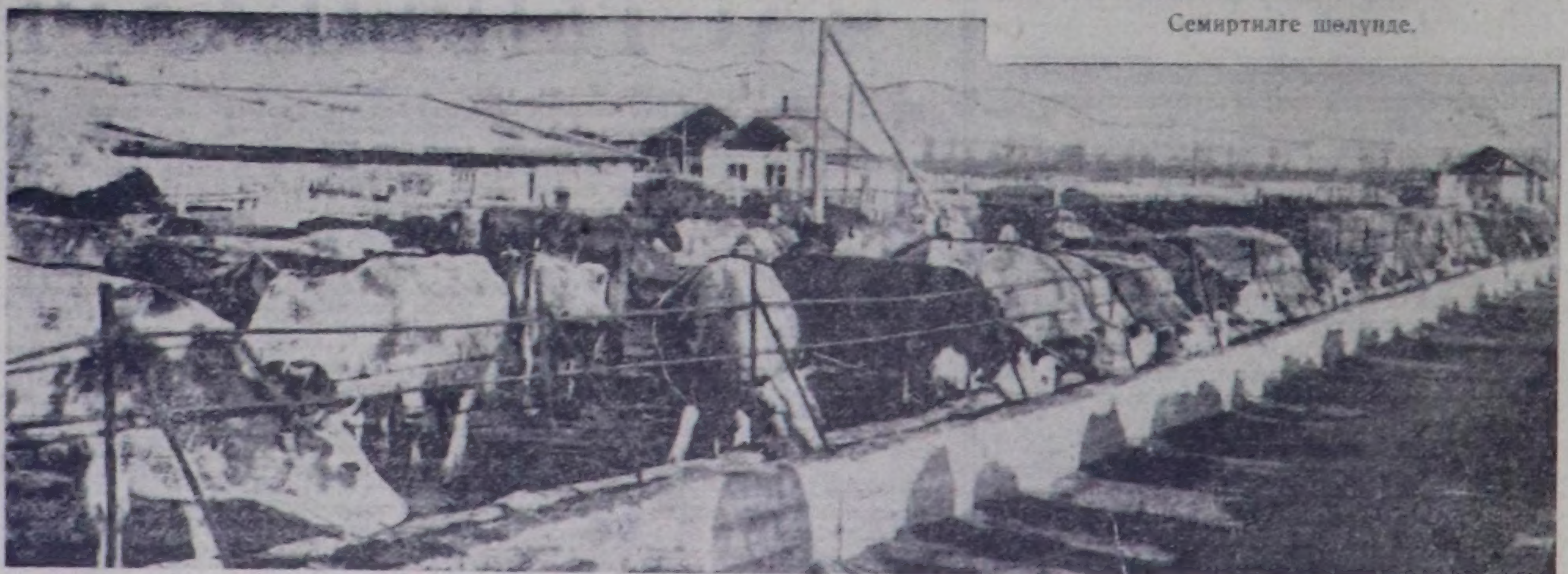

НИКОЛАЙ ЗЛОБИННИҢ БРИГАДАЗЫНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Найысылалдың эдеринчи-хоорайы — Зеленоград Москвадан дөртен км черде чаптылган. Дээрже бедип үнген крааннар, хөй каъттыг чуртталга болгаш административтиг бажыңнарның тудуглары — ооң бөгүнгү хевири ындыг.

Зеленоградтың кайы-даа талазындан көөрге, «өңгү микрорайоннуң» (ол хоорайның туттунуп турар эң чаа суурун ынчаар адап турар) бедик башкылары көстүп турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Злобинниң бригадазы ында ажылдап турар. Сөөлгү айларда оларның үш дугаар тудуп турары чээрби ийи каъттыг чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турарлары ол. Ол объектиниң тудуг-монтаж ажылдарының кол мурнуузун СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде колдуунда доозарын олар шиитпирлээн. Маңаа мен Николай Злобин-биле ужурашкаш, чамдык айтырыгларга харыылап бээрин диледим.

— Силерниң бригадаңар өңгү беш чылды кандыг чедиишкиннерлиг доосканыл?

— 1976—1980 чылдарда Зеленоградтың чурттакчыларынга 14—16—22 каъттыг 13 чуртталга бажыңнарын бригада кережээзи-биле ажылдап турган тудуп берип, ажыглалда киирдивис. Бистиң бригаданың кежигүннери өңгү беш чылдың планныг онаалдаларын 1980 чылдың апрельде-ле — В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 110 чыл болган оюнда күүселдипкен. А бир эвес экономиктиг көргүзүглерни алыр болза беш чыл дургузунда 11.1 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган, тудугларны кылырының хүүгазы планда көрдүнгенинден 571 хонук кызырылган. Мындыг сай база солун: он чыл мурнунда, бригада аргазы-биле чаа-ла ажылдап эгелеп турувуста, бир ажылчынга онаажтыр 14 муң рубльдиң ажылын кылып турган бис. Чылдан чылче ол көргүзүг улам өскен, ам — 44 муң рубль четкен.

— Ол хире өзүлдениң кол чылдагааны чүде ирги?

— Бисте ажылчын бүрүзү элээн каш тускай мергежилдиг. Бригаданың хөй-хөй кежигүннери, оларның аразында бригадир, техникумнар дооскан. Профессионал мергежилдиивисти шуптувус доктаамал бедидип турар бис. Бригада аргазы бистиң бригадавыста бүдүрүлгениң бедик сагылга-чурумнуң, тудуг культуразының кол үндезини болуп турар. Ажылчыннар тудуг материалдарын хумагалыг чарыгдап, ажылдың шынарынче доктаамал кичээнгейни угландырып турарлар. Мээң бодап турарым-биле алырга, бо-ла бүгүге бисти бригада аргазы өөреткен.

— Зеленоградтың тудуг объектилеринге ажылдап эгелээниңерден бээр удаваас он беш чыл болур болгай. Сөөлгү чылдарда тудугга өскерлиишкиннер Силерге дыка көскү боор аа?

— Тудугга иштээн-биле 18 харлан эгелеп ажылдадым — комсомолчу путёвка-биле келгеш. Поволжьеге, Сибирьге чуртталга бажыңнарын, школаларны, үрүглер садтарын тудуштум. Ооң соонда маңаа, Подмосковьеге, келгеним бо. Амгы Зеленоградтың турган черинге эрги суур турда ооң тудуун эгелээн бис. Ам мында 120 муң ажыг чурттакчылыг кончуг чараш хоорай тургустунган-дыр. Сөөлгү чылдарда бис чурттаарынга аажок таарымчалыг бажыңнарны кылып турар бис. Ол — тудугда улуг өскерлиишкиннерниң херечизи-дир.

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинге хамаарыштыр он бирги беш чылда кандыг кол сорулгаларны Силерниң бригаданың кежигүннери боттарының мурнунда салганыл?

— Тудугну болгаш тудуг-монтаж ажылдарын кылырынга кереглиг болгаш ажыл-агыйжы аргаларны улам сайзырангайжыдарының, инженерлиг белеткелдиң болгаш бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкинниң хемчээлин бедиткишаан, бригада аргазын улам нептередиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарын, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15—17 хуу бедидерин чедип алыры чугула дээрзин СЭКП ТК-ның Төлевилелинде бижээн. Ол чүл дээрге, бригада аргазы-биле ажылдаарының курлавырлары ам-даа долузу-биле ажыглаттынмааның, он бирги беш чылда ажыглап болур курлавырларывыс ам-даа бар дээрзин көргүзүп турары-дыр. Бистиң күш-ажылывыс улам механизастаттынар, бүгү бөлүктери таарыштыр ажылдаар кылдыр тургускан бүдүрүлге конвейеринге ол дөмей болур.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле бистиң бригаданың кежигүннери бүрүн таныжып кааш, ажылдың шынарын бедидер талазы-биле чедип алган чедиишкиннеривисти быжыглавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планныг онаалдаларывысты бо беш чылда ажыр күүседирин шиитпирлээн бис.

Беседаны ПМА-ның корреспондентизи Юрий Шпаков кылган.

АЙНЫ УЛГАТТЫР КӨРГҮСКЕНИ

1966 чылдың февраль 3-те «Луна-9» станцияның Черже дамчытканы Айның баштайгы фотопанорамазынга аттарын салган аныяк эртемденнер болгаш инженерлерниң харназыны ам он беш чылга угаткан. Ол Айны улгаттыр тырттырган «портрет» чуруктуң 11 ай болганда «Луна-13» станция Айга чымчак хонупкаш, катаптап чорудкан.

1966 чыл делегей эртеминиң төөгүзүнге Айны шапкын шинчилээриниң чылы боол кирген. Бистиң бөмбүрзээвистиң чайгаар бүткен эдеринчизинче ынчан алды (дөрт совет болгаш ийи американ) космос аппараттарын салган. Оон мурнундагы догаадтырылгалар болгаш билиглерниң ынчаар дүрген буурап турган үези чок деп болур. «Луна-13» станцияның Айга хонганының даартазында-ла профессор А. Либединский, хонуушкунну болгаш фотопанораманы телевидениеге тайылбырлап тура, Ай бүгү бөду кылын доозун-доврак-биле шыптынган деп бодалды шуут каар болган-дыр деп демдеглээн. «Луна-9» болгаш «Луна-13» станциялардан алдынган Айда радиациялыг байдал дугайында медээлер база улуг ужурдузалыг болган.

Совет болгаш американ специалистерниң Айны шинчилээриниң төөгүзүн ап көөр болза, 1966 чыл космонавтика төөгүзүнге эң-не айыжы чыл болган. Чүл дээрге, ийи чурттуң Айны шинчилээр программалары эң идепкейлиг үезинге кирген, ынчалза-даа совет эртемденнер ол маргылдаага тиилеп үнген. Дээр бүдүмелинге «Луна-9» бир дугаар чымчак хонуушкунну боттандырган болгаш эртем чедиишкинин үнелеп көөр болза, чүс чылдың шылгарангай чедиишкиннериниң бирээзи боол турар болуушкун-дур. Американнар ол чедиишкинни июль 2-де «Сервейер-1»-ни салгаш катаптаан. Айның баштайгы спутниги база совет «Ай-10» болган (1966 чылдың апрель 3). «Лунар орбитер-1» деп американ аппарат ол чедиишкинни база чүгле беш ай эрткенде катаптап шыдаан.

Айже баштайгы ужудуушкуннарның ачызы ол чылдың түннелинде эвес, а ол шинчилелдерниң эгелээни Ай программазының уламчылалында, чижээ, Айже автоматтыг болгаш башкарылгалыг ужудуушкуннарда боол турар. Ол угланыышкынга улуг базым 1968 чылдың күзүнүнде Айның долгандыр ужуткаш, Черге дедир ээп келген «Зонд-5», «Зонд-6» космос аппараттарының рейстери болур. Планеталар аразында харылзааларга октаргайдан эртем медээлерин чыып эккээр Чер — Ай — Чер деп маршрутка рейстерни кылып турар экспресстерниң көстүп келгени ол. Ындыг ужудуушкуннарны «Аполлон» корабльге американ экипажтар уламчылаан. А ынчаарга «Аполлон-11» 1969 чылдың июльда Айның кырынга хонупкан. Ооң командири Нейл Армстронг: «Айдан совет станцияларның дузазы-биле алган баштайгы фотоальбомнарның соонда октаргайның өске бир делегейинге барып хонары — Ай өртээли — өске кайгамчык болгаш коргунчуг эвес ышкаш сагындырган» деп медеглээн.

1970 чылдың сентябрьда Ай кырынга совет автомат — «Геолог» барып хонупкан, «Луна-16» ай-даштың хевирлерин Черге эккелген. Ол чорук шинчилелдер кылыр дээш чамдыкта кижи бодун чорупп турган херээ чок деп чүвени көргүскен. Американ космос программазының удуртукчуларының бирээзи доктор Дж. Лоу «Луна-16» совет космос техниказының сайзырангайын болгаш санаашкыннарның шынныының бедик деңнелин херечилеп турар деп чугаалаан. Совет космонавтиканың дараазында базымы — Ай кырынга баштайгы ур хуусаалыг боду шимчеп чоруур «Луноход» лабораториязының (1970 чыл) ажылын делегей эртеми база ол дег бедик үнелээн. Чаъстыг далай девискээринге оон 10 километр дурттуг оруу хөй ховар ажылдыышкыннар-биле демдеглеттинген болгаш автономнуг аппараттарның планеталарга ажылдап болурунуң аргазын көргүскен.

«Луна-9» дугайында чугаалап тура, ооң бичии дуңмазы «Луна-24» автоматтыг станцияның ажылының дугайында ыттавас болза хоржок. Ол 1976 чылда Айга ийи метр ханы өрүмнээшкинниң кылгаш, оортан алган чуулдерин Черге чедирип эккелген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чыл оюнга турасклаткан хуралга чуве чугаалап тура, Л. И. Брежнев совет эртемниң ракета-космос техниказын чогаадып тургузар болгаш космосту шиңгээдир талазы-биле эрес-маадырлыг чоруу чүс-чүс чылдарда чурттаар деп чугаалаан. Ол бедик үнелел Айже баштайгы ие иштээннерге, октаргайның ханызынче чаа-чаа ужудуушкуннарны белеткеп турар сорукүзелдиг эртемденнерге база хамаарыжыр.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Шопен аттыг конкурска тиилекчи болган вьетнам пианист, Москва консерваториязының студентизи Тхай Сон Данг бодунуң төрүттүнген хоорайы Ханойга чораан. Аңаа ону чаңгыс чер чурттуглары изиг-биле уткуп хүлээп алганнар.

В. ХРЕКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЙЛАК ДУРЖУЛГА

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). «Л. И. Брежнев аныяктар дугайында» деп чылында номну Братиславаның «Смена» деп ном үндүрер чери словак дылга парлаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1966 чылдан 1980 чылга чедир илеткелдерин, чугааларын болгаш байырлыг чагааларын ол номда киирген. Амгы үе-чадада аныяктар шимчээшкининиң эң чугула айтырыгларын ол илеткелдерде болгаш чугааларда тодаргай айыткан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездизинге уткуштур чылында номну парлаан.

Аныяктарны идея болгаш чаагай аажы-чаңга кижизидер талазы-биле СЭКП-ниң байлак дуржулгазын айыткан эш Л. И. Брежневтиң ному аныяк салгакчыларның эң чугула айтырыгларынга тодаргай харыыны берип турар-дыр деп, Словакияның аныяктарының Социалистиг эвилелиниң ТК-зының даргазы М. Зозуляк медеглээн.

Аныяктар дугайында СЭКП-ниң доктаамал сагыш салыышкынын чылында номда кирген ажылдарда бүзүрелдиг кылдыр көргүскен. Партияның айыткан сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү чоннуң демиселинге, коммунистиг тургузуушкуннуң программазын боттандырарынга Ленинчи комсомолдуң, совет аныяктарның салыышкынын Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бедии-биле үнелеп турар. Советтер чуртунуң оолдар, кыстары чаа ниитилелди тургузар херекке партияның кезээде шынчы дузалакчылары болуп келген болгаш болуп-даа турар. Дайынның чылдарында аныяктарның маадырлыг чоруу, тайбың тургузуушкуннуң участоктарынга оларның чүткүлдүг күш-ажылчы херектери ол дугайын тодаргай херечилеп турар.

Совет аныяктар хөй санныг улуг тудугларга күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны көргүзүп, коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуруунга турбушаан, ниитилелдиң база күрүнениң ажыл-херектерин башкарарынга өөренип ап турар-дыр деп, М. Зозуляк демдеглээн.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет аныяктар идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң ёзулуг школазын өөренип эртип турар. Чүс-чүс муң оолдар болгаш кыстар Коммунистиг партиязының кыйгырыын ёзугаар үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа тудугларынга барып, күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны көргүзүп турарын Л. И. Брежневтиң ол чогаалдарында тодаргай айыткан. Интернационалчы чаагай чаңчылдар совет аныяктарның ажыл-херектеринде сиңникен. Ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазының маадырлыг чижектеринге Социалистиг Чехословакияның аныяктары өөренип турар.

Бистиң чуртувустуң аныяктары кайгамчык эки чаа номну алган-дыр деп, М. Зозуляк чугаалаан. «Биче чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп номнар ышкаш бо чаа ном чырыткылыг коммунистиг идеалдар дээш демиселдиң байлак дуржулгазын ЧССР-ниң аныяктарынга берип турар.

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИНГЕ

Тудуг бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидеринге кол чүүл — бригадаларның бот-орулга-чарылга аргазы-биле ажылдаары болур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Москваның тудугжузу Н. А. Злобинниң удурткан тудугжулар коллективи ол арганы он чыл мурнунда ажыглап эгелээн болгай.

Ол мурнакчы арганы моон соңгаар улам ыңай сайзырангайжыдарының болгаш нептередириниң оруктарының дугайында айтырыгны бот-орулга-чарылгалыг мурнакчы бригадаларның удуртукчуларының бүгү-эвилел чөвүлел хурал-семинарынга чугаалашкан. Ол хурал январь 29-та Москвага болуп эрткен.

Бригадаларның бот-орулга-чарылга аргазы-биле ажылдаарының ужур-дузазының дугайын партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде чугулалап айыткан дээрзин тудуг болгаш тудуг материалдары үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң даргазы Н. А. Ланшин илеткелинге демдеглээн. Ам ол арга-биле 80 муң ажыг коллективтер ажылдап турар. Эрткен чылын олар тудуг-монтаж ажылдарының 38 ажыг хуузун ол арга-биле күүсеткен. Тудугнуң ол мурнакчы аргазын ажыглаары беш чылдың төнчүзүнде улам калбарар.

Бригаданың бот-орулга-чарылга-биле ажылдаар аргазы доктаамал сайзыраңгайжып турар. Амгы үеде, ылаңгыя калбак панель-биле бажың тудуунда тудуг конвейериниң шупту коллективтери технологтуг шугум ёзугаар завод — транспорт — тудуг деп шуушуруулга аргазы-биле бот-орулга-чарылганың аргазынче шилчип кирип турар. Бажың тудуу кылып турар комбинаттарның бүгү бригадаларын чоокку ийи чылда ол аргаже шилчиделери көрдүнүп турар.

Комплекстиг бригада аргазы үлетпүр тудуунда эң ажыктыг арга боол турар: бүгү коллективтер кээрэ чарып алгаш, объектиниң тудуунда ажылда киржип, чаңгыс ай наряд-биле ажылдап турар.

Чөвүлел хурал-семинарның киржикчилери бүгү тудугжуларга, тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң, тудуг материалдары үлетпүрүнүң, автотранспорттуң, төлевилел болгаш эртем-шинчилел организацияларының ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Партияның пландарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга бүгү күжүн бээрин, СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырын олар СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бүзүреткен.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың чиңгине прокуратуразы медеглел кылган. Ында айытканы болза: Чуртта нарын байдалдың үезинде чамдык кижилерниң болгаш бөлүктерниң хөделиишкиннери тайбың ажылдыралды болгаш корум-чурумну үреп турар. Оларның хөделиишкиннери хоойлуда айыткан кем-херек үүлгедиглери болуп турар. Эрге-чагырга органнарынга ыйыышкын кылыр сорулга-биле хөй-ниитиниң болгаш чазактың бажыңнарын ол кижилер болгаш бөлүктер эжелеп ап турар апарган.

Чамдык кижилер бүдүрүлге черлеринде станоктарны болгаш дериг-херекселдерниң ажылын моондактап, электроэнергиязын үзүп турган. Станоктарны болгаш дериг-херекселдерни ажылдадырын моондактааны дээш бедик харысалганы хоойлуда айыткан.

Эрге-чагырга органнарының, политиктиг, хөй-ниити болгаш өске-даа организацияларның ажыл-чорудулгазының дугайында бижимел болгаш аас-биле меге медээлерни база нептередип турган. Польша Улус Республиканың эрге-чагыргазының дээди органнарын дорамчылааны шыңгыы кем-буруулуг үүлгедиг болуп турар.

Боттары кем-херекти үүлгетпээн-даа болза, ындыг үүлгедиишкиннерни кылырынга идиг берген кижилерни кеземче харысалгазынга киирген турар болур.

Кеземче көргүзериниң тодаргай хемчеглерин, узун хуусаада кара-бажыңга хоругдаарын хоойлуда көрдүнгенин ёзугаар прокуратураның медеглелинде айыткан.

* * *

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Пиньковскийниң болгаш «Эп-сеткил каттыштырылгазы» дээр профэвилел каттыжыышкынының удуртукчуларының бирээзи Л. Валенсаның аразынга чугаалажыышкыннар болганын Польшаның парлалга агентилели дыңнаткан. Ажыл хүнү эвес субботалар дугайында, а ол ышкаш ук профэвилел каттыжыышкынының массалыг информация органнарынга киириштирип болурунуң дугайында айтырыгларны ужуражыышкынның үезинде чугаалажып көрген.

Агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, үш субботалар уламчылаар ажыл хүнү эвес, а дөрткү субботаны ажыл хүнү болдурар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Массалыг чамдык информация органнарын «Эп-сеткил каттыштырылгазы» деп профэвилел каттыжыышкынның ажыглап болурун дугурушкан.

ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың көдээ ажыл-агыйының може... эргелелдериниң удуртукчуларының семинары чурттуң найысылалы Кабул хоорайга болуп эрткен.

Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының Төп комитединиң Политбюро кежигүнү, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш премьер-министриниң оралакчызы Султан Али Кештманд семинарга илеткел кылган. Чурттуң экономиказының үндезини болуп турар көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче улуг кичээнгейни партия Төп Комитеди болгаш чазак угландырып турар деп, ол демдеглээн.

Хөлезилентен контрреволюстуг дээрбечилерниң дерзии үүлгедиглери болуп турган-даа болза, Афганистанның тараачыннары, көдээ ажыл-агый кооперативтери болгаш күрүне фермалары эрткен чылын тараа, ногаа болгаш кат-чимис бүдүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган деп, С. А. Кештманд медеглээн.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бо чылын шиитпирлиг сайзырадыр сорулга салдынган. Бедик дүжүт бээр үрезиннерни болгаш чемиштидилгелерни тараачыннарга төлүг-биле берген чорук чуртка тараа бүдүрериниң көвүдедир сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээринге идигиг болурун ол демдеглээн. Бо чылын чуртка тараа бүдүрерин 4,5 миллион тонна, оон иштинде кызыл-тасты — 2 миллион 830 муң тонна чедир сорулга Афганистан Демократтыг Республиканың тараачыннарының мурнунда туруп турар. Ол ышкаш 100 муң тонна хөвенни, 34 муң тонна чигир свекласын, 850 муң тонна ногааны, 910 муң тонна кат-чимисти бүдүрер сорулга салдынган.

Афганистанда амгы үеде частыкы тарылга эгелээн. Ынчангаш тараачыннарга бүгү таланың дузаламчызын көргүзеринче көдээ ажыл-агый органнарының бүгү удуртукчуларын С. А. Кештманд кыйгырган.

Часкы тарылганы организастыг болгаш эң кыска хуусаада бедик шынарлыг чорудар дугайында каттышкан шиитпирни партия Төп Комитединиң Политбюрозу болгаш АДР-ның чазаа хүлээп алганын ол дыңнаткан. Ол шиитпирге дүүштүр чурттуң көдээ ажыл-агый болгаш чер реформазының министерствозу кызыл-тастың бедик шынарлыг 6 муң тонна үрезинин болгаш 33 муң тонна минералдыг чемиштидилгелерни тараачыннарга үлеп бээр.

Афганистанның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге ханызы-биле өөрүп четтиргенин С. А. Кештманд илереткейн болгаш ол дузаламчының дээштиг ажыглаарынче чурттуң бүгү министерстволарын болгаш ведомстволарын кыйгырган.

АМЕРИК-КАНАДА ХАРЫЛЗААЛАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгниң болгаш Канаданың даштыкы херектер министри М. Макгиганның аразынга чугаалажыышкыннар түңнел чок болган. Кожа ийи чурттарның аразында харылзааларны чидиглендирген хөй айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын АКШ-тың чаа чазааның төлээлекчизи-биле чугаалажыышкыннарның үезинде тывары Канаданың дашты херектер министерствозу оралдашкан. Садыглажылганың, далай кызыгаарларының, балык тударының, энергетиканың айтырыглары чугаалажыышкыннарның кол темазы болган.

Ынчалза-жок Вашингтонга М. Макгиганны «эвилелдиң-биле» чүгле дыңнаан болгаш Канадага кандыг-даа аазаашкыннарны бербээнин ол боду медеглээн. Балык тудуушкунунуң дугайында америк-канада дугуржулганы дүрген бадылаарының эргежок чугулазы АКШ-тың дашты херектер талазы-биле сенат комиссиязының кежигүннерин М. Макгиган бүзүредип шыдаваан.

АКШ-тың төлээлекчизи чурттуң дашты политиктиг хемчеглеринге Канаданың деткимчезин алырын оралдашкан. Америк таланың ол оралдажыышкыны база түңнел чок болганы ам билдине берген.

ҮШ НОРМА

«Югводстрой» каттыжыышкынының №9 КМК-зының Г. Карайингге удурткан звенозу экскаваторнуң дүн-хүн-биле ажылдаар графиги-биле ажылдааш, бир хонукта машина бүдүрүкчүзүнүң рекордтуг көргүзүгүн чедип алган — үш норманы күүседип турар.

Эрткен чылын коллектив ийи чартык чылдың онаалдазын күүсеткен, ынчар материалдар чарыгдалының бир айда нормазын болгаш бир экскаваторнуң агар септелгезинге чылдың-на херегләэр артык кезектерни камнап алган. Мурнакчы механизаторлар, күш-ажылчы шалыпчы ээлчегге турупкаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир база бир квартал планын күүседир деп социалистиг хүлээлгени алганнар.

(СЭТА).
Молдав ССР.

СУД ДООЗУЛГАН, АЙТЫРЫГЛАР ХЕВЭЭР АРТКАН

Мао Цзэдуннуң чоок хулалакчылары турган политиктиг база шериг талазы-биле улуг албан-дужаалдарга чораан төс кижиниң херээниң талазы-биле КУР-нуң өнза суду шииткелди чарлааны билдингир болгай. «Контрреволюстуг бөлүктүң» кол кежигүннери Лянь Бяону болгаш Цзян Цинни «культура революциязының» үезинде партия болгаш күрүне ажылдакчыларын, шериг начальниктерин болгаш улус массаларын хөйү-биле шаажылааны, Мао Цзэдунну өлүрер деп оралдашканы, Шанхайга чепсектиг үймээнни организастаарын планнап турганы дээш буруудатканын тускай чарлаан.

«Политиктиг угланыышкынга частырыгларны кылганы дээш эвес, а «кем-буруулуг үүлгедиглери дээш» оларны буруудаткан дээр дугайында судтуң материалдарында болгаш суд чорудулгазының дугайында Кыдаттың парлалгазының дыңнадыгларында «онзалап» демдеглээн. Кыдат улуска кедергей качыгдалдарны таваар штырган «культура революциязының» тыптып келген чылдагааннарын прокурорлар-даа, судьялар-даа тодаргайлаваан. «Культура революциязының» үезинде болдунган бүгү үүлгедиглерниң харысалгазын «контрреволюстуг бөлүктүң» кежигүннеринче бүрүн чүүй каары суд чорудулгазының чугула сорулгазы болган. Пекинниң амгы чагырыкчыларының чорудуп турары чоңга удур иштики политиканы болгаш эжелекчи үзелдиг дайынзырак даштыкы политиканы камгалаары, маоизмниң чүгле даштыкы хевирин чаартыры — суд чорудулгазының кол сорулгазы болуп турган. Ынчаарга Кыдат чагырыкчыларының амгы политиказының үндезини Мао Цзэдуннуң «идеялары» болуп турар.

Бодунуң мурнунга салдынган ол сорулгаларны суд чедир күүседип шыдаваан. «Культура революциязының» Кыдат улуска дендии халаптыг болган ёзулуг характерин болгаш Кыдат чагырыкчыларының эрге-дужаал былаашкан демиселин судтуң материалдары бадыткаан. Эрге-чагырга былаашкан демисел Кыдатта ам-даа үргүлчүлеп турар. Суд чорудулгазының соонда чуртка «чаңгыс эп», «сырый каттыжыышкын», «быжыг чорук», «хоойлу-дүрүм», «демократия» тургустунган дээр бадыткаашкыннар херек кырында хоозун чугаа болуп турар. Ол суд чорудулгазы болза күрүне аппаратынга болгаш партияга алдаалганың чүгле эгези болган.

Судтуң шииткелин чарлааның даартазында «Жэньминь жибао» солун улуг чүүл парлаан болгаш «бо суд чорудулгазының дуржулгазын эки ажыглаар», «аңгы дайзыннарынга согуушкуннарны таварыштырар херек» деп кыйгырган. Амгы үеде Кыдаттың элээн каш районнарында «политиктиг чыскаалдар» болуп, корум-чурумну үреп, партияның удуртулгазынга таарзынмас чорукту улус массаларының илергейлеп турарын даштыкы чурттарның корреспондентилери Пекинден дыңнаткан. «Партияга удур кем-буруулуг идегеттер-биле шиитпирлиг демиселжир херек» деп Кыдаттың парлалгазы ам-даа бижип турар.

Лянь Бяонуң болгаш Цзян Цинниң «бөлүүнүң» талалакчыларын шиидер суд чорудулгалары Кыдатка удавас эгелээр деп турар. Ол судтаашкыннарны Пекинге болган суд хевирлиг кылдыр чорударын планнап турар. Партия кежигүннериниң болгаш кадржаан ажылдакчыларның улуг ашталгазын база белеткээн. Шиитпирлеттинмээн социал-экономиктиг хөй айтырыглар Кыдаттың мурнунда хевээр туруп турар.

Пекинге суд доозулган, чуртта дүшкүүрлүг чорук хевээр арткан.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

РИМ. Чүс-чүс римчилер чоокта чаа Капитолий деңгелинге чедип келгеннер. Олар Марк Аврелийниң хүлерден кылган тураскаалы-биле байырлажыр дээш чыылганнары ол. Рим императоры Марк Аврелийни аъды-биле катай хүлерден шуткуп кылган тураскаалы дөрт чүс чыл дургузунда Капитолий деңгелинде шаңду каастап келген, ам ону заа кылыры-биле мастерскаларже аппаары ол.

Барык 1 800 чыл хире «назылыг» ол тураскаал «аары-биле аараан». Агаарның бокталганындан, хөрзүннүң үрелгенинден, автомобильдерниң ыжындан, янзы-бүрү газтардан, эмин эрттир изиг хүндөн, узун чок чаъстардан императорнуң тураскаалы үрелип эгелээн.

ЧУРУКТА: Марк Аврелий Капитолий деңгелиинден чоруп тур.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

Туристиң орук демдеглелдеринден

ХОСТАЛГАНЫҢ ОРТУЛУУ-БИЛЕ

Төп Америкада социалистиг Куба Республикага эрткен чылдың октябрьда Тывадан бөлүк туристер (студент тудуг отрядтарының командирлери, ВЛКСМ комитеттериниң секретарьлары дээш өске-даа— шуппу 31 кижи) чораан бис. «Авроранын» даштаашкыны бүгү делегейде диңмиреп турда, Куба Испанияның колониязы хевээр турган. Россияга Октябрь революциязының тиилээни чуртка хосталга дээш демиселдиң тугун көдүрүп, ак сеткилдиг кижилерниң өөрүшкүзү, идегели апарган. Кубага социалистиг революцияның тиилээниниң төөгүзүн номчуксу эки билир.

Бөгүнгү Куба — хостуг чонунуң хостуг чурту. Ол Америка диптте кара чаңгыс социалистиг күрүне. Каас-чараш бойдус-байлактыг ук чуртка барып, оон хоорайлары, фабрикалар, заводтары-биле, социализмниң чедиишкиннерин тургузуп турар куба чон-биле, аныяк-өскен-биле таныжар аргалыг болдувус.

1492 чылда Христофор Колумб Кубаның эриктеринге чеде бергеш, мурнунда билдинмес турган ортулукту ажыткаш, мынча деп чугаалаан: «Кайгамчыктыг чараш бойдус-байлактыг ортулук-тур, шак мындыг чараш черни кижи көөр чүве-дир аа. Ында та чеже байлак чажыртынып чыдар чүве».

Чогаалчы Хемингуэй болгаш аян-чорукчу географтарның магадап бижип турганы Вяналистиң чурумалдыг шынаазын, Пинар-Дель-Рио провинциязының янзы-бүрү культуралар тараалы карак четпес оргулааштарын, Лос-Пиностуң тоолчургу бедиктерин, Атлант океанының амыдыралчы эриинде он-он суурларын, хоорайларны, улуг сонуургал-биле көрүп болур.

Куба туризминиң төвүн революция тиилээн соонда үр болбазында-ла организастап тургускан. Анаа делегейниң кандыг чүгүнден чеже туристер келбес дээрил. Бис турувуста француузтар, англичаннар, немецтер, чехтер, поляктар дээш хөй-ле нацияларның төлээлери турду.

Кубаның климады тропиктиг, агаар бүдүн чылды өттүр изиг болганда өске чурттардан келир туристерге сезон октябрьда ажыттынар. Даштыкы туристер Кубага октябрьдан апрельге чедир аян-чорук кылыр. Майдан октябрьге чедир конгуг изиг айларда турисчи баазаларга, дыштаныылга черлеринге албан-хаакчылар, студентилер, школачылар дыштаныр.

Совет туристерниң төпчүп чурттап турган чери — Атлант океанының эриинде Хивакоа дээр турисчи суур. Эрткен чылдың октябрьда Кубага чораан үевис уттундурбас төөгүлүг хүннер турган. Бирээде, Кубаның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Коммунистиг партияның ийиги съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш көдүрлүүшкүннүг ажылдап турганнар. Ийиде, совет-куба космонавтар космоска кады чедиишкиннииг ужуткаш ээп келген болгаш Кубага кады чораан үези. Оон аңгыда ССРЭ-ниң чаа Конституциязының үш чыл ою. Куба өнүүктер ужуражыышкын бүрүзүнге бо байырлалдарны онзалап демдеглеп, найыралчы ханы эп-сеткил каттыжыышкынын илередип турганнар. Хивакоаның улуг-биче чурттакчылары: «Совет улуска байыр», «Москвага байыр» деп лозуңнарны салып, байыр чедирген.

Пинар-Дель-Рио провинциязынче чораанывыс солун. Испан бүдүрүлгениң үндүрген «Пигасо» деп автобус ырак черге чоруурунга хала чок, иштинде аъш-чем, суг-суксун шуппу бар. Бистиң очулдурукчу-гидивис Москвага болгаш XXII олимпий оюннарының киржикчизи, куба кыс Мирта тургаш:

— Кубага эки дыштаныр, ажыглыр болур деп бодаар болзуңарза, хүнге эмин эрттир дөгелевиш болбас, каш-ла минутада кешти хүн чип болур. Ынчангаш хүнге, далайга чоорту чаңчыктар эвесте — деп сургады-даа.

Чедер чериивис ырак, сес шак дургузунда орукка чордувус. Чалгаараавас дээш ырлап, шүлүктеп эгеледивис. «Бистиң адресивис — Совет Эвилели» деп ыр-биле хөглээшкин эгелээн. Культмассовиктер Алефтина Очур, Марина Фирсова ыраажыларны, шүлүкчүлерни микрофонче чалап-ла турлар. Орус, тыва, украин кожамыктар, ырлар куттулуп-ла тур.

Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Ооржак Сергей адак соонда сыгыт, каргыраалы хөрээн хозадыр салыпкан. Чолаачыларывыс — Отто, Радрик, экскурсовод Мирта дыка-ла сонуургаан. Отто автобусту доктаадыпкаш, Сергейни кезек кайгап олурар-даа...

Кубаның оргулааштарын чигир плантациязы, таакпы, кофе, рис, манго, картофель, ананас шөлдери ээлээн. «Бистиң чериивиске кандыг-даа культура үнүп болур, чүгле черни сайзырадыр, болбаазырадыр апаар, ынчан даш-даа октап кагза, үнүш үнүп келир» деп кубалар чугаалажыр.

Оларның чугаазы хоочуг шын, октябрьда безин оргулааштар, шынаалар сарыг, хүрең, ногаан дээш янзы-бүрү челәэш өңнер-биле шыптынган болур чораан. Чамдык культуралар четчип бышкан, ону кезип ажаап ап турар. Агаар-бойдус чылдың бүгү дургузунда изиг болганындан, чылда 2-3 дүжүт алыр. Октябрьны кубалар чүгээр серинн ай деп санап турар, а биске болза дыка изиг болур чорду. Агаарның температуразы 24-25 градус чылыг. Эртенниң-не тропиктиң суггүр чазы чаар, дүъштен соңгаар аязы бээр, изиг болгаш ышкамнанчыг, өске диптерден келген туристер биче хостуг шак-ла тывылза, пляжтарда (эштир черлерде) турар. Эртенги зарядканы океан эриинге кылып, ургүлчү-ле эштип турдувус. Кайы-даа провинцияларга баарга, ыяап-ла пляжтарга аппаар.

Барыын провинция Пинар-Дель-Рио ол ынчаар чорупа тура ус-шевер тараачыннарга ужураштывыс. Кооператив кежигүнү бодунун бажыңын долгандыр дузалал ажыл-агыйын сайзырадып турар. Чигир тростниги тарып алыр бичии шөлчүгешти чөпшээреп каан. Тараачын өг-бүле чигир тростнигин өстүргеш, кооперативке дужаар. Тараачыннар чигир тростнигин, картофель, таакпы тарып өстүрериниден аңгыда куштту, инекти база тудуп турар. Аргалыг-ла болза өг-бүле бүрүзү инектиг, хойлуг, өшкүлүг болурун чедип алыр сорулгаңы салып турар дээрзин Миртадан билип алдывыс. Чораан черлеривисте чамдык тараачын өг-бүлелер мөгениниг инектерлиг, узун моюннуг так хойларлыг, индюк дээш өске-даа куштарны тудуп турар. Бир солун чүве тараачыннарның бажыңнарын долгандыр кактустар болгаш өске-даа калыг калбак бүрүлерлиг чадан ыяштарны тарып каан. Оон кыдыында янзы-бүрү чечектерни, хмельди тараан, арыг-силиг, көрүштүг.

Кубалар хостуг шактарында дааранып, аргып, улуг-биче эт-септи кыла каапарынга сундулуг улус болду. Янзы-бүрү ыяштарның, пальмаларның узун-узун будуктары-биле чамдык ресторанннар, кафелерни, суй-белектер садар магазиннерни аргып, эптеп тургаш тудуп кааны солун.

Шагда Тывага анай-хаак-биле шүүрлер, корзинкалар, каттаар хууңчугаштарны аргып, тостан аяктарны шеверлеп кылып турганын сактып чордум.

Бистиң бөлүүвүске студент тудугжу отрядтарның командирлери, кежигүннери чораан болгаш тудуг талазы-биле чамдык чүүлдерин база сонуургап көрдүвүс. Социалистиг Кубаның чурттакчы чону чылдан чылче өзүп турар, бир өг-бүлениң кежигүннери ортумаа-биле чеди кижи болгулаар. Школалар, өөредилге черлериниң саны база-ла көвүдеп турар. 3 млн. ажыг кижи өөредилге черлеринде өөренгеи.

Барыын провинцияда Фридрих Энгельс аттыг 3 муң кижи өөренир, кедээ ажыл-агый ут-лаңмышкыннаг школа-комплекске чордувус. Ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле кылган. Ында өөредилге, чуртталга бажыңнарын бетондан куткан, бедик быжыг адагаштар кырында туткулаан. Ол черниң агаары өл-шык, ургүлчү частаар болганындан чамдык черлер тулаалай бээр, ынчангаш бажыңнарны черге чыпшыр тутпас. Дыка хөй тудугларны микробригада дуржулгазы-биле тудуп турар. Тодаргай айлаарга, бөлүк ажылчыннар бригада болуп алыр. Тудугга херекглээр бүгү чүүлдер-биле бригаданы хайдырар. Тускай специалист бригаданы удуртур. Бажыңны тудуп дооскаш, комиссияга хүлээдир. Ук бригаданың кежигүннери ээлчег чокка бажың алыр эргелиг. Ындыг дуржулга-биле туттунган хөй-хөй чуртталга бажыңнарын көрдүвүс.

Кубаның хоорай, суур бүрүзүнге Юрий Гагаринниң, Юрий Романенконуң, Арнальдо Тамайо Мендестиң чуруктарын аскылаан, кудумчулар кежир лозуңнарда «Космонавт кижи дээрге—космос делгемиңиң улуг ажыл-ишчизи-дир» деп испан, орус дылдарда бижээн болду.

Таптыг-ла октябрьның ортаа. Атлант океанының эриинде эң-не чараш, улуг пляж Варадерага дыштанып турувуста совет-куба космонавтарга тураскааткан байырлыг хуралды телевидение дамчыштыр көргүскен. Ол хурал чурттуң бүгү кыдыг булуңнарының байырлал болган. Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның Күрүне Гимннерин ырлап турда, Варадераның кудумчуларынга транспорт доктаай бээр, чолаачылар машиналарының эжиктерин ажыткаш туруптар. Бир чолаачыдан айтырарывыска «Чурттуң гимнизин ырлап турда, ыяап-ла тура ёзулал кылыр бис» деп чугаалайдыр. Дамчыдылганы көрүп турганнар «Юрий Романенко-Тамайо Мендес алышкылар! Юрий, Тамайо—эр хейлер!» деп уралап турдулар. Бөдүүн ажыл-ишчи кижилер-биле ол дамчыдылганы көргеш, Америка диптте чаңгыс-ла социалистиг чурттуң төлээзи Арнальдо Тамайо Мендестиң космосту шиңчилээринге киирген улуг дузазы, маадырлыг чоруу дээш оларның кызыгаар чок өөрүшкү маңнайын кижи кайгап ханмас.

И. ТЫРТЫК-КАРА.
(Улаанчылыг).

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Тоол аалдап келди», «Майышкак туфельдер». Уран-чечен телефильм. 10.05—«Кино аян-чоруктар клуву». 10.55—Медээлер. 11.05—14.30—Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50—«Совет Эвилели биле Румыния Социалистиг Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге ат салганының хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма. 15.20—«Төрээн бойдус». 15.40—Волейболга ССРЭ чемпионады. Эр улус. «Автомобилист» (Ленинград)—ЦСКА. Свердловскиден дамчыдылга. 16.15—Аныяктарга музыка кежээлери. 18.15—«Эртем дугайында». 18.45—«Бөгүн делегейде».

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.10—«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». 19.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55—«Кур чер». Хөй серийлыг документалдыг телефильм. Л. И. Брежневтиң номун ёзугаар. 4-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15—«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Роговцева. Төнгеде Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Маадырлыг чорукка тураскаал». Документалдыг фильм. 18.20—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.50—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—«Соно» (Латвия ССР) хөгжүм ансамблиниң концерти. 19.25—«Беш чыл болгаш коллектив». «Кан бүдүрүп турар черде». Жданов хоорайның «Азовсталь» металлургия заводунуң коллективиниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — «Бистиң календарывыс». В. А. Моцарттың төрүттүнген хүнүнден бээр 225 чыл болганынга тураскааткан дамчыдылга. 20.25—20.45 — «Октаргай делгемиңиң догаашты-ры». Документалдыг фильм.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—Уругларга кыска метражтыг фильмнер программазы: «Дөрт өңнүктүң амыдыралы болгаш ужуралдары», «Диманың аскыр дагаазы», «Димка хоралай берди», «Ральф, эки!» 10.30—«Билдингир-даа бол, эдептиг» 11.35—Медээлер. 11.40—12.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.45—Узбек телевидениениң документалдыг фильмнер программазы: «Ташкентиде ындыг кудумчу бар», «Номчуңар, көрүңер, дыңнаңар», «Самолёттар иделгелдиг холда», «Ибилиг аяк». 15.45—«Кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.30 «Орус чугаа». 17.00—«Горнистер, харылаңар!» 17.30—Шри Ланканың национал байырлалы—Хамаарыштпас чорук хүнүнге». Шри Ланканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң көргүзүү. 18.00—«Бистиң садывыс». 18.30—«СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткуул». СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады, Пензе областың «Кевдинский» совхозтуң директору В. Н. Сорокинниң дугайында очерк. 18.45—«Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05—Телемедээлер. 19.15—«Культура болгаш амыдырал». 19.45—Телемедээлер. 20.00—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.05—«Кур чер». Хөй серийлыг документалдыг фильм. Л. И. Брежневтиң номун ёзугаар. 5-ки сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Хөгжүм дугайында». Тележурнал. 22.50—Хоккейге ССРЭ чемпионады. «ЦСКА — Крылья Советов». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—Кыска метражтыг телефильмнер программазы: «Беркутчу дугайында тоол», «Розаларның угбазы». 18.45—«Чаа бедиктерже». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.05—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң концерти.

КЫЗЫЛДАН

20.05—20.55—«Маңаа сиген безин кызыл өңнүг үнер». Документалдыг фильм.

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Горнистер, харылаңар!» 9.35—«Өнчүзү чок кыс». Уран-чечен фильм. 11.00—Медээлер. 11.05—14.30—Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.45—«Аэрофлот хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильм. «Чүге дээрге, ужудукчулар бис». 15.35—Теннисске делегей маргылдаазы. Түңнел оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң биче спорт ареназындан дамчыдылга. 16.05—Ф. Мендельсон. № 2 соната. 16.30—«Телестадион». 17.00—«Москва чоогунга ужуражылгалар». 17.30—«Аныяктарның чогаадылгалары».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Кадыкшыл». Дамчыдылга. 18.20 — Телемедээлер. 18.30 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.35 — «Маруcяның кавайы». Мультфильм. 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Мал кыштаглаашкыны чоруп тур». Домчулал. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди». 20.00 — «Кур чер». Хөй серийлыг документалдыг фильм. Л. И. Брежневтиң номун ёзугаар. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш оюн. Хостуг программа. Австриядан дамчыдылга. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Херээженнер. 5 км. Минскиден дамчыдылга. 23.30 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо». (Москва) — «Спартак». 2-ги 3-кү үелер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — «БАМ-ны тудуп тур бис».

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Моцарт— Георг Отс». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң эстрада-симфониялыг оркестриниң концерти. Удуртукчузу— ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 20.00 — 20.15 — «Кижи болгаш хүн». Телефильм.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Буратинонуң делгелгези». 9.35 — «Ужудуп үнер шөл». Уран-чечен телефильм. 10.45 — Медээлер. 10.50 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50—«Ленинчи орук-биле». Документалдыг телефильм. 15.50 —«Шыдыраа школазы». 16.20 — «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.20 — Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — 18.40 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Узбек ССР-ниң телевидение программазы. 1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның КП-зиниң бирги секретары Ш. Р. Рашидовтуң чугаазы. 2. «Узбекистан. Маадырлыг чорук уламчылавышаан». Документалдыг фильм. 3. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Эрмитаж». Германияның уран чүүлү. 22.05 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Австриядан дамчыдылга. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Эр улус. 15 км. Минскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Шупту найыралдыг өг-бүле».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Чолдак кудуруктуг хаван оглу». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «Балхаштың эталону». Телефильм. 19.45 — 21.10 — «Дагларның хеми шапкын». Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Силерге, ада-иелер». 9.30 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы —Швецияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Хабаровскиден дамчыдылга. 10.15 — Совет ырларның концерти. Солистер — Е. Шапин, Г. Чернова. 10.45—«Айыыл чок шимчээшкин». 11.15 — «Бистиң адресивис— Совет Эвилели». 11.50 — М. Горький — «В. И. Ленин». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Яковлев номчуур. 12.50 — РСФСР-ниң Күрүнениң урер хөгжүм оркестриниң концерти. 13.20 — «Спортлотонуң» 6-гы тиражы. 13.30 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 14.00—«Эрмитаж». Германияның уран чүүлү. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. «Улуг номнуң эгелери». 10-гу фильм. 15.45 — Мультфильмнер программазы. 16.15 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.15—Бокска делегей маргылдаазы. АКШ-тың шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. АКШ-тан дамчыдылга. 18.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.45 — Аэрофлот хүнүнге тураскааткан концерт. 19.35 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Хоорай чурттугулар». Уран-чечен фильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. 23.05—00.00 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Төнгеде — медээлер.

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Будильник». 9.15 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 10.15 — «Кадыкшыл» программазының почтазы. 11.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.30 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 11.45 —«Музыкалыг киоск». 12.45 —«Доннуң коммунистери». 4-кү дамчыдылга. «Инициатива». 13.00 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. Норвегияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. 13.45 — «Кодээден дамчыдылга». 14.45 —Бөгүн — Аэрофлот хүнү». 15.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 16.15 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээженнер. 17.00 — «Делегей панорамазы». 17.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов — СКА (Ленинград) 2-ги, 3-кү ужуражылгалар. 19.15 — «Арганың тоолдары». Мультфильм. 19.40 — «Катты бажы каткан эвес». Останкино студиязынга кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 00.10 — Европаның шилиндек фигуристериниң көргүзүү. Төнгеде—медээлер.

КАИ экраны

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тыва профоблчөвүлелиниң президиуму болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому орук-транспорт шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырарының талазы-биле 1980 чылда Кызыл хоорайга эрткен көрүлдениң түңнелин үндүрген.

Ук көрүлдениң үезинде хоорайның автобүдүрүлгелеринге, албан организацияларга орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырарынче угланган боттуг хемчеглер алдынып келген. Чижээ, транспорт озал-ондаан чайладыр сорулга-биле орук шимчээшкининиң дүрүмнерин чурттакчы чонга калбаа-биле таныштырып, автоорукарны, кудумчуларны чаагайжыды эде кылыр талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Чыл дургузунда республиканың автоорукарынга 4200 ажыг орук демдектерин тургускан. Автоорукарга хайгаарал чорудар тускайжыттынган дружиналарның саны өскен болгаш оларның чорудуп турар рейдилериниң шынары, дээштиг бедээн.

Бүдүрүлгелерге, албан организацияларга хамаарыжыр автотранспорттуң, хамаатыларның хууда машиналарының саны өскен. Ындыг-даа болза чогуур органнарның, КАИ ажылдакчыларының болгаш хөй-ниитиниң талазындан орук-транспорт озал-ондаан болдурбазынче угландыр ап чорудуп келгени тодаргай хемчеглериниң түңнелинде транспорт озал-ондааның саны кызырылган. 1979 чылга деңнээрге, 1980 чылда озал-ондак болганындан амы-тынындан чарлыр чорук 20 хуу кызырылган. транспортту эзирик башкарып чорааш, озал-ондак кылыр чоруктар база эвээжээн.

Чамдык автобүдүрүлгелерде, автобаазаларда, албан организацияларда орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырарының айтырыын четпес тургускан, чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылы кошкак. Чижээ, № 1, 2 автобүдүрүлгелериниң, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, автобаазазының болгаш чамдык өске-даа автобүдүрүлгелериниң чолаачыларының талазындан орук-транспорт озал-ондак кылганының саны кызырылбайн турар.

Орук шимчээшкининиң айыыл чок болуруп хандырарының талазы-биле 1980 чылдың көрүлдезин түңнеп, анаа идепкейлиг киришкен автобүдүрүлгелерни, автобаазаларны демдеглеп, шаңналдарны тывыскан. «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазы, Тыва транспорт эргелелиниң № 2 автобүдүрүлгези, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң автобаазалары көрүлдениң түңнели-биле бирги, ийиги болгаш үшкү чергениң дипломнары, акша-биле шаңнаткан.

ТҮҢНЭЭН

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле республика көрүлдези база «Кичээнгейлиг — орук» деп рейд уламчылавышаан.

Январьның ийиги он хонуу эрткен. Бо үениң иштинде республиканың автоорукарынга сес орук-транспорт озал-ондааның болганын КАИ ажылдакчылары бүрүткээн. Ооң түңнелинде 5 кижи аары-биле кемдээн, бир кижиң амы-тыныы ости күнген.

Январь 12-ниң хүнүнде Чөөн-Хемчик районнуң девискээринге Кызыл—Тээли трассага Теве-Хая суурже баар оруктуң ээр черинге Чадаананың АТБ-зинге хамааржыр ПАЗ-672 автобус КамАЗ маркалыг автомашина-биле үскүлешкен. Озал-ондактың болу бергениниң кол чылдагааны—ээр черге орук шимчээшкининиң чурумун хажытканында болган.

Үстүнде чугаалааным орук-транспорт озал-ондааның үжү Тываның транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелериниң чолаачыларының буруузу-биле болган. Чижээ, Улуг-Хем районда Шанчы—Чаа Чаа-Хөл оруунга № 2 автобүдүрүлгеге хамааржыр ЗИЛ-130 машина айдарылган. Озал-ондактан чолаачы амы-тынындан чарылган.

Январьның ийиги он хонуунуң дургузунда Кызыл хоорайның автоорукарынга орук шимчээшкининиң чурумун чолаачыларның 311 удаа хажытканы илереттинген.

Сооктуң күштелгениниден автооруктар туманныг. Ынчангаш ылангыя эртенги болгаш кежээки үелерде оруктарга кичээнгейлиг болуру чугула. Орук-транспорт озал-ондааның айыылын болдурбас сорулга-биле чолаачыларның-даа, чадаг-даа кижилерниң оруктарга кичээнгейлиг болуру чугула.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспектору.

УЖУРАЖЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Ак-Туругнуң Культура бажыңынга солун кежээ болуп эрткен. Анаа түс черде чурттап турар шүлүкчү М. Өлчей-оол биле бот-тывынгыр композитор Б. Бегзи оларның номчукчулар болгаш дыңнакчылар-биле ужуражылгазы бир ле дугаар болганы ол.

Культура бажыңының ажылдакчызы К. Оюн ук ужуражылга кежээзин эге сөс-биле ажыткаш, М. Өлчей-оолга сөс берген. Ол кажан, канчаар чогаал бижип эгелээнин болгаш чүнү-чүнү бижээнин, амчүнү кылып турарын тодаргай, солун кылдыр чугаалааш, аңгы-аңгы номнарының болгаш чаа бижээн шүлүктерин номчуп таныштырган. А ортумак школаның өөреникчилери оон шүлүктерин болгаш «Хөөрэриниң чугааларындан» эгелерни чугаалап күүсеткилээни солун болган.

Дараазында бот-тывынгыр композитор Б. Бегзи музыка талазы-биле ажылдарын чугаалааш, бодунуң чаа чогааткан ырыларын таныштырып, үдеваан боду ырлап бергилээнин чыылганнар аажок сонуургап, дагын-дагын дилеп турганнар.

Е. Бүрбүжеп М. Өлчей-оол биле Б. Бегзиниң чогаадыкчы чедиишкиннериниң дугайында чылыг сөстерни, а «Ак-Туруг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Р. Кошкар-оол анаа улажып М. Өлчей-оолдуң «Назын» деп чаа чыынтызын эки деп үнелеп, түс черде амыдыралдан чижектер ук номда уран-чечени-биле алдаарты киргилээнин сеткил ханып чугаалаан болгаш авторларга белектер тывыскан.

Ортумак школаның башкызы
С. САНЧЫ-МИДИП.
Улуг-Хем район.

АЙНЫ ЧАРЛААН

ДОСААФ-тың Тыва область комитеди болгаш ВЛКСМ обкому январьның 23-тен февральдың 23-ке чедир камгалал-массалыг ажылдың айын чарлаан. Ол айның кол кыйгырыы: «СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр». Ынчангаш ооң эрттирикчилериниң мурнунда улуг сорулга салдынган. Бо айга тураскааткан спортчу маргылдаалар, ужуражылгалар янзы-бүрү хемчеглер, организас-массалыг талазы-биле эң-не бедик деңнелге эрткен турар ужурлуг.

Ол айны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 63 чыл болур оюнга тураскаадып турар. Аныяктарны совет улустуң болгаш ооң шылгараңгай Чепсектиг Күштериниң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидери — партия, комсомол, хөй-нити организацияларының сагыш човаашкынының төвүнде турар айтырыгларының бирээзи.

Камгалал-массалыг ажылдың айы аныяктарны патриотчу сеткил-сорукка кижизидеринге, шериг албаның эрттирерринге белеткелди экижидеринге, шериг-патриоттуг кижизидилгени улам сайзырадырынга улуг идигип бээр. Чарлаттынган айда дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары өөредилге черлеринге, школаларга, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге комсомолчулар болгаш аныяктар-биле ужуражылгаларны эрттирерлер.

Камгалал-массалыг ажылдың айында кылып чорудар ажылдарны ВЛКСМ обкомунуң бюрозунга болгаш ДОСААФ обкомунуң президиумунга бадылаан. Ооң программазында солун салым-чолдуг, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгалар кирген. Ол айга тураскааткан янзы-бүрү маргылдаалар база хөйү-биле болур. Ынчангаш ол солун ужуражылгаларга, спортчу маргылдааларга аныяк өскенниң идепкейлиг киржири күзедивис.

А. ЕФИМОВ,
ДОСААФ-тың Кызыл хоорай комитединиң даргазы.

Республиканың киноэкраннарында «СӨӨЛГҮ АҢНААШКЫН» деп чаа кино үнүп эгелээн. Кинода ойнап турар артистерниң аразында Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук, аныяк артистер Анзат Куулар, Алексей Ооржак дээш өске-даа артистер бар.

Февраль 4-тен эгелээш республиканың кино экраннарынга «Океанда кижилер» деп өңнүг кино үнүп эгелээр. Ында кызыгааржылар дугайын көргүскен.

АГААР

Республикага шоолуг эвес булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак.

Агаарның температуразы дүне 36-41, чамдык черлерге 25-30, хүндүс 20-25, өске арт-каннарынга 10-15 градус соор.

Автооруктарга эртенги шактарда туманнаар.

Кызылга чуга булуттарлыг, хар чагбас агаар болур. Хат кошкак.

Агаар дүне 36-38, хүндүс 18-20 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Конкордту камгалаңар» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шапкынчылар далажып тур» 9.30, 11.20, 13.50, 15.40, «Шынчы чорукту үрээни» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өшкү-мыйыс чааскаан» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дээлдигеннер аразында» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

ТЫВАНЫҢ Күрүне филармониязы эстрада уран чүүлүнүң Ленинград хоорайда мастерскаязынче өөредип чорудары-биле хореография талазы-биле салым-чаяанныг аныяктарның конкурузун эрттирерин чарлап тур.

Конкурсту 1981 чылдың февраль 3-тен 6-га чедир филармонияның бажыңынга үш ээлчеглиг эрттирер. Күзелдиглер билдиришкин киирер.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузут килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ, ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 62.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00427

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (11527) | 1981 чылдың февраль 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧАСКА УТКУШТУР

БРЕСТ. Брест областың кодээ ишчилери тараа болгаш тараа-бобы культураларының келир чазын чаштырар үрезиннерин эң тергиин арыг байдалдыг кылдыр болбаазырадып, часкы тарылга кампаниязынга ынак белеткеп алганнар. Бүгү-ле тараа үрезиннериниң часкы тарылгага белениин ол областа хынаарының ажылы февраль 3-те доозулган. Белоруссияда ниитизи-биле үрезин фондузунуң үштүң ийи кезиин бирги болгаш ийиги сорттуң деңнелинге чедир арыглаан деп тодараткан. Бүгү колхозтар болгаш совхозтар үрезиннерни салгыннадырының болгаш бедүүн-даа арганың дузазы-биле кургадып доозуп турар.

(СЭТА).

ЧАА ШАГААН-АРЫГ — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

БЕДИК АТКА ЧЕТКЕН

«Шагонартяжстрой» трестиң № 18 көжүп чоруур механизастаттынган колоннազында үени мурнаапнар хөй. Ындыгларның бирээзинге РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Яголиинге удурткан, тудугжулар бригадазы хамааржыр. Бо бригаданың ажыл-ижиниң дугайында моон мурнунда солуннарга материалдарны бижээн бис.

Бо удаада ол бригадага база бир өөрүшкүлүг улуг болуушкун болган. Оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын чыл бүрүде доктаамал ажыр күүседип келгени дээш база бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганы дээш ол тудугжуларга коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывыскан.

Мурнакчы бригаданың 33 кежигүннеринге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан. Оларның аразында дөрткү разрядтың дашчылары, бригаданың эң баштайгы хүннеринден тура ажылдап эгелээн Орус-оол Күжүгет, Маадыр-оол Салчак, Анатолий Казеревский, Александр Горошних болгаш өскелер-даа бар.

Шалыпчы бригаданың кежигүннери ол бедик шаңналга улам хей-аът кирип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1981 чылдың баштайгы ийи айының планныг онаалдаларын күүседир деп сорулганы боттарының мурнунда салган ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: ол бригаданың мурнакчы ажылчыннары О. Күжүгет, М. Салчак олар; бригада бо хүннерде чаа школаның тавааң салыр ажылда хаара туттунган. Ынчангаш ажыл-иш дашты чеже-даа соок болза эртен 8 шактан кежээ 5 шакка чедир үзүктел чок чоруп турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш республикада калбарган. Улуг чыыштың ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның, бирги кварталдың, чартык чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш бедиткен хүлээлгелерни 304 бүдүрүлге, цех, участок, ферма, бригада, звено, алды муң хире ажылчын алган. Тываның үлетпүрүнүң ажылдакчылары съездиге уткуштур пландан ажыр үлетпүр продукциязын 249 муң рубльге бүдүрерин, тудугжулар 10 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын ажыглалга кииререн, кодээнин ишчилери бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын күүседир, эрткен чылдың ол үезинде садканындан сүттүг болгаш чүүргены 11—12 хуу хөйнү садарын хүлээнген.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының ужур-дузазы улуг. Оон киржикчилери чүгле көдүрлүүшкүннүг болгаш күженишкинниг ажылдап турар эвес, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң курлавырларын тып турар. Шалыпчы күш-ажылчы эвлчегиниң үезинде ажыл-ишчилер чаа курлавырларны илередип, оңу ажыглап, бүдүрүлгениң ажыктыын улам ыңай бедидериниң хемчеглерин ап турар. Бо мөөңнеттинген арга-дуржулга чаа беш чылда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге дузалаар. Съезд мурнунуң ээлчээ социалистиг чарыштың чаа мурнакчыларының аттарын илереткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглалга фабриказы, № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Бизяева удурткан шеверлекчилер бригадазы, Кызылдың эът-чем садыы болгаш өске-даа коллективтер чаа чылдың баштайгы хүннеринден-не шалыпчы ажылдап эгелээн. Ак-Довурактың арыглалга фабриказының ажыл-ишчилери январьның баштайгы ийи он хонуунда 5523 тонна даг-дүгүн арыглаар планныг түргаш, 240 тоннага ажыр күүсеткен.

Бо хүннерде үлетпүрнүң болгаш көдээниң ишчилериниң күш-ажылчы илеңкейи ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче угланган. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин оларның таныжканы чаа күш-ажылчы көдүрлүүшкүнну болдурган. 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алыр ажыл-агыйжы болгаш политиктиг чүгула кампания коллективтерде доозулган. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1981 чылда хүлээлгелерин республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга хүлээп алган. Ажыл-ишчи бүрүзү болунуң коллективиниң, республиканың хүлээлгелерин шуптузун билген турар ужурлуг. Пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар оңу тайылбырлаар, партия организациялары көскү агитацияга, хана парлалгазынга, агитхуудустарга чараштыр бижээш азар апаар. Ындыг турбуже бо ажыл чамдык күш-ажылчы коллективтерде четпес, ылангыя көскү агитацияны оожум дерип турар.

Үлетпүрде, тудугда, транспортта, садыгда болгаш улус ажыл-агыйларының өске-даа адырларында чарышты ам-даа дээштиг организаставаан. Оон уламындан 44 бүдүрүлге продукция бүдүрер, сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер планын эрткен чылын күүсетпээн.

«1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедири, мал бажын болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыры дээш социалистиг чарышты организастаар дугайында» доктааалды СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган. Ук социалистиг чарыштың негелделерин күүседир дээш амгы үеде мал ажылдакчылары кызымак ажылдап турарлар. «Хемчик», «Нарын», «Революцияның чалбыыжы», «ҮТКА 25 чылы» болгаш өске-даа совхозтарның дирекциялары, парткомнары малды кыштап хүр ажырар, хүлээлгелерни күүседиринче кичээнгейни угландырган.

Ынчалза-даа мал ажылдакчыларының ортузунда чарышты район, совхоз бүрүзүнде деңдески организаваан. Чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин чамдык бригада, ферма коллективтеринге, малчыннарга ам-даа таныштырбаан.

Тываның ажыл-ишчилериниң 1981 чылда социалистиг чарыжының негелделери солуннарга үнген. Оңу күүседир дээш ажыл-ишчилериниң ортузунга организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды партия, профэвилел, комсомол оранизациялары хүн бүрү чорудар сорулгалыг.

Чарыштың ажык болурунче партия организациялары болгаш коммунистер кичээнгей салыр ужурлуг. Чарыштың чоруп турарын, түңнелдерин, мурнакчыларның дуржулгазын көргүзүг самбыраларынга, хана солуннарынга, агитхуудустарга доктаамал чырыдар. Коллективиниң ажыл-херээниң, хүлээлгелерниниң күүселдезиниң дугайында кижилерниң эки билген турары, оларны медерелдиг сагылга-чурумга, харыысалгалыг чорукка кижизидер. Чарыштың тиилекчилерин шаңнап-мактаарын экижидери, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиниң билдилиг ажыглаары ажылчы чоннарның күш-ажылчы, чогаадыкчы идепкейин көдүреринче чүгула чүүл болур.

Чарыштың дээштиин бедидер дээш партия организациялары доктаамал кичээнгейни салыр. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган хүлээлгени болгаш 1981 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге ол дузалаар.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 19 ХОНУК АРТКАН

бөгүн «Шын» солунга Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң хойжузу **Яков Кууларның** ажыл-ижинге турасказын кодуртүнген.

Я. Кууларның коданында төрүүр 340 хой бар. Оон 213 хой оолдаан, хураганнары менди доругуп турар. Хойжу СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, хойдан-на хураганны камгалап, доруктурар дээш кызымаккай ажылдап турар.

ХОЙЖУЛАР! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хөй бүрүзүндең хураганны менди алыр дээш туруштуг демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамаарлыын утпаңар!

МАКТАЛДЫГЛАР

«Тиилелге» совхозтуң хойжулары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган. Олар эрткен чылдың мурнакчылары болган хойжулар Т. Наваалдың, Моңгуш Бичии-Уруңнуң, Моңгуш Доржунуң, Ондар Баян-Доонуң болгаш Куулар Мандыл-оолдуң дуржулгазын өөренип, ажылдааш, оларга деңнежирин шиитпирлээннер.

Бо хүннерде совхозтуң хойжуларының коданнарында хой оолдаашкыны кидин түлүк чоруп турар. Төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди.

Малчыннарның социалистиг чарыжының негелдезин ёзугаар, малдың баш санын өстүрүп, продукциязын бедиткени дээш мурнакчы хойжуларны айда бир катап, сакманчыларны ийи катап шаңнап, мактаары көрдүнген. Ам эрес-кежээ сакманчы кыстар Валентина Ондар, Лилия Саая, Светлана Ондар дээш өскелер-даа хой хураганнарны онча-менди доруктуруп, совхозунда мактаып турарлар.

Ю. МОНГУШ.
«Тиилелге» совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Хойдан-на хураган

БРИГАДАЛАР АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур дээш республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының хойжуларының кыйгырыын деткиишкен, Баян-Колдуң хойжулары күженишкинниг ажылдап турар. Кыштан малды хүр-менди камгалап алыр, оон чаш төлүн бүрүн доруктурар дээш, «Х Улуг хурал» совхозтуң үш хойжу бригадазы боттарын чарышка кыйгырышкан. Ам ында хойнуң оолдаашкыны түлүктей берген. Чарыштыг хойжу бригадаларның түңнелдери кандыгыл?

Чарыштың баштайгы түңнелин үндүрүп болур апарган. Төрээн хойнуң санының талазы-биле № 2 хойжу бригада мурнунда чоруп турар. Бригаданың 12 коданындан 1400 хой оолдаан. Малчыннарның олуттуудун чок, карак кызыл күш-ажылының, сакманчыларның көргүзүп турар улуг дузазының ачызында, бүгү хураганнар онча-менди доругуп турар. Ол бригадада коммунист Александр Кара-оолдуң коданындан 250, Лежекпен Семис-оолдуундан 230, Хевекей Базыр-оолдуундан 210 хой оолдаан. Чаш хураганнар шуптузу менди. Ында сакманчылар Екатерина Дукарбаа 100, Севилбаа Кара-оол 100, Сымчаая Эрес-оол 80 хураганны эки азырап, доруктуруп турар.

Борис Дончайның удурткан № 1 хойжу бригада 7548 төрүүр хойлуг. Ында хой хүр кыштап турар. Бо хүннерге чедир бригаданың коданнарында 900 хире хой оолдаан. Хураган бүрүзүн менди алыры-биле болдунар бүгү чүүлдерни хойжулар кылып турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, коммунист Андрей Содунамның 339 хоюнуң барык-ла шуптузу оолдапкан. Ол коданда пөнстээн хой дыка хөй болган. Чаш хураганнарда хорамча чок, менди. Бо бригадада сакманчылар Надежда Сенгии, Роза Хунажык, Виктория Отчер, Ира Куңгаа болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап, хөй хураганнарны доруктуруп турар.

Олег Түлүштүң бригадазында муң чыгам хой оолдаан, хураганнар база менди. Ында хойжулар Ойдуп-оол Караштай, Степан Максыр болгаш өскелерниң-даа коданнарында хөй хой оолдаан.

Совхозтуң дирекциязы бо чылын хойжуларның чымыштыг ижинге дузалажыр сакманчыларны баш удур четчелеп белеткээн. Оларның материалдыг сонуургалын бедидери-биле социалистиг чарыштың негелдезин ажылдап кылган, шаңнап мактаарының хемчеглерин тодараткан. Ынчангаш сакманчылаарынга кижилер күзелдиг-биле чоруп турар апарган.

О. НАМЧЫЛАК.

ААЛДАР ДУРГААР

Казанак иштинде улуг доскаар биле суугу. Бир хананы үттээш, дашкаар шорга шургудуп каан. А дажы—узун-узун онгачалар. «О. Шынаа» совхозтуң Ирбитей чоогунда аалдарга баарга, шуптузу ындыг.

— Бо чылгы кыштаглаашкында бистиң бир чедиишкиннивис бо-дур. Ам мал суггарар суувус дүн-хүн чок чылыг турар. Оңу суг сөөртүр машина хүннүң-не долдуруп бээр. Мурнуку чылдарда чамдык аалдар даштыгаа от салып, падын барааан. Даштыгаа чеже-даа чылыткан суг үр болбайн дошталып каар турду. А ам көрүңерден — деп, ында хойжу бригаданың бригадири Шалык Көк-оол суг ижип, кегженип каап турган хойларже айытты.

— Шагда-ла мынчап каан болза, та чеже хой, чеже хураган камгалаттынган чүве! Бо хойларның сергээн, эрткен чылдагызы ышкаш дидиревес — деп, бригадир-биле кады барган өөвүстүң ээзи, район Совединиң депутаты Саая Сүгдер-оол чугаалады. Шынап-ла, хойнуң деңгелиниң чаагайы карактан илдең болду. Төрээн 190 хоюнуң хураганнары шупту менди. Оларның боткур, омаа база аажок, сигенни доглуралыр дайнап, дешкилежип-даа турар. Оларны кажаага чаптап турумда, хураган куспактаан урут кирип келди. Алым Чечек дээр, сакманчы.

— Хоювустуң деңү кезии төрүптү. Чемнээн хойларны үзүп алгалы, кажаага чемгерип тур бис. Ынчанмас болза, даштың соогу ырмажок, а мында чылыг-даа, чырык-даа, ол база эвес — деп, мээң сонуургаан айтырыгларымны харылап берди.

Ол хүн бригаданың аалдарының дөгерезин кезидивис. Кайы-даа аалга, кымнынга-даа кээрге, байдал демги аалда ышкаш, эки болду. Мал хүр кыштаглаашкын чогумчалыг боорга ындыг чүве бе, чоннуң мындазында хей-аъттыы аажок. Хойжулар Эрегчин Кутузов, Базыр-оол Бюро, Шожукпан Донгурак шуптузу он бирги беш чылдың баштайгы чылында хой бүрүзүндең хураган алырынга бүзүрелдиин илередиң турду. Оңу бодаарга, бригаданың төрүүр чүс хойга онаашты 95 хураган алыр социалистиг хүлээлгезиниң долдур, харын-даа ажыр күүсеттиниери албан. Ам безин, бригаданың хоюнуң деңг кезии төрүпкен турда, ажаап алдынган хурагандан бичии-даа хорамча болбаан.

Аалдарда мал чеми ам-даа хөй, кодан бүрүзүнде он-он тонна сиген, комбикорм, дус бар. Тес-Хем районда эң ырак совхозтуң эң ырак бригадазы СЭКП-ниң XXVI съездизинге мынчаар белеткенип турар.

С. АРТЫНА.

ХҮЛЭЭЛГЕ — ХЕРЕКТИҢ ЭГЕЗИ

Алексей Шивит-Доржу кажан аныяк тургаш, Өвүрнүң «Торгалыг» совхозка хойжулап эгелээниинден бээр он ажыг чыл билдиртпейн эрткен. Кошкар-Баштыгга баштайгы берге кышты ол ам хүлүмзүрүг-биле мынчаар сактып чугаалаар:

— Кажаа иштинде хой канчап турлар ирги дээш чамдык дүнелерде дыңнааланып чыда хонгулаар бис. Мал чемин көөрге каш-ла хонуктарга четчир суг апаарга, кыштың төнчүзү чок ышкаш сагындырар.

Ол үе эрткен... Ам Алексей Ойдуповичиниң дугайында чаңгыс чер чурттуглары хүндүткел-биле мурнакчы малчыннывыс дижип чугаалаар.

Хоочун болгаш дуржулгалыг малчын бо кыштың эгезинде 21 тонна сигенни белеткеп ап, 11 тонна көк-суланы кыштаанче сөөртүп чедирген.

Хойжу А. Шивит-Доржу эрткен чылын дүңгүжүн төрүүр 100 хойдан 92 хураганны доруктуруп өстүрген. Ол ам он бирги беш чылдың баштайгызында чүс башка онаашты 95 хураганны, 2,4 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Дуржулгалыг малчын хүлээлге — херектиң эгези деп чүвени эки билир, чүге дээрге кыш — хойжу бүрүзүнге улуг шылгалда. Оон коданында хойларның күш-деңгилдези шыырак, суксун-суггадын доктаамал хандырып берип турар. Хой оолдаашкыны эгелей берген. Баштайгы хураганнар онча-менди өзүп турар.

Д. САЛЧАК.

ТУДУУ ЭГЕЛЭЭР

Он бирги беш чылда Чаа Шагаан-Арыгга хөй-хөй улуг тудуглар ажыглалга кирер. Оларның аразында республикада бир дугаар, эң баштайгы цемент заводунуң тудуу база эгелээр. Ам ол чаа улуг бүдүрүлге чериниң техниктиг төлевилелин тургузарын ССРЭ-ниң Үлетпүр - тудуг - материалдар министерствозунуң Новосибирьскиде төлевилел организациязының специалистеринге дааскан.

Чылда ортумаа-биле 280—300 муң тонна хемчээлдиг цементиниң белен продукциязын бээр күчүлүг завод аңаа тургустунар. Ол болза бистиң республиканың тудугжуларының цементиге хереглелин долузу-биле хандырар аргалыг апаар. Заводтуң тудуун «Шагонартяжстрой» трестиң болгаш оон хуваалдалыг адырлары чорудар. Цемент үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгезин тудар шөлдү Чаа Шагаан-Арыгда айтып каан.

Бистиң корр.

МАГАЛЫГ - ДЫР

Комсомолчуларның бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда аңаа ажылдаары-биле келген аныяктарга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде бо аныяк хоорайда чаа ийи каът чунар-бажыңны база ажыглалга киирген. Эрткен улуг-хүнде аңаа барып чуундум. Шынап-ла магалыг чер болду. Ынаар чунар дээш кире бергеннер оон делгемин, чырык-чылыын кайгап ханмайн турдувус. Ханаларын дөрбелчин плиталар-биле чараштап кылган. Өске сөс-биле чугаалаарга, ында бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган болду.

Ол хүн мээң-биле кады эрги Шагаан-Арыгда чурттап турар эжим база кээп чунду.

— Республика найысылалында безин мындыг эки чунар-бажың чок ийик — деп, ол чугаалап олурду.

Удавас маңаа баш таарар, херээжен улустуң бажын дылдырартыр, хеп чуур болгаш оңу базар черлер база ажыттынар. Бо бүгү чаа хоорайның чурттакчыларынга улуг өөрүшкү болганы чугаажок.

М. АБУБАКИРОВ.
Чаа Шагаан-Арыг автобаазаның дуңзаалакчызы.

БАШ САНЫН ӨСТҮРЕР, ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДЕР

Барыын зонаның районнарының, ол ышкаш Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнарының совхозтарының мал ажылының специалистериниң чөвүлел хуралы Кызыл-Мажалыкка болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары, райкүүскомнар даргалары, көдээ ажыл-агыйның эргелелдер начальниктери, республиканың партия, көдээ ажыл-агый органнарының удуртур ажылдакчылары киришкен.

Малдың баш санын өстүрүп, камгалаар талазы-биле база мал ажылында учётту болгаш отчётту экижидер сорулгалар дугайында илеткелди көдээ ажыл-агый министри Н. Г. Лавриненко кылган. Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Ш. Д. Ооржак, «Искра» совхозтуң директору Д-Б. Кара-Сал, Бай-Тайга райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги О. Ч. Кара-Доңгак, Мөңгүн-Тайга күүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги К. С. Чүлдүм, «Чырза-Бажы» совхозтуң кол бухгалтери Ш. О. Куулар, «Кызыл тук» совхозтуң кол мал эмчизи А. Куулар дээш өскелер-даа чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал берип, чүве чугаалааннар.

Мал продуктуларынга хереглелдиң чыл келген тудум өзүп орары оларны бүдүрерин көвүдедир чүгула сорулганы бистиң мурнувуста салып турар деп, илеткелчи, көдээ ажыл-агый министри Н. Г. Лавриненко чугаалаан. Бо талазы-биле кылыр ажылдарны мурнунда хүлээп алган доктаал-шиитпирлерде тодаргай айыткан. Ынчалзажок оларның күүселдезинде, совхозтарның малчыннарының, мал ажылының тускай эртемниглериниң ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Оон уламындан мал продуктуларын күрүнеге садарының оңгу беш чыл планнарын күүсетпээнинден совхозтар 63 млн. рубльди чедир албаан. А 1980 чылда продукция садарының көргүзүглери оон мурнунда чылдаазындан харын-даа кудулаан. Сүт садарының чыл планын 7 район болгаш 33 совхоз, эът, дүк садарының планнарын чүгле Мөңгүн-Тайга район болгаш эъттиин — 6 совхоз база дүктүүн—15 ажыл-агый күүсеткен.

Мал ажылында четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турза-даа, хөй айтырыглар ам-даа шиитпирлеттинмейн турар. Ылангыя шээр база бода малдың баш саны өзерден, харын эвээжеп турары дүвүрээзиниг. Республиканың малының хой нуруузу мөөңнеттинген Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр районнарның совхозтарында инектиң, шээр малдың, чылгының, оон иштинде төрүүр малдарның баш саны дыка эвээжээн. Районнарның болгаш совхозтарның зооветспециалистери, малчыннары малдың баш санын өстүрер, камгалаар ажылды багай чорудуп келген, оон түңнелинде ажыл-агыйлар бызааны, анай-хураганны эвээштиг ап турар, инектериң кызыраар чоруу хөй, малды оорлаар, самчыгдаар, чидирер таварылгалар читпейн турар, бүгү чүзүн малдарның баш саны эвээжеп турарының кол-ла чылдагааннары мында дээрзин илеткелчи айыткан. Ол ышкаш зооветспециалистер бүдүрүлгениң ёзулуг технологтары болуп шыдавайн, малдың баш санын өстүрериниң үндезин айтырыгларынче олар хаңылап кирбейн, төрүүр малды өй-шаанда эдержилгеге киирериниң болгаш тарып боозадырынче, ажаап-тежээрин экижидеринче чогуур кичээнгей салбайн, ортумак звенонуң кадрлары-биле база малчыннар-биле ажылды негелдеге дүүштүр чорутпайн турар. Оон оңгыда продукция бүдүрерин көвүдеткен, ниитиниң малын менди камгалаан малчыннарга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзерин совхозтар удуртукчулары четпес боттандырып турар. Ол бү-

(Төнчүзү 3-кү арынында).

КИЖИЗИДИКЧИ БАШКЫ

Чаа Шагаан-Арыг хоорайда ажыл-ижинге мергежилдиг, чонунга бараан болуп, үр үеде ажылдап турар кижилер эвээш эвес. Оларның бирээзинге «Алдын-Дүлгүүр» деп уруглар яслизадында кижизидикчи башкы Зоя Александровна Саянова хамааржыр. Ол уруглар кижизидер ажылга барык 11 чыл иштинде бараан болуп келген. Зоя Саянова 1968 чылда Кызылдың башкы училищезин доосказш, оон бир каш чыл бурунгаар Кызылдың күрүнениң башкы институдун чедиишкинниг дооскан. Тускай дээди эртемниг башкы кижи чүге школага ажылдавас силер деп айтырарымга, оон харыылааны:

— Уруглар-биле ажылдаарымга мээн дыка таарымчалыг, бо ажылга мергежил бергеним кончуг. Амгы үеде мээң бөлүүмде даады-ла бир каалыг уруглар бар. Оларны школаже кирткиже чедир өөредип турар мен — деп, ол чугаалады.

Шынап-ла Зоя Александровна бодунуң ажылынга бердингеп болгаш ынак. Оңу башкылаары-биле школаже чалап-даа турган. Кижизидикчи башкының бөлүүнге кире бээрге чырык, делгем өрээлдерде бир-ле чүвени бижип, чураан чаштарның хөглүг каткы, чугаазы дораан дыңналы бээр. Ол элээди уруглар өрээлинде самбыраны аскан, бичии уругларга таарыжыр чуруктарны, плакаттарны делгеп аскан. Эң-не көскү кылдыр алфавитти чараштыр парлааш азып каан.

Ясли-садикке кижизиткен уруглар школага ёзулуг өөренихчилер боол чеде бээри өөрүнчүг. Садикке кижизиткен чаштар дораан-на бирги класска өөренип, школага оларның өөредилгези эки болур ужурулуг-даа мында.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Национально-краеведческий отдел

НЕПТЕРЕЛДИИ ДЭЭШ

Бүгү совет улус ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин улуг сорук кириш-кин-биле, бүрүн чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Бо хүннерде күш-ажылчы коллективтерде, бригадаларда, фермаларда партияның ол чугула документизин чугаалажып, көрүп, ону чиңгине эп-сеткилдиг деткээнин илергейлеп турар. Съездини төлептиг уткуур, 1981 чылды шапкын күш-ажылдың чылы болдурар дээш чарыш калбарган.

Ооң дээштиин бедидерин профэвилел организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылындан, коллективтериң бүдүрүлге ажылчорудулгазынга оларның салдарының күштелгенинден улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш беш чыл планының Төлевилелинде социалистиг чарышты улам ынай калбартырынче профэвилел организацияларының кичээнгейин онза чугулалап углаандырып турар.

СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың арга-методу сайзыраңгайжып, дыка хөй күш-ажылчы коллективтер беш чылдың болгаш 1980 чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерлиг болуп, чарыштың мурнуку одуругларынга киргеннер.

Эрткен чылын малдың баш санын өстүрер, ооң чаш төлүн камгалап алырын экижидер, мал продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка «Алдан-Маадыр» совхозта Н. Ч. Ооржак удурткан хойжу бригада эки көргүзүгнү чедип ап, төрүүр чүс хойга онааштыр 99 хураганны менди камгалап алган. Сүт-бараан фермаларындан «ССРЭ-ниң 50 чыл оюн» совхозтуң Александра Крашевская удурткан Алаак фермазы саар бир инектен-не 2303 кг сүттү саап, эки түңнелдерлиг болган.

Республикада хөй-хөй малчыннар бедик көргүзүглерлиг ажылдап, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннерлиг күүсеткеннер. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов төрүүр чүс хойга онааштыр 125 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 4,7 кг дүктү кыргаан. «Большевик» совхозтуң саанчызы Кара-Сал Таан бир саар инектен 3540 кг сүттү саап алган. «Тере-Хөл» совхозта иви кадарчызы Д. И. Билиней төрүүр чүс мыңдыдан-на 103 иви анайларын менди ап доруктурган. «Бай-Тал» совхозта сарлык кадарчызы И. Х. Доржу төрүүр чүс сарлыкган-на 106 бызааны камгалап алган. «Май 1» совхозтуң чылгы кадарчызы Х. Б. Кол төрүүр чүс беден 100 кулунну камгалап ап, шудургу ажылдааннар.

Оңгу беш чылдың доозукчу чылында мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер, ону камгалаарын экижидер талазы-биле социалистиг чарышка Мөңгүн-Тайга район, ол ышкаш «Малчын», «Сукпак» совхозтар тиилекчи болганнар.

Партияның съездизинге белеткелдиң бо хүннеринде республиканың күш-ажылчы коллективтеринде социалистиг чарыш онза хайныгып, олар боттарының арга-курлавырларын санап көрүп, бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Амгы үеде республикада бүгү ажылдап турар кижилерниң 93,7 хуузу чарышта хаара туттунган. Ажылчы чоннарның 49,9 хуузу күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде киржип турар. Оңгу беш чылда чарыштың киржикчилериниң саны бисте барык 93 муң кижи четкен, азы 17,8 хуу өскен. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң саны 43,5 муң кижи четкен, азы барык 25 хуу өскен. 19 муң хире ажылчыннар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алган.

Чарышты калбартып, дээштиин бедидериниң талазы-биле профэвилел организацияларының алган хемчеглери хөй-хөй коллективтерниң бедик көргүзүглерни чедип алырынга идиг-ни берген. 77 бүдүрүлге болгаш организация, 388 цех, участок, бригада, звено, бүдүрүлгениң 5000 мурнакчылары беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттааннар.

Съездиге белеткелдер чарышты чаа күш-биле калбарткан. Бүдүрүлгениң 24 коллективи, 280 цех, участок, ферма, бригада, звено болгаш 5815 ажылчыннар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи, азы үш айларының планнарын күүседирин шиитпирлээн. Проф-

облчөвүлелдиң штаттан дашкаар секретары Е. С. Бизяеваның удурткан № 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазы чартык чыл планын февраль 23-те күүседирин хүлээнген. Оларның арга-дуржулгазын нептередири, бүдүрүлгениң мурнакчыларының патриотчу эгелээшкиннерин деткип калбартыры профэвилел организацияларының чугула херээ болур.

Бисте шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй дээрзин түңнелдер көргүскен. Ылаңгыя ажыл шагының чидириглери хөй. Чамдык коллективтериң планныг онаалдаларын күүсетпейн турарының бир чылдагааны ында. Элээн хөй бүдүрүлгелер дең-дески эвес ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн план ёзугаар бедидерин, продукцияның бот-өртегин чиигедирин чедип албаан. Тудугжулар хөй акша-хөреңгини чедир шингээтпээнинден 140 муң дөрбелчин метр хире чуртталга шөлүн чедир дужаавааан. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кудуу болуп турарындан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези эвээш эвес чидириглерлиг болган.

Күүсеттинмейн барган план, чедир бердинмээн продукция дээрге эгиттинмес чидириг-дир. Ындыг болганда коллектив бүрүзү ында профэвилел организациязы ажыл-херектиң байдалын шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп, четпестерни эдериниң дээштиг хемчеглерин ап чорудар ужурлуг.

Ажылда четпестерниң бир чылдагааны — социалистиг чарыштың Дээштииниң чавызында. Ону организастаарының ленинчи принциптерин дыка хөй коллективтерде профэвилел организациялары ам-даа четпес боттандырып турар. Чарыштың демократтыг централизми күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринге ооң киржикчилериниң сонуургалдыг чоруун барымдаалап көөрүн негеп турар. Ынчангаш хүлээлгелерни ап база ону күүседирин организастап тура, бүдүрүлге планнарын удуртулга болдурары, массаның инициативазынга даянып чугула. Бо талазы-биле четпестер база бар. Чижээ, «Тес-Хем», «Найырал», «Барлык» совхозтарда хойжуларга оларның боттары-биле безин-түмелешпейн шыдаар аргаларын барымдаалавайн экономистерниң далаш-биле бижип тургусканы хүлээлгелерни чорудуп берип турар. Ындыг ёзу барымдаалаар чорукtарга удур профэвилелдериниң ажылчын комитеттери дээштиг хемчеглерни албайн турар.

Чарышты ажылчыннар ортузунга информастаар, калбартыр талазы-биле ажыл кошкак. Чаржып турарлар бот-боттарының аразында ажыл-херек канчаар чоруп турарын чамдыкта билбес болгулаар. Чарыштың түңнелдерин үндүрерде ёзу барымдаалаар чоруктар база бар. Чижээ, «Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелинде түңнелди администрацияның, партбюроның, профэвилел болгаш ВЛКСМ комитеттериниң төлээлекчилери кызыы байдалга үндүрүп, чүгле план күүселдезиниң сан-түңнүнге даянып, ону канчаар чедип алганын анализтевейн турар.

Чамдык коллективтерниң дирекциялары, профэвилел организациялары чарышты үр үеде түңнеvейн баргылаар, ындыг болганда чарыштың дээштииниң дугайында кандыг чугаа турар боор. Эрткен чылын мал чеминиң белеткелин түңнеп турда Улуг-Хем, Каа-Хем районнарының көдээ ажыл-агый органнары республика чарыжының негелделерин күүсеткен бригада чок деп чылдак кылкаш, материалды киирбээн. Ол ындыг эвес болганы хыналдадан илерээн. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта люцерна өстүрер бригада, Каа-Хем районда кукуруза өстүрер чамдык бригадалар бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Коллективтер-биле тус-тус ажылчыннар аразында кереэ — социалистиг чарыштың үндезини болуп турар. Ынчангаш кереэлерни болгаш хүлээлгелерни бот-боттары хынажыры эргежок чугула. Бо ажылды чорудары бир талазында ооң дээштиин бедидер, өйнде, чаржыкчылар бот-боттарының арга-дуржулгазын билип алырынга дузалыг. Ындыг чарышты Кызылдың № 3 болгаш Минусинскиниң автобүдүрүлгелери чорудуп келген. А СБФ-лериниң болгаш совхозтарның аразынга чарыш чогуур деңнелге чорувайн турар. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, № 2 АТБ-де, Ак-Довурак АТБ-зинде ажылчыннарның, бригадаларының чарыжын кварталда чүгле бир удаа түңнээр. Ындыг ёзу барымдаалаар чорук-биле профэвилел организациялары эптежип болбас ужурлуг.

Он бирги беш чылда партия улуг болгаш нарын сорулгаларны салган. СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып көрүп тура, республиканың ажылчы чоннары ол планнарны боттандырар дээш боттарының бүгү күжүн мөөңнээриниге беленнин илергейлеп турарлар. Оларның күш-ажылчы идепкейин калбартып, кижи бүрүзүнүң чедиишкиннииг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары — профэвилел комитеттериниң чугула сорулгалары болур.

Ч. МОНГУШ,
профэвилелдериниң область чөвүлелиниң секретары.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ

СЭКП-ниң Москва хоорай организациязының XXIX конференциязындан партияның XXVI съездизинче соңгуткан делүн делегаттар (солагай талазындан): Боткин аттыг эмнелгениң эмчизи Л. Матвеева, «1905 чылдың революциязының тураскаалы» заводтуң якорь кылыкчызы Е. Морозов, Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводтуң фрезеровщиги В. Карпов, «Октябрь» бүдүрүлге каттыжыышкынының аргыкчызы В. Гриднева, № 1 АТЗ-ниң токары В. Смирнов, № 431 школаның башкызы Т. Бизярева, Напранов аттыг фабриканың бышкычызы В. Батурина болгаш № 1 Мостудугнуң 6 дугаарлыг тудуг эргелелиниң бригадири В. Затворницкий.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕҢ-ДЕСКИ АЖЫЛДААН

Кызылдың аъш-чем садының коллективи 1980 чылдың дургузунда ай, квартал планнарын доктаамал күүседип келген. Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазын күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 101 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 104,2 хуу күүседип, пландан ажыр 63 муң рубльдиң бараанын саткаш, 1980 чылда садыг организацияларының аразынга социалистиг чарышка республикага бирги черни алган. Ынчангаш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Эрткен чылдың үшкү кварталының түңнели-биле чаалап алган шаңналынга бо удаада база катап төлептиг болган.

Эрткен чылдың дургузунда коллективтиң дең-дески ажылдаарынга чүү идиглиг болганыл?

Доозукчу чылдың планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш садыгның ажылдакчылары социалистиг чарышка чыл эгезинден тура идепкейлиг киржип келген. Күш-ажылчы маргылдаа коллектив, бригада бүрүзүнде, тус-тус ажылдакчылар ортузунда калбарган. Ынчангаш бүдүрүлгениң курлавырларын долу ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга социалистиг чарыш улуг идигни берип турар. Социалистиг чарышты шын, дээштиг организастаарынче садыгның дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары чугула кичээнгейни салып келген.

Нити коллективтиң ажылдакчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың дээштиин бедидер сорулга-биле бот-орулга-чарыгалыг коллективтерниң директорларының семинар-өөредилгезин организастаан. Ооң-биле кады ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкини коллективте калбак нептерелди алганы, «Улам ажыктыг кылдыр ажылдаар, кончуг эки хандырар» деп девизти ажылга удуртулга болдуруп келгени социалистиг хүлээлгелериниң кол негелделериниң бирээзи — хандырылганың бедик культуразын чедип алырынга, бараан саарылгазының хемчээлин улгаттырарынга идиглиг болган. Ооң түңнелинде садыгның 38 магазиннери бараан саарылгазының планныг онаалдазын доктаамал дең-дески күүседип келген. Чижээ, хоорайның № 9 топ аъш-чем магазининиң ажылы мактаалдыг. Садыг шутумунуң хоочуну К. Г. Князева удурткан бо магазинниң демиг коллективи үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын ноябрь 22-де күүсеткен. Ук магазинниң ажылдакчылары хоорайның бүдүрүлгелеринче үнүүшкүннүг садыглаашкыннарны доктаамал организастап турарлар. Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчилериниң, инвалидтериниң садыг-биле хандырылгазын улам экижидер айтырыгны мында база чогумчалыг тургускан. Черле ниитизи-биле 13, 20, 38, 40 дугаарлыг магазиннерде дайын киржикчилеринге, инвалидтерге чагыглар столун тургускан. Ол ёзугаар бараанны, оларның бажыңнарынга чедирип бээр арганы сөөлгү үеде база мында ажыглап турар апарган. № 9 топ аъш-чем магазининиң үлегери-биле ооң удак чок ажылдап турар коллективтерге 20, 40, 32, 50 дугаарлыг магазиннер хамааржыр. Олар база мактаалдыглар.

Коммунистиг күш-ажылдың школаларын коллектив кежигүннериниң ортузунга кижизидилге ажылын экижидериниң, мергежил бедидериниң база бир кол чепсээ кылдыр ажыглап турар. Коллектив бүрүзүнүң мурнакчыларының арга-дуржулгазын кичээлдерге нептередип, ону оскелерге өөредиглиг кылдыр нептередири эки чаңчыл. Садыгжылар, товароведтер ол кичээлдерге алган билиг-биле профессионал билиин улам бедидип, ону ажыл-херек кырынга ажыглап, харын-даа холушкак профессияларны шиңгээдип ап, мурнакчыларның арга-дуржулгазының үлегери-биле ажылдап турарлар.

Садыгның удуртур ажылдакчылары болгаш специалистери экономиктиг өөредилгеде, семинарларда хаара туттунган. Олар ында бүдүрүлгениң ажылын эргелеп башкарарының айтырыгларын, хоойлу-дүрүмнерни база өөренип турар. 1980 чылда специалистерге аттестация чорутkан. Коллективте кижилер-биле ажылды мындыг арга-биле организастааны хүлээнген ажыл-херээ дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазын бедиткен. Ынчангаш садыгның мурнакчыларының санының чыл санында көвүдеп турары-даа таварылга эвес. Мында шынап-ла садыгның хөй хевирлиг адырларында күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, билиин, күжүн харам чокка берип, чоңга төлептии-биле бараан болуп турарлар хөй. Садыгның бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдап турарынга оларның хуузу кииришкирип турар үлүү улуг. Оларга 1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери Е. Огнёва, И. Дулуш, М. Бутылина, Н. Аржакова болгаш оон-даа өскелер хамаарjыр.

Чарыштың мурнакчыларының үлегерлиг, ак сеткилдиг ажылын хөйге дыңнадып, шаңнап мактаарынче садыгда чугула кичээнгей угланган. Шаңнап мактаарының янзы-бүрү хевирлерин мында ажыглап турар. Мурнакчыларның аттарын көскү черлерге, садыгжының булуңнарынга бижип адаарындан аңгыда күш-ажылдың байырлалын, хоочуннар-биле аныяктарның ужуражылгашкынын, садыгжының мергежилинге тураскааткан кежээлерни байырлыг байдалга эрттирери чаңчыл апарган. Ажыл-агыйжы чугаа, ыр-шоор куттулган мындыг кежээлер кижилерниң хей-аъдын база көдүрүп турары чугаажок.

Мооң-биле кады Кызылдың аъш-чем садының ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар эвээш эвес. Чижээ, баазаларда бар бараанны үзүктелдире бээр база социалистиг өнчүнү камгалаарынга харысалга чок чоруктар бар. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээрин администрация, партия, профэвилел, комсомол организациялары кичээнгейде алган.

Бо хүннерде садыгда съезд мурнунуң социалистиг чарыжы калбарган. Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет органнарының тывыскан Кызыл тугу коллективтиң ажылдакчыларының күш-ажылга хей-аъдын улам көдүрген. Күш-ажылы-биле чаалап алган Кызыл тугун салбас дээш улам күженишкиниг ажылдаарын садыгжылар шиитпирлээн.

В. БИЧЕ.

Редакцияга чагаа

ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

Саглы суурда ийи чем, хептер магазиннери бар. Суурнуң чурттакчыларының бараанга негелде-хереглелдерин ол садыг четкилери хандырар ужурлуг. Оларның ажылында, чурттакчы чонну садыг-биле хандырып турарында бар чамдык четпестерни маңаа айтыр бодадым. Ылаңгыя чем магазиннериниң ажылында шыңгыы четпестер бар. Бирээде, садыгжылар чамдыкта магазинниң ажылдаар хүн чурумун сагывайн, эртенги шакта оран ажыдар кыйыкпе, азы кежээ хагдынар шагы четпээнде-ле, эртежик хаап тар. А чамдык хүннерде кандыг-даа чарлал, дыңнадыг чокка бүдүн хүн ажытпайн баар таварылгалар бар.

Магазиннерниң кайызында-даа аъш-чемниң ассортиментизи эвээш. Ол база ында садыгжыларның харысалга чогундан болуп турар деп санап турар мен. Складта бар бараанарны ой-шаанда барып чедип албайн турары илдең.

Үстүнде ийи магазиннерниң батареялары чүгле бо кышын безин ийи удаа доңуп, чарылган. Чылыг чогундан магазиннер элээн үе иштинде база хаалгыг тургулаан. Оданчыларның хүлээнген ажылынга харысалга чогунуң түңнели ындыг болган.

Пекарняның ажылында база четпестер бар. Чижээ, чурттакчы чонну хлеб болгаш далгандан кылган өске-даа кылыглар-биле хандырып турарында үзүктелиишкиннер бола бээр. Ынчангаш аъш-чем магазиннеринге хлебти киирип турары дең-дески эвес.

Саглы суурда аъш-чем магазиннериниң, пекарняның ажылында мындыг четпестер бар. Ону чайладыр сорулга-биле чогуур черлер боттуг хемчег алыр болза эки.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

КОНВЕЙЕРЛЕРНИ — ТУДУГЛАРЖЕ

Тбилисиде бажың тудар комбинаттың бүдүрүкчү күчүзүн улгаттырганындан тудуг ажылының темпизин бедидер арганы берген. Ук бүдүрүлгеде ажыглалга киирген чаа цехке эки шынарлыг чаа панельдерни болгаш хана блоктарын бүдүрүп турар.

Бо чылын Грузин ССР-ниң найысылалынга 500 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирери көрдүнген. Комбинаттың чаа продукциязын хүннүң өзүп турар хоорайның бүгү-ле тудугларынче сөөртүп турар.

(СЭТА).

Комсомолчу Аня Солдуп Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезин ийи чыл бурунгаар доосkaш, даараныга фабриказынга ажылдай берген. Ол ам ында комсомолчу-аныяктарның Н. М. Донскаяга удурткан даараныкчылар бригадазының мурнакчыларының бирээзи. Ийи чыл хире ажылдап турар үезиниң иштинде ол эш-өөрүнге эптиг-ээлдек, ажылынга харысалгалыг чоруун көргүзүп, эрткен чылдың планныг онаалдазын 120 хуу күүсеткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир февральдың планын долузу-биле күүседир деп ол шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: даараныкчы А. СОЛДУП.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хойдан-на хураган

ЭЭРБЕКЧИЛЕР БҮЗҮРЕЛДИГ

Ээрбек — хөй малдың баңгыг оран чер. Ынчангаш «Кызыл тараачын» совхозтуң барык-ла бүгү хою Ээрбек салбырында мөөңнеттинген. Төрүүр хойларны 26 коданда сайгара тургускан. Салбырның малчыннары кыштаглаашкынга ылап белеткенген. Эрткен берге кыштың кичээндирииин барымдаалап көргеш, совхозтуң дирекциязы Ээрбектиң малчыннарынче сиген, саваң болгаш өске-даа чемнерни сөөртүрүнге баш удур улуг кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде кыштаг бүрүзүнге мал чемнери четчири-биле дүжүртүнген. Салбырда кыштаглаашкынның байдалы эки.

Ээрбектиң малчыннарынга хой оолдаашкыны эрткен чылдың декабрьда-ла эгелей берген. Хой ажылында ол эң-не харысалгалыг кампания ам кидин түлүктээн. Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери малдың чаш төлүн ончаменди камгалап алырының хемчеглерин ап, коданнарны мал чеми, оттулар чүүл, аъш-чем аймаа-биле хандырып, сакманчыларны чорудкан. Ооң түңнелинде чаш хураганнар онча-менди доругуп турар.

Тус-тус хойжулардан Дамдын-оол Каадыр-оолда 350, Аякпан Дончат-оолда 330, Алексей Сарыглардa 340, Виктор Монгушта 320 хой төрээн. Ол коданнарга хойнуң оолдаашкыны удавас доостур. Хураганнар менди алдынган.

Дунгужун төрүүр тогду хой кадарчылары Сергей Оюннуң болгаш Оюн Чараш-оолдуң коданнарында оолдаашкын ам түлүктей берген. Бо хүннерде оларның бирээзинде 80 болгаш өскезинде — 60 тогду төрээн. Хураганнары эки доругуп турар.

Хойжуларның чымыштыг ажыл-ишинге дузалажыр, сакманчылаар дээш Тураннын № 2 школазының 9-ку клазының өөреникчилери Ээрбек салбырында практикалап чедип келген. Кодан бүрүзүнде-ле үш өөреникчи сакманчылап турар. Олардан Ондар Чечек, Саяна Аракчаа, Урана Куулар, Слава Кастангаа олар чаш хураганнар ажаап, азыраарынга кежээ, кызымаан көргүзүп турарлар.

Д. КУУЛАР.

Кызылдың пассажир АТБ-зиниң хоорайга чоруур автобустарның чолаачыларындан В. Н. Кулештиң удурткан коллективи бүдүрүлгеде мурнакчы бригадаларның бирээзи. Оларның машиналарының 93-тен кудун эвес хуузу маршрутче үнүп турар. Ол дээрге коллективтиң кежигүннериниң ээ-харысалгазын, салган сорулгазын чедиишкиннииг күүседир дээш чуткулдуун көргүзүп турар.

Хөй үелерниң дургузунда диилээшкинден ук коллектив бригада кереэзи-биле ажылдаар арганы тыпкан. Ооң үлегери-биле бүдүрүлгениң өске коллективтери ол аргаже шилчээннер. Ооң түңнелинде ук бригада беш чыл планын өскелерден мурнай күүсеткен, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атка төлептиг болган.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): бригадир В. Н. Кулештиң чолаачылар Т. Ф. Глушков биле А. И. Рязановка даалга берип турары. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

СҮТ БҮДҮРЕРИ ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы чүгле районда эвес, харын республикада ат-сураглыг мурнакчы фермаларның бирээзи. Ооң коллективи оңгу беш чылда сүт бүдүреринин болгаш күрүнеге садарының планын, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, 1980 чылда сүт бүдүрерин 104,6, ону садарын 105,3 хуу ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа сүт бүдүрүлгезинде кудулааашкын бар.

Ленин орденниң эдилекчизи, мурнакчы саанчы Таан Дамбаалановна Кара-Сал эрткен чылдың саанчылар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, бир инекке онааштыр 3540 кг сүттү саап, районнуң чемпиону атты чаалап алган. Таан Дамбаалановна чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын ында аныяк саанчыларның дагдыныкчызы болуп, арга-дуржулгазын оларга дамчыдып берип турар.

Ооң аңгыда саанчылар Ангай Иргит, Бакаан Кара-Сал, Чылбак Куулар, Дочуумаа Монгуш олар бир инекке онааштыр 2624-3020 кг сүттү саап, районда мурнакчыларның одуруунга кирген.

Фермада 800 ажыг инек мөөңнеттинген. Ооң иштинде 400 саар инек бар. Коллективтиң ажыл-ишчилери ниитиниң малын менди кыш ажырар, ооң продуктулуг чоруун көвүдедир, бызааны бүрүн-биле камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Кыштаглаашкынның нити байдалы багай эвезин ында малдың күш-шыдалындан көрүп болур.

Ам 173 инекти саап, оон хүнде 1000 ажыг кг сүттү ап, күрүнеге 780 килограммны дужаап турар. Саанчы бүрүзүнде 25 инек быжыглаттынган. Хүнде бир инектен ортумаа-биле 6,5 кг сүттү саап ап турар.

Чаа чыл үнген соонда 31 инек оолдаан, оларның бызаазын бүрүн-биле камгалап алган.

Ферманың инек болгаш бызаа кажааларының чамдыктары механизастаттынган, иштин арыг-силиг. Саваны хээндектээш, бус-биле чымчадып болбаазыраткаш, инекке берип турар.

Мал чеминиң курлавырлары сиген, саван, силос, чарба четчири-биле фермада дүжүртүнген. Чемгерилгениң рашионун тургускан, ол ёзугаар берип турар.

Кызыл-булуңнуң иштин арыг-силиг, каастап дерип кааны эки, көрүштүг. Ында саанчыларның социалистиг хүлээлгелери, ажылдаарының хүн чурумун, хүн бүрү саар сүдүнүң планын, саггаң сүдүнүң демдеглелин кылыр көргүзүг самбыразын, мал чеминиң рашионун аскан.

Ооң-биле чергелештир, ферманың ажылында четпестер база бар. Чамдык механизмнер: сүт соодукчузу, чуулда аппарады болгаш сүттүң үскүрүн хынаар херексел ажылдавайн турар. Электри лампочкалары инек болгаш бызаа кажааларында чедишпес.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, күрүнеге саткан сүт 9 тонна эвээш болуп турар. Бо чылдың бирги кварталында 100 тонна сүттү күрүнеге садар планныг, а херек кырында ам чүгле 21 тонна ажыгны саткан. Сүттү саап ап турары эрткен чылдан кудулаан.

Ооң чылдагаанын совхозтуң директору А. Д. Шаалы мынчаар чугаалады:

— Бо чылын төрээн инектерниң саны эвээш. Эрткен чылын бо үеде 50 ажыг инек төрээн турган. Ам чамдык инектер соглуп эгелээн. Оон аңгыда инектерни кезек када даштыгаа чемгерип турган. Ол чорук сүт саалдазынга багай салдарлыг болганы чугаажок. Февраль айда инектер массалыг оолдап эгелээр. Ынчан сүт саалдазы көвүдээр апаар. Ийи айның планныг онаалдаларын февраль 23-түң бетинде күүседир бис.

Фермада 200 баш инек, 120 баш бызаа кирер чаа кажаалар эрткен чылын ажыглалга кирер ужурлуг турган. Монтаж ажылдарын кылбаанындан ам-даа ажыглалда кирбээн. Ону кылыр ужурлуг Чадааның Сельхозтехника каттыжыышкыны эгелеп чорук ара каапкан.

Ол кажааларга хереглээри-биле ында аппарган электриниг саалданың болгаш өске-даа янзы-бүрү механизмнерни инек кажаазының бир бичии өрээлинде төп каан. Ол өрээлдиң иштинде суг төгүлгенинден шала кырында суг-биле катай чыпшына доңгаш, чарлып, үрелип чыткылаар.

Н. ДАЖИНМАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: кадыг дилээшкиннин ажык-дузазы

Волгоградтың трактор заводунуң болгаш демир-оруунуң специалистери посдилерге тракторлар чүдүрериниң ажыктыг схемазын ажылдап кылганнар. Амгы үеде платформа бүрүзүнге дөрт машинаның орнунга алды кирип турар апарган. Ол чорук бүдүрүлгеге вагоннар негелдезин кызырарынга база идиктиг болган.

Черле ынчаш заводта транспорт айтырыы хээзи берге болуп турган. Эрткен чылын-на долу тракторлуг улуг девискээр болганчок костур чүвеэдир. Чурттуң ховуларында оларны четтикпейн манап турар үеде тракторлар, вагоннар чогундан ааа-ла тургулаар таварылгалар хөй турган.

Продукцияны чогуур хуусаазында херевлекчилеринге четирбейн турарынга трактор тудугжулары хомудап, демир-оруунчуларга чөптүг негелдени кылып турза-даа, ону дүргедедириниң талазы-биле курлавырларын кады дилежип келген. Чогаадыкчылар бөлүүнүң санал ёзугаар транспорт петинде бөргадағы быжыглааш, тракторо чүдүрер ийиги шолтүгеш ти ажыглаарга кирерген. Ол чорук ажылдың темпизин ийи катап дүргедедир, вагоннарның ынаа турар чоруун болдурбас арганы берген. Чүдүрүлгениң схемазы чаартынган болгаш ажылдап кылдынган. Заводтуң цехтеринге камнаттынган материалдан тускай быжыглаашыын кезектерин кылып турар, олар-биле дузазы-биле тракторлар платформаларга ынчап кылдыр эвес, өлен кырынга ийи-ийи катап кылдыр чүдүрер апарган. Ол чаа схема ёзугаар Волгоградтың трактор заводунуң ажылчыннары тракторларны бүгү-ле платформаларга чүдүрерлер.

УКРАИНА: көдээ тудугжуларның каттыжышкыны

«Львовсельстрой» трестиң коллективи техниканы ажыктыг ажыглаарының талазы-биле чедиишкиннериң техниктиг каттыжышкынның төп албаны тургузуп алган соонда чедип алган. Бүгү-ле машиналарның ажаалдазын болгаш оларның септелгезин ол каттыжышкын бодунга хүлээнип алган.

Чаа албан областың көдээ тудуунуң индустриализациязы-биле холбашкан. Районнарда кожуп чоруур механизастаттынган колонналарның эргезинде чеди чүс ажыг янзы-бүрү машиналар бар. Ол албан черлери амгы үениң дериг-херекселдериниң болгаш хыналда аппаратуразының ачызында каш-ла минута дургузунда үрели берген черин тодарадып, кезек бүрүзүнүң байдалын хайгаарап турар. Үлетпүр конвейерниң аргазы-биле септелге чоруттунуп турар. Септелгени концентрастаанының ачызында техниканың анаа турар чоруу ийи катап кызырылган, оон ажаалдазынга чарыгдаар херекселдиң түңү эвээжээн.

Үнүп келген чаа беш чылда септелге ажылдарының хемчээлиң улгаттырар, техниктиг сервистиң шынарын экижидер ажыл-агый орулгазынче шилчилгеже кирерин доозар сорулганы салган.

БЕЛОРУССИЯ: ажылчын, шүлүкчү, күрүне ажылдакчызы

Витебск хоорайга болуп эрткен «Ада-чурттуг алган тур мен» деп поэзия фестивалының лауреады деп атты станок тудуушкун заводунуң хоюглакчызы, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ю. Давыдов чаалап алган.

Ол бедик мергежилдиг мастер бодунуң күш-ажылга чедиишкиннерин чоңга анаа сес-биле таныштырганы деп шын болгаш бүзүреңчиг одуруглар-лыг шүлүктүг чогаадын шыдаан. Оон шүлүктериниң маадырлары — ажылчыннар [illegible] хүүнүң ээзи, төлептиг хамааты болгаш күш-ажылга ынак кижилер болур.

Ажылчын шүлүкчүнүң бодунга ынак чаңныг төлептиг. Оон чогааткан шүлүктери — бөлүктүң бодалдарын илереткен болгун одуруглар-дыр.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атка төлептиг болган оон коллективи үени ийи чыл мурнап турар. Күш-ажылга үлегер-чижек болуру-биле чергелештир бригадир бодунуң өөрүн уран чүүлге база ханддыкшыыр кылдыр чаңчыктырган. Олар шупту делгелгелерге, шиилерге, концерттерге баарлар, литературада чаа чүүлдерниң дугайында чугаалажырлар.

Оон бодунуң чүткүлү-биле чедип алган билиглери депутат хүлээлгезин күүседиринге база улуг идиглиг болуп турар. Ю. Давыдов улус өөредилгезиниң болгаш культуразының талазы-биле доктаамал комиссияда. Оон организастааны уран чогаадылга, шүлүк кежээлери бүгү бригаданың киржилгези-биле эртер.

ЛАТВИЯ: өңнүктерниң шалыпчы ээлчээ

«Ригасельмаш» заводтуң хүндүлүг ажылчыны деп атты көдээ ажыл-агыйның Г. Димитров аттыг машина тудуушкун комбинадының хоккары Кирилл Николов чаалап алган. Болгар бүдүрүлгениң бөлүк мурнакчылары-биле кады ол Ригада өңнүктериниң арга-дуржулгазы-биле танышкан. Акы-дуңма ол чуртче чорудары-биле бо чылын кылган машинаның бирги бөлүүн белеткээринге болгар ажылчыннар киришкеннер.

Алышкылар дег апарган хоорайлар — Рига биле Русе шаандан тура эп-найыралдыг. СЭКП-ниң XXVI болгаш БКП-ның XII съездилериниң бүдүүзүнде төреллешкен бүдүрүлгелерниң хөй-хөй коллективтери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылааннар. Ригажылар Русе хоорайже удаа-дараа барып, техникада болгаш технологияда чаа чүүлдерни солчуп турарлар.

КАЗАХСТАН: коммунистерге тураскааткан

Республиканың уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы А. Исмаилов бодунуң бөлүк чуруктарын коммунистерге тураскааткан.

Казах улустуң чурулга уран чүүлүнүң үндезилекчилериниң бирээзиниң ажылдары амгы үе-биле сырый харылзаалыг кайгамчык. «Олар мурнунда» деп чаа ажылдарында ол Маңгышлактың нефтичилерин, Караганданың шахтёрларын, Күрчерниң баштайгыларын, Аралдың балыкчыларын, рудалыг Алтайның дагжыларын көргүскен.

Чурукчунуң съезд мурнунуң ажылдары база үре-түңнелдиг. Ол «Съездиден съезд чедир» деп ниити эгениң адаа-биле кылган бөлүк ажылдарын чуруктар галереязынга дамчыткан берген. Ол анаа энергетиктерниң аныяк хоорайы Капчагайның болгаш Алма-Ата областа Чиликтиң виноград ажаакчыларының дугайында чугаалап турар.

(СЭТА-ның корр).

Алма-Ата.

БАШ САНЫН ӨСТҮРЕР, ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

гү четпестерден мал ажылы [illegible] амыр болбазы, сүт, дүк бүдүрери көвүдевейн турар.

Мал ажылының специалистериниң ажыл-агыйы эвес [illegible] түңнели ужурунда база ооң даа чылдагааннардан 1980 чылдың эгезинде чедир эзер жилгеге кирген инектерниң болгаш хураганнарның 30 хуузундан бызааны, шээр малдың 20,7 хуузундан анай курганы республиканың [illegible] тары албаан. Барык [illegible] совхозтары төрүүр [illegible] мал база хөй [illegible] дип албаан.

Оон-биле чергелештир өлген ийикпе өй-шаанда данзылаттынмаан хөй саныг бызаалар болгаш хураганнарны ветбаклабораторияның шинчээш тургускан кандыг-даа актызы чокка ара салдынган азы өлүг төрүттүнген кылдыр санап турар таварылгалар хөй. Ол ышкаш малдың төлүн төрүттүнгениниң эге хүннеринден багай ажаап чемгериринден соонда [illegible] өлүр чорук ам-даа эвээш эвес.

Бо бүгү четпестерни болдурбазының дээштиг хемчеглерин алырын ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, зооветспециалистеринден шыңгыы негээр ужурлуг.

Инектиң азыраар чоруу-биле демнелиг мал эмчилери шыңгыы кошкак чорудуп, эмнээшкиниң, төрүүр малдың боозу [illegible] шинчилгезин доктаамал [illegible] байи турар.

Республиканың мал ажылында отчёт-учеттуң байдалы база дүвүреттиг. Малдың чаа төрүттүнүп турар төлүнүң учёдун кайда-даа дыка багай чорудуп турар. [illegible] бирги ээлчегде районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтарның зооветспециалистери, бухгалтер аппаратының ажылдакчылары бурулуг. Ынаныр малдың төлүн ай төнчүзүнде чангыс катап санап, дугаарлап турары шын эвес. Малды оолдаарынга болгаш өлгеннериниң чаажырыптарынга ол эң таарымчалыг байдалды тургузар болгай.

Хөй оолдаашкынының үезинде төрүттүнген хураганнарны өй-шаанда болгаш долузу-биле данзылаарынга зоотехниктериниң, ылангыя совхозтарның кол бухгалтерлериниң бөттүг дузазы болгаш хыналда-контролю дыка кошкак дээрзин айтып апаар. Ол ышкаш мал төлү данзылап бижиир журналдарны, кыдырааштарны колан бүрүзүнде белеткевээн болгулаар. Оон түңнелинде [illegible] айтып ап сезикинг эвес кижилер чүгле дириг бар болгаш оон соңгаар дорту болур [illegible] хураганнарны данзылап турар. Ниистээн хураганнарның хөй кезиин дансыга киирбейн баар таварылгалар база хаая эвес.

Совхозтарның хөй кезиинде мыйыстыг бода малдың чаш төлүн азырап турар кижилер ниити ажыл-төлевирин немелде деңзи алганы дээш эвес, а баш саны дээш төлеп турар болганда, малды эки ажаарычга, чемгерериге болгаш немелде деңзи алырынга сонуургалы биче болуп турар. Кодан турар-даа, күрүнеге дужаар-даа малды өй-өйде ыя-ла деңзилевейн турарындан, мында контрольдуң кошкаандан деңгилдезн шыырак, эки малды чиик деңзилиг, арган мал-биле солуп аппаар таварылгалар база бар. Ол ышкаш совхозтарда малдың, эъттиң чарыгдалында хөй четпестер бар.

Совхозтарда баштайгы учеттуң болгаш бухгалтер учедунуң сандаргайы ниитиниң малын оорлаар, семчыгдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Эрткен чылдың түңнели-биле республикага, оон иштинде барык зонаның районнарынга, совхозтарынга мыныг чылдагаан-биле хөй мал ураан. Хөй өрелиг малчылардан ону эгиттирер ажылдары черлерде четпес боттанганып турар.

Мал төлүн чыл бүрүде эвээш турарывыстың бир кол чылдагааны малды эдерииштирер болгаш тарып боозадыр ажылды четпес организастап турарывыста. 1981 чылдың январь 1-де медээ-биле алырга республикада мыйыстыг бода малды эдерииштирериниң болгаш тарып боозадырының планы 82,4 хуу, шээр малды — 96,6 хуу күүсеттинген. Барык зонаның районнары планын база-ла күүсетпээн. Өвүр районнуң ажыл-агыйлары хой тарып боозадырының планын чүгле 13,1 хуу күүсеткен.

Тарып боозадылганы — мал бажын өстүрериниң ол чугула аргазын — совхозтарда шуут-ла сула салыпкан. Тарыкчы техниктерниң мергежили кудук, пунктулар дериг-херекселдер болгаш эм аймаа-биле чедир хандыртынмаан болгулаар. Ажыл-агыйларның чамдык зооветспециалистери тарып боозадылга пунктуларынче мырыңай кичээнгей салбас, мында кымнар ажылдап, чүнү херектеп турарын билбес, малды тарып боозадырын организастаарынга боттуг дуза көргүспес, ажылдың шынарын, тарып боозадылганың технологиязын сагып турарын контрольдавас чорукту бар.

Совхозтарның зооветспециалистери тарып боозадылганы багай чорутканы дээш харысаалгадан чайлаары-биле чыл бүрүде уксаалыг хөй санның бугалар болгаш кошкарлар чагыдары улам чылап турар. Оон эрткеш, эдерииштирилге үезинде уксаалыг бүдүрүкчүлерни багай ажаап, чемгерип, ажыглап турарындан оларның шынары дораан баксырап, хуусаадан эрте браккаттынып, күрүнеге эът кылдыр дужааттынып турар.

Районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары чамдык зооветспециалистериниң уксаалыг малга шак ындыг шын эвес хамаарылгазын үндезини-биле эде көөр, бүдүрүкчүлерниң эң таарымчалыг байдалга эки ажаар, чемгерериң чедип алыр ужурлуг. Уксаажыдылга ажылы дээрге, малдың продуктулуун бедидериниң кол курлавыры болганда, аңаа мал ажылының бүгү специалистери киржир, эки түңнелдерни чедип алыр дээш туржур херек.

Селекция-уксаажыдылга ажылын чорударының 1990 чылга чедир перспективаны планын ажылдап кылган. Ону ёзугаар, уксаалыг мал өстүрер 4 совхозту, 17 ферманы 1985 чылга чедир ам бир совхозтарга немей тургузар ужурлуг. Ол республиканың бодунуң уксаалыг мал өстүрер баазазының үндезинин тургузар болгаш ындыг малды өске черлерже киир сөөртүрүн кызырар. Уксаажыдылганың перспективалыг планында чер-черлерниң агаар-бойдус байдалдарынга таарышкан малды районнардуп өстүрериниң тодаргай хемчеглерин айыткан. Ол бүгү мал ажылының продуктулуун бедидеринче, ук адының интенсификастаарынче, малдың шынарын экижидеринче, мал ажылының продуктуларын бүдүрериң күрүнеге садарын көвүдедиринче угланган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко чөвүлел хуралдың ажылынга киржип, республиканың, оон иштинде барык зонаның районнарының мал ажылында бар шыңгыы четпестерни демдеглеп, улус ажыл-агыйының бо чугула адырын хөгжүдерде кандыг хемчеглерни ап чорутса чогуурул дээрзин айыткан.

Х-К. МОНГУШ.

«Шынның» тускай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нацилар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлели африка күрүнелериниң негээзин ёзугаар Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр талазы-биле КНО-нуң планын херек кырында боттандырыр эгелээриниден Мурнуу-Африка Республиказының сөөк-язы ылгаар каржы эргечагыргазының ойталааны-биле холбаштыр ол девискээрниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм чоокта чаа Женевага боор эрткен конференцияның дугайында илеткелди Айыыл чок чорук Чөвүлелинге киирген. Ук конференция аткылажыышкын одуун сонгадырының хүнүн доктаадыр болгаш Намибияның хамаарышпас чорукче шилчиир кирериниң хемчеглерин херек кырында боттандырып эгелээриниң эгезин салыр ужурлуг турган. Ынчаарга ол конференцияны Претория узуп кааны билдингир болгай.

Амгы мурнуушкун чүгле Намибияның бодунда байдалга эвес, харын база ол бүгү девискээрниң шуптузунуң тайбын хелир үезинге-даа салдар чедирип болурунга ханызы-биле сагышсырап турар мен деп, К. Вальдхайм чугаалаан. Бистиң салган сорулгавыс—айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чогуур резолюциязын боттандырбышаан, Намибияга хамаарышпас чорукту эң кыска хуусаа иштинде тыпсырының таарымчалыг аргазын тывары ол айтырыгның кол чүүлү боор турарын ол чугаалаан.

Женева конференциязының соонда Претория эрге-чагыргазының чүнү күзеп турарынга кандыг-даа чиганиг Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чок апарганын КНО-да африкан чурттарның бөлүүнүң даргазы Т. Слим (Тунис) медеглээн. Барык чүк күрүнелери Женева конференциязының бурулап дүшкеннилер чогуур түңнелди кылыр ужурлуг.

АКШ-тың болгаш өске-даа дөрт барыын-чүк күрүнелериниң саналдааның [illegible] Мурнуу-Африка Республиказы-биле [illegible] билдингир-ле үре-түңнели чок чугаалажыышкыннарны эгелээн болгай. Ол чугаалажыышкыннар үш чыл иштинде [illegible] чокка эжелеп алганы Намибияга оон бодунуң туружун быжыглаар арганы болгаш үени-даа анаа берген.

Совет төлээлекчизи Р. С. Овчинниковтуң сагындырганы болза, КНО-нуң Намибия дугайында туружу шуут-ла билдингир: Намибия дээрге, сөөк-язы ылгаар идегеттерниң ужур-дүрүм чокка эжелеп алган девискээри-дир, СВАПО дээрге, оон демисежип турар улузунуң хооглу ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи-дир.

Преториянын каржы эргечагыргазы намибия айтырыын хуусаа чок үеже сонгаарладырынче ажы-биле-ле чүткүп турары Мурнуу-Африка Республиказының бүрүнү-биле бурулаа Женева чугаалажыышкыннарының соонда шуут билдингир апарганын совет төлээлекчизи уламчылап чугаалаан. Совет делегациязы бызывылап [illegible] турары бүгү алыр [illegible] Намибияның улузу [illegible] хамаарышпас чорукту чедип [illegible] төлээзе. КНО-нуң талазында амгы бо байдалда эң-не шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула апарган.

В. ВАСИЛЕЦ.

ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның улустары тайбынче болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү чурттарының аразынга кожа-хелбээ чаагай харылзааларны хандырарынче чүткүлдүүн база катап бадыткаан деп, Вьетнамның Компартиязының ТК-зының органы «Нян зан» солуун бижээн. Акы-дуңма үш чурттарның даштыкы херектер министрлериниң Хошимин хоорайга болган конференциязының түңнелдерин ол солун тодаргай тайылбырлаан.

Деңг эргелиг чугаалажыышкыннар бүгү чурттарның аразында айтырыгларны шиитпирлээриниң кара чаңгыс шын оруу болуп турарын ВСР-ниң, ЛДР-ниң болгаш Кампучия Улус Республиканың төлээлекчилери тодаргай бадыткаан. Деңг эргелиг чугаалажыышкыннар маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрин хандырар болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң аразынга найыралдыг харылзааларны тургузарынга оруктуу ажыдып болур.

Пекинниң эжелекчи болгаш дайынзырак политиказы Мурнуу-Чөөн болгаш бүгү Азияда дүшкүүрлүг чорукту кол чылдагааны болуп турарын акы-дуңма үш чурттарның даштыкы херектер министрлериниң конференциязының демдеглээнин «Нян зан» айыткан Кыдат гегемонизмниң болгаш американ империализмниң сүлчээзи Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң национал хамаарышпас чоруунга удур угланган. Вьетнамга болгаш Кампучияга удур өжээтен кампаниязының кол эгелекчилери чогум-на Вашингтон болгаш Пекин болуп турар.

Тайбын кожа-хелбээ догуннаар дугайында ийи таланың көрээлерин Кыдат-биле чарар дугайында Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның саналдары Мурнуу-Чөөн Азияда амгы дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыырынга улуг ужурлуг болур. Ол саналдарны Кыдаттың амгы чагырыкчылары бир эвес хүлээвес болза, Мурнуу-Чөөн Азияга Азияның чурттарынга хамаарыштыр эжелекчи, дайынзырак политиказын делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга боттары-ла база катап сойгалап илередир ийик деп, ол солун бижээн.

ЖИСКАР Д' ЭСТЭННИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ПАРИЖ (СЭТА). Францияның президентизи В. Жискар Д'Эстэн даштыкы политикага хамаарыштыр журналистерниң айтырыгларынга харыылавышаан, телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. Француз чазактың даштыкы политика талазы-биле сорулгазы — Францияның эрге-ажыктарын камгалаары болгаш тайбынны деткиири болур деп, президент демдеглээн. Оон-биле холбаштыр В. Жискар Д' Эстэнниң чугаалааны болза: «Тайбынны камгалаарынга сонуургалдыг күрүнелер-биле чугаалажыр ниитичелер күрүнелер-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле дээди деңнелге чугаалажырын Франция күзеп турар».

НАТО-га Францияның катап кирери болдунмас деп, ол айыткан.

Барыын болгаш Чөөн чүк чурттарының аразынга харылзаалар дугайында президентиден журналистер айтырыг салган. Сорулга чүдел - дизе, ол харылзааларны экижидеринде болур деп, В. Жискар Д'Эстэн чугаалаан. Оон бодалын ёзугаар алырга, ол сорулганы чедип алырынга үш чүүл негеттиниң турар: айыыл чок чорук талазы-биле деңг күштүг болуру, туттунуп шыдажыр чорук, европейтиг чепсектиң вептерэээиниң ышкаш айтырыгларга хамаарыштыр харысаалганы медереп билири эргежок чугула.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынны «сөөк дайын» солаан сарыылдыг базым болган, ынчаарга ол базымны кылырынга Де Голльдуң үезинде Франция боттуг салымыдыын киирген деп, В. Жискар Д'Эстэн демдеглээн. «Сөөк дайынның» солаан чавырлыышкынның байдалында ам-даа турарывыс аас-кежиктыр деп, ол немеп чугаалаан.

Польшада байдалдарга хамаарыштыр президентиниң айытканы болза: «Ол чуртка хамаарыштыр Францияның туружу оңу таарымчалыг көөр, биле тодаргайлаттынып турар. Ынчаарга Польша ниитики талазы-биле, ылангыя экономика талазы-биле шыңгыы бергелерге таваржып турар. Бодунуң айтырыгларын Польша боду шиитпирлээр арганы анаа бээр херек».

Американың Каттышкан Штаттарында президент солушкан, ынчангаш делегей байдалында чаа фактор тыптып келген—дир деп, В. Жискар Д'Эстэн демдеглээн. Ынчаарга саналдарны ам киирери, чугаалажыышкыннарны кылыры эргежок чугула. Элээн каш айлар бурунгаар ынчаар ходелири кандыгс ажык чок турган.

Америка күштүг болуру эки деп чугаалаар ужурлуг болза, Америка чүгле бодунга күштүг болур ужурлуг дээни ол-дур деп, Францияның президентизи айыткан.

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаары чугула деп санап турарын президент демдеглээн. Ынчангаш СБК-2 керээни чугулдуг деп санап турар бис. Бистер — стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының талалакчылары бис деп, ол чугаалаан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

РИМ. Италияның Тренто можузунуң Фольгария хоорайынга итали коммунистерниң «Унита» солунунуң кышкы фестивалы улуг чедиишкинниг эрткен. Италияның коммунистериниң ол кышкы байырлалының үезинде иштики политиктиг болгаш делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларының талазы-биле дискуссиялар болган, сураглыг артистерниң оюн көргүзүглерин, спортчу маргылдааларны, кино көрүлделерин организастаан.

Италияның янзы-бүрү булуңнарындан байырлалга киржир дээш Фольгарияга 150 ажыг муң кижи чыглан.

КАБУЛ. Империализм болгаш реакция айтылгазын ёзугаар ходелип турган контрреволюстуг каш-даа бөлүктерни база Афганистанның барыын талазында Гератаның чамдык районнарынга болгаш Горианг чөлдеже айыыл чок чорук күштери, партийжи активистер чок кылган.

ДЭЭРБЕЧИ ХАЛДААШКЫН

МАПУТУ. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистери Мозамбик Республиканың Матола хоорайынче дээрбечи халдаашкынны чоокта чаа кылган. Мурнуу Африкадан дезип келгеннерниң лагеринче мурнуу-африка шериглер база халдаан. Олар автоматтар-биле лагерьниң төс чурттакчыларын өлүрген болгаш хөй кижини балыглаан.

Мозамбиктиң хостаарының улусчу күштериниң кезектери дээрбечилерге ойтур шавыышкынны берген: оларның алды кижизин өлүрген болгаш хөй боо-чепсээн хунаап алган. Мозамбиктиң улусчу чепсектиг [illegible] ыдашпаан дээрбечилер дезип келген.

Мурнуу Африкада Республиканың расистери мозамбик улусту корудары ам-даа оралдажып турарын Мозамбик Улус Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң чарлаан конференциязынга дамчыткан.

Мозамбиктиң хамаарышпас чоруун чарлаан болгаш чуртка социалистиг ниитилелди тургузарының оруун шилип алган соонда мозамбик улустуң тайбын күш-ажылын Мурнуу Африканың расистери хөй удаа мооңдактап келген.

ДЕВИСКЭЭР ДЭЭШ ЧӨРҮЛДЭЭ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң болгаш Эквадорнуң аразында кызыгаарга чепсектиг чөрүлдээ кыптыышкан чурттуң соңгу районунга Перунуң президентизи Фернандо Белаунде Терри барып чораан болгаш Эквадорнуң шериг ужар чүүл күштери Перунуң кызыгаар шериглериниң туружун шыңгыы бомбалааны чурттуң найысылалынга болган парламент конференциязынга дыңнаткан. Күштүг бомбалаашкыннарны кылган-даа болза Эквадорнуң шериглери Перунуң девискээринче кирип шыдавазы деп, президент демдеглээн.

Эквадорнуң шериг ужар чүүлдүң бомбалаашкыннары кызыгаарда байдалды дыка нарыыдаткан болгаш Перунуң чазак —шыңгыы херыы демчеглерин боттандырар деп турарын ол сагындырган.

Перунуң шериглери ужар чүүлдү ажыглавышаан, кызыгаарда ийи камгалал черлерин Эквадорнуң шериглеринден хостааның Перунуң информация агентилели дыңнаткан.

КИТО. (СЭТА). Перунуң шериглериниң агаардан дужурген соонда Пакишсе гарнизон шериглери-биле харылзаазының узулгенин Эквадорнуң чепсектиг күштериниң командылалы дыңнаткан. Хан төктүнүшкүнүг калыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда Эквадорнуң шериглери чаа туруштарны ээлээр ужурга таварышкан болгаш дайын чоруудугаларын үргүлчүлеп турар Эквадорнуң шериглеринге удур Перунуң шериглери ужар чүүлдү идепкейлиг ажыглап турарын Эквадорнуң чепсектиг күштериниң дыңнадыында айыткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Перунуң болгаш Эквадорнуң аразында кызыгаар шугумун доктааткан Рио-де-Жанейронуң протоколунуң негелделериниң күүселдезин хайгаараар дөрт чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралдың Бразилияның найысылалында доозулган. Перунуң болгаш Эквадорнуң даштыкы херектер министрлеринге үндүрген чөвүлел хуралдың кирижилгечилериниң чарлаткан болгаш ийи чурттарның аразында кызыгаар [illegible] күштү ажыглаазындан ойталаарынче Перуну болгаш Эквадорну кыйгырган.

Чөрүлдээниң тыптып келген чылдагааннарын тодаргайлаар шериг хайгааракчыларның дагын боор турар районче чорудар дугайында дөрт чурттарның саналын Перу хүлээп алган.

ӨНДҮР ЧААГАЙ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ДЮССЕЛЬДОРФ. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам удавас болур XXVI съездизин делегейниң демнилгелиг бүгү күштери кайгамчык улуг сонуургал-биле манап турар деп, Герман Компартияның Баштаар черинин Президиуму кежигүнү, «Улустар аразынга [illegible]» [illegible] Курт Бахман СЭТА-ның [illegible] биле беседазынга медеглээн. [illegible] совет улустуң [illegible] XXVI [illegible] ынак [illegible] Совет [illegible] өндүр чаагай перспективаларын [illegible] лаар деп, ол онзалап демдеглээн:

Өңгү беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүсеткени, а ол ышкаш 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде Советтер чуртунуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң ол өндүр чаагай перспективалары даштыкы чурттарда онза улуг сонуургалды болдуруп турар деп, Курт Бахман айыткан. «Чаңгыс-даа капиталистиг чурт [illegible] хөгжүлдезин беш чыл хуусаалыг кылдыр планнап шыдавас. Чүге дээрге капитализмниң ажыс бүдүжүнеп укталган экономиктиг [illegible], [illegible]гай чорукту байдалдарында ажыл-агыйны планныг башкарары кажан-даа болдунмас» деп, ол демдеглээн.

Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] бөлүктери «1985 чылга чедир экономиктиг хөгжүлдениң угланыышкыннарын» элээн каш чыллар бурунгаар хүлээп алган турган. Ынчаарга ол «угланыышкыннар» саазын кырында хоозун шуугаазын болган деп, Курт Бахман айыткан.

«СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал программазы коммунистиг ниитилелдиң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чаа үе-чаданы ажыдып турар-дыр. Бодунуң өндүр чаагай планнарын боттандырарынга совет улуска тайбын кожа-хелбээ догуннаашкыны болгаш эртемчейге быжыг тайбын эргежок чугула» деп, ол бодунуң чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн.

А. ГРИГОРЬЕВ.

ЧАЗАКТЫҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

МЕХИКО. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттары биле садыглажылгага чурттуң хамаарылгалыг чоруун кошкатканын Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильонуң чазааның улуг тиилелгези кылдыр чурттуң парлалгазы санап турарын күрүнениң «Пемекс» деп нефть компаниязы дыңнаткан.

Алды чыл бурунгаар Мексика бодунуң бүгү сүүк одаар чүүлүн АКШ-ка бурун чорудуп бээр ужурга таваржып турган. АКШ-тың нефть компаниялары Мексиканың бүгү нефть байлаан ынчаарда хостуг биле үптеп келген. Ам байдал үндезинни-биле өскерилген: Мексиканың нефтизин ам он бир чурттар садып ап турар.

Нефтиниң садыглаанындан алдынган акша-херекселдерни Мексиканың экономиктиг хөгжүлдезинге бурун ажыглаар дугайын ол чурттуң сенат кежигүнү Хайме Моредос Европа болгаш Латин Америка чурттарының Боготага (Колумбия) болган парламент конференциязынга медеглээн.

Япония. Хиросима болгаш Нагасакиже американнарның атомнуг бомба октааның түңнелинде кегараннар организацияларының төлээлери Токиода кадык камгалал болгаш социал хандырылга министерстволарының мурнунга удурланыышкынының олура илергейлээн чыскаалды (чуруунда) эрттиргеннер.

1945 чылдың августа АКШ-тың ол ийи хоорайының кырынга чашылдырган атомнуг бомбалары чүс-чүс муң тайбын чурттакчыларны амы-тынындан чарган. Оон өлүмү бо хүннерде-даа улустуң тынынга кыжанып турар. Бомбаның түңнелинде тывылган радиоактивтиг херелдерниң уржуундан 370 муң кижи янзы-бүрү аарыглардан аараан. Оларның хөй кезии күш-ажыл кылып шыдаар аргазын чидирген.

Атомнуг бомбадан кегараннарга курунге дузазын көргүзер талазы-биле массалыг шимчээшкин 1953 чылдан эгелеп чуртта калбарган.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

ЛАТВИ ССР. СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелинде ортумак школага күш-ажыл кижизидилгезиниң аргаларын болгаш методтарын сайзырадгайжыдарынче кол кичээнгейни салган. өөреникчилерниң мергежил шилип алырынче база кол кичээнгейни мында угландырган.

Республиканың найысылалында Ленинград районнуң школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинадының коллективтери ол айтырыгны чедимишкинниг шиитпирлеп турар. Риганың 15 ортумак школаларының үстүкү класстарының 1700 хире өөреникчилери радиомонтажниктиң, слесарь, чазаныкчы, маляр, даараныкчы, эмчи сестралары, машинистиң дузалакчылары дээш ышкаш чугула мергежилдерни шиңгээдип ап турарлар. Эрткен чылын школа дооскан өөреникчилерниң 38 хуузу өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга чедип алган мергежилиниң ааййы-биле ажылдай берген. Ол дээрге, республикада ук комбинаттардан эң эки көргүзүг болур. Өөреникчилер «Радиотехника» бүдүрүлге каттыжыышкынынга, Риганың делгем панельдиг бажың тудар трестинге, «Засулаекс» локомотив деползунга болгаш өске-даа черлерге практиказын эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Риганың «Ригас текстилс» каттыжыышкынының аргылга цегинде практиктиг кичээл. Ону бүдүрүлге өөредилгениң мастери С. Иргене эрттирип тур.

В. СЕМЕНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Туристиң орук демдеглелдеринден

ХОСТАЛГАНЫҢ ОРТУЛУУ-БИЛЕ

Таал сал-тропиканага космонавтылар-биле ужуражыышкынга киришкенивис уттундурбас. Тропикана дээрге бажын эвес, кинолардa, тоолдарда бистиң көргенивис ышкаш чаагамчык чараш сад, ол Гавана хоорайда. Оон залдарынга 1500 кижи кире бээр. Аяның каас столдарга ижер суксунну эккеп бээр. Кырындан дээрниң сылдыстары, дөрт чүгүнден өл баазын сайгылааннар. Янзы бүрү чедээш өннер, ышкаш фонтаннар шимеп чырыткан.

«Шыңап-[illegible] «Тропикананы көрбээн кижи Кубаны көрбээни ол» деп кубаларның чугаазы-ла шын. Аңаа барык кежээнин-не найыралдыг улуг концерттер болуп турар, ынче дээрге өске чурттардан келген аалчылар, туристер ыяап-ла бо садка келир. Бистер аңаа совет-куба космонавтыларга тураскааткан ужуражыышкынга, концертке олуржур аас-кежиктиг болдувус. Ондагай чүве артистер чүгле сценага эвес, оон он, солагай талазында бедик сценаларда көрүлде залын долгандыр, арыг иштинде бедидир кылып каан сценалардан база ойнап ыңап кээр. Артистерниң кеткен хевинин, аргажыын өң-баазының кижи [illegible] бээр, оон кедерезе [illegible] олурган көрүкчүлерниң [illegible] кээп ойнаар.

Ол концертке Кубада чурттап турар аңгы-аңгы аймак чоок кижилерниң төлээлериниң ырын, чаа амыдыралын артистер тоогуп ойнаан. Кайгамчыг ыры, танцыларны магадал-биле [illegible].

Тыва туристер көрүлде за[illegible] столдарны за[illegible] ал-тыр бис. Каңнангаш-ла көрүштеривиске бир [illegible] ажылдар танышывыс кижи бисче каттырып көрүп олур, ол Юрий Романенко болган. Удаваанда концерт төнген. Чар[illegible].

— Бөгүн тропиканада улуг байырлал, хүндүлүг аалчылар — Юрий Романенко, Арнольдо Тамайо Мендес, Алексей Шаталов бисте аалдап келген деп дыңнадыпкан. Зал дилимиттиг алыш часкаан. Бистер «Ура! Ура!» деп ёзулал кылдывыс. Юрий Романенко бисче хол чайып турду. Төрээн чуртувустуң аалдарлыг оглун ол концертке ынчаар чоок көргенивис — биске уттундурбас өөрүшкү.

Кежээнип тонүзүнде хөй [illegible] турган [illegible] Романенко база [illegible] ужуражыышкын.

— Концерттиң [illegible] силерни эскердим, аажок хөөрежип олурдуңар — деп, ол чугаалай-дыр.

— Калыңар кандыг-дыр, Кубага тааржып тур силер бе?— деп, Люба айтырды:

— Четтирдим, эштер, каңнын космоска ужуп турганынга ышкаш эки-дир — дээш каттырган, орук-суур эки чоруурувусту күзеп, холдарывысты дыңзыг туткаш, чоруптту. Даштыкыга чаңгыс-даа, хөй-даа совет кижилерге ужуражыры улуг өөрүшкү, байырлал.

Лос-Пиностан чорупта ора, бир аалчылар бажыңынга Украинадан барган туристерге таваржы берген бис, олар бисти көрүп кааш: «Бистиң совет улус» дээн соонда, бүгү назынында билбир чүве дег меңнилежип чугаалажып, чарлыр хоңну чок болдулар...

Кубаның найысылалы Гаванада 2 млн. кижи чурттап турар. Ук хоорайда чурттуң үлетпүр продукциязының 50 хуузун бүдүрүп турар. Мында машина тудуунуң, металлургияның заводтары, нефть болбаазыралдыр, химия, аъш-чем, таакпы, пөс-таавы, аңгы-кезиг бүдүрүп кылыр үлетпүрнүн адырлары сайзыраан...

Найысылалдың чоргааралы — Гаванаңың күрүне университеди, мында чурттуң келир үезин тургузуп тудар 30 муң ажыг студентилер өөренген. Гаванада совет специалистерниң урттары өөренир 3000 өөреникчилиг орус ортумак школа база бар. Эргениң, культуразын, төөгүнүн музейлерин чежезин ол дээр.

Чаа Гавананың чүрээ — Революция шөлү. Ук шөлдү революция мурнунда Хамааты шөлү деп адап турган. Гавананың Революция шөлүнде эгелээш бүдүрүлгелерде, өөредилге черлеринде, район, суурларда Кубага хосталганы чаалап алырынга амы-тынын харам чокка бараалгаткан Фидель Кастро Рустуң революсчу эштери Эрнесто Чегевараның, Камило Сьенфуэгостуң болгаш өске-даа революсчуларның чуруктарын ascылаан.

Школаларда: «Уруглар — келир үевис, идегеливис, чоргааралывыс» деп бижээн лозуңнар бар. Бөгүн Монкаданың казар[illegible] школа [illegible] лар, интернаттар кылып каан. Чүс-чүс школаларда маадырлыг куба революсчуларның [illegible]. Чурттуң келир үезин тургузар [illegible] уруглар [illegible] турар. [illegible] галстуктарлыг, оларны монкадачылар дээр. Ында класстан өрү уруглар — кок галстуктарлыг, оларны хосемартичилер дээр. Школаларда эң эки өөредилге дээш дээди шаңнал — Совет Эвилелинче [illegible] сар бүтпээн.

Кубаның революсчу төөгүзүн Гаванада революция музейинде тоогуп көргүскен кайгамчык солун. Куба улус келир үезинге ханы бүзүрелдиг, эрес-диди, кадыг бо[illegible] тулчуушкуннарга чаалап ал[illegible] аас-кежикти, хосталганың камгалап алырынга кезээде белен.

Шак ындыг эрес-диди, маадыр, социализмниң оруун шилип алган, ону чедиишкинниг тургузуп турар куба чонбиле чоок ужуражып таныжар аас-кежиктиг болдувус. Хосе-Марти аттыг аэропортка бисти үдеп келген куба аныяктарның төлээлери самолёт ужуп үнгүже чедир быжыг туттунган холдарын өрү көдүрүп алган; «Байырлыг», [illegible] [illegible] база [illegible] тур [illegible] деп найыралы [illegible] [illegible] турдулар.

Н. ТЫРТЫК-КАРА,

бөлүктүң удуртукчузу.

ФЕВРАЛЬДА ҮНЕР КИНОЛАР

Бо чылдың февраль 15-тен эгелээш «Оиза чугула даалга» деп өннүг ийи сериялыг, делгем экранныг чаа киноның бүгү-эвилел көрүлдезин болур. Киноны «Мосфильм» киностудияга үндүрген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тылдың ажыл-ишчилериниң маадырлыг чоруунуң дугайын кинода төөгүп турар. Ужар чуул заводунуң ажылдакчылары «ИЛ-2» шуургедекчи самолёттарны фронтуга эң кыска хуусаада бүдүрүп берген.

Киноңуң эң-не билдингир артистериниң база режиссёрларының бирээзи Евгений Матвеев ону тургускан. Ол-ла кинозунга кол рольдарның бирээзинге ойнаан. Сергей Кирилов соруктуг, күштүг кижилерниң бирээзи. Ол завод директорунга ажылдай берген. Кандыг-даа бергелерни ажып эртип, Төрээн чуртунуң онза чугула даалгазын күүседирин дээш бүгү күжүн бараан болдурган. Людмила Гурченко, Валерия Заклунная, Николай Крючков, Владимир Самойлов, Евгений Киндинов олар база кинода ойнап турарлар.

«Океанда кижилер» деп чаа, онзагай сюжеттиг фильмде болушкуннар чеден чылдарның ортан үезинде Оожум океанының бир ортулуктарында болуп турар. Ында совет кызыгаарлар албан хүлээлгезин эрттирип турарлар. Олар далайга улуг шуурган үезинде айыылга таварышкан кыдат балыкчыларны боттарының амы-тынын харам чокка камгалап алганнар. Амы-тынын камгаладып алган балыкчылар кижизиг мезү-шынарын артынга каггаш, бужар бак нүгүлдээшкинни кылып, совет далайжылар балыкчы хемени күш-биле эжелеп алган деп нүгүлдээннер. Өөрүп четтиришкинниң ореди орнунга, олар чүге месилдежишкинниң оруун шилип алганы ол?

Вадим Спиридонов, Светлана Тома, Алма-Атаның корей театрының артизи Олег Ли болгаш, Совет Эвилелинде чурттап турар кыдаттар кинода ойнап турар. «Мосфильм» киностудия киноңу үндүрген.

«Ленфильм» киностудияның «Соөнгү аңнаашкын» деп ужуралдарлыг кинозунда 20 чылдарда даштыкы далай дээрбечилеринден олуктуг болгаш алдынның хөй курлазын камгалап алганын көргүскен. Бо бүгүнү Соңгу доштуг океанның эриинге тускай черге казагалап турган. Турлагының чурттакчылары, фактория начальниги Шатохин, башкы Сергей, турлагга келген кызыл-шериглер үпчекчилер-биле демисежип киирипкен..

Сценарийниң автору — Артур Макаров, Юрий Богатырев, Олег Борисов, Марина Лихун база өпетиң тыва артистеривис Максим Мунзук, Алексей Ооржак, Аңчат Куулар кинода ойнап турарын, сонуурган болур силер.

Кижи бүрүзү бодунуң амыдыралынга чаңгыс-даа катап болза, эң шынчы болгаш шынныг шииткекчи — бодунуң арын-нүүрүнүң шииткелиниң мурнунга таваржы берип болур. Шак ынчан эрткен үеге сактырга кээргел-даа чок, боттуң чазыгларындан чайлаар арга чок болу бээр. Горький аттыг киностудияга үндүрген «Эрги өрелер» деп киноңуң маадыры Александр Петрович Кочнев өлүм-биле кес кырынга тура шак ындыг хүнну чурттап эрткеп. «Соон истээр» деп үлегер чугаада ышкаш хепчелертен аар алраазы эртке чурттаалгазын катап шыгаттынарынче алдадапкан. Аарыг кижиниң чанынга ооң мурнунда оон кады ог-бүле тудуп, чурттап чораазы үш калайы, «үш шииткекчизи» таваржып келген...

Киноңу режиссёр Илья Гурин тургускан. Александр Петрович Кочневтиң рольунда ССРЭ-ниң улустуң артизи Игорь Горбачев ойнаан.

Совет десантниктерниң ал[illegible] дугайында «Самаашкынның точказы» деп кинода чугаалап турар. Киноңу аныяк-салгалга тураскааткан. Кинодан Сергей Кольцовтуң ынаашкынын төөгүзүн көөр силер. Кинода ырлар кончуг хөй, оон автору — Владимир Высоцкий. Ырларны француз кино сылдызы болгаш ырлаачы Марина Влади күүседип турар. Киноңу «Беларусьфильм» киностудияга үндүрген.

Л. НАБАКОВА.

АЖЫКТЫГ БОЛУРУ ЧУГААЖОК

Ном болгаш номчукчу

Ондар Сегленмейниң номчукчулар ооң мурнунда үнүп келген шүлүктеринден болгаш оон школачыларга бижээни «Салчак Нина каникулда» деп расказындан эки билир.

Автор төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканы Ондар Шажан-Хо Сегленмейниң улам-на хөңге калбаа-биле таныштырып турар. Ондар Сегленмей оңгу беш чылдың дооскур чылында, 1980 чылда бодунуң номчукчуларынга чаа белекти туткан. Тываның ном үндүрер чери авторнуң чамдык чогаалдарының чыындызын «Чечен чугаалар» деп ниити ат-биле ном кылдыр үндүрген.

Бо одуругларның автору «Чечен чугааларга» аналитиг рецензия бижиир деп ындыг сорулганы салбаан, а номда кедүртүнүп турар чамдык айтырыгларга доктаар бодаан. «Салчак Нина каникулда» деп чогаалга доктаап көрээл. Автор номнуң 15-ки арнында мыначаар бижип турар: «Нинаның читкени колхоз суурунуң ужу-кыдыынга кааш-ла минута иштинде дыргын апарган. Ол халаптыг медээ» суурнуң, тыва, орус колхозчуларының уйгузундан чаштадыр бут кырынга оттур сопкан. Ол калчаалыг шуурганга суурнуң колхозчулары өрт болган чүве дег ында-мында дүвүреп мацнашкан, аът-холун четкен, туткан, мунган улуг хөлээзиниң болган чүве дег болу берген».

Бичии уруг дээш бүгү кижилерниң дүвүреп үнгениниң автор чөптүг-биле бижээн. Нина Салчакта бир онза эскертиниз турар чүве болза, колхозчу кедээниң амыдыралын Нинаның хайгааралы-биле көргүскени болур.

Маңаа хамаарыштыр бир болган таварылганы сактыйн. 60 чылдарда Самагалдайга үш класстыг уруг школадан келбейн барган. Ада-не ол дугайын суурнуң радиозунга чарладып, оон кирген дег черлерин кезип, дүүрен шаг болган. Улус бичии-даа сагыш човавас, ада-иези кыжырыыр болган. А уруг [illegible] берген соонда, [illegible] чедирбээн чери чок. улусчу контроль хуралынга чургускан дээш оон-даа ылай Кол чылдагаан болза хөй черге дүвүрээзини көдүрген деп мындыг. Бичии кижиниң бажынга келбейн барганын чу[illegible] турган [illegible]. Мону [illegible] сагыш [illegible]зы дээрил?

Автор «Үшкү кыштаан ужуузушкун» деп чогаалында кирип турар бир кыйбың кыстың дугайын мыначаар бижээн: «Доңмаа улам эскертиниичел болур дээш холун эрттир бүдүттүнмээн болза, шынап-ла чараш кыс». Ийе, аныяк кыстарның караан кайы хамаан чок үрей бүдүүрүн өөрге харын-даа коргунчуг.

Номда кирген «[illegible]» деп чогаалда Т[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

[illegible] көргенинден, бодамчалыг бижээнинден солун боор турар.

Ондар Сегленмей литератор [illegible] аңгыда, хөй чыл [illegible] зоотехник кижи деп бистиң номчукчуларывыс база билир. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

С. ТАМБА,

журналист.

Найысылалдың Октябрьская кудумчузунда парикмахерскаядан улуг, биче чон үзүктелбес. Чүге дизе, мында мергежилдиг мастерлер ажылдап турар. Ылангыя хөй чылдарда ажылдаан Ксения Яковлевна Егорованы маңаа онзалап чугаалап болур. Ону ажылдап турда көөрге, кайгамчык шалыпкын.

Оңгу беш чылдың доозукчу чылының планын К. Егорова эрткен чылдың июльда-ла күүседипкен. Чонунга бедик культурлуг бараан болуп келген хоочунунуң ажылын үнелеп «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектери болгаш хүндүлел бижиктер-биле ,каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: К. Я. Егорова ажыл үезинде.

Г. МИХАЙЛОВТУҢ сөзү, фотозу.

Айтырыңар, харыылап берээл

СОЛУУР ЧОРУКТУ ХОРААН

Шөлээже дыштаныр үннейн. улаштыр ажылдааш шөлээ акшазын алыйн дээримге, ындыг дүрүм чок дээш даргаларым мени шөлээлеп, дыштанып алыры-биле үндүрүпту. Канчап ындыг болган чоор ол, шөлээ акшазын алгаш, ажылдап артып каап болур-ла чүве болган Ол дүрүм өскерли берген бе?

К.-Б. САЛЧАК,

таңныыл.

Кызыл хоорай.

Амгы үеде күштүг болуп турар күш-ажыл хоойлузу ёзугаар ук бүдүрүлге, албан организация черинге шөлээ соонда улаштыр ажылдап артып калыр ажылчын, албан хаакчыттарга (Күш-ажыл хоойлузунуң 75 чүүлүн ёзугаар) шөлээзин акша-биле төлеп, солуур чорукту хораан. Ажылдап турган үезинде шөлээлээзин, ынчалза-даа ажылдан үнүп чорупр апарган таварылгада шөлээзин төлеп солуп болур. Ажылдан үнүп турда бээр акша төлевириниң хемчээлин ажылдакчының ажылдаан үезиниң, аза чогуур шөлээзиниң, ап турган шалыңның хемчээлинден хамааржыр.

Айда алыр ортумак шалың хемчээлдиг долу шөлээ акшазын ол ажыл чылында 11 ай ажылдаан соонда ажылдан үнүп турар ажылчын, албан хаакчыттар алыр эргелиг. Ажылдакчының ажылга киргениниң хүнүнден эгелеп ажыл чылын санаар. Чижээ, ол кижи 1980 чылдың март 10-да ажылга кирген болза, 1981 чылдың март 9-ка чедир үе оон ажыл чылы болур. Ажылдан үнүп турар үезинге чедир 11 ай четпейн ажылдаваан кижиге хамааржыр ажыглаттынмаан шөлээзин оон ажылдап үезинге дүүштүр төлээр.

Чылда 15 ажыл хүнүнде шөлээлээр эргелиг ажылдакчыга акша төлевирин ооң ажылдаан ай санынга хамаарыштыр хүннде ортумак ажыл төлевириниң 1,25 хемчээзи-биле, 18 ажыл хүнүнде шөлээлээр ажылдакчыга 1,5 хемчээзи-биле, 24 ажыл хүнүнде шөлээ алыр эргелиинге 2 хүнүнүң ажыл төлевириниң хемчээзи-биле, а 30 [illegible] 3 хүнүнүң шалыңының хемчээзи-биле төлээр.

Ажылдан үнүп турда ажыглаттынмаан шөлээ дээш төлевир алыр хуусааны санаарда чартык ай четпес үени киирбейн. Ийе албас, санавас, чартыктан ажып турар болза оон бүтүн ай кылдыр санаар.

[illegible] ажылдааш, ажылдан үнген таварылгада оларга ажыглаттынмаан шөлээни 48 ажыл хүнүнүң хемчээли-биле төлээр.

Тур када ийикпе, азы сезон үезинде ажылдаар ажылдакчылар шөлээ алыр эрге чок болганындан оларга ажыглаттынмаан шөлээ дээш төлевир кылбас.

Ажыглаттынмаан шөлээ төлевириниң талазы-биле маргылдаалыг айтырыгларны күш-ажыл маргылдаазы көөр комиссияга, оон соонда профсоюз комитедиге, улус судунга чедир сайгарар.

Чамдыкта администрация чери эрткен чылдарда ажыглаттынмаан шөлээниң хуусаазын эттирипкен деп чылдагаан-биле төлээриндөн ойталаар чорук бар. Ол шын эвес, дүрүмде үндезилеттинмээн. Чүге дээрге ажылдакчыга чыл бүрүзүнүң шөлээзин графикте айыткан хуусаада бээр ужурлуг.

Бир эвес графикте айыткан хуусааны администрация чери кандыг бир чылдагаан ужурунда үреп, ажылдакчының чурур үезинде шөлээже үндүрбейн баар болза ол кижиге шөлээ бербес, азы ажылдакчы ажылдан үнүп турда ажыглаттынмаан шөлээ ужурунда төлевир алыр эргезин кизил болбас. Ынчангаш амгы үеде күштүг болуп турар хоойлуда ажылдакчы ажылдан үнүп турган, соолгу 2 чылдарда ажыглаваан шөлээзиниң төлевирин негеп алыр эргезин магадылап турар. Ажыглаттынмаан шөлээ төлевирин төледип алыр эргезин чидирер [illegible] бир эрте бээр хуусаа дүрүм [illegible] доктааттынмаанын айтыпаар.

Ол чүл дээрге, ажылдан үнүп турган ажылдакчы ажыглаттынмаан шөлээ төлевириниң дугайында айтырыгны күш-ажыл маргылдаазы чарар органнарга кайы-даа хире үе эрткенде тургузуп болур. Күш-ажыл маргылдаазы чарар орган ажылдакчының б[illegible] [illegible] ажылдап келген үезиниң [illegible] эвес, соолгу 2 чыл [illegible] дугайында шиитпирлээр эргелиг. Бо таварылгада оон ажылдап үнүп турар чылын үстүнде айыткан 2 чылдың санынга киирбес. Моон алгаш көөрге ажылдакчы 3 чылдың ажыглаттынмаан шөлээзиниң төлевирин негеп алыр эргелиг.

Администрация чери ажылдакчының ажыглаваан шөлээзиниң талазы-биле маргылдаалыг турар болза, үстүнде айыткан хуусаалардан-даа ажыг үенин төлеп болур.

С. ДОРСАТ,

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

А. КАРПОВ ТИИЛЭЭН

МАДРИД, (СЭТА). [illegible] Линарес хоорайга [illegible] делегей [illegible] [illegible] Анатолий Карпов [illegible] Соолгу 11-ги [illegible] (Югославия) ол [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ЧАРТЫЫ—АНЫЯКТАР

Февральдың 7-ден 15-ке чедир үеде Хабаровскиге [illegible] делегейниң [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] киржип турар. [illegible] бирги чери дээш болгулаан маргылдааларга он бир катап тиилелге чедип алган бо командага ындыг хөй чаа ойнакчылар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (чаңгыс) удаа чаалап [illegible] [illegible].

(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага бүрген [illegible], [illegible] чагбас. Хат кошкак.

Агаар хүндүс 18-23, чамдык черлерге 8-13 градус соок.

Кызылга шоолуг эвес булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак.

Агаар хүндүс 19-21 градус соок.

Кино

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коньорзту камгалаңар» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (уваткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шапкынчылар далажып тур» 9.30, 11.20, 13.50, 15.40, «Шынчы чорукту ураанн» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ошку-мыйыс чаасканн» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бүрүузу чок» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—Уругларга кыска метражтыг фильмнер программазы: «Дөрт өннүктүң амыдыралы болгаш ужуралдары», «Диманың аскыр дагаазы», «Димка хорадай берди», «Ральф, эки!» . 10.30—«Билдингир-даа бол, эдептиг» 11.35—Медээлер. 11.40—12.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.45—Узбек телевидениениң документалдыг фильмнер программазы: «Ташкентиде ындыг кудумчу бар», «Номчуңар, көрүңер, дыңнаңар», «Самолёттар иелеплиг холда», «Илбилиг аяа». 15.45—«Кылын бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.30 «Орус чугаа». 17.00—«Горностер, харыылаңар!» 17.30—Шри Ланканың национал байырлалы—Хамаарышпас чорук хүнүнге». Шри Ланканың ыры болгаш танцызының национал ансамблиниң көргүзүү. 18.00—«Бистиң садывыс». 18.30—«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуул». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады. Пенза областа «Кевдинский» совхозтуң директору В. И. Сорокиниң дугайында очерк. 18.45—«Бөгүн делегейде».

КЫЗЫЛДАН

19.05—Телемедээлер. 19.15—«Культура болгаш амыдырал». 19.45—Телемедээлер. 20.00—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.05—«Кур чер». Хөй [illegible]ралыг документалдыг фильм. Л. И. Брежневтиң номун [illegible]гаар. 5-ки сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Хөгжүм дугайында». Тележурнал. 22.50—Хоккейге ССРЭ чемпионады. «ЦСКА — Крылья Советов». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт өргээзиндан дамчыдылга. Чамдыкта—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Кыска метражтыг телефильмнер программазы: «Беркутчу дугайында тоол», «Розаларның угбазы». 18.45—«Чаа бедиктержде». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.05—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң концерти.

КЫЗЫЛДАН

20.05—20.55—«Маңаа чиген бедиин кызыл өннүг үнер». Документалдыг фильм.

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразынга пассажирлер артынптырар баштайгы рейс **1981 чылдың февраль 4-тен** эгелээрин Кызыл аэропорту чыннадып тур.

Ужуушкун неделяда үш удаа — **понедельник, среда, пятница** хүннерде болур. Билеттерн 11 шакта (Москва шагы-биле) ужуулдан үнер. Авиабилеттерни хоорайның агентствозунда оон берип садып турар. Тел. 2-43-01, 2-34-10.

Хүндүлүг пассажирлер! [illegible] Абаканның [illegible] [illegible]ринге бааржырче силерни аэропорт чалап тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-73 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17556

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (11528) | 1981 чылдың февраль 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

ТАШКЕНТ. Узбекистанның Компартиязының XX съездизи республиканың найысылалында ажыттынган.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга делегаттар диинмиттиг адыш часкаашкыннары-биле соңгаан.

Съездиниң хүн чурумунда — Узбекистанның Компартиязының ТК-зының болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдери, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң дугайында болгаш республиканың партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткел, оон удуртур органнарын соңгуур.

Отчёт илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов кылган. Партия организациязы, республиканың бүгү ажылчы чону СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткип, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң чоннуң чаагай чорууунче, тайбыңның быжыглаарынче углаттан ажыл-чорудулгазын чүректиң ханызындан изиг-биле деткип турарын дээрзин ол демдеглээн.

Делегаттар кол кичээнгейни экономиканы улам хөгжүдериниң курлавырларынче, политика-кижизидилгелиг болгаш партийжи-организастыг ажылдарның айтырыгларынче углаткан.

Узбекистанның Компартиязының ревизия комиссиязының отчёт илеткелин дыңнаан.

Л-410: ЧАА РЕЙС

Моон мурнунда республиканың чамдык районнарының аэродромнарынга Л-410 дээр чаа пассажир самолёдунуң техниктиг шенелде ужудуушкуннарын кылып, ук самолётту Тываның девискээринге ажыглап эгелээринге белеткеп эгелээнин бистиң солунга бижээн. Тыва авиаторлар чаа хевирниң дүргең ужар самолёдун СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир ажыглап эгелээрин хүлээнгеннер турганнар. Олар боттарының социалистиг хүлээлгезиниң ол-даа кезээн хуусаадан эрте күүсеткен.

Дүүн Кызыл аэропортундан Кызыл-Мажалыкче Л-410 самолёт-биле пассажирлерни доктаамал чедирери эгелээн. Баштайгы чаа рейсти дүрүмнуг ужудукчулар Мерген Максимович Мунзук болгаш Василий Павлович Шиитовтуң экипажтары кылганнар. Баштайгы пассажирлер оларга өөрүшкүзүн илереткен, ол бирги беш чылда улам-на эки ажылдаарын күзеп турганнар.

Л-410 самолет Кызылдан Кызыл-Мажалыкка чедир АН-2 самолеттан барык чаа катап дүргени, 45-50 минутта иштинде ужудар аргалыг. Ол ышкаш ук самолет оон хөй пассажирлерни алыр. Февраль 4-тен эгелээш, республиканың өске-даа районнарынче чаа самолеттуң доктаамал ужудуушкуну эгелээн.

(Бистиң корр.).

ҮРЕЗИН АРЫГЛАТТЫНГАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажында тараа шиңнээр ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган черлиг ыдыктыг кирип турар. Шаң эргелиг районнуң Совединиң депутады Наталья Бора-Тараа... удуртулгазы 6 кижи составтыг тускай звено үрезин арыглаашкынын шиңнээр ... чорудуп турар. Амгы үеде олар 710 тонна кызыл-тасты, 600 тонна суланы арыглаан. Бо чугула ажылга Зоя Ыйма, Вера Бора-Тараа, Анаа Комбу улуг үлүг киирген. Ол ышкаш үрезин арыглаар машиналарны аваас турар ... ажылдаар слесарь, коммунист Чалбааны Бичен-оол ... ажылдап турар.

И. ТАНДЫ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиг-биле эш Е. В. Мосийконуң шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны болгаш ... депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң чүүлдери секретары Евдокия Васильевна Мосийконуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.

1981 чылдың февраль 4.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Механизаторларның, чем белеткекчилериниң, картофель болгаш ногаа өстүрүкчүлериниң өөредилгезиниң эң-не чедингир болгаш ажыктыг хевири — агрономия бөлгүмнери, школалар база семинарлар. Ынчангаш мурнакчы ажыл-агыйларның удуртукчулары кодээ ишчилерниң өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. «Кызыл тараачын», «Саян», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш «Сукпак» совхозтарда чогум-на ындыг. Механизаторлары четчир, арга-дуржулгазы улуг болганы-биле айыткан ажыл-агыйлар күскү хову ажылдарын республикага бир дугаарында доозуп, үрезинни чогуур үезинде уруп шыгжап, часкы хову ажылдарын чорударынга хөрзүннү белеткеп ап турар. Бо ажыл-агыйларга техника кылдынмаанындан азы механизаторлар четчишпезинден бичии-даа аңаа турбас, агрегат бүрүзү эң-не ажыктыг кылдыр ажылдап турар. Чылдың-на кыш эгезинден бээр 20-25 аныяк ажылчыннарны өөредип, тракторну, комбайнны башкарарынга чаңчыктырып, механизаторларның мергежилин бедидип турар.

Амгы үеде «Барлык», «Хемчик», «Дөн-Терезин», «Октябрь 30 чылы», «Өөк», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, Тока аттыг совхозтарда картофель, ногаа өстүрүкчүлери, мал чеминиң белеткекчилери кышкы бөлгүмнерде өөренип турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттери чер ажылдакчыларының база механизаторларның мергежилин бедидерин улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турары оон илдеңдир. Аңаа агротехниктиг бөлгүмнер, мергежил бедидериниң школалары кыш эгезинде-ле ажылдай бергилээн. Кичээлдер эрттирери-биле эки өрээлдерни шилип алгаш, көргүзүлге материалдары-биле оларны ыяк дерээн. Кичээлдерни кол специалистер эрттирип турар.

Амгы үеде республикада ниитизи-биле бөлгүмнерде, семинарларда болгаш мергежил бедидериниң школаларында хову ажылының 1,2 муң ажылдакчылары өөренип турар.

Ынчалзажок ол чаагай херек чамдык черлерде чогуур деткимчени албайн турарын айтыр херек. Чамдык совхозтарның, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары ол «артык чымыштан» бүгү-ле чылдактар-биле чайлаарын оралдажып турар. Чижээ, 1980 чылда «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», «Хадын», «Ленинчи орук», Карл Маркс аттыг болгаш чамдык өске-даа совхозтарга кышкы агроөөредилгени чорударын ёзу барымдаалаан. Айыткан ажыл-агыйларга кичээлдер эрттирери үзүктелип, дыңнакчылар шоолуг келбейн турган. Оон уржуу-биле ол совхозтарга ажылдың мурнакчы арга-дуржулгазы кошкак шиңгээттинип, тарааларның дүжүттүү куду болган. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка (кол агроному Г. Сат) ногааларның дүжүдү гектардан чүгле 7,6 центнер, «Күш-ажылдың хостуунга» (кол агроному В. Ф. Лобаченко) картофельдиң дөңгүп-ле 4,8 центнер болган.

Чогум-на харын ындыг совхозтарга картофель, ногаа өстүрүкчүлериниң, мал чеминиң белеткекчилериниң өөредилгезин калбартып чорудар, мурнакчыларның ажылының дуржулгазы-биле оларны таныштырар ужурлуг турган. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери чер ажылдыгларының мергежилин бедидериниң чугулазын ам-даа чедир билбейн, агротехниктиг бөлгүмнерни, школаларны болгаш семинарларны организастаарын база кичээлдерни эрттирерин ёзу барымдаалап турар. Кодээ ишчилерниң өөредилгези ышкаш чугула херекти ынчаар тоомча чок көөр чоруктар-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Картофель болгаш ногаалар тарып өстүреринге тускайлаттынган ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кара-Хаак», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «Ленинчи орук» совхозтар болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ногаа болгаш картофель өстүрүкчүлериниң өөредилгезин организастаарынче амга чедир-ле эгелеп кирбээн. Шак ындыг харыысалга чок чорук-биле хамаарышкан районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери эптежип турарының ужуру билдинмес.

Агротехниктиг өөредилгени соңгаарладыышкын чокка эгелээриниң үези келген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, партия, профэвилел, комсомол организациялары чер ажылының ажылдакчыларының бөлгүмнерин, школаларын саадаашкын чокка четчелээри, кичээлдер эрттирер дуржулгалыг специалистерни шилип алыры, бажың-балгат-биле база көргүзүлге материалдары-биле хандырары эргежок чугула.

Кыш — кодээге массалыг өөредилгениң үези. Бөлгүмнерни болгаш школаларны чер болганга организастаар херек. Партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери ол чугула херекче улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчы аргаларын болгаш дуржулгазын совхозтарның ажыл-ишчилери ханызы-биле билип алыры — он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын ажыдыралга чедиишкинниг боттандырарының магадылалы.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 18 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

КАЛЕНДАРЬДА — 1986 ЧЫЛ

Фоторепортаж

Республика найысылалында автосептелге заводунче кирер эжиктиң чанынга чедип келгеш кижи-оон кыдыгларында бижээн адрезинче албан сагыш салып, ону номчуур. Мында улуг үжүктер-биле мынча деп бижээн: «Тываның автомобиль септээр заводу» (чурукта). Эгезинде бодаарга бо сөстерде онзагай кандыг-даа чүве чок ышкаш, ынчалза-даа завод деп сөстүң утказын ханызы-биле бодап бээрге, кижиниң чоргаралы, сеткил-сагыжы чайгаарла дойлуп келир.

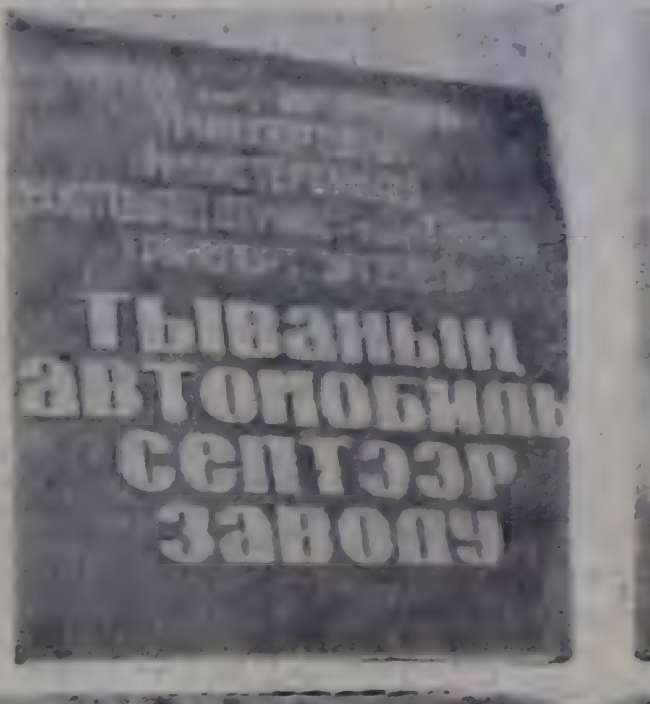

Кошкун амыдыралдыг чораан тыва чоннуң сайзыралында, хөгжүлдезинде канчаар-даа аажок улуг өскерлиишкиннер, чаартылгалар болган. Ооң бир херечизин Кызылдың автомобильдер септээр заводунуң, мында Тываның ажылчын ангызының төлептиг оолдар, кыстарының ажыл-ижинден көрүп болур.

Заводтуң эзилчектери, бригадалары, цехтери болгаш тус-тус ажылчыннары он бирги беш чылдың эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ... СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп, 1981 чылдың ийи айларының планын февральдың 23-ке чедир күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Оларның аразындан шуткуура цехиниң ажылчыны Анатолий Иванович Смородников (үстүнде чурукта), партияның съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир он ийиги беш чылдың бирги кварталының планын бүрүн күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ынчангаш ам ооң сөглээн сөзүн канчаар күүседип турарын сонуургап, аңаа чеде бергенивис. Анатолий Иванович бүгү беш чылда бедик көргүзүглерни чедип ап, 1980 чылдың октябрь 15-те ийи беш чыл планын хуусаа бетинде күүседкен.

Заводтуң торгаарларының бирээзи А. Смородников чаа чылды база бедик кодурлуушкун-биле эгелээн. Ол ай санында бодунуң планын доктаамал 200 хуу күүседип турган, амгы үеде 1986 чылдың июнь айының үлүүнге кириштир ажылдап, сөглээн сөзүнге чүгле ээ болган эвес, а харын оон ийи катап бедик көргүзүг чедип алган болду.

Бүдүрүлгениң мурнакчызы-биле ужуражып, шак ындыг чедиишкиннерни канчап чедип ап турарын сонуургап, айтырарымга ол мынчаар харыылады:

— Шынап-ла, бир талазындан алырга, бүзүренчиг эвес-даа ышкаш кылдыр сагындырар. Канчап беш чылда ийи беш чыл планы күүсеттинер боор. А херек кырында ол бүгү шынап-ла ындыг болган. Планны ынчаар күүседиримге цехте кады ажылдап турар эш-өөрүм, коллектив мени улуу-биле дузалашкан. Ийи талазында, үр чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгам канчаар-даа аажок идиглиг болган. Мен бо цехте ам 17 чыл ... ажылдап келдим.

Алдар холдуг мастерниң кылган ижин көрүп турарга, бичии-даа артык шимчээшкин чок, шупту чүве боду-ла эптей салдынып, кылдынып турар ышкаш сагындырар. Бо удаада ол ЗИЛ-130 дээр машинаның бир кезээн хептээн тур. Машинаның бо кезээн хептээриниң хүнде планы 10, а Анатолий Иванович хүндүскүнүң 3 шак 30 минутага чедир безин 17-ни хептеп алган болду. Ажыл шагының төнеринге чедир ам-даа бүдүн-чартык шак бар. Ынчангаш ол үеде 5-6 кезекти хептеп болур. Моон алгаш көөрге, ... хүннүң планын 200 ажыг хуу күүсеттинген. А шак ындыг план ... күүседдээр ... шуткукчуга хүн бүрүде чаңчыл апарган.

Анатолий Иванович бодунуң ынак мергежилинге дыка хөй аныяктарны өөреткен. Оларның чамдыызы ам заводта ады-сураа үнген бедик мергежилдиг ажылчыннар, а Александр Мунчеков, Владимир Яковлев болгаш Сергей Хлыкин (адаанда чурукта) олар амгы үеде дагдыныкчызы-биле чаңгыс цехте кады ажылдап, ай, квартал планнарын база ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген-нер.

В. ЧАДАМБА.

Дүвүренчиг медээлер

ААРЫГ ХУРАГАННАР, АЖЫЫ ЧОК ШАГЖАЛАР

[illegible] быр бо чылын 4654 хураганны камгалап алыр, 17,9 тонна дүктү бүдүрер хүлээлгелиг.

Ам салбырда кыштаглаашкынның байдалы кандыгыл? Салбыр эргелекчизи С. С. Саая мынчаар чугаалады:

— Ниити байдал элээн берге. Төрүүр 5300 хойдан 2155 хой соолдаан, оон 86 чаш хураган янзы-бүрү чылдагаан-биле өлген, 64 хой ара салган. Декабрь, январь айларда хойдан 57 баш өлген.

Салбыр эргелекчизиниң медээзинден алырга, улуг хойдаа, чаш хураган-даа хорап турар-дыр. Оон чылдагааны чүл? Салбырда хойдан өске мал чок. Ынчангаш хой ажылын харыылап турар ийи зоотехник-бригадир, ийи санитар мал эмчизи бар. Күш четчир.

Коданнарда байдалды кодан-биле Кызбыштыгда кыштагларга баргывыс. Хоочун хойжу Моңгуш Лопсан хоюн кажаадан, чаа үндүрүп тур. Төрээн, төрүвээн хойларны ийи аңгы үзүп каан. Төрүпкен хойларны өдектен үндүрбейн, чемгерип турар.

— Бисте 317 төрүүр хой бар, оон 180 хой соолдапкан, чаш ... мени ... бар. Бо чылын төрүүр чүс хойга оңаалдыр 95 хураган камгалап алыр хүлээлгелиг бис. Ону күүседир дээш кызып тур бис. — деп хойжу чугаалады.

[illegible] ла чер быларалыр чашканнаар каар. Оларар чүүлү тонуп турар.

Оон Сарыглар Сергештейниң коданынга келдивис.

— 400 ажыг хойлуг мен, оон кезик хирези соолдапкан. Кадайым ийи оглу-биле эртен беш шакта-ла кажаа иштин киирген, мында хевээр. Сакманчылар четчишпес. Бодум бо чылын 60 харлаар, пенсияже үнер кижи мен. Дузалакчы кадарчым база чок, хүннүң-не хой кадарар мындыг мен — деп, С. Сергештей чугаалады.

Хойжунуң аалы совхоз төвү-биле аргыжар оруктан ырак эвес-те, ол хиреде совхозтуң удуртукчулары-даа, салбыр эргелекчизи-даа аңаа келбээнин-те малчын хомудап олурар.

Дуржулгалыг хойжу Ооржак Байырда 200 ажыг хой соолдаан, хураганнар мендилдорүгүп турар. Тургузу азыраңза турар хойнуң саны ... а чемгерер көк сула, саваң ... ген, хураганнарга бээри-биле кажинап турар бичии сигенни ам хойга берип эгелээн. Чемин база-ла аңаа черге төп берип турар.

Хойжу ... деп чугаалады. ... бызаа кадарчызы Александр Очур-нуң коданы чаңгыс, кажаазы чазыгылап турар. Ынчангаш олуп тур. Эмнеп, ажаап, чемгерип турза-даа, хоржок-тур — деп, А. Очур чугаалады.

Сиген салыр шагжаларны кылгаш, хойжуларга чедиргилеп берген. А ону ажыглап турар малчын ховар. Шагжаларны кылган шынары багай: бүдүүн, чөвүрээзин аштаваан, хойлуң дүгү орта хойу-биле чуралунуп чудып каар. Туружу быжыг эвес болганындан дораан черже барып дүжер. Ынчангаш шагжалар ажык чок чыткылаар.

Улуг, Бизе Аянгатыларда малчыннар баларын ийи хүн кезип, ажыл-ижи-биле таныштывыс. Моон түңнел кандыгыл? Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер, мал төлүн мендии камгалап алыр ... малчын бүрүзү, кызып ажылдап турар. Чамдык коданнарда хойнуң болгаш чаш хураганнарның өлүп хорап турарының колдуунда аарыгдан болуп турар. Моңгуш Байыраның коданында 31, Ооржак Күш-каш-оолдуунда 42 хураган ... Бо малчыннарга чогуур үезинде эмнээр ... Мал чемин ... болганындан хойну, чаш хураганнарны чедир чемгербейн турар. Бир бергелээшкин — коданнарда бижээн ... аанализ кылдынмаан.

Чамдык малчыннарда олар чүүл тонуп турар. Почта чедирилгези саадаашкынныг.

Совхозтуң удуртукчулары, кол специалистер, салбырның специалистери хойжуларның ажыл-ижин контрольдаар, оларга чогуур үезинде практиктиг дуза чедирер талазы-биле хемчеглерни ам-даа четпес ап турары бо бүгүлерниң херечизи-дир.

Салбырда чүгле дөрт «Беларусь» тракторлар ажылдап турар. Бир автобус, кузовтуг УАЗ, үш чүък машиналары үрелген, артык кезектер чогу-биле үр үеде аңаа турар.

— Малчыннарга сиген, саваң сөөртээн трактор-биле, а чамдыкта чадаг-даа чедер-дир бис — деп, салбырда мал эмчизи К. Ооржак чугаалап турар.

Транспорт-биле хандырбайн турарындан ажыл-иште четпестер бар болуп турар. Ам совхозтуң удуртукчулары, кол специалистер Аянгатыже кичээнгейни күштелдирип, кыштаглаашкынында четпестерни доп-дораан чайладыры эргежок чугула.

Х. МОҢГУШ,
«Шынның» корр.

ШИИТПИРЛЭЭР УЖУРЛУГ

[illegible] ырак. Оортан садар ужурлуг 600 инек ай ажыг үе дүргүзүнда оларладып сүрүп чораш, ивижилер дужаалда пунктузунга онча-мендии, күш-шыдалы шыырак хевээр чедирип келгеннер.

Кыштың январь-февраль айлары инек дужаалдазының түлүк үези. Ивижилер дужаалда пунктузунга келгеш, эвээш эвес бергелерге таваржып турар. Кижи болаарга, дужаалда пунктузун ыяк дерип кылган турар ужурлуг. Иви дээрге аңаа мал ышкаш эвес, аңыг, дошкун амытан дээрзи билдингир болгай. Ындыг болганда, дужаары-биле сүрүп келген ивилерни кажаалаар быжыг кажаа херек. «Май 1» совхозта инек хүлээп алыр пунктуда кажаа багай, шала тудкан. Аңаа киирип каан ивилер багай кажааны буза чүткүп үне бергилеп. Ол ивилерни катап кажаалаар дээш, сүрүп келген кижилер улуг шүүделге таваржыкан: ивилер кажаа-же кирбес, чаза базар болган. Оларның сывыртаарынга хөй үе-шак эрткен, кижилер турзан.

Четпес чүве чүгле ол эвес. Пунктуда ... кадарчылары, ивиг согар кижилер, таныжыл чурттаар бажың-балгат чок. Дүне ивиг сүрүп чедирип келген кижилер малын киирер кажаа-даа, боттары хонар бажың-даа тыппас. Ынчангаш ивилик дааны атсы сүрүп тура хонар ужурга таваржыр.

Ивиги ол-ла хүлээп алыр пунктуга согар, кежин соар, ... айлап аяар ... Ындыг турбуже, ол ... черлер, эът сугар склад ... кежин ... хүлээп ... четчир ... бажыңы чок. Чүгле ... дүне чыглып турар. Ол чорук ажылдың ... бүдүрүкчүзүн хавырып турар.

Мындыг четпестерниң уламындан «Май 1» совхоз 1980 чылда 4,5 муң рубль когаралга таварышкан турган. Ам база-ла пунктуда кылдынган чүве көзүлбес. А бо чылын мындыг когаралга таварышпас дээрзиниң магадылалы бар бе? Соккан ивиниң бышкаан, кежик, ыдыы (дылы, өкпе, баары, чаан) четче хүлээп албайн турар. Оон ангыда, сойгаш эътти чадагай черге 20—30 хонукта чыттырып кээрге, ол куртап, долугуп, дензиии чиитеп каар. Ооң уламындан совхоз хөй акшаны чедир албайн турар. Ужуру болза совхоз кээржалаар эвес, харын орулгалыг болур. Маңаа эргежок чугула чүве болза хүлээп алыр пунктуну бүгү чүүлдер-биле дериири, малчыннар болгаш мал согар кижилер чурттаар чаагайжыкан кылган бажыңнар, эът азар, ону кадагалаар хөлгем склад, столовая, ивиг турар бедик, быжыг кажаа, пунктуже ыт-куш келбес, арыг-шевергин болуру-биле пунктуну долгандыр тээрымчалыг херим туттурар херек. Чүгле ол дериишкин бар турда, совхоз карыштаңан чайлап, орулгалыг боор болур. Шак ындыг хүлээп алыр пунктуну Кызылдың эът комбинады кылдырар ужурлуг. Ынчалза-даа совхозтуң удуртукчулары негевир боорга, комбинат ону кылыр чымыштың турары чугаажок.

Д. САК

Тожу район.

Национально-краеведческий отдел

ЧАГААЛАР

Номчукчулар санададып, сумелеп, шугумчулап тур

ОЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Чоокта чаа, Шуйнуң кодээ Культура бажыңынга кежээ кино үнүп турда, бодамче кире бердим. Оон иштиниң арыг-силиг, бүгү чүүлдер чурум-чыскаалдыг салдынган, ханада үш ангы бажың чечектерин салып каан. «Урал чүүлдүң бисте эң-не чугулазы — кино болур» деп, В. И. Ленинниң сөстерин кызыл пөсте алдын үжүктер-биле бижээш, ханада азып каан болду.

Ийи бичии оол, бир дээрбежеп кижи чай-даа чок ажылдааш турлар. Бир аппаратта элээди оол экранда үнген кинону үт дамчыштыр ооң көстүрүн топтап көрүп, үнүп дыңнап, хынамчалыг ажылдаан, оон бичези ийи дугаар аппаратта улай үндүрер лентаны эптиг-биле суп белеткээн тур. А дээрбежеп кижи үндүрген ленталарны байкаладыже суп, бир-ле чүвени бижээн олур.

Бир чай аразында элээди оолдан

— Ачаңар кайыл?—деп, айтырдым.

— Грипптеп аарып турар, бажыңда — диди.

Бо болза дуржулгалыг кино механиги Сарыг-оол Иргитович Дамбылдың өг-бүлези: оларның авазы Д. Сендажы, сески класстың Оюн-оол, дөртки класстың Эрес-оол олар болду. С. И. Дамбыл ам 18 чыл дургузунда ажылдап, чоңга үрел чүүлдү бараалгадып келген, Бай-Тайга районда, а харын-даа республикада эки ажылдыг кино механиктериниң бирээзи.

Сарыг-оол Иргитович чоңга эптиг-ээлдек, ажылынга харысалгалыг болгаш кинонуң янзы-бүрү нарын аппараттарын эки билир. Ол аныяк өскенге бодунуң мергежилин өөредип келген. Ынчангаш ооң өг-бүлезиниң кежигүннериниң безин бичелеринден өскелери шуптузу кино үндүрүп билир.

Дуржулгалыг кино механиги 1980 чылда сеанс планын 127,5, көрүкчүлер планын 111,3 хуу күүсеткен. Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи С. И. Дамбыл социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле дөрт удаа шаңнаткан. Найыралдыг өг-бүлениң уруглары 7 кижи.

СЭКП-ның XXVI съездизин С. И. Дамбыл күш-ажылчы чедиишкиннерниг уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

С. МАЙНЫ.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

— Ажылга чедиишкин барда, кижиниң сеткили өөрүүр, харыысалгазы бедиир. Кур-Чер суурда төптүткен одалгалар системаларында бригадир мен. Кочегарларның аразындан МТМ-де Чүльдүм Мижит, сүт бараан фермаларында Сарыглар Огуй-оол болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап турар. Олар онаашкан ажылынга харысалгалыг. Күш-ажылчы кижилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идигин бергеш келген.

— [illegible] Сарыглар Онур-Сат чугаалап орар.

Шынап-ла, кышкы үеде одалга системазының ажылын чогуур деңнелге тургузары чугула айтырыг. Совхозта сантехник Ховалыг Кара-оолдуң звенозу одалга системаларынга үрелиишкин болдурбазынче сагыш салып, доктаамал хыналданы чорудуп турар. Сүт-бараан фермазында одалга системазының кочегары О. Сарыглар ажылдаан ээлчээнде өрээлдерниң иштиниң кезээде чылыг болур.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

Ак халаттыг кижилер

ЭМЧИ КИЖИ — БУЯННЫГ

1960 чыл. Ынчан Александра Балчыт Чадаана ортумак школазының он класстынга өөренип турган. Күрүне шылгалдаларының бетинде, тыва дыл башкызы каш удаа аңгы-аңгы темаларга чогаадыглар бижиткен. «Кым болур сен?» деп сөөлгү чогаадыг онза солун болган. Өөреникчи бүрүзү күзелдерин чогаадыгга ажыттынмыт чокка илереткен. Чижээ, Александра эмчи болур күзелин кончуг долгу болгаш [illegible] бижээн. Ооң ол күзелин башкылары ала-чайгы деткээн.

Он класс доозарының шылгалдазын ол чедиишкиннииг дужааган. Александра медицина училищезинге өөренип кирген. Кичээлдерге башкының тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап, теорияга алган билиин практикага быжыг холбап турганындан эки өөредиглерниг сургуулдарының бирээзи болган. Сургуул чылдар билдиртпейн эрткен. 1964 чылда ону Тес-Хем районунче ажылдадып чорудуп каан.

Районнуң улуг эмчизи Ак-Эрик суурда эмнелге пунктузун эргелекчилээрин аңаа сүмелээн. Эмчиниң айтыышкынын ол күзелдиг-биле хүлээп алган. Теорияны чеже-даа эки билир болза, практика чок кижиге хөлчок берге болган. Алызындан мергежилинге ынак, ажылынга чүткүлдүг кыс чоорту чаңчыга берген.

Шынап-ла, кандыг аарыг кижилер турбас боор. Ээлдек-эвилең барган болуп, аарыгны шын тодарадыры, дээштиг эмнээри— кол чүве ол-ла болгай. А. Балчыт ажылдап келген чылдарында бо бүгүнү ханы угаап, херек кырында ону боттандырары дээш кызымак ажылдап келген. Берт-Даг, Ү. Шынаа, О. Шынаа, Шуурмак суурларның эмнелге пунктуларынга, кайда-даа ажылдаанда ажылга чүткүлдүүн, кызымаан, ак сеткилдиин, эвилең-ээлдээн көргүскен.

Александра Даваевна бо хүннерде район эмнелгезинде нелер божудар салбырның акушерказында ажылдап турар. Ол аңаа оңгу беш чылдың эгезинде ажылдап келген. Ооң хүлээп алган бичии чаштары эмгежок. Суурларже үнүүшкүннер кызып чораш, чаштарның, иелерниң кадыкшылын хайгаарап чеде бээри чаңчыл апарган.

А. Балчыттың ажыл-ижин сонуургап чугааланып орувуста, аныяк оол эдерткен ие кирип келгеш, мендилешти. Оолдуң авазы Соян Чыргал дээр болду. Ол кончуг чазык, чугаакыр:

— Саша шериг шинчилгезинге чорду. Хиник кескен эмчизи боорга, ужуражып чоруурувус бо-дур ийин — деп чугаалааш ол уламчылады. — 1964 чылдың кыжы чүве. Ынчан кончуг дүвүлүг сөөкту, думбей караңгыны безин тоовайн, аът-биле кадыр-берт черлерни эртип чораш, кадааныңы чырыткан эмчи-ле болгай. Шынап-ла эмчивиске өөрүп четтиргенимни чугаалаваар аргам чок — деп, ие тайылбырлады. Бо дээрге амыдыралдан чаңгыс-ла чижек-тир. Шак ындыг таварылгалар эмчиге та чеже болган.

Дуржулгалыг эмчи чүгле онзашкан ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн келген. Ол эмнелгеде сестралар чөвүлелиниң удуртукчузу, профэвилел комитединиң кежигүнү, ревизия комиссиязының даргазы хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар. Хостуг үезин ол чөптүг ажыглап чаңчыккан. Ооң ийи оолдарын өстүрүп кижизидип турары, өскелерге үлегерлиг.

«Эмчи кижи буянныг, эки аът чоруктуг» деп чоннуң чечен домаа бар. Буянныг иштиниң кижизи - Александра Даваевнаның кызымак ажылы дээш четтиргенин илередип чоруурлар хөй. Ооң ажылдажынге чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп каалы.

Ө. ЧИҢМИТ.

ӨӨРЭЭНДЕ ЫГЛААР...

«Өөрээнде ыглаар» — деп бистиң улустуң үлегер сөзү бар. Шынап-ла ооң бадыткалын херек кырында көрдүм...

Эрткен чылдың эгезинде соокка алыскаш, хөрекке дегдирип, Эрги-Барлык эмнелгезинге дыка аар байдалдыг кирдим. Эмнелгениң эргелекчизи Хомушку Шактар-оолдуң болгаш ында эмчилерниң, сестраларның, ажаанчыларның аарыгны чогуур үезинде тодарадып, кызымак эмнээниниң, эки ажааганының ачызында чоорту сегип, каң кадык болуп үндүм.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың кижи дээш сагыш салыышкынының бадыткалы чүгле бо чижектен илдең-дир. Эмнелгениң бүгү ажылдакчыларының аарыг кижилерге кичээнгейлии, сагыш човангыры кайгамчык болду. Бо бүгүнү улуу-биле үнелеп, өөрээнимден караам чашы төктүп турду.

Бистиң совет кижилер кайгамчыктыг чаагай ажылдап, чурттап чоруур. Назы-харым улгадып, пенсиязынза-даа, Барлык-Хемчик районнуң суг ажыл-агый эргелелинде ажылдап турар мен. Кадыым экижээнимден ажылымда, коллективимде катап келген, ооң ажылынга - эвээш-биче-даа болза үлүүм киириштирер болганымга онза өөрүүр-дүр мен.

Эргим редакция! Эрги-Барлык эмнелгезиниң найыралдыг коллективиниң бүгү кежигүннеринге каң кадык кылдыр эмнеп, экиртиени дээш өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илередирин чепшээреп көрүңер.

Х. СЕМИС-ООЛ.

Кызыл хоорайның № 20 аптеказында найыралдыг коллектив ажылдап турар. Оңгу беш чылдың эм саарылгазының планын олар июль 1-де күүсеткен. Ооң эргелекчизи Мария Александровна Эренчинова. Ол коллективиниң ажыл-ижиниң дугайын мынчаар чугаалаар:

— Аптека эм саарылгазын чурттакчы чоңга рецепт ёзугаар азы эмнелге, бүдүрүлге организациялерниче бөлүк-бөлүү-биле чорудуп турар. Оңгу беш чылга пландан ажыр он-он муң рубльдиң эмнерин тараткан.

Коллективте эмчи институттары, училищелери дооскулаан аныяк специалистер ажылдап турар. Иркутскиниң эмчи институдунуң доозукчузу, дуржулгалыг фармацевт-контролёр Маны Оюновна Ооржак, аныяк фармацевтилер Любовь Каусова, Любовь Базыр-Сат болгаш өскелер-даа эки ажылдыг.

ЧУРУКТА: аптеканың мурнакчызы фармацевт-контролёр М. О. Ооржак.

А. ДАРЖАА.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

КАДЫКШЫЛ БӨЛҮҮ

Хоорайның кадыкшыл бөлүү ам дөрт дугаар чыл ажылдап турар. Спортка хандыкшылдыг херээженнер чылдың дөрт эргилдезинде ында кадыының айы-биле ийи бөлүкке чарлып алган волейбол, баскетбол, бадминтон, теннис ойнап, сула шимчээшкиннерни кылып турар.

Херээженнер аразында янзы-бүрү мергежилдиң кижилери, назы-хары дагуй берген пенсионерлерден эгелээш, аныяктарга, үстүкү класстарның өөреникчилеринге чедир бар. Чижээ, эртемден Галина Александровна Забелина, ооң уруглары—найысылалдың № 1 ортумак школазының 8-9 класстарының өөреникчилери Дима, Наташа, пенсионер М. А. Голубаева, шак мастери Э. А. Лутанина...

Бөлүктүң киржикчилери чайын культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында спорт шөлүнге, а кыжын «Херел» спорт залынга спорттуң хөй хевирлеринге ойнап өөренип алганнар. Ол командаларның хөлүшкан бөлүүн — «Роза», а аныяктарныын — «Буян» деп адаар. Ооң-биле чергелештир неделяның понедельниги, среда, пятница хүннерин сула шимчээшкиннер кылыр хүннер кылдыр тускайлаан.

Кадыкшылга бөлүүнде эмнелге ажылдакчылары база бар. Олар кадыы кошкак херээженнерниң чүрээн, ханының базыышкынын зарядка эрттирериниң мурнунда, соонда үргүлчүнүң хынап, көрүп турар. Чамдык аарыгларданн камгаланырының, кадыгарыының арга-сүмелерин эмчилер берип, профилактиказын чорудуп келген. Чижээ, ангина, полиартрит, ревматизм, катарга удур хемчеглерни ап, ону бөлдүрбас талазы-биле демисел чорудуп турар. Чайын эштир, шаптаныр, хемелиг сеңгүүстээр, хоорай даштынче туристчи походтарны организастаары көрдүнген. Чоокта чаа, бөлүктүң киржикчилери бир дыштаныр хүнде өг-бүлелери-биле Доге даанга, Тайга станциязынга хаактыг база чораш келген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге омак-хөглүг, аваангыр, ээлгир-шимченгир бөлүрү улуг дузалыг. Пенсиялай-даа берзе, эвренгеп, ынак мергежилин кагбайн, ам-даа ажылдап чоруурлар бөлүктүң киржикчилериниң аразында ынчангаш хөй.

Бөлүк тускай планныг. Спорттуң ажык-дузазын, үнелиин мептередиринге эргежек чугула солуннарны, журналдарны ээлчеглиг кичээлге номчуп, ында бижиттинген чүүлдер-биле ханы таныжып турарындан спортка хандыкшылдыгларның саны чыл санында өзүп, немежип турары өөрүнчүг.

Р. ДОЛЗАТМАА,

бөлүктүң киржикчизи.

АЧЫЗЫНДА

Шагаан-Арыг харылзаа бөлүриниң электромонтеру мен. Озал-ондакка таваржып, эртенгеш районга он ай эмнелгеге чыттым. Тыныш оруун бергеедип кээрге, республиканың кезер эмнелгезинче шилчиткен. Кезер эмчи В. Тасханеттуң база эмнелге сестраларының, санитаркаларының сагыш салыышкынының ачызында, сегип үндүм. Чоннуң кадыы дээш уйгу-дыжын сагынмас, ажылынга ак сеткилдиг эмчилерге солун дамчыштыр өөрүп четтиргенимни илереттим.

М. ДУНГАР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Хынамчалыг белеткенген

Кышкы эртен. Чыккылама сооктуң тулук үези. Эртенги соок чывар арынга сооланнадыр дээп келир. Эртенгиниң алзы шак четкелек чорда, суурнуң бажыңнарының сонгаларында сайгылгаан чырык куу туман өттүр көстүр-көзүлбес чырып эгелээр. Күш-ажылдың база бир хүнү шак мынчаар эгелээр.

Эртенгиниң 7 шак. Совхозтуң специалистери, бригадирлер совхоз [illegible] [illegible] гаа аңаа эгелээр. Эрткен хүнде кылдынган ажылды маңаа саат чокка түңнеп чугаалашпышаан, бөгүнгү күш-ажылчы хүнүнүң сорулгаларын тодарап [illegible].

«О. Шивээ»—Тес-Хем районда ырак [illegible] ажылдарның бирээзи, район төвүнден чер аразы ырак—чүс километр. Ында ажыл-иш бо хүннерде чымыштыг. Кодээниң ишчилериниң бөгүнгү сорулгазы — нииттиниң малының кыштаглаашкынын үре-түңнелдиг эрттирери. Ынчангаш бүгү күш ынаар угланган.

Совхозтуң дирекциязы, партком, кодээ Советтиң күүскому 1980-1981 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткелди бүгү тала-биле хынамчалыг чорудуп. Партком, күүском кежиг-хүннерин, специалистерни кодан бүрүзүнде быжыглаан. Олар кыштагларга доктаамал барып турар болгаш коданнарда нийти байдалды кончуг эки билирлер. Мындыг харылзаалыг ажыл чай чок иштиг хаара туттунган малчыннарның, сакманчыларның ажылынга улуг деткимче, херек апарган таварылгада кандыг-бир айтырыгны дораан шиитпирлээринге идиглиг, дузалыг. Эрткен чылдарга деңнээрге, кодээ ажыл-агыйның специалистериниң быжыглаан участоктарынга харысалгазы бедээн. Малчыннарның ажылында четпестерни дарый шиитпирлеп, көрзе чугула айтырыгларны олар совхоз директорунуң өөрээлинге эртенги шакта эртеп ажыл хуваалдазынга дыңнадып турарлар. Аңаа тургусттунуп келген айтырыгны орта-ла шиитпирлеп турары ажылга идиглиг болуп турар.

Бо чылын совхозта нииттизи-биле төрүүр 12110 баш хой бар. Ооң 3100-ү бо хүннерге чедир төрээн, хураганнары оңча-мендя. Малдың чаш төлүн янзы-бүрү аарыглардан камгалап, аңаа удур профилактиктиг хемчеглерни мында совхозтуң кол мал эмчизи Ш. Ээдемниң удурткулгазы-биле хынамчалыг чорудуп турар.

Малчыннарның нииттиниң шымчыглыг эрттирерингге совхоз төвүнүн чурттакчыларының киириштирип турары улуг, дузазы улуг. Олар агиткварталар айыы-биле коданнарга барып, малчыннарга шеф дузазын көргүзүп, мал кажааларының иштин-даштын аштап, мал чеми сөөртүрүнге киржип турарлар. Чижээ, гараж эргелекчизи коммунист Б. Санчат удурткан чолаачылар бөлүү хоймулар Ш. Тумат, Д. Тувак, Д. Комбу-Сурун, Б. Балчыр оларның кыштагларынга дыштаныр хүннерде чаңгыс эвес удаа барып, дуза чедиргеннер.

Ажыл-агыйда кыштаглаашкынның эртип турарында четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Ыланган малчыннарның садыг-биле хандырылгазы негелдени [illegible] хууңнес. Совхозтуң Ак-Чырая салбырында малчыннар дэлгем-биле четче хандыртынмайн турар. Оон чылдагааны ол девискээрниң малчын кодачарында быжыглаан автомагазинниң [illegible] ажыл чок турарында. Автомагазинниң септелгези дарый чорударын районнуң райпо баштаар чери ам дөрт ай иштинде вазап келген, оон түңнел бо хүннерге чедир чок. Оон-биле кады малчыннарның радиоприёмниктери батарея чогундан ажылдавайн турар. Ол талазы-биле чагыгны малчыннар райпонуң садыгжы-чолаачыларынга киирип турар, оларның складта чогу-биле малчыннарның чагыгларын күүсеттинмейн турар. Чымыштыг иште хаара туттунган кижилерниң садыг-биле хандырылгазында четпестерни районнуң херегленчилер ниитилелиниң баштаар чери чогуур кичээнгейге алыр болза эки.

Чымыштыг иш [illegible] Совхозтуң малчыннары съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга киржипишаан, бо чылда алган социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседиринге бузурелдиглер.

С. АРТЫНА.

Тес-Хем район.

КАРА ЧАЖЫНДАН-НА

Ава-иези бичиизинде-ле чок апарган. Ийи бичии дуңмазы-биле арткан. Санаакай Маады кара чажындан ажыл-ишке кижигип. Ёзулуг-ла ие кижиниң оруун солуп өзүп келген.

1943 чылда Чөөби колхозунуң чылгы фермазын тургускан. Аңаа бо саап. ийи чыл ол ажылдап чорда, 25 хире саар инек хүлээдип берген. Оон бээр 1972 чылга чедир С. Маады саанчылдаан. Саанчылап ажылдаан чылдарында хөй-хөй тонна сүттү дужаап, мун малчыннарның олуруундан ол доктаамал душпейн келген.

Санаакай Лэипаевнаның шевери аажок. Ооң дааран идик-хевин аныыг көрүштүг. Кежаларының чагыын күзелдиг-биле даарап, чонунга доктаамал бээзээн боор келген. Арзан-Маадыр аттыг чурттакчылар музейинге ол бир негей, бир хураган кежи тонна даараан.

Дөрт уругларны өстүрүп, кижизиткен. Улуг кызы Лидия медицина училищезин дооскаш, чедиишкинниг ажылдап чоруур. Ол ам Шагаан-Арыгда уруглар эмнелгезиниң улуг сестразы. Ооң бичези Света садыг-кооператив училищезин дооскан. Ам ол «Саян» универмагында шалыпчыларның бирээзи. Любазы Кызылда садыг баазазының товароведи. Оглу Андрей Фрунзе хоорайда ужудукчулар училищезинде өөренип турар. Бо дээрге ие кижиниң ажыг-төлүнүң келир үези дээш улуг сагыш салыышкынының, төлептиг кижизидилгениниң кескү чижээ-дир.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Кызыл район.

КИЖИ ТӨЛҮ-БИЛЕ КААС

Эрткен чылын «Улуг-Хем» солунунуң арынынга «Оглу—чорттаараалы» деп эгелиг, уруг-дарыг кижизидилгезинге хамаарышкан материалды номчукчуларның кичээнгейинге киирген. Аңаа хамаарыштыр материалдар ук солуннуң арыннарынга парлаттынгылаан.

Чоокта чаа Хайыракан суурда кодээ Культура бажыңында «Оглу—чоргаараалы» деп диспутту эрттирген. Суурда сес чыл школазының башкылар коллективиниң каттышкан пландын ёзугаар ук кежээни организастаан. Ол диспут хөй кижи киржикчилиг, кончуг солун болган.

«Кодан малы-биле, кижи төлү-биле каас», «Өгнүң өөрүшкүзү өстүрген төлүнде», «Аныяк салгалга ада-иениң үлегери» деп шагдан бээр салгал дамчып келген тыва үлегер чугааларны диспуттуң киржикчилери тудугжу Ш. Б. Тюлюш, башкылар К. Ш. Оюн, Т. Т. Допуй-оол олар тайылбырлап тура, суурда күш-ажылга, нийти амыдырал-чурттаалгага болгаш ажы-төл кижизидеринге үлегерлиг ада-иелерни сцена кырынче чалап, чоңга оларны мактап чугаалааннар. Ындыгларга мурнакчы механизатор Михаил Малбык-оол, чолаачы Сандак оларның өг-бүлелери хамааржыр. Суурнуң хоочун чурттакчызы 76 харлыг Тюлюш Конгааның уруглары шуптузу чонунга мактатыкан, эки кижилер болган.

—Ажы-төлүм бичи сеткилдиг, чонунга эки диакртип, үнелеп чоруурунга сагыш-сеткилимниң ханызындан өөрүп, ниитиниң ажыл-херээнге ам-даа улуг-хуузун киириксээр-дир мен деп, күш-ажылдың хоочуну чугаалаан.

Хайыракан суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Лидия Монгуш, улусчу дружина бөлүүнүң удуртукчузу Найдан-оол Доспан олар «Улуг-Хем» солунга «Оглу—чоргааралы» деп эгелиг материал-биле хүннүң чугула айтырыын ажык чугаага көдүргенин онзалап демдеглээннер. Диспутка «Улуг-Хемниң» редакторy С. Т. Ондар солуннуң ажылының дугайында чугаалаан. «Оглу—чоргааралы» деп ажык чугаа Улуг-Хем районнуң чурттакчылыг черлеринде чоруп турар. Район солуннуң коллективи оон түңнелин үндүреринге белеткенип турар.

Кежээниң түңнелинде Хайыракан школазының башкылар коллективиниң концерти болган.

К. НАТПИТ-ООЛ.

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Эрткен чылдың төнчүзүнде редакцияга Сагылдан чагаа келген. Кодээ садыгда аъш-чем аймааның ассортиментизиниң кызыгзыныщ, ында садыгжыларныщ бараан дээш негелде чогунуп, чамдыкта садыын орай ажыдарының дугайында бижээн.

Өвүр райпо баштаар черниң даргазы Д. Ч. Саттың чагаага хамаарыштыр харыылааны:

Райпо баштаар черинге ук чагааны чугаалашкан. Ында кирген фактылар бадыткаттынган. Орук багайындан, транспорт чедишпезинден болгаш бензин үзүктелгенинден чамдык барааннарның үстүп турганы шын. Сагылы садыын бараан-биле хандырарының хемчээн алган, садыгжылар-биле беседалажып, ажылын экижидерин сагындырган.

БҮТПЕСТЭЭН ААЗААШКЫН

Эргим редакция!

Сесерлиг суур чылдың өзүп, сайзырап орарынга бис, оон чурттакчылары, өөрүүр бис. Ында столовая, школа, садыг, ясли-сад бар. [illegible] чыл бурунгаар Культура бажыңы база [illegible]

Чаа Культура бажыңы чоннуң дыштанылгазынга улуг салдарны чедирген. Республиканың кинофикация эргелелиниң удуртукчулары ийи чыл бурунгаар ол Культура бажыңынга кинону делгем экранныг кылдыр көргүзерин [illegible] Ол аазааштыны дыңнааш, амырап турдувус. Чонуң ол идегели боттанмаан [illegible] хевээр. Республиканың чагаа дузалаар бээр [illegible] сесерлигжилер идегеп турар.

С. УДУМБОРА.

Бии-Хем район.

Бижикчилер дыңнадып тур

ИЙ СУУРДАН ИЙИ МЕДЭЭ

СЕПТЕЛГЕ КЫЛДЫНМААН

Бистиң Ий суур — районда хөй чурттакчылыг черлерниң бирээзи. Суурда ортумак болгаш кадыкшылга школалары, уруглар сады, янзы-бүрү барааннар садыы болгаш өске-даа албан черлери бар. Чүгле школаларда улуг-биче 300 ажыг, а совхоз ажылчыннары, албан-хаакчылар муң чыгам кижи.

Сөөлгү үеде чоннуң культурлуг амыдырал-чурттаалгазы дыка бедээн. Ындыг турбужа, «Май 1» совхозта эргижирээн чаңгыс өрээл, изидер бус чок, каш чыл септелге кылып чорбээн чунар-бажың бар. Ол чоннуң негелдезин бүрүн хандырып шыдавазы билдингир. Дакпыш өрээл, изиг суг кудар чаңгыс улуг демир доскаар. Изиг суг хүнде 2-3 шакка чедир турар, оон төне бээр. Кижилерниң хөй кезии суг чогундан тарай бээр.

Каш чыл бурунгаар аан шынарлыг делгем чунар-бажың тудар деп чугаа турган, ам ук чугаа ол хевээр читкен. Чунар-бажыңга сөөлгү үеде соогун чүү дээр. Даштың харлыг кыжын аңаа сыр дедир турар болгу дег.

Эрткен чылын аңаа кандыг-даа септелге кылбаан, соңгалары, хаалгазы хагдынмас, соок кирип турар. Чунар өрээлдиң шалазын бетоннап каанындан кижи базарга дош-биле дөмей. Бус чок. Ынчангаш изиг-соок суг бар ол-ла.

Чунар-бажың тудар шаа чок, азы ону кылыр тудугжулар чедишпес дээр эвес. Бо чунар-бажыңның ажылын дарый бир янзы шиитпирлээрин дилеп тур бис.

* * *

КАЙЫН АЛЫРЫЛ?

Бистиң районда бору бүткен чүгай чок деп болбас. Тожу районда элбек, эки шынарлыг чугайны районнуң совхозтары, албан организациялары мурнуку чылдарда белеткеп, бүгү районну, оон чурттакчы чонун хандырып келген.

А сөөлгү ийи чылдан бээр-ле «Май 1» совхозу чугай белеткевейн, оон-биле уруглар, культура албан черлерин, чурттакчы чонну хандырарын соксаткан. Чугай өрттедип, ону эки шынарлыг кылып белеткеп өөренген кижилер-даа бисте бар. Кышкы үеде машина, трактор, а чайын суг оруу-биле ону чедип алыры ындыг берге эвес. Чугайны хөйнү белеткээш, районнуң кайы-даа черлеринге садып, оон орулганы-даа киирип ап болур.

Район иштинде чугай белеткээр черлер турда-ла ам чугайны Кызылдан, Улуг-Хем райондан алыры арткан бе?

Д. АЙЫР-САНАА.

Суур чоогундан ырадыр

Сөөлгү үеде арыг-шевер [illegible] биле чедимче чок чамдык чүүлдер бистиң Найырал суурнуң чурттакчыларын дүвүреп берген. Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурнуң чунар-бажыңындан, ында хеп чуур [illegible] үнген хирлиг суг суур [illegible] келир. Ол доок-каавы кургалыры-биле биче эвес бүгэ каскан турган. Чурттакчылар оону ачтай доңмас [illegible] ра сугну ынчаан, чайын ажылап, харын-даа иштип турган. Бичии уруглар аңаа чайлаады эштир.

Чылдың бээрге, агым аайы-биле хирлиг суг бүгэ суунга каттыжар. Бо бүгү чоннуң кадыынга, суурнуң санитарлыг байдалынга дыка багай. Суур девискээринден хирлиг сугну ырады төгериниң хемчээн алырын чурттакчылар негеп турар.

С. ЧЮДЮК,

механизатор.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы үнелеп көргенин демдээн кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Александра Михайловна **Абабкина** — хоорускомнуң культура килдизиниң кол бухгалтери.

Надежда Андреевна **Абрамова** — Кызылдың үлетвүр садыының бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери.

Анисья Семёновна **Арестова** — «Тувасельхозхимия» бүдүрүлге каттыжыышкынының улуг агрохимиги.

Анна Сергеевна **Баранова** — эът комбинадының ажылчыны.

Евдокия Николаевна **Баранова** — республиканың кеш диспансеринде лаборатория эргелекчизи.

Мария Сюрюновна **Барынмаа** — үрежиилге каттыжыышкынында техник.

Александр Константинович **Батанов** — пенсионер.

Анна Ермолаевна **Бонина** — пенсионер.

Иван Иванович **Бутаенко** — № 1 АТБ-ниң чолаачызы.

Иван Семёнович **Буев** — № 1 АТБ-ниң чолаачызы.

Евдокия Васильевна **Васильева** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң техажылчыны.

Раиса Григорьевна **Вайнштейн** — пенсионер.

Варвара Деомидовна **Вакулина** — Тываның тарааа продуктулар эргелелинде плансан-төө килдизиниң начальниги.

Анастасия Михайловна **Винокурова** — пенсионер.

Капиталина Георгиевна **Власова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң сестразы.

Ирина Сафроновна **Вяткина** — таңныыл чериниң улуг бухгалтери.

Татьяна Георгиевна **Гончарова** — «Тыва коммунэнергонуң» контролёр-монтёру.

Мария Васильевна **Гусева** — № 1 оорук-тудуг эргелелиниң бригадири.

Прасковья Ивановна **Гушина** — туризм талазы-биле облчөвүлелдиң кассири.

Татьяна Пахоевна **Далай-оол** — «Мөңгүлек» гостиницазының администратору.

Мария Андреевна **Дубинина** — пенсионер.

Екатерина Никитьевна **Евграфова** — СЭКП Тыва обкомунуң техажылчыны.

Василий Никифорович **Ермаков** — мебель фабриказының слесары.

Виктория Николаевна **Жбанова** — Тыва АССР-ниң Курпланының килдис начальниги.

Варвара Марковна **Жукова** — № 1 школаның башкызы.

Екатерина Семёновна **Завтракова** — № 1 АТБ-де тудуглуг бригаданың бригадири.

Нина Анисимовна **Золотухина** — пенсионер.

Августа Васильевна **Золотых** — республиканың эмнелге-күш-культура диспансериниң сестразы.

Михаил Петрович **Зюзин** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының профэвилел бөлүүнүң даргазы.

Августа Семёновна **Иванова** — пенсионер.

Михаил Васильевич **Ивлев** — эът комбинадында тудуг талазы-биле мастер.

Августа Фёдоровна **Кандаурова** — туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Платон Тимофеевич **Кирьянов** — Курбанк конторазының ажылчыны.

Пелагея Андреевна **Ковалёва** — пенсионер.

Мария Фёдоровна **Козлова** — Тываның геология-шинчилел экспедициязында саналга бөлүүнүң улуг бухгалтери.

Любовь Романовна **Колесникова** — пенсионер.

Вера Андреевна **Косовских** — мебель фабриказының шеверлекчизи.

Елена Варфоломеевна **Космачёва** — туризм талазы-биле облчөвүлелдиң техничказы.

Василий Ефимович **Кузнецов** — пенсионер.

Степан Сергеевич **Кузнецов** — пенсионер.

Иван Михайлович **Кулаков** — чаагайжылга комбинадының слесары.

Таисья Алексеевна **Макарова** — республиканың Курбанк конторазының экспедитору.

Валентина Ефимовна **Матвеева** — «Тыва коммунэнергонуң» ажылчыны.

Анна Ильинична **Матюшова** — Кызылдың аъш-чем садыының № 20 магазининиң улуг садыгжызы.

Анна Тихоновна **Мозговая** — пенсионер.

Сергей Куприянович **Мордвинцев** — чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң боторулга-чарылгалыг участогунуң ажылчыны.

Галина Карповна **Нарытнина** — столоваялар болгаш ресторааннар трезиниң ажылчыны.

Мария Григорьевна **Непомнящих** — транспорт эргелелиниң бухгалтериниң оралакчызы.

Ксения Васильевна **Новосёлова** — пенсионер.

Раиса Александровна **Ноговицына** — пенсионер.

Евгения Григорьевна **Огнёва** — эът комбинадының ажылчыны.

Степан Фомич **Остроухов** — даг-техниктиг район инспекциязының инспектору.

Надежда Игнатьевна **Пак** — таңныыл чериниң бригадири.

Андрей Афанасьевич **Поляков** — пенсионер.

Зинаида Степановна **Полякова** — «Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыны.

Анастасия Петровна **Полянская** — мебель фабриказының ажылчыны.

Лидия Артемьевна **Похарукова** — № 1 АТБ-ниң ажылчыны.

Анна Матвеевна **Приезжих** — № 1 школаның техажылчыны.

Александра Николаевна **Прохорова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң сестразы.

Александр Гурьянович **Пермяков** — пенсионер.

Иван Георгиевич **Путаревич** — «Тыва суг тудуг» трестиниң № 5 КМК-да слесарь-сантехниги.

Валентина Спиридоновна **Рыжева** — туберкулёзка удур диспансериниң чеп чуур чериниң эргелекчизи.

Анатолий Никитич **Сандаков** — пенсионер.

Зинаида Альфонцевна **Сидорова** — туризм талазы-биле облчөвүлелдиң кассири.

Клавдия Ивановна **Соколова** — «Кызыл» гостиницазының ажылчыны.

Анна Фёдоровна **Сидорова** — таңныыл чериниң контролёру.

Георгий Максимович **Сорокин** — мебель фабриказының слесары.

Мария Степановна **Степанова** — пенсионер.

Роза Николаевна **Степаненко** — «Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынының баш таарыкчызы.

Фатима Федотовна **Тараканова** — Тываның геология-шинчилел экспедициязында улуг бухгалтер.

Григорий Игнатьевич **Терехов** — таңныыл чериниң бригадири.

Анна Степановна **Толстикова** — Кызылдың аъш-чем садыының ажылчыны.

Владимир Фомич **Уланов** — пенсионер.

Павел Петрович **Фоменко** — «Тыва көдээ тудуг» трестиниң механизация эргелелиниң бульдозер машинизи.

Капиталина Алексеевна **Хорошунова** — пенсионер.

Раиса Степановна **Хохлова** — туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Алексей Иванович **Шабураков** — пенсионер.

Андрей Митрофанович **Шевченко** — пенсионер.

Гаврил Иванович **Шустов** — пенсионер.

Лина Васильевна **Яковлева** — туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Михаил Алексеевич **Андреев** — «Кара-Хаак» совхозтуң электриги.

Анна Андреевна **Атаманова** — Чербиде дузалал школазының кижизидикчи башкызы.

Нина Владимировна **Дроздова** — пенсионер, Кара-Хаак суур.

Александр Васильевич **Клинников** — пенсионер, Кара-Хаак суур.

Мария Павловна **Кокарева** — пенсионер, Кара-Хаак суур.

Зоя Андреевна **Курастикова** — «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы.

Мария Павловна **Михайлова** — пенсионер, Каа-Хем суур.

Ондар Байрович **Намчын-оол** — «Кара-Хаак» совхозта пенсионер.

Наталья Найдымовна **Опеш** — Черби суурда пенсионер.

Леонид Иванович **Первухин** — Кара-Хаак суурда магазин таңныылы.

Зоя Степановна **Тетехина** — «Сукпак» совхозта мал худаа алыр базаның эргелекчизи.

Маады Тактанович **Эренчин** — «Кара-Хаак» совхозта пенсионер.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Хамажы Дензиновна **Бараан** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Ивановна **Жердинская** — район эмнелгезиниң сестразы.

Елизавета Барымаевна **Кендей** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Нина Григорьевна **Крылова** — Ырбан суурда пенсионер.

Марина Балгыновна **Куулар** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Иосиф Григорьевич **Малышев** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Полина Степановна **Панкратова** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Владимир Арсентьевич **Пастухов** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Александра Петровна **Синютина** — Сыстыг-Хем суурда пенсионер.

Антонина Спиридоновна **Тарасова** — Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң таңныылы.

Фёдор Семёнович **Чернов** — Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң тракторизи.

Прасковья Николаевна **Яковлева** — чыш ажыл-агыйының [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай.
1981 чылдың январь 29.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыы тур

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ӨӨСКҮДҮП ТУРАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттары болгаш империалистиг өске-даа күштер Кыдаттың чагырыкчылары-биле сүлчээлежип алгаш, делегейниң янзы-бүрү районнарынга дүшкүүрлүг чорукту улам өөскүдүп турарын Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Р. Раонуң чүүлүнде айыткан. Ол чүүлдү Сентрал ньюс сервис агентилел парлаан. Диего-Гарсия ортулукта АКШ-тың шериг баазазын амгы үениң чаа чепсээ-биле хандырып, Персид мугулдурунуң районунга АКШ-тың шериг-далай күчүзүн кедергей мөөңнээн чорук Индияга болгаш Азияның тайбынга ынак өске-даа күрүнелеринге шыңгыы айыылды болдуруп турарын ол медеглелде демдеглээн.

Ортумак ыраккылдың ракеталарын Кыдат Индияның соңгу девискээринде хоорайларже углаадыр тургусканы, Индияның соңгу-чөөн штаттарынга чарылдырыкчы болгаш националистиг бөлүктерни Пекинниң деткип турары бистиң чурттуң айыыл чок чоруунга болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарынга айыылды улам күштелдирип турар-дыр деп, Р. Рао айыткан. Америк империализм-биле сүлчээлешкен Пекинниң чагырыкчылары бистиң чуртувустуң Совет Эвилели-биле найыралын кошкадырып, Индияның коргудары оралдажып турар-дыр деп, ол демдеглээн.

Бистиң чуртувус национал хамаарышпас чорукту чедип алгандан соңгаар чогум-на ССРЭ Индияның талазынга чайгылыш чок туржуп келген болгаш туржуп-даа турар деп, Р. Рао онзалап айыткан. Индияга удур америк империалистерниң хөй санныг сүлчээлериниң шавар талазы-биле Совет Эвилел биске дузалаан. Оон экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле улуг бүдүрүлге черлерин Индияга туткан, чурттуң бедик мергежилдиг национал кадрларын белеткээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга найыралдыг аян-чоруу индий-совет харылзааларын улам ыякайгы калбарышкынынга төөгүлүг үе-чада болган деп, Р. Рао онзалап демдеглээн. Ийи чурттарның арازында найыралды ол аян-чорук улам быжыглаан болгаш бистиң улустарывыстың болгаш бүгү-ниити тайбының эргежжынга дүүштүр Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга кады ажылдажылганы улам-на калбартып, ханыладырынга чаа перспективаларны ажыткан деп, ол айыткан.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЧАА ДЕТКИИШКИН

АНТАНАНАРИВУ. Персид мугулдурунуң болгаш Индий океанның кавызынга тайбынны хандырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң үезинде ССРЭ-ниң мурнундан саналдаан бөттүг инициативалары Индий океанны чепсек чок зона болдурары дээш тайбынга ынакшылдыг күштерниң демиселинге чаа идигни берген деп, депшилгелиг чогаалчыларның бүгү-индий эвилелиниң чиңгине секретары Бхишам Сахни СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Азия болгаш Африка диптериниң эриктериниң чоогунда америк шериг корабльдери үргүлчү эжиндирип чоруп, «дүрген хемчээн алырының күштери» дигир чүвени далаш-биле тургузуп турар. Диего-Гарсия ортулукка агрессия плацдармын тургузуп алганының соонда дарый, Сомалиниң, Египеттиң, Оманның болгаш өске-даа чамдык чурттарның девискээрлеринге Пентагон чаа баазаларны болгаш объектилерни алган. Ол кавы девискээрге дүшкүүрлүг чоруктуң өзүлдези дээш харысаалганы кым чүъктээрин, аныяк күрүнелерниң айыыл чок чоруунга болгаш бот-эргелеринге кыжанышкын кайын кээп турарын ол үүлгедиишкиннер бүзүрелдиг көргүзүп турар-дыр деп, Б. Сахни онзалап демдеглээн.

Индий океанда болгаш Персид мугулдурунда империалистерниң шериг күжүнүң өзүлдези, ол кавыда чаа шериг баазаларын тургузуп турары эрик кавызының чурттарының хөй-ниитизиниң үндезилелдиг дүвүрээзинин хайныктырып турар. Шериг талазынга АКШ-тың Кыдат-биле кады ажылдажылгазының өзүп турары база индий улустуң дүрүм ёзугаар дүвүрээзинин хайныктырып турар. Девискээрниң чурттарынга хамаарыштыр ажелекчи, милитаристиг политиканы чорудуушаан, кыдат удурткучулар империализмниң эң реакцылыг бөлүктери-биле каттыжып, Афганистанның болгаш Индияның иштики херектерин дерзии ёзу-биле холгаарлап турар.

В. СКВОРЦОВ.
СЭТА-ның корр.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА (СЭТА) Польшада байдал политиктиг чидиг демисел-биле тодаргайлаттынып турар. Ажылчын ангының хөй кезин тургустунган байдалдың шыңгыызын база ниитилел амыдыралының болгаш политиктиг амыдыралдың улам ынай дорайтаарының айыылдыын улам тода билип, контрреволюцияга ойтур шавыышкын бээрин күштелдирер талазы-биле хемчеглерни алырын манап турар. Ынчалза-даа ажыл соксадышкыннарының чалгыы намдаваан. Чижээ, Бельск воеводствозунга ажыл соксадышкынны уламчылап, ында чүс ажыг бүдүрүлгелер ажылдавайн турар. Өнчүк-чеңгээлиг хуулгелерны бүгү чуртта таралып турар.

Польшада байдалды чидиглендирип турар үүлгедиишкиннер дугайында дыңнадыглар чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан кээп турарын «Трибуна люду» солун бижээн. Чуртка оожургал болгаш чогумчалыг ажылдаашкын аажок негеттинип келген мындыг дүште экономиканы болгаш ниитилел амыдыралын улам ынай божаннадырынче угланган хедеглиишкиннер идепкейжээн. Ажыл соксадышкыннары айыыштыгынның айыылдыг чепсээ апарган.

Чер-чериниң чамдык профэвилел ажылдакчыларының аажыканын ол туруштардан көрзе чогуур деп, «Трибуна люду» бижээн. Олар байдалды чидиглендирериниге сонуургалдыг болуп, кандыг-даа чылдакты ажыглап турар. Оларның негелделери, үүлгедиишкиннери социал-экономиктиг аажок улуг чидириглерни болдуруп, чугаалажыышкыннар чорударынга, чаа механизмнерни болгаш ниитилел структураларын быжыглаарынга шаптыктап турарлар. Ниитилел шагзыраан чурттуң экономиказы кош кааан деп ол солун онзалап демдеглээн. Ажыл соксадышкынының чалгыын амгы дененинге хевээр арттырары чуртка эштинмес каража-когараадорга чедирерин билип ап болур деп «Трибуна люду» түңнелинде бижээн.

ПЕРУ-ЭКВАДОР ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛИМА. (СЭТА) Перу-эквадор кызыгаарга чепсектиг чөрүлдээ үезинде перулар тиилеп үнген деп, Перунуң президентизи Фернандо Белаунде Терри медеглээн. Перунуң чепсектиг күштери Эквадорнуң девискээринге эвес, харын Перунуң девискээриниң мурнуу талазынга тулчуп турган дээрзин Лимага болган массалыг митингиге ол онзалап демдеглээн. Чурттуң кызыгаар зоназынче шургуп кирип келген эквадор шериглерни олар үндүр ойладыр сорулгалыг турган.

Эквадор шериглиг сөөлгү, ушку кызыгаар пунктузундан перу шериглер үндүр ойлаткаанының соонда дайылдажыышкынны чангыс талалыг соксатканының дугайын Перунуң чазаа чарлааның Пренса Латина агентилел дыңнаткан.

КИТО. (СЭТА). Эквадорнуң президентизи Хайме Рольдос Кито радиозун болгаш телевидениезин дамчыштыр чуве чугаалааш, Перу-биле чөрүлдээни таарыштыр тайбың шиитпирлээринге оон чуртунуң беленин дугайын медеглээн. Эквадорнуң чуртунуң бүрүн-бүдүн девискээрлиг болгаш бот-эргелиг турарын бүгү-ле чепсектери-биле камгалаар шиитпирлиин ол база илергейлээн.

Кижиниң эргелериниң талазы-биле сессия

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының сессиязы Женевада Нациялар ордузунга ажыттынган. Ында чугаалажып көөрү-биле 30 ажыг айтырыглары киирген. Түр эжелеткен араб девискээрлерге Израильдиң эрге-чагыргаларының ында арабтарның эргелерин каржызы-биле үреп турар дугайында айтырыгны сессияга чугаалажыры-биле киирген.

Чилиде шериг-фашистиг хунтаның чоңга удур дерзии үүлгедиглериниң дугайында айтырыгны КНО-нуң кижи эргелериниң дугайында комиссиязының сессиязынга база чугаалажыр.

Комиссияның кежигүннери — 43 чурттарның төлээлекчилери Мурнуу Африкада байдалды, Мурнуу Африка Республиканың расистериниң сөөк-язы ылгаар дерзии политиказын чугаалажып көөр.

Барыын Европаның чурттарында даштыкыдан келген хөй миллион ажылчыннарының, а ол ышкаш АКШ-та мексиканнарның болгаш пуэрториканчыларның эргелерин камгалаар дугайында айтырыгны комиссияның сессиязының хүн айтырыында киирген.

Делегейниң янзы-бүрү чурттарында кижилерниң эргелерин үреп турарын соксадырынче угланган КНО-нуң ол комиссиязының болгаш өске-даа органнарының ажылын идепкейжидер сорулгаларны сессияга чугаалажыр.

Кижи эргелериниң талазы-биле комиссияның сессиязында совет делегацияны В. А. Зорин баштап турар. Сессияның ажылы алды неделя үргүлчүлээр.

БАЙДАЛ ЭКИЖИП ТУРАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадтың найысылалы Нджамена хоорайдан келген медээлерни ёзугаар алырга, ол чурттуң найысылалында амыдыралы чогумчалыг кылдыр экижип турар. Шари хемиң кежилдир паром ажылдап эгелээн, электроэнергия хандырылгазында үзүктелиишкинниң чайлаткан, найысылалдың эмнелгези ажылдап кирипкен. Национал радио болуунуң дамчыдылгаларын катап эгелээн, чаа өөредилге чылынга белеткел школаларда чорутуп турар. Хоорайда автотранспортту бензин-биле хандырган, автобустар пассажирлерни аргыштырып эгелээн. Суг хандырылгазын катап тургузар талазы-биле ажылдарны хоорайның эрге-чагыргалары боттандырып турар.

Дайын чорудулгаларының үезинде боттарының төрээн черлеринден дезип чоруткаш, катап чуртка чедип келген хөй санныг кижилерге дузаламчы көргүзер талазы-биле дүрген хемчеглерни национал чаңгыс эптиг правительство чаада ап турар. Нджаменаның кварталдарынча болгаш чоок-кавызынга чурттакчыларның саны көвүдээн.

Франс Пресс агентилелиниң дамчытканын ёзугаар алырга, хоорайның кудумчуларынга чепсектиг шериглерниң саны эвээжей берген. Олар чүгле хоорайже кирер черлерни ызырак, Нджаменага корум-чурумну болгаш айыыл чок чорукту хандырар сорулга-биле доктаадыкан комендант шагын сагыырынга контрольду боттандырып турар.

Египеттиң талазындан чурттуң иштики херектеринге холгаарлап киржир дээш оралдажыышкыннарын Чадтың даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга талазы-биле күрүне министри А. Асил буруу шапканын Франс Пресс агентилелге берген интервьюзунга медеглээн. Дайын чорудулгаларының үезинде Х. Хабрениң дүрбеттиг отрядтарын Египеттиң шериг инструкторлары командалаан турган дугайында медээлерни Чадтың чазаа алганын министр дыңнаткан.

КАРЖЫ ЫЙЫЫШКЫН

АФИНЫ. (СЭТА). Грек-америк чаа дугуржулга дугайында чугаалажыышкыннар амгы үеде Грецияның найысылалында болуп турар. АКШ-тың ол чуртта шериг баазаларының дугайында айтырыгны дугуржулганың төлевилелинде колдадыр киирген. Амгы чугаалажыышкыннарның үезинде АКШ-тың төлээлекчилери «дыка шыңгыы» туруушту ээлээнин, Грецияның төлээлекчилеринге каржы ыйыышкынны кылып турарын «Элефтеротипия» солун бижээн. АКШ-тың шериг баазаларынга каттышкан командылал дугайында америк делегация дыңнаар безин хөңнү чок болган деп, ол солун демдеглээн.

АКШ-тың шериг баазаларынга гректерниң талазындан бичии-даа болза, контроль дугайында Грецияның төлээлекчилериниң саналын америк делегация база хүлээвээн. Американың Каттышкан Штаттарының талазындан Грецияга каржы ыйыышкынның байдалында ол чугаалажыышкыннар болуп турар.

АКШ-тың талазындан ыйтыг каржы ыйыышкынның дугайын Грецияның даштыкы херектер министри К. Митсотакис Афинының солуннар редакторлары-биле беседазынга чугаалаан.

Грек-америк чаа дугуржулгага бо чылдың мартта ат салыр болдаг турар. Грецияның девискээринге америк шериг баазаларының турар хугаазын узадыры — ол чаа дугуржулганың кол сорулгазы болуп турарын чүс чериң парлалгазы демдеглээн. НАТО-нуң мурнуу-чөөн талазын быжыглаарынга Грецияны идепкейлиг киириштирери. Чер ортулугунуң далайының чөөн кезээнге америк шериг кучүзүн мөөңнээри Пентагон пландап турар. Ол күштерни Чоокку Чөөн чүкке согуушкуннарны кылырынга америкаш ажыглаар бодап турар.

ФАШИССИРЕК КӨӨРГЕТТИНИИШКИН

«Штерн» деп журналга парлаан бо чурукту бистиң амгы хүннеривисте тырттырган. Лондондан чүс километр черде эрги эмнелге девискээринде элдептиг лагерь бар. Ону долгандыр тениг демир-биле кавкалап каан. Фашистиг вермахттың гитлерниң шериглериниң хевин кеткен автоматтыг солдаттар ол лагерьни үргүлчү кадарып турар. Фашистиг шериг ырлары ында база үргүлчү дыңналыр. Лагерьде кижилерни тускай медээ-биле таныктар үндүрүп келгеш, шериг кылажын кылдырып турар.

Лагерьның организакчызы болгаш «сорук киириикчизи» — фашистиг парашют шериглериниң сержантызы чораан Боб Акрамаң. Оон амгы «солдаттары» тайбынга ынак депшилгелиг кижилерге удур өлүрүкчү үүлгедиглерни кылырынга өөренип, чаа дайынга белеткенип турар.

ЧУРУКТА: лагерьге дыштанып келгеннер фашистиг шериг хевин кедип алгаш, Боб Акрамаңга байыр чедирип турда чурукка тырттырган.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

ЧАА ПАСПОРТ ДУГАЙЫНДА

Паспорттар солуулгазы чуртта дооступ турар. Совет Эвилелиниң эң алды хар четкен хамааты бүрүзү чаа хевириниң паспорттарын алгылаан. Ол ажылдың чорупп турарының дугайында чугаалап бээрин ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы Б. К. Елисеевтен СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Бүрүнениң экономиктиг болгаш социал-политиктиг амыдыралынга паспорт системазы чугула рольду ойнаар. Чонунуң данзызын тургузарынга, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң планнаарынга болгаш бүдүрүкчү күштерни хуваарынга ол аажок дузалыг.

Паспорт солуулгазы — улуг болгаш нарын ажыл. Иштики херектер органнарының аппараттарының ажылынга чамдык эскериглелерни, документилерни долдурарынга чугула болур техниктиг херекселдерни ниңгээдирип ана негээр. Оон аңгыда янзы-бүрү стендилер, плакаттар, диапозитивтер, чырыткылыг схема — табло база чогааттынып тургустунган. Ол таблоларга паспорт алырының чурумнарын, кирр болгаш үнүр бижиттингени кандыг чорудуун айыткан. Хүлээп алыышкын оралдеринде ачыдуда чепирилгезиниң столдары ажылдап турар, ана документилер долдурарын билбес хамаатыларга дузаны көргүспүшаан, консультацияларны база берип турар. Чаа паспорт алган 190 миллион совет хамаатылар ону кылырынга хөй үе чарыгдаттынмааның билир. Хоорайларның, ажылчын суурларның чурттакчылары паспорттарын чуртталга коммунал организацияларынга экпээрге, олар иштики херектер органнарынга дужаагаш, хамаатыларга чаа паспорттарны кылдырып берип турар. Кадааа черлерде чурттакчылар документилерин улус депутаттарының кодээ Советтериниң күүседикчи комитеттеринге дужаарлар. Паспорттар долдурар талазы-биле ажылдарда хаара туттунган хөй-ниити организациялары милиция органнарынга улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглезе чогуур.

Паспорттарны тыпсыры болгаш солуушку — совет кижилерниң патриотизмге болгаш Ада-чурт дээш чоргаарланырынга кижизидилгеге чугула хевир болур. Ынчангаш ону байырлыг байдалга тыпсыры чаңчылчаан. Культура ордуларында болгаш бажыңнарында, клубтарда делгелгелерни органызастап, ана совет улустуң дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг ажыл-чорудулгазын чугаалап турар. Паспорт тыпсырының кежээлери совет чаңчылдарның база бир кайгамчык үелери апаргылаан. Ону харын-даа төөгүлүг хүннерге таныар чыгыы апарган. Ынчан партияның хоочуннары, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырлары аныяктарга чагыг-сүмелерин берип турар.

«Юбилейлиг» паспорттарны тыпсыр ажыл улам байырланчыр апар чылар. Чижээ, ленинградчылардан бир миллионгу паспортту Адмиралтейск каттыжыышкынының судно тудукчуларының бригадири, Күрүне шаңналының лауреаты В. И. Антоновка, ийи миллионгу дугаарлыын — «Бугры» совхозта бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. И. Пановка, үш миллионгу паспортту шыдыраа делегей чемпиону А. Е. Карповка байырлыг байдалга тыпсыткан. 1978 чылда ССРЭ-ниң 100 миллионгу паспортун Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң цех мастери А. Ф. Фёдороваа тыпсыкан.

1982 чылдың январь 1-ден эгелеп эрги хевириниң паспорттары күш чок апаар. Оларның дузазы-биле ажылга-даа, өөредир черге-даа кирери болдунмас, почта дамчыштыр келген чүүлдер-даа, пенсия-даа алынмас, чээлиге бараан-даа бербес. Бо хуусаага чедир ам-даа 30 миллион кижи чаа паспорт алыр ужурлуг. Ынчангаш, чаа паспорт албаан хамаатыларга хамаарыштыр чурттап турар чериниң аайы-биле чуртталга-коммунал, организацияларынга ады паспорт киилистеринге кирип, чогуур документилерни дарый дужаазын дыңнадып апаар. Ол документилерни чыырынга хөй үе-даа чарыгдаттынмас. 50×60 миллиметр хемчээлдиг ийи фото-чурук, эрги паспорт, оон орнунга берген документ болгаш билдириишкин (ону тускай майыкка бижиир) — ол-ла херек чүүлдер ол. Хамаатыларның паспорт киилистери неделяда беш хүн дээргизинде хүлээп ап турар, оон иштинде 3 удаа 20 шакка чедир ажылдаар. 25 болгаш 45 хар четкен хамаатылар боттарының хар-назынынга дүүштүр ийи фото-чурукту дужаарын ССРЭ-де паспорт системазының дүрүмүнде айытканын сагындырар база артык эвес. Фото-чуруктарны ол назы-харга дүүштүр чыпшырбаан болза, ындыг паспорттар күш чок дээрзин утпаза чогуур.

Чамдык хамаатылар боттарының ээ-харыыкалга чогуу-биле ажы ажегээр паспорт чуруун дажыып турары хомудаачыг. Паспорт чок, азы күш чок паспорттуг [illegible] болгаш кижи [illegible]. [illegible] документилерни [illegible] чиргге [illegible] сөглеп чоргаары сөрүлүнген. Паспорт [illegible] [illegible] чүүлдерни [illegible] апаар.

[illegible] Е. К. Елисеевтиң [illegible] чугаазы.

БЕЛОРУССИЯНЫҢ УЛУСТУҢ ЧОГААЛЧЫЗЫ

МИНСК. Чоокта чаа республиканың хөй-ниитизи сураглыг совет прозаик, драматург болгаш публицист, Белоруссияның улустуң чогаалчызы, БССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Иван Петрович Шамякинниң 60 харлаан юбилейин демдеглеп эрттирген. Ол бодунуң чогаадыкчы ижин Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эгелээн. Иван Шамякин «Ханы агым» деп романы дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын чаалап алган. «Дүвүреңчиг аас-кежик», «Адышта чүрек», «Харлыг кыштар», «Атлантылар болгаш кариатидатар», «Сээң аарыгның бодумга алыйн» болгаш өске-даа чогаалдары ооң ат-сураан алгыткан. Чурттуң ном үндүрер черлери ооң рассказтарының болгаш тоожуларының чыындызын хөй удаа үндүрген. И. Шамякинниң «Шыпшыңга бүзүреве», «Күскү шылгаалда», «Куштар үнү дыңналбастаан» деп шиилери бо хүннүң негелделеринге дүгжүп, көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

Иван Петрович Шамякин — хөй-ниитиниң көскү ажылдакчызы. Ол Белоруссияның КП-зының ТК-зының кежигүнү, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң президиумунуң кежигүнү. Бо чылдан эгелеп ол Белорус Совет Энциклопедияның кол редакторy.

В. ВИТЧЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Күжүвүс — найыралда

ДАГ-АЛТАЙНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИ

Н. Хикметтиң сураглыг шүлүүнүң дугайында Б. Слуцкий мындыг бодал илереткен. «Чоннуң дугайында шүлүкчүлеринден билип алыр, а дылын өөренирде — шүлүүн өөренир апаар».

Ол — шын бодал. Ынаа үндезилеп алгаш, алтай чоннуң болгаш ооң дылының дугайында манаа чугаалап көрейн.

Даг-Алтайның алтай поэзиязын чурту дизе частырыг чок. Ооң шүлүктери кайгамчык, чаа-чаа бодалдар, чараш одуруглар аңаа улаштыр төрүттүнер.

> **Алтайда дүн.**
> **Айның чырыы мөңгүннеп-тир.**
> **Дээр өрү дүндүүштелген**
> **Тергиин улуг чалым бо-дур.**
> **Шыпшыктыва үне бергеш,**
> **Сылдыстардан даңза кыпсып**
> **Алыр ышкаш сагындырар**
> **Алтай дүнү кайгамчыктыг.**
>
> **(Б. УКАЧИН).**

Ындыг сагыш-сеткилди хөлзедип турар одуруглар Сибирьниң сураглыг чогаалчызы А. Л. Коптеловтуң чүрээн бүргепкен. Ол Даг-Алтайга хамаарыштыр мындыг одуругларны бижээн:

«Бо кайгамчык черге ынак-шый бердим. Ооң булуттар ындынче берип үне берген сыннарынга, мөңгеде ак чыдар меңгилеринге ынак-тыр мен. Арга-арыг шыпкан кырланнарга, эртине дег хөлдерге, шуулураш хемчигештерге, чалыы кыс дег дорт сынныг шиви-лерге, айыраң-чайт чечектерге сеткилим хапызындан бердинген мен.

Алтайда мээң өнүктерим дыка хөй. Чылгычылар, малчыннар, аңчылар, сад өстүрүкчүлери, эртем ажылдакчылары, шүлүкчүлер дээш кымнарны чок дээр! Мээң чүрээмге чоок эң эргим кижилерим ол-дур. Кайгамчык амыдыралды боттарының холу-биле тургускан алдай чон дээш чоргаарланыр мен, оларның холдарын дыңзыы-биле тудар мен».

Ол ажыл-ишчи алтай холдарны шүлүкчүлер хөй удаа алгап-мактаан.

Сураглыг Гете бир катап мынча дээн чүве-дир: «Шүлүктүң танып алыр дизе, ооң төрээн черинге баар херек». Алтай поэзияның дугайында чугаалаар бетинде, Даг-Алтайны танып билип алганы артык эвес.

...Алтай крайда Даг-Алтай автономнуг областың соңгу талазын Кемерово область биле Хакасия ээлээн, а чөөн чүгүнде — Тыва АССР. Мурнуу-чөөн талазында Моол Арат Республика чаптылып чоруткан, а мурнуу-барыын чүгүнде Казахстанның ховулары шөйүлген.

Даг-Алтайга аян-чорук кылып чоруур болзуңза, янзы-бүрү черлерге чораап дег апаар сен. Областың соңгу талазындан мурнуже Чүй оруу-биле бар чорааш, шала бичежек кырланнарны көрген кижи Мурнуу Уралды сактып кээр. Семинин артын ажып орган чорумал Саяннарга келдим бе деп-даа бодай бээр. Чике-Таман арты биле Катунь хемнин дургаар шөйүлген боомнар Кавказты сагындырап, Копет-Дагның электери. Курай ховулары — Хакасияда черлер хаара олчаан. Чүй ховузу — Гобиден биче-даа ылгалбас. Даг-Алтайның дургаар аян-чоруун кылгаш, оон-даа солун чүүлдерин тып ап болур.

Даг-Алтайны «Ак-көк хаяаның чурту» дижир. Катуньнуң азы Чуйнуң эриктеринде даш бүрүзү, орук бүрүзү, чер бүрүзү чаа амыдыралдың бадыткалы. Ол чаа амыдырал Октябрь соонда, алтайлар улуг Ленинниң өөредиинче шимнип кирип, көстүп келген.

Ленин биле чаа амыдырал. Олар кажан-даа чарылбас. Бөгүнгү ажыл-херээвис, бөгүнгү күш-ажылчы тиилелгелеривис Лениниң ады-биле, ооң чагыглары-биле сырый холбашкан. Алтайның кырынга чаа амыдыралдың одун ол кывысказ, ооң өлүм чок овур-хевири чоннуң угаан-сагыжында мөңгези-биле сиңниккен.

«30 хүн» деп сеткүүлдүң эрги дугаарын ажыдып көрээл. Ону А. М. Горькийниң саналы-биле үндүрүп эгелээн чүве-дир. 1936 чылда үнген ол сеткүүлдүң 7-гизинде «Челушман шынаазында» деп очерк парлаттынган. Ооң автору сураглыг совет чогаалчы Иван Катаев.

Балыкчы суурга чораш, 98 харлыг Савелий Чулиин деп ирейге ужуражы бергенин Катаев тоогуп турар. Ол Челушман хүрээзинге холечиктеп турган болгаш Макарий ламадан сагыл четтирген чүве-дир. Савелий дыка-ла хөй чыл дургузунда хүрээге бараан болуп келгеш, чүгле бир хойлен, бир чүвүр ажылдап алган.

«Өгнүң ишти эт-сеп чок, кудун болду.

Ончу-даа чок ядыы-самдар ирей-дир сен — деп, алгырарымга ол мээң состеримниң утказын эки билбээн хевирлиг, бажын согаш кылгаш, каттырды. Мен чорупкан мен, ол оларның артып калган» — деп, Катаев сеткилин хайныгып бижээн.

Ол очеркти оптимистиг деп болур. Ында элеп-чидип бар чылдар амыдыралдың төлээзи — ол кырган ирейни чогаалчы эргим шагының аар-берге амыдыралынга холбап көргүскен. Чаа үениң кижизи Исай Тантыевти база автор бисге таныштырган. Ооң хары он тос. Бодалдыг, бүдүштүг, хөй чугаа чок, эвилег — бодунуң үе-чергезинден бичии-даа ылгалбас. Ол санакчылар курузунда өөренип турар, чогаалчы болур күзелдиг.

Исайның амыдыралының оруу алтайларга билдингир. Ол шынап-ла үжен чылдарда чогаалчы апаар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында маадырлыы-биле амы-тынын оксунар. Ооң дуңмазы Балыкчада малчыннап турар. Мурнунда аназ чораан чогаалчы Катаев амыдыралдың бөгүн кандыг болурун номунга бижип каан.

Дүүнгү көшкүн араттар сууржун байдалче шилчээн. Баштайгы беш чылдарны олар боттарының күш-ажылы-биле тургусчуп, чаа амыдыралды байлакшыдарынга киришкеннер.

1927 чылда Даг-Алтайга Коминтернниң делегациязы аалдап чораан. Ооң составынга немец Кюя база кирген. «Оңгудайда тараачып аныяктарның школазынга он тос харлыг алтай оол-биле хөөрештим — деп, ол бижээн. — Партия школазын дооскан ол эштиң ниити политика-даа, төөгү-даа талазы-биле билиг тергиин чорду... Ол аныяк алтай каш чыл мурнунда үжүк-бижик билбес чорааны бодин бүзүрепчиг эвес».

Ол-ла чүүлүнге коммунист Кюя мынча деп база бижээн: «Өгден казанак бажынче көшкен алтай кижиниң бурунгаар кылган базымнары Берлинниң университединде эртем докторунга экзамен дужааган студенттиден артык-тыр».

Оон бээр бежен хире чыл эрткен. Амыдырал дыка-ла чаартынган. Алтайның эң ыраак булуңнарында Ильичиниң лампочкалары кыпкан, радио, парлалга, телевидение кижи бүрүзүнүң амыдыралының чугула эдилели апарган.

Оңгудай деп черге төрүттүнген сураглыг кижилер эвээш эвес. Ол чер чурттуг чогаалчыларга болгаш шүлүкчүлерге А. Саруева, А. Адаров, Э. Палкин, Б. Укачин, С. Котошу, Ш. Шатинов, А. Ередеев болгаш өскелер-даа хамааржыр. Улус ажыл-агыйының ооң үнген сураглыг специалистери — башкыларны, инженерлерни, мал ажылдакчыларын, механизаторларын, эмчилерин санаары берге.

Шаанда Даг-Алтайның девискээринге 38 хүрээ турган, ынчалза-даа чаңгыс-даа школа турбаан. Алтайлар үжүк-бижик билбес чораан. Ам областа чүс ажыг школа бар, алтай болгаш казах чаштар боттарының төрээн дылында өөренип турарлар. Область төвү — Горно-Алтайскиде педагогика институдунуң беш тускай ортумак өөредилге черлериниң эжиктери оолдарга болгаш кыстарга ажык. Ында төөгүнүң, дылдың болгаш литератураның эртем-шинчилел институду, башкылар билиин бедидер институт ажылдап турар.

Ол автономнуг областа үжен ажыг национальностарның төлээлери ажылдап база чурттап турар. Алтай кижи бүрүзү орус дылды эки өөренип алыр дээш чүткүлдүг. А алтай болгаш казах дылга чугаалаар орус-даа, өске-даа национальностың кижилери хөй.

«Алышкылар эптиг болгаш демниг болза, оларга кандыг-даа бергелер шаптык болбас» деп алтай үлегер домак бар. Ол состерниң чөптүг дээн-ниң калыг-дошкун чылдарында илерээн. Орус болгаш өске-даа совет кижилер-биле кады алтайлар ок-боону холга туткаш, Октябрьның чаалап алышкынын, Төрээн чуртунуң ат-алдарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чорууң камгалаар дээш фашистерге удур турушкан.

Совет улус шуптузу чаңгыс өг-бүле дээрзи кымга-даа билдингир. Даг-Алтай кожалары Хакас автономнуг область болгаш Тыва АССР-биле сырый харылзаалыг. Ылангыя тыва республика-биле быжыг харылзаа үжен-дөртен чыл мурнунда эгелээн. Бөлүк тывалар Даг-Алтайның дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өөренип кирген. Оон бээр культура харылзаалары хөгжээн. Алтай крайда тыва студентилер, сураглыглар хөй. Тывада чурттап ажылдап турар алтайлар база эвээш эвес.

1965 чылда Даг-Алтайга чех чурукчу-график, чехословак-совет найырал комитединиң президиум кежигүнү Эвжен Трунечка кадайы Ярослава-биле калы кээп чораан. Ол Ай холге чораан, Чемал, Катунь хемнериниң дугайында бижээн, Кош-Агачаның ховуларын сонуурган.

Эвжен биле Ярослава Чүй оруу-биле аян-чорук кылгаш, сеткили дыка ханганнар. Даг-Алтайның агаар-бойдузу-даа, кижилери-даа оларның сеткилинге аажок таарышкан.

Трунечка лириктиг [illegible] чурууруунга ынак [illegible]-тур. Даг-Алтайның агаар-бойдузун ол бир хүн орай дүшке чедир чуруп келир турган.

Даг-Алтайны чурууруунда аңгыда, Трунечка ооң дугайында хөй-хөй сактыышкыннарны бижээн. Ол аңаа алтай чоннуң өзүп хөгжээнин, аңаа Улуг Октябрьның салдарының аажок делгеренгейи-биле чырыткан.

В. ЧИЧИНОВ,
күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы.

«Тиилелге» совхозта тургустунган эки тура улусчу дружинаның кежигүннеринде хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар херекке идепкейлиг киржип турарлар эвээш эвес. Оларның бирээзинге Д. Д. Ондар хамааржыр. Идепкейлиг дружинник эки ажылы дээш чаңгыс эвес удаа мактадып келген.

ЧУРУКТА: улус депутаттарының Кызыл район күүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы А. К. Соян дружинник Д. Д. Ондарның идепкейлиг ажылын мактап, шаңнал тыпсып турар.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ЭКРАНДА-ДАА, ЗАЛДА-ДАА

Совет ажылчын аңгының амыдыралы болгаш ажыл-ижи — Ярославльге февраль 2-де ажыттынган бешки бүгү-эвилел көрүлде-конкурузунуң фильмнериниң темазы ындыг. Ол конкурсту СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан.

Мотор заводунуң культура болгаш техника ордузунга — конкурстуң кол көрүлде залынга — негелделиг болгаш сонуургалдыг, ханы бодамчалыг болгаш чаагай сеткилдиг көрүкчүлер — [illegible] үлетвүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары [illegible]. Оларга, беш чылдарның маадырларынга, кино мастерлери чогаалдарын бараалгаткан.

СЭКП Ярославль обкомунуң бирги секретары Ф. И. Лощенков көрүлдениң киржикчилеринге болгаш аалчыларынга байыр чедирип чүве чугаалаан. Кино уран чүүлүнүң ажылдакчыларының мурнунзан Күркинонуң даргазы Ф. Т. Ермаш, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң секретары Е. С. Матвеев, ССРЭ-ниң улустуң артизи жюри даргазы Н. А. Крючков олар чүве чугаалаан.

«Оңза чугула даалга» деп ийи сериялыг фильмниң көргүзүү-биле конкурс [illegible] 40 ажыг уран-чечен, документалдыг, эртем-тайылбырлыг кинолары ам-даа неделя дургузунда аңаа көргүзер. Совет ажылчынның угаан-бодал өзүлдезиниң, ооң характериниң, амыдыралчы байдалының дугайында чугаалап турар кинолары чурттуң 20 киностудияларының төлээлекчилери ында бараалгаткан.

Конкурстуң тиилекчилеринге, кол шаңнаалдардан аңгыда, тускай шаңналдарны база тургускан: социалистиг чарыш, шаартыкчы саналдар, ажылчын аныяктар дугайында эң эки фильмнер дээш.

Кино уран чүүлүнүң мастерлери көрүлде үезинде заводтарның цехтеринге, ажылчын клубтарга барып, моон соңгаарты чогаадылгаларының ниитилерлары-биле ужурашкан.

СЭТА-ның корр.

Айтырыңар, харыылап берээл

ХЕВЭЭР АРТАР БЕ?

Совхозка 22 чыл механизаторладым. Тракторга оорган кемдедип алгаш, дарганнаар ажылче шилчээн мен. Механизаторлап тургаш, чыл болгаш-ла 25 хуу немелде акшаны ап келдим. А кажан дарганнай бергеш, ол немелде акшаны албастадым. Чылда ажылдаан шалыпының 25 хуузун ажыл төлевиринге немей алыр эргези хевээр артар бе азы ынчан ол күш чок болур бе? Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны М. А. Оюн бо айтырыгга харыылап бээрин дилээн. Тыва профобчевүлелдиң юрисконсультантызы А. Х. Ажиниң үстүнде айтырыгга харыызын моон адаанда парладывыс.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1966 чылдың апрель 22-де хүлээп алганы «Совхозтарның болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ажылдап турар тракторист-машинистериниң продукция бүдүрериң улгаттырарынче материалдыг сонуургалын бедидер дугайында» доктаалында бо талазы-биле онзалап чугаалаан. Совхозтарда болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ажылдап турар тракторист-машинистерге тускай эртемниң аайы-биле 3—15 чылдар чедир база [illegible] ажыл стаэжтыг механизаторларга чылда ажылдаан шалыныңың 12-ден 25 хуузун ажыл төлевиринге немей төлеп бээрин доктааткан.

Стаж дээш немелде шалыңны чүгле директорнуң дужаалы-биле ындыг ажылга хүлээп алдынган тракторист-машинистерге, трактор болгаш хову-трактор бригадаларының бригадирлеринге база дузалакчыларынга төлеп бээрин айыткан. Ол ышкаш септелге мастерскаязында ажылдап турар токарьларга, слесарьларга, дарганнарга болгаш өске-даа ажылчыннарга, чамдык үелерде тракторист-машинистерге хаара туттунуп турганындан хамаарылга чокка, стаж дээш немелде төлевир көрдүнмээн.

Бир эвес механизатор кижи тускай эртемниң аайы-биле хөй чылда ажылдаан дээш немелде төлевир ап турган, ВКК-ның болгаш ВТЭК-тиң аараан азы инвалид болган дугайында түңнелин ёзугаар өске ажылче шилчээнде, шеригже кыйгыртканда, пенсияже үнгенде, өөренип чорутканда, соңгулдалыг ажылче шилчээнде, урут божаанда болгаш өске-даа чылдагаанныг таварылгаларда ажылындан халашканда, оларның тускай эртемниң аайы-биле хөй чылда ажылдаан дээш алыр немелде шалыныңың бо ажылындан үнгүжеге чедир ап келген шалыңындан төлеп бээр.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—**«Үе».** Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула [illegible]. 9.05—**«Горнистер, харыылаңар!»** 9.35—**«Өнчүзү чок кыс».** Уран-чечен фильм. 11.00—Медээлер. 11.05—14.30 —Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.45—**«Аэрофлот хүнүнге уткуштур.** Документалдыг телефильм. **«Чүге дээрге, ужудукчулар бис».** 15.35—Тенниске делегей маргылдаазы. Түңнел оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң биче спорт аренazындан дамчыдылга. 16.05—Ф. Мендельсон. № 2 соната. 16.30—**«Телестадион».** 17.00—**«Москва чоогунга ужуражылгалар».** 17.30—**«Аныяктарның чогаадылгалары».**

КЫЗЫЛДАН
18.00 — **«Кадыкшыл».** Дамчыдылга. 18.20 — Телемедээлер. 18.30 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН
18.35 — **«Марусяның кавайы».** Мультфильм. 18.45 — **Бөгүн делегейде.**

КЫЗЫЛДАН
19.00 — **«Мал кыштаглаашкыны чоруп тур».** Допчулал. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
19.30 — **«Миллионнарның ленинчи университеди».** 20.00 — **«Кур чер».** Хөй сериялыг документалдыг фильм. Л. И. Брежневтиң номун ёзугаар 6-гы сериязы. 21.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чүгүрүлдээшкинге Европа чемпионады. Эжеш оюн. Хостуг программа. Австриядан дамчыдылга. 22.35 — **Бөгүн делегейде.** 23.50 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Херээженнер. 5 км. Минскиден дамчыдылга. 23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. **«Динамо».** (Москва) — **«Спартак».** 2-ги 3-кү үелер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.00 — **«БАМ-ны тудуп тур бис».**

КЫЗЫЛДАН
18.35 — **«Моцарт... Георг Отс».** Фильм-концерт.

МОСКВАДАН
19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфониялыг оркестриниң концерти. Удуртукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.

КЫЗЫЛДАН
19.30 — **«Кызыл болгаш кызылчылар».** 20.00 — 20.15 — **«Кижи болгаш хуу».** Телефильм.

Школа болгаш амыдырал

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТКАНЫНДАН

Районнуң школаларының башкылар коллективтери оңгу беш чылда өөредилге-кижизидилге ажылының болгаш күш-ажыл өөредилгезиниң деңнелин элээн экижиткен. Школаларның, интернаттарының болгаш школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол үениң иштинде районга спорт залдыг 480 олуттуг школаны, 720 олуттуг интернаттарны, 125 олуттуг ясли-садтарны туткан. Эрткен чылдың 4 кварталында Теве-Хая, Кызыл-Тайга школаларынга 2 башкылар бажыңнарын, Баян-Тала школазынга спорт залды, Чыраа-Бажы, Теве-Хая сууртарга ясли-садиктерни тудуп дооскаш, ажылдалга киирген.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезиниң дугайында Хоойлунуң күүселдир талазы-биле тодаргай ажылдарны чоруткан. 8 класс доосканнарны 9 класска өөредир план күүседдинген болгаш күрүнениң долу хандырылгазында 1965 өөреникчи интернаттарда чурттап турар, узаткан хүннүң бөлүүнде 1000 хире уруглар хаара туттунган.

Районнуң школалары бирги чартык чылда багай эвес түңнелдерни чедип алган. Чыргакы, Ак-Даш, Хайыракан 8 чыл школалары 100 хуу өөредилгелиг. А Чадааннаныш № 1, 2, Хорум-Даг, Алдан-Маадыр, Сүт-Аксы, Сүт-Хөл школалары бедик көргүзүглүг болганнар. Класстар удуртукчулары болгаш эртемнер башкыларындан 505 кижи 100 хуу өөредилгени чедип алганнар. А. Д. Доңгак, Ч. Х. Ондар (Чадааннаныш № 3), З. Д. Суван (Алдан-Маадыр), В. Д. Ондар (Кызыл-Тайга), Б. Ооржак (Сүт-Хөл), Ч. Н. Сендажы, Д. К. Хомушку (Чадааннаныш № 1), Ф. А. Доңгак, Л. Кара-кыс (Сүт-Аксы) болгаш оон-даа өске башкылар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга доктаамал эки түңнелдерни чедип ап, башкылар коллективтериниң болгаш хөй-ниитиниң хүндүткелин чаалап алганнар.

Район ниитизи-биле школа назылыг уругларны школаже хаара тудар планын күүсеткен-даа болза, Бажын-Алаак, Чадааннаныш № 1, 2, 3 школаларының өөреникчилерин школаже бүрүнү-биле хаара тутпаан.

Чаа өөредилге чылы эгелээнден бээр школазын ара каккан өөреникчилериниң саны 29 четкен. Ооң иштинде Чадааннаныш № 1 школазындан 13, Бажын-Алаактан 7, Хөндергейден 5 өөреникчи школазын ара каккан. Шак мындыг фактылар турда улус өөредилге килдизи, түс-түс кодээ Советтер болгаш школа директорлары дээштиг хемчеглерни албаан.

Районнуң школаларынга өөреникчилерниң орус дылга билиинге хынаалда ажылдарны чорутkan. Школаларның хөй кезии багай эвес түңнелдерлиг болган. Теве-Хая, Ак-Даш, Сүт-Аксы, Хөр-Тайга, Хөндергей, Бажын-Алаак школалары эки түңнелдер көргүскен. [illegible] Чадааннаныш № 1 школазының 9-ку класстарга [illegible] кызы Б. А. Дүгүр-оол) 55 кижиге чогаадыг бижидерге чүгле ийи кижи багай демдекке бижээн, 29 кижи 4-5 демдектерге күүсеткеннер.

4 класстарның 733 өөреникчилеринге элертиг бижидерге 115 өөреникчи бижип шыдаваан. Ийме, Шеми, Теве-Хая, Чадааннаныш № 3 школаларының өөреникчилери кошкак билиглиг болган. Мооң кол чылдагааны чамдык орус дыл башкылары өөреникчилер-биле түс-түзүнда ажылдарны, немелде кичээлдерни чорутпайн турарында.

Алдан-Маадыр, Сүт-Аксы, Баян-Тала, Чыраа-Бажы, Бора-Тайга школаларының башкылар коллективтери кодээ Советтериниң күүскомнары-биле, [illegible] комитеттери-биле, хөй-нииiti организацияларыбиле харылзааларны багай эвес [illegible]. [illegible] Сүт-Аксы ортумак школазы хөй-нииiti организацияларын класс бүрүзүнде быжыглаан, класстан дашкаар чорудар ажылдарның планын кады тургузуп, янзы-бүрү темалыг кежээлерни эрттирерин киржип, кичээлдерге олуржуп, чайгы үеде школаның септелгезинге идепкейлиг киржип турар.

Класстан дашкаар ажылдар талазы-биле чамдык хемчеглер алдынып турза-даа, четпестер хөй. Өөреникчилерниң аразында кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа хевээр артпышаан.

Беоге кижизидилгелиг уруглар-биле бүгү талалыг ажыл четпес тургустунган, херек кылында чүгле оларның дансызын тургузары-биле кызыгаарлаттынып турар.

Школачыларны күш-ажылга кижизидери хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Школа бүрүзү мастерскаялар-биле хандыртынган. Бажын-Алаак, Бора-Тайга, Чадааннаныш № 2 школаларында мастерскаялар багай эвес херитинтен. Ол школаларда өөреникчилер быжыг билиглерни ап турарлар.

Бо өөредилге чылында 9—10 класстарның 1117 өөреникчилери автомашина болгаш тракторга өөренип турар. Ындыг [illegible] Хөндергей, Чадааннаныш № 2 школаларында автомашина өөренир кабинеттер [illegible], а Хөр-Тайга, Алдан-Маадыр, Чадааннаныш № 2 школалары [illegible] техника-биле [illegible].

Школаларның интернаттарының материалдыг баазазы [illegible] турза-даа, ооң [illegible] четпестер хөй. [illegible] Баян-Тала, Алдан-Хам, Чыраа-Бажы, Хөндергейниң [illegible] Чадааннаныш № 1 школаларының интернаттарының санитарлыг байдалы багай.

Бо бүгү четпестерни дораан чайладырлы хууда өөредилге килдизиниң болгаш школалар удуртукчуларының, башкылар коллективтериниң чорудар [illegible].

Н. ДАЖИНМАА.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАРЛААЛ

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫП ТУРАР.

Дээди школаларга өөренириниң хуусаазы дөрт, а ортумак өөредилге черлеринге — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юридиктиг дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школа белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга албан эрттирген, эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыкшылының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдаларын чедимнишкиниг дужааган болгаш үстүнде айыткан өөредилге черлеринге дыңнакчылар кылдыр хүлээп алдынганнары Совет Армияга албан эрттирериңден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, а ол ышкаш Новосибирскиниң, Орелдуң, Воронежтиң, Елабуганың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга [illegible] айыткан негелделерге таарыжыр, шериг албаның эрттирген эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирип турарлар конкурстуг шылгалдалар дужаар: орус дылга болгаш литератураga (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга кирерлер), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирерлер ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер 1981 чылдың апрель 30-ге чедир, а ортумак школаларга өөренирин күзээннер май 30-ге чедир медицина комиссиязын эртер биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге келир болгаш даараазында документтерни эккээр: кадыкшылының дугайында эмчи справказы, ортумак эртемниң дугайында аттестат (боду-биле), шериг биледи азы кирип бижиткен херечилел, бүдүрүлге болгаш партия-комсомол [illegible] характеристиказы [illegible] ажылдап азы өөренип турган черинден), 3х4 хемчээлдиг, бөрт чокка тырттырган 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ хоорком унуң, райкомунуң өөредирин-биле чорудкан бижик.

Кирерниң экзаменнерин дужаары-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинден бижик алган кижилерге Кызыл хоорайдан өөредилге чериниң турар черинге чедир болгаш база дедир келири халас.

Конкурс эрткеннерни дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас аъш-чем-биле, хеп-биле болгаш ниитиниң чуртталга бажыңы-биле хандырар. Оон аңгыда, айда 40 рубль стипендия бээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинче чорудар. № 204 кабинет, телефоннары: 2-10-71, 99-23-88.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага бүргеп, ээзир, хар чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 33-38, чамдык районнарга 25-30, хүндүс 20-25, өске эрткеннарынга 10-15 градус соор.

Кызылга дүне 36-38, хүндүс 20-22 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Конкордту камгалаңар»** 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Шапкынчылар далажып тур»** 9.30, 11.20, 13.50, 15.40, **«Шынчы чорукту үрээни»** 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дилгилерни аннааны»** 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Даарта чорутар сен бе?»** 12.30, **«Орайтап үнгени»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Өшкү-мыйыс чааскаан»** (2 сериялыг) 17.40, 20.20 шактарда.

«Торгалыг» совхозтуң парткому, дирекциязы, ажылчын комитеди болгаш кодээ Совет Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны персоналдыг пенсионер

Санчат-оол Самбуевич КУУЛАРНЫҢ

ургулчулелдиг үеде аарааранының соонда мөчээнин дыңнадып, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, чагаалар килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. Солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17866. Чагыг № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаазының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00430

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (11529) | 1981 чылдың февраль 6, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

РОССИЯНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

1980 чылдың түңнелдерин болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр 1981 чылда Россия Федерациязының кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларын РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының февраль 4-те Москвага болган калбак хуралынга чугаалашкан.

Илеткелчи — министр Л. Ф. Флорентьев, санал берген өскелер кижилер аъш-чем комплексизиниң үндезини болур кодээ ажыл-агый оңгу беш чылда бурунгаар базымны кылганын демдеглээн. Тарааның чылда ортумак чыылдазы бир-ле дугаарында барык 114 миллион тонна четкен. Тоску беш чылдынга деңнээрге тараа, картофель, ногаа, сүт болгаш чуурга бүдүрери көвүдээн, колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы быжыккан, кодээге бүдүрүге, чурттаарга, культура-амыдырал болгаш оруктар тудуунуң хемчээли өскен.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының чедип алдынган деңнели негелделерге болгаш бар аргаларга ам-даа дүүшпейн турарын коллегия демдеглээн. Кодээ ажыл-агый продукциязының чамдык хевирлерин бүдүрериниң беш чыл онаалдалары күүсеттинмээн. Херзүнүң үнүш-дүжүткүрүн, чер болгаш мал ажылының культуразын бедидериниң комплекстиг программазын ажыл-агый бүрүзү амыдыралга боттандырзын дээш идепкейлиг демиселди чамдык черлерде чорутпайн турар. Үрезин ажылында, мелиорастаан черлерни болгаш чемишчидилгелерин ажыглап турарында улуг четпестер бар. Ажыл-агыйлар аразының болгаш агропромышленниг кооперацияның хөгжүдеринче, девискээр технологияны нептеренчиге, адырларны үлетпүрлүдеринче шилчидеринче ам-даа эвээш кичээнгей салып турар.

Кодээ ажыл-агый органнарының, колхозтар, совхозтар коллективтериниң кичээнгейин кодээ ажыл-агыйны улам чылдакшалдыр болгаш деп-дески хөгжүдеринче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, чер ажылынга болгаш продукция кадагалаар бааза тудуунга капитал салымчыларны көвүдедиринче ооң коллегия доктааткан. 1981 чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң хемчеглерин бадылаан.

ПАРТИЯ БИЛЕДИ

«Партия биледи дээрге большевиктиң хууда тугу-дур. Ону күш-ажылга-даа, тулчуушкунга-даа бүгүдениң мурнуку одуруунга чоруур эң эки, эң төлептиг кижиге тыпсыр. Ол тукту ап чоруур коммунист, бистиң шуптувустуң келир үеже алгаш бар чорууруувус ниити туктуң кезик чамдыызын бедик тудуп чорууру ол. Ол тукту бичии-даа бужартатпайн, арыг чүрек дег кылдыр, чидирбейн, бүгү назыда бедик тудар херек. Медерелин, амы-тынын оскунмаанда, кижи бодунуң ол тугун холундан салбас ужурлуг». Бо болза бистиң партиявыстың шылгарангай ажылдакчыларының бирээзи чораан Сергей Миронович Кировтуң кайгамчык сорук кииирикчи сөстери-дир.

Коммунистиг партия-биле салым-чолун амыдыралының бүгү дургузунда сырый холбаштырган, ооң херээ дээш кажан-кезээде, кая-даа мурнуку одурутга турҗурун дангыраглаан кижилер партбилетти чүрээниң дужунга ыдыктыы-биле кадагалап чоруурлар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң улуг дайыннарының кадыг-дошкун тулчуушкуннарының шөлдеринге амы-тынын харамнанмайн, дайзыннарга удур дидим атакаларны баштап турган кижилер коммунистер-дир. Оларның чамдыктарының чүректериниң дужунга кадагалааны партбилеттерни дайзынның хортан октары өттүр дээпкенде безин коммунистерни чүү-даа доктаадып шыдавайн турганының хөй-хөй чижектерин төөгү билир.

Бүгү-ле тайбың үениң: ылангыя баштайгы беш чылдарның болгаш дайын соолгүндеги үениң тургузукчу өндүр улуг маадырлыг үүле-херектериниң баштакчылары, Соңгу чүктүң болгаш Сибирьниң кижи изи баспаан оранының-даа база кур черлерниң эртине-байлаан шиңгээдип алыкчыларының кол организакчылары, башкарыкчылары болгаш космос делгемнерин штурмнап турар кижилер дээрге-ле партбилеттерни бедик кадагалаан коммунистер-дир.

Партия билеттиң байырлалдыы-биле хүлээп алган хүнү коммунистиң бүгү амыдыралының дургузунда уттундурбас. «58 чыл бурунгаар партбилетти байырлалдыы-биле хүлээп алганым хүнну кажан-даа утпас мен. Ол билетти холга туткаш, партийжи хүрээленге эрткен оруум амыдыралымга улуг школа болган. Партияның херээнге кызыгаар чок бердинерин, кажан-кезээде, кая-даа мурнуку одуругга турҗурун, быжыг сагылга-чурумнуг болурун, партбилетти чүүден-даа бедик харысалга-биле кадагалаарын бүгү салгалдарның коммунистери эң чугула хүлээлге кылдыр санап чораан болгаш санап чорууурлар»— деп, 1923 чылдан бээр партия кежигүнү Данил Баткарович Данзын-оол чугаалап турар. Партийжи билет — ол дээрге коммунистиң мандады-дыр. Ол болза ленинчи партияның хөй миллион армиязының дайынчыларының шуптузунга бир дөмей, ону коммунист бүрүзү кажан кезээде, кая-даа чүнүң-даа авангардынга турушсун дээш анаа тыпсып турар.

Төөгүнүң аңгы-аңгы үе-чадаларында партбилеттиң хевири тускай онзагай байдалдарлыг тургулаан. Амгы салгалдың коммунистериниң партбилединде В. И. Ленинниң: «Партия—бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү»—деп кайгамчык сөстерин кииргени, Владимир Ильичиниң чуруун ооң картының иштии талазында сиилбээни-биле кайгамчык онзагай боор турар.

Партия кежигүнүнүң бедик адының ужур-дузазын улам-на бедидериниң, партбилеттиң төөгүзүнүң болгаш ону бедик харысалга-биле кадагалаарының дугайын коммунист бүрүзү улам ханызы-биле медереп билип турзун дээш чер-черде партия организациялары доктаамал ажылды чорудар хүлээлгелиг. Чеден чылдарның ортаа үезинде чоруттунган партдокументилер солуушкунунуң үезинде болгаш ооң соонда хөй-хөй партия организацияларынга ол ажыл күштелген.

Ынчалзажок чамдык партия организациялары партдокументилер солуушкунунуң үезинде партийжи ажылдың талазы-биле чедип алган дуржулганы быжыглаарынче четпес кичээнгей салган, коммунистерниң тус-тузу-биле ажылды кошкадып, партбилеттиң төөгүзүнүң, ооң ужур-дузазының, ону бедик харысалга-биле кадагалаарының дугайында чугааларны барык-ла кылбайн турар. Ооң түңнелинде Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык партия организацияларынга эрткен чылын ийи-чаңгыс коммунистер боттарының харысалгазын кошкадып, серемчилелин ышкынганы-биле партбилеттерни чидирген таварылгалар бар.

Ол фактылар партия комитеттери болгаш эге организациялары коммунистер-биле кижизидилге ажылын бүгү талалыг күштелдирерин негеп турар.

Мурнунда чылдарда чамдык партия организацияларынга «Сээң партийжи биледиң» деп чаңгыс аай хүн айтырыглыг хуралдарны эрттирип тургулаан. Коммунистерниң бүдүрүлгеге, хөй-нийти амыдыралынга авангардчы ролю-биле холбаштыр ындыг айтырыгны хуралдарга база чугаалажып турар болза чогуур.

Коммунист бүрүзү партияның бедик идейлиг, идепкейлиг дайынчызы болбушаан, СЭКП-ниң XXVI съездизин чаа-чаа чединишкиннерлиг уткуур дээш бүгү улустуң патриоттуг үүле-ижиниң мурнуку одуруунга турҗуп, партия кежигүнүнүң бедик адын төлептиг ажыл-херектери-биле бадыткаар хүлээлгелиг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 17 ХОНУК АРТКАН

бөгүн «Шын» солунга Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозта хойжу **Достак-оол Сурунович КОМБУ-СҮРҮҢНҮҢ** ажылчынынга тураскаадып бодурткан.

Мурнакчы малчынның кодазында 376 төрүүр хой бар, ооң 356-зы төрүпкен, чаш төлү менди дорутуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уҗуражыры-биле хой бүрүзүнден хураганны менди алырын ол хүлээнген. Ону күүседир дээш хойларның, хураганнарның ажаалда, чемгерилгези, суггаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Соглээн сөстү ээлээринге ол бүдүрелиг.

Хойжулар! Мурнакчы малчыннан үлегер алыңар!

Хойдан-на хураган

ТОДАРГАЙ ХҮЛЭЭЛГЕЛИГ

Комбуй-оол Чимбиевич Куулар—Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунда дуржулгалыг хойжуларның бирээзи. Ол съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге турушпушаан, мал кыштаглаашкынының байдалын экижидер дээш амгы хүннерде боттуг хемчеглерни ап турар.

К. Куулар СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң социалистиг чарыш дугайында доктаалы-биле таныжып кааш, тодаргай социалистиг хүлээлгени алган. Ол 100 хойдан-на чүс хураган алырын хүлээнгеш, коданының кыжкы ажаалдазын экижидип турар.

Ооң 390 ажыг баш [illegible] массалыг оолдаашкыны доостурунуң кырында келген. Бо хүннерге чедир алдынган үш чүс хире хураган менди дорутуп турар. Малдың хүн-бүрү ниити ажаалдазы экижээн.

— Төрээн Коммунистиг партияның чээрби алдыгы съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир санныг хонуктар арткан. Ынаа күш-ажылчы белектер-биле уҗуражыры—малчыннарның чугула сорулгаларының бирээзи. Бо чылдың февраль 23-ке чедир кодамда хойлар шупту хураганнаптар. Ооң чаңгыс баштыг-даа оскунмас хураган бүрүзүн онча-менди доруктуруп өстүрер—съездиге тураскаадып хууда үлүүм ол—деп, Комбуй-оол Чимбиевич чугаалаар.

Малчынның соглээн сөзү бадыткалдыг дээрзин ооң кыжкы чымыштыг ажыл-херээ тодаргай херечилээр.

Д. САЛЧАК.

ХОРАМЧА ЧОК

Карл Маркс аттыг совхозта Хараганныг-Ховунуң, Сесегениң, Баяжының, Комбужактың, Терек[тиг]ниң кыштагларында малчын бүрүзү он бирги беш чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгезин күүседир. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш сорук кирген ажылдап турар. Ол черлерде малдың туруш-байдалы таарымчалыг.

Шээр малдың төрүүр кодааннарының турлагларында чаш мал хүлээп алырынга белеткелдер багай эвес. Доруккан хураганнарга чидиртир мал чемнери тускайлаттынган. Төрүүр кодааннарже 80 сакманчыкты аъткарган. Хойжуларда чымыштыг ажыл хайныккан. Мал оолдаашкыны түлүктелген. Совхозтуң төрүүр хоюнуң барык чартык кезии оолдапкан. Төрээн хойнуң хураганнары хорамча чок.

Дүвүренде меңниттинген аныяк кодааннардан 700 хире хой төрээн, хураганнары менди. Ында 9 сакманчык ажылдап турар. Оларның аразындан Вера Ондар 104 хураганны хүлээп алган. Д. Ондарның төрүүр 449 хоюнуң дөрт чүс хирези хураганнаан. А. Ондарның малдаан коданының 85 хуузу оолдаан. Чаш хураганнар сакманчыктарның доктаамал ажаалга хайгааралының ачызында тодуг-догаа чаңнып турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Техника септелгези

ӨӨКЧҮЛЕР МУРНУНДА

Бии-Хем районнуң совхозтарының болгаш ында Сельхозтехниканың район салбырының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру-биле техника септелгезин дүрген болгаш шынарлыг чорударынче республиканың ажыл-агыйларының механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырган болгай. Ам чарыштың эгелекчилеринде байдал кандыгыл?

Бии-хемчилер боттарының берген сөзүнге ээ болуп, алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Чазын хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар база күзүн дүжүт ажаар техниканы эки шынарлыг кылдыр дүрген септээри дээш чарыш районнуң ажыл-агыйларының ортузунда калбарган.

Техника септелгезиниң талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда «Өөк» совхозтуң механизаторлары чоруп турар. Бо ажыл-агый техника септелгезин эгелээнден бээр районга мурнап келген. Ам «Өөктүң» механизаторлары септээр чогуур 50 тракторнуң 30-ун, 50 сеялканың 40-ын, 22 трактор андазынның, 36 комбайнның 20-зин бүрүн септеп дооскан. Бөлениниң шугумунда тургускан.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш алган социалистиг хүлээлгелерин хууса бетинде күүседири-биле шалыпты ажылдап турар механизаторлар «Өөк» совхозта эвээш эвес. Чижээ, Николай биле Сергей Толстиковтар алышкылар бүдүн чартык — ийи норманы хүн бүрүде күүседип турар. Василий Неверов, Василий Чалзай, Валентин Коягин олар база-ла мурнакчыларның одуруунда чорууп турар.

Н. МААДЫ.

Бии-Хем район.

КУУСЕДИР ХҮНҮ — ФЕВРАЛЬ 23

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цехиниң ажылчыннары партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-ке чедир ийи айның планныг онаалдаларын күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар.

Ук цехте ийи бригада ээлчеглиг ажылдап турар. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын улам калбарткаш, аразында күш-ажылчы маргылдааны [illegible] алган, алган хүлээлгезин чедир болгаш ажыр күүседип [illegible] бригадаларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Валентина Михайловна Масленникова болгаш Анна Савельевна Красовская удуртуп турар. Мурнакчы цехтиң ажылчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының январьда 85 тонна кондитер кылыглары бүдүрер планныг онаалдазындан 6 тонназы ажыр кылганнар.

Кондитер цехиниң ажылчыннары алган хүлээлгелерин ажыр күүседиринден аңгыда бүдүрүп турар кылыгларының шынарын экижидипшаан, оларның ассортиментизин көвүдедип турар. Олар чоокта чаа «[illegible]», «симферопольский» хевирлерниң чаагай амданныг пряниктерни бүдүрүп [illegible].

Алган хүлээлгени ажыр күүседиринге коммунист В. М. Масленникованың бригадазы төлептиг үлүүн киирген, күш-ажылчы маргылдааның тиилекчизи бооп шылгараан. Ук бригада январь айда 43 тонна продукция бүдүрер планын 49 тоннага күүсеткен. Мурнакчы бригадада беш ажылчын ажылдап турар. Кижи бүрүзү холушкак мергежилди шиңгээдип алган болгаш хүн үлүүн 110-115 хуу күүседип келген.

Мурнакчы цехтиң ажылчыннары коммунистерниң ээлчеглиг шуулганын төлептиг уткуур дээш алган хүлээлгелерин ээлчег санынга долдур күүседип турар.

И. ОНДАР.

ЧУРУКТА: кондитерлер Валентина ДОНГАК биле Тамара БАГЛАЕВА ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Партияның, күрүнениң болгаш шеригниң шылгарангай ажылдакчызы, ленинчи партияның шынчы оглу — К. Е. Ворошиловтуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган. Ол кайгамчыктыг хүнге тураскааткан байырлыг хурал СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институдунга болган.

Амыдырал - чурттаалгазының аныяк чылдарындан эгелээш-ле К. Е. Ворошиловтуң ажыл-чорудулгазы партияның херээ-биле чаа виниткелдиг тургузар. Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалаар дээш совет улустуң демисели-биле чарылбас холбаалыг турганын хурал демдеглээн. Россияга ол үш революционның идепкейлиг киржикчизи. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң ноокуу организакчыларының, тургузукчуларының бирээзи чораан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ворошилов Камгалалдың Күрүне комитединиң кежигүнү, Дээди Кол командылакчының Ставказының кежигүнү болуп, немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң демиселинге шугут киржип, күрүнениң харысаалгалыг албан-дужаалдарынга тура, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын боттандырарынга улуг үлүүн киирген.

* * *

Ворошиловград хоорайга февральдың 4-те К. Е. Ворошиловка тураскаалды байырлыг байдалга ажыткан. Чурттуң камгалал комиссарын кайынчы аъдын мунупкан, «буденовка» бөрттүг, шинельдиг кылдыр ында кылган.

Тураскаалды ажыдарынга Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Ф. Ватченко киришкен.

Хоорайда К. Е. Ворошиловтуң музейин база ажыттынган.

(СЭТА).

КҮЖЕНИИШКИННИ АМ-ДАА УЛГАТТЫРАР

Хойжуларда баштайгы «дүжүт» ажаалдазы улам-на калбарып турар. Оларның чымыжы хүн келген тудум улгадыр. Ол черле билдингир: соок дыызын, хар улгаткан, а малдың күш-дээгели кошкаан, ооң аңгыда хой чаш хураганнар база немешкен, хойну-даа, хураганыдаа дүн, хүн дивейн ажаан, азыраары негеттинер. Бо хүннерде хойжулар амыр-дыжын бодавайн ажылдап турар. Оларның шак ындыг чымыштыг ажылы чединишкиннерни шиитпирлээр.

Хойжуларның кайы хире кызымак, тура-соруктуг ажылдап, төрүттүнген хураган бүрүзүн менди доруктурар дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турарының дугайын дараазында чагааларда чугаалап турар.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Алдын-Херел Санчы—«Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал бригадазының мурнакчы хойжузу. Ол мал ажылынга кирге-ле 15 чыл болган. Бригаданың бүгү хойжулары боттарының хуралынга чыглып келгеш СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш база он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелерин ап турда, Алдын-Херел Донгакович Санчы бодунуң саналынга мынча дээн:

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] киниң ажылдаарын, төрүүр 100 хойга онаажытыр 100-ден эвээш эвес хураганны менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 2 кг чедир дүктү алырын [illegible] тур мен.

Бо мурнакчы хойжу эрткен беш чылды бедик көргүзүглүг дооскан. Чыл бүрүзүнде хой хураганны хойдан-на 2,3 кг дүктү ап келген. Ол беш чылда ниитизи-биле 1489 хураганны камгалап алыр турган 1551 башты доруктурган. 35,3 центнер дүк планын 38,4 центнер кылдыр күүсеткен.

Амгы үеде Алдын-Херел Донгакович соглээн сөзүнге ээ болуп, база-ла чарыштың мурнуку одуруунда чорууп турар. Мурнакчы хойжунуң коданынга төрүттүнген бүгү чаш хураганнар онча-менди доруктуп турар. Ооң улуг хойлары [illegible] хүр.

М. ДАНЗЫН.

Өвүр районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи.

ХАЛЫЫН БРИГАДАЗЫНДА

Ажыл аайы-биле Халыынга бараш, «Кызыл тук» совхозтуң ында хойжу бригадазының малчыннары-биле ужурашкаш, оларның ажыл-херээн сонуургап көрдүм. Малчыннар [illegible] багай эвес белеткенип алган. [illegible]

Ам Халыынның малчыннарында хой оолдаашкыны [illegible] түлүк. 12 коданда 4 муң ажыг төрүүр хой бар. [illegible] — ийи муңу оолдапкан. «Хойдан-на хураганы менди [illegible]» деп девиз-биле бригаданың хойжуларының ортузунда чарыш калбарган.

Шынап-ла, хойжу бүрүзү хойдан-на хураганы менди алыр дээш кандыг-даа аажок [illegible] күжениишкинни үндүрүп турар болду. Хойжуларның олут-чыдын бодавас кежээ кымыжак күш-ажылының дугайын баштайгы түңнелдер тодаргай чуруп турар. Оорҗак Чимбылдайда 250, Оорҗак [illegible]—220, Оорҗак [illegible]—173, Оорҗак [illegible]—240, Оорҗак Хүлерман—225, Оорҗак Нурагыл — 250 хой оолдаан. Төрүттүнген бүгү хураганнар онча-менди доруктуп турар.

[illegible] бо хүннерде малчыннарже сагыш [illegible] бригадаларга [illegible] ажылдап турар. [illegible]

О. ДАЛБЫЙ.

Өвүр район.

МААДЫРЛАРНЫҢ ЧУРТУНДА

Оргу-Шол— Тываның төөгүзүнге кирген алдар-маадырларның чурту. Ам ында ажыл-ижи кымыжак, ат-сураглыг малчыннар чурттап турар. «Алдан Маадыр» совхозтуң Оргу-Шолде хойжу бригадазының малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик үре-түңнелдиг ажылдаар СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур деп шиитпирлээн. Олар ааа чылда бедиткен хүлээлгелерин алган болгаш [illegible] социалистиг чарышты калбарткан.

[illegible]

Ам бригадада хой оолдаашкыны [illegible] төрүттүнген хураган бүрүзүн менди доруктуруп алыр дээш хойжулар бүгү-ле күжүн салып турар. [illegible] ажыр чедир амыр-соксаал чок ажылдап келир. Совхоз директорунуң талазындан оларга хуваа хорүгүзерин, мал чемин болгаш өске-даа эргежок чугула чүүлдер-биле хандырарын экижиткен.

Демниг күш чогумчалыг түңнелдерни берип турар. Бригадада төрүүр 5695 баш хойнуң 3545-и оолдапкан. Ооң мынча хураганы хойжулар болгаш сакманчылар менди доруктуруп турар. Хойжуларның баштайгы «дүжүт» ажаалдазының мурнакчылары үстүп келген. Кодааннарда хойларның кезиинден бичии-ле хойу оолдаан. Ынчангаш төрүүр хой ат таа хой. Бо хүннерде безин төрүүр 100 хойга онаажытыр 72-ден 82 чедир хураганы менди алган хойжулар эвээш эвес. Ындыгларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Оорҗак Лажы-Намчал, Ондар Куртугбай, Оорҗак Ыйдумбуу, Монгуш Отук, Оорҗак Маадыр [illegible] болгаш өскелер-даа хамааржыр. Үстүнде ады үнген хойжулар хураган алыр талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседиринге бүдүрүпкен.

Д. БАВУК.

Чөөн-Хемчик район.

[illegible]

БУЗУРЕЛ

КАРА-ДАШ [illegible] терин каастаан Ак-Довурак хоорайның хөй каът бежиннарының [illegible] Үйнүкпан Тулушовна сайгытаазының кымыскаш, орнуунга, ном номчуп, шагынче көрүп [illegible] Дүнекиниң он ини шак чоокшулаан. Ол тура [illegible] хөймар кызының [illegible] Комалары коддуунда удаан, [illegible] чыраш турган. Бус, тумаи ködурлуп, сөөк салгын чаактарны ажынжадып турган. Ол удаваанда өске өөр-биле кады автобуска олуруп, ажылдаар цехинге чедип келген. Чаңчыккан айы-биле ол дайынчы штаб болур операторлар өрээлинге кээп, тускай демдеглелдер журналын көрүп, мурнундагы ээлчегниң ажылдаан байдалы-биле таныжып эгелээн. Улуг башкы В. И. Ленинниң адын эдилээн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтеринге хайнышнык ажыл хүне-даа, хүндүс-даа соксаш дээр эвес...

Бо бүдүрүлге чаа ажылдап эгелеп турда. Төрээн чуртка баштайгы даг-дүгүн арыглап [illegible] [illegible]

[illegible] канчаар эгелеп киргенин сонуургап чораан, анаа барган мен. Ажылчыннар шуптузу [illegible] Олар [illegible] Үйнүкпан Мон- [illegible] туш-биле [illegible] туралажып шыдаваан мен. [illegible]

ПОСТОЯННЫНДА бо каът чаа улуг бажыңның [illegible] Үйнүкпан Тулушовна ог-бүлези-биле чурттап олурар. Мен оорну диштанып хүнде чордум. Чайгаазынды туттунган чылын [illegible] бажыңның хөй өрээлдерниң бирээзинде ог-бүлениң кежигуннери [illegible] олуруп.

— Ада-ием Улуг-Хемниң Кара-Тал суурга колхозчулар чураанын сөөлүнде төрээдерим-ден бигрен мен,— деп, ол сагыжып чугаалаан.

Чаа-ла чүве билиптер апарганда кужур аазы [illegible] А удаваанда адазы чок болуп, ийи бичии чаштар-биле өскүс арткан. Төрээдери оларны азырап өстүрген. Бергелер турда-даа ол школаны доозар дээш сорулгазын чедип алган «Куш төлү кая-даа ужар, кижи төлү кая-даа чоруур» деп, улустуң чугаалажыры ышкаш ол Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлыкка кээп, 1962 чылда ортумак школаны дооскан. Ол үеде Ак-Довурак хоорай тутту-нуп, хөгжүп, анаа аныяк өскенниң ат-алдары алгып, чалыы чүректерин олче кыйгы- [illegible]

1964 чылдың августуң төнчүзү. Кара-Даш даанын чүс-чүс чылдарда үүжелеп чыткан эртинезин—даг-дүгүн арыглаар цехтер ажылдап эгелээн. Баштайгы үеде дуржулгазы эвээш боорга, ону өөреникчилерин [illegible]

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады

[illegible] — Гралда Асбест хоорайга [illegible] Казы ажылдап [illegible] Тулушовна [illegible]

Ол үеде [illegible] Кандыг-даа ажылга чедиишкин [illegible] Үйнүкпан Монгуштун ажылга [illegible]

— Ажыл-ишчи чедиишкиннерин бир кол үндезини — бышкыг найыралывыста — деп делегат чугаалаар. Бо ээлчег беш чылда боттарынга [illegible] районнуң Советиниң депутады эрткен чылын Москва Олимпиадазының ажылдыышкынын чорааш. Ол ышкаш дериилгелеп [illegible]

малчылдары Аня Хертек, Татьяна Салчак олар Үйнүкпан Тулушовнага база-ла өөрүп четтиргенин илергейлеп, оон ие дег сагыш човаашкынын бодап чоруур.

ООН амыдыралында өөрүшкүлүг, уттундурбас хүннерле хөй: ог-бүлени тутканы, оолду, кысты төрээш, өстүргени, чазактың бедик шаңналдарын — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин база Ленинчи юбилей медалын алганы дээш оон-даа өске. Ол-ла бүгүден В. И. Ленинниң чуруун сиилбиң кызыл партийжи кызыл билетти ап турган, Коммунистиг партияның херээ дээш кая-даа мурнуку одурутта туржур, өскелерге үлегер-чижекти көргүзер мен деп дангыраглаанын кезээде бодап чоруур.

Ам ол бодунун ажылдап турар ээчээнде партия бөлүгүнүң организакчызы. Улуг-даа, бичеге-даа партийжи даалгаларны бедик харысалга-биле күүседип [illegible]. Ынчангаш партбөлүктүң хурадарынга коммунистерниң бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити ажылынга авангардыг ролю- [illegible]

[illegible] шаам-биле кинрер дээш бүгү билиг-мергежилимни берип, кужумну үндүрүп, ажылдаар мен—деп, ол чугаалап турар.

Элээн каш чыл бурунгаар ээн чыткан Кара-Даш даанда тургустунган амгы үениң чаа бүдүрүлгезиниң сүдал-дамыры [illegible] Төрээн чурт-биле тудуш Оон кужу-күжү улам улгаткан. [illegible] продукциязын хемчээли аажок көвүдээн. 1965 чылда оон ажылдап турар фабриказы чүгле 19 муң тонна даг-дүгүн бүдүрген болза, эрткен чылын ол сан 109 муң тоннага четкен. Өзүлдениң хемчээли улуг, аныяк хоорайда чаартылгалар, кылдынган чүүлдер хөй. Ынчалза-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар, фабриканың күчү-күжүн долузу-биле шингээдип алыр, анаа келген эң чаа техниканы, дериглерни бүрүн ажыглаар, кадрларны быжыглаар болгаш өске-даа кылыр ужурлуг чүүлдер эвээш эвес. Ол бүгүнү боттандырар дээш ажылдаар. Делегаттың сагыш-сеткилин хайныктырып чоруур бодалдары ындыг

Шак-ла ындыг бодалдары-биле ол төөгүлүг улуг шуулганга киржип, Коммунистиг партияның болгаш чурттуң амыдыралынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны шиитпирлежир дээш ол удавас найысылал Москваже аъттаныптар.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корреспондентизи.
Авторнуң фотозу.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Азас кодээ Советиниң [illegible] «Тоора-Хем» [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible]

[illegible] 12 агитквартирада [illegible]

Советтер амыдыралы

[illegible]

[illegible] эвес. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилери ажыл хүнүнүң соонда, дыштаныр хүннерде хостуг үезин клубка кээп, кино, концерт көрүп дыштаныр, чер ажылдап турарлар.

Агитквартираларның ажылын идепкейжидеринге социа- [illegible] нии кварталы, эртти—ийи айларның планнын күүседирин, кедээ ажыл-агый техниказының септелгезин доозарын күүседир.

А. АМБАРЖИ.
Азас кодээ Советиниң күүсекомунуң даргазы.

КҮҮСЕЛДЕЗИН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери съезд [illegible] киржип, партияның улуг шуулганын күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулгалыг кызымак ажылдап турар.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсовединиң, ВЛКСМ обкомунуң «1980—1981 чылдарның кыштың үезинде мал кыштагылаашкынының чедиишкинниг эртиреринге» [illegible]

[illegible]

Бо хүннерде хойжу бригадаларда, коданнарда хой массазы-биле оолдап эгелээн. Январьның ийи он хонуунун медээзи-биле алырга, 8812 баш төрүүр хойнуң 5100-ү төрээн болгаш хураганнар онча-менди доругуп, өзүп турар. Малчын коданнарда байлаг ниитизи-биле экии. Чижээ, О. Делгер, М. Чаш-оол оларның болгаш [illegible]

[illegible]

О. КАРА-САЛ.
Чыраа-Бажы кодээ Совет күүсекомунуң даргазы.

БАРЫКСАНЧЫГ ПУНКТУЛАР

Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң чонга ачы-дуза чедирериниң янзы-бүрү адырлары калбарып турар. Нои-хеп аштаар, бүдүрүнүң, суй-белектер сиилбип, дааварының, шак септээриниң, ун тырттырарының болгаш өске-даа комплектиг пунктуларының чамдык кезектери найысылал Кызылдың базаар шөлүнде ажылдап турар.

Үн тырттырар пунктуга кирип кээрге, Е. А. Федорова чалыкчыларны ээлдек уткуп алыр. Оон берген сүмези-биле тураскаан музыканы азы чоок берикчизиниң бодунуң чугаазын тускай үн бижиир аппаратка бижидип ап болур.

Үн тырттырар пунктунуң ажылдакчызы Евгений Федоров бо чылдың январьда 560 рубльдиң планныг даалгазын 115 хуу күүсеткен.

Суй-белектер белеткээр черде Елизавета биле Алексей Гонцевтер ажылдап турар. Кандыг эдилелге чүзээ, бижидилге кылырын, билзекти, сырганы чүдем кылып бүдүрерин, оларны каиччаар бичиледирин, улгаттырарын Гонцевтер үнген-кирген алчыларынга күзелдиг-биле тайылбырлап бээр.

[illegible]р, херээжен база стол, хана шактарын септээринге мастерлер Эльфира биле Алексей Лутаниннер хоорайжыларның бүзүрелин чаалап алган. Олар база СЭКП XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин бо хүннерде күүседириниң кырында келген.

Р. ТОЛЗАТМАА.

Петр Михайлович Гладков «Суклак» совхозтуң мурнакчы ишчилериниң бирээзи. Эрткен чылдың планныг онаалдазын ол 137 хуу күүсеткеш, совхозтуң механизаторларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилээн.

Мурнакчы механизатор бо хүннерде мал челиниң белеткелинде ажылдап турар болгаш хүнде планныг онаалдазын база ажыр күүседип турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери П. М. Гладковка изиг бүзүрелди илередип, Суклак кодээ Советиниң депутадынга ону ийи чылышта улаштыр соңгаан. Чонунуң бүзүрелин ол кызымак ажыл-иши-биле шынзыдып чоруур.

ЧУРУКТА: совхозтуң мал чеми белеткээр шөлүнде ажылдап турар ажылчыннарның боттарының депутады П. М. Гладков-биле (оң талаза) чугаалажып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Тыва АССР-де административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлерин адаарының болгаш эде адаарының чурумун РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1980 чылдың июль 21-де хүлээп алган доктаалынга дүүштүр улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган.

Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүсекчи комитеттери административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлериниң адаарының болгаш эде адаарының дугайында айтырыгларны көрүп турар үеде ССР Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң хоойлужудулгаларын шыңгы сагыырын, административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлериниң адаар база эде адаар дугайында саналдарны хандыр болгаш бүгү талалыг өөренип көөрүн хандырар ужурлуг дээрин ук доктаалда айыткан. Ону кылырда административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлерниң эде адаарын чүгле онза таварылгаларда, ниити күрүне эрге-ажыктарын, а ол ышкаш географтыг, төөгүлүг, национал, амыдырал болгаш үүс черниң өске-даа байдалдарын, ол черниң чурттакчыларының саналдарын болгаш хамаатыларының коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларын барымдаалаар турар.

Улус депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүсекчи комитеттери административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлерниң адаарының болгаш эде адаарының айтырыгларын улус депутаттарының оларга чагырткан чогуур Советтериниң сессиязының хүлээп алган шиитпири бар турда чүгле ынчан көөр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чанында административ-девискээр черлерин болгаш чурттакчылыг черлерниң адаар талазы-биле комиссияны тургускан болгаш бо айтырыг талазы-биле санал бүрүзүн баш удур көөрүн азы чогуур түңнелдерни кылыр туразын анаа даандырган.

ХАРЫЫСАЛГА, СЕРЕМЧИ ХЕРЕК

ССРЭ Конституциязының 61-ги чүүлүнде «ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң эт-хөреңгизин самчыгдаар болгаш тоттеглээр чоруктарга удур демисежири, чонуң байлаанга камныг болуру — ССРЭ хамаатызының хүлээлгези» деп бижээн. Ынчангаш хамааты бүрүзү хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин тоттеглекчи чоруктардан, бойдустуң халавындан, өрт айыылындан камгалаар ужурлуг.

Ниитиниң-даа, хамаатыларның-даа өнчү-хөреңгизинге өрттүң чедирип турар когаралының хемчээли улуг. Ону чүгле [illegible]

[illegible] Чижээ, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында, бүдүрүлгелеринде ол ажылды тургускан негелдеге дүүшпес. [illegible]

[illegible] суурда тургустунмааныңдан, дарый хемчег алырынга элээн шаптараазыннар тургустунган. Совхозта суг сөөртүр машиналар бар-даа болза, оларның чаңгызын-даа өрт өжүреринге таарыштыр дерип белеткевээн болган. Өртке удур айыыл чок чоруктуу хандырарының айтырыын «Чаа орук» совхозтуң [illegible] оон мурнунда база чаңгыс эвес удаа сагындырып турган-даа болза, оон күүселдези кошкак болганы [illegible]

[illegible]

турган. Ындыг-даа болза анаа хамаарыштыр тодаргай хемчег алдынмаан.

Ог-бүле ээлериниң талазындан бичии уругларның от-биле, отка дүрген кывыычал чүүлдер-биле ойнаарын хоруп, оларның уругларының четпес черлеринге салыры чугула. Бичии уругларның от-биле ойнапе, азы дүрген кывыычал чүүлдер-биле ойнап турганындан болган өрт эвээш эвес болгай. Ынчангаш ол айыылды болдурбазының хемчеглерин [illegible]

[illegible]

К. АРТЕПОВ.
Тыва АССР-ниң ИХМ-зиниң өртке удур хандыралганың инженери.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН СЕС УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Саая Будааканаевна **Хертек** — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

ЧЕДИ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Хертековна **Бегзи** — Кара-Хол суурда почта салбырының почтачызы.

Мария Калчан-ooловна **Кюжюгет** — Кара-Хол ортумак школазының лаборантызы.

Зинаида Салчаковна **Норбу** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дайынчы Чулдумовна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Унгуловна **Салчак** — Тээли суурда райпо ажылчыны.

Шожутмаа Сундуйовна **Хертек** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

АЛДЫ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Акыяевна **Иргит** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Хомушкуевна **Лопсан** — Тээли райпозунда повар.

Чечек Саавеевна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозта повар.

БЕШ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Билчитмаа Дюгюровна **Домур** — Шуй ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Наталья Шоюновна **Каазыр-оол** — «Тыва септелге-тудуг» трестиниң СТУ-нуң шеверлекчизи.

Уер Калтан-ооловна **Ортаат** — Кара-Хол суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Кужугетовна **Сагаан** — Тээли сес чыл школазының техниктиг ажылчыны.

Феня Сотпаевна **Соян** — район эмнелгезиниң техниктиг ажылчыны.

Кара-кыс Кужугетовна **Тойбухаа** — районнуң социал хандырылга килдизиниң инспектору.

Кара-кыс Каткак-ооловна **Хертек** — районнуң харылзаа бөлдүриниң монтёру.

Кара-кыс Комбуевна **Хертек** — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Чойган Хомушкуевна **Хомушку** — «Мугур-Аксы» совхозтуң саанчызы.

МӨНГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН БЕШ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күнзең Кунгаевна **Иргит** — Кызыл-Хая суурда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН АЛДЫ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Доржуевна **Донгак** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Степановна **Сундуй** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

БЕШ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Лизенмаа Сандановна **Багай-оол** — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Мария Мааныевна **Биче-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Дыдырааш Тюлюшевна **Маадырыкчы** — Терлиг-Хаяда столовая ажылчыны.

Чечек Бокпан-ооловна **Ооржак** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Анаш Кужугетовна **Хөлчүгей** — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Васильевна **Эрексен** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

(Уланчылыг).

САЛБЫРНЫҢ БААЗАЗЫНГА

«Тээли» совхозта хөй-ниити организацияларының дургулгазын солчулгазының семинарын «Тээли» совхозта партком Кызыл-Даг салбырының баазазынга эрттирген. Аңаа Кызыл-Даг көдээ Советтиң күүсекомунуң даргазы Очур-оол күүскомунуң талазындан хөй-ниити организациялары-биле канчаар ажылдап турарының, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Ө. Моңгуш агитбажыңнар аайы-биле кижизидилге ажылын чорудуп турарының дургулгазын чыылганнарга таныштырган. Ында профэвилел, комсомол организацияларының ажылының талазы-биле дыңнадыглар база болгулаан. Хөй-ниити организацияларының документилер-биле ажылын база таныжылган.

Сөөлгү чылдарда салбырда хөй-ниити организацияларын дамчыштыр чон ортузунга политмассалыг ажыл элээн эки-жээн. Ылаңгыя чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылдарынче кичээнгей күштелген. Олар чаңгыс аай угланыышкынныг, бир демниг ажылдап турар. Оон түңнелинде ында корум-чурум үрээр, арага-дарыже хандыгар чоруктар кызырылган.

Семинарның түңнелинде оон киржикчилери арга-дуржулгазын солчуп, суурда уруглар албан черлериниң байдалын сонуургаан.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОМИТЕТТИҢ ХУРАЛЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң сессиязы Женевада ажыттынган. Комитеттиң составында бактааган 40 чурттуң төлээлекчилери чепсегленишкинниң дүжүреринин херек кырында бүгү талаларынга хамаарышкан дыка хөй айтырыгларны чугаалажыр. Сессияның кол сорулгазы—бир дөмей айыыл чок турарын шыңгыы сагыырынга болгаш күрүнелерниң эрге-ажыктарын барымдаалаарынга үндезилээш, чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазынга боттуг бүрүнгаар алгыышкынны чедип алырындан НАТО боо-чепсекти эндере бүдүрерин немей өстүрерин кызыдып турар мындыг байдалдарда чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле амгы сессияга боттуг түңнелдерни чедип алыры онза ужур-дузалыг болур.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити дүжүрери, химиктиг болгаш радиологтуг боо-чепсекти, массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа хевирлерин болгаш системаларын хоруур черлериг айтырыглар сессияның хүн чурумунда база турар. Ядролуг чепсекти дүжүреринин, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок болурунуң магадылалдарын быжыглаарының айтырыын комитеттиң кежигүннери көөр. Чепсегленишкинниң дүжүрери дээш бүгү чүүлдерин хаара туткан программаны ажылдап кылырының дугайында болгаш өске-даа чамдык айтырыгларны чугаалажыр.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш чепсегленишкинниң дүжүрер дээш идепкейлиг туржуп турар Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар комитеттиң ажылынга улуг рольдуг. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чоокта чаагы 35-ки сессиязынга ССРЭ дайын кыжаныын биле эдеринче угланган хемчеглерниң калбак программазын саналдап, «Тайбың болгаш чепсегленишкинниң дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруунуң магадылалы дээш» тайылбырлыг бижикти киирген база чугаалап кагза чогуур.

КНО-нуң чиигине секретары К. Вальдхаймның чагаазын комитет хуралынга номчаан. Ядролуг чепсекти дүжүрер, ядролуг дайынның кыжаныын болдурбас дугайында айтырыгны чугаалажырынче комитет оон кичээнгейин салыр ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитет даргазы Франция чурттуг Ф. де Ла Горс бо органның ажылынга дептиилге чедип алырынга делегейниң амгы байдалы ниити-биле экижидери илиг бээр ийик деп чугаазынга айыткан. Мексика чурттуг А. Гарсиа Роблес стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында чөрээни эң дүрген күштүг болдуруп киирзин деп негелдени дет кааш, ол чорук «бүгү чурттарның, бүгү улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарышып турар» деп демдеглээн. Вашингтоннуң «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайын дугайында кодурген үзел-бодалын буруу шапкан.

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

МАДРИД. Испанияның металлургия үлетпүрүнүң 40 муң ажылчыннары болгаш албан хаакчылары профэвилелдериниң кыйгырыын ёзугаар 24 шактыг бүгү-ниитиг ажыл-соксадыышкынның чарлаан. Олар ажыл-биле хандырарын негеп, ажылчыннарны бүдүрүлге ээлериниң ажылдан үндүрер деп планнап турарынга удурланып турар. Испанияның «Иберия» дээр эң улуг ужар чүүл компаниязының черде ажылдакчылары түр үениң ажыл-соксадыышкынын чорудуп турар. Ажылчы чоннар ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажыл байдалдарын экижидерин чедип алырын оралдажып турар.

(СЭТА).

АДР. Афган революцияның дайзыннарынга удур демиселге чүгле армия болгаш айыыл чок чоруктуң күштери эвес, партийжи активтер болгаш аныяктар база калбаа-биле киржип турар. Олар чурттакчылар ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, чоннуң айыыл чок чоруун хандырар дээш бүгү-ле күштерин мөөнней турарлар.

ЧУРУКТА: Камгалал комитединиң кежигүннериниң Кунар провинциязының тараачыннары-биле беседалажып турары.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

ПРАГА. «Кызыл Чепельдиц» болгаш Тольяттиниң автомобиль кылыкчыларының күш-ажылчы эгелээшкиннериниң аалдарлыг эстафетазын бо чылын «Школа» дээр чехословак чурттуг каттыжыышкыны социалистиг хүлээп алган. Социалистиг Чехословакияның машина тудуушкунунуң эң улуг бүдүрүлгезиниң ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар кылдыр Совет Эвилелиниң чагыгларын хуусаа бетинде күүседир бедик социалистиг хүлээлгелерин алган.

Жданов аттыг Ильич аттыг заводта «Кварто-3000» дээр деригдерекселлер, ол ышкаш локомотивтер, металл сайзырады ажылдаар станоктар, суднободалдырыкчыларынга ажыглаар дискеттелчек чаллар, «Школалыг» маркалыг өскелээ машиналар болгаш агрегаттар хуусааларындан мурнады келир.

(СЭТА).

КОМИССИЯ ЧЫЫЛГАН

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП-тың IX съездизинге белеткел-биле холбаштыр комиссияның хуралы ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Канняның даргалаашкыны-биле Варшавага болган. Оон киржикчилери съездиниң программа угланыышкыннарын чугаалашкан.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары С. Ольшовский хуралга илеткел кылган. Оон чугаалааны болза: Польшага амыдыралды чогумчуда тургузарынче, ур кризистен чурту, ылаңгыя экономиканы адырып алырынга таарышкан байдалдарны тургузарынче ПКАП-тың, акы-дунмалышкы эвилелчи партияларның, чоннуң чаңгыс эп фронтузунуң бүгү-ле боттуг күштериниң чайгылыш чок чуткулу ниитилелдиң корум-чурумунга айыылдыг кылдыр туруп турар угланыышкыннарның база хөделиишкиннериниң түңнелинде хөй санныг моондактарга таваржып турар. Ындыг-бөлүк болгаш корум-чурум чок чоруктарның күткүкчүлери политиктиг болгаш уржуктуг ажыл соксадыышкыннарын организастап, ниитилелдиң болгаш экономиканың байдалын нарыыдадып, чоннуң херегцеелдерин хандырарын дорайтадып орар чидириглерни болдурбушаан, ол-ла чүүлдерин ыяап бүру чылдактар-биле кара-сагышка ажыглап турарлар.

Ындыг болгаш корум-чурум чок чоруктарны улам ханыладырынга идегеп салып, сураглыг чылдагааннар-биле ниитиниң байдалдарны баксырадырынче чуткуп салып турар ындыг күштерниң кордалдарынга чорудар бистиң партиявыс дурумнарының болгаш чугаалажыышкыннарның шугумун чайгылыш чокка чорудуп, маргылдааларны шиитпирлээринге, чурттуң эрге-ажыктарынга таарышкан эки шиитпирлерни тодарадып алырынга оларны шын арга кылдыр санап турар. Ол шугум социалистиг күрүнениң бүдүн турарын, оон албан черлерин конституцияны болгаш ажылчын ангының партиязының туружун быжыы-биле камгалап турар.

Ниитилелдиң улам-на калбаа бөлүктери туруп турар айыылды билип турар дээрзин С. Ольшовский онзалап демдеглээн. Амыдыралга кады болгаш организастыг боттандыраары эргежок чугула тодаргай шиитпирлерни чогум-на харын оларга саналдап турар бис. Ындыг чорукту болгаш корум-чурум үреп турарлар-биле демиселди ол чорук негеп турар ПКАП ТК-ның VI болгаш VII пленумнарынга тодаргайлаттынган угланыышкынның чедиишкинни хандырар апаар бистиң партиявыстың политиктиг идепкейин күштелдирерин ол негеп турар.

Оон соонда илеткелчи партияның IX съездизинге ПКАП ТК-ның тезистериниң төлевилелин тодарадып көргускен. Тезистер бөлүүн коммунистерниң болгаш партия эге организацияларының хөй санныг саналдарын өөренип, барымдаалап турар. Ынчалзажок оларның аразында хүлээп алырының кандыг-даа аргазы чок саналдар база бар деп, С. Ольшовский түңнелинде чугаалаан.

АКШ-ТЫҢ ДЕТКИИШКИНИ

ВАШИНГТОН. Сальвадорда болгаш Гватемалада диктатор-жу дерзии ёзу-чурумнар кандыг-даа буруузу чок кижилерниң массалыг хемчээлдерге кыргып-кыдып турар деп, бөмбүрзектиң барыын талазының херектериниң талазы-биле дээр америк хөй-ниити организациязының чыллын парлаар илеткелинде чугаалаан. Төп Американың каттыштыр 12 миллион чурттакчы чоннуг ол ийи чуртунга чүгле сөөлгү чылда бедии дерзиилээшкинниң болгаш хуулгаашкынның түңнелинде 15 муң кижи өлген, оларның аразындан 10 муң кижини сальвадор хунта кылган. Сальвадор хунта АКШ-тың чүзүн-бүрү деткимчези-биле болуп, чонунга удур ындыг дүрүм чок, өлүрүкчү, ырыкчы үүлгедиишкиннерни кылып турар.

Төп Американың база бир өске чуртунда — Гондураста база шак-ла ындыг үүлгедиишкиннер чорук, чоннуң демиселин базарда шуут ажык кужу-туруушкунун ажыглап турар.

Кижилерни оорлаан, хилинчектээн, өлүрген дугайында дыңнадыглар Чилиден, Парагвайдан, Уругвайдан кээп уламчылавышаан. Сөөлгү чылдарда ол чурттарга муң-муң патриоттарны чок кылган ийикпе азы кара-бажыңнаан.

Латин Американың реакцылыг ёзу-чурумнарының кара-бажыңнарында политика талазы-биле хоругдаттырган он-он муң кижилер хилинчектенип чыдар деп бөмбүрзектиң барыын талазының херектериниң талазы-биле чөвүлел түңнелинде демдеглээн.

(СЭТА).

А. Майдананы камгалаар

КАРАКАС. (СЭТА). Парагвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары Антонио Майдананың амы-тыны айыылда таварышкан. Оон амы-тынын камгалаары — делегейниң дептиилгелиг бүгү кижилериниң хүлээлгези болуп турар деп, Венесуэла-парагвайның культура харылзааларының ассоциациязы медеглээн.

Парагвайның дерзии диктатору Стресснерниң ёзу-чуруму удурланыышкын шимчээшкининиң удуртукчузун ёзугаар алырга, эрткен чылдың август 27-де Буэнос-Айрес хоорайга оор ёзу-биле туттурган А. Майдананы бир ай бурунгаар Парагвайның найысылалы Асунсьон хоорайның кара-бажыңында аппарган болгаш оону дерзии ёзу-биле эрии-деп, байысаап турар. Парагвайның Компартиязының удуртукчузунуң амы-тыны шимчээшкин айыыл-да таварышкан.

Дерзии диктатураның кара-бажыңнарында хилинчектенип чыдар А. Майдананың болгаш Парагвайның өске-даа патриоттарының амы-тынын камгалап алыр дээш кампанияны долгандыраар калбартырынче Парагвайның болгаш бүгү делегейниң дептиилгелиг хөй-ниитизин ассоциация кыйгырган.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

БОНН. Демократтыг таалаар [illegible] истерияның антидемократтыг практиказынга удурланыышкынның неделязы Германияның Федеративтиг Республиказында болуп эрттип турар. Демократтыг организацияларның төлээлекчилериниң чыыштары болгаш митингилери Ахен, Гиссен, Ганновер, Гамбурга болгаш Барыын Германияның өске-даа хоорайларынга болган.

● **ТЕГЕРАН.** Тегеранның радиозунуң дыңнадыганы [illegible] Иранның президентизи А. Банисадр Хомейниниң [illegible] Иран [illegible] хандырар сорулга-биле артык [illegible] медеглээн. Иранның президентизиниң ол медеглели АКШ-тың күрүне секретары Хейгиниң «АКШ мооң соңгаар Иранга боо-чепсекти бербес» деп медеглелинге харыы болган.

Иран мооң мурнунда АКШ-тан боо-чепсек садып алыр дээш хөй миллиард долларлар тө[illegible] турган. Ынчалза-даа ол боо-чепсекти Иранга берииндең Американың Каттышкан Штаттары ойталаан.

● **ЛУАНДА.** Мурнуу Африкада негр бичии уруглардың чартыы кезии үш харга чедир [illegible] Бантустанда хоорай [illegible] уругларның бирээзи, көдээ черлерде [illegible] Чыл чедир [illegible] негр уругларның 20 [illegible] өлүп турар.

● **НЬЮ-ЙОРК.** «[illegible]» энергия компаниязының 4 200 ажылчыннарының 8 ай [illegible] ажыл соксадыышкыны тиилелгелиг доозулган. Шалыыны өстүрер болгаш күш-ажыл байдалдарын экижидер [illegible] ажылчыннарның негелдезин компанияның удуртулгазы хандырар ужурга таварышкан.

● **ДЖАКАРТА.** Индонезияның ажылчыннарының 60 хуузунуң хүнде шалыны 600 рупийден (66 копеек) ашпайн турар. Аъш-чем продуктуларының болгаш амыдыралга эргежок чугула барааннарның өртектери бедээн, амгы үеде ол шалыг хлеб болгаш рис садып алырынга безин четпейн турар. Индонезияның ажылчыннарының профэвилел чөвүлелиниң чиигине даргазы А. Судоно ол дугайын чоокта чаа медеглээн.

(СЭТА).

АЖЫК ХОЛГААРЛААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорнуң иштики херектеринге болуушкун холгаарлаашкынның Американың Каттышкан Штаттарының мооң соңгаар чажырып эргежок чугула азы ам төнген деп, АКШ-тың чаа чагыргазы санап турар. Ынчаарга Сальвадорда чоннуң удур дерзии шериг хунтазы чүгле америк империалистерниң шериг болгаш экономиктиг калбак дузаламчызының түңнелинде эрге-чагыргада шыгжанып турары билдингир болгай.

Сальвадорнуң иштики херектеринге каржы холгаарлаашкынның амга чедир АКШ-тың Сан-Сальвадор хоорайда элчини Р. Уайт боттандырып келген. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг улам каржы кижи-биле Р. Уайтының солуурун шиитпирлээн. Ынчаарга Сальвадорга хамаарыштыр АКШ-тың политиказын тодаргайлаарынга болгаш чорударынга Уайт чугула рольду ойнаан деп, «Нью-Йорк таймс» солуну санап турар.

Латин Америкага хамаарыштыр АКШ-тың политиказынга чаа үе-чада ам эгелээн деп, ол солун бижээн. Ол политиканың чаа үе-чадазы—Сальвадорга болгаш Латин Американың өске-даа чурттарынга хамаарыштыр АКШ-тың холгаарлап кирериниң ажыы-биле чорудары болур деп, «Нью-Йорк таймс» айыткан.

Латин Американың чамдык чурттарында реакцылыг эрге-чагыргаларга хөй боо-чепсекти бээрин, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң үрелгекчи хөделиишкиннерин Латин Америкага улам күштелдирерин Каттышкан Штаттарның чаа администрациязы планнап турар.

БЛОК ТУРГУЗУП ТУРАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Персид мугулдуруунуң зоназының элээн каш күрүнелериниң каттыжыышкынын тургузарының планнарын мусульман чурттарның күрүне болгаш чазактар баштыңнарының Эт-Таифке (Сауд Аравиязы) чоокта чаа болган конференциязынга чугаалажып көргенин Индияның парлалгазы дыңнаткан. Ол сорулга-биле Оманның, Катарның, Бахрейнниң болгаш өске-даа чамдык чурттарның каттыжыышкынынга чажыт чугаалажыг чоруткан.

Ындыг каттыжыышкынның үндезинин тургустунган болгаш аңаа Сауд Аравияның салдарлыг ролюнга барыын талазы күрүнелер байыр чедирип турар-дыр деп, «Таймс оф Индиа» солуну бижээн.

Вашингтон бодунуң шериг-политиктиг күчүзүн Чоокку болгаш Ортаа Чөөн чүкке улам күштелдирер сорулга-биле Персид мугулдуруунга реакцылыг блокту тургузарын шаглаладыр планнап эгелээн.

КАИР. (СЭТА). Персид мугулдуруунуң күрүнелериниң планнаттынган ол каттыжыышкыны Совет Эвилелинге удур угланган болгаш америк политиканы өөрен турар ужурлуг деп, Египеттиң «Аль-Ахбар» солуну ажыы-биле бижээн. «Совет кыжаныышкыны» дээр хоозун чугулурулгазынга ол солун бүзүревейн, Персид мугулдуруунуң күрүнелериниң чаа эвилелиниң дүвүреңниг болдурар төлээзе, аңаа АКШ-тың дузаламчызы эргежок чугула деп айыткан.

Пассажирлер саналдап, шугумчулеп, сүмелеп тур

АРГЫЖЫЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Хоорайларга болгаш көдээ черлерге пассажирлер аргыштырар автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын экижидерин, автобустарның шимчээшкининиң доктаамал болгаш удаа-дараа болурун бедидерин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан. Бо айыттынган сорулгаларга хамаарышкан ажылдар республикада багай эвес боттанып келген. Ынчалза-даа чамдык районнарда пассажирлер аргыштырылгазында четпестер ам-даа бар. Оон дугайында республиканың чамдык районнарының төптери-биле суурларының аразында пассажирлер аргыштырылгазын четпес организастап келгенин илереткен чагаалар редакцияга ээп турар.

Дарый чайлатса

Эрткен чыл арын-бажы ажылдаар шонуп турар сооккүннериниң бирээзинде январьның 14-те 63-40 ТВБ дугаарлыг автобус Чадааналдан Хандагайты суурга чедип келди. Манап турган дөлгеевистиң чолаачызы «эзенгизин» элээн дыңзыдыпкан кижи болду. Ажыл-херек бүдүрер дээн пассажирлер ол автобуска олурар ужурга таварышты.

Чолаачывыстың ындазында шорулактыы хөлчок. Олуттарда олургулаан улуг-биче пассажирлерни ол-бо соглээр-даа. Руль туткан ээриик чолаачының автобузу Хөндергейниң улуг артын арай боорда ашкаш, кудургайлап бадыпты. «Хөглүгбейин» чоогланкан чолаачының карактары «чиип», холу дыңзып келгени ол чүве ийикпе, мурнуңда чораан машинаны эртер бодап чораш, оруктан үнс халыда берди. Автобус чүгле аңдарылбады. Орук кыдыында кылын хөртүк бистиң амы-тынывысты алгаш баар.

Удатпаанда автобус улуг онгарже киргеш туруп алды. Чорук чораан чолаачылар бисти ында көргүзер дээш автобусту онгардан үндүр тырттырып чадап кагды. Ынчап турувуста карайгылаай берди. Соогу [illegible] Халалыг чолаачының [illegible] турушкан [illegible] бажыңынга баргаш, аңаа [illegible]

Эртенинде чолаачылыс автобузун оңгардан үндүр тырттырып алгаш, бисти-даа албаны Чадаанаже бады барган болган. Чорумал машиналар доктааш чамдыктарывыс Чадаанаже, артканнары — Хандагайтыже дедир чорупкан.

Ол-бо маршруттарже үнер автобустарны манааш, соокка шимирнигип донган пассажирлер Чадааның автовокзалынга эңдерли бээр. Чамдык рейстерже үнер автобустарның кажан кээри, ол маршрутче үнер-үнмези шуут билдинмес, чонну манадып турар. Чамдык автобустар доктааттынган шагындан озалдап рейсче үнер, а чамдыкта шуут үнмейн баар. Автобусту [illegible] чадааш чадаглай берген пассажирлер дук чарып алыры-биле хоорайже дедир базыптар. Бо таарымча чок байдалдар чорук чораан пассажирлерге дыка-ла халалыг.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитеди. Чадаана АТБ-зының удуртукчулары пассажирлер аргыштырылгазында ындыг четпестерин дарый чайладыр дээрзинге идегел [illegible]

Н. МОНГУШ
В. ОЧУР

Өвүр район.

◆

Чоннуң дилээ

«[illegible]» совхозтуң Кызыл-Тайга салбыры өске бүгү [illegible] чер хүн бүрү сайзырап турар. Шагның дөрт эргилдезиниң үезинде Кызыл-Тайга, Сүт-Хөл, Чадаана аразынга аргыжары кончуг берге. Чер аразы база ырак. Чыыш үе дужуп, Хемчик хем дошкан берген үеде автобус аргыжылгазы улам бергедээр.

Чадаана — Сүт-Хөл — Бора-Тайга база Чадаана — Сүт-Хөл — Аллан-Маадыр аразынга автобустар чамдыкта [illegible] бейн-даа баар таварылгалар бар. Ук автобустарга олурар дээн пассажирлер Кызыл-Тайгадан Сүт-Хөл чедип ээр дээш дыка берге байдалга таваржып турар. Бо аразынга чалаг кылаштап, чорук чораан ийи-чаңгыс чүък машиналары доскааш аңаа олуруп алгаш-даа чоруп турар. Ынчангаш Чадаана — Сүт-Хөл — Кызыл-Тайга аразынга база бир маршрутту ажыдып бээрин суурнуң чурттакчылары [illegible] идегел-биле дилеп турар.

Т. САНДУ.

◆

Чадаглаан чурттакчылар

Автобустар аргыжылгазының чаа расписаниезин тургузганының соонда Тарлаг суурнуң чурттакчыларының сөөзү тову Аржаан суур болгаш Туран хоорай-биле аргыжары дыка бергедээн. Ажыл-херек бүдүрер дээш бо аразынга [illegible] чурда ийи хүнүнүң ажыл [illegible] тын үзер ужурга таваржып турар.

Мооң мурнунда турган расписание ёзугаар Тарлагаа [illegible] үнгеш, ажыл-херекти бүдүрүп алгаш, кежээниин [illegible] үезинде суурувусче ээп чедер турдувус. Ам ындыг эвес. Район төвүнден Аржаанга келген автобус [illegible] Ынчангаш Тарлагаа [illegible]

БӨЛҮК АВТОРЛАР.

◆

Келбестээн

Мооң мурнунда чылдарда Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал аразынга пассажирлер дажыглаар автобус доктаамал чоруп келген. Эрткен 1980 чылда болгаш амгы үеге чедир ол маршрут-биле чораан автобус Баян-Кол суурга келбээн болгаш ооң доктаар, чедер чери безин орта билдинмес апарган.

Чайгы үеде Улуг-Хемниң кежип турар пором чанынга, кыжын Оттук-Даш фермазынга пассажирлерни дүжүрүп каапкаш чоруй баар. Фермадан суурга чедир чеди километр хирени оруктуг чалаг кылаштап эртер ужурга таваржып келдивис. Чайның изиг халыынында, кыштың чыварлыг [illegible] бо аразынга чалаг кылаштаары дыка берге. Ынчангаш ук маршрутта чоруп турар автобустар Баян-Кол суурну таварып эртип турар болзуларын суурнуң чурттакчылары дилеп турар.

С. СЕДЕН.

Кызыл району.

◆

Расписаниени сагыыр ужурлуг

Чадаана — республиканың барыын районнарынче баар кол оруктуң беддири хоорай. Оон-биле кады ол Өвүр районнуң [illegible] база [illegible] деп болур. Бистер, өвүржүлер, республика найыысылалы болгаш өске-даа черлерже ынча-ла ону таварып баар. Сөөлгү үеде орукту чамдык кижи кыйдыпкан, амгы үениң таарымчалыг автобустары-даа саат чок чорудур болур аргалыг апарганы билдинер-ле чорук-тур.

Ынчалза-даа Чадааның [illegible] ооң пассажир автобустарының шимчээшкининде улуг четпестер барын ажыы-биле чугаалаар херек. Чамдык Чадаанадан Хандагайтыже чоруп турар автобустуң ынаар үнер шагы эртенгиниң 7 шак 40 минута деп расписаниеде улаттыр бижээн, [illegible] Пассажирлер оон ыяк саналы-биле дан бажында-ла автостанцияга чедер [illegible] Ынчанмайн канчаар, [illegible] дээрге дүрүм болгай. А оон үреп турар кижилер ол автостанцияның ажылдакчылары, автобус чолаачылары болуп турары [illegible] баар автобустар [illegible] 2-3 шак озалдап үнер [illegible] апарган. Оон чылдагаан [illegible] Өвүр районга [illegible] чедир [illegible] Торгалыг четпейн, орук ара [illegible] таваржып турар.

Чадааның автостанциязының ажылында четпестерниң бирээзи автобустарның чоруурунуң дугайында радио дамчыштыр чарлавайн турары болур. Чамдыкта автобус чолаачызы кээп келгеш, «Хандагайты баар кижилер бар бе?» деп айтырып, автобузу-биле базыптар.

Үстүнде четпестер талазы-биле республиканың автовокзалдар болгаш автостанцияларының бүдүрүлге каттыжыышкынның удуртукчулары хемчег ап, Чадааның автостанциязының ажылын экижидер [illegible]

Х. СЕМИС.

Өвүр район, Солчур.

Янзы-бүрү медээлер

ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Чоокта чаа ОСВОД-туң отчёт-соңгулдалыг республика конференциязы болуп эрткен. Аңаа Тыва ОСВОД республика чөвүлелиниң даргазы Г. Конуркин илеткел кылгаш, эрткен чылдың түңнелдеринге доктаавышаан, чамдык эге организацияларның ажылының идепкейжээнин айыткан. Чижээ, «Тываноммунэнерго», автосептелге заводу ышкаш коллективтерде сугга дүшкен кижилерниң амы-тынын камгалаар херекке киржилгези улгаткан, ында активчилерниң саны өскен.

Суг кырынга камгаланыышның бүгү-россия ниитилелиниң ат-алдары бистиң республикада улам нептереп, ооң кежигүннери чыл санында көвүдеп турарын РСФСР-ниң ОСВОД төп чөвүлелиниң пропаганда болгаш агитация секторунуң эргелекчизи В. Акишин демдеглээн.

Л. САТ.

АЖЫЛЧЫННАР УРУГЛАРЫНГА

Киргизияның ойнаарныстар театрының бот-тывынгыр артистери боттарының тургусканы баштайгы «Борбаанай» деп шиизин Курментиниң цемент заводунуң ажылчыннарының уругларынга бараалгаткан.

Орус улустуң аас чогаалынга үндезилээн ол шиини тургузарынга профессионал артистер улуг үлүг-хуузун киирген. Чогаалыкчы кады ажылдажылга талазы-биле чарышкан кереэзин ёзугаар олар «Фитиль» деп агитбригадага кылгаш өске-даа студияларга заводтарның бот-тывынгыр бөлгүмнеринге дузалажып турарлар. Амгы үеде уран чүүлдүң үш муң ажыг коллективтери Киргизияда ажылдап турар, ында чүс муң хире кижи хаара тудтунган.

ӨРТ ӨЖҮРТТҮНГЕН

Дүн дужуп. суур удаан. Чүгле ында-мында каш бажыңнарның соңгаларында сайгылгаан чырыы ам-даа өшпээн. Суурнуң Центральная кудумчузунуң чурттакчыларын «Шымдаңар, өрт!» деэн дүвүрээзин оттурупкан. Өрт үнген бажыңның иштин ыш хөме апкан болду. Өрт чоорту ээскуп, чалбыышталып, шала өрттенип эгелээн. Чамдык кижилер шаланы туруп турда, өскелери кудунтан суг узуп, чалбыышты өжүрүп турганнар.

Удаваанда чурттакчыларның дузазы-биле өрт өшкен.

Б. МАНДЫП-ООЛ.
Баян-Кол суур.

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

АЗИЯНЫҢ ЭҢ СОҢГУ ЧҮГҮНДЕ

«Дээрии чүгле улуг сылдыстар каастаар эвес, бичии сылдыстар база каастаар боор чүве»—деп, долган-өгбелер боттарының улус чонунуң дугайында мынча дээр. Долганнар дээрге Сибирьниң болгаш ССРЭ-ниң Кыдыкы Соңгу чүгүнүң 26 янзы-бүрү үндезин улустарының бирээзи, ээзош санныг чок. 1979 чылдың чизези-биле алырга, оларның саны 5 муң 300 кижи турган. А 1926 чылда олар чүгле 699 кижи чедип турган.

— Мээң чонум ненецтер-биле, нганасаннар-биле болгаш өске-даа бичии национал улустар-биле кады барык үш век дургузунда Азий диптиң эң соңгу чүгүнде Таймыр чартыы ортулукка чурттап келген — деп, аныг кижи уруу, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, эң баштайгы долган херээжен шүлүкчү Огдо Аксенова чугаалаар.—Бистиң оранывыстың агаар-бойдузу кончуг кадыг-дошкун чер. Ынчалза-даа ада-өгбелерге бистиң бичеривис моон-даа артык кадыг-дошкун турган, чүге дээрге хааныг Россияның хоойлу-дүрүмү кымга-даа деңэрге бербейн чораан. Соңгу чүктүң ивижилерниң болгаш аңчыларының өг-бүлелери янзы-бүрү аарыг-аржыктан, аш-чуттан хөй-хөйү-биле өлүп, кырлып, адыы-түрези, эртем-медел чок, чон үжүк-бижик-даа чок, эмчи хандырылгазы деп чүве-даа билбес чораан.

«Ажыг-шужуг мыгырттаалган
Ак хар тайгаа төрүттүнмаан.
Амданныг чем боостаан
ашпас.
Аккыр аъдиң чылыг көрбес.
Азарганчыг арны-бажын
Арта чараш хүлүмзүрбес.
Кезээде-ле муңгак болур
Кээргенчиг төлүм-дүр сен...»

—деп, шаанда долган херээжен чон чаа төрүттүнген ажы төлүнге ындыг муңгаранчыг ырны ырлап берип чораан.

Эрткен 63 чылдарның дургузунда Таймырның агаар-бойдузу бичии-даа чымчаваан. Ынчалза-даа мээң чаңгыс чер чурттугларымга чаа, өөрүшкүлүг амыдырал келген. Улуг Октябрьның ачызында бис күрүнениң чылыг, чымчак сагыш човаашкынын көрүп, эдилеп чор бис. Бичии ыяй улус чоннар Октябрьның ачызында баштайгы амыдыралдың төреп бөлүүнден социализмче шилчип кирер аргалыг болган. Кандыг-даа национал совет кижи бүрүзү деӊ эргелиглерниң аразынга деӊ эргелиг боор амыдырап-чурттаар арганы Октябрь революциязы, ооң национал политиказы шаңнаан...

Шоолут узун эвес, эрес-шудургу Огдо Аксенова Таймыр (Долган-Ненец) автономнуг округтуң административтиг төвү Дудинка хоорайны мени кузелдии-биле таныштырды. Ук хоорайның хары 300 чыл ажып турар. Ооң хөй каът бажыңнарлыг кудумчулары Енисей хемниң эриинде үскен. Бажың бүрүзүнде сайгылгаан, газ, суг дамчыдылгазы, канализация телефон бар. Ол бүгү бажыңнар, эт-херекселди Соңгу чүкке тускай таарыштырган төлевилелдерни ёзугаар туткан.

Дудинканың далай болгаш хем өртээли ажыглалга киргенден бээр ам дөртен чыл чедип турар. Транспорт суднолары атомнуг ледоколдарның дузазы-биле Соңгу Доштуг океанның далайлары дамчыштыр янзы-бүрү чүъктерни аңаа чылдың узун чок чедирип эккеп турар.

Хоорайның элээн каш школа-интернаттарында ивижилерниң болгаш аңчыларның ажы-төлдери кургненин долу хандырылгазынга өөренмишаан ортумак эртемни чедип ап турар. Дудинкада Соңгу чүктүң кодээ ажыл-агыйынга эргежок чугула специалистерни белеткээр техникум, медицина болгаш музыка училищелери, он-он библиотекалар болгаш клубтар, спорт болгаш танцы залдары бар. Бөгүн аңаа төп болгаш түс чериниң телевидение дамчыдылгаларын-даа көрүп болур, а Дудинка радиозунуң программаларын дөрт дылда: долган, ненец, нганасан болгаш орус дылдарда чорудуп турар.

Таймырда черлик болгаш азырал ивилериниң делегейде эң хөй коданы — барык 600 муң чыгыы иви туруп турар. Соңгу чүк улузунуң үе-дүнтен бээр кылып келген иви ажылы ам болбаазын техника-биле хандыртынган: ивижилерде рациялар, самолеттар, вертолёттар, снегоходтар болгаш бир черден бир черге көжүп келгеш, белен эптеп алыр чылыг, чырык бажыңнар-даа бар. Долганнарның эрте шагдан бээр кылып келген аңныыр ажылынга база-ла улуг чаарттылгалар болган.

Бөгүн долганнар чүгле алдар-сураглыг ивижилерниң болгаш аңчыларының аттары эвес, харын улуг эртемденнерниң аттарын база чоргаарал-биле адап турар. Оларның санынга, чижээ, географ Григорий Петров болгаш төөгүчү Татьяна Еремина хамааржыр. Долганнарда боттарының эмчилери, инженерлери, геологтары, актёрлары база бар. А Соңгу чүк улустарының «Хейро» («Үнген хүн») деп аттыг ыры болгаш танцының таймыр ансамблин бистиң чурттуң дыка хөй хоорайларында эки билир, ооң концерттерин Москваның болгаш Ленинградтың эң улуг залдарынга көргүскүлээн.

—Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бис шуптувус, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, акы-дуңма улустарның улуг өг-бүлезинде эки чаагай чурттап чор бис—деп Огдо Аксенова чугаалааш, чарлып чоруп турувуста, бодунуң шүлүктериниң элээн каш чыындызы номнарын мээң белек кылдыр берген чүве. Ол болза аңаа-ла бир номнар эвес, онзагай номнар, оларны мен сеткилимниң ханызындан өөрүп хүлээп алган мен. Ол номнарның парлалгага үнгени-биле чергелештир совет чечен чогаалга 76-гы чаа национал литература немешкен. Ол дээрге мырыңай чоокта чаа үжүк-бижии чок чораан бичии чоннуң литературазы-дыр.

Борис БЕЛОВ.
ПМА-ның корреспондентизи.
Дудинка—Красноярск.

●

МОСКВА. Тудуг физиказының эртем-шинчилел институдунда «Агаарның кылымал чырыдыкчызы» деп тускай установканың монтаж ажылдары дооступ турар. Ол установкага чырык үндүрер ийи муң хире чүүлдер турар. Олар ССРЭ-ниң кайы-даа зоналарынга дээр чырыдар арганы тывылдырар. «Агаарның кылымал чырыдыкчызының» дузазы-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң, чуртталга бажыңнарының, хөй-нитти тудугларның болгаш өске-даа объектилерниң чырыдыышкынын шинчилээр. Ооң аңгыда микрорайоннарның, кодээ суурларның, спортчу тудугларның девискээрлерин чырыдарынга база чугула болур.

ЧУРУКТА: «Агаарның кылымал чырыдыкчызы» деп установканың бир кезээ.

В. НОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

●

КАДЫГ-ДОШКУН ӨЙДЕ

Чаа кино

Евгений Матвеевтиң чаа тургусканы «Онза чугула даалга» деп кинозу Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тылда арткан кижилерниң эрес-маадырлыг куш-ажылын, салым-чолун көргүзүп турар.

«Бүгү чүвени дайзынны тиилээринче!», «Бүгү чүвени фронтуже!» деп кыйгырыгларның адаа-биле чүс-чүс кижилер фашистиг эжелекчилерден чуртун камгалаар дээш фронтуже чоруп турган.

—Тылдың аар-берге үейи. Дайзынның оруундан куш курлавырны, фабрика, заводтарны айыыл чок черлерже көжүрүп чайладыры тылда арткан кижилерниң база бир сорулгазы болу берген.

Ындыг кадыг-дошкун үеде шүүргедекчи «ИЛ-2» деп самолёт фронтуга хөйү-биле негеттине берген. Ооң бүдүрүлгезин кыска үе иштинде 2—3 катап өстүрер дугайында айтыышкын чедип келген. Заводтуң директору Шадуров, баштай бүдүрүлге килдизиниң даргазы, ооң чоорту завод директору апарган Кириллов, партия обкомунуң секретары Рубцов, бригадир Панченко. кол инженер Петров оларның билдилиг удуртулгазының база ажылчын кижилерниң шыдамыккай куш-ажылының түңнелинде фронт күчүлүг дайынчы шүүргедекчи «ИЛ-2»-биле чепсегленип турган.

Кинонуң маадырларының хууда амыдыралы хөй-ниитиниң-биле бүрүн дүгжүп турар. Завод директору коммунист Шадуров, бригадир Панченко куш-ажылчы одуругну ээлеп шаан, амы-тынындан чардыргар. Коммунист эжиниң ажыл-херээн уламчылаар, харысалгалыг даалга Кирилловка онаажыр. Ооң кадайы топтуг, кээргүг, хевир-шыраа корыштуг херээжен фронтуже ашаа чоруптайн турда-ла, шүүргедекчи «ИЛ-2» самолётка адыгжылап турган, маадырлыы-биле өлүр.

«Ужуп чоруур танк» деп адаткан шүүргедекчи «ИЛ-2»-ни бүдүрүп кылып турган кыргаңнар, херээжен кижилер болгаш элээди оолдар дендии аар-бергелерни шыдажып эртип турганнар. Чурттаар оран-сава, чиир аъш-чем чедишпес турзажок, дайзынны узуткаарынга «ИЛ-2»-ниң кайы хире чугулазын медерел билип, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дайын журнундаазындан 6 катап өстүрген.

—Шынар талазы-биле Күрүне комиссиязының хуралынга ужар чүүлдүң улуг ко-миссариадының төлээзи Демченко, обком секретары Рубцов болгаш заводтуң харысалгалыг ажылдакчылары киржип турарлар. Заводтуң кылган самолеттарының ийи-ле өрүк аре частын үрелген. Кымның буруузу-биле ындыг айыыл-халап болу бергенил? Оң хуралга тодарадыры-биле чыглып келгеннер. Ийи самолёттуң кайызы-даа дүнеки ээлчегге ажылдап турган дуңзалакчы Пивоварлоттуң үезинде кылдынган болган. Буруулуг кижи болганда, шынзы харысалгага онаажыр ужурлуг.

Заводтуң кадрлар килдизиниң даргазы Пивоварлоттуң хурал болуп турар өрээлче кыйгырып кээр. Олурганнарның мурнунда 12—13 хире харлыг, шоваа шырайлыг, бодунга ойлешпес улуг хоректээштиг бичии оол кеступ келир...

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, актёр болгаш режиссер Евгений Матвеев «Онза чугула даалга» деп кинозунуң дугайында мынчаар чугаалап турар: «Тылдың аар-берге куш-ажылчы кижилери дайын шөлүнде шериглер-биле бир дөмей эрес-дидим, өлүм чок маадырлыг чоруктарны кылып турганнар. Тиилелгениң чедип алырынга оларның көргүскен ажык-оргазы кайгамчык хүндүткелге үнелелге четкен. Оларның билиимергежилин, карак кызыл куш-ажылын, партийжы удуртулгазын бодумнуң тургускан киномга көргүзүксээн мен. Е. Матвеевтиң мооң мурнунда тургусканы «Салым-чол», «Ханы ынакшыл» деп фильмнери-биле «Онза чугула даалга» аразында сырый харылзаа бар. Бо үш кинолардың маадырлары — бодуун совет кижилер. Оларның амыдыралынга дайынның уржуу улуг кончудал-хозаралды чедирген-даа, оларның моральдыг мөзү-туружун үреп шыдаваан. Дайын үезинде кадыг-берге байдалга совет хамаатыларның эп-найыралын улам быжыктырып, коммунизмниң херээ дээш чаны-сынын чок демисежилерни, мораль талазы-биле чаагай бүдүштүг кижилерни кайнап турган. Бо бүгүнү сураглыг совет киноактёр, режиссёр, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Е. Матвеев «Онза чугула даалга» деп кинозунда бүзүренчиг болгаш тодаргайы-биле көргүзүп турар.

О. МЫНЫН-ООЛ.
Кызыл хоорай.

ОЛИМПИЙ АРЕНАЗЫНДА ЭГЕЛЭЭН

СПОРТ

ИНСЬРУК. (СЭТА-ның тускай корр. И. Маслов, А. Новиков). Австралияның кышкы спорт төвү деп ат-сураа алгаан, харлыг Альпыларда турар бо хоорайжыгашка спорттуң кышкы хевириниң маргылдаазын эрттирери-биле ам база хөй-хөй төлээлер чыглып келген. 1964 болгаш 1976 чылдарда ак олимпиадаларның төвү ол турган болза, ам ында фигуристерниң Европа чемпионады эгелээн.

Спорт ордузунуң парлалга төвүнче кирер эжиктиң аксында спортчу аалдарның кайгамчыктыг галереязында олимпий оюннарының тиилекчилериниң дугайында келгеннерге таныштырган делгелге бар. Бистиң спортчуларывыс Лидия Скобликова, Татьяна Аверина, Сергей Савельев, Ирина Роднина болгаш Александр Зайцев Людмила Пахомова болгаш Александр Горшков оларның чуруктарын көску черде аскылаан.

Кажан Зайцев, Пахомова, Горшков олар Инсбрукка чедип келирге, оларны дыка хөй чурттакчылар таныыр болгаш Олимпиада үезинде дег автограф бээрин болгаш кады чурукка тырттырарын дилеп турганнар. Журналистер бодур маргылдаа дугайында оларның санал-оналын айтырыглаан.

Ук хоорайның Спорт ордузунуң ареназынга Наталья Линичук болгаш Геннадий Карпоносов, Ирина Моисеева болгаш Андрей Миненков, а ол ышкаш Ирина Воробьева олар чаңгыс удаа эвес келгеннер.

Парлалга төвүнүң удуртукчузу Бертель Нойманны база олар таныыр. Олимпиада үезинде Нойман ол-ла хүлээлгезин күүседип турган. Бо чемпионатка ийи чүс хире журналистер келгенин ол биске чугаалап берген. Инсбруктан теледамчыдылгаларны чүгле Европа чурттарынга эвес, АКШ-ка, Канадаже, Японияның журналистери база кылырлар. «Инсбрукта болур бо чемпионатты улус ажок сонуурган турар — деп, Нойман чугаалаан. — Он муң кижи кирер ордуда ам хостуг олут чок, билеттер шупту саттынган. Спортчуларның белеткелинче бези улусту билеттерлиг кииреринге организакчылар бодаан турарлар».

Маргылдаалар эр улустуң албан күүседир программазы-биле эгелээн.

Баштайгы хүнде 13 чурттуң 21 спортчузу дошка «ужурашкан». Үш-үш көргүзүг соонда бичии алдын медальды француз Жан-Кристоф Симон алган. ССРЭ чемпиону Игор Борин баштайгы көргүзүгнү эң тергиин күүсеткен дээш бичии мөңгүн медальды алган. Үшкү черни ГДР-ниң төлээзи Герман Шульц ээлээн. Европа чемпионадының бир дугаар ... турар Владимир Котин биле Александр Фадеев оларга дыка берге болган.

Февральдың 3-те ... Спорт ордузунуң дожуунче эжеш спортчулар үнгеннер. Алдыы эжеш кижиниң ужү—совет спортчулар болган.

✦

ИНСБРУК. Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле Европа чемпионадынга эжеш спортчуларның маргылдаазынга кыска программаны күүсеткеш, Ленинград чурттуг Ирина Воробьева биле Игорь Лисовский олар ... мурнаадынар. 1980 ... чемпионнары Марина Черкасова биле Сергей Шахрай олар ийиги черде. А үшкүзүнде—ГФР-ниң спортчулары Кристина Ригель биле Андреас Нишвиц олар ... ССРЭ чемпионнары Вероника Першина биле Марат Акбаров олар ... черде.

(СЭТА).

✦

ИНСБРУК. Февраль 5. (СЭТА). Ленинградчылар Ирина Воробьева болгаш Игорь Лисовский олар эжеш чуңгулаашкынга Европа чемпиону деп аттың бир дугаарында чаалап алганнар. ГФР-ниң спортчулары Кристина Ригель биле Андреаса Нишвица олар мөңгүн шаңналды, москвачылар Марина Черкасова биле Сергей Шахрай олар хүлер шаңналды тус-тус чаалап алганнар. Чемпионатка бир дугаар киржип турар Вероника Першина биле Марат Акбаров бешки черле.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Буратинонуң делгелгези». 9.35 — «Ужудуп үнер шол». Уран-чечен телефильм. 10.45 — Медээлер. 10.50 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50—«Ленинчи орук-биле». Документалдыг телефильм. 15.50 —«Шыдыраа школазы». 16.20 — «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.20 — Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — 18.40 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — СЭКП-ның XXVI съездизинге уткуштур. Узбек ССР-ниң телевидение программазы. I. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидовтуң чугаазы. 2. «Узбекистан. Маадырлыг чорук уламчылавышаан». Документалдыг фильм. 3. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Эрмитаж». Германияның уран чүүлү. 22.05 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Австриядан дамчыдылга. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Эр улус. 15 км. Минсктен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Шупту найыралдыг өг-бүле».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Чолдак кудуруктуг хавам оглу». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «Балхаштың эталону». Телефильм. 19.45 — 21.10 — «Дагларның хемин шапкын». Уран-чечен телефильм.

ХАН БАЗЫЫШКЫНЫ УЛГАДЫРГА

Эмчиниң сүмези

Эмнеп турган кижилеримге ужуражып, кадыкшылды камгалаарынга хамаарышкан аргасүмени эмчилер оларга бо-ла берген чорууп. Чоокта чаа оларның бирээзинге ужуражып, чугаалашкаш, ооң аарыын төөгүзүн сактып келдим. Оон бээр хөй чыл эрткен. Институт доосkaш, чаа-ла ажылдап туруумда, бо аныяк кижи меңээ эмнедип турган. Ол хоорайның бир бүдүрүлге чериниң мурнакчы чолаачызы.

Бир-ле катап орукка үрелген машиназын кылып тургаш, соокка алысканындан бүүректеринге дегдириишкинге ол таварышкан. Ооң соонда бистиң эмнелгеге эмнеткеш сегээн. Эмнелгеге тускай диспансер данзызынга-даа турган. Чүге дээрге ханының базыышкыны улгадыр болу берген. Бүүрек аарыглары черле ындыг, хан базыышкыны-даа улгадып болур.

Эмчилер аңаа ол-шиижа, соокка алысканы харын-даа, өске ажылга ажылдаарын, ханының байдалын барымдаалап сүмелээн. Ынчалза-даа аныяк эр ону тоовааан. Ол-ла ажылынга хевээр турган. Соолгу үелерде бажының аарыырын, эртеннерде карактарының ыжар болурун эскерип чораан.

Күскү дужут ажылдаашкынның үези. Эмнелээр мырыңай чай чок. Ажыл бачым. Бир-ле кежээ машиназын ажылга белеткеп тургаш, дугуй кодуруптерге, бажының иштин чык дээн соонда, билинместеп калган болган. Миниип келирге, эмнелгеде чыткан. Чанында төрелдери хайгаарап, ажаап турарын эскерип каан. Оларның-биле чугаалажыр дээрге үнү үнмес, бир талакы холу, буду билинмес. Хан базыышкынының уржуундан, баш мээзинче хан аттыккаш, чартыы билинместээн.

Чартыктап аараанының дугайын эмчизи ооң төрелдеринге тайылбырлааш, аарыгдан сегиреринге эң-не чугула аргасүмелерни-даа берип турган. Шынап-ла үр үениң иштинде кызымак, билдилиг эмнээшкин, ооң эмчи-биле аарыгга удур демииг, эп-сеткилдиг, быжыг тура-соруу халас барбаан. Ооң кадыы чоорту экижип кылаштап, чугаалажып-даа турар болу берген. Барык-ла үш чыл хире ол инвалид байдалга киргеш, ажылдавайн эмнеткеш, сегээн. Ам кадыының дайы-биле чиик ажылга кирген. хөй-ниитиниң ажыл-херээнге киржип чоруур апарган.

Бо кижиниң хан базыышкыны улгадып, аарыгны эмнетпейн эмчиниң сүмезин тоовайн, кадыынга таарышпас берге ажылдар кылып чорааш, кадыг түңнелге четкенин, ооң салым-чолун сактып келгеним таварылга эвес.

Кижиниң мага-бодунуң бүгү органнарынче амыдыралга эргежок чугула янзы-бүрү бүдүмелдерни, кислородту хан-биле кады дамырлар дамчыштыр чүрек таралып берип турар. Чүректиң ажылы доктаамал. Назос хевирлиг, ооң шыңгыннары херлип, чымырлып турар. хан эргилдезиниң кол органы. Организмге хан эргилдезиниң үезинде хан дамырларынга базыышкын тыптыр. Оон дениелт калык кижилерге барык-ла доктаамал. Ол кижиниң кадыының бир негелдези.

Назы-харының аайы-биле ооң хемчээли чаңгыс аай эвес. Чижээ, улгады берген кижилерниң хан базыышкыны база бичие ылгалдыг. Ол аарыг эвес. Ону хемчээринге мөңгүн суунуң бедииниң базыышкынынга ажыглап кылган херекселдер бар. Бүгү делегейде кадык камгалал организациязының доктааткаы-биле алырга, хан базыышкыны 160/95 мм бедик мөңгүн суунуң базыышкынының деңнелиинден улгадыр болза, хан базыышкыны улгаткан деп санаар. Хүн режиминден, сеткил-сагыштың байдалындан, аъш-чемден, ажылдап-даа ооң хемчээли үр өскерлип болур.

Хан базыышкыны улгадыр аарыг чүрек, хан-дамыр аарыгларының бир нептерецгей хевири. Амгы үеде бо аарыг көвүдээн, харын-даа аныяк назылыг кижилерге безин тыптыр апарган. Чижээ, улуг хоорайлар чурттакчылары кодээ чонга деңнээрге бо аарыгга хөй таваржыыр турары тодараан. Эр, херээжен кижилерге ол бир дөмей таваржып турар. А назы-хары улгады берген кижилерге ол хөй таваржыр. Хан базыышкыны бедииринге янзы-бүрү факторлар илиглиг.

Чүректиң, хан-дамырларның ажылын төп нерви системазы башкарып турар. Төп нерви системазының башкарыкчы ажылы хан базыышкын хемчээлинге онза рольдуг. Ооң-биле чергелештир борта иштики бестерниң ылгаар гормоннары база салдарлыг.

Хенертен корткаанда, өөрээнде кижиниң арны-бажы кызып, чүрээниң согары күштелип, дүргедээрин кижи бүрүзү билир. Ол—нерви системазының чүрек ажылын, хан-дамырларының херлип, чымырлырын, базыышкынны башкарып турарының бодуун чижээ-дир. Хан базыышкынының бедииринге кижилер аразында эп-найыралдыг эвес, доктаамал хорадаачал чаңчылдар дузалаар. Ол нерви системазының ажылынга өскерлиишкинни тургузар. Ооң түңнелинде хан-дамырлары чымырлып, бүүректиң болгаш өске-даа иштики бестерден хаанче базыышкынны бедидер тускай гормон бүдүмелдер тыптып тараарга, хан базыышкыны аарыг өскүп келир.

Амыдыралга хенертен болгулаар чамдык кажыдал, когаралдыг таварылгалар, доктаамал, бачым харысалга хан базыышкыны аарыгның тыптырынга база салдарлыг. Чижээ, дайын үезинде бүзээлээшкинге таварышкан Ленинград хоорайның чурттакчыларының аразынга бо аарыгның нептереп турганын ап болур. Бүзээлээшкинден хосталган соонда, оларның хөй кезии ук аарыг-биле аараан.

Чемге хөй дус ажыглаар арагалаар, таакпылаар багай чаңчыл организмге өскерлиишкиннерни бо-ла болдуруптар. Хан базыышкыны аарыг часкаа, күскү үелерде бойдустуң өскерлиишкиннериниң үезинде база хенертен тыптыр. Ынчан эмчиниң хыналдазынга туруп эмнедири чугула. Бо чорук аарыгның баш мээзинче хан чүгүрер, чүректиң инфаркт деп аадаар ооң шынган тургузуу өлүгленир амы-тынга айыылдыг аарыгларын чайлады дырынга улуг ужур-дузалыг.

Хан базыышкыны хенертен бедип келир таварылгаларда аарыг кижиниң чүрээ дүргедеп, шыырныгар, сириилээр, бажы аарыыр болу бээр. А чамдык берге хевиринде баш аарыыры соксавастап, улам кыткээр. Бажы дескинип, карааның көөрү өскерлип келир, кустурар. Ындыг байдал чамдыкта элээн үр болур. Ол үеде тускай режимни сагывас, эмнетпес болза, баш мээзинче хан аттыгып, чүрекке өлүгленир өскерилгелер — инфаркт деп аарыг-даа, өкпеге өскерлиишкиннер тыптыр.

Мындыг таварылгада аарыг кижини тургуспас. Кылаштатпайн чыттырар, буттарын изиг суг-биле чиннээр. Оорга хенчирбелерин дургаар горчичниктерни салып, хан базыышкынының, чүректиң эмнерин берип, дүрген эмчи дузазын чедирерин боттандырып, чагыгларны кылыр херек. Чамдыкта, хан базыышкыны улгатса-даа, ооң демдектерин ол кижиге билдинмейн чоргулаар. Эмчи хыналдазының үезинде ол тодараттынар. Ындыг кижилер кадыынга таарышпас ажылды кылып чорааш, чартыы билинместээр аарыгга бо таварышкылаар.

Хүн режимин шын хуваары эмчи сүмезин барымдаалап эмнедири улуг дузалыг. Уйгу дышты экижидерге хан базыышкынын бадырар, чүректиң хан-дамырларының ажылын экижидер, чемге дустуг ажыглаарын эвээжедир, хүнде дөрт катап чемненир, а кежээки чемни бичиини чиир. Хонукта 8 шактан эвээш эвес удуп дыштаныры чугула.

Семирээн кижилерге атеросклероз аарыы болганчок-ла таваржыр. Ооң иштики бестериниң ажылы өскерлип, чигир аарыы тыптып, хан базыышкынының бедииринге дузалаар. Чемге эът аймаанын үстерин, чигирлиг чүүлдерни ажыглаарын шеглээри, ооң ниити витаминниг составын калбартып, ногаа, кат-чимис, сүттен бүткен аарыы дээш өске-даа продуктуларны эмчиниң сүмези-биле ажыглаар болза эки.

Куш-культураның волейбол, теннис, батминтон, лыжа, сугга эштири дээн ышкаш чиик хевирлерни чадаг туристээрин, арыг агаарга чиик ажыл кылырын эмчиниң сүмезин ёзугаар чорудар ужурлуг. Эмчиниң сүмези-биле тус чериниң аржааннарынга, санаторий курорттарга эмнедирге кижиниң кадыы экижир.

Хостуг үелерде арагалаар, таакпылаар чаңчылдардан чайлап чорза эки. Келир үениң кижилерин хүндүлээчел, эвилең аажы-чаңга өөредирип, кижилер аразынга, ажыл-амыдыралга каржы, эп-найырал чок чорукту болдурбазынче утланган ажылдарны өг-бүлеге, ажылдаар организацияларынга чорудары бо аарыгны болдурбазының бир аргазы. Кижиге таваржыр аарыгларга удур билиглерни чедип ап, эмчи сүмезин сагып, ылангыя бүүрек, иштики бестерниң, чүректиң аарыгларын өй-шаанда үзе эмнедири хан базыышкыны улгадырынга чедирбес. Оон ынай дежик диштерни өй-шаанда эмнээри, ангиналаар, челбиир аарыгларны болдурбазы үзе эмнээри, бичезинден даныктырары чугула.

О. МАРТАН-ООЛ,
терапевт.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Барыын чүкче утланыышкынныг хаттың кужу секундада 3-8, чамдыкта 14 метр чедер. Агаарның температуразы 17-23, чамдык районнарга 8-13 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың кужу кошкак. Агаар дүне 30-32 хүндүс 21-23 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү аңнаашкын» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шапкынчылап далажып тур» 9.20, 11.10. «Конкордту камгалаңар» 13.00, 14.55, 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 15.00. «Озалдап үнгени» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шынчы чоорту уран» 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өшку-мыйыс чааскаан» (2 сериялыг) 17.40, 20.20 шактарда.

Куш-ажылдың хоочуну, СЭКП кежигүнү, ...

Дмитрий Абыкович
САГАННЫҢ

хенертен мөчээнин Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң коллективи дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге таны кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-...47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном-садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3).

ЕС—00635

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (11530) | 1981 чылдың февраль 7, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 16 ХОНУК АРТКАН

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

ТАШКЕНТ. (СЭТА). СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгандыр сырый каттыжыышкынны. Төрээн чурттуң күш-шыдалын быжыглаарынга төлептиг үлүг-хуузу киирер деп чугаалдыг Үзбекистанның Компартиязының ажылын бөгүн дооскан XX съездизи көргүскен.

Республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазын делегаттар ынак анализтеп, амыдыралдың бүгү талаларынга ажылды улам экижидериниң оруктарын бүгү талалыг көрген. Эң чоокку чылдарда Үзбекистанның хөгжүлдезиниң социал-экономиктиг программазын боттандырарының тодаргай хемчеглерин айыткан. Суггарылгалыг черлер шөлүн дыка калбартырып, тарааның, хөвеңниң, чимистерниң болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидерин, мал ажылын улам ындай көдүрер чорукту боттандырарын көрген. Экономиканы күжениишкинниг өстүрер дээш демиселге эртем-техниктиг депшилгениң ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Республиканың партия организациязының удуртур органнарын соңгаан.

Организастыг пленум болуп, Үзбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга Ш. Р. Рашидовту соңгаан. (СЭТА).

Төрээн чуртувуста

ЧУРТТАЛГА ТУДУУНДА ЧАА ЧҮҮЛ

«Чурттаалга бажыңнарын хуузу тударының аргаларын ылангыя улуг эвес хоорайларга, хоорай хевирлиг суурларга болгаш көдээ черлерге калбартыр».
(СЭКП ТК-ның Төлевилелинден).

Молодеченскиниң демир-бетон кылыглар бүдүрер заводунуң ажылчыны Н. А. Кондратовичиниң өг-бүлези чаа бажыңче көжүп киргиже чедир каш-ла хонук арткан турган. Бызанчы болгаш шевергекчи тудугжулар бажыңның тудуун доозар чыгаан. Чаа бажыңы дыка чаагайжыдыр туткан: делгем үш өрээлдиг, улуг кухня-столоваялыг, чырык коридорлуг, чылыглаан верандалыг, изиг суглуг болгаш газ-биле издер суугулуг.

Иван Афанасьевич көргеш өөрүшкү-биле чугаалаан:

— Ороу-биле домей-дир! Үш ай дургаар тудуг-септелге эргелелиниң мастерлери тергиин эки кылган-дыр. Бажың тудар материалдарны эргелел бээр болуп хандырган болгай.

Септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары чурттакчыларга бүгү он дөрт бажыңнарны тударга материалдар-биле база ынаар хандырган болгаш оларны сураглаар чымыштыг ажылдан чурттакчыларны бо[иллегибле] [illegible] Молодечноның Кольцов кудумчузунда чаа чурттаалга бажыңнары ай санында немежип турар. Республиканың куртуузунуң баштаазы төлевилелди боттаар чагыкчылар кандыг бажыңны тударын шилип алгаш, кылыр ажылдарның хелеэн-изүүделин тудуг организациязынга төлеп каарга, ол херекти тудугжулар эчизинге чедирип турар. Хоорайның хөй-хөй чурттакчылары сеээлиг үеде «боттары» бажыңнарын тударын соксаткаш, хуузунда бажыңнарын септелге-тудуг эргелелинге кылдырып ап турар олар үе-шагын, күжүн болгаш акша-хереглизин камнап ап турар — күрүнениң доктааткан чарыглаа өртектери хуу кижилерге бажың туттурарындаа чиик.

— Чурттакчыларның хуузу бажың туттуруп алырының чагыглары чыл келген тудум улам көвүдеп турар. Оңгу беш чылда 10 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын эргелелдиң ажылчыннары туткан. Он бирги беш чылда ажылдың темпизин улам улгадыр. Чаа беш чыл планының чүгле баштайгы чылынга бээзин эрткен чылдаазындан ийи катап хөй чурттаалга бажыңнарын тамаатыларның хуузу чагыын бүдүрер сорулга салдынган — деп, Минск областың септелге-тудуг трестиниң № 3 СТЭ-ниң начальниги А. Кухарчик чугаалаан.

В. БИРЮКОВ.
Молодечно.
Минск область.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профэвилелдериниң область чөвүлелинде, ВЛКСМ обкомунда

СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, профобчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш социалистиг чарыштың 1980 чылда түңнелдерин чугаалажып көргеш, партия, профэвилел, комсомол организациялары, улус депутаттарының чер-чер Советтери хөй-ниити-биле кады чоннуң ниити культуразын бедидер, хоойлу-дүрүмну быжыглаар, эрге-чурум хажытыышкыннарының баш удур болдурбас талазы-биле чогуур ажылдарны чорутканын, элээн хөй чурттакчылыг черлерде чаагайжыдылгага, санитарлыг аштаалга талазы-биле хемчеглер алдынып турарын демдеглээн. Бо чарышка эки түңнелдерни Эрзин районда Мөрен, Чөөн-Хемчик районда Чыргакы, Бай-Тайга районда Бай-Тал, Каа-Хем районда Бүрен-Бай-Хаак, Өвүр районда Чаа-Суур, Барыын-Хемчик районда Эрги-Барлык, Улуг-Хем районда Ак-Тал, Тес-Хем районда О. Шынаа суурлар чедип алган.

Моон-биле чергелештир бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш социалистиг чарышты организастап турарында боттуг четпестер бар болуп турарын доктаалда демдеглеп турар. Каа-Хем, Тес-Хем, Бии-Хем, Таңды, Кызыл районнарның чамдык чурттакчылыг черлеринде кем-херек үүлгедиглерин чайладыр, хоойлу-дүрүмну болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглер албайн турар. Улусчу дружиналар, корум-чурум камгалалының хөй-ниити пунктулары, эш-хуу судтары кошкак ажылдап турар. Суурларның чаагайжыдылгазынче чогуур кичээнгей салдынмайн келген. Ажылчы чоннарның кижизидилгезинге, ниити культуразын бедидеринге болгаш дыштаныылгазын организастаарынга культура-чырыдыышкын албан черлериниң бар аргаларын чедир ажыглавайн турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң чону дузалал ажыл-агый туттпайн, ногаа тарывайн турар. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнарда күш-ажыл кылып шыдаар кижилерниң ниитилелге ажыктыг күш-ажылче четче хаара тутпайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профобчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому социалистиг чарыштың республика комиссиязының киирип келген материалдарын чугаалажып көргеш, бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш социалистиг чарыштың 1980 чылда түңнелдери-биле **бирги черни Эрзин районда Мөрен суур** ээлээн деп санаан болгаш улус депутаттарының Мөрен көдээ Совединге СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, I черге диплому болгаш 300 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскыр деп шиитпирлээн.

Ийиги черни Чөөн-Хемчик районда Чыргакы суур ээлээн деп санааш, улус депутаттарының Чыргакы көдээ Совединге II черге диплому болгаш 200 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскыр деп көрген.

Үшкү черни Бай-Тайга районда Бай-Тал суур ээлээн деп санаан болгаш улус депутаттарының Бай-Тал көдээ Совединге III черге диплому болгаш 100 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскыр дээн.

Бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш социалистиг чарышты организастаарын улам экижидерин, ооң дээштиниң болгаш нептерээрин бедидерин, ол чарышка хөй-ниити организацияларын, күш-ажылчы коллективтерни болгаш бүгү чурттакчы чонну калбаа-биле киириштирерин чедип алырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, парткомнарга, хоорайкүүскомнарга, профэвилелдериниң обкомнарынга болгаш райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга каттышкан доктаал дагзып турар.

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Республиканың мыш болгаш мыш болбаазырадыр үлетпүрүнүң кол бүдүрүлге чери — Улуг-Хемниң мыш-үлетпүр ажыл-агыйының коллективи он бирги беш чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш чарышка кириштипшээн, ол коллективтиң хөй-хөй ажылдакчылары 1981 чылдың баштайгы ийи айының планныг даалгазын съезд ажыттынар хүнге чедир күүседирин хүлээнген ажылдап турар. Улуг-Хемниң мыш-үлетпүр ажыл-агыйы ниитизи-биле январь айда 266 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, ону 291 муң рубль чедирип, планны 109,4 хуу күүсеткен. Ниити продукцияны 354 муң рубльге бүдүрер планныг даалганы 395 муң рубль кылдыр, 111,6 хуу күүсеткен.

Съезд мурнунда социалистиг чарыжының бирги черин эрткен чылдың дөрткү кварталынга тиилекчи тывылган мыш дилер цех алган. Чарыштың мурнунга одуруун коммунистер болгаш комсомолчулар ээлеп турар. Чербиле мыш белеткээр черниң комплекстиг бригадазы база-ла мурнуку одуруунда чорууп, ай планын хуусаадан эрте күүседип, планнаан ажыр чүс кубометр тудуг мыжын Кызылдың чаа тудугларынче чудуруп чоруткан. Бригаданы дуржулгалыг мыш белеткекчизи, коммунист Александр Иванович Герасимов удуртуп турар. Бүдүрүлгениң мыш дилер бегинде социалистиг чарыштың бирги черин хоочун белеткекчи Александр Александрович Башуляк ээлээн. Ол январь айның планын 130,5 хуу күүседип, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Коммунист А. А. Башуляк ол бүдүрүлгеге черинде 20 хире чыл ажылдаан хоочуннарның бирээзи. Мыш дилдирикчилер Ю. Денисов, чолаачы Ф. Кулаков, машинист Л. Карпова болгаш өскелер-даа төрээн Коммунистиг партиязының улуг шуулганынга алдар кылдыр ийи айларның планын күүседир дээн хүлээлгезин күүседир чыгай бергеннер.

— Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннинге съезд мурнунуң социалистиг чарыжы болгаш партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынган улуг сорулгаларга сорук киириишкинниг улуг идиг кылган — деп, ында партия организациязының секретары Полина Георгиевна Бестерева чугаалап турар — Төлевилелде мыш белеткеп, болбаазырадырының комплекстиг чорудуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 16—18 хуу бедидерин көрүп турар. Ол ышкаш мыш белеткээр үлетпүрну калбаа-биле хөгжүдүп, машина-техника-биле четче хандырарын шаңгын көрген. Көдээниң чурттаалга тудуунга тудуг материалдарын бүдүрерин калбартыр деп турары биске дорт хамааржыр.

Мыш болбаазырадыр үлетпүрнүң дериг-херекселдерин ажыглаары, бүдүрүкчүзүнүң бедидериниң талазы-биле планныг даалгалар база көргүзүлген. Ол бүгүнү бистиң мыш-үлетпүр ажыл-агыйывыс [illegible] хөлбаштыр [illegible] 1981 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планныг даалгазын декабрь 26-те күүседирин коллектив шиитпирлээн.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: мыш-үлетпүр ажыл-агыйының мыш дилер цегиниң хоочуну коммунист А. А. Башуляк.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профэвилелдериниң область чөвүлелинде

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели оңгу беш чылда ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле ажылдарның ажыктыг чорууну болгаш шынарын бедидер дээш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының суур болгаш көдээ Советтериниң 1980 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, социалистиг чарыштың негелделерин күүседир талазы-биле эки түңнелдерни Каргы, Эрги-Барлык көдээ болгаш Хову-Аксы суур Советтери чедип алганын демдеглээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш суур болгаш көдээ Совет дугайында Хоойлуну удурттулга болдуруп тургаш, Каргы, Эрги-Барлык көдээ, Хову-Аксы суур Советтериниң ажылчы чоннары оңгу беш чылдың даалгаларын күүседир, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге боттарының салыышкыннарын киирген. Ол Советтерниң күүскомнары ажылчы чоннарның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга эки байдалдарны тургузарынче, чурттакчы чонну хуузу дузалал ажыл-агыйын организастаарынга дуза көргүзеринче, чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар ажылдарже, чоннуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазын экижидеринче улуг кичээнгейин салып келгенин доктаалда демдеглээн.

Социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, **Кызыл районнуң Сукпак көдээ Соведин (күүском даргазы Ш. С. Оннар)** РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинче суур болгаш көдээ Советтериниң 1980 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының тиилекчилеринге киирери-биле саналдап чоруткан ынчангаш дыңнадып турар.

Суур болгаш көдээ Советтериниң 1980 чылда социалистиг чарыжының Тыва АССР-ге тиилекчилеринге дараазында Советтерни санаан.

Бирги черни ээлээн Мөңгүн-Тайга районнуң **Каргы көдээ Совединге (күүском даргазы О. Ч. Очур-оол)** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профобчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш муң рубль түңнүг акша шаңналды тывыскыр.

Ийиги черни ээлээн Барыын-Хемчик районнуң **Эрги-Барлык көдээ Совединге (күүском даргазы М. П. Куулар).** Хүндүлел бижиктиг болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналды тывыскыр.

Үшкү черни ээлээн Таңды районнуң **Хову-Аксы суур Совединге (күүском даргазы А. И. Иванов)** диплому болгаш 300 рубль түңнүг акша шаңналды тывыскыр.

1980 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин күүседир талазы-биле улус депутаттарының Арыг-Үзүү, Бай-Тал, Теве-Хая көдээ Советтериниң эки ажылы база демдеглеттинген.

ЧАҢГЫСТЫ-ДАА ХОРАТПАС

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжулары кызымак ажылдап турарлар. Ниитиниң малын кыштап хүн-мен-ди ажырар, хойлар-на хураганны доруктуруп алырынче бүгү күштү салбырже партия, [illegible], комсомол организациялары мөөрүлээн. Кодан бүрүзүнде четчир саныг мал чеми бар.

Малды кыштан хүр ажырар дээш ап чорудуп турар хемчеглерниң түңнелинде кыштаглаашкынның байдалы салбырда багай эвес. Ында төрүүр 1167 хойнуң 1090-у оолдаан, төлү менди доругуп турар.

Т. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны Тураңга, «Кызыл тараачын» совхозтуң Культура бажыңынга болган.

Ужуражылганы «Кызыл тараачын» совхозтуң партком секретары В. Р. Евсеев ажыткан.

Оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын канчаар күүсеткенинин база СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш районнуң ишчилериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың дугайында партияның Бии-Хем райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин дыңнадыглыг-биле чугаалаан.

Район эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы Л. Н. Селиванова, Тураның мыш ажыл-агый пунктузунуң мыш дилдирикчизи Н. Копылыг, «Кызыл тараачын» совхозтуң директору Л. Д. Сирота олар ужуражыышкынга чуве чугаалааннар. Олар районнуң ажыл-ишчилериниң омунээзинден СЭКП ТК-га, ооң эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозунга чоннуң чаагай чоруу дээш доктаамал сагыш салыышкынны дээш өөрүп четтиргенин илергейлээннер.

Соңгукчулар депутатка чамдык дилеглерни киирген. Ылаңгыя Тураңга канализация кылырын, мыш ажыл-агый пунктузунуң техниктиг дериишкинниниң, мыш кезер чаа черлерни тускайлаарының, Туранда сүт-бараан фермазында чаа инек кажаазының тудуун дүргедедириниң база ооң материалдыг баазазын быжыглаарының талазы-биле айтырыгларын шиитпирлээрин олар дилээннер.

Бистиң Төрээн чуртувустуң ажыл-ишчилери политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле СЭКП-ниң XXVI съездизин уткуурунга белеткенип турарын Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Анаа алдар болдуруп, Тываның, ооң иштинде Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери шалыпчы күш-ажылчы ээлчегде ажылдап турарын ол демдеглээн. Кыштаглаашкынны хүр эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш олар бүгү-ле арга-курлавырларны ажыглап турар. Районнуң бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтери планнарын чедиишкинниг күүседип турарлар.

Хуннуң чугула сорулгаларынга Г. Ч. Ширшин доктааган. Бирги ээлчегде кыштаглаашкынны эки эрттирер, малдың баш саның менди камгалап алыр, ооң продуктулуг торуун бедидер дээш, бүгү-ле күштү мооннээри чугула. Мал чеми районда четчир хемчээлдиг кылдыр белеткеттинген, чүгле ону чеп чарыглаар херек. Малдың чемгерилгезинче, ооң суггарылгазынче болгаш малчыннарны чугула эт-херекселдер-биле хандырар, оларның амыдырал-чурттаалгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш онзагай кичээнгейни салыры чугула. Механизаторлар часкы тарылга ажылдарынга чедир техниканы бедик шынарлыг болгаш хуусаадан эрте белеткээр ужурлуг.

Масса-политиктиг ажылды күштелдирер, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чедингир кылдыр ажыл-ишчилерге тайылбырлаар ажылды партия организациялары күштелдирер ужурлуг. Съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээниң түңнелин үндүрүп, бедик көргүзүглерни чедип алганнарны тодарадыр болгаш демдеглээр херек.

Картофель, ногаалар өстүрерин — чугула кичээнгейге

БОДУ ХАНДЫРТЫНАРЫН ЧЕДИП АЛЫР

Чаа беш чылда республиканың чер ажылдакчылары улам күжениишкинниг ажылдаар болгаш тараа, картофель, ногаалар болгаш өске-даа продуктулар бүдүрерин база мал чемнери белеткээрин көвүдедир ужурлуг. 1981 чылда совхозтар тарааның ниити чылдыызын 200 муң тонна, картофельдиңи — 19,3 муң тонна болгаш ногааларныын — 9 муң тонна чедирери көрдүнген.

Оңгу беш чылда тарааның чылда ортумак дүжүдү гектарадан 4,9, картофельдиң — 31, ногааларның 42,3 центнер болганын айтыр апаар. Дүжүт канчап ындыг эвээш болганыл?

Чылда элээн каш чылдаганнар бар. Адаттынган культураларны тарып өстүрүп тургузар [illegible] совхозтарның [illegible] болгаш специалистериниң хамаарылгазы багай болуп эртпишаан. Ылаңгыя «Бүрүнгаар», «Ленин оруу», «Күш-ажылдың [illegible]», «Хемчик» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарның [illegible] чер ажылының специалистери картофель, ногаа өстүрер ажылдың багай организастаанындан эрткен чылын картофельдиң дүжүдүн бир гектардан 2,9—2,2 центнерни, а СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз ногааларны гектар бүрүзүнден дөңгүп-ле 7,6 центнерни ажаап алган. Бо совхозтарда ук культураларны тарып өстүрерниң эртемге үндезилеттинген тарылга ээлчеглериин кылбайн, бо [illegible] шөлдерге тарып, чайгы ажылдаашкын эки организастап албайн турар. Картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдү [illegible]

Бо чугула культураларның шөлдеринге органиктиг болгаш минералдыг чемиштиргелер херегцеттиниир хемчээлинге [illegible] турарындан бо [illegible] Эрткен [illegible] картофель тарыткан гектар чер бүрүзүнге 13 тонна органиктиг, 6,5 центнер минералдыг, а ногаа тараан черге 18 тонна органиктиг болгаш 9 центнер минералдыг чемиштиргелерни [illegible] чемиштирикчилерниң херегцеттинериндэн 70—75 хуу кудуттур.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Республиканың ажыл-агыйларынга картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедир хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш ук культураларны бүдүрериниң амгы байдалын үнелээни-биле эл [illegible] сорулганы ында салган. Республиканың совхозтары ук культураларны тарыыр [illegible] шөлдерин ажыктыг ажыглаар, кол-ажылды организастаарының эки [illegible], белеткээриниң болгаш [illegible] [illegible]

[illegible] 600 гектар улгаттырар ужурлуг. Бүгү ажыл-агыйларга картофель, ногаалар тарып өстүрериниң агротехниказын [illegible] шөлдеринге мурнай тарыыр культураларның [illegible] көрүп турар. Картофель шыгжаар черлерин [illegible]-биле тудар. [illegible] ажыл-агыйын ээзин калбартыр сорулга салдынган. [illegible] үеде картофель, ногаалар өстүрериңге тускайлаан 15 [illegible]

[illegible]

[illegible] үрезинниң, капустаның 30—35 муң рассадазын, помидорнуң 35—40 муң сывын олуртур, бок [illegible] күштер-биле, картофельдиң [illegible] ногаа культураларының аарыглары болгаш үрегдекчилери-биле демиселдиң [illegible] чорудары чугула.

Тыспотребсоюз совхозтарның [illegible]-биле ногаа үрезиннерин [illegible] садып [illegible] дүргедедир [illegible] чүгле күрүнениң [illegible] хыналдаларга [illegible] ажыл-агыйларга садажы боттандырар ужурлуг.

[illegible]

М. ХАЗБУЛАТОВ.
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

ЧАА ТЕЛЕВИЗОР

Кишинев хоорайның дүргени хөгжүлделиг району — Чаа Боюканының өңнүг телевизорлар бүдүрер заводтуң тудуун кылыр чер кылдыр шилип алган. Ооң нөл бүдүрүлге корпузунуң дөжээн салып эгелээн. Баштайгы аппараттарны ында 1983 чылда эптеп эгелээр.

Ынчалзажок бүдүрүлге чорн продукциязын ам безин кылып эгелээн. Львовтуң «Электрон» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының чагыын ёзугаар кишиневчулар телевизорларга херек херекселдерни белеткеп турар. Ол дериг-херекселдерни хемчээкчи приборлар цехтеринде бүдүрүп турар.

Өңнүг телевизорнуң баштайгы төлевилел майыын СЭТА-ның корреспондентизинге көргүскен.

— Бе ээрге — чүгле баштайгы майык-тыр. Өңнүг телевизорну оон-даа эки кылдыр сайзырадыр сорулга туруп турар — деп, заводтуң директору А. Карпалюк чугаалаан. Чыл бүрүде чаа завод 400 муң өңнүг телевизорларны бүдүрер.

Б. ГРЕЧИХИН.

СЪЕЗД МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

СЭКП-ның эвээглиг XXVI съездинге уткуштур Мөнгүн-Тайга районунуң ажылчы чонуну куш-ажылчы херин базымнар-биле чорупт олурар. Эрткен 1980 ажыл-агыйы чылының болгаш онгу беш чылдың түңнелдери районнуң социал[illegible]миктиг хөгжүлдезинге бүрүнгаар базымнарны кылганын көргүзүп турар. Салдынган сорулгаларны чедип алыр [illegible] районнуң партия, совет, хойнииты организацияларынга удурткан куш-ажылчы коллективтер болгаш масса чон социалистиг чарышты калбартып ажылдап келген.

Районнуң ажыл-агыйы участтоктарынга чоннуң бүдүргү келген үүле-херээ улуг. Ол бүгү чогуур үнелээшкин-биле демдеглеттинген. Куш-ажылчы коллективиге, оларда ажылдап турар кижилерниң бот-идепкейин, активи чорук өскен. Районнуң чонунуң материалдыг болгаш культурлуг деңнели улам-на хөгжүп, чаагайжып турар. Район 1980 чылда күрүнеге эът садар планын 107 хуу, ооң иштинде «Малчын» совхоз 107,7, «Мөген-Бүрен» совхоз 112,5, Каргы кодээ Совет—101 хуу, дүк садарын район 102,5 хуу күүсеткен. А ниити беш чылда район эът садарының планын 100,7 хуу [illegible]

[illegible]

М. ОНДАР.

Мөнгүн-Тайга райкүскомунуң секретары.

ПРОПАГАНДИСТ МЕРГЕЖИЛДИҢ ШКОЛАЗЫ

Политиктиг, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгелер системаларында 2678 пропагандистер ажылдап турар. Ында теоретиктиг шыырак билеткелдиг удуртукчуларны, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистерин эвээ-биле хаара туткан.

Дуржулгалыг пропагандистерниң саны чылдын-на көвүдеп орар. СЭКП Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем, Таңды райкомнарының политчырыдыышкын кабинеттери, политиктиг, экономиктиг өөредилгелериниң чөвүлелдери пропагандистерге дуза чедирериниң эки-жидип, мергежилдиг пропагандистерниң дуржулгазын нептередириниң хемчеглерин ап турар. Чылдынна политиктиг, комсомол, экономиктиг өөредилгениң пропагандистеринге чаа кижилерни партия организациялары хаара тудуп турар. Бо өөредилге чылында республикада пропагандистерниң составы он бир хуу чаартынган. Оларга методиктиг дузаны чедирер сорулга-биле пропагандист мергежилдиң школазын «Шын» солуннуң арынынга бөгүн ажыдып турар. Солуннуң арыннарынга пропагандистиң кичээлге белеткениринин, план, конспект тургузарының, кичээлдерин эрттирериниң арга-методтарының дугайында болгаш өске-даа ажыктыг материалдарны бээр.

[illegible]

ПОЛИТИКТИГ ЛИТЕРАТУРА-БИЛЕ АЖЫЛДЫҢ ХЕВИРЛЕРИ

[illegible]

Г. АЖЫ.

Идеологтуг фронтунуң дайынчызы

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

[illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

АЖЫР КҮҮСЕДИР

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш онгу беш чылдың планның онаалдаларын болдур болгаш ажыр күүсеткеш, 1981 чылды чебишишкиниг эгелээн коллективтер Тываның автоорук оргелединде хой. Оларның бирээзи—Ак-Довурак хоорайда № 3 оруk-тудуг участогунуң ажыл-ишчи коллективи онгу беш чылдың сөөлгү чылында 30 орруннуг общежитиени база ийи квартиралыг уш чуртталга бажыңнарын, асфальт-бетон заводунуң тудуг-монтаж ажылдарын, Кызыл-Мажалык — Тээли аразында [illegible] севиредезин кылып дооскан болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглалга кирген.

Участоктуң бригадаларының аразында социалистиг чарыш [illegible]

Хоочун мастерлер И. Кишко, А. Парыгин, механик В. Воеко оруk-тудуг ажылдарының бетишиглелиг аргаларын чогаадыкчы-биле бүдүрүлгеге нептереткеш, планның онаалдаларын ажыр күүседиринге идиг берген.

Мурнакчы ажылдыг участокка съезд мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарган. Бригада, ажылчын бүрүзү планның онаалдаларын ажыр күүседир дээш күженниишкиниг ажылдап турар. Алган хуулгазын ажыр күүсеткеш, эш-өөрүнге үлегерчиксээн көргүзүп келген му[illegible], чолаачылар В. Мишустин, С. Ооржак, экскаваторист В. Мальный, бульдозерист Т. Сарыглар, чазакчы В. Струков олар хамааржыр.

[illegible] Мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилери партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуурлар.

М. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район.

ЧААГАЙ САГЫШ-САЛЫЫШКЫН

[illegible]

(ПМА).

Техника септелгезинге

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

[illegible]

Ш. ДЕВЕЕ,

механизатор

Улуг-Хем район.

МАЛЧЫНГА ДУЗА

«Мөрен» совхозтуң специалистери, школачылар № 3 хойжу бригаданың бригадири Анатолий Өлзейниң удуртулгазы-биле ол-ла бригаданың малчыны Чөмдал Баазыр-оолдуң кажаазының көржеңин коптарып чорааннар.

Шефке эң-не идепкейлиг киржиң, ак сеткилдиг, шалыпчы ажылдааннар: хову бригадири Допчут Анай-оол, совхозтуң механиктери — Ооржак Маадыр-оол, Андрей Сандак, Михаил Канзай, мал эмчизи Григорий Ондар болгаш өскелердаа. Шеф соонда совхозта улуг мал эмчизи Ирина Оюн малчыннарга делегей байдазының база ол ышкаш ааржыг малдарга дүрген дуза чедирериниң дугайында кыска бесеаданы кылып берген.

С. ОНДАР.

Овүр районнуң № 1473 оруk-септелге-тудуг участогунда каннакчы Белек-оол Куулар ында 16 чыл ажыг ажылдап келген. Ол оналашкан ажылынга кымыннак, харыысалгазыбиле мактадып-шаңнадып-даа турар. Орукчуларның аразында социалистиг чарыштың каш удаа тиилекчизи болуп үнген.

Тракторист Очур Ооржак база мурнакчыларның одурунда. Ол планныг онаалдазын ажыр күүседип, техниканың камгалал-септелгезинге база идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) О. Ооржак биле Б. Куулар.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

Кооператорларда

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААШ...

[illegible]

Х. МОНГУШ.

Бистиң календарывыс

КОЛ КОНСТРУКТОР

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады О. К. Антонов бөгүн 75 харлаан.

О. К. Антоновтуң удуртуп турары конструктор бюрозунуң девискээринге «Аннушка» деп часкы ады адаан турары АН-2 самолёт туруп-кан.

— Олег Константинович, үндүр бижип турарынар ол бе?

— Кыргаңывыс ам-даа дириг болдур ийин — деп, Антонов чугаалады. — Бо беш чылда ону ам-даа бүдүрүп үндүрер бис: ол самолётка чагыглар ам-даа кээп турар болгай. Ылангыя кедээге улуг хуваны ол чедирген. Болап көрүңер-даан: чүгле бистиң чуртувуска безин миллиард тек-тар шөлдерни ажылдап кылган.

Олег Константинович столундан тургаш, кабинединиге чиигн сүргей ыяш-бээр басканы. Хөй чүък сөөргүр талазы-биле бүгү рекордтарны баскан «Антей»-биле кожа тургускан АН-2-ниң хевирин тургускан столдуң чанынга келгеш, ол доктаай берди.

— Хыналда ужудуушкуннарны чедиишкиниг эрткен соонда, 17 пассажирге олуттуг АН-28 деп чаа самолётту ажыглаары-биле киирген — деп, кол конструктор уламчылады. — Агаар шугумнарынга бистиң баштайгывыс — АН-2-ни ол солуур апаар. Л. И. Брежнев «Күр чер» деп номунга АН-2-ниң дугайында чылыг сөстерни чугаалаан болгай. Чаа самолёт ужуп үнериниң болгаш хонарының талазы-биле эң шыдалдыг, апаа ужударга эптиг, таарымчалыг.

О. К. Антонов 75 харлап турар дээрзинге бүзүрээри берге. Ол дорт сынныг, шимченгир, кадык, шыырак.

Кол конструктор, чогаадыкчы улуг коллективтиң удуртукчузу. Оон чогааткаңы болгаш ажылдап кылганы самолёттары (олар он-он болгай) ажыглалда киргенде, оларның кылырынга үндүрген чарыгдалдарның өртээ дораан эгиттингенде.

— Олег Константинович, хөй-хөй «Ан»-нарның аттарынга «А», «Б», «М», деп үжүктерни чүге немеп турар сиңер?

— Амгы үениң чаа машиналарын чогаадыры — бүгү херекти шиитпирлээни ол эвес-тир — деп, кол конструктор чугаалады. — Үе эртерге, ол эргижирип каар. Ам канчаарыл: чаа машина кылыр бе? — Ол — үр болгаш белен эвес ажыл-дыр. Ынчангаш бис «эрги» машиналарны чаартып, амгы үениң негелдезинге таарыштыр, оруктарга тааржыр кылып турарывыс ол.

Киевтиң конструкторлары [illegible] ажылдап, АН-28-тен ангыда, чүък сөөртүр АН-72, АН-32 деп чаа самолёттарны тургусканнар.

Кижиниң чогаадыкчы мергежилче чүткүлүн Олег Константинович хайныктырып кээр кижи. «Улуг эвес ажылды безин бис кылып тура, партияның салып турары үндезин айтырыгларының дугайын бодаар ужурлуг бис» — деп, кол конструктор бо-ла чугаалай бээр.

Олег Константиновичиниң бүгү талалыг сонуургалы кижиниң кайгадыр. Кижи чүгле бүдүрүлге-биле холбашкан турук болбас, а уран чүүлгэгэ, коллекция чыырынга, даглар дыжалаа-[illegible] суга эштиринге хандыкшылдыг болур ужурлуг деп санап чоруур. Ол бүгүнү сагывас болза үр чылдарда чогаадыкчы ажыл кылып шыдаттынмас — соң болдаы мидиг.

Антоновтуң конструктор бюрозунга тургустунган самолёттар, шыны-биле чугаалаарга, Аэрофлоттуң бүгү чүъгүнүң хөй кезиин бодунуң чалгыннарының күжү-биле дажыглаан, чурттуң бүгү агаар шугумнарының [illegible] хуузун хандырып, [illegible] туруп турар.

Оларны чогааткан кижилерниң аттарын ынчангаш самолёттар эдилеп чоруур болгай.

В. ЖУКОВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.

Чагаалар допчулалы

САГЫШ ЧОВААШКЫН

Солуннуң номчукчуларының бо допчулалда кирген чагааларының темазы янзы-бүрү. Ынчалзажок оларны чаңгыс бодал каттыштырып турар. Ону «Ажыл-херек дээш сагыш човаашкыны» деп тодарадып болур. Тус-тус чагааларының авторлары боттарының чурттап турар черлеринде эш-өөрүнүн, кожаларының ниити херек дээш кызып ажылдап, сагыш човап турарының дугайын чугаалап турар. Ынчангаш допчулалда кирген чагааларының утказы-биле номчукчуларны таныштырып көрээли.

Бистиң илеңкейлиг кодээ биликтивис, «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында С. Удумбора эзэн каш чагааларны редакцияже чорудкан. Ол чүнүң дугайын бижээнил? Мурнунда Сесерлигге турган «Малчын» колхозту Салчак Адыяа үндезилеп тургускан. Ол даргазы болуп хөй чылдарда ажылдаан. Ам Сесерлиг «Саян» совхозтуң салбыры апарган. Колхоз бүдүрүлгезиниң хоочуну Салчак Адыяа ажылдавышаан — малчын. Ол совхозунуң (80) баш аныяк иргелерин кадарып турар. Оон ажылы мактаалдыг. Ол-даа салбырда хойжу Федор Бадарчы ат-сураглыг апарган. Хойжу оңгу беш чылдың сөөлгү чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураганны алгаш, чарыштың бирги черин ээлээн. Бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы салган. эрес, шудургу ажылдап турар Дембер-оол Дотпаа аныяк хойжу, ол 1976 чылдан бээр кадарчылап эгелээн. Ынчалзажок бодунуң ажылы, кызымаа-биле чыл бүрүде бедик көргүзүглерни [illegible] турар. Эрткен чылда хой бүрүзүнден-не хураганны доруктурган. Ам партияның XXVI съездизинге төлептиг уткуушкун хээш, аныяк малчын бедиткен хүлээлгени алган күженгиишкинниг ажылдап турар.

С. Удумбора база бир чагаазынга «Саян» совхозтуң Сушь салбырында машина-трактор мастерскаязының сөрээн үрелгенин дыңнаткан. Мастерская 1980 чылдың февраль айдан бээр кылдынмаан. Ынчангаш септелге кылыры бергедеп турар. «Саян» совхозтуң дирекциязы бо талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

«Торгалыг» совхозтуң Ирбитейде өшкү бригадазының малчыннарының ажыл-[illegible] дугайын кадарчы Д. Байыр-оол дыңнаткан. Бригаданың мал-[illegible]

Самагалдайдан М. Тирчин [illegible] хевир каттышкан [illegible] чылдан бээр [illegible] бирги чылда [illegible] Үк каттышкышкын 1980 чылда 6 муң рубльдиң өрттүг [illegible] алгаш, күш ажылдың бүдүрүкчүлүүн ашаа 1,5 катап бедээн. Он бирги [illegible] чылда оон механизатор-лары, инженер-[illegible] даргылары турачылдарның ыйгырыын дептиивишаан, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган болгаш чылдың [illegible] темп-биле эгелээн.

Бай-Тайга районда «Мурнуу» совхозтуң [illegible] эрткен чылда кызыл бүдүрүн үүлезиниң түңнелин үнтүрүп чугаалашкан болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылында чаа социалистиг хүлээлгелерни алгаш, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш ам улуг кадыргыышкын-биле ажылдап турар. Ол дугайын Шуй суурдан С. Майны бодунуң чагаазынга бижээн.

Дүлүш [illegible] [illegible] Өвүр районнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] А. Кыдат-оол редакцияже бижээн.

«Хемчик» совхозта малчыннарның [illegible] ам-даа чайлаттынмаан чемнелер бар. Чижээ, амгы үеде малчыннар Ооржак Өрге, [illegible] оларның соок өгтерде чурттап турар. Бо ийи малчынның бажыңнары септеттинмээн. Оон ыңай алдарлыг малчын С. Хомушкунуң бажыны тар-дыкпыш, ынчангаш ол база өгде олурбушаан. Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазынче сагыш салбас чорук канчап-даа таарышпас. Бо хуусаалыг медээни А. Европ редакцияже бижип чорудкан.

Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозунуң ишчилери 1981 — 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелин улуг көдүрүңгүр-биле чугаалажып турганын ол ажыл-агыйдан О. Халбаажык дыңнаткан. Ол ышкаш Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылын шалыпчы ажыл-биле эгелээниниң дугайын М. Салчак-оол чагаазынга бижээн.

Чөөн-Хемчик районнуң Иймеге Ленин аттыг колхоз, амгы Карл Маркс аттыг совхоз, 1930 чылда тургустунган. Ынчан колхоз 150 гектар тарылга шөлдүг, 8 андазынныг, 15 тергелиг, 500 хире баш малдыг турган. Оон бээр 30 чыл эрткен. Ажыл-агыйның экономиказы ам танывастынмас апарган. Тарылга шөлү 6800 га, малы 13700 ажыг баш, 27 трактор, 33 автомашина, 17 комбайн бар. Оон кол фондузу 2,8 млн. рубль чедип турар. Бо саннар О. Аракчааның Чааданадан бижип чорудкан чагаазындан алдынган.

Допчулалда кирген чагааларда адресинге шүгүмчүлел болган ажыл-агыйларның, ылангыя «Саян» болгаш «Хемчик» совхозтарның удуртукчулары айыттынган четпестерни чайладырының дарый хемчеглерин алгаш, ол дугайын «Шынның» редакциязынга дыңнадыр хүлээлгелиг.

Хертек Коштайович ТОЙБУХАА

Тываның сиилбилге-чурулга уран чүүлү аар чидириглиге таваржыкан. Даш чазаарының кайгамчыктыг мастери, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазының оралакчызы, республика (РСФСР) ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Хертек Коштайович Тойбухаа 1981 чылдың февраль 4-те 65 харлап бар чораан мөчээн.

Х. К. Тойбухаа 1917 чылдың январь 1-де Бай-Тайга районнуң Көп-Сөөк деп черинге төрүттүнген. Ол бодунуң күш-ажылчы амыдыралын Барыын-Хемчик районнуң [illegible] Терезин суурунга [illegible] ажылы-биле эгелээн. [illegible] чылдан эгелээш үжен чылдың дургузунда республиканың аңгы-аңгы ажыл-агыйларынга веттехниктеп, Бай-Тайга районнуң ветеринария участогунуң эргелекчизи бооп ажылдап турган. 1966 чылда Кызыл-Даг кодээ Советтиң күүседикчи комитединиң даргазынга соңгуткан. 1968 чылдан эгелээш, 1977 чылда пенсияга үнеринге чедир РСФСР-ниң чурулга фондузунуң чурулга-бүдүрүлге мастерскаязынга ажылдаан.

Х. К. Тойбухаа хөй хевирлиг, уран-чурулга талазы-биле катаптаттынмас улустуң онзагай уран чүүлү — даштан дүрзү-хевир чазаарын хөгжүдүп, калбартырынга улуг үлүүн киирген. Тываның эртеки болгаш амгы-даа үелериндеи алган чаа-чаа овур-хевирлерни болгаш темаларны тыва улустуң скульптуразынга амыдыралчы ёзу-биле сиңниктирген. Ол аңгы-аңгы чылдарда «Арат», «Аңчы», «Музыкант», «Мөгелер» деп кайгамчыктыг ажылдарын, 60 маадырларның антифеодалдыг тура халыышкынының маадыры Самбажыктың, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Салчак Токаның овур-хевирлерин, «Аъттыг кижилер» деп онзагай хевирлиг композицияны чогаадып тургускулаан.

Х. К. Тойбухааның уран-сиилбилге чогаалы калбаа-биле билдингир. Оон ажылдары Бүгү-эвилелдиң болгаш делегейниң-даа дыка хөй делгелгелеринге [illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендүме, Ч.-Д. Б. Оолап, Д. К. Ооржак, Т. Ч. Норбу, Г. С.-М. Иргит, К. С. Шойгу, А. К. Канзай, М. С. Хомушку, Н. Л. Куулар, Д. С. Лазын-оол, Н. Б. Тыртык-Кара, К.-Э. К. Кудажы, А. Б. Чыргал-оол, И. Ч. Салчак, Р. А. Арапчор, Ю. Г. Курский, Г. С. Суздальцев, Х. А. Това, С. А. Сарыг-оол, М. М. Мунзук.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ КИЛЕҢНЭЭШКИН

ЛОНДОН. Нейтроннуг чепсекти бүдүрериниң болгаш Барыын Европага сайгара тургузарының планнарын дагын көдүрер дугайында АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң медеглелин Англияның хөй-ниитизи килеңнээшкин-биле уткаан. Америк министрниң ол медеглели, чижээ, химиктиг чепсекти бүдүрериниң, ортумак ыраккылыг ядролуг ракеталарын Европа девискээрге тургузарының янзы-бүрү программаларын боттандырарын хүрээлеп чорудар дээр АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң планнары-биле шуут холбаалыг чүве-дир деп, **ядролуг чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле британ шимчээшкинниң төлээлекчизи** медеглээн. Америк администрацияның планнары ядролуг чепсекти ажыглаанындан чорулдааның тыптып келирин дыка улгаттырар ийик деп, ол онзалап демдеглээн.

• • •

БОНН. Германияның Социал-демократтыг партиязындан бундестагтың депутады Г. Шеер нейтроннуг чепсекти Барыын Европага тургузарынга удурланып чугаалаан. «Боттарының харысалгазын медереп билир ажылдакчылары» Европага нейтроннуг чепсекти тургузар дээр АКШ-тың бодалдарын чугаалажып турарының үезинде ол планнарны хүлээп көрбезинче кыйгырган. Нейтроннуг чепсекти тургузарынга Европа чурттарының хөй-ниитизиниң моон мурнунгу-даа удурланыышкынын «күштүг болуп өскерлиш чок артышаан» деп бодалды Г. Шеер илергейлээн.

(СЭТА).

ВИА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдат эрге-чагыргалар вьетнам-кыдат кызыгааларга дүшкүүрлүг чорукту [illegible] Социалистиг Вьетнамның бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун кармыы-биле үреп турар.

Бо чылдың январь 18-тен 27-ге чедир кыдат шериглер Вьетнамның соңгу девискээринде Лайтяу, Хатуен, Каобанг, [illegible] болгаш Куангниньи мужуларынче хөй удаа шургуп кирип турган. Кыдат шериглер ол дээрбечи халдаашкыннарының үезинде тарааннарның суурларын, тарылга шөлдерин үреп-[illegible] [illegible] турганнар. Вьетнамның районнарын Кыдаттың шериглери артиллерия-биле хөй удаа боолааннар. Кыдат шериглерниң дээрбечи ол үүлгедиглеринин түңнелинде хөй санныг тараачыннар өлүрткен болгаш балыгланган деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Кыдаттың кургаг чер шериглерин [illegible] кыдат чагырыкчылар далайга дээрбечи хөделиишкиннерин база идепкейжидип турар. Кыдаттың шериг судноларны вьетнам балыкчыларга кыжаныышаан, Вьетнамның суг девискээрлеринче хөй удаа шургуп кирип турган.

АКШ-та антисоветчи чаа кампания дугайында СЭТА-ның медеглели делегей парлалгазының калбак үнелээшкинин хайнытырбышаан. Ол кампанияның организакчылары ССРЭ-ни «делегей терроризминге» киржилгелиг кылдыр шаңнап турарлар. Делегейде национал-хосталгалыг болгаш чепшилгелиг [illegible] угланган болуунуң империалистиг политиказын ол кампанияның дузазы-биле чаап чажырарын АКШ оралдажып турар-

КАРА САГЫШТЫГ ХОП-НҮГҮЛ

дыр деп, парлалганың дыка хөй органнары демдеглеп турар.

«Делегей терроризминге» ССРЭ-ниң «киржилгелиниң» дугайында АКШ-тың чаа администрациязының ажылдакчыларының мугулай балыткаашкыннары бүгү делегейде шынныы сагышсыралды болгаш килеңнээшкинни болдуруп турар-дыр, ындыг янзылыг даап бодаашкыннар «соок дайынның» эң бузуртуу чылдарын сагындырып келир-дир деп, Болгарияның «**Работническо дело**» солуну бижээн.

Каттышкан Штаттарның империалистиг политиказының алыс сорулгаларын чагдынчак болгаш иттириглиг лозуңнар-биле чаап чажырарын кызыдары АКШ-тың президент бүрүзүнге чаңчыл болу берди деп, америк «**Дейли уорлд**» солуну бижээн. «Делегей терроризми-биле» демиселдиң лозуңунун артында америк шериг күжүн Азияда, Африкада, Латин Америкада национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарынга, антиимпериалистиг азы социалистиг хөгжүлдениң оруунда туруп алган өске күрүнелерниң херектеринге дорт хол хаайлажырынга ажыглаарының планнары чаштынып чыдар.

(СЭТА).

АНТИСОВЕТЧИ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИКЧИЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. Ол хоорайның топ шарыгынга селгүүстеп чораан совет херээженнерни болгаш бичии уруг-дарыгны сионисчи бөлүк хулиганнар бүзээлей берген. Оларның оруун олар дуй туруп, кыжанып, [illegible] Корткан уруглар болгаш херээженнер шаркан хүрген унупкен.

Совет төлээ чериниң бажыңындан үнүп келген дипломаттарже сионистерниң хулиган дээрбечилери халдаан. Олар шуут чок кылып каар деп кыжанганнар.

Ол-даа хүн КНО-нуң Секретариадының совет ажылдакчыларының бирээзин ужар-бидерин оралдажып, ол хулиганнар күштүг ажыглаан. Телефоннаптар, таксиге олуруп-тар арганы аназ бербээннер.

Нью-Йоркта антисоветчи дерзии идегеттерниң балчаалыг үүлгедиишкиннерин көргүзүп турар сөөлгү болуушкуннарның чамдыктары ындыг болган. Ол хулиганнар америк эрге-чагыргаларның талазындан чогуур ойтур шаажылашкынны албайн турар. ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээ чери АКШ-тың КНО чанында төлээ черинче нота чорудкаш, Нью-Йоркта төлээ чериниң ажылдакчыларынга, оларның өг-бүлелериниң кежигүннеринге, совет хамаатыларга хамаарыштыр антисоветчи идегеттерниң өжээнниг үүлгедиишкиннери чүгле делегей эргезиниң норма-чижектерин эвес, харын кижилиг болуруунуң турза чогуур принциптерин база хора корген организастыг террорну балдык-кампания кылдыр үүлгеттиниң турарын айыткан.

Организастаттынган сионисчи дээрбечилерниң талазындан өжээнниг үүлгедиишкиннер онза айыылдыг бүдүштүг болуп, шуут күш дегээринче [illegible] дыр деп, ССРЭ-ниң КНО чанында төлээ чери демдеглээн. Төлээ черинче болгаш оон чурттаалга комплекизинче кирер эжикте таныыыл албаны эрттирип турар полицейлер совет хамаатыларга хамаарыштыр хулиганнарның үүлгедиишкинин көре-тура-ла, оларга ойтур шаажылашкын бээр дээш чүнү-даа кылбаан.

ССРЭ-ниң төлээ чериниң болгаш оон ажылдакчыларының, ол ышкаш КНО-нуң Секретариадының совет ажылдакчыларының айыыл чок чоруун база ажыл-чорудулгазынга чогуумчалыг байдалдарны хандырарының чогуур бүгү-ле хемчеглерин алырын, сионисчи террористерниң өчүк-чеңгээлиг халдаашкыннарын чок кылырын [illegible] дарлап ол нотада негээн. Ол халдаашкыннар террорисчи кампания бүдүштүг болуп турар, ынчаарга америк төлээ чериниң сөөлгү албан бижиктериниң бирээзинге бодунуң медеглээнин ёзугаар алырга, «кандыг-даа хевирлиг терроризм кегээрелдиг ниитилелге турбас ужурлуг» деп нотада чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ.
СЭТА-ның корр.

Колониалдыг дарлалдың болгаш хөй чылдарда үргүлчүлээн дайынның уржуктарын баас улус ажып эртип, улус өөредилгезинге, ажыл-агыйның бүгү адырларынга, культурага болгаш кадык камгалалынга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Ол чедиишкиннер — Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, социалистиг өске-даа чурттарның дузазы-дыр.

ЧУРУКТА: «Латсен» кооператив ажыл-агыйда совет техника ажылдап тур; Лаостуң улустуң революсчу аныктар эвилелиниң кежигүну, кран башкарыкчызы Келамон Суванан.

Г. БЕРНАЦКИЙНИҢ болгаш В. СОБОЛЕВТИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КНО-ГА УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының болгаш делегейниң өске-даа организацияларының бюджединге АКШ-тың киирер халывырларын Р. Рейганның чазаа кызырар деп бодап турар. АКШ-тың административтиг бюджет эргелелиниң планнап турарын ёзугаар алырга, ол халывырларны АКШ улуг хемчээлге кызырар дээн биллине берген.

Каттышкан Нациялар Организациязынга бодунуң бээр халывырын АКШ-тың чазааның кызырар дээн бодалын — КНО-га удур дорт халдаашкын кылдыр ол организацияның кежигүнү хөй күрүнелер санап турар. КНО-нуң чорудуп турар угланыышкынынга АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери хөөн чок болуп турарын КНО-га АКШ-тың сан-хөө «халдаашкыннары» херечилеп турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының бюджединге АКШ-тың халывырын кызырар дээн Р. Рейганның чазааның бодалы КНО-нуң ажылдаар аргазынга таарымча чок салдарны чедирбес дээрзинге изегелдиг КНО-нуң Чиңгине секретары Курт Вальдхайм илергейлээн.

АКШ — дерзии ёзу-чурумнар чөлеңгиижи

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Мурнуу Корейниң дерзии диктатору Чон Ду Хванга бүгү талалыг деткимче көргүзерин Американың Каттышкан Штаттары улам күштелдирер деп шиитпирлээн. АКШ-тың президентиниң Р. Рейганның болгаш Сеулдуң оон чалчазы Чон Ду Хванның аразынга болган чугаалажыышкыннарның кол түңнели ындыг болган. Ынчаарга Мурнуу Корейниң диктатору чүгле АКШ-тың шериг-экономиктиг дузаламчызының түңнелинде эрге-чагыргада кызырткыш турар.

Каттышкан Штаттар Сеулдуң дерзии эрге-чагыргазынга хөй хемчээлдиг шериг чепсээ [illegible] херекселдерин бээрин күүсеткен. Корей чартык ортулуктаа бодунуң шериглерин Каттышкан Штаттар үндүрер деп бодавайн турарын Р. Рейган медеглээн.

Мурнуу Корейде америк шериглерниң санын чүгле кызырбас эвес, харын-даа ковудедир деп турарын АКШ-тың администрациязының төлээлекчилери парлалга конференциязынга дыңнаткан. Чон Ду Хван эрге-чагырганы боо-чепсектиң күжү-биле эжелеп алган болгаш [illegible] ының өлүрүкчү чорук-биле базып оралдажып турар. Ындыг дерзии диктаторну АКШ-тың чаа чазаа чалаан болгаш ону бедик деңнелге хүлээп алган. Ынчангаш америк империалистер Мурнуу Корейниң чонунга удур дерзии үүлгедиглерге киржип, ол чуртта бодунуң шериглериниң санын улам ковудедирип планнап турар.

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ-тың болгаш Мурнуу Корейниң чалча чазааның шериглериниң «Тим спирит-81» деп каттышкан шериг «өөредилгези» Мурнуу Корейниң девискээринде чорудуп эгелээн. Ол шериг «өөредилгези» — Корей чартык ортулукка тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге дорт кыжаныышкын-дыр деп, «Нодон синмун» солун бижээн.

Хөй санныг шериглер болгаш шериг техниказы киришкен узун хуусаалыг ол өөредилге — Мурнуу Корейниң агрессиялыг тепкиннер кылдыр Моон соксаар-даа Каттышкан Штаттарның ажыглаар деп бодап турарының тодаргай херечизи-дир.

Мурнуу Корейге «парламент соңгуудаларының» бүдүүзүнде АКШ-тың болгаш Сеулдуң чалча диктаторунуң шериг күчүзүн көргүзүп турар чорук Мурнуу Корейниң чонун коргудар дээн оралдажышкын болуп турар.

• • •

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадорга хамаарыштыр АКШ-тың хөделиишкиннери сөөлгү үеде ол чурттуң иштики херектеринге чепсектиг карышы хоюзарлаашкын характерлиг [illegible] Сальвадорнуң патриоттарынга удур хунтаның дерзии өлүрүкчү үүлгедиглерин Американың Каттышкан Штаттары күткүвүшаан, реакцылыг хунтага шериг-экономиктиг деткимчени сөөлгү үеде улам күштеландырган.

Сальвадорнуң реакцылыг хунтазынга экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын бээр талазы-биле Дж. Картерниң чазааның хүлээлгезин АКШ-тың чаа администрациязы бүрүн-биле [illegible] АКШ-тың [illegible] төлээлекчизи парлалга конференциязынга медеглээн.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң дыңнадыын ёзугаар алырга, АКШ чүгле эрткен чылын безин Сальвадорнуң хунтазынга 100 миллион ажыг долларның шериг-экономиктиг дузаламчызын берген. 1980 чылдың дургузунда Сальвадорнуң дерзии эрге-чагыргалары АКШ-тың дузаламчызынга даяныышкан, чурттуң 13 муң хамаатыларын өлүрген. Сальвадорнуң патриоттарын өлүреринге 280 америк шериг чевүүлекчилери доргу-биле киржип турар.

• • •

ГАВАНА. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталыышкын фронтузунуң (НФХ-ның) отрядтары Сальвадорнуң реакцылыг хунтазының шериглеринге удур дайынчы чорудулгаларын катап эгелээнин Пренса Латина агентилел дыңнаткан. Чурттуң чеди суурларынга болгаш хоорайларынга чепсектиг халдаашкыннарны патриоттар сөөлгү хүннерде кылган. Сучитото суурда шериг гарнизонун партизаннар бүзээлепкен.

Сан-Сальвадор хоорайдан 35 километр черде Тенанциньо суурну Национал хосталыышкын фронтузунуң отрядтары халып-дошкуун тулчуушкуннарның түңнелинде эжелеп алган.

Чурттуң [illegible] тулчуушкуннар база эгелээн. Реакцылыг хунтаның шериг ужар чүүл күштериниң командылал чери турар Илопанго районун патриоттар боолаан.

Патриоттар [illegible] хапталдарга [illegible] сорунза-биле реакцылыг хунта чуртка онзагай байдалды ам-даа 30 хонукта уламчылаан.

А Г Ы

Бир-ле хүндүс,
Бичии дагның эдээ черден
Айдызаан чыт
«Адыр!» — дээнзиг
доктаадыпты.

Агы болду.
Адыжымга уушташ,
чыттап,
Черимде дег
Сеткил-чүрээм өөрүй берди.

Ийлээр чыгаан
Ишти-хөңнүм артында-ла,
Чаагай чыттан
Чавырылган ышкаш болчук.

Агы, агы!
Анай дозар чамындан-на,
Хөөрешкен бис.
Хөңнүмде-даа сиңнипкен
сен.

Дагын катап
Талыырга сени көөрге,
Өөрүнчүг-дүр.
Өскен черим чемгир оъду.

Чалаан болуп,
Чараш кыстыг апарзымза, —
Адын албан
«Агы» кылдыр адап аар
мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЧАРАШ ЧЕЧЕК САГЫЖЫМДА

Доштуг черден үнүп келир
Долбанналган меңги чечээ.
Шыдамыккай турушттууну
Чырык хөөнден көрүп тур
мен.

Сеткил-чүрек өөрүп келир
Черивисте чечек-ле хөй.
Оларлардан меңги чечээ
Оиза бир-ле чажыт, чараш.

Меңги чечээ, аравысты
Бедик сынпар дуглай берди.
Ынчалза-даа, хайыралыым,
Ырым болуп артып калдың.

Чараш чечек сагыжымда.
Чалыы назын эрте берди.
Урут шаамның ыпакшылы —
Уян ыры сагындырды.

Алдын-кыс САРЫГЛАР.

МЕНДЕН КОРТКАШ...

(ШООДУГЛУГ ЧЕЧЕН ЧУГАА)

Кодээге школа дооскаш, хоорайга кээп чурттаа-ла, элээн апардым. Манаа келгеш, эртем-билиг чедип ап, алган эштиг, ажы-төлдүг, оран-бажыңныг болуп, чурттаалгам шуудаан. Ажыл-агыйымга кызымак дириг мактадып, эш-өөрүмнүң деткимчезин-даа көрүп келдим.

Мен ам албан-хаакчы кижи болганымда, олутпай амыдыралга хөме алзып, оон уламында семирип, улуг чаагайым-даа хөлчок апарган. Вокзалга болган таварылга эвес болза, көрген кижи сестип коргар, угдунмас семис хаван дег олурар-даа чыгыы турдум. Ол мындыг болган чүве.

Кодээден угбам биле честемни уткуп аар дээш вокзалга чеде бердим. Манаан автобузум келир шагы арай-ла элек. Чааскаан ол-бо кайгаңып, кылаштааш-даа, чаңгыс-даа таныыр кижимге таварышпадым. Ам канчаар, чалгаа чазып, чугаалашкы дег топтуг кижи болза аар деп бодап тур мен. Ынаар сандайда кижи ортузу чеде берген, арганзымаар, хүрең шырайлыг эр кижи менче кылчаш-кылчаш кылдыр көргүлеп каап олурарын эскерип калдым. Мени таныып турар кижи эвеспе бо деп кордап, хүлүмзүрүп, бажым соганнадып мендилээш, ону топтап көре бердим. Ол та канчаары ол ыйнаан. Демги кижимниң арны хуулуп, чанында барбазын чоокшуладыр тыртып, ол-бо шыпыраннадыр көрүп эгеледи оң. Бо кандаай кижи боор дээш эндепсинип, кылаштап барып, чанын орта олурупта-ла бердим. Демгим чүү-хөөзүн ийи холдап тудкаш, менче хыйыртай аарак көргеш, туруп чоруур дей берди.

— Экии, таныш! — дээш холум сундум. Ол мээң холдарымче чылан ораажы бергенин эскерип каанзыг кылдыр коргуп көргеш, холун хөөнүүт-хөөн чок суна-дыр. Мен ооң сирилээн чиңге холун аспактаптым. Ооң бичии чиңге салаалардыг холчугажы мээң калбак, матпагар адыжымга чиде берди. Адыжымда чүрек дег соп турган дерлиг холчугашты салбайн, демгимниң дүвүрээн улуг карактарынче чиге көргеш: — Силерни таныыр-даа ышкаш мен — деп, чазык чугаалаадым.

— Чадавас... ийе-ийе... ыы-ыы... — дээш, демги кижим холун ушта сога-дыр. Салбадым. Оон айтырдым:

— Адырам, силерни каяа көрген кижи боор мен?

— Ой та! Та, дааным... — деп чоруй, холун ушта соккаш, кижим суларааш кыннып, «фу-уу» деп, үндүр тынгаш, чиктиң кончуг үн-биле: — Көргениңер-ле чеп боор, дуңмай — лей-дир. Ук кижиниң чаңының өскелиин, тывызыксыын көргеш:

— Силер аарып тур силер бе, акым? — деп сагыш човадым.

— Аарывас чүве кайда дээр сен — деп, кижим доңгуп чыгыы харыылааш, — Маргылдаа бар чыдыр мен — деп бо.

— Ыы! Бил... ... Шыдыраачы силер ... — дидим.

— Чок, шыдыраалавас мен.

— А чоп?

— Чоп деп чүнүл? Кай мени таныывайн тур сен бе? — деп, левии чаа-ла сири-кавы олурган кижим ам мырыңай чеңгээлиг тооппут айтыра-дыр.

— Чок... харын... — деп, чорумда кижим анаа-ла хейде «ха-ха-ха» кылдыр чаза каттыргаш, буттарын олуй-солуй каап, идээргээ сүргей онтантыр олуруп алгаш, хөрээн алгыдыр үрдүне-дир: — Мен дээрге мөге кижи болбазык мен бе, дуңмай. Мөге! Ам Абаканга болур хүреш маргылдаазынга баарым ол-дур — деп бо-ла.

Кайгай-ла берген мен. Хоорайда чурттап турар болгаш кайда-чүде, кандыг маргылдаа болурун эш-өөрүмден дыңнап, билип олурар кижи болгай мен. А барып-барып хүреш маргылдаазын мен кайын билбес деп мен. Черле ынчаш, хүрешке ынак эвес кижи бисте чок боор.

— Абаканга че? — деп, ылавылап айтырдым.

— Ийе, анаа ийин — дээш сертежок олур.

— Кандыг хүреш боор? — деп сонуургадым.

— Ыы... демги ол бир хүреш-тир ийин...

— Кайы? — деп, сиинир ...м.

— Бо чиктиңиң але... Анаа хүреш-тир ийин. Хүреш аан. Бүгү-эвилел чергелиг маргылдаа болгай. Та канчаар ыйнаан бис. Бис дээрге бүдүн команда-биле бар чыдар улус болгай бис. Бо оолдар харын кайда бардылар. Мунгаранчыг-даа улуг-шыырак эрлер-ле болгай, ёзулуг-ла начыннар. Сен-даа ында-ла каар сен. Ха-ха, мен аңаа чиик деңзиге түрежир кижи болбазык мен бе — дээш, кижиң ол-бо харааыып, эштерин дилегзине берди.

— Чок, мен хүрешпес кижи-ле болгай мен... Ынчалза-даа тыва хүрешти билир мен... — деп чыдырымда.

— Ажырбас-ажырбас, дуңмам. Аныяк кижи-дир сен, ам-даа чедип ап болур сен. Эки белеткенир-ле болгай, мындыг кончуг семис... дег эр. Оо, сен мээң оглумну билир ийик сен бе? — деп, менден айтыра-дыр.

— Кайызы боор ол?

Кижим чоргаары кончуг менче көргеш, бир-ле аныяк, сураглыг мөгениң адын алады. Кырым сыпар, кулаамга бүзүревээн мен. Ылавылап айтырдым. Харыызынга база-ла ол атты алады. Мен кезек када аайын тыппайн, чүшкүүм дырбап оргаш, алгырып-ла үндүм:

— Ох, буруулуг болдум, акым! — деп, мындыг мен. — Ол алдан мөгенер сыр өске кижи болгай. Ол мээң чээним-дир ийин. Угбамның оглу. Ала-мезин ам келир ужурлуг улус, оларны уткуп келгеним ол ышкажыл...

Демги мөгевис туп-тура халааш, эжикче чүгүрүпту. Соо-биле үне бээрин ол, Ак-Довурак баар автобусче кирип чыдыр.

— Ойт, акым! Өске автобус тур. Абакан автобузу эвес тир... — деп, ооң соондан алгырдым.

Ол ааа көрүнгеш:

— Байырлыг, байырлыг! Ажырбас-ажырбас, автобус-ла болза Абакан кай баар — дээш, чанында турган кижиге: — А богда, кончуг хулиганнан алды арга, беш мөге-биле алырлып алдым! — деп бо.

Ол аразында угбам, честемниң келир автобузу бо маңнап келди. Улузумну өөрүшкү маңнап уткуп алгаш, бажыңывысче дадажыптывыс. Орук ара-даа, бажыңывыска-даа келгеш, бодаан-на чүвем демги «мөгем». Мээң бодамчалыг, харын-даа сербээ апарганымны эскергеш, ададайым улус көрбес черге:

— Бо канчап мындыг чиде берди? Элчок деп чүвезин, төрелдериң келген ... чүве-дир... Орта сен бе? — деп мындыг. Ам канчаар, болган чүүлдү дегерезин ажыт-чажыт чокка төөгүп бердим. Ол менче хүлүмзүрүп көргеш, хыы ханып чугаалай-дыр:

— Ол-дур! Чеже чугаалаваан дээр сеңээ! Хамык ужур бодуңда-ла болгай. Көрүнчүкке баргаш, бодуңче топтап көрем. Оола-ла бажың дүгүн таарткаш, дыраа алган болзуңза. А ам кымга дөмей-дир сен? Сенден кандыг-даа кижи корга бербес чүве бе? Демги ол кижи сени ёзулуг-ла хулиган деп бодааны ол-дур. Харын-даа тывынгыр кижи болган-дыр. Камгаланыр аайын дилеп, «мөге» мен деп кээп ол ыйнаан хөөкүйнүң.

Урутлар иезиниң чугаазы шынап-ла шын-дыр деп, ынчан быжыы-биле билген мен. Оон бээр-ле аңнаныы, идик-хевимниң хевир-дүрзүмге таарыштыр шилип кедип чоруур апарган болгаш оон эрткеш, ам эртенниң-не дер төгүлдүр чүгүрүп, сула шимчээшкиннер кылырынга чаныта бердим.

Шынны херек, көрүнчүкке көөрүмге, сооткан чарыш аъдыышкаш, силий берген ышкаш болдум. Ам харын-даа хүрежир бе деп-даа бодалдыг мен.

И. ИРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Силерге, ада-иелер». 9.30 — Мячиктиг хоккейге ССРЭ чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Швецияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Хабаровскиден дамчыдылга. 10.15 — Совет ырларының концерти. Солистер — Е. Шапин, Г. Черноба. 10.45 — «Айыыл чок шимчээшкин». 11.15 — «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели». 11.50 — М. Горький — «В. И. Ленин». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Яковлев номчуур. 12.50 — РСФСР-ниң Күрүнениң үлегер хөгжүм оркестриниң концерти. 13.20 — «Спортлотонуң» 6-гы тиражы. 13.30 — «Кады ажылдажылгаа». Тележурнал. 1[illegible] — «Эрмитаж». Германияның чуруу. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. «Улуг номнуң эгелери». 10-гу фильм. 15.45 — Мультфильмнер программазы. 16.15 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.15 — Бокска делегей маргылдаазы. АКШ-тың шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. АКШ-тан дамчыдылга. 18.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.45 — Аэрофлот хүнүнге тураскааткан концерт. 19.35 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Хоорай чурттугулар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чүгүлдаашкынга Европа чемпионады. 23.05—00.00 — Хаак спортунга ССРЭ чемпионады. Төнгенде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республиканың бүргей ... чамдык черлерге ... хар чаар.

Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг ... салгын ... дүргени 5—10 метр чедер.

Агаар дүне 23—28, чамдык черлерге 18—23 хүндүс 13—18 ... 3—8 градус соок.

Кызылга бүлүттүг, ... болбаан хар чаар.

«...Сагыжым зартып чоруур бодалды маңаа чугаалаксадым: хлеб-тараага хумагалыг болуру дээш эдээндан — үстүнге чедир база үстүнден — адаанга чедир, ог-бүледен Министрлер Чөвүлелинге чедир харыысалга, хууда болгаш ниитилел харыысалгазы херек».

(Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, механизатор А. Гиталов).

ТАРАА-ХЛЕБ

Алдын хүннүң херели-даа,
Агым суглар тыңгарыы-даа —
Чүректер дег үрезинге
Сүнезин боон каттыжып каар.

Чаштың бичии адыжында
Чаагай чыттыг хлеб турда —
Чурттаалгавыс салым-кежии
Шуптуу аңаа хереллеңир.

Кижилерниң дери сиңген
Хлеб-тараа хөй-ле болза —
Амыдырал салым-чолу
Айзын, чырык күштүг чоруур.

Алексей АРАПЧОР.

ЧҮГЕ КЕЛДИҢ?

Лев ЛАЙНЕР

Школа дооскаанывыстан бээр он чыл эрткен. Ол дээрге оюн эвес болгай. Ону демдеглээн ужуражылгавыс кежээзи хөглүг болгаш шимээнниг эртип турду. Эрги өңнүүм Миша Скворцов-биле кожа олур мен.

— Кандыг чурттап тур сен, Лёва? — деп, ол сонуургады.

— Чугаар. Чуваның шыны херек, амдызында дээрги сылдыстар дужурбейн чор мен — дээш, соңгаже холум-биле айыткаш, — ном садыынын эргелекчизи болгай мен. А сен Миша? — деп, удур айтырдым.

— Улуг эвес-даа болза, завод директору мен — дээш, кара-шокар галстугун эде тудунаш, чоргаар көрүп олур.

— Байыр чедирейн!

— Четтирдим, Лёва. Бир эвес, согур дүш боон, Борисово-Гордуново районга чеде берзинзе, заводче дорт-ла халывыт, өннүкчүгеш. Чугаалажып, сүмелешкей-ле бис. — дээш, адрезин болгаш телефонунуң дугаарын арттырып кагды.

Оон бээр чартык чыл ажа берген. Бир-ле катап кудумчуга кылаштап чорааш көөрүмге, Мишаның заводу мурнумда бо тур! Чалаан чаңгыс классчымның заводунче базыптым.

Скворцов мени кады төрээн дуңмазы дег уткуп алгаш, «хеп-хенертен комиссия келди, мынчангаш бичии саадай бээрдир мен» деп, үстүкү даргаларынга телефон-биле дыңнатты.

— Че, Лёва, төөгүп олур — дээш, кажарзымаар хүлүмзүрээш, сейфтен бир шил коньякты ужулгаш, стол кырынче салды. Ол аразында секретарь кыс кофе база эккелди.

Оожум, тавар он беш минута хөөрешкенивис соонда, Миша оргаш:

— Ындыг-дыр кырган, үстүкү даргаларга ужурашпас болза хоржок боор. Кандыг херек ужун мээңээ келгениңни дүрген чугаалай каавыт — диди.

— Мен сеңээ анаа-ла чедип келдим, Миша.

— Канчап ындыг чүвел? Азы акшадан чегдирейн бе?

— Меңээ акшаның хереги чок. Харын черле херек-ле, ынчалза-даа ынчалдыр албас мен.

— Төрелдериң кайы-бирээзин ажылга хүлээп алыйн бе?

— Менде төрелдер чок. Өскүс кижи мен.

— Ынчаарга, таныжыңның оолдуу азы кысты бе...? — дээш, Скворцов карактарын кыжырзэрткеш, чиктиг каттырды.

— Чок, Миша. Менде ындыг сеткил чок — дидим.

— Ынчаарга шынап-ла меңээ уе эвээш! Бижиирге... дүрген чугаала — диди.

— Бижиргевейн олур мен.

— Ынчаарга чүге чедип келдиң?

— Сени чалаарынга чедип келдим. Чугаалажып, хөөрежиили диди чоп.

— Ол-даа шын-дыр ийин, ынчалза-даа?

Оон соонда Миша меңээ дааранып машинаның артык ... хой кежиңдеп кылган ... «Здоровье» журналдың ... чараш кыс-биле мени ... болурун сүмелеп турду. ... кайгамчыктыг оралы — ... хоорай Бачноже баар ... чоруп ... көрүп ... баткаан ... дугайында ...

Мындыг ... жыышкын канчаар төөрин кончуг эки билир мен. Ховар номнарны таныштарымга тып берип чордум. Ол бүгүну сактыр безин хөөнүм калган.

Сонуургактарга

БҮГҮ ЧУРТТУ ЧАДАГ ЭРТКЕН

Ыраккы Чөөн чүктүң күрүне университединиң башкызы чораан амгы үеде пенсионер А. Салманов аян-чорук кылып келген чылдарының дургузунда 55 муң ажыг километр орукту чадаг эрткен.

Ол 1979 чылдың июльда журналист Ю. Шумицкий-биле кады Владивостоктан Москваже чадаг базып үнүпкеннер. Ынчалза-даа «Олимпиада-80»-ниң найысылалынга чүгле Ю. Шумицкий чедип келген. Ооң кады чораан эжи орук ара аарыксай бергеш, аян-чорукту ара соксадып каан. А. Салманов эрткен чылдың декабрьда кадыын экижидип алгаш, Москвага чедип келбишаан, чурттуң барыын талазынче бодунуң оруун уламчылаан.

— Ада-чурттуң Улуг Ада-чурт дайынының чылдарында Волховск-Тихвинск удурланыышкынынга тайылдажып турган мен — деп «Калининская правда» солуннуң корреспондентизинге ол чугаалаан. — Ам мээң аян-чоруум ынаар угланган: ол черлерни барып көөр — шиитпирим ындыг. Ынчалза-даа баштай Новгородка, Ленинградка чедер сорулгалыг мен.

А. Салманов чээрби чыл мурнунда чурттуң бежен улуг хоорайларынга барып, оларның төөгүлүг болгаш революстуг тураскаалдары, музейлери, театрлары-биле, бүдүрүлгелери, чудуглары-биле таныжарын шиитпирлээн. Мооң чок аян-чорукчу бодунуң программазын ажыр күүседипкен.

ДОНБАССТЫҢ УЗУН НАЗЫЛЫГЛАРЫ

Первомог суурнуң чурттакчызы Иван Гаврилович Пискун чоокта чаа 100 харлаан. Оон күш-ажылчы назылары солун. Ол бичиизинден тура күш-ажыл кылып — хөлечиктеп эгелээни, дараазында амыдыралга аас-кежиин тывар сорулга-биле хоорайга келгеш, одакчылап, механиктеп, дарганнап-даа ажылдаан, элээн үр үе дургузунда дааайга-даа ажындырып келген. А кажан коллективизация эгелээрге Иван Пискун төрээн черинче ээп келгеш, чаңгыс чер чурттуглары-биле кады Шевченко аттыг колхозту үндезилеп тургусканнарның бирээзи. Ынчангаш ону үк колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи кылдыр санап турарыдаа таварылга эвес. Узун назынныг болганының кол-ла үндезиини күш-ажыл дээрзин Иван Гаврилович ам чугаалап олурар.

Эртемден геронтологтарның санап турары-биле алырга, индустриалдыг Донбасста узун назынныгларның саны өзүп турар. Мында 700 ажыг кижи 100 харлаан, а сезен-тозан хар назынныг кижилерниң саны — 60 муң чедир турар.

ОРГААДАЙ, ДҮРГЕН-НЕ ӨЗҮП КӨР!

Оргаадайның бедик дүжүттүг сорттарын тургузарынче ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүк эртем төвүнүң эртемденнери эгелеп кирген.

Эм шынарлыг бо үнүш оожум өзүлделиг-биле онзагайланып турар. Эки хөрзүнге душкен үрезиниңден ийи чыл болгаш бичии чиңге өзүм көстүп келир. 8—9 чыл болганда баштайгы чечектелиишкини болур. Ол үеден эгелээш, оргаадайның дазылы чыл бүрүде-ле... бир — бир чартык грамм деңзи немеп эгелээр!

Эм шынарлыг дазылдың өзүлдезин канчап улгаттырып алыры? Бо айтырыгга харыы дилеп тургаш, эртемденнер «амыдырал дазылының» элээн каш сыптарлыы-биле ылгалып турар онзагай хевирлеринче кичээнгей ... берген.

Төптүң эртем ажылдакчылары, хөй ... дүрмүлга кылып тургаш, ол үнүштүң сыптары сырый болган тудум-на дазылы улам шыырак болурун тодаратканнар. Олар болза сыптарның санындан хамаарыштыр оргаадайның дүжүткүрүнүң тускай таблицазын база тургускан. Чижээ, беш сыптыг оргаадай кайгамчык дээштиг кужун чаңгыс сыптыг төрелинден үш катап дүрген чыып ап турарын шинчилеттер көргүскен.

Ыраккы Чөөн чүк эртемденнериниң шинчилелдериниге үндезилээш, оргаадайның бедик продуктулуг сорттарын тургузар талазы-биле селекция ажылдары ам эгелээн.

А. РОСУГБУ.
СЭТА-ның корр.

Хабаровск.

С. УЙНУКЭПНИН «Кышкы арыг шыпшынында» деп этюду.

ГАЛСТУКТУ БАГЛАНЫҢАР

Эр кижилерниң даштыкы хевиниң быжып кааны элээн бедүүн болурун эскерген боор силер. Ынчангаш галстук костюмнуң онзагай байдалын, кижиниң даштыкы хевириниң аян-шинчизин, бүгү кааастаалгазын улам аян кирер болгаш тодарадыр. Ооң-биле кады зылдың үлетпүр садыының магазиннеринге кирипнер. Ылангыя «Саян» универмагка болгаш № 55 магазинге баар болзуңарза, оларның галантерея салбырларының садыгжылары силерниң галстук шилип тып алырыңарга ыяап-ла дузалажыр. Бо магазин-

Суме

шокарлыынга чедир, кижи бодуу баглап алыр өң-баазын галстуктар бар. Оларның ортээ 2 рубль 20 көпеектен 3 рубль 80 көпеек чедир.

Амдызында галстукту баглап өөренип албаан кижилерге галстук баглаарының дараазында ийи хевирни чуруп көргүскени-биле кады сүмелеп тур бис.

Бирги хевири: галстуктуң чиңге талазы кижиниң солагай талазынга кыскажак турар кылдыр мойнунче, арта каап алыр. Галстуктуң чиңге талазының ужунуң 10-15 сантиметр чериниден солагай хол-биле туткаш, оң холу-биле белдирин баглаар, оон соонда шак-ла ындыг белдирин № 1 чурукту ышкаш база катап баглаар. Ооң соонда галстуктуң калбак ужун мыңгаштааштарже өттүргеш, белдир чогуур хемчээлге турар кылдыр дыызыды тыртып алыр.

Ийиги хевири: галстуктуң чиңге ужун солагай холга туткаш, оң холу-биле № 2 чурукта көргүскенин ёзугаар дараалаштыр баглаар. Галстукту баглап тура, оон белдири ... хевире ... болгаш моюндуруктуң ... хире кошкак болгаш ортумак ... болурун барымдаалаар ...

[illegible]

[illegible]

Кино

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү ан-маашкын» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (тывалап), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шалыпчылар халажып тур» 9.20, 11.10, «Конкорату» камгалапар» 14.00, 14.55, 16.50, 18.45, 20.40 (тывалап) шактарда.

«ВОСТОК»: «Демир арын кеткен кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (тывалап) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шыңчы чорукту үрээни» 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы ... техниктиг эдэп өөредилге черлеринче болгаш КПИ-ниң Кызылда филиалынче өөренип кирерниң бот-өөредилгелиг белеткел курстарынга дыңнакчылар чыып турар.

Курстарга кирер ... ларга методиктиг сүмелерни болгаш математика болгаш физикага хыналда даалгаларны чорудуп бээр.

Ол ажылдарны институттуң дуржулгалыг башкылары хынаар болгаш дыңнакчыларга эгидип бээр.

Директорнуң адынга билдириишкинни кирип, өөредилге дээш акша төлээниниң квитанциязын аңаа кожааш, почта-биле чорударга, курстарга хүлээп алыр. Өөредилгениң хөлезини — 10 рубль. Дараазында адресче шилчидер. 667000, Кызыл хоорай, Курбанкының республика конторазында № 14107 санажылга дугаары.

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому, улус депутаттарының район Советиниң күүскому, Тыва АССР-ниң Культура болгаш Сониал хандырылга министерстволары, Тываның Чуруктулар эвилелиниң баштаар чери СЭКП кежигүнү, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тываның улустуң чурукчузу, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг ... Тыва АССР-ниң ... Тыва АССР-ниң ... [illegible]

Хертек Коштайович
ТОПБУХААНЫҢ

[illegible]

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-02, ... 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлыгның 2-23-35, партийжи ... 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлиг килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 ... 2-22-00 ... 2-27-41 ... 2-12-03 ... 2-22-75 телефоннар болгаар.

Тираж 17666 Чагыг № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелдиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № ...)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (11531) | 1981 чылдың февраль 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 15 ХОНУК АРТКАН

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

1980 чылда болгаш онгу беш чылда ССРЭ-ниң экономика база социал хөгжүлдезиниң күрүне планнарын чединишкининг күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, автономнуг округтарның, хоорай болгаш кодээ районнарның, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер коллективтериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң ажылдап кылганы экономиктиг стратегиязын амыдыралга боттандырар дээш совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга болгаш чоннуң чаагай чорууп моон сонгаар хөгжүдеринге чаа-чаа чединиишкиннерни чедип алган дээрзин ук доктаалда демдеглээн.

1980 чылдың база онгу беш чылдың экономиктиг болгаш социал айтырыгларын чединишкининг шиитпирлээринге СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыш улуг идиг-ни берген.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди дараазында чолдерни тиилекчи деп санаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

Тыва АССР-ден

Мөңгүн-Тайга район

1980 чылда болгаш онгу беш чылда ССРЭ-ниң экономика база социал хөгжүлдезиниң күрүне планнарын чединишкининг күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелин хандыр болгаш бүгү талалыг анализтээрин партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга дааскан. СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ук Пленумга чугаазынга дүүштүр социалистиг чарышты организастаарын моон сонгаар улам экижидер, оон дээштиг чоруун чедип алыр, 1981 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чединишкининг күүседир дээш хемчеглерни ап чорудар. Бүгү-эвилел социалистиг чарышка тиилекчи болган бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң ажылының дуржулгазын өөренирин организастаар болгаш ону нептередир, он бирги беш чылда ажылдың бедик темпизин, терглин эки шынарлыын чедип алыр дээн мурнакчыларның эгелээшкинин деткиир.

Бүгү-эвилел социалистиг чарышка тиилекчи болган республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, районнарның, автономнуг округтарның, каттыжыышкыннар коллективтериниң, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның, тудугнуң, транспорттуң, кодээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа адырларның ажылчылеринге изиг байырны СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди чедирбишаан, маадырлыг ажылчын аңгы, кайгамчыктыг колхозчу тараачыннар болгаш интеллигенция СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартыр, он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны чединишкининг күүседиринге бүгү күжүн мооннаар дээринге быжыг бүзүрелин илергейлээн.

Бөгүн «Шын» солуннуң **Күш-ажылчы алдар тугун** Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң хойжузу **Кутузов Кыргысович ЭРЕНЧИНГЕ** тураскаадып кадырган.

Бадарчының кодаңында 329 хой бар, оон 270-и төрээн. Кызымак ажылдың түңнелинде чаа хураганнар мендзи дорунгуп турар. Хойдан-на хураган алыр хүлээлгезин күүседир дээш малдың кадыынче, чемгерилгезинче, ажаалдазынче чогуур кичээнгейни ол салган.

Хойдан-на хураган

ХҮРАЖЫРАР

Агарның Арты Кара-Шат—«Чодураа» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының малчыннарының турлаа. Бригаданың 7 кодаңында каттышкан дөрт муң ажыг төрүүр хой бар. Бо чылын ол ынаар хар кылын-даа болза соок барыктыг, мал күштүг, хүр кыштаглап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш Агар малчыннары аразында социалистиг чарышты салган ажылдап турарлар. Хоочун хойжулар Долгар Хүлер-оолдуң, Даржай Оюн-оолдуң болгаш Миндии Шуууунуң кодаңнарында хою 50-ден 78 хуу чедир оолдаан, чаш төлү мендзи дорутуп турар.

Совхоз төвүнден хойжу кодаңнарда барган сакманчыктер аразында чарыштыг, шудургу ажылдап турарлар. Комсомолчулар Лориса Даржай, Василиса Кара-оол, Ирина Миндии, Антонина Оорша, Валентина Бөмбрек 60-дан 110 чедир хураганны доруктурганнар. Бригаданың малчыннары амгы үеде 1100 ажыг хураганның онча-менди алган.

Мында мал чеми четчир. Бо хүннерде 1960 хойну тургузу азырап, оларга сула, витаминниг сиген далганың немей берип турар.

Совхозтуң дирекциязы бо болгаш өске-даа хойжу бригадаларже доктаамал кичээнгейин салып, малчыннарны чем, отаар чүүл, керосин-биле үзүктел чок хандырып келген. Кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниг кижилерин хойжу бригадаларда быжыглаан, олар малчыннарга практиктиг дузаны үргүлчү чедирип, кыжы бак-сыраан малдарны хайгааралга алганнар.

С. ШИМИТ.

Тес-Хем район.

КӨРГҮЗҮҮ ЭВЭЭЖЕВЭЭН

Чагыр Кара-Донгак—«Мурнакчы» совхозтуң дуржулгалыг малчыннарының бирээзи. Ол дааңган ажылынга эвээн хой чылдарының дургузунда дадыгып быжыккан. Оон мергежили бедип, чыл бүрүде хурагач алыр талазы-биле көргүзүүн кудулатпайн келген.

Хойжунуң малы бо кышты хүр-менди ажып турар. Кодан-да 240 ажыг хой төрээн, оларның чаш төлүнде хорамча чок. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, оон көргүзүү эвээжевээн.

Берге, харысалгалыг мергежилдиң чажыттарын ажылының дуржулгазындан билип ап, хыын тыва берген малчын өскелерге үлегер кылдыр ажылдап, чурттап чоруур. Ч. Кара-Донгак бо хүннерде төрээн Коммунистиг партияның XXVI съездизинге уткуштур [illegible] малын хүр кыш ажырбышаан, хураганнарны эки ажаап, чаңгыс-даа чидириг болдурбас дээш ажылдап турар.

С. ДАНЗЫ.

Бай-Тайга район.

ТҮЛҮКТЕЙ БЕРГЕН

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында мал оолдаашкыны түлүктээн. Төрүүр хойнуң дөрттүң бири хураганнапкан. Ыланчык «Нарын» совхозтуң хою кодан санында массалыг төрүп эгелээн. Ында үш муң ажыг хой төрээн. Хураганы онча-менди, шупту бүрүн.

Мал чемин кыштаглардже ку-зун-не сөөртүп чедирген хой төрүп эгелээн үеде таарымчалыг байдалды тургускан. Сигенниң колдуунда чаа доругуп орар хураганнарга каап берип турар. Улуг хойну тукаргодажо [illegible] Хой изиг суг-биле хандыртынган.

Ол ажыл-агыйның К. Белчирге удурткан хойжу бригадазында 3086 төрүүр хойнуң чартыы оолдаан, бир башка [illegible] дыңган. Чаа хураган сакманчыктерниң ажаалда-хайгаара-лында.

Хойжулар Домбалдай Сегбе, [illegible] болгаш [illegible] лаа он бирги беш чылдың баштайгы хураганнарын онча-менди камгалап албышаан, СЭКП XXVI съездизин чединишкиниг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Л. САЛЧАК.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттарының [illegible] күш-ажылчы демдектерин улуг-улуг шинчилелдерниң болгаш ажылдап кылыышкыннарның авторлары — эртемденнерге болгаш инженерлерге февральдың 6-да тывыскан. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров оону тывыскан байырлал үезинде [illegible] чаңгыс байыр чедирген. Чаа лауреаттарның [illegible] совет эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң база бир херечизи болур дээрзин ол демдеглээн.

1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттарының [illegible] болгаш тывыскан күш-ажылчы демдектерин 1980 чылда калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарышка бедик көргүзүглерлиг болган мурнакчыларга ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев тывыскан.

Лауреаттар шаңналды ап тура, боттарының күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке [illegible] илеретпишаан, социалистиг Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш бүгү күжүн болгаш билиин моон соңгаар-даа бээрин илергейлээннер.

(СЭТА-ның корр.)

УЖУДУУШКУНДА — «ИНТЕРКОСМОС-21»

Октаргай делгемин тайбыңга ажыктыг кылдыр шинчилээр болгаш ажыглаар сорулга-биле социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганың программазынга дүүштүр 1981 чылдың февраль 6-да «Интеркосмос-21» деп Черниң кыдыраал эдеринчизин Совет Эвилелинден салып үндүрген.

«Интеркосмос-21»-ниң салып үндүрген сорулгазы болза, делегей океаның болгаш Черниң кырын комплекстиг шинчилээри.

Кыдыраал эдеринчиде Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Румын Социалистиг Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың специалистериниң кылганы эртем информациязын чыыр болгаш дамчыдар эртем аппаратуралары, телеметриктиг системалары тургустунган.

Черниң кыдыраал эдеринчизи «Интеркосмос-21»-ниң орбитаже дараазында параметрлиг тыдыр салып үндүрген.

— Черниң кырындан эң ырааргы— 520 километр.

— Черниң кырынга эң чоогу хуулаары — 475 километр.

— долганырының баштайгы үези — 94,5 минута.

— Орбитага ийленчээ—74,0 градус.

Киржикчи чурттарның специалистери эртем аппаратураларын космодромга шенээн болгаш оон ажылын контролдап турар.

Эдеринчиниң борт системаларының ажылы эки.

Бөгүн—Аэрофлот хүнү

Тываның авиабүдүрүлгези онгу беш чылдың планныг даалгазын хуусаадан эрте күүсеткен, он бирги беш чылче соруктуг ажылдап кирипкен: пассажирлер болгаш почта чедириниң талазы-биле январьның планы ажыр күүсеттинген. Бо хүннерде Тываның ужудукчулары 1981 чылдың баштайгы ийи айларының кол көргүзүглерин күүседири-биле социалистиг хүлээлгезин херек кырында бадыткаар дээш кызымаккай ажылдап, боттарының профессионал байырлалын демдеглеп турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ның Төлевилелинде агаар транспортунуң болгаш оон материал-техниктиг баазазын улам хөгжүдери-биле чергелештир пассажирлер чедирерин 1,3 катап көвүдедирин айыткан. Республиканың ужар чүүл бүдүрүлгезиниң коллективиниң мурнунда аңаа холбаштыр база-ла улуг сорулгалар салдынган: он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планныг даалгазын хуусаадан эрте, декабрь 25-те, күүседир. Пландан ажыр улус ажылынының чүс-чүс тонна чүъгүн сөөртүр, дөрт муң пассажирни чедирер болгаш улуг хемчээлдиг одалга-энергетиктиг курлавырларны камнап алырын олар шиитпирлээн.

Онгу беш чылда тыва авиаторлар ужар чүүлдү улус ажыл-агыйынга ажыглаарын барык бүдүн-чартык катап улгаттырган. Муң-муң тонна чүъкти чедирип, барык беш чүс муң гектар шөлдерни агаардан арыглап, болбаазыраткан.

Олар ырак-узак черлерде геологтарны, аңчыларны, ивижилерни күш-хүнезин, чугула бараан-биле үзүк-соксаал чок хандырып турарлар. Улус ажыл-агыйынга, ылаңгыя МИ-8 вертолёт улуг рольдуг бооп турар. В. С. Белекпениң экипажы кескү үлүүн киирип, съезд мурнунуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар. Чоокта чаа Тываның ак-көк дээринге амгы үениң дүрген ужугар Л-410 деп пассажир самолёду кеступ келген. Ону эң-не баштай дуржулгалыг ужудукчулар шингээдип алгаш, районнарже ужуп турар апарганнар. Оларның аразында хоочун ужудукчу М. М. Мунзуктуң экипажы (ийиги ужудукчу А. В. Кушын) база бар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) МИ-8 вертолёттуң мурнакчы экипажы — ийиги ужудукчу Н. Н. Чичинин, бортмеханик В. А. Нестеровский, командир В. С. Белекпен.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АВИАТОРЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын Аэрофлоттуң ажылдакчылары хуусаадан эрте күүсеткеннер. Олар чартык миллиард ажыг пассажирлерни аргыштырган, 14 миллион тонна дарый чедирер чүъкту сөөрткеннер. Ол күш-ажылчы тиилелге дээш хамаатылыг ужар чүүлдүң ажылдакчыларынга эш Л. И. Брежнев изиг байыр чедирген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур авиаторларның чедип алган чединиишкиннерин, иштики курлавырларны улус ажыл-агыйынга бурүн баралгалыр дээш оларның кызымак күш-ажылының дугайын Аэрофлот хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Президиумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи И. И. Савинкин, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, авиация техниказының тудукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлери олурганнар.

Хамаатылыг ужар чүүл министри Б. П. Бугаев илеткел кылган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чединиишкиннииг күүседир дээш бүгү күжүн мооннаар дээрзин авиаторлар [illegible] улуг ажыл-агыйның [illegible] агаар транспортунуң [illegible] ажылдакчылары олар [illegible].

(СЭТА-ның корр).

Угланыышкынны — химижидилгениң ажыктыын бедидеринче

Кодээ ажыл-агыйны химижидериниң ажыктыын бедидериниң кол угланыышкыннарын болгаш аргаларын Бүгү-российаның февраль 6-да Москвага болган чөвүлел хурал-семинарынга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң, төп министерстволарның болгаш ведомстволарның [illegible] ажылдакчылары, автономнуг республикаларның кодээ ажыл-агый министрлери, кодээ ажыл-агыйның крайлар болгаш областар эргелелдериниң начальниктери, кодээ ажыл-агыйны химижидер каттыжыышкыннар даргалары, эртемденнер, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база специалистери аңаа киришкен.

Российаның кодээ ажыл-агыйын химижидер каттыжыышкынның даргазы, РСФСР-ниң кодээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы В. М. Бельченко илеткел кылгаш, кодээ ажыл-агыйда агрохимия албанының ролюнуң улам өзүп турарын, чемиштиделгелерни, чугайжыдар материалдарны, үнүштер камгалалының чепсектерин чөп ажыглаар дээш оон харысалгазының бедээнин демдеглээн. Российаның колхозтарынга болгаш совхозтарынга чыл бүрү 40 ажыг миллион тонна минералдыг чемиштиделгелерни, химижиделгениң 30 миллион тонна материалдарын, 45 миллион тонна торфту берип турар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйынга шынар талазы-биле чаа чүве кодээ ажыл-агый органнарының составынга специализастаан чаңгыс дай агрохимия албанын тургусканы ол болур. Ол—күчүлүг техниктиг, калагалал баазалыг, мергежилдиг кадрларлыг. Кодээ ажыл-агыйны химижидериниң каттыжыышкыннары амгы үеде Российаның бүгү областарында, крайларында, автономнуг республикаларында ажылдап, улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседип турар.

Он бирги беш чылда Российаның кодээ ажыл-агыйны химижидер албан черлери бүдүрүлге баазазын быжыглаар, [illegible] хөй салдатарны, самолеттар ужудуп үндүрер-олуртур площадкаларны, цехтерни, чурттаалга бажыңнарын тудар.

Кодээ ажыл-агыйны химижидериниң ажыктыын бедидериниң, агрохимия албан черлериниң ажыл-чорудулгазын сайзырадырының [illegible] хемчеглерин киржикчилер чугаалажып тодаргайлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чөвүлел хурал-семинарга чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, СЭКП ТК-ның Кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы И. К. Капустян, РСФСР-ниң кодээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев чөвүлел хурал-семинарның ажылынга киришкен.

СЭТА-ның корр.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

АЛМА-АТА. (СЭТА). Мурнакчы дуржулганың болгаш эртем-техниктиг депшилгениң чединишкиннерин улам эки ажыглаарынче республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын Казахстанның Компартиязының ажылын бурунгу хүн дооскан XV съездизиниң киржикчилери кыйгырган.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимовтуң илеткелин делегаттар улуг сонуургал-биле чугаалашкаш, республиканың социал-экономиктиг улам ынай хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын съезд тодаргайлаан.

Идеологтуг болгаш политмассалыг ажылды күштелдиреринин, улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганың стилин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының сорулгаларынче делегаттар онза кичээнгейни салган.

Республиканың партия организациязының удуртур органнарын соңгаан.

Организастыг пленум болуп, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга Д. А. Кунаевти соңгаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тургузар дугайында» Чарлыын пропагандистерге болгаш политиктиг чырдыышкын бажыңнарының ажылдакчыларынга база хамаарыштырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тургузар дугайында» 1964 чылдың май 26-да Чарлыынга [illegible] өөредилге системазының пропагандистеринге болгаш партия комитеттериниң политиктиг чырдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң ажылдакчыларынга база хамаарыштырар.

2. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тургузар дугайында» 1964 чылдың май 26-да Чарлыынга болгаш ол Чарлык-биле бадылаан Дүрүмге («РСФСР-ниң Дээди Совединиң ведомостолорында» 1964 ч., № 21, 331 чүүл; 1967 ч., № 16, 398 чүүл; 1977 ч., № 19, 461 чүүл; 1978 ч., № 43, 1142 чүүл) дараазында өскерилделерни болгаш немелделерни киирер:

1. Чарлыктың 1 чүүлүнде бирги кезээнге «хөй-ниити эгелээшкин-биле айыттынган культура ажылынга киржип турар кижилерни» дээн [illegible] калыг абзацты киирер:

«СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң теориязын, политиказын болгаш төөгүзүн пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавыяалыг, марксистиг-ленинчи өөредилге системазының пропагандистеринге, партия комитеттериниң политиктиг чырдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң эргелекчилеринге, эргелекчилериниң оралакчыларынга болгаш консультантыларынга»

2. Чарлыктың 1 чүүлүнүң ийиги кезээн мынчаар бижиир:

«РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты айыттынган албан черлеринге болгаш организацияларга 15 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан, бо чүүлдүң бирги кезээнде чыскаап бижээн кижилерге тывыскыр».

3. Дүрүмнүң 1 пунктузунуң бирги абзацынга «хөй-ниити [illegible] айыттынган культура албан черлериниң болгаш органнарының ажылынга [illegible]» дээн сөстерниң соолунге «СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң теориязын, политиказын болгаш төөгүзүн пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавыяалыг, марксистиг-ленинчи өөредилге системазының пропагандистеринге, партия комитеттериниң политиктиг чырдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң эргелекчилеринге, эргелекчилериниң оралакчыларынга болгаш консультантыларынга» деп сөстерни немээр.

4. Дүрүмнүң 1 чүүлүнүң пунктузунуң ийиги абзацын мынчаар бижиир:

«РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты айыттынган албан черлеринге болгаш организацияларга 15 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан, бо пунктуунуң бирги абзацында чыскаап бижээн кижилерге тывыскыр».

5. Дүрүмнүң ийиги пунктузунуң бирги абзацынга «ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле ССРЭ-биле болгаш РСФСР-ниң күрүне комитеттериниң» дээн сөстерниң соолунге «СЭКП обкомнарының болгаш крайкомнарының» деп сөстерни немээр.

6. Дүрүмнүң ийиги пунктузунга «хамаарышкан профэвилелдериниң төп болгаш республика (РСФСР) комитеттериниң көргени-биле» дээн сөстерниң соолунге мындыг утказыг абзацты немээр: «марксистиг-ленинчи өөредилге системазының пропагандистеринге, партия комитеттериниң политиктиг чырдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң эргелекчилеринге, эргелекчилериниң оралакчыларынга болгаш консультантыларынга, партия комитеттериниң лекторларынга хүндүлүг атты тывыскырының дугайында эскелт бижикти СЭКП обкомнары болгаш крайкомнары РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга дорт киирер».

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981-чылдың февраль 5.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бөгүн — Аэрофлот хүнү

БУЛУТТУГ ДЭЭРНИҢ АДАА-БИЛЕ...

Аэрофлоттуң ажылдакчылары бөгүн боттарының профессионал байырлалын бүгү совет улус-биле кады демдеглеп эрттирип турар. Аэрофлот баштайгы беш чылдардан эгелээш бистиң индустриявыс-биле кады хогжуп келген.

Советтиг Тываның авиаторларынга эрткен беш чыл онзагай болган. Чогум-на ол беш чылда бистиң ужар чүүл бүдүрүлгевис чаа аэропортка кээп, улам улуг баазаны алган. Ужудуушкуннуң айыыл чок болгаш үзүк-соксаал чок болуру хандырар болбаазыраңгай чепсек-херекселдерниг аэропорттан хүннүң-не амгы үениң күчүлүг агаар корабльдери бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң болгаш республиканың-даа булуң бүрүзүнче ужуп чоруп турар апарган. Оңгу беш чылда бистиң Тыва Төрээн чурттуң найысылалы — Москва-биле дорт агаар оруктуг болган. Баштай ИЛ-18, а удаваанда амгы үениң күчүлүг пассажир лайнери ТУ-154 самолёттар-биле ынаар ужуп турар апарган. Тускай чуък машиназы — ЯК-40 Тожуже үргүлчүнүң ужудуушкунун кылып эгелээн болгаш АН-2-ниң орнунга амгы үениң кайгамчыктыг лайнери Л-410 байырлал бүдүүзүнде республиканың агаар делгемнеринге кээп, районнарже доктаамал ужудуушкунну эгелээн. Оон-биле кады эрткен неделяда ЯК-40 самолёт Семипалатинск, Алма-Ата болгаш Фрунзе хоорайларже Кызылдан дорт ужудуушкунну ажыткан. Ам республиканың найысылалы чурттуң Красноярск, Абакан, Новосибирск, Барнаул, Кемерово, Томск, Иркутск, Улан-Удэ дээн ышкаш хоорайлары-биле дорт агаар оруктуг.

Тыва ужар чүүл бүдүрүлгезиниң оңгу беш чылдың кол көргүзүглерин хуусаадан эрте күүсеткеш, пассажирлер чедирерин 1,3 катап көвүдеткен. Улус ажыл-агыйынга ужар чүүлдүг ажыглаарының хемчээлин тоску беш чылдан бүдүн-чартык катап улгаткан болгаш ужудукчулар 420 муң гектар черни болбаазыраткан-нар. Бистиң коллективиниң планнан ажыр арыг орулгазы бир миллион хире рубль болган. Ниитизи-биле пландан ажыр 14 муң пассажирлерни чедирген. Камналга дээш демиселди күштелдиргенинден 504 тонна олаар чүүлдү камнап алган.

СЭКП ТК-ның июнь болгаш октябрь Пленумнарының шиитпирлеринге, партияның ээлчеглиг XXVI съездизиниң ТК-ның Төлевилелинде перспективаларга сорук кирип бижээн, Тываның ужудукчулары он биргн беш чылдың баштайгызы 1981 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Чижээ, партия съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың баштайгы айларының чуък дажыглаар болгаш пассажирлер чедирер толазы-биле планын күүседир деп сөзүн олар берген, бо ынчаар шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Чыл планын база-ла хуусаадан эрте, декабрь 25-те, күүсеткеш, пландан ажыр улус ажыл-агыйының 600 тонна чүъгүн болгаш дөрт муң пассажирлерни чедирери мында айыткан.

Планда айыттынган даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири чер кырының албанының, дериг-херекселдерниң болгаш аэропорттарның амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажылындан улуг хамаарылгалыг билдинир. СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «Тываның чер-чернинде агаар шугумнарын улам хогжүдериниң дугайында» доктаалында чаа ужар чүүл техниказын ажыглаары-биле холбаштыр районнарда аэропорттарны чаарткан, ол талазы-биле чамдык хемчеглер айыттынган. Ону амыдыралга боттандырып чорудар талазы-биле районнарның партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, а ол ышкаш республиканың Курпланы, Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг эргелели-даа он бирги беш чылда тулуг-суурну дүрээделиринге негеттинип турар. Чамдык районнарның удуртур органнары болгаш оларның удуртукчулары-даа айыттынган тодаргай хемчеглерни күүседиринче далашпайн турарын бөгүн база демдеглезе чогуур. Сарыг-Сеп болгаш Тээлиде аэропорттарның амгы үениң Л-410 самолёттарын хүлээп алырынга дыка таарымча чок бооп турда-ла, улус депутаттарының район Совединиң күүскомнары амдыгаа чедир боттуг хемчег албаан. Эрткен чылдың сентябрь айда-ла ол чаа машинаны хүлээп алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының тодаргай айтышкынын берген турган.

Тываның авиаторлары боттарының профессионал байырлалын бо чылдың баштайгы айының [illegible] таны-биле демдеглеп турар. Он бирги беш чылдың мурнакчылары илереп эгелээн. Оларга Л-410 самолёттуң В. П. Шинитовка болгаш М. М. Мунзукка удурткан экипажтары, В. С. Белекпенге баштаткан МИ-8 вертолеттуң составы, дыка хөй ужудукчулар болгаш техниктер, оларның иштинде Н. Н. [illegible], В. А. Нестеров, А. В. Кушых, А. Ф. Коптев болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Агаар транспортунуң он бирги беш чылда хогжүлдезиниң кол-кол сорулгаларын партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде тодаргай айыткан. Ында магистральдыг болгаш чер-черниң-даа агаар оруктарын амгы үениң болбаазыраңгай дериг-херекселдери-биле чепсеглевишаан улам калбартырын, ылангыя Соңгу чүктүң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга ону улам хогжүдерин көрдүнген. Ол бүгү бистиң республиканың авиаторларынга база дорт хамааржыр турар. Чүгле партия болгаш совет организациялар-биле сырый кады ажылдап тургаш, ол улуг сорулгаларны күүседип болуру билдингир. Бистер чаа техниканы ажыглалга кирип тургаш, хоорайларны болгаш суурларны чоокшулаштырып, геологтарның, хойжуларның, аңчыларның болгаш өске-даа ажыл-ишчилерниң негелде-херечелдерин долузу-биле хандырып шыдаар бис. Республиканың ужар чүүл бүдүрүлгезиниң коллективи он бирги беш чылда партияның салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге бүзүрелдиг 1981 чылдың баштайгы айында боттарының шылыпы күш-ажылы-биле базыткап турарлар. Чүък дажыглаарының планы январь айда 113, пассажирлер чедирер даалга — 107 хуу күүсеттинген. Ол ышкаш республиканың чурттакчылыг черлеринче почта чедирилгезиниң планы база-ла ажыр, 111 хуу күүсеттинген.

Тыва ужудукчуларының он бирги беш чылда шылыпы күш-ажылы [illegible] олар чаа-чаа чедиишкиннерни алыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып турарлар.

А. МАРЦЕХА,
республиканың ужар чүүл бүдүрүлгезиниң начальниги.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧАЛГЫННАРЫ

Пассажирлер аргыштырар талазы-биле аэрофлот бистиң чуртувуста ниити черни ээлеп турар. Агаар оруктары ССРЭ-де 3600 хоорайларны болгаш суурларны харылзаштырып турар. Ниитизи-биле оон хемчээли миллион километр чедип [illegible] берген.

Хамааты ужар чүүлдүң министерствозундан СЭТА-га дыннатканын ёзугаар алырга, ужар чүүлдүг улус ажыл-агыйынга ажыглаар талазы-биле кайы-даа чурт Совет Эвилелинге четпейн турар. Ужудукчуларның дузазы-биле эң нарын монтаж ажылдары кылдынып, бедик вольтулуг электри шугумнары шөйдүнүп, трубопроводтар туттунуп, корабльдер үдеттинип турар. Оон ангыда геологтарга, балыкчыларга, эмчилерге, артемденнерге ужудукчуларның ажылы улуг.

Улус ажыл-агыйынга ужар чүүлдү ажыглаар талазы-биле эрткен беш чылдың планы хуусаа бетинде — 1980 чылдың август 1-де күүсеттинген. Аэрофлоттуң самолёттары 14 миллион тонна дарый чедирер чүъктү сөөрткен. Ылангыя агаар транспорту Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте бедик темпилиг сайзыраан турар.

Кедээ болгаш ыяш-ажылагый черлериниң 400 миллион гектар черин агаардан болбаазыраткан. Ховуларга химиктиг чемишчидилгелер чаштырар ажылдың хөй кезиин самолёттар дузазы-биле боттандырып турар апарган.

Эрткен чылын Аэрофлоттуң самолёттары 104 миллион хире пассажирлерни аргыштырган дээрзин Хамааты ужар чүүлдүң министерствозу демдеглээн.

СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелинде агаар транспорту-биле пассажир аргыштырылгазын 1,3 катап өстүрерин керген. Ону чедиишкинниг күүседириниң бүгү-ле аргалары Аэрофлотта бар.

Чаа аэродромнарны болгаш аэровокзалдарны тударының калбак программазы боттанып эгелээн. Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Ыдыккы Соңгу чүктүң чаа-чаа хоорайларынче самолёттар оруу ажыттынар.

Пассажирлерниң аргыжарынга эптиг болзун [illegible] оларның баар дээн хоорайларынга чедир ара хоммайн ужудуп чедериниң талазы-биле хемчеглер алдынып, чаа-чаа агаар оруктары ажыттынып турар. Кандыг самолётка олурарын, орукка кайы хире үениң чарыгдаарын пассажир билир, ынчангаш дүрген чедер транспортка ол олуруктары билдингир. Бүгү тала-биле дериттинген ИЛ-62, ТУ-154, ТУ-134 дээн самолёттар чыл бүрүде хөй-хөй пассажирлерни аргыштырып турар. Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелеп чаа ИЛ-86 болгаш ЯК-42 деп самолёттарга пассажирлер олурарлар. Чер-черде самолёт парктарын чаартыр дээш хөй-хөй ажылдар чорутт унуп турар.

(СЭТА-ның корр.)

Аэрофлот хүнүнүң бүдүүзүнде республиканың ужар чүүл бүдүрүлгезиниң ужудукчулары Л-410 дээр чаа самолёт-биле пассажир рейстерин ажыткан-наннар. Февраль 4-те Василий Павлович Шинитовтуң экипажы бир-ле дугаарында Кызыл-Мажалыкче пассажирлерни чедирген. Экипажтың эки ажылы дээш агаар оруун эң баштай ол экипажка ажыдар эргени тывыскан.

Бүдүрүлгениң чедиишкиннерг ажылдаары чер кырының албанының ажылдакчыларындан база улуг хамаарылгалыг. Улуг диспетчер Л. П. Алёхинаның ээлчээ чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — (солагай таладан оң талазынче) Л-410 самолёттуң командири В. П. Шинитов, ийиги ужудукчу Э. С. Куулар олар ужудуушкун мурнуу чарынында. Адаанда — Л. Алёхинаның ээлчээ (солагай таладан оң талазынче) — чуък дужаакчызы М. И. Никитина, демдеглел диспетчери А. Биче-оол, кассир Р. Казастова болгаш чарлал диспетчери Л. Виштал олар ажыл үезинде.

Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда хепти химиктиг арга-биле арыглаар болгаш будуур фабриказының коллективи чоннуң чаагай чорудунга бараан болур дээш шудургу ажылдап келген. Фабрика оңгу беш чылда чонга 130 ажыг муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер планын 105,9 хуу күүсеткен.

Цехтер аразында калбарган социалистиг чарышка Юрий Дмитриевич Ларинниң удурткан алгы-кеш эттеп, будуур коллективи тиилекчи болган. Ол цех эрткен чылдың дургузунда 13 муң рубльдиң ажылын кылыр планын 19 муң рубль чедирген.

Мында ажыл-ижинге кызымаккай, мергежээн ажылчыннарга Надежда Навито, Владимир Злобин, Юрий Лавриненко, Владимир Каравоев олар хамааржыр. Янзы-бүрү хептер аштап-арыглаар бригада (удуртукчузу В. Ф. Мурыгина) ажылдың шынарын элээн экижиткен. Ол коллектив костюмнер, платьелер, бөрттер, хой, хураган кежинден кылган тоннарны, чоорганнарны болгаш өске-даа хеп аймаан аштап арыглап турар.

Фабрика Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң чагыын күүседирин база организастаан. Ак-Довуракта хепти химиктиг арга-биле аштаар салбыр чонга 46 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер тургаш, 12 муң рубльдиң ажылын оон хейну кылган.

Ак-Довуракта мастер Раиса Петрованың удурткан бригадазы шалыпчыларның одуруунда. Ында ажылдың шынары эрткен чылдардан дыка экижээн. Салбырда мурнакчы ажылчыннар Валентина Тихонова, Саая Долчанмаа кызымаккай ажылдап, чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

Кызылда хепти химиктиг арга-биле арыглаар болгаш будуур фабриканың коллективи моон мурнунда хожудангайларның санынга турганындан ам шалыпчыларның одуруунда кирген. Чаа келген дериг-херекселдерни өй-шаанда эптеп тургузуп, оларның ажыглалын экижиткен. Ол ышкаш чонадан кирген чагыгларны айыткан хуусаазында шынарлыг кылдыр кылып бээрин боттандырган. Бүгү-ле чагыгларны тус-тус кижилерге үлээш, кылыр графигин тургузуп, [illegible] күштелдирген. Кандыг-бир цех, бригада, тус-тус ажылчыннар ажылды багай шынарлыг кылган болза, ону катап кылдыртырын чурумчуткан. Фабрикада ажылдың шынарын хынаар комиссия бар. Ай төнчүзүнде хыналданы чоруткаш, коллективтиң бүдүрүлге хуралынга чугаалажып, четпестерин илередип, ону чайладырының оруктарын тыварынче кичээнгейни салып турар. Шак ындыг чугула хемчеглерни ап келгениниң түңнелинде планныг онаалда күүсеттинип, ажылдың шынары экижээн болгаш чагыгларның саны көвүдээн. Ол ышкаш хоорай рыногунуң девискээринде чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуну организастаан.

ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

Чурттакчылар телефон дамчыштыр чагыг кирерге, ону бажыңнарындан барып хүлээп алырын практикалап турар. Оон ыңай фабриканың ажылдакчылары улуг-улуг бүдүрүлгелерге барып, хепти аштаарының, будуурунуң дугайында тайылбыр ажылын кылып келген. Фабрикада партия, профэвилел организациялары болгаш дирекция ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр чорудуп, күш-ажылды багай эвес организастап, чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап, оларның арга-дуржулгазын нептередип база четпестерин илередип келген. Фабрикага келген хеп аймаан аштап, арыглаарын, янзы-бүрү кештерни эттеп, будуурун бүрүнү-биле механизастаан. Амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле хандыртынган. Чоокта чаа коллектив «КХ-419» деп марканыг чаа машинаны ажылдадып эгелээн. Аңаа күш дүгү сыртыктарны аштап, арыглап турар. Чагыкчы кижи сыртыкты хавы-биле кады дужаап бээрге, ону часкаш, машинага арыг кылдыр чүтташ, эгидип бээр. Ол машина бир шакта 4 килограмм күш дүгүн аштап арыглаар. Фабрика коллективи 1981 чылдың баштайгы айының планын партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүн таварыштыр күүседирин хүлээнген.

К. ХЕРТЕК.

ТЕХНОЛОГИЯНЫ ӨСКЕРТКЕНИНДЕН

Улуг-Хем районнуң үлетпүр комбинады Шагаан-Арыгда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ону чугаалап бээри-биле комбинаттың директору Федор Семенович Кармановичиден диләэн бис:

— Оңгу беш чылдың эгези 1976 чылда 62 муң рубльге продукцияны сайгарып турган болзувусса, 1980 чылда чүгле продукция бүдүрүп үндүрериниң безин 325 муң рубль чедирген бис. Мындыг чедиишкиннерниң үндезини бүдүрүлгениң технологиязын өскерткенивисте болур. Ооң уламындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база улгаткан — деп, ол чугаалады.

Моон мурнунда чүзэ бүдүрүлгезинге бергедээшкиннер турган. Соолгу үш чылдан бээр ол ажыл экижээн. СЭКП райкомунуң кежигүну, хоорай Совединиң депутады Мандаш Ооржакты орта быжыглааныының соонда, ажыл кескуоз-биле өскерилген. Бир чылда 400 тонна чугайны өртедир турган болза, ол планныг онаалдавысты 410-420 тоннага чедирип турар апарган.

Ол ышкаш бүдүрүлгениң хоочуну Эник-оол Серээниң ажылы мактанчыг. Ол 25 чыл иштинде ыяш дилдирип ажылдаан. Ооң баштап турар бригадазы эрткен беш чыл иштинде пландан ажыр 4000 кубометр дилиг материалын берген.

1981 чылда Чодураа суурга чаа пилораманы, чазанып цехти ажылдары көрдүнген. Бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарынче кол кичээнгейни комбинаттың ишчилери салып эгелээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле коллектив кежигүннери боттарының аразында социалистиг чарышты улам калбарткан.

Л. ПАЧЫН-ООЛ.

ПЛАН ЁЗУГААР

СЭКП Кызыл райкому идеология ажылдакчыларының бөлүк-бөлүк аайы-биле семинар өөредилгезин квартал санында план ёзугаар чорудары чаңчыл апарган. Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырган, ону политиктиг, экономиктиг школаларга хамыкы-биле өөренген.

Пропагандистерниң, политинформаторларның, лекторларның, теоретиктиг семинарларның удуртукчуларының семинарын «Тиилелге», «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарга, күш фабриказынга, Каа-Хем суурга организастап эрттирген. Ол хуралдарны партия райкомунуң секретары Л. А. Бедареваның удуртулгазы-биле пропаганда килдизиниң ажылдакчылары эрттирген. 1980 чылда ажыл-агыйның түңнелдерин үндүргеш, СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уткуражыр дээш ажыл-агыйларда, организацияларда масса-политиктиг ажылы канчаар чорудуп турарын удуртукчулар семинар-өөредилгеге анализтеп чугаалааннар.

«Тиилелге», «Х Улуг хурал» совхозтарда парткомнар идеологтуг ажылды багай эвес тургусканындан ол совхозтарда лекциялар номчулгазы, политиктиг, экономиктиг өөредилге организастыг эртип турар.

Дуржулгалыг пропагандистер Хеймер-оол Араптанович Монгуш, Александр Антонович Саая олар удуртукчу кадрлар ортузунда экономиктиг билигүмнериниң кичээлдеринге эки белеткенип, бедик деңнелге эрттирип турарындан дыңнакчыларның билии шыырак.

Ол ышкаш «Тиилелге» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш, «Х Улуг хурал» совхозта кой мал эмчизи З. К. Натпит-оол ортумак звенода политкичээлдерин чогуур негелде ёзугаар эрттирип, көргүзүг материалдарын ажыглап турарлар. Ажыл-агыйда четпестерниң кичээлдерге сайгарып, эдеринин оруктарын [illegible] чылар идепкейлиг киржип келген. Чижээ, малдың чаш төлүн мени камгалап алырынга малчыннарның харыысалгазын бедидеринден ангыда, оларны теория-биле чепсеглээриниң чугулазын барымдаалааш, совхоз бүрүзүнде зооветеринарлыг өөредилгени организастаан. Ол кичээлдерге теория-биле практиканы холбап, районнуң 1980 чылда чемпиону Татьяна Иргитовна Баавылдың төрүүр 100 хойдан 114 хураганы камгалап алганының чажыттарын сайгарып турарлар. Чамдык малчыннарның төрүүр чүс баш малдан 26-38 анай-хураган, 45-56 бызаа ап турарының чылдагааны чогум чүдел? Мал ажылының специалистери малчыннар-биле негелде ёзугаар ажылдавайн турарын чүнүн-биле тайылбырлаарыл дээн чижектиг айтырыгларны пропагандист З. К. Натпит-оол кичээл бүрүзүнге тургузуп, а дээш тол ап турар малчыннарның тайылбырын-даа дыңнаан. Мурнакчы хойжу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Б. Содунамның («Х Улуг хурал») ажылының дуржулгазын малчыннар зооветөөредилгеге чугаалашкан. Өттүк-Даш сүт-бараан фермазының эки ажылын районнуң өске фермаларынга нептередир хемчеглерни алган.

Тус-тус черлерге эрткилээн хуралдарга партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия организацияларының чорудуп турар ажылдарын болгаш моон соңгаар чүнү кылырын дугуржуп чугаалашкан. Ылангыя идеология ажылдакчыларының амгы үеде сорулгаларын дугуржуп [illegible].

Партия, совет органнарның удуртукчу ажылдакчыларының ээлчеглиг кичээли Каа-Хем суурга болган, ону СЭКП райкомунуң секретары Л. А. Бедарева удуртуп эрттирген. Бичээлге райкомнуң организациялыг эргелекчизи Ю. А. Захаринский, СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Ш. Сат, партия райкомунуң инструктору В. С. Дандар болгаш өскелер-даа лекция номчааннар.

Д. ЧЫМБА.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

«Кыштаглаашкын — шалыпчы шиг» деп рубриканың адаанга «Дарый хемчеглерни алыр» деп эгелиг Н. Лопсанның шугумчулелдиг чагаазы январь 25-те парлаттынган. Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң мал кыштаглалдарынының [illegible] чамдык четпестерни чагаада бижээн.

Совхоз директору М. Б. Донгак болгаш ында партком секретары Д.-Б. Х. Ондар оларның тус чүүлге харыылааны болза:

Мал кыштаглалдышкынында четпестерни автор шын көргүскен. Совхоз дирекциязы, партком айыткан четпестерни чайладыр дээш дарааазында хемчеглерни алган. Малчын кодан-нарны мал чемиң, дус, одаар чүүл, оңгачалар, деспижигештер, фонарьлар болгаш электри лампочкалары-биле чедиштир хандырган.

Ак-Даш сүт-бараан фермазында үрелген мотор болгаш насосту солуп кылган. Ынчангаш ында чем цеги, кудук ажылдап турар.

Хүн бүрүнүң чугула херегелел бараанары-биле Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының совхозта быжыглаан автолавказы болгаш тускай автомашиналар салыглардан бараанарны алгаш ырак, чоокта малчыннарны чугула херегелдиг бараанары-биле хандырып турар.

ЧЫМЫШТЫГ ҮҮЛЕ

Шенчының Шивилиг таарымчалыг одар-белчиирлиг болгаш хой малдың ораны чер.

Ынчангмыже бойлустуң аагы чүткүлдүг, кежээ малчын Түлүш Дамдын-оолга коргунчуг эвес.

Т. Дамдын-оол 10 тонна сигенни кезип белеткээш, өскети бөлүп алган. Суда, чарба, будук-бүрү дээн ышкаш малга хоолуг чемнер кыштагже четчири-биле сөөрткен.

Ам малчынның ажыл-ижинде эң-не чымыштыг үе. Хой массалыы-биле оолдап турар. 200 ажыг хой төрээн. Хураганы бүрүзүн онча-меңдя дорукту-рар дээш сакманшыктар А. Түлүш, К. Демчир малчынга дузалажып, кызымак ажылдап турар.

Д. САЛЧАК.

АВА КАРАА ЧЫМЧАК

Хоочун хойжу Шаңгыр Сурунова Күнчүнүң чонунга хүндүткелдиг. Ол чүгле мурнакчы хойжу эвес, а харын урут-дарынының кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып чоруур төлептиг ие.

Маадыр-ие он урууну төрээш, кижизиткен. Оларның уруглары биче сеткилдиг, кижиниг мөзү-шынарлыг болуп, ажылдап база чурттап чоруурлар. Оон шала бичиилери — [illegible] база бызыг сагылга-чурумнуг, эки өөредилгелиг, школаның хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле онзаланып турар.

«Булут аразында — хүн караа чырык, улус аразында — ие караа чымчак» деп үлегер домаа бар. Маадыр-ие Шаңгыр Сурунованың оолдарының болгаш урутларының улуг-бичези [illegible] чокка шынтузунга [illegible]-даа болза, оларны эргеледип [illegible] өөретпээн. [illegible] эрээ өөредирин оруунга, бергеге өөреткелир дээрзе деп чүвени ие хандыр болап чоруур. Оларны ынчаар кижизидип-даа чоруур, күш-ажылга бичиизинден тура чаңчыктырып, бөдүүн ажылчын кижилерни хүндүлеп билир кылдыр өөредип келген. Ынчангаш олар кылыындан кыра топтуг-томааныг, ажылгыр мөзү-шынарлыг.

Буянныг ieниң улуг уруглары хойжу, башкы, эмчи, каңнакчы, бухгалтер болгаш оон-даа өске мергежилдиг. Олар шуптузу дээди болгаш ортумак тускай эртемниг. Уруу Светлана, оглу Март-оол ортумак школаның 8-9 класстарында эки өөренип турар.

Шаңгыр Суруновнаны көөр болзунарза, мыңыкай аныяксыг. Оон чугаажак хүрең арын-шырайы үргүлчү хүлүмзүрүг долгап чоруур. Ияг чүректиг, эриг баарлыг, буянныг ieниң бүдүжү ындыг.

— Улуг башкы Лениниң партиязы болгаш чазавыстың амызында аас-кежиктиг чурттап чор бис — деп, хойжу ие өөрүшкүлүг чугаалап орар — Бир эвес шаанда феодалдыг Тываның үезинде болза, ынча хөй ажы-төлдү кижи канчап азырап өстүрерил?! Ам магалыг чаагай үеде чурттап турар-дыр бис. Хөй уруглардыг ада-ие дээш кодээ Совет уругларывысты школага өөредирде кургне хандырылгазынга кирип турду. Ынчангаш олар ортумак школаны эки доозуп, оон улаштыр эртем-билигни чедип ап келген. Бичии уругларым база-ла ынчаар өөренип, аас-кежиктиг өзүп орар. Ол ышкаш күрүне хөй санныг акша дузазын чедирип келген.

Буянныг ieниң бо чугаазы чоптуг. Ол төрээн Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазаанга өөрүшкүзүн ынчаар илереди орар:

— Чүгле бистиң улуг Төрээн чуртувуста херээжен кижилерниң эрге-хүлээлгези, ат-алдары эр улус-биле ынчаар деңг болуп, күрүнениң янзы-бүрү органнарында төлептиг ажылдап чоруур.

Оон урутларындан Зоязы кижи эмчизи, Тамаразы башкы, Зинаидазы кассир, Нинаазы бухгалтер. Шуптузу ак сеткилдиг, кызымак ажылы-биле төлептиг болуп чоруурлар.

Оолдарындан Эрес-оол хойжулап, Кан-оол каңнакчылап, Михаил мал эмчилеп, эки ажылдап турарлар. Ынчангаш Маадыр-ие Шаңгыр Суруновна Күнчү оолдарынга болгаш урутларынга чоргаарланыр.

Ие кижиниң сеткил-сагыжы черле үнн, чымчак. Ол улуг болгаш бичии-даа урут-дарынының ажыл-амыдыралы, өөредилгезиниң дугайында доктаамал сагыш салып, оларын чагып-сургап, кижизидип чоруур.

«Малчын» совхозтуң хойжузу өлчей-буянныг ieниң аас-кежиктиг амыдыралы мындыг.

Х. МОНГУШ.
Мөңгүн-Тайга район.

Дүвүренчиг медээ

ЧЫЛГЫГА ТУРЛАГ ХЕРЕК

Барыын-Хемчик районнуң шупту ажыл-агыйларының чылгы малын «Хемчик» совхозта тургускан. Бо [illegible] ында 400 ажыг мал кыштап турар.

Чаңгыс черде мооңнеттинген бо хөй чылгыга эки [illegible] белчиирлиг турлаг херек. Ынчалзажок «Хемчик» совхозтуң удуртулгазы чылгыны кана доктаамал тургузар дугайында айтырыгны мыначага чедир шиитпирлеп чадашкан. А чылгычылар чылгыны хүндүс одарлаткаш, дүне суурда бажыңнарының чанынга хондуруп турар. Хөй чылгы оон [illegible] кыштагларындан шээр мал одарларын оттап [illegible] база баарып каарттап. Малчыннар [illegible] мал олчаарар девискээрлеринден чылгыны [illegible] турарлар.

— Бир эвес ажыл-агыйның удуртукчулары чылгыны [illegible] айтырыгны [illegible] — деп, [illegible] Бек-оол Саая хомудап чугаалады. — Чылгыны малын, шээр мал одарларында [illegible] Бети дээрге О. Хемчик [illegible]?

Хемчик совхозтуң директору О. Д. Сарыглар, партком секретары Г. Т. Сарыглар, [illegible] З. Д. Саая олар [illegible].

А. ЕВРОП.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 30 «Шында»).

ТАНДЫ РАЙОНДАН

ТОС УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ольга Ноокаевна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Зоя Сотнамовна Тюлюш — Дуржулга станциязының саанчызы.

АЛДЫ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Дуваковна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

БЕШ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Галина Романовна Брагина — Бай-Хаактың хлеб заводунуң ажылчыны.

Александра Донгаковна Донгак — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Сараевна Монбей-оол — Сосновка суурда өг бүле ээзи.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

ТОС УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сан Ямбыловна Ижигин — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

АЛДЫ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Галина Ячаранзаевна Оюн — «Тыва септелге тудуг» трестиниң СТУ-нуң ажылчыны.

Шоржаа Дамбаевна Чыт — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

БЕШ УРУГНУ БОЖААН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Силикмаа Александровна Аракчаа — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ликсоевна Монгуш — Бай-Даг ортумак школазының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың январь 29.

СУРАГЛЫГ ШҮЛҮКЧҮГЕ

Сураглыг украин совет шүлүкчү Павел Тычинаның төрүттүнген хүнүнден бээр 90 харлаан хүнүнге тураскааткан кежээ Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган. Анаа найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлери, эвилелдешкен республикаларның аалчылары келгеннер.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары А. А. Сурков кежээни ажыткан. Шүлүкчү коммунист П. Тычинаның чогаадыкчы ажылы Ленинчи партияга шынчы чоруктуң, хөй националдыг совет Төрээн чуртка ынакшылдың алгаан дээрзин ол демдеглээн. УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Орлик «Павел Тычина дугайында сөстү» чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездинге белеткелдер чорип турар бо хүннерде ооң эң тергиин ажылдарының бирээзи — «Партия баштап турар» деп шүлүүнүң одуруглары улам дыңзыг чаңгыланып турар дээрзин ол демдеглээн. Ооң сөстери партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвиниң өзүлүг гамчи болбушаан, улустарның найыралын алгап турар шүлүкчүнүң өткүт үнүн бадыткаан.

Хөй националдыг совет литератураның одуруунга П. Тычинаның киирген хүндүлүг үлезиниң дугайында акы-дуңма литератураларның төлээлери чугаалап, социалистиг чаартылгаларга, совет патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидилгеге ооң салыышкынын демдеглээннер.

Кежээ сөөлүнде Украинаның болгаш Москваның урам чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

КИЖИЗИДИКЧИ ТАЛАЗЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Республиканың суд органнарының ажылдакчыларының хуралы Кызыл хоорайга болуп эрткен. Анаа районнарның, хоорайларның улус судтарының даргалары, секретарьлары, судьялар, Иштики херектер министерствозунуң, Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң ажылдакчылары киришкен. Ук хуралга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ол талазы-биле харысалгалыг ажылдакчылары база олурушкан.

Республиканың суд органнарының 1980 чылда ажылының түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның «Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүмнү үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында» доктаалынга дүүштүр суд ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң юстиция министри А. Д. Ховалыг кылган.

Илеткелди болгаш хуралга санал бергеннер республиканың улус судтарының ажылдакчыларының эрткен чылда суд чорудулгазының шынарын бедидер, анаа алдынган хемчеглерниң дээштиин чедип алыр болгаш чурттакчы чон ортузунга хоойлу-дүрүм тайылбырлаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорутканын демдеглээн. Ооң түңнелинде улус судтарының ниити ажыл-чорудулгазы, херектерни хоойлу-дүрүм ёзугаар сайгарып көрүп турарының шынары экижээн. Оон-биле кады суд органнарының ажыл-чорудулгазында кылдынган чүүлдер-биле кады чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны хурал айыткан. Судка кирген херек бүрүзүн сайгарып көөрүнүң хуусаазын шыңгыы сагывышаан, кем-херек үүлгедир, корум-чурум хажыдар чоруктарның болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглерниң шынарын болгаш дээштиин бедидеринче, чоннуң чурттап турар черинге кады кижизидилге ажылын улам экижидеринче, судтуң кижизидикчи талазын күштелдиреринче хуралдың киржикчилери чугула кичээнгейни угландырган.

БИСТИҢ КОРР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БҮГҮ ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ДУБЛИН. «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели — бистерниң шуптузунуң сорук киирер документтир деп, **Ирландияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Майкл О' риордан** медеглээн.

Моон мурнунда ышкаш, чаа беш чыл планы совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң бедидеринче угланган. Бодунуң өндүр чаагай перспективалары-биле ол план хамыкты магадатпышаан, черле боттуг бүдүштүг болуп турар.

Ажыл чокталыышкыны өзүп, өөредилгеге, чурттаарга тудуунга, социал хандырылгага бээр акша-херегселдер үргүлчү кызырлып орар капиталистиг делегейде буурап бадыышкынга хамаарыштыр алырга, Советтер чуртунуң чедиишкиннери кайгамчыктыг кылдыр көстүп-дүр деп, М. О' риордан чугаалаан.

Чижээлээрге, Ирландияда ажыл чоктарының саны көвүрей бедик деңнелде четкен болгаш өскүлээн. Өртектер өзүп, акша-мөңгүн үне чокталбышаан. ССРЭ-ниң чаа беш чыл планында совет кижилерниң чаагай байдалын улам ынай өстүрерин көрүп турарын магаа канчап демдеглевезил!

СЭКП ТК-ның төлевилели совет кижилерниң чырыткылыг келир үезинге бүзүрелди быжыглап турар. Ону боттандырарынга тайбың херек, ынчангаш ол планның — чаа улуг боттандырылыышкыннар планының бүгү-ле өзүрүглары Советтер эвилелиниң СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбың чүткүлдерин сиңниккен болду деп, М. О'риордан түңнелинде чугаалаан.

• • •

САН-ФРАНЦИСКО. Онгу беш чылдың түңнелдери база «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде тайылбырлаттынган аажок улуг пландар алызындан төөгүлүг ужур-дузалыг деп, **америк көсүү төөгүчү Герберт Аптекер** медеглээн. Экономиктиг доктаамал хөгжүлде чаа беш чыл пландарын күүседирде совет кижилерге бүзүрелди берип турар.

Нефть, хан, сүт бүдүрериниң талазы-биле Совет Эвилели ам делегейде бирги черде турар деп, америк төөгүчү демдеглээн. ССРЭ-де тракторлары АКШ-тыы, ГФР-нииң, Англияның болгаш Францияның каттыштыр алганындан безин хөйнү кылып үндүрүп турар.

Ол чедиишкиннер хамыктың мурнунда совет ниитилелдиң совет улуска ажылын берип турары шак ол аргалар-биле тайылбырлаттынар. Ол — инфляция болгаш ажыл чоктар чок, кеш-сөөктү ылгай көөр чорук болгаш мөлчүүшкүн чок ниитилел-дир. Бүгү улустуң эрге-ажыктарынга таарыштыр тургузукчу, чогаадыкчы ёзубиле ажылдаар аргаларны совет кижилерге ол ниитилел берип турар деп, Аптекер медеглээн.

Боттарының чуртунуң социал-экономиктиг аажок улуг хөгжүлдезин хандырарда совет кижилерге хамыктың мурнунда тайбың херек. Чогум-на тарын оон ужурунда Совет Эвилели чөпсегленниишкинниң дужурер, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар, бүгү-ниити тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш улустарның демиселин баштап турар деп, америк эртемден онзалап демдеглээн.

Ийиги беш чылдың дургузунда Вьетнам Социалистиг Республикага уруглар албан черлериниң саны дыка өскен. Амгы үеде чуртта 46 муң ясли-садтар бар, олче 1,2 миллион чаштар чорүп турарлар.

ЧУРУКТА: Ханойнуң уруглар садтарының бирээзинде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

МЕХИКО. (СЭТА). АКШ-тың Төп разведка эргелели — делегейде өлүрүкчү үүлгедиишкиннерниң кол организакчызы-дыр деп, Мексиканың Социалистиг улусчу партиязының ТК-зының чиңгине секретары Хорхе Крукшанк ол чурттуң найысылалының «Эксельсиор» солунунга бижээн.

Чилиниң президентизи Сальвадор Альендениң, оон чазааның даштыкы херектер министри Орландо Летельерниң, Боливияның президентизи чораан Хуан Торрестиң өлүрерин Төп разведка эргелели белеткээн болгаш организастаан деп, сураглыг мексикан политиктиг ажылдакчы айыткан. Кубаның хаар чүүл лайнерин часыдаарын организастааны, куба революциязының удуртукчузунче халдаар деп турган оралдажыышкыннар база Төп разведка эргелелиниң ажылы-дыр.

Чугаалажыышкын, харылзажылга политиказын Вашингтонның солуурун оралдажып турары өлүрериниң болгаш коргударының политиказы чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының, ооң хурангалыг тайбын амыдыралды күзеп турар бүгү кижилерниң эң шиитпирлиг удурланыышкынынга таварлып турар деп, Х. Крукшанк онзалап демдеглээн.

• • •

МАНАГУА. (СЭТА). Долу хосталыышкын болгаш социал дээштилге дээш Латин Американың улустарының хостаалгалыг демиселиниң ара доктаадыр дээш АКШ-тың эң реакцыялыг бөлүктери болдунгулер бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп, Национал хосталганың Сандинисту фронтузунуң албан хуузунуң органы «Баррикада» солун бижээн. Төп разведка эргелелиниң агентизи чораан Клето ди Джованниниң белеткээни документини ол парлаан. Төп Американың чурттарынга хамаарыштыр Вашингтонның кем-буруулуг ажыл-чорудулгазын ында илередип турар.

Бистиң чурттарывысты бодунуң тавангайының аазынга тудар дээш АКШ кандыг-даа арга-чепсектерни ажыглап турар деп, «Баррикада» бижээн. АКШ профессионал өлүрүкчүлер армиязын белеткеп, эрге-чагырганың демократтыг, дээштилгелиг чазактар турар чурттарга удур экономиктиг [illegible] саадаразыгалары ажыглап турарын ол солун айыткан.

ЧАА ПРЕМЬЕР

ОСЛО. (СЭТА). Халажып үнген О. Нурдлиниң орнунга Норвегияның премьер-министри Гру Харлем Брундтланд болу берген. Г. Харлем Брундтланд баштаан чаа чазактың составын батылгаан күрүне чөвүлелиниң чаа болган аалчет чок хуралының соонда оон чарлаан.

Чазакка шоолуг эвес өскерилиишкиннер болган. Юстиция болгаш полиция, үлетпүр, садыг болгаш суудостро министрлери хевээр арткан.

Норвегияның төөгүзүнде премьер-министрге халбирэ кижи бир-ле дугаарында томуйлаттырган. Эмчи эртемниг Г. Харлем Брундтланд — Норвег ажылчын партияның даргазының оралакчызы, норвег парламентиниң даштыкы политиктиг комитединиң даргазы болуп турар.

Ослога болган парламентиге конференциязынга Г. Харлем Брундтланд чаа чазактың политиктиг угланыышкынын мурнуку хевээр артар деп медеглээн. Ооң ажыл-чорудулгазының үндезинин мурнундазы чазактың үр чугаалыг программазы болган Норвег ажылчын партияның ажылчын программазы болур деп, ол чугаалаан.

КАНЦЛЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). Социалистиг партияның Венага болган конференциязынга чүве чугаалап тура Австрияның канцлери Б. Крайский сүүш дагаарының турушунга, сарыыл чок чугаалар «кылырынга» кичээнге тээре деп, чаа америк администрациязынга сагындырган. «АКШ-тың шериг күчүзү — хамыктың күчүтен эвес-ле болгай, ол дугайы Вьетнамга бүзүреттинген» деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың Сальвадорже халдаашкыны Барыын Европаның болгаш Каттышкан Штаттарның аразында эп-сеткил [illegible] кылдыр болу бээр ийик деп, канцлер чугаалаан. Барыын Европаның эрге-чагыргазында ажылчын партиялар турар чурттары ол айтырыгга хамаарыштыр АКШ-ка деткимче көргүзүп шыдавас болур ийик деп, Крайский түңнелинде медеглээн.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ИНДИЙ ОКЕАН ДЭЭШ

Персид мугулдуруунуң болгаш Индий океанның девискээрлеринге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле Л. И. Брежневтиң Индияга аалчылап чоруушкунунуң үезинде киирилген совет тайбың саналдарының делегейниң калбак хөй-ниитизи деткиир болгаш оларның ужур-дузазын билип турар.

АДДИС-АБЕБА. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиум бюрозунуң чоокта чаа Мадагаскар найысылалынга болган сессиязы Чер кырында бүгү дээштилгелиг күштерниң чаңгыс эптиин болгаш сырый каттышканын, империализм болгаш реакция күштеринге өйтүр шавыышкын бээр деп оларның шиитпирлииг чырыткылаазын көргүскен деп, Тайбынның болгаш эп-сеткил каттыштыгылгазының эфиопи комитединиң чиңгине секретары Тибебу Шиферау медеглээн.

Бүгү кижи төрелгетенниң салым-чаяазынга, ылангыя хөгжүп орар чурттар улустарынга тайбың дээш демиселчилерниң ол шуулганының аажок улуг чугула ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

• • •

КАИР. Египет хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери ол чурттуң девискээринде америк шериглерниң турарынга кылыы хайнып, ону улам өстүреринге иииг берип турар египет эрге-чагыргаларының хемчеглерин буруудап турар. «Шериг талазы-биле чиигелделер» дижир чүвени АКШ-ка тыпсыры херек кырында чүл дээрге америк империализмниң шериг баазаларын Египетке тургузар дээн-ле-дир деп, ол чурттуң [illegible] үделдиг национал-дээштилгелиг партиязының «Ат-Такаддум» бээр информация бюллетени айыткан. Ол бүгү чүүлдерни египет улустаң дужааган конституция ёзугаар органнарының айтыышкыны болгаш чөпшээрежилгези чокка кылып турарын ол бюллетень онзалап демдеглээн.

• • •

МАПУТУ. Индий океанның тайбынның зоназы болдурар талазы-биле демиселде [illegible] бөлүк солуур шиитпирлээн. [illegible] империалистиг шериг күштериниң [illegible] Индий океанның [illegible] болдурарының айтырыы улам эргежок чугула апарган. Индий океанның тайбынның ядролуг чепсектен хостуг зоназы болган турзун болур болгаш болур ужурлуг-даа деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

БУРУУ ШАПКАН

САН-ХОСЕ. Шериг күжүнүң дузазы-биле Сальвадорга бодунуң тергиидезин камгалап арттырар дээш Вашингтонның оралдажыышкыннарын Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-зының чиңгине секретары Мануэль Мора Вальверде шиитпирлиг бүруу шапкан. Сальвадор шериг америк аг-шеригниң дыннангыр кожунлаа болу берген деп, журналистер-биле беседазынга ол медеглээн. Америк камгалал министерствозунуң шериг дузаламчызының ачызында хараан реакцылыг хунта эрге-чагыргада ыяртынып турар.

Империализмге болгаш анаа чылдаалаан диктаторжу өзү-чүрумнарга удур хосталгалыг демиселдиң чалбыыжы бөгүн Төп Америкада кыптыгып турарын М. Мора Вальверде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чурттакчы чон талазы-биле комиссиязының XXI сессиязы делегей ниитилежилгезиниң штаб-квартиразынга ажылын дооскан. Чурттакчы чон талазы-биле 1974 чылда болган Бүгү-делегей конференциязынга бо талазы-биле бадылаан ажыл-чорудулгаларның Бүгү-делегей планының канчаар күүсеттинип турарын 27 чурттуң төлээлекчилери ынак анализтээн.

Каттышкан Нациялар Организациязының Секретариадының белеткээни каш-даа илеткелдерни шуулган киржикчилери көөр кылдыр киирген. Амгы делегейниң чурттакчы чонунуң талазы-биле кол-кол айтырыгларны оларда тодарадып көргүскен. Чижээ, специалистерниң бээш удур көргени-биле алырга, 2025 чылга чедир бөмбүрзектиң чурттакчы чону 8 миллиард 300 миллион кижи чедир көвүдээр. Хөгжүп орар чурттарда чурттакчы чоннуң немей өзүлдезиниң темпилери бедик болуп артпышаан турзажок, ол черлерде өлүп хераашкынның деңнели ам-даа кедергей бедии болбушаан.

Бай болгаш ядыы чурттарның аразында ылгалыышкын сөөлгү чээрби чылдарның дургузунда улам-на улгатканын болгаш чылдың өзүп орарын чугаалажылганың киржикчилери дүвүрээзин-биле айтып турганнар. Чурттакчы чон дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге кол рольду хамыктың мурнунда социал-экономиктиг чаартылгалар — ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң дең эргелиг болуруп чедип алыры, ниитилел бүдүрүлгезинге оларның идепкейлиг киржилгези, кеш-сөөктү ылгай көөр чорукту болгаш апартеидти узуткаары, чурттакчы чоннуң эртем-билиг деңнелин бедидери ойнаар ужурлуг деп, чугаалажылгалар чорүп турарының үезинде ооң киржикчилери каш удаа онзалап демдеглээн.

КЫДАТ: чиндиргей байдалдарда

Бо хүннерде Кыдат экономика болгаш иштики политика талазы-биле шыңгыы кризиске таваржып турар. Ол дугайында кыдат солуннарда парлаттынган хөй чүүлдер болгаш Пекинде даштыкы корреспондентилерден кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар.

Мао Цзэдунунуң өлгениниң соонда эрткен дөрт ажыг чылдың иштинде «культура революциязының» үүлгеткени «экономика талазы-биле саадаргай» чорукту кыдат удуртукчулар узуткап-даа шыдаваан. «Дөрт чаартылгаларының» эң шиитпирлиг кезээ кылдыр алгап йөрээп турганы экономиканы хөгжүдериниң он чыл планы база буураан. Оон соонда улус ажыл-агыйының берге айтырыгларын шиитпирлээринче угланыышкын шугуму Пекинниң чагырыкчыларының корлап турганы түңнелдерин бербээн. Ол хамаан чок улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларынга, чижээ, электри энергиязы ажылдап үндүрери, нефть, хөмүр-даш казары, тарза чылдазы эвээжеп, бүдүрүлге хемчээли безин кудулаан. «Эде таарыштырары ол чүве» деп сылдаглап алгаш, капитал тудугнуң хемчээлин кызырган, «дең-дески эвес» бүдүрүлге черлерин хаггылаан.

Күрүне бюджединиң канчаар-даа аажок улуг дефицизи ийи чылды улаштыр хевээр турбушаан, санап четпес кижилерниң ажыл чок турары болгаш акшаның үнезиниң кудулаашкыны, өртек-үнелерниң кынчыктырар арга чок улгаалыышкыны шиитпирлээр арга чок айтырыглар боор артпышаан.

Бо бүгү чүүлдер тоомча чок, бүзүревес чоруктарны, амгы кыдат удуртукчуларның чарлааны социал болгаш экономиктиг программага чоннуң идегевес чоруун улам күштелдирип турар. Ол хамаан чок кыдат улустуң янзы-бүрү кезектери, [illegible] мурнунда аажыланнар, суртуул аныяктар, Пекинниң чагырыкчыларының чамдык экономиктиг болгаш политиктиг шиитпирлериниге болгаш улуска удур ниити политиказынга-даа таарышпазын болгаш удурланыышкынын илередип турар апарганнар. Кыдат солуннарда парлаттынган чүүлдерден ККП ТК-ның эрткен чылдың декабрь айда болган ажылчын чөвүлел хуралының киржикчилериниң чугаалап турганы-биле алырга, Дэн Сяопин болгаш Ху Яобан олар боттарының саналдарынга «партияның удуртукчу ролюн», «кыдат ниитилелдиң политиктиг чаңгыс эвин болгаш дең-дески турар чоруун саадарадырынче угланган» болуушкуннарның дугайын сагыжы саргып чугаалап турганы билдинген.

Сөөлгү айларда элээн хөй можуларга политиктиг чыскаалдар болгаш ажыл соксадыышкыннары боор, оон киржикчилери «удуртукчуларның» алдагалдарынга таарзынмааның илередип, кул-ажылдың кижи шыдаар арга чок байдалдарынга удурланып тургулааннар. Шанхайда болгаш өске-даа хоорайларда ажыл чок кижилер оларны ажылга киирип алырын негээннер. Амгы-амгы хоорайларда чажыт организациялар тургустунуп, оларның кежигүннери полиция участоктарынче халдаашкыннарны кылып, боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти хунаап ап турар апарганнар. ДПА-ның Пекинде корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чамдык можуларда корум-чурум чок чоруктуң дыка калбарганы-биле холбаштыр ол районнарга дайын байдалының негелделери-биле дөмей шак ындыг онзагай эрге-чагырганы тургузарының дугайында айтырыгны Пекинниң чагырыкчылары көрүп турар апарган.

Кыдаттың төп солуннары «амгы дайзыннарынга» болгаш «контрреволюстуг идегеттерге шиитпирлиг согуушкунну кылырынче» үргүлчү кыйгырып турар. Бүгү-ле чүүлдерни алгаш көөрге, Пекинниң Дэн Сяопинге баштаткан чагырыкчылары боттарының шаг-дан-на бээр белеткеп турганы ээриидин улам дыңзыдыр ээрер деп шиитпирлээни илден боор турар. Чуртта административтиг болгаш партийжи аппараттың арыглаашкыны калбарып турар. Чамдык можуларда ККП кежигүннериниң хууда херектерин тодаралдыры эгелээн. Оон соонда олар партияга артын шылаар азы чок бе дээрзиниң дугайында шиитпирни үндүрер ужурлуг. Кыдаттың кылыг-кызыгаар черлерде радиостанцияларының болгаш солун-сеткүүлдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Пекинге чоокта чаа-ла дөзүлүгэн «он кижиниң» судунуң үлегерин ёзугаар «культура революциязының» чер-черде үүлгедикчилерин судтаары белеткеттинип турар. Дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Шанхайга коргулдаа ындыг 600 кижилерни 150-ниге удур херек оттурер деп турар. «Харбин жибао» солунуң дыңнаткаңы-биле алырга, чоокку хүннерде Ляонин можуга суд эгелээр. Ол суд чижээ, Мао Цзэдунунуң кыдат аг-шеригниң Шэньян шериг округунуң политкомиссарының оралакчызының албан-хүлээлгезин күүседип турган чээни Мао Юаньсинни судтаар деп турар.

Бо бүгү чүүлдер чүнү чугаалап турарыл дээрге, кыдат удуртукчуларның аазаны «чаңгыс эптиг, сырый каттыжыышкын, дең-дески болгаш хоойлу-дүрүмнүг чорук» чүгле чок эвес, харын-даа социал саадарааашкын улам калбарып, амгы эрге-чагыргага удур бөлүктер күштелип турар-дыр. Амгы эрге-чагырга амыдыралчы эргежок чугула социал-экономиктиг айтырыгларны маоизмниң [illegible] шиитпирлээрин оралдажып үргүлчүлеп турар.

М. ЯКОВЛЕВ
СЭТА-ның политиктиг хайгааралчызы.

Американың ортумак ыраккшылдыг ракета-ядролуг чепсээн ГФР-ниң болгаш өске-даа барыын Европа чурттарынга мөөңнээр дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң озалдыг пландарынга удурланган негелделер ГФР-де улам күштелип турар. Бөмбүрзекте тайбың дээш туржуп турар кижилерниң музейчүткүлүнге удурланган ол айыылдыг кыманыышкын ук чурттуң дээштилгелиг күштерин хөлзетпес арга чок болган.

ЧУРУКТА: НАТО-нуң шиитпирлеринге удурланырын ГФР-ниң чазаандан негээн хөл ужуунуң чылдазы. Бонназа тайбыңның талалакчыларының чыскаалын барыын Германияның муң-муң хамаатылары деткээннер.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Янзы-бүрү медээлер

СОҢГУ ЧҮККЕ ТААРЫМЧАЛЫГ КЫЛДЫР

Норильскиниң чурттакчыларынга ачы-дуза чедирилгезиниң ниити саны беш чүс чедип турар.

Ук хоорайны бистиң чурттуста эң-не чаагайжыттынган хоорайларның бирээзи деп болур. Ында чуртталга бажыңнарының хат-салгыын кирбес кылдыр туткан, оларның чанында школалар, магазиннер, уруглар садтары элбек. Социал-хандырылганың тудугларын чуртталга бажыңнары-биле кады тудар ажылды шиитпирлээринге чер-чер Советтериниң депутаттары улуг улуг-хуузун киирген. Чаңгыс чижек бо. Эрткен чылын үш уруглар албан черин ажыглалга киирерин көрдүнген турган болза, улустуң талдаалериниң киржилгези-биле бежин тудуп каан.

Чурттакчыларның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургусканындан Норильскиниң үлетпүр черлеринде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжээн.

(СЭТА-ның корр.)
Норильск,
Красноярск край.

ОРКЕСТРЛИГ ОЮННАР

Кара-Хаак суурнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизинге турас-каатган уран чүүл болгаш янзы-бүрү тематиктиг делгелгелер көрүлдезин эрттирип турар.

Суурда ортумак школаның коллективи хылдыг хөгжүм оркестрин тургускаш, оюн, концерттерге киржип, музыка пропагандазының чоң ортузунга неептереңиринге көскү черни ээлеп турар. Чоокта чаа оон киржикчилери — аныяк бот-тывынгыр артистерниң оркестр-биле организастаан оюннарын көрүкчүлер сонуургаан.

М. МОНГУШ.
Кызыл район.

ЧҮГЛЕ БОЙДУСТУ КАМГАЛААР ЭВЕС...

Ленинградтың чогаалчылар организациязының экология комиссиязының кежигүннери «Ладога» деп чыындыны коллективтиг-биле үндүрген.

Эриинде хөй-хөй бүдүрүглер туттунуп, оон арыг-чаагай болурунга айыылдыг апарган ук хөлдүң салым-хуузун литераторларны болгаш эртемденнерни [illegible] айбылаан. [illegible] чүгле бойдусту камгалаар эвес, экологтуг чидиг айтырыгларны шиитпирлээриниң [illegible] угланыышкыннарын база айтып турар.

ДУГУЙ КЫРЫНДА ЛАБОРАТОРИЯ

Эстонияның найысылалы Таллинниң кудумчуларынга дугуй кырында лабораториялар көстүп келген.

Оон кол сорулгазы — үлетпүр төптериниң чанында, чурттакчылыг черлерде, хөй транспорт шимчээшкинниг оруктарда агаарның арыг туруштун контрольдаары болур. Контроль постуларын тургузуп каан черлеринге бойдусту камгалаар талазы-биле хайгаарал чорудар аргадыг гидрометеорология [illegible] болгаш контрольдуң ажылдакчылары чедип алганнар, олар бичии [illegible] дарый илередип тып турар апарган. Чоокку үеде ындыг кежүп чорууп лабораториялар республиканың өске-даа хоорайларынга ажылдай бээр.

(СЭТА).

Бөгүн — Аэрофлот хүнү

УЖУДУКЧУЛАР ДАРГАННААР ЧЕР

ЛЕНИНГРАД. Хамааты ужар чүүл академиязын Аэрофлотка кадрлар дарганнаар чер деп адап турары таварылга эвес. Чээрби беш чыл дургузунда муң-муң инженер-ужудукчулар болгаш штурманнар, агаар шимчээшкининиң башкарар талазы-биле специалистер, бүдүрүлгениң организакчылары ооң дипломун алганнар. Олар чурттуң бүгү-ле булуңнарында ажылдап турарлар. Академияда ужудукчулар кезектери, белеткел кылыр комплекстер, тергиин кылдыр дерзэн лабораториялар бар. Агаар транспортунуң ажыктыг ажыглаар чорунту эжимдер талазы-биле улуг эртем ажылын эртемденнер болгаш специалистер кылып турарлар.

ЧУРУКТА: Хамааты ужар чүүл академиязының дыңнакчылары.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫШКЫ ЧУРУМАЛ

Кончуг соокта
Хөюм дозуп, ырлап чорааш.
Хоюткулуг
Кожагарга үнүп келдим.

Бедик черден
Белдер дургаар
харатдындым.

Ында-мында
Ырак заалдар ыжын көрдүм.

Дүнеки хат
Дуву-харны боолдеп хонгаш,
Кырлар дургаар
Кылын хөртүк чыып каап-
тыр.

Орта чыглып,
Ойнап тургаш, ойлуп
кирдим.

Борбак харлар
Мойнум орта соолаш кынды.

Кады чоруур
Казарчы ыдым —
Мойнакпаным
Баарымга

Маңнап келгеш, былдай
дүштү.

Калчан баштыг
Даглар сиртин шимей үнген.
Калбак арга
Таан чараш көстүп чыдыр:

Дыттар, шеттер
Улуг хатка улдаткаштың
Дыжын харап,
Удуй берген ышкаш-тырлар.

Ожук-харын
Оңгаар-дескээр
чашканнапкан

Сиилиг аажок
Шиник, хөнү маажым
турлар.

Мээске келгеш,
Оьттуг боорга ынчанган
боор.

Мээң хөюм
Оожургап, доктаай берди.

Кая чытчык,
Каш торлаа хөюп ушкаш,

Кадыр сүүрлер
Каьтташкаанче чашты
берди

Ыйгыл черде
Халып-шурап, чемнеп
чораан

Кажар диилги
Ыя баскан изи чыдыр.

Туруг, дашта
Турлаан ойбас, аңаа дүнээр
Кыйган ээр
Кылыйтып кээп хонуп алды.

Кырны ажыр
Кыска хүнүм соястапты.
Арным, холум
Ажыг чывар шона берди.

Бойдустуң бо
Болуушкунун хүннүң
көргеш,

Эрикпес мен,
Эргелэнгеш, ноппес-даа мен!

Ш. ДОРЖУ.

Сундулуг кижи дугайында

СКРИПКА ҮНҮ

Суур артының талазында дагларны чыскаай салып каан-биле дөмей. Бетиндээлери чавыс, ынчап чорук чоорту-ла ынаар дээр шаар чалаландыр бедии үне берген. Баштарын суурга каап чүве дег ынаар-ла агарып көстүр куу дагларны Ак-Хайыракан дижир. Ында аржаан бар, дагның ындыы ужукта республикада сураглыг Мөрен кую туруп турар. А суурну чиге мурнуу чүгүн оон-биле атташ Мөрен хем куржай аккан. Хемниң кежее бээрге — курут кодурза, куску үеде чыжыр-[illegible] сывын угбас. Адаттынган суурнуң чүгле бойдус чурумалы онзагай эвес, а ында тургузукчу ишчи чоннуң арызында кандыг-даа салым-чаяанныг кижилер бар.

Кежээки арыг салгынны херекче таалал-биле киир тыныл. Мөренниң база бир төп Тайбын кудумчузунуң 29 дугаар бажыңының чанын-биле эртип чыда, ында бир-ле хөгжүм херекселиниң таалаңныг аялгазын дыңнап кааш, ала чайгаар-ла, туре хүштүм. Улуг хоорайлардан талыгырда бичии көдээ суурга скрипка үнү дыңнаар деп кымның сагыжынга кирер дээр силер. Ылавылап дыңналадым. Часпазым шын, ылап-ла — скрипка.

Урут-дарыы көвей, улус-чону үргүлчү үнүп-кирер боорга ындыг ийикпе, хаалга «даамылы» — ыт чок болганынга өөрүп, эжикти дидимнелип соктадым. Бозагазы артап кирип кээримге, орлап-шовая караактарлыг, улуг эвес хурт-сынныг, ол хирезинде-ле мөге-шыырба илдең, кижи ортузу чедип чоруур хире эр кижи скрипка ойнап олур. Танывазы кижи кирип кээрин кайын сагынган деп. Мени көрө сал-ла, скрипказын дегийт сала тыртып кааш тура халып, хол сунуп кээп мендилешти.

— Бады-Шулуу Таңгыт деп кижи мен — диди.

Дораан-на дөр бажынга саадай салды. Үнүп-кирген чоңунга эвилең-ээлдээ, сеткилиниң [illegible] ылдең. Арыг турган саңдайның кырын пөс-биле чола-даа тудар. Ам-на чугаавысты эгелеливис. Чугаа деп-даа, ымыызынга холдаш мен чугаалаар олур мен. Эжим: «ие, чок» дээринге ой. Оол, кыс 2—3 уругларны онаалга кылыры-биле [illegible] чыдыы орээлче киирипкеш, аян чуй берди. Ак сүттүг шайга октап каан саржаглыг арбай [illegible] дегбээнивисте, чугаа [illegible] байдалдыг. Өгнүң [illegible] шаажан аяка шейны куткаш, эге баштай-ла менче ийи холдап сунду. Оон бодунга куткаш ам-на кээп олуруп ап [illegible] келгенимни, оон «бу [illegible] болган скрипка үнүн [illegible] болуушкунда Хертек Тайбы-Хаа, Маргарита Филимоновна, Маржымал Ондар ышкаш сундулуг кижилер дугайында кезек хөөрей орд, оон бодунуң дугайында кааксы сонуургадым. Ол ырактан эгеледи. Мен аңаа шаптык катпадым.

— Бот дугайты чугаалаар болза, тыва бижик-биле чажыт кижи мен. Ол үениң шаа-биле эге-чада школазының 4-кү клазын бораладым. Ынчалзажок бижииринге хээрден башка номнаарынга черле ажырбас кижи мен. Республиканың төп солуннарындан ангыда моол чагылгам база бар. Шагның дөрт эргилдезинде дөрт чүзүн малдар сүрүү чаптылып оъттаар өскен-төрээн черим Төре-Хөлге Кызыл шериг аттыг МЧАЭ-ге куш-ажылчы баштайгы базымым эгелээн. 1951 чылда бистиң бо Мөренге «Сталинчи орук» колхозту (амгы «Мөрен» совхозту) организастап тургускан чүве. Төре-Хөлдүң араттары аңаа каттыжып кирдивис. Эге баштай Мөренге келгенимде, суур тургузары-биле баштайгы өргенни каккан турган. Колхозувус даргазы Кыргыс Моңзуулан менээ аът-биле боом адаандан маңаа дажыдып каан. Ыңчан туткан эмиелгевис бөгүнге чедир туруп туру. Ол ышкаш амгы Мөрен көдээ Советиниң бажыңы. чаа ортумак школа-биле кожа турар эрги школа, хөй чуртталга бажыңнары мээң карзамга көзүлдүр өзүп, көвүдеди. Ол эрги школага чедер улуг тудуг ынчан чок турган. Ам ону эскевер-ле кижи эскерер. Бөгүн Мөрен район төвүнде безин чок улуг делгем спорт залдыг чыскы, чыныг школалыг, эмнелге, почта, садиктиг, садыг-магазинниг улуг кода-суур апарган. Ынчан бажың херексели бар эвес. Бистиң-ле маңаалар-биле боттарывыс стол, саңдай, шкаф база чазаар турдувус. Бир чамдык тыва хөгжүм херекселин хуусулептер амгы чаңчылым чогум ол ойде хевирлеттинген деп билир кижи мен. Ам өреге бурузунда шифоньер, сервант, ном шкафы дээш чок-ла чүве чок — амыр апарган шаг ышкажыл бо. Бөгүнгү чырыткылыг амыдыралдың агызында мээң уругларымның экти бөдүн элей бээр деп сагынмаска мен ийин. Арта хөй уруглардыг кижи болгай мен...

— Уругларыңар кажыя, Бады-Шулуу Найданович?

— 14-ле — деп, ол харыылады...

Ол аразында бажыңның херээжен ээзи, хөй уругларның иези Кезегети Менмеровна даштыыртан кады кирип оргаҥы аныяк кижиге мынча дээр:

— Боду-биле чугаалажып көрүңерлер, мен чү деп чүү дээр мен.

Ол эр совхозтуң бир хойжу бригадазының бригадири кижи болду. Малдың бо массалыг оолдааашкынының үезинде сакманщиктээр оолдар, кыстар кылып, чугаа кылып чоруур. Маадыр-иениң улуг оглу Совет Арминның хураазенинден чаа-чаа халажып келген комсомолчу Владимир Таңгыт күзелдии-биле эртенинде совхозтуң айыткан-на кодаңынче сакманщиктеп аъттаныр болган. Ук ажылды ол бодунуң беш салаазы дег билир. Чүге дээрге оон ада-иези төрээн совхозунга таптыг-ла 20 чылдарның иштинде хой малдаан. Чүгле эрткен чылдың күскээр чайын 7 уруг школага өөренир апаарга школаже чоокшулап көжүп кирип келгеш суурга ажылдай берген. Бады-Шулуу Найданович — школада таңныкчы а Кезегети Менмеровна контора-да аштакчы.

Улуг-биче-даа уругларының бир-бүдүштүг шынары бар. Олар шуптузу эрте чажындан-на хөгжүмге, уран чүүлге сундулуглар. Уругларының эң улуу Раиса совхоз төвүнге, малчын кодаңнарга туржук, районнуң Культура бажыңының сценазынга бо-ла чыылган чонга аян туда берген орар. Ол гитара, мандолина, дошпулуурга ойнаарынга мынак. 9-ку класстың Толя оол кадында ындыңналдыр. сырыңналдыр базырыгылаар. Ындыг хөгжүм херексели өгде хөй. Тос чизы. Орус баян, гармошка, гитара чергелиг хөгжүм херекселдеринге тыва игил, бызаанчы, хомус кя аялгалар чаржалажы [illegible] Москваның Улуг театрының сонь-тоглаа ол чоксуа эртпес скрипка дээр хөгжүм херекселиниң ам оларга немешкени ол. Оларның шуптузун ындыы өрээлде шкафта чурум-чыскаалдыг салып каан.

Черле ындазында бажыңның ниитизи эмге-сексели, арыг-силии хөлчок. Хөй урут-дарыг үймеп турар байдал билдинмес. Хаалаларда оолдар боттарының чураан чуруктарын аскылап алган. Чүгле ынча хөй ажы-төлдүг өг-бүле ийи-ле өрээл чавыт бажыңга сыңмарлажып орары берге дээрзин оларга кире дүшкен кижи эскербестии оргажок. Бо айтырыгны совхозтуң дирекциязы база ажылчын комитеди дарый чогумчалыг шиитпирлээр дээрзинге идегел улуг.

Уругларын хөгжүмнүң таалаңныг делегейинче чедип киирип турар ава бажында бар бүгү хөгжүм херекселдеринге чүгле ойнап билир эвес, а игил, бызаанчы чергелиг херекселдерин боду кылып өөренип алган. А уругларының иези дуктүг тыва шегейлер, торгу доңарлыг хөвеңниг тоннар, уругларга булгаар идиктер, өске-даа хеп-сып даарап турда, үезеверин чаңгыс чер чурттуглары магадаар. «Башкы буттуң изин соңгу бут чандыр баспас» дижири ышкаш кыс уруглары аваларының ол эки шынарын база-ла дөзеп-салгап чоруурлар.

С. МОНГАЛ,
«Шынның» тускай корр.

КАРГЫРААНЫ КАГБАС-ЛА БИС

Тыва улустуң уран чүүлдүң база бир онзагай хевири болур каргыраа, сыгыттың эң эки күүседикчилери болгаш хуур, трио ансамбльдерин бистиң республиканың чер-черлеринде организастап тургузуп турары солун.

Шаг-шаандан тыва улустуң каргыраа, сыгыды борбаннадыр, эзеңгилээр болгаш хову каргыраазы деп ангы-ангы үн аялгаларлыг. Олар түс-түс бедик, чавыс хөөмейлиг; омакшылыг болгаш куделиң илереткен сестерлиг; уяранчыг, таалаңчыг онзагай хевирлер болур.

Уран чүүлдүң ындыг онзагай хевирлерин күүседип чорууларны төрүмелинден чаяалгалыг дээрден башка, кижи-ле бүрүзү каргыраалап, сыгыртып шыдаваазы билдингир болгай. Шагда чүгле эр кижилер каргыраалап, сыгыртып чораан.

Бо чараш уран аялгаларны шаанда организастап, ийи-чаңгыстың ийикпе, азы хөйнүң-даа хөөмей, сыгыдын тургузар культура албан черлери турган эвес, хөйнүң мурнунга күүседир чүгле кижилерниң түс бүрүзүнүң күзелинден хамааржыр турган.

Каргыраа, сыгыт бөлүүнге хамаарышкан уран аялгаларны ажыдарының кол-дуг аргазы: кандыг-бир чорук-херек кылып, ырак-узак чер чорааннда бодунуң иштики сеткил-сагыжын, омакшылын, хей-аъдын көдүрүп, аян-чоруун үдээн хевир-биле уян ырын сала бээр. Ол ышкаш хөй кижи чораан болза, ырлаарындан ангыда, каргыраалаар, азы сыгыртыр. Ындыг таварылгада черле каргыраалаар ийикпе сыгыртыр кижи өөрүнден ылгалып, сыгытчы азы каргыраачы болуп, азы-сураа алгып чоруй баар.

Амгы үеде бистиң республиканың Культура бажыңнарында болгаш клубтарда уран чүүл коллективтериниң концерт программаларында каргыраа, сыгыт чоктары ховар. Харын-даа сыгыт ансамбльдери чер-черде хөйү-биле тургустунуп турар. Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң культура албан черлери партийжи съездиниң ӧдептиг уткуурунче чоннуу мобилизастаар херекке боттарының салыышкынын киирип, каргыраа, сыгыттың районнуң конкурзун эрттиргени солун.

Бо конкурска районнуң 6 совхозтарындан 32 шилиндек сыгытчыларның күүселделери солун болуп эрткен. Бир дугаарында, Торгалыгдан келген А. Чүлдүмнүң сценаже чалааны [illegible]. Ол ада-сураа алгаан хоочун каргыраачы болгаш сыгытчы. Ол бодунуң чазап алган игили-биле үдеп күүседиг, ооң национал хевири эстетиктиг үн аялгазы чаа, онзагай болганын жюри эки деп демдеглээн. «Улуг-Хая» совхозтуң ансамбли база-ла эки диртген. Ол-да совхозтуң ажылчыны 1978 чылда зона көрүлдезиниң лауреады Т. Бара-оолдуң каргыраа, сыгыдын чон катап-катап дилеп турган.

Арыг-Үзүүден келген В. Ооржак чаа эгелеп чоруур сыгытчы. Ооң сыгыртыры хостуг, аялгазы чаа. Торгалыг школазының дөрткү класстыы В. Бүрбүсей каргыраалап турда таалаңчыг, оон үнү хөйүг.

«Ак-Туруг» совхозтуң сыгыт ансамблиниң күүселдези кайы-даа ансамбльден эки болган. Оларның киржикчилери 7 кижи. Бо ансамбль сыгыт, каргыраа, хөөмей; эзеңгилээр, хову каргыраазы. Бо бүгүнү үннер дайы-биле таарыштырганы болгаш дараалаштыр күүседир кылдыр чогаадыкчы арга-биле тургусканы солун. Ансамбльдиң удуртукчузу совхоз директору Чигжит Чаваш-оол. Бо конкурска оон 22 кижи киришкен. Ол совхозтуң уран чүүл коллективиниң ажылын улам эки, хөй кижи киржилгелиг кылдыр тургузарының аргазы бар. Бо талазы-биле совхоз директорунуң ботидеңкейи база улуг салдарны чедирер ужурлуг.

Районда ам 3 сыгыт ансамбли тургустунган. Күүседикчилерниң идик-хевин түс-түзүнда каас-чараш, игил, чадаган, бызаанчы, дошпулуур-биле ансамбльдерин болгаш ийи-чаңгыстың күүселделерин үдеп турары черле аянныг.

Улуг-Хем районда национал хөгжүм херекселдерин хөйү-биле ажыглап база боттары чазап кылып, чогаадыкчы бүгү-биле ажылдап турарын эскеривис. Ону деткиир болгаш боттуг дузаны көргүзер апаар. Оон ынай районда сыгыт ансамбльдери түс-түзүнда аттарлыг, а оларның составы өзүп, чаа, аныяк сыгытчы, каргыраачыларның немежип турары өөрүнчүг.

«Каргырааны кагбас-ла бис» деп кезээде чоргаар ырлажыр ужурлуг бис. Ынчангаш хары национал хөгжүм херекселдери-биле үдеваан, каргыраа, сыгыт, хөөмей ансамбльдерин организастап тургузуп, оларны күүселдериниң таарымчалыг, чаа-чаа хевирлерин дилеп тывары черле чугула.

Д. ШАНТАР,
республиканың Улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвүнүң улуг методизи.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕ

НЬЮ-ЙОРК. Бокс талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазы АКШ-ка аян чоруун чедиишкинниг төндүрген. Американнар Шревепортка (Луизиана штат) болган ужуражыышкынга көңгүс чаа команданы эккелген. Аңаа Лас-Вегаска ойнаан чаңгыс-даа боксёр киришпээн. Ынчалза-даа ол чорук маргылдааның түңнелинге кандыг-даа салдар чедирбээн. Совет спортчулар 10:3 санга тиилээн. (67 килограмм деңзиге чедир кайы-даа командадан ийи-ийи боксёр киришкен).

[illegible] Башкак [illegible] Демьяненко — Лебланкини, Казельский — Редефордту, Галкин — Хетчерни, Конакбаев — Стоунэрни, Коршков — Стефенсти тиилеп алган. Мизов [illegible] Пистонсийни [illegible] Лантов [illegible] тиилээн. Ягубкин ийиги оюнда Гасманны нокаутка таварыштырган, а Яковлев Лаурринни сан-биле удуп алган.

(СЭТА).

КАРПОВТУҢ ЧЕДИГИ «ОСКАРЫ»

МАДРИД. Февраль 6 (СЭТА). Делегейниң шыдыраа темазынга бижип турар журналистерниң ассоциациязы Барселону деп испан хоорайның символу — хол майгыны туткан кыстың мөңгүнден кылган тураскаалы — «Оскарны» делегей чемпиону, Анатолий Карповка чеди удаа тывыскан. 35 чурттарның парлалгазының 113 төлээзи киирген бадылааш-кынының түңнелинде ол билдинген.

Мурнунда Карпов 1973-1977 болгаш 1979 чылдарда ол конкурстарның лауреады болгулаан.

СПОРТ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 5—10 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 20—25 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилгелиг салбыры 1-ги курска дараазында мергежилдерге студентилер [illegible] чарлап тур:

1. **Математика.**
2. **Орус дыл болгаш литература.**
3. **Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.**
4. **Биология.**

Кирериниң экзаменнерин мая [illegible] чорудар. Март 23-тен апрель 2-ге чедир болгаш [illegible] дараазында экзаменнерни:

«Математика» мергежилге — математикага (аас болгаш [illegible]), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (аас болгаш бижимел-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга азы тыва дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (аас болгаш бижимел-биле), математикага аас-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле). Тыва дылдың болгу — тыва дылга немелде экзаменни дужаар (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкиннерни июнь 1-ге чедир хараазында документилерни [illegible] оруумал [illegible] дугайында документ (боду-биле), чурттап турар черинден справка, куш-ажыл дептерниң хоолгазы, № 286 майыг ёзугаар эмчи справказы, ажылдап турар черинден характеристика, билдириишкин болгаш 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон — 2-20-36.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу аннаашкын» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сүрүкчүлер далажыпкан» 9.10, 11.00, 14.20, Киночыынды 12.50, «Конкордту камгаланар» 16.10, 18.10 (узаткан), 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас ожээн негевчилери» 11.00, 13.00, «Чурттаар ээзи чурттаар» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 11.00, «Бузулган дангыраг» 12.10, 15.00, 17.50, 20.30 шактарда

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Оксанда кижилер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда

«ПИОНЕР»: Киночыынды № 34 9.40, 11.10, «Конкордту камгаланар» 13.00, 14.50, 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Бузулган даңгырак» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сүрүкчүлер далажыпкан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Будильник». 9.15 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.15 — «Кадыкшыл» программазының почтазы. 11.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.30 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 11.45 — «Музыкалыг киоск». 12.45 — «Доңнуң коммунистери». 4-кү дамчыдылга. «Инициатива». 13.00 — Мичилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. Норвегияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. 13.45 — «Көдээниң дамчыдылгазы». 14.45 — Бөгүн — Аэрофлот хүнү». 15.15 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.15 — Фигуралыг чүгүлээшкинга Европа чемпионады. Херээжеңнер. 17.00 — «Делегей панорамазы». 17.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов — СКА (Ленинград) 2-ги, 3-кү ужуражылгалар. 19.15 — «Арганың тооллары» Мультфильм. 19.40 — «Катчы бажы каткан эвес». Останкино студиязынга кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 00.10 — Европаның шилиндек фигуристериниң көргүзүү. Тоненде — медээлер.

ФЕВРАЛЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин 9.05 — «Хоорай чурттуглар». Уран-чечен фильм. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Келир үе-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Звездочет». Тележурнал. 16.05 — «Аваның школазы». 16.35 — «Аркадий Гайдарның амыдыралы болгаш номнары». 17.20 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 17.50 — «Чурук бүрүзүнде хүн». 18.05 — «Беш чыл болгаш коллектив». «Белек харыылыг бодаттынмаан болалга» деп [illegible] Үлетпүрде бригада [illegible] ның дугайында. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң судно тулуушкунун [illegible] оралакчызы Л. В. Прусс биле ССРЭ-ниң Куш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Б. М. Сухаревский олар киржирлер. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Украин ССР-ниң телевидение программазы. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП-зының ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкийниң [illegible] «Беш чыл дугайында сөс». Документалдыг фильм. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — Телемедээлер. 21.50 — «Бүгү назынының иштинде». Документалдыг фильм. 22.05 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.15 — «Федор Достоевский». Документалдыг телефильм. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Циклон» дүне эгелээр». Уран-чечен телефильм. 20.50 — «Концерт мурнунда». Телефильм. 21.15 — «Улусчу контроль». Дамчыдылга. 21.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.35 — 22.14 — «Кино көрүкчүнүң демдеглели».

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 40.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00442

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (11532) | 1981 чылдың февраль 10, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС: беш турбиналар ажылдап турар

Саян-Шушенск ГЭС-тиң бешки агрегадын (640 муң киловатт) Совет Эвилелиниң чаңгыс дай энергетика системазынга кошкан. Гидроэлектростанцияның тудуу чоруп турар үеде ол агрегатты эң кыска хуусаада эптээн болгаш ажыглалга киирген.

Сибирьның эң улуг хемнериниң бирээзинге күчүлүг гидротехниктиг дериишкинниң тудуун кыска хуусаада бедик шынарлыг кылыры тудугжуларның чаагай чанчылы болган. ГЭС-тиң бешки агрегадын ажыглалга хуусаа бетинде кииргени — СЭКП-ниң XXVI съездизинге тудугжуларның күш-ажылчы белээ болуп турар.

Амгы үеде ГЭС-тиң 10 турбиналарының бежи ажылдап турар. ГЭС-тиң 242 метр бедик плотиназын туткан. Аңаа 10 миллион кубометр бетонну салган. Ол дээрге — Братск болгаш Красноярскиниң гидроэлектростанцияларының плотиналарынга салган бетоннуң хемчээли-биле деңнежир.

Плотинага бетон салыр бүгү ажылдарның 90 хуузун кыска хуусаада механизастаан чорук тудуг ажылдарының темпизин бедиткен болгаш тудугжуларның күш-ажылын чиигеткен. Саян-Шушенск ГЭС чыл бүрүде 23,5 миллиард киловатт-шак электри энергиязын улус ажыл-агыйынга бээр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

СОРУЛГА — ХУУСАА БЕТИНДЕ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Курпсайның гидроэлектростанциязының баштайгы агрегадын демир-оруукчулар Нева хемниң эриинден Тянь-Шаньга чедире берген. «Ленинградтың металлургия заводу» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннары ол агрегатты хуусаадан бир ай бурунгаар белеткеп бергеннер.

Агрегатты чартык ай дургузунда чаа электростанцияның тудуунга сөөртүп чедирер сорулганы демир-оруукчулар чаңгыс-ла неделя дургузунда чедип алган. Чаа тудугга чугула агрегатты чедирер хуусааны ол хире кызырарынга партияның Кара-Куль хоорайкомунуң болгаш «Нарынгидроэлектротудуг» эргелелиниң парткомунуң штавы улуг рольду ойнаан. Нева хемниң эриинден экспортер агрегатты сөөртүр бүгү демир-оруктарның партия организацияллары-биле ол штаб харылзааны туткан болгаш ол черлерниң демир-оруукчулары чугула тудуг материалын сөөртүкен демир-орук эшелонун саадашкын чокка чорудуп берген.

Курпсайның гидроэлектростанциязының тудугжулары ооң баштайгы агрегадын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ажыглалга киирер дээш амгы үеде-ле сорук кириишкинниг ажылдап турар. «Ажылчын эстафета» деп принципти ёзугаар социалистиг чарышты организастааны тудуг-монтаж ажылдарын дыка дүргедеткен. Ол принципти ёзугаар тудугжулар станцияның дериг-херекселдерин берип турар барык алдан бүдүрүлгелерниң коллективтери-биле чарышты организастаан.

Харьковтуң турбина заводунуң, «Запорожтрансформатор» каттыжыышкынының, Ленинградтың гидромеханика дериг-херекселдер заводунуң, «Новосибирскэлектромаш» заводтуң партия комитеттери «Ажылчын эстафета» деп принципти ёзугаар чарышты [illegible] организастаашкан. Тудугжуларның чагыгларын [illegible] чартык чыл бурунгаар күүсеткен. Ол дериг-херекселдерни чогуур үезинде тудугжуларга чедирип бээрин транспортчулар база чедиишкинниг хандырып турар.

Курпсайның гидроэлектростанциязының баштайгы агрегадын хуусаа бетинде ажыглалга киирерин хандырар талазы-биле штаб бодунуң эрттирээн тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедедиринче, шынарын бедидеринче угланган бүгү хемчеглерни боттандырып турар. Суг шыгжамырының дериишкиннерин, турбиналарны эптээри тудугжулар хуусаазындан ийи катап дүрген күүседип турар.

Чаа тудугда 200 муң киловатт күчүлүг турбинаны эптеп келгээн хүнүнде партия хоорайкомунуң болгаш парткомнуң штавының ээлчеглиг хуралы болган. Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганынга күш-ажылчы белек кылдыр станцияның баштайгы агрегадын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ажыглалга киирерин хандырар дээш бүгү-ле хемчеглерни алырын ол хурал шиитпирлээн. Бүгү тудугжу бригадаларның, харын-даа тус-тус тудугжуларның аразынга социалистиг чарышты калбарткаш, ооң түңнелдерин беш хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларның дуржулгазын нептередип турар.

В. ЕРМОЛИН,
СЭТА-ның корр.

Кара-Куль,
Таласск область.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 13 ХОНУК АРТКАН

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

Репортаж

ЧАҢГЫС-ДАА ХОРАМЧА ЧОК

Кышкы орук Чаргы баарын кудуу шөйлүп баткан. Ээрбектиң малчыннары сигенин коллдуунда Улуг-Хем унунда шымаадап кескен. Ынчангаш бо орук-биле сигенни кедээр шаттарда малчыннарже сөөртүп үндүрүп турар. Ында-мында ногаан сигеннер торлап калгылаан чыдар. Дээриниң аязы кылаңнаар чүве. Агаар муң-не шымбай чылый берген.

Кара хаяларлыг кыйыгны эрткен соонда, кедээртен кирип келген узун ойнуң барааны көстүп келди.

— Узун-Сайыр деп черин бо-ла болгай — деп, кожам чугаалай-дыр. — Ээрбектиң хойжуларының кыдым мында. А моон кудулаарга, «Хадын» совхозтуң девискээри апаар.

— А демги № 4 хойжу бригаданың турлаа ам ырак бе? — деп айтырдым.

— Мырыңай ырак эвес. Узун-Сайырже үнмейн, бетинче доора эптер бис.

Чугаага алаакаш, эскербейн барып-тыр бис. Бригада төвү бо тур. Узун шөйбек хой кажаалары. Оларның ында бетинде шевергин чуртталга бажыңнары, чунар-бажың. Хойлар турар черин долганып чадагай кажаа туткаш, кыдыын шеленнеглип каан.

Коданның ээлери коллдуунда кажаа иштинде хой аразында турлар. Бригада төвүнде ийи кодан хой кыштаан. Кажаада хойларның күш-деңгели улуг-ла баксыраваан.

Даштыңдан көөрге, кижи ортузу чаа чедип чоруур хире малчынга ужуражы бердивис. Ооң-биле меңдилежип, чугаалаштывыс. Ол Сарыглар Петровна Ондар болду. 1969 чылдан бээр-ле хой малдап келген. тоочуп хойжу

— Бо коданны 1980 чылда хураган турда хүлээп алган бис — деп, Сарыглар Петровна чугаалады. — Ам тогдулар, бир дугаар дуңгужун төрүүр. Багай эвес кыштап тур. Улуг боттары болгаш төрүттүнген чаш хураганнары меңди.

— Бо чыл онзагай чыл болгай. Ынчангаш силерниң хүлээлгеңер база бедик боор, аа? — дидим.

— Тогду хойларның хураганын меңди алыры кончуг берге чүве болгай — деп, малчын харыылады. — Ынчалзажок төрүттүнген хураган бүрүзүн меңди доруктурар сорулга салган бис. Чогум чазын кандыг апаар чүве ийик. [illegible] баштан — 3,1 кг-ны [illegible]. Кодан 410 тогдукуң [illegible] болдалкан. Ынча хураган меңди дорутуп тур. Совхоздан хандыр[illegible] турары [illegible] мал чеми [illegible], суг [illegible] малчыларны берген.

База бир хойжу-биле ужуражы бердивис. Олег Амырга-евич Монгуш, дузалакчы кадаржы.

— Бистиң аалывыс доо көстүп турар ол — дээш, Олег Монгуш бригада төвүнүң мындынче айытты. Ындыг-ла ырак эвесте аалдың барааны көстүп тур.

— Улуг кадарчыңар кайызыл? — деп айтырдым.

— Данчат-оол Шетович Аялан — деп ол харыылады.

— Хөй хойлуг силер бе?

— 420 төрүүр хой бар. Кижи-не түлүк оолдап тур, 340 хой төрээн. Ам удавас доостур.

— А хураганы чежени алдыңар?

— Төрээн хой саныдан 40 хураган ажыг. Ийистеп турары-даа жок.

— Бо-даа арбын олчалыг улус — деп, бригада төвүнде бир коданның ээзи Николай Оюнович Седип-оол чугаага кирипти. — Мен 400 төрүүр хойлуг кижи мен. Улуг хойлар. Ийистээн чүве чок ийин. Ам орту киир оолдай бердилер. Хураганнар хорамча чок, меңди дорутуп тур.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбекте № 4 бригадазының хойжулары бо хүннерде малды меңди кыш ажырар, чаш төлүн бүрүн доруктурар дээш, кежээ, кызымак ажылдап турар болду. Бригаданың төвүнде чунар-бажыңныг, хойжулар аңаа чунуп ап турар. Сайгылгааннын киирген. Хостуг, чайлыг шактарында ак-көк экранны база көрүп турар. Бо-лунда кудук казып каан, сугну оон алыр. Мал чемин четчири-биле дүжүрген. Малчыннарны херек түүлер-биле багай эвес хандырып турар.

Чурукта: мурнакчы сакманчы Лида Хайтан-оол; дузалакчы кадарчы Олег Монгуш.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР БИС

Шагаан-Арыг АТБ-ның коллективи чаа беш чылда бедик темп-биле ажылдаар дээш арга-курлавырларын санап көрген, социалистиг чаа хүлээлгелерни ап, планныг онаалдаларының күүселдезин ылап-ла чедип алырын шиитпирлээн. Социалистиг хүлээлгелерде мындыг кол чүүлдер кирген:

> **1981 чылдың планныг онаалдаларын декабрь 28-те күүседир. Пландан ажыр 4 муң тонна чүъкту сөөртүр, 28 муң тонна-километрни ажылдап кылыр, 5 муң пассажирлерни аргыштырар база 22 муң пассажир-километрни ажылдап кылыр болгаш планнаттынганындан ажыр 1,2 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.**
>
> **Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнген деңнелден 2 хуу бедидер.**

Бистиң коллективтиң алган хүлээлгезин оон-даа ыңай уламчылап болур. Партияның ам удавас болур съездизинге аллар болдуруп, бо чылдың ийи айының планныг онаалдаларын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин база шиитпирлээн бис.

Берген сөс ажыл-херек-биле чарышпазын дээш күжениишкинниг ажылдаары бистен негеттинип турар. Ынчангаш чүгүн-даа мурнунда баштайгы ийи айның планын хуусаа бетинде күүседирин чедип алырынче бүгү күш мөөңнеттинген. Январьның планын чедиишкинниг күүседиишкин: [illegible] эки күрүттүнер дээрзин бадыткап турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Тлевидение АТБ-ның чолаачылары [illegible] ооңуурган-биле [illegible] улам-на сорук кирген ажылдап турар. Ол чугула документиде автотранспорттуң ажылынче улуг кичээнгей салдынган. Ол чоп, автотранспорттуң ажылындан улус ажыл-агыйының өске адырларының ажылдаары база чугула хамааржыр.

Өнгү беш чылды багай эвес доостувус. Ылангыя доозукчу чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеттинген. 1980 чылда 400,3 муң тонна чүъкту сөөрткен. 11 425,7 муң тонна-километрни ажылдап кылган болгаш 1541,9 муң пассажирлерни аргыштырган.

1980 чылдың дөрткү кварталында районнуң болгаш эргелелдиң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка бистиң коллектив бирги черни ээлээн. Ол чорук бүдүрүлгениң ажылын экижидер дээш чогуур хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде чедип алдынган. Социалистиг чарышты болгаш бригадаларга күш-ажылды организастаарың экижидер талазы-биле чамдык тодаргай хемчеглерни ап чорутткан. Бригадаларның, тус-тус чолаачыларның хүлээлгелер күүселдезиниң түңнелин доктаамал үндүрүп, коллективке дыңнадып чараштыр бижээн көргүзүглерни самбырага азып турар. Мурнакчыларны ынчаар демдеглеп, шаңнап-мактап турары чарыштың дээштиин бедиткен.

Ажылдың мурнакчы, дээштиглиг аргаларын ажыглаарынче база кичээнгейни салып турар бис. В. Антоненконуң удурткан автобус чолаачыларының бригадазы нарядсыз ажылдаар аргаже шилчээндек бээр чыл ажып турар. Ол бригаданың ажылы эки түңнелдерни берип турар. Ында күш-ажылдың сагылга-чурумун экижээни, чолаачыларның ажылга [illegible] бедээн.

Бүдүрүлгеде партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылы идепкейжээнинден чолаачылар-даа, септекчилер-даа ортузунда сагылга-чурум шиитизи-биле быжыккан. Профилактика чөвүлели чыдагаан чок ажыл шагы үскен таварыштарга бүрүзүн кичээнгейге ап, сагылга-чурум хажыдыкчыларын сайгарып, чугаалажып турар. Ол бүгү бүдүрүлгениң ажылынга эки салдарлыг болган. Ынчангаш машина-техниканың эдилели-даа, септелгениң шынары-даа база сөөлгү чылдарда элээн экижээн деп болур.

Бригадалар, база чамдык чолаачылар тус-тузунда хүлээлгелерни алгылаан, социалистиг чарышта хаара туттунган. Бистиң АТБ шиитизи-биле «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинниң деткип, ынчаар ажылдаарын чедип алыр дээш туржуп турар. Бригада бүрүзү план күүсетпейн барык чолаачы түрбазын чедип алыр сорулгалыг. 1980 чылда онаашкан планын күүсетпестерниң саны 1979 чыл-биле деңнээрге 20 ажыг кижиге кызырылган.

Ажыл-ишке төлептиглер бистиңде эвээш эвес. 14 чолаачы беш чылды хуусаа бетинде доосккан, 34 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты эдилеп турар. Оларның аразында В. Фурсов, И. Томилин, М. Рыжиков, Н. Балуев, В. Пономарёв, В. Антоненко, Н. Верзилов, А. Котов болгаш оон-даа өскелер бар.

Партияның XXVI съездизинге уткуштур чарышты В. Пономаревтуң, В. Антоненконуң, И. Тихоновтуң мурнакчы бригадалары баштап турар. Ол бригадалар боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чоокшулаан.

Ынчалза-даа АТБ-ның ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар чок деп болбас. Кадрлар чедишпес, ынчалза-даа оларның ажылдан [illegible] эвээжевейн турар. Ол ышкаш чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар база бар. 1980 чылда чылда 220 кижи-хүн прогулдардан үстүнген. Бо чоруктар дээрге АТБ-ның удуртулгазының, ында партия, профэвилел организацияларының талазындан ажылчыннар ортузунга политиктиг-кижизидилге ажылын чогуур деңнелге чедир чорутпайн келгенин көргүзүп турар.

[illegible] ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле хемчеглер база алдынып турар. 200 автомобиль кирер гаражты Чаа Шагаан-Арыгда тудуп турар. Ол бааза ажыглалга кирерге цехтер делгем, чырык, септелге кылыр өрээлдер таарымчалыг, делгем апаар, цехтер эргежок чугула механизмнер агрегаттар-биле дериттинген болур. Оон ангыда бо чылын 40 аал иштиг чурттаар бажыңнарны тудуп, ажыглалга киирери база планнаттынган.

Чаа беш чылдың сорулгаларын күүседиринге коллективиниң күжүн мөөңнээр, ажылды бүгү талалыг экижидер дээш бээр арга-курлавырларны ажыглаар апаар бис.

А. ИВАНОВ,
Шагаан-Арыг АТБ-ның начальниги.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН РАПОРТТАП ТУР

(Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларының республика слёду)

Эрткен субботада Кызылга, хөгжүм-шии театрынга, республиканың бүгү булуңнарындан беш чылдың гвардейжилери — бүдүрүлгениң аныяк мурнакчылары чыылган.

Олар аңаа СЭКП-ниң XXVI съездизинге Тываның комсомолчуларының болгаш аныяктарының рапортунга ат салган болгаш бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларының республика слёдунга киришкеннер. Слётка илеткелди ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары В. И. Глущенков кылган.

Слёттуң ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, партияның болгаш комсомолдуң, күш-ажылдың хоочуннары, аныяктарның дагдыныкчылары киришкен.

«Өңгү беш чылды шалыпчы доозар!», «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур!» деп лозуң-биле беш чылдың шалыпчы ээлчээнге Тываның комсомолчулары болгаш оолдар, кыстары төлептиг үлүүн киирген. Он-он аныяк иштилер, 57 комсомолчу-аныяктар коллективтери [illegible] онаалдаларын [illegible] күүсеткен. Ол чедиишкиннер боттары чедип келбээн. Республиканың ховуларында [illegible] заводтарының цехтеринде, фермаларында болгаш бригадаларында аныяктарның [illegible] чедиишкиннери — оларның ажыдыралчы идепкейлиг туружунуң, бедик идейлиин [illegible].

Бо дугайын партияның [illegible] [illegible] рапорттап [illegible] күш-ажыл[illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] шалыпчы доозар, партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур талазы-биле ка[illegible] комсомолчу ажыл-херектерниң эстафетазы аныяктарның эигузунда, чогаалы[illegible] чоруунуң кошку херечизи болгу[illegible] слётка илеткелди болгаш санал бергеннер демдеглээн. Съездиге уткуштур чарыштың мурнуку одуругларында Мөңгүн-Тайганың «Мөңгүн-Бүрен» совхозунда, Кызылдың автосептелге заводунда, [illegible] тудуг эргелелинде, [illegible] автобаазазында. [illegible]

[illegible]

оңу аалдарлары-биле күүседип шылдаашнар. Ам бригаданың аныяктары бо чылдың июньнуң үлүүнде ажылдап, күш-ажылчы эрес соруктуг чоруктуң үлегерин көргүзүп турар. Республикада өске-даа хөй-хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери үени мурнаан.

Аныяктар тудугда улуг күш. Оларның иштинде Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгның Кызылдың тудуглары ышкаш чугула объектилер аныяк ажылчыннарга мергежилдиң ёзулуг школазы апарган. Чүгле студентилерниң тудугжу отрядтары, үстүкү классчыларның күш-ажыл каттыжыышкыннары безин беш чылда 34 млн. 700 муң рубльдиң тудуг ажылын болгаш продукциязын [illegible].

(Төнчүзү 3-кү арында).

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Каш хонуктар эртерге болуп ажылын эгелээр партийжи съездиге тураскааттынган социалистиг чарыш «Тыва тудуг» трестиң № 81 тудуг эргелелиниң бригадаларының, участоктарының аразында калбарган.

Съезд мурнунуң күш-ажылчы маргылдаазынга киришкеш, алган даалгаларын ажыр күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда кирген бригадаларның аразында дуржулгалыг бригадир Т. Оюннуң бригадазы база бар. Мурнакчы бригаданың кежигүннери бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглап, тудуг материалдарын хумагалыг чарыгдааш база машина-техниканың ажыглалынга туруушкуннарны болдурбайн келгениниден январь айда 16 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону 20,1 муң рубльге кылып, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер.

М. ОНДАР.

МУРНАКЧЫЛАР

Бай-Тайга районнуң бот-орулга-чарыгдалыг септелге тудуг участогу тургустунганы-ла беш чыл болган. Участоктуң удуртукчулары, профэвилел организациязы баштайгы үелерден эгелээш күш-ажылды организастаарынче, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, планныг онаалдаларны чогуур хуусаазында күүседиринче угланган масса-политиктиг ажылдарны кылып чорудуп келген. Ооң түңнелинде тудугжу бригадалар, звенолар болгаш тус-тус ажылчыннар боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткаш алдынган онаалдаларны [illegible] күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Коллектив бүрүзүнүң кылган ажылдарының түңнелин ай, квартал санында үнелеп, [illegible] мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келген. Септелге-тудуг участогунуң ажыл-ишчилери алдынган пландарын ажыр күүсеткеш, районнуң бүдүрүлгелериниң ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап [illegible].

Мурнакчы [illegible] беш чылдың планныг онаалдаларын [illegible] эрткен чылдың ноябрь [illegible] [illegible]. Бо [illegible] боттарының [illegible] бедик мергежилдиг тудугжуларның саны чылдың-на көвүдеп орар. Оларга тудугжулар Борбак-оол Данзы, Маадыр-оол Саны, Кызыл-оол Чечек, шевергелер Александра Демир-Маадыр, Клара Ооржак, [illegible] болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Тус-тус тудугжу бригадалар [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] БАРБА.

ЧАА ХЕВИРЛЕРНИ ШИНГЭЭДИР

Кызылдың мебель фабриказының коллективи съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, январь айда 55 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Чурттакчы чонунуң негелдезинге таарышкан эки шынарлыг мебель аймаан бүдүрер дээш кызымаккай ажылдап турар бригадалар ында хөй. Коллективтиң чоргааралы болу берген мурнакчы бригадаларның одуруун Д. Саттың станочниктер, И. Агаповтуң прессовщиктер, Е. Бурчанованың эптекчилер бригадалары баштап турар. Бедик мергежилдиг, эш-өөрүнге хүндүткелдиг, алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. П. Лопатин, И. Варочкин, Е. Шакерзанова болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр.

Бистиң корр.

Профэвилелдерн болгаш чарыш

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде чаа беш чылдың кол сорулгазы — совет кижилерниң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң хандырары болур дээрзин тодаргай айыткан. 1981 чылдың баштайгы айларындан-на долу күш-биле эки ажылдаар, бүдүрүлгелерниң чаа курлавырларын дилеп тып ажыглаалга киирер дээш канчаар ажылдаза эки? Бо дугайын күш-ажылчы коллективтерни, ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Оңу күүседиринге профэвилел организациялары улуг рольду ойнаар болгаш социалистиг чарышты калбартыр дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, кижилерниң ажылдаарынга, амыдырал-чуртталгазын эки кижилеринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Республиканың кооперативе болгаш кооперация садыында профэвилел организациялары социалистиг чарышты калбак нептерелдиг кылдыр организастаарының дээштиниң бедидериниң дуржулгазын чедип алган. Күш-ажылчы коллективтерге чарышты калбартырының таарымчалыг арга-методтарын ажыглап турар апарган. Сеолгү чылдарда күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кирер дээш [illegible] улам калбарган. Республиканың садыг системазында коммунистиг күш-ажылдың 159, оон иштинде херегле кооперациязында 105 бригадалары болгаш цектери бар. Коммунистиг күш-ажылдың [illegible] 1521 кижи, оларның 720-зи кооперация ажылдакчылары. Партияның съездизинге аадар болдурган чарышты респотребсоюзтуң садыг базазында, Каа-Хем, Тандыи районнарында эки организастаан.

Бо коллективтерде профэвилел организациялары, ажыл-агый органнары садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжын доктаамал түңнеп, коллективтерниң хүлээлгелерин чараштыр бижээш, көскү черлерге аскан, көргүзүг самбыраларын доктаамал долдуруп, көскү агитацияны көрүштүг кылдыр дерээн. Садыг ажылдакчыларының ортузунга идейкижизидилгелиг, организакчы ажылды эки тургускан.

Чаржын турарларының шалыпчы ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар, оларның күш-ажылының, амыдыралының байдалын эки-жилдер дээш профэвилел организациялары хөйнү кылганнар. Өнгү беш чылда садыгның хөгжүдер болгаш оон материалтехниктиг баазазын экижидер, эртем-техниктиг депшилгеени нептередир талазы-биле элээн чүүлдер кылдынган. Күрүне болгаш кооперация садыы сандыгны комплекстиг рационализастаар ажылды садыг бүдүрүлгелерин эде дерип кылырынга амгы үениң техниказын, барааннарның шимчээшкининиң технологиязын нептерелиринге үндезилээш чорудуп турар.

Комплекстиг рационализация үезинде чүгле садыг шөлдерин калбартыр, ажылдың арга-методун сайзырангайжыдар талазы-биле айтырыгларны эвес, харын улуг күш үнер, аар ажылдарны чиигедириниң айтырыын база шиитпирлеп турар. Чүгле 1976-1979 чылдарда безин 400 муң рубльдиң садыг дериглерин тургускан. Чаа тудугларны ажыглаалга киирген-ниң база амгы үеде ажыглап турар [illegible] эде дериңгиниң ачызында садыг [illegible] 1743 дөрбелчин метр немей өскен. Туранда, Чаа Шагаан-Арыгда, Сарыг-Септе, Дүргенде, Хандагайтыда чаа столовайлар, магазиннер, Кызыл-Мажалыкта улуг универмаг ажыттынган. Чүгле садыг министерствозунуң бүдүрүлгелери безин 14 магазинниң кол септелгезин кылгап, 180 кезек чаа дериглерин тургускан болгаш солаан.

Хөй магазиннерниң электрочырыы, салгыннадыышкыны, иштики шимелдези экижээн. Механизацияны нептередип, бар турар садыг-технология дериглелдерин ажыглаарын экижиткен. Ажыл шагын улам долу ажыглаар, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдар, бүдүрүлгеге ажылдаарының байдалын экижидер талазы-биле элээн ажыл кылдынган.

Ол бүгү чүүлдер садыг бүдүрүлгелериниң өнгү беш чылда планныг онаалдаларын күүседиринге идигин берген. Республиканың күрүне болгаш кооперация садыы үүрмектеп садар бараан саарылгазының беш чыл планын 1980 чылдың декабрь 1-де күүсеткен. Бараан саарылгазының структуразы элээн экижээн, ажылчы чоннуң чиик үлетпүр бараан-нарынга хереглелди улам долу хандырып турар апарган. Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агыйга хереглээр бараан-нар-биле хандырылганың деңнели бедээн. Чонга ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли улгадып турар.

«Беш чылды шалыпчы ёзу-биле эгелээр», «СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткуур!» деп лозуң-биле социалистиг чарыш бо хүннерде калбарган. Коллектив бүрүзү бедиткен хүлээлгелерин алган.

Ол улуг сорулгаларны күүседири профэвилел организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын күштелдиргенинден улуу-биле хамаар-жыр. 1981 чылда сорулгаларга дүүштүр социалистиг чарыштың негелделерин эде көрген, оон дээштиниң бедидерин чугула.

Ынчалза-даа чамдык местком-нар социалистиг чарышты чогуур деңнелге чедир организаставайн, оон калбак нептерелдиин, түңнелдерниң деңнештирилгелиг болурун чедип ап шыдавааан. Чамдык күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, местком-нар чарыштың түңнелдерин доктаамал үнлүрерин, коллективтиг дерээлерле, айыткан негелделерин күүседирин чедип албайн, садыг бүдүрүлгелеринге, магазиннерге ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерин четпес ап турар.

Оон түңнелинде чамдык магазиннер, столовайлар соок, иштии хирлиг, бараанар ассортиментизи эвээш болуп турар. Чиҗээ, Өвүрнүң Саглыда магазинниң одалга системазы үрелген. Хандагайтыда, Самагалдайда столовайларының иштии көрүштүг эвес, аъш-чемниң шынары куду, сүт айманың продуктулары бо-ла уургулары бээр.

Районнарда профэвилел организациялары малчыннарның ыраңгыы кыштаглары үеде садыг хандырылгазының айтырыгларын чугаалашпайн турар. Ыраккы коданнарда хойжуларны, инек кадарчыларын хандырып турар автолавкаларның, магазиннерниң ажылынга контроль кошкак. Оон түңнелинде Өвүр, Бай-Тайга, өске-даа районнарда малчыннарга чугула херегледиң бараанары, керосин фонарьлары чедишпес.

Садып алыкчыларга аъш-чем бараанарын садарда ону чедир деңнелевес азы акша-көпеекти чедир санап бербес, социалистиг өнчүнү оорлап-самчыгдаар чоруктар бар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, өске-даа ындыг четпестер садыг ажылдакчыларының ортузунга месткомнарның четпес ажылдап турарының бир херечизи болур.

Бо четпестерни чайладып, партияның съездизин төлептиг уткуур дээш чоннуң садыг хандырылгазының культуразын бедидери, социалистиг хүлээлгелер күүселдезинче күштүг мөөнээри эргежок чугула.

Д. ОНДАР,
күрүне садыының болгаш херегле кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

Самолёт совет [illegible] амыдыралының чарылбас кезээ болу берген. Хамааты ужар чүүлдүн ажылдакчылары он бирги беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бо хүннерде кызымаккай ажылдап турар.

Эрткен беш чылда Аэрофлоттуң бүдүрүлге фондузунуң барык чартык кезии чаартынган. Тываның ужудукчулары ЯК-40, Л-410 самолёттарны болгаш МИ-8 вертолётту шиңгээдип ап, агаар-биле сөөртүлгени улам калбарткаңнар. Чоокта чаа Кызыл—Фрунзе аразынга агаар оруун олар база ажыткаңнар. Боттарының профессионал байырлалы — Аэрофлоттуң хүнүнүң бүдүүзүнде республиканың районнар-биле харылзажыр агаар оруунга Л-410 деп чаа турбо-шуртулуг пассажир самолёттары веступ келгеннер.

ЧУРУКТА: Л-410 самолёттуң Кызыл-Мажалык аэропортунда пассажирлер хүлээп ап турары.

А. ЗАНЦЕВТИҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Кызыл районнуң ажылчы чоннары өнгү беш чылда ниитизи-биле-даа, 1980 чылда-даа районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чамдык эки түңнелдерин чедип алган. Кодээ ажыл-агыйның ажылчылары күрүнеге эът болгаш сүт садарының беш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлгелеринден беш чыл планын мал ажыл-агыйы, эът-сөөк даалган заводу, өске-даа чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле ажыр күүсеткилээн. 1980 чылдың бараан саарылгазының планныг даалгаларын райпо биле районнуң холушкак садыы хуусаадан эрте күүсеткеннер.

Үстүнде демдеглеттинген болгаш өске-даа эки түңнелдерин чедип алырынга районнуң девискээринде ажылдап, чурттап турар улус депутаттарының киирген улуг-хуузу дыка улуг. Олар ажыл-агый ахырларында бүдүрүлгелерге шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарындан аңгыда, боттарының округтарынга организакчы улуг ажылдарны чорудуп турар. Оон-биле кады Советтерниң сессияларынга, күүскомнар болгаш доктаамал комиссиялар хуралдарынга киржип, оларны белеткежип турган үезинде санал-оналдарынга бүдүрүлгениң ажыглаттынмайн турар курлавырларын тывар, чаа арга-методтарны нептередир талазы-биле совет болгаш ажыл-агый органнарынга бөттүг дузаны чедирип келген. Аңаа бадыткал кылдыр мындыг чижектерни киирип болур. 1980 чылда районнуң Советтери 56 сессияларны эрттирген, оларга 152 айтырыгны чугаалашкан. Сессия бүрүзүнге санал бээри-биле 7-10 депутат бижидип турар болгаш ортумаа-биле оларның 6-8 хирези санал-оналдарын берип келген. Советтерниң доктаамал комиссияларында киржип турар депутаттарның эң хөй нурууну эки ажылдап, комиссияларның хуралдарын доктаамал эрттирип, хыналдаларны кылып, чугула ужур-дузалыг рекомендацияларны хүлээп алгаш, ажыл-агый чорудулгазынга, планныг даалгаларны күүседиринге боттуг дузаны чедирип турар.

Депутаттарның Советтерниң органнарынга ажыктыг ажыл-чорудулгазы-биле чергелештир оларның бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы, социалистиг чарышка мурнакчы рольдуг киржилгези районнуң мурнунда турар сорулгаларны болгаш планныг даалгаларны күүсединге улуг идиг берип, ажылчыларга үлегер-чижек болуп турар. Районнуң чер-чер Советтериниң материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар депутаттарының эң хөй хуузу бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерин чедип ап, дааңган ажыл-херээ дээш бедик харысалгазын, боттарынга болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүнге шыңгыы негелделиин көргүзүп турар. Бүгү Советтерниң Кызыл районнуң девискээринде чурттап турар депутаттары социалистиг чарышка барык шупту киржип, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин эрес-соруктуг күүседип турар. Мону бадыткаары-биле каш чижектен көргүзээли.

Кызыл район Советиниң депутады, Күш-ажылдың Алдар орденниң үшкү чергелиг эдилекчизи, «Тнилелге» совхозтуң хойжузу Татьяна Иргитовна Баавыл республиканың хойжуларының социалистиг чарыжынга үргүлчү идепкейлиг киржип келген болгаш барык чыл бүрүде бедик көргүзүглерниң чедип ап турар. Малчын депутат өнгү беш чыл планын 1980 чылдың август айында-ла күүсеткен болгаш чыл санынга онаашпыр ортумаа-биле алырга, төрүүр 100 хойдан-на 114 хураганны доруктуруп алган, бир хойга онаашпыр 3,4 кг. дүктү кыргып алган. Ол чүгле хөй хураган, дүк ап турар эвес, харын бодунуң ажылының дуржулгазын малчын эш-өөрүнге аас-биле, солунга, радио дамчыштыр чугаалап бэрип-даа турар.

ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары социалистиг чарышка районда көскү черни ээлеп турар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң база Кур-Чер кодээ Советтиң депутады Доржу Саяевич Дандар районнуң болгаш «Тнилелге» совхозтуң механизаторларының социалистиг чарыжынга часкы, чайгы болгаш күскү үелерде бедик дужут дээш, кышкы үеде техниканы дүрген болгаш шынарлыг септээри дээш баштакчы, эгелекчи рольдуг болуп келген. Оон удуртуп турар бригадазы, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок, эрткен күзүн бир гектарга онаашпыр 9 центнер тарааны алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжузу Андрей Байкараевич Содунам сөөлгү чылдарда районнуң хойжуларының социалистиг чарыжының мурнуку одуруун каш удаа ээлеп келген, бодунуң беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен. Сураглаан мурнакчы хойжу эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаашпыр 104 хураганны алгаш, дүк кыргып алырының планын бүрүн күүсеткен. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчызы Г. Д. Салчак база-ла социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ол эрткен кыжын сакманчылап тургаш, 100 баш хураган доруктурар планын 120 кылдыр күүсеткен. Хой оолдаашкыны доозулган соонда саанчылап ажылдай бергеш, сүт саап алырының планын ай санында ажыр күүседип турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, «Тнилелге» совхозтуң механизатору М. Э. Салчактың дугайында хөй эки чүүлдерни чугаалап болур.

Район, суур болгаш кодээ Советтерниң депутаттарының аразындан социалистиг чарыштың мурнакчыларын хөйнү адап болур. Район Советиниң депутады, кош фабриказының ажылчыны М. Г. Рушанова беш чыл планын чедиишкиннии күүсеткен. Ол 48418 муң чуурга алыр планныг тургаш, 50244 муңну алган. Төрүүр бир дагаага онаашпыр 183 чуурга алыр планныг тургаш, 192-ни алган. Район Советиниң депутады, Чербиниң мал белеткээр пунктузунда бригадир М. Д. Монгуштуң удурткан бригадазы мал дилериниң чыл планын чедиишкиннинг күүсеткен, ол пунктуда чолаачы, Черби кодээ Советтиң депутады М. И. Михайлов чыл планын 130 хуу күүсеткен. «Кара-Хаак» совхозтуң механизатору, Кара-Хаак кодээ Советтиң депутады М. Т. Салчак 1980 чылда 900 эталон гектарны ажылдап кылыр тургаш, өнгү 1000 гектар чедирип, чыл планын 112 хуу күүсеткен. Шынаа кодээ Советтиң депутаттары, «Торе-Хөл» совхозтуң саанчызы Т. Билчиймаа, ол-ла совхозтуң электриги П. Хертек олар социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Кызыл районнуң девискээринде чурттап, ажылдап турар улус депутаттары өнгү беш чылда болгаш 1980 чылда боттарының ажылын түңнеп, шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көргеш, чаа он бирги беш чылда болгаш 1981 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган турар. Улус депутаттарының эң хөй нурууну бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылчы чорудуа-ның түңнелдерин чедип ап турарын демдеглээрин. Чамдык депутаттар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн баар таварылгалар барын чугаалаар херек. Беш чылдың түңнеп, шынзыр чаа туруп база партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң төлээ [illegible] база чогаадыкчы көрүг тура социалистиг чарышка киржип, кежээзинде болдурган депутат бүрүзү бодунуң ажыл-херээниң байдалынга шыңгыы түңнелдерни кылып, бодунуң депутат үлегер-чижээн ханызы-биле угаап билири кончуг чугула.

Ш. КУЖУГЕТ.
Ч. САЛЧАК.

Редакцияга чагаа

ЧҮҮ-ДАА БОЛБААН ДЕГ...

Бистиң Ленин аттыг совхозта техниканы [illegible] турарында канчаар-даа шажок улуг четтер бижиде хомудаазын бо чагааны бижидивис. Документтерден көөрге, совхозта 46 машина санаттынып турар, а херек кырында 10 машина ажылдап турар. Тодаргайлаарга чүък сөөртүр 6, сүт сөөртүр 4 машина. Ам совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларындан чүгле гараж эргелекчизи ажылдап турар. Сөөлгү [illegible] кол инженер тывылбайн кандыг-даа [illegible].

Машина-трактор паркызының ажылдакчылары чыл эгезинде социалистиг хүлээлге алырда, [illegible] кылыр-чаар материалдарны камнап алырын хүлээнген. А херек кырында чолаачылар, трактористер техниканы үреп-даа, [illegible] кандыг-даа хамаан чок [illegible]. Малчын кижи багай ажаалдадан хөй өлүрүп каарга, ыңай-ла [illegible] механизаторлардан чүге ынчаар айтырбас?

Бир чижекти көрээли. 1979 чылдың май айда совхозка ГАЗ-66 маркалыг чүък машиназы кирген, [illegible] машина кел-чор [illegible] деп чарыш турар. [illegible] ол чүге дүрген машина [illegible] бир [illegible].

Ында бир чижек. 1979 чылдың сентябрьда [illegible] ГАЗ-52 маркалыг машина [illegible]. Ол база-ла ээрүнчүг болуушкун болган. Ынчалзажок ол үш ай хире маңнааш, мотору «соктай» берген. Тургузуп каан.

Үстүнде көргүскенивис чижектер бистиң совхозта техниканы дыка багай ажыглап турарын херечилеп турар-дыр. Мааа кым буруулуг-ул? Бирти ээлегде, хүлээнген ажыл-херээнге харысалга чок чолаачылар, олардан негелдени шынгымыратпаан совхоз директору, гараж эргелекчизи. Ажыл-агыйның удуртукчулары ындыг тоомча чокта машина-техниканың байдалы сандаргай турбайн канчаар! Тоймаглаттынган машиналар, тракторлар совхозтуң каражазы боон үндүр бижиттинер, оларны багай эдилээш, дораан үрей каан кижилер, чүү-даа болбаан дег, хостуг кылаштажып тургулаар-дыр. Үстүнде чүгле ийи чижек киирдивис. А ындыг таварылгалар бисте кайы хөй. Күрүнениң өнчү-хөреңгизин — машина-техниканы ынчаар камны хамаарыжок үреп тонап турар кижилерге совет хоойлу дүрүмнерин [illegible] дүүштүр [illegible] оларны хамааралдыг онаар ой келбээн бе?

С. СОЯН,
С. ДЕМИР.

Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң үндезилекчилери.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Валентина Михайловна Масленникова Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цегинде 23 чыл дургузунда ажылдап келген. Оон 12-зин бригадирниң хүлээлгезинге бараалгаткан. Дуржулгалыг бригадирниң бригадазы партийниң съездин төлептиг уткуур дээш бригадалар аразында калбарган чарышка киришкеш тиилекчи бооп шыгараан.

Коммунист В. М. Масленникованың найыралдыг бригадазы он бирги беш чылдың баштайгы чылының январь айында 43 тонна кондитер кылыглар бүдүрер планын 49 тоннага күүсеткен. Мурнакчы бригадада беш ажылчын бар. Олар шупту хөлуушкак мергежилди шиңгээдип алган болгаш ээлчег үезинде 110—115 хуу күүседип келгеннер. Бригаданың кежигүннери февраль 23-ке чедир ийи айның планын күүседирин шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригадир В. М. Масленникова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

СҮТТҮ ЭВЭЭЖЕТПЕС ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы районда мурнакчы фермаларның бирээзи. Оон ажыл-ишчилери өнгү беш чылда күрүнеге сүт садар планын хуусаа бетинде — октябрьда-ла күүседипкен турган.

Ында ниитизи-биле саар 300 ажыг инек бар. Ам оон 140 ажыг инекти саап турар. Хүнде-ле 1000 ажыг килограмм сүттү саап, оон 800—900 килограммын күрүнеге дужаап турар. Ортумаа-биле бир инектен хүнде 5—6 кг сүттү саап ап турар.

Саанчылар Анай-Хаак Иргит, Раиса Монгуш, Малина Домбуу олар боттарының бөлүк инектеринден хүнде-ле 95—118 кг чедир сүттү саап, мурнакчы болуп турар.

Ферманың коллективи бирги кварталда күрүнеге 96 тонна сүттү садар хүлээлгелиг. Саанчылар бир инектен-не 1800—2500 кг сүттү саап алыры-биле тус-тузунда социалистиг хүлээлгелерин алгылаан, кызымак ажылдап турар.

Ам 46 инек төрээн, бызаалары менди. Оон аңгыда ында 150 ажыг молдурганы 2 кижи ажаап, азырап турар. Фермада кыштаглаашкынның байдалы эки. Мал чемнери сиген, саваң, силос, чарба, комбикорм четчири-биле дүжүрттүнген. Чем цеги доктаамал ажылдап турар.

Инекти тарып боозадыр техник Татьяна Кертик-оолова Монгуш фермада партия эге организациязының секретары. Ол хүлээлгезин база багай эвес күүседип, коллективтиң ажыл-ишчилеринге СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» төлевилелин өөредип турар.

Ынчалзажок фермада кызыл-булуң соок, үр үеде от салбаан. Чадаана хоорайның Культура бажыңының агиткультбригадазы чеде бээрге, кызыл-булуңга концерт көргүзер арга чок соок болганындан чурттаалга бажыңынга концерт көргүзер ужурга таварышкан. Кызыл-булуңнуң иштинде дериг кылган каасталга четпес. Ында ферманың саанчыларының хүн бүрүнүң көргүзүглерин, районнуң, совхозтуң, ферма ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгелерин бижип, азыпаан.

Фермада 200 инек кирер кажааны 6 чыл иштинде тудуп келгеш, ам-даа ажыглаалга киирбээн. Ында монтаж ажылдарын Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының монтажчылары кылып турар. Оларның бригадирлери К. Д. Ховалыг, О. А. Баазыр-оол олар мынчаар чугаалап турар: «Фермада бистиң ажылдаарыньска таарымчалыг байдалды тургуспаан. Кыштың соогунда даштыгаа ажылдаары берге-дир. Мында чурттаар болгаш аъш-чем кылып чиир чер чок. Бис Чадаана хоорайдан кээп ажылдап тур бис. Ол чорук хөй үе-шакты чидирериңге чедирер-дир».

Сельхозтехника каттыжыышкынының болгаш совхозтуң удуртукчуларының талазындан дарый хемчеглер алыры негеттинип турар.

Ферманың ажыл-ишчилери СЭКП-ның XXVI съездизинге төлептиг күш-ажылчы белектерниг уштуражыры-биле бирги кварталда күрүнеге сүт садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ШЫДААР

Директор-биле кезек чугаалашканывыс соонда чазаныга цегинге чеде бердивис. Цехтиң даштында совхозтарның чагыын ёзугаар кылган чүүлдер-ле хөй. Малга чем каап бээр шагжалар, оңгачалар, ынзы-бүрү организацияларның чагыы-биле кылган эжиктер, рамаларны чурум-чыскаалдыг чыып каап каан.

Аажок улуг бо чазаныга цегиниң иштинде кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр чүүлдер-ле хөй. Электри күжү-биле ажылдаар хаарылгаалар, мангы олура кезер хирээлерниң шимээн-дааажы ынды-мында үзүкээл чок. Верстактар кырындан төгүлгеп чоңгуннуң чыксут чаагай чыды думчукка кээр. Цехте ниитизи-биле он ажыг кижи ажылдап турлар. Инзы-бүрү херекселдер кылыры-биле белеткээн — хаарылгалап, шенерлээн маңзыларны чыый каап каан. Бир кезек черде Даш-оол Монгуш баштаан ажылчыннар мал чемгерер шагжалар эптеп, кадагылап турлар.

Мөге-шыырак мага-боттуг шыйбек шырайлыг аныяк эр-биле мендилештивис. Ол дээрге СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң кежигүнү Виктор Дажыевич Монгуш болду.

— Виктор Монгуш чазаныр цехтиң бригадазын сес чыл удуртуп келген. Ажылынга харысалгалыг аныяк оол бистиң [illegible] колдар өөп. [illegible] бригаданың ажылын кодурүп, планныг даалгаларын доктаамал күүседип келди. Ол партияның XVIII Тыва обласъть конференциязынга делегат болуп [illegible] ажылдап турар коллективинге [illegible] — деп, Чадааның мал ажылдакчының директору Б. М. [illegible] мактап органы [illegible].

Аныяк коммунист Виктор Монгуш ол коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ону ак сеткилдиг күүседип, аңгы-аңгы участоктарга рейд-хыналдаларны кылып, оон түңнелдерин бөлүктүң хуралдарынга сайгарып, администрацияга дыңнадып, четпестерге эптиг чок байдалды тургускан. Бөлүктүң чоруткан ажылының дугайында отчёдун чон мурнунга берип турар.

Виктор Монгуштуң удурткан бригадазының кежигүннери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин бөлүк аайы-биле өөренип, чоннуң чаагай чоруу дээш партияның сагыш човаашкынынга харыы кылдыр бедиткен хүлээлгелерин алган.

— Эрткен чылдың планныг онаалдаларын, чедиишкинниг күүсеткен-дир силер. Ам 1981 чылда мурнуңарда кандыг сорулга салдынганыл? — деп, оон айтырдывыс.

— Бо чылдың январьда 15 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, ону чедиишкиннинг күүсеттивис. Февральдың планын СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-те доозарынга бүзүрелдиг ажылдап турар бис — деп, ол чугаалады.

Бригада кежигүннери ам Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарының совхозтарының чагыын ёзугаар кормушкалар, оңгачалар кылып турар.

Аныяк коммунистиң хаарганыш бир демниг, найыралдыг бригада сөзүн ээлээр дээрзинге бүзүрээр бис.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

КОДАННАРДА

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгезинде 1981 чылда чүс баш шээр малга онаашпыр тодай анай, хураганны доруктурарын киирзүнген. «Нарын» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның хойжуларының СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкенин хөй кыштаглаашкыныны чедиишкинниг эрттирер, чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле кыйгырыын республиканың хойжулары деткип, бүдүргү ажылдап турар. Ол дугайында чагаалар редакцияга хүнүн-не ол-бо черлерден кээп турар.

«Эрзинде аалы муң ажыл хой бар. Олар кышты эки ажыл турар. Беш трактор болгаш бир автомашина мал чемин доктаамал сөөртүп турар. Бригада төвүнде магазинниң ажылы база эки.

Бригадада бо хүннерге чедир төрээн ийи муң хире хоюн хураганнары шупту менди. Сакманчылар, хойжулар, механизаторлар аразында чарыш улам калбарган» деп, Улуг-Хем районундан Дангаа Одай-оол бижээн.

Улуг-Хем районнуң чарыштыг кожаазы болур Чөөн-Хемчиктен Монгуш Шаалыйның дыңнатканы болза:

— Районда хой оолдаашкынының организастыг. Январь [illegible] Ыйлаңгыя «Искра», «Чыраа-Бажы» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарда төрүүр хойларының 60—65 хуузу төрээн. Кайы-даа совхозта чаш малдың хоргу [illegible].

Хойнуң хүр кыш ажып, хураганнарының менди дугайында чагаалар чүгле өөрүнчүг хүннерде бо [illegible] Өвүрде Данзын [illegible], Бай-Тайгада Сергей Хертектен, Улуг-Хемде Бады Тоглакпандан, Тес-Хемде Товариштай Ховалыгдаан. Кызыл районда Сарыглар Шиңнаытен. Эрзинде Василий Кунгаадан болгаш өске-даа [illegible] келген. Ындыг [illegible] Ыйлаңгыя Бай-Тайгада Барба Багай-оол мынчаар бижээн:

«Мал кыштаглаашкынынга районнуң бүгү чону киржип турар. Ыраккы «Кара-Хөл» совхозтуң Сукпак бригадазы районнуң суггарылга системазының эргелели шефке алгаш, аалдар аразында хөртүктер каан оруктү аштаарынга күштүг тракторларны, дериг херекселдер болгаш ажылчыннарны берген».

Хойжунуң чымыштыг [illegible] хүр кыш [illegible] медээлер номчууру эргечиг. Чижээлээрге, Улуг-Хемниң Арыг-Бажында Танов Монгуш «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу, район Совединиң депутады Ховалыг Хорлуунуң коданында дус чок, сакманчылар бажыңы септеттинмээн, мал эмчилери келбестээн» деп [illegible]. А районнуң малчыннарга бо сокта кидис идик, [illegible] турарын Өвүрден Дамдын Найгын-оол дыңнаткан. Бо чагааларны чорудкан бижикчилерге четтиргенин илереткен, «Улуг-Хая» совхозтуң парткомунуң болгаш [illegible] районнуң [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизинге УТКУШТУР

СОВЕТ ШКОЛАНЫҢ ЧАА СОРУЛГАЛАРЫ

Совет школа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде, бүгү чурт-биле кады, болуушун эрткен оруунуң түңнелин үндүрүп, чаа беш чылда сорулгаларын тодарадып турар. СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң чырыдылгазының министри А. А. Прокофьев-биле ужурашкаш, чамдык айтырыгларга харыылап бээрин оон дилээн.

— Чырыдылганың совет системазының оңгу беш чылда хөгжүлдезиниң кол түңнели кандыгыл?

— Хамыктың мурнунда, социал ужур-дузалыг улуг айтырыг — аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезин чедип алганывыс болур. Социализмниң делегейде баштайгы чурту ол төөгүлүг базымны база бир дугаарында кылгаш, чедип алган. Эрткен беш чылда 25,3 миллион кижи ортумак эртемни чедип алган. ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган ол улуг чаалап алышкынның тода көргүзери-биле, дараазында чүүлдерни сактып алылыңар: революция мурнунда Россияда улуг кижилерниң 72 хуузу бижик билбес турган; чурттуң чамдык, Ортаакы Азия ышкаш регионнары, хаан чазактың ужурунда бижик билбес турган, а Соңгу чүктүң чону Улуг Октябрьга чедир боттарының ужук-бижии безин чок чораан-нар.

Бир эвес бүгү-ниити ортумак өөредилгениң [illegible] ужур-дузазын үнелеп көөр дээр болза, совет аныяктар — шуптугу амыдыралче шымныгып кирген, эртем-техниктиг чүс чылдың негелделеринге дүгжүп турар эртем-билиглиг болуп, күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын эгелеп турар-дыр. Хоорайның болгаш кодээниң аныяктарының аразында билиг талазы-биле ылгалдар ам ажып эртинген. Оон мурнунда үелерде ындыг ылгалдар улуг турганы билдингир болгай. Оон ыңай чугаалап кагза чогуур чүве болза эвилелдешкен бүгү 15 республикаларда аныяк кижилерниң ниити билиинин деңнели чаңгыс аай апарганы-дыр.

— Ол чедиишкиннерниң үндезини чүде ирги?

— Олар хөй болдур ийин. Ылаңгыя школалар тудуу улуу-биле калбарган дээрзин демдеглээр ужурлуг мен. 1976—1980 чылдарда бистиң чуртувуска 6,5 миллион олуттуг ниити билиг школаларын тудуп, ажыглаашка киирген. Башкы кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни угландырып келген. Ол айтырыгны шиитпирлээри-биле 63 университеттер, 200 педиститтуттар, 400 ажыг [illegible] ажылдап турар. Оларны чылдын-на 150 муң башкылар болгаш улус өөредилгезиниң өске-даа ажылдакчылары доозуп үнүп турар. Бистиң чуртувуста ниитизи-биле 3 миллион хире башкылар — боттарының амыдыралын эзүп орар салгалды кижизидеринге тураскаадыр сорулгалыг тура-соруктугларның хөй кижилиг отряды саваттынып турар.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидерин чедип алган бис, оон-биле чергелештир, өөреникчилерниң билиинин деңнели база бедээн. Ооң түңнелинде сескиш класстарның өөреникчилериниң өөредилгезин школага уламчылаары чүгле херек эвес, а шуут чугула айтырыг апарган. Беш чылдың дургузунда өөредилгениң кабинет системазынче шилчилге доозулган. Ол дээрге, өөредилгениң шынарын болгаш башкылаашкынның аргаларын сайзырангайжыдарынга эң чугула кол чүүлдерниң бирээзи болур-дур.

— Он бирги беш чылда совет школаның мурнунда кандыг-кандыг чаа чүүлдер турун турарыл?

— Ниити сорулгаларны мен мынчаар чугаалап болур мен: бүгү-ниити ортумак өөредилге талазы-биле чедип алган чедиишкиннеривисти улам быжыглавышаан, бистиң школавыс хөгжүлдезиниң чаа чадазынче көдүрлүр апаар. Азы өскээр чугаалаарга, ол чаа-чаа шынарларлыг болур.

Совет школа дээрге, чүгле өөредилге чери эвес, а өөредилге-кижизидилгелиг өөредилге чери болгай. Ооң кол сорулгазы — бүгү тала-биле сайзыралдыг амгы үениң аныяк кижилерин кижизидери. Чаа-чаа эртемнерниң, билиглерниң хемчээлиниң хүн бүрү немежип турары-биле чергелештир, ол сорулганы чүгле школаның кичээлдеринге өөредирин чедип алыры белен эвес херек, а узаткан хүнниң болгаш бүдүн хүннүң школаларынга ол чедиишкинниг боттанып турар. Узаткан хүнниң школаларының өөреникчилери тускай программа-биле өөренип, чурттап турарлар — кичээлдер соонда олар бөлгүмнерге болгаш спортчу секцияларга барып киржип, концерттер көрүп, экскурсияларга чорупп тургулаар. А ол чорук өөреникчилерниң бүгү талалыг эзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, оларның хууда сонуургалын тодарадып, чогаадыкчы идепкейин бедидип турар. Узаткан хүнниң школаларын улам хөгжүдер болгаш аңаа өөренир өөреникчилерниң санын 1985 чылга чедир 13,5—14 миллион чедирери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде көрдүнген.

База бир кол чүүл: чурттуң специалистерге болгаш мергежилдиг кадрларга херегледин улус өөредилгези долузу-биле хандырар ужурлуг. Бодунуң тургустунуп келгениниң баштайгы чылдарында-ла күш-ажылчы чаңгыс аай кылдыр тургустунган совет школага ол сорулга чаа чүүл эвес. Ынчалза-даа он бирги беш чыл — эртем-техниктиг депшилгениң чаа бедик дээрзин утпас херек. Ындыг болганда, школаларга негелделер база чаартынар апаар. Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезиниң хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарыв, оларның профессионал мергежил шилип алырының талазы-биле ажылдарны күштелдирери кол угланыышкыннарда айтып турар болгай. Бөгүн школачылар школага өөренип тура-ла мергежилдан шилип ап турар апарган. Ол айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринге школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинаттары, школа мастерскаялары, өөредилге-бүдүрүлге цехтери, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларны улуг дузаны чедирип турар. Бистиң чуртувуста ындыг комбинаттарның саны 2000 чыгыы, а оларның 500-ү — көдээде. Бистиң улам дүрген өзүп, сайзырап орар улус ажыл-агыйывыстың хереглели-биле школачыларның күш-ажылга белеткелин 150 ажыг мергежил аайы-биле боттандырып турар. Аңаа улуг үлүг-хуу школаларның дузалакчылары — үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның күш-ажылчы коллективтеринге хамаарышыр. Школаларның болгаш бүдүрүлгелерниң аразында харылзаа ам чаа хевирлиг апарган: ам школа бүрүзүнде-ле баазалыг бүдүрүлге быжыглаттынган. Өөредилгениң болгаш ажыл-ишчи дуржулганың ындыг каттыжылгазының эки чижектерин хөй-хөйү-биле көргүзүп болур.

Оон ыңай. Өөреникчилерни өөредилге номнары-биле халас хандырарынче шилчилгени 1983 чылга чедир доозар бис. Ол айтырыг 1978 чылда эгелээн болгаш амгы үеде чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар. Ам 1—5 класстарның өөреникчилери өөредилге номнары-биле халас хандыртынып турар болгай.

База бир эң кол чүүл улам ынай хөгжүлдени алыр: 6 харлыг уруглары ниити билиг школаларының белеткел класстарынга өөредип эгелээринче чоорту шилчилгени он бирги беш чылда эгелээриниң байдалдарын тургузуп эгелээр бис. Ол талазы-биле чорутан шенелделер багай эвес түңнелди көргүскен.

Ниитизи-биле чугаалаарга, сорулгалар улуг, оларның кайызы-даа биске чугула-дыр. Ынчалза-даа совет школаның [illegible] коммунизм тургузукчуларының чаа салгалын, ленинчи партияның улуг хэрээниң төлептиг салгакчыларын кижизидери болгай.

Н. ЛЕОНОВА.

КИЛЕҢНИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң Кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының Женевада эртип турар сессиязында Израильдиң политиказын килеңниг буруу шапкан үннер чаңгыланып турар, чүге дээрге эжелеттирген араб девискээрлерде кижилерниң эргелерин ол дээрзин ёзу-биле үреп турар. Иракты, Югославияның, Сенегалдың, Кубаның, Венгрияның болгаш өске-даа күрүнелерниң, ол ышкаш араб чурттар Лигазының төлээлекчилери сессияга санал бергеш, делегей эрге-хоойлузунуң болгаш кижиниң моральның кол барымдаа болур принциптерин база норма-чижектерин Израиль калчаа-дерзии ёзу-биле дора көрүп турарын онзалап демдеглээн. Тайбыч чурттакчыларга, кырганнарга, херээженнерге, чаштарга халаарыштыр өлүрүүшкүннерни, хилинчектээшкиннерни, кадыг-дошкун дерзиилээшкиннерни калбаа-биле практикалап, араб суурларны чок кылырын, арабтарның ижер сугларының үнер дестерин узуткаарын шенеп турар израиль эжелекчилериниң кара туразында араатан ажылдааашкыннарының хөй санныг фактыларын ораторлар көргүскен.

Израиль эрге-чагыргалар массалыг терроризм, кырып өлүрерниң болгаш араб черлерин чоорту, план ёзугаар колонизациялыының политиказын боттандырып турар-дыр деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. А. Зорин бодунуң саналынга чугаалаан. 1967 чылдың агрессиязындан бээр Израильге эжелеттирген районнардан 700 муң чыгаан кижини үндүр сүрүп кааны.

Израиль суурларны тургузуп турган, чурттакчы чонуң составын күш-биле өскертирин эжелекчилер кылдып турар. Араб девискээрлерин эжелээрин мөңгежидер, Палестинаның араб улузунуң бот-башкарттынар эргезин хүлээп көрбезинин дугайында чугаа чорун турары ол. Каттышкан Нациялар Организациязының резолюцияларынга чөрүштүр-ле израиль эжелекчилер Иерусалимни Израильдиң «кара чаңгыс» болгаш «чарылбас» найысылалы кылдыр чарлаан. АКШ-тың төлээзиндан деткимчени алдыышаан, Израильдиң үргүлчүлээн турар эжелекчи угланыышкыны Чоокку Чөөн чүкте онза айыылдыг байдалды хевээр арттырып, ол кавы девискээрде тайбынга болгаш айыыл чок чорукка доктаамал кыжыышкынны тургузуп турар-дыр деп, оратор демдеглээн.

Дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи Палестинаны хостаарының организациязы болур турар палестин улустуң мырынай болуунуң күрүнезин тургузар [illegible]

[illegible]

Оон чугаазы дыка хөй чурттарның делегацияларының [illegible]

[illegible]

ДЕТКИП ТУРАР

АДЕН. (СЭТА). Империализмге, колониализмге, расизмге удур демиселде [illegible]

[illegible]

ЧАЛЫЫ НАЗЫН РАПОРТТАП ТУР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Республиканың көдээ ажыл-агыйында 10 муң ажыг оолдар, кыстар ажылдап турар. Оон кол алыры — мал ажылында 4 муң ажыг аныяктар ажылдап турар. «Мал ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ» деп лозуң-биле ажыл-херектиг калбарткаш, оларның хөй кезии бедик харыысалгалыг көргүзүп, боттарының херээниң мастерлери апаргылаан. 1979—1980 чылдарның түңнелдери-биле 180 ажыг хойжулар төрүүр чүс хойга онаалтыр 80 болгаш оон-даа хөй хураганы менди камгалап алган. «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу Шырап Мандараа съездиге алдар кылдыр алган үүлээлгезин төлептиг күүседип, эрткен чылын төрүүр чүс хойдан-на 107 хураганы алган. Бүдүрүлгениң ол аныяк мурнакчызы ВЛКСМ ТК-ның «Күш-ажылчы шылгарал» деп херек демдээ-биле шаңнаткан. Аныяк мурнакчыларның аразында «Малчын» совхозтуң хойжузу Ч. Комбуй, «Найырал» совхозта Е. Алдай, Эрзинниң Ленин аттыг совхозта В. Лужаа, «Кара-Хөл» совхозта Х. Маны-оол олар база бар. Аныяк саанчылардан 1980 чылдың түңнелдери-биле «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зиниң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады аныяк коммунист Оюмаа Баткар эң бедик көргүзүглүг болуп, бир инектенне 3060 кг сүттү саган. Аныяк мурнакчылар — Тываның комсомолунуң алдары болгаш чоргааралы.

Съезд мурнуу чарыштың бо хүннеринде оолдар, кыстар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, он бирги беш чылдың бирги чылының эң чугула объектилерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередир, күш-ажылдың сагылга-чурумун бүгү талалыг быжыглаар дээш демиселге идепкейлиг киржиринче онза кичээнгей салып турарын слётка демдеглээн.

— Кызылдың аъш-чем барааннар садыының коллективи эвээш эвес чаагай ажыл-херекти бүдүрүп, он бирги беш чылды эки эгелээн. Беш чылда пландан ажыр 2270 муң рубльдиң бараанын сайгарган. Эрткен чылын бараан садыгларының планын 100,3 хуу күүсеткен. Беш чылдың онаалдаларын аъш-чем садыынын 20 магазиннери шуптузу күүсеткен — деп, «Саян» универмагының аныяк садыгжызы Г. Е. Тронкова слётка дыңнаткан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге — 26 шалыпчы неделя» деп күш-ажылчы шалыпчы эвилелге турупчушаан. Кызылдың аъш-чем бараанар садыында комсомолчу-аныяктарның 6 бригадазы, 80 ажыг оолдар, кыстар ол чедиишкиннерин улам быжыглаап, партияның съездизин төлептиг уткууруңга бүзүрелдиг ажылдап турарын ол чугаалаан.

Ак-Довурактың аныяктары партияның съездизин кызымаккай ажыл-иш-биле уткуп турарын В. И. Ленин аттыг дагдүгү арыглаар комбинаттың ажылчыны А. Гришанов слётка чугаалаан. Ам ында 500 ажыг аныяктар ээлчег үлүүн доктаамал күүседип, хүн бүрүнүң чымыштыг ижинде комсомолчу отчугаш-биле ажылдап турарлар. Чарыштың авангардында комсомолчулар чорып турар. «Ажыктыг чорук-түн болгаш шынарчын беш чылынга аныяктарның энтузиазы болгаш чогаадыкчы чорутун бараалгадыр» деп лозуң-биле чарышка аныяктар идепкейлиг киржип, чаартыкчы хөй саналдарны киргеннер. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунуң үезинде Ак-Довурактың аныяктары коммунистиг тургузуушкунунуң ниити херээнге боттарының туружунуң дугайында улуг чугааны кылып, партияның съездизинге алдар кылдыр бедиткен чаа үүлээлгелерни алгаш, ону күүседир дээш шудургу ажылдап турарын ол түңнелинде чугаалаан.

Республиканың бир улуг ажыл-агыйы — «Межегей» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары партияның съездизин багай эвес көргүзүглерлиг уткуп турарын ында аныяк механизатор В. Гольцов слёттуң идиринден чугаалаан. 1980 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга В. Никитин, Н. Янгунов, А. Кудрявцев, В. Рябцев олар ышкаш аныяк механизаторлар эки ажылдап, сезон үлүүн бүдүн чартык болгаш оон-даа хөй катап ажыр күүсеткилээн. Мал чеминиң белеткелинге техниктиг хандырылга ажылынга комсомолчу В. Сазоновтуң удурткан звенозу шылгараан. Амгы үеде совхозта хөй-хөй комсомолчулар болгаш аныяктар техника септелгезинде ажылдап, часкы тарылганы чедиишкинниг чорударынга белеткенмишаан. Хостуг үелеринде хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарын аныяк механизатор демдеглээн.

— Бистер 30 чылдарның комсомолчулары, хоочун салгалдың төлээлекчилери силерге чоргаарланыр-дыр бис. Бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң бүгү төөгүзү аныяктарның тургузукчу иши-биле тудуш холбаалыг болуп келген — деп, партияның болгаш комсомолдуң хоочун ажылдакчызы Х. А. Тока слёттуң идиринден аныяктарга чугаалаан. Коммунизм тургузуушкунунга аныяк кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг чоруун белиглеринге [illegible] күш-ажыл кол рольду ойнап турарын [illegible] «Кымга хойну бергений — ол хойну негээр» деп [illegible] чугааны шынап-ла хамы утканың мурнунда шиитпирлээр чогуур сорулгалар улуг. Ажыглаттынмайн турар курлавырлар эвээш эвес. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, көдээ ажыл-агыйда, тудугда кожудап турар аныяктар коллективтери, аныяк кижилер эвээш эвес. Аныяктарның мергежилин бедидер, ажылга ынак чорукка оларны кижизидер талазы-биле ажылда, өске-даа адырларда четпестер бар. Бо дугайын слётка бүгү талалыг анализтеп, күш-ажылчы хүн бүрүнүң Төрээн чурттуң чаагай чоруунга бараалгалырынга долу бүзүрелдиин оон киржикчилери илергейлеп турганнар.

Слёттуң киржикчилери республиканың бүгү аныяк ишчилеринге кыйгырыгны бир үнбиле хүлээп алган. Он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, съездиге уткуштур ленинчи, коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынче Тываның комсомолчуларын болгаш бүгү оолдар, кыстарын ында кыйгырып турар.

Слёттуң түңнелинде беш чылдың гвардейжилери — бүдүрүлгениң хөй бөлүк аныяк мурнакчыларын ВЛКСМ ТК-ның хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

В. МААДЫР

ЧУРУКТАРДА: республиканың аныяк мурнакчыларының слёдунуң киржикчизи Н. Демчишина рапортка ат салып тур. Слёттуң бөлүк киржикчилери.

С. СҮРҮҢНҮҢ фотолары.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СЪЕЗДИГЕ АЛДАР БОЛДУРУП

ПРАГА. (СЭТА). Дыка хөй чехословак бүдүрүлгелериниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин алганы-биле хол баштаар Прагада «ЧКД—Соколово» заводка байырлыг митинг болган.

Кладнода кац шуткулгазының Чехословак-совет найырал аттыг «Дружный» заводунда социалистиг күш-ажылдың бригадалары: «СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр 26 дүрген эзилдиришкиннер [illegible]» деп [illegible] ажылдап турар. Ол шалыпчы ээлчеглериниң сеелгүзүн совет коммунистерниң дээди шуулганының ажыттынар хүнүнде боттандырар.

«Ческословенске вагонки» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының, «Татра — Смихов» дээр машина тудуушкун заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, Пльзень хоорайда «[illegible]» бүдүрүлге каттыжыышкынының, Ленин аттыг «Школа» каттыжыышкынының болгаш чурттуң өске-даа чамдык улуг бүдүрүлгелериниң коллективтери Совет Эвилелинге [illegible] продукция кылыш [illegible] чыл планнарын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Үстүнде адаттынган комбинаттар болгаш заводтар ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйынга [illegible] продукция кылып [illegible] 30 ажыг чылдар [illegible] туруп [illegible] продукцияның [illegible] оларның [illegible] кыдыгларының бажы 60 [illegible] болур.

Организакчылары болгаш [illegible] Чехословакияның Компартиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы [illegible]

[illegible]

СЭКП–АВАНГАРД

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Компартиязының Софияда «Партиздат» дээр ном үндүрер черинин парлап үндүргени номну «СЭКП — делегейниң революстуг шимчээшкининиң авангарды» деп адаан. Большевиктер партиязын тургусканының төөгүзүнүң айтырыгларын, орус пролетарнаттың теоретиги болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң ролюн ол номда көргүзүп, ССРЭ-ге социализмни тургузарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ролюнга, делегейде революстуг чорулгага совет дуржулганы ажыглаарынга хамаарышкан чугула айтырыгларны онзалап демдеглээн.

Болгарияга социалистиг революция тиилээнниниң соонда болгаш социализм тургузуушкунунуң үезинде Болгарияның Компартиязының ажыглааны СЭКП-ниң теоретиктиг болгаш практиктиг байлак дуржулгазынга номнуң тускай эгезин тураскааткан. Ийи партияның аразында шаг-дан бээр харылзааларны, оларның соксаал чок хандылаашкынын болгаш сайзыралын, амгы үе-чадада бүгү талалыг чоокшулажыышкынны чедип алганын онзалап демдеглээн.

Профессор Ц. Николов баштаан авторлар коллективи [illegible] болгаш социалистиг демократияны хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң [illegible] совет [illegible] утаан-боданыг үнелиг чүүлдерин, социализмни болгаш коммунизмни тургузары-биле холбаалыг дыка хөй айтырыгларны тодаргай чырыткан.

Бо чылда ном болза, СЭКП-ниң авангардчы ролюн, делегейниң социалистиг системазының, амгы үе-чадада революстуг коммунистиг, ажылчын болгаш [illegible]

[illegible]

Үр номну СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур парлап үндүрген.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). НОР дээр антисоциалистиг организацияның активчилери «Солидарностинин» удурту-лгазында барыын үзелдиг бөлүглежиишкин-биле бир болуп алгаш, НУР-нуң күрүне органнарынга, чер-черде партия организацияларынга өнчүк-чөнгээлерни, кыжаныышкынны, коргудуушкунну өш-биле уламчылаар бодалдыг.

Оппозиция болза, бодунуң кордалдары-биле алырга бүгү чуртту дүшкүүрелдиг байдалга турдар ужурлуг чер-черниң дижир чөрүлдээлер тактиказын ам ажыглап турар. Еленегур воеводствозунда ажыл-чорудулга ажыл соксадыышкыннарының уламындан баксыраан, ол черде «Солидарность» ажыл соксадыышкыннарын ажыглап, партияның воеводство звенозунга кадрларны өскертир дээр чижектиг политиктиг шынар-бүдүштүг негелделерни салып турар.

Сөөлгү каш хүннерде Варшавага, Жешувага, Польшаның өске-даа чамдык хоорайларынга Польша Улус Республиканың хоойлулары-биле бурудалыр кылдыр көрдүнген кара туразында аажылаашкыннарны болгаш үүлгедиишкиннерни база катап кылган. Чижээ, «Солидарностунун» кежигүннери «Пломене» журналдың бажыңынга үрегдээшкиннерни кылган. Антисоциалистиг күштерниң кыжаныкчы ажыл-чорудулгазын ол журналдың сойгалап бижип турары оларның «сеткилинге таарышпааны» үрегдээшкинниниң чылдаа болган. Жешувада «Зальмер» заводка «Солидарностинин» кежигүннери директорнуң болгаш партия организациязының кабинединче чаза таварып киргеш, оларның ажылчыннар хүлээп алырынга шаптыктаан.

Февраль 2-де «Солидарностинин» кежигүннери Бельско-Бяла хоорайга воеводствонуң улус чөвүлелиниң депутаттарын дедир кыйгыртырын негээн. Жешува хоорайга «ажыл соксадыышкын комитеди» «Көдээ солидарностинин» бүрүткээриндан чазак комиссиязы ойталаан болганда, хоорайга көдээ ажыл-агый продуктуларын бербенер деп көдээ чурттакчыларны кыйгырган. Ол-ла хоорайга «Солидарностинин» удурукчуларының бирээзи эрге-чагыргаларга удур калбак демиселге белеткенирин негээн болгаш «Солидарность» дедир аткаарлавас деп медеглээн. Легницага «Солидарностинин» тургузукчу комитеди бир эвес воеводствонуң чамдык партийжи болгаш административтиг удуртукчуларын ажылындан чайлатпас болза, хоорай транспортунга ажыл соксадыышкыны-биле кыжанган.

Варшаваның, Вроцлавтың, Катовицениң бүдүрүлгелеринге «Солидарностинин» күткүү-биле хөделип турар «Удурланыышкынның польша шимчээшкини» дижир чүвениң хуудустарын сөөлгү хүннерде тараткан. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга удур, польша коммунистерге удур демиселдиң аргаларының дугайында сургаалда ол хуудустарда кирген болган. ПКАП-тың ажыл-чорудулгазының [illegible], чурт-ка байдалды чогумчудар дээш партияның болгаш чазактың кылып турары бүгү-ле чүүлдерге удурланыштыр туржур, базым санынга коммунистерниң амыдыралын шарыыдадыр — хуудус-сургаалда бижиктиң кыйгырып турар чүүлдери ол-дур.

Ол болгаш өске-даа фактылар херектиң чогум утказы-биле алырга, контрреволюстуг күштер партияже болгаш улусчу эрге-чагыргаже калбак халдаашкынче шилчип, чурттуң экономиказын улам улуу-биле баксырадырын, Польшаның бүгү хамаатыларының амыдырал-чурттал-газын нарыыдадырын оралдажып турарын чугаалап турар-дыр.

Ол байдалдарда Польшаның хөй-хөй ажылчы чоннары чуртта байдалдың ындыг ямзылыг калбарып турарынга хамаарыштыр шынгыы хувуразын сеткилин чугаалап турар.

Американың Каттышкан Штаттарының ажылчыннарынга эрткен чыл дыка-ла аар-берге болган. Бо чыл база-ла оларга эки чүүлдер аазавайн турар. Хөй-хөй кижилерниң ажыл чок туреп чоруур амыдыралы чурттуң бир эң берге айтырыгларының бирээзи болуп артпышаан. Амгы үеде ажыл чогуннан «артык кижилер» дирткеннерниң саны сес миллион чедип турар. Аныяктар ортузунда ажылы чок кижилер шуут эндерилген. Тускай эртеми чок азы мергежили куду аныяк кижилер турожук, дээди болгаш тускай ортумак өөредилгелери доосан оолдар болгаш кыстар кандыг-бир [illegible] болуп турарлар. Олар хензиг-даа ажыл тып алырын кордавастар, идегелин шуут оскунганнар.

ЧУРУКТА: Балтиморда күш-ажыл биржазының [illegible]. Үк хоорайда 395 муң ажыл кылып шыдаар кижи бар, олардан он кижиниң бирээзи-ле ажыл [illegible].

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

КҮЧҮЛҮГ ИНДУСТРИЯНЫҢ, КУШТУГ КИЖИЛЕРНИҢ ЧУРТУ

Сибирьниң ажылчы чоннары онгу беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеге улам ыңай чедиишкиннерни чедип алган. Олар келир чылдарда өөн-даа улуг сорулгаларны шиитпирлээр.

Экономиктиг Дузаламылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның бөлүк журналистери Сибирьге аян-чоруу кылып чораан. Олар маңаа көрген, билгениниң дугайын ПМА-ның корреспондентизи Ю. Синяковка мынчаар чугаалааннар.

Живко Владимиров, «Работнически дело» (БУР): — ССРЭ-ниң чоон талакы районнарынче бистиң аян-чоруувус улуг Ленинниң ады-биле холбашкан черлерден эгелээн таварылга эвес. Шушенскоеден ырак эвесте Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы турбиналарының ажылдап турарын көрдүвүс. Бистер «XX вектиң бетон тоолун» — Братск ГЭС-тиң [illegible] Усть-Илим ГЭС-ти дээштээмал ажылдалга кииреринге турасказткан митингиге киришкивис. Сибирьниң бүдүрүкчү күштеринин хөгжүлдезинге күчүлүг идигни берген ол энергетика бүдүүлгелери — Россияның электрификациязының дугайында Ленинниң идеяларының херек кылдыныр боттанып-тыр.

Петер Ловас, «Непсабадшаг» (ВУР): — Тураскаалдыг белек кылдыр Будапешттиже сульфат целлюлозаның ак кежиин алдаар мен. Аныяк хөрек Ангарскиге турувусте Усть-Илимниң целлюлоза заводун ажылгалдырга дужаады. Он бирги совет беш чыл онгузуун чаагай чанчылдарын салгаар... Саянда алюминий заводунуң корпустары улам бедип, Минусинскиде «Электроград» белен продукцияның берип, Абаканда контейнерлер заводу [illegible] Сибирь мээң сагыш-сеткилимге күчүлүг индустрияның, куштуг кижилерниң чурту боор артар.

Хыу Тхо, «Нян зан» (ВСР): — Совет кижилерниң чедиишкиннери вьетнам улусту туруштуу куш-ажылга хей-аът киирип турар. Мен ол чедиишкиннерни сибирь черге караам-биле көөр аас-кежиктиг болдум. Бо черни база катап, чыжа, 1990 чылда «уг, көрүксээр-дир мен. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТБ-ның Тезислеринде кордүүгеен [illegible] улуг чаартылгалар чоокку он чылдарда боттанган турарынга бүзүрээр мен.

Вольфганг Шпинерман, «Нойес Дойчланд» (ГДР): — Сибирьге эртем-техниканың чаа чуулдерин совет кижилерниң [illegible] шиитпирлээр мени кайгатты. Мен математика аргалары-биле шиитпирлээр бүгү-ле экономиктиг айтырыглар-даа дугайын, тодаргай бүдүрүлгелерниң сорулгаларын-даа чугаалап турарым ол, чижээ, Минусинскиде бедик кужениишкиннг вакуум үеткүлер заводун бүдүрүлгелер [illegible] чергелери чок.

Элси Форс, Пренса Латина агенствозу (Куба): — Бо аян-чоруктуң Сибирьниң хөй талалары — экономиказын болгаш эртемин, транспорттуң болгаш техниказын көөр аргалыг болдувус. Шушенск Саяно-Шушенск ГЭС-ке чорааны ыяк-ла өөрүнчүг болду. Мен аңаа, Че Гевара аттыг бригаданың ажылчыннарының арзынга тура, совет улус күчүн революцияның маадырларының тураскаалын кайы хире камныг көрүп турарын чүрээмниң ханызындан билдим.

Мишигдорж, «Үнэн» (МАР): — Сибирьжатарның куш-ажылчы маадырлыг чоруу, патриотчузу кайгамчык-ла-дыр. Олар ажылдап турда, канчаар-даа улуг бергелерни ажып эртип турда көргеш, ол кижилерниң маадырлыг чоруунуң онзугулун [illegible] улам-на долузубиле медерел билип каар. Мээн төрээн чуртумга — Моолга (ында шинчээттиниизээн черлер хөй) Сибирьниң тудугжулары улуг тургузуушкунну чыргыкылачак үлегер-чижээ болур.

Кароль Шмицелёж, «Жичи Варшавы» (ПУР): — Тайганың болгаш кижилерниң аргаларының [illegible]. Сибирьниң соору болгаш ында ажылдап турар кижилерниң чүректериниң чылыы — маан көл-кээп чуулдерин [illegible] ол. Сибирьниң эртем шенне-ринин болгаш [illegible] ның сибирактарны аъш-чем продуктулары-биле хандырар өөш кылып турар чуулдери хөй-тур.

Дорел Дориан, «Ромыния либерэ» (РСР): — Бедик мергежилдиг кижилер, бодунуң ажыл-херээн ыяк билир специалистер мени сонуургатты. Олар улуг хемчээлге одап бичерлер, [illegible] ынча-даа хүн бүрүнүң херектерин база утпастар. Сибирьтар энтузиасчы ол-не хуулгаазын шинчээш сагындырар планнарны салып база күүседип шыдаарлар-дыр.

Дага Минкевичова, «Нееты» журнал, биле Любомир Ленох, «Правда» (ЧССР) — Бажыңнарны, заводтарны, фабриктарны плотиналарны тудуп тура, совет кижи сибирь черни камнап турар. Бойдусту шинчээнип алырын болгаш ону камгалаарының кайгамчык үлегери Усть-Илимск-тир. Мында [illegible] бедиэн, ажыглаар чергелерни тургускан, целлюлоза заводун артынчы үнмес кылдыр [illegible]. Тайганың байлаа [illegible] чергелеп-тир совет кижилер ону келир салгалга камгалап арттырар дээн бодап турар-дыр.

(ПМА).

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧОРГААРАЛЫ

— Физика башкызы болгай [illegible]

— Чоп болбас боор. Физика [illegible] эртирип, уругларның кичээнгейин хаара тудуп, сонуургалын [illegible]

[illegible] бир демдек чокта ол бүгүнү аас-кежиктиг кылдыр биле-даа... Өөреникчилерниң сонуургалын, эртемге хандыкшылын [illegible] кыпсып алганы ол. Шынап-ла, физика кичээлин чиндаар солун кылдыр, эртирип болур чүве-дир — деп, ам кээп бодап олурдум.

Кызылдың № 15 школазының физика башкызы Павлина Фадеевна Бирюкова 1963 чылда Кызылдың педагогтуг институдунуң физика болгаш математика факультедин чедиишкинниг доозкан, төрээн суурун Кундустугга ийи чыл башкылап турган. А ооң соонда өг-бүлезиниң ады-биле Кызылга кээп ажылдай берген.

[illegible]

П. Ф. Бирюкова бо турушка [illegible]

[illegible] кабинеттерге [illegible] — деп, ол [illegible] чугаалаар.

Ол 7 болгаш 10 класстарга физика башкызы. Өөредилгениниң эгезинден эгелээш элээн кошкак уруглары өскелерниң деңнелинге чедир өөренип алыр арга кичээнгей салыр. Бирги чартык чылдың соонда физика талазы-биле өөреникчилерниң билии колдуунда-ла дежижи берген. Ам ол класстарда шупту 218 өөреникчи бар. Оларда физикадан багай демдектиг кижи-даа чок. Оон [illegible] а херек кырында боттандырары, чедип алыры аажок берге, башкы кижиден [illegible] кызымак, эрес шудургу чорук негээр.

[illegible]

Бистиң Павлина Фадеевна ол ажыл-агый хүлүг-ла телептиглериниң бирээзи. Аңаа бис чөптүү-биле чоргааранып турар бис — деп, № 15 школаның башкылары чугаалап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы П. Ф. Бирюкова чапсар үезинде [illegible] аразында.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АДА-ИЕНИҢ КҮЖҮНГЕ ДАЯНГАШ

Сут-Аксы ортумак школазынга партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга даянгаш, өөреникчилерниң чуртап турар девискээриниң айы-биле өөредилгеден дашкаар үеде ойнап, дыштаныр, корум-чурум үрээр орукарны болдурбазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары дээш элээн ажылдарны сөөлгү чылдарда уламчылап чоруткан.

Сут-Аксы суур микрорайоннар айы-биле 15 агитквартиналарга чардынган. Оларның 12-зинде уругларның спорт шөлдери кылдынган. Бо ажылдарны организастап, дериг кылырынга суурнуң Дружба кудумчузунда «Хемчик» аттыг № 4 агитквартира (даргазы Чечек Ондар, дузалакчы башкызы Марта Бай-Кара), Советская кудумчузунда «Аян» аттыг № 5 агитквартира (даргазы Раиса Ховалыг, башкы Клавдия Ондар). Новаяның «Найырал» (даргазы Сечимаа Ондар, башкы Галина Очур-[illegible] болгаш оон-даа өскелер [illegible] киржиленнер.

Өөреникчилер хүннүң 5—6 [illegible] школага эртирер, а арткан үе-шакты ада-иезиниң хайгааралынга кирип, бажыңнарынга турар. Ынчангаш ада-иениң уруглар кижизидер харысалгазы улуг. Бо талазы-биле аажы-чаң болгаш [illegible] ада-иелериниң [illegible] Уруглары ие класстарга [illegible] эки өөренип турган уруглар арай кошкап эгелээн болза, чүге, чүнүң ужурундан оларның өөредилгези баксыраанын билип алыры-биле школага келбес ада-иелер бар. Уругларга канчаар, чүнүп-биле дузалаарыл деп сагыш човап, башкылардан арга-сүме айтырбас болгулаар.

Школа-биле харылзаа кылбас ада-иелер кажан уруглар кем-херек үүлгедиринге киржипкенде, алгырып-кышкырып келир. Харын-даа чүнү өөреднп, чүнү көрүп турар башкылар бо — деп болгунуң бурузун өскээр чая каап эгелээр. Оон ангыда чамдык боттуг чылдагааннар-биле уругларның өөредилгезинче дорт киржип, дузалап, доктаамал хайгаарал кылып шыдавайн баар ада-иелер, оларның уруглары янзы-бүрү информацияларны хөйү-биле билип алыр болганда, оларга удур харыы берип шыдавас болгулаар. Мындыг таварылгада уругларның туразы улгадып, баш миниир чоруу тыптып кээр. Борта башкыларның болгаш хөй-ниитиниң талазындан хайгаарал дузалажылга херек болур.

Уругларның үзел-бодалынга чаагай сагыш-сеткилди чаңчыктырарда ада-иениң хуузунда үлегерин көргүзерде. бот-харысалганы куштелдирери чүгле куш-ажылындан болгаш хөй-ниитиниң херээн бедик көөрүнден хамааржыр. Бодунуң [illegible] ажы-чаны хевирлеттинер.

Чамдык уругларның ада-иезиниң [illegible] дажып эгелээр. Бо оолга мерээ куш четпес болдум, силерде [illegible] ада-ие соруур [illegible] болдум, силер [illegible] тур мен.

[illegible] Шаңдан ада-ие [illegible] тединиң чорудар ажылының чаа хевирлерни тывары негеттинип турар.

Ада-иелерге бистиң бүзүрелвис улуг, ынчангаш деткимчени удур-дедир ап турганш, кижизидилге ажылын улам күштелдирип турар бис.

О. КАН-ООЛ,
башкы.

ФЕВРАЛЬ 10-ДАН 15-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Ак дүннер». Уран-чечен телефильм. 10.35—«Дириг амытаннар дугайында». 11.35—Медээлер. 11.40—14.30—Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50—Улустуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Заречьеден ийи кижи», «Казаковскийниң филиграны». 15.20—Улустуң хөгжүм херекселдериниң [illegible] 15.50—«Аныяктарның адрестери» 16.50—«Келир үеже базым». Документалдыг телефильм. 17.45—«Хөглүг аялгалар». 18.00—Мячиглиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы—Финляндияның шилиндек командазы. 2-ги [illegible] Хабаровсктан [illegible]. 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00—19.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25—«Кижи болгаш хоойлу». 19.55—«Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Музыка дугайында чугааны уламчылаал». 23.00—23.20—Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Үениң харылзаазы». Документалдыг фильм. 18.15—«Аныяк гвардия». 18.45—Уругларга фильм. «Ойнаар кыстар самнап турлар». 18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—Белорус ССР-ниң таншының Күрүне ансамблиниң күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

19.25—«Келир үе дээш». 19.55—«Васильевтен Васильев». Документалдыг фильм. 20.10—20.50—«Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.35—«Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.40—Медээлер. 10.45—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.50—Документалдыг фильмнер программазы. 15.40—«Төрээн бойдус». 16.00—«Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.30—«Шыырак школазы». 17.00—«Чаш чылдарым». А. Фадеевтиң чогаалдары. 17.45—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». [illegible] дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.05—«Чүс оруктуң бирээзи сээниң». 18.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15—«Үе» программазының почтазы». 19.50—«Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 —М. В. Келдыштың төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болурунга. «Мстислав Келдыш». Документалдыг фильм. [illegible] Медээлер. [illegible] Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—«Горнистер, харыылаңнар!». 18.35—«Хенертен келген Мишка дугайында». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Вова деп бөрүнүң Марска четкени». Ойнаар-кыстар фильм.

МОСКВАДАН

19.00—Совет [illegible] концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.15—Документалдыг фильмнер программазы. 19.30—20.50—«Ынак операларымның арыннарындан». Фильм-концерт.

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Горнистер, харыылаңнар!» 9.35 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.45—Медээлер. 10.50—14.30—Чапсар. 14.30—«Кезээде мурнуку одуругда». Мурманскиниң коммунистериниң дугайында документалдыг фильм. 15.50—«Орус чугаа». 16.20«Хөглүг стартгар». 17.05—«Бистиң уругларывыс». Кинолекторий. 17.15—«Улустуң чогаадыкчызы». Телефильм. 18.00—Мячиглиг хоккейге делегей чемпионады. Швецияның шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Хабаровсктан дамчыдылга. 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00—19.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «Миллионнарның техниктиг университеди». 19.55 «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чогаадыкчы кадыг ажылдажылга». Совет музыканың «Слапның оттары» деп ийиги фестивалы. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Мария Биешу ырлап тур». Фильм-концерт. 18.45 — «Кайда сен, Соок ирей?» Ойнаар-кыстар фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Тбилиси хоорайның уран чуул коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Делегей байдалының долгулалы». 19.40 — «Ажылчын алдарның хоорайы». Документалдыг фильм. 20.00—20.30 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Ынак шүлүктерим». 9.35 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 10.40 — Медээлер. 10.45—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Эң кол өрүмнээр чер». Тюменьниң нефтекамерлериниң дугайында документалдыг телефильм. 15.40 — «Москвачылар — партияның съездизинге» 16.10 — «Аныяктарның чогаадыгазы». 16.40 — [illegible] делегей чемпионады. 10 км. [illegible] дамчыдылга. 17.20 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] «Донбассметаллургмонтаж» трестиң бригадири П. Т. [illegible] 17.35 — «Тоол аалдап келди» «Союздак болгаш бүдүт». Мультфильм. [illegible] ССРЭ-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чугаалаар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур». Казах ССР-ниң телевидение программазы. Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашевтиң чугаазы. «Чалгыннарын хериипткен». Документалдыг фильм. Уран чуул мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — Телемедээлер. 21.45 — «Спорт». Дамчыдылга. 22.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 00.15 — «Студияда сес ырлар». Останкино концерт [illegible] эстрада программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Малышок». 20.00 — Уругларга фильм. «Пин болгаш Гени». 20.10 — «Тываның экраннарында». 20.25 — Чарлалдар. 20.30 — «Ак оруу». [illegible]

МОСКВАДАН

21.35—22.25 — «Балет дугайында» [illegible]

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.35 — Силерге, ада-иелер». 10.20—Делегейниң улустарының чогаадылгазы. 10.50 — «Эки бараанна-рын хөйү». 11.20 — «Чуруктар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу А. Шилов. 11.50 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 12.00 —«Мону шыдаар силер». Аныяк чаартыкчыларның конкурузу. 12.45—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». Ленинградтан дамчыдылга. 13.30 — «Хүннүң ыыгжамыры». 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Мячиглиг хоккейге ССРЭ чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Хабаровсктан дамчыдылга. 15.30 — «Билдингир-даа бол, алдеептиг». 16.30 — «Малахит оттара». Мультфильм. 16.50 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. 18.05 — «Правда» солуниниң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы. 18.50 — Киевтиң Күрүнениң академиктиг театрының «Бажың эзи» деп шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Уран чуул мастерлериниң концерти. 22.50—23.00 — Медээлер.

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Будильник». 9.15 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 10.15 «Казымыал». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — Спортчу акробатика дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 11.40 — «Кезээден дамчыдылга». 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — А. Тур. «Айның сонатазы». Фильм-шии. [illegible] — «Америк черниң дуу». [illegible] телефильм. 16.30 — [illegible] программа. Коньки спортунга делегей чемпионады. [illegible] Финляндияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. 17.45 — «Улустуң аялгалары». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Мультфильм. 19.00 — «Силерге, хоочуннар». [illegible] программа. 20.00 — «Кино аян-чоруктаң клувуу». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хөглүг ооллар». Аныяктар программазы. 22.50 —23.00 — Медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк утканының хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 12—17, өске арткаарынга 5—10 градус соок болур.

Кызылга элээ булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 12—14 градус соор.

ДОСААФ-тың Кызылда аттышкан техниктиг школазы мотоциклдер башкарыкчыларының, чиик машиналарның 1, 2, 3 класстарның чолаачыларының, секретарь-машинакчыларның, эрүү шимчээшкинниң дүрүмнериниң техниказының дужаарынга кежээки болгаш хүндүскү курстарга өөреникчилерни немей чыып турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай. Интернациональная кудумчузу 49, тел. 2-27-75, 2-25-28.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Океанда кижилер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уэаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 38 Сылдыкчыгаш болгаш Баба-Яга Сылдысчыгашка удур» 9.40, 11.10. «Амыдыралга бодун тывар» деп киноклуб 15.00, «Конкорду» камгаланар» 13.00, 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынчы оруктуг уруг» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шапкынчылар далажып тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар болгаш Журналистер эвилелдериниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, пенсионер

Салчак Кок-Каракович

САМБА-ЛЮНДУПТУҢ

хенертен мөчээнин дыңнатпышаан, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар болгаш Журналистер эвилелдериниң баштаар черлери, Тыва АССР-ниң Социал-хандырылга министерствозу, «Шын» солун редакциязының коллективи мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

Ном болгаш номчукчу

«МЭЭҢ ОЛЧАМНЫ» НОМЧААШ

Сөөлгү үеде тыва чогаалчылар уругларга алзан каш номнарны парладып үндүргүлээн. Чүгле эртемн чылдың төнчүзүнде болгаш бо чылдың баштайгы айында бээин чаа чогаалдарны бистиң уругларывыс боттарының ынак чогаалчыларындан алгылаан. Оларга Д. Б. Чалзыктың «Хан-дөрук», С. В. Козловтуң «Аъттыг шеригжи кыс», О. Сегенмейниң «Чечен чугаалар», С. Б. Пюрбюнуң «Шыңнапайның чугаалары», Э. Кечил-оолдуң «Мээң олчам» болгаш оон-даа өске чогаалдар хамааржыр.

Э. Т. Кечил-оол бистиң уругларывыска моон мурнунда-ла үнгүлээн шүлүктериниң чыындылары-биле эки таныш. Оон хөглүг, каттырынчыг шүлүктерин школачыларның кежээлеринге, пионерлерниң болгаш октябрятгарның чыыштаранга бо-ла дыңнап болур. Оон состеринге бижиттинген уругларның ынак ырлары «Электей бээр», «Бора-хөкпеш», «Сактып чор мен», «Чечектерим», «Конга кыы дээн» болгаш өскелер-даа бичии уругларның концерттеринге, чапсарлар үезинде школаларның коридорларынга, ыры кичээлдеринге, школа назыны четпээн-даа чаштарның белдүүчү берген черлеринге доктаамал чаңгыланып турар.

Уругларның ынак чогаалчызы Экер-оол Кечил-оол бо удаада уругларга «Мээң олчам» деп ат-биле үнген чечен чугааларының чыындызын бараалгаткан. Чыындыда кирген чечен чугаалар бичии школа назылыг уругларга таарыштыр уран-чечен болгаш эки-ле билдингир состер-биле бижиттингени эки. «Чуларак», «Кажар кушкаш», «Таиннарның хайы» деп чечен чугаалар дириг амытаннарга бичии уругларның хамаарылгазының, оларның аңаа ынакшылының дугайын бижээн кижизидилгелиг чогаалдар болур. Чогаалдарның аразында «Шолалатканым» деп кыска чечен чугаа өскелерден ылгалдыг. Ында ажык болгаш биче сеткилдиг оолдуң чаптанчыг ажык чаңын көргүзүп турар. «Беземче» деп чечен чугаада тергиин багай чаңчылы — таакпы тыртарындан уштунарын, оон хоразының дугайын бижип турар. Оон кижизидилгелиг утказы чогаалдың кол чыгары болур.

Номнуң чурукчузу В. У. Донгак каастаганы эки кылган. Колдуунда чечен чугаа бүрүзүнге-ле хамаарыштыр чуруктарны таарыштыр чураны кончуг эки. Ол чуруктарны янзы-бүрү өңнүг кылдыр үндүрген болза улам эки, солун болур ийик.

Уруглар чогаалчызы Экер-оол Түлүшович Кечил-оолдуң «Мээң олчам» деп номун улуг сонуургал-биле номчааш, авторга чаа улуг чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун оон хөй аныяк номчукчулары күзеп турар.

М. ДАНЗЫН.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-73, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстерниң 2-17-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-42, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17888. Чагыг № 65.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00256

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (11533) | 1981 чылдың февраль 11, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 12 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

бөгүн «Шын» солунга Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң мурнакчы хойжузу Данчат-оол Шетович АЯКПАННЫҢ ажыл-ижинге тураскааттынып кады үндүрүнген.

Данчат-оол Шетовичиниң холанында төрүүр 420 хой хүр кыштап турар. Оон ам 340 хой оолдалган. Данчат-оол Шетовичиниң болгаш оон дузалакчы кадарчызы Олег Амыргыевич Монгуштуң слут-чыдын чок, эрес-шудургу, кежээ, кызымак күш-ажылының түңнелинде, ол кодан 350 хураган очча-менди доругуп турар. Хойжу бо чылын СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур дээш улуг хойнуң баш саның менди камгалап алырын, төрүттүнген чаш хураганнарны бүрүн доруктурарын хүлээнген.

А. Н. КОСЫГИННИҢ АДЫН МӨҢГЕЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң сураглыг ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Н. Косыгинниң адын мөңгежидер дугайында доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

А. Н. Косыгинниң адын Камышинскийниң хөвең-саазын комбинадынга (Волгоград область), Москваның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг пөс-тааваа институдунга болгаш Архангельскийниң ортумак школазынга (Москва облазының Красногорский районну) тыпсырын, а ол ышкаш А. Н. Косыгинге тураскаал кылдыр оон директорлап турганы Ленинградтың пөс-тааваа аргылыр «Октябрьская» фабриказының бажыңынга, оон өөренип чораан пөс-тааваа болгаш чиик үлетпүрнүң Ленинградта С. М. Киров аттыг институдунуң бажыңынга, оон чурттап турганы Москва хоорайның Грановский кудумчузунда № 3 бажыңга тураскаалдыг самбыраларны тургузарын шиитпирлээн.

Москва хоорайда болгаш Ленинград хоорайда чаа кудумчуларының бирээзинге А. Н. Косыгинниң адын тыпсыр дугайында айтырыгны шиитпирлээрин Москваның хоорлугкомунга болгаш Ленинградтың хоорлугкомунга, А. Н. Косыгинниң адын далайның транспорт судноларының бирээзинге тыпсырын — Далай флодунуң министерствозунга база даскан.

Чаа Шагаан-Арыг — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

УДАВАС АЖЫГЛАЛГА КИРЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Чаа Шагаан-Арыгның шалыпчы тудуунуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың улам калбарткан. Оң бирги беш чылдың баштайгы кварталында планныг спаалдаларны чедиишкинниг күүседири-биле Чаа Шагаан-Арыгның Күрүне банкызының тудуунда Федор Поповка удурткан тудугжулар бригадазы арасында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупп турар.

Ф. Поповтуң бригадазында бедик мергежилдиг 16 шыырак [illegible] тудугжулар ажылдап турар. Амгы үеде оолдуунда Күрүне банкызының тудуу доозулган. Удавас шевергекчилер бригадазы оон иштики шевергел ажылдарынче кирерлер.

Бригадада болунуң ажылгыжы дээш тура-соруктуг ажылдап чоруур хоочун болгаш бедик мергежилдиг тудугжулар эвээш эвес. Оларга М. Доржу, О. Допушка, Д. Кок-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Эрес-кежээ тудугжулар ол чугула тудугну СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге бүдүүзүнде бүрүнү-биле доозуп, ону күрүне комиссиязынга дужаар деп берипкен хүлээлгени ажыл ажылдап турар.

(Бистиң корр.)

РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодинниң бригадазында арга-дуржулгалыг тудугжунуң амгы-амгы мергежилдерин шиңгээдип алган мурнакчылар эвээш эвес. Шак ындыгларының санынга Анатолий Казеревский, Александр Горошин болгаш Баяна Шырап олар база хамааржыр. Олар шупту дөрткү разрядтың дамчылары. Хоочуннар боттарының хөй чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын аныяктарга кызыдын-биле дамчыдып берип турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк тудугжуларның ээдиимикчилери А. Казеревский, Б. Шырап болгаш А. Горошин олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Үлетпүр

СЕПТЕЛГЕДЕ — МЕХАНИЗАТОРЛАР

Кызыл районда «Кок-Тей» совхозтуң септекчи механизаторлары эрткен чылдың дөрткү кварталында бүгү хевирниң техника септелгезин хуусаазындан эрте, чедиишкинниг күүсеткеш, ол шалыпчы күш-ажылын бо хүннерде-даа улам чылап турар. Олар бо чылдың часкы тарылгазынга ажылдаар бүгү хевирниң техниказының септелгезин партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-ке чедир күүседир хүлээлгени алган. Ынчангаш септелгеже эң-не дуржулгалыг, бедик мергежилдиг механизаторларны хаара туткан.

Совхозка эрткен чылдарда ийи трактор-хову бригадалары ажылдап турган болза, бо чылын ажыл-агыйның бүгү механизаторларын чаңгыс трактор-хову бригадазы кылдыр эде тургускаш, ону удуртурун партия райкомунуң бюро кежигүнү, совхозтуң хоочун механизатору Петр Петрович Ивановка даскан.

Амгы үеде түс-түс механизаторлар аразында партийжи съездиге уткуштур социалистиг чарыш калбарган.

Бүдүрүлгеге ажылы-биле чергелештир, механизаторларның мергежилин бедидериниң өөредилгезинде 20 кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии бирги болгаш ийиги класстарга дужаар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУНТАРДА: совхозтуң мурнакчы септекчилери Николай Веселов (чаңгыс кижи), Пётр Штаарт биле Владимир Пирогов.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

БУРУНГААР БАЗЫМ

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге уткуштур 1981 чылдың баштайгы ийи айларының планныг даалгаларын хуусаазындан эрте күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам экижидер дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкен республиканың үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери эрткен айда элээн чедиишкиннерни ажылдап, продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле январь планы 101.7 хуу күүсеттинген болгаш пландан ажыр 141 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, дыка хөй үлетпүр черлери кол көргүзүглер талазы-биле планнарын күүседип, продукция бүдүрерин көвүдеткен. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын чогуур деңнелге организастап, мактал-мактал системазын калбаа-биле ажылдап, мурнакчы дуржулганы нептередикениниң түңнелинде, чижээ, Кызылдың сайгарылга базазы, Чадааныйн [illegible] Кызылдың хлеб заводу, Улуг-Хемниң [illegible] мебель фабриказы, республика типографиязы болгаш өске-даа коллективтер күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидип, продукция бүдүрерин көвүдеткен. Ол коллективтерниң хөй кезии эрткен чылын холдап турар [illegible] санызын келген.

Республиканың чүгле Тээли болгаш Кызыл районнарындан өскелери шиитпирлээ продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле январь айның планныг даалгазын күүсеткени дээш айтыр херек. Оон түңнелинде продукция чевирлериниң хөй чевирниң планы күүсеттинген. Чамдык чевирлерге планныг даалга тандыг-даа ажыр күүсеттингилээн: пландан ажыр 4 муң тонна хөмүр-даш, 0.7 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 2 муң Гкал чылыг энергиязы, 300 тонна сооттуг даг-туу, хөй рубльдиң [illegible] 73 муң рубльдиң мебели, 231 тонна эът (бирги черзениң субпродукталдар-биле катай), 14 тонна колбаса кылыглары, 6 тонна мал саржаа, 47 тонна чалан сүт продукциязы, 121 тонна далган, 8 тонна кондитер кылыглары кылдынган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедидериниң талазы-биле январь айның планы ниити республикага база күүсеттинген. Ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаажтыр бараанныг продукция кылыр үндүрери эрткен чылдың баштайгы айында тургаанынга деңнээрге көвүдээн. Оон түңнелинде республиканың [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерниң чамдыызы, чижээ, электри энергиязы болгаш хааржалыг кылыглар бүдүрер талазы-биле негелделерин хуусаазындан эрте күүсеттинген.

Үлетпүр продукциязының [illegible]

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедидерин салып турар бүдүрүлге черлериниң саны ам-даа хөй болуп турар. Бо чылын январь айында эрткен чылдың чогуур үезинге тургаанындан 20 хире бүдүрүлге коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү кызырааны оон солдарган деречин-дир.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң саны база эвээш эвес. Оон ужурундан ниити республикага тудуг чугайы, эдээр демир-бетон кылыглары, кирпич, пиво болгаш эзиртпес суксуннар бүдүрериниң планныг даалгазы эрткен айда база күүсеттинмээн. Ол дээрге «Тудуг кезектери» комбинат, пиво заводу, эът-сөөк далганының заводу, алгы заводу, Чадааның [illegible] комбинаты дээш өске-даа хожудап турар бүдүрүлге черлериниң чедир бербээн бараанныг продукциязы-дыр.

Чоннуң херегле бараандарын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш шынарын экижидериниң, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 23—25 хуу бедидерин «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан. Ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң организастаарының хемирлерин сайзырандырарлар. [illegible] түс-түс бүдүрүлгелерниң аразында бүдүрүлге харылзааларын экижидерин база негеп турар. Республиканың үлетпүрү, оон ажылдары болгаш түс-түс коллективтери ол бүгү негелделерни удуртулга кылгаш, хүн бүрүде үре-түңнелдиг ажылдаарын чедип алыр ужурлуг.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа-Шагаан-Арыгга студентилерниң тудугжу отрядтары чыл санында ажылдап, төлептиг үлүүн киирип келген. Олар чайгы дыштанылгазында дыка хөй ажыктыг үүле-херектерни бүдүрүп кылып берген, сентябрь эгезинде өөренип турар хоорайларынче сактыр аъттаныптар. Ындыгларның бирээзинге Украинаның иштинден — Киевтен келген «Академический» отряд хамааржыр.

Украин ССР-ниң көдээ ажыл-агый академиязының бо тудугжу отряды (командири Ленинниң стипендиады — Николай Ильчук) эрткен чылдың түңнелдери-биле Украинаның студент тудугжу отрядтарының социалистиг [illegible] санынга кирген.

[illegible] студентилери Чаа Шагаан-Арыгның котельназынга ажылдап чайтраан. Үлегерлиг ажыл-херээ-биле оларны сактышпаның, чааган иштиң чаза черле артырып каан. Олар тудуг шөлүнге 120 муң рубльдиң ажылдарын күүседип кылган.

«Академическийниң» кежигүннери ийи-бурт республикаға Тываға кээп ажылдаан 20 студент тудугжу отрядтарының аразындан [illegible] черже унуп, Чаа Шагаан-Арыг тудуунга чер-түннелдиг ажылдаан.

Ю. ДОВГАЛЕНКО.

Киев хоорай.

ХОСТУГ ШАКТА

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунда ажылдап турарларның хөй кезии аныяктар. Ынчангаш оларның ажыл шагындан хостуг үезин [illegible] ажыктыг, солун эрттирериниң дээш «Шагонарстройжетрой» трестиң каттышкан профкомунуң [illegible] хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чадыр хоорайның баштайгы эстрада оркестрин [illegible] чаа тургустунган. Ону трестиң техниктиг килдизиниң [illegible] В. Б[illegible]дильцев удуртуп, ында музыкага хандыкшылдыг тудугжуларны, бызанчыларны, шевергекчилерни хаара туткан. Эстрада оркестриниң киржикчилери ажыл шагындан хостуг үезинде чыгдып келгеш, ыры-бурунгуларны өөренип, концерт программазын тургусканнар. Олар ам Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге тураскааткан солун концертти чаңгыс чер [illegible] көргүзер дээш белеткеп турар.

Кыштың соок хүннери эрткеш, ам чылыг дүжүп эгелээн. А ындыг үеде арыг агаарга сейгүүстеп, дыштанырга магалыг-ла. Ынчангаш комсомолчу шалыпчы тудугнуң оолдар, кыстары ам спорттуң кышкы хевирлеринге ГТО нормаларын дужаарынга белеткенип эгелээн.

А. НАТПИТ-ООЛ,
«Шагонарстройжестрой» трестиң каттышкан профкомитединиң даргазы.

АНЫЯКТАР НЕМЕЖИП ТУРАР

Шалыпчы тудугга ажылдаар дээш комсомолчу путёвка-биле [illegible] инженер, техник мергежилдиг оолдар, кыстар күзелдиг кээп турарлар. Ындыгларның бирээзинге Лида Данчук хамааржыр. Бо комсомолчу кыс Киров хоорайның тудуг техникумун доозукаш, маңаа ажылдаары-биле келген. Оон мергежили — инженер-тудугжу.

Бир-ле дугаарында Тыва, Чаа Шагаан-Арыг деп сөстерни дыңнап, Саян дагларының кадыр-берт сынын көргени ол. Тускай мергежилдиг специалистини № 5 тудуг участогунга шевергекчилер бригадазынга мастер кылдыр ийи чыл бурунгаар хүлээп алган. Ол мурнакчы бригадаларның бригадирлери Л. Стародубова биле Н. Егорова оларның арга-дуржулгазын өөренип ап, шевергекчилер бригадазының ажылын ийи чыл улаштыр эки удуртуп келген. Ол ышкаш Л. Данчук ту комсомолчу шалыпчы тудугнуң комсомол комитединиң бюро кежигүнүнге соңгаан.

Ажыл-ишчи, дыңнангыр аныяк специалистини чоокта чаа тудуг участогунуң прорабынче шилчиткен. Оон амгы үеде удуртуп турар ийи бригадазында шупту 65 кижи бар. Оларның чартыы комсомолчу-аныяктар. Бригадирлер М. Антонов, Н. Янчкин олар боттарының ажылын эки удуртуп, квартал планын күүседири-биле [illegible] аразында [illegible] барган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупп, кужениишкинниг ажылдап турарлар. Ол чедиишкинде прораб Л. Данчуктуң киирип турар улуг хуузу эвээш эвес.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Бөгүн СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА:

● Үлетпүр январьда сайгарылганы. ● Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң январьда планнары күүсеттинген ● Күрүнеге эът, сүт сатканы ● Чарыш болгаш партком ● Мурнакчы бригаданы хоочун ажылчын удурткан ● Фабриканың чедиишкини ● Хожудаашкыннар. Оларның бирээзиниң удуртукчузу-биле интервью.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

Он бирги беш чылдың эгелээн чылының баштайгы айы доозулган. Съезд мурнунуң алдынган социалистиг хүлээлгелери канчаар күүсеттинип турарын ам көрүп болур.

1981 чылдың январь айында республикага ниитизи-биле бирги кварталдың планынга киирип турар 16725 центнер сүттү саткан. Ол болза 1980 чылдың бо үезинде турганындан 933 центнер эвээш болган. Эътти 18257 центнер дужааган, азы квартал планының 54.5 хуузу болуп турар. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден эътти бо чылын 1873 центнерни хөйнү дужааган, азы 42.4 хуу хөй. Бо талазы-биле эскү деңнелге чедип алдынган.

Кызылдың куш фабриказы эрткен айда күрүнеге 1122 муң чуурганы дужааган. Квартал планы 37.4 хуу күүсеттинген. Ынчалза-даа эрткен чылдың ол үезинден 32 муң чуурга эвээш саттынган.

Республиканың чарыштыг [illegible] сүт, эът саарыының квартал планын февраль 1-ге чедир күүсеткени хуу-биле ындыг:

Районнар	Сүт	Эът
Бай-Тайга	21.4	66.9
Барыын-Хемчик	28.4	57.9
Мөңгүн-Тайга	—	—
Өвүр	82	85
Чөөн-Хемчик	23.7	33.4
Улуг-Хем	30.2	69.4
Таңды	40.9	44.7
Каа-Хем	33.1	74.6
Бии-Хем	42.1	70.8
Тожу	27.3	9.4
Кызыл	25.3	44
Тес-Хем	29.6	68
Эрзин	36	[illegible]
Республика	[illegible]	54.5

Күрүнеге сүт саарының талазы-биле Өвүр районнуң ажыл-агыйлары чарыштың мурнуку одуруунда чорупп турар. [illegible] сүттү эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 80 центнерни хөйнү саткан, азы 86.4 хуу көвүдеткен. Кышкы үеде саар инектериниң сүткүр продуктулуун кудулатпааны оон илдең-дир. Ажыл-агыйларның фермалары саар инектерни балансылаттынган, долу үнелиг рацион ёзугаар чемгерип, бедиин чемнерин болбаазыраткаш, минералдыг чүүлдер болгаш бээрин организастааны-биле продуктулуу эки болуп турар.

Ол ышкаш Эрзин районнуң совхозтары сүттү бүдүрери болгаш күрүнеге саарын он бирги беш чылдың баштайгы айында дыка көвүдеди берген. Саткан сүт эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 144 центнер, азы 2.3 катап хөй болган. Тес-Хем районнуң фермалары чарыштыг кожалары — эрзиничилерден хожудавазын оралдашкаш, бо чылын сүт саарын 1980 чылдың январьнындан 27.4 хуу бедиткен.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары эң-не хөй сүттү бүдүрер болгаш саар. Оңгу беш чылдың ылаңгыя сөөлгү чылдарында сүттү саарынга таңдылар хожудап турган. Ам хожудаашкындан уштунарының хемчеглерин ап турар. Толар-гайлаарга, Таңды район январьда сүттү 1980 чылдың ол үезинден 494 центнерни хөйнү дужааган. Ындыг темпини моон соңгаар-даа [illegible] Сүт [illegible] Барыын-Хемчик районнуң совхозтары эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден база ажыр эгелээн.

Ынчалзажок республиканың чеди районнуң күрүнеге сүт саарын 1980 чылдың эгезинге турган деңнелинден кудулаткан. Ооң чылдагааны [illegible] болгаш арга чок. Бо чылын бандалы эрткен чылдан эки, оон ангыда белеткеттинген мал чемнери база арбын. Ынчалзажок сүт саалдазы районнарның хөй нурууунда чүге кудулап турарыл? Ындыг айтырыгны салыры черле чоптуг. Январь айда сүт саарының хуузу Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тожу болгаш Кызыл районнарга эң [illegible] ужур бар бодуун чемнерни эки болбаазырадып бербейн, долу үнелиг балансылаттынган рацион ёзугаар саар инектерни чемгербейн, минералдыг холуксаларны чемге немевейн турарында-дыр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кышкы чемгерилгени эки организаставаан. Сүт бүдүрерин кудулаткан ажыл-агыйлар ам чогуур түңнелди кылыры, хожудаашкындан уштунарының хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Бо чылдың январьда күрүнеге эът саарының талазы-биле районнарның хөй нуруузу эрткен чылдың ол үезиниң [illegible] Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 1980 чылдың январьда чүгле 59 центнер эът саткан турган болза, он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен айында 1331 центнерни, азы 22.6 катап хөйнү [illegible].

(Уланчызы 2-ги арында)

[illegible]

ЧАРЫШ — чедишкинниң быразы, кижизидикчи күш

XI БЕШ ЧЫЛ: БӨГҮҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл

ФЕВРАЛЬ

Бөгүү күштүг, арга-курлавырларны он бирги беш чылдың, ооң баштайгы чылының, съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче!

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ
1981 ЧЫЛДА:

ҮЛЕТПҮР ПРОДУКЦИЯЗЫН ПЛАНДАН АЖЫР 1 МАН РУБЛЬ БҮДҮРЕР БОЛГАШ САЙГАРАР

ТУДУГ-МОНТАЖ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ПЛАНЫН ДЕКАБРЬ 30-ДА КҮҮСЕДИР

КУРҮНЕГЕ
55 МУҢ Т. ТАРААНЫ,
25,1 МУҢ Т. ЭЪТТИ,
27,3 МУҢ Т. СҮТТҮ,
2710 ТОННА ДҮКТҮ
15,2 МАН. ЧУРТАНЫ САДАР

НИИТИ АЖЫГЛАЛДЫҢ АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТУНГА ПЛАНДАН АЖЫР
35 МАН Т. ЧҮЪКТҮ СӨӨРТҮР,
115 МУҢ ПАССАЖИРНИ АРГЫШТЫРАР

19 МУҢ РУБЛЬДИҢ (ПЛАНДАН АЖЫР) ХАРЫЛЗАА АЧЫ-ДУЗАЗЫН ЧУРТТАКЧЫ ЧОННГА ЧЕДИРЕР

ПЛАНГА НЕМЕЙ ЧОНГА 1,4 МАН РУБЛЬДИҢ БАРААНЫН САДАР

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА ПЛАНДАН АЖЫР 19 МУҢ РУБЛЬДИҢ АЧЫ-ДУЗАЗЫН ЧЕДИРЕР

БҮЗҮРЕЛДИГ

СЭКП ТК-ның Төлевилелин бистиң совхозтуң ишчилери улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип, ханызы-биле өөренип, бо хүннерде съезд мурнунуң чарыжын улам калбартып, бедик хүлээлгелерни алганнар. Ол чарышка коммунистерниң авангардчы ролюн бедип, күш-ажылчы үлегерин көргүзүп турарлар.

Совхозтуң парткомунуң удуртулгазында 4 бригада парторганизациязы, 6 партбөлүк бар. [illegible] амгы үеде чугула [illegible] — мал кыштаглаашкынын хүрээгей эрттирери, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, эки шынарлыг, организастыг чорударынга белеткелди күштелдирери болур.

Коммунистер, коллективтерде партия организацияларының парткомунуң ажылдап кылганы тускай хемчеглер ёзугаар ажылдарны чорудуп келген. Ыйлангыя малда партия организациязы (партбюро секретары О. Б. Саая), хову ажылында партия организациязы (партбюро секретары Б. О. Хомушку) боттарының коллективтеринге съезд мурнунуң социалистиг чарыжын бедик көдүрлүүшкүн-биле калбартып, ажылды билдилиг организастап турар. Ол ышкаш Ыйгылак СБФ-зында партбөлүк (организакчызы М. О. Хомушку) кышкы үеде малдың баш санын мендн камгалап ап, ооң продуктулуун бедидеринче угланган ажылды күштелдирген.

Бо фермада ажылчыннарның кызымаккай, ак сеткилдиг күш-ажылы база социалистиг чарышты дээштиг организастааны чамдык бергелерни ажып эртип, эки көргүзүглерни чедип алырынга идигни берген. Ында кажаалар эрги. Малга чемни үлээри, өдекти аштап үндүрери ышкаш ажылдар механизастаттынмаан, инектерни холдан саап турар. Ферманың коммунистери М. О. Хомушку, Х. С. Хомушку, А. Ш. Монгуш, Г. О. Саая олар болгаш өскелер-даа [illegible] даалга безин эки түңнелдерни чедип ап болурун бадыткап, чарышты улам калбартканнар. Коллектив оңгу беш чыл планындан ажыр сезен тонна. 1980 чылдың планындан ажыр он алды тонна сүттү күрүнеге саткан. Ферманың саанчылары октябрь, ноябрь, декабрь айларда саар бир инекке оңаштыр хүнде 7-8 литр сүттү саап турган болза, январьда ол сан 9-10 литр четкен. Мурнуку айларда 600-700 кг сүттү күрүнеге дужаап турган болза, бо хүннерде 1060—1080 сүттү дужаап турар. Саар инектерни сагбастарындан аңгылап, кышкы үеде оларның ажаалдазын зоотехниктиг негелделерге дүүштүр [illegible]. Саанчыларының күш-ажылын таарымчалыг организастаанынга ында партбөлүктүң ролю улуг.

1980-1981 чылдарда мал кыштаглаашкынының организастыг эрттирер сорулга-биле совхозтуң парткому, ферма, бригада, малчыннарның кодан бүрүзүнге партбөлүк, кодээ Совет күүскомунуң кежигүннери, бригада парторганизацияларый, агитквартираларны, активчилерин быжыглаан. Кыш таглаашкынының тус-тус участоктарда байдалының дугайын өй-өйлеп парткомга, кодээ Советтиң күүскомунга, дирекцияга чугаалажып, четпестерни чайладырының талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга эргелел аппараты [illegible] лаан. Олар анаа шеф дузазын көргүзүп келген.

Амгы үеде совхозта хүннүң чугула айтырыы — хой ооллдаашкыны. Чаш төлдү чидириг чок камгалап алыр дээш, малчыннар чымыштыг ишти уламчылап турар. Совхозта төрүүр 5865 хойнуң 2080 ажыы оолдаан, чаш төлү бүрүн камгалап алдынган. Коммунист малчыннар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. С. Саая база Ш. Б. Саая оларның коданнарында 250 чедир хой оолдаан, хураганнары оңча-менди өзүп турар. Малчыннар мал чеми болгаш саманщиктер-биле четче хандыртынган.

Бо айтырыгны шиитпирлээринге совхозта комсомол комитединиң (секретары СЭКП кежигүнүнге кандидат А. А. Саая) киирип турар үлүү улуг. Комитет шиви будуу белеткээр тускай звенону комсомол-[illegible] турускан, малчыннарга хүн бүрүнүң дузазын чедирип, мал ажылын шефке алган.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжы совхозта чаа күш-биле хайныккан. Септекчилериниң 3 звенозу, трактор-хову бригадазының механизаторлары (бригадири Б. С. Хомушку) шупту 15 кижи МТМ-де септелгеде доктаамал ажылдап турар. Олар 5 ДТ-75, 2 МТЗ-50 тракторну, 90 илиирин, 8 сеялканы, 12 андазынны септеп дооскан. Септелгениң шынарын хынаар тускай комиссияны [illegible]. Ону коммунист Н. С. [illegible] наржы кичээнгейни угландырган. Кодээ ажыл-агый техниказының септелгези дооступ турар. Ам дүжүт ажаалдазынга ажыглаар техниканы септеп кирер. Септелгеде механизатор коммунистер Н. С. Сендаш, Д. Ө. Хомушку, Ч. К. Хомушку, өскелер-даа оңаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүскен.

Съезд мурнунуң чарыжының үре-түңнелдерин, дээштиин бедидериниң хемчеглерин партком, дирекция ап турар. Ооң түңнелин неделя санында доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап келген. Совхозтуң ажыл-ишчилери съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садарының планын, сүт садарының ийи айлар планын күүседир, техника септелгезин бүрүн доозар.

Д. САРЫГЛАР.
«Хемчик» совхозта партком секретары.

Мурнакчылар чугаалап тур

Р. БИЛЧЕЙ, Ээр-Хавак СБФ-ниң саанчызы, фермада партия организациязының секретары.

— *Оңгу беш чылда «Таалы» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планнын оналдаларын дөрт чыл он ай дургузунда күүсеткеш, совалган сөзүүстү ажылчыниң-биле бадыткаан бис. Ферма эрткен чылын бир инектен ортумаа-биле 1799 кг сүттү саап алган.*

[illegible] таан. Эрткен чылын мен бир инектен 2348 кг сүттү саап алгаш, чарышка бирги черни ээледим. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Х. Билчей, К. Х. Сагаа бир инектен ортумаа-биле ийи муң ажыр кг сүттү саап ап, бедик көргүзүглерлиг болган.

Инектерниң чемгерилгезин, ажаалдазын экижидип тургаш, сүт саалдазын эрткен чылдан көвүдедир сорулганы салган бис.

С. КАРА-САЛ, Өвүр районда «Кызыл тук» совхозта хойжу бригаданың бригадири.

— *Бистиң хойжу бригадавыстың кежигүннери ниитизиниң малын кыштан хүр-менди ажырып, ооң чаш төлүн камгалаар, малдың баш санын хоратпас дээш бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар. Малчын коданнарда хой оолдаашкыны туруңгелген. Төрүүр хой — дөрт муң. Кыштаглагда 140 [illegible] бар.*

Баштайгы хураганнар бүрүнү-биле камгалаттынган.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Өвүрнүң эрткен чылдың январьда дөмгүп-ле 40 центнер эът дужааган болза, ам — 340-ни, азы 8,5 катап хөйнү. Эрзинниң — 269-туң орнунга 1587-ни (5,9 катап хөй), Тес-Хемниң — 150-ниң орнунга 576-ны (3,8 катап хөй), Кызыл районнуң — 603-түң орнунга 1409-ту (2,3 катап хөй) [illegible]. Эът садарын [illegible] районнуң совхозтары эрткен чылдың ол үезинден 60,3, Чөөн-Хемчиктиң — 29,5, Бии-Хемниң — 15,5 хуу көвүдеткен.

Эът садарын Таңды районнуң ажыл-агыйлары 1980 чылдың январынындан 625 центнер, Каа-Хемниң — 260 центнер кудулаткан. Бо чылдың январьда Тожу районнуң совхозтары эң-не эвээш — 197 центнер эът саткан, азы кварталы планын чүгле 9,4 хуу боттандырган.

Үстүнде айыттынган, январьда эът садарын эрткен чылдың ол үезинде турганындан дыка көвүдеткен ажыл-агыйлар, кышкы үеде семиртилге шөлүн чөптүг ажыглап чемни болбаазыраткаш берип турары-биле ону чедип ап турар. Өске ажыл-агыйлар ындыг аргаларны ажыглаары эргежок чугула.

Ам сорулга болза планнарны чылдың эгезинден тура-ла [illegible] күүседири-биле ай бүрүзүнде [illegible] боллурбазы болур. Күрүнеге сүт, эът садарының [illegible] планын күүседиринге хожудап ылангыя ол талазы-биле эрткен чылдыындан көргүзүү [illegible] дулап турар ажыл-агыйлар көдүрлүүшкүннү чедип алыры-биле мал ажылының продуктуларын көвүдедириниң [illegible] нар аргаларын, курлавырларын дилеп тывар ужурлуг. Районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары ажыл-агыйларының квартал планнарын күүседип турарын доктаамал контрольга алыр хүлээлгелиг.

КҮЗЕЛ-СОРУКТУГ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи СЭКП-ниң съездизин төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиннерлиг доозары-биле социалистиг хүлээлгелерни алган. Ооң кол сорулгазы болза ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарын бедидери, доктааткан күчүлерни шиңгээдири, артем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, камналга чурумун күштелдирери, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны көвүдедири, ооң шынарын экижидери болур.

Социалистиг чарыштың негелделерин дирекция, партбюро, фабком, ВЛКСМ комитеди ажылдап кылган. Социалистиг хүлээлгелерин, ооң негелделерин ээлчеглер аайы-биле таныштырган болгаш көскү черлерде аскан. Чарыштың түңнелин он хонуктап, айлан үндүрерин шиитпирлээн, тиилекчилерни шаңнап-мактаарының хемчеглерин айыткан.

Арыглакчылар бо чылдың продукция бүдүрериниң күрүне планын хуусаа бетинде, декабрь 30-де күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 100 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар хүлээлгезин боттандырары-биле баштайгы хүннерден күзел-соруктуг ажылдап эгелээн. Бедик сорттуг даг-дүгүн [illegible], бо [illegible] дүгүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтериниң, үүрмектеп-сорттаар комплекстиң ээлчеглери шупту эрткен айда планныг онаалдаларын күүседир дээш шалыпчы ажылдааннар. Ооң түңнелинде арыглал фабриказының ажыл-ишчилери январьның планын ажыр күүседир аргалыг болган. Коллектив ынчаан 8500 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар турган, пландан ажыр 30 тоннаны берген.

Цехтерден бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цех чарышка эки көргүзүглерни чедип алган. Даг-дүгү арыглаарының онаалдазын 100,2 хуу, бараанныг продукция бүдүрерин 101 хуу күүсеткен. Бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ажыл-ишчилери [illegible] онаалданы база күүседип шыдаан.

Ээлчеглерден бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехте коммунист улуг мастер Даш-Майа Ондарның № 1 ээлчээ съезд мурнунуң чарыжынга бирги черни ээлээнин таныырынга эвес. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады дериглелер машинизи Уйнукпан Тулушовна Монгуш бо ээлчегде ажылдап турар. Ынчангаш ооң кады ажылдап турар эштери партияның улуг шуулганының күш-ажылчы белектерлиг уткуурун шиитпирлээн. Ажыл-ишчилер сөзүн [illegible] турарлар. Бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте коммунист Монгуш Кылын-оолдуң удурткан № 1 ээлчег, үүрмектеп-сорттаар комплексте коммунист Иргит Хоолай-оолга удурткан № 5 ээлчег социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган.

Бо хүннерде съездиге алдар болдурган хүлээлгелерни күүседир дээш коллектив шудургу ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.
Ак-Довурак хоорай.

1,8 МУҢ КУБОМЕТР ХӨЙНҮ

Республиканың хоочун бүдүрүлге черлериниң бирээзи — Кызылдың тууйбу заводу эрткен чылын хожудап турар коллективтерниң санынга кирип турган. Ооң чылдагааннарының бирээзи үүрмектээн сайдаш карьериниң эргижирээн, эвээш продукцияны берип турганы база боор турган. Он бирги беш чылда чедиишкиниг ажылдаарынга белеткел үезинде заводтуң карьерин чаартып, дериг-херекселдерин солуур ажылдарны боттандырып чорудкан. 1981 чылдың эгезинде ол карьер ажыглалга кирген.

Карьерде он алды кижиден турустунган бригаданы хоочуннарның бирээзи мастер Г. А. Царыпин удурткан болгаш чыл эгезинден бээр бедик темпилиг ажылдап, хүн бүрүнүң планныг даалгазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бригаданың нииити хуралынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийи айларының планын күүседир, ону партийжи шуулганга күш-ажылчы белек болдурар деп эгелекчи саналды ооң кежигүннери үндүргеннер. Ону заводтуң өске цехтериниң болгаш участоктарының коллективтери деткээн. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарып, бөгүү заводка нептерээн. Ол чорук күш-ажылчы чедиишкиннерни улгаттырып, мурнакчыларның одуруун өстүреринге улуг идиг болган.

Карьерниң бригадазы 1981 чылдың баштайгы айы — январьда 4 муң кубометр сайдашты бүдүрер турган. Бригада кежигүннери боттарының социалистиг хүлээлгезинге пландан ажыр ол-ла үе иштинде бир муң кубометрин пайызылаалдын тудугларынга бээрин айыткан. Олар боттарының сөзүнге ээ боор, планныг даалгадан ажыр 1840 кубометр сай-дашты бүдүрүп үндүрген. Ынчангаш январьда коллектив 5000 ажыг кубометр продукцияны берген. Съездиге чедир арткан үе иштинде карьерниң коллективи бодунуң берген сөзүнге ээ боор, ийи айлар даалгазын хуусаадан эрте күүседир дээш бүзүрелдиг ажылдап турар.

Бригада иштинде социалистиг чарыштың январь айда түңнелин ёзугаар бульдозерист Александр Раздобреев мурнуку одуругже үнген. Ол күчүлүг «Кировези»-биле дробилкаларның узун-сокаал чок ажылдаарын хандырып, дериг-херекселдерниң анаа турар чоруун болдурбайн турар. Дробилка машинистери Г. Клеин, Е. Бородин, В. Абанкин болгаш өскелер-даа чаа дериг-херекселдерни эдиктир ажылдадып, чогуур күчүзү-биле ажылдаарын хандырып турарлар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: карьерниң ниити хевири болгаш мурнакчы тракторист А. Раздобреев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ЯНВАРЬДА КҮҮСЕТСЕ-ДАА...

Хожудааннар-биле интервью

«Тыва совхоз-тудуг» каттыжышкынының № 2 КМК-зының коллективи чүге чылдагааннындан 1980 чылдың планныг онаалдаларын күүсетпейн бергенин тайылбырлаарын КМК-ның начальниги Пётр Александрович Гопанчуктан бистиң корреспондентивис М. Ондар дилээн.

— Бистиң КМК 1977 чылда организастаттынгаш, тудуг-монтаж ажылдарын коллуунда-ла кодээ черлерге кылып чорудуп келген. Бо эрткен үениң дургузунда улуг ажыл-агыйынга эргежок чугула ээзин хөй объектилерни ажыглалга кирдивис. Чижеглеп чугаалаарга, «Суглак» совхозта 50 тонна ногаа аймаа шыгжаар черин, 150 тонна силос оңгазын, «Коммунизмниң херели» совхозта 320 олуттуг школаны, «Х Улуг хурал», «Коммунизмниң херели» совхозтарда 1100 баш мыйыстыг бода мал кирер кажааларны болгаш оон-даа өске. Коллектив кежигүннериниң ол эвээш-биче чедиишкиннерин айтып тура, күрүне планын [illegible] чугаалавас арга чок. Кереэлиг-даа, бодунуң күжүвүс-биле-даа кылыр тудуг-монтаж ажылдарының онаалдаларын күүсетпедивис. Ол дугайын санчурагайлар-биле көргүзер болза мындыг: кереэ-биле кылыр 1049 муң рубльдиң, бодувустуң күжүвүс-биле 642 муң рубльдиң ажылдары чедир кылдынмаан база 1670 дөрбелчин метр чурттаар шөлү ажыглалга кирбээн. Тудуп турар объектилеривистиң аразында бир чылдан өске чылче шилчип, ажыглалга кирер хуусаазы амдыгаа чедир узап келген тудуглар бар. Оларның санынга «Суглак» совхозта 106 орунныг уруглар садын, «Х Улуг хурал» совхозта 250 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар бажыңнары, 624 олуттуг школа хамааржыр.

— Амыдыралга эргежок чугула ол объектилерни тудуу база чамдык [illegible] лары мынчага дээр чүге узамдыгып келгени ол ирги?

— Кол чылдагаанның бирээзи болза, тудуг материалдарының чедишпези. Тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп [illegible] материалдары-биле бисти «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының дузалал бүдүрүлге комбинаты хандырып турар. Ук комбинат тудуг-монтаж ажылдарынга херегленир брустар, демир-бетон кылыглар-биле бисти четче хандырып шыдавайн келген.

Улуг-Хемниң кежиг турар паром 1980 чылда ажылдавайн келгениндан «Х Улуг хурал» совхозта кылып турар тудугларывыс база ара соксаан. «Суглак» совхозта уруглар садын 1980 чылдың октябрь, ноябрь айларда дужаап аргалыг турдувус. Ынчалза-даа мында котельная Культура бажыңы-биле уруглар садын катай чылыдып шыдавайн барганындан шеверлел ажылдары кылдынмайн барган. Бо айның 16-дан эгелеп шеверлел ажылдарын кылып эгелээр бис.

— Планныг [illegible] күүселдези тудугжу кадрлар-биле ажылдаан улуг хамаарылгалыг. Мааңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Бо талазы-биле база мактаныптар чүвевис чок. Ийи[illegible] дан ажылдан озалдаар, прогулдаар, ажылдан үнер-кирер чоруктар бар. Боттарывыста бар аргаларны болгаш курлавырларны чедир ажыглавайн, политкижизидилгелиг ажылдарны четпес чорудуп, социалистиг чарышты дээштиг эвес организастап келгенивистен планныг онаалдаларның күүсеттинмейн барганын мыннар ужурлуг бис.

Тудуу узамдыккан объектилерде тудуг-монтаж ажылдарын амгы үеде кылдыныр эгелээн. Бригадир Евгений Петровичиниң Саштааны бистиң бетонщиктер бригадазы «Х Улуг хурал» совхозта ийи аал ниити чурттаар бажыңның база школа тудуунда ажылдап турар. Олар бо январь айның планныг онаалдазын 103 хуу күүсеткен. Григорий Березиковтуң бригадазы «Суглак» совхозта [illegible] шөлдүг тудуунда ажылдап турар. Бригаданың кежигүннери январьның планын күүсеткен, олар ол объектини бо чылдың үшкү кварталында ажыглалга кирер деп хүлээлгени [illegible].

Он бирги беш чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерни коллектив кежигүннери хүлээп алган. Каш-даа хоңгаш ажыттынар партийжи съездиниң төлептиг уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар ажылчыннар хөй. Оларга Геннадий, Валерий Черепанов [illegible], Григорий Березиков, Михаил Петрусёв болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Эрткен чылдарның частырыгларын өөренип көрбүшаан, оларны катаптавайн, он бирги беш чылда эки түңнелдерни чедип алыр дээш шудургу ажылдаар бис.

№ 2 КМК-да 1981 чылдың бирги кварталының баштайгы айында чедиишкиниг ажылдаан бригадалар бар. Ынчалза-даа туттунуп турар объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга кириринтериниң магадылаалы бар бе? Тудуг-монтаж ажылдарынга 30 ажыг ажылчын негеттинип турар. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының дузалал комбинадының баазазы кошкак хевээр. Тудуг материалдарын сөөртүр автомашиналар чедишпес база демир-бетон кылыглар цеги долузу-биле ажыглалга кирбээнинден ооң продукциязын ажык төлле бүдүрүп турар. Ынчангаш, оларның саны эвээш, шынары багай. Бригадалар январьда планын күүсетсе-даа, моон соңгаар турум эки ажылдаар аргазы ам-даа чогу илдеп.

Планныг онаалдаларын күүселдези — тудугжу кадрларын билиг-мергежилиндең, оларны четчелээниндең, тудуг материалдары-биле хандыртынганындан, бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглааныңдан база ажылчыннарның ортузунга [illegible] организастааныңдан хамааржыр дээрзи билдингир. Бо бөгүүң хүн бүрү, кызымак, ажыл-херекчи ёзу-биле шиитпирлээр херек. Чүге ынчан план күүселдезинге магадылаалды тургузуп болур.

ОЛАР ЯНВАРЬ ПЛАНЫН КҮҮСЕТПЭЭН

«ТУДУГ НЕЗЕНТЕРИ» КОМБИНАТ, КЫЗЫЛДЫҢ АЛГЫ ЗАВОДУ январьда бараанныг продукция бүдүрериниң-даа, сайгарарының-даа планныг онаалдаларын чедир күүсетпээннер.

ЧУРТ ҮЛЕТПҮР ЭРГЕЛЕЛИ хожудаашкынында. Чадаананың райүлетпүр комбинады бараанныг продукция бүдүрерин чүгле 52,6 хуу, сайгарарын 54,8 хуу чедирген.

ЭЪТ-СӨӨК ДАЛГАНЫ КЫЛЫР ЗАВОДТА бүдүрүлге күчүзүн шиңгээдип алыры ам-гы үеге чедир хоңгувээн. Январьда завод бараанныг продукция бүдүрерин чүгле 33,3 хуу, сайгарарын 50 хуу чедирген.

БАЛГАЗЫННЫҢ ЫЯШ АЖЫЛ АГЫЙЫ, КЫЗЫЛДЫҢ ПИВО ЗАВОДУ боттарының чогуур дериглеринден кудау, кошкак ажылдаан.

СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айытканы-биле

ЛАДОГА

Европада дүс чок улуг хөл болур Ладога хөлдүң салым-хуузу дээш дүвүрээзин эртемденнерниң болгаш чогаалчыларның кичээнгейин хаара тудупкан. Үш чыл дургузунда оларның коллективтиг күш-ажылының үре-түңнели «Ладога» деп чыынды болган.

— Чыындыны белеткээр мурнунда Ладогаже каш-даа удаа экспедициялар организастаттынган чүве. Оон суун хирлендирип, бокталдырып, оон суун ажыглаттынмас кылдыр сандаң үнүрүп болур чыгыы бүдүрүлгелер хөлдүң эриктериниң кыдыынга көстүп келгилээн — деп, Э. Ставский чугаалаар. Азов далайның дугайында «Хыыргыыштар» деп романның болгаш бойдусту камгалаар дугайында хөй-хөй публицистиг чогаалдарының ол автору Ленинградтың чогаалчылар организациязының экология комиссиязын удуртуп турар.

Литераторлар-биле кады ук номну эртемден лимнологтар, биологтар, төөгүчүлер кылганнар. Ховар дээн хөлдүң суун камгалаары-биле холбашкан айтырыгларны ол номга көдүрген. Ладогадан Нева хем үнүп агып баар чылдар, а ооң эриктеринде Ленинград туруп турар болгай.

Эртемденнерниң болгаш чогаалчыларның коллективтиг ол чугаалары — бойдусту камгалаарынче чүгле кыйгырыг эвес, а экономиктиг чидиг айтырыгларны шиитпирлээриниң тодаргай оруктарын чыындыда айыткан. Комиссияның кежигүннери эрткен чайын Ильменага, Псков болгаш Чуд хөлдерге ажылдаан-нар.

Ам ээлчегде — Онега хөлче экспедициялар. Карель мойназынга байдал бисти база сагыш аартып турар, мында ыяш белеткели ам-даа чорбушаав, а чайгы үеде анаа туристер хөйү-биле келир. Мындыг билдингир үлегер домак сагышка бо-ла кирип келир: «Чаңгыс кижи эртерге — не, чүс кижи эртерге — кокпа, а муң кижи эртерге — орук үнер». Айтырыглар-ла эндерик, ону шиитпирлээринге идепкейлиг киржирин чогаалчылар боттарының чогаадыкчы болгаш хамаатылыг хүлээлгези кылдыр санап турарлар.

Чурттуң өске-даа девискээрлерин комиссия база хайгаарап турар. Чогаалчылар экспедициялары бо чылын Днепрде болгаш Обьда байдалдарны өөренип көөр, а бөлүк литераторлар Кызыл Соңгу чүкче, Туркменияже чоруптар.

Чоннуң дегневир чок байлаа болур бойдусту камгалаар дээш билдилиг демисежир теллааде, билиглер, шын барымдаалар, эртемге үндезилеттинген сүмелер херек. Ынчангаш комиссияның кежигүннери «Экологиктиг бүгү-нийти өөредилге» хевирлиг болгүмну организастап алганнар: литераторларның мурнунга эртемденнер, специалистер, бүдүрүлгечилер лекция, беседаларны кылып турарлар. Комиссияның ажыл-чорудулгазын чер болганга деткип турары өөрүнчүг. Ындыг болурдаа ужурлуг. Бойдус камгалалын экижидери — бүгү-улусчу сорулга. Ол айтырыгны СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ның Төлевилелинде чугула айтырыгларның санынга кииргени таварылга эвес болгай.

В. ГАНШИН.
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

ДААЛГАЗЫНЧЕ ДАЛАЖЫПТАР

ТЕЛЕФОН медээзи келирге, Галина Сергеевна Давыденкованың арай дүвүрексей бээри ооң арын-шырайындан, көрүжүндэн илдең болду. Ындыг болбастың аргазы чок. Манаа, милицияның участок инспекторунуң ажылдаар өрээлинге, өөрүшкүлүг медээ ындажаа келир. Кижилер бээр колдуунда милиция ажылдакчыларындан дуза дилеп иикпе, азы олардан кандыг-бир сүме айтырары-биле келир. Бо удаада медээ база ындыг болган. Галина Сергеевна телефон дамчыштыр чугааны кичээнгейлиг дыңнап, демдеглеп алгаш, «Манаңар, чеде бээр мен» диген сөстер-биле төндүрду.

Кызыл хоорайның барыын талакы кезииниң корум-чурумун тудуп, хайгаараар хүлээлгени милицияның капитаны улуг инспектор Г. С. Давыденкова баштаар үш инспекторга дааскан. Оларның хүн бүрү ажылының «дайынчы штавы» — корум-чурум камгалалының № 2 хөй-нииити пунктузу. Ажылдың кол өзээ мында. Чүге дээрге, ук кварталга хайгаарал чорудар дружинниктер кежээлерде, байырлалдар хүннеринде инспекторлардан айтыышкын алгаш, ээлчеглиг дежурныйлаашкынче моон үнер. Ниити чурталганың чаңгыс аай негелделерин хажыткан иикпе, азы хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээн кижилер-биле ижин-кара чок шыңгыы чугаа база манаа болур. А чамдык хүннерде оон бир өрээлин эш хуу судү, профилактика чөвүлелиниң кежигүннери ээлептер. Ындыг үелерде Галина Сергеевна судтуң, профилактика чөвүлелиниң ажылынга [illegible] болушкунуң [illegible] дыңнап олурар.

[illegible] хоойлу-дүрүмнү, [illegible] уруглар кижизидилгезинге хамааржышкан лекции, беседа дыңнаар диген кижилер хөй-нииити пунктузунга ажыл шагының соонда бо-ла чыглып келир. Шынап-ла мында ажыл хөй. Ооң-биле кады милиция ажылдакчыларының хайгааралында турар өг-бүлелер, назы четпээннер база бар. Оларның мында хайгааралга алдынганының чылдагааннары аңгы-аңгы. Ынчангаш Г. С. Давыденкованың болгаш ооң кады ажылдап турар эштериниң кол сорулгазы болза, амыдыралдың арыг оруундан таяып, частырыглыг базымны кылып чоруур кижилерни илередип, оларга дуза чедирип, шыңгыы хайгааралга алыры.

Корум-чурум камгалалының хөй-нииити пунктузунда назы четпээннер херээниң талазы-биле инспекция база ажылдап турар. Ындыг болганда манаа [illegible] ажылын чогаадыкчы, хөй талалыг чорудары негеттинер.

ПУНКТУНУҢ ажылы кижизидикчи хемчеглерни амыдыралга боттандырарынче угланган. Мында участок инспекторларының ажылга арга-дуржулгазы улуг, чүге дээрге бирээзи өскезиниң ажылындан чаа чүүлдү болунга шиңгээдип ап, болуушун эжинге күзелдии-биле дамчыдып бээр эки чаңчыл тургустунган.

Ындыг-даа болза кижилерниң сеткил-сагыжын хаяы билип алыры, бодунуң үе-чергези, харын-даа назы-хар талазы-биле оодундан-даа улуг кижилерни эде кижизидип, оларның даарта чурталгазының салым-чолун шиитпирлежип, дузалажыры нарын. Ынчангаш Г. Давыденкова херек бүрүзүн кичээнгейлиг өөренип көөрүнче болгаш чогуур түңнелдерни үндүреринче чугула кичээнгейни угландырып турар. Ол девискээрде чурттап турар Владимир Ю. элээн үр үеде ажыктыг ажыл кылбайн, чер кезип чорупт турган, өг-бүлезинден чарылган. Өг-бүлезинге дузалажырын ол көңгүс уткан турган. Инспекцияның учётунга ону алгаш, аныяк кижини амыдыралдың арыг оруунче катап [illegible] келиринге дузалажырының бүгү-ле аргаларын ажыглаан. Ол ам частырыын билинген. Милицияның капитаны Николай Ф. база утпас. Моон мурнунда чылдарда ол арагаже сунулгут, амыдыралга туруш чок деп санадып турган. Аныяк кижини инспекция хайгааралга чогуур үезинде алганындан, ол ам арага аарыындан эмнедип алган, ажылдап турар. Өг-бүледе амыдырал-чурталга көскүзү-биле өскерилген. Галина Сергеевна ооң ажы-чанында чамдык кошкак чүүлдерни эскерип, ол бүгүнү элип ап, чазалырын анаа сүмелеп, амыдыралга туружун тып алырынга дузалашкан. Мындыг таварылгаларда чугаа шыңгыы, өзиг-өзиг-даа болгулаар. Айтырыгны эш хуу судунга, профилактика чөвүлелиниң хуралынга чедир тургузар үелер тургулаар. Кижизидилге ажылының мындыг янзылыг хевирин частырыг кылган кижини амыдыралды эде көөрүнге дузалыг болурун Г. С. Давыденкова ажылының дуржулгазындан билир. Чамдык кижилер-биле харын ижин-кара чокка ажыы-биле чугаалашканы дээре болгулаар.

МООН мурнунда чылдарда инспекцияның хайгааралынга турган кижилер-биле Галина Сергеевна бо-ла ужуражы бээр. Оларның чамдыктары арай эгениип, эпчоксунган янзылыг капитанче көрүп, хүлүмзүрүүрлер. Ол дээрге анаа амыдыралче шын оруктуг тып алырынга милицияның капитаны улуг инспектор Г. Давыденкованың дузалашканын утпайн чоруурунуң баталгазы.

Чурттакчылыг черниң кайы-бир девискээринге быжыг корум-чурумну тудары милицияның участок инспекторунуң кол хүлээлгези. Участок инспектору колдуунда-ла эр кижилер болурунга чаңчыга берген бис. Ынчалзажок Кызыл хоорайкүскомнуң иштики херектер килдизиниң милицияның участок инспекторларының аразында коммунист Галина Сергеевна Давыденкова социалистиг хоойлу-хүрүм камгалалында база төлептиг-биле барааң болуп чоруур. Даштындан көөрге шыңгыы негелделиг, көрүштүг, чымчак сеткилдиг бо херээжен кижиниң ажылы мактаалдыг, албан-хүлээлгезин туруштуу-биле күүседип турарларның бирээзи.

Галина Сергеевнаның [illegible] чылдары Гагарин хоорайга эрткен. Бир дугаар совет космонавтының өөренип турган школазын дооскаңынга ол чоргаарланыр.

МИЛИЦИЯ шугумунга Галина Сергеевна Давыденкова Калининградка милиция школазын доозуп, ажылдап эгелээн. Берге-даа болза солун ажылының эге базымнарын ол Смоленскиге эгелээн. А кажан ол милиция школазын доозуп турда, анаа Тывага барып ажылдаарын сүмелээн. Өг-бүле, амыдыралының айы ындыг болган, ынчан ол бээр кээп шыдаваан. Тывага кээп ажылдаар деп бодал ооң сагыжын амыратпайн турган. Урал чурттуг кыс 1974 чылда ак-көк хемнерлиг Тывага ажылдаары-биле көжүп келген. А милиция ажылдакчызының белен эвес мергежилин шилип алырынга чүү идиглиг болганыл? Ол дугайын тайылбырлаары белен эвес. Ооң ачызы база ол мергежилдиң кижизи. Ооң-даа үлегерин эдергенин чалап чок. Ол чугула эвес. А кол-ла чүве сеткилинге таарыжыр мергежилди, ажылды ооң шилип алганы дээрзин Г. С. Давыденкова чугаалаар. Милицияның капитаны албан-хүлээлгези-биле өске кижилерге дузалажып, оларга өөрүшкүнү берип, хөй-нииитиниң корум-чурумунуң камгалалында хүн-даа, хүн-даа дыштанмайн ажылдаары — ооң амыдыралының [illegible] арын-нүүрүнүң хемчээлин апарган.

Милицияның тергиин ат, [illegible] херектер органнарынга [illegible] үре-түңнелдиг [illegible] дээш совет чазактың медальдары-биле шаңнатканы — Г. Давыденкованың кызымак ажылының база бир херечизи.

Галина Сергеевна-биле чоок таныжып, ооң берге, ындыг-даа болза солун ажылындан хөй чүүлдерниң, таварылгаларның дугайын дыңнап ора, ооң «Манаңар, чеде бээр мен» диген сөстериниң утказын хайы бодап олурдум. «Кончуг-ла кижилер чоргулаар-дыр, ам база катап чедип барып, чугаалашпааже хорлок апарган-дыр. Черле кандыг арга ажыглап багай чаңчылдан уштуур улус ыйнаан... Хайгаарал-учётта ады чок-ла кижи [illegible], чүү болганыл?» диген янзылыг бодалдарга алзыпышаан, милицияның капитаны ооң дузазын дилээн черже моон чоке узаа далаш четтээн дээр. Галина Сергеевна Давыденкованың хүн бүрү ажылының утказы ындыг.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: милицияның капитаны Г. С. Давыденкова (оң талазында) ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ТӨӨГҮЗҮ

● **СОФИЯ.** Совет-болгар экономиктиг кады ажылдажылганың төөгүзүнде чугула черни эрткен беш чыл ээлээн. 1976-1980 чылдарда Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле Болгарияга улус ажыл-агыйының 90 ажыт чугула тудугларын ажыглалга киирген. Оларның аразында — далайның демир-орук паромуу. ССРЭ-ниң болгаш Болгария Улус Республиканың аразынга газ дамчыдылгазының мурнуу талакы кезээ, хоолайлар бүдүрер завод болгаш бажың тудуунуң алдан комбинаттары бар.

ССРЭ-ниң болгаш Болгария Улус Республиканың аразынга материалдыг бүдүрүлгениң специализастаарының болгаш кооперастаарының программазынга дүүштүр амгы беш чылда 120 ажыт бүдүрүлгелерни тудар талазы-биле ССРЭ Болгарияга дузалаар. Козлодуйда атомнуг электростанция — Болгарияда эң улуг тудугларының бирээзи. Ооң күчүзүн 3,7 миллион киловатт чедирер сорулга салдынган.

ЧАА БАЖЫҢНАР

● **ХАНОЙ.** Вьетнамның Ламдонг деп төп можузунда эрткен беш чылда көжүп чеде берген 11 муң ажыт өг-бүлелерни кур чержилер деп адап турар. Олар чурттуң хөй чурттакчылыг соңгу районнарындан мында көжүп чеде бергени. Ол тарааччыннарга чаа бажыңнарны тудуп берген.

Ламдонг можу — көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдеринге таарымчалыг бойдус байдалдыг болуп турар. Вьетнамның специалистериниң санап киргениниң ёзугаар алырга, анаа 180 муң гектар шөлге шай болгаш кофени тарып болур. Ооң ангыда Ламдонгуга ногаа болгаш мал ажылын база сайзырадып болур.

АТОМНУГ ЭНЕРГИЯНЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫРЫЫ

● **БРАТИСЛАВА.** Чехословакияның Ясловск-Богуницада атомнуг электростанциязы 6,7 миллиард киловатт-шак электроэнергиязын берген болгаш ооң күселиг-биле улус ажыл-агыйынга алды миллион тонна хөмүр-дашты камнаан. 440 муң киловатт күчүлүг ооң баштайгы блогун, 1978 чылдың декабрьда ажыглалга киирген, оон соонда чартык чыл болганда ол хире күчүлүг ийиги блокту база ажыглалга киирген.

Станцияны эң кыска хуусаада ажыглалга киирерин совет болгаш чехословак тудугжулар шиитпирлинг рольду ойнаан. Чехословакияның эң баштайгы атомнуг электростанциязын тударынга совет болгаш чехословак тудугжуларның база специалистериниң интернационалдыг бригадалары ажылдаан.

ТУДУГ ДООСТУР ЧЫГААН

● **БУДАПЕШТ.** Секешфехерварнаның алюминий комбинадында чаа прокат цегиниң тудуу доостур чыгаан. Ону ажыглалга киирген соонда прокат бүдүрери ийи катап өзүлдээр.

Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир комбинатка чаа цехтерни ажыглалга киирген соонда ол бүдүрүлге чериниң күчүзү 60 хуу улгадыр. Венгр Улус Республиканың алюминий бүдүрүлгезин дүрген көвүдеринге үлегерлиг ол адызын хөгжүдериниң перспективтиг программазы улуг идигни берип турар.

(СЭТА).

Г. ШМИДТИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

БОНН. (СЭТА). Францияның президентизи В. Жискар д'Эстен-биле Парижке чугаалажыышкыннарының түңнелдерин ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт Барыын Германияның телевидениезинге берген интервьюзунга айыткан.

Социалистиг чурттар-биле харылзаалар дугайында айтырыгга Г. Шмидт база катап доктаавышаан, ГФР болгаш Франция эдеӊ чорукка үндезилээш, Барыын болгаш Чөөн чүктүң аразынга харылзааларны экижидер дээш туржуп турарыв деп онзалап демдеглээн. Кым-бир кижи артык күштүг болурун чедип алыр деп оралдажырынга удур бис деп, Барыын Германияның чазааның баштыңы айыткан. Амгы үеде артык күштүг болурун чедип алырының кандыг-даа идегели барыын талада чок деп, ол демдеглээн.

Даштыкы политиктиг болгаш стратегиктиг ол байдалдың чолдаалышкының Бонн болгаш Париж соолгу чылдарда кады барымдаалап келген деп, Г. Шмидт медеглээн.

ШАПКЫН ШИМЧЭЭШКИН

СОФИЯ. (СЭТА). Эрткен беш чылда совет улустуң чединишкиннери болгаш акаа үндезилээш, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкынын[illegible] дугайында партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели коммунизмче шапкын шимчээшкинге чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр арганы берип турар деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Тодор Божинов СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн. Амгы беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде социал депшилгениң чедип алырының аргаларын ол документиде тодаргай айыткан-дыр деп, Т. Божинов онзалап демдеглээн.

Совет экономиканың улам ыңайгы хөгжүлдези Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарының мурнунга чаа перспектива[illegible]ны ажыдып берип турар. СЭКП ТК-ның Төлевилели ылаңгыя Болгария Улус Республикага онза чугула ужурлуг дузалыг болуп турар. Болгар-совет найыралды быжыглаарынга болгаш коммунизм хереэниң тиилелгезинге бүгү чүүлдерни совет кижилерин, СЭКП-ниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң кылып турарынга чуректиң ханызындан [illegible] четтиргенивисти илергейлеп турар бис деп, Т. Божинов онзалап демдеглээн.

КИЕВ. Үлегерлиг бүдүрүлге деп атты чаалап алган В. И. Ленин аттыг «Электронмаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи бүдүрүлге даалгаларының хуусаазын дыка кызырган, продукцияның шынарын бедиткен. Бүдүрүлгеде чаа технология шиңгээдип алдынган, системалар болгаш шугумнар чаазы-биле автоматчыттынган.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде ЭДЧ кежигүннери чурттарының экономиктиг интеграциязы моон соңгаар ханыладырын база көрген. ЭДЧ чурттарынга электроннуг санаалга машиналарын бүдүрүп турар кол черлерниң бирээзи ол каттыжыышкын болур.

ЧУРУКТА: чыыдда-монтаж цегинде аппаратура регулировщиги коммунист Оселедько СМ-4 деп машинага элементилер блогун кылып турары.

Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

⊙ ЛОНДОН. Великобританияга нейтроннуг чепсекти Каттышкан Штаттарның эккеп тургузарын болдурбас бис деп, лейбористиг партияның чиңгине секретары Рон Хейуорд медеглээн. [illegible] чепсекке удур калбак кампанияны [illegible] чорудар болгаш 1978 чылда Картерниң администрациязынга тавартырган ажыдыышкынны АКШ-тың чаа администрациязының планынга тавартырар деп, ол чугаалаан.

АКШ-ка баар үезинде нейтроннуг чепсектиң талазы-биле кандыг-даа шиитпирни хүлээп албазын Великобританияның премьер-министринден даштыкы херектер министри турган Д. Оуэн негээн.

⊙ КОПЕНГАГЕН. Барыын Европага нейтроннуг чепсекти эккеп тургузар дээн америк администрациязының планын Данияның чөөн үзелдиг радикалдыг партиязындан фолькетингиниң (парламентиниң) депутады Бильгрев-Нильсен буруу шапкан. АКШ-тың ол планынга удур Данияның чазаа дорааш медеглел кылыр ужурлуг деп, ол демдеглээн.

⊙ НЬЮ-ЙОРК. «Нейтроннуг чепсекти бүдүрүп эгелээр болгаш ону нептередир дугайында АКШ-тың чаа администрациязының планы тайбыңга чоруунга шыңгыы кыжаныышкын болуп турар» деп, америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң күүседикчи директору Аллен Томсон медеглээн.

АКШ-тың национал айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга чөрүшкен ол милитаристиг планнарга америк улус ойтур шавыышкынны бээр дээрзинге идегелди А. Томсон илергейлээн.

⊙ ГААГА. «Нейтроннуг бомбаны бүдүрерин база нептередирин болдурбас — ядролуг чепсекти эндерс бүдүрерин соксадыр дээш каттышкан комитеттиң активчилери АКШ-тың Амстердамда төлээ чериниң [illegible]ның чанынга удурланыышкынның чыскаалын кылганнар.

Ядролуг стратегияның кижизиг эвес философиязын делегейниң хөй миллион кижилеринге чогум-на нейтроннуг чепсек көргүскен деп, АКШ-тың президентизинге чоруткан медеглелинге комитет айыткан.

⊙ РИМ. Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың шиитпири чаваргалышкынның эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар деп, сенатта Италияның социалистиг партиязының бөлүүнүң удуртукчузу А. Чипеллини медеглээн.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ПРАГА. (СЭТА). Антисоциалистиг күштерниң салдарының адаанда турар «Солидарность» профэвилел каттыжыышкынының чамдык удуртукчуларының бүрүүзү-биле Польшада иштики политиктиг байдалдың [illegible] Чехословакияның парлалгазы [illegible]ландырып турар.

Польшада дүшкүүрлүг чорук айыылдыг кылыр чижиглентен деп, ЧКП ТК-зының органы «Руде право» солун бижээн. «Солидарность» профэвилел каттыжыышкынының удуртукчулары чуртта сандаргай байдалды болгаш эрге-чагырганы [illegible] чорукту улам өскүдүп турар. «Солидарностуң» [illegible] тиилелгениң түңнелинде улус ажыл-агыйында байдал баксыраан болгаш бүдүрүлгелерниң чидирип хөй миллиард злотых акша чидип турар.

«Солидарность» профэвилел каттыжыышкынынга [illegible] болбас чорукту бүгү барымдаалары бар деп солунга [illegible] айыткан. [illegible]

[illegible] турарын «Руде право» бижээн. «Солидарностуң» черлерде чамдык организациялары көдээ ажыл-агый кооперативтериниң даргаларының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының воеводство комитеттериниң болгаш үге организацияларының секретарьларының, бүрүне органнарының ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазының дугайында янзы-бүрү медээлерни чыып турар. Партия болгаш бүрүне активиниң уусткаарын белеткээр сорулга-биле ол бүгү чүүлдерни кылып турар. Польшада антисоциалистиг күштер барыын талакы империалистиг күрүнелерниң бедүүкгери-биле, буржуаз информация органнары-биле болгаш даштыкыда хоргадаан организациялар-биле сырый харылзаалыг болуп турар. Польшада дүшкүүрлүг байдалдың кол буруузу «Солидарность» профэвилел каттыжыышкынының удуртукчуларынга онаажып турар деп, Чехословакияның профэвилелдериниң органы «Праце» солун бижээн.

«Солидарность» профэвилел каттыжыышкынының [illegible] эрге-ажыктарын камгалаарындан ойталаан болгаш коммунистерге удур, ПКАП-ка удур халдаашкыннарны улам күштелдирип турар.

[illegible]

ЧУРУКТА: бо кыстар немец амылгарның социалистиг организациязының кежигүннери-дир. [illegible]

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Р. РЕЙГАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Рейган чурттуң экономиктиг байдалынга тайылбыр кылдыр телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан болгаш амгы үеде Каттышкан Штаттар эң-не шыңгыы экономиктиг кризиске таваржып турарын хүлээп көөр ужурга таваржыкан.

«Улуг кудулаашкынның» үезинден соңгаар экономиктиг эң-не сандаргай чорукка таварышканывысты сеткил ходулаашкыны-биле демдеглээр ужурлуг мен деп, президент чугаалаан. Ийи чылды уламчылыр инфляция темпии бедиг [illegible]

чылдарда инфляцияның амгы темпизи хевээр артар болза, доллардың үнези 25 центиге чедир кудулаар деп, Рейган чугаалаан.

Бараавнар эртээниң бедээни-биле чергелештир чөбүнүң орулгазының кудулааны американнарның амыдырал деңнелин кудулаткан деп, президент демдеглээн. Оларның хөй ааргүзү хүдда бажың тудуп алыр дээн «хоочун америк чүтүүлдү» чедип ап шыдавас. Ооң ангыда АКШ-тың чурттакчы чону келергей хөй [illegible]

деглаан. АКШ шаанда делегейге бүдүрүп турган каның 40 хуузун ээлдирип келген, ам чүгле 19 хуузун ээлдирип турар деп, ол чугаалаан. Делегейниң бүгү чурттарынга бүдүргениниң хөй автомобильдерни шаанда АКШ чаагклан бүдүрүп турган. Ам байдал чүгле өскерилген эвес. [illegible]-даа АКШ-тың автомобиль бүдүрер үш улуг компаниялары эрткен чылын дыка улуг когарапга таварышкан болгаш муң-муң ажылчыннарны ажылдан үндүрген.

Соолгу 20 чылдар дургузунда АКШ-тың күрүне өреэ [illegible]

нистрациялар «инфляциялыг» саң-хөө политиказын чорудуп, хөй чарыгдалдыг акшаландырыышкынның оруунга экономиктиг айтырыгларны «кыры-биле» шиитпирлээрин оралдажып келгеннер деп, Рейган чугаалаан. Инфляция-биле демиселге болгаш экономиканы экижидеринге хамаарыштыр соолгу чылдарда ап чоруткан хүрээниишкиннер чединишкин чок болган, ынчаарга «эргилелиг үе-чадада» чедип келгенивисти, көстүп көрбээн хемчээлдиг экономиктиг халаптың айыылының мурнунда турарывысты миннир үевис келгенадыр, экономиканы эрги аргалар-биле экижидери чедип ал[illegible]

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Кызыл—Алма-Ата—Фрунзе

Ол хүн Кызылдың аэропортунга ынай-бээр аргышкан, ажыл-херек аайы-биле өске хоорайларже ужар дээш айыткан рейизин манаан пассажирлер-даа хөй болган. Ынчангаш аэропорттуң бо чылдың эгезинде чаа ажыттынган чырыкдээрем, таарымчалыг залынга улус шынап-ла хөй болган. Хүндүскүнүң 3 шак ажа дүжүп чыдырда микрофон дамчыштыр: «Эргим пассажирлер силерни Кызыл—Абакан—Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе маршруттуг самолетче олурарын чалаавыс» деп чарлаптарга, дыка хөй улус олурган черлеринден тургаш, самолётче баар эжик аксынче углапканнар.

А өске рейстерниң пассажирлери ол чарлалды дыннааш, кулаанга бүзурээн-даа ышкаш, азы соора дыңнаанывые ол бе дээн аймактыг ол рейстиң пассажирлеринден шынап-ла Алма-Ата, Фрунзе чедер самолет бе, дыкала узун оруктуг эртер-дир силер аа, шак ол агаар оруу кажан ажыттынганы ол дээн чижектиг айтырыгларны хөйбиле салып, өөрүп, магадап турдулар.

ЯК-40 самолетту пассажирлер доллур олуруптувус. Шилгедек сынныг, шевергин кеттинген хүндүлээчел ажы-чанныг самолёттуң удекчизи Ирина Галина олурганнарның мурнунга үнүп келгеш, хөөг үнү-биле чарлап-ла эгеледи: «Экии, эргим пассажирлер! Үк рейсти Тываның авиабүдүрүлгезиниң ужудукчулары бүүседип турар. Экипажтың командири эш Евстигнеев баштаан ужудукчулар чаа ажыттынып турар агаар оруунуң баштайгы пассажирлеринге байыр чедирип турар» дээн соонда самолет бетоннап каан шолду маңнап эрткеш, дээрже көдүрлүгеш, бурунгаар баштыг Саяннарже углааш, кыдыйтыпты.

Ур-даа болбаанда чайып беээн меңги харлары эривейн чайыннаан чыдар Саяннарны ужуп эрткеш, самолет чоортур чавызавышаан, бистиң ажылунма кожавыс Хакас автономнуг областың найысылалы Абакан хоорайның аэропортунга хонупту. Бо автономнуг областың агаар оруу-биле бистиң харылзаавыс шагда-ла [illegible]лаан. Ынчангаш ол аэропорттуң ажылдакчылары бистиң ужудукчуларывысты эки билир болгаш олар-биле экилежип, оюн-баштак-биле уткуп алдылар.

Бичии дыштанган соонда Казах ССР-ниң Алтай край-биле кызыгаарлажып чыдар улуг хоорайларының бирээзи Семипалатинскиже углаптывыс. Таптыг-ла ийи шак ужуп келгеш, ол хоорайның аэропортунга хонуптувус. Анаа чапсарлап тура, ол хоорайның дугайында элээн хөй солун чүүлдерни билип алдывыс. Эрги шагның чаңгыс каът бажыңнары-биле чергелештир хөй каът микрорайоннарлыг хоорайны Иртыш хем ийи ангы кылдыр үскен. Ол улуг хемни кежилдир демир-орук болгаш автомобиль көвүрүглерин туткан. Бо хоорайда улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлге черлери коллап турар. Казах чер-биле баштайгы таныжылгавыс ынчаар эгелээни ол.

Моон ужуп үнгеш, ам чедер черивис—Алма-Ата. Казахстанның карак четпес кайгамчыктыг тараалан хову-шөлдерин ужуп эрткеш, Казах ССР-ниң найысылалынга ийи шак ажыг болгаш ужуп келдивис. Самолёдувус аэровокзал чанынга туруптарга, ооң ажии ажыттынары билек бир аныяк оол кире халып келгеш: «Экии, эргим эштер! Азия диптиң төвүнде Тыва черден баштайгы агаар оруу ажыдып чоруур ужудукчулар келирге, оларны уткуп ап, оларның самолёдун кывар-чаар материал-биле дораан хандырып бериңер деп даргаларывыс чугаалаан чүве, ынчангаш силерни четтикпейн манап турдувус»—деп, ол хүлүмзүрбүшаан чугаалады.

Анаа 40 минута доктаадывые. Алма-Атаның аэровокзалы ол хүн кайгамчык-ла каастараш кылдыр шимеп каастаттынган болду. Совет Эвилелиниң Күрүне тугунуң чанында эвилелдешкен республикаларның туктары хатка киискин турдулар. Аэровокзалдың хоорайже кирер талазында Ленинниң, Маркстың, Энгельстиң портреттериниң ийи талазында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң хөрек чуруктарын аскан. Шак ындыг каасталга таварылга эвес болду. Ол хүн Казахстанның Коммунистиг партиязының XV съездизи Алма-Атага ажыттынган.

Бистиң самолёдувустуң ужудукчуларынга Алма-Атага хонупканы база улуг өөрүшкү болган. Чүге дээрге Тываның

бүдүрүлгезиниң самолёттары база хонуп турар апарганы ол.

Алма-Ата биле Фрунзе аразы ындыг-ла кончуг ырак эвес. Ужуп үнгеш 40 хире минута болганывыс соонда чер-чери-биле чаптылган оттарлыг хоорай адаавыста чаражы кончуг кылдыр көстүп келди. Ооң кааш-ла минута болгаш Кыргыс ССР-ниң найысылалының аэропортунга хонуптувус. Үнген маршрудувустуң эң сөөлгү чедер чери бо. Фрунзеге орай дүне келгеш, гостиницага удуп хонгаш. эртенинде кыргыс черниң найысылалының төөгүлүг, турасказалыг, культурлуг черлери-биле таныжып, хүндүлээ ...

«Фрунзеден Кызыл чедер пассажирлерни самолетче чалап тур бис» деп диспетчерниң откуп үнү база чаңгыланып эгелээн. Шак бо маршрутуң ниити хемчээли 2 муң 700 хире километр болган. Ону ужудукчулар 5 шак 50 минутада эрткен. Тываның ужудукчуларының чаа ажыткан агаар оруу бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында чурттап, ажылдап турар казах, кыргыс, хакас, тыва улустуң аразында харылзаазын улам экижидип, найыралын моон-даа соңгаар быжыктырып, бот-боттарын эки билчип алырынга улуг көвүрүгнү салган.

Үк рейсти боттандырарынга база бистиң Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы нацияларының төлээлери киришкен. Самолёттуң экипажының баштарыкчызы ужудукчу-инструктор корей Валентин Ли, самолеттуң командири орус Сергей Евстигнеев, ийиги ужудукчу орус Александр Зырянов, бортмеханиктер тыва Николай Олчей, хакас Александр Тогочаков болгаш өскелер-даа киришкеннер.

Кызыл биле Фрунзе аразынга бир-ле дугаар ушкан пассажирлер үк самолёттуң ужудукчуларынга улуу-биле өөрүп четтиргенин илередип, шак ындыг дорт рейстиң ажыттынганынга магадап турдулар. Оларның аразында бистиң чаңгыс чер чурттуувус Шолбан Сарыг-Доңгак база бар болду. Ол эрткен чылын Тээлиниң эртемак школазын дооскаш, Фрунзениң авиация-техниктиг училищезинде өөренип кирип алгаш, кышкы хыйырлылганың үезинде чаныл чораан, эгидип кел чытканы ол.

[illegible] ужудукчулары Казахстанче моон мурнунда чаңгыс-даа катап ужуптаан. Олар баштайгылары болганнар. Алма-Атаның аэропорту Совет Эвилелинде эң улуг. Мапаа ССРЭ-ниң хоорайларындан аңгыда Азия диптиң өске күрүнелеринден келген самолёттар база хөйү-биле хонуп, моон таварып эртип турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде ТУ-144 дээр кайгамчыктыг совет лайнер Москвадан баштайгы техниктиг болгаш пассажирлерлиг рейизин Алма-Атаже кылганы-даа таварылга эвес. Ам ол аэропортта Совет Эвилелиниң эң аныяк автономнуг республиканың авиачел кыргыс чоннуң амыдырал-чурталгазының дугайында дыка хөй солун чүүлдерни билип алдывыс. Оларның аразындан Фрунзениң чаа аэровокзалын улуг сонуургал-биле магадап көрдүвүс. Үш каът чаа аэровокзалдың шупту болүн эң чараш мраморлан тулуп, каастаан. Ооң иштинге кире берген кижи, ооң чырык, делгерин кайгап хаптаг. Хоорем чокка чугаалаарга, ооң узун дурту 300—400 метр хире шөйүлүп чоруткан. Аэровокзалдың кыргыс улустуң националь [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] аэровокзалдың [illegible] ...

Шолбан училищезин дооскааш база ужар чүүл шугумунга ажылдаар. Ынчангаш ол Кызыл — Фрунзе аразынчын агаар оруун ажыткан ужудукчуларга чергаарланып, оларга бичии адаарган-даа [illegible] чугаалады. Кайчан билир ам бичии [illegible] эртерге ол боду база бедик чергежилдиг ужудукчу апаргаш, чүгле бистиң чуртувустуң иштинге чаа-чаа агаар оруктарын ажыдар эвес, а харый делегейниң өске чурталы-биле харылзажыр авиа[illegible] ажылдары чага[illegible].

Найыралдың база бир улуг оруу ынчаар салдынган. Ону Тываның ужудукчулары [illegible] ажыттынар СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасказаттар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ол рейсти кылган ужудукчулар (оң талазындан) В. Ли, А. Зырянов, С. Евстигнеев болгаш А. Тогочаков олар кыргыс улустуң алдарлыг ыраажызы, шулукчузу Токтогулга тураскаалдың чанында; Алма-Атаның аэропорту; Фрунзеде чаа туттунган цирк бажыны.

АВТОРНУҢ фотолары.

«Идегелдиң көружү» деп чүүлге хамаарыштыр

БОДАЛЫМ МЫНДЫГ

А. Арапчорнуң «Шын» [illegible]лунда «Идегелдиң көружү» деп чүүлүн номчааш, бодумнуң бодап келген бодалдарым-биле ында чүүлдер дүгжүп турар болду. Мында кол маадыр Ваня Моңгениң амыдыралын, ооң кижизидилгезин чамдык өскелер-даа өөреникчилерниң чуртталгазында таварылгалар [illegible] бижээн турар-дыр.

Мен бодаарымга, Ваняның авазы частырыгже кирип эгелеп берген, ынчалза-даа боданып эттинериниң өйүнде, эш-өөрүнүң дескимнеэзин алырының үезинде келген-дир. Чер кырында кижи амытанга чүү таваржыпазыл! Ол чүгле салым хуудан болур эваар. Ваняның ачазы электеп чок апарган. Ам канчаар, өлген-биле кады өлүр эвес. Серж[и]маа Оюновнага кижиниң чурталгазының кол торулгазы—уругларын өстүрүп кижизидери, оларның өөрениринге дузалап, болдунгу дег таарымчалыг байдалды тургузуп онаажып келген-дир. Ол [illegible] ажыг-шужугге алыскаш арагаже [illegible] эгелээн. Ажы-биле чугаалаарга, бистиң бот арткан ада, ие кижилерниң бир кошкак талазы бо ла болгай. Ооң түңнелинде уруг-дарыының өөредилгезин кошкап, школазын ара каап, ажыл-даа кем-херек үүлгедиринге-даа киржи бээри база [illegible].

Математика башкызы Сан Сановичиниң оолдарның чокшу бергенин ужур-шылдын-даа магап көрбейн, буруулуг-ла чүве Ваня дээн ышкаш, ону сегирип алырга, Сергей дээр оол эжин хол адаанга бергеледип каан. Бо дээрге башкыларга кичээнгей, серемчилелди берип турар-дыр. Мен Сан Сановичиге хөрленир-дыр мен. Башкы: «Хулиган, класстан үнүп чор!» —дээн, а өөреникчи «Арагачы ачазының оглу»—дээн. Бо ийи домак ындында-ла бергедеп чораан Ваняга кайы хире дар болганыл? Ону чугаалаары берге.

Шак-ла мындыг таварылгалар элээдилерниң мөзү-шынар кижизидилгезинге берге байдалды таварыштырып турар дээр мен. Бо бүгүден канчап чайлап үнерил? Ада-ие-биле школаның харылзаазын улам күштелдирип, «берге» өөреникчилерниң амыдыралын бүгү тала-биле өөренип, оларга дузалаары болур. Бистиң башкыларывыс ада-иелер-биле харылзааны тудуп, оларның өг-бүле бүрүзүнге чедип турар. Ынчалза-даа ийи-чаңгыс хандыр өөренип көрзе чогуур чүүлдерни өскелер-биле деңнеп көрүптер таварылгалар турар боор. Ынчангаш хамааржыр хөй-ниити организациялар уруглар кижизидилгезинче үргүлчүнүң кичээнгейин күштелдирери чугула.

И. БЮРБЮ.
Улуг-Хем район, Ийи-Тал суур.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ-ДЫР

Амгы үениң база бир чугула айтырыы — элээди оолдарның кижизидилгези болур. Бо дугайында 1981 чылдың январь 22-де үнген «Шын» солунда Алексей Арапчорнуң «Идегелдиң көружү» деп чүүлүн номчуурга кижиниң сагыш-сеткилин хөлзедип, алачайгаар-ла ында бижиттинген кижилерге дузалаксаазы азы арга-сүмезин бериксээри кээр-дир. Чүге дээрге элээдилер ындыг таварылгада ийи оруктуң белдиринге келген турар-дыр.

Бо айтырыгга башкылар ада-иелер ыттавайн барып болбас, боттарының арга-сүмезин ажыт-чажыт чогу-биле чугаалажырын сүмелеп турар.

Мында Ваня Моңгениң салым-хуузу берге оруктче кире берген-дир. Ындыг бе дээрге оолдуң бодунуң сагыжы эк, сеткили эки. Школадан үнгеш, кежээни школага кирип алыг деп [illegible] чүүле авазынга дузалажыр дээн бодал болур. Ооң авазы ындыг кончуг-ла арага[ны] эвес. Чүгле ындыг чүвеге хандыкшылдыг, ынчалза-даа эш-өөрүнүң багай салдарындан үнүп чадап чоруур индеңдир. Ындыглар кайы хөй. Бо дээрге база бир чугула айтырыг-дыр. Шынап-ла идегелдиң көружү херек.

Бо чүүлде Сан Санович чиктиг башкыларның бирээзи. Кажан ийи оол чокшу бээрге, Ваняның холун долгай тудуп турда, директор кирип кээрге чүвениң аймыс ужурун тодаратпаан хирезинде: «Ваня анаа олурган эжин эттеп тур» деп мелээлээри ооң кижилер-биле, өөреникчилер-биле эреңгей ажылдап көргүзүп турар эвес чүве бе? Ооң удурткан клазында шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш деп чүвениң чок, бары билдинмес. Кажан семис оол Ваняны хартыктыр тепперге ынчан алгыржып, эваа көрүкчүлер эвес болганы, орай дүне «Блатной», деп шолалыг оолга безин чеде берген чүвени улам хөөктүрүп, багай чүвеже улам күткүрүп көөр бис. Мында чажыт «дагдынчыы» бак чүвеже оолдарны чыгап турар. Ындыглар кайда-даа бар. Оларга удур бүгү хемчеглерни алырынче кичээнип турар-дыр.

Ваня Моңгениң өг-бүлезин кандыг байдалда деп чүвени хайгаарап көргеш, Сан Санович ийылга таваржы бер часкан. Манаа Ваняның ол башкызын хүндүлээри, башкының бедик ат-алдары хулиганны болакдырыпкаан, моон алгаш көөрге, башкылар болгаш школа, хөй-ниит кижизидилге ажылын бүгү талазы-биле харылзаалыг кыдыып чорудар болза, бүгү кем-херек үүлгедиглеринден элээдилерни чарып ап болурунуң аргазы бар-дыр.

Чоокка чедир өөреникчилер башкы бүрүзүн аажок хүндүлээр турду. Амгы үеде боттарының башкыларындан өске башкыларны тоовас, харын-даа базып каа дег маңнап эртерлер. Чоокта чаа бистиң школаның бир булуңунга баарымга, көлек оолдар таакпылаан турлар. Эң бичээзи 4 класс, эң улуу 7 класс. «Ойт, канчап бардыңар!» дээримге бичиилер үне халыды, а «ажылары» тоор чок, таакпылап турлар. Ооң башкызынга барып чугаалаар ужурга таварыштым. Баштай таакпылаар, ооң арагалап эгелээр болгай. Таакпы болгаш арага өртээ кайыын кээп турарыл?

Кижизидилгениң чугула айтырыынга дүүштүр кодурген чүүлдү кижи бүрүзү кичээнгейлиг номчуп, хурал-суглаага чугаалажыр болза эки деп бодаар мен.

В. СОДУНАМ
Чөөн-Хемчик район.

ФИГУРИСТЕР ДУГАЙЫНДА

ИНСБРУК. (СЭТА). Манаа [illegible] хоозулган Европа чемпионадынга киришкен совет команданың фигуристери эң хөй «алдын» шаңналдарны — 2 алдын, 1 мөңгүн, 2 хүлер медальдарны алгаш, чаңганнар. Ниитизи-биле дөрт чүүл оюннуң ужунге бистиң төлээлеривис тиилекчи азы шаңналдыг черлерни ээлээнин сагындырза артык эвес. Ежеш чуңгулаашкынга Ирина Воробьева биле Игорь Лисовский, чаңгыс чуңгулаашкынга Игорь Бобрин бир дугаарында делегей чемпионнары болганнар. Спортчу танцыга мөңгүн медальды Ирина Моисеева биле Андрей Миненков олар чаалап алганнар. Ежеш танцылар Марина Черкасова болгаш Сергей Шахрай, Наталья Линичук болгаш Геннадий Карпоносов олар хүлер шаңналдың ээлекчилери болганнар.

Херээжен фигуристерниң чаңгыс кижи чуңгулаар оюнунга ССРЭ-ниң командазы медаль чаалап албаан. Швейцарияның төлээзи Дениз Бильман бир дугаарында чемпионнаан. Югославиядан келген Санда Дубравчич болгаш Клаудия Кристофич-Биндер (Австрия) олар шаңналдыг черлер[ни] ээлээннер. Ынчалза-даа 17 харлыг Кира Ивановаңың че[illegible] дугаар черни ээлээнин бо[лгаш] шиншкин деп санаар херек. Ол дээрге, хараазында болур Европа чемпионадынга бистиң ийи херээжен спортчувус киржири ол.

Инсбрукка болган ол чемпионаттың дугайында чугаалап бээрин фигурлуг чуңгулаашкынның суралгыг мастерлеринден СЭТА-ның корреспонден[illegible].

Олимпий оюннарының ийи дакпыр чемпиону Александр ЗАЙЦЕВ: [illegible] төлээлериниң тиилелгезин черле ындыг болур ужурлуг тиилелге деп санаар мен. Олар бо сезонда Москвага болган ужуражылгага тиилелгени чедип алганнар болгай, чурттуң чемпионадынга ийиги черни ээлээннер. Оларның тергиин эки белеткелинге тренер Тамара Москвинаның улуг рольдуг болганын демдеглээр апаар. Фигурлуг чуңгулаашкынның ол хевиринге тиилелгелер удай-удай чедип алдынып турары черле өөрүнчүг болбайн аан.

Барыын Германия чурттуг ежеш чуңгулакчылар Ригель болгаш Випшиц олар бистиң эйымылдыг удурланыкчыларывые дээрзин чемпионат көргүстү. Олар техника-даа, халыышкын-даа ындыр талазы-биле шыырак белеткелдиглер-дир. Оларның моон-даа соңгаар улам күштүг белеткенип чу[гаа]лажыр.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

Өске ийи ежеш ойнакчыларның дугайында чүнү чугаалаар сен дээрге, боттарының аргаларын ам-даа чедир ажыглаваан деп санаар мен.

Делегей чемпиону, Европаның хөй удаа чемпиону Эммрих ДАНЦЕР (Австрия): Казинс, Хоффман болгаш Ковалев олар киришпезе-даа эр улустуң аразынга ужуражылга элээн чиңге байдалга эрткен. Оларны солуп келгеннер черле шыырак спортчулар болду, бо чемпионатка эң тергиин беш [illegible].

[illegible] Франция Симон, Шрамм (ГФР), Шульц (ГДР) оларның көргүзүглери мени аажок сонуургатты. Оларның моон соңгааргы ужуражылгазы улам сонуурганчыг болуру чугаажок.

Олимпий чемпиону Людмила ПАХОМОВА: Спортчу танцыга Европа чемпионадынга бир дугаарында мындыг аштырыышкынга таваржытывыс. Ынчалза-даа ону катыглап кылдыр санаан хереэ чок: спортка аштырыышкыннар черле турар. Чүгле ының түңнел үндүрер херек. Англи ойнакчылар — [illegible] удурланыкчылар болдулар. Ооң кадында Тор[illegible] талазындан элээн «кадыг» сүттелаашкын болду.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Олимпий чемпиону Беатрикс ШУБА (Австрия): [illegible] [illegible] (ГФР) [illegible] [illegible]

[illegible] Кристофич-Биндер [illegible]

[illegible] Кира Ивановаңың [illegible]га оюнун сонуургадым. Ол дугайында солуннарда бижээним чүүлдерге база демдеглеп турган мен.

ХОККЕЙ МАРГЫЛДААЗЫ

Мугур-Аксы суурда Мугур [х]емниң дожунга хоккейге Мөнгүн-Тайга районнуң бирги чери даяш маргылдаазын ВЛКСМ райкому организастап эрттирген. Орта район ниитиден 7 шилиндек команда күжүн шенешкеннер. Ийи хүн үргүлчүлээн чиңге демиселдиң түңнелинде «Малчын» совхозтуң хоккейжилери өскелерден кылганып, диңмиг болгаш чараш ойнну көргүзүп, чаңгыс-даа аштырышкынга таварышпайн, бирги черни бүүрепдин-биле ээлээннер. Ийиги черни район төвүнүң шилиңдек командазы, үшкүзүн районнуң херелекчилер ниигилелиниң найыралдыг командалары түс-тузунда үлешкеннер.

Тиилекчи болган командаларны ВЛКСМ райкомунуң шилчиң чорууур кубогу бала диплом болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

Х. ЧҮЛДҮМ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага чуга булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 30-35, чамдык черлерге 22-27, хүндүс 17-22, чамдык районнарга 7-12 градус соор.

Автоорукттарга эртенги шактарда туманнаар.

Кызылга шоолуг эвес булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 32-34, хүндүс 17-19 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океанда кижилер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00 16.50, 18.40 (узуткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 28 Сыдысчыгаш болгаш Баба-Яга Сыдысчыгашка удур» 9.40, 15.00, «Сөөлгү [illegible]» 11.10 13.00, 16.30, 18.20, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынны чорукту уразин» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги суга[illegible]. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.35 «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.40—[illegible] 10.45—12.00 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Орус дылга өөренип тур бис». Телевизээл 12.15—[illegible]

[illegible]30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.50—Документалдыг фильмнер программазы. 15.40—«Төрээн бойдус». 16.00—«Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.30—«Шыдырар школазы». 17.00—«Чаш чылдарым». А. Фадеевтиң чогаалдары 17.40—«Бистиң адрезивис —Совет Эвилели». Ашхабадтан [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.05—«Чүс оруктуң бирээзи сээниң». 18.35—Телемедээлер

МОСКВАДАН

[illegible]45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

[illegible]00—Телемедээлер

МОСКВАДАН

19.15—«Үе» программазының почтазы». 19.50—«Карл Маркс. Аныяк чылдары» Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 —М. В. Келдыштың төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болуруңга. «Мстислав Келдыш». Документалдыг фильм. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң ЭА-ның ол[illegible] П. [illegible] [illegible] — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—«Горнистер, харылаңар!». 18.35—«Хенертен келген Мишка дугайында», Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Вова деп бөрүнүң Марска четкени». Ойнаар кыстар фильми.

МОСКВАДАН

19.00—Совет ырларының концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.15—Документалдыг фильмнер программазы. 19.50—20.50—«Ынак операларывыс арыннарындан». Фильм-[illegible]

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-61, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 [illegible] секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] информация килдизиниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17868 Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

[illegible] Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (11534) | 1981 чылдың февраль 12, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ШКОЛА ТУДУГЛАРЫ

УЛУС өөредилгезиниң талазы-биле партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың декабрьда хүлээп алганы «Нийти билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин болгаш күш-ажылга белеткелин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Аныяктарның ортумак билиг чедип алырынга таарымчалыг школа четкизи тургустунган. Беш чыл иштинде чүгле ортумак школаларның саны 78 турганындан 96 чедир өскен, ам ында республиканың 64 муң ажыг өөреникчилериниң 83 хуузу өөренип турар. Оңгу беш чылда нийти билиг школазының сески клазын 28 муң ажыг уруглар дооскан, 26 муң чыгам оолдар, кыстар нийти болгаш тускай ортумак эртемни чедип алганнар, азы ортумак эртем чедип алган аныяктарның саны тоску беш чыл-биле деңнээрге чеди муң беш чүс кижээ хөй болуп турар. Ол үениң иштинде школаларның өөредилге хуузу 97,8 турганындан 99,2 хуу чедир өскен болгаш чаңгыс класска катап олурган өөреникчилерниң саны 2,7 катап кызырылган.

Эрткен беш чылда школа назыны четпес уруглар албан черлериниң саны 203 турганындан 214 чедир өскен болгаш ында 16 муң ажыг бичии чаштар хаара туттунган. Чаа школалар болгаш уруглар садтары туттунуп немешкен. Сөөлгү беш чылда 12 муң хире олуттуг, оруннуг школалар, интернаттар, уруглар садтары республиканың школачыларынга болгаш бичии чаштарынга белек болган. Ыраккы О. Шынаага болгаш Саглыга, Арысканга, Кызыл-Мажалыкка, Дерзиг-Аксынга, Өөкке, Торгалыгга, Кызыл-Тайгага, Хөр-Тайгага, Кочетовога, Чаа Чаа-Хөлге болгаш өске-даа көдээ суурларга спортзалдыг чаа болгаш алгыды тудкан школалар ажыглалга кирген.

Школага өөредилгени кабинеттиг системаже шилчидери, узаткан хүн бөлүктерин тургузары, класстан дашкаар ажылдарны чорудары ооң өөредилге баазазындан болгаш тудуг-суурундан дорт хамаарылгалыг. Эрткен беш чылдың түңнели-биле алырга, республиканың школаларында ийиги ээлчегде өөренип турар өөреникчилерниң саны кызырылбаан болгаш 1976 чылда турганындан 1980 чылда беш хуу өскен. Мындыг байдалдың тургустунуп келгениниң кол чылдагааны чүл дээрге, школа, уруглар албан черлерин тударынга күрүнеден үндүрүп турар капитал салыышкыннарны тудуг организациялары чыл санында-ла чедир шиңгээтпейн келгенинде боор турар. Оон түңнелинде эгелеп каан тудугларның чогуур үезинде ажыглалга кирер хуусаазы ийи-үш катап узап турар. Оңгу беш чылда Советтер шугуму-биле болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле школаларны ажыглалга кирериниң планы 55,7 хуу, школа назыны четпес уруглар албан черлериниң тудуу 67 хуу күүсеттинген.

1980 чылдың түңнели-биле алырга, школа тудуунуң капитал салыышкынындан ийи миллион хире рубль шиңгээдип алдынмаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг эргелелиниң шугуму-биле 59,7 хуу, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле школа, уруглар албан черлеринге хамаарышкан тудугларга салдынган акша-хөреңгини шиңгээдири деңге кезин безин четпээн.

1980 чылда ажыглалга кирер турган Кара-Хаак болгаш Шамбалыг суурда школаларны Көдээ ажыл-агый министерствозу дээштиг хемчег албайн, тудуун шуудадып шыдаваан. Ылаңгыя «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны школа тудугларынче кошкак кичээнгей салып турар болгаш Хандагайты, Баян-Кол школаларынга 1980 чылда көрдүнген тудуг-монтаж ажылының чүгле 20 хуузун күүсеткен. «Тыва көдээ тудуг» трест Самагалдай школазынга көрдүнген 205 муң рубльдиң капитал салыышкынының чүгле 90 муңун шиңгээткен.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Эрзин суурга 720 олуттуг, Кызыл хоорайга 1568 олуттуг школаның тудуун доозары болгаш 280 олуттуг уруглар садын Советтер шугуму-биле ажыглалга кирери көрдүнген, ол ышкаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле Кара-Хаак, Шамбалыг, Сесерлиг суурларга школаларны база тос совхоз төвүнге уруглар садтарын тудуп ажыглалга кирери планнаттынган. Школа тудуунуң темпизин дүргеледирин, бердинген капитал салыышкыннарны долузу-биле шиңгээдип алырын тудуг организацияларындан болгаш партия, совет органнарының удуртукчуларындан амыдырал негеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев 1980 чылдың октябрь Пленумунга чугаазынга улус өөредилгезиниң айтырыгларын хүн бүрүде кичээнгейни кошкадып болбас социал айтырыгларның бирээзи деп чугулалап демдеглээн.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде улус өөредилгезиниң улам хөгжүүрүнче, уругларны кижизидеринге эң таарымчалыг байдалдарны тургузарынче угланган хемчеглерни айыткан. Ол хемчеглерге школа болгаш уруглар албан черлериниң тудуун калбартып, оларның материалдыг баазазын экижидери база хамааржыр.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 11 ХОНУК АРТКАН

АВГУСТУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Аккумуляторщик Хевеңмей Самбалдайович Сат Кызылдың пассажирлер АТБ-зинге сес чыл ажылдап келген. Ол бодунуң мергежилин эки билири-биле болгаш аңаа ханы бердингени-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Хоочун аккумуляторщик партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бүдүрүлгениң ажылчыннарының ортузунга 1980 чылда организастаттынып чорууттунган чарышка тиилекчи боор шылгараан, «Профессия талазы-биле эң дээре» деп атты чедип алган. Оңгу беш чылдың доозунчу чылының планныг онаалдаларын 118 хуу күүсетнеш, 1981 чылды чедиишкиннииг эгелеп, январь айда алган хүлээлгезин 105 хууга күүсетнеш, мурнакчыларның одуруунда кирген. Мурнакчы аккумуляторщик Х. С. Сат 1981 чылдың август айның үлүүнге кирип ажылдап турар.

Коммунист Х. С. Сат хөй-нийти херектеринге база эки киржилгелиг. Коллективте тургустунган улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип келген. Бөлүктүң кылып келгени рейд-хыналдаларынга доктаамал киришкеш, таваржып турар четпестерни дарый чайладырынга боттуг дузаны чедирип турар.

Хоочун ажылчын ынаа мергежилиниң чажыттарын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып бербишаан, оларга бодунуң үлегер-чижээн көргүзүп келген.

Коммунист Х. С. Сат партийжи съездиниң ажыттынарынга чедир ийи айның планныг онаалдаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Райондан медээлер

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

100-ТЕН 105-ТИ

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында хойжу бригадада (бригадири Ч. Салчак) мал оолдаашкынын чедиишкинниг эрттирип турар. Бригадада төрүүр 2865 хойнуң 80 хуузу оолдапкан, оларның чаш төлү онча-менди камгалап алдынган.

Партияның XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин чамдык хойжулар күүсеткен. СЭКП обкомунуң кежигүнү Сарыг-оол Сарыглар, Болат-оол Хомушку, Окпан-оол Кужугет олар төрүүр хой бүрүзүндең хураганы камгалап алганнар.

Эң ылаңгыя дуржулгалыг хойжу Окпан-оол Алыйевич Кужугеттиң көргүзүү бедик. Ол 261 төрүүр хоюндан 273 хураганны онча-менди камгалап алган. Партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир төрүүр 100 хойга онаашкыр 105 хураган камгалап алыр дээн хүлээлгезин хойжу күүсеткен. Төрээн хойларның болгаш чаш хурагаларның күш-шыдалы эки. Мал чеми четчири-биле бар.

РАПОРТТААН

Кызыл-Мажалыкта № 74! КМК-да Кужугет Саннытович Шойдар-оолга удурткан комплекстиг бригада оңгу беш чылдың планын 1979 чылда бүрүнү-биле күүсеткеш, ам 1982 чылдың апрельдиң үлүүнге кирип ажылдап эгелээн. Ниитизи-биле бригада оңгу беш чылда 1 миллион 105 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, беш чыл планын 140,9 хуу күүсеткен.

Тодаргайлаарга тудугжулар беш чыл иштинде 49 ийи аал чурттаар, беш бир аал чурттаар чурттаалга бажыңнарын база беш мал кажааларын ажыглалга кирген. Бригаданың 12 кижи составтыг кежигүннери партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бирги кварталда кылып чорудар 55,3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээнгеш, ам «Барлык» совхозта ийи аал нийти чурттаар бажыңның тудуун чорудуп турарлар.

М. ХОЮГ-ООЛ.

ФАБРИКАДА

«Тыва даг-дүгү» комбинатының болбаазырадылга фабриказының демдеглел журналында «300 тонна» деп сан көстүп келген. Ол коллектив январьның эгезинден бээр херглекчилерже ол хире сорттуг даг-дүгүн чүдүрүп чоруткан. Фабриканың ажыл-иштиилери шалыпчы бедик түңнелди партияның XXVI съездизинге алдар болдурган чарыштың ачызында чедип алган. Коммунистерниң улуг шуулганының ажыттынар хүнүнге чедир комбинаттың бир муң хире ажылчыны хуузунда ийи ай онаалдазын күүседирин хүлээнген.

Болбаазырадылга фабриказының болгаш үүрмектеп сорттаар комплекстиң ажыл-иштиилери ол чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Коммунист Ондарның удурткаы бедик сорттуг руда болбаазырадыр ээлчээ пландан ажыр 80 тонна бедик шынарлыг продукцияны берген. Бодугүн руда арыглаар цехте улуг мастер С. Кротовтуң ээлчээ үе-шагы база-ла мурнай берген.

Комбинатта даг массазын ажылдап кылырының хемчээли база өскен. Чыл эгезинден бээр ийи чүс муң тонна даг массазы кирген. Ол дээрге доктаадыткан нормадан ыңай чоор.

(Бистиң корр.)

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

ЧЕРКАССЫ. (СЭТА). Карбамид бүдүрер талазы-биле автоматчыткан улуг комплекс Черкассының «Азот» деп бүдүрүлге каттыжыышкынында ажылдап эгелээн. Тудугжулар ол улуг комплекстиң тудуун хуусаазындан он бир ай бурунгаар доозуп, ажыглалга кирген. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш күш-ажылчы ол тиилелгениң үндезини болган.

Тудугжулар бригадазының бригадири, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Н. Буланцевтиң удурткан тудугжулары социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

АМГЫ ҮЕНИҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ ЭРТЕМДЕНИ

Совет эртем болгаш инженер бодалдың эң көскү чедиишкиннери академик М. В. Келдыштың ады-биле холбашкан. Шылгараңгай эртемденниң, Социалистиг Күш-ажылдың үш дакпыр Маадырының, идепкейлиг хөй-нийти болгаш күрүне ажылдакчызының төрүттүнгенден хүнүнден бээр 70 чыл болганынга тураскааткан ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының байырлыг хуралы Москваның эртемденнер бажыңынга февраль 10-да болган.

Хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Г. И. Марчук, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының удуртукчулары, министрлер, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары олурушкан.

ССРЭ-ниң ЭА-ның президентизи академик А. П. Александров М. В. Келдыш дугайында чүве чугаалааш, эртемденниң эртем ажылдыышкыннары ада-чурт эртемниң болгаш техниказының эң чугула адырларынга бурунгаарлаашкынга улуг идиглиг болганын демдеглээн.

Академик Н. Н. Боголюбов бодунуң илеткелинге М. В. Келдыштың үндезин болгаш дугаалал математикага салыышкынынга тураскааткан. Амгы математиканың бүгү аргабурлавырларын чаа техниканың, улетпүрнүң, камгалалдың чугула сорулгаларын шиитпирлээринче кайтамчык математик талантыларын инженер-механиктиң болгаш шинчээчиниң урам мергежили-биле каттыштырып турган М. В. Келдыш угаан деп, ол демдеглээн.

М. В. Келдыштың механика талазы-биле ажылдарын академик Л. И. Седов хуралга сайгарып чугаалаан. Чартык чүс чыл бурунгаар МКУ-нуң доозукчузу Мстислав Келдыш ЦАГИ-те (төп аэрогидродинамика институду) келген болгаш институттуң эртемденнериниң база инженерлериниң аразынга көскү черни ээлей берген. Ада-чурттуң ужар чүүл техниказының деңнелгезинге улуг салдарлыг болган бөлүк шинчилелдерни ол бо институтка кылып чоруткан.

Ракеталарны болгаш космос техниказын чогаадып тургусканы, космос делгемин шинчилээри база шиңгээдири, планеталар аразынга ужудуушкуннар үезиниң эгези М. В. Келдыштың ады-биле дорт холбашкан. Эртемденниң ракета тудуушкунунуң болгаш космонавтика талазы-биле ажылдарының дугайында илеткел кылган академик В. С. Авдуевский бистиң чурттуң космонавтиканың хөгжүлдезинге кайгамчык улуг салыышкынны М. В. Келдыш киирген деп демдеглээн.

* * *

Эртемденге тураскаалы — Москвада мемориал самбыраларны тургускан. Оларның бирээзин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының дугаалал математика институдунуң бажыңында, өскезин — Воробьевск шоссезинде оон чурттап турган бажыңында тургускан.

Мемориал самбыраны Рига за Горький аттыг кудумчуда эртемденниң чурттап турган бажыңында база тургускан.

(СЭТА).

МОСКВА. «Ленинчи комсомол—СЭКП-ниң XXVI съездизинге» — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде ажыттынган аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының улуг делгелгезиниң ады ындыг.

Аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының бүгү-эвилелде көрүлдезиниң аныяк чаартыкчы-киржикчилериниң он муң ажыг ажылдарын делгелгениң 25 кезектеринде көргүскен. Эрткен беш чылда олар улус ажыл-агыйынга 5,8 миллиард рубль экономиктиг ажыктыг 4,6 миллион чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны ажыглап киирген. Социалистиг чарыштың тиилекчилери 320 комсомолчу-аныяктар коллективтериниң ажылының мурнакчы дуржулгазын делгелгеде көргүскен.

ЧУРУКТА: делгелгениң бир кезээнде.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты И. П. Прокопенкога тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ыры уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге киирген салыышкыны дээш Забайкальениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң ыры болгаш плеска ансамблиниң хорунуң солизи Иван Петрович Прокопенкога Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың февраль 11.

Дүвүренчиг медээ

КЫШТАГЛААШКЫН — ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

БИЧЕ-ШООЛ: кудук чанында, а суг чок

Биче-Шоолдың Кызылче көрүнген бир оюн өрү кышкы тас орук-биле халдып ор бис. Ховунуң хары ындыг-ла улуг эвес, оът-сигенниң бажы саргартып саглаш берген көстүп турган.

Бүүрелчиниң ээзиниң ажыл кээривиске хөй хой кара чайт кылдыр чаттыла берген, оруувус аксында оъттап чорлар. Аъттыг кадарчызы чанында. Кодан хойга чоокшулап кээривиске, олар машинадан хоярхамаан чок. Харын-даа алгы кышкы-биле долгандыр үглеп келди.

— Орта хойлар боор бе? — деп, чолаачывыс кайгай берди.

— Бастырып кааптазын, боларын!

Доктаай бердивис. Хойларның ээзи бо хүлүмзүрүй аараа чоргуп келди. Назыны ындыг-ла улгатпаан хире күдер шыырак эр.

— Хойлар силерниң мыры ңай базып каар часты бе? — дээш, амыр-мендии солушкан соонувуста, хойжу каттыра-дыы.

— Орта хойлар бе бо?

— Хөөкүйлерниң суг сөөртен машина деп бодааш, үглеп турарлары ол-дур ийин. Суг эккелбээнден бээр мырыңай беш хонуп тур.

Оон малчынның аалынга калы баргаш, ажыл-ижин сонуургап көрдүвүс. Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжузу Оюн Конганович Эртине болду. Малчынның кадайы Лида Ховалыг, дузалакчызы Хомушку Маңган-оол сүглар өдек аштап ширбээн турлар. Бежен шаа эрткен чылгы хураганнарны даштып чадагай кажаада үзүп каан, чем-даа чивейн, чанында улустаржы көрүп, алгырышкан турлар.

— Бо канчап чем чивес хураганнар боор?

— Суксаан чүвелер кайын чем чиир ийик—деп, Хомушку Маңган-оол харыылады. — Суг келбээнден бээр каш-даа хона берди.

Оюн Конганович 850 баш эрткен чылгы хураганнарны азырап турар.

— Арай арык-доруктуг 150 хураганны аңгы үскеш, сиген-чула-биле чемгергеш, далбыйлаап черге аппарып кадарып тур бис—деп, хойжу чугаалады. — А бо 50 хураганны мурнуу тургузу азырап тур бис.

Ниитизи-биле бо коданда хойнуң байдалы эки, холун арттыр эстереп баксыраан чүве чок. Өдекте сиген, саван курлавыры элээн бар. Хураганнарны менди кыш ажырар дээш кодан чылда өөлери арсс, шудургу ажылдап турар. Бодунуң хүлээлгезинге хамаарыштыр Оюн Эртине мынча диди.

— Бо хураганнарның баш саның 98 хуудан куду эвес кылдыр камгалап алырын хүлээнген улус бис. Амдыызын за менди, деңгел-кужу эки тур. Дүкту бир башка онаашкыр 2,2 кг-ны алырын хүлээнген бис. Амгызы ышкаш.

генни белеткээрин, 10 тонна өдекти белерин хүлээнген кижи мен.

— Байдал эрткен чылдың дан канлыгыл?—деп хойжу дан айтырдывыс.

— Эрткен чылда деңнээр ужур чок, хүр-дүр. 1980 чылдың бо үезинде бистиң совхозтуң бо мынчаар турган ко-

«Коммунизмниң херели» совхозтуң удуртукчуларының кичээнгейинге

ргулчу мынчаар, суг бербес турар болза, арбын дүк алыр деп бодаан хереэ чок. Суг ишпээн хойнуң дүгү өлүгле-дир, торлап дужуп каар чүве болгай.

. База бир бүүрелчинде кажаа-хоорай, өглер көстүп келди. Ол-ла совхозтуң хойжузу Оюн Мандалович Кангыл-оол кыштаа.

— 900 ажыг ийи харлыг эртер кадарып тур мен—деп ол чугаалады. — Иргтерниң күш-деңгели эки-дир. Боларның баш саның бүрүн камгалап, бирээзинден-не 2,5 кг дүгүү алырын, 15 тонна сигенни...

ханнарынга хой чулап олуп келээн чүве болгай. Ам чугаар хамаан чок, күш-деңгели бедик олчаан мал-дыр бо — деп, ол харыылады. — Ынчалза-даа четпес чүүлдер бар. Суг сөөрээри үзүктелир, автолавка айда ийи-ле келир, харны дал быйлаары база орта шуудавайн турар-дыр. Малды хүр-ле бооп, суг-биле хандырбас болза, дораан баксыраар болгай.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң Биче-Шоолда № 2 хойжу бригадазының он ажыг коданнарында малдың байдалы амдыызында эки. Кыштаг бүрүзүнде мал чеми: сиген, саван, сула четчири-биле курлавырлаттынган. Ынчалзажок малчыннарны суг-биле хандырып турары кончуг четпес. Чамдык коданнарга суг сөөртүр машина үш-беш хонук тургузунда келбээн болду. Өдекте тургузу азырап турар хойлар суг чок болган ужурунда, кургаг сиген, саванны орта чивейн турар. Бир эвес ынчаар турар болза, хой дораан арып баксыраар. Ынчангаш хойжуларның дүвүрээзин үндүрүп турары үндезинниг-дир. Чамдык коданнарда хойга сиген, саваң салып бээр шагжалар чок, оон уржуу-биле чемин анаа-ла өдекке төп турар. Хойлар саванны, сигенни өдек-биле холуй базып каап тар. Шагжаларны чаа кылып турар. А кылдынган шагжаларның шынары багай: шаараш черинде аразынче хой бажы кирбес, оны ыраар бажын сунган хой ышта тырта албастай бээр. Ындыг херекселдерни чайынга белеткеп алыр ужурлуг турган.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээнгей кошкак. Автолавка айда чүгле ийи катап келир. Ооң ужурундан Биче-Шоол хойжулары аъш-чем садып алыры-биле аъттыг Кызылче кирер ужурга таваржып турар. Автолавканы айда дөрт азы беш дээрге-ле үш катап келир кылдыр чүге организастап болбазыл?

Харны далбыйлаары база улуктелиишкинниг. Бистиң чораан аалдарывыска далбыйтыртпаандан бээр үш хонук ашкан. Оларлар далбыйлап турган тракторист машиназын бир коданда кааптааш, совхоз төвү чоруткаш, ол ховаар келбээн. Ынчангаш коданнарда малды доң шыырже сүрүп турар. Суг сөөртүп турар чолаачы Артур Ондар орта ажылдавайн турар. Чаңгыс машина суг эккелгеш, ону ийи кыштагга үлештирер. Суг алыр кудук ырак эвес, кызып ажылдаар болза, бүгү коданнарны хүннүң-не хандырып болур арга бар.

Кыштаглаашкында бо бүгү четпестер дээрге, аар-саар чүүлдер эвес-тир. Ынчаар турар болза, мал арып баксыраар. Чазын барып өлүп хораары чайлаш чок. Ынчангаш «Коммунизмниң херели» совхозтуң удуртукчулары кыштаглаашкында бар четпестерни чайладыр талазы-биле дарый дээштиг хемчеглерни алыр херек.

К. АРАНЧЫН.
«Шынның» тускай корр.

Национально-правовая ... [illegible]

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш ?

ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЛДА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында мал ажылынга чедиишкиннер амгы кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирериндег улуу-биле хамааржыр. Ону бэрымдаалааш, мал кыштаглаашкынының эгезинден-не партия райкому бо чугула айтырыгже кичээнгейни күштелдирген болгаш маңаа холбаштыр үстүкү партия, совет органнарының доктаалшиитпирлерин боттандырарынче угланган доктаалды хүлээп ап, хемчеглерни ажылдап кылгаш, ажыл-агыйларның дирекцияларынче, парткомнарже, оларда партия эге организацияларынче болгаш кодээ Советтерже чоруткаш оларның күүселдезин организастаар талазы-биле доктаамал хемчеглерни ап келген.

Совхозтарның 14 хойжу бригадаларының шуптузунда партия эге организациялары болгаш дөрт партбөлүктер ажылдап турар, оларда 127 коммунист хаара туттунган. Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирериңге олар улуг күш болуп, малчыннар ортузунга организакчы болгаш политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирген. Оон-биле чергелештир район база совхозтар төптеринде бүдүрүлгелерни, албан организация черлерин бүгү-ле бригадаларда бижиглээн болгаш олар малчыннарга янзы-бүрү шеф дузазын көргүзүп келген.

Мал кыштаглаашкынын хүр эрттирериңге партийжи удуртулганың, коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайында айтырыгларны «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарның парткомнары (секретарьлары Д. С. Чылым, К. Н. Хертек) доктаамал кичээнгейге ап, бо чугула ажыл эгелеп турда, ажылдап кылган хемчеглерниң күүселдезиниң контролюн күштелдирип турар. «Бай-Тал» совхозтуң беш хойжу бригадаларында парторганизацияларда коммунистер бүгү хойжуларның 13,7 хуузу. Бригада парторганизацияларының доктаамал эртип турар хуралдарында малчыннарның болгаш специалистерниң хууда харысалгазын бедидериниң, мал чемин чөп ажыглаарының, малчыннарның амыдыралының культуразын улам экижидериниң, сагылга-чурумнуң, политмассалыг ажылдың, оларның уругларының школада өөредилгезиниң талазы-биле болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалашкаш, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин организастаарының хемчеглерин ап турар. Ынчангаш бо ажыл-агыйның хойжулары эрткен-даа, бо-даа чылын кыштаглаашкынны эки эрттирип турар.

Ол совхозтуң Туралыгда, Даштыг-Тейде хойжу бригадаларында парторганизациялары (секретарьлары О. Б. Монгуш, М. Д. Доос) хойжулар ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны доктаамал күштелдиргенинден чыл бүрү багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Республиканың хойжу бригадаларының аразынга социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алган дээш оларга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобсовпрофтуң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломаларын, 600—600 рубльдан акша шаңналдарын тывыскан. Амгы үеде бо совхозта мал кыштаглаашкыны база-ла хүр чаагай. Ниитизи-биле мында төрүүр 8686 хой бар. Февраль 6—7-ге чедир олардан 6586 хой төрээн, алдынган хураган шуптузу онча-менди. Мурнакчы хойжу-коммунистер: Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны М. Д. Доос төрээн 216 хойдан 216 хураганы алган ол ышкаш Х. Таар-оол, И. Эренчин, А. Очур болгаш өске-даа хойжулар амга чедир төрээн хойларындан хураганнарны онча менди ап, доруктуруп турар.

Черле ынчаш, бо совхозтуң дирекциязы, мында партком, бригадаларда партия организациялары хойжуларның харысалгазын, билиг-мергежилин бедидер талазы-биле чугула хемчеглерни ап турар. Бир эвес малчын үш чыл удаштыр алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, малдың ажаалда-тежээлдезин зоотехниканың негелдезинге дүүштүр чорудуп, амыдырал-чуртталгазының культуразын бедидер, чурттап олурар бажыңының, оннуң база коданының девискээрин доктаамал арыг-шевер чорудуп келген, школада уругларының өөредилгези, сагылга-чуруму эки болза, ындыгларга I, II класстың малчыннары атты тывыскан. Оларның шалыңы 15—20 хуу немээр. Чүгле оңгу беш чылда бо ажыл-агыйда 41 кижиге I—II класстың малчыны деп атты тывыскан. Бир эвес малчын ол атты бүзүредиин шыдавас, хүлээлгезин күүсетпейн, сагылга-чурум үрептеп болза, оон ол адын дужаар. Ол чорук малчыннарның ажылга харысалгазын бедидериңге улуг идигни берип турар.

«Мурнакчы» совхозта партком, бригада парторганизациялары түс-түс хойжу коданнарда активтерни бижиглээн, олар малчыннарга лекция, беседаларны чорударындан аңгыда, херек апарган таварылгада практиктиг дузаны чедирип турар. Хойжуларның өөредилгезин организастаарының эптиг аргазын мында болдап кылган. Кичээлдерге бир понедельникте малчын ог-бүлези-биле ээп, а харазында херээжен ээзи кээр кылдыр таарыштырганы бүгү малчыннарның политиктиг билиин, мергежилин бедидер арганы берип турар. Ылаңгыя активчилер: совхозтуң гидротехниги А. Качыльдыр, тудугда учетчик С. Март-оол, машина-трактор мастерскаязынга септекчи Б. Серен-оол, механик Ш. Конгаа, агроном Д. Соржу болгаш өске-даа эштер малчыннарга эки дузалажып, чорутунган ажылдың дугайында отчеттарын, дыңнадыгларны парткомга берип, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап келген. Мында база кыштаглаашкынның байдалы эки, төрээн 5500 ажыг хойларның хураганы шуптузу менди алдынган.

Ниитизи-биле бистиң районнуң совхозтары 73602 шээр малды, 9502 боданы, 1182 чылгыны кыштагладып турар. Ол хире хой малды кыштыр чаагай ажырып, баш санын менди камгалап алыры, малдың ажаалда-тежээлдезин күштелдирери, чемин чөп ажыглаары, төрээн малдың чаш төлүн менди доруктурары, кышкы үеде мал продуктуларын көвүдедири улуг болгаш харысалгалыг сорулга. Ол чугула айтырыглар амгы үеде районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейиниң төвүнде турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң шиитпири-биле малчыннарже комплекстиг үнүүшкүннерни каш чыл улаштыр организастап келген. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң харысалгалыг ажылдакчылары, мал база кижи эмчилери, садыг ажылдакчылары, кол специалистер киирген ындыг бөлүктер малчыннарга практиктиг дузаны чер-черге көргүзүп турар. Малчыннарның коданнарынга баргаш кылган ажылдың түңнелин олар совхозтар төптеринге активтиң кужу-биле сайгарып көргеш, четпестерни чайладыры-биле негелде шиитпирлер хүлээп алыр бооп [illegible]. Бо чорук түс-түс малчыннарның, специалистерниң, бригадирлерниң харысалгазын бедидериңге, ажылдың деэштиин база тывызыын экижидериңге улуг идигни берип турар.

Оон-биле катап район төвүнде үстериг, тудуг, садыг коллективтери болгаш өске-даа албан организация черлери кыштагдаа база өске-даа үелерде шеф дузазын көргүзерин практиктеп келген. Ылаңгыя тудугжулар (септелге участогунуң харысалгазын бедидериниң, Тээли кодээ Советтиниң күүскомунуң болгаш өске-даа коллективтерниң удуртукчулары, оларда партия организациялары бо чугула ажыл-херекти бедик харысалга-биле көрүп турарын демдеглээр херек.

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш районнуң малчыннарының ортузунга улам калбарган турган. Оон ачызында съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир район бо чылдың ийи айларында күрүнеге эът, сүт садарының планын күүседир талазы-биле хүлээлгелерни боттандырар чоокшулап келген.

Ынчалзажок ниитиниң малын хүр чаагай кыштагладырының айтырыгларында шиитпирлеттинмээн сорулгалар, берге-лер эвээш эвес. Дээрзин чугаалаар херек. «Кара-Хөл» совхозтуң девискээринде хар улуг дүшкенинден байдал ээзин нарын боор турар. Ол ышкаш «Тээли» совхозта ылангыя оон Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында мал чемин курлавырын эвээжээн, ол-ла ажыл-агыйда мал чемин кээминевес сиген база дүгү черге то [illegible] фактылар турган. Ол бүгүге холбаштыр СЭКП райкому, райкүүском болгаш ол ажыл-агыйларның дирекциялары, оларда парткомнар Тандылап [illegible]. Район девискээринден хамаарыш келир белеткээр болгаш эргежок чугула өске-даа хемчеглерни ап турар.

Бистиң районнуң совхозтарының малчыннарын дүс-биле хандырар Барыын-Хемчикте агрохимлабораторияның ол хүлээлгезин багай күүседип турар. А ол ышкаш Кызыл-Мажалыкта Сельхозтехника каттыжыышкынның ажыл-агыйларда автомашиналарны, тракторларны арыг кезектер-биле четпес хандырып келген. Ол чүүлдер кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирериңге база чугула болгай.

Бүгү улустуң бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде эът-чем продуктулары-биле чонну, чиг-эт-биле чурттуң бүзүредиг хандырарының талазы-биле кодээ ажыл-ишчилерниң мурнунга улуг сорулгаларны айыткан, ону күүседир төлээде он бирги беш чылдың баштайгы чылындан-на улуг күжениишкинниг ажылдаар апаар. Ол улуг херекке төлептиг үлүгнү киирген турарын Бай-Тайганың малчыннары бедик хүлээлгезин кылдыр санааш, он бирги беш чылдың баштайгы чылында-ла бүрүнгаар базымнарны кылыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо чылын совхозтар мал ажылының продуктуларын улам көвүдетпишаан, күрүнеге 1500 тонна эътти, 510 тонна сүттү, 150 тонна дүктү садар. Төрүүр чүс малдан-на 90 хураганы, 80 бызааны 75 кулунну, бир хойдан-на 2,1 кг дүктү алыры, саар инектенне 1850 кг сүттү саары болгаш өске-даа хөй чүүлдерни чедип алыры социалистиг хүлээлгеде айыттынган.

Айыттынган сорулгаларны чедип алыры партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга, кодээ коммунистерге болгаш ажыл-ишчилерге шыңгыы шылгалда — мал кыштаглаашкынын хүр чаагай организастыг эрттирериндег улуу-биле хамааржыр апаар. Ынчангаш аңаа холбаштыр бүгү партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузары районнуң партия организацияларының эң чугула сорулгазы болур.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ.
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң Ленин орденниг Белоруссияның Компартиязының 50 чылы аттыг камвол комбинады чурттуң чиик үлетпүрүнүң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. А ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажыл байдалдарынче онзагай кичээнгейни мында салып турар. Албанның болгаш амыдыралдың нииити шөлү 22 муң дөрбелчин метр тудугларын комбинатта ажыглалда киирген. Дүнеки ээлчегниң ажылчыннары халас чемненир 500 олуттуг чаа столоваяны ажыткан. Аргыыр цехтерде ажылга деткимче болур музыка системазы ажылдап турар. Аргыкчы бүрүзү кулактааштыг тускай приемниктиг, ажыл үезинде күзээн музыказын дыңнап болур.

Бүдүрүлге чыл бүрүде 250 муң рубльди күш-ажыл камгалалынга чарыгдап турар.

Ол болгаш өске-даа хемчеглер бүдүрүлге талазы-биле төлевилеттинген чүүлдерни чедиишкинниг боттандырарынга чугула салдарын чедирип келген. Комбинатка «чугула херекселдиң бедик шынарлыг бараанныарын бүдүрер талазы-биле үлегер көргүзүглүг бүдүрүлге» деп атты тывыскан. Камволчулар продукцияны бүдүрериниң база сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Коллектив бо чылды база бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 200 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер, чаа хевирниң 11 аңгы пестерни бүдүрүлгеге шиңгээдир дээн хүлээлгени чедиишкинниг күүсеттинип турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың аргыыр цегинде.

А. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер кылыглар цегиниң ажылчыннары каш-ла хонгаш ажыттынар партияның ээлчегниг съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткаш, алган хүлээлгелерин ажыр күүседип келген. Ээлчег үлүүн 110—115 хуу күүседип турар мурнакчы кондитерлерниң санынга комсомолчу Ольга Артомошкина база хамааржыр.

Аныяк кыс дуржулгалыг дагдыныкчыларның ачызында холушкак мергежилди шиңгээдип алган болгаш бүдүрүлгениң мурнакчызы апарган. Партияның XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир ийи айның хууда планныг онаалдаларын күүседир хүлээлгени алган кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: кондитер О. Артомошкина.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТҮҢНЕП ЧУГААЛАШКАН

Улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң ооткта чаа болуп эрткен сессиязынга ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелинге дүүштүр Советтиң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди райкүүском даргазы И. У. Сеңиң [illegible].

Илеткелчи болгаш санал берген депутаттар эрткен 1980 чылда районнуң улус ажыл-агыйында чедип алдынган чедиишкиннерни демдеглевишаан, мында чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларга доктаап, аңаа хамаарыштыр шыңгыы шүгүмчүлелди кылган.

Эрткен оңгу беш чылдың дургузунда районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг чаартылгалар болгулаан. Район төвү Самагалдай суурда, ажыл-агыйларда улус өөредилгези болгаш уруглар, культура албан черлериниң, чуртталга бажыңнарының чаа тудуглары немей туттунуп, ажыглалга кирген. Чижээ, ол үениң дургузунда Самагалдай суурда 100 орунчуг уруглар ясли-сады, ниити шөлү 14255 дөрбелчин метр хемчээлдиг чуртталга тудуу ажыглалга кирген. «О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери 320 олуттуг школаны, 90 орунчуг ясли-садты тудуглардан алган, «Тес-Хем», Кызыгаар» совхозтарда 150 олуттуг Культура бажыңы, автомашина гаражы туттунуп, ажыглалга кирген. Үстүнде тудуглар кодээниң чурттакчыларының амыдырал-чуртталгазының деңнелин бедидериңге [illegible].

Оңгу беш чылдың түңнели-биле районнуң ажыл-агыйларында мурнакчыларның саны өскен. Ниитизи-биле районда бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырының 55 мурнакчылары оңгу беш чылдың шалыпчылары болган. Оон-биле кады «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зиниң коллективи оңгу беш чылдың планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунче кирген.

Район Советиниң ээлчеглиг сессиязынга районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүлгелеринде шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга хамаарыштыр шыңгыы шүгүмчүлелдер болган. Илеткелде болгаш депутаттарның саналдарында районнуң херегленикчилер ниитилелиниң харылзаа бедидериниң ажылында четпестер айыттынган. Чижээ, Тес-Хем районнуң херегленикчилер ниитилелиниң коллективи 1980 чылдың планныг онаалдазын күүсеткен. Кооператорлар планныг онаалдаларын күүседип турза-даа, социалистиг хүлээлгелериниң база бир кол негелдези — хандырылганың бедик культуразын чедип албайн турар. Садыг четкилериниң талазындан магазиннерниң ажылдаар хүн чурумун барымдаалавас чоруктар бар. Бараанныарны четчелээр айтырыгны райпо кош-как шиитпирлеп турар.

Районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчылары чурттакчы чоннуң радио, телефон-биле хандырылгазын экижидерин негелдеге дүүштүр тургуспайн турарынга хамаарыштыр сессияга шыңгыы шүгүмчүлелдер болган.

Сессияның киржикчилери болгаш депутаттар ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының Төлевилелинге дүүштүр районнуң ажыл-агый тургузуушкунунда сорулгаларны тодарадып, ажылда бар четпестерни чайладырының арга-хевирлерин чугаалашкан.

Б. ТИРЧИН.

Советтер амыдыралы

КЕЛИР ҮЕ БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

БАМ-ның барыын участогунче Иркутскиниң библиотека коллекторунуң чоруткан номнарын келир үениң номнары деп болур. Арга-ыяш химиязынга, даг үлетпүр херээнге, металл ажылдап кылырынга хереглээр удуртулга номнар, кижи бодаарга, маңаа херээ чок ышкаш. Ынчалзажок номнарны бээр адресте чорутканында частырыг чок: номнар удавас ажыглаттынып эгелээр, оларның девискээриниң экономиктиг хөгжүлдезиниң келир үезин бодап чоруткан.

Библиотека коллекторунуң ажылдакчылары БАМ-ның барыын участогунуң болгаш Тайшет—Лена демир-орук шугумунуң бүгү суурларының бүдүрүлге үргүлчү барымдаалап картотеканы тургускан. Чижээ, Усть-Кут болгаш Казачинско-Ленский районнар келир үеде тургустунар Үстүү-Лена девискээр-бүдүрүлге комплекизинге кирер деп карточкаларда айыткан. А мында кол байлактарының бирээзи — арга-арыг. Зонада чаа арга-ыяш ажыл-агыйларын, ыяш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тургузуп эгелээн, арга-ыяш үлетпүрүнге үндезилеттинген химия бүдүрүлгелерин тудуп тургузары планнаттынган. Казымал байлактар ажылдап кылыры база хөгжүүр.

Үелен чыдыг калбас деп бодаазынза — чаа мергежилдер-биле таныжып ал деп библиотека чалап турар.

А. ГАЙДАЙ.
СЭТА-ның корр.

Иркутск.

Политиктиг беседа

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ

Эртениң-не свердловчулар Бирги беш чыл аттыг шөлче төнмес агым-биле шууjуптар. Олар мында Серго Орджоникидзениң хүлер тураскаал-овур-хевиринче кичээнгейни салбышаан, [illegible] ажыл улуг ээр машина ту[illegible] «бүдүрүлгениң» «цехтеринге» улус ажыл-агыйының бүдүн-бүдүн адырлары азы оларның бөлүктери кирип турар. Улус ажыл-агыйының бүгү системазында бригадаларны, участоктарны, [illegible] фабрикаларны каттыштыр алыр болза, ажылдаар чер бүрүзү бот-боттары аразында ле сырый холбаалыг.

Ол сырый холбаалыг [illegible]. Ниитилел бүдүрүлгениң [illegible]. Чижээ, Уралмашзаводтуң [illegible] нефть тывар талазы-биле күрүне планының күүселдези база [illegible], «кара алдын» тывыкчылары ону хереглекчилериңге чедир бербейн баар. Ынчангаш ол алызында барып улус ажыл-агыйынга каражаны чедирер. [illegible] чорук—улустуң чаагай байдалын бедидерниң болгаш чурттуң экономиктиг хөгжүл[illegible].

[illegible]

Коммунизм бистиң [illegible]. Чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга күш-ажылдың сагылга-чурумунуң ролюнуң хажыг чок улам өзериниң дугайында В. И. Ленинниң болдаары амыдыралда катап-катап бадыткаттынып турар.

Амгы үениң бүдүрүлгезиниң хевирин ап көрээли. Ол чүгле хемчээлиниң улуу-биле, бедик техниктиг деңнели-биле онзаланып турар эвес. Бүдүрүкчү күштерни мөөңнээри, специализастаары болгаш кооперастаары, оларны таарыштыр тургузары сайзыраңгайжыдары [illegible] улус ажыл-агыйының [illegible] чугула болур. Ажок улуг ол га-чурумунуң кошкаандан, халаажыргай чоруундан улус ажыл-агыйының системазында бот-боттарының аразында сырый харылзааның кайы бир черинге «үстүүшкүн» амдыы [illegible] ажок улуг. Улус ажыл-агыйын [illegible].

[illegible] дезин-биле санаарының ужуру-даа ол. Ынчаарга күш-ажылдың сагылга-чурумун, оон база-зынга өске-даа чурумнарны быжыглаары онза чугула ужур-дузалыг боор турар.

Ынчангаш чугаа болза ажылче чүгле чогуур шагында үнериниң азы прогулду чайладырының, өскээр чугаалаарга, «молдүргей» [illegible] Мында болза В. И. Ленин [illegible] руп турар. Ол сагылга-чурум бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле, кижиниң чогаадыкчы ди[illegible], хөй-ниитичи идепкейи-биле тудуш харылзаалыг. Уралмашзаводтуң [illegible].

[illegible]

Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдары, күш-ажылдың сагылга-чурумун [illegible] ажылдың байдалдарын экижидеринден, механизациядан болгаш автоматчыдылгадан, техниканы база технологияны чаартып ниптереdиринден улуу-биле хамааржыр. Корум-чурумну база сагылга-чурумну быжыглаары күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарынга улам-на улуг салдарны чедирер.

Ону сайзыраңгайжыдарының бир аргазы — чаңгыс ааи наряд-биле ажылдаар бригада хевири болур. Күш-ажылды [illegible] организастаары [illegible] бо беш чылда ол коллектив [illegible]. Уралмашзаводунда [illegible] бедин бүгү ажылчыннарының 60 хуузу ындыг арга-биле ажылдаар кылдыр хаара туттунган.

Бот-суму-чарыштыг бригада аргазының түс-түзүнде ажылдарындан магалы чүл, мында кандыг өскерилгелер бар?

[illegible]

[illegible] Олар бот-боттары ниитизи-биле материалдыг харысалгалыг. Маңаа ажылды «белен» база «берге» деп ылгавас. Бот-боттары деткижип, дузалажыр. Ол бүгүнүң түңнелинде коллективке таарымчалыг морал-психологтуг байдал тургустунар. Прогул, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн таварылга бүрүзүн оон-биле кожа ажылдап турар эш-өөрү бүгү талазы-биле тодаргай сайгарып көөр апаар. Чурум үрээшкиннерин олар шыңгыы бүрүү [illegible].

Уралмашзаводунда кайгамчык бригадалар ажылдап ту-

ЧОВАГ БИЛБЕС КИЖИ

[illegible]

Январының бир соок хүнүнде Даш-оол Ак-Шат бригадазынче пресстээн саваң сөөртүр нүтёвказын алыр дээш чедип кээрге, баштай хөмүр-даш разрезинден суурже хөмүр сөөртүп кааш, саванче чоруурун немей дагзып каан болган. Бир эвес хууну кежээ оозун биле алган турган болза, эртенгиниң алды шакта гараждан [illegible]. Өске чолаачылар ындыг хаалга берген болза доораан-на: «Чүге дүүн-не [illegible]» [illegible].

[illegible]

Коммунист Куулар ындыг эвес. [illegible] Шаттан Бүлүн-Терек сүт-бараан фермазынче саваң сөөртүп, үш рейсти кылып турда [illegible] Даш-оол Самбуулар [illegible].

Ол ам «Беларусьтуң» дыйын тутканы-ла 18 чыл болган. Дуржулгалыг механизатор мынча үениң иштинде «Октябрь 30 чылы» совхозка үзүк-соксаал чок механизатордап ажылдаан. Д. Куулар 1962 чылда Чадааның ортумак школазын доосканы дораан механизатор мергежилди шилип алган. Оон эгелээш эдилээш техниказынга эки аьды-биле домей камныг эр төрээн совхозунуң, улус чонунуң, мында партия, совет органнарының бүзүрелин болгаш хүндүткелин хүн бүрүзүнде шынзыдып келген.

Ажылынга үнелиг, тогла-томааныг кижи Баян-Талада кодээ Советиниң депута[illegible] [illegible] чылдың [illegible] кижиир [illegible].

Ол эрткен беш чыл планын 1980 чылдың сентябрь [illegible] ам 1981 чылдың [illegible] ажылдап турар. Оон чурттаалгазында эң-не өөрүшкүлүг үелериниң бирээзи — 1970 чыл. Ынчан ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. 1973 чылдың дужут ажаалдазынга шылгараш Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле шаңнаткан. Оон аңгыда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээн каш удаа алган.

Бо хүннерде ол пресстээн саваны Ак-Шаттан хойжу коданнарже болгаш сүт-бараан фермазынче сөөртүр хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

К. МОНГУШ.

Богун-Венераже баштайгы ужудуушкунуң 20 чылы

ВЕНЕРАЖЕ БИР-ЛЕ ДУГААР

Чээрби чыл бурунгаар Чериниң кылымал эдеринчизинден Венера уунче космос аппаразын ужудары Совет Эвилелинге бир дугаар боттандырган. Ыраккы космос делгемнерин болгаш Хүн системазының планеталарын дорт шинчилээринге ол ужудуушкун чугула балым болган.

Венераже ужудуушкунну боттандырар теләэде, дыка хөй негелделерге таарышкан турар траекторияны шилип алыр ужурлуг турган. Бир-ле дугаарында, Чериниң тыртылышкызындан планеталар аразының аппаратын оң эвээш дүргедээшкининиң ундурген дээш салып ундүрер хүннү шын шилип алыр ужурлуг турган. Оон башка ракеталарның күчүзүн дыка улгаттырар апаар.

Чүък ап чоруур ракета-биле демги аппараттың эге дүргедээшкинин чедип алырының аргазы энергетика талазы-биле дыка улуг ужур-дузалыг турган. Академик М. В. Келдыш баштаан коллектив янзы-бүрү варианттарны ыяк анализтеп көрген болгаш оларның оң таарымчалыын шилип алган. Баштай Чер чоогунуң долгандак орбитазынче аар спутникти — дүргедээшкин ракеталыг (ону чүък ап чоруур ракетаның соолгу кезээ деп-даа адаар) космос аппаразын богун салып үндүрер. Ол Черни долганыр орбитага ужуп турда, чогуур үеде дүргедээшкин ракетазын ажылдадыптар, ол аппаратты планеталар аразында орбитаже үндүреринге четчир ийиги космос дүргедээшкининге чедирер.

Бо сорулгаларны — орбитага эдеринчини чигеләэрин болгаш таарыштырарын, дүргедээшкин ракетазын дензи чок байдалга ажылдадырын — Венераже станцияны салып турган, бир-ле дугаар шиитпирлээн. Ону С. П. Королёвтуң конструктор бюрозунга чедиишкинниг боттандырган. Анаа дүргедээшкин ракетазын, «Венера-1» деп планеталар аразының автоматтыг станциязын чогааткан. Чигедээшкинни болгаш таарыштырылганы аар эдеринчинин башкарылга системазы боттандырып турган. Программа-үе дериг-херексели тайтыг-ла көрдүнгеп үеде шимчедикчини ажылдаткан. Суук кывар чүүлдүг кол шимчедикчиниң ажылдадырын дүргедээшкин ракетазында тургускан катыг кывар чүүлдүг тускай шимчедикчилер хандырып турган. Олар кыска үеде ажылдааш, шоолуг улуг эвес дүргедээшкинни кылыр, оон ачызында өрттенгирер камераже окислитель биле кывар чүүл кирер: ол шимчедикчиниң ажылдап эгелээринге болгаш оон чогумчалыг ажылдаарынга четчир.

«Венера-1»-ни 1961 чылдың февраль 12-де салып үндүрген. Венераже трассага черинин участокка ажылдар тергиин эки боттанган. Планеталар аразының автоматтыг станциязының ужудуушкунуң оон ынайгы үезинде конструкция талазы-биле принциптиг шиитпирлерниң шынын дыннаан, тергиин ырак радио харылзаазының, командаларның комплексизинин база ынчан эң баштай ажылдап эгелээн ырак космос харылзаазының төрүмүн ажылын дыннаан. Космос делгемин шинчилээр талазы-биле чамдык эртем шинчилелдерин база чорудуп турган.

«Венера-1»-ниң ужудуушкуну, ону ырак орбиталарже үндүргениниң аргазы Хүн системазының планеталарынче, Хүн чанының делгемнеринче оруктү ажыткан. Харын чогумна ол үеден эгелээш, бистиң чуртувуска болгаш даштыкыга планеталар аразының автоматтыг станцияларын база Айның шинчилээри-биле аар аппараттарны салып үндүрерде, ол арганы ажыглап турар апарган. Тепкиниш орбитадан башкарылгалыг корабльдерин орбита станциялары-биле туруштурар кылдыр, а ол ышкаш бедик доктаамал орбиталарже харылзаа эдеринчилерин салып үндүрери база ынчаар боттанып турары чаңчыл болган.

М. ИВАНОВА,
инженер.
(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш Венгрияда улам калбарып турар. ССРЭ-же чорудар бараанныарны хуусаа бетинде бүдүрер дээш чаа хүлээлгелерни улуг бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары немей ап турар.

Захоньнуң демир-орук белдирин дамчыштыр ийи чурттарның аразынга бараан сайгарылгазын боттандырып турар. «Акыдуума партияның XXVI съездизи — төлептиг уткуур!» деп лозунгнуң адаа-биле социалистиг чарыш демир-орук белдириниң ажылчыннарының аразында улам калбарган. Чүъктерни дүжүрер болгаш чүдүрер үезин дүргеледирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин Захоньнуң ажылчыннары боттарының митингизинге шиитпирлээн.

Бо чылын Захоньнуң демир-орук белдирин дамчыштыр акы-дуума Венгрияда 18 миллион тонна чүък бистиң чуртувуска келир. Ол дээрге — эрткен чылдаазындан 100 муң тонна хөй болур. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни Бабольнде шойэ ажыл-агый комбинадының, Венгрияның механика комбинадының, Дебреценде пестаавы фабриказының коллективтери база алган.

ЭҢ-НЕ БУЯННЫГ НИИТИЛЕЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол углаышкыннары» деп, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели — ажылчыннарның материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин бүгү талалыг хандырарының сорулгазы, Совет күрүнениң экономиктиг политиказының үндезини болуп турарының тодаргай херечизи-дир деп, сураглыг америк хөй-нити ажылдакчызы, америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң удуртулгазының кежигүнү Джордж Мэрфи медеглээн.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не буянныг ниитилелдиң 60 ажыг чылдарының дургузунда ССРЭ-ге тургускан фактыны империалистиг пропаганда чажырып шыдавас деп, ол айыткан. Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин Совет Эвилелинде ажылчыннарның эрге-ажыынга бараалгадып турар деп, Дж. Мэрфи демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Төлевилелин ССРЭ-де амгы үеде бүгү чон чугаалажып көрүп, боттарының саналдарын совет кижилер киирип турар. Ол дээрге — совет ниитилелдиң ёзулуг улусчу демократиязының тодаргай херечизи-дир. Депшилгелиг америк хөй-нити СЭКП-ниң XXVI съездизин улуг сонуургал-биле манап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизи социалистиг тургузугнуң артык күштүүн бүгү делегейге база катап көргүзер деп, Дж. Мэрфи чугаалаан.

Чехословак үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң чугула фактору болза социалистиг экономиктиг интеграцияның ажыл-чорудулгаларынга республиканың киржилгези болур. ЧССР-ниң болгаш өске социалистиг чурттарның аразында бараан солчулгазының хемчээли чылдан чылче өзүп орар.

ЧКП-ниң удавас болур XVI съездизинге уткуштур республиканың ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелериниң кол кезээ— социалистиг чурттарның чагыгларын хуусаадан эрте күүседири болур.

ЧУРУКТА: Пльзенде машина тудуунуң В. И. Ленин аттыг «Шкода» каттыжышкынның цегинде. Уралдың металлургтарынга дериглерни өттеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжышкынынга [illegible] социалистиг бөлүктер болгаш кижилер Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының удуртукчу ролюнга удур, чуртта байдалды чогумчалыг болдурар талазы-биле чон ажылдап кылган хемчеглерниң удур [illegible] соолгу үеде улам күштелдирген.

Хуулустарны болгаш бодунуң парлалга черлерин «Солидарность» ажыглавышаан, чонунуң оргузунга үрегдекчи политиктиг агитацияны соолгу хүннерде улам-на идепкейжиткен. «КОР» дээр антисоциалистиг организацияның Куронь, Михник ышкаш өске-даа ажылдакчылары ПКАП ТК-ның пленумунга чедир элээн каш хүннер бурунгаар хөй воеводстволарга, улуг бүдүрүлге черлеринге бүдүү чеде бергеш, партияның хүлээп алыр шиитпирлеринге удур агитацияны чорудуп, эрге-чагыргаларга удур ыйыыжыының күштелдирериниче, ажыл соксадыышкыннарын чорудаарынче чонну янзы-бүрү келектерин кыйгырып турганнар. Чуртта байдалды улам-на чиндиреңнедирер сорулга-биле «Солидарностуң» [illegible] чамдык шахтыг ажыл соксадыышкыннарын кылырынче ажылчыннарны кыйгырган. Ындыг ажыл соксадыышкыннарын чорудар дугайында «Солидарностуң» чер-черде заводтар комитеттеринге чоруткан телеграммаларынга профэвилел каттыжышкынының удуртукчуларының бирээзи Гвязда ат салган болган.

«Солидарностуң» удуртулгазы «КОР-нуң» удуртукчулары-биле болгаш өске-даа антисоциалистиг күштер-биле демнежип алгаш, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга удур калчаалыг мугулдээшкиниң кампаниязын калбартырын оралдажып. Польшада социалистиг тургузугга удур хоозун хол-мөгени нептерелип турар. Чижээ, Михник Варшаваның хоорайның бир районунга чуве чугаалаан болгаш «Солидарность» политиктиг партия болуп, ооң политиктиг хүлээлгелерин алыр ужурлуг деп чулчураан. Польшада политиктиг тургузугну өскертиринче Куронь база кыйгырган.

«КОР» бодунуң таләэлекчилерин чурттуң янзы-бүрү районнарынче чоруткан болгаш хүнүүрлүг байдалды улам чиндиреңнедирерин оралдашкан.

КЫДАТ АНЫЯКТАРНЫҢ ХӨЛЗЭЭШКИНИ

ТОКИО. (СЭТА). Кыдаттың Синьцзян-Уйгур автономнуг районунга аныяктарның хөлзээшкиннери болганын Японияның солуннары бижээн. Шанхай хоорайдан кедээге ажылче күш-биле чоруткан аныяктар ол хөлзээшкиннерге болдуунда киришкен. Чутае Аксу округка (Барыын Синьцзян) безин хөлзээшкиннерге 30 муң хире кижи киришкен. Ажылдың аар-берге байдалдарын чиитедирип, ашт-чем болгаш чурттаарга хандырылгазын экижидерин ол хөлзээшкиннерниң киржикчилери негээн.

Чурттакчыларның чоптуг негелделерин кыдат эрге-чагыргалар херекке албаан соонда аныяктар ажыл соксадыышкынын чарлаан. Түс черниң бүдүрүлгелериниң ажылчыннары аныяктарның ажыл соксадыышкынынга база киришкен. Округтуң эрге-чагыргалары аныяктарның ажыл соксадыышкынын бурууп шаапкай болгаш оон хөй киржикчилерин тудуп хоругдаан. Эрге-чагыргаларның ол дерлиг үүлгедиишкиннеринге удурланыышкынның демдээ кылдыр ажыл соксадыышкынның 1000 киржикчилери аш чарлаан болгаш беш хүннериниң дургузунда чем чиевээннер.

Кыдаттың чагырыкчыларының бурууда-биле кыдат аныяктарның амыдырал байдалы, оларның [illegible] улам баксыраан. Аныяктарның хөлзээшкиннери ол херектерниң тодаргай херечизи турар. Кыдатта ажыл чок аныяктарның санынга чыл бүрүде 10 миллион кижи немежип турар.

ЭНЕРГЕТИКТЕРНИҢ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫ

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

СОСНОВЫЙ БОР. (Ленинград область). Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Дөрткү доозукчу блок ында энергияны бериш эгелей берген. Чаа турбоагрегаттың тогу күрүнениң энергия системазынче кирип эгелээн.

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүселдир дээш энергетиктерниң чидиг демиселиниң түңнели ол. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнели-биле В. И. Ленин аттыг АЭС СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Оон аңгыда «Онгу беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын чедип алганы дээш» деп тураскаалдыг демдек-биле Сосновый бор хоорай шаңнаткан.

Дөрткү энергоблокту ажылдарынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов киришкен. Энергия тудугжуларынга, эртемденнерге, специалистерге — СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткени дээш изиг баарлыг ол чедирген.

— Ленинград чоогунда атомнуг улуг тудугну кылырын хуусаадан эрте дооскан чорук тудугжуларның, монтажниктерниң, ажылдакчыларның, бүгү күш-ажылчы коллективтерниң мааданныг ажыл-ижиниң түңнели болур — деп, станцияның директору Н. Луконин чугаалады.

Ленинградтың атомнуг электри станциязы Ада-чурттуң энергетиказынга кол черни ээлеп турар. Канал хевирлиг реакторларның улуг күчүлүг блогу мында бир дугаар туттунган болгаш шенеттинген. Бирги энергоблокту ажыглалга киргенден бээр эрткен сес чылдарның дургузунда станция 80 миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген, ол ток Ленинградтың тудугларынга, үлетпүрүнге Прибалтикага калбаа-биле ажыглаттынып келген.

Ленинградтың атомнуг электри станциязынга ажыглаттынган эртем болгаш техниктиг дуржулга совет дериг-херекселдерниң бедик бүдүрүкчүлүүн, эргелеп башкарар системаның идегелдиин бадыткап Анаа үндезилеп алгаш, атомнуг өске-даа тудугларны дыка хөйү-биле кылгылаан, олар удавас ССРЭ-ниң Европа кезээнде энергетика балансазынга көскү черни ээлээр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбартпышаан, дөрткү энергоблоктуң төлевилээн күчүзүн бо чылын хуусаадан эрте бурунгу-биле ажыглалга киирер деп бээтткен социалистиг хүлээлгени олар алганнар.

Н. КОНСТАНТИНОВ,
СЭТА-ның корр.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ БОЛГАШ ТӨПЧҮДҮЛГЕ ДООЗУЛГАН

УТЕНА. (Литва ССР). Литваның чаа үлетпүр төвү— Утенада— Прибалтикада тракторлар септээр эң улуг завод ажыглалга кирген. Ооң конвейерлеринден бо хүннерде баштайгы машиналар үнүп эгелээн. Бүдүрүлгениң чылда күчүзү — 4000 чаа септеттинген трактор болур.

Утенада завод — «Литсельхозтехника» каттыжышкынында үшкү завод болур. Тракторларның болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгезин специализастаары болгаш төпчүдери республикада дооступ турар. Амгы үениң диагностика аппаратуразын ажыглааны, автоматиканы шиңгээдип алганы — Литваның кедээ ажыл-агыйын материал-техниктиг хандырарының талазы-биле күрүне бүдүрүлгелеринге агрегаттарны септээриниң хуусаазын кызырар, чамдык белдирлериниң болгаш незектерниң эгидиглге фондузун тургузар арганы берген.

«Литсельхозтехниканың» бүдүрүлгелери машиналарга профилактика чорудар албанны тургузуп алган. Дүгүй кырында мастерскаялар ажыл-агыйларның чагыы-биле ховуларже үнүп, ылангыя часкы ажылдар үезинде механизатор бүрүзүнге дузазын көргүзүп чеде бээр. Ынчангаш, бо бүгүнү өөренип көргеш, Литваның тараажылары он бирги беш чылдың бирги чылында гектар черден 27 центнер тарааны алырын хүлээнип турарлар.

Л. РУЧИНСКАС,
СЭТА-ның корр.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ЧУГУЛА ФАКТОРУ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.) Кажа-даа каттышпас чурттарның даштыкы херектер министрлериниң ээлчеглиг чөвүлел хуралы Индияның найысылалы Дели хоорайның Эртем ордузунда эртип турар.

Кажа-даа каттышпас шимчээшкинниң 20 чылы-биле холбаштыр Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазы шуулганның делегаттарының болгаш аалчыларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ол байырлыг чагааны чөвүлел хуралдың тускай документизи кылдыр шуулганның киржикчилеринге тарадып берген. Чөвүлел хуралдың баштайгы хүнүнүң ээлчеглиг эртенги хуралынга 13 чурттарның делегацияларының баштыңнары чуве чугаалаан болгаш тайбың дээш, америк империализмниң болгаш оон чалчаларының чимзенииышкыннеринге удур демиселдиң идепкейжидезиниң эң чугула айтырыгларын демдеглээн.

Кажа-даа каттышпас шимчээшкинге удур АКШ баштаан делегей империализминиң үрегдекчи хөделиишкиннерин Сирия Араб Республиканың премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Абдель Холим Хаддам шыңгыы шүгүмчүлээн.

Дайынзырак америк политиканың түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдалдың соолгу үеде шыңгыы чидиглелгенин Сирияның төлээлекчизи демдеглээн. Вашингтон бодунуң шериг, политиктиг болгаш экономиктиг тергиидээшкинин араб чурттарга албадаарын оралдажып турар деп, ол чугаалаан. Израильдиң болгаш Египеттиң аразынга Кэмп-Дэвидке болган бужар сүлээни чогум-на Вашингтон организастаан, ынчаарга ол сүлээ араб чурттарның, оларның аразында Сирияның болгаш Палестинаның национал эрге-ажыктарынга улуг когаралды чедирип турар.

Кажа-даа каттышпас шимчээшкинниң холбаштырылга бюрозунуң даргазы болуп турар чурттуң — Кубаның даштыкы херектер министри И. Мальмиерканың демдеглээни болза: «Вашингтон делегейни «соок дайынның» үезинче катап киирерин, чепсегленииишкиннерни улам-на эндере бүдүрерин улустарга албадаарын оралдажып турар».

Вашингтонда эрге-чагыргага кирген америк чаа администрация тайбының херээнге дыка айыылдыг политиканы чарлааның бүгү делегейде дүвүрээзини-биле көрүп турарын И. Мальмиерка айыткан. Айыылдыг болгаш дайынзырак ол политиказын ёзугаар Каттышкан Штаттар «шериг талазы-биле артык күштүг» болуруун, социалистиг чурттар-биле чугаалажыышкыннарны «күш догээриниң» туружу-биле чорударын болап турар. АКШ-тың чаа администрациязының ол политиказы делегейде революстуг болгаш депшилгелиг шаартыгаларын күш-биле узуткаарынче угланган.

Кажа-даа каттышпас күрүнелер Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дээш туржуп турарын ол онзалап демдеглевишаан, империалистиг күрүнелерниң шериглериниң болгаш шериг баазаларының ында туруп турарын шыңгыы буруу шапкан.

Бистиң сорулгавыс — бүгү-ле депшилгелиг күштер-биле империалистиг интервенцияның айыылынга таварышкан бүгү улустар-биле, боттарының эргелери дээш демисежип турар бүгү чурттар болгаш улустар-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгавысты күштелдирери болур деп, ол демдеглээн.

«Афган» болгаш «кампучия» айтырыы дээр хоозун шуугаашкыннарны чугаалажырынче чөвүлел хуралды угландырып, оон кол айтырыгларындан чайладыр дээн чамдык делегацияларның оралдажыышкынынга хөй чурттарның делегаттары чогуур өйтүр шаавыткыны берген.

Б. ЧЕХОНИН.

САГЫЛГА-ЧУРУМУ

рар. С. Русалинниң комплекстиг бригадазы күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң ёзулуг үлегер-чижээн көргүзүп келген. 1978 чылдан бээр бо коллективке чаңгыс-даа кижи күш-ажылдың сагылга-чурумун үреевээн, чаңгыс-даа кижи ажылдан үнмээн. Бригада онгу беш чыл планын ССРЭ Конституциязының хүнүнде күүседирикен. СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планны бүдүн чартык катап күүседир деп хүлээлгени алган.

С. Русалинниң болгаш олар-биле чаржып турар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Храмцовтуң база А. Е. Евстигнеевтиң, В. Алешкинниң, комсомолчу-аныяктарның А. Киселев удурткан бригадалары коммунистиг күш-ажылдың коллективи — механиктиг цехтиң чедиишкинин хандырып турар. Чыл келген тудуунда ол цехте бүдүрүлгени көргүзүг негүдеп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап турар.

Ынчалзажок Уралмашзаводтуң дуржулгазындан алырга бир эвес ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузупла болза, эң сырый каттышкан, демниг бригада безин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, сагылга-чурумну быжыглаарынга көскү салыышкынны киирип шыдавас деп чүвени көргүскен.

Ажыл чок анаа турар чоруктарында мында чугаалаарга ыйтпир. Кажан-даа [illegible] ажыл шагының чидирери болдурбас херек. Ылангыя инструментилер, чиг-эт болгаш материалдар, технологтуг херекселдер чедишпезинден ажыл чок анаа турар чоруктар бригадага улуг каражаны чедирер. Бригадир А. Храмцов мынчаар чугаалап турар: «дайынчы байдалдыг ажылдың түңнелдери дээш моральдыг харысаалганы тургускан, прогульщиктер чок бистиң комплекстиг бригадаларывыс минута бүрүзүн угаазылалдыг, ажыктыг кылдыр ажыглап турар. Ынчалзажок кандыг бир материалды, чиг-эттиң чогуур үезинде белеткевээнинден ажыл чок анаа турарга конпут хомудаавыс».

Эш-өөрүн шалыпчы ажылдаарынче бригадир кыйгырып турза, а олар кылыр чүве чок анаа турарга хомудаңныг болбайн канчаар. Ажылга корумчурум, тодаргай чорук, шынар дээш, сагылга-чурум дээш негелде эргежок чугула апаар. Ажылды организастаарынга цехтер шыңгыы [illegible] чедирер. Ындыг [illegible] чамдыкта ажып эртип шылабайн баары чажыт эвес болгай. Чамдыкта ниити бригадаларның [illegible] кижилери-биле чедип алган түңнелдерин кайы бир кижи ноп-чок удурткаан, ам сагылга-чурум чок болган дигилээш, ону бичеледирин оралдажып таварылгалар база бар.

Күш-ажылдыг бригадалар организастаарының [illegible] [illegible] турганыңгаш кижизинниң саадар зелирериниң «стоптуткан» херири деп чугаалаарывыс чаңчыл болган хевирниң ролюн бичелетпейн турар дээрзин айтыр херек. Үстүнде чугаалааныңгаш Уралдың аар машина тудуушкун заводунда партия-комсомол чырыдыышкынының база экономиктиг өөредилгениң каттышкан системазынга бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери-ниң сезен хуузу хаара туттунган. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилерин эдип алырынга профилактика чорудулганын, эш хуузунуң судтарының болгаш өске-даа хөй [illegible] ролю улуг дээрзин база чугаалаар херек.

Кижизидилге дугайында чугаа-соот эмин эртир хөй эвес бе? Арын-нуур чок, чалгаа, чурум чок кижилер-биле ургулчу көөртүнүп, чеже хире эптежип болурул? Оларга хол-баштыр эрге-чагырганың хемчеглерин албас чүве бе? деп айтырыглар база [illegible].

Бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң үрээкчилеринге удур алыр дээштиг хемчеглерин «Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар болгаш улус ажыл-агыйынга [illegible] ажылдап үнер-кирер чорукту кызырар дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң [illegible] болгаш ВЦСПС-тиң [illegible] [illegible] сагыш салыышкынның илергейлеп, хөй-ниитичи сонуургалын барымдаалап көөр херек.

Ол ажылды практика кырынга коллективтиң амыдыралының бүгү талаларын [illegible] тудуп турар кылдыр доктаамал чорудар ужурлуг. Мында «сүрмек» чүүл турбас, шуптузу чугула болур. Кижилерниң сагыш-сеткилин көдүрер, оларның күш-ажылдың болгаш хөй-ниитичи идепкейин тодаргайлап турар хөй талалыг, янзы-бүрү айтырыгларже: күш-ажылдың байдалдарын доктаамал экижидеринче, цехтерниң чаагайжыдарынче, мастерлер азы инженерниң хүндүлеп көөрүнче, ог-бүлениң айтырыгларынче, ажылдакчының өөредилгезиниң байдалынче доктаамал кичээнгей салыр херек. Ол бүгү болза коллективтиң ёзулуг чежегүнү мен деп чүвени кижи бүрүзү медереп билиринге, бүзүрелди чедип алырынга улуг ужур-дузалыг.

[illegible]

А. МЕЛЕНТЬЕВ.
(«Правда» солундан).

КЫШКЫ СООКТА ДҮВҮРЭЭШКИН

Египетке кыш—чылдың эки эвес үези. Соок чаъстар чаар. Кудумчуларны суг хөме алы бээр, чадаг-даа, машиналыг-даа кежери берге. Телефон харылзаазы, электри чырыы үстү бээр. Кежээлерде элезинниг хөвүлардан соок хат хадый бээрге, изигге чаңчыккан кижилерге кончуг соок.

Улусчу деп адаар кварталдарда чурттап турар бедүүн [illegible] [illegible] дыка берге. Олче электри энергиязын, сугну доктаамал бербес, үзүп каап тар. Кыш айларда мындыг байдалга чурттаары шыдажыр аргажок берге. 1977 чылдан бээр 1600 хире ог-бүлелер майгыннарда чурттап турар.

Майгыннарны көрген мең [illegible] сөглээрге олардан чүү [illegible] чаг. Долгаадыр хөй бок, майгыннар аразында [illegible] дагаалар чоруур [illegible] база-ла мыта [illegible] турар.

Ог-бүлениң чурттап турган бажыңы буступ каарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чурттап [illegible] хүн [illegible] дүжүп келгенинден хүннүң чыгы кижилер мында немежип келген. Үш чыл мурнунда бистерге майгыннар берген, оон-биле хамык чүве доозулган. Муниципалитетке каш удаа айтырыгны тургускан бис. «Манаңар» деп харыыдан өске чүү-даа чок.

Чуртка амгы үеде үжен миллион хире квартира херек болуп турар. Ол сорулганы шиитпирлээр дизе чалак 200 муңдан эвээш эвес квартиралы чылдың-на тудар.

Ынчалза-даа Египетте хос турар чуртталга шолуг хөй. Чуртта 120 муң хире [illegible] квартира бар, ооң үштүң бир кезии Каирде деп, «Аль-Ахрам» [illegible] соокта чаа бижээн. Ол [illegible] улуг хелээн негеп турарының [illegible] [illegible] бажыңнар хос турар.

Египеттиң президентизи чеди чыл мурнунда «ажык [illegible]» [illegible] чарлаан.

— Нейтип чыл эртпейн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бээр. Садаттың политиказы ылгалчыг багай түңнелдерлиг болган. Чурттуң даштыкы өреезин албанның медээзин ёзугаар алырга 2,1 миллиард доллардан 16 миллиард чедир улгаткан. 1973 чылдан бээр шалың өскерилге чок арткан.

Египетчилерниң хөй кезииниң чурттаарының кол сагыш салыр айтырыы — бодун, ог-бүлезин канчап азырап-чемгерери болур. Мергежил чок ажылчын кижи кооперативтиң магазининден бир килограмм эът садып алыр дизе үш хүн [illegible] [illegible] турар. Чүгле эрткен чылын [illegible] бажыңга [illegible] 50 хуу, [illegible] 200 хуу, сүт [illegible] 400 хуу [illegible] хөй [illegible] [illegible] 3 катап улгаткан. Ылангыя [illegible] [illegible] [illegible] дыка берге [illegible].

— Ачам-биле шалы айда 20 фунт (бир фунтуну бистиң акшаже [illegible] 91 копейкаже [illegible]) ажылдап [illegible] [illegible] Мухаммед мени чугаалады. — Ачам хеп базыкчызым кижи. Маарже районда биче өрээлде чурттап турар бис, ооң хөлезининге айда 2 фунт төлээр. Бажыңда электри чырыы чок. Сес уруглуг бис. Бистиң кол чиир чемивис — чарба даалгаңындан быжырган нова, сооктер хайындыргаш, ногаа аймаан холаан муң. Эътти айда бир катап чиир болза экизи ол.

Докки районнуң кудумчуларының бирээзинде шимчээшкинни таарыштырарынга ол чыл ажылдаан египет полицейжи мынчаар чурттап турар.

— Катай-ла, ийи уруглуг мен. Айда 20 фунт шалыңныг. [illegible] [illegible] [illegible] чурттап турар бис. Бажың [illegible] 8 фунт, чырыкка 2 фунт төлээр. Транспортка айда 9 фунт төлээр ужурга таваржыр-дыр мен — деп, полицейжи Мустафа чугаалаан.

Шалыны оон-даа эвээш база чартык миллион ажыл чок египетчилерниң амыдыралы дыка багай.

Дыка хөй кижилерниң [illegible] ыс камгаланыр чүүлү болза тавиткы чурттарже чорупкан болуп турар.

К. КАПИТОНОВ,
«Труд» солуннуң корр.
Каир.

Съездиден съезд чедир

БИИ-ХЕМНИҢ КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫНДА

Совет Тываның социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразы СЭКП-ның XXV съездизинден XXVI съездизинге чедир үеде, улус ажыл-агыйының өске адырлары-биле бир дөмей, бурунгаар улуг базымны кылган. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ролю бедээн. Оларның четкизи улам калбарып, материалдыг баазазы доктаамал быжыгып турар. Чоннуң уран-чечен чогаадылгазы улам шыңгыы шапкын хөгжүлдени чедип алган.

Ооң бадыткалын Бии-Хем районнуң культура албан черлериниң ажылындан тода көрүп болур. Оңгу беш чылда амгы үениң болбаазырангай төлевилелин ёзугаар «Өөк» совхозтуң төвүнде 300 олуттуг, «Кызыл тараачын» совхозта 500 олуттуг, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдаар өрээлдерлиг, спорт залдарлыг, делгем, чырык фойелерлиг, номчулга залдарлыг культура бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирген. Районда библиотека системазын төвүүлерин дооскан болгаш район библиотеказының бажыңын алгыткан. «Саян» совхозтуң Совет салбырында 200 олуттуг Культура бажыңын тудуп турар. Тарлаг суурда Культура бажыңын суг-биле чылыдар кылдыр эде кылган. «Өөк», «Хадын» совхозтарның Ээрбек суурнуң Культура бажыңнарының капитал септелгезин кылган. Культура бажыңнарының, кодээ клубтарның, библиотекаларның дериг-херекселдерин четчелээринге район бюджелинден болгаш совхозтарның хоренгизинден 65 муң 430 рубльди үндүрген.

Оңгу беш чылда чоннуң уран-чечен чогаадылгазы шапкын хөгжээн. Ол үеде бот-тывынгыр уран чүүлдүң 42 бөлгүмнери немей тургустунган болгаш оларның киржикчилериниң саны 954 кижиге немей өскен. Амгы үеде бот-тывынгыр уран чүүлдүң 118 бөлгүмнеринде 1954 кижи киржип турар.

«Кодээ чоннуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш Бии-Хемниң культура албан черлери биче эвес ажылды кылып турар. 1980 чылда кодээ чоннуң ортузунга 402 концертти 24520 кижиге сонуургадып көргүскен. Культура бажыңнары болгаш кодээ клубтар 140 темалыг кежээлерни, 650 ыштаныта болгаш айтырыг-харыы кежээлерин, диспуттарны организастап эрттиргилээн. Районга чүгле бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерниң, агитбригадаларның, библиотекаларның көрүлделерин эрттирип турар. «Өөк», «Саян», «Кызыл тараачын» совхозтарның культура ажылдакчылары кодээ механизаторларның часкы, күскү хову ажылдарынче баңырланчыг байдалга үдээри, хову турлагларынга концерттер, шиилер көргүзери эки чаңчыл болу берген.

Районда доктаамал ажылдап турар тос агитбригадалардан «Кызыл тараачын» совхозта «Челээш», «Өөк» совхозта «Аржаанчыгаш» агитбригадалар боттарының доктаамал ажылы-биле кодээ көрүкчүлерниң сонуургалын болгаш хүндүлелин чаалап алганнар. Оларның репертуары ханы болгаш мобилизакчы утка-шынарлыг, күүседикчилериниң ойнааары көрүштүг. Чижээлээрге, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң «Челээш» агитбригадазы сооңгу чылдарда республиканың агитбригадалар көрүлделеринге, ол ышкаш Тюменьге болгаш Красноярск хоорайга болгулаан зона көрүлделеринге чедиишкинниг ойнааш, дипломант болган. «Өөк» совхозтуң «Аржаанчыгаш» агитбригадазы база эки ажылдыгларның бирээзи. Бо бригада малчын бригадаларже, хову турлагаларынче, районнуң өске-даа ажыл-агыйларынче үргүлчү чорүп келген. Олар оңгу беш чылдың сооңгу чылында 63 концерттерни чонга бараалгаткан. «Аржаанчыгаш» 1980 чылдың түңнээн район көрүлдезинге бирги черни алган.

Оңгу беш чылда районнуң библиотекаларында ном фондузу 17000 экземплярга, номчукчулар саны 915 кижиге немей өскен. 1975 чыл-биле деңнээрге, эрткен чылын номчукчуларга 20 муң номну хөй ну берген. Библиотека ажылдакчылары диспуттарны, номчукчулар конференцияларын план ёзугаар эрттирип турар. 1980 чылдың түңнелинде библиотекаларның район көрүлдезинге бирги болгаш ийиги черлерни «Өөк» совхозтуң Тарлаг болгаш Аржаан суурларының библиотекалары ээлээн.

Районнуң партия, совет болгаш культура органнары культура албан черлериниң 1980 чылда кылган ажылын түңнеп көргеш, Тарлагның культура бажыңының (директору Л. Кыргыс), Хүттүң культура бажыңының (директору М. Комбу). Тарлаг болгаш Аржаан суурларының библиотекаларының (библиотекарьлары Н. Салчак, А. Биче-оол) ажылын эки деп демдеглээн.

Туранның [illegible] театры (режиссеру Т. Верещагина) республикада [illegible] ажылдыг театрларның бирээзинге санадып келген. Ол [illegible] ук театрның 1977 чылда республика көрүлдезиниң лауреады 1978 чылда Читага [illegible] зона көрүлдезинге [illegible] чергениң дипломун-биле, а 1980 чылда республика көрүлдезинге үшкү чергениң дипломун-биле демдеглеткени херечилеп турар.

Бии-хемчилерниң съездиден съезд чедир үеде культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери мындыг-дыр.

Культура албан черлериниң ажылында чедир кылдынмаан, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар дээрзин демдеглевейн барып болбас. Оларны тускай эртемниг кадрлар-биле четчедээр айтырыг оожум шиитпирлеттинип турар. Чамдык культура одаглары, чижээ, Чкаловка [illegible] кодээ клуб, Суглуг-Хөл библиотека салбырыңның ажылдарында четпестер бар.

СЭКП-ның XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш культура ажылдакчыларының ортузунга калбарган чарыш районга культура ажылын улам экижидеринче улуг идиг-ни бээр.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ.
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Чудур Тарысуевна Ооржак Суг-Аксы ортумак школазын 1965 [illegible] чылын Суг-Аксының библиотеказынга ажылдап эгелээн. Аңаа үш чыл ажылдааш, 1968 чылда Красноярск крайның Канск хоорайның библиотека техникумунга өөренип киргеш, ону чедиишкиннг дооскан. Тыва АССР-ниң Культура министерствозу Чудур Тарысуевнаны Чөөн-Хемчик районнуң Кара-Чыраа библиотеказының эргелекчизинге ажылдаары-биле чоруткан. Аңаа бир чыл ажылдаан. Ол ажылдап турган, болунуң тускай доозуп алган эртемин ажыл-херек кырынга ажыглап, ол библиотеканың ажылын экижиткен.

1969 чылда ооң ажылын үнелеп көргеш, ону Суг-Хөл совхозтуң төвү Суг-Аксы суурнуң библиотеказының эргелекчизинге шилчиткен.

Ол библиотекада ном фондузу 18337. Ында ниитизи-биле оңгу беш чылдың иштинде 11480 номнарны номчукчуларга берген. Ниити номчукчуларның саны 820 ажып турар.

В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 110 чыл оон таварыштыр тускай булуңну тургузуп, делгелгени организастааш В. И. Лениниң дугайында номнарны болгаш ооң чогаалдарынга тайылбырларны кылып, чурттакчы чон ортузунга ажылдарны доктаамал чорудуп келген. В. И. Лениниң дугайында 531 номнарны номчукчуларга берген.

Ч. Т. Ооржак 4 көжер библиотекаларны организастап тургускан. Ында 196 номчукчулар хаара туттунган. Чүгле 1980 чылда 1073 номнарны номчукчуларга берген.

Совхозта партком-биле болгаш херээженнер чөвүлели-биле кады ол номчулга конференцияларын, темалыг кежээлерни болгаш диспуттарны доктаамал организастап эрттирип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры-биле тускай булуңну организастап, делгелгени кылып алганы эки. Библиотеканы дерип, шимеп алганы көрүштүг болгаш чараш. Библиотекарь Ч. Т. Ооржак чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын хөй-ниитиниң даалгалыг ажылдарын ам сеткилдиг күүседип турары-биле Суг-Аксы суурда хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Ол партия болгаш чазактың үндүрүп турар доктаал, шиитпирлерин чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Суг-Аксы суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Элээди уругларның корум-чурум үрээр чорууга удур болгаш арага-дарыже ижер чорук-биле идепкейлиг демисежип турар.

Библиотека оңгу беш чылдың болгаш 1980 чылдың планнын даалгаларын ажыр күүседип, районда мурнакчы библиотекаларның санынче кирген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры-биле 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының дугайында төлевилелди чон ортузунга таныштырар ажылга Ч. Т. Ооржак идепкейлиг киржип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң башкылары студентилерниң дыштанылгазының үезинде эртем-теоретиктиг конференция эрттирери чаңчыл болу берген. Эрткен пятница хүнүнде база ындыг эртем конференциязы болуп эрткен. Аңаа институттуң бүгү кафедралары идепкейлиг киржип, эртем аайы-биле хөй-хөй илеткелдерни түс-түс секцияларга дыңнап сайгарган. Шуут 10 секцияларга 60 эртем-теоретиктиг болгаш эртем-методиктиг илеткелдерни дыңнаан. Эге болгаш түңнел илеткелди институттуң проректору физика-математика эртемнериниң кандидады А. В Набатов кылган. Конференцияга бүгү секциялар, үре-түңнелдиг ажылдааның, илеткел бүрүзү онзагай болгаш ылаңгыя практиктиг ужурлугуну, ажыктыг болуп турарын ол айыткан.

Түңнел хуралга секцияларның удуртукчулары эң эки илеткелдерни болгаш илеткелчилерни адап демдеглээн. Чижээлээрге, Н. Г. Поповаың (математика), Л. П. болгаш К. Б. Салчактарның база Ш. У. Кууларның (педагогика, психология), В. Н. Ковалёвтуң (марксизм-ленинизм), Н. М. Бородичинниң (орус дыл), Ф. Ф. Деменсийниң (физика), Д. Б. Барановаың (химия) болгаш өскелерниң-даа илеткелдерин секциялар удуртукчулары онзагайлап демдеглегилээн.

Илеткелдерниң дыка хөй школага болгаш институтка башкылаарының арга-дуржулгазын сайзырангайжыдарынче, өөреникчилерниң болгаш студентилерниң профессия шилилгезин шиңчилээринче угланган болуп турары-биле ук конференция үнелиг талаларлыын херечилеп турар. Чижээлээрге, доцент Л. П. Салчактың «Бирги курсчуларның профессия шилиишкинин өөренип шиңчилээриниң дугайында», К. Б. Салчактың «Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның школаларында интернационалчы кижизидилгени чорудуп турарының шиңчилелдериниң дугайында», Ш. У. Кууларның «Тывада школа мурнунуң кижизидилгезиниң социал-педагогтуг үндезиннери» деп илеткелдер аажок солун болганын мен ол секцияга олуржуп дыңнадым. Бо чижектиг илеткелдерни парлап, школа башкыларының хөй-ниитиниң ажыглалынга чедирери [illegible] ла болуп турар. Эртем талазы-биле ажылдарны удаа-дараа бижип боттандырары эртемден аттарының чадалары болгаш черле боттарының [illegible] бедидери институт башкызы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Ынчангаш, ылангыя аныы башкыларның 60 конференцияга илеткелдери хөй болганы база таварылга эвес.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.
институттуң башкызы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

МАССАЛЫЫН ЧЕДИП АЛЫР

интервью

Өвүр районнуң Хандагайты суурда хөй-ниитичи тренер Виктор Достай-биле бистиң корреспондентивис Д. Салчак ужурашкаш, районнуң күш-культура болгаш спорт ажылының канчаар тургустунганын сонуургап, чамдык айтырыгларны, харыылап бээрин оон дилээн.

— Силерниң районуңарда элээн хөгжээн спорттуң сайзырангай хевирлеринге доктаавышаан, эрткен олимпийжи чылдың түңнелдери-биле «Шынның» номчукчуларын таныштырып көрүнерем.

— Районнуң спорт чөвүлели ВЛКСМ райкому-биле кады баш удур тургустунган план ёзугаар ажылдап турар. Тыва хүреш, хостуг хүреш, хол бөмбүү, шыдыраа район төвү Хандагайтыда болгаш кодээ суурларда нептерээн. Бистиң спортчуларывыс бо хевирлерниң талазы-биле республика маргылдааларынга киришкеш, удаа-дараа шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Мааа чижек кылдыр 1980 чылда хостуг хүрешке, самбога республиканың ийиги черни ээлээнивисти спорттуң национал хевирлериниң чайгы спартакиадазынга үшкү черже үнгеннивисти демдеглексей-дир мен. Хостуг хүрешке Өвүрнүң школачылары команда аайы-биле үш удаа ийиги черни ап келгеннер.

Эрткен олимпийжи чылда бистиң спортчуларывыстың аразындан хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери хүндүлүг атты бир мөге, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери атты ийи кижи чедип алган болгаш спорт мастеринге кандидаттың нормазын ийи спортчу күүсеткен.

— Республикадан дашкаар болуп эртип турар маргылдааларга Өвүрнүң спортчулары киржип турар бе?

— Ийе, бистиң районда республика чемпионнары аттарын эдилеп чорууруларның саны чыл-санында немежип турары өөрүнчүг. Олар республикадан дашкаар маргылдааларга чаңгыс эвес удаа киришкеннер. Эрткен чылын зона болгаш Россияның бирги черин дээш болгулаан хостуг хүреш болгаш дзю-до маргылдааларынга 12 мөге Тыва АССР-ниң спортчу ат-алдарын камгалааннар. Оларның аразындан Совет Эвилелиниң Маадыры Аксенов аттыг шаңнал дээш Новосибирскиге болган школачылар маргылдаазынга хостуг хүреш мөгелери Кан-Демир Монгуш—ийиги, Мерген Ооржак—дөрткү, Кан-оол Сат бешки черлерни ээлээн.

— Спорттуң эки ажылдыг эге коллективтериниң дугайын таныштырып болур силер бе?

— Кайда-ла комсомол организацияларының, спорттуң активчилери күш-культура болгаш спорт ажылынче доктаамал сагыш салып турар болдур, мында түңнелдер өскелерге үлегерлиг. Чижээ, күш-культуржу коллективтерден «Торгалыг», «Коммунизиче орук» совхозтарның командалары район маргылдааларынга доктаамал киржип турар. Ол бүгүге күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар дээш төлептиг үлүүн киирип чоруур спортчуларның салдары чугула черни ээлеп турар.

— Районда бедик мергежилдиг, доктаамал белеткелдиг спортчулар өзүп турары черле илдеш-дир. Олар чогум кымнарыл?

— Өвүрде аныяктарга үлегер-чижек болуп чоруур болгаш оларга байлак арга-мергежилин дамчыдып берип келген спортчулар арбын. Оларга спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлери Даш-оол Куулар, Алексей Куулар, Кара-оол Шагдыр, [illegible] ССРЭ-ниң спорт мастерлери Сергей Мартына, Сергей Адыгжы, хол бөмбүүнге [illegible] Сат, шыдыраага Тыва АССР-ниң чемпиону оңгу классчы Марта Ачбаан, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Мадон Монгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр.

РЕДАКЦИЯДАН: Спорт болгаш күш-культураны сайзырадыр, оон материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле ажылдар чорүп турза-даа, ол бүгү амгы үениң негелдезинге четпес. Оон-биле кады бо хүннерге чедир районнуң совхозтары «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң юридиктиг кежигүннери болбайн турар.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары маргылдаага киржири-биле кыйгырткан спортчуларны транспорт, спортчу дериг-херекселдер-биле хандырбас, оларны ажылдап хоставас таварылгалар бар. «Кызыл Тук», «Ак-Чыраа» совхозтарда байдал ындыг. Ол ажыл-агыйларда аныяктар ортузунга күш-культураны, спортту массалыг болдурар болгаш оон күш-ажылга, амыдыралга ажыктыын пропагандалаар ажыл чогуур деңнелге чедир чорувайн келген.

Районда ниитизи-биле футбол, мячилиг хоккейже кичээнгейни кошкаткан. База ол ышкаш стол теннизин, ча адарын спорттуң эге комитеттеринге нептередип, хүрештиң деңнелинге чедир чоокку үелерде сайзырадып болуруунуң долу аргалары өвүржүлерде бар.

Хандагайты ортумак школазының баазазынга үндезилээш, элээди уругларның спорт школазын ажылдадыр дугайында айтырыгны үш чыл дургузунда үзе шиитпирлеп чадашкан. Аңаа дорт харыысы ресспорткомитет биле республиканың Чырыдылгазының министерствозу бээр ужурлуг.

Спорттуң массалыг болуруун чедип алырының айтырыы өвүржүлерниң мурнунда чидии-биле тургустунуп турар. Аңаа партия, совет, ажыл-агый органнары, хөй-нитти организациялары чоннуң дыштанылгазын чогумчалыг болдурарынга, хостуг үезин чоп ажыглаарынга спорттуң ролюн чедир үнелеп, күш-культураны, спортту хөгжүдеринге бүгү талалыг деткимчени көргүзүп, доктаамал кичээнгейни салган турары чугула.

Бистиң спортчу амыдыралывыс

- Тренер-биле интервью
- Шыдыраачының бодалы
- Номчукчунуң саналы
- Мөгениң үнелээшкини

ЧУРУКТА: бир салыгның сайгарылгазы.

ТРЕНЕР — БАШКЫВЫС

Эге класстарга турган-ла, хостуг хүреш самбога кончуг хүрежиксеп чораан мен. Ол күзелим чоорту херек кырында боттанып эгелээн. Ам харын районнуң шыырак мөгелериниң санынга кирип, ооң спорт алдарын республикага безин камгалап чоруур болу бердим.

1980 чылда Тыва АССР-ниң бирги чери дээш самбо талазы-биле болган маргылдаага түңнел оюнга чедир хүрештим. Чемпион ат дээш шиитпирлиг сегирижилгезинге меңээ таварышкан оппонент удур ол-бо аргаларны ажыглап турзумза-даа арга-дуржулгам арай эвээш болганындан оң холумга аарышкылыг арга ажыглап дыңказаш, аштырдым.

Самбо хүреш республиканың өске черлеринге ышкаш бистиң Өвүрде база чаа сайзырап кел чоруур. Спорттуң бо хевирин [illegible] хүрештерниң аргаларындан тургустунза-даа, ооң онзагай аргалары база хол, бут чүстеринге аарышкылыг аргалар кылыр. Ынчангаш чараш хүрежиринге тедимкейи эки шиңгээдип алыры эргежок чугула чүүлдерниң бирээзи. Спортчу чедиишкинниң үндезини-даа ында.

[illegible] аргаларын [illegible] алырынга тренер-башкывыс самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Кара-оол Шагдыр бодунуң дуржулгазын [illegible]. [illegible] Хандагайты суурда материалдыг бааза чер албаза-даа, ажылынга өзүлүг бердингеш, бедик мергежилдиг тренер биске негелдени күштелдирип, тренировка бүрүзүнүң шынарынче кичээнгейни салып турар.

Бистиң тренер-башкывыс 100 килограмм деңзиге Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүнү. Ол ам удавас бо хүннерде Дивногорск хоорайга Сибирь болгаш Чөөн чүк зоназының маргылдаазынга киржир.

База ол ышкаш эң чиик деңзиге республиканың сураглыг мөгелериниң бирээзи хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Адыгжы школага башкылаары-биле чергелештир хостуг хүреш, самбо хүреш секцияларын Хандагайты ортумак школазында организастап тургускаш, аныяк мөгелерни белеткеп турар.

А. КАМЫН-ДОРЖУ.

УТТУНДУРУП БАРГАН

Хаактаашкын — кышкы спорттуң бир [illegible] хевири. Чоокку үеге чедир хаактаарынга улуг, биче кижилер кончуг сонуургалдыг турган. Амгы үеде бистиң Өвүр районда хаак спорту кончуг куду деңнелде. Районнуң бүгү совхозтарында спорт ажылын харыылап, тускай шалыңны ап турар хостаткан ажылдакчылары-даа, комсомол комитеттери-даа бар. А олар спорттуң бо хевирин шуут-ла уттуп бар чыдарлар. Сооңгу дөрт-беш чылдарда районнуң [illegible] чери дээш хамаан чок, совхозтуң [illegible] школаның бирги чери дээш хаак маргылдаазы болбаан. Дыштаныр хүннерде [illegible] дагган чуңгулаашкыннар, коллективтиг селгүүстээшкиннер мурнуку чылдарда доктаамал болуп турган болза, сооңгу [illegible] уттунадурган.

Районнуң бүгү школаларында, район төвү Хандагайты суурнуң Культура бажыңының чанында эки дериттинген спорт залдары бар. Ол залдарга баскетбол, волейбол болгаш хостуг хүрештиң [illegible] доктаамал эртип турар. Школаларда күш-культура кичээлдери колдуунда-ла спорттуң бо хевирлеринге эртип, а хаак [illegible]. [illegible] районнарда, [illegible] Тандының Бай-Хаакта болгаш Бии-Хем районда хаак оруктарында электри чырыктарын безин тургускулап алгылааның солуннарга бижип турар-дыр. А бистиң районда хаак дугайын чугаалап орар чаңгыс-даа комсомол ажылдакчызы, спорт чөвүлелиниң даргазы чок.

1980 чылдың декабрь 30-де үнген «Шын» солуннуң мурнуку чүүлүнде хаак спортунуң дугайын бижээш, эрткен чылдарда хаак талазы-биле республика маргылдаазынга Өвүр райондан команда киришпээнин шүгүмчүлеп бижээни-даа чөптүг.

Хаактаашкын дугайын чер-черде комсомол комитеттери, ортумак школаларда күш-культура башкылары, совхозтарда болгаш район төвүнде спорт чөвүлелдери, а ол ышкаш ВЛКСМ райкому дарый хемчег ап, аныяктарны спорттуң бо хевиринче хаара тудары чугула.

М. ДАНЗЫН.

УЛАМ САЙЗЫРААР

Хол-шыдырааны бистиң адаөгбелеривис үнелеп, ону боттары [illegible] бажы кырган таварылгада, куда-дойга аңгы-аңгы үстүп алгаш, адааннажып ойнаар чорааннар. Бо оюнну кыжын-даа, чайын-даа, дүне-хүндүс-даа ойнаар. Ону бичии чаштардан эгелээш, назы дөгүй берген кырганнар-даа хандыкшылдыг шиңгээдип ап болур.

Кырганнарның чугаазындан [illegible] кээрге, Өвүрнүң [illegible] кээринге шыырак шыдыраалаар кижилер чораанын бадыткап турарлар. Ч. Сандый, Х. Самдан дээн ышкаш ады алдаан шыырак ойнакчылар чораан.

Чоокку үеден бээр районда шыдыраа спорту элээн сайзырап кел чоруур. Школаларда шыдыраа бөлгүмнери ажылдап турар [illegible] шыдыраага хандыкшылдыглар хөй болуп, районга шыырак шыдыраачыларны илередир маргылдаалар эртип турар.

Районда шыдыраага хандыкшылдыгларның саны өскен. Ол бүрүнгү оюнну чон ортузунга пропагандалап чоруур кижилерниң саны немежип турар. Оларга республиканың экс-чемпиону, республиканың «Урожай» спорт ниитилелиниң беш дакпыр чемпиону Кызыл-оол Ооржак, оон адазы 70 харлыг Седен Ооржак, бирги разрядчы Мерген Шүгдүр-оол, оруктудуг черинде Василий Дукчуу, Василий Донгак, бухгалтер Дамбаа Донгак, аныяктардан 6 дугаар КМК-ның диспетчери Роднон Монгуш, республиканың [illegible] «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону школачы Марта Ачбаан болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Район төвүнүң спортчуларынга өөрүнчүг чүве чул дээрге, ам удавас хүреш, теннис болгаш шыдыраазы сайзыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар спорт залын ажыдар. Мээң күзелим болза, бир-тээ шыдыраа кижини уран-мерген, угаанныг, аваангыр, чүвени утпазынга, угааның каңнаарынга өөредир чүве болганда, моон соңгаар школаларга ону тускай кичээлдер кылдыр эрттирерин көрзе кандыг ирги деп бодаар мен.

М. МАДОН.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги суй шимчээшкин. 9.05—**«Горнистер, харыыланар!»** 9.35 — **«Карл Маркс. Аныяк чылдары»**. Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.45—Медээлер. 10.50—14.30—Чапсар. **14.50—«Кезээде мурнуку одуругда»**. Москваның коммунистериниң дугайында документалдыг фильм. 15.50—**«Орус чугаа»**. 16.20 **«Хөглүг старттар»**. 17.05—**«Бистиң уругларывыс»**. Кинопочурумал. 17.15—**«Улустуң чогаадылгазы»**. Телетайылбыр. 18.00—Мячилиг хоккейге делегей чемпионады. **Швецияның шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга**. Хабаровскиден дамчыдылга. 18.45—**Бөгүн делегейде**.

КЫЗЫЛДАН

19.00—19.25 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

19.25 — **«Миллионнарның ленинчи университеди»**. 19.55 **«Карл Маркс. Аныяк чылдары»**. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — **«Чогаадыкчы ажылдажылга»**. Совет мыдыкаиын **«Саянның оттары»** деп ийиги фестивалы. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. **«Спартак» — ЦСКА**. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — **Бөгүн делегейде**.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — **«Мария Биешу ырлап тур»**. Фильм-концерт. 18.45 — **«Кайда сен, Сооврей?»** Ойнаар-кыстар фильми.

МОСКВАДАН

19.00 — Тбилиси хоорайның уран чүүл коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — **«Делегей байдалының допчулалы»**. 19.40 — **«Ажылчын алдарның хоорайы»**. Документалдыг фильм. 20.00—20.30 — **«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели»**. Дамчыдылга.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргей, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Мурнуу-барыын чүк [illegible] хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талазы районнарга 12—17, [illegible] 2—7 градус соок болур. Автооруктарга эртен хар чаар.

Кызылга бүргей, аязыр, эртен биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Санаашкынның эгези»** 9.30, 11.20, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.10, **«Хосталганың солдаттары, тайбыңның солдаттары»** 17.30 [illegible]

«ПИОНЕР»: **№ 54 киночыынды** 9.30, **«№ 28 Сыдыысчыгаш болгаш Баба-Яга Сыдыысчыгашка удур»** 11.00, 14.30, **«Сооңгу аңнаашкын»** 12.30, 15.30, 17.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шаажынчылар далажып тур»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Конкордту камгалаңар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Кызыл —Абакан —Семипалатинск— Алма-Ата —Фрунзе аразынга пассажирлер аргыштырар баштайгы рейс **1981 чылдың февраль 4-тен** эгелээнин Кызыл аэропорту дыңнадып тур.

Ужудуушкун неделяда үш удаа—**понедельник, среда, пятница** хүннерде болур. Кызылдан 11 шакта (Москваның-биле) ужудуп үнер. Авиабилеттерни хоорайның агентствозунда баш бурунгаар садып турар. Тел. 2-43-01, 2-34-10.

Хүндүлүг пассажирлер, Орталык Азияның чылыг черлеринге баарынче силерни аэропорт чалап тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-68, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 67.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00669.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (11535) | 1981 чылдың февраль 13, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ЧУРТТУҢ РЕКОРДСМЕНИ

Чазып чажар кызыл-тастың «Саратовская-29» деп сортунга чедер үрезин он чыл дургузунда тывылбаан. Ол сорт ам-гы-даа үеде чурттуң ховуларынга рекордчу болуп артпышаан, ынчалза-даа оон «багай эвес удурланыкчызы» көстүп келген.

Чүл дээрге, «Саратовская-29» чыл эрткен тудум бодунуң чамдык шынарларын чидирген. Кандыг-даа сорт ындыг «үүлеге» таваржы бээр. Мурнуувоон чүктүң кодаа ажылагыйының Саратовта эртемшинчилел институдунуң селекционерлери оон «ийизин» тып каннар. Чогум боду өске-даа болза, шак-ла ындыг үрезинни олар өстүрүп үндүргеннер. Ынчангаш ону «Саратовская-29-туң аттажы» деп адап алганнар. Ол чүгле черин үрелир чоруун шыдажып эртер эвес, селекционерлерниң дузазы-биле шынары база экижээн. Ылаңгыя белоктуң саны ында ковудаан. Ол бүгү ажылдар дөрт-ле чыл дургузунда бүрүн доозулган.

(СЭТА-ның корр).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1980 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң февраль 11-де болган хуралынга чугаалажып көрген. Бо чылдың бирги кварталында даалгаларының канчаар күүсеттинип турарын база анализтеп көрген. 1981 чылда планның болгаш бюджеттиң күүселдезин хандырар талазы-биле хемчеглерни айыткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия ТК-ның оон дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын амыдыралга боттандырганының түңнелинде, а ол ышкаш социалистиг чарышты калбартканының ачызында оңгу беш чылда Россия Федерациязының экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүнүң дыка өскени, чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш амыдыралының культурлуг деңнелиниң бедиишкинин хандырганын хуралга демдеглээн.

1980 чылда РСФСР-ге чедип алдынган национал орулга 1979 чылдаазы-биле деңнээрге, 3,4 хуу, үлетпүр бүдүрүкчүзүнүң хемчээли — 3,1 хуу өскен, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү — 2,8 хуу бедээн. Машина тудуунуң, химия, нефть-химия болгаш газ үлетпүрүнүң адырлары дүрген темпилерлиг сайзыраан.

1980 чылда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турган-даа болза, кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли тоску беш чыл планының чылда ортумаа-биле чедип алдынган деңнелинден бедик болган. Кодээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы, ылангыя РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназында быжыккан. Кодээ ажыл-агыйда ажылдарның бүгү комплексиниң талазы-биле күрүненин капитал салыышкыннарының күүселди-биле 9,5 миллиард хемчээлдиг кол фондуларны ажыглалга киирген азы 1979 чылдаазындан 10 хуу хөй болган.

Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаашкан боттуг орулгалар болгаш ажылчыннарның база албан-хаакчыларының акша шалыны ортумаа-биле 3,3 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 3 хуу, херегледип ниитилел фондуларындан чонга төлевирлер болгаш чиигелделер — 6 хуу, күрүне болгаш кооперативтиг садыгның үрмектеп садыглаар бараан саарылгазы — 5 хуу, чонга амыдыралдың ачы-дуза чедирерин боттандырган хемчээли — 7,4 хуу ковудаан. 60,2 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттаар бажыңнарын туткан болгаш 5,8 миллион хире кижиниң чурттаар байдалдарын экижиткен. Ниити өөредилгениң хөй санныг школаларын, профтехучилищелерин, школа назының четпээн бичии уруглар албан черлерин, эмнелгелерин, поликлиникаларны болгаш культура-амыдырал ужурлалдыг өске-даа тудугларны ажыглалга киирген.

Оон-биле чергелештир, 1980 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының база күрүне бюджединиң күүселдезинде четпестерни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга демдеглээн. РСФСР-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары планныг чамдык даалгаларны күүседир талазы-биле хожудаашкынны болдурган.

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазынга база «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан сорулгаларга дүүштүр боттарының бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелериниң, тудуг черлериниң болгаш организацияларының 1980 чылда ажыл-агый ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көөрүн, он бирги беш чыл планының баштайгы чылының планын, СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар кылдыр база 1981 чылда РСФСР-ниң ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин хандырар хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволар удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, райкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москваның болгаш Ленинградтың хоорзүүскомнарынга дааскан.

Чоннуң херегледир бараанналын бүдүрерин улам-на ковудадырынга, оларның ассортиментизин калбартырынга, шынарын экижидеринге немелде хураламырларны тывары, садыгны болгаш амыдырал хандырылга албан черлериниң ажылын организастаарын сайзырангаймыдарын РСФСР-ниң хамаарышкан министерстволарынга, ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарынга дааскан.

Малдың кыштаглаашкынын организастыг болгаш чедиишкинниг эрттирерин, часкы ховуу ажылдарынга хыналчалыг белеткелче, ол ажылдарны эң-не кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге чорударынче, 1981 чылда күрүнеге чер болгаш мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседирин хандырарынче совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының онза кичээнгейин угландырган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА)

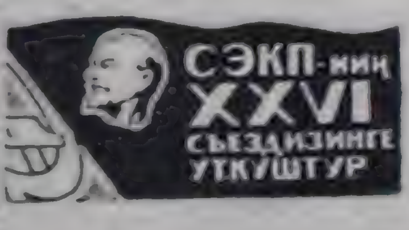

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 10 ХОНУК АРТКАН

Бөгүн «Шын» солунга КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжузу Төре КЫМЗАЙ-ООЛГА турасказып көдүрген.

Малчынның коданында 325 төрүүр хой хүр кыштап турар. Оон 230 хой төрээн, хураганнарын менди алган. Малчын бо чылын хой бүрүзүнден хураганны алыр хүлээлгелиг, ону күүседирининиң бүгү аргалары бар.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш шудургу ажылдаңар!

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ОДУРУУНДА

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыларл партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткаш, оңгу беш чылды чайгык чедиишкиннерлиг доосканнар. Эң ылангыяда, чолаачылар чедиишкинниг ажылдааш, алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүсеткеннер. Планын ажыр боттандырган чолаачылар база хөй.

Чолаачылар ортузунда чарышты тиилекчизи Эректол Ооржак 34597 тонна-километрни ажылдап кылгаш болгаш 124 килограмм бензинни камнап алган. Мурнакчы чолаачылар Бора Сарыглар, Кирое Куулар 29221 болгаш 23889 тонна-километрни ажылдап кылгаш, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Совхозтуң чолаачылары он бирги беш чылдың баштайгы чылынчы планнын онаалдаларын ажыр күүседир дээш [illegible]

Сөс берип тур бис

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ — КҮҮСЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир каш-ла хонук арткан. Бо өөрүнчүг хүннерде улам-на хөй-аъттыг, холум дыңзыг ажылдап тур мен.

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозка он ажыт чыл дургузунда хой малдап келдим. Бо үеде совхозтуң, харын-даа районнуң мурнакчыларының аразынга кирип, багай эвес ажылдап чор мен. Эрткен чылын чүс хойга онаашкан тозан хураганны, хой бүрүзүнден-не үш килограмм дүкү алдым. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында оон-даа эки көргүзүглерни чедип алырын — үстүнде көргүзүглерни 95 хураган, 3,5 кг дүк кылдыр өстүрерин, хураганның деңзизин үзер үезинге чедир бир башка онаашкан 22 килограммдан ажырарын болгаш он тонна сигенни, ийи тонна бүдүк-бүрүнү белеткеп, кыштаг септелгезин бодум кылырын малчыннар хуралынга хүлээнген мен. Ынчангаш социалистиг чарышка бистиң совхозта хойжу эжим Биче-оол Кызыл-оолду кыйгырдым.

Хүлээнгенде — күүседир. Чаа хүлээлгелерим күүсеттинип эгелээн: бирээде, хой хүр, ийиде, төрээн хойларымның төлү шупту онча. Ол дээрге мээн коммунистерниң улуг чыыжынга күш-ажылчы белээм-дир.

Л. МӨҢГЕЛДЕЙ.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР БИС

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш хайныпшынның ажыл-иш Чаа Чаа-Хөл суурнуң тудугжу бригадаларының ортузунда улам шапкынчаан. Мээң ажылдап турар бригадам бо суурда туттунган тудугларның баштайгыларының таваан салышкан бригадаларының бирээзи. Ынчангаш кылып турар ажылывыска элээн мергежил берген болгаш аравыста найыралывыс быжыг, бот-боттарывыска дузалажып тургаш алган хүлээлгелеривисти ажыр күүседип келдивис.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгеледивис. Бригадалар аразында чарлаттынган чарышка кирипкеш, январь айның планныг онаалдаларын 152 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунга кирип, шаңнал, макталга төлептиг болуп, шилчиир вымпел-биле шаңнаттывыс.

Бистиң бригадада 20 тудугжу бар. Оларның хөй кезии бедик мергежилдиг. Алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар тудугжулар хөй. Оларны коммунистер болгаш комсомолчулар баштап, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Бистиң найыралдыг бригадавыстың мурнакчы тудугжуларынга Дайын-оол Моңгуш, Кызыл-оол Сарыг-оол, Валерий Чындак-оол, Шоома Дүрбүй болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Планныг онаалдаларны ажыр күүседиринге дагдыныкчы тудугжуларның кирип келгени улуг улуг. Хоочун тудугжулар К. Кончук, К. Сарыг-оол, аныяк бызанчылар Э. Карыма, А. Билик, оларга арга-дуржулгазын, билиг-мергежилин дамчыдып берип турар. Олар бызанчы мергежилдиң 2-ги, 3-кү разрядтарын чедип алыр сорулганы салып алган шудургу ажылдавышаан.

Бригаданың тудугжулары адды аал ниити чурттаар үш бажыңны ажыглалга кирер дээш кызымаккай ажылдап турар. Бистиң бригадавыс партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээрзинге чигзиниг турбас.

М. ЛОПСАН, бригадир.

Улуг-Хем район

Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезинде Кызылдың дааранылга фабриказының административтиг корпузун бо чылын ажыглалга киирерин база айыткан. Ол тудугда Владимир Александрович Бабушкинниң 20 кижиден тургустунган дашчылар бригадазы шалыпчы ажылдап, январь айда 18 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Ол пландан ырак ажыг-дыр. Бригадада социалистиг чарышты коммунистер болгаш комсомолчулар баштап турар. Январь айда хууда планныг даалгазын С. Седипей, В. Ховалыг, В. Биче-оол, Н. Сарыглар, С. Оюн болгаш өскелер-даа ажыр күүседип, макталга четкеннер. Комсомолчулардан эң эки түңнелди Вячеслав Биче-оол чедип алган.

ЧУРУКТА: комсомолчу тудугжу В. Биче-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Чечен чогаал, техниктиг литература, өөредилге номнары, плакаттар делгиирлерде аңгы-аңгы, чуруму-чыскаалдыг делгеттинген. Келген улус номнарны боттары шилип алыр. Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суурда ном садыында ындыг.

Ном садыын хоочун садыгжы Оюн Сииліңмаа эргелекчилеп турар. Ол чүгле бо садыгга безин беш чыл ажылдаан. Ооң ажылынга кызымаа, садып алыкчыларга ээлдек чонга билдингир.

Дуржулгалыг садыгжы кожаларны малчыннар ааалдарынга, ховү-трактор бригадазынга болгаш сүт-бараан фермазынга чедирип, анаа садып турар. Сииліңмаа Донгаковна хөй-ниитиниң ном тарадыкчылары-биле база быжыг харылзаалыг. Ылаңгыя Торгалыгда Тумат Кара-оол, Ак-Туругда Ондар Делгермаа, Арыг-Үзүүнде Валентина Маспык-оол бо ажылга активчи киржип келген.

Оюн Сииліңмаа планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол оңгу беш чылдың планын эрткен чылдың октябрьда күүседипкен. 1980 чылдың планын 116 хуу, бо январьның 120 хуу күүсеткен. Сииліңмаа Донгаковна чоокта чаа Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязының баштааар черинин хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Мурнакчы садыгжы ам СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар болдурупп, бо айның планын февраль 22-ге чедир күүседирин хүлээнип ажылдап турар.

К. ЧООДУ.

ШУПТУ МЕНДИ

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозта бо хүннерге чедир төрээн 6560 хойнуң хураганнары шупту менди.

Хойну хүр кыштаглады, хураганнарын онча дорукттуруп турар малчыннарга Иргит Өнер-оол, Донгак Мандай-оол, Хертек Таар-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Н. ХЕРТЕК.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелеринде дараазында чүүлдерни чедип алыры хойжуларга онаажып турар. 1980 чылдың деңнелинге бодаарга, хойнуң болгаш өшкүнүң баш санын 7,1 хуу ковудадыр. Төрүүр 100 хой, өшкүге онаашкан 90 анай, хураганны менди доруктурар. Дужаар хой, өшкүнүң дириг деңзизин 42 килограмм чедирер. Хойжуларның мурнунда сорулга улуг дээрзи моон илдең. Ооң күүселдези бо хүннерде чоруп турар хойнуң массалыг оолдаашкынындан кол хамаарыжыр. Ылаңгыя бо чылдагы чугула кампания малчыннарга каш дакпыр улуг харысалганы онааган. Чүге дээрге ол СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде эртип турар. Ынчангаш хойжу, бригада, ажыл-агый бүрүзү тус-тузунда бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозта хой оолдаашкыны [illegible] бо хүннерде төрүүр чоруур 6565 баш хойнуң 4 муң чагыны оолдапкан. [illegible] хураганнар [illegible] турар. Н. Моңгуш-оолдуң коданында — 240, Х. Маадыр-оолдуң — 224, Х. Дажымаада — 219 чаа хураганнар [illegible] Совхозтуң [illegible] хураганнарны [illegible] болдурбас [illegible] чоруур турар. Ол [illegible] совхозтуң [illegible] С. Хертек бижээн.

А. [illegible] Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксындаан Х. Чүльдүм «Хойдан-на хураган дээш» деп эгелиг чагаазында база бо талазы-биле тодаргай бижип турар. «Мажалык» совхозтуң төрүүр хойларының барык чартык кезии хөйү төрээн. Мөңгүн-Тайганың хоочун чурттакчыларының чугаазы-биле алырга, ындыг улуг харлыг, соок [illegible] 1936 чылдан бээр болуп көрбээн. Күзүн эрте чаапкан хар [illegible], соок дужууптерге, дош [illegible] калган. Харның аазаа [illegible] боор-даа, [illegible] хаваннары тастап турар. Ындыг-даа болза Б. Тейжин, К. Салчак, В. Комбуй-оол, К. [illegible], А. Донгак, Н. Дагба, Ө.-С. Хомушку ышкаш [illegible] хойжуларының [illegible] XXVI [illegible] 30 [illegible] киржир [illegible] сорулганы мурнунда салып алган [illegible] ажылдап турар.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Тес салбырында хой оолдаашкынының байдалын кодээ бижикчи Н. Ооржак бижип чорутган. Кыштаглаашкынга малчыннарның багай эвес белеткенгенин, мал чемн-биле кодааннарны совхоз өй-шаанда хандырып турарын автор мында чугаалап турар.

Ол ышкаш Тес-Хемде «Тес-Хем» совхозтуң Хавак-Өлээ деп черде кыштаглап орар хоочун хойжу Б. Күңгазның бо хүннерде чымыштыг ажыл бижикчи С. Артына, Чөөн-Хемчиктиң Карл Маркс аттыг совхозунуң хойжу кодааннарында төрээн бүгү хойнуң чаш төлү онча дээрзин М. Шаалый дыңнаткан.

Бии-Хемниң Сесерлиг суурунда чурттап орар С. Удумбара «Сесерлиг салбырында хой оолдаашкыны», «Сесерлигниң малчыннары» деп бижик чагааларының автору. Хой оолдаашкыны чер болганда бир деп-дески чогумчалыг дээр болза [illegible] эвес ийик. Чижээ «Саян» совхозтуң салбыры — Сесерлигниң малының кодан бүрүзүнде сиген, көк-сула, чарба, садыг чергелиг мал чемнерин база өөмелде чемнерин четчир-биле дужургеп турбуже, байдал эрткен чылдан дээпелевес. Малдың, ылангыя анай, хураганның олуп хораар чоорук уза-дара болуп турар. 1981 чылда салбыр хойжуларының [illegible] 4,5 [illegible] 100 хойга [illegible] 90 чедир хураган [illegible] Артынаның көргүзүүн айыттынган [illegible] бээн орап чок кудур болган. Бо чылын чаа төрүттүнген хураганнарның хураарлары чок. Мурнакчы четпестерни кадарттавас талазы-биле хемчеглерни [illegible] эртиин автор айыткан.

Ажыглалга кирер тудугда

БАЗА-ЛА ХАНДЫРЫЛГА ДУГАЙЫНДА

Моон мурнунда «Шын» солунга республика найысылалының чаа микрорайонунда 1568 өөреникчиге чаа хевирниң школазының тудуунуң дугайын чаңгыс эвес удаа бижип турган. Оон тудуу эгелээнинден бээр бистиң бригада ында ийи чыл иштинде ажылдап турар. Бо үениң дургузунда школаның өөредилге корпузун чылыдылга белдириниң бажыңын, оон шөйлүп чоруткулаан чылыдылга шугумун, а ол ышкаш өске-даа чамдык тудугларны ажыглалга киирген. Школада чаа өөредилге чылындан эгелээш 1100 кижи өөренип турар. Ынчалза-даа тудугну шуут доозарынга чедир ам-даа хөй хемчээлдиг ажылдарны кылыр ужурлуг.

Бистиң бригаданың 1981 чылдагы социалистиг хүлээлгелеринде ук школаның комплекстиг тудуун августуң 20-де ажыглаага киирерин айыткан. Ону күүседир дээр болзувусса, бо чылдың бирги кварталында бирги, үшкү корпустарны болгаш үш-үш каът ийи тудуштурулга корпустарын, теплицаны монтажчылар болгаш шеверлекчилерге дужаар ужурлуг. Ынчалза-даа тудуг материалдары болгаш механизмнери-биле хандырылганың амгы байдалы багайындаа планныг даалганы болгаш социалистиг хүлээлгениң күүсеттинерин бергедеп турарын айтыр ужурлуг.

Үшкү корпустуң кырын шывары, чадаларны шөлдери-биле кады эптеп кылгаш, иштики ажылдар участоктарынга дужаары бо хүннерниң чугула айтырыы боор турар. Ынчалза-даа ук корпустуң гимнастика залдарының талазынга 8 тонналыг суурган кранны негеттинип турар. Ол краныны чүгле бо эвес, харын-даа эрткен чылын-на тургузар ужурлуг турган. Ону тургуспаанындан эрткен чылын дөрт ай иштинде шывыгны болгаш чадаларны салбайн, ниити чыл планын чүгле 73,4 хуу күүсеткен болгай бис.

Тудугга четпес-ле [illegible] хөй боор турар. Чижээ, ол-ла корпустуң чадаларын эптээр СО-11 маркалыг 126 блок кезектери чок. Ону сөөлгү хүннерде албас бол [illegible] саадаар дей берген. Чүге дээрге, ону кран-биле эптеп тургузар болгай. Ынчаарга ону кылыр краны ам корпустуң өске талазынче көжүрер деп турар. Ынчалза-даа «Тудуг кезектери» комбинат чада кылыр [illegible] кезектерин кылып [illegible] озалдадып турар. Бир эвес [illegible] кран өскээр тургустунар болза, корпустуң чадаларын [illegible] тээр көжер кран 14 [illegible] механизация эргелелинде чок.

Школа тудуун шапкынчыдарынга бир чугула чүүл — комплекстиң спорт залдарын тударынга чугула краны тургузары. Спорт залдарының [illegible] корпустуң болгаш оон-биле кожа эштир бассейнниң тудуун-даа хуусаалары [illegible] лаштырып келген. А [illegible] ажылдың хемчээлин [illegible] ле бо объектилерге безин [illegible] тер школаны бүрүнү-биле ажыглалга киирерин [illegible] 111,5 муң рубльдиң тудуг [illegible] ажылдарын [illegible] бис. Ынчаарга [illegible] болза, ажыл оон-даа [illegible] барык 240 муң рубльдиң ажылын кылыр апаар.

Эптээр тудуг материалдарын [illegible] тудууну шапкынчыдар [illegible] «Тыва тудуг» трестиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң [illegible] «Тудуг кезектери» комбинатының удуртукчулары боттуг хемчеглерни ап, бригадаларның ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары күзээш [illegible] үзүк-үзүк фактылардан тодаргай-дыр.

Тудугнуң өске-даа [illegible] чогуур үезинде келбейн турарындан бистер анаа турар [illegible] база таваржып турар бис. Чижээ, ЭДБ маркалыг фундамент блоктарын [illegible] бистер [illegible] 30 кезек блокту [illegible] Ол үеге чедир блоктарны шуптузун алгаш, оларны эптеп, салыр ажыл [illegible] турар ужурлуг. [illegible] бо чылын [illegible] корпустарын [illegible] бар болганда [illegible] тудуг эргелелиниң-даа, а ол ышкаш «Тудуг кезектери» комбинатының-даа удуртукчулары билип турар-ла, чамдыг-даа боттуг хемчеглерни алгай турары чедиспес.

[illegible] чаа школаның [illegible] болгаш [illegible] корпустарын [illegible] чаа [illegible] үе эрткен. Ол-ла үеде [illegible] бо тудугга [illegible]

1981 чылдың [illegible] школаның өөредилге корпузун [illegible] хемчеглерни [illegible] ажыглалга [illegible] Тудуг организацияларының [illegible] тудуг материалдарын [illegible] бо чылын бүрүн [illegible] чоруун көргүзүп [illegible] берзин. Олар [illegible] бистер, тудугжулар, [illegible] материалдар болгаш механизмнер-биле бир дугаар [illegible] XXVI съездизинге [illegible] болгаш [illegible] комплексте [illegible] корпустарын [illegible] ажылдаар бис.

Ч. ДОНГАК, бригадир

[illegible] ОТДЕЛ

Сорулга: ХӨРЗҮН КАМГАЛААР АРГАЖЕ БҮРҮН ШИЛЧИИР

(Эртем хүнүнден отчёт: шиитпирлээр айтырыглар, сүмелер)

Өнгү беш чылда Тываның ажыл-ишчилери кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чамдык чедиишкиннерни чедип алза-даа, чер ажылының продуктуларын—тарааны, картофельди, ногааларны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын күүсетпээн. Сөөлгү ийи чылда республика 77 муң тонна тарааны күрүнеге чедир бербээн. Өнгү беш чылда тараа культураларының чылда ортумак дүжүдү дыка куду—бир гектардан 4,9 центнер болган.

Ынчангаш черниң үнүш-дүжүткүрүнүң ынчаар кудулап келгени чер ажылдыгларны чөптүг-биле дүвүредип турар. Республиканың агрономнарының чөөнгө чаа болуп эрткен чөвүлел хуралынга ол дугайында шыңгыы чугаа болган. Хөрзүнүнүң хаттан дыка үрелип, дүжүт бээри улам-на кудулап орарын барымдаалааш, ажыл-агый бүрүзү чер ажылының чүгле хөрзүн камгалаар аргазын ажыглаары, өөче саадал чок шилчиири— хүннүң соңгаарладып болбас айтырыы, сорулгазы апарган деп кол түңнелди аңаа үндүрген.

Чер ажылының амгы системазын үндезини-биле өскертири, хөрзүн камгалаар депшилгелиг системаже бүрүнү-биле шилчиири белен эвес херек. Ону чүүден эгелээрил, кандыг ажылдарны бирги ээлчегде кылып чорударыл, маңаа кандыг арга-курлавырларны ажыглаарыл? Совхозтарның удуртукчулары, агрономнары, механизаторлары болгаш чер ажылдыг өске-даа кижилер ындыг айтырыгларны ам салып турар.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң удуртулгазының болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларының организастап эрттирген семинар-чөвүлел хуралдың (эртем хүнүнүң) кол темазы база чер ажылының культуразын бедидеринге тураскааттынган. Семинарның ажылынга СЭКП обкомунуң, партия райкомунуң, райүүскомунуң, ТДЛТЭШИ-ниң ажылдакчылары, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери, Дуржулга станциязының эртемденнери, совхозтарның директорлары, агрономнары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бригадирлер, механизаторлар киришкен.

Районнуң совхозтарынга, ооң иштинде «Тиилелге» совхозка чер ажылының культуразын бедидериниң, хөрзүннү үрелиишкинден камгалаарының янзы-бүрү аргаларын ажыглап тургаш, ооң үнүш-дүжүткүрүн экижидериниң эртемге үндезилеттинген сүмелерин Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи В. БАРЫШНИКОВ, лабораториялар эргелекчилери А. ИВАНОВ, В. САХАРОВСКИЙ, эге үрезин ажылының килдизиниң эргелекчизи О. ЕНЗАК олар берип, совхозтуң тарылга шөлдериниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге моон соңгаар ботту дузаны көргүзерин аазааннар. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозтуң директору В. ОЮН, механизастаан үшкү трактор-хову отрядының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. ДАНДАР болгаш өскелер-даа чүве чугаалап, ажыктыг санал-оналы салушкан.

Моон адаанда чамдык эштерниң чугааларын кызыра парладывыс.

В. О. ОЮН—«Тиилелге» совхозтуң директору:

— Бистиң совхоз 56 муң 944 гектар ажыглалдыг шөлдүг. Ооң иштинде 28 муң 974 гектар тарылга шөлү, 289 гектар сиген шөлү болгаш 27 муң 681 гектар одар бар. Тарылга шөлүн амгы-амгы культуралар тарыыр айы-биле көргүзерге мындыг: тараа шөлү 17 муң, мал чеми культураларыны— 3995, картофельдиң — 30 гектар. Ынчангаш бистиң совхоз Кызыл районда эң-не хөй тарылга шөлдүг дээрзин үстүнде санаардан көскү-дүр.

Ынчалзажок совхоз өнгү беш чылдың планныг даалгаларын чаңгызын-даа күүсетпээн. Беш чыл дургузунда 33 муң 291 тонна тарааны чедир бүдүрбээн болгаш 23 муң 681 тоннаны күрүнеге чедир сатпаан. Ооң бир чылдагааны агаар-бойдустуң таарымча чогунда, үргүлчү кандаашкынныг чылдарның болуп келгенинде база болган.

Ынчалзажок дүжүттүң эвээш болуп турарының кол-ла чылдагааны — чер ажылының культуразының кудулаанда, хөрзүннүң хаттан дыка үрелип, үнүш-дүжүткүрүнүң баксыраанындан болган деп чүве ам кымга-даа билдингир.

Бо хүнде совхозтуң ажыглалдыг шөлүнүң 18 муң ажыг гектарының хөрзүнүнүң кырында үнүш-дүжүткүр карды хатка алзып, кым элезин азы сайырам апарганын чугаалаарга-ла, кайы хире каражалыг болганывыс көскү-дүр. Хөрзүнү үрелбээн болза, бо хире улуг хемчээлдиг черлер чеже дүжүттү ап, чеже малды аңаа озарладып болбас дег-дир! Ынчангаш амгы кол-ла сорулга чүл дээрге, хөрзүнүн хаттан, суглан үрелирин доктаадыры, ооң үнүш-дүжүткүр каъдын катап тургузары, продуктулуг бедидери болуп турар. Ону боттандырарда, бирги ээлчегде, черни дилиндектей тарыыр аргаже бүрүнү-биле шилчиири, ону болбаазырадыр ажылдап кылырда, чүгле эрозияга удур техниканы комплекстиг ажыглаары, эртемге үндезилеттинген тарылга ээлчештирилгелерин шиңгээдип алыры, тараа болгаш мал чеми культураларның райончуткан чаа сорттарын тарыыры, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни шын ажыглаары болгаш өске-даа ажылдарны кылып чорудары негеттинип турар. Бо хөй талалыг айтырыгларны шиитпирлээринге кожавыс — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары биске боттуг дузаны чедирер боор деп идегеп турар бис.

Бот-орулга-чарылгалыг тускайлаттынган отрядты тургузары, аңаа четчир техниканы бижыглаары, социалистиг чарышты негелделерин ажылдап кылгаш, отрядтың кежигүн бүрүзүнге тайылбырлап чедирери салдынган сорулгаларны айтыры чугула.

Күзүн куруктурган черлерге чазын кыдыл-тас чажарда, оларны плоскорез-биле 18—20 см хаан болбаазырадыр. Ындаарга куруктурар черни күзүн сентябрь 20-ге чедир бүрүн андарган турар ужурлуг, чүгле ынчан ол шынарлыг болгаш ажыктыг болур. Кукуруза тарылыр [illegible] 25—27 см хаан болбаазырадыр. Ынчаар кылгаш, чемишчидилгелерни шын ажыглаарга, ширинин андарып тараан черлерниинге деңнээрге, кызыл-тастың гектардан-на дүжүдү 2 центнер, кукурузаның — 20 центнер көвүдээр.

Чаа, мурнакчы дуржулганы нептередири ам-даа чогуур чер-нелде тургустунмаан. Чаа [illegible] нептередири бергелер-ге, шаптараазыннарга бо-ла таваржы бээр-дир. Ол чүгле организакчы ажылда эвес, харыы психология талазы-биле бергелер-дир. Черни чүгле хөрзүн камгалаар техника-биле плоскорезтер-биле болбаазырадырының чугулазын механизатор бүрүзүн бүзүредири, хуралдарга тайылбырлаары мурнакчы дуржулганы көргүзери, нептередири дээш өске-даа ажылдарны чорудары онза чугула. Чамдыкта ширик андарар андазыннарны бригадалар совхозтан бүрүнү-биле хавырар апаар-даа таварылгалар турар.

Хөрзүнну болбаазырадырының чаа технологиязынче шилчиири агрономнарның, механизаторларның хөй күжүн, чогаадыкчы идепкейин, болуушкунну кылып турар ажылынга харыысалгалыг, чогаадыкчы хамаарылгалыг болурун негээр. Мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алырының пларнары совхозта, бригада бүрүзүнге турар оларны күүседир ужурлуг.

В. А. БАРЫШНИКОВ—Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи:

— Май, июнь айлар — Тывага күштүг, кургаг хаттарның үези. Ынчан хаттың секундада дүргени ортумаа-биле 15—20 метр чедип турар. (Хаттың дүргени секундада 10 метр чедерге-ле, хөрзүннү ап эгелээр болгай). Чаштырган үрезиннер чаа-ла өзүп эгелээш, шак ындыг кургаг хаттарга, кандаашкынга таваржып, дыка хөйү өлүп каар.

Ынчангаш ону болдурбас төлээде, бир-ле дугаарында чер ажылының структуразын чаарты азы дилиндектей тарыыр аргаже кирери чугула.

Ынчаарга хову зоназынга дилиндектей тараан шөлдүн 30 хуузу, а кургаг хову зоназынга, азы Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга— 50 хуузу чайынзыларган, тараа чашпаан черлер болур ужурлуг анализ көргүскен. Чүгле ынчан эки дүжүт ап болур бис.

Кызыл районнуң совхозтарынга база оларның-биле домей хөрзүннүг шөлдерлиг өске-даа ажыл-агыйларга чер ажылын экижидип, үнүш-дүжүткүрүн бедидерде, кандыг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг бис? Бир-ле угаазында тарылга шөлүн чүмү-биле дилиндектей тарыыр херек. Ам Кызыл районда ынчаар тараан шөлдер бүгү тарылга шөлүнүң чүгле 30 хуу хирези ээлеп турар. Ынчангаш кол-ла сорулга болза, хөрзүннү хат алзырындан дилиндектей тарыыр [illegible]

[illegible] амгы-амгы—150, 100, 75, 50, 30 метр. Бистиң хөрзүннүң [illegible] 150 метр калбак [illegible] 21 хуу, 100 метрге —13 хуу, 75 метрге—7—8 хуу болгаш 50 метрге—2—3 хуу болган. Ол [illegible] сүмелээрге болза, хову зоназынга [illegible] калбаа 50 метр, а кургаг хову зоназынга— 30 метр кылдыр кылыр [illegible]

Ийиги [illegible] дилиндектей тарыыр хемчээл-биле кылган соонда, эртемге үндезилээн тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип алыры онза чугула.

Чайын андарган куруктурган черни тарылга шөлүнүң 30, деп 50 хуузун ээлеп турда, тарылга ээлчештирилгезиниң янзы-бүрү схемаларын өөренип көрген бис. Кургаг хову зоназынга азы «Тиилелге», «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарга хөй [illegible], «Шамбалыгтар»— [illegible]

Ригезин ажыглаары эң-не таарымчалыг болган. Чүге дээрге олаттынган ажыл-агыйларның шөлдериниң хөрзүнү хаттан дыка үрелген болгаш чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын оларга ажыглаары онза чугула апарган. Эртемге үндезилеттинген тарылга ээлчештирилгезин эки шиңгээдип ап, куруктурган шөлдерни болбаазырадырының технологиязын шын сагыыр болза, оларның хемчээлин хөлчок улгаттырбас-даа, дүжүттүң ниити ажыглазын кудулатпайн, харын-даа өстүрүп болурун хөй катап кылган шинчилелдер бадыткап турар.

Хөрзүннү болбаазырадырының аргалары. Культура бүрүзү шөлүн амгы-амгы болбаазырадырын негээр. Чамдыктарынга хаан улуурендиишкинин херек, өскелеринге хөрзүннүң чүгле кырында каъдын болбаазырадыры негеттинер. Харын курлавыры кайда хөй 20—25 см чедип турар болзун аңаа хаан улуурендиишкинин кылыр болур, а харын шуга шөлдерге ынчаар болбас. Арбай азы чажар кызыл-тас, чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр [illegible] кырында каъдын—14—16 см-тен таныылатпайн болбаазырадыр. Ынчангаш агроном бүрүзүнүң кол-ла сорулгазы — хөрзүннү шын болбаазырадырын чедип алыры. Куруктурган черлер чүгле ынчан эки дүжүттү берип болур.

Куруктурган черлерге кандыг агротехниканы ажыглап болурул? Баштай, чаңгыс эптерде улуг хемчээлдиг черни тарарый бээр, калбак тыныы дугуйлуг лущильникти ажыглаарын сүмелеп турар бис. Оон соонда КПШ-9, КПЭ-3,8 культиваторлар-биле культивастаар. Оларның-биле баштайгы болбаазырадылганы 12—14 см хааны чорудар, оон дараазындаларын улам-на ханылатпайн, 16 см чедирер. Хөрзүннүң кырында каъдын хаандатпайн болбаазырадырда база ол девиг-херекселдерни— калбак тыныы дугуйлуг лущильниктерни, культиваторларны ажыглаар херек. Куруктурган черлерни чүгле ынчаар ажаап, хөй удаа (4—5 катап) болбаазырадып тургаш кандаашкынныг чылдарда безин гектардан-на 9—10 центнер дүжүттү ап болурун эртем дуржулгалары бадыткап турар.

Куруктурган черлерни чүгле ыңай-биле ыяп-ла калбак дугуйлуг машиналар-биле болбаазырадырын сүмелеп турар бис. Оон баштайгызын [illegible]-биле 8—10 см хааны чорудар.

Ажыл-агый бүрүзүнге куруктурган черлер болбаазырадып [illegible]

А. М. ИВАНОВ—Дуржулга станциязының агрохимия болгаш почвоведение лабораториязының эргелекчизи:

— Чемишчидилгелерни шын ажыглаарга, кандыг-даа культураларның дүжүткүрү бедиир дээрзи кижи бүрүзүнге билдингир.

Кол чүүл — чемишчидилгелерни хөрзүнге төгериниң хуусаалары болгаш аргаларын чөп ажыглаары онза чугула.

Амгы үеде республикада ажыглап турар чемишчидилгелерни чажып төгер арга арай таарымча чок. Ону ажыглааш, дүжүтке хензиг-ле немелдени ап турар, чамдыкта харын албайн-даа баргылаар бис. Чүге дээрге минералдыг чемишчидилгелерни бүгү шөлге деңнелдиг эвес кылдыр чаштырып каарга, дыка хөйүн хат алгаш баар, оларны хөрзүн-биле ажыглап шылавас.

Ынчангаш сөөлгү үеде чемишчидилге төгериниң чаа депшилгелиг аргазын ажыглап эгелээн — ол дээрге минералдыг чемишчидилгелерни үрезин-биле катай чаштырып, хөмерип тур. Оон аңгыда бистиң байдалывыска минералдыг чемишчидилгелерни эрте чазын, черни тарыыр мурнунда болбаазырадып турда төгерге эң ажыктыг болурун эртем бадыткаан. Ынчан, бир талазында, бок үнүштерни чок кылып ыңай, чемишчидилгелерни хөрзүннүң үрезин чыдар [illegible] хандыр киирер сорулганы боттандырып турар. Ынчан хөрзүнге чемишчидилге эң-не ажыктыг болур.

Хову болгаш кургаг хову зоналарының шөлдериниң карa хөрзүнүн хат ап турары-биле [illegible] фосфорну болгаш калийни курлавыры дыка эвээжеп орар. Оон уламындан дүжүт чемиштиг бүдүмелдер-биле долу хандыртынмайн турары агрономнарның, механизаторларның бүгү чер ажылдыгларның [illegible]

Органиктиг чемишчидилгелер азы өдек чүгле культураларның дүжүткүрүн бедидер эвес, харын хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн база экижидер.

Бир гектар черге 48 тонна органиктиг чемишчидилгени шын төп, черни болбаазырадырының технологиязын ылап сагыырга, тараа культураларының дүжүткүрү гектар бүрүзүнден 4—5 центнер чедир бедиирин бистиң дуржулгавыс көргүскен.

Совхозтарда органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турарында улуг четпестер бар. Өдекти шөлдерже сөөртүп үндүргеш, бөле төккүлеп каар, ол аңаа кыштаар. Бо таварылгада өдекте чемиштиг бүдүмелдерниң 50—60 хуузу чидип, агаарже үне бээр, азы, өскээр чугаалаарга, ажыглап болур турган эки чүүлүвүстү чидирип алганывыс ол-дур.

Ынчангаш органиктиг чемишчидилгелерни күзүн андарган черге болгаш чайын куруктурган шөлге төгерип, азы оларны хөрзүн иштинче долузу-биле хөөп киирерин сүмелеп турар бис. Чемишчидилгелерни хөрзүннүң кырынга кажан-даа арттырып болбас, ооң ажыы эң-не биче.

Чемишчидилгелерге хамаарылгавыс ам-даа дыка кудуз деңнелде-дир. Чижээ, өдек кайда-даа чыдар, ол үнелиг чемишчидилге дээрзин кым-даа болзун, херекке албас-тыр.

Мурнакчы ажыл-агыйларда органиктиг чемишчидилгелерни четчир кылдыр чыып, ажыктыг ажыглаар дээш хөй ажылдарны кылып турар [illegible]. Өдекти тускай [illegible] [illegible]

В. М. САХАРОВСКИЙ—мал чемнери бүдүрериниң лабораториязының эргелекчизи:

— Сенаж кылдыр салыр чаңгыс чылдыг сигеннерни кезериниң үезин шын шилип алыры чугула. Олар конгуракталып турда, болу чоруур КПС-5 косилка-биле чыттыр кестиргеш, шыгы 45—50 хуу турда, КСК-100 комбайн-биле ажаар. Сенажты эки бетонналган онгарга чүгле 5—6 хүн тургузунда салыр ужурлуг. Оон соонда, агаар кирбезин-биле, ону кылын плёнка-биле шывар, оон кырындан ногаан масса-биле 20—30 см кылынназыр, адак соонда саван-биле бир метр хире кылынназыр шыглаар. Чүгле ынчан эки шынарлыг сенажты ап болур.

Ажыл-агыйларда сенаж онгарлары 10—14 тоннага санаттынган, улуг хемчээлдиг болгаар. Ындыг онгарны долдурары берге. 5—6 хүнде каптап-даа [illegible] четтикпес болганда, ону ийи кезекке үзүптээш, баштай бирээзин, дараазында өскезин долдурары эптиг. Ону сенаж салырының чаагланчак аргазы деп адап, ажыглаары-биле ажыл-агыйларга сүмелеп турар бис.

Агрохимлабораторияның тыпалдазындан алырга, амгы үеде чаңгыс-даа ажыл-агый бедик шынарлыг сенаж салып шыдавайн турар. Оон бир кол чылдагааны сенажты салырының хуусаазын сагывайн, 5—6 хүннүң орнунга ай, харын-даа бүдүн чартык ай чедир узамдыктырып турарывыста. Совхозтарның удуртукчулары, агрономнары, механизаторлары бо ажылды дүжүт ажаалдазы-биле домей кылдыр көөрү чугула.

Силос салырда ногаан массаның шыгы 70 хуу болза, оон-даа бедик болза, хээндии тээн саванны немээри чугула. Мал чемнеринде фосфор четтикпейн турарын барымдаалааш, бир тонна ногаан массага 5 кг кальций монофосфадын азы дрожжини база немээр херек. Ынчан силоска фосфор хөй болур.

Силосту база-ла 5-6 хүнде ваар тракторлар-биле эки таптадып тургаш салыр. Оон кырын плёнка-биле шыпкаш [illegible] кырынга ногаан массаны 30-40 см кылын кылдыр чадар. Ынчан силостуң шынары эки болур.

Шынары багай силос ап турарывыстың чылдагааны база билдингир: ону салыр хуусаазын болгаш технологиязын шын сагывайн турарывыста.

Бөдүүн чемнерни эрткен чылын ийи арга-биле — чанчылчаан арга-биле болгаш ПРП 1,6 маркалыг рулоннуг прессер ажыглап белеткеп турган бис.

Бөдүүн арга-биле сиген кезип белеткээрде, тос аңгы ажылды кылыр, хөй күш, үе шак негеттинер. Чарыгдалы база улуг: бир тонна сигенни белеткээринге ажыл төлевиринге 2 рубль 15 көп. чарыгдаттынар.

Чаа, депшилгелиг арганы ажыглаарывыска, ажылдарның саны-даа, хуусаазы-даа кызырылган. Чүгле беш аңгы ажылды—сигенни кезерин, пресстээрин, чүдүрерин, сөөртүрүн болгаш ажыглаар черлеринге оваалап салырын—кылган бис. Ынчан 1 тонна сигенни белеткээринге 1 рубль 21 көп. чарыгдаттынган.

Мурнуку чылдарда сиген кезиилдезин август айга чедир узамдыктырып турганывыстан ийиги кезилдени кылып четтикпейн турган бис. Ам ажыл-агыйга рулоннуг дөрт пресс-подборщик садып алыр болзувусса, 1500 гектар черниң сигенин кезип, ажаагаш, шөлдү катап суггаргаш, күзүн ийиги кезилдени кылып болурунуң аргазы биске бар апаар.

Сиген белеткээриниң чаа аргазын ажыглап эгелээнивистен чемнерниң шынары дыка экижип, колдуунда 1,2 класстың болу берген. (Ооң мурнунда бөдүүн арга-биле белеткээн сигенивис класс чок турган). Мал чеми белеткээр бригада сигенниң эки шынарлыг болганы дээш, хөй немелде төлевирни алган.

Рулоннуг пресстерни сигенни дүжүткүр, дески черлерге ажыглаары чугула. Оон-биле чаңгыс чылдыг сигеннерни ажаап болур. Чүгле оларны чазын тарыырда шөлдү дескилеп, ыяш-дажын аштап алыр ужурлуг.

О. Т. ЕНЗАК—Дуржулга станциязының эге үрезин ажылының килдизиниң эргелекчизи:

— Продуктулуу куду, эрг үрезиннерни чаа, бедик дүжүткүр, райончуткан үрезиннер-биле солуур үе келген. Кандыг чаа сорттарны сүмелеп турар бис?

Республиканың сорт шенекчилери дөрт чыл дургузунда конкурстуг сорт шенелдезин кылганының түңнелинде тараа культураларының ийи сортун бо чылдан эгелеп райончударын саналдаан. Ол дээрге ортумак бышкычаа, чазын чажар «миронов» кызыл-тас, «донец-8» арбай-дыр.

Чазын чажар «миронов» кызыл-тасты бирги кургаг хову зоназының совхозтарының суггат чок болгаш суггаттыг черлеринге райончуткан. 1977—80 чылдарда ооң ортумак дүжүдү гектардан 45 центнер, стандарт «саратов-29» кызыл-тастыындан 6 центнер хөй болган. Өзүүшкүн үезинде ол-шык четчир, хөрзүннүң чемишчидилгези, болбаазыраадып кылганы эки болза, «миронов» сорт гектардан 50 центнер ажыг дүжүттү бээр эргелиг.

«Донец-8» арбайны ийиги хову зоназының ажыл-агыйларынга райончуткан. Хөлчок кандаашкынныг чылдарда «донец-8» сорт, стандарт «винерге» деңнээрге, гектардан-на 2 болгаш оон-даа хөй центнер дүжүттү берип турар. Өл-таа шыктыг черлерге ол сорт гектардан 50 ажыг центнер дүжүттү берип болур.

«Миронов» кызыл-тасты болгаш «донец-8» арбайны райончударынга көрдүнген шөлдерни бүрүнү-биле тарыыр болза, бо беш чылда тарааның ниити чыылдазынга чыл санында 50—60 муң центнер немежир апаар.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ук сорттарны көвүдедир өстүреринче кирген. Чоокку чылдарда ажыл-агыйларга садар аргалыг апаар.

Амгы үеде совхозтарда сорттуг үрезиннер тараан черниң хемчээли колдуунда өспейн турар. Ооң чылдагааны республиканың ажыл-агыйлары, ооң иштинде Кызыл районнуң совхозтары, үрезиннерниң артыкшылдыг болгаш шилчиир курлавырларын чогуур херегледге чедир белеткеп ап шыдавайн турарында. Совхозтарның удуртукчулары, агрономнары бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээриниң бүгү хемчеглерин ап чорудары негеттинип турар.

Бар үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглап, ниити шынарын экижитпес болзувусса, чеже-даа чемишчидилгелер төп, агротехниканы сайзырадырывыска, улуг ажык бербес. Ынчангаш совхоз бүрүзү үрезинин чүгле 1, 2 класстың стандартынга чедир арыглаан белеткээри чугула. Харын-даа 2 класстың үрезиннерин тарыыры күзенчиг эвес.

Чүгле бирги класстың үрезиннерин тараан шөлдерден эки дүжүттү ап болур.

Д. С. ДАНДАР—«Тиилелге» совхозтуң № 3 трактор-хову отрядының бригадири:

— Мен бо совхозка 1959 чылдан бээр ажылдап келдим. Кур болгаш куруккан черлерни баштай андарып, ажыглап эгелээн чылдарывыста дүжүт хөлчок эки турду. 1965 чылга чедир-ле ындыг турган. Оон сөөлзүредир хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрү шоорту кудулап хаттан үрелип эгелээн. Ону көре тура-ла, ширик андарар андазыннар-биле чыл бүрүде андарып, черни дыштандырбайн, чер ажылының агротехниказын сагывайн тарып келгенивистиң түңнелинде ам дыка берге байдалда келген-дир бис. Ынчангаш совхозка чер ажылының дилиндектей тарыыр аргазын, хөрзүн камгалаар техниканы комплекстиг ажыглап, шын тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип ап, чемишчидилгелерни эки ажыглап тургаш, черниң үнүш-дүжүткүрүн катап тургузар, продуктулуун бедидер дугайында айтырыг кончуг өйүнде көдүрлүп келген деп бодап тур мен.

Бо хүннерде совхозта ийи трактор-хову отрядтарын бүрүн четчелеп болур, хөрзүн камгалаар техника бар-дыр. Сорулга чүл дээрге, ону шын ажыктыг, камныг ажыглаар херек. Ындыг техниканы шын ажыглаарының бүгү аргаларын механизатор бүрүзүнге өөредири эң чугула-дыр.

Оон-биле чергелештир четпес техниканы, ылангыя плоскорезтерни, шоорту четчелеп тургаш, № 2 отрядты база бүрүн хандырары негеттинип турар-дыр. Ынчан ширикти андарар каар андазыннарны совхозка ажыглаарын соксаткаш, чүгле хөрзүн камгалаар техниканы ажыглаар херек.

Органиктиг-даа, минералдыг-даа чемишчидилгелерни тарылга шөлдеринге төп-ле турар-дыр бис. Ынчалзажок кайы шөлге, кандыг чемишчидилгени, чежени төгерин дээр дугайын бисте агрономнар-даа, бригадирлер-даа, механизаторлар-даа орта билбес. Совхозтуң шөл бүрүзүнүң байдалынга дүүштүр чемишчидилгелер ажыглаарының тодаргай рекомендациязы чок. Дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары бо айтырыгны шиитпирлээринге боттуг дузаны чедирер боор деп идегеп тур мен.

Оон аңгыда органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерниң кайы хире ажык берип азы бербейн турарын хынап, анализтеп турар кижи база чок-тур. Ындыг болганда, хову шөлдерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге оларның кайы хире ажыктыын билдипмес. Ол ышкаш чемишчидилгелерниң учёдун база шын кылыр болза эки.

М. А. МОНГУШ—«Тиилелге» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи:

— Хөрзүн камгалаар техника совхозта чедишпейн турда-ла, кандыг техниканы кажан, каяа ажыглаарын боттарывыс орта билбезивистен чамдыкта ажыглаттынмас техниканы безин садып ап турар-дыр бис. Ынчангаш биске эртем ажылдакчыларының бо талазы-биле сүмелери эң херек болуп турар.

Хөрзүннү хат алырындан камгалаарынга ховуга ыяштар тарып өлуртуру хөлчок ажыктыг. Ынчангаш ыяш ажыл-агыйының баазазын быжыглап, ооң ажылын улам экижидери онза чугула деп бодаар-дыр мен.

Оон-биле чергелештир ховуда тарып каан ыяштарны кайы хамааннок үрээр, сый бастырар чорукту болдурбазының шыңгыы хемчеглерин алыр ужурлуг бис.

* * *

СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. С. Нурзат, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу семинарның ажылынга киржип, чүве чугаалааш, ол хевирлиг дуржулга солчуушкуннарын өске-даа черлерге эрттирери ажыктыг дээрзин айтып, чер ажылын хөгжүдериниң чугула айтырыгларынга доктааганнар.

РЕДАКЦИЯДАН: Бо арында кирген материалдарны номчааннар, ажылы, албан хулаалгезы чер ажылы-биле туруш холбаалыг бүгү кижилер—партия, көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчылары, специалистери, эртем ажылдакчылары, совхозтар директорлары, агрономнар, экономистер, бригадирлер, тараажылар тарылга шөлдериниң хөрзүнүнүң хаттан, сугдан үрелир чоруун доктаадыр, черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер талазы-биле бистиң мурнувуста кандыг сорулгалар салдынып турарын база катап угаап, оларны амыдыралга, ажыл-херек кырынга боттандырарда, кандыг арга-курлавырларны ажыглаза эки дээрзин боданыр боор деп идегедивис. Чүге дээрге чеже-даа айтырыгларны чугаалажып, сорулгаларны салып алгаш, хол-биле тудуп күүсетпес болза, ол дээш демисешпес, дериивис тангпес болзувусса, чүү-даа бүтпес, ол хөөзүн чугаа боop артар-ла болгай.

Амгы үеде Тываның, чүгле ооң-даа эвес, чер ажылдыгларының мурнунда салдынган эң-не сорулга бо-дур: ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ХӨРЗҮН КАМГАЛААР СИСТЕМАЗЫНЧЕ БҮРҮН ШИЛЧИИР. ЧҮГЛЕ ООҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ ХӨРЗҮННҮҢ ХАТТАН ҮРЕЛИРИН ДОКТААДЫР, ЫНДЫГ АРГА БИЛЕ ЧЕРНИҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕР. Мону чер ажылдыг кижи бүрүзү ыяк билген турар ужурлуг.

Бо айтырыгларны чугаалажыры-биле Кызыл районнуң партия, совет органнарының, «Тиилелге» совхозтуң, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртукчуларының, эртем ажылдакчыларының организастап эрттирген семинар-чөвүлел хурал ооң киржикчилеринге-даа, өскелерге-даа ажыктыг болуру чугаажок. Бо ышкаш дуржулга солчуушкуннарын өске-даа районнарга, совхозтарга организастап эрттирери черле артык эвес.

Семинар-чөвүлел хуралдан материалдарны бистиң тускай корреспондентивис Х.-К. МОНГУШ парлалгага белеткээн.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» совхозта часкы хову ажылдарынга хөрзүн камгалаар техниканы ажыглап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

1945 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬ 13-БУДАПЕШТИНИ

СОВЕТ АРМИЯНЫҢ ХОСТААНЫНЫҢ ХҮНҮ

„ВАРОШХАЗАГА“ ЧУГАА

Будапешт хоорай Совединиң даргазының оралакчызы Лайош Фаркашински-биле шаанда «Варошхаза» чазак бажыңында оон ажылчын кабинединде олур бис. Он беш чыл мурнунда маңаа болган парлалга конференциязынга найысылалдың хөгжүлдезиниң дугайында сан-фактыларлыг улуг эвес брошюраны Лайош Фаркашински меңээ берген чүве. Ол үеде хоорайның дугайында, оон үлетпүр, социал болгаш культура албан черлериниң дугайында сан-фактыларны ында киирген. Келир үеде кандыг болурун база тодараткан. 80 чылдарда найысылал кандыг болурунуң дугайын ынчаан маргыжып-даа, бижип-даа турганнар.

Хоорай Совединиң даргазының оралакчызының столунуң кырынга саргарып элей берген брошюраны салып кааш, оон айтырдым:

— Ол чылдарда баш бурунгаар чугаалап турган болалдар, силерниң-биле, канчаар боттанганыл?

— Кол-ла чүве — ол болалдар боттанган: хоорай шаандагы овур-хевирин шоолут чидирбейн, улам-на чараш шинчилиг апарган — деп, Лайош Фаркашински чугааланды. — Будапешт улам-на өзер деп ынчан чугаалажып турган бис. Оон бээр чаа-чаа чуртталга микрорайоннары көстүп келген, албан черлериниң хөй-хөй бажыңнары туттунган, ынчалзажок шаандагы хоорайның хевири өскерилбээн, барык хевээр арткан. Чуртталга бажыңнарын тударының темпизи өскен — бо чылын 160 муң өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжер.

— Хоорай улам өзүп турар. Транспорт ажылын планнап тургаш, ону барымдаалап көөрү чугула. Метронуң ийи шугуму ажылдап турар. Ону тударынга силерниң чуртуңар улуг дузаны чедирген. Ынчалзажок эрги метрону хевээр арттыргаш, чаа метрода көжүп каан бис. Эрги метро Европада бир дугаар туттунган чүве. Ам кол чүве дугайын чугаалаайн...

Кол чүве чүл дээрге болза, найысылалды хөгжүдеринче угланган шиитпирни партияның болгаш чурттуң удуртулгазының элээн каш чылдар мурнунда хүлээп алганы болур. Венгрияның бүгү төөгүзүнүң дургузунда вечер улустуң салым-чолунга Будапешт шиитпирлиг рольду ойнап келген.

Будапешт болза ажылчын шимчээшкинниң хөделдирикчизи болуп келген дээрзин Лайош Фаркашински демдеглеп чугааланды. Россияның үлегери-биле 1919 чылда маңаа Совет эрге-чагырга чарлаттынган. Бүгү үлетпүрүн чартык кезии хирези найысылалда мөөңнеттинген. Будапештиниң пролетариады хортиссчи терргиниелдиң кара дүмбей үезинде безин боттарының эргелерин дээш соксаал чок демисежип турган. Совет Армия Будапештини немец-фашистиг эжелекчилерден хостаан соонда демократтыг тургузугну бактаап тургузары дээш демиселге коммунистерниң ол чолеңгиязы болу берген, а социализмниң үндезин суурун тургузуп турган чылдарда бедик мергежилдиг кадрлар-биле чуртту хандырган.

70 чылдарда Будапештиң экономика-даа, политика-даа болгаш культура-даа талазы-биле ужур-дузазы улгаткан. Амаа делегей ужур-дузалыг ужуражылгалар, конгресстер, конференциялар, делгелгелер, бо-ла болгулаар. Ийи чыл мурнунда фестивальчы найысылалдар ассоциациязынга ону хүлээп алган.

— Бо хире улуг тудугларды туттунуп турда, «бүүрүл» Будапештиниң хевири канчап үрелбезил, чугаалап көрүңерем?

— Бистер мындыг принцип ёзугаар ажылдап турар бис: черни казар мурнунда чаа тудуг турар девискээрниң чоокшулдаа төөгүнүң азы архитектураның тураскаалдары бар бе дээрзин ыяк хынап, көрүп алыр, бар болза, ону ылап-ла хевээр арттырар. Хоорай эстетиказын сагыырып хоорайның эрге-чагыргалары база негеп турар. Заводтар корпустарын болгаш административтиг бажыңнар чаныя чаагайжыдарын Будапештиниң бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары хүлээнип алганнар. Хоорайның ниити хевирин чаа тудуглар үрей бербес кылдыр оларны ынчаар тевилеп турар. Сөөлгү он чылдарда найысылалдың янзы-бүрү районнарында 200 хире скульптураларны, скульптуралыг композицияларны тургускан. Найысылалды хөгжүдеринге болгаш культурлуг амыдыралын байыдарынга болуннуг ажылы-биле көскү салыышкынны киирген чогаалчыларга база урам чуулдун ажылдакчыларынга «ПРО арте» деп аллын медальдарны Будапештини хостаан хүнүн бүдүүзүнде чылдың-на тыпсып турар.

Найысылалды чаагайжылар талазы-биле хоорайның эрге-чагыргаларының күженииштиниерин чурттакчы чон деткивес болза, ол үре-түңнел чок болур ийик. Хоорайның чурттакчылары субботниктерге, воскресниктерге массалыы-биле киржип турар.

«Варошхазага» бистиң чугаавыс Будапештиниң делегейге харылзааларынче шилчий берди.

— Европага айыыл чок чорук болгаш калы ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери чурттарның мадрид ужуражыышкынының эгелээр мурнунда «Европада чурттар найысылалдарының архитектуралыг тураскаалдары» деп үндүрүлгени белеткээрин биске дааскан. Европада чурттар найысылалдарының аразынга харылзааларны болгаш калы ажылдажылганы хөгжүдеринге Будапештиниң ачы-хавыязын үнелеп көргени ол, чылдыр ЮНЕСКО-нуң бо даалгазын ынчаар хүлээп алган бис. Ылангыя акы-дуңма чурттарның найысылалдарының аразында ол харылзаалар үре-түңнелдиг чорup турар. Бо чылдың күзүнүнде Будапештиге Москваның хүннери болуп эртер. Ол болуушкунга маан чуртташтарым амыдыраштан белеткенип эгелээн. Москваның албан ёзузунуң делегациязын манап, ол хүннерниң хемчеглеринге киржир бүгү совет аалчыларга чүректиң ханызындан: «Бистиң найысылалывысче кирип моорлаңар!» — деп чугаалаар бис.

М. ПОПОВ (СЭТА).

К. УАЙНБЕРГЕРНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кижи төрелгетенге удур эң-не дерзии боо-чепсектериниң бирээзи — нейтроннуг бомбаны бүдүрерин болгаш Барыын Европага аппарып нептередирин АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер база катап негээн. Нейтроннуг бомба — кижилерни болгаш өске-даа дириг амытаннарны массалыг узуткаарының чепсээ болуп турар. Ындыг турбуже, АКШ-тың камгалал министри «Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилериниң холунда бар ядролуг чепсекти көвүдедиринге нейтроннуг чепсек эргежок чугула» деп «Вашингтон пост» солуннга интервьюзунга медеглээн. АКШ-тың эрги администрациязы нейтроннуг чепсекти бүдүрбейн база ону нептеретпейн, «улуг часыг кылган» деп, ол шүгүмчүлээн.

Айыылдыг чаа ол чепсекти боттарының девискээринге тургузарынга АКШ-тың Европада чамдык эвилелчилери «хереңи чок» болуп турарын Уайнбергер миннир ужурга таварышкан. Бо айтырыг талазы-биле АКШ-тың камгалал министриниң мурнундаагы медеглелин Барыын Европаның чурттарында улус массалар шыңгыы удурланыышкыны-биле уткаан болгаш нейтроннуг чепсекти бүдүрер база нептередир дугайында АКШ-тың планы тайбының болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң херээнге эң-не шыңгыы кыжаныышкын кылдыр санап турар.

Нейтроннуг чепсекти Барыын Европаның чурттарынга албадаарын Уайнбергер оралдашпышаан, «совет кыжаныышкын» дээр хоозун шуугаазынны база катап чулчурлаан. 1982 сан-хөө чылында АКШ-тың шериг бюджедин 221,4 миллиард доллар чедирерин сүмелээр деп болап турарын ол база дыңнаткан.

ЭРГЕ-ЧАГЫРГАДА ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ПАЛЬМА-де-МАЛЬОРКА. (СЭТА). Испанияның эрге-чагыргазында Демократтыг төптүң эвилели (ДТЭ-ниң) партияның II съездизи Балеар ортулуунда ол хоорайга болуп эрткен. ДТЭ-ниң барык 150 муң кежигүннерин төлээлээн үш муң хире делегаттар делегейниң болгаш иштики политиканың кол айтырыгларының талазы-биле партияның туружун үш хүннерниң дургузунда чугаалажып көрген.

ДТЭ-ниң даргазы А. Суарестиң чоокта чаа чазактың даргазындан халашканы-биле холбаштыр съезд нарын байдалга болуп эрткен.

Даштыкы политика талазы-биле ол партия барыын талакы угланыышкынны базыткаан болгаш Испанияның НАТО-га база «Ниити рыноктуң киржикчилери» [illegible] турарын медеглээн.

ДТЭ-ниң [illegible] делегаттарының [illegible] ёзугаар Канар ортулуктарынга даштыкының шериг базаларын тургуспас [illegible] шиитпирин съезд хүлээп алган.

Партияның удуртукчу органнары — бүүрекчи комитетти болгаш политиктиг чөвүлелди съездиниң делегаттары соңгаан. Испанияның [illegible] министри турган А. Родригес Саагун ДТЭ-ниң даргазынга соңгуткан, партияның чиигине секретарынга Р. Кальво Сотело хевээр арткан А. Суарес ДТЭ-ниң хүндүлүг даргазынга соңгуткан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Чаа америк администрациязының төлээлекчилериниң медеглелдери-биле холбаштыр Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели ханы дүвүрээзинин илергейлээн. Ол медеглелдер делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүреринче аппар чылар политиканы чорудар дээр Ак бажыңның болалының дугайын херечилеп турар.

АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң нейтроннуг чепсекти бүдүрериниң планнарын дагын көдүрер дээр болзалы онза айыылзыныышкынны хайныктырып турар. Вашингтонуң төлээлекчилериниң кылгылааны өске-даа оңчук-чоңгаалыг болгаш дорамчылаашкыннарлыг медеглелдерге хамаарыштыр алырга, Уайнбергерниң чуруп көргүскен планнары эң-не кара-сагыштыг дерзии планнар болуп турар деп, ТБЧ-ниң Хельсинкиге парлап тараткан медеглелинде чугаалаан.

Америк администрация төлээлекчилериниң АКШ-тың шериг күчүзүн улам немей өстүрерин деткээн чугааларын ортумак ыракшылдыг америк ядролуг ракеталарының чаа салгалын сайгара тургузарының планнары-биле нейтроннуг чепсекке хамаарыштыр планнарны каттыштырар дээн шыңгыы кыжаныг тывыш кедир байдал тургустунуп турар кылдыр көрзе чогуур деп, документиде чугаалаан.

Массалыг узуткаашкынның чаа чепсээн Европа дипке болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа девискээрлеринге тургузар дээр Пентагонуң планнары Европа улустарының дүрүм ёзугаар хүвүрээзин хайныктырып турар деп, ТБЧ айыткан. Ол планнар чүгле Европага эвес, харын Чер ортузу далайның болгаш Персид мугуяхуртуу чурттарынга база [illegible].

Күштерниң тургустунуп келген бир дөмей байдалын үрээр дээр НАТО-нуң оралдажыышкыннарынга удур күженииштерни [illegible], боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында керээни доңгураан күштүг болдуруп база дылазып дээш демиселди күштелдирер деп кыйгырыгны чаагай тура-соруктуг бүгү кижилерге Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлели үндүрген. Нейтроннуг бомбаны киириштир, массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа хевирлерин Барыын Европага сайгара тургузарынга удур шиитпирлиг демиселди калбартырының эргежок чугулазын ТБЧ-ниң медеглелинде онзалап демдеглээн.

Нейтроннуг бомбаны хоойлудан хашкаар кылдыр тургузар, Пентагонуң өскүдүп үндүргени боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту соксадыр, массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң бүгү хевирлерин хоруур — чедип алыр дээш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырып турар чүүлдери ол-дур.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Мадрид ужуражыышкынында совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев ээлчеглиг хуралга чүве чугаалаан. Шериг чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын ужуражыышкынга киирген саналдарга база көрдүнген идеяларга холбаштыр Совет Эвилелиниң канчаар көрүп турарын ол болдунуң чугаазынга тайылбырлаан.

Соңгаарладып болбас айтырыгны — чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырын болгаш шериг чавырлыышкынның боттуг хемчеглерин чедип алырын Совет Эвилели болуунуң политиказының төп сорулгазы кылдыр санап турар деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи чугаалаан. Европаның болгаш бүгү делегейниң чаа дайынтан чайладыр төлээде, чогум-на кара чаңгыс чугула арга ол дээрзинге ханызы-биле бүзүрээр бис деп, ол айыткан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг дешпилгени чедип алырынче угланган Совет Эвилелиниң хөй санныг инициативаларының дугайын Л. Ф. Ильичев ужуражыышкынның киржикчилеринге сагындырып чугаалаан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар айтырыглар талазы-биле ССРЭ-ниң хөй инициативалары барыын талакы чамдык чурттарның талазындан чогуур деткимчени албаанынга совет делегат сеткил хомудаашкынын илергейлээн. Совет Эвилелиниң шыдамыккай чоруун, Европага шериг ажыл-чорудалгазын шеглээр талазы-биле оон тодаргай базымнарын НАТО-нуң чурттарының чагырыкчы бөлүктери үнелеп көрбээн. Ядролуг чепсектиң ортумак ыракшылдыг чедирикчилериниң санын сөөлгү 10 чылдарда ССРЭ-ниң Европа кезээниң девискээринге чаңгыс ракетага-даа, чаңгыс самолёт-даа немей көвүдетпээн.

Идегежир чоруктуң хемчеглерин Совет Эвилелиниң канчаар билип турарын Л. Ф. Ильичев демдеглээн. Чепсегленииишкинниң дүжүрер херекти бурунгаар шимчедиринге Нииги-европа чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелерниң аразынга идегежир чорукту быжыглаарынга идигин бээр ындыг хемчеглерниң талалакчылары бис деп, ол чугаалаан. Ындыг хемчеглер күрүне бүрүзүнүң айыыл чок болур эргезин хандырар болгаш чаңгыс-даа күрүне чугаалажыышкыннар чорup турда өске күрүнелерге когарал кылдыр чааскаан артык күштү чедип алырын болдурбас ужурлуг. Бо херекке кара туразында азжылаар чорукту канчап-даа болдуруп болбас. Шериг күжүнүң талазы-биле чедип алдынган деңн чорук чавырлыышкын чорудулгазының материалдыг үндезиннеринин бирээзи болган. Ону АКШ-тың төлээлекчилери база хүлээн көрген турган. Ону Түннел актыла база айыткан.

Чавырлыышкын, ылангыя шериг талазы-биле чавырлыышкын — ол дээрге бүгү-ниитиниң байлаа-дыр, ынчангаш анаа бүгү күрүнелер бир дөмей салыышкынын киирер ужурлуг деп, Л. Ф. Ильичев чугаазының түңнелинде медеглээн.

АДА-ЧУРТ ФРОНТУЗУН ДЕТКЭЭН

КАБУЛ. (СЭТА). Чуртта тургустунуп турар Ада-чурттуң национал фронтузун Афганистан Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары шиитпирлии-биле деткип турар. Фронтуну деткээн митингилер болгаш хуралдар можулар база уездилер төптеринге болуп эрткилээн. Ада-чурттуң национал фронтузу Афганистанга чаа ниитилелди тургузар дээш демиселге күштүг фактор болур.

Герат, Кундуз, Нимруз, Багис болгаш өске-даа можуларга митингилер база хуралдар эң-не организастыг болгаш идепкейлиг байдалга болуп эрткенин Бахтар агентизи дыңнаткан. Ада-чурттуң национал фронтузун тургусканы — чурттуң төөгүзүнде чугула болуушкун дээрзин митингилерге, хуралдарга чүве чугаалаан ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенцияның, шажын-чүдүлгениң төлээлекчилери онзалап демдеглээн.

РЕВОЛЮСТУГ СУДТУҢ ШИИТКЕЛИ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның тайбың чонунга удур өлүрүкчү үүлгедиглерни кылып турган контрреволюстуг бөлүктерниң дөрт удуртукчуларын революстуг тускай суд кеземчениң дээди хемчээ-биле шииткен. Дээрбечи бөлүктерин узуткаар талазы-биле чепсектиг күштерниң болгаш айыыл чок чорук албан черлериниң ап чоруткан хемчеглеринге Афганистанның чону идепкейлиг киришкен. Ол хемчеглерниң үезинде туттурган дээрбечилер үүлеткен дерзии кемнерин миннир ужурга таварышкан.

Дээрбечи бөлүктерниң удуртукчулары Пакистанда турар контрреволюстуг дээрбечилерниң удуртукчузу Хекматиар-биле дорт харылзаалыг турган. Шииттирген дөрт дээрбечилерниң бирээзи тудуг эргелелиниң частыр чүүлдер заводун буза тепкен. Оон түңнелинде 21 кижи, оларның аразында херээженнер, уруглар болгаш бичии чаштар өлүрткен. Революстуг тускай судтуң шииткелин Афганистанның ажылчы чоннары чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан.

М. КАДДАФИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливия революциязының удуртукчузу М. Каддафи Ливияның студентилериниң Бүгү-ниити эвилелиниң Бенгазиге болган съездизинге чүве чугаалаан болгаш Чадта болуушкуннарга Совет Эвилели киришкен дээр дугаайында барыын талакы чурттарның пропагандазының хоозун чулчуруушкуннарын буруу шапкан. Чадка болуушкуннарның үезинде Совет Эвилели Ливияга боо-чепсек-даа, самолёттар-даа бербээн деп, ол чугаалаан.

Францияның шериг баазаларын тургузарынга боттарының девискээрин берген Төп Африка Республиканы, Камерунну, Сенегалды болгаш Габонну Ливияның удуртукчузу шыңгыы шүгүмчүлээн. Ливияның шериглериниң Чадче чоруткаңы ол чурттуң дүрүм ёзугаар чазаанга дузаламны көргүзериниң эргежок чугулазы-биле холбашкан болгаш өске кандыг-даа күрүнеге, чижээ Суданга азы Нигерге удур угланмаан деп, ол онзалап демдеглээн. Ол чурттарның айыыл чок чоруунга болгаш Африкада тайбыңга кыжаныышкынны Франция болгаш делегей империализми болдуруп турар деп, М. Каддафи чугаалаан.

ДЕМИСЕЛДИ УЛАМ КАЛБАРТЫР

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гордон Макленнан Лондонга болган митингиге чүве чугаалаан болгаш консерваторларның чазааның тайбыңның херээнге [illegible] удур демиселин улам-на [illegible] чаагай сеткилдиг бүгү англичаннарны кыйгырган. М. Тэтчерниң политиказы Великобританияның айыыл чок чоруунга, оон экономиказынга, ажылчыннарның өг-бүлелериниң материалдыг байдалынга когаралды чедирип турар деп, ол медеглээн.

Ядролуг дайынның кылгызы болур дээш айыылынга удур калбак шимчээшкинге [illegible] кижилерниң идепкейлиг киржири амгы үеде эргежок чугула деп, ВКП-ның Чиңгине секретары онзалап демдеглээн. «Ниити рынокта» Великобританияның үндүрүп алыр дээш демиселди калбартыры, экономиканың хөгжүдеринге болгаш социал херегледерге күрүнениң акша-хөреңгизин кызырарының политиказынга [illegible] удурланыышкынны күштелдирери чугула деп, ол айыткан.

ЖАҢ МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Узамдыккан ханы кризиске Франция таваржып турар деп, Француз компартияның Чиңгине секретары Ж. Марше Сен-Дениниң ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг митингизинге медеглээн. Чүгле Сена-Сен-Дениниң департаментизинге безин сөөлгү чылдарда 34 муң ажыг ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрген. Чүгле ол районга эвес, харын-даа бүгү чурттуң амыдыралынга чугула ужур-дузалыг станок тудуунуң болгаш электромеханика үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден хөй ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрген болуп турар. Оон түңнелинде ол департамент заводтарның «ээрүү» болуп турар деп, Ж. Марше медеглээн. Эрге-чагыргалар болгаш бүдүрүлге ээлери бүдүрүлгени [illegible], ажылчын ангыга, оон дайынчы болгаш революстуг чаңчылдарынга согуушкунну таварыштырган. Коммунистиг партияның болгаш Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының салдарын кошкадырын оралдажып турар.

Чуртка таварышкан кризистен уштунуп үнериниң кара чаңгыс аргазы — ол дээрге дешпилгелиг чагыртылгаларны боттандырары болур деп, Ж. Марше чугаалаан.

Бо чылдың чазынында болур президент соңгулдазының үезинде француз компартиязының соңгуулдулары ол кыйгырыг...

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ — ИЙИ АҢГЫ АМЫДЫРАЛ

БО ЧУРУКТАРНЫ ДЕҢНЕП КӨРҮҢЕР

ТУРКМЕН ССР. ССРЭ-ниң 50 чыл оваттыг Мары ГРЭС-тиң алдыгы энергоблогунуң [illegible]. Ону ажыглалга киирерге станцияның күчүзү 1200 муң киловатт чедер.

Бүдүрүлге-биле кады оон коллективи өзүп орар. Аныяктарны ажылчыннарның хуралдениинге байырлалдыы-биле чүлээн алганы улуг болуушкун болган. Наталья Безбрязовага, Елена Мартыненкога, Аливке, Виктор Волковка, Евгений Осыпкинге шыңгызыгаларны болгаш ат бижээн херекселдерни тывыскан. (Чурукта).

СЭТА-ның фотохрониказы.

ФРГ. «Унзере цайт» солуннуң бижээнин ёзугаар алырга, эрткен чылын школа дооскан оң-оң муң оолдар болгаш уруглар болуунун амыдыралын күш-ажыл биржазындан (ажылчын күжүн хөлезилээр чер) [illegible] таварышкан турар. Амгы үеде чуртта 200 муң ажыг аныяк кижилер [illegible] ажылдаар черлерни тыппаан. Ынчангаш бурунгаар дешпилгелиг аныяктар эрге-чагырга черлериниң конституция ёзугаар аныяк салгалга өөренир болгаш ажылдаар арганы бээрин негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Дортмунда демонстрация.
СЭТА-ның фотохроника.

ЫРЛАП, ТАНЦЫЛАП...

Январьда СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозунга партияның XXVI съездизинге уткуштур бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң район көрүлдезин эрттирер дугайында доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш районнуң культура килдизи-биле ыраажылар шии тиилели кады күженишкинниң ажылдааныының түңнелинде, февраль 7-8 хүннеринде көрүлде-конкурсту «Мир» Культура бажыңынга эрттирер дугайында чарлалдарны кудумчуларга болгаш кескү черлерге баш бурунгаар аскан турган.

Февраль 7-ним хүнү. Бир дугаарында сцепаны «Сукпак» совхозтуң бот-тывынгыр артистери ээлепкен. Оон удуртукчузу республикада ады-сураа билдингир аныяк композитор хөгжүмчү Базыр-оол Кыргысович Солаан хөйнүң ырын үдеп кирип келди. И. Клоновтуң «Ленинниң чагыы-биле чурттап чор бис» Б. Солаанның «Партия — бистиң компазывыс» деп ийи ырында шупту 30 кижи. Бир бөлүк тыва оолдар, өске бөлүк уруглар болганык улус сонуургап чугаалажып турган. Ындыг состав-биле орус, тыва ырларның сөзүн, аялгазын арыг күүсеткенин канчап сонуургавас боор.

Оолдар, уруглар ансамбли хылдыг хөгжүм ансамбли боттарының номерлерин эки күүсеткеннер. «Бүрүлерге салтыындан өске кым мөгеер» деп ырының аялгазын чизы-бүрү тональдарга мандолина-биле Г. Гергеновтуң эң эки күүсеткени, «Ыры—мээн сылдызым» деп Д. Хүреш-оолдуң ырызын В. Куулары ырлааны, Л. Чадамбаның «Арат-биле кады Ленин» деп шүлүүн Сукпакта кедээ Совет даргазы Ш. Ондарның номчааны, уругларның танцы бөлүү молдав танцыны күүсеткени болгаш өске-даа номерлер эки үнелелди чедип алган.

Сукпакчыларны Элегес-Аксының коллективи солуп, сцепаны ээлепкен.

Моон мурнунда элегесчилер бот-тывынгыр урап чүүл көрүлдезинге киржип турганы кым-даа дыңнаваан, көрбээн. Бо удаада оларны чүү кедүрүп үндүрупкени деп айтырыгга харыы мындыг: мында кедээ Культура бажыңының директорунда бот-тывынгыр композитор, баянист В. Чистяков ажылдап чеде берген. Ынчангаш оон кирип турар улуг.

Оларның программазында-кими кайгаар онзагай номерлер чок: чиг, чедир ажылдаттынмаан күүселделер бар болза-даа, хөйнүң ыры бөлүү ийи үнге багай эвес ырлааның. Л. Рябининниң «Даштар» деп ырызын Л. Бажутинаның ырлааның, «Каттырынчыг кожамыктарны» В. Чистяковтуң урап күүсеткенин жюри демдеглээн. В. Чистяковтуң урам чүүлге идепкейлиг киржип бот-тывынгыр артистерни деткип, оларны органигастыг хара тудуп турары дээш ону жюри шаңнап мактаан.

Кожеге ажыттынарга — хөйнүң ыры бөлүү шевергин, чараш костюмнерлиг турупкан оон мурнунда М. Сульзуимей Маяковскийниң «В. И. Ленин» деп шүлүглелинден үзүндүнү урап күүсеткен соонда ийи баянның үделгези-биле «Төрээн черим» деп Н. Поликарповтуң ырызын күүсеткен Чербижилерниң көрүлдеге эки белеткенгенин демдеглээн. Вера Сульзуимейниң «Чечен биле Белекмаа» деп Р. Кенденбильдиң хөгжүмнүг тоолундан Белекмааның романызын, Б. Чамбыттың «Төрээн Тывам — алдын черим» деп ырларны күүсеткенин. М. Сульзуимей, С. Ондарның дуэди «Дайынчының ырын», «Аңыяктарның танцызын» танцы бөлүү эки күүсеткен.

Кара-Хаактың болгаш Шамбалыгның бот-тывынгыр артистерин көрдүвүс. Чедир ажылдаттынмаан чиг номерлер хөй, кошкак белеткенгенин, идейлиг утка-шынары чавыс болганын жюри демдеглээн. Ынчалза-даа бо коллективтерниң хөйнүң ырлары, ансамбльдер багай эвес болганын база демдеглээн.

Оон соонда баян-колчулар концертин бараалгаткан. Литература-музыкалыг композиция-биле багай эвес эгелээн. Хеви чараш кылдынган болгаш өске коллективтерден ылгалып турар. Оларда хылдыг хөгжүм оркестри шын ойнаан болгаш ыраажыларны эки үдээн. Ылангыя улустуң ырызы «Чашпы-Хемнүг» Любовь Чадамбаның урап күүселдезин оркестр уян, чымчак кылдыр үдээнин канчап магадавас боор. Ынчалза-даа ийи-чангыстың номерлеринде чиг номерлер эвээш эвес болган.

Баян-колчуларны «Тиилелге» совхозтуң бот-тывынгыр артистери солаан. Хөйнүң ыры Мураделиниң «Партия — бистиң башкарыкчывыс», Ю. Сундуйнуң «Дынна, Тыва», А. Чыргал-оолдуң «Совет чон бис» деп ырларын Новосибирскиге болган Бүгү-эвилел фестивальның лауреады Валентина Донгактың удурткаы-биле хөй үнге урап, чараш күүсеткен. Чамдыкта үнү бедиилип, чавызалып, оожумналып, дынзылып турары таалымналыг.

Танцы башкызы Майя Монгуштуң тургусканы — «Аскак кадай», «Урапи танцы», «Ээлдек шыңгыраш» тыва улустуң национал хөгжүм-биле сыгыт ансамбли, оолдар, уруглар ансамбли болгаш өске-даа чамдык номерлер [illegible] эки деп үнелелин алган.

Ийи хүн үргүлчүлээн чадавас демиселдиң түңнелинде бирги черни «Тиилелге» совхозтуң бот-тывынгыр артистери, ийиги, үшкү черни сукпакчылар биле чербижилер үлешкеннер. Тиилекчилерге бирги, ийиги, үшкү чергениң дипломнарын болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан. Ансамбльдер болгаш ийи-чангыстың күүседикчилеринге хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектерни тывыскан.

С. БЮРБЕ,
жюри кежигүнү.

Бажыныц бүгү дамырын дургаар ханны эргилдирип турар күчүлүг насос болур чүректиң ажылын кайгаараар болза, ханны ниитизи-биле та каш километр черге эргилдирип турар чүве. Ындыг күчүлүг «аппараттың» «подстанциязы» — дузалакчылары база бар чадавас. Белорус эртемденнер ындыг бодалды элээн каш чыл мурнунда тыпкаңнар, ам-даа үенин эртеми ону гидродинамиканың хоойлузунга чүүлдеш, шын деп бадыткап турар. Шак ындыг улуг хемчээлдиг ажылды кылып турар моторнуң күжүн санаарга, чүректен оранчок артык күштүг. Ынчаарга чүрек чүнүң дузазы-биле ындыг кайгамчык улуг ажылды күүседип турарыл?

Совет эртемде

ЧҮРЕКТИҢ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

Ол айтырыгга харыыны Белоруссияның биологтары болгаш эмчилери он чыл дургузунда дилеп келгеннер. Дирамытаннарга кылгап дуржулгалап алгаш көөрге, чүрек дузалакчыларлыг дээрзи бадыткаттынган. Ол дээрге шынганнар болур, олар боттарының хан-биле тускайлап хандырып ап турарлар. Шынгап бүрүзү чүгле чыырлып база чылыг үндүрүп турар эвес, ханны сорбушаан эргилдирип турар органнар болган. Эртемденнер тускай установканы кылгаш, аңаа аңгы шынганны супкан. Ол шынгап кандыг-даа бергелээшкин чок тускайлаан дээрбекке хан-ны эргилдириптер болган. Ынчангаш ону «периферийниг чүрек» деп адааннар. Ындыг дузалакчылары чокта кол «мотор» — чүрек болуунуң ажылын үгбес турган ийик. Дузалакчыларның саны кижиниң организминде алды чүс ажыг.

— Шинчилел үезинде база бир чаа солун чүүл кардиолог-практиктерниң сонуургалын хайныктырган — деп, СЭТА-ның ЭА-зының корреспондент-кежигүнү Н. Аринчин чугаалаан.— Шынган системазының байдалындан чүректиң ажылдаары хамааржыр. Мурнунда аарыг кижилерге эмчилер чылып дыштаныры сүмелеп турган болза, ам ону шын эвес деп көрген. Чүге дээрге кижиниң эът-кежиниң 15 хуузу шынгандан бүткен. Кажан чүректиң дузалакчылары ажыл чок туруптарга, ылангыя аарыг кижиниң чүрээ хан эргилдезинге күш четпейн баар таварылгалар тургулаар.

Ынчангаш даап бодааш[illegible] ам бадыткаттынып, эмнелгениң практиказында кирген. Аараан чүрекке эртемденнер камгалал режимин сүмелеп турар. Ол чүл дээрге шынганнарга таарыштыр шимченири болур. Ындыг мергежилгелерниң комплекизин болгаш хөй чылда чорудуп келген шинчилелдерниң дугайын дептерлерде хөйү-биле парлаан. А Минскиниң эмчилери ону ажылынга ажыглап эгелээн.

Л. ЛОМСАДЗЕ,
СЭТА-ның корр.

Минск.

«ОТЧУГАШ» — МАЛЧЫННАРГА

Хойжуларга алдар болдурган «Отчугаштың» үш чыл улаштыр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка эртирип турар. Амгы үеде совхозта массалыг хой оолдаашкыны эгелээн. Бо мындыг хайынныг үеде «Отчугаштың» эрттирип турары — совхоз дирекциязының, партия комитединиң база мында ажылчын комитеттиң малчыннарның культурлуг амыдыралынга кичээнгей салып турарының херечизи болур.

Бо чылгы «Отчугаш» февральдың бештайгы хүнүнде совхозтуң Культура бажыңынга болуп эрткен. Малчыннарның хөй мурнуу аңаа чыглып келген. Оларның аразында мурнакчы хойжулар Монгуш Конгар-оол, Михаил Биче-оол, Монгуш Белек олар келген турган. Олар ур коруштээн чүве дег, ужуражылгаткынче оорул, ажыл-херектериниң дугайында чугаалажып, корзижип шаг-ла болурлар. Чыылганнарның мурнунга совхоз директору В. Г. Чубик, партком секретары А. Н. Байгажоков олар чүве чугаалап, малчыннарның мурнунда сорулгаларга доктаал социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирин кыйгырганнар.

«Отчугаштың» бир солун кезээ — интернатта чурттап өөренип турар өөреникчилерниң ава-ачаларының мурнунга солун концертин көргүскени болур. Клуб ажылдакчылары «Отчугаш» солун эртсин дээш база чылып ажылдааннар. Культура бажыңының «Романтик» аттыг ыры-хөгжүм ансамбли малчыннарга чараш аялгаларны ойнап, таалаңчыг ырларны күүседип бергеннер.

Д. СЕДИП.

БИЛЕТТЕРИҢЕР ШУУШТУРУҢЕР

Бистиң Шагаан-Арыг хоорайның ажаалга кассазынга Л. Т. Путинцева 1981 — чаа чылдың лотерея билединиң өөрүшкү-маңнайлыг акбеп көргүстү. Оон ол биледи өңнүг телевизорга таварышкан. Любовь Тимофеевнаның өөрүшкүзүн үлежип, ойнаашкынныг болганы дээш байыр чедирдивис. Дараазында бистиңден Анай Тюлюшевна Бегзи соотукчулуг, Нинель Степанова Почекай хевистиг үндүлер.

Чаа чылдың лотерея билединге таварышкан ойнаашкыннарны төлээри уламчылап турар. Билеттериңерни шууштуруңер, канчап билир, оон-даа оңза чүгула чүүлдерге таварышкан боор чадавас.

А. КОРНИЛОВА,
Ажаалга кассазының эргелекчизи.

Ленинград чоогунда каас-чараш чурумалдыг черлерге Нева хемниң кыдыының чурттакчылары дыштаныр хүннерин эрттирип турарлар. Ыланңгыя Кавголовога ленинградчылар тергиин ынак. Чүге дээрге, мында хаак оруктары, трамплиннер бар. Маңнаа чүгле дыштаныр эвес, ГТО нормаларын-даа дужаап болур.

ЧУРУКТА: Кавголовога ленинградчыларның дыштаныр дээш келгени.

Н. БЕРКЕТОВТУҢ фотозу.

АЙТЫРЫҢАР,

ХАРЫЫЛАП

БЕРЭЭЛ

ҮЗҮКТЕЛ ЧОК БОЛЗА...

«Чаа орук» совхозка 1979 чылдың август чээрбиден 1980 чылдың июль 30-ге чедир ажылдааш, шөлээлээр дээримге, даргаларым: «Бичии манааш ал» дишкен. 1980 чылдың декабрьда совхоз дирекциязы шөлээлээрин чөпшээрээш, дужаалды бижип берген. Шөлээ акшазы алыр дээш совхозтуң бухгалтериязынга баарымга, «Үзүктелиишкиниг ажылдаан сен» дээш акшамны санап бербеди. Ол шын бе?»

Ш. ЧАМЫЯН.

Эрзин район.

РСФСР-ниң күш-ажыл хоойлузунуң дугайында кодекизиниң 71 чүүлүн ёзугаар ажылчын азы албан-хаакчы кижи бүдүрүлге, албан организациязынга 11 ай иштинде үзүктел чок ажылдаанда, аңаа шөлээзин бээрин айыткан. Шөлээ алыр ажыл стажынга хенек кырында ажылдап турган үезиниң аңгыда, ааргаш кургаг камгалалдылгазының дузаламчызын ап турган үезин, өг-бүлезиниң байдалы-биле 15 тонук чедир ажыл төлевири [illegible] артпас кыска хүүсаалыг шөлээлер, ажылга хүлээп аар мурнунда тургускан шенелде хуусаазы, бир чылдан эвээш үе иштинде кадрлар белеткээр курстарга, профтехучилищелерге азы школаларга өөренип турган, чорутпан организациязынга катап ажылдап келген үезин сургакчылаан үелерин кады санаар.

Ынчангаш 1979 [illegible] август чээрбиден 1980 чылдың июль 21-ге чедир үзүктел чок ажылдаан болзуңарза, ээлчеглиг [illegible] алыр эргелиг сиңер. А совхозтуң бухгалтериязы директорнуң дужаалы турбужа, ону күүсетпейн, силерге шөлээ акшазын санап бээринден ойталааны шын эвес-тир. Ол дээрге күш-ажыл хоойлузун ёзугаар чылдың-на дыштаныр, ону ой-шаанда ажыглаар дугайында эргеңерни хажыдып үрээни-дир.

А. АЖИ,
профоблчөвүлелдиң юрист-консультантызы.

«Арагага хандыккаш» деп чүүлге хамаарыштыр

КАТТЫЖАР БИС

№ 23 «Шынга» Д. Мижиттиң «Арагага хандыккаш» деп чүүлүн таныжкаш, өйү келген айтырыг-дыр деп деткип тур бис. Шынап-ла, улуг-даа, аныяк-даа кижилерниң арагалаары сөөлгү чылдарда эвээжээр тудум, харын барык чаңчыл болуп бар чыдары дүвүреңчиг. Ол байдал, ылаңгыя көдээ черлерде көскүлең. Көдээ черлерге акша алган хүннерде садыг-магазин чаны, кудумчуга эзирик кижилер бо-ла көстүр.

Шак ындыг байдал бистиң Өвүр районда база бар. Бистиң район кайыралдыг Моол Арат Республика-биле кожа турар. Ынчангаш биске Моолдан малчылар бо-ла кээр. Чүгле Моолдан эвес, кайын-даа малчылар чылдың кайы-даа үелеринде кээр болгай. Бо байдалды олар эскерип турары чүтазжок. Ындыг байдалды дыннаары, көөрү чаржыкчыг-дыр.

Сөөлгү үеде аъш-чем садыгларында хой-ле бараан — арага боор-дур. Оларны мында эндере делгеп каан турар. Ынчангаш улус ону кайын-даа, кайы-даа үеде садып алыр. Садыгжылар план күүселир дээш араганы үргүлчү сөөртүр. Манаа чүгле план күүселдези эвес, чоннуң материал байдалын база өөренип көөрү чугула болгай. Ынчангаш садыгларда бараан[нар]ның ассортиментизи кызыы боол артпышаан. Садыгларга үс, ногаадан кылган чем аймаа, консервалар, далгаи, тараа дээш өске-даа хүн бүрү херегжээр чем аймаа көдээге хаая кээр. Ону садыгжылар барык херекке албас. Райпо баштаар чери ол талазы-биле хыналда кылбайн, садыгларже арага аймаан колдады берип турары октаа шын эвес. Ынчангаш ону план күүселдезинге киирбезе кандыгыл деп санал бар. Бисте чамдык кижилер арага ижип алганда болуп туттунуп шыдавас: улус-ла шорлур, чалчыттынар, оон келерезе шош-содаа кылыр. Бо талазы-биле кижизидилге ажылын күштелдирзе.

Арагалаашкын-биле демиселди күштелдирер дугайында партия, чазактың доктаалдыпгырн турбуже, бисте байдал мындыг-дыр. Байдал мындыг турда оон хайы-биле айыылдыг кем-херек үүлгедиишкиннери, хулиганнаашкыннар, озал-ондактар бо-ла болгулай бээр таварылгалар бар. Чогум-на арагалаашкынның хайы-биле оор-суук кылыр чоруктар үнүп турар.

Ынчангаш бо дугайын чогуур черлер өөренип көргеш, кандыг-бир түңнелдер үндүрер че келген. Д. Мижиттиң арагалаашкынның уржуктарының дугайында бижээш, оон үнелиг саналдарны практикага ажыглаар деп бодалы черле шын, аңаа каттыжар бис.

Т. САТ.
О. МОНГУШ.
О. САЛЧАК.

Өвүр район.

ЭЗИРИКТИҢ ЭНДЭЭРЕЛИ

Кижи чырык чер кырынга төрүттүнгеш, ажылдаар, чурттаар болгай. Ол чурттаарда ниитилелде доктааттынган чурумнарны, харын чуртунуң хоойлузун чаңдыр баспайн чурттаар ужурлуг. Ындыг турбуже, бистиң аравыста хөй нүруузунда-ла арагага хандыккаш, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, эзириктиң изиг халыыны-биле улуг, биче хулиган чорук кылырындан аңгыда, харын аар кем-херектер үүлгедир чамдык кижилер бар.

Бөлүк арагалаашкынның түңнелинде Тес-Хем районга болгулаан чамдык каракка чаржынчыг таварылгаларны Д. Мижит № 23 «Шынга» ажыттажыт чок бижээн-дир. Арагалаашкынның кемниг уржуктары чүгле мында эвес, бистиң Чөөн-Хемчик районда база бар. Ону канчап чиңнирип алырының дугайын сеткил дүрүпкен [illegible] Д. Мижит кандыг арга ажыглаза экил дээрзин чер-черде эш-өөрүнден айтырып, оларның арга-дурзулгазын, санал-оналын дыңнаксап турары чөп-тур.

Мен болзумза арага ишпес кижи [illegible] Шынга [illegible] мурнунда ижип чораан калдыым баксырадып алган мен. Болзум аңаа таваржып чораан болгаш, араганың хоразын билир мен. Ынчангаш ону 1974 чылда [illegible] каггап мен. Оон соонда калдыым дыка экижээн, эм ажылдаарымга, боданырымга кончуг чиик, хала чок-тур. Араганың хоразының дугайында номнардан болгаш солуннардан доктаамал номчуп, таныжып турар мен. Эң ылаңгыя академик Ф. Г. Угловтуң эрткен чылдың сөөлгү айларында «Шынга» үнүп турган «Кижилер аразында кижи» деп демдеглел чүүлүн бот-хууда аажок сонуургап номчудум. Ону номчааш арагага хөннүм чогу дам барган.

Арага ижип алган эзирик кижи эң бети дээрге-ле бодунуң кылып турган чүвезин үрей, азы соора кылганың бодунээр апаргаш эскерип каар. А эң ында дээрге-ле чаржынчыг бак херек үүлгедип алган боор. Черле ынчаш арага ниитилелге ажыктыг кандыг роль ойнап турарыл деп айтырыг кижиге тургустунуп кээр-дир. Бистиң «чыткан хөй тургуспас» дижиривис томааннаг кижилер безин арага ижипкенде, ижээнге чыдырда хөделдирипкен адыг-биле домей апаар боор-дур. Кырган ашактар, кадайлар безин арага ижипкенде аксы-сөзү ойла-кайла апаар, бот-контролюн чидирип, ынаар [illegible] чок апаар. Ол дээрге араганың хоразы мээ-медерелге дээпкени ол-дур. Эзирик кижиниң элээр кижи көөрге, дыка элчок боор. Элээр кижи оон шуут чаштып дезерин оралдажыр.

Арагага хандыгар чорук кажан-даа эки чүвеге чедирбес. Арагалаашкынның уржуундан чамдык бүдүрүлгелер, ажылдар-ажылдар каражы-когаралга дужуп турар. А оон-биле демнии [illegible] Оор-суукчуң, төтчеглээшкиннерниң, хулиганнаашкыннарның болгаш кемниг херектерниң болу бээр чылдагааны колдуунда эзириктиң эндээрели-ле, арагалаашкында деп бодаар мен.

Ынчангаш мээң саналым мындыг: арага садарын эвээжетсе, араганы чүгле чугула херегжээн улустарга чөпшээрелдиг сатса. Бир хүн чөпшээрелдиг алган кижи катап-катап албас ужурлуг. Оон ынай, шил сава саткан кижилер оон орнунга арага эвес, акшазын азы өске аъш-чем, бараан алза. Бо бүгүнү кылырда чогуур черлер-биле, активчилер-биле сүмележип тургаш, чурттакчы чоннуң ниити хуралынга чугаалажып көөр болза эки деп саналдыг мен.

О. МААДЫР-ООЛ,
«Каа-Хем» разрезиниң Чадаана участогунуң ажылчыны.

СПОРТ

«ЭРНИҢ ЭРЕЗИ» БОЛУР ДЭЭШ...

Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эки эгелээн. Совхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт, эът дужаарын, хойлаш хураган алыр планнарын күүседириниң кырында келген. Кыштаглаашкын организастыг эртип турар.

Чоннуң чаагай ажыл-херээ боттаның турда оларның ажыл шагындан хостут үезинде дыштаныылгазынга совхозтуң дирекциязы, парткому, ажылчын, ВЛКСМ комитеттери кол кичээнгей салып турар.

Эрткен дыштаныр хүнде Ак-Тал суурнуң стадионунга «Эрниң эрези» деп аттыг спортчу хүн солун эрткен. Ол чоннуң дыштаныылгазының база бир чаа хевири. Аңаа спорттуң беш хевиринге маргылдаа кылгаш, хөй сан алган спортчуга «Эрниң эрези» деп ат бербишаан, тускай шаңналды тыпсыр, а тус-тус хевирлерге тиилекчилерин база шаңнаар турган. Кызылда «Тайга» станциязы дег каас-чараш Хендергеге кышкы хүн кончуг чылыг болган. Ынчангаш ол солунну маргылдааны көөр дээш келген чон хөй болган.

Маргылдаа-даа эгелээн. Энне баштай 60 хаакчылар 3 километрге күжүн шенешкеннер. Аңаа башкы М. Кыргыс эки түңнелди көргүскен, ол айыткан хемчээлди 10 минутада эрткен. Өске киржикчилерниң үези кудуудаа болза, совхозтуң кол экономизи Ф. Кочук-Кара, тракторист М. Лакпа, Д. Бегзи, чолаачылар В. Насюрюн, Э. Агыш, Т. Хураган-дай сугларның тиилелгеже чүткүлдүг көрүктүлер сонуургааннар.

Стадионда 16 килограммның шойу. Маңаа чурттакчылар база-ла баштайгы спортчу хевирге киришкеннер. Чолаачы Т. Хурагандайга дециежир кижи чок болган. Ол чаңгыс холу-биле 16 килограмм шойну 65 катап көдүрген. Ийиги черде 50 харлыг М. Кыргыс болган. Ол тиилекчиге каш-ла сан четпээн.

Аът шалбадаары. Сактырга белен ышкаш. Аъттың бажын чазааш, чадаг шанакка сөөртк[еш], ол дүрген эртерге шалбадаар кижилер хөй болган. Оларның чамдыктары сыдымны [illegible] бо [illegible] бир [illegible] ону [illegible] ол [illegible] билирлер-даа хөй. Совхозтуң инек кадарчызы Ч. Шактаап өскелерден ылгалып, эң эки көргүзүглерлиг болган.

Боодалга. 50 метр черге кара боолаарынга моон мурнунда кымга-даа билдинмес чораан кара адыкчызы, совхозтуң чолаачызы В. Насюрюн үш оъкбиле 29 санны аткаш, чемпион апаан.

Спортчу хүннүң түңнелинде «Кижи бүрүзү хаактыг болур» деп кыйгырыгны күүсетпээн. Хаак салып алблаш чээрби дөрт кижиниң чадаг чарыжы болган. Олар 800 метрге чүм харга чаңышканнар. Аңаа хойжу М. Кыргыс, механизатор Б. Дугаржап тергиидээннер. Маргылдааны совхозтуң кол инженери С. С. Сымчаан баштап эки организастаан.

Түңнелинде «Эрниң эрези» деп шаңналды бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат [illegible] бо хевиринге республиканың [illegible] чемпиону Мерген-оол Кыргыс алган. Ийиги черде оон өөреникчизи Радий Монгуш-оол, үшкүзүнде мурнакчы чолаачы Эдер-оол Агыш болган.

Бистиң совхозтуң ажылчыннары дыштаныр хүннеринде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдааларны доктаамал эрттирип, ыраар суурнуң чурттакчыларын хөйү-биле хаара тудуп турар. Оон уламындан совхозта сөөлгү үеде ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар шуут чок деп болур. Чоннуң хостуг үезин, дыштаныылгазын янзы-бүрү, солун болзун дээш чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар бис. Оон бир херечизи болуп эрткен солун маргылдаа болган.

Б. МОНГУЛ-ООЛ,
Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң директору, хөй-ниитичи тренер.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — **«Ынак шүлүктерим».** 9.35 — **«Карл Маркс. Аныяк чылдары».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 10.40 — Медээлер. 10.45—11.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — **«Эң кол өрумнээр чер».** Тюменьниң нефтичилериниң дугайында документалдыг телефильм. 15.40 — **«Москвачылар — партияның съездизинге».** 16.10 — **«Аныяктарның чогаалдакызы».** 16.40 — Биатлонга делегей чемпионады. 10 км. Финляндиядан дамчыдылга. 17.20 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, **«Донбассметаллургмонтаж»** трестиниң бригадири П. Т. Медведскийниң дугайында [illegible] 17.35 — **«Тоол аалдап келди».** **«Сөөндак болгаш булут».** Мультфильм. Эге сесттиң ССРЭ-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чугаалаар. 18.45 — **Бөгүн делегейде.** 19.00 — **«СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур».** Казах ССР-ниң телевидение программазы. Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашевтиң чугаазы. **«Чалгыннарның херивиткен».** Документалдыг фильм. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — **«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — Телемедээлер. 21.45 — **«Спорт».** Дамчыдылга. 22.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.25 — **Бөгүн делегейде.** 22.40 — 00.15 — **«Студияда сес ыры».** Останкино концерт студиязынга делегейниң эстрада программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Малышок». 20.00 — Уруглар[га] фильм. **«Пин болгаш Гвин».** 20.10 — **«Тываның экраннарында».** 20.25 — Чарлалдар. 20.30 — **«Ак орук».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.35—22.25 — **«Балет дугайында».** Анна Павлова.

ЭКСКУРСИЯЖЕ ЧАЛАП ТУР

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиниң дараазында черлерже баарынга туристиг путёвкаларны садып турар:

Москваже — февраль 21-ден, март 1, 11, 21-ден эгелеп чоруур. Хуусаазы — 12 хонук. Путёвканың өртээ 140 рубль.

Москваже — февраль 23-тен, март 2, 8-тен эгелеп чоруур. Хуусаазы — 6 хонук. Путёвканың өртээ 70 рубль. Туристер Олимпий суурунга, Кремльге, ССРЭ-ниң УАЧД-зинге баарлар.

Кавказтың Кара далай кыдыы-биле — март 11-ден эгелеп чоруур. Путёвканың өртээ 95 рубль. Туристер Сухуми, Гудаута, Чаа Афон, Хоста хоорайларның тураскаалдыг черлери-биле таныжар.

Кавказтың Кара далай кыдыы-биле болгаш Минводыже — март 11 болгаш 21-де чоруур. Путёвканың өртээ 135 рубль. Туристер Адлерге, Кисловодскиге баарлар.

Пушкинниң тураскаалдыг чери — март 7-ден эгелеп чоруур. Путёвканы өг-бүлениң 2 кижиге садар. Хуусаазы — 10 хонук. Өртээ 100 рубль. А. С. Пушкинниң чорупп турганы черлерге туристер баар. Россияның XIX векте төөгүлүг черлери-биле олар таныжар.

Чаа Афон-Волопад — март 17-ден [illegible] чоруур. Путёвканың өртээ 87 рубль.

Крымнап автобустуг — март 21-ден эгелеп чоруур. Путёвканы өг-бүлениң 2 кижиге садар. Өртээ — 190 рубль.

Украина болгаш Молдавияже — март 14-тен эгелеп чоруур. Путёвканың өртээ 106 рубль. Туристер Киев, Одесса, Тирасполь, Кишинёв хоорайларга барып, оларның төөгүзү-биле таныжар.

Кавказтың Кара далай кыдыы-биле — март 1-ден эгелеп чоруур. Путёвканың өртээ 93 рубль. Туристер Сочи, Сухуми, Чаа Афон, Гудаута [illegible]

Евпатория — март 3-тен эгелеп чоруур. Путёвканы өг-бүлениң 2 кижиге садар. Өртээ — 220 рубль.

Евпатория — март 2-ден эгелеп чоруур. Өртээ — 110 рубль. Орук хөлезиниң чиигеткен өртек-биле садар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, «Монгулек» гостиницазы, комната 101, телефон 997-1-90.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, чаъзыр, чамдык черлерге бысканнар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр четтер. Агаарның температуразы [illegible] 12—17, өске арттарында 2—7 градус соок болур. Автоорукатарга кестүрү эки.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 13—15 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сыныышкынның эгези» 9.30, 11.50, 13.[illegible], 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 54 киночыының 9.10, «Солун чүүлдер аразында» деп киноклуб [illegible], 15.00, «Океанда кижилер» 15.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шапкынчылар далажып тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Конкордату камгалаңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 68.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

[illegible] Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00073

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (11536) | 1981 чылдың февраль 14, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЭКИ АЖЫЛДААРДА ЭКИ ДЫШТАНЫР

Совет улус бодунун төрээн партиязының ээлчеглиг XXVI съездизин бедик көдүрлүүшкүннүг, күш-ажылчы чединишкиннерлиг уткуур дээш эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, бүгү күжүн, арга-дуржулгазын планныг онаалдаларны доллдур болгаш ажыр күүседиринче мөөннеп турар. А күш-ажылчы неделя төнген соонда олар ийи дыштаныр хүннү чөп ажыглап, дыштанып алгаш, чаа неделяны база-ла бедик көргүзүглер-биле эгелеп турарлар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чоннуң дыштаңылгазын экижидер айтырыгже доктаамал кичээнгейни салып келген. Бо талазы-биле чер-черде партия, совет органнарының, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларының харысаалгазын улам бедиткен. Кадыкшылды быжыктырарынга, омак-сергек болурунга, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга спорт улуг дузаны чедирип турар. Ынчангаш күш-культура болгаш спорт амгы үеде кижилерниң кадыын камгалаарынга база быжыглаарынга эргежок чугула чүүл болу берген.

Орта дүүштүр бистиң республиканың чер-черде күш-культура болгаш спорт организациялары ажылчы чоннуң дыштанылгазын экижидер дээш хемчеглерни ап чорудуп турар. Ам оон чамдык чижектерин көрээлинер. Каас-чараш бойдус чурумалдыг Тайга станция кызылчыларның эң-не ынак дыштаныр черлериниң бирээзи. Ында хаак хөлезилеп алыр черни алгыткаш, чаа хаактарны немей саткан. Дыштаныкчылар оон хары угда 300 ажыг ботинкалыг хаактарны, бичии уруглар-га чуңгулаар шанактарны хөлезилеп ап болур.

Дыштанып келгеннерге таарымчалыг байдалды тургузар сорулга-биле ында столоваяны база ажыткан. Ында Кызылдың столоваялар болгаш ресторааннар трезиниң ажылдакчылары график ёзугаар ажылдап, амданныг аъш-чемни, боова-боорзаан аңаа келгеннерге бараалгадып турар. Кызыл чоогунда Хербис дааңда хаак баазазы база дыштаныкчыларга эжиин ажыткан. Ында ам 150 ажыг ботинкалыг хаактар бар. Ынаар дыштаныкчыларны чедирер автобус дыштаныр хүннерде «Восток» деп автобус доктаар черден чоруп турар.

Хостуг үе-шакты, дыштаңылганы ажыктыг эрттирер сорулганы салгаш, бистиң республиканың районнар төптеринде, хоорайларында, суурларында дыштаныр хүн штабтарын тургускан. Ол штабтарның программаларында спортчу маргылдаалар, эш хуузунуң ужуражылгалары, хаактыг селгүүстээшкиннер, ГТО нормаларының дужаалдазы кол черни ээлеп турар. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунда, комсомолчуларның бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу Чаа Шагаан-Арыгда, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болгаш өске-даа черлерде сөөлгү үеде ажылчы чоннуң дыштаңылгазынче, ыңаар чонну калбаа-биле хаара тударынче кичээнгейни салып турар.

Ооң-биле чергелештир күш-ажылчы коллективтерде дыштаныр хүннерни ажыктыг кылдыр эрттирер дээш чогуур хемчеглерни ап чорутпайн турар организациялар ам-даа эвээш эвес.

Чамдык районнарның, коллективтерниң удуртукчулары, хөй-нитти организациялары дыштаныр хүннерни ажыктыг, организастыг эрттирер-инче сагыш салбайн турар. Ындыг черлерге Тес-Хем, Тожу, Каа-Хем районнары болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр. Дыштаныкчыларны хаак баазаларынче, чуңгуларже хаара тудар талазы-биле тайылбыр ажылын, солун маргылдааларны улуска баш бурунгаар дыңнадып, ооң чарлалдарын азар ажылды республика найысылалында база чедир кылбайн турар.

Кыштың чиккылама соогу эртип, чылыг хүннер келген. Ол чоннуң арыг агаарга хаактап, ГТО нормаларын дужаарының таарымчалыг үези. ГТО-нуң нормаларын дужаарынче хөй кижи массалыг кирген тудум-на, чоннуң кадыынга, күш-ажылды кылырынга улуг салдарны чедирер. Күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО-нуң нормаларын дужаарын массалыг болдурар дээш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди районнарда, хоорайларда спорт комитеттерниң, коллективтерде организацияларның ажылынга удуртулганы улам экижидер, практиктиг дузаны чедирер болгаш олар-биле сырый харылзаалыг ажылдаары чугула.

Совет улустуң чаагай чорууну улам ынай экижидер, бистиң экономикавысты хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң айыткан улуг программазын чединишкинниг күүседири — чоннуң кадыындан, оларның эки дыштаңылгазындан улуу-биле хамааржыр.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын боттандырар дээш ажылдап турар бүгү ажылчы чоннуң ортузунга күш-дамыр кижизидилгезин, оларның дыштаңылгазын экижидери — амгы үеде чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Ынчангаш ажыл-ишчилерниң чүгле эки ажылдаарынче эвес, харын хостуг үезин шын, ажыктыг эрттиреринге бүдүрүлгелерниң, тудуг, садыг организацияларының, совхозтарның удуртукчулары кичээнгейни салбас-дыр.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 9 ХОНУК АРТКАН

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

«Кызыл тудуг» эргелелинден А. Г. Пашковтуң монтажниктер бригадазы партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1981 чылдың ийи айының планныг онаалдазын күүседир хүлээлгелиг ажылдап турар. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 9 хонук арткан. Мурнакчыг бригада алган хүлээлгезин күүседиринге чоокшулаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы айының планын монтажниктер 100 хуу күүсеткен. 79 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тургаш, ону бүрүн кылып бүдүргеннер.

Дуржулгалыг бригадир А. Пашковтуң бригадазы амгы үеде № 1 болгаш 9 чурттаар бажыңнарының тудуунда ажылдап турар. № 1 бажыңның тудуун доозуп, XXVI съездизинге уткуштур ажыглалга кирер дээш олар туржуп турар.

Съездиге уткуштур чарыштың тиилекчизи А. Пашковтуң бригадазы ылаңгыя февральда бедик темпилиг ажылдап келген. Айның баштайгы он хонуунда бригада кежигүннери 54 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Ол даарте февральдың 23-ке чедир бригада 26 муң рубльдиң ажылдарын кылыры арткан-дыр. Съездиниң ажыттынарынга чедир олар харын-даа оон хөйнү кылып болур арга бар деп санап турар.

Үлүг-нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруун баштап турарларга Борис Монгуш, бригаданың хоочуннары Нина Дорожкина, Салчак Чайдып болгаш Федор Судоренко олар хамааржыр.

В. ОВЧАРОВА.

БРИГАДА АРГАЗЫ-БИЛЕ

Шагаан-Арыг АТБ-зинде В. Антоненконуң удурткан автобус чолаачыларының бригадазы оңгу беш чылда чединишкинниг ажылдаан мурнакчы бригадаларның бирээзи. Бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдап турар ол бригада эки көргүзүглерни чедип ап, партияның XXVI съездизинге чединишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Бригадир В. Антоненко бригаданың ажыл-херээниң дугайында мынчаар чугаалаан:

— Партияның улуг съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгевисти күүседир дээш бригада ам бо хүннерде [illegible] ажылдап турар. Бригада кежигүннери аразында эп-найыралдыг, демниг ажылдап турарын чугаалаары өөрүнчүг.

Шагаан-Арыгның, Чаа Шагаан-Арыгның маршруттарында 6 автобус бар. Ол маршрутта автобустарның шимчээшкинин график ёзугаар чоруп турар. [illegible] талазындан негелде, хомудал эвээжээн. А Шагаан-Арыг-биле суурлар арасында пассажир аргыжылгазы база экижээн. Торгалыг, Чаа-Хөл, Арыг-Бажы, Чодураа, Ак-Туруг, Кызыл-Даг, Иштии-Хем суурларже рейстер расписание ёзугаар чоруп турар.

Күш-ажылдың мурнакчы, эпшилгелиг аргазы болур — бригаданың керээлиг ажылдаар аргазы-биле бир чыл ажыт ажылдап келдивис. Бот-орулга-чарылгалыг арга кайы-даа талага — бүдүрүлгеге-даа, бригада кежигүннеринге-даа ажыктыг. АТБ-ниң администрациязы-биле чардынган керээде шимчээшкинниң расписаниезин сагыырын, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажытпазын бригаданың талазындан хүлээнген бис. Ынчангаш бистер бир дугаарында-ла, күш-ажылдың сагылга-чурумунга негелдени күштелдирген бис. Кайы-бир чолаачы чылдагаан чок ажылче үнмейн барганындан график үрелип, бир автобус шугумче үнмейн барган болза азы суурлар арасының маршруттарынга билет чок пассажир чораан болза, бүгү бригадага харысаалганы онаап, бригаданың алыр шаңнал акшазының хуузун эвээжедир. Ынчап кээрде кижи бүрүзүнүң бригада мурнунга харысаалгазы улгаткан.

Мынчаар ажылдап келгенивистиң түңнелинде бригаданың ажылы көскүзү-биле экижээн, сагылга-чурум быжыккан. [illegible] 110.1 хуу күүсеттинген. 1976—1979 чылдарда бүдүрүлге айыы орулга-биле 9 муң рубль орулганы [illegible] 1980 чылда [illegible] 10 муң рубльдиң орулгазын [illegible]

МУРНУКУ ОДУРУГЖЕ

Тоора-Хем районда харылзаа салбыры эрткен чылдың эгезинде Тожунуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң арасынга социалистиг чарыштың бирги черни ап турган. Ынчангаш харылзаачыларның ажылын экижидер, социалистиг чарышты чогуур деңнелге организастаар талазы-биле районнуң удуртур органнарының алган хемчеглериниң түңнелинде ук коллектив 1980 чылдың төнчүзүнде болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинде-даа чамдык эки түңнелдерни чедип ап турар.

Эрткен чылын харылзаа салбыры бодунуң ажылынга кол-кол көргүзүглер талазы-биле чединишкинниг болганы оон херечизи. Чижээ, тарифтиг орулга талазы-биле план 101, продукция бүдүрери — 103.7 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 106.9 хуу бедээн болгаш продукцияның бат-үнези 4 хуу чиигээн. Районнуң чурттакчылыг черлеринге радиоседилгени кемчээни калбарып, радиоточка тургузарының даалгазы 106 хуу күүсеттинген.

Коллективте кижилерниң бот-харысаалгазының бедээни оларның демниг күш-ажылынның [illegible] түңнелдерге чедирген. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, хожудап турар чок ажылдаар дээш шимчээшкинге хөй кижи киржип турар. Дөрт бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи. 15 кижи — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чедип алган. Оон түңнелинде планның даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни доллдур болгаш ажыр күүседип турар бригадаларның болгаш тус-тус кижилерниң саны көвүдээн. Оларның арасында харылзаа албанында хөй чылдарда бараан боош, хоочуннарга санадып турар мурнакчылар: фельдегерь Наталья Бутусова, телефонистер Александра Жерлинская, Елизавета Дорофеева, монтер Иргит Мыйыс-оол, Ырбанның харылзаа салбырының начальниги Екатерина Сухоносова база бар. Олар аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан, оларның ажылга ээ-харысаалгалыг, боттарының профессиязынга бердинген чорукка кижизидип турар. Чогум-на оон ужурундан бодунуң ажылынга чымчак болгаш доктаамалчы ажылдай берген аныяк специалистерниң саны чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар. Чижээ, комсомолчулар радиооператорлар Лариса Грибанова, Наталья Спирина, Салдам суурда почтальон Ирина Доронина, Адыр-Кежигниң харылзаа салбырының начальниги Ак Дарьяа болгаш өскелер-даа боттарының участоктарында үлегерлиг ажылдап, планныг даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Районнуң харылзаа албан черлеринде болгаш тус-тус харылзаачыларның арасында-даа СЭКП-ниң XXVI съездизин тиилелгелиг ажыл-иш-биле уткуур дээш социалистиг чарыш улам калбарган. Ол чарыштың мурнуку одуруун бо-даа чылдың баштайгы айында эрткен чылда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бүдүрүлгелер арасынга шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи харылзаачылар район салбырының коллективи чорук турар.

А. НУГУУРАК.

Тожу район.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ ДЭЭШ ШАҢНАЛ

Оңгу беш чылды шалыпчы доосаш, Москваның ажыл-ишчилери съезд мурнуунуң социалистиг чарыжының мурнуу одуруунда чоруп орар. «1981 чылдың онаалдаларын — ноябрь 7-ге чедир күүседир» деп эгелээшкинни үндүргеш, олар партияның салган сорулгаларын боттандырар дээш бедик харысаалгалыг болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының мурнакчыларының эрес-шудургу ажылы бедик үнелээшкинни алган: 1980 чылдың түңнелдерин барымдаалап Москва хоорайга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Хоорайның партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активиниң ажылчы чоннар коллективтериниң төлээлекчилери-биле каттышкан байырлыг хуралы февраль 12-де Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болуп, ук шаңналды аңаа тывыскан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның даалганып ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Курлаан даргазы Н. К. Байбаков күш-ажылчы улуг тиилелгези-биле чыылганнарга болгаш бүгү москвачыларга изиг байыр чедирген. Чыылганнар адыш часкап турда шилчиир Кызыл тукту найысылалдың төлээлекчилеринге ол тыпсып берген.

СЭКП-ниң Москва хоорком унуң ийиги секретары Ф. Ф. Дементьева харыы сөс чугаалаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында москвачылар социалистиг бедик хүлээлгелерни алган. Үлетпүрге, транспортка, тудугга январьның планнары чединишкинниг боттанган. Чурттуң хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төзевилелин изии-биле чүүлдежип, хоорайның 300 муң ажыг ажылчыннары ийи болгаш үш айларының онаалдаларын СЭКП-ниң XXVI съездизи ажыттынар хүнге чедир күүседири хүлээнген.

(СЭТА).

Эш Василий Васильевич КУЗНЕЦОВКА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерниң төрүттүнген хүнүңерден бээр 80 харлааныңар таварыштыр Силерге изиг байыр чедирип тур. Партия болгаш күрүне ажылының бүгү-ле албан-хүлээлгелеринде болуңарның күжүңерни болгаш дуржулгаңарны коммунистиг тудуушкунуң херээнге, марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болдуруп келген силер.

Үр чылдарда чурттаарыңарны, кадык чаагай болуруңарны база бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш улам ынай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгалыг болуруңарны Силерге чүректиң ханызындан күзедивис, бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эживис, Василий Васильевич.

СЭКП Төп Комитеди | ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму | ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш В. В. Кузнецовту Ленин орден-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүндең бээр сезен харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы эш Василий Васильевич Кузнецовту Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың февраль 12.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«РСФСР-ниң социал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң социал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң социал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг ат дугайында хуруму бадылаар.

3. «РСФСР-ниң социал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атның тодарадылгазын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981 чылдың февраль 12.

«РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хөрек демдээн тургузар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хүндүлүг аттыг кижилерге тыпсыры-биле «РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хөрек демдээн тургузар болгаш оон тайылбыр бижимелин бадылаар.

2. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1978 чылдың январь 6-да Чарлыы-биле бадылаан («РСФСР-ниң Дээди Совединиң Ведомостолары, 1978 ч., № 2, арын 36) «РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хүндүлүг аттың дугайында хуруумнуң 3-кү чүүлүн [illegible] редакторлааның ёзугаар ажы бижиир:

«РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хүндүлүг атты тывыскан кижилерге РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бижии болгаш «РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп доктааттынган хөрек демдээн тыпсыр».

«РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хөрек демдээн хөрекниң оң талазынга кадаар.

3. РСФСР-ниң ол хүндүлүг адын бо Чарлык үнгүже чедир тывыскан кижилерге «РСФСР-ниң алдарлыг машина тудукчузу» деп хөрек демдээн база тыпсырын доктаадыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981 чылдың февраль 11.

Александра Ивановна Бережныхка «РСФСР-ниң алдарлыг экономизи» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Экономиктиг ажылдың талазында [illegible] дээш ССРЭ-ниң Курбанкызының Тыва АССР-де Чадаана салбырының эргелекчизи Александра Ивановна Бережныхка «РСФСР-ниң алдарлыг экономизи» хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981 чылдың февраль 12.

Казах ССР, «Узеньнефть» эргелелдиң операторы Анжан Кадимованың күш-ажылы дээш төрээн чурттаң бирги шаңналы Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези болган.

Мангышлак чартык ортулуктуң нефть тывыштыг черлерин шиңгээдип алырынга аныяктар улуг үлүг хуузун киирген, оларның амыдыралчы, күш-ажылчы дадыгылышкынының чери ол боол келген. Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунга Анжан комсомолчу путёвка-биле келген, а ам ол коммунист. Күш-ажылчы намдарын ол аңаа бөдүүн ажылчын боол эгелээн болза, ам ол бедик мергежилдиг, улуг дуржулгалыг оператор. Анжанның ажылдап турары комсомолчу-аныяктар бригадазы эргелелде аэрелерниң бирээзи.

Анжан Кадимованы коммунистер СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегат кылдыр соңгаш, улуг бүзүрелди көргүскен.

ЧУРУКТА: Анжан Кадимова (ортузунда) кады ажылдап турары эш-өөрү-биле.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады

ДИРЕКТОР

ОРАЙ келген машина суурнуң төп кудумчузун өрт оожум калгып орган. Даргазының боданырынга шаптык катпазын орладажып чораан чолаачы, чеже-даа туттунмазэй каапкан. Оон, эгени [illegible]рак, соок чудурук-биле арынбажын, карактарын нугуй иткилеп, херлип-кеступ олура, айтырган:

— Бажыңнарже бе, Иван Павлович?

— Чок, контораже.

Даргазының мынча дээрин чолаачы пат-ла билир, ынчалза-даа хүнзедир хойжулар кезээш турупкан кижи оода бо [illegible]ада дыштанып алзын деп бодаан. А оозу дүп дүшкенин көре тура-ла, чаңчыккан аайынбиле «чок, конторажэ» дээн. Хөртүкке кастынып, чайындыга дужуп, чамдык улус оон нервизинге «дээп» хүнзезе-даа, ол амыр-дыштың бодаваан.

Директорнуң конторага ажылы база хөй болган. Бирле дугаарында—даарта кылыр ажылдың планы. Ол чокта канчап ажылче үнерил? Ылангыя бөгүн үш салбырның малчыннарын кезээн соонда, шуут соңгаарладып болбас айтырыглар тургустунуп келген. Оларны канчаар шиитпирлээрин, кымның-биле, кайы органнар болгаш организациялар-биле дугуржурун [illegible] ап орган. Оон ыңай [illegible] хөй. Бо неделяда Кызылче кирери база албан. Ында шиитпирлээр айтырыгларның бирээзи — Арыг-Үзүү биле [illegible].

Директор даарта [illegible] [illegible] кириптер [illegible] [illegible].

«ҮТКА 25 ЧЫЛЫ» [illegible] конторазында [illegible] [illegible].

— [illegible] [illegible]. Механизаторларның сиген сөөртүрде баштай [illegible] [illegible] [illegible]. Ажыл-агыйның [illegible] [illegible] [illegible]ре-дир. Чарба база эвээжээн. Бистиң чүгле хаваннарывыска безин хүнде он беш тонна чарба херек. Оон чедишпезинден сагган кудувус бир

[illegible] оналыыр үш литрден [illegible] куйулап берди. Эртеги [illegible], кыныг соок үеде дөрт-беш литрни саап ап турбус. А ам съезд база келди, [illegible] хонук арты—дээш [illegible] сеткил [illegible] [illegible] хире.

Иван Павлович Гончарюктуң «ону кылдым, мону кылдым», ам «социалистиг чарыштың тиилекчизи болдувус» деп органның черле сагынмайн-дыр мен. Дааады-ла кылдынмаан ажылдарын санзан, оларны херек кырынга боттандырарының аргаларын дилээн орар. Бирээде, оон оозуп эки билир, ийиде, совхозтуң ажыл-ижи-биле дүүн хүнзедир таныжкан болгаш, «Ээ, кажар-да билус сен ийин: аксында—четпестер, ажылында—кошкус өске» деп бодап ор мен. Шынап-ла ындыг. Ындыг эвес болган болза, бо үш түк чүге мында, Гончарюктуң өрээлинде, турар деп? Оларның бирээзи — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң

болгаш ВЛКСМ ТК-ның, а ийизи — СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң. Олар шупту—совхозтуң күш-ажылчы чедиишкиннери дээш бедик шаңналдар. Оларны чедип алырынга ажыл-агыйның удуртукчузу, коммунист эш Гончарюк та чеже кужун үндүрген.

Бүгү шаңналдар — чедиишкиннерниң баштыкалы. Совхоз эрткен беш чылдың чыл бүрүзүнде барык-ла бир муң хире тонна сүттү күрүнеге садып турган болгаш тодаң тонна сүттү беш чыл планындан ажыр саткан. Ол-ла үеде ийи муң тонна хире хаван эъдин бүдүрген болгаш бо талазы-биле план 110 хуу күүседиттинген. Хойнуң болгаш хаванның баш саны өскен, хаван оолдары өстүрер план ажыр күүседиттинген. Бир инекке оналгыр сагган сүт муңнуңда беш чылдагызындан 130 килограмм, хойдан-на кырган дүк 0,5 килограмм көвүдээн. Хаванның болгаш инектиң хонукта немелде денизин база улгаткан. Чүгле ажыл-агыйларга саткан [illegible] хаваннары ийи чүс муң рубль, күрүнеге саткан сорттуг сүдү он дөрт муң рубль орулганы берген.

Онгу беш чылда совхоз ажылчыннарының социал, культура болгаш амыдырал [illegible] [illegible] [illegible]эжээн. Ол үеде 1792 [illegible] метр [illegible]. Арыскылда 320 [illegible] ийи каът школа, 50 [illegible] садик, 120 [illegible] клуб, Арыг-Үзүүнде 50 машинага гараж, улуг магазин, аптека болгаш

өске-даа туттуглер ажыглалга кирген. Чүгле сүүр чааттың [illegible]лазынга үш чүс муң рубль [illegible]гаттынган. Арыг-Үзүүнуң [illegible] кудумчулары асфальттаттынган. Малчыннарның дөртен ажыг кыштаа болгаш шугуту сүт-бараан фермалары, [illegible] бригадалары бүрүн электрижиттинген. [illegible] ажыл-ишчилер барык-ла [illegible]тугу телевизорлуг, соодукчулуг, хеп чуур машиналыг болгаш өске-даа электри күжү-биле ажылдаар эт-херекселдиг болгаш газ-суугулуг. Черле [illegible], онгу беш чылда бо [illegible] болган чаартылгаларның кайызын ол дээр!

ОН БИРГИ беш чылды Иван Павловичиниң совхозу база багай эвес эгелээн. Амгы үеде мында 26 муң хой, беш муң хаван, 1800 инек, 300 хире чылгы кыштыг хүр эрттирип турар. Директорнуң кабинединге олурумда, бөгүнге чедир төрээн 4965 хойдан 4988 хураган алдынган деп медээ келди. Январь айда күрүнеге эът, сүт садар план

база элээн ажыр күүсеттинген. Часкы хову ажылдарынга белеткел кидин түлүк. Совхоз күрүнеге эът, сүт садарының ийи ай планын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир күүседиптер сорулга салган.

...Директор телефоннашкан кижизи-биле саллыкпас-ла чугаалажып олур.

— Чадаана АТБ-зи-биле дугуржулга кылган улус бис. Олар биске хөмүр-даш сөөртүп бээр болган чүве, Иван Федорович. Ам ол улус ук ажылды соңгаарладып туруп берген. Ол херек бүде бербе, бодувустуң хөмүр-даш сөөртүп турар машиналарывысты мал чеми сөөртүрүнче октаптар бис. Ийе, Ийе!

Кымның-биле чугаалажып турарын дораан-на билдиме берди: СЭКП райкомунуң ийиги секретары Н. П. Молянов-биле. Ук чугаа мынчаар доозулду:

— Ийе, Иван Федорович, күрүнеге сүт-даа, эът-даа садарының ийи ай планы Москваже эъттэнырым бетинде күүседиптир бээр.

—

— Четтирдим, Иван Федорович. Байырлыг!

Ол арасында ийи кижи Шагаан-Арыг баар машина дилеп келди:

— Автобустарның чоруур арай элек. Эмчиде кестирген кижинис бергелеп турар деп телефоннады. Дузадан көргүзүп көөр[illegible] кандыг ирги, Иван Павлович.

Директор машиназын дораан-на берди.

Оон соонда элээн үр чугаалаштывыс. Ниитиниң херээ дээш, партияның даалгазын күүседир дээш уйгу-дыжын [illegible] могап-шылаарын бил[illegible] кижиниң чогум намдарын, харын, ыктан дыңнап алдым. Оон төрүттүнген чери Украинада Киев чоогунда Конотоп дээр сууржугаш чүве[illegible]. Ада-иези — тарааҗын улус. Ваня ийи харлыг турда-ла Сибирьге, Минусинскиге көжүп келген. 1951 чылда [illegible] [illegible]раан. Оон хадагжырга-ла, ада-иези 1954 чылда мынчаңгы Чаа-Хөл районга келген. Анаа [illegible] болгаш диспетчер [illegible] радиотехниктеп, чолаачылап ажылдап турган. 1963 чылда Минусинсктиң совпартшколазын дооскаш бо-ла Арыг-Үзүүнге агрономнап берген. Оон соонда СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунга инструкторлап, [illegible] турган. 1970 чылдың марттан бээр бо совхозту директорлап турар. Ол[illegible].

Партияның дээди школазын райкомга ажылдап тура дооскан. Ийи акызы дайын шөлүнден чанмаан. Ачазы оон келзе-даа, ындыг-ла үр чуртаваан. Ам-даа авазы кыс дуңмазы-биле аравазын ажырап чоруур. Элээн үр үеде партия райкомунуң бюро кежигүнү-даа, район Советиниң депутады-даа чораан. Ам —Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң, «Кур болгаш курукан черлерин шингээткени дээш» база Ленинчи юбилей медальдарының эдилекчизи.

ИВАН Павлович-биле чугаалажып орувуста, база бир кижи келди. Холунда саазынын директорже сунупкаш, дораан-на сандайга олура каапты. Ийи кижиниң кыска чугаазындан оон хаван фермазында ажылдап турары билдине берди. Тургузуп келген айтырыының чогумчалыг шиитпирлеттинге бээринге бүзүрээн хевирлиг, директор номчуп төндүрбээнде-ле, мынча диди:

— Чылыг дужуп кээрге эптиг боор, амдызында ажырбас, Иван Павлович.

— Майда болза, кандыгыл?—деп, директор тывалап ылавылады. — Оон бетинде-даа ап боор силер.

Ажылчын биле директор «майда» деп дугуржуп алды. [illegible] ол кижи четтиргенин илереткеш чорупкарга, «Совхозтуң хоочун ажылдакчызы-дыр [illegible]. Бажын дилеп, биллириишкин эккелди. Анаа бээрине албан» деп медээ тайылбырлап берди.

Иван Павлович чоңга ээлдек, дузааргак болгаш дилеглерин азы өске-даа айтырыгларны дораан-на шиитпирлеп чаңчыккан. Ындыг боорга чон ону хүндүлээр. Хоочун хойжу, Ленин орденниң эдилекчизи коммунист Монгуш Чаш-оол оон дугайында мынча деп орар:

— Иван Павлович экииргек болгаш негелдези база шынырак кижи. Ылангыя четпестерби-ле черле эптешпес. Мен беш [illegible] планнарым үргүлчү-ле ажыр күүседип келдим. Ынчалза-даа [illegible] ам-даа [illegible]. Оон ыңай [illegible] дуржулгаң база эки нептередир ужурлуг сен. Бүгү курлавырлар[illegible] долу ажыгла» дээш бичии-даа амыратпас кижи.

Аажы-чаны эптиг-ээлдек, топтуг-томаанныг, даангач ажыл-ижинге харысалгалыг кандыг-даа ажылды чогаадыкчы ёзу-биле кылыр удуртукчуларны чон хүндүлээр. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Иван Павлович Гончарюк ындыг удуртукчуларның бирээзи.

К. ЧООДУ.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Улуг-Хем райпозунуң коллективи онгу беш чылды хуусаа бетинде күүсеткен коллективтерниң бирээзи. Районнуң чурттакчы санынга оңаштыр онгу беш чыл эгезинде 512 рубльдиң бараанңарын саткан болза, 1980 чылда ол көргүзүг 735 рубль четкен. Райпо январьның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Партияның XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры дээш чарышка райпонуң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг киришпишаан, 1981 чылда социалистиг хүлээлгени алган.

10.382 муң рубльдиң үүрмектеп садар бараан сайгарылгазының, 671 муң рубльдиң ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле чыл планнарын декабрь 28-те күүседирин болгаш пландан ажыр 60 муң рубльдиң бараанын садып сайгарарын коллектив шиитпирлээн.

Хлеб быжырарының чыл планын декабрь 25-те күүседир.

Дөрт санныг ярмарканы организастап эрттиргенинден 12 муң рубльди алыр, ниитиниң чемненилге черлеринге 6-дан эвээш эвес деңгелге-садыгны кылгаш, 15 муң рубльге продукцияны сайгарар.

1981 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседирин чедип алыры дээш коллектив тодаргай ажылдарны кылып чорүткан. Районнуң магазиннериниң, ниитиниң чемненилге черлериниң күш-ажылчы коллективтериниң аразында социалистиг чарышты улам күштелдирген. Коллектив бүрүзү съездиге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш туржуп турар.

Эрткен чылдың дөрткү кварталының чарыжының түңнелинде Шагаан-Арыгның № 1 кеп магазининиң коллективи тиилекчи болуп, райпонуң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын алган.

Ийиги черде № 2 магазинниң (Чаа Шагаан-Арыгда) коллективинге шилчиир вымпелли болгаш акша шаңналын тывыскан. Ол магазинниң эргелекчизи А. Т. Ондар, садыгжылар Л. Т. Ангырты, З. Серээ эки ажылы дээш хөй удаа шаңнадып-мактадып келген.

Ол ышкаш № 1 магазинниң коллективи үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 111,1 хуу күүсеткеш, чарышка үшкү черни алган. Магазинниң коллективи Г. А. Морозова, А. Н. Пахорукова, З. Г. Волкова, А. Редких садып ажыкчыларны эргежок чугула бараанңар-биле хандырар, ажылдың культуразын бедидер дээш эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп келген. Оларның адрезинге өөрүп-четтиришкинниң чоннан бо-ла дыңналып болур.

Автомагазинниң эргелекчизи Хевер-оол Дондук районнуң чонунуң, ылангыя малчыннарының херегледин хандырар дээш кызымак ажылдап келген. Райчаттың садыгжызы А. Т. Жулина, хлеб магазининиң садыгжызы В. Сан-оол, чем садыгындан Н. Сандан, районнуң чолаачылары М. Тулуш, В. Сандан, В. Сүрүнчап олар ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип, эки ажылдап келгеннер.

Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының аразында чарышка Шагаан-Арыг столоваязының Мария Тулушевна Шаннааның удурткан эзлчер чарышка бирги черни ээлээн. Олар 110,4 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп, сайгарар турган, ону 113,2 муң рубльге күүсеткен. Ажылдың чедиишкининде повар М Саттың, кондитер Н. Обуховаының, ажылчыннар П. Доброваының, Е. Тулуштуң киирген улуг хуузу бар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын коллектив эки эгелээни эрткен беш чылда оларның кызымак ажылдап турган, магадылалды тургузуп алганындан хамаарылып турар. Онгу беш чылдың планнарын райпонуң коллективи 1980 чылдың декабрь 18-те күүсеткен. Беш чылда олар бараан садып, сайгарарының планын 485,7 муң рубльге ажыр күүсеткен. Үр эдилелдиң улуг өртектиг эт-херекселдерни районнуң чонунга садары чылдан чылче көвүдээн. Онгу беш чылда 971 автомашинаны, 215 мотоциклди, 1005 телевизорларны, 632 соодукчуну болгаш 633 муң рубльдиң мебелин, 693,3 тонна эътти, 130,5 тонна колбасаны, 118,4 тонна саржагны ажылчы чонга садып, сайгарган.

Улуг-Хем райпозунуң коллективиниң мурнунда 1981 чылда салдынган сорулгалар эвээш эвес. Үүрмектеп садар бараан сайгарылгазын 10382 муң рубльге чорудары планнаттынып турар. Оон-биле чергелештир кедээ турлаглар-да малчыннарның хандырылгазын экижидерин чедип алыр, чонунуң хандырылгазының культуразын бедидери негеттинип турар.

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларының күүселдезин чедип алыр, удавас болур улуг съездиге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, олар кызымак ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

Москва. Бүгү-эвилелдиң С. Я. Жук аттыг «Гидропроект» төлевилел болгаш эртем-шинчилел институду гидроэнергетика болгаш гидротехника талазы-биле шинчилээшкиннерни болгаш төлевилелдерни кылып чорудар кол организация болур. Институттуң туруп келген 50 чылдарының дургузунда оон төлевилелдери-биле ниити күчүзү 50 миллион киловатт, чылда 200 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрер 200 ажыг электростанцияларны туткан. Оларның аразында Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС, Нуректиң, Усть-Илимниң, Братскиниң, Красноярскиниң ГЭС-тери болгаш өскелер-даа бар.

ЧУРУКТА: «Гидропроект» институттуң эртем-шинчилел секторунда техник А. А. Анпилогов болгаш улуг инженер Р. Н. Назарова олар Рогуннуң гидробелдиринин суг чыыр туннелиниң моделинде шинчилелдерни чорудуп тур.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ак-Довурак хоорайда В. И. Ленин аттыг комбинаттың цехтеринде дерилгелерниң дендески ажылдааарынга чаартыкчыларның киирип келген үлүү улуг. Ук комбинатта чеден беш кижиден тургустунган чаартыкчылар бөлүү машина-техниканың ажыглалынга база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чорууп бедидеринге хамаарышкан чогаадыкчы саналдарны киирген нер.

Фабриканың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехке чогаадыкчы чаартылгаларны энергетик Н. Ткаченко, улуг механик С. Грачёв болгаш оон-даа өске инженер-техниктиг ажылдакчылар кылган. Чаартыкчыларның киирген чогаадылгаларын бүдүрүлгеге ажыглааның түңнелинде хол-биле кылыр ажылдар кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруу бедээн. Ук цехте ГИЛ-407 шиншкиниттер эргижирээнинден бола урелир турган. В. Фёдоровтуң удурткан бөлүк тырыышкыны боллурбас чаа тургузугну чогаадып кылганының соонда оон ажылдаары дендески апарган. Бо чаартылганы кылып чорутканындан 60 тонна металл база камнаттынган.

Эргижиреп элээн дерилгелерни солуурда продукция бүдүрерин соксадыр турган болза, ам чаартыкчыларның киирген чогаадылгаларын ажыглаанының соонда цехтериниң ажылын соксатпас апарган.

Вакуум камераларында доозун сорууругуларының ажылдаар схемазынга чаартылгаларны кылганының түңнелинде чыл бүрүде 30 муң ажыг киловатт-шак электроэнергияны камнап ап келген.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың чаартыкчылары партийжи сеткилдиг күш-ажылчы белектерниң уткуур дээш чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Ажылдың кайы-даа алырынга күш-ажылдың айыыл чок чорууп тургузары чугула. Ол сорулга-биле бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургузар.

Республиканың ажыл-агыйларында кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунгулаан болза-даа, күш-ажылдың айыыл чок чорууп тургусканы негелдеге ам-даа дүүшпес. Чеди, Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга күш-ажылдың айыыл чок болуруп шыңгыы сагывайн турганындан эрткен чылын ук черлерге бүдүрүлгениң 40 хире озал-ондаа болган. Чүгле бүдүрүлге озал-ондааңдан 1980 чылда республиканың ажыл-агыйлары ниитизи-биле сес муң ажыг ажыл хүнүн чидирген.

Чамдык котельнаяларда одакчының шынзылгазы чок кижилерниң ажылдап турарындан одалга системазынга урелиишкиннер, харын-даа озал-ондак болур чоруктар эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларда тускай мергежилдиг электриктер чогундан электри дамчыдылгазынга урелиишкиннер болу бээрге, ол талазы-биле билиг чок кижилерге ону кылдыра бээр чоруктар бар. Оон озал-ондак болгулаан таварылгалар база эвээш эвес.

Ажыл-агый бүрүзүнде машина-трактор парыгы азы гараж бар. Чамдык совхозтарда оон ажыглалы негелдеге дүүшпес. Машиналарның болгаш көдээ ажыл-агый техникаларының ажыглалында техниканың айыыл чок болур чоруун сагывайн турарындан бүдүрүлге озал-ондаа болур чоруктар бо-ла таварышкылаар. Ону болдурбас сорулга-биле чолаачылар, механизаторлар ортузунга ол талазы-биле тайылбыр ажылын күштелдирери чугула. Көдээ черлерге машина, тракторларның ажыглалы улуг. Ындыг болганда ажыл үезинде бүдүрүлге озал-ондаа болдурбазынче угланган бүгү-ле хемчеглерни ап чорудары. [illegible] организастаары негеттинип турар. Чамдык чолаачыларның, механизаторларның машина, тракторлар кожууларын эдилеп турарында хажы[illegible]нарлан, чедир турус[illegible] [illegible] [illegible] бээри таварылгалар [illegible]. Оон-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

чамдык таварылгада соо-биле дедирленип кирер апарганда мынчан база кичээнгейлиг болуру чугула. Ынчангаш бүдүрүлге озал-ондаа болдурбазы-биле күш-ажылдың айыыл чок болур чоруунуң чурумнарын шыңгыы сагыыр.

Бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда күш-ажылдың айыыл чок болур чорууп хандырарынче угланган тайылбыр ажылы четпес. Кижилерниң ажылдап турар черлеринде ол дугайын тайылбырлап көргүскен плакат-чуруктар чок, астынмаан [illegible]лаар.

Бүдүрүлге озал-ондааның [illegible] бергениниң чылдагаанын тодарадып турарында болгаш анаа хамаарыштыр акт тургузуп турарында шыңгыы четпестер бар. Чамдык таварылгада буруулуг кижилерниң харысалгага оңаашпайн турарын айтыры чугула.

Үстүнде чүүлдерни өөренип көргеш, көдээ ажыл-агыйн бүдүрүлгезинге айыыл чок болур чорукту экижидери-биле республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң кичээнгейинге моон дараазында чүүлдерни сүмелеп турар. Совхоз бүдүрүлгелеринге кижилерниң таарымчалыг ажылдааарынга бүгү байдалдарны тургузар айтырыгны көдээ ажыл-агый эргелелдериниң аппараты чугула кичээнгейге ап, одалга системазының, электри дамчыдылгазының шугумунуң урелиишкин чок ажылдаарын боттандырар болгаш урелиишкиннер таварышканда ону дарый чайладыр хемчеглерни алыр. Оон-биле кады озал-ондак болдурбас сорулга-биле машина, трактор кожууларынга ийиңис, азы машина кырынга кижилер олуртур чоруктарны шуут болдурбазы чугула. Транспортту гаражка тургуспайн, чурттаар бажыңнарының девискээринге тургузар чоруктан ужтунар.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга күш-ажылдың айыыл чок болур чорууп хандырары-биле анаа хамаарышкан көскү агитацияны калбаа-биле ажыглавышаан, тускай өөредиглиг кабинеттерни азы булуңнарны тургузар хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Үстүнде чүүлдерни шыңгыы сагып турга, ажыл-агыйның алыр бүрүзүнге күш-ажылдың айыыл чок болур чорууп чедип алыры чугула.

В. КАТАЕВ,
инженер

ДААЛГАЛАР КҮҮСЕТТИНГЕН

[illegible] хоочун Бүдүрүлгелериниң бирээзи—дааранылга фабриказы 1980 чылдың түңнели-биле хоорайның үлегиур, бүдүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи боол [illegible]. Мурнакчы коллектив он бирги беш чылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тус-тус цехтериниң, бригадаларының аразында улам калбарган. Күш-ажылчы маргылдааны коммунистер болгаш комсомолчулар баштап, өскелерге төлептиг үлегерин көргүзүп турар.

Хоочун дааранықчы Надежда Степановна Макарованың удурткан № 3 бригада январь планын күүседипкен. Ук бригадада хаара туттунган хоочун-даа, аныяк-даа дааранықчыларның кылган ажылынга ээ харысалгалыг болганындан планныг даалгалар күүсеттинген. Амыдыралдың делгем оруунче күш-ажылчы эге базымын кылып чоруур аныяктарга арга-дуржулгазын харам чокка дамчыдып бериp келген хоочуннар бо бригадада хөй.

Оларның бирээзи — «Күш-ажылчы Алдар» орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи, Кызыл хоорай Советиниң депутады, коммунист Раиса Тартановна Сумбаа. Бүдүрүлгениң мурнакчызы, хоочун дааранықчы Раиса Сумбаа бодунуң ынак мергежилинге 18 чыл дургузунда ажылдап келген. Хүүлээ алган планныг онаалдаларын ажыр күүседириниден аңгыда, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип келген болгаш дыка хөй аныяктарның дагдыныкчызы боол, бот-тускайлаң ажылдаарынга оларны чаңчыктырган.

Оон өөреткен аныяктары — Валентина Ишкин, Кадыг Билчиир, Уля Сендаа олар «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчилери болганнар. Дагдыныкчы коммунист Р. Сумбаа ам бо хүннерде дааранып мергежилге аныяк кыс Октябрина Арагачының өөредип турар. Аныяктарның дагдыныкчызы, оларга төлептиг үлегерни көргүзүп келген хоочун дааранықчы Раиса Сумбаа 1982 чылдың сентябрь айның үлүүнге киириптир ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ИШКИНЧЕ КӨРҮНЗЕ

Чөөн-Хемчик районнуң Ишкин суурдан «Шын» солуун редакциязынга ийи чагаа келген. Оларда «Сүт-Хөл» совхозтуң ында салбырының ажыл-ишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының хандырылгазында бар четпестерни чагааларның авторлары Нима Серемаевич Ондар биле Олег Чамбал-оолович Монгуш сагыш човаашкын болгаш дүвүрээзин биле бижип турар. Ол чагааларның допчу утказын парладывыс.

Совет кижилерниң ажылдаар болгаш амыдыраар байдалдарын улам экижидер дугайын СЭКП-ниң XXV съездизи онзалап айыткан, а ол-ла сагыш салыышкынның чаа илерели СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде киирген чүүлдер көргүзүп турар. Ындыг турбуже бистиң Ишкин суурнуң чурттакчыларының болгаш мында салбырның малчыннарының амыдырал хандырылгазы экижирден туржук, харын-даа доралап турар деп чугаалап болур.

Суурнуң чурттакчыларының болгаш Ишкин салбырның малчыннарының амыдырал хандырылгазы кончуг четпес. Бир угда 350 листиге хлеб быжырар пекарная олаар чүүл четче белеткеттинмээнинден база Сүт-Аксы суурдан далгаа сөөртүр үүктели бээринден орта ажылдавайн турар. Эрткен чылдың декабрь 15-тен бээр олаар мыжы үзүлген Сүт-Аксындан азы Чадаанадан хлеб эккеп сатпайн турар. Ишкинниң магазининде аап саап консерваларлан өске чем аймаа барык чок. Печенье-пряник, булочка садыгда чок. Муң чемнээр чүүлдер үргүлчү үзүктелир — мында-хаая 5-6 хааржак вермишель азы лапша келирге чедишпес. Чаа чыл бүдүүзүнде эвээш колбаса келирге, чүгле 4—5 хире баштылар хааржаа-биле алгаш барган. Үс аймаа шуут келбес. Автолавка малчыннарга 1980 чылдың сентябрьда чораан хевээр келбээн. Малчыннарда далган болгаш өске-даа аъш-чем аймаа чок болуп турар.

Ишкинчилерниң транспорт биле хандырылгазы кончуг берге байдалдыг. Совхоз төвү Сүт-Аксы баар, оон бээр келир кижилер трактор тележказынга, мында-хаая чүък чудуруп каан чалагай машина кырынга олурар апаар. Чадаана хоорай-биле аргыжылгада бир маршруттуг автобус барын-на бар. Ынчалза-даа анаа олуруп ап деп чүве барын айтырыг: ол Ишкинге келирде-ле Баян-Таладан болгаш өске-даа оруг айында суурлардан Чадаана баар кижилерни долдур олуртуп алган болур. Оон аңгыда бо маршруттуң автобузу чамдыкта маннавас. Бо чылдың январь 2-де, 4-те, 6-да маннаваны оон баштыкалы болур. Баян-Тала баар автобусту Ийме, Хер-Тайга маршрудундан аңгылаар дугайында «Ленинчи оруk» солунга үш материал парлаттынза-даа, оон түңнел үнмээн.

Культура-амыдырал хандырылгазы чегей. Культура бажыңы олаар чүүл-биле хандыртынмааныңдан, мында чүгле кино үнериниден өске ажыттар чорувайн турар. Суурнуң ажылчы чоннары барык лекция дыңнавайн турар, оон туржук 8 санныг агитквартиларга беседалар безин кончуг ховар болгулаар. Почта перирилгезин ап көөр болза, Чадаанадан почта машиназы декабрьда 3, январьда 2 катап келген, малчыннар солун-сеткүүлдерни кончуг [illegible] ап турар.

Олаар чүүл чогундан участок эмнелгези модлук кадыкта ажылдап турар. Ол-ла чыл [illegible]-биле суурнуң чунар [illegible] орта ажылдавастаан [illegible] чарык чыл-даа чет-[illegible] [illegible] [illegible] сеп[illegible]. [illegible] часык чүве. Мында-хаая ажыттынарга-даа чылыдыр одаттынмас, изиг суг, бус чок болур. Моон-биле кады чунар-бажың эргелекчизи Н. Д. Донгактың талазындан ажылынга харысаалга чок чоруу база бар.

Амыдырал болгаш культура хандырылгазының бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң мындыг багай ажылдап турары оларны удуртур ужурлуг Ишкин көдээ Советиниң, оол күүскомунуң четпес ажылының түңнели деп бодаар бис. Ол черлерден туржук көдээ Совет күүскому бодунуң олаар чүүлүн үлүп алганындан конторазының батареялары чара тепкениниден ол хагдынчак турар.

Бо бүгүнү көрүп чурттап турар ишкинчилер Чөөн-Хемчик райкүүском, «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, парткому, Сүт-Хөл ажылчын кооперациязы Ишкинче көрнүр боор деп улуу-биле идегеп турар.

Ишкинчилерниң хандырылгазының дугайында ке дээ бижикчилерниң чагаазы дүвүренчиг деп чүве ында киирген чиментерден илдең-дир. Чагааны адрестээн черлер бөттүг хемчеглерни дарый алгаш, харыызын дыңнадыр боор дээрзинге редакция идегеп тур.

ТЫНДА—ЧАА БЕШ ЧЫЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

«Тос каът чурттаарга бажыңнарын чаа чурттаарга районунуң төвүнде дерип эгелээн. Ол район Байкал-Амур магистралының тудугжуларының найысылалы Тында төвү болур...»

СЭТА-ның корреспондентизи оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринде ындыг информацияны Тындадан дамчыткан турган.

Беш чыл бурунгаар дамчыттынган ол информацияга хамаарыштыр тайылбырны бээрин СЭТА-ның корреспондентизи А. Кривченко улус депутаттарының Тында хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы В. Г. Федуловтан дилээн.

— Эң баштайгы тос каът чурттаарга бажыңның таваан салып эгелээн хүн бистерниң шуптувуска өзүлүг-ле байырлал болган. «Эң баштайгы» деп сөс — Тынданың төөгүзү-дүр ийин. Баштайгы бажың, баштайгы микрорайон, баштайгы школа — бистиң улуг өөрүшкүвүс-түр — деп, Владимир Григорьевич сактып чугаалаан.

Оңгу беш чылда Тында дыка дүрген сайзыраан болгаш чаагайжыдыр туттунган аныяк хоорай болган. Эрткен беш чылда оон чурттакчыларынга 120 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг бажыңнарны тудуп берген.

Эрткен әләән каш чылдар бурунгаар резина сапыктар оон чурттакчыларынга эргежок чугула херек турган — оон малгаштыг кызыл кудумчуларынга ынчаарда резина сапык кетпейн чаңгыс базым-даа кылаштай албас сен! Ам — Тынданың оолдар, кыстары кылаңнаар ботинкаларын, туфельдерин кедип алгаш, хоорайның төп кудумчуларында асфальтылыг оруктар-биле шөлээн базып чоруурлар. Хаалыылар болгаш [illegible] — хоорайның [illegible] дениискээри. Шаг сайгылгаан чырыы, суг дамчылар черлер, ванналар, лифтилер, телефоннар — чурттакчыларның ажыглалында. Беш чыл бурунгаар чаа өгленир аныяктарга белек садар дээш Тынданың магазиннерин чартык шак иштинде чадаг эргий кылаштаан бис. Ам «Волга» деп чиик машина-биле ол магазиннерни ийи шак дургузунда арай боорда эргип болур.

Өгленир аныяктарга белектер садар дээш ам хоорайның бүгү магазиннерин кезиири албан эвес — садыг черлери херглекчилерниң чагыгларын бажыңнарынга чедирип садыглаарын Тындада калбаа-биле организастаан.

Соңгу чүкке чурттаары — нарын дээрзи черле билдингир. Ынчалза-даа кажан совет кижи кичээнгейниң төвүнде болганда — хөй бергелер чайлаттынган турар. 1981 чылдың бөдүүзүнде Тындага оол урут төрүттүнген. Ону Павел Корчагин деп адаан: Байкал-Амур магистралының тудугжулары Корчагиннер ол оолду Павел дээни ол.

Бичии Павелдиң болгаш оон чүс-чүс эш-өөрүнүң дугайында хөй организациялар, муң-муң кижилер сагыш салып турар. Корчагиннер чурттап турар кварталда бичии уруглар азыраар-кухня ажыттынган. Бичии Павелди база ында доруктуруп турар. «Детский мир» деп магазин чүс-чүс, муң-муң Павелдерге чылыг хептерни база белеткеп берип турар. Москваның Бол тудуг эргелелиниң тудугжулары уруглар комбинадын тудуп эгелээн болгаш ону 1982 чылда ажыглалга киирер.

Аныяк хоорай Тындага эрткен чылын беш муң бичии чаштар төрүттүнген. Тында — оларның төрээн чурту-дур. Коммунизмниң аныяк салгакчыларын кадык-шыырак кылдыр өстүрер, бедик медерелдиг кылдыр кижизидер болгаш өөредир дугайында сагыш салыышкынны доктаамал илергейлеп турар. Хоорайда амгы үеде хоккей секциялары, музыка школалары, уругларның танцы ансамбли ажылдап турар.

Тында — Совет Эвилелиниң эң аныяк хоорайларының бирээзи. Ынчаарга Закавказьеден болгаш Прибалтикадан, Карпаттардан болгаш Уралдан хөй санныг туристер Тындага кээп, оон солун чүүлдерин магадап көрүп турар.

Гитараның үделгези-биле ырлаарынга ынакларның чыл бүрүде болур фестивалынга муң-муң аныяк аалчылар, улуг назылыглар чурттуң хөй хоорайларындан, суурларындан киржип, Тындага кээп турар. Делегейниң география чуруунга беш чыл бурунгаар Тында көзүлбес турган. Оңгу беш чылда төрүттүнген Тында бистиң улуг Төрээн чуртувуустуң ам эң сураглыг хоорайларының бирээзи болу берген.

(СЭТА).

Тында,

Амур область.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

ПРАГА. Насос станцияларынга ажыглаар дериг-херекселдерин ССРЭ-же чорударын СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр хуусаазындан чартык ай мурнадыр бээр деп социалистиг хулээлгени Оломоуц хоорайда «Сигма» дээр машина тудуушкун бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи алган. Эрткен чылын ол коллектив 9 муң ажыг комплект дериг-херекселдерни совет чагыкчыларга чорудуп берген. Олар Молдавияның, Украинаның, Поволжьениң, Прибалтиканың, Белоруссияның, Закавказьениң ховуларында ажылдап турар.

Бо беш чылда ол каттыжыышкын совет болгаш чехословак специалистерниң кады ажылдап кылганы чаа хевириниң блокталыр насос станцияларын ССРЭ-ге массалыг бүдүрүп берип эгелээр.

* * *

СОФИЯ. Русе хоорайда Г. Димитров аттыг кодаа ажыл-агый машиналарының комбинадының коллективи Совет Эвилелинге бээр чүъктүг демир-орук составын байырлалдыг үдеп чорутар.

Силос ажаарының боду чорууp баштайгы бөлүк комбайннарын Совет Эвилелинче хуусаа бетинде чорудуп бээрин комбинаттың ажыл-ишчилери совет коммунистерниң XXVI съездизинге тураскааткан. 1981 чылдың төнчүзүнге чедир ол хевириниң 150 комбайның ук комбинат ССРЭ-же чорудуп бээр, ол — ажыглаарынга таарышкан бедик шынарлыг техника.

Совет чагыгларны күүседипшаан, Болгарияның дыка хөй бүдүрүлгелери бо хүннерде «ССРЭ-ге бээр продукцияны — чогуур хуусаазында болгаш бедик шынарлыг кылыр!» деп лозунг-биле ажылдап турар.

НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР

УЛАН-БАТОР. Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Моол Арат Республикага хүннери Совет Россияның болгаш Моол Арат Республиканың аразында найыралчы харылзааларны доктаадып тургузарының дугайында дугуржулганың 60 чылынга тураскааткан улуг хемчег болу бээр. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларынга уран чуруктарының, уран чүүлдүң, космос делгемин шиңгээдип алырынга ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң каш-даа делгелгелери ажыттынар, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң оюн көргүзүглери, кино неделязы болур. РСФСР-ниң Чогаалчылар, Композиторлар болгаш Чурукчулар эвилелдериниң төлээлекчилериниң моол хөй-ниити-биле ужуражылгалары чер бүрүде болур. Моолдуң аймактары болгаш хоорайлары-биле Россияның шуут тудуш-хөлбээ найыралчы харылзааларлыг крайларының, областарының болгаш хоорайларының ажылдаралының база ажыл-ижиниң дугайын тускай теле-радио дамчыдылгаларын эрттирер.

БАЙЫРЛАП ДЕМДЕГЛЭЭН

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың харылзаа ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын демдеглээн. Телефон станцияларының, харылзаа бөлдирлериниң, почтаның 130 муң ажыг ажыл-ишчилери ол байырлалын Германияның социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткаан.

Харылзаа системазының хөгжүлдезиниң талазы-биле ГДР амгы үеде делегейде бирги черлерниң бирээзин ээлеп турар. Чуртта хүн бүрү 5 миллион чыгам чагааларны сайгарып, 8 миллион солуннарны болгаш 2 миллион журналдарны тарадып турар.

ДЫКА БЕДИТКЕН

БЕЛГРАД. Москваның станок-инструменталдыг институдунуң болгаш Любляныда «Искра» дээр үлетпүр каттыжыышкынының кады ажылдап кылганы станок шугумун башкарарының автоматчыттынган системазы күш ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен.

[illegible] металлургияның, химияның, машина тудуушкунунуң барык 120 тодаргай айтырыгларының талазы-биле ажылдаашкынны ам ССРЭ-ниң болгаш Югославияның эртемденнери чорудул турар. Дыка хөй төлевилелдерни ийи чурттуң улус ажыл-агыйында шагда боттандырган. Ынчаалдарга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында чедиишкинниг ажылдап турар ГВС-100 дээр санаалга комплекизин дем каттакан кужениишкиннер-биле тургускан.

(СЭТА).

УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ДОКУМЕНТ

БЕРЛИН. (СЭТА). «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели кайгамчык улуг ужур-дузалыг документ болуп турар деп, Германияның социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Миттаг СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн. Совет улустуң эгээртинмес чогаадыкчы күштериниң илергейлээшкини, ССРЭ-ниң экономиктиг, социал болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң стратегиязының база тактиказының боттаныышкыны кылдыр ол документини санап турар бис деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң улам ынай хөгжүлдезиниң чаа сорулгаларын СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан болгаш ол өнчүр-чаагай чаа сорулгалар социалистиг шиитпирлел тургузуушкунуң артык күштүүнүң дугайында тодаргай херечилеп турар-дыр.

Коммунистиг тургузуушкунуң чаа үе-чадазында СЭКП-ниң ленинчи угланыышкынының [illegible] боттаныышкыны СЭКП ТК-ның Төлевилелинде илергейлеттинген. Ынчаарга коммунистиг тургузуушкунуң чаа үе-чадазы СЭКП ТК-ның эң чугула шиитпирлелинге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга үндезилеттинген деп, Г. Миттаг демдеглээн. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өөредиин СЭКП удурттулга болдурбушаан, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң үндезин принциптерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турары социализмниң өске чурттарынга чаагай үлегер-чижек болуп турар деп, ол онзалап айыткан.

ПРАГА. (СЭТА). Улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдезинге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай чоруунуң улам ынайгы өзүлдезин хандырарынче, Советтер чуртунуң күчү-шыдалының база авторитедин быжыглаарынче угланган ленинчи угланыышкынны СЭКП-ниң [illegible] боттандырып турар. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның бүгү чоннуң чугаалажып көрүүшкүнүнге киирген төлевилели тодаргай бадыткап турар-дыр деп, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал медеглээн.

СЭКП ТК-ның теоретиктиг болгаш практиктиг кайгамчык улуг ужур-дузалыг ол документизинге ханы сонуургалды Чехословакияның ажылчы чоннары илергейлеп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ол чугаалаан. Ажыл-агый тургузуушкунунуң нарын айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле СЭКП ТК-ның Төлевилели акы-дуңма социалистиг чурттарга [illegible] үлегер-чижек болуп турар.

Амыдыралдың бүгү-ле адырларынга — экономиктиг, социал хөгжүлдеге, угаан-бодал культуразынга кайгамчык улуг болуп турар Совет Эвилели чедип алган деп, ол онзалап демдеглээн. Коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле улам бурунгаар хөгжүүр чаа сорулгаларын СЭКП ам тодаргайлап турар-дыр.

ЧССР-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын чедиишкинниг боттандырарының быжыг магадылалы болуп турар Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы моон соңгаарлаа улам-на калбартыр бис деп, Л. Штроугал чугаалаан.

БОО-ЧЕПСЕКТИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ

ВЕНА. (СЭТА). Боо-чепсекти дүжүрер болгаш делегейге айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле делегей комиссиязының ийи хүн үргүлчүлээн хуралы ында доозулган. Европаның, Азияның, Африканың болгаш Американың чурттарындан, оон иштинде ССРЭ-ден, Польшадан, ГФР-ден, Францияда, Японияда болгаш өске-даа чурттардан барган сураглыг политиктиг ажылдакчылар болгаш эртемденнер хуралдың ажылынга киришкен. Академик Г. А. Арбатов Совет [illegible] [illegible] Төп Европага [illegible] күштерин база боо-чепсекти деңге кызырарын хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген.

Чепсегленииишкиннерин эзлере бүдүрерин болдурбазы, бирги ээлчегде стратегтиг ядролуг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаары амгы үениң эң чугула айтырыы болуп турарын хуралдың киржикчилериниң чугаалары онзалап демдеглээн. Ол дээрге, чүгле совет-америк харылзааларының айтырыы эвес, харын-даа бүгү делегейге ужур-дузалыг чугула айтырыг болуп турар деп, комиссияның даргазы, Швецияның сураглыг политиктиг [illegible] У. Пальме хуралдың [illegible] конференциязында демдеглээн.

Төп Европада чепсектиг [illegible] боо-чепсекти деңге кызырар дугайында чугаалажыышкыннарның канчаар чоруп турарының дугайында санал-оналдарны хуралдың киржикчилери солушкан. Чугаалажыышкыннарда [illegible] Улус Республиканың болгаш [illegible] Федеративтиг Республиканың [illegible] делегацияларының баштыңнары бо айтырыг талазы-биле дыңнадыг кылган. Венага чугаалажыышкыннарга тодаргай түңнелдерниң дүрген чедип алырынга чаңгыс аай сонуургалды чугаалажып көрүүшкүнүң үезинде илергейлээн.

«Стратегтиг чепсегленииишкиннерин кызыгаарлаарының чорудулгазы — бүгү делегейге ужур-дузалыг сорулга» деп документини хуралга хүлээп алган. Ядролуг чепсегленииишкиннерни эзлере бүдүрерин болдурбазынче угланган тодаргай хемчеглерни алырынга бүгү талалар-биле [illegible] [illegible]

[illegible]

ИСПАНИЯДА ЧАЗАК КРИЗИЗИ

МАДРИД. (СЭТА). Испан күрүнезиниң баштыңы хаан Хуан Карлос чурттуң кол партияларының удуртукчулары-биле сүмелешкен соонда чаа чазакты тургузарын Демократтыг төптүң эвилели партиязының (ДТЭ-ниң) төлээлекчизи Л. Кальво Сотелога даасқан. Чазак баштыңының албан-дужаалынга ол кандидат А. Суарестиң кабинединге чазак даргазының экономика айтырыгларының талазы-биле ийиги оралакчызы турган.

Чазак даргазының албан-дужаалындан А. Суарестиң дүжүкени-биле холбаштыр Испанияга чазак кризизи бо чылдың январының төнчүзүнде эгелээн. Чазак даргазының ынчаарда албан дужаалындан дүжүкениң социал-экономиктиг чидиг айтырыгларны, национал айтырыгларын чазактың шиитпирлеп шыдавазы-биле, политиктиг [illegible] чорукка удур демиселди оон дээштиг чорудуп шыдавазы-биле хайгааракчылар тайылбырлап турар.

Чазакка хамаарыштыр удурланыышкак үзел-бодалдарлыг кол партиялар Л. Кальво Сотелонуң кандидатуразынга хамаарыштыр боттарының туружун ам тодаргайлаан болуп турар. Испанияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму бо айтырыгга хамаарыштыр резолюцияны хүлээп алган болгаш Компартияның парламент бөлүү Л. Кальво Сотелонуң кандидатуразынга удур бадылаарын медеглээн. Компартияның бодалы-биле, ол кандидатура Испанияның «национал эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар». Чөөн үзелдиг партияларның төлээлекчилерин киришкен чүгле ындыг чазак чуртту шыва алган кризисти ажып эртип шыдаар деп Компартия айыткан.

Ж. МАРШЕНИН ИНТЕРВЬЮЗУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Ажылдаар эргезин камгалавышаан, ажыл чок чорукка, бүдүрүлгени кызырарынга удур, демократтыг болгаш профэвилел эргелери дээш демисежип турар кижилерниң талазынга Францияның Коммунистиг партиязы мөзээде туржуп келген болгаш моон соңгаар-даа туржур апаар деп, Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Жорж Марше Парижке болган массалыг митингиге медеглээн.

Чөөн үзелдиг күштерниң эвилелин тургузар дээш, чуртка таварышкан кризисти ажып эртерин болгаш күш-ажылчы чоннуң тура-соруун боттандырарын хандырар чаа политиканы чорудар дээш Францияның Коммунистиг партиязы демисежип турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Чурттуң найысылалын артык эргелиг болгаш таныыктыг байларның база чиңген кижилерниң хоорайы кылдыр хуулдурарынче Францияның буржуазиязы чүткүп турар деп, Ж. Марше Парижтиң чурттакчыларынга медеглээн. Ындыг болза-даа Парижтиң күш-ажылчы чону боттарының амыдыралчы эргелери дээш демисежиринге бүрүн шиитпирлиг.

Улуг капиталдың тергиделинге төнчүнү салыр төлээде, бо чылдың чазынында болур президент соңгулдаларының үезинде Компартияның кандидадын деткиириниче найысылалдың чурттакчыларын Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары кыйгырган.

КАЯА-ДАА КАТТЫШПАЗЫНЫҢ ШУУЛГАНЫНДА

ДЕЛИ. (СЭТА). Каяа-даа каттышпас чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы Индияның найысылалында үргүлчүлеп турар. Каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң болгаш делегейниң өске-даа чугула айтырыгларын ында чугаалажып көрүп турар.

Америк империализмниң болгаш оон эвилелчизи Израильдиң чөөкку чөөн чүкте база Африкада айыылдыг политиказын Эфиопияның болгаш Палестинаны хостаар организацияның делегацияларының баштыңнары шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол политика неоколониалистиг характерлиг болгаш араб, африк база хостаттан өске-даа чурттарның национал эрге-ажыктарынга үндезини-биле удур болуп турарын Эфиопияның болгаш ПХО-ның төлээлекчилери медеглээн. Делегейниң ол районунда америк шериг баазаларын узуткаарын, бүгү араб девискээрлерни израиль эжелекчилерден хостаарын, бодунуң күрүнезин тургузар эргезин палестин улуска магадылап бээрин олар негээн.

Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать база чүве чугаалаан.

Тургустунганындан бээр 20 чыл оон бөгүн демдеглеп турарыбыс каяа-даа каттышпазының шимчээшкини делегейде амгы үениң улуг күжү болуп турарын ол айыткан. Ийи он чыл бурунгаар бо шимчээшкинге чүгле 30 чурттар кирген турган, ынчаарга амгы үеде оон кежигүннериниң саны 90 ажыг күрүнелер болуп турар. Каяа-даа каттышпазының шимчээшкини политиктиг хамаарышпас чоруу дээш, бодунуң экономиказының ээзи болур эрге дээш улустарның демиселинге улуг салыышкынын киирген. Сөөлгү үеде делегей байдалы чидигленгени-биле холбаштыр каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң сорулгаларының дугайында министр чугаалавышаан, тайбының дайзыннарының, хамыктың мурнунда АКШ-тың болгаш Пекинниң чимээниишкиннеринге удур демиселин улам-на күштелдирериниң эргежок чугулазын айыткан.

Инди океанның талазы-биле конференцияны Коломбога эрттирер дээш бодунуң чуртунуң туржуп турарын Нгуен Ко Тхать медеглээн. Инди океанда, оон иштинде Диего-Гарсия ортулукта бодунуң бүгү шериг баазаларын Вашингтон узуткаар ужурлуг деп, ол чугаалаан. Микронезияны АКШ-тың эжелеп алыр дээн оралдажыышкыннарын соксадырын, Мурнуу Корейден америк шериглерни бүрүн үндүрерин, Афганистанның, Иранның болгаш Мурнуу Азияның чурттарының улустарынга удур Вашингтонуң үрегдекчи хоралыг чүүледиглерин, холгаарлаашкынын соксадырын негеп тур бис деп, министр медеглээн.

«Каяа-даа бөлүүг каттышпазының» дугайы дээр хоолун кыдат чүлчүрүүшкүнүң вьетнам делегациязының баштыңы сойгалап илереткен болгаш каяа-даа каттышпазының шимчээшкининн Совет Эвилелинден [illegible] [illegible] дээр күштерден байкаландырарын Кыдаттың чагырыкчыларының оралдажып турарын шыңгыы буруу шапкан.

КЫДАТТЫҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕРИ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чорууну ураарын, Вьетнамның соңгу кызыгаарынга өнчүк-чөңгээлерни кылырын Кыдат ам-даа үргүлчүлеп турар.

Эрткен ийи неделяда ВСР-ниң соңгу кызыгаарларынга кыдат шериглер чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни хөй удаа кылганын Вьетнамның информация агентилели дыңнаткан. Куангнинь, Лангшон болгаш Хоанглиеншон мөжүлерниң кызыгаар чоогунда элээн каш общиналарын кыдат шериглер февраль 4-те артиллерия [illegible] болгаш пулеметтар-биле боолаан. Февраль 6-да бөлүк кыдат шериглер Лангшон мөжүнүң девискээринче шургуп киргеш, оруктарга миналарны салып, суурларны боолап турганнар.

Кыдат эрге-чагыргаларының чепсектиг ол өнчүк-чөңгээлерин Вьетнамның кызыгаар чоогунда районнарының чурттакчыларының амы-тынынга болгаш тайбың күш-ажылга шыңгыы айыылды таварыштырып, оларга материалдыг улуг когаралды чедирип турар деп ВИА агентилел айыткан. Эрткен ийи неделяның дургузунда кыдат шериглер боолаан түңнелинде хөй бажыңнар, тарылга шөлү болгаш тараачыннарның малы узуткаттынган. Кыдат шериглерниң кем-буруулуг херек-үүлгедиглериниң түңнелинде Вьетнамның тайбың чурттакчыларының аразында өлүрткеннер болгаш балыглаткаңнар бар болган. Элээн каш вьетнам суурларының чурттакчыларын Кыдатче тудуп алгаш барган.

Чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни [illegible] ВСР-ге [illegible] [illegible] [illegible] девискээринче шпионнарны болгаш үрегдекчи бөлүктерни, вьетнам улуска удур хуулдустарны база октап турар.

Вьетнамның улусчу чепсектиг күштерниң болгаш айыыл чок черниң дайынчылары база улусчу ополченнер төрээн чуртунуң бүрүн эргезин болгаш девискээр талазын [illegible] [illegible] [illegible] берип турар деп, ВИА агентилел дамчыткан.

ОБЪЕКТИВТЕ — ПОРТУГАЛИЯ

Португалия — Европаның бурунгу чурттарының бирээзи — Пиреней чартык ортулуктуң барыын кезээнде турар. Чурттуң найысылалы — Лиссабон. Фашист диктатуразы 1974 чылда дүжүргенниниң соонда ажылчы чоннар компартияның удурттулгазы-биле амыдыралды өзүлүт демократчыдары, демилилелиг социал чаартылгалар дээш шудургу демиселди, революцияны чаалап алыышкыннарны шиитпирлиг камгалап турар.

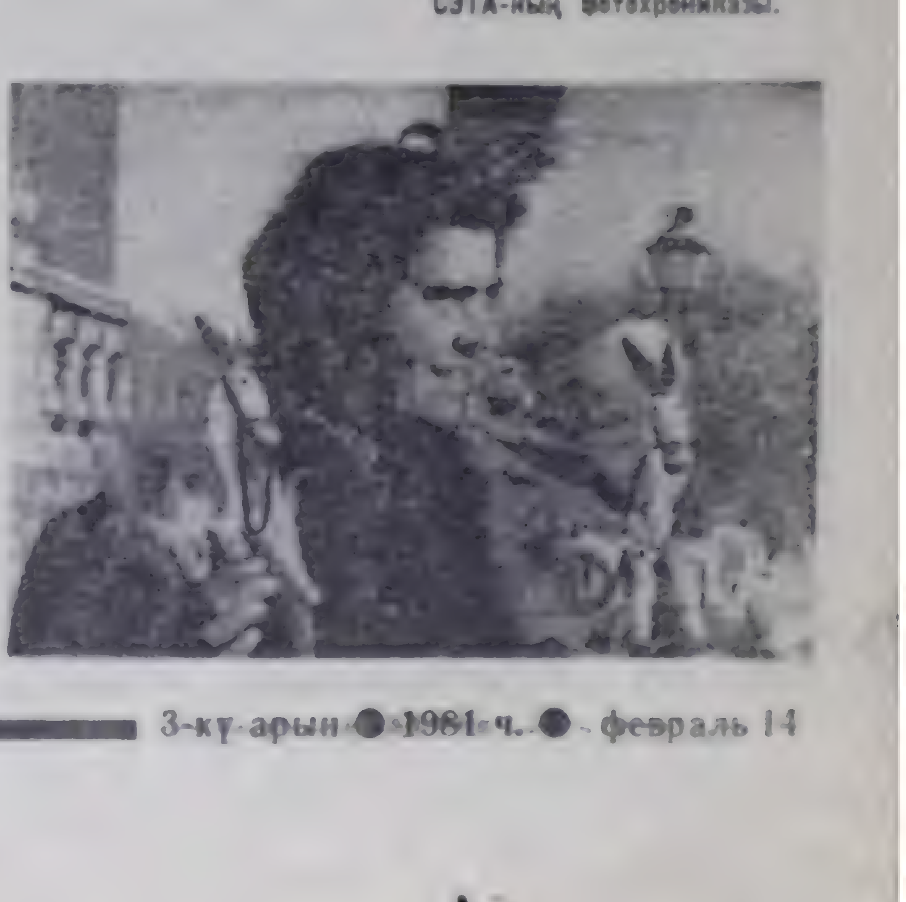

ЧУРУКТАРДА: Лиссабонуң Тежу хем эрии; Лиссабон чоогунда Ситра суурда түс черниң үс шеверлери шаг-шаандан хендир удазыннар-биле өйнаарактарны — өйнаар-кыстарны, аътчыгаштарны, өске даа чүүлдерни кылып турар. Оларны туристер улуг сонуургал-биле алыр.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң сески пленуму анаа болган. «Профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының болгаш социалистиг характерииниң байдалдарының тургустунарынга партияның сорулгаларының дугайында» ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң илеткелин оон киржикчилери чугаалашкан. Ук илеткелди пленумга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары Т. Грабский кылган.

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң ажылының дугайында ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары К. Барчиковскийниң информациязын пленумнуң киржикчилери дыңнаан.

25 кижи санал берген чугаалажылганы эрттирген соонда Т. Грабский ПКАП ТК-ның сески пленумунуң саналдарын ажылдап кылыр талазы-биле комиссияның ажылының түңнелдерин киирген.

ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы хүлээлгезинден ону хостаар дугайында ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү Ю. Пиньковскийниң дилээн ТК-ның пленуму медээ кылдыр хүлээп алган.

ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы албан-дужаалга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү армия генералы В. Ярузельскийни ПУР-нуң сейминиң эң чоокку сессиязынга саналдаарын ПКАП ТК-ның пленуму доктааткан.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня пленумга түңнел сөс чугаалаан.

ПУР-НУҢ СЕЙМ СЕССИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиказының сейм сессиязы ажыттынган. 1981 чылда улус ажыл-агыйның планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында хоойлу төлевилелин депутаттар чугаалашкан.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Каттышкан тараачын партиязының болгаш Демократтыг партияның депутаттар клубтарының кады ажылдажылга талазы-биле комиссиязының даалгазы-биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы албан-дужаалга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү армия генералы В. Ярузельскийниң кандидатуразын саналдаан. ПУР-нуң национал камгалал министри албан-дужаалынга ол хевээр артар.

Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы албан-дужаалга В. Ярузельскийниң томуйлаарын сейм чөвүлдүг деп көрген.

ОРБАС-ИРЕЙ

Аъды кулаа
суурун дээрге,
көрүп кагдым.
Ак-шан кижи
сайыр өру
шошкудуп ор
Карак-ла бо!
Чедип келзе,
Орбас-Ирей.
(Кадарчылар почтачызы —
депутадым.)
Улуг салда
хыраалары
дужур суйбааш,
— Удур сырын
кандыг-дыр?—
деп айтырбады.
Кайы хире
хураганнал
турулар?—деп,
Кадарчылар
бачым ижин
сонуургай-дыр.
Съездиниң бүдүүзүнде
хей-аът кирип,
Сеткил дойлуп,
кыштың соогун
уттувуткаш,
Тозан чыга чедир көрген
хөгжүлдениң
Доктаалынга
Төлевилел
таныштырып,
Малчыннарны
чарыштарже
кыйгы салып,
Партийжи
херээн кылып
шошкудупту.
Орбас-Ирей
назы догуп улгаткан бол,
Оолдарзыг
шоваа караа
чайнап кыпкан.
Ажылдан-не салбыннайн чоруур болгаш,
Ам-даа эрес.
баштак чаңы хевээр чорду.
Дораланың суглуктарын шыңгырт кылгаш,
Дожаң черин
догдурткайндыр челзививтти.
Сайыр дургаар
чалымнарга сергек ырын
Чаңгыландыр бадыргылап
чоктап чыдыр...
Сургакчылап өөренген
чаңы ындыг
Суглук чокка
делегейни допчулаптар.
Депниже-ле:
«Телевизор көргүстү» — дээр.
Тейи-биле түзенейнип ишкээр чылар.
Хүннүң чырыы,
дүннүң шуглаа
онза чараш
Күзел четпээн
хоорайларны
хөөрегилээр.
Делиге,
Индий чорааш бистиң Дарга
Дески чаагай
Тайбың хереэн
камгалааның
Иран,
Ирак аразында
дүшкүүреглди
Ийи караан дапыладып сөглээн орар.
Дери чугле соолакта:
«Аъдым-хөлүм
ат-ла болду.
Ам-даа чедер черим бар — дээш
девидей бээр
Аян туткаш, чоруй шыгжап
үнүвүттер,
Тевер чери —
Оргу-Шөлде
аныяктар бригадазы.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

ОЛЯГА БЕЛЕК

Кызыл хоорай чурттуг башкы Зоя Петровна Болодурина бажыңының чанында магазинге аъш-чем садып алыр дээш чеде берген. Херектиг барааннарын шилип, дензиледип алгаш, өртээн төлээр дээш кассага чеде берген.

— Силерге чаңдырып бээр 30 копеек чогул. Бир лотерея билединден ап алгаш, уругларынарга аппарып беринер. Чүвени канчап билир, ойнап аптар-даа магат чок—деп, кассир кыс баштактанган.

Зоя Петровнаның Красноярскиниң медицина институдун доозуп турар Наташа дээр хей- ...ер уруу чодураа дег кара карактыг Оля дээр бичии кызыг. Ол кырган авазы Зоя Петровнага төрээн авазындан артык чаңчыгып калган. Зоя Петровна кара карактыг Оленькага кызыгаар чок ынак.

— Оо, шынап-ла. Оля дээр бичии кызым бар, аңаа аппарып берейн—деп удур баштактангаш, чаңгыс лотерея билелин ап алгаш, чанып келген.

Айлар эрткен. Ол билет ном шкавының кырынга уттундуруп берген чыткан. Зоя Петровнаның улуг болгаш ортун уруглары Тамара биле Таня ийилээ башкылап турар. Олар бирле хүн ном шкавының кырынга чыткан билетти тып алгаш:

— Бо чүү билединл?—деп, авазындан айтырган. Башкы уругларынга ук билеттиң канчап тыптып келгенин төөгүп берген. Угбашкылар каттыржып, бичии дуңмазын эргелеттинип, баштактанган:

— Бөгүн магазин баарда орук ара ажаалга кассазынга баргаш, сааң ойнаашкыныңны эккеп бээр бис, Оля!

Ол-ла хүн Тамара биле Таня угбашкылар орук ара кассага кире дүшкеш, билетти хыналн. Олар караанга бүзүревээн —225 акшаның соодукчулу таваржы берген. Угбашкылар чоруун бүдүрүп алгаш, бажыңынга катгы-хөглүг ап келген.

— Оляның ойнаашкыжын машина чок ап шыдавадывыс.

Соодукчу таварышты—дааш каттыржып-ла турган. Авазы-даа, ачазы-даа бүзүреваан. Душ бооп кожаларынга таблицалыг солун турган, ону ап алгаш хынап көргеш, өг-бүлениң ишти аажок-ла каттырышкан.

Чоокта чаа бир харлаан Оля улуг улус каттыржырга улам хөглеп, ойнап алган лотереязының биледин тудуп алган, чаптанчыы кончуг чүгүрүп турган.

Бир харлыг Оля ынчап соодукчулуг болган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

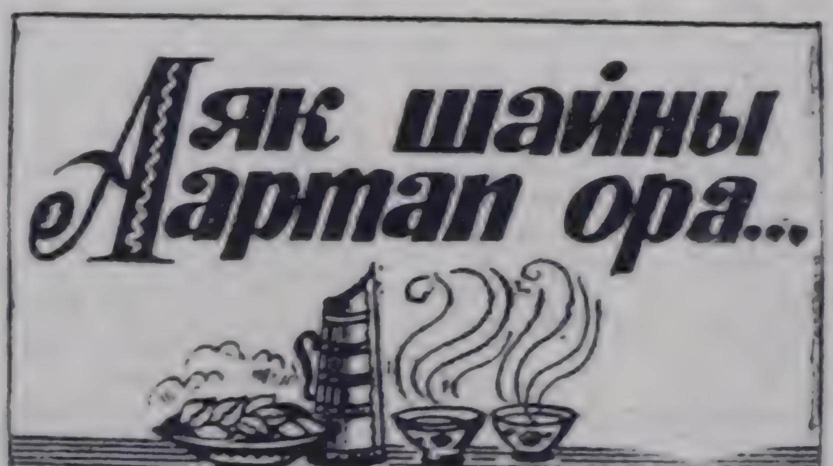

«Кызыл тараачында»

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозта кино-чурук кылырынга ынактарның студиязы ажылдап турар. «80 чылдың дүжүт ажаалдазы» деп документалдыг фильмни ол киностудия кылган.

Кинону совхозтуң тараажыларының чуткулдуг күш-ажылынга тураскааткан. Олар эрткен чылын чамдык участоктарның гектар бүрүзүнден 20 центнер дүжүттү ажаап алган.

Р. КОЗЬМИН.
СЭТА-ның корр.

Москва. Чурулга уран чүүлүнүң А. С. Пушкин аттыг күрүне музейинде «Эге далайның грек ортулуктарының бурунгу уран чүүлү» деп делгелге ажыттынган. Грецияның 14 музейлеринден, ооң иштинде Афиныың бүгү делегейге сурагжаан национал музейинден эккелген ол чүүлдер бурунгу грек уран чүүлдүң болгаш нийти культураның эң сайзырангай үезиниң дугайын херечилеп турар.

Делгелгеде Ферс ортулукка казымышкыннар үезинде тывылган угулзалаан донгуулар. Родос, Фера, Парос ортулуктарындан келген савалар кирген. Эрте-бурунгу архитектураның тураскаалдары, оларның аразында Делос ортулуктан тывылган Тиилелгениң бурганы — Никаның сурагтыг статуязы онзагай черни ээлеп турар.

ЧУРУКТА: көрүкчүлер делгелге-биле танышып тур.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

Буянныг мергежилдиң кижилери

ЧЫРЫК КӨӨР ААС-КЕЖИК

1964 чылдың ноябрьның он хүнү аныяк, шырак кижини үр үеде эмнелгеге чыдарынче албадапкан. Сербияда Ниш хоорайның чанында Бабушница дээр бичии сууржугаш бар. Профир Миколич ооң чурттакчызы. Ол химия заводунга элээн үр ажылдап келген. Авария болган каустиктиг содa ооң карактарынче чаштааш, читкеп. Хүн, чүзүн-баазын чараш өңнер читкен... Миколичиге бүгү делегей дүмбей караңгы апарган.

Белградка эмнедип турган. Идегел бирде тыптып, бирде өжүп турар ындыг... Дыка узун он чылдар ынчаар шуужуп эрткен.

Бир-ле катап идегелдиң бичии отчугажы база хөрлээлеп келген. Ынчан Профир радиоприёмник дыңнап орган. Ооң аалындан талыгырда Одессада карак аарыгларының эртемшинчилел институдунда эң-не нарын операциялар кылып турарын диктор чугаалап турган.

Миколич Одессаже чоруткан. Эмчилер, профессорлар ону дыка-ла үр, хынамчалыг шинчип көрген. Оларның бирээзи ук институтка ооң адын тывысканы алдарлыг В. П. Филатовтуң өөреникчизи академик Надежда Александровна Пучковская база турган. Түңнел өөрүнчүг эвес болган. Кемдээшкин дыка аар. Карак хавыы карактың бодунга чыпшынган, кылын сорбулар чырыкты эрттирбестээн. Шаанда ону эмнеттинмес деп санап турган...

Ынчалзажок филатовчулар эмнеп көөр деп шиитпирлээн.

Эң баштай элээн хөй операциялар кылгаш, чыпшынчак черни адырган. Дараазында нарын эмнээшкинниң кылырынга чедир бир чыл манаар ужурлуг турган. Ооң соонда шырыкманы адырар, арыглаар элээн каш операциялар кылдынган. А ол бүгү дээрге карактың көөр аргазын эгидериниң чүгле белеткели бооп турган. Кол чүүл—керапротезти салыры. Керапротез дээрге хензиг оптиктиг прибор-дур, ону карактың картынга үт кылгаш, чырык кирип турар кылдыр аңаа экиртир ужурлуг. Ол кончуг нарын, берге херек. Филатов аттыг институт бистиң чуртувуска ындыг дүржулгаларны бир дугаар кылып эгелээн. Амгы үеде аңаа чүс-чүс ындыг операцияларны кылып, хөй кижиниң чүве көөр аргазын эгиткен.

Микроскоп дамчыштыр көрүп тургаш кылыр, кончуг улуг мергежилди негээр ол операцияны Пучковскаяның өөреникчизи медицина эртемнериниң кандидаты Станислав Якименко кылган. Ынчан операция соонда карақта шарыгны ап каапканда, Профир бачык чүнү-даа көрбес болган. Чүгле бир ай эрткенде аалынга баргаш, ол соңга ындында ак-көк дээрни, кудумчуда кижилерни көрүп каан. Ол-ла хүн Миколич Одессаже чагаа бижээн, ында өөрүп четтирген сестер, кайгамчык улуг өөрүшку.

Эмчилер ооң кадыын ургулчу хайгаарап, Одессаже бо-ла келдиртип турган. Бистер ооң-биле харын аңаа таваржы бердивис, ол бажыңында-биле дөмей-ле: эмчилерни, сестраларны, няняларны шуптузун таныыр, эмнедип турар кижилер аразында ооң өңнүктери база эвес-чок. Чанаа ол бодунуң чурттажы-биле ужурашкан, Радомир Ранжелович 16 чыл иштинде шырык көрбейн чурттап келгеш, маңаа кээп каракталган...

Бо удаада Миколичиниң профессор Легеза, Якименко, академик Пучковская олар шинчип көрген. Олар байдал эки деп түңнелге келген. Операция кылган оң талакы карактың шоолу 80 хуу, ол багай эвес.

Ам солагай карактың кезеринге белеткеп эгелээн.

— Бүгү чүвени катап эгелээн дег болур бис—деп, Станислав Якименко чугаалайдыр. Профирниң дилээн күүседирин кылып көрээл.

Югослав ажылчын орустап холчок эки билир—эмнедип турарының үезинде өөренип алганы ол. Ол сергек, хөглүг. Чүве көрүптер апарганындан эгелээш, амыдыралдың чаагай тергиттери аңаа эглип келген. Ынакшыл база берген: Миколич өгленип алган, а мырыңай чоокта чаа кадайы Яворка оол божаан. Ооң ады—Саша...

Лина НИК.
(ПМА).

Делегейниң аңгы-аңгы чурттарының кино экраннарын ам барып 52 чыл дүвүрүнда авангыр, тывынгыр Микки Маус деп күскежигеш эргип кезипшаан. Кандыг-даа бергелерге ол ...шыдап-даа, мерген сагынгыры, тывынгыры ону ол бергелерден чайладып турар. Ынчалза-даа Уолт Диснейниң ол маадыры ам улуг бергеге таваршкан ышкаш.

Микки Маустуң адынга шериг эрттиреринче келдириишкин бижик ол талазы-биле килдистиң директорундан келген. Ол чагааны чоруткан адрестиң ээзи мультфильмнер маадыры боол турарын барымдаалааш, ол чагааны маңаа долузу-биле киирип болур боор:

«Хүндүлүг келдирикчи!

Силер каяа, кажан төрүттүнгениңерниң дугайында медээни биске дамчыдар дугайында бистиң дилээвиске харыылаваан-дыр силер. Бо айтырыг талазы-биле тода харыы бербээниңер шериг хүлээлге дугайында хоойлунуң үрекчизи кылдыр силерни илередип турар-дыр. Негеттиниң турар медээни доп-дораан бээриңерни диледивис».

Дыштаныылганың болгаш хөглээшкинниң «Дисней-ленд» парыгының төлээлекчизи Вашингтондан келген ол чагааны ... Маңаа харыызы бээр ужурлуг бис. Чүге дээрге иштелге черлериниң шилиишкиннери маңаа чедип кээп, Микки Маусту кара-бажыңнап алырын болдурбас ужурлуг бис. Оларга бис ол бодунуң 52 харлыг назынындан шериге келдиртир үези шагда эрткен болгаш делегейниң ийиги дайынының хоочуну деп харыылаар бис.

Бо бүгү хөөгү хокту чугаа бооп поступ болур. Амгы үеде АКШ-та посхуткен шериг белеткелдериниң темчээли шериге мультфильмнерниң маадырлары өдүрек оглу Дональд Чакты, Руффи деп эникти болгаш ескелерни-даа шериже келдирти бээри чадавас боор тувар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КЫЗЫЛ-ОЙ ЧУҢМА

Расказ

I

Чачакты бойдус эптей салгылап үндүрүпкени көк-көк хаяларлан бүткен туругнуң бажынга, кызыл-ой чуңма үнүп келгеш, ынаар дөвүн хем иштинде кыштагда аалдарның одарже чиңледир сүрүп үндүрүпкени кодан өшкүлерже үр-ле кайгап турган. Ооң нези бо чалымнарга ону доруктуруп каан. Шагда маңаа бир өөр телер чырык хүн адаанга чыргалдыг өзүп-мандып чорда, күчүлүг техника сөөрткен кижилер кээп, орук кылып, туруг баарынга майгыннар тип, турлагжый бергеш, хая-дашты буза тепсип, думчукка аңчыг чытты агаарже чашканнап, боо даажы удаа-дараа эткилеп, арай кошкак аңайлар хорап турар апаарга, олар моон дезипкеннер. Ие-чер хойнунга үнелиг эртине суп алганын кайын билирлер ийик, чаа черинге каш чыл улаштыр чаңчытып чурттай бергенде, хайлыг чүве, база-ла кижилер сокгүп кээп (кижиниң холу четпес чер кайда боорул ваң), кода-суур тудуп, чалымнарны үттеп, чиңдий бергеннер. Ол-ла, ооң соонда улчумал амыдырал-даа эгелээн. Бөрү, үс, ... рышкан, баштыңнарының өлүмүн-даа көрген. Чаяанныг салгал бар болгаш когу үстүп калбаан... Чуңма ханы дилээв кижилерниң сөөлгү бир аглаашкынынга таварышкаш, кырган те биле кыскыл-ой чуңма ийилээн өөрүнден астыгып калганнар. Какпак хая баарынга чуңманы те дуй туруп алгаш, айыылдың ам кайыын кээп бооруң шиңчилеп турда, чажыт келегде хоралакчының өлүмнүг огу ооң хөрээн орта «пөлт» дээн. Те өрү бир кожаш кынгааш, чалымнарны кулу алзы, хая-дашты кизнредя чүглүп бады барган. Чуңма эжиниң соонче көре каапкаш, карактарындан чаш кылаш кынгааш, ыңай болган.

Кыскыл-ой чуңма часкаан арткаш, улчуп, тонаш чораш, өскен-төрээн чалым-туруглары̣нда чедип келгени бо. Сөөлгү үелерде ол ырады оъттаарындан бужурганыр апарган ижин аартап, аңайлаар өң чоокшулаан. Өшкү, хөй шоолуг келбес туруг-чалымнарлыг оолгаш бо чериң оъду хөлчок. Кыскыл-ой те тоттур оъттап алгаш, ыжык хая баарынга дыштаныпчыда, хем иштинде асфальтылыг орукта аайде-дир шуушкан машиналарны, дужунда шокар мээстерде одарлаан хой, өшкүнү, ондеөйде янданнарындан ыш шөйлү каап турар кыштагда өглерниң барааның көрүп чыткылаар. Кижилерниң килеңинден, машина-балгаттың хөлзээниңден талыйты дескилей бергени ол ийикпе, бо чоок-кавыда бөрү, дырбантыг чок — ол чаагай. Чывар аайы-биле кыштаглардан өлексиг, хуназыг чыт келгилээр, төреллимээр чытты чуңма тына каапкаш, хензиг када часкаанзыралын утту каггылаптар...

II

Аалдан боолар алгаш, даайым сугнуң оглу, эжим Авылдаш-биле туругже углай салчып-ла каан бис. Авылдаш чаа-ла оп алдылап чо... эр. Дини, койгун аңаа хей чүве-дир. Часкы дыштаныылгада эктинден боо дүжүрбедиң...

Авылдаш доштуу өрү эгиништеп чүткүвүшаан, хөөреп-ле чор.

— Кончуг улуг те, агбайым! Ылап-ла көрдүм. Чодуулар хойгузупкаш, олар-биле сүржүп чорааш, бо туругнуң өрга талазы деспектеп үнүп кээримге... тулган улуг чүвен... бистиң аалывысче кайгап тур де. Үжен ийикии үүрмек тараа огу чер чедер эвес. Ооң... ооң аалче салып баткаш, сеңээ четкеним ол. Ам бо сыгыр октууң шыдаар деп бил... Дүүрген аксын ыңай тут, кижижедаа «ток», дивезин моң. Сеняаа ай...

— Аа хайт! Мен-даа номумна номчуттунуп чыдар чүвемни. Аңчы эвес, сен ышкаш — деп, кижиминиң мени «ыылаштай албас», «майтак буттуг», «боо соонга оруп кирбээн» сугсуг деп, чемелээри сүргей боорга, чөрүшкүледим. Кижим мени көгүде аарак аайынга киргиледи.

— Улуг кежик куспа... Те дээрге, авайым, боолаптарга кончуг чалымдан чүглүп баткаш, хемге кээп дүжер, ооң соярга чаңгыс ээгизи безин сыйылбаан боор чүве-дир. Ам көре бээр сен... Ооң кежинден чоорган даарап каарга кижи кырынга безин чытпас, чок болза бут адаанче сывырлы бээр, чок болза баш ажыр андарлып чоруй баар. Дүтү мөңгүн-суу ышкаш, парыны олдур, билген. Ооң ханы — улуг эм. Кырган-ачам чугаазы-дыр. Аңчылар чугаазы солун кинодан артык.

— Аалывыстың эңгор хуназы эвеспе аан, оол? — деп, чөгендим.

— Болуп хуна-дыр сен. Аңчылар одаа ээлеп чорааш, те деп чүвени ийи караам-биле көрген эжиң боор мен.

— Мен хей-ле, чүнү кылыр кижи мен ынчаш?

— Сен бе? Сен болза, мен ... дужундан даш чуур сен. Бир эвес те сенче халыаа хос дүүрген-биле менче хойзуп, бажын доза даштаар сен, билген? Көзүлзе-ле, мен чазар чок деп бил.

— Бажым дээскингеш, таялан чуглу бербиме.

— Ча, таанда. Ындыг кижи канчап дээрге ужар мен дээр сен.

Сиртке үнүп кээривиске, Авылдаш ам «шимээргеп болбас» — деп, имнеп кагды. Сирт кыры элээн ажык, делгем чер болду. Мурнувуста хүнче көрүнген туруглуг чалымнар бар. Те ында дидир. Арга талазы дээрден башка чогум өскээр чүве халып бээр хире чер чогу ылап. Хем иштинче кирер эвес...

Хенертен аъг былгырып, сөөскеннер дагжап, ээзеңги кыңгырт дээн соонда, Авылдаштың ачазы даайым чылгызын дүвели чораан бола мурнувуста бора аъды дер-дерлиг чортуп үнүп келди. Көрүп кааш, өөрүүрүвүс-даа хелчок, — тулган аңчын ол-ла болгай. Даайымның ширининм кончуг кижи, авам, күүйүм суглар, кончуг аспырак кадайлар безин ону көрүп каанда, шимээни чиде бээрлер.

— Кайнаар чедериңер ол, сарбашкыңнар?—дээш, даайым дураның уштуп, туруг хаяларже углай көргүлей-дир. Авылдаш хөөреп-ле үнду:

— Те, ачай! Те, те. Көрүп кагдым, мында, туругда. Хелчо-ок улуг. Сээң бооң ап... — деп чорда, даайым дураның тырта каапкаш, «Хы-ык»! деп, бисче караан соодуп көрүп келди. Ооң Авылдашче аът кырындан кымчы-биле бир арынды. Ооң-даа — от-кес!

— Те деп, че?! Амыр-дыр. Сен ону кая көрдүң, эник? Боом эккел!

— Авылдаш «сыгыр-октуун» дүргени хелчок суна каапты. Эжимни кээргей бердим. Даайым ам-даа херектенмичаан.

— ... нөшээрелим чокта, боо эдиспес сен. Ыт-куш бээр эдертпес сен. Ооң бисти сургады.

— Бо те дээрге, мелегейлер, чурт чанып келген хоокуй-дур. Мен ону ургулчу карактап чоруур кижи мен. Шагда бо черниң ады безин Телег-Чалым деп чер боор. Телер өшкү-биле холуй оъттап чораан. Аваң сеңи божаан аарып турда, чуңма ханы-биле экиртип каан мен. Че, чоп сангайжы берген тур силер, чанынар. Моон сенгаар бээр не баспанар!

Авылдаш ачазының соонче кээргениң кончуг хөкпейтипти, мен-даа дүүргем огун ужулгаш, оомну сөөртү-сөөртү доштуу куду тая-тая, далбайтыптым.

Н. ООРЖАК.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажыл-чорук болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың №-1)

Тираж 17866. Чагыг № 421

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00026

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1981 чылдың февраль 18-те, 14 шакта, СЭКП хоорkомунуң хуралдаар залынга, улус депутаттарының хоорай Совединиң сессиязы болур. Чугаалажыр айтырыг: «Күүскомнуң 1980 чылда кылган ажылының отчёду».

ДЫҢНАДЫГ

Бо чылдың февраль 15-те, воскресеньеде, 16 шакта, СЭКП обкомунуң политиктиг чырыдылгазының бажыңынга «Амгы үеде Латин Америка» деп лекция болур. Лектор — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегей экономиказының болгаш улустар аразының харылзаалар институдунуң эртем ажылдакчызы М. А. Оборотова.

Абономентилер-биле кирер. Билеттерни туда база садып турар.

РАДИОДЫҢНАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бүгү-эвилел радиозунуң дамчыдылгаларының расписаниезиниң өскерилгени-биле холбаштыр февральдың 16-дан эгелеп, тыва радионуң дамчыдылгаларының шактары өскерлир.

Москвадан дамчыдып турар чугула дамчыдылгаларны үзе кирбези-биле Кызылдан дамчыдылга Төп радионуң доктаадып кааны дараазында шактарда эртер:

Понедельник, вторник, среда, четверг, пятница хүннеринде: эртенгиниң 7 шак 50 минутадан 8 шакка, 8.15-тен 9 шакка чедир, ооң соонда 11.15-тен 12 шакка, кежээ 18.15-тен 19 шакка чедир.

Субботада: эртен 7.50-ден 8 шакка, 8.15-тен 9 шакка чедир.

Воскресеньеде: хүндүскүнүң 12.15-тен 13.15-ке чедир дамчыдар.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.35 — Силерге, ада-иелер». 10.20—Делегейниң улустарының чогаадылгазы. 10.50 — «Эки бараанпарны хейнү». 11.20 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу А. Шилов. 11.50 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 12.00 —«Мону шыдаар силер». Аныяк чаартыкчыларның конкуруу. 12.45—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». Ленинградтан дамчыдылга. 13.30 — «Хүннүң шыгжамыры». 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Малчыг хоккейге ССРЭ чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Хабаровсктан дамчыдылга. 15.30 — «Билдингир-даа бол, эллептиг». 16.30 — «Малахит аптара». Мультфильм. 16.50 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Образцованың концерти. 18.05 — «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы. 18.50 — Киевтиң Күрүнениң академиктиг театрының «Бажың ээзи» деп шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.50—23.00 — Медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 12—18 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 13—17 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Санаашкынның эгези» 11.40, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00. «Хосталганың солдаттары, тайбыңның солдаттары» 17.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 26 Сылдысчыгаш болгаш Баба-Яга Сылдысчыгашка удур» 9.30, 14.20. № 54 киночыынды 11.00. «Океанда кижилер» 12.30, 15.40, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Конкордту камгалаңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү аңнаашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (11537) | 1981 чылдың февраль 15, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 8 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге УТКУШТУР

ШУНТУЗУ БИРГИ КЛАССТЫҢ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик дүжүттү алыр дээш ээзи ажылдарны Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозтуң тараажылары кылып турар. Ол ажылдарның бирээзи — үрезин белеткели.

Совхозтуң шаңында үрезин арыглаарынга тускайлаттынган алды кижилиг звенону тургускан. Ону Валентина Моңгуш удурткан. Звено бо хүннерге чедир 600 тонна үрезинни арыглаан. Оозун лабораторияга хынадырга, шунтузу бирги класстың болган.

Звено 269 тонна суда, 127 тонна арбай үрезиннин баштайгы арыглаашкынын база дооскан. Ам ол үрезиннерни чажар шыгырынга чедирер дээш шуудургу ажылдап турар. Бо ажылга Моңгуш Чылбар биле Татьяна Ховалыг кызымаан көргүзүп келген. Үрезин арыглаашкынын чогуур үезинде дооскур дээрзинге звено кежигүннери бүзүрелдиг.

А. МОҢГУШ.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ОДУРУУНДА

Кызыл хоорайның чөөн талазында 38 дугаарлыг аъш-чем магазининиң ажылы мактадыг. Ук магазинниң коллективи 1980 чылдың түңнели-биле Кызылдың аъш-чем садыының магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчилериниң бирээзи болган.

Галина Ивановна Изосимова удурткан бо коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылын база бүдүрүлгечи бедик көргүзүглер-биле эгелээн. Магазинниң ажылдакчылары барааны саарылгазының январьда планын онаалдазын 109 хуу күүсеткен.

Г. И. Изосимова садыг шугумунда 12 чылдың бурунде ажылдап турар. Ажылынга ара-дуржулгазы улуг садыгжы удурткан коллективи мурнакчыларның одуруунче кирип шыдаан.

Х. ОНДАР.

МУРНАКЧЫЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Хову-Аксының ховушкан садыының коллективи партияның XXVI съездизин күш-ажылчы белектерлиг утиуур дээш кызымаан ажылдап турар.

Эрткен чылдың бараан саарылгазының планын коллектив 102 хуу күүсеткен. Ховушкан садыгның ажылдакчылары онгу беш чылда көрдүнгени планнап ажыр 849 муң рубльдиң бараанын саткан, тоску беш чылга деңнээрге 3.686 муң рубльдиң бараны хөй саарылган.

Садыгның ажылдакчылары 1981 чылда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Чоокта чаа январьның түңнелин ацаа чыдырган. Ховушкан садыг чаа чылдың баштайгы айында көрдүнген соруглгаларын бүрүн күүсеткен, үүрмектеп саар бараан саарылгазының ай планын 103,2 хуу күүсеткен.

Январьның түңнели-биле садыгда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи «Тыва кобальт» комбинатта № 2 столовая болган. Күш-ажылчы маргылдааның ийиги, үшкү черлерин № 1, 9 магазиннерниң ажылдакчылары ээлээн.

Бистиң корр.

АЛЫШКЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Мал чеми үүрментээр «КДУ-2.0» деп ийи машинаны шаңда тургускан. Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң теп шаңында ол машиналарда комсомолчу алышкылар Александр биле Сергей Хомушкулар шудургу ажылдап турарлар. Мал чеминге тускайлаан тарааны Сергей чарба кылдыр үүрмектеп турар болза, а Александр чарба кылырындан аңгыда мал чеми үүрментээр машиназынга шиви бүдүүн база хээмдектеп турар.

Онаашкан ажыл-ижинге харыы бердинген бо ийи алышкыларның дузазы-биле совхозтуң малының кодан, ферма бүрүзү [illegible] малының немелде чеми — чарба база шиви «далганын» доктаамал ап келген.

[illegible] Баян-Дугай [illegible] Чадаана [illegible] шиви бүдүүн таарыштыр чыып кескеш, шаңга сөөртүп эккеп турар.

А. МОҢГУШ.

ЫРАК-УЗАК БУЛУҢНАРЖЕ

Тываның авиабүдүрүлгезиниң коллективи—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуужур дээш социалистиг чарышты калбартырының эгелекчилериниң бирээзи. Ол коллектив съездиниң ажыттынар хүнү—февраль 23-ке чедир онгу беш чылдың баштайгы чылының ийи айының планныг даалгаларын күүседир деп бедик хүлээлгени алган. Тыва ужудукчулар бөттериниң сөзүнге ээ боop. 1981 чылдың январь айының планын коллектив көргүзүглер талазы-биле долдур болгаш ажыр күүсеткеннер. Пландан ажыр чүс-чүс тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн болгаш хөй санныг пассажирлерни чедирген.

Ужар чүүл бүдүрүлгезиниң экипажтарының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда хоочун ужудукчу М. Мунзуктуң экипажы чоруп турар. Ол экипаж бо чылын Л-410 деп чаа пассажир самолёдун башкарарын шиңгээдип алгаш, бо хүннерде республиканың эң-не ырак-узак черлеринче ужудуп эгелей берген. Ол чүгле бүдүрүлгеде эвес, харын база Кра-снодарскиниң хамааты ужар чүүл эгелелинде мурнакчы экипаж кылдыр санадып турар.

ЧУРУКТА: М. М. Мунзук болгаш А. В. Куцын олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Съездиден съезд чедир

ЧҮРТҮҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир санныг хонуктар арткан. Үлетпүрнүң, кадээ ажыл-агыйның, эртемниң, культураның ажылдакчылары ол төөгүлүг болуушкунга белеткенгиш, съезд мурнунда алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип турарлар. Күш-ажылчы коллективтерниң чедиишкиннериниң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур.

ХАРЬКОВТУҢ трактор заводунуң коллективи [illegible] мурнунуң күш-ажылчы [illegible]. Оон ажылчыннары чаа «Т-150» марканың ийи чүс ажыг күчүтүг тракторларын күрүне шенелдезинче чорудканнар. Чаа моделиниң машиналары мурнунда [illegible] өөренгеннер. Дериг-херекселдерни чааргырының, ажылчыны олуттарны эде-дериңнииринин талазы-биле хөй-хөй саналдарны олар шиңгээдип алганнар. Бо хүннерде заводтуң партком-унче чүртүң коммунистериниң ам болур шуулганынга [illegible] алган хүлээлгелерин [illegible]

[illegible]

ЭСТОНИЯНЫҢ колхозтары болгаш совхозтарының механизаторлары [illegible]

КИШИНЕВТИҢ трактор заводунуң [illegible]

САЛЬЯНСКИНИҢ пластмасс болбаазырадыр заводунуң коллективи съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгезин күү[illegible]

[illegible] седилген. Азербайджан эртемденнериниң дузазы-биле олар комбайннарның транспортёрларынга тарааны үрүп бээр тускай херекселдер чогаадып эгелээннер. Мурнунда ону хептеп каан резинадан кылып турган болза, ам чиик өртектиг полимер материалдар апарган. Ол материалды Азербайджанның Эртемнер академизының хлорорганиктиг синтез институдунуң химиктери ажылдап кылганнар. Ол чаа херекселдер резиндеп кылганнарынга бодаарга ийи катап үр эдилеттиннер болгаш тарааны черже төкпес. Ол Краснодар крайга болган [illegible]

ДОНЕЦКИНИҢ «Октябрь» шахтазының дугайында «Съездиден съезд чедир» деп фильмни чалаттырган. Ону [illegible] чүртүң күш-ажылчы коллективтериниң бирээзи болур ол дагжылдарның ажылдаар черлеринге документалдыг фильмни тырттырган. Олар ам-даа одаар чүүл тывыжын улам кавуледип турарлар.

(СЭТА).

СОВЕТТЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

Улус депутаттарының хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарының секретарьларының семинар-хуралын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эрттирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. С. Бойду семинарны ажыткан болгаш эрттирген.

Республиканың чер-чер Советтериниң 1980 чылда кылып чорудкан организаторлуг ажылдарының түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организастыг эргелекчизи А. С. Поляковтуң илеткелин хуралдың киржикчилери дыңнааннар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң организастыг эргелекчизи С. Ч. Юша күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын сайзырадырының, улус депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарында херектерниң чорудулгазының база кадрлар-биле ажылдың дугайында илеткел кылган.

Улус депутаттарының хоорай болгаш районнар Советтериниң [illegible] чүве чугаалаан секретарьлары арга-дуржулгазын [illegible]

(Бистиң корр.).

УЖУДУУШКУНДА

«КОСМОС-1245»

— 1981 чылдың февраль 13-те черниң «Космос-1245» деп эзвээлиг кыдыг дээрниң салдызын Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Космос делгемнерин шинчилээрин ургулчулаар эртем аппаратуразын ол спутниктиң [illegible]

[illegible] санаалга төвүнде оон кээп турар медээлерин ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

Черниң кежиин четтирер дизе

ХӨРЗҮН КАРТАЗЫН АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму кадээ ажыл-агый продукталарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле улуг сорулганы салган. Ылангыя мал ажылын сайзырадырынга мал чемин көвүдедириниң чугулазын шыңгыы онзалап айыткан. [illegible]

[illegible] экспедициязы Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының хөрзүнүнүң составын хынап көрген. Ол районнарда коңгуунда сарыг, ак-сарыг, чамдыкта карасарыг хөрзүн таваржып турар. Оон мурнунда чылдарда чоруткан шинчилелдерниң түңнели-биле деңнээрге, хөрзүнде ирбинчи, фосфор болгаш калий элээн эвээжээн болган. Фосфору эвээш хөрзүн Тес-Хемде бүгү тарылга шөлүнүң 92 хуузу, а Эрзинге 99 хуузун ээлээн, [illegible]

[illegible] фордуг чемишчидилгени хөзүн эртир хөйнү чашкан. Ынчаар чажарга, үнүш ону шиңгээдип ап шыдавас кылдыр хөрзүн-биле холужуп каар. А «Чодураа» совхозтуң тускай эртемниглери ук чемишчидилгени харын эвээштеп чашкан, үнүштүң негелдезинге четпес болган. Бо чорук агрономнарының хөрзүнде чүү хире бала кандыг чемишчилиге барын билбези, ажы-биле чугаалаарга, хөрзүн картазын ажыглавайн турарын херечилеп турар.

Сөөлгү шинчилелдер бо районнарның шөлдеринде иринчиниң эвээжээнин көргүскен. Ол хөрзүнге ажыл-агыйларның органиктиг чемишчидилгени чогуур деңнелге чедир ажыглавайн турарының херечизи. Бир гектар черге хөртен тонна одек төгерге, ол черниң иринчизи 2,5 тонна көвүдээр дээрзин утпаза чогуур. [illegible]

[illegible]

Н. АЮШИНОВ,
республиканың агрохимлабораториязының улуг агрохимиги.

Шынар ажылдың көрүнчүү

СТАНДАРТ БОЛГАШ СЕПТЕЛГЕ

Стандартизация чок болза, амгы үениң бүдүрүлгезин туруп шыдавас деп чүвени кандыг-даа техниктиг бүдүрүлге черлериниң ажылдакчылары билир. Стандарт дээрге продукция кылып турар бүдүрүлге черлериниң ындап-да сагыыр ужурлуг негелдези-дир. Моон ап көөрге, стандарт шынар талазы-биле күрүне норма-чижээ боор турар. Өске бүгү норма-чижектер ышкаш, стандартты база-ла үе-үе болгаш-ла эде көрүп, аңаа эдилгелерин кылыр, улам улуг негелдени тургузар.

Тракторларның болгаш тракторлар база комбайннар моторларының капитал септелгезинге бо чылдың январь айдан эгелээш чаа курстандарттарны ажыглап эгелээн. Ынчангаш бо чүүлге чаа стандартты моторлар септээринге канчаар ажыглаарын кысказы-биле тайылбырлаарга шыдыг-дыр.

Ол стандарттар септелгеге кирер дизель моторларынга техниктиг негелделерин дыка тодаргай салып турар. Чагыкчылар хөй-ле капитал септелгени кылдырбас, а мындыг болганда аңаа хирер акша-херекселин [illegible]

Амгы үеде үстүнде айыттынган негелделер херек кырында канчаар күүсеттинип турарын «Кировец» тракторларга тургузар ЯМЗ-238 болгаш ЯМЗ-240 маркалыг моторларны болгаш оларның чааргыкан хевирлерин [illegible]

[illegible]

Г. ТУТЫНИНА.

[illegible stamps]

КЕРЭЭЛИГ АРГАНЫҢ АЖЫКТЫЫ

Тудугну болгаш монтаж ажылдарын керээлиг база ажыл-агыйжы арга-биле чорударын сайзыраңгайжыдар база тудугну организастаарының дециштелгелиг хевирлерин бүгү тала-биле сайзырадырын, тудуг объектилериниң инженер белеткелиниң болгаш бүдүрүлге-технологтуг четчелзээшкиниң деңнелин бедиткишаан, бригаданың керээлиг ажылдаар аргазын чер бүрүзүнге неттеределиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарын, тудугну эргелеп башкарарының ортумак звенозун бот-ортулгаарыгаже шилчилдерин доозар, тудугда ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15—17 хуу бедидерин чедип алыр дээрзин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан. Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазының курлавырлары ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Ынчангаш он бирги беш чылда бригада керээзиниң бар арга-курлавырларын долузу-биле ажыглап турар, [illegible]

Эрткен онгу беш чылда республиканың тудуг трестеринин 147 бригадаларының 46-зы [illegible]

[illegible]

бедик болгаш элээн каш туссай мергежилди шиңгээдип алган болуп турар. Олар боттарының профессионал мергежилин доктаамал бедиткишаан, бот-боттарынга дузалажып, демниг ажылдап келгеннер. Кылган ажылының шынарынче база тудуг материалдарын хумагалыг чарыгдаарынче боттарының кичээнгейин угландырып турар.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киришкишаан, [illegible] ажыр күүседип турар бригадалар хөй. Оларның бирээзинге «Тыва тудуг» тресте «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларының [illegible] А. Г. Пашкоттуң [illegible]

[illegible]

№ 741 КМК-да Ш. С. Ку- [illegible]

[illegible]

В. САРБАА.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ

Новосибирск областың коммунистери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, академик Валентин Афанасьевич Коптюгту (солагай талазында чурукта) СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегат кылдыр соңгааннар. Ол физика, синтетиктиг болгаш органиктиг дузалал химия талазы-биле сураглыг специалист. Ол ышкаш химиктиг бодалгаларны электроннуг санаалга машиналарынга ажыглаар талазы-биле кеску ажылдарны кылган.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

ДОНЕЦК область. Ждановскиниң «Азовсталь» заводунуң каң ээзиндирикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Григорий Яковлевич Горбань (оң талазында чурукта)—ажылчын аңгының мурнакчы отрядының төлээзи болуп, ук бүдүрүлгеде сураглыг.

Коммунист Г. Я. Горбань партия болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг эштерниң бирээзи. Ол—СЭКП ТК-ның кежигүнү. Партияның область конференциязынга ону СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегат кылдыр соңгаан.

А. САМСОНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кичээнгейге алыңар

АГРОХИМИЯ: өзүлдениң айтырыглары

[illegible]

херек. Чаңгыс ай агрохимия албанын тургузар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы чогум харын ол ажылдарны чер бүгүдеге үнелезини-биле экижидерин көрген болгай.

— Каттыжыышкын бо талазы-биле кандыг хемчеглер алыр деп турар ирги?

— Бир эвес колхозтар болгаш совхозтар чогуур техниканы болгаш курлавырларны бисче шилчидер чүве болза, ол черлерге кылыр агрохимия ажылдарын каттыжыышкын улам-на хөйү-биле холга алыр күзелдиг. Чижээ, Саратов, Воронеж, Курган болгаш өске чамдык областарда харын-на ынчаар кылып турар. Ында ажыл-агыйлар боттарының күштерин өске ажылдар кылыры-биле хостап ап турар.

Оон-биле кады «Сельхозхимия» өске ведомстволарның кылып турары агрохимия ажылдарының организаткчызы база болуп турар. Органиктиг

чемишчидилгелерин «Сельхозхимиядан» аңгыда колхозтар, совхозтар, «Сельхозтехника» организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелери, мелиораторлар, автомобилистер сөөртүп турар болгай. Оларның ажылын «Сельхозхимия» дүүштүрүп турар.

Чемишчидилгелерин ажыглаарының ажыктыы үндезининбиле бедидери негеттинип турар. Мындыг саннарны деңнештирип көрүнер: чижек кылдыр Кабардин-Балкар АССР-не [illegible] мел турар, а Красноярск крайда ындыг немелде чүгле 0,3 центнер. Ынчангаш чемишчидилгелерниң чөп ажыглалын чедип алыры чугула-дыр.

Бистиң албаннывыс бүдүрүлге, төлевилел, эртем-технологтуг салбырларны каттыштырып турар, ынчангаш чемишчидилгелерин эң-не чөп ажыглаар аргалыг. А оон түңнелинде кадыг ажыл-агый культураларының дүжүдүн дыка бедидер.

Бо бүгү-биле чергелештир «Сельхозхимия» немелде курлавырларны дилеп тывары боттандырып турар. Улуг фермаларга болгаш комплекстерге торф-өдек компостар бүдүрер талазы-биле цехтерин болгаш дериглгелерин таарыштыр тургузарының болгаш тударының схемазын ажылдап кылган. Үнелиг чемишчидилгелер — [illegible] турар.

— Каттыжыышкыннарның мал фермаларынга [illegible]

Мал ажылын химижидериинге бистер чүгле баштайгы базымнарны кылып турар бис. Ам-даа кылыр ажылдарның [illegible]

— Соолгу эки түңнелдер дээш агрохимиктер кижилер база демисежир болгай. Амгы ажылдар канчаар чорупп турарыл?

— Бистиң коллективтер СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible]

[illegible]

А. ФИЛАТОВ.

СЕКРЕТАРЬЛАР СЕМИНАРЫ

[illegible]

ТРОЛЛЕЙБУСТА СТОЛОВАЯ

[illegible]

(СЭТА).

ҮНЕЛЕП ТУРАР

[illegible]

Б. ИРБИЖЕЙ.

Кызыл район.

КОММУНИСТ ӨГ-БҮЛЕ

[illegible]

О. КЕНДЕН.

ЧУРУКТА: Х. Х. Кужугет.

ПРОПАГАНДИСТЕР ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Чадаананың № 1 школазының базазынга районда теоретиктиг семинарның улуртукчуларының семинары болуп эрткен. Семинар ажык кичээл-биле эгелээн. Ажык кичээлди пропагандист А. Ч. Монгуш бедик деңнелге эрттирген.

Д. Ондар «Аныяктар коммунизм дээш демиселдиң чоргаар, тургузукчу күжү», О. Ховалыг «Чүгле ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле кады күш-ажылга ёзулуг коммунист кижи кылдыр тарыгып болур деп аныяктарга лениничи чагыгның ам үеде амыдыралга боттанып турары», Б. Сарыглар «Өг-бүлеге, школага, күш-ажылчы коллективке кижизидилге ажылының харылзаазы» деп лекцияларны номчааннар. Дуржулга солчулгазынга пропагандистер М. Саая, Д. Кужугет, Б. Куулар болгаш өскелер-даа киришкен.

СЭКП райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыглар семинарга киришкен, пропагандистерниң айтырыгларының дугайында чүве чугаалаан.

Дузалал ажыл-агый

ниитиге база ажыктыг

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛГАШ...

Бо чылдың январь 22-де үнген «Шын» солунда Таңды районнуң Дурген кожээ Совединиң девискээринде чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйны канчаар чорудуп, ажыглап турарынга хамаарыштыр үнген интервьюну номчааш, ук ажылды ында чогумчалыг организастааның дедиип, чуулдугзунуп номчудум. Чер бүрүзүнге ук ажылды ынчаар тургузар болза, оон ажыы, дузазы улуг дээрзин билдим.

Ийи кожээ Совединиң девискээринде дузалал ажыл-агыйны канчаар тургусканын, ол дугайын манаа бижиир бодадым. Тожу агаар-бойдус талазы-биле кадыг-шириин. Ындыг-даа болза районнуң чурттакчыларының хөй кезиин бажыңнарының девискээринде огородтуг, чыл санында карто- [illegible]

Чамдык ажыл-агыйжы өг-бүлелер кызымаа-биле картофельдиң багай эвес дүжүдүн ажаап ап турарлар. [illegible] совхоз ажылчыннары [illegible] Лама, Е. Довурак, А. Мыйдайбан, М. Бараан оларның өг-бүлелери бажыңнарының чанында огородтарындан кар- [illegible]

[illegible]

Д. АЙР-САНАА.

Дуржулга

ГЕКТАРДАН 710 ЦЕНТНЕР

[illegible]

В. ПОГУДИНА.

Бии-Хем районнуң совхоз [illegible]

Хоорай болгаш ооң айтырыглары

БАКУДА АГААР АРЫГ

Агаарны ийи аңгы черден алгаш, ону шенеп көрген. Бирээзин Бакунуң төвүнден, ында бүдүн чартык миллион кижи чурттап турар болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер көвүдээн. А өскезин — хоорай чоогунда Мардакянах чайлагдан алган.

Лабораторияга хынап көөрге, нефтилиг Бакуда агаар хоорай чоогунуң агаарындан дудак чок арыг болган.

Төөгүже хая көрнүп көрээли. Чүс чылдың эгезинде Бакуга нефть тывыжының даштыкы ийи чүс хире фирмалар чорудуп турган. Оларның экономиктиг стратегиязы билдингир турган: эзээшти чарыгдап тургаш, хөйүн кончуп алыры. Биргээр чугаалаарга, хоорайның чаагайжыдылгазының дугайында, ооң агаар-бойдузунуң дугайында кым-даа сагыш салбайн турган.

Ол чылдарда Максим Горький Бакуга чораан: «Нефть тывыштары ыззың сагылылга караңгы-дүмбей эрлик оранын ышкаш артып калган... Чедүл хайнып, ыжамнанчыг, бодунну хоранын берген ышкаш кылдыр бодаан мен... Аай-баш чок суурлар аразында кызыл-сарыг болгаш куу даштардан буу-хаа эптеп кылган чавыс узун казармалар черже чамдыйып киргилээн... ооң чанында ногаан сиген-даа, ыяш-даа көзүлбес» — деп бижээн.

Казанак бажыңнардан чурттакчыларны көжүрер, суг хандырылгазын эжимидер, канализацияны тудар, ам куу хоорайны ногаанчыдар. Бакунуң үлетпүрлүг болгаш чурттакчылыг кезектерин аңгылаар дээн ышкаш соңгаарладып болбас шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар Бакунуң баштайгы совет администрациязының мурнунда 1920 чылда тургустунган. Хоорайны чаагайжыдар талазы-биле ол соруглаларны боттандырарынга эзээш эвес үе херэглеттинген. Совет эрге-чагырга үезиниң дургузунда Азербайджанның найысылалының чурттакчылары 12 катап өскен, а үлетпүр күчүзү — 152 катап улгаткан болза-даа, мында экологтуг байдалды специалистер таарымчалыг шиитпирлеп турар. Бакунуң бүгү-ле бүдүрүлгелери хөө, доозун тудар, суг арыглаар чепсектер-биле хандыртынган. Чүгле өңгү беш чылда хоорайның үлетпүрүг девискээринге 200 ажыг арыглал тудуглары туттунган.

Баку хоорай дыка эки ногаанчыттынган. Парктарның, садтарның, скверлерниң, кварталдар иштиниң ногаанчыттынган девискээрлериниң нийти шөлүнүң ортумаа-биле 40 дөрбелчин метри хоорайның чурттакчы бүрүзүнге онаажыр. Ижер арыг суг-биле чурттакчылар эки хандыртынган.

Хоорай өзүп база хөгжүвүшаан. Чаа-чаа бүдүрүлгелер немежип, чуртталга бажыңнары туттунуп, ачы-дуза чедирилгези сайзыраңгайжып турар. Ол бүгүнү план ёзугаар боттандырып турар.

Чаа районнарны хостуг планнаашкын принцивин ёзугаар тудуп турар. Аңаа чериниң-даа, чуртталга-даа бажыңнарын 16 каъттан ажыр тутпас. Ол чорук чырык болгаш агаар эки кирерин хандырар. Бажыңнар чанынга ыяштар болгаш чадаң ыяштар олуртур. Эрги Бакунуң районнарында төөгү азы архитектура талазы-биле үнелел чок, ирээн бажыңны бускаш, ооң орнунга чаа тудугларны, шөлдерни кылып турар.

Хоорайны чаагайжыдар талазы-биле чедишкиннер бар-даа болза, бүгү-ле айтырыглар үзе шиитпирлеттинген деп болбас. Чижээлээрге, нефти болбаазырадыр комплекстерни хоорайдан дашкаар хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар бар. Биргээр чугаалаарга, чаагайжыдылга талазы-биле кылыр ажылдар-ла хөй. Ону улус депутаттарының хоорай Соведи өске хөй-нийти организациялар-биле кады шиитпирлеп турар.

Валерий ГРИГОРЬЕВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

Бөмбүрзектиң судалы

[illegible]

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

Индий найысылалдың Эртем ордузунга февраль 9-тан 13-ке чедир делегейниң чугула ужуражылгазы болуп эртген. Каяа-даа каттыышпастар шимчээшкининиң 20 чылын демдеглээр, оң мурнунда турар кол сорулгаларны чугаалажыр, ынчангаш тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш, колониализмниң болгаш расизмниң артыышкыннарын узуткаар дээш, каяа-даа каттышпас чурттарның хамаарышпас чоруунче империализм күштериниң кыжаныышкыннарынга удур демиседиң тодаргай арга-хевирлерин тевелилээр дээш каяа-даа каттышпас чурттарның даштыкы херектер министрлери аңаа чыылган.

Каяа-даа каттышпастарның шимчээшкини бодунун догуннап келген чээрби чылдарының дургузунда тайбың херээнге болгаш делегейде кады ажылдажылгага улам улуг салыышкынны киирер сорулгалыг делегей херектеринге чугула болгаш улам өзүлделиг фактор болу берген деп, Л. И. Брежневтиң Дели шуулганының киржикчилеринге чорудкан байырлыг чагаазында онзалап демдеглээн. Бир эвес 1961 чылда Белградка болган баштайгы конференцияга 25 күрүне киришкен болза, ам каяа-даа каттышпастар шимчээшкини бүдүн чартык миллиард ажыг кижи чурттакчы чонну 100 чыгаа күрүнелерни каттыштырып турар.

Ындыг улуг хемчээлдиг шимчээшкин бодунуң составының талазы-биле чүүл-бүрү болбазының аргазы чогу билдингир. Ооң чамдык киржикчилери социал-политиказының талазы-биле бот-боттарындан чамдыкта дыка улуг ылгалдыг. Ол чорук ниити-биле шимчээшкинниң чедишкиннинг бодурунга эвээш эвес бергелерни таварыштырып турар болгаш ону империализм, неоколониализм болгаш гегемонизм күштери боттарының хоралакчы сорулгаларынга ажыглай бээр турары ховар эвес. Ол чимзенишкиннерге ойтур шавыышкынны бээр болгаш антиимпериалистиг нийти сорулгаларның мурнунда шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаар — Делиге чөвүлел хурал киржикчилериниң мурнунга турган кол сорулгаларның бирээзи ол-дур.

Колониалдыг болгаш империалистиг тергиидэлден хосталган чурттарның хамаарышпас чоруун болгаш бот-эргезин быжыглаар дээш, делегейге айыыл чок чорукту быжыглаар дээш идепкейлиг демисекчи болур каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң ролюн бедидериниң оруунга база бир чугула базым Делиге кылдынганын даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралының түңнелдери көргүзүп турар. Каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң тыптып келгенинин 20 чылы оюнга тураскаатпан резолюция чөвүлел хуралга хүлээп алдынган, делегейниң улустарынга кыйгырыгны чаңгыс үн-биле бадылаан болгаш кады кылган декларацияны чугулдуг деп көрген.

Чаа хайынныг айыылдың болдурбас, улустарга бүгү-ниитиниң тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырып бээр талазы-биле күжениишкиннерниң идепкейжидер деп бүгү күрүнелерге болгаш чазактарга кыйгырыг делегейниң ол бүгү чугула документилеринде кирген. Каяа-даа каттышпастар шимчээшкини тайбыңның болгаш делегейге айыыл чок чорукту херээнге улуг салыышкынны киирип турарын ол документилерде демдеглеп, тайбың кожа-хелбээ доругнаашкынның принциптерин амыдыралга улам чуткулдуг болгаш чайгылыш чок боттандырары ам кажангызындан-даа артык чугула деп айыткан.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

ПЛАННЫ, БЮДЖЕТТИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың сейминиң чаа болган сессиязы 1981 чылда улус ажыл-агыйы планының дугайында доктаалды чаңгыс үн-биле бадылаан. Чуртта экономиктиг байдалдың нарыының болгаш кризистиг байдалды ажып эртериниң эргежок чугулазын ол документиде демдеглээн.

Эң эвээш орулгалыг өг-бүлелерниң хереглединиң деңнелин хевээр арттырарын, ол ышкаш экономиканың арга-шаалар [illegible]... рымдаалап, чурттакчы чонну болгаш өг-бүлелерниң өске арткан бөлүктериниң хереглединиң деңнелин чаңчыктырып тургузары улус ажыл-агыйы планының кол социал сорулгалары кылдыр көрдүнген.

1981 чылда күрүне бюджединиң дугайында хоойлуну сейм чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Чазактың составынга [illegible] дугайында [illegible] Министрлер [illegible] [illegible] чазаг [illegible] сейм депутаттары бадылаан.

НҮГҮЛАДУ БУРУУ ШАПКАН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Коммунистиг чурттарның Сальвадорда «үрегдекчи ролюнуң» дугайы дээр хоозун шуугаашкынны АКШ-та өөскүдүп турарын Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары Шафик Хорхе Хандаль шыңгыы буруу шапкан.

Барабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-ниң) каттышкан удуртулгазынга киржип турар сальвадор коммунистерниң удуртукчузунуң Сан-Сальвадор хоорайда тарадкан медеглелинде айытканы болза: «америк администрациязының айтыышкыны-биле парлалга органнары сальвадор патриоттар даштындан бөө-чепсекти ап турар деп хоозун нүгүлдээшкинни нептередип турар-дыр. Ол чулчуруушкуннуң сорулгазы — Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың холгааралдаашкынын, чоңга удур хүнтаны деткип турарын чажырар дээн пропаганда оралдажыышкыны-дыр».

Сальвадорнуң патриоттарын «өлүрүкчүлер» деп Вашингтон буруудатпышаан, дерзии хүнтага шериг болгаш саң-хөө дузаламчызын сөөлгү үеде улам күштелдирип, Сальвадорда америк шериг «чөвүлекчилериниң» санын дыка көвүдедип турарын ол медеглелде айыткан. Америк шериг «чөвүлекчилери» чоңга удур хүнтаның дерзии үүлгедиглерин удуртуп турар.

Сальвадорда национал хостангалыг шимчээшкинни базарынга киржилгени күштелдиреринче Гватемаланың болгаш Гондурастың реакциялыг эрге-чагыргаларын Вашингтон ыдалап, америк дал-пай чадаг-шериглерин бистиң чуртувуске киирерин чыгаалаар бөлүктер [illegible] турар-дыр деп, Ш. Х. Хандаль айыткан.

КЫМ ӨӨСКҮДҮП ТУРАРЫ Л?

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вашингтонунуң администрациязы «совет дайын кыжаныышкыны» дээр хоозун чулчуруушкунну чылдак кылып алгаш, дайынныраар халыыдаашкынны өөскүдүп, шериг чарыгдалдарын кедергей көвүдедип турарын сурагдыг журналист, АКШ-тың шериг разведказының офицери чораан Т. Гервейси америк парлалгага сойгалап илереткен. Американың Каттышкан Штаттары «совет дайын кыжаныышкыны» дээр нүгүлдээшкинни чылдак кылып алгаш, сөөлгү 30 чылдарның дургузунда шериг чарыгдалдарын көвүдедип келген деп, ол бижээн. Америк администрацияның айыылдыг ол политиказының үе-чада бүрүзү бөө-чепсекти улам-на эндере бүдүрериңге чедирген болгаш АКШ-тың айыыл чок чоруун бичии-даа быжыглаваан деп, Т. Гервейси айыткан. А ындыг политика ССРЭ-биле дайын кыжаныышкынын күштелдирип келген деп, ол онзалап [illegible].

АКШ-тың амгы чазаа шериг бюджедин улам-на улгаттырарының политиказын уламчылавышаан, АКШ-тың чер болганда эрге-ажыктарынга ССРЭ «кыжанып» турар деп балыткаарын база ооң-биле американнарның негелдерин оралдажып турар деп, сурагдыг журналист бижээн. Чепсегленишкиннерниң санының болгаш шынарының талазы-биле АКШ ССРЭ-ден хожудап турар дээр хоозун шуугаашкынны америк администрациязы нептередип турарын ол база айыткан. [illegible] [illegible] Картерниң [illegible] 150 миллиард [illegible] шериг [illegible] АКШ-тың чаа администрациязы [illegible] [illegible].

[illegible]

барымдаалап көрбейн турары хомудангыг-дыр деп, автор бижээн. АКШ бөө-чепсектиң дузазы-биле бодунуң күзелин өске чурттарга албадап шыдаар үелер шагда-ла эрте берген болгаш өскениң девискээринге шериглерни база бөө-чепсекти тургузар чорук тайбыңга шынгыы кыжаныышкынны болдурун турарын «күш хөгээр» политиканың талалакчылары билип алырындан ойталап турар-дыр.

ССРЭ-ниң «дайынзырак чоруунуң» болгаш «кыжаныышкынының» дугайы дээр хоозун шуугаазын-биле олар американнарны чыл бүрүде коргуп турар, а ол шуугаазында чеңниг-даа шынныг чүве чок деп, Т. Гервейси онзалап демдеглээн. Херек кырында АКШ бөө чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң эгелекчизи болуп турар. Америк стратегиг күштерниң «хожудаашкынының» дугайы дээр хоозун шуугаашкыннар шериг [illegible] улам-на [illegible] [illegible] оралдажыышкыны-дыр.

[illegible]

Европаның чурттакчылары [illegible] [illegible] оралдажып турар деп, журналист айыткан.

ССРЭ кажан-даа АКШ-та болгаш кымга-даа [illegible] шагда-ла билдингир болгай. [illegible] «совет кыжаныышкыны» дугайында хоозун шуугаазы — бөө-чепсекти эндере бүдүрериңге базым ап турар [illegible] Т. Гервейси демдеглээн. [illegible] айыыл чок чорук [illegible] турар-дыр бе деп, ол онзалап айыткан.

БОТТУГ ЧҮҮЛДЕН ХООРУЛГАН

[illegible] Вашингтонга [illegible] ам-даа уламчылап турар.

Чижээ, «Рейганның администрациязы-биле найыралдыг харылзааларның» турарын [illegible] «делегейде [illegible] таарымчалыг чаа [illegible]» [illegible] ужурлуг дээн утказы АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгиниң чугаазын оон өскээр сайгаар аргазы чок. Ооң чугаазын «Эй-би-си» деп америк [illegible] айыткан.

Делегейге хоойлу чогаадыкчыларының ролюн туразы-биле болуунга алыыны оралдашкан Вашингтонуң хартаачылары [illegible] АКШ-ка «таарыжыры», а каңдызы — «таарышпазы» дээрзин чажырбайн турар. Чижээ, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге АКШ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтонда [illegible] [illegible] тураар, каргап турар. [illegible] чугааларга, Вашингтонун албаннаг [illegible] улустарны АКШ-тың [illegible] бөлүктери буруудадып турар-дыр.

Делегей херектеринге бүгү амгы хүннериниң [illegible] турушту [illegible] — [illegible] байдалдан кедергей [illegible] ол-дур. Төөгүнүң [illegible] бурунгу-биле [illegible] албаа [illegible] политика XX вектиң 80 [illegible] [illegible] Вашингтонда [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] эвес ирги бе дээрзин кым-бир кижиниң билип алыры черле артык эвес боор.

(СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Узун оруктар чыырлып турар

Амур чоогунда район төвү Переяславка суурну Хабаровск хоорай-биле автоматтыг телефон харылзаазы тудуштурупкан. Ам хоорайның чурттакчылары чогуур дугаарларны долгап алгаш, Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бежен ажыг хоорайлары-биле чугаалажып болурлар.

Эрткен беш чылда эгелээн автоматтыг телефон харылзаазынче шилчилге станцияларның үндезин чаартылгазын болгаш чаа шугумнарны тударын негээн. Ол бирги беш чылда ол улам ынай сайзыраар. Чаа-чаа автоматтыг телефон станцияларын Хабаровскиге, Амурда-Комсомольскиге, Биробиджанга туттунар. Автоматтыг телефон харылзаазы крайның найысылалын крайның соңгу талакы районнарының төптери-биле болгаш БАМ-ның чөөн участогунуң суурлары-биле тудуштурар.

В. ЧЕН.

ХАБАРОВСК.

Магаданның далай хаалгалары

Магадан областың далай хаалгалары улам «делгем» апарган — база бир суднолар доктаар чер ажыглалда кирген.

Күчүлүг техниканың дузазы-биле тудугжулар чалым хаяның эриктен чүс-чүс метр ыңай ылаткаш, суднолар доктаап, дыжыгнур, чүдүриур черниң хаңазын болгаш орал-савазын база өске-даа херегледерин кылыры-биле муң-муң кубометр бетонну салганнар.

Буза тенискей хая чүүрүндүзүн эрикти дургаар дескилээринге ажыглаан, бо беш чылда аңаа контейнер терминалы — бедик бүдүрүкчүлүг чүък чүдүрер комплекс туттунар.

Ол далай өртээлин чаартыкылганы болгаш делгемчиткени, чүък сөөртүлгезиниң деп-шилгелиг аргазы ажытлааны Магаданның докерлеринге болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң далайжыларынга ажылдың ажыктыын дыка бедидер аргазы берген. Чижээлээрге, эрткен чылын Нагаев мугулдурга он-он контейнерлер сөөртүкчүлери келгеш барганнар. Оларның түргүн дүжүрүп, чүдүреринге аңаа суднолар дүжүрүп, чүдүреринге чарыгдаарындан барык-ла үш катап эвээш үени чарыгдаан.

Г. КРАСНОГОР.

МАГАДАН.

Хоорайның өг-бүле бажыңы

Амурда-Комсомольскиде ажыттынган өг-бүле байырлалының бажыңынга ажылчын И. Барабанов бодунуң төрүттүнген хүнүн демдеглеп эрттирген.

Ооң залчылар доктаар ийи каът өрээлдери юбилярның хөй санныг төрелдерин, ооң заводта ажылдап турар бригадазының өөнүктерин шуптузун чыныпкан. Оларның эргезинге танцылаар зал болгаш улуг, бине шайлаар залдары бердинген турган. Таарымчалыг делгем өрээлдерже дыштанырынга бүгү-ле байдалдар тургустунган: хөжүүн, стол кырының оюннары бар. Өг-бүлеге кылыр ужурлуг чемнерни юбилярның калайы бодунуң эштери-биле кады ол бажыңның тергиин дериттинген чем кылыр өрээлинге кылып белеткээннер. Столду дерип, байырлал кежээзиниң киржикчилеринге бараан болурунга хоорайның эң эки официантылары киришкеннер.

Өг-бүле байырлалының бажыңын ажытканы — хоорайның социал хөгжүлдезиниң планында көрдүнген ачы-дуза чедирериниң чаа хевирлериниң бирээзи. Ооң орал-савазының иштиниң түс черниң чурукчулары шимээн. Мебелин хоорай бүдүрүлгелериниң шеверлери кылып белеткээн. Баштайгы аалчылар ол таарымчалыг бажыңны эки деп мактааннар. Ол чаа ачы-дузаны ажытлаарын күзээрлер хөй.

М. ДОВЖЕНКО.

АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК.

Чаңгыланган ырлар

Профтехөөредилгениң «Камчатканың дам хаазы» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң киржикчилери боттарының көргүзүүн адаларының күш-ажылчы алдарының төлептиг салгакчыларынга — аныяк ажылчыннарга бараалгадып турарлар. Чартык ортулукта сурагжый турар коллективтерниң бирээзи чаа программазы-биле бодунуң он чыл болганын демдеглеп турар, ооң составында 250 оолдар болгаш кыстар киржип турар. Ол дээрге келир үениң далайжылары, дааранылкчылары, тудугжулары, садыгжылары, поварлары-дыр. Олар чүгле тускай мергежилдиң билиглерин, чаңчылдарын чедип ап турар эвес, харын база училищеге өөренип тура, ынак ураан чүүлүнге база чаңгыгып ап турарлар.

Ансамбль бодунуң төөгүзүн бичии бөлүгүмден эгелээн. Сөөлгүреде ниити ырның, танцылының болгаш ийи-чаңгыстың номерлериң күүседириниң бөлүктерин тургускулаан болгаш ураан номчулганың мергежилдиг кижилерин база белеткээн. Амгы үеде ажылчын салгалдың ураан чүүлү-биле Камчатканың хөй-хөй чурттакчылары таныш. Ансамбль «хоорай — көдээге» деп фестивальдың чайлаш чок киржикчизи, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде ол ансамбль далайжыларга геологтарга, малжыларга, тудугжуларга оюн көргүзүп чорупту турар.

М. ЖИЛИН.

КАМЧАТКАДА-ПЕТРОПАВЛОВСК.

Ыраккы Чөөн-чүктүң КИСЛОВОДСКИЗИ

Приморье крайда «Шмаковка» курортту Ыраккы Чөөн чүктүң Кисловодскизи дээр. Чаа чылда аңаа «Изумруд» деп чаа дөрткү профзилел санаторийи немежикен.

«Нарзан» янзылыг аржаан-биле эмнелир негеттинип турар Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчыларындан ам чыл бүрүде 30 муң хире кижи Кисловодска барындан ойталап болурлар.

Приморьениң бо кадыкшылга чериниң байлак минералдыг аржааннарының курлавыры херек кырында төнмес-читпес. Эмчилерниң балыткап турары-биле алырга, ол аржааннарга тайга климады-биле кадыштыра алгаш, кижилерниң хөй янзы аарыг-хоочулары эмнеп турар.

Приморье крайның курорттар, санаторийлер болгаш дыштанылга бажыңнарының четкилерин калбартырынга акцентизиктырыжынның күрүне чыл санында арбын акша берип турар, ында ам 34 кадыкшылга албан черлери ажылдап турар. Бо чылын «Шмаковка» курортка бешки санаторийниң тудуу эгелээр. Урут-дарыы-биле кады келген кижилерниң эмнеткен, дыштанырынга өг-бүле [illegible] калбартыры [illegible].

А. ПРОЗОРОВА.

КИРОВСКИЙ
ПРИМОРЬЕ КРАЙ.

Камгалалдыг ортулук

Үнелиг далай амытаннары чыылган чер деп сурагдыг Беринг ортулук ам төөгүнүң музей тураскаалы болу берген. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте төвүнүң эртемденнериниң боттандырган археологтуг шинчилелдериниң түңнелдери ооң дериниң үндезиниң болуп турар. Сурагдыг орус аян-чоруукчу В. Берингиниң удуртуп чораан экспедицияның ис-демдектерин археологтар чоокта чаа оон шинчилеп тыпканнар.

Витус Берингиниң ады географияның улуг ажыдыышкыннарының төөгүзүнге дүрүм ёзугаар кирген. 1741 чылда ийиги камчатка экспедициязы Американың Оожум океан эриктерин тып ажыткаш, ээп чанып орган. Ынчаарда билдинмес турган ортулуктуң чоогунга корабль озал-ондакка таварышкан. Эртемденнер Берингиниң экспедициязының документилеринге таваржып бергеш, оларның эт-херекселин ортулуктан диилеп эгелээннер. Дыка хөй чүвелерни тып алганнар. Ынчаарга эң кол чүве болза, далайжыларның хоргаданып чурттап турган чер үгектериниң адаандан эрте-бурунгу далай аңчыларының турлаазының тывылганы, олар бистиң үевистиң эгезинде аңаа чурттап турганнар. Ол ортулукка эрте-бурунгу шагда кижилер чурттап турган деп чүве ындыг янзылыг бир-ле дугаар тодараттынган. Аңчыларның турлаа, Берингиниң экспедициязының кежигүннериниң чер бажыңнары ол музейниң ажык дээр адаанда кол дерии болу бээр.

Бо чылын Витус Берингиниң төрүттүнгенинден бээр 300, мөчээнинден бээр 240 чылы болур. Командорнуң адын эдилээн ортулукче улуг экспедиция аъттаныр деп белеткенип турар. Ол экспедиция Берингиниң болгаш ооң 18 эштериниң сөөгүн тывары оралдажыр [illegible] [illegible] база тодарадыр.

И. МОИСЕЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИВОСТОК.

АКШ-та автомобиль тудуушкунунда бергелер чүгле америк ажылчыннарының энтинге даңгу болуп турар эвес. Барык Европаа [illegible] база бергелерни [illegible] турар. Автомобиль бүдүрүлгезин кызырып тура, америк компаниялар бирги ээлчегде даштыкы заводтарын [illegible] [illegible] чаннарны, немецтерни, испаннарны ажыл чок чорукка таварыштырар.

Чижээ, «Форд» компания саң-хөө талазы-биле бергелээшкиннерин ажылчыннарның кужу-биле дуглаарын бодааш, чоокта үеде Амстердамда (Голландия) чылда заведун кужун шиитпирлээн. Ооң түңнелинде барык ийи муң хире кижи ажыл чок арган дей берген.

ЧУРУКТА: Амстердамга «Форда» компанияның заводунуң ажылчыннары [illegible] бүдүрүлгезин [illegible] ринге удурланып турары.

АНЕФО—СЭТА-ның фотозу.

„СОНУУРГАНЧЫГ АЯН-ЧОРУКЧУ“

Сураглыг орус чогаалчы Н. С. Лесковтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 харлаан ою (1831—1895 чылдар) бо чылдың февраль 16-да болур.

«Бүгү-ле орус чогаалчыларның эң тергиини» деп Николай Семенович Лесковтуң дугайында критиктерниң бирээзи чугаалаан. Ында хөөредипкен чүве чок хире.

Ол Л. Н. Толстой болгаш Ф. М. Достоевский олар-биле үе-черге, ындыг сураглыг чогаалчыларның аразынга безин ооң талантызы онзазы-биле ылгалып, чогаалдарының боттарынга дөмейлешпес сонуургалды хаара тудуптар. Лесков чокта орус литератураның дугайында долу билиг чедип алыры болдунмас, ооң чогаадыкчы ижи төөгүлүг арыннарны ажыткан. Ооң ады «кайгамчык мастер», «орус дылды тергиин эки билир кижи» дээн үнелелдер-биле холбашкан. Онзагай жанр — «орус новелланың» үндезилекчизи. Шаандакы Россияның караңгы-думбей амыдыралын ол илези-биле көргүскен. Аваа чижек кылдыр «Мценск уездизиниң Макбет дангыназы» деп сураглыг чогаалды адаарга четчир. Ону Достоевский магадап номчаан. Дмитрий Шостаковичиниң «Катерина Измайлованы» тургузарынче сорук киирген.

Орус чогаалчыларның хөй кезии дег, Лесков литератураның хөй-ниитичи ужур-тузазынга идегеп турган. Ол бодунуң чогаадыкчы ажылын «кайгамчык ынчага болгаш идеялыг бараан болуушкун» деп санап, келир үеге бузүрелин күштүг кижилер-биле холбап чораан. «Улуг-делгем чурттуң ханызындан үнгүлээн кижилер дээрге, төөгүнү тургузуп турар кижилер ол» деп чогаалчы санап чораан.

Орус литератураага чаңчыл-чаан «Кым буруулуг ул?», «Чүнү кылыр ужурлуг бис?» деп айтырыгларны ол база салгылаан. Төрээн чуртунуң тергиин делиите буруулуг болур кижилерни ол билир-даа, адап-даа турган. Ол дээрге хаанның Россия-дыр. «Чүнү кылырыл?» деп айтырыгга ол харылаарын оралдашкан, херек кырында аваа харыны-даа, чогум чүнү кылырын-даа ооң маадырларының ажы-төлү кылган-нар.

Лесковтуң чогаалдарының маадырлары — ажыт-чажыт чок, сеткил-сагыжы арыг, кызыгаар чок ханы бодалдыг, хоозун эвес, бүгү чүүлдү ылгап билир кижилер болур.

Лесков Россияны тергиин эки билир, ооң эң-не ырак булуңнарынга ол чедип кааптаан. Ооңуң амыдыралын «Петербургтуң улаачыларының чугаазындан эвес» ийи караа-биле көргенинге чоргаарланыр.

«Демир-оруу — Россияны чечип билип алырынга улуг моондактаашкын» деп ол бадыткаар. Ол чуртту дургаар тергелиг, кошкутуг, баржаларга болгаш паромнарга олуруп, чадаг кылаштап чораш кезии каапкан.

«Номчуурушка сундулуг болгаш эрги шагның чүүлдерин чыырынга сонуургалдыг Лесков кажан-даа библиотеката, музейге, ажылдаар кабинедин-ге хагдыныл алгаш орбас» — деп, Леонид Гроссман бижээн. — Ол амыдыралче болгаш хүнче соңгаларын кезээде ажыдып алыр кижи, ырак оруктарже, талыгырда делгемнерже көөрүнге ол ынак. Чогаал бижиирде ол чаңгыс черге олурбас, кезээде шимчеп, көжүп чоруур, ону «сонуурганчыг аян-чорукчу» дээн ужуру-даа ында».

Чуртту тергиин эки билир чоруу — ооң кижилерге бүзүрелин быжыктырган. Ол кижиниң долгандыр турар амыдырал чеже-даа кижизиг эвес болза, «кижизиг» ажызын кым-даа салбааның ол көрген. Максим Горькийниң бодалы-биле алырга, Лесков кижиниң салым-хуузунуң дугайында, ниити Россияның салым-хуузунуң дугайында бижип турган.

Лесков хөй-хөй рассказтарны, тоожуларны, хрониканы, сактыышкыннарны арттырып каан. Ол чурукчулар аттарында, эргиниң ур-шеверлериниң дугайында, Палехтиң уран чуруунуң дугайында, Андрей Рублевтиң дугайында кайгамчык чогаалдарны тургускан. Бөгүн-даа ооң «Соборяннарын», «Сонуурганчыг аян-чорукчузун», «Солагай кижи дугайында тоолчургу чугаазын» хандыкшыл-биле номчуп турарлар.

Чогаалчы кижиниң дугайында үнелел бээрде ону үе-черге эң чурукчулар болгаш композиторлар-биле деңнээр болгай. Ооң талантызын Чеховтуң чогаалдары-биле, Левитанның уран чүүлү-биле, Чайковскийниң музыказы-биле деңнеп көрген. Лесковка чурукчу Кустодиев биле композитор Мусоргский олар эң чоок болганнар. Олар чаңгыс планның, чаңгыс сорулгалыг мастерлер болган. Ол чүл дээрге, «орус хөөмүгэ», «орус уктуг» дээни ол.

Николай Семенович Лесковтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл эртип турар. Ынчалза-даа ооң чогаалдарын улус бо хүннерде-даа улуг сонуургал-биле номчуп турар. Орус литератураның «Сонуурганчыг аян-чорукчузу» Н. С. Лесков ам-даа чурттавышаан. «Бүгү-ле орус чогаалчыларның эң тергиини» адын эдилевишаан.

Николай Семёнович Лесковтуң номнарын делегейниң улустарының 20 дылдарынче кырында очулдурган.

Ооң чаңгыс чер чурттуглары чогаалчының тураскаалдыг черлерин ынактыы-биле камгалап. Орёлда ооң ады-биле холбашкан черлерни катап тургузуп турарлар. Аваа Н. С. Лесков бодунуң чаш чылдарын эрттирген. Ооң дыка хөй булуңнарын бодунуң чогаалдарынга киирген.

Чогаалчының Орёлда Музей-бажыңынга муң-муң кижилер барып турар. Ооң залдарында документилерниң, чуруктарның, фотоларның болгаш хууда эдилелдерниң дузазы-биле чогаалчының эрткен чогаадыкчы оруу-биле келгеннер таныжарлар.

Чогаалчының чырыткылыг тураскаалын кадагалап арттырары-биле ооң салгакчылары хоорайның бир кудумчузун, ортумак школаны, номга ханныкчылдыглар клувун ооң ады-биле адааннар. Бо юбилейлиг чылда Приоктуң ном үндүрер чери Н. С. Лесковтуң он дөрт номун миллион ажыг экземпляр тиражтыг кылдыр үндүрер. Орёлга болгаш областа номчулгалар, делгелгелер эртер, аваа совет чогаалчылар киржирлер.

Г. ПЕТРОСЯН.
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

ЧУРУКТА: чогаалчының Орёлда музей-бажыңы.
Ф. УГЛИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

«Онза-чугула даалга» деп кинонуң Бүгү-эвилел көрүлдези бөгүн болур

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет улустуң маадырлыг күш-ажылын, өлүм чок херээн бо кинода көргүскен. Фильмниң кол маадырлары — дайын мурнунда «Ил» деп самолёттар бүдүрүп турган улуг авиация заводунуң ажылчыннары болур.

Дайынның баштайгы чылдарында завод далаш байдал-биле эскээр көжер. Чаа черге дериг-херекселдер чедишпес, чугула материалдар чок. Дыка хөй мергежилдиг ажылчыннар фронтуже чоруй барган. Элээди оолдар, херээженнер, кырганнар станоктарга туруптарлар. Оларның чиир чеми эвээш, ажылдаар шагы хөй. Ажылчыннар цехтерге, эдаттынмаан өрээлдерге хонуп турар. Оларның дыка хөйү ажылдап тура ла өлүп турарлар. Завод директору Шадуров, бригадир Панченко олар база ындыг байдал-биле амы-тынындан чарлыр. Кижи шыдажып арга чок байдалдарга совет кижилер шыдажыр. Ындыг-даа болза, фронтуже дайынчы, күштүг машиналар ол заводтан чоруп турар.

1943 чылдың болуушкуннары-биле фильм дооступ. Дайын доозулбаан-даа болза, завод тайбың үеде пассажирлер ужудар самолёттарны үндүрүп эгелээр.

Владивосток — Кызыл болгаш оон-даа ыңай...

ССРЭ-ниң долгандыр диптер аразының аян-чоруун чадаг-терге-биле кылып чоруур бөлүк спортчулар Кызылда чедип келгеннер. Олар Владивостоктан Кызылга чедир чеди муң километрни эрткен болгаш оларның аян-чорууну баштайгы чартыының Азияның төвүнге төптенни ол. Эртем экспедициязының составында «Дальморепродукт» бүдүрүлге флотилияларының эргелелиниң болгаш садыг база рефрижатор флодунуң Владивосток баазазының ажылдакчылары Юрий Шаронов, Сергей Бучнев, бөлүктүң капитаны журналист, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының География институдунуң кежигүнү Валерий Шаронов олар. Бөгүн олар боттарының сорулгазының болгаш ноон соңгааргы аян-чорууну дугайын номчукчуларга сонуургадып, чугаалап бергеннер.

В. ШАРОНОВ:

— Бистер Владивостоктан үнгеш, үш ай иштинде Хабаровск, Чита, Иркутск, Красноярск, Абаканны таварааш, — Кызыл хоорайда чедип келдивис. Бистиң эртер ужурлуг оруувус аян-чоруктар төөгүзүнде эң ырак болур. Бистер ССРЭ-ниң Эвилелдешкен республикаларын шуптузун таварып, 13 далайларның болгаш үш океаннарның эриктерин дургаар эртер бис. Бистер ол ышкаш Азияның болгаш Европаның географтыг төптеринге чедер сорулгалыг бис. Ынчангаш баштай Азия диптиң төвүнде келгенивис бо-дур. Бистиң чадаг-тергелиг эртем аян-чоруувустуң эртер оруу ССРЭ-ниң кургаг черлериниң кызыгаарларын (Уэлен—Кушка — Балтийск — Челюскин думчук) таварып болгаш чурттуң шак талазы-биле он ийи куржагларын база эртер.

Спортчу-эртем экспедициязын ВЛКСМ-ниң Приморье крайкомунуң болгаш Оожум океанның география институдунуң саналдааны ёзугаар организастаан чүве. Спортчу сорулгалар-биле чергелештир бистер долгандыр турар бойдус чүүлдериниң камгалалының талазы-биле эртем материалдарын чыыр болгаш чурттуң элээн каш бүдүрүлге черлериниң кылып үндүрүп турары фото-кино аппаратураларын, а ол ышкаш Хабаровскиниң чадаг-тергелерин хынап көөр ужурлуг бис.

Бо аян-чорукту комсомолчуларның болгаш анныктарның Бүгү-эвилел походу-биле чергелештир боттандырып турар. Ынчангаш аян-чоруктуң оруктары совет улустуң революзуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының, В. И. Ленинниң амыдыралы-биле болгаш СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан черлерин таварты эртер. Бистиң эртер оруктарывыс чогум-на ындыг черлерни тавартыр чоруур ужурлуг. Чижээ, бистер В. И. Ленинниң шөлүлге чылдарында турттап турганы Шушенскоеде мемориалдыг музей комплекизинге барып, ону улуг сонуургал-биле таныжып көрдүвүс. Красноярск-Ачинскиниң экономиктиг комплекизинге баргаш, тудугжулар-биле ужуражып, лекция-беседаларны кылгылаан бис. Ол ышкаш кызыгаарчыларга, Байкалдың балыкчыларынга, Зея ГЭС-тиң тударжыларынга, Байкал-Амур магистралының оруукчуларынга-даа чораан бис.

Ю. ШАРОНОВ:

— Тывага эң баштай-ла келгенивис бо. Республиканың кызыгаарынга келгеш, чурукка тураскаал кылдыр тырттыржып алгаш, Саян хааның сиртинге үнгеш, «Туран кайы сен» дээш-ле, кудургайны кулу карапналып базыпкан бис. Дең-дески болгаш дыйлагар орукту кудай чадаг-тергедиг халдып олургаш, кижи кайгаар каас-чараш бойдусту магадап көрүп чордувус.

Удатпаа чок дөмделел дептеринге ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң таңмазы бастынган. Ооң оргкилдизиниң эргелекчизи С. Краснопёров районда спорттуң хөгжээнин чугаалап берген. Ооң соонда спорттуң туризм секциязының даргазы О. Купаева комсомолчу ажылчылар тергелериниң, спорттуң дугайында база чугаалаан.

С. БУЧНЕВ:

— Тывага элээн каш неделя турар бис. Бистер «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болганывыста ВЛКСМ обкомунуң шиитпири ёзугаар республиканың улус ажыл-агыйының, культуразының болгаш эртем дугайында лекцияларны ажылдап кылгаш, номчуур бис. Ол ышкаш боттарывыстың аян-чорууувустуң дугайын анныктарга база сонуургадыр.

Бо чылдың августуң 14-те Тывага революцияның 60 чылын демдеглээрин билип алдывыс. Ынчангаш бистер аян-чорукчулар болганывыста «Азияның төвүнден Европаның төвүнге чедир» деп чадаг-тергелиг аян-чоруктан ыырак спортчулар кылыр болза, ылап-ла солун-дур деп саналдаксап турар улус бис.

Айтырыңар, харылап бээрэл

ТУСКАЙ ХЕПТЕР ДУГАЙЫНДА

Кедээ ажыл-агыйның специалистеринге тускай хептер кердүнген бе? Ындыг хепти берген таварылгада бухгалтерия өртээн долузу-биле тыртып алыр эргези бар бе? Бо айтырыгларга харылап бээрин Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң зоотехниги А. Туванчап биле Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозтуң ажылчыны А. Ондар олар диләэн. Профэвилелдиң юристконсультантызы А. Ажиниң үстүнде айтырыгга харыызын моон адаанда парладывыс.

Тускай хептерни болгаш камгалал херекселдерни бээр, шыгжаар база ажыглаар чурумунуң дугайын ВЦСПС-тиң 1960 чылдың апрель 22-де бадылаан Инструкциязында тускай айыткан. Ындыг хептерни халас, чүгле ажыл үезинде кедерин база чогуур албан, бүдүрүлге чериниң өнчү-хөреңгизи боор турарын ында тодаргайлаан. Тускай хепти, камгалал херекселдерни алган кижи ажылдан үнгенде, өске ажылче шилчээнде база кедер хуусаазы эртсенде дедир дужаарын, а чидиргенде, өскээр садыпсаарганда буруулуг кижилерден ооң өртээн төледири көрдүнген. Бир эвес тускай хептериниң болгаш камгалал херекселдериниң сан-дацзызын санд арадып-будааныңдан, ону алган азы чидирген кижилер тывылбазанда, ол бүгүнүң учёдун кылып турган эрге-дужаалдыг кижиниң бир ай иштинде шалыныы тыртып, аваа материалдыг харыысалганы онаап болур.

Совхозта ажылдап турар кижилерге тускай хептерни, камгалал херекселдерни бээр дугайында айтырыгны совхозтуң администрациязы-биле ажылчын комитеди шиитпирлээр. Совхоз ажылчыннарының иштинден кымнарга тускай хептерни азы камгалал херекселдерни бээрде кедээ ажыл-агыйның күрүне бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларынга тускай хептерни, камгалал херекселдерни бээр дугайында 1978 чылда бадылаан нормаларының үндезининде, ындыг хептерни, камгалал херекселдерни алыр кижилерниң даңзызын тургузар.

Үстүнде айыткан нормаларда ховү, чер, мал ажылында болгаш совхозтуң өске-даа альтрарында ажылдап турар кижилерге тускай хептерни, камгалал херекселдерни бээрип болурун айыткан. Кедээ ажыл-агыйның күрүне бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларынга халас тускай хептер бээр дугайында нормаларын ёзугаар гоннарны, хол-хаптарын, кышкы бөрттерни ивиажаакчыларынга, чылгычыларга, хой кадарчыларынга берип болур, а совхозтуң специалистеринге тускай хептер бээри көрдүнмээн.

Бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларының болгаш профэвилелдериниң чер-чер комитеттериниң чөпшээрели ёзугаар кадыкшылга хоралыг байдалдыг бүдүрүлгелерде, цехтерде ажылдап турар ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар халас сүт алыр эргелиг. Кадыкшылга хоралыг байдалда ажылдап турарларга сүт бээрин тодарадып, оларның даңзызын тургузарда, ССРЭ-ниң Калык камгалал министерствозунуң 1968 чылдың май 22-де бадылааны «Кижиниң кадыынга хоралыг байдалда ажылдап турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга сүт азы аваа дөмей шынарлыг өске-даа аъш-чемнерни бээр талазы-биле эмчи көргүзүглеринге үндезилеп, аваа дүүштүр тургузары чугула» дээн.

Сүттү халас бээр. Ажылдаан хүнүнде-ле 0,5 литр сүт алыр. Сүттү тускай буфеттерге бээр, ону бажыңнарже дажыглавас. Эрткен болгаш келир үеде алыр ужурлуг нормаларын хары кылдыр ап болбас. Сүт оруунга акша бээри көрдүнмээн. Чугула таварылгаларда район азы хоорай санэпидстанцияларының чөпшээрели ёзугаар сүт оруунга аваа дөмей шынарлыг кефир тарак болгаш өске-даа эмчи берип болур.

ЧАШТАР ЧУГААЗЫНДАН

Авазы карактарының кирпиктерин будуп турда, 4 харлыг Боря Шаблин көрүп кааш:

— Авай, карактарыңны чүге чода бердиң? Артында-ла хирлиг щётка-биле?! — деп кайгап айтырган.

* * *

Чалгаан далайны Лада Назарова (2,5 харлыг) бир дугаар көргеш:

— Авай, далайның хайнып турарын көрдааи — деп магадаан.

* * *

Реактивтиг самолёттуң хинчиинде «хир» чок ак-көк дээрге ужуп чораш арттырып каан изин 6 харлыг Марина Шахназарова көргеш, хомудал биле алгырган:

— Авай, самолёт дээрни шыйбактап каапты!

* * *

Авазы бажыңындан үнүп чыда:

— Гена, мени ажылымче үдеп каг, оглум! — деп диләан.

— Авай, сен ам өзе берген кижи-дир сен — дээш, оглу хол тайтаан.

* * *

Эрии каан чүн дег, дурлу берген чыткан койгун чуруун Лель Миронов (5,5 харлыг) көргеш:

— Авай, койгунчугаш борбакталы берип-тир! — деп кайгап алгырган.

* * *

Үнүп эгелээн картофельди 4 харлыг Оля Устинова холунга тудуп алгаш:

— Көр даап, авай, картошкавыстап макароннар үнүп кээп-тир — деп магалап чугаалаан.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 11—16, дүне 18—23 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас, эртенги шактарда бине бүргээр. Барыын чүкче угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 14—16 градус соор.

ЭҢ-НЕ, ЭҢ-НЕ

Эң-не соок чер — Антарктидада «Восток» поляр станциязы — казыыр 88,3 градус четкен.

Эң-не изиг чер — Ливияда Эль-Азия — кадар 58 градус четкен.

Чайын эң-не изиг болбушаан, кыжын эң-не соок чер ССРЭ-де Оймякон. Аваа изиг биле сооктуң ылгалы 104 градус четкен турар.

КАМГАЛАНЫР АРГА

Он чеди векте рим профессор Анастасий Кирхер дириг амытаннар-биле илби-шиди кылып турган. Ооң хевирлери янзы-бүрү. Паганы хенертен өрү көрүндүр тудуптарга, ол шимчеш-даа диввес кожүй бээр. Дагааны ийи булун дыызыдыр шарааш, ооң бажының дээп чылдар чериниң дужунга чугай-биле шугум шыйгаш салыптарга, шимчеш дивейн турар. Кирхер мындыг түңнелге келген: бажының дужунда шыйыгнок мойнунга бир-ле бүг баглап каан ышкаш кылдыр саныдарарга, ол шимчевестей бээр.

Ындыг дуржулгаларын эремдеңнер өске-даа амытаннарга кылып турганнар. Дириг амытаннарның кожүй бээр азы чоруур чоруу, оларның камгаланырының бир аргазы болур.

ЧӨНҮҮЖЕ

Эрткен чүс чылдың ортаа эзинде Москва губерниязынга чурттап турган Федор Васильевтиң баштайгы кадайы эң-не хөй уруглуг турган. Ол 27 катап божааш, 69 уруглуг болган. Оларның 16-зы ийис, 7-зи үш, 4-түг дөрт болуп төрүттүнген болгаш, барык-ла шупту чонуужe чурттаан.

КАЙГАТКАН

Анкара чурттуг Мохамед Али Халик 1967 чылдың октябрь 14-те судур билир алды кижи дыңнап турда, 6666 шулукту алды шак дургузунда ишээ-биле чугаалааш, кижи төрелгетенниң угааның быжыын кайгаткан.

Сонуургактарга

КАЯА КЫШТААРЫЛ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүнүң биология-хөрзүн институдунуң герпетологтары Приморье крайда чыланнарның канчаар кыштаглап турарын шиңчилеп көрген. Чыланнарның кыштаглап турарын эртемденнер ажык болгаш хаалгыг байдалдының тодараткан. Ажык кыштаглаар чыланнар хемнер үннериңда болгаш сыгдалаштарда, а хаалгыг байдалга кыштаглаар чыланнар арга-арыгларда турары илерээн. Чамдык чыланнар боттарының өрүнден алырылгаш, хээкчилер үңгүрлеринге, дашхаялар аваанга болгаш чарыктарынга, мыштарда уя-үттерге кыштаглап турар. Чамдык чыланнар, өскээр чугаалаарга хаалгыг байдалга кыштаар чыланнар чаңгыс черге чыглып, дүргектежип алгаш чыдары илерээн.

Тускай эртемниглериниң санааның ёзугаар алырга, чаңгыс черге он алды чыланнар дүргектежип алган кыштаглап турары көзүлген.

Ынчангаш хөй чыланнарның үнелиг эмин ап болурунуң аргалары тургустунуп турар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Будильник». 9.15 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 10.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — Спортчу акробатика дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 11.40 — «Кедээден дамчыдылга». 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — А. Тур. «Айның сонатазы». Фильм-шия. 15.30 — «Американ черинии дуву». Документалдыг телефильм. 16.30 — Спортчу программа: Коньки спортунга делегей чемпионады. Эр улус. Мячылыг хоккейге делегей чемпионады. Финляндияның шиилдек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. 17.45 — «Улустуң аялгалары». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Мультфильм. 19.00 — «Силерге, хоочуннар». Музыкалыг программа. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хөглүг оолдар». Анныктар программазы. 22.50 — 23.00 — Медээлер.

ФЕВРАЛЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Тоол аалдап келди». «Союндак болгаш булут». Мультфильм. 10.15 — Медээлер. 10.20—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Чурттуң документалдыг телефильмнер программазы. «Масаллы-Николаевка», «Идегел», «Баш тыртып үнүүшкүн», «Дүрген чорук». 16.00 — «Кылып бил». Анныктар техниктерге дамчыдылга. ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. Д. Зудов. 16.45 — «Улустуң аялгалары». 17.00 — «Телестадион». 17.30 — «Орлёнок» телестудиязының анныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, шахтёр Р. Э. Литман-биле ужуражылгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уруглярга фильм. 18.25 — Телемедээлер. 18.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизин телептиг уткуул». 19.05 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.25 — «Беш чыл болгаш коллектив». 19.55 — «Карл Маркс. Анныяк чылдары». Хөй серияның уран-чечен фильм. 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улустуң хөгжүм херекселдеринге концерт. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Бистиң садывыс». 18.45 — «Баштайгы кыш». Мультфильм. 19.00 — «Магниткадан Амур чедир. Совет композиторларының ырлары».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Тыва композиторларының чаа чогаалдары». Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфониктиг оркестризиниң концерти. 19.55—21.20 — «Морзуктар». Телешии. 1-ги сериязы.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 11.00, 15.30, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «28 Сылдысчыгаш болгаш Баба-Яга Сылдысчыгашка удур» 9.10, 12.10. № 54 Киночыынды 10.40. «Океанда кижилер» 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 11.00. «Конкордту камгаланар» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 12.00. «Соолгу ацнаашкын» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол улажыла турган» деп киноклуб 10.40, 15.00. «Кара илбичиниң белээ» [illegible]. «Санаашкынның эгези» 16.40, 18.35, 20.30 (уэаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Соолгу ацнаашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Океанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьчызының 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 422

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (11538) | 1981 чылдың февраль 17, вторник | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ ЭШТЕР!

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, 1980 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база онгу беш чылды чедиишкинниг күүседир дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, автономнуг округтарның, хоорай болгаш көдээ районнарның, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлериниң коллективтериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели көрүп, ол айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

Тиилекчилер кылдыр санаттырган болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаттырганнар болза:

Бүгү-россия социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1980 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлде планын база онгу беш чылды чедиишкинниг күүсеткени дээш хоорайлардан болгаш хоорайлар районнарындан.

Тыва АССР: КЫЗЫЛ хоорайны

Колхозтар, совхозтар, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, эртем-шинчилел албан черлериниң коллективтеринден:

Тыва АССР-ниң Мөңгүн-Тайга районунуң «МАЛЧЫН» совхозун.

АГИТАТОР

Партия агитмассалыг ажылдың хевирлерин база арга-методун сайзырангайжыдарынче, ооң идейлиг деңнелиниң бедик болурунче доктаамал сагыш салып келген.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге политиктиг аас агитацияның ролюн бедидер дугайында» болгаш «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалдарында аас агитацияны партияның ажыл-чорудулгазының чугула адыры болур болгаш партия-биле массаның доктаамал харылзаазын быжыглаарының хевирлериниң бирээзи, политиктиг удуртулганың чепсээ кылдыр санап турар.

Аас агитацияны экижидер дээш республиканың партия организациялары сөөлгү үеде бо ажылды идепкейжиткен.

СЭКП Төп Комитединиң июнь, октябрь (1980 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин, анаа СЭКП Төп Комитединиң Чиндине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында түңнелдерни болгаш айтыышкыннарны, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге Төлевилелин ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалаары агитколлектив бүрүзүнүң кол сорулгазы болуп келген. Бо чугула партийжи документилерни ажыл-ишчилерге чедингири-биле тайылбырлап, чугаалашканы оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болдурган. Бистиң тиилелгелеривистиң соруктуг киирикчизи болгаш организакчызы — ленинчи партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткууру-биле, үш чүс ажыг бүдүрүлге, цех, бригада, ферма алды муң хире кижи бедиткен хүлээлгелерин алган. Оларның дыка хөйү бо хүннерде сөглээн сөзүн ээлээнин рапорттап турарлар.

Агитатор — партияның идеология дайынчыларының эң-не хөй санныг отряды. Күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар чериниң байы-биле хүн бүрү политика-кижизидилгелиг ажылды олар чорудар. Партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказын, делегей байдалының, тус черниң партия, совет органнарының сорулгаларын ажылчы чоннарга агитатор кончуг дүрген, билдингири-биле тайылбырлааш, оларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болдурар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринче кичээнгейни салыр. Агитатор кижи партийжи сөзү, бодунуң күш-ажылчы болгаш аажы-чаң үлегери-биле чонну күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, совет патриотизмге, пролетаржы интернационализмге, буржуаз идеологияга удур демисежиринге кижизидер ужурлуг. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, совхозтарда, албан организация, өөредилге черлеринде партия организациялары аас агитацияның сайзырангайжыдарынче, ооң ажыктыын бедидеринче, теоретиктиг билии шыырак агитаторларны шилип алырынче, өөредиринче, агитация коллективиниң ажылын шын организастаарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Кызылдың сүт комбинадының, авиабүдүрүлгениң, үлетпүр садыының, «Хемчик», «Нарын», «Өөк», «Торгалыг», «Кызыл тараачын» совхозтарның партия организациялары агитколлективтериниң ажылын экижиткен, ынчангаш бо черлерде малды хүр кыштадып, ооң чаш төлүн менди доруктуруп, часкы хову ажылдарынга хынамчалыг белеткенип, партияның XXVI съездизин төлептиг уткуп турарлар.

Ындыг болза-даа чамдык черлерде политиктиг аас агитациязы партияның негелдезинге ам-даа дүүшпес, ооң дээштиин, ажыктыын чедип албаан. Агитация ажылын чорударда кижилерниң культура болгаш билииниң деңнелин барымдаалавас, республикада, районда, хоорайда, суурда ажыл-херектерниң байдалын ажылчы чоннарга хандыр чугаалап бербес, массаларның хөөнүн эки өөренип көрбес, оларның негелде-хомудалдарынга сагыш салбас таварылгалар бар. Чоннуң чурттап турар черлеринде, нийти чурталга бажыңнарында, эвээш кижилиг коллективтерде, ырак суурларда агитаторлар четпес ажылдап турар. Ол ышкаш агитация ажылынче чурттакчы чоннуң бүгү бөлүктерин шупту хаара туттунмаан. Чамдык бүдүрүлгелерде, совхозтарда, албан организация черлеринде агитколлективтер доктаамал, план ёзугаар эвес, чүгле кампаниялар үезинде ажылдаары уламчылавышаан.

Каш-ла хонгаш СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизи ажыттынар. Съездиниң материалдарын ажылчы чонга калбаа-биле пропагандалаар улуг сорулга партия организацияларының мурнунда туруп турар. Бо чугула херекке агитколлективтер көскү черни ээлээр. Ынчангаш агитаторларның составын эде көөр, аңаа хамыктың мурнунда коммунистерни, чонга хүндүткелдиг партия кежигүнү эвес активтерни, мастерлерни, бригадирлерни болгаш өске-даа ортумак звенонуң удуртукчуларын киргеш, партия азы партбюронуң хуралынга бадылаар. Агитаторларның ажылының дайынчы арга-шинээн бедидер, дээштиин, ажыктыын чедип алыр.

Агитколлективтерниң ажылын экижидери — бүдүрүлгелерниң, совхозтарның мурнунда салдынган экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалаар.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 6 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

Таңды районда «Коммунизмниң эрели» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының он ажыг кодан хою Бичө-Шоол ооргазында кыштап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың берге кыжының кичээндириинден чогуур түңнелди кылгаш, бо кышка ыяк белеткенген. Мал чемнерин четчири-биле белеткээн болгаш бо хүннерде хойжулар кыштагларында дужүрген. Бичө-Шоолда кыштап турар хойжуларның нийти байдалы эки.

Ол коданнарның бирээзинде кежээ, кызымак малчыннар — Оюн Эртине биле Лида Ховалыг олар кыштап турар. Бо малчын өг-бүле хой кадарарынга чеди чыл болуп турар. Ол чылдарның дургузунда кадарган малын менди кадагалап, чаш төлүн четче ап, продуктулуун бедидип келген.

Ам Эртине биле Ховалыг эрткен чылын төрүттүнген 850 хире хураганнарны кыштадып турар. Олар кыштап хураганнарның баш санын 98 хуудан куду эвес кылдыр камгалап алыр, баш бүрүзүнден-не чазын 2,2 кг дүктү кыргып дужаар, 10 тонна сигенни, 10 тонна кургаг өдекти белеткээр, кыштааның үүрмек септелгезин чазын-на боду кылып алыр хүлээлгени алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур дээш, Эртине биле Ховалыг бо хүннерде бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Оларның коданында хураганнар хүр, менди кыштап турар.

ЧУРУКТА: Хойжу Лида Ховалыг; Оюн Эртине одарда хойларында.

А. Зайцев биле В. Кара-Салдың фотолары.

АЖЫР КҮҮ-СЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш чарышка кирипшиишкен, «Хемчик» аңныыр-тывыыл ажыл-агыйның барганныг продукция бүдүрер планы 335 муң рубль турда, ону 410,3 муң рубльге, азы 25 хуу ажыр күүсеткен. Продукция садыгларының планы база ажыр күүсеттингн. Орулга планы 20 муң рубль турда, херек кырында 44 муң рубль четкен.

Коллективтиң мурнунда салдынган төлептиг үлүүн киирип турар бригадалар болгаш тус-тус мурнакчылар эвээш эвес. Даваа Дамбаевич Ооржактың удурткан аңчылар бригадазы 3600 рубльдиң өлүүн дужааган. Кара-оол Оручаевич Иргиттиң бригадазы 3100 рубльдиң өлүүн киирген. Николай Николаевич Баскаков 1100 рубльдиң өлүүн тып, дужааган.

Ынчангаш бистиң аңныыр-тывыыл ажыл-агыйы бирги кварталдың өлүк планын чедиишкинниг күүсеткен.

Аңныыр сезонунга 400 ажыг эки тураның аңчылары-биле азы штаттыг 27 аңчылар киришкеннер.

Бо чылын сезон үезинде ажылды эки организастаан. Аңчыларны чалас ок-чемзек, боо-биле хандырып, оларны аңнаар черлеринче чедирери ажыл-агыйның күжү-биле болдурганы аңныыр сезонунга киржир аңчыларның санын кавырдеринге улуг идиктиг болган.

Эки түңнелдер бар-даа болза четпестер база-ла хөй. Калгаалар, черлийлер, мапгактаар аргаларны аңчылар барык-ла ажыглавайн турары хомудаачыг. Өлүктүң шынарын экижидер, ооң узун-чаак кештен ажаар-арыглаар, черлерни даараар ужурлуг.

А. ДОНГАК.

Техника септелгези

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕ ДАЛАШПАЙН ТУРАР

Бо айның эгезинде Чөөн-Хемчик районуң тракторларының белени 70, [illegible] — 79, сеялкаларының — 66 болгаш культиваторларының — 65 хуу болган. Бо дээрге районда ортумак көргүзүг-дүр. А херек кырында мында техника септелгезиниң талазы-биле чоокадай ажыл-агыйлар эвээш эвес. Чыжээ, Карл Маркс аттыг совхозта тракторларының белени чүгле 55 хуу, сеялкаларының 56 хуу. Бо совхозка бирги кварталда септээр ужурлуг 13 трактордан январьда дээгүп-ле чаңгысты септээн. «Октябрь 50 чылы» совхозта 13 трактордан база чаңгысты, «Тыва» совхоз 13-тен үшту септээн.

«Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарда хөрзүн болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарның септелгезиниң темпизи кедергей куду. А «Хөндергей» совхоз оларны септээринче шуут эгелеп кирбээн.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында комбайннар септээриниң планы [illegible] «Тыва» совхоз январь айда комбайннарның [illegible] септеп доозуп ап болур эргелиг турган. Ажыл-агыйда комбайн тургузуп алгаш септеп болур үш чер бар. Ынчангаш арткан беш комбайнны бүрүн белеткеп ап болур. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар база-ла комбайннар септелгезин чорутпайн турар.

Агрегаттарын ангылап алгаш септеп алырга, комбайнның септелгезн 30 хуу чиигээр. Ындыг турбужe. Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының, Чөөн-Хемчик районуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң специалистери комбайннарның агрегаттарын болгаш [illegible] септелгезин чорудар [illegible] онаалдазын анга чедир чаңгыс-даа ажыл-агый күүсетпээн.

Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтарда техниканы кадагалаарын организастаары кончуг багай. Ол ажыл-агыйларның мастерскаяларының девискээринге канчыг-даа чүрүм чоруксаар [illegible].

Септелгеге техниканың туралыкын хуусаадарынга хамааржыр шынгыы негелдени районнуң совхозтарының кол инженерлери Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынынга тургузуп турар. Сельхозтехрайкаттыжыышкынның ш[illegible] [illegible] септеп тракторларынга, агрегаттарынга [illegible] бербес фактылар бар. Артык кезектер болгаш септелге материалдары-биле хандырылгазы [illegible] ажыл-агыйларга чедирбейн турар. [illegible] СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы», «Искра», «Алдан-Маадыр» совхозтарның кол инженерлери таарзынмайн турар. Ол негелде черле чөптүг. Артык кезектерни туваарын бар машиналарны болгаш септелге [illegible] эвес, а кым баштай келгенин барымдаалап турары шын эвес.

И. ОЛДЫРЕВ.

Съезд мурнунуң бо хүннеринде часкы хову ажылынга белеткел улам шалыпчаан. Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң механизаторлары техника септелгезинге социалистиг чарышты калбартып, шудургу ажылдап турарлар.

ШЫНАРЛЫГ

Септекчилер бригадазын хоочун механизатор Валыкай Алдын-оол удуртуп турар. Бригада кежигүннери бирги кварталда септээр ужурлуг тракторларның чүгле ийизин арттырып алган, өскелерин белен.

Трактор септелгезинде чарлып турар үш звенодан Николай Узун-кыстың коллективи бирги черде чоруп турар. Ында Владислав Валыкай, Валерий Дуваажык оларның септээн техниказының шынары бедик.

С. ДУВАА.

ДЕЛЕГАТТАР ЧУГААЛАП ТУР

Чурттуң алдарлыг мурнакчылары — партийжи шуулганның делегаттары СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле уткуп турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дилээни-биле олар боттарының чедиишкиннериниң болгаш чаа сорулгаларының дугайында чугаалап берген.

Хөй чүък сөөртүр автомобильдер бүдүрер талазы-биле Кама каттыжыышкынының шутвуга заводунуң эдилээн слесарьлар бригадири Г. БАШТАНЮК: [illegible] кудумчуларга кежээ кылаштап чораш хоорайның көөрге, ооң бажыңнары Кама далайның эриинче чоокшулап олурган кайгамчык улуг корабльдер ышкаш көстүр. Автомобиль бүдүрер каттыжыышкынның хөй ажылчыннары амгы үеде чаа-чаа бажыңнарны ап турар. КамАЗ ышкаш, бистиң хуу-фай-ывыс база эргек өзүп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible]

Чукотка национал округтуң ажылзыг «Канчалан» совхозтуң инженер бригадиры А. АКАНТО: [illegible] партияның [illegible] төлептиг уткуур дээш соруктуг киришкиниг ажылдап, боттарының аразынга социалистиг чарышты улам-на калбартып турар. Бисте хүн бүрүзү — ёзулуг шылгалда.

Чоокта чаа бир мындыг таварылга болган. Ынчаарда аныяк малчын ивилерни кадарып турган. Хенертен улуг шуурган эгелээш, дөрт хонук үргүлчүлээн. Эживисти болгаш ооң кадарган ивилерин тып чадаан бис. А дөрт хонганының дуъш сөөлүнде бүгү ивилерни ол чидириг чокка кодан-га сүрүп келген.

Партийжи шуулганга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни совхозтуң малчыннары чедиишкиниг күүседип турар. Чыл эгезинден бээр күрүнеге пландан ажыр үш муң центнер эътти саткан бис.

Узбекистанның улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Камиль ЯШЕН: Бодумнуң чаа номнарымны бижиирнге соруктуг кириишкиниң болгаш чогаалдарымның темаларын совет кижилерниң амгы алдарлыг ажыл-херектеринден ап турар мен.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады болуп, ооң ажылынга киржир аас-кежиктиг болган мен. Мээң чогаадыкчы «беш чылымны» ол съезд тодаргай айтып берген. Эвээш эвес кур черни эрткен беш чылда Узбекистан шиңгээдип алган. Республиканың чаа кур черлериниң болгаш оларның алдарлыг ажыл-херектериниң дугайында бодумнуң чогаалдарымга бижидим.

«Ленин болгаш Чөөн чүк» деп үш кезек [illegible] чогаалы чоокку чылдарда доозар планныг мен.

ДАШТЫКЫДА

[illegible]

риалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай бедидеринче, делегейге тайбыңны хандырарынче угланган СЭКП-ниң ленинчи политиказын тодаргай илергейлеп турар деп, [illegible] информация органнары, сурагжыг политиктиг болгаш нийти ажылдакчылары демдеглеп турар.

Тайбыңче чүткүлдүг амгы үениң эң-не салдарлыг күжү — Совет Эвилелиниң экономиктиг, политиктиг, а ол ышкаш [illegible] чурумгулары СЭКП ТК-ның Төлевилелинде [illegible] «Руде право» солунну бижээн.

СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң теоретиктиг болгаш практиктиг ужур-дузазын Германияның Социалистиг чаңгыс эай партиязының ТК-зының органы «Айнхайт» журнал (ГДР) онзалап демдеглээн. Бодунуң чуртунуң хөгжүлдезиниң дуржулгазы-биле чергелештир, социалистиг өске-даа күрүнелерниң дуржулгазын төлевилелде СЭКП ТК киирген деп, журнал айыткан. Советтер чуртунуң тайбыңга ыңак политиказы, [illegible] болгаш тайбың чарыжбас чаңгыс [illegible] ол документ база катап тодаргай бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Төлевилели Германияның Федеративтиг Республиказының үлетпүр болгаш [illegible] ССРЭ-биле садыг-экономиктиг харылзаалары калбартыры түңнелинде. Барыын Германияның үлетпүрүнүң машина тудуушкуну, металлургия, энергетика [illegible] чигзиниишкин чок деп, «Дрезднер банкының» баштаар чериниң кежигүнү Фон дер Деккен онзалап демдеглээн.

Францияның «Экономи э политик» журналының бодалын ёзугаар алырга, совет үлетпүрүнүң өзүлдезиниң Төлевилелде айыткан бедик темпилери [illegible] чурттарның хөгжүлдезиниң темпилеринден ырак бедик болгаш совет экономиканың мурнай хөгжүлдезин [illegible] ажылдап турар деп ол журнал бижээн.

Совет улустуң чаагай хөөрүн улам ыңай бедидеринче угланган СЭКП-ниң стратегиязы [illegible] улус амгы беш чылда коммунизм тургузуушкунунга экономиктиг болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге. Совет күрүнениң күчүзүн быжыглаарынга база улуг чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге бүзүрээр бис [illegible] Тараачыннар эвилелиниң чиндине секретары, парламент депутады Х. Михаилидис медеглээн.

СЭКП-ниң удавас ажыттынар XXVI съездизи Мексиканың Социалистиг улустуң партиязының ТК-зының Чиндине секретары Х. Крукшанк «[illegible]» деп адаан [illegible] чүткүлүнге чаа [illegible] Ёзулуг хамаарышпас чорук дээш, [illegible] гга ыңак бүгү улустарга СЭКП-ниң XXVI съездизи онза чугула ужур-дузалыг болур деп, Х. Крукшанк онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Японияның аразынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны калбартырынга СЭКП ТК-ның төлевилели улуг аргаларны ажыдып турар деп, Японияның «Исудзу дзидося» деп автомобиль компаниязының [illegible] эргелекчизи С. Анзава айыткан. Совет Эвилели болгаш Япония — кожа [illegible] чурттар болганда, [illegible] харылзааны болур ужурлуг деп, ол медеглээн. Совет даштыкы садыг организациялары-биле кады ажылдажылга талазы-биле байлак дуржулга бисте бар. Кымга-даа [illegible] харылзааларны улам ыңай калбартырын күзээр бис, деп С. Анзава чугаалаан.

Съездиден съезд чедир

ЧЕДИП АЛДЫНГАНЫН БЫЖЫГЛААР

Эрткен беш чыл бистиң районга онзагай байдалдыг болган. Чүге дээрге ол чаа-ла эгелеп турда, район катап тургустунган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында аныяк районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг чаартыглар болган, план күүселдезинге ажылчы чоннар чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

Сөөлгү каш чылда агаар байдузунуң таарымча чок байдалдары турза-даа, районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың планныг даалгаларын күүседир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Ажыл-агыйлар күрүнеге эът, сүт, дагаа чүүргазы садарының беш чылдың планнарын ажыр күүсеткен. Ылангыя эът планын күүседиринге «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтары, куш фабриказы боттарының улуг үлүүн киирип, пландан ажыр 826 тонна эътти садканнар, а «Х Улуг хурал», «Кара-Хаак», «Шамбалыг» совхозтары беш чыл планындан ажыр 437 тонна сүттү саткан.

«Х Улуг хурал» совхоз (директору Х. А. Монгуш, парткомсекретары Т. А. Намчылак, мында кодээ Совет күүскомунуң даргазы Т. Д. Монгуш) онгу беш чылда эки көргүзүглерни чедип ап, тоску беш чылга деңнээрге, бода малдың баш санын өстүрбүшаан эът бүдүрерин 9.6 хуу, сүттү—26.3 хуу көвүдеткен.

Эрткен беш чылда кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарынга дүүштүр районга чамдык ажылдар кылдынган. 1977 чылдың июль айда «Сукпак» совхозтуң баазазынга бода малды семиртип, өстүрер талазы-биле районнар аразының каттыжыышкынының тургускан. Ол үеден бээр бо каттыжыышкынның кежигүнү ажыл-агыйлардан 25 муң баш шарыжыктарны хүлээп алган, оон 4 муң хире тонна немелде деңзини ап, 4500 тонна эътти күрүнеге саткан. Оон 4 миллион 500 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Ында бир центнер немелде деңзиниң бот-үнези 125 рубль болган, а бир центнер немелде деңзини алырда каттыжыышкын 8 центнер чем единицазын чарыгдаан.

Районда 12000 хаванны азырап, семиртир комплексти ажыглаашка киирген болгаш куш фермазын тускай ажыл-агый кылдыр эде тургускан, оон турар черин эде дериптаартып, калбартып турар. Келир үеде Кызыл хоорайның чурттакчы чонун кыш, чай чокка ногаа-биле хандырар сорулга-биле 30 теплицалыг (чылыглыгалыг) комбинатты бо чылын ажыглаашка киирер. Ам бээн районнуң специализастаттынган ажыл-агыйлары ниитизи-биле районда кодээ ажыл-агый продукциязын сайгарарының 53 хуузун ээлеп турар. Он бирги беш чылда оларның бот-деңзизи 60—70 хуу чеде бээр. Специализастаттынган ажыл-агыйларның экономиктиг көргүзүглери өске совхозтардан дыка бедик. Кодээ ажыл-агыйның ол бүдүрүлгелерин төлевилел күчүзүн долузу-биле шиңгээдип ап турар апарган соонда продуктулар бүдүрер база саагарар талазы-биле Кызыл районнуң үлүү дыка көвүдээр.

Чаа тургустунган районга онгу беш чылда тудуг-суурну калбартып, сайзырадыр талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. «Тыва кодээ тудуг» трестиң база «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының кежигүн-шаа ... торугур механизастаттынган нийн тудуг колонналарын, район төвүнде септелге-тудуг участогун тургузуп, оларның материалдыг баазаларын быжыглаан.

Районнуң тудугжулары эрткен беш чылда 29 миллион 106 муң рубльдиң кол фондуларын ажыглаашка киирип, 41 миллион 152 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган. Тудуг-монтаж ажылының хемчээли 82 хуу өскен. Ол-ла үениң иштинде 27301 хөрбелдиң метр шөлдүг чурттаашка байлыннарын ажыглаашка киирген. Ол ышкаш ээзин эвес малга кажааларны, семиртилге шөлүн, хаван семиртир азыраар комплексти, эът-сөөк дагааны кылыр заводту, «Кара-Хаак», «Шамбалыг» совхозтарга 2 Культура бажыңнарын, 50-50 уруглар турар чаа ясли-садиктерни, Элегес-Алсы — Баян-Кол аразында бедик вольтуглуг электри шугумун магазиннерни, столоваяны болгаш өске-даа хөй санныг тудугларны чылып, ажыглаашка киирген.

Районга үлетпир болгаш үлүг ажыл-агыйының өске-даа адырлары улам сайзыраан хөгжээн. Үлетпир продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының 1.9 катап көвүдеткен. Амыдырал хандырылгага бүдүрүлге эргелелиниң шугуму-биле чонга ажыл-ишчи чедиишкиннериниң чылда оттувмак хемчээли 54 хуу өскен. «Шамбалыг» совхозта база Баян-Кол, Кара-Хаак, Черби, Кунгуртуг суурларда амыдырал хандырылганың комплекстиг хүлээп алыр пунктуларын болгаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадын тудуп ажыглаашка киирген. Районнуң күрүне, кооперация садыгларының ажылдакчылары беш чыл дургузунда 2 миллион 225 муң рубльдиң барааннарын пландан ажыр саткан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чоннуң чаагай чорууну бедидер дээш хүн-бүрүде сагыш салыышкынының ачызында улустуң материалдыг база культурлуг деңнели чыл бүрүде улам бедиир турар. Беш чыл дургузунда районда пенсия, пособие ап турар кижилерниң саны, оларның ап турар пенсия, пособиезиниң хемчээли өскен.

Районнуң мурнунда салдынган тодаргай сорулгаларны күүседиринге коммунистер база бүдүрүлгениң мурнакчылары улуг салыышкынын киирип келген. Ындыгларга совхозтарның хойжулары Т. Баавылды, А. Содунамны М. Хүүжанны; саанчылар З. Курастикованы, Б. Куулары, Т. Болдукту, бызаа ажаакчылары Т. Чашпаны, М. Чечекмааны; куш ажаакчылары В. Долганнааны, З. Тюлюшту; комбайнерлер С. Очур-Сатты, К. Кызыл-оолду; механизаторлар Т. Дашоолду, Б. Кызыл-оолду болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ындыгларга районнуң ажылчы чоннары дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар.

Партия комитеди, эге организациялары база совет, ажыл-агый органнары чедип алдынган эки чүүлдерни түңнээн, сайгарып көрбүшаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлеп турарында четпестерни, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны база бергелерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, кол кичээнгейни оларны чайладырынче угландырып, аргаларны болгаш курлавырларны диле тып, тургустунуп турар айтырыгларны сонгаарладыышкын чок шиитпирлээринче угландырган.

Ылангыя ниитизи-биле район онгу беш чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге тараа, дүк садарының планнарын күүседип шыдаваан. Ниитиниң малының баш саны тоску беш чылдың эгезинде турганындан эвээжээн. Малдың аazы-бүрү чылдагааннардан өлүр, хораар чорук база кызырааны, оңу каным хамаан чокка ниитиниң хевептерге чарыгдааны-ам-даа хөй болуп артып-даа.

Малдың элержилгезин, тарыглаашкынын кыдыг шыңарлыг чорудуп, зооветспециалистерниң талазындан ол ажылды кошкак контрольдап турарындан төрүүр чүс баш малга онаaштыр ап турар чаш мал ам-даа эвээш. Мал болгаш чер ажылының культуразы, продуктулуу база өспейн турар. Ниитиниң малын четчир санныг, эки шыңарлыг чембиле долу хандырар талазы-биле шудургу хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин районнуң ажылчы чоннары хамызы-биле таныжып, ол улуг документиниң бүрүн-долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаан, мында айыттынган сорулгаларны күүседир талазы-биле улуг үүле-херекке боттарының үлүүн киирериңге долу шиитпирлиг илергейлеп турар. Ажылчы чоннар болгаш куш-ажылчы коллективтер бо чылын боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ону ёзугаар алыр болза, район ниитиниң малының баш санын ниитизи-биле бода малды 10 хуу, хой биле өшкүнү 10.7, чылгыны 16 хуу, хаванны 1.6 катап, дагааны 24 хуу өстүрерин, тараа бүдүрерин 17.6, мал чемин 19 хуу болгаш эътти 19, сүттү 13, дүкту бүдүрерин 12 хуу көвүдедирин ...

Ол сорулгаларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырары мал кыштаглаашкынының органнызастыг эрттиреринден, малдың баш санын камгалап алырындан, оон продукциязын бүдүрерин база садыгларын дыка көвүдедириинден, кодээ ажыл-агый техниказын чогуур хуусаазында эки шыңарлыг септеп дооскарындан, тараа үрезиннерин чогуур кондицияга чедир арыглап кылырындан улуг-биле хамааржыр. Ынчангаш партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының органнызастыг болгаш политмассалыг ажыл-чорудулгазы ол чүгле сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче угланган турар ужурлуг.

Районнуң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ның XXVI съездизин чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур, ол съездиниң салган тааргылуг улуг сорулгаларын болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың база оон баштайгы чылының даалгаларын боттандырар дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээринге чигзиниг турбас.

К. ШУЛУУ.

СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

Онгу беш чылдың дургузунда Тандада «Революцияның чалбыышы» совхозтуң Красноярковка сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын чедиишкен, ниг күүседип, районнуң фермалар аразынга социалистиг чарыжынга чаңгыс эвес тиилекчи болуп келген. Ынчангаш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчилир Кызыл тугу-биле каш катап шаңнаткан, эрткен ажыл-агый чылында эки ажылдааш, ол тукту база чаалап алган.

Саанчыларның, инек кадарчыларының болгаш өске-даа ажылчыннарының чедиишкиннинг ажылдаарынга фермада организастаан өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери, политинформация, лекция, беседалар салдарны чедирип турар. «Социализм болгаш куш-ажыл» деп курстуң кичээлдери эртип ай санында зооветеринарлыг өөредилгени организастаары чечек болган. Бригадир-зоотехник Надежда Андреевна Филонова, мал эмчизи Екатерина Сергеевна Соломенникова мында пропагандистеп турар. Олар кичээлдерге баш бурунгаар хыныг белеткенип алгаш, ону солун, билдингир кылдыр эрттирип ферманың сорулгалары-биле сырый холбаштырып келген. Оон уламындан ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң онаалдаларын, ону канчаар күүседириниң оруктарын билир. Ындыг болганындан планныг онаалдалар социалистиг хүлээлгелер ... күүсеттинип турар.

Коммунист Н. А. Филонова ... ажыл чаа дургузунда пропагандист ... Ынчангаш оон кичээлдери идей-теоретиктиг деңнели бедик. Пропагандист политиктиг билиин бедидеринче доктаамал кичээнгейин салып турар. Чүге дээрге амгы үеде пропагандистен негелде улуг. Политиканың болгаш экономиканың айтырыгларын эки билип, ону амыдырал-биле холбаары чүгле оон хүн бүрү кылымак ажылдаарындан хамааржыр. Оон башка дыңнакчыларга өөредилге программазында айыткан материалдарны солун, билдингир кылдыр тайылбырлаары берге. Надежда Андреевнаның хууда библиотеказында марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдары, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының ажылдары, СЭКП-ниң съездилериниң, партия Төп Комитединиң Пленумнарының материалдары болгаш өске-даа эргежок чугула номнар, тайылбырлар бар. Оларны калбаа-биле ажыглап турар.

Красноярковка фермазының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уткууражыр, он бирги беш чылдың баштайгы чылын куш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар бедиткен хүлээлгелерни алган ону күүседир дээш чыл эгезинден бээр кызымак ажылдап турарлар. Саанчылар январьда күрүнеге 75 тонна сүттү садар хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: пропагандист **Н. А. Филонова.**

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БРИГАДА ПЛАННАП ТУР

Ажыл-агый механизмин улам сайзырангайжыдар дээш демиселде үүрмек чүвелер чок. Оон шынныы — Белоруссияның найысылалының заводтарының бирээзинден көрүп болур. Оон дугайын азы «Планнаашкынны адаандан эгелээрин» СЭТА-ның корреспондентизи В. Сверкунов дыңнаткан.

Минскиниң одаалга дериг-херекселдери бүдүрүп үндүрер заводунуң дузалал-бүдүрүлгезиниң ажылдакчылары боттарын экономистер кылдыр чедиишкиннинг шенээннер. Олар механизмнерни боттарының тургусканы план ёзугаар септээрин организастааннар. Ажылды ынчаар чаарты тургусканы оон ажыктыг чорууну бедидип, дериг-херекселдерниң ажыл чок апаа турар чоруун дыка кызырган.

Моон мурнунда кандыг турганыл? Септелге планын тургузарда кол механиктиң кылдызынге чыылгаш, станоктарның болгаш механизмнерниң паспортта айыттынган чүүлдерин кол кичээнгейге алыр турган. Ынчан техниканың ам кандыг байдалда турарын чедир өөренип көрбейн турганы билдингир.

Дериг-херекселдерниң чамдык үрелиичел кезектерин бизин алганындан бүдүрүлгечилер ам оларже кол кичээнгейин угландыргаш, доктаамал септелгеге кылдыр хемчеглел кылыр чорукту ойталаан. Оон түңнелинде механизация участогунуң кылыр ажылдарының ниити хемчээли дыка кызырылган — ол ам кезектерин тускай чагыглар ёзугаар кылыр апарган.

— Дузалал бүдүрүлгени эде организастааныывыстың түңнелинде бо бүгү чедип алдынган — деп, бүдүрүлгениң кол инженери И. Потапеев чугаалады.— Септелге-механика цегин кол дугунда-ла өске цехтерже тарадып тур бис, тоң складтың ажылы бодуунчээн. Хосталган ажылчыннар кол бүдүрүлгеже шилчээн.

Кажан ажылчыннар кылганы септелге ажылдарының саны дээш эвес, а дериг-херекселдерниң быжыы, шыңарлыы дээш шалын ап эгелээш, планнаашкынны кылырын, эде көөрүн сүмелээннер. Оон түңнелинде септекчилер боттарының планныг онаалдаларын нийн ээлчегге күүседип четтигип турар болгаш дүнеки дежурныйлаашкынны соксатканнар. Чаа дериг-херекселдерни эптей тургузарын безин олар боттары немей алганнар.

(СЭТА-ның корр.)

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: театрның төөгүзүнден арыннар

Үр үеде саргарып калган афишалар, билдингир актёрларның болгаш режиссёрларның ат салганы программалар фото-чуруктар — Астраханьның чурт-шинчилел музейинде ажыттынган делгелгеде чыгдынган экспонаттар ындыг. Россияның эң хоочун театрларының бирээзи — С. М. Киров аттыг шин театрының төөгүзү-биле ол делгелге таныштырып турар.

«Репертуар болгаш пантеон» деп орус театр журналының бижип турганын ёзугаар алырга, ол театрның сценазынга баштайгы көргүзүглерни XVIII векте эгелээн. Астрахань хоорайның чурттакчы чонунуң 1797 чылда чизезинде «Хоорайның чурттакчыларының кылып турар ажылы» деп бижээн черинде өске профессиялар-биле чергелештир актёрнуң профессиязын база айыткан.

Бодунуң тургустунуп келгениниң бүгү үезинде, хоорайның ол театры чурттуң культура амыдыралынга улуг рольду ойнаан. Ол черге шөлүлгеге турган Н. Г. Чернышевский театрның дыка хөй актёрлары-биле таныш турган. Ф. Шаляпин Астраханьга 4 удаа келген болгаш түс черниң театрның сценазынга ырлаан. Шиниң кайгамчык актёрлары — В. Комиссаржевская, М. Ермолова, М. Савина болгаш оон-даа өскелер бо театрның сценазынга ойнап чораннар.

Хоорайга үндезилээн совет театрның тургустунарынга улуг салдарны С. М. Киров чедирген болгаш ону удуртуп турган. Чалбыыштыг революсчу, коммунист-ленинчи С. М. Кировтуң адын тургустунганының 170 чылын бо чылын демдеглээр ол театр чоргаарал-биле эдилеп чоруур.

БЕЛОРУССИЯ: экран шинчилеп тур

Социалистиг чарыш — кижизидилгениң күчүлүг чепсээ, чоннуң чогаадыкчы чоруунуң коску чижээ. Ону «Беларусьфильм» студиязының документалистериниң тырттырганы фильм-шинчилел бадыткап турар. «Таарымча чок Королёв» деп лентада фильмниң кол маадыры экскаваторщик — А. Королёвтуң социалистиг чарышты организастаарының чаа хевириниң дугайында саналынга ооң удуртукчуларының болгаш эш-өөрүнүң хамаарылгазының дугайын көргүзүп турар. Ажылчынның дидим, ёзулуг-ла чогаадыкчы саналын оларның чамдыктары изин-биле деткип, өскелери анаа-ла манап, а чамдыктары шуут-ла удурланып турар. Бодалдарының чөрүшкек болганы-биле кижилерниң хамааты мөзү-шынарының чамдык талалары, оларның хөй-ниитичи чоруу амыдыралга быжыкканы тодаргай көстүп келир. Чарышты организастаарының чаа хевири чамдык шаптараазыннарны эртип, социалистиг чарыш дугайында чамдык эрикжирээн бодалдарны сый шаап турганы, тиилеп үнер.

Кинотеатрларның экранынче үндүрген ол лента СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасхаатькан фильмнерниң Минскиге болуп эрткен конкурзунга дээре дипломнерниң бирээзи болган.

УЗБЕКИСТАН: бригадирден хамааржыр

Шаватскиниң хевек арыглаар заводунуң бригадаларының бирээзиниң удуртукчузун соланы — бүдүрүлгениң партбюрозунга шыгыы чугаага чедирген. Бригадада кушажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылгалар, дериг-херекселдерниң ажыл чок турупт арын болдуруп турар фактылар барын улусчу контролёрлар тодараткан.

Техниктиг хандырылга киадизиниң ажылдакчылары брактаан продукцияның көвүдеп турарын эскерип кааныдан ол эгелээн. Пос-таавы бүдүрүлгелеринден хомудаллар база кээп турар апарган. Ол бүгүнүң ... тодарадырын улусчу контроль белүүнге партбюро даасан.

Контролёрлар бүдүрүлгени шууштурулга айы-биле хынап эрткен. А. Худайбергеновтуң бригадазының ажылдап турар участогунга чедир технологияга чурум үрээшкиннери чок болган. А моон эгелээш-ле удазыннар үстүп эгелээрин хынаалда көргүскен. Улусчу контролёрлар бо бүгүнүң өөренип көрген: бригадир бүрүзү ... Коллективти удуртуп дургуулгалыг ажылдан Д. Шамуратовка администрация даасан. А хыналданың түңнелиниң дугайын контролёрлар ол бүдүрүлгениң өске цехтериниң ажылчыннарынга чугаалап бергеннер. Оларның дилээн ёзугаар мастерлерниң болгаш бригадирлерниң өөредилгезин экижиткен.

КИРГИЗИЯ: «Ажылчын эстафета» дузалажып турар

Бирги агрегатты эптээриниң түңнел кезээ Курпсай ГЭС-те эгелээн. Энергоблоктуң 200 муң киловатт күчүлүг роторун чогуур хуусаадан нйн катап эвээш үеде эптеп дооскан.

Гидротудугжулар-биле кады, «Ажылчын эстафета» чарыжының кол киржикчилери — ГЭС-тиң тудуунда киржип турар заводтарның специалистери база бар. Ындыг чарыштың ачызында ажылчын дүгүйнү болгаш статорну дүргениң-биле эптеп тургускан.

800 муң киловатт күчүлүг станцияның бүгү энергоблоктары беш чыл дургузунда ажылдап эгелээр. Республикага электри энергиязын бүдүрүп үндүрериниң ол дыка улгаттырар.

ЛИТВА: хууда салыышкын

«Нерис» деп дүжүткүр болгаш дүрген быжычал помидорнуң сортун өстүргени дээш авторнуң херечилелин кодээ ажыл-агый эртемнериниң доктору Ю. Мачиске тывыскан. Садоводство болгаш ногаа өстүрериниң талазы-биле республика станциязының ол эртем ажылдакчызының бежен ажыг дугаар ажылы-дыр. Помидорнуң ол сортун чүгле Литвада эвес, а өске-даа республикаларда, чамдык даштыкы чурттарда безин өстүрүп турар.

«Помидорларның хөй-хөй сорттарын өстүрүп үндүрген бис, ынчалза-даа силерниң өстүргеннер «Ричай» тергиндир»—деп, Чехословакияның Опава хоорайда ногаа өстүрер комбинаттан бижээн. Мачистиң сортунуң помидорлары мында гектардан-на 600 центнер дүжүттү берип турар. Болгарияның ногаа өстүрукчулери оон «Пивмуолий» деп өнчүт капустазын сонуургап турарлар.

(СЭТА-ның корр).

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалының амыдыралга боттандырары-биле Барыын-Хемчик районнуң партия организацияларының чугула ажылдарны кылып чоруткан. Ылангыя коммунистерниң, комсомолчуларының болгаш партия кежигүнү эвестерниң марксистиг-ленинчи, экономиктиг өөредилгезин экижидеринче, оларны куш-ажылга, хөй-ниитиниң херээнге ак сеткилдиг болур чорукка кижизидеринче улуг кичээнгейни салып келген.

Амгы үеде партийжи болгаш экономиктиг өөредилгеже 5 муң ажыр кижи хаара туттунган. Олардан 1129 кижи коммунистер болуп турар. Комсомолдуң политчырыдыышкынының, коммунистиг куш-ажыл школаларының, улусчу университеттерниң ажылын экижидер хемчеглерни алган.

Теоретиктиг семинарларда, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларында 200 хире пропагандист ажылдап турар. Оларның хөй нүрүүзү үрели болгаш доостаан дээди эртемниг, теоретиктиг билии шыырак, арга-дуржулгалыг кижилер. Дыка хөй пропагандистер хууда чогаадыкчы план ёзугаар ажылдап эгелээн. Ол чорук кичээлдерни программа ёзугаар теоретиктиг бедик деңнелге, солун эрттиреринге, дыңнакчыларга быжыг билиг бээринге дузалап турар.

Районда хөй чылда ажылдаан, арга-дуржулгалыг пропагандистер эвээш эвес. Оларга «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында Ш. Сат, Кызыл-Мажалыктың № 1469 орук-тудуг участогунда Э.-С. Бужугет, «Шекпээр» совхозта О. Куулар болгаш өскелер-даа хамааржыр. Дуржулгалыг пропагандистер кичээлдерни теоретиктиг бедик деңнелге эртирип, техниктиг херекселдерни, көргүзүг материалдарын билдилиг ажыглап келгеннер. Материалдарны түс черниң ажыл-ижи, амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар. Ооң түңнелинде дыңнакчыларның политиктиг болгаш экономиктиг билиглерни чедип алыр дааш сонуургалы улгаткан.

«Хемчик» совхозтуң парткому (секретары Д. С. Сарыглар), «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаялыг парткомиталы ... организациязы (секретары Д. Н. Саая) өөредилге чылын организастыг эгелээн. Мында семинарларның, школаларының кичээлдери чогуур үезинде эртип, дыңнакчылар озалдааштыын чок кээп турар. Ол ышкаш В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказында, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында, Кызыл-Мажалыктың № 1, 2 школаларында теоретиктиг семинарларның, политиктиг болгаш экономиктиг школаларының кичээлдери органызастыг эртип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин районга теоретиктиг семинарларга, политиктиг, экономиктиг өөредилгениң школаларынга, комсомол чырыдыышкынының бөлгүмнеринге өөренип эрткен, ону түс черниң ажыл-ишчилериниң сорулгалары, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң айтырыглары-биле холбап, чугаалажып ...

Т. ХЕРТЕК.

Хүннүң чаа чүүлдери

АЖЫЛ-ИШЧИ НАЙЫРАЛ

Донбасстың болгаш Кузбасстың ажыл-ишчи найыралының эстафетазы чылдар эрткен тудум-на улам быжыгып оraэ. Чартык чүс чыл мурнунда тургаш ышкаш, олар бөгүн база-ла социалистиг чарышче кыйгыржып, кереэни чарганнар.

Кузбассте «Октябрьская» шахтазының дагжылары-биле чарыштыг ажылдап турар коллективке — «Трудовская» шахтага өннүктерниң ажыл-ишчи чугаазы эгелээн. Бо коллективтерниң куш-ажылчы чедиишкиннери бот-боттарынга дузалажып турарындан чедип алдынган. Сибирьжилер Донбасста өннүктериниң арга-дуржулгазын боттарынга чедиишкинниг ажыглап, оларның хонуктада-ла муң тонна хөмүр-дашказып тывар аргазын өөренип алганнар. Куш-ажылчы чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле сибирьжилерниң дептилгелиг аргазын Донбасста ажыглап турар. Ындыг кады ажылдажылганың түңнелинде А. Полищуктуң удуртукан бригадазы улуг чедиишкинге четкен: коллектив чылда миллион тонна хөмүр-дашты казып тывар апарган.

Мурнакчыларга бүгү шахтёрлар, металлургтар, химиктер деңнежири-биле ажылдап турар. Донец областының ажыл-ишчилери чарыш дугайында керээ ёзугаар, чаа чылда 300 муң тонна хөмүр-дашты ... тывар ...

«Шын» шүгүмчүлээн соонда

КИЧЭЭНГЕЙДЕ АЛГАН

Эрткен чылдың ноябрь 26-да «Алдыы-Шынаада чүге кудулаанын?» деп эгелиг, Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында четпестерни илереткен чүүл парлаттынган.

Совхозта партком секретары Б. Ш. Дамбаның шүгүмчүлелдиг чүүлге харыылааны:

Ферманың ажылында четпестерни корреспондентиниң илередип турары бадыткаттынган. Ферма коллективиниң хуралынга солунда парлаттынган четпестерни эдериниң хемчеглерин алыр дугайында чугаалашкан. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилелея организациязы бо сүт-бараан фермазын кичээнгейге ап, мында тускай эртемниглерни болгаш партком кежигүннерни быжыглаан.

Сөөлгү үеде фермада байдал экижээн, сүт элбээн болгаш оон шыңары дыка экижээн.

ХОЛУМАКТЫГ СҮТ

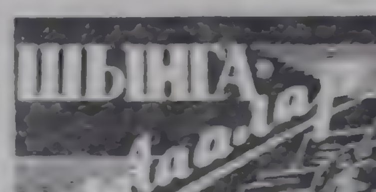

Кызыл-Мажалыктың чурттакчылары Чадаанадан сүт кээрин манап тургаш, садып алыр бис. Сүт-даа, сметана-даа келир. Ону садып алган кижи бажыңынга эккелгеш көөрге, сүттүң хөй кезин сүт холуп каан кылагар болгаш сүтзүг болур. Чамдыкта ол сүтзүг сүт ажыы бергеш келир. Сметанага база сүт холуп каан азаа бир сүт хевээр болгулаар

Бо бүгү четпестер Чадаананың сүт заводунда харыысалгалыг ажылдакчыларының харыысалга чогунда деп болбаар мен. Олар чонга садар продукцияның шыңаарынче кандыг-даа кичээнгей салбайн турары Кызыл-Мажалыктың чурттакчы чонунга садып турар сүттүң шыңарындан-на илдең.

1981 чылдың январь 21-де келген сүт шуптузу ажый берген болган. Ажыр хире хөй сүт-даа келбес, 10—15 хире бидоннар келир. Чамдыкта шак дона берген болур. Ону садыгжылар эриткеш, ам чонга садар. Сүттү эриткерге, оон мурнунда ажый бергени дорааң көстүп келир.

Чонга садар сүт продуктуларның шыңары мындыг кудуг болуп турарын Чадааның сүт заводунуң ажылдакчылары кичээнгейге алырын чурттакчы чон күзеп турар.

С. КҮЖҮГЕТ.

Барыын-Хемчик район.

КУРЛАВЫР ТУРДА-ЛА...

Мээң чуртум Баян-Кол — одар-белчиирлиг шаттарлыг болгаш даглардыг, оон ынай кол чүве—суттарар шөлдерлиг тараалаң чер. Ийе, тараалаң. Оон хөй дүжүттү ап келген бис.

Кара-Булунда-даа, Баян-Колдуң бодунда-даа хамык шөлдерниң барык-ла шуптузун суггарар. Ылангыя ол черлерниң суу белен катпас болганда, сугаар-даа катап суггарар болур. Кыжын база донаар эвес, бир-ле черден деже теп үнүп кээр, ол чайындыны шөлдерже булукталдырып-даа болур. Ындыг болганда, «Х Улуг хурал» совхозта шынгын улуг курлавырларының бары маргыш чок. Чайгы чаъс база оюп ...

Сөөлгү чылдарда бодувус-даа бажывыс-биле дүжүт албастай бердивис: Баян-Колдуң тараалыг арбыну-даа капустада-даа улусту магадаптактаан. Тарааның дүжүдү гектардан 3—4 центнер — чазын чашкан үрезин-не хире болур-дур. Оон уламындан Саян артындан картофель, өскээртен тараа болгаш даалган сөөртүр ужурга таваржып тур бис. Мал чемя база чедишпес. Сиген шөлдериң сиген кестинмес мындыг машина таптай бээзин, ээр-даар оржтап каапкан.

Совхозта чер ... кол агроном Ч. Монгуш холга алызы кургавынг. Чер ажылының культуразын бедидерин, суггарыг черлерни долу ажыглаары — тарааҗыларның ажылын организастаары оон кызымаанзан, инициативазындан хамааржыр болгай. Ынчангаш совхоз директору Х. Монгуш, партком секретары Т. Намчылак кол агрономдан негелдени күштелдирер, бо чылдан эгелеп чер ажылынче кичээнгейни угланттырар, өскээртен дуза дилээрин соксадыр болза эки.

А. САТ.

Кызыл район.

Совет амыдырал

РЯЗАНЬ КЫСТАРЫ

1912 чылда бижиттинген солун документини Рязаньның чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчызы С. Денисьев тыпкан. Подвязье суурнуң чурттакчызы тарааачын А. Сафонованың дилээн ук документиде айыткан болган. Ында бижээни: «Хоорайга чиик улаачы болуп ажылдаарын аңаа чөпшээрээр». Ол фактының солунга парлаттына бергени черле элдептиг болган. «Рязаньның амыдыралы» солун номчукчуларынга байырлалдыг өзу-биле мынчаар дыңнаткан «Сафонованың дилээн хандырарынга хоорай чагыргазы моондак кылбаан. Наргыс шагдаа чери база-ла моондактаваан. Сафонова дуун улаачылап эгелей берген».

Шаандагы ол дыңнадыгга хамаарыштыр тайылбырны кылып бээрин Рязань хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Чумакованы СЭТА-тың корреспондентизи дилээн:

— Бистиң амгы шапкын хүннеривисти өзүгаар алырга, ол дээрге, эртенгиы үеде болдунган боюушкун-дур. Ынчаарга херээжен хамаатылар транспорттуң кандыг-даа хевирин башкарарынга бистиң хоорай Совединиң күүскому база-ла моондак кылбайн турар деп бадыткап болур мен — деп, бодунуң тайылбырын Надежда Николаевна эгелээн.

Шынап-ла, Рязаньның херээженнери бистиң амгы хүннеривисте транспорт ажыл-агыйынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Чүгле Рязань хоорайда безин троллейбустарны 180 херээжен башкарып турар. Ол дээрге транспорттуң бо хевириниң хоорайда башкарыкчыларының үштүң бир кезии-дир. Ынчаарга транспорттуң эң-не эптиг болгаш камналгалыг хевири болур трамвайларны колдуунда херээжен чолаачылар башкарып турар. Чиик автомашиналарның — таксилер чолаачыларының аразында херээженнер база хөй. Чижээ, такси чолаачызы Т Сычева — хоорайда алдаржаан кижилерниң бирээзи: автомашинаны ол чээрби чылдарның дургузунда башкарып келген болгаш орук шимчээшкининиң чурумун чаңгыс-даа катап үреп көрбээн. Т. Сычева — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Пассажирлер аргыштырарының тергиин эки чолаачызы». Ону «ийи дакпыр миллионер» деп адап турар: ийи миллион пассажирлерни аргыштырарын хандырган.

Совет херээженнерниң, оларның аразында Рязаньның херээжен ажыл-ишчилериниң коммунистиг тургузуушкунга киржилгезин хамыладыр көөр болза, айтырыг улам солун болур. Америк хоорай чагыргаларының даргалары-биле (мэрлери-биле) ужуражып дээш бир катап Американың Каттышкан Штаттарынга чеде берген мен. Бистиң чуртувустуң амыдыралын сонуургап чоруур шинчилиг бир журналист менден мындыг айтырыгны парлалга конференциязының үезинде салган: уран-чечен эң баштайгы совет кинофильмнерниң бирээзин «Рязань чурттуг кыстар» деп адаан чүве болгай. А Рязань чурттуг кыстар ам канчаар амыдырап, чурттап турарыл?». Мен ол айтырыгга мынча деп харыылаан мен: «Ам оларны ескээр адаар — «Рязаньның кыс «бурганнары» дээр. Чүге дээрге, дайынның нарыг-дошкун чылдарында болгаш тайбың күш-ажылдың амгы хайнышкынныг хүннеринде оларның эрес-маадырлыг болгаш шыдамыккай чоруу дээш Рязаньның херээженнерин совет кижилер ынчаар бедии-биле хүндүлеп, үнелеп турар.

Коммунистиг тургузуушкунга Рязаньның херээженнериниң идепкейлиг киржилгезиниң, оларның эрес-шудургу күш-ажылының тодаргай хөй чижектерин Надежда Николаевна чугаалаан. Чижээ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады тудугжу А.Илларионованы ап көрээли. Амгы Рязаньның чаа тудугларының ортаа кезииниң шеверлел ажылдарын ооң шалыпчы бригадазының кежигүннери кылып күүсеткен. «Силуэт» деп фирманың чиңгине директору Ю. Сафронова амыдырал хандырылга албанының мастерлериниң хөй муң кижилиг коллективин мергежилдиг удуртуп турар. А медицина эртемнериниң доктору, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Дмитриева хөй муң бичии чаштарның амы-тынын камгалап, оларның кадыкшылын хандырып берген. З. Курицына — спорт мастери, ол парашют спортунуң талазы-биле делегейниң болгаш бүгү-эвилелдиң хөй рекордтарын чедип алган. Рязаньның маадырлыг херээженнерин шуптузун санаары-даа, адаары-даа берге.

Ынчалзажок база бир чижекти бодум көргүзүп. Надежда Николаевнаның чугаазынга немеп каайн. Н. Н. Чуманова чартык миллион чурттакчылыг Рязань хоорай Совединиң күүсекчи комитедин 18 чылдарның дургузунда чедиишкинниг удуртуп турар. Коммунистер ону СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегадынга соңгаан.

А. ТРОФИМОВ.
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ

Болгарияның Компартиязының чоокшулап орар XII съездизиниң аллары дээш болгар профэвилелдери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш материалдыг чарыгдалдарны эвээжедир дээш бүгү улусчу шимчээшкинни калбартыр деп инициативаны үндүрген.

Ол инициатива Болгарияның ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының кол өзээ болу берген деп, Болгар профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Г. Евгениев чугаалаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш камналга дээш демисел планныг онаалдаларны ажыр күүседиринче, продукцияның шынарын бедидеринче, күш-ажылды организастаарының [illegible] экижидеринче угланган чаа-чаа эгелээшкиннерни үргүлчү тывылдырып турар.

* * *

Акы-дунма чурттарның — Болгарияның болгаш Венгрияның ажыл-ишчилериниң бүгү талалыг чедиишкиннери Совет Эвилели-биле сырый демниг хөгжүлдешкинге болгаш кады ажылдажылгага үндезилеттинген деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БҮР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Венгрия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар-биле ужуражылгазынга медеглээн. Болгарияга ол найыралдыг албан хуусаазында ажыл-чорук кылып чораан.

Социализмниң акы-дунма чурттары делегей байдалының экижилер, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн уламчылаар, империалистиг күштерниң айыылдыг болалдарын ойтур шавар дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылыр деп, Д. Лазар харыы сөзүнге онзалап демдеглээн.

БЕРЛИН

Тракторларның күчүлүг дааш-дининди Герман Демократтыг Республиканың ховуш шөлдеринде кышкы түр оожургал үезиниң доозулганының медээзи болур. Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажылчыларыгери часкы тарылга кампаниязының мурнуу чарында чорудар эртеги кодээ ажыл-агыйы ажылдарынче кирипкен: минералдыг болгаш органиктиг чемишкилгелерни хөрзүнче топ турары ол. Чурттуң кодээ ажыл-агый ужар чүүлүнүн ужудукчуларының баштайгы ээлчегде ужуушкуннары доозулган. Олар хөрзүнче минералдыг чемишкилгелерни чаштырып, хоралакчыларлан арга-арыгдыг черлерни камгалаар ажылдарны чорудуп турар.

Агротехниктиг хуусааларны шыңгыы сагыыры — эки дүжүттерниң үндезини дээрзин эки билдингир, а ГДР-ниң үнүш ажылдыг ажыл-агыйлар ажылдакчыларының планнары бо чылын улуг: тараа культураларының дүжүткүрүн олар гектардан-на 42 центнер четирер сорулгалыг.

ХАНОЙ

Республиканың чыл бүру болур чечектер делгелгези ажылын Хошимин хоорайда доосхан, 11 муң ажыг хевирниң чечектерин анаа делгээн. Вьетнам чечек өстүрүкчүлериниң бурунгу уран аргазының чаңчылдарын өзүгаар янзы-бүрү өннерлиг композицияларны болгаш бодал-бодал чечектерни анаа көргүзүп салган. Чечек өстүрүкчүлериниң база куражыл-агыйларының болгаш кооперативтерниң бүдүн-бүдүн коллективиниң ажылын демдеглеп, эң эки дирик чечектер делгиирлеринге 600 чыгам шаңналдарны делгелгениң комиссиязы тывыскан.

БУХАРЕСТ

Бакэунуда химиктиг чемишчидилгелер комбинадында мочевина бүдүрер талазы-биле Румынияда эң улуг дээн фабрика ажыглаала кирген. Амгы үениң дериг-херекселдери-биле херээн ол чаа фабриканың күчүзү чылда 420 муң тонна мочевина бүдүрер. Бүдүрүлгени тудуп тургузарының үезинде мурнакчы технологияны ажыглааны ону тударының хуусаазын дыка кызырар арганы берген.

ПНОМПЕНЬ

Кампучияның эң улуг дээн Баттамбанг можузунга медицина пунктуларының четкизин тургузары доозулган. Улусчу-революстуг эрге-чагыргаының чер-чер органнарының сагыш салышкынының ачызында бүдүрүлгелерде, бүгү-ле албан черлеринде амбулаторияларны тургускан. Округтар төптери бүттары өмнелгелерлиг. Халдавырлыг аарыгларга удур тарыышкыннарны можуга чогуур үезинде чоруткан.

УЛАН-БАТОР

Моолдун Чөөн аймааның механизаторлары тарылгага идепкейлиг белеткени берген. Олар тракторларының 80 хуузун септеп апкан, кодээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын эрткен чылдаазындан мурназы белеткеп турар. Республиканың кодээ ишчилери бо чылын тараа культураларын 500 муң ажыг гектарга тарыыр сорулгалыг.

(СЭТА).

К А Л Б А К
Д Е Т К И И Ш К И Н

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиказа Ада-чуртун национал фронтузун тургузарын афган улус калбаа-биле деткип турар. Ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция төлээлекчилери, пуштуң аймактарының хоочуннары болгаш баштыңчылары, шажынчылар массалыг митингилерге болгаш хуралдарга барып, Апрель революциязының чаалап алышкыннарын камгалаар деп шиитпирлиг тура-соруун илергейлеп турар.

Афган найысылалдың болгаш Кабул можунуң патриотчу шажын төлээлекчилериниң Кабулга болган хуралы ол деткиишкинниң чырыткылаанчак херечизи болган. Ислам херектериниң талазы-биле кол эргелелдиң даргазы Мухаммед Сайд Афгани ол хуралга чүве чугаалап тура, Ада-чуртун Афганистанда тургустунуп турар Национал фронтузунуң чугула рольдуун демдеглээн. Империализмниң айтылгазып өзүгаар Афганистанның ажылчы мусульманнарын — кырганнарны, херээженнерни, чаш ажы-төлдерни өлүрүп турар контрреволюцияның кемниг үүлгедиглерин ол шиитпирлиг буруу шапкан.

Хурал киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалап тура, Афганистанның шажынчы кеееку ажылдакчызы Сайд Мухаммед Алишах Таваколи чурттуң шиит угланышкынның ислам шажын чүдүлгелиг мусульманнары төрээн чурттуң бөжүргалын хандырарынга болгаш хөгжүлдезинге дузалаар ук фронтунуң кежигүннери болурунга белен дээрзин онаалап демдеглээн. Ада-чурттун чуртта тургустунуп турар национал фронтузу Афганистан Демократтыг Республиканың национал болгаш патриотчу бүгү күштерин чаңгыс ааж кылдыр каттыштырар, ол чорук Афганистанның ажылчы мусульманнарының күзел-чүткүлдеринге таарышкан сорулгаларны чедип алырынга чугула фактор болур деп, санал бергеннер онаалап демдеглээн.

Ада-чурт фронтузун деткээн массалыг митингилер Кунар, Нангархар., Гор, Гильменд, Балх можуларга база болган.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын (КОПТЭ-ни) организастаар талазы-биле комиссияның ТК-зының пленуму ажылын мында доосхан.

Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң болгаш КОПТЭ-ниң даргазы Менгисту Хайле Мариамның сөзүлгү чартык чылда ук комиссияның ажыл-чорудулгазының дугайында отчёт илетгелин пленумнуң киржикчилери дыңнап, чугаалашкан. Идеологияның, даштыкы политиканың, экономиканың, кооператив шимчээшкининиң, национал камгалалды быжыглаарының айтырыгларын дугайты илетгелдерни, ол ышкаш өске чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары-биле КОПТЭ-ниң харылзааларын калбартырының айтырыгларын көрген.

Түңнел хуралга пленумнуң ажылының түңнелдерин үндүрүп, Менгисту Хайле Мариам чүве чугаалаан.

«Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас!», «Америк чаа ядролуг чепсекти, Пентагоннуң ажылдап кылып турары өлүмнүг өске-даа боо-чепсекти хоруур!» — бүгү диптерде тайбың талалакчыларының бөгүнгү негелдези шак ындыг.

Герман Демократтыг Республикада неделя санында үнер «Хорицонт» солуннуң плакады.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫҢ КОЛ УДУРЛАНЫКЧЫЛАРЫ

ПРАГА. (СЭТА). Америк империализмниң болгаш Кыдат гегемонизмниң реаксылыг эвилели бүгү-ниитиниң тайбынынга кол айыылыышкын болуп турар деп, Чехословакияның Коммунистиг партиязының неделя санында үнер «Трибуна» журналынга парлаттынган чүүлде айыткан. Ол эвилел ажык милитаристиг характерлиг болгаш Каттышкан Штаттар база Кыдат делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлырының кол удурланыкчылары болуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының даштыкы политиказының чогумчалыг ролюн делегейниң хөй-ниитизиниң калбаа-биле хүлээп көргени Вашингтонну дүвүредип турар. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин кошкадырынга Кыдаттың политиказын ажыглаарын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар. АКШ-тың болгаш Кыдаттың [illegible] нал-хостаалгалыг шимчээшкининге база удур угланган.

Кыдат бодунуң эвилээнде Американың Каттышкан Штаттары-биле сүлчээлежип тургаш, Пентагоннуң боо-чепсээн садып алырын болдап турар. Антисоветтиг болгаш антисоциалистиг фронтуну тургузар дээш Пе[illegible] [illegible] турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга удур дайыннарга [illegible] «Трибуна» журналдың чүүлүнге айыткан. Кыдаттың чагырыкчылары Каттышкан Штаттар-биле [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияның [illegible] Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның тайбынга [illegible] Пекин [illegible] турар.

[illegible] Каттышкан Штаттар болгаш Кыдат [illegible] турар чурттарның [illegible] оралдажып турар.

Кандаа-даа [illegible] турар Социалистиг Кубаның тайбынга [illegible] чурттарының аразынга улуг авторитеттиг Индияның даштыкы политикизин [illegible] угланышкынын Вашингтон болгаш Пекин база [illegible] турар.

Кыдат гегемонизмниң болгаш империализмниң [illegible] тывылар тодаргай херечилеп турар. Ынчангаш америк-кыдат айыылдыг эвилелге [illegible] улам-на идепкейжидери эргежок чугула деп, «Трибуна» онзалап демдеглээн.

СЪЕЗД ХАГДЫНГАН

РИМ. (СЭТА). Израильдиң Компартиязының XIX съездизи ажылын Хайфа хоорайга доосхан. «Фашизмниң ужелээшкининге болгаш айыылынга удур, тайбың болгаш демократия дээш, дең эрге дээш, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш демиселге чаңгыс эп дээш» дээр лозуң-биле ол эрткен. Израильдиң Компартиязының ТК-зын болгаш Төп контроль комиссиязын съезд соңгаан.

ИКП ТК-ның Чиңгине секретары М. Вильнер израиль коммунистерниң шуулганынга түңнел сөс чугаалаан. Идеологтуг, политиктиг болгаш организастыг айтырыгларга Израильдиң Компартиязының чаңгыс эптиг съезд көргускен. Израильдиң амыдыралынга ИКП-ниң салдары улам өзүп орар деп, ол демдеглээн.

БҮГҮ-КИПР КОНФЕРЕНЦИЯ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң демишиителиг партиязының (АКЭЛ-диң) Бүгү-кипр конференциязы анаа болган. Ооң киржикчилери партияның организастыг ажылын база парламент соңгулдаларынга белеткел-биле холбаалыг айтырыгларны чугаалашкан.

АКЭЛ-диң Чиңгине секретары Э. Папаиоанну ол конференцияга чүве чугаалаан. Политиктиг байдалда «соок дайынның» кара-булуттары база дагын хиргелип орарын ол демдеглээн. Чаа америк администрация бодунуң ажыл-чорудулгазын Совет Эвилелиниң адынга кыжанышкын-биле эгелеп, «делегей терроризмниге» ону хамаарылгалыг кылдыр бөргүзери оралдажып турар. Ындыг даап болдашкынның алыс сорулгазы — АКШ-та дайынзырак дембээрээшкин кампаниязын агартыры болгаш америк милитаристерниң боттарының нароолут күчүзүн улгаттырар дээр чүткүлүн деткиири. Барык Европаның девискээринге нейтронун бомбаны сайгара тургузарынга чөпшээрежир кылдыр Вашингтонну НАТО талазы-биле эвилелчилерин албадаары болур деп, ол айыткан.

АКШ-тың Вьетнамга кем-буруулуг үүлгедиглериниң, Чилиге, Иранга болуушкуннарның дугайын, ол ышкаш Кипрге фашистиг үймээн дугайын сагындыргаш, чогум-на харын америк империализм делегей терроризмниң организастап, акшаландырып, бүгү диптерде хаиныг өлүрүкчү реакцылыг езу-чурумнарны деткип турарын чүс-чүс чижектер херечилеп турар деп, АКЭЛ-диң Чиңгине секретары айыткан.

ЭДЧ: сорулгалар тодаргай

...Эләэн каш чылдар бурунгаар Мурнуу Уралга Киембай деп ниини казах сууржугаш турган. Ам ооң чанында Ясный хоорайның чурттакчыларының саны 40 муң кижи чеде берген. Чурттагданың хөй каът бажыңнары, школалар, эмнелгелер, Культура бажыңы ында туттунган. А ооң чоогунда — «Оренбург дат-дүгү» деп комбинадының кедергей улуг корпустары бедий берген турар. Ол дээрге —Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү акы-дунма социалистиг чурттарның дем-биле кылган эң улуг тудугларының бирээзи-дир.

Даг-дүгүнүң ыраалган удаазыны чымчак боорга, ону «даг хендири» деп адап турары таварылга эвес. Даг-дүгү — үлетпүрнүң хөй адырларынга дыка үнелиг чиг-эт болуп турар. Ынчангаш ЭДЧ-ниң чурттары Киембайның даг-дүгүн ажыглаар болгаш анаа даг байлаан болбаазырадыр комбинатты дем-биле тударын шиитпирлээн. Тускай эртемниглерниң санап турарын өзүгаар алырга, Киембайның даг-дүгүнүң курлавыры ам-даа 100 чылга чедер. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның хөй талалыг интеграция хемчеглериниң баштайгы планынга дүүштүр комбинатты социалистиг чеди күрүнелер дем-биле 1976—1980 чылдарда кол дуунда дерээн. Хөй талалыг дүгүржүлгеге дүүштүр акы-дунма чурттар — Болгария, Венгрия, ГДР, Румыния болгаш Чехословакия Уралдың ол чугула тудуунга машиналарны болгаш дериг-херекселдерни чорудуп берген.

1979 чылдың төнчүзүнде комбинаттың 250 муң тонна даг-дүгүн болбаазырадыр күчүлүг баштайгы ээлчээн ажыглаалга киирген. Ол хире күчүлүг ооң ийиги ээлчээн бо чылдың эгезинде база ажыглаалга киирген. Үлетпүрге чугула херектиг чиг-этти ам комбинат акы-дунма социалистиг чурттарга чорудуп берип турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге каттышкан социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының калбак программазының база бир чаа тудуу ажыглаалга кирген.

ЭДЧ-ниң төөгүзү 30 ажыг чыл болуп турар. Акы-дунма социалистиг кады ажылдажылганың экономиктиг хөгжүлдезинде хөй чедиишкиннер алдын үжүктер-биле демдеглеттинген: нефть дамчыдар «Дружба» деп чурттар аразының хоолайы, диптер аразынга газ дамчыдар 2677 километр узун дурттуг «Союз» деп хоолай, Винница-Альбертиршаның энергетика көвүрүү, Сибирьниң Усть-Илимскиде целлюлоза заводу болгаш өске-даа улуг тудуглар 60 чылдарда ажыглаалга кирген. Ол дээрге — социалистиг экономиктиг интеграцияның ажыглаалга кирген улуг тудуглары болуп, делегей социализминиң күжүнүң болгаш күчүзүнүң өзүлдезинге илиги берген.

ЭДЧ. Интеграция. Бо сөстер акы-дунма чурттарның хүч бүрү амыдыралынга быжыы-биле сиңнигип кирген болгаш оларның келир үеде планнарының чарылбас кезээ болган. Шынап талазы-биле чаа хевирлиг экономиктиг делегей харылзааларының чаагай принциптерин амыдыралга ол сөстер бадыткап турар. Кижиниң чаагай чоруу кол сорулгазы болуп турар ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чоокку болгаш перспективтиг айтырыгларын дем-биле шиитпирлээри аптиг болгаш ажыктыг болур дээрзин амыдырал тодаргай бадыткаан.

Принципиалдыг ол чүүл Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң бүгү ажыл-чорудулгазының үндезини болуп турар. Ол ажыл-чорудулгада онза черни социалистиг экономиктиг интеграция ээлеп турар. Социалистиг экономиктиг интеграцияның узун хуусаалыг программазы «социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын салгылажыышкын хөгжүлдезинге бодаарга, улам бедик чадаже көдүрер. Чижээ, интеграция дээрге, бойдус курлавырларын ниити ажыглаалга дем-биле шиңгээдип алыры, үлетпүрнүң улуг комплекстерин дем-биле тудары, бистиң чурттарывыстың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга хөй чылдарда планнаттынган кооперация болуп турар» деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Акы-дунма чамдык чурттарның болгаш дем каттыжылганың [illegible] чаа-чаа айтырыгларны тургузуп турар. Социалистиг тургузуушкунуң эң чугула участоктарын хаара туткан кады ажылдажылганың узун хуусаалыг бүдүн программаларын ынчангаш чогаадыры негеттинип келген. Одалга-энергетика болгаш чиг-эт баазазын калбартырын, машина тудуушкунун, кодээ ажыл-агыйны, аъш-чем үлетпүрүн, транспортту хөгжүдерин, чоннуң калбак хереглел барааннарын бүдүрерин ол программаларда айтып турар. Хөй талалыг интеграция хемчеглериниң ийиги планының үндезинин кылдыр ол программаларны ажыглааның онзалап демдеглээр херек. Социализмниң чурттары ол планның төлевилелин амгы үеде чогаадып турар болгаш бо чылдың чайынында Болгарияның найысылалы Софияга болур ЭДЧ-ниң ээлчеглиг сессиязынга чугаалажып көөр болгаш бадылаар деп турар.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде боттарының социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланышкыннарын социалистиг күрүнелер тодаргайлап турар амгы үеде ол планның ужур-дузазы дыка бедээн. Социалистиг экономиктиг интеграцияның калбак аргаларын уламна дээштиг кылдыр ажыглааны социализмче болгаш [illegible] [illegible] чугула [illegible] СЭКП [illegible] акы-дунма [illegible] турар.

Эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин бүгү чер болганга калбаа-биле ажыглавайн тургаш, хөгжүлдениң шапкын темпилерин чедип алыры бистиң амгы үевисте болдунмас. Ынчангаш эртем болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылгаже оны кичээнгейниң акы-дунма социалистиг чурттар угландырып турар.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин бо хүннерде акы-дунма социалистиг чурттарда база чугаалажып көрүп турар. Төлевилелде айыткан онзур-чаагай сорулгаларны чедиишкинниг күүседири чүгле Советтер чуртунуң эвес, харын-даа акы-дунма чурттарның күчүзүн улам улгаттырарынга чугула ужур-дузалыг болур.

«Бот-боттарынга ажыктыг садыг, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны социалистиг чурттар-биле бүгү талалыг калбартыр. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязын улам ыңай хандырарынга идепкейлиг киржир» деп, СЭКП ТБ-ның Төлевилелинде айыткан. Акы-дунма [illegible] чурттарның [illegible] [illegible] бо-дур.

А. ЯКОВЛЕВ.

(СЭТА).

ИСПАНИЯНЫҢ ХООРАЙЛАРЫ

Испанияның хоорайлары — Европаның эң бурунгу күрүнелериниң бирээзиниң байлак төөгүзүнүң болгаш культуразының демдээ-дир. Оларның бажыңнары — чүүл-бүрү хевирлерниң болгаш үелерниң эң-не янзы-бүрү архитектура хевирлерин көргүзүп турар.

Солагай талакы чурукта: Толедо хоорайда бурунгу дуган; оң талакы чурукта — Мадридтиң кудумчуларының бирээзинде амгы шагның бажыңы.

В. ЕГОРОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохроиказы

„ОНЗА ЧУГУЛА ДААЛГА"

«Онза чугула даалга» деп кинонуң тургузукчу-режиссеру, кол рольдарының бирээзиниң күүседикчизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Евгений Матвеев баштайгы көрүлдезиниң мурнунда мындыг тайылбырны бээр: «Бистиң кинобус кымнарның дугайындал? Бистиң аваларывыс, кадайларывыс, душтуктарывыс, угбаларывыс дугайында, чаптанчыг, коээргенчиг бичии оолдар болгаш уруглар дугайында кинолур. Дайынның кадыг-дошкун чылдарында олар каңны эзилдирип, тарааны тарып, ажаап, үрелдерни өстүрүп турган. Ол бүгүнү олар кижи шыдажыр арга чок берге байдалдарга кылып турган. Кырганнар, херээженнер, элээдилер ол хамык бергелерни канчап, чүнүң дузазы-биле ажып эрткенил? Ынакшылдың дузазы-биле. Төрээн чуртка ынакшыл үйтүнүлбес чок ажылдаар, аш-чуттуг ажып эртер арганы берип турган».

«Онза чугула даалга» деп ийи сериялыг, делгем экраннын, өңнүг уран-чечен фильмни СЭКП-ниң XXVI съездинге тураскааткан бүгү-эвилел көрүлдези эрткен воскресеньеде бүгү чуртка болуп эрткен. Кинонуң баштайгы көрүлдезин чурттуң 1000 ажыг кинотеатрларынга хары утда эгелээн. А режиссер Е. Матвеевтиң үстүнде сөстери кинога хирилделентада бижиттинген болгаш баштайгы көргүзүлгеге кыска тайылбыр болур. Кызылдың «Найырал» кинотеатрга баштайгы көрүлдеге дайынның, күш-ажылдың хоочуннары эалдылар боор келген. Тываның фронтуга белек чымлазының комиссиязының кежигүну чораан М. Б. Артас Ала-чурттуң Улуг дайынында немец-фашистиг эжелекчилерни ойтур шаап тиилээринге Тываның ажылчыннарының улуг дугайын амгы стратегиг ужар чүүлгени ужудукчулап чораан, ам ДОСААФ обкомунуң даргазы майор Ю. М. Камышев совет дайынчы ужар чүүлдүң хөгжүлдезиниң, чуртту камгалаарынга ооң ролюнуң дугайын чугаалаан.

Кинонуң көрүлдези болгаш хоочуннарның чугаалары улуг кижилерге сактышкынны доюлдуруп, аныяктарны дайынның кадыг-берге үезинде ада-иелериниң, өгбелериниң кадыг-берге амыдыралды чуртап эрткенин медереп билиринге дузалаан.

Сураглаан «Ил» деп самолёттарны бүдүрүп эгелээн авиазавод немецтерниң эжелеп кирип келген чериңден чурттуң чөөн талазынче көжер. Соолгу эшелонну үдеп чоруткаш, заводтуң бүдүрүлге начальниги Кириллов биле инженер Лунин машина-биле үнүптерлер. Заводтуң корпустарын буза тепсирин көрүп турар аразында немец танкылар бо бүзээлеп чедип келир. Аткаарлазы совет дайынчыларлыг машина кырынче Кириллов үнүп четтигиптер. А Лунин машина соондан маңнап, орда-ла танкының огу ооң орнунга кара доозунну бүргедир тургузуптар. Халаптыг дайынның тынышы ынчаар эгелээр.

Чаа черге көжүп келген заводка дериг-херекселдер, мергежилдиг ажылчыннар чедишпес, ынчалза-даа даалга чаңгыс: фронтуга чугула херектиг штурмовиктиг «Ил-2»-лерни бүдүрерин дайын мурнунда бүдүрүп турганындан эвээжетпес, а харын көвүдедир. А ооң кадында чаңгыс ужудукчу орар кабиналыг самолет дайзынга белен «чиш» болу бергени-биле кабиназын чаартып, адыкчы орар кылдыр эде дерип кылырының дугайында даалга база келир. Ажылчыннар, албан хаакчылар цехтерге ажылдаар черлеринге хонуп, шенелдеп ужудуушкуннарга херек аэродромнуң харын аштап, бүгү күжүн ажыл-херекче углаан «Бүгү чүвени фронтуга!», «Бүгү чүвени Тиилелгеге!» деп лозуң-биле ажылдап турган тылдың эрес-маадырлыг чорууп кинода ылаптыг көргүскен. Эптекчилер бригадири хоочун ажылчын Панченко белен апарган самолёттуң кабиназынга олуруптукаш, ооң лонжероннарын хынаар. Күш-шыдалы төнүп келгениңден анаа-ла медээ алып каар. Заводтуң директору В. Самойлов база кабиназынга олуп калыр.

Кинодан чаңгыс эпизод. Фронтуже чорудупкан самолёттарның ийиниң чаңгыс аай чылгактан үрелдишкинге таварышкан. Чылдагаанын сайгарып көөрге, заводка шын эвес кылып каан болур. Кара өжегээр ынчаар кылган бе азы частырыг бе? Тускай тургускан комиссия ол айтырыгны сайгарып эгелээр. Ук комиссияның хуралынга үрей кылышкын кылган слесарьны кыйгыртып кээр. Кирип келзе-ле, дайын эвес болза школаның партазында ам-даа өөренип орар ужурлуг бичии оол болур. Ону чүү дээш буруудадырыл? Могап-шылааш, туруп баксыраап калырган ээриил орнунга кадырбааның ээрип каапы дээш назы четпээн оолду канчап шиидерил? Цех начальниги, завод директору кижилерниң амыдыраар-чурттаарынга чогумчалыг байдалды тургуспааның, артыкка хөй ажылдадып турарын миннип, үрей кылышкын дээш буруузун кадарга онаарын диле... Кандыг-даа берге байдалдар турза, заводтуң коллективи фронтуга четчир санныг «Илдерни» берип, дайын мурнундаазындан 5—6 катап улуг бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

«Онза чугула даалга» чүгле эрес-маадырлыг күш-ажылды эвес, а дайын чылдарында тус-тус кижилерниң хууда салым-чолунуң, амыдыралының оруктарының дугайын төөгүп турар кино. Ол республиканың экраннарында үнүп эгелээн.

Кинонуң режиссёру Евгений Матвеев бо кинода кол рольдарның бирээзин ойнаан. Сергей Кириллов шыдамык, күштүг кижи. Кандыг-даа бергелерге ол торулбас, заводтуң директору апарган. Төрээн чурттуң чугула даалгазын күүседиринге бүгү күжүн бериптурар. Оон аңгыда рольдарда Людмила Гурченко, Валерия Заклунная, Александр Парра, Николай Крючков, Владимир Самойлов, Евгений Киндинов, Геннадий Юхтин, Фархад Исрафилов олар ойнаан. Сценарийниң авторлары Борис Добродеев биле Петр Попогребский. Роберт Рождественскийниң шүлүктеринге Евгений Птичкинниң аялгаларынга ырлар кинода онзагай аянныг дыңналыр.

М. СААЯ.

ЧУРУКТА: «Онза чугула даалга» деп кинодан кадр.

СҮМЕ-ЛЕ ХЕРЕК

Бо чылдың январь 22-де «Шынга» А. Араппорнуң «Иделгелдиң көрүжү» деп чүүлүн онза сонуургал-биле номчудум.

Ында бижээн, бистиң нелериңиң ышкаш не, Сержикмаа Оюновнаның ажы-төлүнче ынчээнгейи кошкап, арагаже суңгуга бээрге, оон уругларының амыдыралының дугайында чугаалааны өске-даа ындыг уруглар барын сагындырып келир чүве болду.

Ваня Мөнге дээрге багай эвес оол-дур ийин. Ол чүгле багай салдарлыг кижилерниң көгүлдезинге кирип бар чоруурдур. Анаа эш-өөрү дузалаан бе? Чамдыктары дузалаардан, харын багай чүвеже бүдүү чыгап, көгүдүп-даа турар, а бир чамдыктары ону кандыг-даа утка чокка кыжырып турар ышкаш-тыр. Мындыг өөреникчилер база турар-ла болгай. Ол кижиге хомудаанчыг болбайн канчаар. Ындыг-даа болза, чижи бодун туттунуп билир болза эки. Башкылар биске бодун эки ап чорууруң өөрезин турар болгай.

Ваняның өөренип турары класының башкызы Сан Сандиян ооле шоолуг кичээнгей салбайн барды.

Мөңгелерге таварышкан салым-хуу өскелерге база таваржып турары билдингир. Оларның чамдыктарының ада-иелери арагаже кире бээр бир-ле багай херекке чедирип турар. Ылаптыг «Блатной» дээр шолалыг оол ышкаш, бичии солдарны багай чүвеже көгүдер, кыс уругларның салым-чолунга шаптыктаарлар бо-ла тыптып кээр. Бо мындыгларда кичээнгейни чүгле ада-иелер эвес, өөреникчи уругларга база аажок сагындырып турар-дыр.

Башкылар өөреникчилерге кажан-даа багай чүве бодавас. Чүгле оларга эки-ле чүвени күзеп чоруурлар. Ындыг-даа болза, хайгааралы кошкай бээр таварылгалар бар. Чамдык таварылгаларда ада-иезиниң эрге-дужаалы-даа, арай хирелиг-даа өөреникчилерни эпчок байдалга чедирип болурун көрүп болур болгай. Ынчалза-даа башкы кижиге эртемнерге өөренип турары дээш четтирдим дээрден башка өске чүү дээ чемелээр боор.

Мен ортумак школаны чартык чыл болгаш доозар мен. Ол үениң иштинде хөй-ле эш-өөрнүң амыдыралын көрүп, кандыг башкыларга башкылатпаан дээр. Мен бодум хуумда бодап келиримге, мээн башкыларым ийиде кижизидикчилерим болур чүве-дир. Ынчангаш келир үеде бодум башкы болуп, келир чаштарның салым-чолунга болдунар-ла дузаны чедирикчээр мен.

Чечен ООРЖАК,
өөреникчи.

Чөөн-Хемчик район.

ФЕВРАЛЬ 17-ден 22-ге ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү сериязы. 10.10 — «Д. Шостаковичиниң үш прелюдиязы». 10.20 — «Кино аян-чорукчулар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50— Документалдыг телефильмнер программазы: «База бир шенелде», «Миргородтуң чер андарыкчылары». 15.45 — «Партбилет дугайында сөс». 16.30 — П. И. Чайковскийниң балеттеринден вальстар ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг симфониктиг оркестри күүседир. Дирижеру — А. Энгельберх. 16.50 — «Орус чугаа». 17.20 — «Амыдыралче путёвка». Москваның ПТУ-зунуң сургуулдарының болгаш доозукчуларының кежээзи.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Ленинниң партиязы — бистиң үениң угаады, алдары болгаш ыяты». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Руль артында».

МОСКВАДАН

19.55 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30 — Останкинонуң концерт студиязынга чогаалчы М. Алексеев-биле ужуражылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Карелияның хадыны». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Орус улустуң аялгалары. 19.15 — «Маадырлыг чорук». Чогаалчы В. В. Карпов дамчыдылганы эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — Чарлалдар. 20.00—21.30 — «Морзуктар». Телефильм. 2-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 10.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң концерти. 11.20 — Медээлер. 11.25—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.45—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедиң». Кинопрограмма: «Металл болгаш кижи», «Мергежилче орук», «Ужудуп турар Яков». 15.50 — «Революсчу плакат». 16.20 — «Объектив». 16.50 — СЭКП-ниң XXVI съездинге делегат. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Черноморгидрострой» тресте бригадир Н. А. Палийниң дугайында очерк. 17.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырлар [illegible] концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм «Шайба! Шайба!» 17.50 — Телемедээлер. 18.00 — «Хөй-ниитти амыдыралының эраны». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем дугайында». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы. 19.55 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. [illegible] концерти. 22.30 — 00.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. Ригадан дамчыдылга. Чапсарда — «Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.30 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 18.00 — «Горнистер, кырыылаңар!». 18.30 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлалдар. 18.50—20.35 — «Морзуктар». Телефильм. 3-кү сериязы.

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 10.10 — Делегей конкурстарының лауреады З. Шахмурзаева (скрипка) биле А. Гарин (гитара) ойнаарлар. 10.20 — «Билдингирдээ бол, эдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Сибирьнең болгаш Ыраккы Чөөн чүктеп». Кинопрограмма. 15.25 — «Ленинден өөренир». 16.10 — «Шыдыраа школазы». 16.40 — «Төрээн бойдус». 17.00 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Уругларга фильм «Электри кайнын кээп турары?» 18.05 — Чарлалдар. 18.10 — «Сылдыстардан атомга чедир». Телефильм. 18.25— Телемедээлер. 18.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездинге телептиг утказы». СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулардың чугаазы.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Кызыл болгаш кызылчылар». СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары А. И. Поживаев дамчыдылгага киржир.

МОСКВАДАН

19.55 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — «Документалдыг экран». Шүлүкчү Р. Рождественскийниң дамчыдылганы эрттирер. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.45—«Кара чаңгыс сонуургалдыг чүүл». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Цыбуля».

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырак болгаш чоок ыры». 19.45 — Чогаалчы С. Сартаковтуң чугаазы.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — 21.20 — «Завод». Документалдыг телефильм.

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 10.20 — «Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбыр. 11.05 — «Баштайгы базымнарындан». Документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 15.30— «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.20 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрдели ойнаар».

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Бүгү назынының дургузунда». Документалдыг фильм. 17.35 — Чарлалдар. 17.40 — Киножурнал. 17.50— 18.15 — Телемедээлер. 18.15 — «Челээш». ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. С.-М. Иргит дамчыдылгага киржир.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездинге утаушту». РСФСР-ниң [illegible] программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — РСФСР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш артист аныяктарының концерти ынааны. 22.35—23.25— «Эрмитаж». Орус уран [illegible]. Эрмитаж директору, академик Б. Б. Пиотровскийниң чугаазы. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.20 — Уругларга фильм. «Чедиден он ийиге чедир». Уран-чечен фильм. 18.35 — «Чылдың үелери». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тараачын кадыы». Уран-чечен телефильм. 19.40 — 20.15—«Коргунчуг ортулук». Документалдыг фильм.

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.10 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада оркестриниң концерти. 10.05— «Архитектура». Чурттаар тудуунуң дугайында. 10.35 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 12.05 — «Литературлуг беседалар». Шүлүкчү А. Сурков эрттирер. 12.50 — Бөгүн делегейде. 13.05 — СЭКП-ниң XXVI съездинге утку-тур. «Улуг номнуң эгелери». «Дилеп тывышкым». Онгу беш чыл дугайында. 14.05 — «Дириг амытаннар дугайында». Журналист В. М. Песков дамчыдылганы эрттирер. 15.05 — «Ыры биле кижи тудуш». 15.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.20 — Лириктиг концерт. 17.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак». «Крылья Советовтуң» Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлото» тиражы. 19.20 — Мультфильмнер программазы: «Адыг болгаш хенде чурттап турар амытан», «Саругсим» ортулук чурттуг сарбашкын». 19.40 — «ТТ-ниң экранында бир дугаар». «Хажыдышкын чок». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45 — Совет Армияның А. В. Александров аттыг академиктиг ыры болгаш танцы ыйн дакпыр Кызыл тугтуг ансамблиниң концерти. 22.15—23.50 — Спорт программазы: Бокска ССРЭ кубогу дээш. «Крылья Советовтуң» Спорт ордузундан дамчыдылга. Хаакка делегей маргылдаазы. Эр улус. 30 км. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Орёл хоорайның баянистер триозу ойнаар. 9.05 — «Будильник». 9.35 — «Совет Эвилелинге, бараан боор тур мен!» 10.35 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Беляничкова эрттирер. 11.20 — Музыкалыг программа: «Эртенги почта». 11.50 — «Кадээден дамчыдылга». 12.50 «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 13.20 — Чиик атлетикага Европа чемпионады. Гренобльдан дамчыдылга. 14.00 — «Изиг хар». Уран-чечен фильм. 15.40 — «Кино аян-чорукчулар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 16.40 — «Прометей». Мультфильм. 17.00 —«Даарта — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң маршалы В. Г. Куликовтуң чугаазы. 17.15 — Дайынчыларның чыгыын ёзугаар концерт. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Чайгы динмиржээшкин үези келген». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Останкино концерт студиязынга уран чүүл мастерлериниң концерти. 23.30 —00.00 — Хаак спортунга делегей маргылдаазы. Херээженнер. 20 км. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ДЗЮ-ДО

Спорттуң бо хевири бистиң республикада чоокта чаа сайзырап эгелээн. Ооң баштайгы эгелекчилериниң бирээзи самбо болгаш хостуг хүрештерге ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган болган. Ол хөй-ниити эгелээшкин-биле дзю-до хүрештиң баштайгы секцияларын 1977 чылдың төнчүзүнде органзастаан. Баштайгы үеде ол хүрешти бистиң республикада шупту-ла эки билбес болганындан анаа киржир күзелдиглерниң саны эвээш турган.

Оон соонда бир чыл эрткенде «Динамо» спорт ниитилелиниң хууда бирги чер дээш ажык маргылдаазы республика найысылалынга эрткен. Анаа ынчан дензи бүрүзүнге ийитин-не моге киришкен. Чогум ол хүрешти көргүзүп көөр дээш келген аныяктар Херел спорт залынга аажок хөй болган. Маргылдааны организастап эрттирип турган тренерлерниң кол-ла сорулгазы — дзюдону аныяктар ортузунга пропагандалап, оон аваангырлыкашпагай, чараш аргаларын көрүкчүлерге бараалгадыры турган. Ооң түңнели өөрүнчүг болган. Ону көрген оолдар оон соонда Иван Хураганның секциязынга бижидип ап, белеткенип эгелээннер.

Хөй-ниитчи тренер боду база арга-дуржулгазы байыдып, дзю-до хүрештиң ажыын бедик деңнелге тургускаш болгаш чогуур сайтыралды алган чурттуң аңгы-аңгы хоорайларында ажылдап турар бедик мергежилдиг тренерлерден барып өөренип, оларның үнелиг сүмелерин ап турган. Анаа чогаадыкчы көрүш, өзүп олган чүүлдерни практика кырынга ажыглап, секциязында оолдарынга дамчыдып берип эгелээн.

База бир чыл эрткенде дзю-до республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң спортчуларының аразынга сайзыраазы ап, дыка хөй динамочулар бо хүрешке хандыкшыып эгелээннер. Ол бир талазында оларның хүн бүрүнүң ажылында [illegible] бериш болур. Ынчангаш дзю-доның секциялары район бүрүзүнге ажыттынган. Анаа динамочулардан аңгыда күзелдиг оолдар база өөренип турган.

Эрткен чылдан эгелеп бо хүрешке «Динамо» спорт ниитилелиниң чүгле хууда бирги чер дээш маргылдаазы эвес, а харын команда талазы-биле чемпионады эртип турар апарган. Бо чылдың ындыг маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың Херел аттыг [illegible] залынга болган. Анаа 8 командалардан 60 ажыг мөгелер чемпион ат дээш хүрешкеннер.

Дзю-до хүрештиң эң чиик дензизи — 60 килограммга чедир [illegible] Сө-магалдайдан келген бирги разрядчы, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Александр Бай-Кара ук маргылдаага эки белеткенгениң көргүзүп, шупту оппаларын ажып эрткеш, 1981 чылда республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң чемпиону атты чаалап алган.

Аныяк, өзүп орар талантылыг мөге Далар-оол Лооваңның бистиң республиканың мөгелери эки билир. Ол хостуг болгаш самбо хүрештерге мастерге кандидат [illegible] Ол бо хүрештерге Тываның [illegible] мөгелерниң аразында кирип турар. Далар-оол дзю-дога база күжүн шенеп, эки көргүзүглүг болган. Ол 65 килограмм деңзилиг спортчуларның аразынга шылгараан.

Тес-Хем чурттуг бирги разрядчы Максим Дажываа 71 килограммга аваангыр-кашпагай, дидим хүрежип турган. бирги черже бүзүрелдиг-биле үнген. Кызылдың мөгези Владимир Гриневский 86 килограммга, оон командада эжи Николай Ставер 95 килограммдан аар деңзиге чемпион атка төлептиг болганнар.

Дзю-до хүрештиң дүрүмүн ёзугаар маргылдааның түлган чемпионун илередириниң ужуражылгаларын залга олурган көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер. Ында тыва хүрештиң [illegible] чүүл дээрге деңзи барымдаалавазы. 60 килограмм деңзилиг мөге 100 килограмм ажыгда деңзилиг спортчу-биле ужуражы берип болур. Бо [illegible] 74 килограмм деңзилиг бирги разрядчы Виктор Иргит биле 102 килограмм деңзилиг Николай Ставер олар түңнел ужуражылгага чедир чаңгыс-даа аштырышкын чок хүрежип келгеш, маргылдааның түлган чемпиону ат дээш хүрешке ийилээ ужуражы бергеннер. Чаңаа алыс черле аар деңзилиг Николай Ставер тиилелгени чедип алган.

Тываның Иштики херектер [illegible] командазы талазы-биле бирги черже үнген. «Динамо» спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун, тураскаалдыг вымпелин чаалап алган. Кызыл районнан келген дзю-доистер — ийиги, Өвүрнүң спортчулары — үшкү черлерни ээлээннер.

Дзю-до хүрешке Тыва АССР-ниң хууда ажык бирги чери дээш маргылдаазы удавас республика найысылалынга болур. Ындыг маргылдаа Тываның төөгүзүнге бир дугаар болуп эртер. Ынчангаш динамочулар ол маргылдаага чедиишкинниг киржир дээш амдыгаа белеткенип кирипкеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: болуп эрткен маргылдааның түлган чемпиону Н. Ставер хүреш үезинде.

Агаар

Бөгүн республиканың көзүп турар булуттар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Барыын чүкче утланышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 13—18 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас, эртенги шактарда биче бүргээр. Барыын чүкче утланышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 13—17 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кара кабинчиниң белээ» 9.30, 11.10, 13.40, 15.20, «Келир үениң дайынчызы» деп киноклуб 17.00, «Сазнашкынның эгези» 19.00, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Соолгу аңнаашкын» 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ференц Лист» 15.00, «Океанда кижилер» 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың №1) ТС—002[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 40 (11539) | 1981 чылдың февраль 18, среда | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Партия эге организациялары экономика болгаш культура тургузуушкунунуң мурнуку одуруунга чоруп, шуут-ла чон ортузунда ажылдап, партияның политиказын массаның чогаадыкчы чоруу-биле сырый холбаарынга, ажыл-агый болгаш идей-кижизидилгелиг айтырыгларны идепкейлиг шиитпирлээринге авангардчы күш боол турарлар. Олар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге болгаш ажылдың шынарын экижидеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге ам-даа идепкейлиг салдар чедирер, коллектив бүрүзүнге демниг ажыл-иштиң болгаш чогаадыкчы дилеп тывыышкынның байдалдарын тургузар дээш, кижилерни кижизидер, оларның ажыл-ижиниң болгаш амыдыралының байдалдарын экижидер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXV съездизинге онзалап демдеглээн.

Ол айтышкыннарны боттандырбышаан, сөөлгү чылдарда партия комитеттери тус-тус коллективтерде эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бедидер, бүдүрүлге чорудулгазынга болгаш өске-даа ажыл-херектерге оларның удуртулгазын, салдарын күштелдирер хемчеглерни ап турар.

СЭКП Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга болгаш өске-даа райкомнары мал ажылының тус-тус адырларында бригада парторганизацияларын немей тургузар, оларны быжыглаар, ажыл-херекке харысалгазын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ап келген. Чижээ, Мөңгүн-Тайганың совхозтарының он бир мал бригадаларының онунда бригада партия эге организациялары ажылдап турар. Олар көдээ ажыл-ишчилерниң күжүн партияның болгаш чазактың доктаал, шиитпирлериң боттандырарынче мобилизастап, оларның ортузунга политмассалыг, идей-кижизидилгелиг ажылды шудургу чорудуп келген. Районда бүгү коммунистерниң 52,8 хуузу көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар, а бүгү малчыннарның 19 хуузу коммунистер.

Бо-ла районнуң «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарының № 1, 2 хойжу бригадаларында партия эге организациялары (секретарьлары И. Сарыг-оол, С. Делгер-оол) коллективтерниң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, ажыл-ишчилерниң күжүн планның сорулгаларны күүседиринче мобилизастап, оларның ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды күштелдиргенинден кайы-даа бригада эрткен чылдарда бедик көргүзүглерни чедип ап, республиканың хойжу бригадаларының арзында чарышка тиилекчи болуп келген.

Оон аңгыда Кызылдың авиабүдүрүлгезинде, сүт комбинадында база «Тээли», «Большевик» совхозтарның Ээр-Хавак, Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларында, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде болгаш өске-даа черлерде партия эге организациялары боттарының коллективтериниң ёзулуг авангарды болуп, партийжи салдарны улам күштелдирген. Олар бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериниң, камналга чурумун күштелдирериниң планның даалгаларны күүседириниң, коллективти сырый каттыштырарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, идеологтуг болгаш политкижизидилгелиг ажылды бүгү талалыг күштелдирериниң айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ооң-биле чергелештир Чер ажылы кылыр, № 81, ЦЭС тудуг эргелелдери ышкаш улуг-улуг тудугжу коллективтерде, Каа-Хемниң совхозтарының хөй нуруузунда база Кызылдың аргы заводунда болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларының бүдүрүлгеге, ажыл-чорудулгага удуртулгазының деңнели чавыс, партийжи салдары кошкак, коммунистерниң саны эвээш болуп артпышаан. Ындыг четпестер чамдык автотранспорт бүдүрүлгелеринде база бар.

Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче, оларның организакчы болгаш политиктиг ажылының деңнелин үениң негелдезинге дүүштүр тургузарынче чамдык партия комитеттери ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком, СЭКП Тес-Хем, Өвүр райкомнары сөөлгү ийи чылдарда партия эге организацияларының ажылының дугайында отчёттарны чангыс-даа катап дыңнавааннар. А ол ышкаш партияның Тожу, Каа-Хем райкомнары эге организацияларның ажылының дугайында шиитпирлер күүселдезин четпес организастап келгеннер.

Бүдүүзүнде келгенивис төөгүлүг улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алыр шиитпирлерин болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың, оон баштайгы чылының планнарын боттандырарының чедиишкинин бистиң партиявыстың үндезини — партия эге организацияларының дайынчы шинээзинден база инициативалыг ажылындан улуу-биле хамааржыр апаар. Ынчангаш СЭКП хоорkому болгаш райкомнары партия эге организацияларынга удуртулганың деңнелин бедидер, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун сайзыраңгайжыдар, коллективтерге салдарын күштелдирер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр хүлээлгелиглер. Ооң-биле кады хөй эвес кежигуннерлиг эге организацияларның, бригада база цех парторганизацияларының, партбөлүктериниң дайынчы шинээзин, ролюн, ажыл-херекке харысалгазын бедидер дугайында доктаамал сагыш салыры эргежок чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 5 ХОНУК АРТКАН

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

№ 48 тудуг эргелели республиканың тудуг организацияларының арзында мурнанчы ажылдыгларның бирээзи. XXVI съездиге төлептиг ужуралыры дээш чарышка № 48 тудуг эргелелиниң коллективи 1980 чылдың түңнели-биле бирги черни ээлээш, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун алган. Эргелелдиң дыка хөй шевергекчи, бызаңчы бригадалары он бирги беш чылды бағай эвес эгелээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григоровичиниң, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи М. В. Сафронованың, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи, аныяк коммунист В. Б. Борбак-оолдуң болгаш М. Х. Арапчааның, В. В. Горбачевскийниң удуртканы бригадалар 1981 чылдың баштайгы айларында бедик темпилиг ажылдап турар.

Эргелелдиң бригадаларының арзында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Валентина Борбак-оолдуң бригадазы чоруп турар. Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгени ол бригада чыл эгезинде алган. Комсомолчу-аныяктарның бригадазы февральдың 16-га чедир 5, 9 муң рубльдың тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Ынчангаш В. Борбак-оолдуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы берген сөзүнге ээ болуп, съездиге уткуштур алган хүлээлгезин хуусаа бетинде алдарлыы-биле күүседип, ийи айның планныг онаалдазын боттандырган.

Коммунист А. Борбак-оол бригаданың күш-ажылын хүн бүрү чедимчелиг организастап, ажылды билдилиг удуртуп келген. Оларда кижи бүрүзү онаашкан улуг-хуузун күүседип дээш кызымак ажылдап турарындан бригадада күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү бедик.

Мурнакчы бригаданың шевергекчилери амгы үеде № 1 чуртталга бажыңының тудуунда шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУНТА: В. Борбак-оолдуң бригадазының кежигуннери: Р. Бараан, Н. Базыр, Д. Седен-оол, З. Баир, И. Өпей-оол. СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бригаданың хүлээлгезин күүседиринге өөр эвээш эвес улуг-хуузун киирген.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КАМАДА КҮШ-АЖЫЛЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. (Татар АССР). Хөй чүък чүъктээр автомобильдер бүдүрериниң Кама каттыжыышкынның ийиги ээлчээн бедик үнелээшкин-биле хүлээп алган. КамАЗ-тың тудугжуларының болгаш ажыглакчыларының СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң кол чүүлү хуусаа бетинде күүсеттинген.

Адырда эң улуг дээн автомобиль комплекизин тергиин кыска хуусаада тургускан. Тудугнуң мурнакчы технологиязы, дээштиг социалистиг чарыш аңаа дузалаан.

Баштайгы ускууш дой-довуракты тудуг шөлүнге казып үндүргенден бээр үр-даа үе эртпээн ышкаш кылдыр сагындырар-дыр. КамАЗ бөгүн — электроника-биле башкарттынар конвейерлер-биле идегелдиг тудуштурун холбаштырган эң улуг чеди заводтардан [illegible] лекс-тир.

Чурттуң чүс-чүс бүдүрүлгелери тудугга киржикен: ийи ээлчегниң цехтерин колдуунда Ада-чурт дериг-херекселдери биле чепсеглээн. Кайгамчык улуг дээн автобүдүрүлгени тургузарынга акы-дуңма социалистиг чурттар, капиталистиг күрүнелерниң каш-даа фирмалары [illegible].

Чеден национальдарның төлээлекчилери тудугга ажылдаан. КамАЗ туттунуп турда-ла продукциязын — янзы-бүрү бөлүктериниң шагда-ла ажылдап эгелээн дүрген чоруктуг күчүлүг улуг-биле чүък машиналарын болгаш самосвалдарны берип келген. Ол машиналар даштыкыда база суурткаан. Төлевилел күчүлериң [illegible] ныг хуусааларны мурнады [illegible] ап келгениниң түңнелинде немей он муң чүък машиналарын белеткээн.

Көдээ ажыл-агыйга ажыглаар чорбас, барбас чери чок чүък машиналарын ийиги ээлчегниң цехтеринге массалыг бүдүрүп эгелээр. КамАЗ долу күчүзүнге четкеш, хөй чүък чүъктээр 150 муң автомобильдерни болгаш дизельдиг 250 муң хөделдирикчилерни чыл бүрү кылып үндүрер. Ол чорук автомобиль паркының структуразын дыка өскертир болгаш ажыктыын бедидер. Дизель хөделдириикчилиг чүък автомобильдерни кылып үндүрери үш катап көвүдээр, а улам-на чиик өртектиг одаар чүүл чарыгдалы үстүк бир хуузу кызырлыр. ССРЭ-де чыл бүрү үндүрүп турар автомобильдерниң чүък сөөртүлгезин ниитизи биле бүдүн чартык катап немей өзер. Күчүлүг автопоездилер-биле чүъктерни [illegible].

КамАЗ — [illegible]. Чурттаарынга таарымчалыг квартираларлыг хөй каът [illegible] Каманың сүг хоьмбаазының кыдыынга [illegible]. Оларның шөлү [illegible] дөрт миллион дөрбелчин метр ашкан. Чурттаарлыг ажылчыны-биле кады кижилер амыдыралга таарымчалыг эки байдалдарны база алзып аар тудугжулар сагыш салган. Набережные Челныны болгандыр хөй адырлыг көдээ ажыл-агый зоназын тургускан, [illegible] комплекстер хөгжүп турар.

Февраль 16-да Каманың кайгамчык улуг автобүдүрүлгезиниң ажылдакчыларының, тудугжуларының, Набережные Челныныӊ ажылчы чоннарының маадырлыг болган.

Эш Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын чыыштаннар диңмиттиг, [illegible] часкаашкыннары-биле уткаан. КамАЗ-тың ийиги ээлчээниң бүгү киржикчилеринге Леонид Ильич чуректиң хандыындан изиг байыр чедирген. Ол байырлыг чагааны СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары Р. М. Мусин номчаан.

Бүдүрүлгениң төлевилел күчүзүн дүрген шиңгээдип алыр дээш бүгү күжүн салырын улуг тудугнуң мурнакчылары эш Л. И. Брежневке айыткааннар. Бо чылын чүък машиналарын бүдүрерин 20 хуу көвүдедирин, а автомобильдерниң 40 хуузун Күрүнениң шынар демдектиг кылдыр чорударын олар хүлээнген.

Н. СОРОКИН,
СЭТА-ның корр.

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ ПИОНЕРЛЕРНИҢ РАПОРТУ

Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазында Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры А. Покрышкин аттыг пионер дружиназы бодунуң ажыл-херектериниң дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур СЭКП обкомунга рапорттаан. Ында чугаалап турары болза:

Ыраккы район төвүнүң аныяк ленинчилери «Бүгү чурттуң пионерлери — Ленинниң херээнге шынчы» деп Бүгү-эвилел марыжынга киржип, партияның съездизин боттарының эки өөредилгези-биле уткуурун шиитпирлээннер. Отрядка чаңгыс-даа багай өөредилгелиг кижи турбазы — оларның девизи. Олар эртемнер бөлгүмнеринге болгаш спорт секцияларынга идепкейлии-биле киржип турар. РКСМ-ниң III съездизинге В. И. Ленинниң чугаазының 60 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээн.

Хандагайтының пионерлери бүгү-эвилелдиң «Живи, книга», «Малышок» деп операцияларга киржип турар. «Чечек» болгаш «Хүнчүгеш» деп ясли-садтарны шефке ап, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттерин аңаа көргүзүп, ойнаарактарны кылып берип турарлар. Дружинада күш-ажылдың херектери хөй. өөреникчилерниң күш-ажылдың бүдүрүлге бригадазы эрткен чайын «Коммунизмче оруk» совхозка 55 тонна сигенни белеткеп берген.

Дружинада интернационалчы чаңчыл быжыгып турар. Чыл бүрүде, пионерни төрүттүнген хүнү, май 19-та совет болгаш моол пионерлер найыралдың одаан кыпсып келген. Школада совет-моол найыралдың бүлүүнүн чыл бүрүзүнде чаартып турар.

Кызыгааржыларның аныяк өөнүктериниң болгаш милицияның аныяк өөнүктериниң штабтары доктаамал ажылдап турар. Хандагайты школазының аныяк спортчулары хостуг хүреш болгаш шыдыраа маргылдааларынга республиканың чаңгыс эвес удаа чемпионнары болган болгаш зона маргылдааларынга киржип келген. Республиканың школачыларының агитбригадаларының арзында көрүлдеге Хандагайтыда үргүларның «Отчугаш» агитбригадазы бирги черни ээлээш, бүгү-эвилел слёдунга киржир эргени чаалап алган.

Коммунистиг партияның XXVI съездизинге Хандагайтының пионерлери төлептиг ужуражырын СЭКП-ниң область комитединге бүзүреткеннер.

ТУРУМ КОЛЛЕКТИВТЕРНИ ТУРГУЗАР

«Шагонартяжстрой» трестиң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бүгү совет кижилер-биле бир деп, СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып хандыр өөренип көргеннер. Ол чугула документиде СЭКП-ниң XXV съездизиниң онгу беш чылда салган сорулгаларының канчаар күүсеттингенин түңнээн, харазының — он бирги беш чылда чуну кылаз чогуур [illegible] калбаа-биле чугаалажып көөрү-биле парлаан.

«Шагонартяжстрой» трестиң коллективи база-ла онгу беш чылда ышкаш чаа хоорайның тудуун бо чылын эгезинден бээр улам калбартып келген. 18-ки болгаш 20-ги кожуун черлер механизастаттынган [illegible] машиналарын тудугжулары монтаж ажылдыг организациялары-биле кады эрткен беш чылда 15 миллион ажыг рубльдың тудуг-монтаж ажылдары кылганнар.

Чаа Шагаан-Арыгда [illegible]

Ынчалза-даа «Шагонартяжстрой» трест ниитизи-биле эрткен беш чылдың планныг даалгазын күүсетпээн. Черле ынчаш трест тургустунганындан бээр чылдың-на кол фондуларны ажыглалга киирер. капитал салыышкыннарын долдур ажыглаарының талазы-биле даалгалар күүсеттинин көрбээн. Чижээ, Чаа Шагаан-Арыгның тудуу эгелээнден бээр амгы үеге чедир 40 миллион рубльдың тудуг ажылдары кылдынгаш турар турбуже, чүгле 17 миллион ажыг рубльдың тудуг [illegible] ажыглаан. Тускай [illegible] чартыы бээн ажыглаттынмаан тудуг ажылдарының кандыг [illegible].

Чаа хоорайның планнаттынган тудугларының чамдыызын ажыглалга киирткен-даа бол [illegible] турарын база айтыр херек. Чижээ, магистральдыг четкилери биле кады район котёльназын [illegible] культура [illegible].

Ол бүгүнүң чылдагааннары [illegible]

[illegible]

[illegible] чурттаарга бажыңнарын [illegible] көрүп турар.

Кижилерниң бедик бүдүрүктүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары биле оларны тудугларга-ла изиг аъш-чем-биле хандырар, кежер буфеттерни организастаар, столоваяларның ажылын экижидер хемчеглерни боттандырып эгелээн.

Бо чылын трестиң бодунуң базазының болгаш бодунуң ажылчыннарының чурттаар бажыңнарын, а ол ышкаш район котельназын, арыглал тудугларын, сүт мөөннээр тудугну болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирер ужурлуг. Салдынган сорулганы күүседири трестиң кады ажылдап турары монтажчы организациялардан улуу-биле хамааржыры билдингир. Чогум-на олардан бистиң айыттынган тудугларның ажыглалга кирери дыка хамаарылгалыг. Ындыг турбуже «Северовостокэлектромонтаж», «Сибирьтехмонтаж», «Востоксантехмонтаж» болгаш өске-даа эргелелдерниң участоктары ажылды дыка саадатпайн келгениниң дорт чугаалаар херек. Олар колдуунда-ла чаңгыс мастер болгаш үш-дөрт-ле ажылчыннардан тургустунган. Олар монтаж ажылдарын долу хемчээл-биле, чогуур хуусаазында кылып, хоозарын чедип шыдавайн турар. Бо дээрге «[illegible]монтаж» (М. А. Эйдлин) четпес [illegible]. Бир эвес айыттынган монтаж [illegible] бот-оруктар [illegible] Чаа Шагаан-Арыгга тургузар, оларның [illegible] тудуг [illegible].

Он бирги беш чылда «Шагонартяжстрой» трестиң болгаш Чаа Шагаан-Арыгның тудугжуларының мурнунда улам улуг сорулгалар салдынган. [illegible]

К. ЧОРЕБЕ.
«Шагонартяжстрой» тресте партбюро секретары.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

БЕРГЕ ШЫЛГАЛДА ТУРГУСТУНГАН

Мөңгүн-Тайга району 1980 чылда социалистиг чарыштың түңнелинден бооп чиге-даа. [illegible] кыш улуг бергелерни малчыннарга, ниитизи-биле ажыл-агыйларга таварыштырган. Белеткеттинген мал чемнери чаш хураганнарны, чаа төрээн хойларны баштайгы үезинде турзузу азыраарынга, байдал оон мурнунда чылдарда ышкаш турган болза, четчир турган ийик. Ынчалза-даа кыштың ырынай эгезинде районнуң левискээринге сөөлгү 15—20 чылдарда туруп көрбээн улуг хар дүшкен. Оон хараазындан олар-белчирлерниң хөй кезин хар-чертукке базырткан болгаш мал чемнериниң чарыгдалы мурнукузундан дыка хөй өскен база малдың ажаалдазын тежээлдезинге, малчыннарның амыдырал, культура хандырылгазынга улуг бергедээшкиннер тургустунган. Чижээ, «Мөген-Бүрен» совхозче эзээн үеде район төвүнден, республиканың оруk-харылгаа колдуунда узулген, машина-балгат ярыыннастаан чыдым турган. Чаазааның болгаш Хандагайтының оруk участоктарынга бульдозерлерни чорутканының түңнелинде идегелдиг харылзаа тургустунган. А малчын коданнарже [illegible] тап-арыглаар ажылдар чоруттурун кезээ-даа, чамдык [illegible] машина-техника ам-даа четпээн, мал чеми [illegible] сөөртүмес боол турар.

Кышты шээр мал канчаар ажып эртип турары? Бо талазы-биле байдал дүвүреттиг. Чамдык коданнарның чоогунда мал оъттаар [illegible] хар-чертук болгаш сай-даштыг өске чүү-даа артпаан деп билдир. [illegible]

[illegible] Совхозтарда 26000 ажыг баш төрүүр хойнуң чартыктан ажыг [illegible] ыин ооддаан. Хойнуң чаш төлүнден чилиг ам безин чүс ашкан. Районда хөй ооддаашкынның эгелээнинден бээр 430 ажыг хой ара салган азы өлүг турган төрээн. Улуг хой, өшкү [illegible] баш санындан хорамча база үстүнде санга чоокшулап турар.

Ындыг берге байдал турбуштунда келген турда малчыннарның, совхозтарның ниитиги [illegible] кандыгыл? «Малчын» совхозтуң кыштагларын кезиирге, барык шуптузунда эвээш-биле сигени кадаалларында ам-даа бар, сула, комбикормну савалап каап, бергип турар болду. Совхозтуң левискээринде 140 тонна сиген, 40 ажыг тонна көк-сула, 60 ажыг тонна комбикорм, Ак-Чыраадан сөөртүп чедирип алыр ужурлуг 300 хире тонна сиген саналтынып турган.

«Мөген-Бүрен» совхозта сиген-даа, комбикорм-даа чүгле 10—15 тонна-биле кызыгаарлаттынган, чогум-на мында мал боттарының дүгүн чулгуп [illegible] берген деп медээ келген. «Мөген-Бүрен» совхозтуң Ак-Чыраада 250 тонна сигени барзаа болза, ону бодунуң күжү-биле сөөртүп чедирип алыры [illegible]. Ол ышкаш «Малчын» совхоз база машина-техниканың болуунун ниитиге бе[illegible] хуваап ап шыдавайн турар. Оруk-харылзааның баксыраанны-биле машиналары кывар-чаар материалдар база чедир сөөртүнмейн [illegible]. Оон хараазындан совхозтарның малчын коданнар чоогунда [illegible] 1—2-ле ажыттынып турар.

[illegible] Хандагайтының болгаш Хаан Аршаазы, Кызыл-Хая [illegible]

[illegible] кызыны шалыпчы айын чарлазы. Район организацияларындан эгелээш совхозтарның ажыл-агый активинге, специалистеринге чедир кижи бүрүзүн малчын коданнарга быжыглаан, олар коданнарда байдал дээш малчыннар-биле деңг харысалгалыг. Ак-Чыраада чайын белеткээн мал чемин сөөртүрүнүң, немей хыыргынын кезериниң хемчеглерни ап турар. Дөржүлга станциязындан болгаш республиканың өске-даа ажыл-агыйларындан сиген, салап салып ап, сөөртүрүн СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң тускай хуваалдазы-биле чорудуп турар.

Мөңгүн-Тайга — агаар-бойдузунуң талазы-биле онзагай район. Чогум кыжы соок эвес даа болур болза, март—апрель—май айлар хат-кавыскы, шуурганныг болуру-биле улуг бергедээшкиннерни болдурбаск тургузуп келир. Ажы медээ биле районда хөй ооддаашкының кезик чаа ашкак. Өгүнүң сарлыктың, чылгының чаш төлүн хүлээп алырының үези база чоокшулап орар.

Моортан алгаш көөр болза, районнуң малчыннарының бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунда ам-даа улуг шылгалда туруп турар. Хөй-хөй малчыннар улуг-даа, чаш-даа малдың баш саның мөңгүн камгалап алыр талазы-биле карак чивейн ажылдап турар. Боттарының сүт-саанындан кылып алганы ааржыны комбикорм чарбалы-биле кады чуулап хайындырып, хоорлуур чем кылдыр малга берип турар хойжулар бар. [illegible]

М. САЯ,
«Шынның» корр.

Национально-краеведческий отдел

ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

М. ООРЖАК.
СЭКП обкомунуң партийжи организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

ЧУРТТУҢ ЭНЕРГЕТИКТЕРИНГЕ

ЛЕНИНГРАД. «Электроаппарат» каттышыышкын 110 киловольт күжениишкинге санаттынган элегаз изоляцияллыг үлеечи тургузугларны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол дериг-херекселдер соң мурнунда ажыглаттынып турганнарындан он катап эвээш шөлдү ээлээр, ажыглалының талазы-биле 3—4 катап ур үеде ажылдаар болгаш идегелдиг. Оон аңгыда бир онзагай чүүлү болза, чаңгыс бүдүрүлгеге долузу-биле бүдүртүнери болгаш шуут белен болдунары. Баштайгы ындыг дериглерни Новолипецкиниң металлургия заводунуң энергетиктеринге, Мосэнергонуң болгаш Ленэнергонуң подстанцияларынче чорудар.

ЧУРУКТА: чаа тургузугну эптеп кылырынга киришкен коммунистиг күш-ажылдың бригадазы. Солагай таладан: А. Марков, Н. Цунаев, Г. Матвеев (бригадир), А. Жуков, А. Фирсов, М. Степанов, В. Григорьев.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ДАШТЫГ-ООРГАНЫҢ ШОЛБАНЫ

С. МОНГАЛ.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын СЭКП Төп Комитединиң июнь, октябрь (1980 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин, анаа эш Л. И. Брежневтиң чугааларында түңнелдери болгаш айтышкыннарны, СЭКП Төп Комитединиң партияның XXVI съездизинге Төлевилелин ажылчы чоннарга пропагандалаар талазы-биле улуг ажылды районнарда пропагандистер, лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар чорудуп турар.

ӨВҮР. Районнуң ажыл-ишчилери партияның ээлчеглиг XXVI съездизинге күш-ажылчы белектерлиг уткуп чоруп...

БИСТИҢ КОРР.

Бай-Хаак сумуда аныяк коммунист Н. Алина эргелекчилээш ажыл-агый бараанның магазини Таңды райпозунда мурнакчы...

ЧУРУКТА: коммунист садыгжы Н. Алина.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Искра» совхозта чугула кампания — хой олудунуң ажылы чорup турар.

ЭРЗИН. СЭКП райкому, партия организациялары...

ЧҮГЕ ЫНЧАП БАРГАНЫЛ?

СПЕЦИАЛИСТИҢ БОДАЛЫ

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эргелелиниң начальниги.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш С. А. Донгакты шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунда партком секретары эш Самдан Алдаевич Донгакты Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың февраль 14.

Часка уткуштур

ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕР

Чурттуң ажыл-агыйлары часка хынамчылыг белеткенип турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «1981 чылда часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр көдээниң ажыл-ишчилериниң чорудуп турары комплекстиг агротехниктиг хемчеглери тарылга кампаниязын чедиишкиннииг эрттирериинге идегелдиг үндезинни тургузуп турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

СТАВРОПОЛЬ. Организастыг — беш хонук иштинде чазын тарылыр культураларны чаштырып доозарынга Ставропольениң механизаторлары белен. Крайның колхозтары болгаш совхозтары дөрт ажылдап кылыр херекселдерин, сеялкаларны септеп доосканы Анаа туруушкуннар болдурбазы-биле бүгү машиналарны ажылдаарынга белени ыяк хынап көргениниң соонда, шөлдерже үндүрер. Көрүлде комиссияларынга инженерлер, механиктер-биле кады дүрүжүлгелиг тракторисстерни, чаштырыкчыларны киирген. Ставропольчу тараажыларның хүлээлгези — гектар бүрүзүнден 24 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыры.

ВЛАДИВОСТОК. Эрткен чылын белеткээш, чаңгыс черге мөөнүнен төккен торф артынчызын Приморьениң мелиораторлары ажыл-агыйларның шөлдеринче ам сөөртүп турар. Бо үеде бээн ол органиктиг чемишчилгени миллион тонна чедир сөөрткен.

Крайга торф белеткелин, сөөртүрүн колдуунда кыжын чорудуп турар, ынчан малгаштыг черлерге техника чорупшыдаар. Ам механизастаан отрядтар каш он кежек черде ажылдап турарлар. Чемишчилгени чүгле эрги черлерде эвес, харын чаа мелиорастаан шөлдерде база төп турар. Ындыг черлерниң хемчээли бо чылын он муң гектарга көвүдээн.

РИГА. Латвияның мелиораторлары техника септелгезин графиктен дыка мурнады чорудуп турар. Ону бүгү бүдүрүлгелерге болгаш КМК-ларның боттарынга солуушкун фондузун тургусканының болгаш төп чүткел септелгениң органзастааныны ачызында чедип алган. Партияның XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир хөй ускуушттуг экскаваторларның 80 хуузун септээр деп мелиораторлар хүлээнген турган. Мелиорацияның өске техниказын республикада чылдың өттүр график-биле септеп турар. Күчүлүг солуушкун фондузунуң ачызында Т-100 дээн ышкаш тракторнуң капитал септелгезин чүгле 5-7 хүн иштинде кылып турар апарган. Солаан бөлдирлернин комплект бүрүзүнге магадылал паспортун бээрип турар.

БАКУ. Нефтечал районнуң Шаумян аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери авиаторларны хөөмчүн өнүктери дег үткүп алган. Бо ажыл-агыйның хөвей болгаш тарыа тарылыр бүгү шөлдерин авиация дузазы-биле ажылдап кылыр кылдыр республикада бир дугаарында тускайлаан шөл-дерге чемишчилгелер төгериинден ангыда көзээ ажыл-агый авиациязы мөнаа үнүштер хоралакчылары-биле демисэлди чорудуп турар. Сөөлгү чылдарда ажыл-агый хөвей бүдүрерин бүдүн чартык катап көвүдеткенинде, тараа культураларының дүжүдүн гектардан-на 20 центнерге бедиткенинде «чалгыныг чер ажылдакчыларының» эвээш эвес үлүг-хуузу бар.

Ужудукчулар колхозта самолёттар турар черлиг, харылзаа белдирлиг, бензин шыгжаар черлиг эки дериттинген баазалыг. Самолёт хондурар шөлдүң кыдыгларынга колхоз чемишчилгелер болгаш хораан химикаттар складтарын туткан болгаш оларже демир-орук шугумун шөйген. Баазада авиаторларга амыдырал хандырылгазын эки организастаан. Олар чаагайжыды туткан бажыңнарга чурттаар.

ВИЛЬНЮС. Литва колхоз «Риту аушрада» М. Шешкенуң бригадазы — республиканың мелиорация тудуунга бригада бот-орулга-чарылгазын нептередириниң эгелекчилери. Бригада хараганнар турарындан, траншеялар казарындан эгелээш эки жиктеп шөлдерниң баштайгы дүжүдү-биле дужаап бээринге чедир бүгү ажылдарны кылып турар.

Оларның үлегери-биле ынчаар ажылче Литваның дыка хөй тудуг-монтаж эргелелдери шилчээн. Ажыл-херекти ынчаар организастаарга, материалдар болгаш кылаар чүүл-биле хандырылгада четпестер үржүүнде анаа туруушкуннар дыка кызырлыр. Часкы тарылга эгелээже чедир ажыл-агыйларга 30 муң гектар культуржуткан оданнарны дужаар — ол дээрге эрткен чылдың чазынында турганындан бүдүн чартык катап хөй.

ТУЛА. Тула областың механизаторлары ажаап алыышкын техниказын плёнка-биле шыпкан цехтерде септеп турар. Бетон адагаштарны болгаш конструкцияларны өске чиик материалдар-биле солаан цехтерниң хаанларын болгаш дээвирлерин кылган.

— Эн-не кыска хуусаада 5 муң дөрбелчин метр шөлдүг 18 бүдүрүлге черлерин кылдывые — деп, Сельхозтехниканың область каттыжыышкынының даргазының оралакчызы Ю. Беловичев чугаалаан. — Өртек [illegible] ам мастерскаяларда чүгле тракторлар септеп турбус. Бо үеде 1300 комбайн белен.

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Л Е Н И Н Ч И УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

— Ленинчи партияның съезд бүрүзү Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинде төөгүлүг чугула үе-чада болуп турар. 60 ажыг чылдарның дургузунда совет улустуң [illegible] чедиишкиннери [illegible] улуг. Ол хире төөгүлүг кыска үениң дургузунда [illegible] чедиишкиннерлиг болурун капитализм кажан-даа, кым-даа чедип албаан — деп, Австрияның Компартия ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш АКП ТК-ның секретары Эрвин Шарф ПМА-ның корреспондентизи В. Трубниковка интервьюзунга чугаалаан.

Мөөчүлгедек хосталганы социалистиг тургузуг совет кижилерге хандырып берген болгаш оларның амыдырал деңнелин доктаамал бедидип турар. Капиталистиг делегейде хөй миллион кижилер ажыл чок турар амгы үеде коньистерге тавартышпас социалистиг экономиканың артык күштүг чүүлдерин делегейниң ажылчы чоннары улам тодаргай билип көрүп турар. Ажылдаар, өөренир, кадыкын камгалаар, хуузунда хостуг сайзыраар болгаш өске-даа эргелерни социализм совет кижилерге бижыы-биле хандырып берген чорук капиталистиг мөөчүлгениң байдалында ажылчы чоннарның демиселин күштелдирериинге идигни берип турар.

Социалистиг экономиканың өзүлдезиниң бедик темпилери болгаш улуг хемчээлдери хөгжүп орар чурттарның улустарының аажы-түрээги, хөгжүлдениң чорукту уттааарынга, хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруун оларның шилип алырынга үлегер болуп турар. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы делегейниң улустары-биле деткип, национал болгаш расисчи дарлалга удур боттарының демиселин күштелдирип турар.

СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазынга Совет Эвилели чайгылыш чок шыңгы. Өртемнейде тайбыңга ынак күштерниң идегели болгаш демиселин ол программа-биле сырый холбаалыг. Тайбың дугайында Ленинчи декретти хүлээп алган үелен сонгаар ССРЭ-ниң даштыкы политиказы тайбыңны быжыглаарынче бүрүн угланган. Ол угланыышкынны чүгле Советтер чуртунуң болбаза эвес, харын-даа бүгү делегейде миллион-миллион кижилер эзин-биле деткип турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле 1975 чылда Хельсинкиде болган Чөвүлел хуралы тайбың кожа-челбээ доктаамалыкчы принциптерни амыдыралга боттандырар дээш, Европа диите дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш демиселге чугула үе-чада болган. Ындыг болза-даа, Хельсинкиге айыткан оруктан чайладыр дээш империалистиг күштер чылдакты доктаамал дилеп турарын сөөлгү үениң болуушкуннары бадыткаан, империалистер ол соруунга-биле «Совет кыжаныышкын» дугайында дээр хоозун шуугаашкынны өскүдүп турар.

Ынчаарга ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар Европага база бүгү делегейге чавырлыышкынны ханыладыр, чаа дайын кыжаныышкынын чайладыр, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чорукун хандырар дээш доктаамал демисежип турар. НАТО-нуң дайын белеткелдери күштелип турза-даа, Совет Эвилели тайбыңга ынак политиканың үлегерин көргүзүп, Герман Демократтыг Республикадан чээрби муң солдаттарын болгаш муң танкызын база өске-даа дайынчы техниказын үндүрүп алган.

Чепсегленииишкиннерни эвлере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ тодаргай хөй саналдарны киирген болгаш чаа америк ракета-ядерлыг чепсекти Барыын Европага эккээр дээн НАТО-нуң шиитпирин күш чок болдурарын чедип алыр дээш шиитпирлиг туржуп турар. Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында Совет Эвилелиниң тайбың саналдары Европага база бүгү делегейге тайбыңның херээнге онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар, боо-чепсекти дүжүрер дээш, делегейге тайбыңны камгалаар дээш демиселге совет коммунистерниң ам удавас болур шуулганы чугула чаа салыышкынны киирер дээрзинге чигзиниишкин чок деп, Эрвин Шарф чугаазының түңнелинде демдеглээн.

(ПМА).

КОЛ МАГАДЫЛАЛ

ПРАГА. (СЭТА). Совет Эвилели-биле болгаш аңы-дүңмазыышкы өске-даа чурттар-биле интернационалчы харылзаалар Чехословакияның национал хосталгазының болгаш хамаарышпас күрүнелиг болурунуң база чехословак улустуң тайбың амыдырал-чурттаалгазының келир үеде-даа кол магадылалы болур деп, Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиктиг секретары Густав Гусак медеглээн. Партияның болгаш чоннуң кады эви Чехословак Социалистиг Республикада социалистиг тургузуушкун [illegible] политиктиг чөлеңгииже болуп, оон доктуг тургузуун хандырып турар деп Кладно хоорайга партия конференциязынга чуве чугаалап тура ол онзалап демдеглээн.

Сөөлгү үеде реакциялыг империалистиг бөлүктер боо-чепсекти база катап эндерик бүдүрүп, мессилдежиишкиннерни күткүп үндүрүп, тайбынзырак дембээрээшкин байдалын чидигледирип турар деп, Г. Гусак айыткан. Олар социалистиг чурттарны, хамыктың мурнунда Совет Эвилелин хоптап-нүгүлдеп туруп бергеннер.

САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). 1981—1985 чылдарда бүдүрүп үндүрер кылыгларны сайзыраңгайжыдарының программазын Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуушкун комбинадының специалистери ажылдап кылган. Саң программа башкарылгалыг станоктарны болгаш амгы үениң дерит-херекселдериниң өске-даа хевирлерин кылып үндүрерин бо беш чылда көвүдээр. Ол сорулгаларны чедип алыр дээш бүдүрүлгениң эртем-шинчилел баазазын калбарткан болгаш быжыглаан. Специалистерниң баш удур санап көргени ёзугаар алырга, тодарадып турган программаны 1985 чылга чедир боттандырганының түңнелинде бүдүрүлгениң арыг орулгазы ийи катап көвүдээр.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

КАНЬЕРРА. (СЭТА). Австралияның «Кантас эйруэйз» дээр ужур чүүл компаниязының ажылдакчыларының ажыл соксаашкынның уламчылавышаан. Чер кырының албан чөлерлериниң ажылдакчыларынга компанияның ужар составы база каттыжа берген. Штатка [illegible] кижи ажылдадыр [illegible] администрация саналын [illegible] ажыл соксадыкчылар негеп турар. Ужар чүүл компаниязының ээлери [illegible] лайнерлер эшпазын кызырганнар. Ол чорук [illegible] уржуун оон-даа [illegible] ап чыдар.

КРИШНАННЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Афган айтырыг» дижир чүвениң [illegible] гүстүнүп келгени дээш харысалга боттарының үүлгедиикчилерин боттандырарда Пакистанның шериг администрациязынга дээштиг Вашингтонга болгаш Пекинге чүм бир онаажыр деп, Индияның Компартиязының Национал чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнан медеглээн. Афганистанга Апрель революциязының соонда дарый-ла АКШ биле Кытат Пакистанның девискээрин [illegible] дайынчы чер кылдыр ажыглавышаан, афганистанга удур чарлаттынмаан дайынны өскүзүп үндүрген деп ол чугаалаан. Афганистанның болгаш Индияның улустары Вашингтон — Пекин өлекчи чорудуп турары агрессиялыг политиканың таламчыдан [illegible] мурнунда тургарын Индияның Компартиязы сагындырып турар деп Н. К. Кришнан айыткан.

БУЗУТТАКЧЫ, ООР МИНИСТР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Саң-хөө чурумун үреп, күрүнениң акша-херекселин оорлааны дээш Израильдиң шажын херектериниң министри Аарон Абу-Хацейраны буруудадып турар.

Шажын черлеринге ажыглаары-биле чалактын [illegible] хөй акша-херекселин шиңгээдип алганы дээш Израильдиң чиндине прокурору министрни буруудаткан. Ынчаарда Аарон Абу-Хацейра Рамле хоорайның мэри турган. Күрүне [illegible] оон мооң мурнунда база бурутталып келген. Хураалернің туларынга чарыгдаар кылдыр кордунген херекселдерни [illegible] кылып ап турганы суд чорудулгазының үезинде илереэн.

Израильдиң чазааның хөй саныг министрлери чоок мурнунда күрүне херекселин оорлап, самчыгдааны дээш шиитпирлеткени делегейге билдингир болгай. Израильдиң амгы министрлери күрүнениң акша-херекселин оорлап, даалыларын сойгалап илереткен материалдар Израильдиң болгаш даштыкы чурттарның парламентинге хөнар эвес көстүп кээп турар. Израиль чазааның министри Аарон Хацейра — оларның бирээзи-дир.

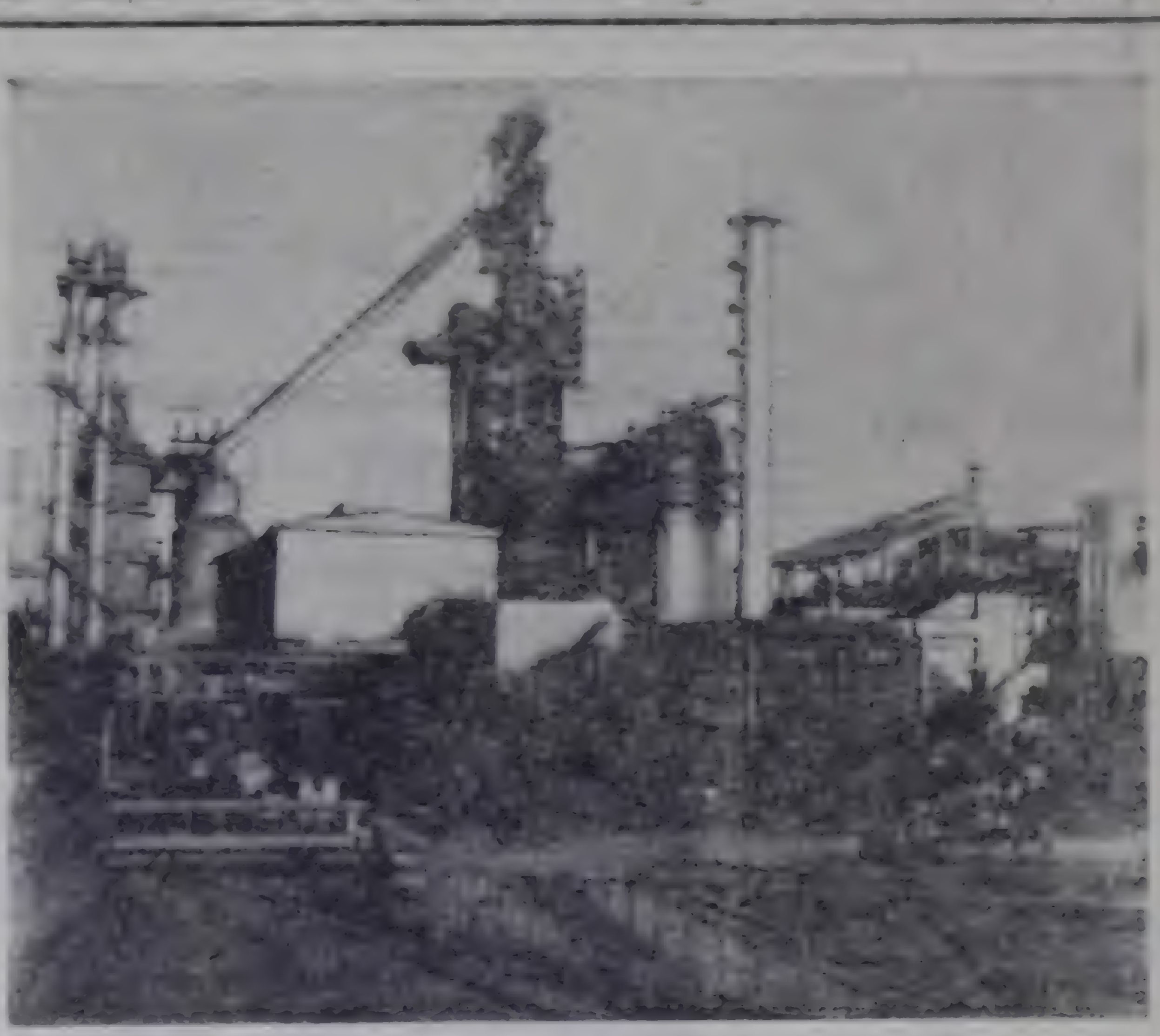

Бодунуң металлургия үлетпүрүн тургузуп алганы Алжирниң экономиказының төөгүзүнде чугула үе-чада болган. Чер ортузу далайның чоогунда Аннаба хоорайның чанында Эль-Хаджарның металлургия комбинады үлетпүрнүң өл азыраныың үндезини болуп турар. Алжирниң металлургиязының ол улуг комплекизи хөй талалыг кады ажылдажылганың чугула кезээ болган. Комбинатты дериириңге Совет Эвилели улуг рольду ойнаан. Комбинат бодунуң баштайгы чаңын 1972 чылда берген. Оон ээлчеглиг улуг суугузу эрткен чылын ажыглаалга киирген. Ону алжир болгаш совет специалистер кылган. Ам Алжир чыл бүрүде 1,2 миллион тонна шойну кемей алыр.

ЧУРУКТА: Эль Хаджарда комбинаттың домна ижи.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

ГАВАНА. (СЭТА). Антикубалыг [illegible] кубаның [illegible] Гаванада [illegible] «Гранма» солун [illegible] ап алыр [illegible] Кубаның [illegible] айтырган [illegible]

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛААЛЫ

БЕДИК ТҮҢНЕЛДЕР

БЕРЛИН. (СЭТА). Социалистиг чарышка садыг ажылдакчыларының чедип алган бедик түңнелдерин Герман Демократтыг Республиканың айыылдалынга болган байырлыг хуралга демдеглээн. Республиканың улус ажыл-агыйының каш хонук мурнуу чарыжында бодунуң профессионал байырлалын демдеглээн ол адырының 800 муң ажылдакчыларының эң шылгаранныларынга «ГДР-нин садыының алдарлыг ажылдакчызы» атты тывыскаарының дугайында дипломнарны байырлалдыг байдалда тывыскан.

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГА КАЛБАРГАН

ГАВАНА. (СЭТА). 1960 чылда Куба-совет найырал эвилели 3,5 миллион кижи киришкен бөрүк 60 муң хемчеглерни эрттирген оон ажыл-чорудулгазының калбарыышкынының көргүзүү-дүр деп, ук эвилелдиң салбырының Вилья-Клара можуга болган отчёттуг хуралынга Куба-совет найырал эвилелиниң даргазының оралакчызы И. Таланьес дыңнаткан.

Эвилелдиң ажыл-чорудулгазы чылдың калбарып орар деп ол чугаалаан. Оон коллективтиг кежигүннериниң саны өзүп, ажылдың чаа хевирлери болгаш угланыышкыннары тыптып турар. Эвилелдиң акыдуңмалышкы ийи улустуң найыралын улам ынай быжыглаарынче угланган ажыл-чорудулгазының политиктиг ажык улуг ужур-дузалыын ол онзалап демдеглээн.

Найырал эвилелиниң бо чылын кол сорулгалары — ийи чурттуң найырал ниити делгелериниң салбырларының болгаш оларның коллективтиг кежигүннериниң аразынга шуут харылзааларны быжыглаары куба аныяктарны эвилелдиң ажылынче улам калбак хаптыкшылары болур деп, Куба-совет найырал эвилелиниң даргазының оралакчызы демдеглээн.

БУУРАП ДҮШКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Империализмниң болгаш делегей реакциязының кава-даа каттышпастар [illegible] империалистиг оруктан дүжүп кээр дээш кара-сагыштыг бодалдары — ол шимчээшкинниң бедик идеалдарынга [illegible] чурттарның шиитпирлиг демиселиниң ачызында буурап дүжүүшкүнге таварышкан деп. Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать ВИА агентилелдиң айтырыгларынга харылап тура медеглээн.

Империализм болгаш реакцияның күштери сөөлгү чылдарда кава-даа каттышпастар шимчээшкинниң оон кол сорулгаларындан хөөрүлдүрерин, ону Совет Эвилелинге, Вьетнамга, Кубага болгаш улустарның тайбыңы база национал хамаарышпас чорук дээш империализм-биле чайгылыш чок демиселди чорудуп турар бүгү-ле күштерге удур угландырарын оралдажып, шимчээшкинниң чарылдырарын болгаш оон ажыл-чорудулгазын баксырадырын оралдажып келген деп, кава-даа каттышпас чурттарның даштыкы херектер министрлериниң Делиге дооскан чөвүлел хуралының дугайын чугаалап тура ол демдеглээн. Ынчалза-даа кава-даа каттышпастар шимчээшкинниң кол сорулгаларын даштыкы херектер министрлериниң дооскан чөвүлел хуралының түңнел документизинге чарып быжыглаттынган.

Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чорукту айтырыгларын политика талазы-биле таарыштыр бүгү талалыг шиитпирлээрниң эргежок чугулазын Дели чөвүлел хуралының декларациязында айыткан деп, Нгуен Ко Тхать медеглээн.

ЧАА АДМИНИСТРАЦИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк кескү политиктиг ажылдакчы сенатор-демократ Э. Кеннеди вашингтончу чаа администрацияның даштыкы болгаш иштики политиказын шүгүмчүлээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының талазынга чаа администрация улуг кужениишкиннер салыр бодалы бар бе дээрзиниң дугайында айтырыгларга хамаарыштыр хамыктың мурнунда кол саныш салып турар мен деп, «Бостон глоб» солунуң айтырыгларынга харылап тура ол медеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарның айтырыгларга кандыг-даа хамаарылгазы чок өске айтырыглар-биле холбаштырар деп, америк администрациязының удурткукчуларының кедерелип турар идеязының мугулайын моон-биле холбаштыр Э. Кеннеди айыткан. Өске айтырыглар-биле холбаштырар, шаалдалар дээр чүвеге удур мен деп, сенатор онзалап демдеглээн. Боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында кандыг-даа дугуржулганың Каттышкан Штаттарның национал айыыл чок чорукунуң эрге-ажыктарынга таарыжыр бе азы таарышпас бе дээрзиниң дугайында айтырыг болур деп ол чугаалаан. Стратегтиг боо-чепсектерни [illegible] хамаарыштыр Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны кызыгаарлаан. Каттышкан Штаттар Совет Эвилелинге «чыдыг дээш» чедирип турар ол дээрзиниң дугайында америк чазактың бедик албан-дужаалдыг чамдык төлээлекчилериниң бадыткалдарын база Э. Кеннеди буруу шапкан.

(СЭТА)

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: Уланчызы дараазында үнер...

Лениздат ном үндүрер черниң үндүргени «Ленинградчыларның он дааңар беш чыл планы» деп ном партияның XXVI съездинге Ленин хоорайының ишчилериниң коллективтиг рапорту болуп турар.

Чартык чүс чылды хаара тудуп турар репортаж үениң тыныжынга шондурган чуруктардан, солуннар чүүлдеринден, шүлүктерден болгаш телеграф дыңнадыгларындан тургустунган.

— Ийе, бо бүгүнү бистер чурттап эрткен бис, ол бүгү ам сагыш-сеткилде мөңгеде-биле артып калган — деп ленинградчы хоочун коммунист Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Петрович Виноградов, ол номну бодунуң намдарын катап номчаан чүве дег ажып көрүп олура чугаалаар. Бирги беш чыл планының директиваларын бадылаан ВКП(б)-ниң XV съездиниң делегады болур аас-кежик ачаа таварышкан турган.

— Совет гидроэнергетиканың эгелээни бистиң «Электросила» заводтарывыс болза, болгай. Ол муң, чээрби муң киловатт. А бо болза бистиң сөөлгү чаа машинавыс-тыр — бир миллион ийи чүс муң киловатт күштүг турбина — деп, металл заводунуң директору чорааш кижи «Электрофикация» деп очерктерде [illegible]

Ада-чурт бодунуң турбиналарын-биле хандырып шыдаваайн турган Волхов ГЭС-тиң [illegible] Ленинград [illegible] [illegible] бистер [illegible] Г. М. Кржижановский база М. И. Калинин [illegible]

[illegible] эгези болган. Оларның чаны [illegible] чурукта — үш чүс ажыг кижи «Кировчулар», бистиң [illegible] хову [illegible]

Баштайгы совет блюминг, баштайгы синтетиктиг [illegible] баштайгы чудук сөөртүрер, баштайгы атомнуг ледокол-тар... бо бүгү болза Ленинград индустриязының улуг бажың [illegible]-дыр. Октябрьның хоорайы дыка хөй аалдарның директорлары эгелекчизи турган. Эзинни ол ном чугаалап турар. Оон «Красный треугольник» болгаш «Равенство» фабриканың [illegible] бо беш чылдың [illegible] «Красный выборжец» заводу [illegible]

«[illegible]» Нева [illegible] төрүттүнген, ону бүгү [illegible] деткип, [illegible]

— Партияның XV съездиниң делегаттары бистер бирги беш чыл планын улуг [illegible]-биле бадылааныбыс сактып тур мен — деп Василий Петрович чугаалаан. — Ол планның салып турган сорулгаларын бистиң бүгү [illegible] сорулгаларывыска [illegible] ажылдап [illegible] [illegible] болгай — [illegible] Ленинград [illegible] беш чылдың [illegible]

[illegible] — [illegible]

«Үшкүзү бердинмээн» деп кино болза кинематографистерниң СЭКП-ниң XXVI съездинге бараалгатткан ажылы-дыр.

ТУРКМЕНИСТАН: Вишнялар чечектелип эгелээн

Кара-Калин районунуң бойдузу [illegible] турар. Ында Ел-Дере («Хат [illegible]») деп [illegible] чүве [illegible] турар. Оон [illegible] турар.

[illegible] бүгү девискээрден ол каштыг чылдың келген чүве дег кылдыр сагындырар. Шыргай аразында куннуң кадырлааш көрбүшчүк дээр, каас-[illegible] фазан-даа шыгырааш кынныр харлыг тайгалардан дужуп [illegible] көрбүк эрар-даа ынжи чанында ынай [illegible]. Аннаары хоруглуг ол черниң ажылдакчылары [illegible] [illegible] тайгаарап [illegible] эрлиг болганынга таарзынып турарлар.

ГРУЗИЯ: Ажылчыннар саналдаан

[illegible]

БЕЛОРУССИЯ: Кезээде мурнуку одуругда

[illegible]

Бистиң календарывыс

ХОСТАЛГАНЫҢ КЫЙГЫЖЫЗЫ

В. И. Ленинниң акызы А. Ульяновтуң камнап кадагалап чораан номнарының бирээзи ат-сураглыг немец шүлүкчү Генрих Гейнениң шүлүктерииниң чыынды болган.

Орус революсчу оон чүнү көрүп, билип чораанын?

Оон чогаалдары өлүм чок, ат-сураа оран-делегейде тарай берген.

...Гейне ады садыгжының өг-бүлезинге төрүттүнген. Бичиизинден-не ол Сервантестиң «Дон-Киходу» улуг хандыкшыл-биле номчуп, улустуң төөгү болгаш тоолчургу чугаа-ларынга ынак чораан. Ол сес харлыг турда, Наполеонуң шерии Германияже кирип келген. Оон-биле чергелештир француз революцияның идея-лары Германияга база тарай берген.

А. Ульяновту Генрих Гейнениң шүлүктери бедик чаагай идеяларже чалгыннап турган. Ыяңгыя ынакшыл дугайында шүлүктер оон чүтле амы-тынында сеткилиниң таалалы боол артпаан, а харын буржуазия-биле изиг дорулгаазының эге-одуу ыыгып турган. Буржуаз ниитилелдиң чүттүг базып А. Ульянов Генрих Гейнениң шүлүктеринден эрте чажынга-ла билип ап чораан, а оон соолгуннарда бижээн шүлүктери өзүлүг-ле бышкан, политиктиг поэзия апарган.

1827 чылда шүлүкчү бүгү-ле шүлүктерин чыгаш, «Ырлар ному» деп ат-биле парладып үндүрген. Ол номну ынчан он үш удаа парлаан. Ол шүлүктерде турушттуг эрес чорук, чымчак сеткил, бүтпээн ынак-шылдың кударалы сиңниккен. Шүлүктеринде ол кижиниң сагыш-сеткилиниң кандыг-даа талаларын уран-чечени-биле илередип көргүскен.

Г. Гейнениң баштайгы шүлүктеринде аас-кежик чок ынакшылдың төөгүзүн — үениң тыныжын көргүскүлээн, оларда кижи болгаш оон үе-шаа тода көстүп турар.

Буржуаз-феодалдыг Германияга оон шүгүмчүлелдиг хамаарылгазы доорту улам шын-

гыы, политиктиг апарган. Лириктиг шүлүк чогаалы сагыш-сеткилдиг илередиринге кызыы апаар орта шүлүкчү доорту прозаже шилчээн. «Оруктуң чуруму» деп чогаалында студент Гейне, сактырга, бүгү-ле чүве дугайын бижип турар ышкаш. Оон эң кол чүвени тодаралып алыры берге. Бойдуска ынакшыл. А кол-ла чүве — авторнуң боду, оон революсчу энергиязы болгаш хосталгаа ынакшылы.

Проза чогаалындан оон ниити ному «Ле Гран». Ук чогаалда француз революцияның идеязын алдаржыткан, ол номну чазактан айыылдыг деп көргеш, ынчан хораан турган. Француз барабанчы барабаны какпышаан, деп эрге болгаш хосталга дугайын шүлүкчү-биле чугаалажып турар...

«Бистер чүс-чүс чылдарда тургулаан хурээ-хийт буступ дүжүп, императорларының эрге-дүжүлгези дүжүр октаттынып турар кайгамчык үеде чурттап чоруур улус-тур бис»— деп Г. Гейне чугаалаан.

1830 чылда Францияга болган революция шүлүкчүнүң сеткил-сагыжын маңаашкынын хандырып шыдаваан. Истеп сурушкуннуң кадыг-берге өйүнде революсчу күзел-бодалдар-ның боттанышкыны берге турган. Гейне Германияны каг-каш, оон бодалы-биле алырга хосталганың болгаш демократияның чурту болур Францияже чоруй барган. Үжен чылдар үезинде Гейне политика болгаш философия темаларынга элээн каш номнарны бижээн. А кол-ла жанры шүлүк чогаалы боор артпышаан. Оон арга-дуржулгазы доорту байып, өзүлүг революсчу болгаш шүлүкчү болган. Оон чалбыыштыг революсчу-шүлүкчү болурунга, ол үеде Парижке чурттап турган К. Маркс-биле таныжылгазы кончуг дузалаан. К. Маркс Генрих Гейнениң шүлүктеринге аажок ынак, сонуурган турган.

1844 чылда Гейне өзүлүг бышкан, уран-чечен чогаалдарын бижиглээн. Ынчан ол политиктиг лирика — «Амгы үениң шүлүү» деп номну болгаш сураглыг шүлүглел «Германия. Кышкы тоол» деп чогаалдарны бижээн. Ол чогаалдарында Г. Гейне революцияның херээ дээш демиселдиң бирги одуруунда боол костүп келген.

Гейнениң өске чогаалдарындан «Германия» деп шүлүглелинде шүлүкчү эрги тургузуг... ниитилелдиң чаа алдарларын идип үндүрүп турар. Шүлүглелдиң идейлиг кол өзээ — бирги же — «Чаа ыры» болур. Ында чаа, шынныг делегейни — дарлал чок, чаа ниитилел тургузуун көргүзүп турар.

«Тараа болгаш розалар» деп эгеде кайгамчык овур-хевирин көргүзүп турар болгаш ол чогаал чырыткылыг келир үениң поэтиктиг символу боол турар. Коммунизм дээш демиселге ак сеткилдиг кижилерни ам-даа оруп кирип чоруур. «Германия» деп шүлүглелден «Чаа ыры» деп эгеде Г. Гейне деп-шилгелиг үзел-бодалы-биле Карл Маркска кончуг чоогун көргүзүп турар. Марксизмниң классиктери шүлүкчүде ол депшилгелиг чүүлдү эскерген болгаш үнелээннер. Ф. Энгельс «Германияга коммунизмниң шапкын хөгжүлдези» деп чүүлүнде Г. Гейнениң дугайында мынча дээн: «Генрих Гейне дээрге, немец шүлүкчүлериниң эң шылгаралгайларының бирээзи, ол дээрге бистиң одуруувусче каттыжып кирип келген политика талазы-биле быжыг турушттуг кижи, оон чамдык шүлүктери социализмни алдаржыдып алгап-йөрээп турар».

Хосталганың ынакшылдыг, кижилерниң ажыл-амыдыралында кайгамчык чырык-чаагай болгаш эрес-дидим, маадырлыг чоруктуң ырааажызы Генрих Гейнениң чогаалдары делегей литературазының алдын фондузунче мөңгези-биле кирген, оон чогаалдары өлүм чок.

В. ЧИЧИНОВ.

Кызылдың педагогика институдунуң орус болгаш даштыкы литература башкызы.

РЕПЕРТУАРЛЫГ БУЛУН

ААС-БИЛЕ ААЛ КӨЖҮРБЕС

Шоодуглуг көргүзүг

Ажылдаар оралында директор ынай-бээр кылаштап, таакпылап базып турар. Кижи ажик соктаар. Директор столга баргаш, караанын шилин кеткеш, хөй-ле саазыннар мурнунга салгаш, олуруп алыр.

Директор: Ам кайызы келчик ирги? (Эжикти дынааш соктаар)

Чаа, кириңер.

Агроном: (Кирип келгеш). Экии, директор!

Директор: Экии, эш агроном. Че, чүү дугайты келдиң. Дүрген то каап олур, ол-бо чер.

(Телефон кыңгыраар, тудуп алыр). Совхоз директору-дур мен. А хе-хе, экии Максим Монгушович, силерни дыңнап тур мен, дарга. Кылып тур мен, дарга. Дораан-на болу бээр, ийе, каш шак болгаш караңнадып чеде бээр мен. Максим Монгушович. Ийе-ийе, чагыыңар база белен. Чугаа турбас. (Трубказын салып каар). Көрбес сен бе, шуут ажыл кылдыртпастаан, балдыр сыктырбас, баш көдүртпес, сан-түн, хурал-суглаа дээш кулак амыратпас. Он баштыг, чүс холдуг турган болза, херек эвес дийин.

Агроном: Чер ажылының культуразын бедиитпес болза, хоржок, директор. Оон башка бедик дүжүт-даа алдынмас, беш чылдың хүлээлгезин-даа күүсеттинмес-тир.

Директор: Канчаптар мен ам, эш агроном, шырбанып-ла турар кижи-дир мен.

Агроном: Бар күштерни болгаш курлавырларны эртем өзүзү-биле шын ажыглавас болза, ол ажыл кажан-даа кылдынмас дийин.

Директор: Кылыңар-кылыңар, ол силерниң дорт хүлээлгеңер, чаар чемниер, алыр шалыңыңар-дыр.

Агроном: Бодумнуң бүгү-ле саныл-оналымны болгаш бодалдарымны киирдим. Ол силерге кандыг-даа чугаалажышкын чок чыдар-дыр.

Директор: Ох, кадек, ындыг ийикпе мон, уткан-дыр мен, ам чайым чогул, артен кел че, шиитпирлээр бис.

Агроном: Ындыг-дыр, дарга. (Үне бээр).

Директор: Бурган-на оршээзинем. Кандыг кончуг хөй культуралар бар апарды бо? Адырам, чер культуразы, бирээ, суур культуразы, ийи, чоннуң культуразы, үш, ажыл культуразы, дөрт, а бешти? А мал культуразы.

Суггатчы хүүрек туткан кылаштап кирип келир. Ол кызыл-давар, хопчуларын дөмей дизинге чедир даап алган боор. Директор эскербейн чугааланып олурар.

Директор: Адыр-адыр, канчалаа эки чоор. Чогум чүден эгелээр эки, че?

Суггатчы: (Элдепсинип, аксын кыскаш). Менден.

Директор: (Мендеп). Бо кайын келдиң, ашак?

Суггатчы: Бодуңар көрүп олур силер, дарга. Черден келдим. Каш борбак кижи карак четпес ховуга чеже караннаар. Күш четпес-тир бис, билдиңер бе? Кажан-чежен буга үндүрер, чалгып чылар хемнерни чая тудар улус бис, билдиң бе? Кандап чыткан тарааларны кажан-чежен земги бир... кылымал чүве болза... тьфу, угаанымны ытла чианнем, чү дээр чүве, бүглүүр-биле суггартыр улус бис, билдиң бе? Арат өзү-биле тараа суггарарын амгы үе өзүзү-биле кажан солуур чүвел, кара кайгамчык чүве-дир бо, билдиң бе?...

Директор: Че, чугааңар соксадыңар, ашак. Бөгүн чаа көржүп, билчип келген эвес бис, мынча дыка ыйыткаш, кангыткаш аан, чоор сен ону. Бүгүле чүве үелиг, бүгү-ле чүве хары угда тургустунуп келбес-ле болгай.

Суггатчы: Колхоз тургустунга-ла суггарыкчылап келдим, кара бажым харланып, кайгал бодум кырып келдим, билдиң бе?

Директор: Билдиңис, билдиңис. Аргалып тывар, өөренип көөр бис, че, чорудуңар, чай чок ор мен.

Суггатчы: Эх, чоруум кажан догуур ирги, човаам кажан төнер ирги? Бурай дээрге чүдүүрге-даа, кудук-чайык бербес-боор-дур. (Үне бээр).

Директор: (Боданып). Адырам, малчынга кудук, бирээ, суурга кудук, ийи, тараага кудук, үш, ой, кудук-ла кудук, суг-ла суг. Шынап-ла:

Куу дагның белинейден
Кудук касса үнмейн
канчаар.
Кускун кара ку..... (Эжик соктаар). Чаа, кириңер.

Инженер: Ат болган, дарга.

Директор: Чүү чүве?

Инженер: Тараа урелиңге четпес-тир.

Директор: Кожалардан кончуплаткай.

Инженер: Септелгени хүлээп албас-тыр.

Директор: Кол кижизиниң холун актаплаткай.

Инженер: Дүжүт база пат деп тур.

Директор: Бойдус чүдүлге билбес болганда канчаптар бис, ону!

Инженер: Директор-даа бергеир эвеспе он!

Директор: Кандыг?

Инженер: Аастыг!

(Төнер).

О. СУВАКПИТ.

Олег ШЕСТИНСКИЙ.

МЕҢЭЭ ЫНАН

Партия!
Сээң одуруунда базып чор мен.
Мага хандыр сени ырлаан солдадын чем
Шыдамыыңны,
күчүлүүңнү,
шиңмиңнин ам

Чырык чаагай чурттаалгамдан билип чор мен
Дайзыннарым мени тоду каргаар кылдыр,
Даштымдан-на
өөр хөөн чок болур кылдыр
Шуурган удур чаштынмайн,
чүрээм доген
Чурттаалгамны душкүүредир эрттинсээр мен.

Бүткүр-бодум ам-даа күштүг, аныяк мен.
Бүзүрелдиг чыдаң кылдыр меңээ ынан
Дайзын-биле сегиржип аар санымда-ла
Дазагалзап,
амы-тынымны бодаваан мен.

Дангына дег черим сенде, ынчангаштын
Тайып ушпайн,
тиилелгелиг базып чор мен.
Кызыл туктуң адаа-биле ынчаар чурттаан
Хымн ханып,
кежиим ол деп санаар-дыр мен.

Очулдурган М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ЧОРГААРАЛ ЫРЫ

Аялгазы Д. ШАКТАРНЫЫ. Сөзү В. САГААН-ООЛДУУ.

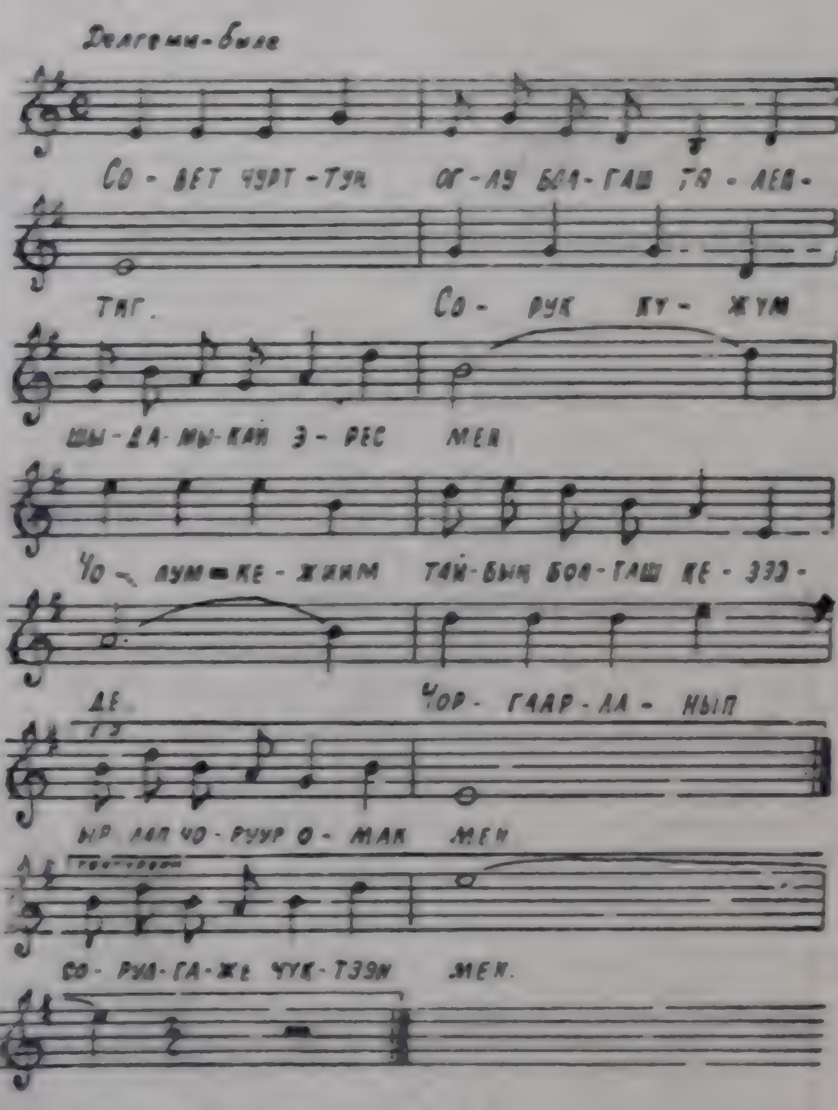

Совет чурттуң оглу болгаш
телептиг
Сорук кужум шыдамыккай
эрес мен.
Чолум-кежиим тайбың болгаш
кезээде

Чоргаарланып ырлап чоруур
омак мен
Аныы, малчын уктуг болгаш
кандыг-даа
Ажыл-иштен бергезинмес
белен мен

Алызындан чоошул болгаш
чурттаалгаа
Арыг шынчы сеткилимден
бодуун мен.
Эки чуртка өскен болгаш
чолумну,
Уран чүүлге, чогаалымга
...н мен.
Эчис шынны алгап-йөрээп
ырлаар деп
Улуг чаагай соруглагже
чүткээн мен.

С О Л У Н

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Самагалдай ортумак школазынга тыва улустуң ынак шиизи «Хайыраан ботту» көргүзүп чораан артистер-биле өөреникчилерниң ужуражылгазы болган.

Тыва баштайгы театрның тургустунуп келгениниң болгаш анаа «Хайыраан ботту» ойнап эгелээниниң дугайында эң баштайгы артистерниң бирээзи Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Монгальбин кончуг солуну-биле чугаалап берген.

Театрның болгаш шии чогаалының нарын тургузуглаарының дугайында болгаш рольдарны күүседирин режиссёр К. Сагды болгаш артистер Е. Кенденбиль, Д. Барыкмаа, А. Салчак олар чугаалап бергеннер. Олар артист болуксаарларга арга-сүмезин бергеннер.

Аныяк артист Александр Салчак сураглыг уруглар чогаалчызы Сергей Михалковтуң «Эзирик койгун» деп баснязын каттырынчыг, солун кылдыр номчааш, этюд деп чүл дээрзин уругларга тайылбырлап берген.

Алдарлыг артистер Владимир Монтальбин, Екатерина Кенденбиль олар «Аршин мал алан» деп шииден үзүндүлерни база көргүзүп бергеннер.

Артистер биле өөреникчилерниң аразында ужуражылга уран чүүлге сонуургалдыг, оон кижизидилгелиг ужур-утказын билип алырынга ажыктыг болган.

И. ТИРЧИН.

КАДЫКШЫЛДЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Бөлам уругларның хөй салбырлыг эмнелгезиниң баштайгы ээлчээзи Братск хоорайда ажыглаалга кирген. Ада-чурттуң болгаш даштыкыга бүдүрген аппаратура-биле дериттинген корпус — бичии уругларның эмнелге комплекизиниң улуг тудугларының бирээзи.

Комплекстиң девискээринде шиитпир эмнелге болгаш турум эмнээр чер ажылдап турар. Оларның аразынга харылзаа тудар чер адааның болгаш чер кырының чылыглаан оруктары бар. Кадыкшылдың ындыг эвес чаа тудугларын эрткен беш чылда Братск хоорайда ажыглаалга кирген. Эмнелгелерге немештир элээн каш аптекалар база туттунган.

М. СОВЕНКО,
СЭТА-ның корр.

АНЫЯКТАРГА ОРДУ

Ташкентиниң аныяк эртемденнеринге, специалистеринге болгаш студентилеринге тудуп берген чаа клуб оларның чогаадыкчы ажылының, харылзаазының коллективтиг өөрүшкүлүг болган. Аңаа ниитизи-биле чээрби муң хире кижи кээп турар.

— Күженишкинниг ажыл болгаш солун дыштаныышка — ол чаңгыс эп бистиң клубтуң кежигүннериниң доругу болган— деп, оон хүндүлүг президентизи, Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының академик секретары Т. Рашидов чугаалап турар.

Академиктиг болгаш адырлар ачының институттарының ажылдакчылары-биле гээди өөредилге черлериниң аныяктарының шинчилелдер кылырының планын чогааткаш, чедиишкиннерин боттандырарынга чаа клуб улуг рольду ойнаан. Республиканың бүдүрүкчү күштерин дүрген хөгжүдеринче угланган эртем программаларын боттандырарынга киржир чогаадыкчы бригадаларны клубтуң чанында тургускан. А күш-ажылчы хүннерниң соонда — клубка келгеннерге лекцияларны, шии, концерттер көрүлдезин организастап турар.

С. БАДЫКОВ.
СЭТА-ның корр.

СПОРТ

Стол теннизи: ЧАА АТТАР

Стол теннизиниң республика федерациязының шапналы дээш солун маргылдааны эрткен чылдан эгелээш чыл бүрүде доктаамал эрттирерин шиитпирлээн. Ук маргылдааның негелдезин өзүтаар аңаа ийиги разрядтан өрү мергежилдиг спортчулар киржир ужурлуг. Ынчангаш аңаа Тываның эң шыырак дээп теннисчилери барык шупту киришкен.

Оларның аразында аныяк спортчулар база эвээш эвес. Эң ылаңгыя эр улустуң аразынга болган спортчу демиселге Кызылдың үңү чок уруглар школазының өөреникчилери боттарының удурланыкчыларын удаа-дараа удуп ап турганнар. Ол школаның 7-ги клазының өөреникчизи 13 харлыг Лёня Саттың оюнун көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер.

Эр улустуң оюнун үш бө... турган. Бөгүн бүрүзүнге бирги, ийиги черлерни алган теннисчилер түңнел оюннарга киржир. Лёня Сат бодунуң бөлүүнге эрткен чылгы республика чемпиону, Тываның шыырак спортчузу Владимир Фунтиков-биле ойнааш бедик мергежилдиин көргүзүп, ону 2:1 санга удуп алган. Оон соонда ол Сергей Сасинни база тиилээш, чемпион ат дээш оюнга киржир эргени чаалап алган.

Стол теннизиниң федерациязының шапналы дээш шүүлдэ оюнга «Динамо» спорт ниитилелиниң төлээзи Сергей Сасин чүгле Лёня Сатка уттурган, чемпионнаан. А Лёня Сат-биле оон командада эжи 14 харлыг Сергей Ооржак олар ийиги, үшкү черлерни ээлээннер. Ынчангаш Тываның шилиндек командазының кежигүннери мастерге кандидат Анатолий Серен, бирги разрядчылар Николай Данчыыр-оол, Владимир Фунтиков, Руслан Мусаев олар бо удаада шаңналдыг черлерже кирбээннер.

Херээжен спортчуларның аразынга үңү чок уруглар школазының өөреникчизи Мира Ооржак — бирги, № 2 ортумак школаның спортчузу Виктория Чюдюк — ийиги, Оля Чамырыкпай — үшкү черлерни алганнар.

Ийилеп ойнаарының маргылдаазынга Анатолий Серен биле Владимир Фунтиков чаагыс-даа аштырышкынга таварышпайн, бедик мергежилдиин көргүскеннер. Болуп эрткен маргылдаа бистиң республикада аныяк, талантылыг теннисчилерниң өзүп орарын бадыткаан.

В. ЧАДАМБА.

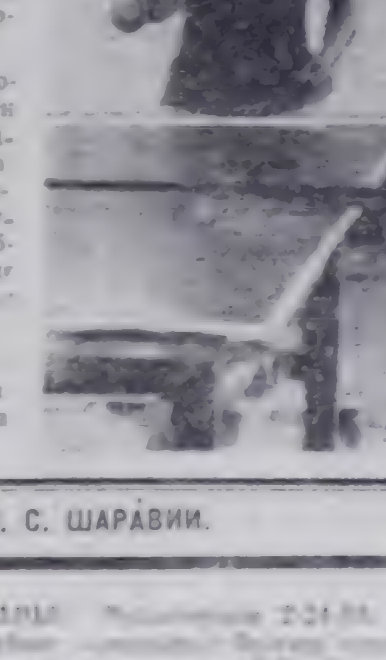

ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үезинде; эр улустуң аразынга чемпионнаан С. Сасин.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 10.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң концерти. 11.20 — Медээлер. 11.25—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.45—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма: «Мерге таала болгаш кижи», «Мергежилче орук», «Ужудуп турар Яков». 15.50 — «Революсчу плакат». 16.20 — «Объектив». 16.50 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Черноморгидрострой» тресте бригадир Н. А. Палийниң дугайында очерк. 17.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгүэвилел радиозунуң орус ырларының академиктиг хорунуң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм «Шайба! Шайба!» 17.50 — Темедээлер. 18.00 — «Хөйниити амыдыралының экраны». Дамчыдыышка. 18.30 — Теле-медээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем дугайында». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы. 19.55 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Гнатюктуң концерти. 22.30 — 00.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. Ригадан дамчыдыышка. Чапсарда — «Бөгүн делегейде».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.30 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 18.00 — «Горнистер, хамыылаңар!». 18.30 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлалдар. 18.50—20.35 — «Морзуктар». Телефильм. 3-кү сериязы.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге бысканн хар чаар. Барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 15—20 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас, эртенги шактарда биче бүргээр. Барыын чүкче угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 15—17 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Грантының уруглары» 9.30, 15.00, «Мээң амыдыралым — армия» 11.20, 13.00, «Санаашкынның эгези» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Океанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сагыш-сеткил талазы-биле күштүг кижилер» 15.00, «Дедир келир харылзаа» 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

1943 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу

Монгуш Сандакович
ЧАШ-ООЛДУҢ

мөчээни-биле холбаштыр «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш ажылчын комитези, кожээ Советтиң күүскому оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хайы кажыыдалын илереткен тур.

19.. чылдан бээр СЭКП кежигүнү, ...

Өдүрек Калзан-Кысовна
ТҮЛҮШТҮҢ

мөчээни-биле холбаштыр «Күш-ажылдың доскуу» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш ажылчын комитези, кожээ Советтиң күүскому оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хайы кажыыдалын илереткейлеп тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың 46-2. ТЕЛЕФОННАРЫ: ... 2-24-86, ... 2-20-21, 2-21-25, ... 2-19-35, ... 2-17-13, ... 2-21-75, ... 2-23-44, ... 2-25-47, ... 2-08-66, ... 2-21-11, ... 2-17-43, ... 2-02-22 ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың ...). ТС—00268

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (11540) | 1981 чылдың февраль 19, четверг | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

СОВЕТ НОМ: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказында февраль 16-да «Съездиден съездиже» деп ном-иллюстрация делгелгези ажыттынган. Оон экспонаттары Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң аразында ажыл-чорудулгазының дугайын тоогуп турар.

Хөй-хөй экспонаттар — номнар, альбомнар, фотодокументилер онгу беш чылдың түңнелдеринге, ажылдың шынарын экижидериниң айтырыгларынга тураскаадыттынган.

(СЭТА-ның корр.).

«Чүүден-даа артык үнелиг» деп документалдыг кинотоожунуң көрүкчүлеринге

Леонид Ильич Брежневтиң ЧАГААЗЫ

Эргим эштер!

Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары — дайынчылар, партизаннар, тылдың ажыл-ишчилери кезээде онмас алдар-биле шыптынган. Оларның маадырлыг чоруу чүс-чүс чылдарда уттундурбас.

Гитлерчи эжелекчилерниң үрегдээшкиннеринден чуртту катап тургузарының келдергей аар чүъгүн боттарының эгиннеринге шыдажып эрткен кижилерниң маадырлыг чоруу чоннуң ындыг бедик үнелээшкининге төлептиг.

Чүс-чүс хоорайлар ышталган бузундулар, чуурулган тууйбулар, сыйылган чээргеннер кылдыр үрелген турган. Социалистиг баштайгы беш чылдарның сураглыг тудугларын — бистиң алдаржаан заводтарывысты болгаш электростанцияларывысты гитлерчилер орнун чидир үрегдээннер. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге ажылчын күжү-даа, техника-даа чок турган.

Совет Эвилели харыксыраан, кошкаан, дедир дорайтаан, ынчангаш элээн каш он чылдарның дургузунда бези мурнуку деңнелинге чедир көдүрлүп шыдавас деп империализмниң лагеринге амырап турганнар. Биске чүгле дузаламчы бээриндэн эвес, харын-даа экономика талазы-биле таарымчалыг кады ажылдажырындан безин ынчаарда ойталааннар.

Ынчалзажок бистиң чонувус ол бүгү бергелерни бодунуң күжү-биле ажып эрткен болгаш социализмниң дайзыннарын ёзулуг-ла сотка олурткан.

Дайын үезинде илергейлээн ындыг маадырлыг чорук-биле совет кижилер партияның кыйгырыын ёзугаар ынак Төрээн чуртун катап тургузарының херээн холга алганнар.

Берге-ле турган, эштер. Кайы хире берге болганын ам боларлы безин чиик эвес-тир. Аъш-чем, чурттаалга бажыңнары, одаар чүүл, дериг-херекселдер, тудуг материалдары чедишпес турган. Үе база чедишпес болган: чурттуң айыыл чок чорууң болгаш амыдырал салгакчыларының чаагай амыдыралын дүрген хандырары негеттинип турган.

Миллион-миллион совет патриоттар тулчуушкунга кирген-ин-биле бир домей, ол бергелерни ажып эртеринче көдүрлүп үнгеннер. Кадыг-дошкун-даа болза, алдарлыг ол чылдар күш-ажыл фронтузунуң кайгамчык чеже маадырларын тывылдырбаан дээр! Ол маадырларның аттарын мөңгеге чедир сактып чоруур бис.

Дайынның чылдарында ышкаш, оларның идегелдиг чөленгиижи тыл — Уралдың, Сибирьниң, Казахстанның күчүлүг экономиказы, чурттуң чөөн талакы кезээнде заводтарга болгаш шөлдерге кижилерниң могаг-шылаг чок күш-ажылы болган.

Аңаа база-ла уйгузун чедир удувайн, тоттур чемненмейн, боттарын хайыралавайн турган. Ынчангаш тиилелге чедип алдынган. Кайгамчык улуг болгаш төөгүлүг тиилелге чаалап алдынган, эштер!

Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң дайын мурнундагы деңнели үш чыл дургузунда чедип алдынган. Совет улус бодунуң ленинчи партиязының удуртулгазы-биле чаа-чаа улуг ажылдерге үткүштүр бүзүреңдиг бурунгаар чорупкан.

Ол чылдарның ноступ көрбээн бергелерин, деңнелге чок улуг күженишкиннерин, ажылчы чоннарның массалыг маадырлыг чоруун, чедип алдынган тиилелгелерниң өөрүшкүзүн дайын соолундагы катап тургузуушкунуң киржикчилери, бистер кажан-даа утпас бис. Ынчаарга бүгү совет кижилер, ылаңгыя аныяк салгакчылар чурттуң дайын соолундагы катап тургузуушкунунуң өлүм чок маадырлыг чоруунуң дугайында эки билип алыр болгаш сактып чоруур херек. Кинодокументилер ол дугайын шынчы болгаш бүзүреңдиг-биле чугаалап турар.

Л. БРЕЖНЕВ.

САГЫЛГА-ЧУРУМ КАЯА-ДАА ХЕРЕК

Совет улустуң мурнунда салдынып турар чүгула сорулгаларны чедиишкининиг боттандырарынга сагылга-чурум болгаш организастыг чорук каяа-даа херек дээрзин СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленуму чугулалап демдеглээн. Ынчангаш бо айтырыгже партияның XXVI съездизинге бүгү-улусчу белеткелдерниң үезинде партия, совет, ажыл-агый органнары, хөй-нийти организацияларыы чогуур кичээнгейин салып, съезд мурнунуң социалистиг чарыжының негелделеринге киирген.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтери чурттакчылыг черлерге нийтиниң корум-чурумун экижидер, боттарының девискээрлеринде бүдүрүлгелерге күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш организастыг чорукту бедидер талазы-биле эвээш эвес хемчеглерни боттандырып, чогуур ажылдарны кылып турар. Ол бүгүнүң түңнелдери бедик культурлуг база үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарыштарның чыл түңнелдеринде тодазы-биле илереп турар.

Нийтиниң корум-чурумун быжыглаарынче Эрзин районнуң Мөрен кодээ Совединиң партия организациязы болгаш хөй-нийти-биле кады улуг кичээнгейин салып турар. Советтиң бо талазы-биле доктаамал комиссиязы, депутаттары, суурнуң херээженнер чөвүлели, улусчу дружина, агитквартиралар, профилактика чөвүлели, эш хуу суду ажылын дыка экижиткен. Идей-кижизидилгелиг ажылды бүгү талалыг чорудары-биле масса-политиктиг, культура-чырыдылгалыг ажылдарны, политиктиг, экономиктиг өөредилгелерни, чоннуң дыштанылгазын организастаарын экижиткен. Мындыг ажылдарның түңнелинде корум-чурум хажыдары кызырылган.

Сөөлгү чылдарда Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы, Бай-Тайга районнуң Бай-Тал кодээ Советтериниң девискээринде нийтиниң корум-чуруму элээн экижээн. Бо айтырыгны күүскомга, доктаамал комиссияларга болгаш чоннуң нийти хуралдарынга чугаалажып, боттуг хемчеглерни ап турар. Суурларның чурттакчылары үлегерлиг чурттаалга, корум-чурум дээш демиселде боттары идепкейлиг киржип турарындан ол суурларга аар кем-херек үүлгедии читкен, корум-чурум хажыдыышкыннары кызырлып турар.

Бир эвес Совет бүрүзү, оларның күүскомнары болгаш доктаамал комиссиялары үстүнде демдеглеттингеннерниң ышкаш турушттуг, доктаамал ажылдарны чорудуп, таварылга бүрүзүнге хамаарыштыр боттуг хемчеглерни соңгаарлатпайн ап келген болза, корум-чурум каяа-даа экижээн турар ийик. Тес-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарының чамдык суурларында, Кызыл, Ак-Довурак, Чадаана хоорайларда кем-херек үүлгедир, нийтиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар бар болуп артпышаан турары ол Советтерниң күүскомнарының, ол черлерде административтиг органнарның бо айтырыгны чедир шиитпирлевейн, олче чогуур кичээнгейни салбайн турарында.

Бистиң чонувус хоойлу-дүрүм сагывас, чурум үрээр, организас чок чоруктар-биле эптеш чок. Корум-чурум үрээр чоруктарга удур чоң санал-оналын көдүрүп, ындыг фактыларны эптежикчи ёзу-биле көөр хөөннүг чамдык эрге-чагырга органнарын, удуртукчуларны чидии-биле шүгүмчүлеп турар. Ынчалзажок ол шүгүмчүлелдерге хамаарылгалыг айыттынган четпестерни чайладыр хемчеглерни алыр ужурлуг Советтер, оларның күүскомнары «эскербейн» эрттирип турары канчап-даа таарышпас. Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл, Тожу районнуң Ий суурлардан ындыг чагаалар солунга парлаттынгылаан. Оларга адаттынган кодээ Советтерниң-даа районкүүскомнарның-даа талазындан харыы бербээн.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын хандырар, кем-херек үүлгедиишкиннерин болгаш корум-чурум хажыдыышкыннарын баш удур болдурбас хемчеглер дугайында директивтиг документилер, хоойлу актылары четчири-биле бар. Оларны амыдыралга боттандырарының арга-методтары тодараттынган. Партияның XVIII область конференциязынга Советтерниң болгаш эрге-чурум камгалаар органнарның адрезинге бо талазы-биле ындыг шүгүмчүлелдер база болган. Олардан боттуг түңнелдерни кылыры чугула.

Республиканың Кызыл хоорай, районнар, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ Советтери, оларның күүскомнары нийтиниң корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедиишкинин чайладыр талазы-биле боттарының девискээринге чоруттунган ажылдарны база ында бо талазы-биле байдалды СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң негелделеринге дүүштүр ханы анализтеп көөрү чугула. Оон алдынган түңнелдерни баримдаалап, чогуур хемчеглерни [illegible] кылгаш, амыдыралга турушттуг боттандырары [illegible] чурттакчылыг чер бүрүзүнге [illegible] ындыг сагылга-чурумну, үлегерлиг [illegible] хагалзылы бээр.

Корум-чурум [illegible] түң түңнелдерни чедип алыр тылээле, хоорай, суур бүрүзүнде хөй-нийтиниң [illegible] чер-чер Советтериниң [illegible] корум-чурумну [illegible] ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 4 ХОНУК АРТКАН

МУРНАКЧЫЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Сельхозтехниканың коллегиязы болгаш профэвилелдиң каттышкан комитеди «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдээ-биле 52 ажылдакчыны шаңнаан. Оларның шуптузу хуузунда чыл планнарын болгаш социалистиг хулээлгелерин күүсеткен кижилер болуп турар.

Чадаананың транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары Моңгуш Очур-оол, Сат Сарыг-оол, Кызылдың транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары — Михаил Смирнов, Василий Смелых, Туранның Сельхозтехника салбырында дарган Михаил Гаврилов, Кызылдың районсельхозтехкаттыжыышкынының электри монтажчылары Аркадий Окунов, Владимир Седин, Чаданының [illegible] Олег Базыр-оол, Самагалдайның районсельхозтехкаттыжыышкынының слесарылары Оюн Кунчуй, Чедер Дангыт болгаш өскелер-даа оларның аразында бар.

И. ОЛДЫРЕВ.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕК

Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозунда тараа комбайннары септээр Кузьма Сидорович Лифанов-ка баштаткан звено шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Звенонуң механизаторлары хову корабльдериниң септелгезин апрельдиң 30-ге чедир доозар планны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бурун күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Септекчилерниң сөзү ажыл-херектен карышпайн турар. Амгы үеде сөөлгү дөрт комбайнны септеп турар. Оларны съездиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-ке чедир белениниң шуптузунга тургускан турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

бөгүн «Шын» солун Күш-ажылчы алдарның тугун Тес-Хем районда «О. Шынаа» (директору Н. Балчый-оол, партком секретары С. Доңгак, кодээ Совет күүскомунуң даргазы С. Артына) совхозтуң хойжуларынга тураскаадып көдүрген.

Февральдың 16-га чедир совхозта 4501 хой төрээн болгаш олардан 4517 хураган чени алдынган. Хойларның-даа, хураганнарның-даа эмгелери эки, хорамча чок.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, малдың чаш төлүн бурун доруктуруп алыр дээш шуудургу ажылдаңар!

Кызылдың дааранылга фабриказында съезд мурнунуң социалистиг чарыжының бирги одуруунда бүдүрүлгениң хоочуннары мурнап чорул турар. Олар чүгле бүдүрүлге көргүзүглерин бедидип турар эвес, харын база боттарының мурнакчы дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларның дагдыныкчылары боол турар. Коллективтиң хоочуннарының бирээзи дааранықчы Галина Назаровна Хольшина СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур социалистиг хүлээлгезинге бо чылдың ийи айларының планының даалгаларын күүседири-биле кады аныяк дааранықчы Оксана Чоржелди бодунуң профессиязынга өөредирин хүлээнген. Дуржулгалыг мастерниң өөреникчизи Оксана ам тускай ажылдап, хүн бүрүнүң нормазын чүгле доллдур эвес, ажыр күүседип турар апарган. Галина Назаровна ийи айларның хууда планын күүседир дээш сөзүнге ээ болуп, съездиге болуунуң күш-ажылчы чедиишкинин бэлээлгадып турар.

ЧУРУКТА: аныяк дааранықчы О. Чоржел (солагай талазында) болгаш бодунуң башкызы Г. Н. Хольшина-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

Чурттуң экраннарынга үнүп эгелээр «Чүүден-даа артык үнелиг» деп [illegible] кинотоожуну СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан. Ол [illegible] совет [illegible] журналистерге парлалга конференциязы Москвага февраль 17-де болган. ССРЭ-ниң Күрүнекинонуң [illegible] Ф. Ермаш болгаш киноциклиниң тургузукчулары Документалдыг фильмнерниң төп студиязының чаа ажылы «Ада-чурттуң улуг дайыны» деп кинотоожунуң уламчызы кылдыр тургустунган деп айтып [illegible]. Дайын соонда баштайгы чылдарда чурттуң улус ажыл-агыйының катап тургузуушкунунуң болгаш СЭКП-ниң, Совет күрүнениң [illegible] тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказының дугайында тоогуп турар.

Кинотоожуну тургузарынга чугула черни ам Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда миллион-миллион номчукчуларының кайгап хүлээп көрүүшкүнүн алган «Катап тургузуушкун» деп ному [illegible]. Коммунистиг [illegible] күш-ажылдың үлегерин [illegible] турган хүннерниң [illegible] маадырлыг чоруун кинодокументалистиканың дылы-биле дамчыткан. Кинотоожуда хроника-документалдыг кадрлар, төөгүлүг болуушкуннарның киржикчилери-биле интервьюлар кирген.

(СЭТА-ның корр.)

ТЕМП ООЖУМ

Көдээ ажыл-агый техниказын часкы хову ажылдарынга белеткээр талазы-биле республика штабының үнүүшкүннүг хуралы Сарыг-Сепке болган. Аңаа Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының техника септелгезин канчаар чорудуп турарын чугаалашкан.

Районнуң совхозтарының техника септекчилери эрткен чылдың октябрь 1-ден февраль 10-га чедир 113 трактор септээр турган, 111-ин септээн. Оон ынай планда кирдүнгенинге 49 андазын, 32 сеялка, 21 культиватор чедир септеттинмээн. Ылаңгыя комбайн септелгези, өске районнардан эвес дээре арга [illegible] хире [illegible] болдур артпышаан [illegible] септээр турган 73 комбайннан чүгле 33-ү белен болган. Республиканың ортумак көргүзүүнден безин 20 хуу [illegible] [illegible]

[illegible] орук» совхоз комбайн септээр черни чүгле [illegible] белеткээн. Хары үгда үш комбайн септээр ол черни эрткен чайын-на белеткеп алган болза, элээн каш комбайнны септеп апкан турар ийик. А херек кырында беш комбайн планга чедир септеттинмээн. Көдээ ажыл-агыйның кол машиналарын септээри база хүүседээр кирдүнгениниң [illegible] оралдап турар. [illegible] совхозта байдал [illegible]-даа дора: планнап тургазынга 6 комбайн, 7 трактор, 14 [illegible], 12 сеялка эвээш [illegible]. Бо ажыл-агыйның удуртукчулары [illegible]

Техника септелгези

[illegible]

И. ОЛДЫРЕВ.

СЕМИНАР БОЛГАН

СЭКП обкому партия Кызыл хоорайкомунуң, райкомнарының пропаганда болгаш агитация база райкомнарның хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдистериниң эргелекчилериниң семинарын Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга эрттирген.

«Ам болур СЭКП-ниң XXVI съездизи-биле холбаштыр партия комитеттериниң пропагандазын болгаш масса-политиктиг ажылының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзайның «СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын пропагандалаар болгаш өөредир талазы-биле партия комитеттериниң сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы П. М. Самороковтуң лекцияларын семинарның киржикчилери дыңнааннар.

Идеология ажылдарын планнаарын улам ынай сайзырангайжыдар, улус өөредилгезин удуртуруң экижидер, культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажыл-чорудулгазын, күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер талазы-биле партия болгаш чазактың документилерин күүседир, чаңгыс аай политхүннерни эрттирерин сайзырангайжыдар дугайында илеткелдер семинарга болган.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак семинарның ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

«КЫЗЫЛ ПРОЛЕТАРИЙНИҢ» СОРУЛГАЛАРЫ

«Кызыл пролетарий» завод — демир кезер станоктарны кылыр талазы-биле делегейде эң-не улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Оон белеткээн продукцияны бүдүрүлге черлерин техника-биле эде чаартырының, бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугула [illegible] болуп турар.

[illegible]

А. ЛЕСКИН

(ПМА)

[illegible] БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ арны

1981 чыл
февраль
№ 2 (88)

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

ДЕПУТАТТАР-БИЛЕ КАДЫ

«УЛУСЧУ контроль органнары бөлүнүң ажылын улус депутаттарының Советтериниң доктаамал болгаш өске-даа комиссиялары-биле сырый кады ажылдажылгалыг кылдыр тургузар» деп, ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында Хоойлуда айыткан. Ону удурту болдургаш, эрткен чылдың февральда улус депутаттарының Балгазын кожээ Советинге улусчу контроль бөлүүн тургускан. Хайгыылчыларның бөлүү бөлүнүң чорудар ажылын Советтиң күүскомунуң планнары, хемчеглери-биле дүүштүр тургузуп, чоруттунган ажылдарының дугайында отчёдун берип турар.

Чыл дургузунда сайгарып көргенивис 15 айтырыгларның 6-зын кожээ Советтиң доктаамал комиссияларының кежигүннериниң киржилгези-биле организастаан бис. Чижээ, «Тыва суг тудугу» трестиниң № 4 кожуун чорууур механизастаттынган колоннazынга болгаш Балгазынның участок эмнелгезинге хамаатыларның киирген чагааларын база хомудал бижиишкиннери-биле ажылды канчаар чорудуп турарының дугайын кожээ Советтиң социалистиг хоойлуну болгаш хөй-ниитиниң хоруум-чөрүмүн камгалаарының талазы-биле доктаамал комиссиязы-биле кады улусчу контролёрлар хынаан. Ол чугула [illegible] четпестерниң дугайын Советтиң [illegible] чугаалашкаш, ол четпестерни дарый чайладып, [illegible] экижидерин [illegible] организацияларның удуртукчуларынга хүлээткен.

Садыг болгаш [illegible] талазы-биле [illegible] кежигүннери хайгыылчылар-биле кады [illegible] ажылын хынап көргеш, улуг четпестерни илереткен. Арга аймаан [illegible] чурумун сагывайн турарын, малчыннарның [illegible] хандыбай турарын, чогаа хлеб аймаан [illegible] садыгдаар фактыларын илерээн. Ук айтырыгларны кожээ Советтиң күүскомунуң хуралынга чугаалашкаш [illegible] четпестер чайладтынган.

Тандың районда чоннуң амыдырал [illegible] комбинаттың Балгазында хүлээп алыр [illegible] депутаттар болгаш хайгыылчылар кады хынааш, четпестерни илереткен. [illegible]

чүүлдерни хүлээп алгаш, ону четтүр хуусаазында кылып бербес, саададыр, чамдык кылыгларын шынары багай болгаш малчыннарны четтес хандырып келген. Ол хыналданың түңнелин күүскомга чугаалашкаш, четпестерни адар талазы-биле саналдарны районнуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинатының директорунга киирген. Оон соонда ол пунктунуң ажылы кезээ-биле экижээн.

Хайгыылчылар болгаш депутаттар ажыл-херекке улуг эвес четпестерни хыналдаларны чорудуп турган үезинде-ле чайладыр хемчеглерни ап келген. Эрткен чылын улусчу контролёр бүрүзү 3-тен эвээш эвес хыналдаларга кириишкен, а эштер А. М. Астанина, П. Ф. Глазырин, А. Л. Клепиков олар 7-ден 11 чедир хыналдаларны чорудуп, хөй-ниитичи бо чугула даалганы күүседиринге идепкейин көргүскеннер. Бисте ниитизи-биле 9 хайгыылчының дөртү коммунистер, ужу депутаттар болгаш өскелери кежигүн эвес активтер болуп турар.

Улусчу контроль бөлүү чартык чылда чорудар ажылының болгаш доктаамал комиссиялар-биле кады кылыр хыналдаларның планын кожээ Советтиң күүскому-биле сүмележип тургаш кылыр болгаш улусчу контролёрларның нииити хуралынга бадылап турар. План ёзугаар ажылдаарга ол үре-түңнелдиг-даа, дээштиг-даа болур. Ол хыналдаларның түңнелдерин болгаш алдынтап хемчеглерниң дугайын чоннга дыңнадыры-биле шоодуглуг хана солунунга чырыдып, бижип турар.

Улус депутаттарының кожээ Советиниң доктаамал комиссиялары-биле кады бистиң бөлүктүң чорудуп турар ажылының практиказының дугайын Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Ону бүрүн деткээн болгаш моон соңгаар ажылды улам үре-түңнелдиг чорудуп, оон дээштиин бедидерин сүмелээн. Ынчангаш бөлүктүң хайгыылчылары хөй-ниитиниң бо чугула даалганы күүседиринге улам бедик харысалгазын көргүзүп, ам-даа идепкейлиг ажылдаар апаарлар.

Л. ШЛЕНЧИН.

Улус депутаттарының Балгазын кожээ Советинде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, цех мастери Валентина Мартемьяновна Акулова Кызылдың даараныг фабриказынга чээрби беш чыл мурнунда ажылдап эгелээн. Ол чылдарның барык чартык кезиинде улусчу контролёр болуп, бүдүрүлгеге камналга, хумагалыг чорук дээш демиселге идепкейлиг киржип, четпестерге эптеш чок чоруун көргүскен. Бүдүрүлгениң ол хоочунуң идепкейлиг, эш-өөрүнүң аразынга алдар-хүндүткелдиг болгаш бодунга база эштеринге негелделиг.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже) пөс сорттакчылары З. Биче-оол, М. Куулар болгаш В. Серет олар-биле контролёр В. М. Акуловалыы беседалажып олурары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЖИТКЕН

Чоннуң байлаан камгалап, хумагалаарынга хамаарыштыр дүвүредип турар чугула айтырыгны көдүрген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бөлүк депутаттарының чагаазын эрткен чылын «Шынның» 235 дугаарынга парлаан болгай. Депутаттар ол чагаага ажыл-агыйларда ниитиниң малын, совхозтарда болгаш автотранспорт бүдүрүлгелеринде машина-техниканың, тудуг организацияларында тудуг материалдарының кадагалалының база ажыглалының дугайын чугаалап турар.

Ынчангаш ажыл-агыйның участок бүрүзүнге чоннуң байлаан камгалап, хумагалаар, ажыл-агыйжы эвес болгаш аазаттыг чоруктарны болдурбас дугайында айтырыгны көдүргени чөптүг. Маңаа холбаштар бүгү-ниити походту чорударын олар анаа саналдаан. Бо чугула ажыл-херекке кижи бүрүзүнүң идепкейлиг киржирин, четпестерге эптеш чок болуп, көрүнгүр сагыш човангыыр болурунче ында кыйгырган.

Бистиң районнуң улусчу контроль комитеди ук чагааны хайгыылчыларга таныштырар талазы-биле ажылды организастаан. Бүдүрүлгелерде база ажыл-агыйларда улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының база штаттан дашкаар инспекторларның семинар хуралынга ол чагаа-биле таныжып, анаа холбаштыр сорулгаларны тодараткан. Ол ышкаш чер-черде улусчу контролёрларга, активчилерге база ону калбаа-биле таныштырган. Таныжылга хуралдарынга санал-оналын берген, эштер камналга, хумагалал талазы-биле ажылда четпестерни тодаргай сайгарып, ажыктыг сүмелерни киирген.

Депутаттарның көдүрген айтырыын чугулалап көргеш улус депутаттарының Кызыл район Совединиң күүсекчи комитеди район болгаш кожээ Советтериниң сессияларынга Советтерниң чанында тургустунган улусчу контроль бөлүктериниң киржилгези-биле ук чагааны база таныжарын сүмелээн. Ынчангаш эрткен чылдың декабрьда Советтериниң отчёттуг сессияларының ийиги айтырыгларынга чагааны таныжып, чоннуң байлаан хумагалап, кадагалаар талазы-биле айтырыгны база чугаалашкан.

Ол сессияларга кожээ Советтериниң доктаамал комиссиялары-биле улусчу контролёрларның бир демниг кады ажылдаарын күштелдирер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чер-чер Советтериниң чанында тургустунган улусчу контроль бөлүктериниң даргалары: Кара-Хаакта М. П. Титова, Баян-Колда Р. Х. Балы-Назын, Сукпакта Б. Б. Араптан, Кур Чер кожээ Советтен М. С. Дамдын, Черби кожээ Советтен А. С. Степанов, Элегест-Аксы кожээ Советтен Г. И. Понамчук олар бөлүктериниң чорутканы ажылының дугайында отчёттуг информацияларны сессияларга кылбышаан, депутаттарның чагаазын улусчу контролёрларга болгаш депутаттарга таныштырганнар.

Амгы үеде районда улусчу контроль органнары шынның камналгалыг чорук дээш, чоннуң байлаан төтчеглеп, самыыраар чоруктарга удур ажылды улам идепкейжидип, рейдилерниң база хыналдаларның дээштииниң бедидер талазы-биле хемчеглерни ап турар.

К. МОНГУШ.

Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ШЫНГА ХАРЫЫ

Эрткен чылын «Шынның» улусчу контроль арнынга «Өлүг сүнезинниер» деп фельетон парлаттынган турган. Ында «Кызыгаар» совхозта ниитиниң малын чамдык ажылдакчыларның база кадарчыларның харысалга чогу-биле өлүрүп, чидирип база төтчеглеп турарының, мал ажылында отчёт-учёттуң сандаргай байдалының дугайын чидии-биле шүгүмчүлээн.

Фельетонга киирген фактыларга холбаштыр алдынган хемчеглер талазы-биле харыы бээрин неген Тес-Хем райкүүскомунче (даргазы И. Успун) хөй удаа бижиктерни редакция чорудуп келген. Ынчалза-жок оон харыызын райкүүском дыка үр үеде саадатып келген. Чүгле бо чылдың февральда райкүүскомунуң кожээ ажыл-агый эргелелиниң чоокта чаа ажылдаан начальниги В. Очур-оол дараазында харыыны берген:

Фельетонда бижиттинген чүүлдер шупту шын болуп бадыткаттынган. Ниитиниң малының баш санын камгалап алырынга харысалга чок чорукту болдурганы дээш совхоз директору М. Сарыглары, ферма эргелекчизи Ю. Балчарны, мал ажылының бухгалтери С. Калып-оолду ажылындан дужурген. Инек кадарчылары К. Каадыр, Ч. Доптан, Ч. Саяты база хойжу Х. Шимит оларны мал ажылындан хоставан болгаш хөй мал самчыгдалының дугайында херекти истелге органнарынче киирген.

Ниитиниң малын хумагалап, камгалаарының база анаа шыгыы контрольду тургузарының дугайында доктаамал сагыш салырынче совхозтуң дирекциязының, мал ажылының специалистериниң кичээнгейин угландырган.

ХЫНАЛДАЛАРНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Улусчу контроль органнарының эң чугула сорулгазы болза, партияның болгаш чазактың директиваларын, доктаалшиитпирлерин болгаш беш чылдың даалгаларын күүседирин чедип алырынга идигни бээри, күрүнениң болгаш өске-даа сагылга-чурумнарын үрээшкиннинге удур демиселди чорудары болур. Ол бүгүге хоорайның контролёрлары идепкейлиин, принципиалдыг чоруун көргүзүп келген. Бисте оларның саны ам 2400 хире кижи.

Эрткен чылын оларның күжү-биле 1200 хире хыналдаларны чоруткан. Ийи хыналданың-на бирээзи план күүселдези, бүдүрүлгелерниң садыг четкилеринче бараанныг продукция чорудуп бээриниң талазы-биле хүлээлгелерин күүседип турарының дугайы, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери, курлавырлар ажыглалы, камналга чурумун күштелдирери ышкаш айтырыгларже угланган.

Контролёрларның ажылын чүгле хыналдаларның саны-биле үнелээр эвес. Кол чүве оон дээштиин, четпестерни, хажыдыышкыннарны өй-шаанда чайладыры, ажылды экижидер база албан-дужаалдыг кижилерниң хаандырган ажылынга харысалгазын бедидеринче угланганындан улуу-биле хамааржыр. Бо талазы-биле боттуг ажылды комитет, оон бөлүктери чоруткан.

Чижээ, «Кызыл хоорайның улус өөредилге килдизиниң электроэнергияга хереглел лимидин ажыр чарыгдап турарының дугайында» айтырыгны комитеттиң хуралынга эрткен чылдың февральда чугаалашкан. 1979 чылда 200 муң киловатт-шак электроэнергия ажыр чарыгдаттынган. Оон чылдагааны чүдел? Ук килдистиң талазындан школаларда электроэнергияны чарыгдаарын багай контрольдааныңда. Аңаа хереглелдиң план-лимидин школаларже, уруглар албан черлеринче чорутпайн, оон ажыглалын анализтеп көрбейн турган. Комитеттиң маңаа хамаарыштыр хүлээп алган доктаалын күүсетпишаан, улус өөредилге килдизиниң удуртукчулары бодунуң чагыргазында коллективтерге электроэнергия хереглелиниң лимидин кварталдарга (ай санынга база хуваагаш) чоруткан. Аңаа шынгыы контрольду тургускан. «Бистиң көргүзүглеривис» деп стендини тургускан, аңаа лимитти болгаш квартал санынга чарыгдалды көргүзүп турар. Моон түңнелинде хоорайның улус өөредилге килдизиниң албан черлери эрткен чылдың бирги чартынында 27836 киловатт-шак электроэнергияны камнап алган. Комитет ол доктаалды контрольдан ужулган.

«Коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезинде кывар-чаар материалдар чарыгдалында шынгыы четпестер дугайында» айтырыгны комитеттиң хуралынга августа сайгарган. Ында бо талазы-биле тодаргай ажылды чорутпайн турарын комитет демдеглээн. Автомобильдерниң 50 хуузу үрелик спидометрлер-биле оруктче үнүп турган. Бактарында кывар-чаар материалдар артынчызын автомобильдер оруктан ээп келирге демдеглевейн, спидометрлерниң көргүзүглерин биживейн турар. Ол чорук мегелеп немей бижилге кылырынга чедирген. Илерээн четпестерниң чайлаттынганын, ол ажылдарга шынгыы контрольдуң тургустунганын катап чоруткан хыналдадан илерээн. Бот отчёттуг кижилерде кывар-чаар материалдар алырынга арткан талоннарны ай санында тодарадып, бензин алыр талоннарны чолаачыларга чүгле хүндүскү онаалданы күүседирде берип турар. 1981 чылда кывар-чаар материалдар чарыгдалынынга камналга талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ол дугайында доктаалды улусчу контроль комитеди база контрольдан ужулган.

Кызылдың мебель фабриказының болгаш ИХМ-ниң бүдүрүлгезиниң садыг четкилеринче мебель белеткеп чорударын үзүп турарының дугайында айтырыгны комитет база хынааш, хуралга чугаалашкан. Культура-амыдыралга хереглээр бараанарны, колдуунда мебельдиң сайгарарының планын фабрика күүсетсе-даа, ону садыг черлеринче чорударының планын доктаамал күүсетпейн турган. Чылдагааны? Фабриканың удуртукчулары болгаш ИХМ-ниң бүдүрүлгези керээде айыткан хүлээлгелерин күүсетпейн, ону өске бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга наряд чокка сайгарып турганында.

ИХМ-ниң бүдүрүлгезиниң кылганы 85 мебель кылыгларын хынааш, оларның 67-зин Курсалыг инспекциязының эргелели бракталаан. Кызылдың үлетпүр бараннар болгаш районнуң холушкак бараннар магазиннеринге чоруткан 35 кылыгның 25-ин бракталаан. 1981 чылда база оон дараазындагы үеде мебель кылыгларын четпес чорудуп бербес чорукту элээн кызырар, керээ ёзугаар алган хүлээлгелерни ыяап күүседирин хандырар деп мебель фабриказының директору В. П. Эрванцевтиң, ИХМ-ниң бүдүрүлгезиниң директору С. В. Шириниңиң медеглелин улусчу контроль комитеди кичээнгейге алган. Ол доктаалды комитет амгы үеде контролдап турар.

Комитет бодунуң хүлээп алган доктаалдарының күүселдезинге контрольду доктаамал боттандырып, ону контрольдуң дээштииниң бедидериниң чугула аргазы кылдыр көрүп турар. Эрткен чылын комитеттиң 29 доктаалын контрольга алган, 22 доктаалды контрольдан ужулган.

Хыналдаларның дээштииниң бедидерин хандырары улусчу контроль бөлүктериниң ажылының кол чүүлү болуп турар. Оларның ажылын хыналдаларның саны-биле эвес, а кайы хире дээштиг болганы-биле үнелеп турар. Бо ажылда четпестер ам-даа бар. Чамдыкта чаңгыс-ла айтырыгны чаңгыс эвес удаа сайгарып көөр ужурга бо-ла таваржыр.

Комитеттиң болгаш бөлүктерниң органнарның ажылында четпестерни чайладырынче, ол бүгүнү партияның негелделеринге дүүштүр тургузарынче угландырган.

Л. ЗАБОЕВ.

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРНЫҢ СЕМИНАРЫНГА

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди бүдүрүлгелерде, тудугларда, транспортта, садыгда болгаш өске-даа албан организацияларда улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарын эрттирген. Аңаа партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң болгаш хоорайның улусчу контролёрларының сорулгаларының дугайында лекцияны СЭКП хооркомунуң ийиги секретары Б. П. Сааян-оол кылган.

Улусчу контроль бөлүктериниң ажылының перспективтиг болгаш агар планнаашкынының дугайында хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы Л. А. Забоевтиң лекциязын болгаш 1980 чылдың ийи чартынында хайгыылчылар бөлүктериниң ажылының база бөлүктерде херек эгелелиниң байдалының дугайында сайгарылгаларны семинарның киржикчилери дыңнаан.

ХҮР-ДАА БОЛЗА

Бистиң «Шекпээр» совхозта амгы үеде 26 муң ажыг шээр мал хүр-чаагай кыштап турар. Олар Ак, Алаш, Каткылыг болгаш Улуг-Биче Аңгатыларда коданнарда хувааттынган. Кышкы үеде оларның продуктулуун бедидер, ажаалда-чемгерилгезин экижидер дээш малчыннар кызымаккай ажылдап, түс-түс социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

Бо хүннерде совхозта төрүүр хойларның 56 ажыг хуузу оолдапкан. Төрүүр түс хойга онаалтыр 53 хураган алдынган болуп турар. Малчыннардан О. Б. Бойду, О. Ч. Сундуй, М. О. Херел, Х. Э. Кир-оол, Э. Бугажык олар болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Совхозта улусчу контроль бөлүү кыштаглаашкынның байдалын доктаамал хайгаарап, мал чеминиң чарыгдалын, кадагалалын хынап, четпестерни баш удур сайгарып, хемчээн ап турар. Ай санында санаашкыннарга олар киржип, малдың чаш төлүнүң учёт-отчёдун тургузуп өске-даа ажылдарга улуун киириштирип келген. Совхоз дирекциязы малчыннарның садыг хандырылгазын организастаап, оларга хүн бүрүнүң чугула хереглел бараанарын, аъш-чем аймаан чедирип берип турар. Малчыннарның социалистиг чарыжын ай санында түңнеп, хуралдарга ону чугаалажып, зооветөөредилгени, лекция, беседаларны план ёзугаар организастап турары эки.

Ынчалза-даа шиитпирлезе чогуур ажылдар хөй. Боже улусчу контролёрлар боттарының кичээнгейин база угландырган. Ылангыя М. Чаргыс-оол, О. Очур-оол, М. Болат болгаш өске-даа чамдык малчыннарның коданнарында кышкы байдал дүвүренчиг. Оларның малы арган, күштенгели хирелиг. Чамдык малчыннарның ээ-харысалгазы чавыс болуп, малды рацион ёзугаар чемгербес чоруктар бар. Ынчангаш негелдени күштелдирерин чедип алырынче контролёрлар боттарының күжүн угландырган. Чамдык малчыннарда оваар ыяш чедишпейн турар. Совхозта машина-техника чедишпезинден оваар ыяш дээш келген малчыннар суурга 2—3 хонук маңаар ужурга таваржып турары таарымча чок.

Өске-даа четпестерни чайладырынче совхозта хайгыылчылар боттарының күжүн чуюннеп турар.

Н. ООРЖАК,

улусчу контролер.

ӨСКЕНИҢ КҮСЕЛИ-БИЛЕ «СӨҢНЭЭН»

Чоннуң акша-хөреңгизин көпеекке чедир санаарының чугулазын Киевтиң политехниктиг институдунуң проректору И. Москаленкога улусчу контролёрлар сагындырган. «Свитанок» деп амыдырал хандырылга фирмазынга барык 18 муң рубльди ажыр төлээни хыналдадан илерээн.

Сервис албанының бо адырының ачы-дузазын ажыглап турар өске-даа организациялар болгаш албан черлери күрүне күсели-биле база-ла ынчаар «сөңнээшкин» кылып турганы илерээн. Оларның удуртукчулары кылган ажылдың хемчээли элээн бедик турбуже нарядтарга саат чокка аттарын салып берип турганнар. Оон-биле чергелештир документилерниң дыка хөйүн мегелеп тургускан болуп турар. Оон уржуундан фирма ачы-дуза чедирилгезиниң бо хевириниң талазы-биле планын доктаамал күүседип, ажылчыннарга шаңналдарны төлеп берип турган.

Хайгыылчыларның хыналдаларының соонда оон көргүзүглери элээн кудулаан. Чамдык дээди өөредилге черлериниң удуртукчуларының, районнарның улус өөредилге килдистериниң холун эрттир «экиниргек» чоруунуң уржуундан мегеге немей бижидилгениң түңү 50 муң рубль ашкан.

Хоорайның улусчу контроль комитеди директор З. Киркевичиге болгаш фирманың кол инженери В. Кияницке, ол ышкаш оларның клиентураларынга хемчег хүлээткен. Оларның айда шалыңындан тыртар деп шиитпирни үндүргени оларга шынгыы кичээндирииг болган болгаш сан-хөө сагылга-чурумунуң үрекчилеринге удур дээштиг арга болган.

БУС БУРУЛАТПААН

Тока аттыг совхозтуң директору Иван Павлович Козловтан «Кормоцехтериңер шуптузу ажылдап турар бе?» деп айтырыг салыр болзуңарза, ол силерни эдертипкеш, дораан-на Элегес суурнуң чоогунда төп сүт-бараан фермазынга чедире бээр. Ында кормоцех шынап-ла ажылдап турар. Аңаа ылбырады хайындырган чемни төп сүт-бараан фермазында малга бербишаан, а ол ышкаш Чал-Кежигде бода мал турлаанче база сөөртүп чедирип турар.

— Оон ынай кормоцегиңер кайда ийик? — деп, база айтырааңынар.

Аңаа Иван Павловичиниң харыызы кандыг болурун дозаашптырбаалыңар. Совхозта база бир кормоцех барын директор шуут уттупкан азы көрбээчеңнеп эртип турар дээр болза, хөөрем чок.

Чал-Кежигже ылбыраткан чем сөөртken машина кыш дургузунда чеже катап маңнаар деп бодаар силер. Оон бүгү хайы уттундурган кормоцехте чүве-дир. Чал-Кежигде кормоцехти тургусканындан бээр дөрт чыл болуп турар, а бөлүгү ийи чылда ол чаңгыс-даа катап бус бурулатпаан. Онугайтан-ченгейтен бо бажыңда [illegible] [illegible] кым көрген. Маңаар сагыш салыр ужурлуг ийик?

С. МИНДОН.

КОМИТЕТТЕРДЕ

Туран

«Саян» совхозтуң бухгалтериязы (кол бухгалтер А. П. Кузьмин) сан-хөө чурумун кирлжылы-биле үреп, чамдык ажылчыннарның ажыл төлевирин чогуур документ чокка мөөңү-биле бригадирлер дамчыштыр төлээрин практикалап турган. Ол чорук чамдык кижилер күрүнениң акша-хөреңгизин кайы хамаан чок ажыглаар байдалга чедиргенин улусчу контролёрларның хыналдазы илереткен.

Суть салбырының бригадири Б. С. Салчак эрткен чылдың дургузунда кадайының төреддериниң, ол хамаан чок 7 харлыг бичии оолдуң безин адынга херек кырында ажылдавайн турган кижилерге мегe наряд тургускаш, 973 рубльди бодунга шиңгээткен. Контроль бөлүүнүң хуралынга хыналданың түңнелин чугаалашкаш, ол акшаны Б. С. Салчактан совхозтуң кассазынче эгиткен.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга совхозта хайгыылчылар бөлүүнүң алган хемчээн чүүлдүг деп санааш, маңаа харысалга чок болганы дээш кол бухгалтер А. П. Кузьминиң доңгуткан, салбыр эргелекчизи В. П. Азаровту шынгыы доңгуткан, кол экономист Е. А. Галактионовага хамаарыштыр шынгыы хемчег алырын совхоз директорунга дыңнаткан.

Бай-Хаак

«Коммунизмниң херели» совхозта ниитиниң малын самчыгдап, төтчеглээр база оорладыр чорук эрткен чылын оон мурнунуң чылдыындан барык-ла 1,8 катап көвүдээн. Өре-самчыгдалдыг чамдык кижилер ам-даа малчыннап ажылдавышаан, олуп, хораан мал дээш ортумак звенонуң ажылдакчылары кандыг-даа материалдыг харысалга хүлээвейн турар.

Совхозтуң бухгалтерия аппараты мал ажылында өрелерниң дедир эгиттирер талазы-биле хемчег албаан, ол талазы-биле комиссияның айтыышкынын күүсетпээн, хөй түңнүг өре дугайында материалдарны истелге органнарынче шилчитпээн. Өрелерниң түңү эрткен чылда төлеттингениндан үш катап хөй болу берген.

Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол дугайында айтырыгны бүгү талалыг сайгарып көрген. Совхоз директору биле кол зоотехниктиң ол албан-дужаалдарга үр эвес ажылдааның кичээнгейге алгаш, оларны сагындырган, а мал ажылында өрени эгидер талазы-биле шиитпирлиг хемчегни албааны дээш ажыл-агыйның кол бухгалтери А. С. Блиновтуң чартык айда шалыңын тырттырарын комитет шиитпирлээн.

Тускай дыңнадыглар

Кызыл хоорай

Ажылга харысалга чок чорукту болдуруп, үнелиг тудуг материалы — хөй цементиниң үрелиишкининден камгалап албааны дээш «Тудуг кезектери» комбинатта бетон хоюдун белеткээр белдириниң начальниги А. А. Тамдынга хемчег хүлээдир дугайында мыга хайгыылчылар бөлүү хоорайның улусчу контроль комитединге санал киирген.

А. А. Тамдынның харыылап турар участогунга келген цементиниң төтчеглекчи ёзу-биле ажыглап, ону складка эвес, а анаа черге дүжүрүп турганының түңнелинде хөй цемент ажыглаттынмас кылдыр үрелген. Ол айтырыгга холбаштыр июль, октябрь база декабрь айларда улусчу контролёрларның кылган хыналдазынга илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле начальник аазаашкыннарны кылып, дирекция аңаа хемчеглерни хүлээдип турза-даа, ол оон чогуур түңнел үндүрбээн. Эрткен чылдың дургузунда 52 тонна цемент ажыглаттынмас кылдыр үрелген.

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди ол дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкаш, үнелиг хөй тудуг материалын кадагалап, шыгжаарынга харысалга чок чорукту болдурганы дээш А. А. Тамдынны доңгуткаш, оон бир айда шалыңын тыртар деп шиитпирлээн.

Хандагайты

Овүр районнуң школаларының интернаттарында идик-хептиң, ат-херексел болгаш өске материалдыг чүүлдерниң ажыглал, кадагалалының байдалынга улусчу контролёрлар хыналданы чоруткан. Көрдүнген акша-хөреңги чедир ажыглаттынмайн келген, а райкүүскомунуң улус өөредилге килдизиниң бухгалтериязы акша-хөреңгини өй-шаанда чедир үндүрүп бербейн турганындан чамдык интернаттарда уруглар идик, хеп, орун-дөжек херекселдери-биле чедир хандыртынмаан, столоваяларда аъш-чемниң ассортиментизи кызыы, эъттиг база ногаалыг чемнер эвээш боок турган.

Интернаттар складтарында материалдыг чүүлдерниң шыгжамырының байдалы багай, оон эргелекчилериниң хууда харысалгазы чавыс. Улус өөредилге килдизиниң бухгалтериязы сөөлгү ийи чылдарда Чаа-Суур, Саглы, Солчур школаларының интернаттарынга ревизия кылбаан. Саглы ортумак школазынга кылган хыналданың түңнелинде ажыл-агый эргелекчизи А. Монгуштан [illegible]179 рубль дугаглаа илерээн. Оон дугайында материалды истелге органнарынче шилчиткен.

Комитеттиң хуралынга райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи А. М. Ондарны, кол бухгалтер Д. Д. Монгушту шынгыы сагындырган. Айыттынган четпестерни шалыпкын чайладырын олардан негээн.

УХТАНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

«Чоннуң чуртталга болгаш амыдырал байдалдарын... эникидерин тодаргайлап айтыр».

(СЭКП ТК-ның Төлевилелдеринден).

Чуртталга бажыңнарын тудар болгаш ажыглаар талазы-биле үжен министерстволарның болгаш ведомстволарның сонуургалын улус депутаттарының Ухта хоорай Соведи дорт holбаштырып турар. Чаңгыс аай чагыкчының системазын хоорайга тургусканының ачызында ындыг арга тыптып келген.

Ухта—Тиман-Печораның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң индустриалдыг улуг төвү. Мында амгы үеде 300 хире летпүр бүдүрүлгелер бар. Ынчалзажок ооң социал-экономиктиг хөгжүлдезин, бүгү амыдыралын чүгле бүдүрүлге ажыл-чорудулгазы тодаргайлавайн турар дээрзин демдеглээр херек. Чуртталга бажыңнарын болгаш культура-амыдырал ужур-дузалыг тудугларын кылыры — эң чугула социал айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Ухтаның чурттакчылары чаа бажыңнарны чыл бүрүде хөй-биле ап турар. Чүгле эрткен чылын безин бүдүн кварталда чуртталга бажыңнарын «кончуг эки» шынарлыг тудуп, республикада эң эки чуртталга бажыңын, шахтерларның санаторийин, геологтарның профтехучилищезин ажыглалга киирген. Ажыглалга киирген бо бүгү тудуглар—чүс муң [illegible] хоорайга [illegible].

[illegible] бажыңнарның бо чылдыг [illegible] хоорай [illegible] А. Зерюнованың [illegible] бажың тудар хамаан чаа эргеге [illegible] турган. Чылдагааны — тус-тус ведомстволарның эрге-ажыктарын [illegible] чорук тудугга [illegible]. Чижээ, [illegible] [illegible] элдээр. [illegible] электроэнергиязын [illegible] материалдарын ажыглап тургаш, тудугну мурнай доо-[illegible] алырын оралдажыр болгаш. Ооң түңнелинде—[illegible] тудугларның саны хоорайга көвүдээн турган.

Ведомстволарның эрге-ажыктарын [illegible] [illegible] хоорайга [illegible] байдал эникижиген. Ынчангаш хоорайның тудуг, коммунал ажыл-агыйын удуртуру системазын [illegible] биле чаартыры негеттинип келген. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң эргелерин калбарткан ССРЭ-ниң [illegible] хоорай ажыл-агыйын ынчаар эде [illegible] арганы депутаттарның мурнунга ажыдып берген.

— Хоорай ажыл-агыйын удуртур системаны чаартырын хоорккүскомнуң чанынга капитал тудуунуң эргелелин (КАТЭ-ниң) тургузарындан эгелээн бис. Бүгү бүдүрүлге тудугларын [illegible] талазы-биле чаңгыс аай чагыкчының бүрүн эргелерин ол эргелелге тывыскан. Капитал тудугларынга [illegible] [illegible] — деп, А. Зерюнова чугаалаан.

Ынчаарга өске хоорайларның практиказындан база бир кол ылгал бар—ооң мурнунда доозулбаан бүгү тудугларны чедир кылдыртыры-биле капитал тудуунуң эргелелинче оларны бүрүн шилчиткен. Чүге дээрге, ол тудугларны ажыглалга киирбейн, чаа тудугларның эгелээри, хоорайның сайзыралыры болдунмас болган. КТЭ-ниң—чаңгыс аай чагыкчының системазын тургускан чорук чаңгыс аай төлевилел албаның системазын тургузарын база негеп келген. Ынчангаш хоорайның бүдүрүлгелеринге турган төлевилел-смета ажылдарының кидистерин [illegible] болгаш республиканың «Коми хамаатызы төлевилел» институдунуң салбырын хоорайга ажыткаш, ону дуржулгалыг специалистер-биле хандырган.

Чаңгыс аай тудугжунуң хүлээлгелерин «Коминиң чуртталга тудуг» трезинге дамчыдып берген. Бүгү чуртталга фондузун септээри-биле холбашкан хүлээлгелерин хоорай Соведи болуңга алган болгаш «Ухта септелге-тудуг» трезин организастаан. Тус-тус ведомстволарның чуртталга бажыңнарының септелгезин база ол трест кылып турар.

Хоорайның тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйын удуртурунуң чаңгыс системазы шак ынчаар тургустунган. Чоннуң чурттаалга болгаш культура-амыдырал байдалдарын улам эки эникидер талазы-биле чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол [illegible] айыткан сорулгаларны чедиишкинниг [illegible] [illegible] турар. Капитал тудугну [illegible] тургустунганының баштайгы чылында ийи миллион рубльди арай боорда [illegible], а эртээн чылын— 20 миллион ажыг рубльди шиңгээткен.

Хоорккүском чаңгыс аай чагыкчының кол ролюн күштелдирбээн, [illegible] [illegible] база чаартан. Тус-тус ведомстволарның эрге-ажыктарын холбаштырар болгаш эптештирер турган хоорккүском ам хоорайның бүгү тудуун идепкейлиг эргелеп, башкарып турар.

Чоннуң муң кижиге санныга хамаарыштыр бо чылда хоорайга [illegible] тургуттунган бажыңнар бүгү чурттуң ортумаа-биле [illegible] 1,7 катап хөй болуп турар. Эргижирээн болгаш [illegible] бажыңнарны [illegible] [illegible]. Ухта хоорайга база [illegible].

Ухта — ССРЭ-ниң соңгу чүк [illegible] турар хоорай. Моон мурнунга [illegible] [illegible] бүгү [illegible] ажылдакчылар болгаш кырган-ачалар болгаш кырган-авалар Ухта хоорайдан чорбайн, харын ажылдап-даа турар. Ухтага кылган чаартылга-шенелделерниң ажыктыын бо чижек безин херечилеп турар-дыр.

А. БОЛДЫРЕВ.

Ухта. Коми АССР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

ССРЭ—АРАБ УЛУСТАРНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ӨҢНҮҮ

Совет Эвилелиниң XXVI съездизин делегей байдалының нарын үезинде ажыттынар-дыр деп, Иорданияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Наим Ашхаб ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Тайбының дайзыннары бот-[illegible] сөөлгү үеде идепкейжидип, империалистиг болгаш гегемонистиг күштер улустарның хосталгазынче болгаш хамаарышпас чорукче халдаашкыннарны кылып турар-дыр деп, ол демдеглээн.

1978 чылдың апрельде антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг революцияны чедиишкинниг кылган афган улус империалистиг ыйыышкынның болгаш АКШ-тың база маоист Кыдаттың организастааны дорт интервенцияга таваржып турар. Афганистанның дүрүм ёзутаар чазааның дилээни-биле Совет Эвилели афган улуска шериг дузаламчызын көргүзүп, пролетарский интернационализмниң принциптеринге шынчызын база катап бадыткаан.

Афганистанга дерзии эрги ёзу-чурумну катап тургузар дээн планнары буурап дүшкен соонда империалистер Пекинниң чагырыкчылары-биле сүлчээлежип алгаш, Совет Эвилелин «интервенция» кылган, харын-даа Индий океанче «шургуур» планныг деп буруудадып, калчаалыг ыыткылдаашкынны өөскүдүп үндүргеннер. «Совет кыжанышкын» дээр хоозун чулчуруушкун-биле империалистер чагдыкып алгаш, Чоокку Чөөн чүктүң нефть байлаан холга алыр, араб чурттарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар, оларны делегей социализминге удурланыштырар болап турар.

«Афган кризизи» дээр ыыткылдааштыгның [illegible] ырак мурнунда-ла [illegible] океанның районунда байлаазы чилиглендирип, «дүргеен хөделириниң күштери» дээр болунуң эжелекчи шериглерин белеткеп, делегейниң ол районунга шериг баазаларын тургузуп киирипкен турган. Кэмп-Дэвидке кылган сүлчээни болгаш Садаттың өскерлиишкин болганының соонда америк империалистер түс черниң реакциязы-биле сүлчээлежип алгаш, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базарынче угланган дайынзырак чаа бо-[illegible] [illegible] тургузуп [illegible].

Дайынзырак болгаш эжелекчи ындыг бөлүглежиишкинниң үндезини — АКШ, Израиль болгаш Египет болган. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күштерин империализм кошкадырын оралдажып, делегейниң ол районнарының тус-тус күрүнелеринниң аразында чөрүлдээлерин, маргылдааларын өөскүдүп турар. Чижээ, Ирактың болгаш Иранның аразында акы-дуңма өлүржүрүнүң дайыны оон тодаргай бадыткалгазы. Сомали болгаш Оман-биле АКШ-тың шериг дугуржулгалары тайбыңның херээнге айыылдыг базым болган.

Ынчаарга Совет Эвилели мышкаш ындыг күчүлүг база тайбыңга ынак күрүне, социалистиг лагерьни каттыштырылгазының өске-даа чурттары араб улустарының демиселин быжыглап бээрин [illegible] — империалистиг планнары сый шаварының кол магадылалы болуп турар деп, Наим Ашхаб онзалап демдеглээн. Бир эвес ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчези эвес болза, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң хамаарышпас чурттарын империалистер шагда-ла боой тудуп, оларның нефть болгаш өске-даа байлаан эжелеп алган турар ийик. Ол чурттарның улустары бо дугайын ам улам-на тодаргай билип турар апарган.

Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзи чаа үе-чадазынче ам кирген: араб девискээрлерин улам-на эжелээрин, ынаар сионистиг эжелекчилерни көжүрерин Израильдиң чагырыкчылары амдыызында калбартып, палестин улуска удур дерзии, өлүрүкчү үүлгедиглерни күштелдирип турар. АКШ-тың удуртулгазы-биле, Садаттың өскерлиичи болуунуң идепкейлиг киржилгези-биле Израильдиң чагырыкчылары «административтиг автономия» дээр планын палестиннерге албадаарын оралдажып турар. Ынчаарга «административтиг автономияның» кол сорулгазы — Палестинаны Израильдиң эжелелгии мөңге-жилдери болуп турар.

Чылдыгланган демиселдиң үезинде палестин улус бодунуң улуг эвилелчизи — Совет Эвилелиниң деткимчезин ап, Палестинаның хостаар организациязының удуртулгазы-биле бодунуң хамаарышпас национал күрүнезин тургузар дээш мааджыралдыг демиселин турар.

СЭКП Төп Комитединиң эш Л. И. Брежнев баштаан ленинчи Политбюрозунуң болгаш Совет күрүнениң шиитпирлиг деткимчезинге дамчыыган араб улустар империализмниң, сионизмниң болгаш иштики реакцияның планнарынга ойтур шавыышкынны бээринге, Чоокку Чөөн чүкке быжыг, чөптүг тайбыңны чедип алырынга бүрүн шиитпирлиг деп, Наим Ашхаб медеглээн. В. И. Ленинниң партиязының XXVI съездизин чыылдырары-биле холбаштыр акы-дуңма совет улуска чүректиң ханызындан изиг байырны чедирбишаан, чаа-чаа чедиишкиннерни палестин болгаш ортаан улустарның өмүнээзинден күзеп тур бис деп, ол чугаалаан.

(ПМА).

КАЙГАМЧЫК УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

ВАШИНГТОН. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели — кайгамчык улуг ужур-дузалыг, төөгүлүг документтир деп, америк хөй-нити ажылдакчызы, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Вашингтон хоорайда болгаш Вирджиния штатта салбырының даргазы Моррис Джексон медеглээн. Төлевилелде айыткан өндүр-чаагай сорулгаларны чүгле Совет Эвилели мышкаш ындыг индустриалдыг күчүлүг күрүне боттандырып шыдаар деп, ол айыткан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээнден бээр 63 чылдарның дургузунда ССРЭ бодунуң экономиктиг, социал болгаш политиктиг хөгжүлдезинге [illegible] [illegible] кайгамчык улуг Төлевилелдерин чедип алган деп М. Джексон СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга демдеглээн. Колдуунда аграрлыг чурт турганындан Совет Эвилели ам делегейниң эң-не сайзыраңгай үлетпүрлүг күрүнелериниң бирээзи болган. Хөмүр-даш тывыжы болгаш каң эзилдирииш-кинни мышкаш ындыг эң чугула [illegible] талазы-биле ССРЭ амгы үеде делегейде бирги черни ээлеп турар. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында совет заводтарның болгаш фабрикаларның кезиин гитлерчи эжелекчилер үрегдээн-даа болза, Совет Эвилели үлетпүр хөгжүлдезиниң ол хире бедиктерин чедип алган.

Совет хамаатыларның чаагай чорууну бедидер дугайында, оларның амыдырал байдалдарын экижидер дугайында сагыш салыышкын ССРЭ-ниң экономиктиг политиказының үндезини болуп турар деп, М. Джексон [illegible] демдеглээн. Бо талазы-биле Совет [illegible] [illegible] чедиишкиннери бистерни, америк кижилерни, америк коммунистерни магададып турар. Бир чижекти көргүзер болзай-дыр мен деп, ол чугаалаан: америк чурттакчылар шалыңының ортаа кезиин бажың хөлезининге чарыгдаар ужурга таваржып турар, ынчаарга бажың хөлезини [illegible] [illegible] [illegible] тыптар [illegible] [illegible] айтып болур.

СЭКП ТК-ның Төлевилели, СЭКП-ниң экономиктиг политиказы иштинде Совет [illegible] бүгү национал-дарның бүгү талалыг хөгжүлдезин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн. Американың Каттышкан Штаттарынга байдал өртээ чер өске болуп турар. Амгы америк администрацияның [illegible] медеглелдерин ёзугаар алырга, АКШ-та байларны улам бай, а ядыыларны—улам ядыы-түреңги болдурарын чаа чаак болап турар. Ынчаарга АКШ-тың ядыы чурттакчыларының аразында бичии национал-дарзын эвес.

[illegible] администрациязы байлакчылар эрге-ажыын камгалаашкаан, социал айтырыгларны [illegible] бодуун америкаларбиле кажан-даа сүмелешпейн турар. А ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының Төлевилелин бүгү чоннуң чугаалажып көөрүнге киирген чорук совет демократияның ёзулуг улусчу бүдүжүн тодаргай бадыткап турар-дыр деп, М. Джексон [illegible].

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизин америк коммунистер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тур бис деп, ол медеглээн.

(СЭТА).

Э. ХОНЕККЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Амгы он чылдың баштайгы чартынынга партияның угланыышкынын тодарадыр X съездизинче уткуштур Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы чаңгыс аай болгаш сырый каттышкан чорууп орар деп, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары Э. Хонеккер ГСЧП-ниң Берлин округ организациязының ГДР-ниң найысылалынга доозулган отчёт-соңгулдалыг конференциязынга медеглээн. Чоннуң чаагай чорууну чайгылыш чок бедидерининг талазы-биле республиканың бүгү чонунуң бүзүрелин болгаш деткимчезин ажыглап турар политиказын партия моон соңгаар-даа чорудар.

Эрткен беш чыл ГДР-ниң социал болгаш экономиктиг шапкын хөгжүлдезиниң, социализмниң капитализмден артык күштерлииниң көскү бадыткалы болу берген деп, оратор демдеглээн. Бистиң улузувустуң тургузукчу ажылчыны амыдыралдың бүгү талаларынга 80 чылдарда-даа бедик түңнелдерни чедип алырының эки үндезиннерин тургускан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи совет улустуң, социалистиг лагерьниң каттыштырылгазының акы-дуңма күрүнелериниң болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң амыдыралынга шылгараңгай болуушкун болур бээр деп, Э. Хонеккер онзалап демдеглээн.

Советтер чуртунуң коммунистериниң дээди шуулганы коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга чаа-чаа делгемнерни ажыдар.

Делегейниң чугула айтырыгларынга доктаагаш, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары хамыктың мурнунда АКШ-тың империалистиг күштериниң делегейде дүжүүрүн чорудуп [illegible]. [illegible] тайбыңга болгаш улустарның аас-кежиинге кыжанып турар айыылдыг үүлгедиглерин бүрүү шапкан. Ынчангаш амгы үениң эң чугула сорулгазы—бо-чепсектениң өдүрүп бүдүрерин кызыгаарлаарын, чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазынга тодаргай базымче шилчиишкинниң чедип алыры ол болур.

ГДР-ниң Германияның Федеративтиг Республиказы-биле харылзааларын каңдыгыл дээрге, оларның тайбыңның салым-[illegible] [illegible] харылзааларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери керээниң тодаргай саналдарын боттандырарынга бүгү күжүн [illegible] деп, Э. Хонеккер [illegible] чугаалаан.

ЧТК агентилелдиң дыңнадыы

ПРАГА. ЧТК. [illegible] [illegible] шериг [illegible] француз [illegible] чериниң шериг аттажадының [illegible] [illegible] Чехословакияның девискээринде [illegible] ажыл-чорудулгазы дээш удур [illegible] дугайында [illegible] Францияның Чехословак Социалистиг Республикада элчин черинге кыйгырган.

ЧССР-ниң ДАМ-ның төлээлекчизи ол [illegible] холбаштыр Францияның элчин чериниң шериг аттажадының ажылдакчылары эрткен чылдың декабрьда Орлов-Чех областа шериг объектилерлиг девискээрже шургуп киргенин айыткан. Ол ажылдакчылар шиитпирлиг [illegible] турганы шуут бадыткаттынган. Оон-биле холбаштыр чехословак органнар шиитпирлиг удурланыышкынын ынчан илереткен.

Каш хүннер мурнунда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] француз элчин [illegible].

ЧССР-ниң Францияда элчин чериниң шериг аттажадының [illegible] [illegible] [illegible] француз [illegible] үндезилээр бармыдаа чок негелдезинге ЧССР-ниң ДХМ-и удурланыышкынын илереткен.

(СЭТА).

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болуп эртээн. Пленумнуң ажылы доозулган соонда ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньял партийжи конференциязынга чүве чугаалаан болгаш чуртта байдалды база партийжи иштики амыдыралдың айтырыгларын пленумнуң чугаалажып көргенин дыңнаткан.

Эрткен чылдың декабрьда болган президент соңгулдаларынга реакция аштырган соонда таарымчалыг өскерлиишкиннерниң чуртта болганын пленумга хүлээп алган шиитпирлерде демдеглээн. «Реакцияның шавар халдаашкыннарынга ойтур шавыышкынны бээринге, революстуг чаалап алыышкыннарны болгаш демократтыг ёзу-чурумну камгалаарынга боттуг аргалар ам Португалияда бар» деп, Португалияның Компартиязының Төп Комитеди санап турар.

Компартияның бодалын ёзугаар алырга, амгы чазак мурнуву кабинеттен өске методтар-биле хөделир ужурга таварышкан, ынчалзажок эрги чазактың сорулгалары хевээр арткан. Ынчангаш революстуг чаалап алыышкыннарга, ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын эникидеринге үндезилээш, экономиктиг кризисти ажып эртер дээш Португалияны идролуг бааза болдурарынга удур Компартия демиселдежип турар. Пинту Балсемаунуң чазаан дүжүрер, ёзулуг демократтыг чазакты тургузар дээш демиселди коммунистер депшилгелиг күштериниң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр база санап турар. «Демократтыг эвилелдиң» парламентиде хөй нуруузу португалия улустуң политиктиг чүткүлдерин илергейлевейн турар деп, ПКП ТК-ның пленумунуң резолюциязында айытпаан.

Португалияның политиктиг амыдыралынга демократтыг эргилдениң ниитизи-бүрү чүгле демократтыг күштерниң аразынга бот-боттарын билчиринге үндезилээш, боттанып болур дээрзин ПКП ТК-ның пленуму демдеглээн. Бүгү демократтарның, бирги ээлчегде коммунистерниң болгаш социалистерниң аразынга чаңгыс эптиг хандыжарын Португалияның Коммунистиг партиязы база катап саналдаан. «Амгы байдалдар турда чаңгыс-даа партия коммунистерниң киржилгези чокка чааскаан реаксылыг хөй нуруунга удур туржуп шыдавас» деп, резолюцияда онзалап демдеглээн.

Чурттуң конституциязын эде көөр деп турарынга хамаарыштыр айтырыгны ПКП ТК-ның пленуму чугаалажып көрген болгаш ол эде көөрүшкүн кол хоойлунуң болунга [illegible] кылдынган турар ужурлуг деп санаан. Хамааты эргелерин болгаш хосталгаларын, революстуг чаалап алыышкыннарны база демократтыг ёзу-чурумну узуткаарынга конституцияны эде көөрүн ажыглаар дээн реаксылыг күштерниң оралдажыышкыннарын ПКП ТК шыңгыы буруу шапкан.

Партийжи иштики айтырыглар талазы-биле чугула сорулгаларны пленум айыткан болгаш Португалияның Коммунистиг партиязының хүрээлелин көвүдедир, нарлалганың партийжи органнарын нептередир дээш кампанияны калбартырын доктааткан. Португалияның Коммунистиг партиязы тургустунгандан бээр 60 чыл-дын байырлаарынга белеткелдиң [illegible] идепкейжилерин пленум база шиитпирлээн.

Социалистиг чурттардан медээлер

Йенаның ажылчыннарының инициативазы

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының бо чылдың апрель айда болур X съездизин төлептиг уткууру-биле ГДР-ниң ажылчы чоннары белеткенип турарлар. Чижээлээрге, «Карл Цейс Йена» комбинаттың ажыл-ишчилери чурттуң амыдыралында бо чугула [illegible] алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Продукция бүдүрүп үндүрерин бо чылын 11,6 хуу көвүдедирин чедип алырын планнаан, а бүдүрүлгениң коллективи ол көргүзүгну 1 хуу ажыр күүседирин шиитпирлээн. Партияның шуулганының ажыттынар хүнүнде—апрель 11-де, бир хүнде бүдүрүп үндүрер продукцияның хемчээли-биле немей продукцияны бээр.

Йенаның ажылчыннарының ол эгелээшкинин бүгү республикада деткээн. ГСЧП-ниң X съездизинге уткуштур бедиткен хүлээлгелерни «Роботрон» комбинаттың ажылчыннары, Карл-Маркс-Штадтың бүдүрүлгелериниң анияктар бригадалары, Мансфельданың металлургия [illegible] ажылчы чону болгаш өске-даа чүс-чүс коллективтер алган.

Джурджунуң чаа тудуглары

Химияның келир үеде улуг комбинадының баштайгы объектизи—хлор-сода кылыр завод румын хоорай Джурджуда чоокта чаа ажыглалда кирген. Ам органиктиг синтез заводунуң тудуу чорup турар. Оон-биле чергелештир, Дунайның эриктеринде чылдыга электростанциязы, чаа вокзал, таптылган хоорайның социал-амыдырал хандырылгазының объектилери туттунган.

Хлор-сода заводу Совет Эвилелиниң дузазы-биле туттунган. Ооң дериг-херекселдериниң хөй кезии бистиң чуртувустуң бүдүрүлгелеринге кылдынган. Оларны эптеп тургузарынга совет специалистер киришкен. Ол комбинатка ажылдаар чээрби ажыг ажылчыннар Уфаның болгаш Стерлитамактың төрелдешкек бүдүрүлгелеринге өөредилге эртип чорааннар.

«Акция зет» тургускан

Субботник хевирлиг, бир ай азы оон-даа хөй үеде ниитилелдиң эрге-ажыынга халас ажылдаарын Чехословакияда «Акция зет» деп адап турар. «Акция зет» кол кичээнгейин чаа школалар болгаш школа назыны четпээннерниң албан черлериниң тудуунче угландырып турар. Чижээлээрге, барыын Чех областа алдыгы беш чылдың дургузунда 87 уруглар садтарын туткан, уругларга спортчу 150 шөлчүгештерни ындыг арга-биле тудуп тургускан. Соңгу Морав областың бичии чаштары чеди уруглар садтарын болгаш яслилерин алганнар, чаа тос чыл школазын крайда ажыглалга киирген. Чехияның Социалистиг Республиказының чурттакчылары чүгле эрткен чылда безин алды миллиард крон өртектиг янзы-бүрү он-он объектилерни эки тура-биле тудуп, ажыглалга [illegible].

Субботниктерниң болгаш воскресниктерниң, Национал фронтунуң эки тура ээлчеглериниң үезинде ЧССР-ниң ажылчы чоннары сөөлгү дөрт чылдарда «Акция зеттиң» күжү-биле 83 муң бичии хамаатыларга уруглар садтарын болгаш яслилерни, ийи муң ажыг магазиннерни, дөрт чүс медпункттарны, уругларга спортчу муң шөлдерни, беш муң ажыг километр [illegible] [illegible] [illegible].

(ПМА)

ХҮН ЧУРУМУНДА—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Индий океан талазы-биле тускай комитеттиң ээлчеглиг сессиязы КНО-нуң штаб-квартиразында ажыттынган. Мында 45 күрүнениң төлээлекчилери киржип турар. Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дугайында делегей дугуржулгазын ажылдап кылырының талазы-биле конференцияга белеткелди ол чугаалажыр. Ол каңы девискээрде бүгү кижи төрелгетенниң үштүң бириниден хөй кезээ чурттап турар ол байдалды барымдаалап алырга, чугаалажыр айтырыгның чугулазы улам тода болур.

Индий океанны тайбыңның зоназы кылдыр чарлаарының дугайында декларацияны КНО-нуң Кол Ассамблеязы хүлээп алган хүнден бээр бо чылын он чыл болур. Ук декларацияның кол принциптерин боттандырары чуул болдурар арганы берипкилег тодаргай базымнарны кылырын ол үеден бээр-ле Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар, кала-даа каттышпас күрүнелер делегейниң бүгү шуулганнарынга чайгылыш чок саналдап келген. Кол Ассамблеяның 34-кү сессиязы ол айтырыг дугайты делегей конференциязын 1981 чылда Коломбога эрттирерин шиитпирлээн.

Ынчаарга айыттынган хуусааның чоокшулап орарын көргеш, Каттышкан Штаттар болгаш ооң эвилелчилери ындыг конференцияны чыылдырарынга улам идепкейлиг шаптыктап турар апарган. Эрткен чылын комитеттиң сессиязынга АКШ-тың төлээлекчизи ону чылдыырары «ам-даа эрте боор» деп ажыы-биле медеглээн.

Үжен чыл мурнунда, 1951 чылдың февральда, Непалдың чону тура халышкаш, чуртта төргиидээн кадыг-дошкун режимни дүжүр октаан. Чүс-чүс чылдарның дургузунда өске черлер-биле харылзаа чок турган бүдүүлүк чурт феодализмниң артынчыларын узуткаарының болгаш экономика талазы-биле хомудаашкынның оруундан уштунуп үнер аргалыг болган.

Амгы үеде Непалдың королевствозу хамаарышпас даштыкы политиканы чорудуп, кала-даа каттышпазының принциптерин сагып турар. Ооң иштики амыдыралында хөөзэ ажыл-агыйны болгаш үлетпүрнү хөгжүдериниң айтырыглары чедимчелиг шиитпирлеттинип турар. Совет-непал харылзаалар чедиишкиннииг хөгжүп эгелээн.

Непал—Катманду шыназында чаптылган. Ол кайгамчык черни чайгаар бүткен музей деп санап болур. Непалдың төлевилелчилериниң тудуглары кайгамчыктыг деп үнелелди чыл-чылы-биле ап келген. Оларның ажылдары чоорту чөөн Азияга нептерээн.

ЧУРУКТА: Бхактапурда Ордау шөлү. Бхупетидра Малла деп таңы кайгамчыктыг тудугларның төлевилелчизиниң холдарын үзе шаап каптарын дужааган деп легенда бар. Чүге дээрге, ооң-биле дөмей тудугларның өске черге туттунмазын ол күзээн чүве-дир.

Ю. РОДИОНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫ КҮШ-АЖЫЛГА БЕЛЕТКЭЭР

«Ортумак школага күш-ажыл кижизидилгезиниң аргаларын болгаш хевирлерин чаартыр. Аныяктарның мергежил шилип алырының талазы-биле ажылды күштелдирер».

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинден).

ССРЭ-ниң УАЧД-де «Улус өөредилгези» деп павильонда класстты көөрге, өскелерден ылгалыр чүве чок. Ханада самбыра, чуруктар, схемалар... Янзы-бүрү херекселдерниң шевергиин аажок кылдыр чыскааган тускай стенд харын каракка илдигер.

Ол дээрге эге класстарның өөреникчилериниң ажылдаарынга таарыштыр кылдынган херекселдер-дир. Оон сорулгазы — чаштарны ёзу-чурумга, арыг-силиг болурунга, күш-ажылга чанчыктырары болур.

Чаштарга таарыштыр назылар [illegible] кружоктан эгелээш [illegible] өөреникчилерден уруглар[illegible]ның күш-ажыл кижизидилгезинге тураскааткан экспонаттарда көргүстүнген.

Школачыларның күш-ажыл кижизидилгезинге онгу беш чылда ажыглаары-биле специалистер чүс ажыг чүүлдерни саналдаан турган. Делгелгеде ол кирген экземплярлар дээрге, бо хүннерде практикада калбаа-биле ажыглаттынып, школаларда нептерээн херекселдерни көргүскен.

— Эртем-техниктиг революцияның үезинде чаштарны күш-ажылга кижизидери, оларның сонуургалын барымдаалап көөрү педагогиканың кол сорулгаларының бирээзи апарган — деп, Күш-ажылга кижизидилге [illegible] мергежил шилип алырының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң директору Н. П. Семыкин чугаалады.

Мергежил шилип алыры — комплекстиг ажыл болур. Аңаа чаштарның сонуургалын хайгаарап турар социологтар, оларның кадыының байдалын көрбүшаан таарыжыр ажылды сүмелеп турар эмчилер, янзы-бүрү мергежилдер дугайында уругларга бүгү талалыг билигни берип турар башкылар анаа кирер. Бистиң чуртувуста ийи муң хире мастерскаалар, өөредилге-бүдүрүлге комбинаттары чаштарга 150 ажыг ажылчын мергежилдерни шилип алырын саналдап турар. Оларның 500 ажыы кодээ черлерде. Өөреникчилерниң күш-ажыл бригадалары база бо үеге чедир эки талазын көргүзүп келген. Оон ангыда школаларның хөй-хөй бүдүрүлгелерде тургустунган цехтери улуг рольду ойнап турар. А Москвада школачыларның «Чайка» деп заводу дыка хөй чылдар дургузунда оларны күш-ажылга өөредип келген. Бистиң чуртувуста ындыг бүдүрүлге чаңгыс ол болуп турар.

Школачыларның мергежил шилип алырын эки организастаарга кезээде эки түңнелдер бээри чугаажок. Ригага болган суржулгадан алгаш көөрге, школаның дузазы-биле мергежил шилип алган өөреникчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү ону эртпээннеринден 18—20 хуу бедик болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынган ол өдүруглар школаларга чаа негелдени тургускан.

Күш-ажылга кижини эртежизинден кижизидер, мергежилди боду шилип алыр чорук бедиинде барып бүдүрүлгеге кадрларның ажылдан үнер-кирер чорууну кызырар болгаш [illegible] белеткээрин чаажылаар [illegible] жедир.

(СЭТА-ның корр.).

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ИЙИГИ ЧАДАЗЫ ЧОРУП ТУРАР

Россия Федерациязының улустарының VII кышкы спартакиадазының түңнел оюннары март айда Кемерово областка болуп эртер. Амгы үеде ол улуг спортчу байырлалга төлептиг киржир дээш чер-черде сөөлгү белеткелдер. шуулде маргылдаалар чоруп, эң-не шыырак спортчулар шилиттинип турар. Бистиң республиканың спортчулары база Россияның улустарының кышкы спартакиадазының түңнелдеринге киришкир Тыва АССР-ниң XIII кышкы спартакиадазын эрттирип турар. Оон түңнел оюннарының тиилекчилери бистиң республиканың спортчу адын РСФСР-ниң улустарының VII кышкы спартакиадазының түңнел оюннарынга камгалаар эргени алыр.

Амгы үеде республика спартакиадазының ийиги чадазы чорып турар. Ол болза күш-культура коллективтериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарының, ажыл-агыйларының бирги чери дээш болган маргылдааларга шылгараан, районнуң, хоорайларның болгаш эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону ат дээш солун маргылдааларда киржип турарлары ол. Аңаа тиилеп үнгеннер Тыва АССР-ниң бирги чери дээш түңнел оюннарга [illegible] февральдың төнчүзүнде март айның эгезинде Кызылга болуп эртер.

Республика найысылалының культура ажылдакчыларының профэвилел хоорокомунуң бирги чери дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде [illegible] тура ажылдакчыларының барык шупту коллективтери киришкен.

Маргылдааны бедик деңнелге организастаан. Эр улустуң 5 километрниң хаак оруунче 100 хире спортчулар маңнап үнген. А херээжен улустуң 3 километрниң чарыжынга база киржикчилерниң саны эвээш эвес болган. Ук маргылдаага эң массалыг кирипкени дээш республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының, Культура министерствозунуң болгаш республика типографиязының командалары [illegible] маатал [illegible] шаңналдар-биле шаңнатканнар.

Эр улустуң 5 километрге чарыжынга М. Норбу (телестудия), В. Золотухин (ДОСААФ), В. Туров (ВЛКСМ хоорокому) болгаш Н. Авдеев (СЭКП обкому) олар хар-шаңнал [illegible] эң эки [illegible] черлерни чаалап алганнар.

Херээжен спортчуларның 3 километрге маргылдаазынга типографиядан Е. Германова, ном садыының конторазындан А. Алтухова, «Тываның аныяктары» солунуң төлээзи Т. Ондар олар айыткан хемчээлди өскелерден дүрген маңнап эрткеннер.

Ниити команда талазы-биле бирги черже СЭКП обкомунуң шилиндек командазының хаакчылары үнген, культура ажылдакчыларының профэвилел хоорокомунуң шилчиир кубогун чаалап алганнар. Туризм болгаш [illegible] ниитилелиниң хаакчылары болгаш «Тувинская правда» солунуң спортчулары ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның байырлыг ажыдыышкынының үезинде эр улустуң 5 километрниң хаак оруунче үнүп турары.

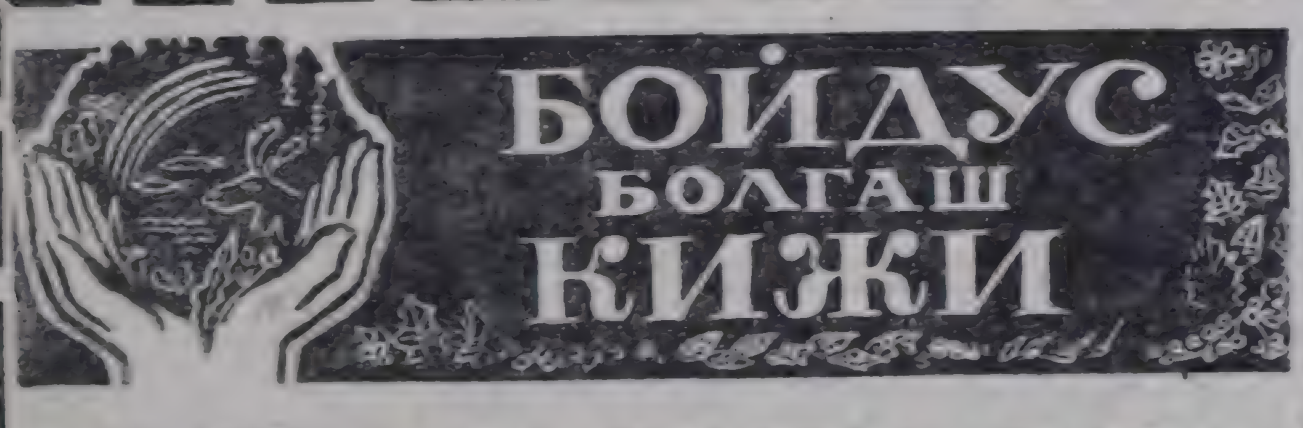

ХООЙЛУНУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

1913 чылда Москваның солуннарынга хоорай чоогунуң аргаларынга буур истери көзүлген деп бижээн. Ынчан бо улуг чараш аң төнер четкен турган. Чуртта эң-не сырый чурттакчылыг, үлетпүрү сайзыраңгай Москва облазында ам он муң ажыг буур бар. Ол аңнарның хоорайның кудумчуларынга бо-ла көстүп кээринге бисти москвачылар чаңчыктып, магадавас апарган.

Ол ышкаш сайгактар, кишкер, кунаус шуут төнер чеде бергенде, оларны камгалап өстүрген. Ону боттандырарынга Совет күрүне бодунуң тургустунуп келгенинин баштайгы чылдарындан эгелеп сагыш салып келген. Совет чазак бодунуң баштайгы декреттери-биле черни болгаш бойдусту хуу өнчү турганындан ниити өнчү кылдыр соңазы бойдусту ниитилелге херектиг кылдыр ажыглаар арганы берген. Хуумааты дайынының берге чылдарында безин арга-арыгны, чер байлааны база бойдустуң тураскаалдарын, садтарны, парктарны камгалап, камныг ажыглаар талазы-биле хоойлу [illegible] заповедниктер дугайында документилерни ажылдап, хүлээп ап турган. Ол документилер [illegible] ховар аңнарны камгалап, арттырып берген. Дескиндир турар бойдусту камгалаар дугайында сөөлгү ийи он чылда дүргенибиле сайзыраан совет хоойлу [illegible].

Бедик [illegible] бир [illegible] Совет [illegible] доктаамал хөгжүр үлетпүрүнүң таарымча чок чүүлдеринге удур бойдус болуунуң күжү-биле демнээжип күш четпес болу берген. Чурттакчыларның хоорай кызыы [illegible] агаарлаашкынының түңнелинде безин, чамдык үнүштер үнмес [illegible] болгаш.

Ынчангаш бойдусту камгалаары бүгү-ниитиниң херээ болур. Бистиң чуртувуста дескиндир турар бойдус камгалалы күрүнениң бир чугула херээ. Хүлээлгези кылдыр Конституцияда көрдүнген. Конституцияның он чүүлдери бойдус камгалалынга тураскааткан. Чер, арга-арыг, суг, болгаш бойдустуң өске-даа байлактары хөй-ниитиниң өнчүзү болганда Конституцияның 10-гу чүүлү ол өнчү-хууну камгалап база оон өзүп көвүдээринге таарымчалыг байдалды тургузарын күрүнеге даасканын. 67-ги чүүл шак ындыг хүлээлгелерни хамаатыларга база дааңдырган. Совет кижилерниң кадыын камгалаар эргелериниң аразында 42-ги чүүлде дескиндир турар бойдусту кадыкшылдаар талазы-биле хемчеглер база көрдүнген.

[illegible] масштабы-биле алырга, бойдус камгалалының талазы-биле «Чер, суг, чер байлааның, арга-арыг дугайында Хоойлужудулга үндезиннери» (1968 чылда хүлээп алган), «Дириг амытаннарны камгалаар болгаш ажыглаарының», «Атмосфера агаарын кадагалаар дугайында» 1980 чылда хүлээп алдынган хоойлулар бар. Дескиндир турар бойдусту камгалаар дугайында [illegible] айыылдарында бар, чижээ, аңнык камгалалының күш-ажыл дугайында Хоойлужудулга үндезиннеринде болгаш өске-даа документилерде көрдүнген.

Гидрометеорология болгаш бойдус [illegible] талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитеди болгаш өске-даа күрүне органнары бойдусту [illegible] турар. Оларның бо талазы-биле эргелери улуг, чижээ, атмосфера агаарын, сугну ажыглаарының дүрүмнерин хажыдып турар бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын соксадып, хоругдаар эргелиг.

Ол ышкаш дескиндир турар бойдусту камгалаар талазы-биле [illegible] кол чезин болуп турар.

Ам чоннуң калбаа-биле чугаалажып, деткип турары «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге төлевилелинде үлетпүрлүг кол районнарга суг камгалаар объектилерниң тудуун дүргедедири, чурттуң Европа кезииниң улуг хемнеринге суг ажыл-агыйының комплекстериниң башкарылгазын боттандырар автоматтыг системаны тургузары, бедик бүдүрүкчүлүг арыглаар херекселдерни, дескиндир турар бойдусту хайгаараар автоматтыг станцияларны бүдүрүп үндүрерин көвүдедирин көрдүнген.

Ол ышкаш бойдус камгалалынга чарыгдаалдар көвүдээн, 1976—1980 чылдарда ол бүдүүн чартык катап өскен, эрткен онгу беш чылда чүгле бойдус камгалалынга 11 миллиард рубльди чарыгдаан. Өске чарыгдаалдар-биле катай ол 50 миллиард рубль четкен. Ол акшаны чүгле агаарны арыг[illegible] херзүүнүн ирип үрелири-биле демиселге, арга-арыгны катап [illegible] тургузарынга база ажыглап турар. Оон түңнелинде сөөлгү беш чылдарда сугну хиректирип, боктаалдырары 28 хуу эвээжээн, агаарны боктаалдырары 15 хуу эвээжээн.

Агаарны, бойдусту боктаалдырар айыыл узуткаттынмаанда [illegible] турар [illegible] дугайында [illegible] ында-даа шежип сайзыраар.

О. ДЕМЕНКО.
(ПМА).

БАЙЛААВЫСТЫ ХУМАГАЛААЛ

Ак хар-биле шуглаамынкан кышкы аарга... Аңаа чеде бээринге, дээр шаар бедээн, куспак четпес чоон дыттар, кезээде ногаан «тонун» кедипкен турар шивилер, пөштер дээш кандыг ыяш чок дээр. Аарга-арыг — янзы-бүрү аңнарның, куштарның турлаа. Бойдустуң бо хайыразын камгалап, кадагалаар, өстүрүп турар бис.

Улуг-Хем районда ыяш ажыл-агыйы чериниң үш салбыры бар. Районнуң девискээринде үнген аарга-арыгның ыяжын тудугга херегзэрибиле келип турар. Ол шөлдерни эштеп арыглааш, ыяш өлүртүлгезин чорудуп, оларның өзүлдезин хайгааралга ап келген. Чижээлээрге, Ак-Туруг ыяш ажыл-агый салбыры чыл дужерге-ле 90—120 гектар шөлге ыяшты олуртканы, оон өзүлдезин 90—95 хуу чедирип турар. Маңаа аарга-арыг даамылдарының киирген үлүү улуг. Олар чурттакчы чоннуң ортузунга 120 лекцияны база аарга-арыг камгалалынга хамаарышкан 50 ажыг плакат-чуруктарны оруктар кыдыгларында алып тургускан. Аарга-арыгның байлаан камгалаарынга хамаарышкан ажылдарны түс черниң чурттакчы чону-биле кады кылып чорудуп келдивис.

Ынчалза-даа боттарының [illegible] аарга-арыгның аң-менин кайы хамаан чокка узуткап, ыяжын кезип турар ийи-чангыс кижилер ам-даа бар. Чижээлээрге, Ашак-оол Моңгуш Ак-Туруг суурнуң баарында арыглап бир чоон дытты [illegible]. Ындыг ажыын [illegible] ниитиниң байлаан кайы-хамаан чок ажыглаар, тотчеглекчилер-биле шыңгыы демиселди чорудары бүгү ниитиниң болгаш аарга-арыг даамылдарының херээ. Бойдустуң байлаан камгалап, кадагалап өстүрери кол хүлээлгевис.

К. КОМБУ,
аарга-арыг даамылы.

ХӨЛДЕ ТУРЛАГЖААН ӨДҮРЕКТЕР

Казакстанның найысылалының чурттакчылары бо кышкы хүннерде дээрде ужуп чоруур черлик өдүректерни бо-ла көргүлээр. Ол дээрге, Алма-Атаның чоогунда Сорбулак деп хөлде турлагжый берген ийи муң беш чүс хире өдүректер-дир.

Дөрт чыл мурнунда элээн каш-ла черлик өдүрек баштай кыштаарын «шенеп» көрген чүве-дир. Оон чоогунда школаның бойдуска ханныкшылдыг школачылары оларны хайгаарап эгелээн.

Чалгынныг өнүктерниң ол хөлге кыштаар дээниниң бир кол чылдагааны — ук хөлдүң суунуң арыгланганы болур деп, специалистер СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааннар. [illegible] кыжын мурнуу чүкте чурттарже көже бээр чамдык куштар база он [illegible] Казакстанга көзүлбээн куштар ында ам «киир бижидип» алганнар. Күзүн болгаш чазын ук хөлдүң чанынга янзы-бүрү куштар улам чыглыр апарган.

АЛМА-АТА.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ «Кышкы арыгда» деп фотоэтюду.

НАЙЫРАЛДЫГ АРМИЯЛАРНЫҢ КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

СОФИЯ. (СЭТА-ның корр.). Найыралдыг армияларның кышкы спартакиадазы Боровец деп курорт хоорайда эгелээн. Ында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, МАР-ның, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның төлээлери киржип турар. Программада хаакка чарыш, трамплинден халыш, ийи хевирге ужуражылга, биатлон, даг хаагы кирген.

[illegible] Лейк-Плесидке болган Олимпиаданың тиилекчизи Александр Зав[illegible] баштайгы алдын медальды чаалап алган. Оон көргүзүү — 1 шак 30 минута 15.19 секунда болган. [illegible] чемпион шаңналын [illegible] чаалап алган.

[illegible] Болгарияның [illegible] Владимир Брейчев шылгараан. Ол 227,3 санныг болган.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

«ШЫННЫҢ» РЕДАКЦИЯЗЫНГА

[illegible] дилиишкиннер күзээн бүгү-ле организацияларга, эштерге өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илередирин чөпшээрежип көрүңер.

В. ОСКАЛ-ООЛ.

Агаар

[illegible] агаар станциязының [illegible] бөгүн республикага шаар болуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын [illegible] секундада 3— 7 метр чедер. Агаарның температуразы [illegible] районнарга 12—14, өске арткан-нарынга 7—9 градус соок болур.

Кызылга ээр булуттаар, [illegible] секундада 3—7 метр чедер. [illegible] температуразы 9—12 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Оңза чугула даалга» (2 сериалыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Грантының уруглары» 9.00, 14.50. «Ээнржигештер» деп киноклуб 10.50, «Мээн амыдыралым — армия» 12.41, 16.40, 18.20 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оксанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайын болгаш тайбың» (2 сериалыг) 14.00. «Санаашкынның эгези» 17.00, 18.60, 20.30 (узаткан) шактарда.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериалыг [illegible] телефильм. [illegible] 10.10 — Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шахмурзаева (скрипка) биле А. Гарин (гитара) ойнаарлар. 10.20 — «Билдингирдаа бол, эдепти». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чарсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Сибирьлеп болгаш Ыраккы Чөөн чүктеп». Кинопрограмма. 15.25 — «Ленинден өөренир». 16.10 — «Шылырза школазы». 16.40 — «Төрээн бойдус». 17.00 — [illegible].

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Уругларга фильм. «Электри кайызын көэп турары?» 18.05 — [illegible] 18.10 — «Садыгжылардан [illegible]». Телефильм. 18.25 — Телемедээлер. 18.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг утпуура». СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Кужугетиң чугаазы.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Кызыл болгаш кызылчылар». СЭКП Кызыл хоорокомунуң бирги секретары Б. П. [illegible] дамчыдылгазы.

МОСКВАДАН

19.[illegible] — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.05 — «Документалдыг экран». Шулеп Р. Рождественскийниң дамчыдылгазы эрттирер. Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.45 — «Кара чаңгыс сонуургалдыг чугаа». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Цыбуля».

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырак болгаш чоок ырлар». 19.45 — Чогаалчы С. Сартаковтуң чогаалы.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — 21.20 — «Завод». Документалдыг телефильм.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. [illegible]

Заказ 17066. Тираж [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышының херектериниң талазы-биле эргелелдиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—08222

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (11541) | 1981 чылдың февраль 20, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА ЧЕДИР 3 ХОНУК АРТКАН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

ЛЕНИНЧИ МЕМОРИАЛДА

УЛЬЯНОВСК, февраль 18. Ульяновск областың СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] культура [illegible] [illegible] вылааш. [illegible] Ленин районунуң [illegible] Кызылгырыда областың боттарының уран чүүл фестивалының [illegible] өске-даа [illegible].

(СЭТА).

ССРЭ-ниң УАЧД-ге байырлыг митинг

[illegible] ССРЭ-ниң [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының [illegible]. Бо хүннерде [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] көрүп, кушкаш [illegible] база ынарын келир [illegible] турарлар. Муңгаш коллективтер, [illegible] коммунистерниң он бирги [illegible] алган социалистиг хүлээлгелерин [illegible] күүсеткен болгаш [illegible] бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Социалистиг чарыштың калбартканының ачызында [illegible] ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң [illegible] тодаргай көргүзүн.

1980 чылдың болгаш [illegible] түңнелдери-биле партийның кол деңнелдезинде Бүгү [illegible] Хүндүлел самбырazында 763 коллективтер кирген. Февраль 18-те ССРЭ-ниң УАЧД-зинге Москваның болгаш Москва областың ажылчын чоннарының митингизи болган.

Митингини ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Кол комитединиң даргазы академик Г. И. Марчук ажыткан. Коммунистиг тургузуушкунга партийның [illegible] күүседиринге кол [illegible] — социалистиг чарыш бүдүр деп, ол демдеглээн. Миллион-миллион совет кижилерниң [illegible] анаа илереэр. Чарышта, күш-ажылды коммунистиг өү-биле көөр [illegible] чүгле күш-ажылчы [illegible] [illegible] айтырыгларын шиитпирлээриниң аргалары бар эвес, массаларның [illegible] [illegible] база бар деп партия санап турар.

Москвачылар беш чыл планын хуусаазы эрте күүсеткен, съезд мурнунуң чарыжынга мурнуку одуругну ээлеп турар. 300 муң ажылчыннар чылдың баштайгы ийи, үш айларының планын съезд ажыттынар хүнгө уткуштур күүседирин хүлээнгеннер. Чүс-чүс муң ажылчыннар ол хүн боттарының камнап алган материалдары-биле ажылдаарлар.

Митингиге үнүп чугаалаачылар «Калибр» болгаш Москва [illegible] заводтуң [illegible]. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Котов, демир-оруктуң [illegible] Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел [illegible] директору Б. Л. Никифоров, станок тудуукчу «Кызыл пролетарий» [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. И. Мальцев, ишк кылыр «Заря» [illegible] цех начальниги Л. В. Румянцева, Москва областың Домодедово районунуң «Ильичиниң чагыглары» колхозтуң даргазы С. И. Жилкин оларның күш-ажылчы бедик-биле [illegible], [illegible] кижилер дээш база сагыш салыышкыны дээш СЭКП Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневке бодунга чүректиң хандыкшылдан өөрүп четтиргенин илереткен болгаш боттарының коллективтериниң мурнунда он бирги беш чылда улам шалыпчы ажылдаар, ажылдың тыныжын болгаш ажыктыын бедидер, ажыглаттынмаан курлавырларны дилеп тывар талазы-биле шуурган ажылдаарын хүлээнгеннер.

Партияның XXVI съездизиниң ам салыр сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш чурттуң ишчилери социалистиг чарышты улам калбартыр дээрзинге бүзүрелин митингиниң киржикчилери илереткеннер.

ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев, СЭКП ТК-ның [illegible] эргелекчизиниң оралакчызы П. А. Смольский олар митингиге киришкеннер.

(СЭТА).

Чарыштың эгелекчилеринде

ДЕПУТАТТЫҢ БРИГАДАЗЫ

«Тыва тудуг» тресте дуржулгалыг бригадир, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Раиса Федоровна Григоровичиниң бригадазы партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1981 чылдың баштайгы ийи айының планының опаалдаларын күүседир хүлээлгени алган эгелекчилерниң бирээзи.

Р. Ф. Григоровичиниң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде, февраль 18-те күүсеткен. Бригаданың ажыл-ижиниң сонуургадырын Раиса Федоровнадан дилээривиске ол мынчаар чугаалаан:

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде болгаш СЭКП-ниң область конференциязының шиитпирлеринде салдынган сорулгаларны күүседири, амыдыралга боттандырары дээш бистиң эргелелдиң тудугжулары сорук кирипкининиг ажылдап турар. Январьда эргелел тудуг-монтаж ажылдарының-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң-даа планын күүсеткен. Ол дээрге эргелел ниитизи-биле он бирги беш чылды бедик темпилиг эгелээни-дир.

Эргелелде, ылангыя бо чылдың эгезинден, социалистиг чарышты организастааны эки. Айның төнчүзүнде бригада бүрүзүнүң канчаар ажылдааның үндүрүп, бригадаларга дыңнадып, чедирип турары чаңчыл болган. А квартал санында бригадалар аразында чарыштың түңнелин үндүргеш, малярлардан, штукатурлардан, бызаңчылардан тус-тузунда кайы бригадалар тиилекчи болганын тодарадып, шаңнап-мактап турар.

Бистиң бригадавыс Мария Васильевна Сафронованың бригадазы-биле чарыштыг. Кайывыс-даа съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың ийи айының планын күүседир хүлээлгелерни алган бис. Сөзүвүс ээлээр дээш кижениңгиш [illegible] ажылдап келдивис. Январьда 3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 4,1 муң рубльге күүсеттивис, а чыл эгезинден тура алыр болза, февраль 18-ке чедир 5,9 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген бис. Ынчангаш баштайгы ийи айның планы күүсеттингени ол. Күш-ажылчы чедиишкинивис төрээн партиявыстың улуг съездизинге белээвис ол.

Бригадавыста шупту 19 кижи бар. Олар аразында эп-найыралдыг, шупту-ла кызымак ажылдап турарлар. Бригадада үр чыл ажылдап келгеннер В. Дыртык, Т. Ламажап, Л. Монгуш болгаш [illegible] Т. Гусева, В. Степанова олар [illegible] тэлептии-биле эш-өөрүүге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Бистиң шеверлекчилерниң, бызаңчыларның ажылы тудугжу бригадалар объектилериниң иштики ажылдарга өй-шаанда белеткеп бээринден хамааржыр болгай. Бо талазы-биле бергедээшкиннерге таваржы бээр-дир бис.

Бо № 1 бажыңны ам доозарынга чоокшулап турар. А сантехниктерниң чамдык ажылдары озалдап турар. Ванналарның, унитазтарның салыр черлерин белеткеп каарывыска, а сантехниктер кажан оларны тургузуп кылыры билдинмес. Ындыг чоруктар ажылга шаптыктаар. Ол ажылдап кылдынган соонда база катап аштап, арыглаар апаар болгай.

Бо бажыңдан шеверлекчи бригадаларның чамдызы ам бир неделя хире болгаш өске объектилерже чоруур ужурлуг. А № 15 бажыңда штукатурларның чүгле чап-чаа эгелеп турар. Ынчап кээрде, чооку үеде бистиң бригадаларывыска белеткеттинген ажыл фронтузу чогу ол. Ынчангаш бригадалар долу күш-биле ажылдаар арга чок болганындан планныг опаалдаа күүсеттинмейн баарының чылдагааны-даа ол-ла болгай.

№ 48 тудуг эргелелиниң удуртулгазының, партия организациязының [illegible] ол айтырыгны [illegible] шиитпирлеп, объектилерниң иштики ажылдарга өй-шаанда белеткээрин чедип алыры чугула.

• • •

Бүгү совет кижилерниң, бистиң Төрээн чуртувустуң амыдыралында чугула, улуг болуушкун партияның XXVI съездизи удавас ажыттынар болгай. Коммунистиг партия, Төрээн чурт дээш чоргаарал тудугжуларны ажыл-ишче улам-на сорук кииргени.

МОСКВАЖЕ, ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНЧЕ

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага ам үш-ле хонгаш кайгамчык тоогулуг улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизи болурунуң ажылын эгелээр. Бо хүннерде бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының чоруткан төлээлерин Москва эвилең чаагайы-биле уткуп ап турар.

Дүүн, хүннүң ийиги чартыында Кызыл аэропортунга кижилер аажок хөй болган. Партияның Тыва область организациязының СЭКП-ниң XXVI съездизинге баар делегаттарын оон үдээн. Оларны үдээннерниң аразынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң база Министрлер Чөвүлелиниң, партия хоорkomунуң болгаш хоорküүскомунуң харысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның база хоорайның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери турган.

Партияның съездизиниң делегаттары болур бедик хүндүткелдиг СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондарга, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказының дериглелер [illegible] У. Т. Монгушка, Улуг-Хем районда «УТБА 25 чылы» совхозтуң директору И. П. Гончарюкка Тываның коммунистери каргыскеннер.

Москваже делегаттар ужуп үнериниң мурнуу чарыында чыылганнарга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кыска чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге республиканың партия организациязын төлээлээр бедик бүзүрелди көргүскени дээш Тываның коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткен. Съезд болза СЭКП-ниң база бистиң чурттуң тоогузунге, совет кижи бүрүзүнүң амыдыралынга канчаар-даа аажок улуг болуушкун болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодарадканы партияның иштики база даштыкы политиказының сорулгаларын боттандырар талазы-биле бүгү партияның, оон Төп Комитединиң база ТК-ның Политбюрозунуң организакчы болгаш мобилизакчы хөй талалыг [illegible] ажыл-чорудулгазының болгаш совет кижилерниң тургузукчу күш-ажылының түңнелдерин ажаа үндүрер болгаш бистиң чуртувустуң иштики-политиктиг, социал-экономиктиг улам ыңай хөгжүлдезиниң сорулгаларын тодарадыр.

Тайбыңның быжыглаары база улустар аразының айыыл чок чоруу дээш, бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга мөгаг чок ажыл-чорудулгазы дээш, бистиң республикавыстың шапкын хөгжүлдезиниң дугайында ада сагыш салыышкыны дээш партия Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневке бистер, Совет Тываның ажылчы чоннарының төлээлекчилери, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереткейлээр бис дээрзин Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Партияның съездизиниң шиитпирлерин, коммунистиг тургузуушкунуң планнарын боттандырар дээш бүгү совет улус-биле кады республиканың коммунистериниң база бүгү ажылчы чоннарының [illegible] съездиниң ажылынга боттарывыстың киржилгевис-биле илергейлээр бис.

СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизиниң делегаттарын үдеп келген эштер олар-биле сеткил ханызындан байырлажып, коммунистерниң улуг партиязының шуулганының ажылынга улуг чедиишкинниг болурун күзээн.

Күштүг ТУ-154 ужудар шөлдеп чоорту көдүрлүп уюпкен болгаш удавааңда ак-көк дээрниң улгечнеринче шымныы берген.

— Оруқ-сүүр ченди-чаагай, хүндүлүг делегаттар!

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары эштер Г. Ч. Ширшинни, Ч-Д. Б. Ондарны, У. Т. Монгушту, И. П. Гончарюкту Кызыл аэропортунга үдеп турган үе.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ 4 ХОНУК ЭРТЕ

СЭКП ТК-ның июль (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлери болгаш аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң ханы утказыг чугаазында түңнелдер болгаш айтыышкыннар-биле таныжып база Пленумунуң СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизи чыылдырар дугайында доктаалынга сорук кирбишаан, Бии-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери, чуртуунуң амыдыралында ол улуг болуушкунга чедиишкиннииг ужуражыры дээш социалистиг чарышты калбартыр деп шиитпирлээш, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Төрээн Коммунистиг партияның ээлчеглиг шуулганынга уткуштур калбарган социалистиг чарыш коллектив кежигүннериниң чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип алырынга идиглиг болган. 1980 чылдың декабрь 10-да, хуусаазын эрте, оңгу беш чылдың планныг даалгазын күүсеткен. олар күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн улам бедидип турган, бүдүрүлгениң немелде өзүлдезин 36 хуу чедирген.

Бии-Хемниң амыдырал хандырыкчылары он бирги беш чылды база-ла шалыпчы өзү-биле эгелээн болгаш партияның XXVI съездизинге алдар кылдыр бо чылдың баштайгы ийи айының планныг даалгазын съезд ажыттынар хүнге — февраль 23-ке чедир күүседирин аазаан турганнар. Беш чылдың шалыпчылары ол-даа хуусаадан эрте, 4 хонук бурунгаар, аазаан сөзүнге ээ болганнар. Ийи айның планын олар февраль 19-та күүсеткен.

Т. МОНГУШ.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ПАРЛАЛГА ТӨВҮ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дээди шуулганының ажылын чырыдары-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвүн Москвада ажыткан. Делегейниң 53 чурттарындан 800 хире журналистер парлалга төвүнде турупт турар. Социалистиг куруглелерден корреспондентилер, буржуаз чурттарның парлалга, телевидение болгаш радио органнарының төлээлекчилери, а ол ышкаш хөгжүп орар чурттарның хөй болук журналистери оларның аразында бар болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының дугайында телевидениениң дөрт дамчыдылгазын, съездиниң хуралдарының чоруп турарынга хамаарышкан парлалга конференцияларын, оон делегаттары-биле а ол ышкаш ССРЭ-ниң [illegible] министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары-биле ужуражылгаларны парлалга төвү организастаар. СЭКП-ниң съездизиниң ажылынга киржир акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның [illegible] төлээлекчилери [illegible] журналистерге база чуве [illegible].

Телевидение болгаш радио [illegible] тур 1900 километр демир-орук шугумнарын салган, оларның 600 километр темчээлдиг участогу ажыглалга кирген болгаш улус ажыл-агыйынга ажыглаттынып турар. Янзы-бүрү 1580 тудугларны дериг кылган.

Ленинниң партиязының дээди шуулганынга шалыпчы күш-ажылчы белектер-биле [illegible] турар БАМ-ның [illegible] чаа-чаа чедиишкиннериниң дугайында [illegible] медээлерни парлалганың төлээлекчилери боттарының чурттарында солуннар редакцияларынче, телевидениеге болгаш радиога дорт-ла дамчыдып берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Венесуэланың Коммунистиг партиязының делегациязының удуртукчузу, партияның Чиңгине секретары Х. Фариа парлалга төвүнге кыска чүве чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дээди шуулганынга киржир хүндүлүг даалганы Венесуэланың Компартиязының болгаш оон Төп Комитединиң бергенинге бистиң делегациявыс чоргаарланып турар деп, ол онзалап демдеглээн. Найыралдың болгаш акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазының харылзаалары СЭКП-ниң болгаш Венесуэланың Компартиязының аразынга 30 чылдар дургузунда улам калбарып турар.

Латин Америк чурттарында амгы делегей байдалының дугайында корреспондентилерниң хөй саның айтырыгларынга Х. Фариа харыы берген болгаш делегейниң ол девискээрде улустарның национал-хостаглыг шимчээшкиннинге удур АКШ-тың чаа административтиг кампаниязын шыңгыы буруу шапкан.

• • •

БАМ-ның 132 муң кижи отрядының [illegible] төлээлекчилери-биле — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары-биле ужуражыр дээш совет болгаш даштыкы чүс-чүс журналистер февраль 18-тиң эртезинде парлалга төвүнге чедип [illegible].

Амгы үеде бүгү чоннуң тудуу чорупп турарының дугайында БАМ тудуунуң кол эргелелиниң начальниги, транспорт тудуунуң министриниң оралакчызы К. В. Мохортовтуң болгаш ВЛКСМ-ниң XVIII съездиниң аттыг отрядтың командири В. И. Аксеновтуң чугааларын журналистер [illegible] [illegible].

Бо үнүшкүнге чедир магаг [illegible]...

СЭКП-ниң дээди шуулганының ажылының чырыдар чугула херектиг чедиишкиннерлиг болурун Х. Фариа чугаазының түңнелинде журналистерге күзээн.

(СЭТА-ның тускай корр.).

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Автомобиль оруктарының тудуг [illegible] ажылдакчыларының тыва бүдүрүлге эргелелиниң 3-кү орук-тудуг эргелелиниң коллективи СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш Кызыл-Мажалык — Тээли аразының оруун тудуунуң үш айлар планын хуусаадан эрте күүсеткен. Съездиге күш-ажылчы белек-биле ужуражыр дээш калбарган социалистиг [illegible] оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының планын 20 муң рубльге ажыр күүседирин оругчулар шиитпирлээн.

3-кү орук-тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери чедип алганы бедик темпизин уламчылавышаан, 1981 чылдың планныг даалгазын хуусаадан эрте күүседирин шиитпирлээн.

КҮҮСЕТТИНГЕН

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш 1981 чылдың баштайгы хүннеринден тура бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, көдээ ажыл-агыйның чамдык адырларында эки көргүзүглерни чедип алганнар. Район бо чылдың баштайгы ийи айында күрүнеге 230 тонна эът садар хүлээлгезин февральдың 17-ге чедир 232 тоннага күүсеткен.

Ажыл-агыйлардан «Дөн-Терезин», «Барлык» совхозтар күрүнеге эът садарының квартал планнарын база күүседир оннуң кырында келген.

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЕДИВИС

Партияның XXVI съездизин бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур деп бедиткен хүлээлгени мээң бригадамның кежигүннери эрткен чылдың июльда-ла алган. Оңгу беш чылдың планын чедиишкиннииг доозуп, ам он бирги беш чылдың баштайгы чылын улуг кө[illegible] күш-ажыл-биле эгелеп[illegible]. Эрткен беш чылда «[illegible]» көөр болза бистиң бригадавыстың кылган ажылы [illegible] бригадалар [illegible] Ак-Довурак [illegible] арның чарыын. хөй-хөй объектилерни ажыглалга кирипиштивис. Оларның чамдыктарын адап көрейн: 10 састыг ажылдаар магазин, улуг машиналар болгаш бульдозерлер гараждары, эштир бассейнниг спорт комплекси, 60 аал болгаш бир аал чурттаар чурттаалга бажыңнары дээш өске-даа тудуглар бар.

Постоянный суурда № 16, 17 беш каът 60—60 аал ишти чурттаар бажыңнарга эрткен чылдың ноябрь айда кээп шеверлел ажылдарын кылып эгеледивис. Бир бажыңны чээ [illegible] хүлээттивис. Ам бирээзин партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бетинде дужаар дээш ажылдап турар бис. Бажыңның бирги чартыын комиссия хүлээп алган. Оңу мээң бригадам съездиге уткуштур дужаагааны ол. Ийиги чартыында арткан ажылдарны чаржып турарывыс Галина Колядапың бригадазы-биле чогуур хуусаазында доозар дээш шалыпчы ажылдап турар. Январь айда соок улуг, тудуг материалдары чедишпес, берге турза-даа планывысты 126 хуу-га күүсеттивис. Бригаданың хөй кезии комсомолчу аныяктар. Оларның чамдыктары тудуга эртээн чылын [illegible] ләэн. Ынчалза-даа бистер оларны ажыл-ишке чаңчыктырып, өөредип турар бис.

Бригада кежигүннери шупту кызымак ажылдап, ажыл-хүн [illegible] турарлар. Бригадада шупту 25 кижи бар. Оларда Анна Хомушку, Елена Ооржак, Куулар Койгун, Успун Алдынкыс съезд мурнунуң социалистиг чарыжының шалыпчылары болуп турар.

Партияның XXVI съездизинге уткуштур алган хүлээлгевисти ажыл-херек-биле бадыткап, бажыңның бирги чартыын дужаагаш, ийигизин доозары-биле дузалажып турар бис.

Бажың дужааттынган соонда бо чылын ажыглалга кирер тудуг — ТЭЦ-тиң [illegible] өске бригадалар-биле аңаа барып ажылдаар бис.

З. САЛЧАК,
Ак-Довуракта шеверлекчилер бригадазының бригадири.

ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР

Республиканың төп зоназында мал ажылының специалистериниң чөвүлел хуралындан

Республиканың төп зоназының мал ажылының специалистериниң чөвүлел хуралы Кызыл хоорайга болуп эрткен. Аңаа ук зонада хамааржып турар районнарның совхозтарының директорлары, зоотехниктери, бухгалтерия ажылдакчылары, малды тарып боозадыр техниктери, фермалар, бригадалар бригадирлери, СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары, райкүскомнар даргалары, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери, кол зоотехниктери, республиканың министерстволарының, СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Чөвүлел хуралды СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан болгаш оон ажылын удуртуп эрттирген.

Малдың баш санын өстүрер, оңу онча-менди кадагалаар база мал ажылында учётту болгаш отчётту эки жидер талазы-биле сорулгалар дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди республиканың көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко кылган.

Төп зонаның районнарының [illegible] министр болгаш илеткелди [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1981—1985 чылдарда [illegible] 1990 чылга чедир [illegible] [illegible]...

...рында мал ажылының байдалы кандыгыл? Бо чөвүлел хуралга чогум-на оңу тодаргайы-биле анализтеп көөр ужурлуг. Янзы-бүрү хемчеглерни ап турза-даа, мал бажын өстүрериниң планы бо зонада чыл бүрүде күүсеттинмейн, харын-даа малдың баш саны улам кудулап турар. Оңу тодаргай чижектерден ап көрээлиңер. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, бо чылдың январь 1-де мыйыстыг бода мал Каа-Хем районга 4,7 хуу, Кызыл районга — 4,3 хуу, Бии-Хем районга — 2,5 хуу эвээжээн. Төп зонаның чамдык ажыл-агыйларынга, тодаргайлаарга «Шамбалыг», «Тываның» «Бүрүнгак», СЭКП-ниң XXV съездизиниң аттыг, «Шамбалыг» совхозтарга мыйыстыг бода мал оон-даа хөй — 10,7 хуудан 17,2 хуу чедир эвээжээн.

(Эгези Төнчүзү 3-кү арында).

Национально-краеведческий отдел

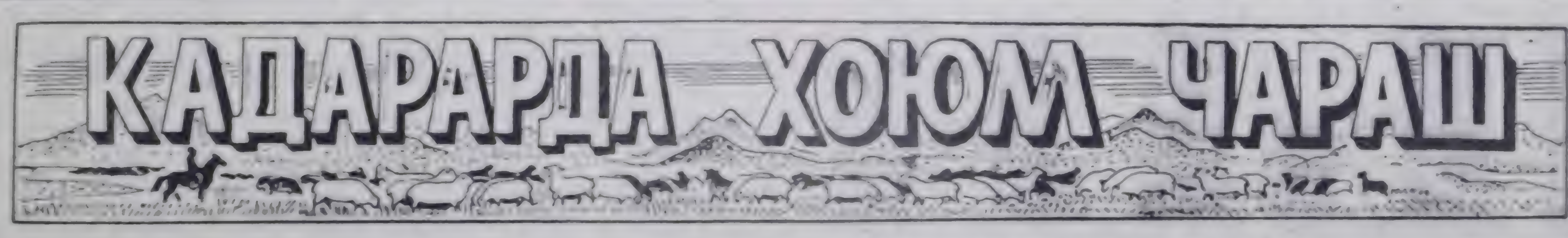

Мурнакчы дуржулга

ИДЕОЛОГИЯ ЗВЕНОЛАРЫ

Дужут ажаалдазынын үезинде кончуг ажыктыг болган идеология звенолары Ставрополь крайның Ипатово районунда доктаамал ажылдап турар апарган. Оларның кыжыл кол сагыш салыр чүвези — малчыннарның чарыжын массалыг болдурарын хандырары.

Район — крайда күштүг кызыл-тастарның эң улуг бериикчизи. Ол район үнелиг чиңге-нарын дүк бүдүреринге база-ла шаг дан бээр алдаржып келген. Дайын мурнунуң чылдарында-ла ипатовчулар хойнуң «Ставрополь» болгаш «Кавказ» деп, продуктулуг ийи уксааларын өстүрүп алган. Уксаалыг аныяк малды оон РСФСР-нин кара эвес хөрзүннүг черлериниң, Поволжьениң, Сибирьниң ажыл-агыйларынче, Казахстанче чорудуп турар.

Куруксаажыдылга заводу «Большевикте» дөрт идеология звенозунуң бирээзин баштаа-рын партия организациязы кол агроном С. Сигидага дааскан. Ынчаарга ол таварылга эвес: хой ажылынга чедиишкинниң хөй нуруузунда агрономия аъбаны, оон ыяныштыг чем баазазын тургузар мергежилдиң тодаргайлаар. Хойжулар-биле доктаамал аралажып тургаш, агроном оларның негелделеринге база херегледеринге дүүштүр, ферманы чемнер-биле хандырарының пааннарын кылып тургузуп турар.

— Бистиң звеновуста янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — экономистер, зоотехниктер, эмчилер, башкылар бар — деп, ол чугаалады. — Ынчаарга кижи бүрүзү малчыннарга чүве чугаалаар темалыг. Темалар айы-биле специализастаар чорук материалды ылап-тыг, тодаргай тайылбырлаарының, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын мергежилдиң-биле пропагандалаарының аргазын берип турар.

С. Сигида-биле кады СЭТА-ның корреспондентизи ырак-узак черде турар хойжу Г. Сологубовтуң кыштаанга барып чораан.

— Василий Дохныч-биле чарыш керээзин чарган силер але?— деп, звено удуртукчузу хойжудан айтырды.

— Ийе, оон-биле.

— Ынчаарга мону номчуп ал.

Ынча дээш, В. Дохнычының чедиишкиннеринге тураскаткан «Чаңныкты» хойжуга тудусту. Ол кыштың кидин түлүк үезинде хураганнарын бүрүнү-биле камгалап алырын хандырган.

«Большевиктиң» хойжулары хойнуң массалыг оолдаашкынын частан кышче районга бир дугаарында шилчиткелерниң бирээзи. Соокта шуут [illegible] болбайнаан. Ынчалзажок оон ажыктыы ылаңгыя. Хамыктың мурнунда чылыг дүшкүже чедир хураганнар ынчалзажок дорута бээр болгаш көк үнери-биле-ле одаржыптап эгелээр. Ынчангаш се-[illegible] дургузунда хураганнын дензизи улуг хойларның-биле деңнежи бээр.

Г. Сологубовтуң кодаңынга хой оолдаашкыны январьның хүннеринде эгелээн. Звено удуртукчузунуң эккелген «Чаңныы»-биле таныжып хойжу чугаалады:

— Мээн чарыштыг кижим ынчаан хойларын свёкла-биле немей чемгерип турар-дыр. Менде свёкла шагда-ла чок болгай.

— Чүге чогул?

— Бистиң салбырывыста хойлардан ангыда — мыйыстыг бода мал база бар. А мал чемин кылып свёкланы чүгле өске адырларга четчир кылдыр тарып турар-дыр бис.

Идеология звеноларында ажылдап турар бүгү кижилер хөй демдеглелди кылып турар. Чугаалашкан чүүлүн бижип алгаш, агроном хойжуга медегледи: свёкла тарыыр черлерни таарыштыр тургусканын оскертир апаар. Ынчалзажок ол — келдизинде ындыг. Чарыштың негелделерин деңнештирер дээш, бригадаларга бе-локтуг болгаш витаминниг холуксааларны немей тускайлап берген.

«Чаңныкты», өске-даа агитация материалы идеология звенолары партком чанында тургускан парлалга төвүнден ап турар. Куруксаажыдылга заводунуң дежурный диспетчери эртенниг-не телефон-биле, бичии рацияларды дузазы-биле хой оолдаашкынының, бар мал чемнериниң дугайында дүрген медээни ап турар. Кирген информацияны анализтеп көргеш, парлалга төвү тиилекчилерни илередикеш, медээлерни тарадып чорудуп турар. Оон түңнелинде хойжулар чүгле бодунуң ажыл-агыйында эвес, харын-даа кожаларында ажыл-херектиң байдалы-биле дүрген таныжып, мурнакчы дуржулганың адрезин билип ап турар. Партияның район комитединиң чанында тургускан штаб идеология звеноларының ажылын удуртуп баштап турар.

Ставропольдуң фермаларында мал кыштаглаашкыны чедиишкинниг эртип турар. Малчыннар-биле доктаамал аргыжып турар кижилерниң ачы-хавыязы мында биче эвес.

Н. СТЯЖКИН,
СЭТА-ның корр.

Ипатово,
Ставрополь край.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

★ ССРЭ-де бүдүрүп турар бүгү эъттиң 8-10 хуузун, а Ортаа Азияда болгаш Закавказьеде 40-45 хуузун хой эъди ээлеп турар.

★ Бистиң чуртта хой сүдүн бүдүрери чылда 100 муң тонна ажып турар.

★ ССРЭ-де нарын дүктүг 19 уксаа бар.

★ Революция мурнунда Россияга хойнуң 95 хуузу бодуун дүктүг турган. Ам ССРЭ-де бүгү хойнуң 70 хуузу нарын, чартык нарын болгаш чартык бодуун дүктүг.

★ Революция мурнунда Россия чылда 192 муң тонна хой дүгүн бүдүрүп турган. Оон чүгле 12 хуузу нарын болгаш чартык нарын турган, ам ындыг дүк 80 хуу чедип турар.

★ Бүгү дүктүң бештиң бир кезии болгаш нарын дүктүң чартык кезиин Соңгу Кавказ, каракуль алгыларының чүс хуузун, хой эъдиниң 20 хуузун Ортаа Азияның республикалары болгаш Казахстан бүдүрүп турар.

★ Делегейниң бүгү чурттарында бир миллиард хире хой бар, оон 2,5 миллиону хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүк бүдүртүнүп турар. Эң-не хөй хой Австралияда — 170 миллион. Ында 800 муң тонна дүктү чыл бүрү бүдүрүп турар.

★ Чаа Зеландия бир хойдан-на ортумаа-биле 5,2 килограмм дүк кыргып ап турар. Ында эът бүдүрүлгезинге, ниргулайында 4-6 айлыг хураганнарны ажыглаар.

★ Совет Эвилези Англиядан линкольн, ромни-марш, бордерлейстер, оксфордшир, гемпшир деп уксааларның чартык нарын дүктүг хойларын садып ап, хайнакташтырып турар.

★ Делегейниң бүгү чурттарында хойнуң 350 янзы уксаазы бар.

★ Чүс гектар кадаа ажыл-агый ажыглалдыг черге бүрүзүнге Закавказьеде — 105, Киргизияда — 95, Соңгу Кавказта — 58, Чөөн Сибирьде — 40, Казахстанда — 19 хой онаажыр. Ол-ла хире черге онаажтыр Киргизия — 278, Соңгу Кавказ — 259, Закавказье — 195, Чөөн Сибирь — 126, Казахстан — 58 килограмм дүк бүдүрүп турар.

★ Бир хойдан-на Соңгу Кавказ 4,5 килограмм, Поволжье 3,6 килограмм, оон өске республикалар 2-3 килограмм дүк кыргып ап турар.

БЕДИК ПРОДУКТУЛУГ МАЛДАР

Иштии-Дөгээ даанын баарында, Бии-Хемниң оң талакы эриниң кырында, дыка делгем шөлде ак-ак бажыңнар тургулапкан, оларның аразында ийи-ийи каъды-даа бар, делгем, таарымчалыг мал кажаалары, чем белеткээр цехти тудупкан. Долгандыр бедик херим-биле кажаалаан. Ынаар кирер эжиктиң кырында: «Республиканың уксаажыдылга каттыжышкыны» деп үлгаттыр бижээш аскан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында база бир чугула бүдүрүлге чери болур уксаажыдылга каттыжышкынының бо комплекстиг орап-тургаа өңгүн беш чылдың сөөлгү чылы — 1980 чылда ажыглалга кирген. Уксаажыдылга каттыжышкынының албан-хаакчыларының ажылдаар конторазы база-ла мында, ийи каът бажыңда. Өрээлдер делгем, чырык, ажылдаарынга таарымчалыг. Оон чанында дүвзалаа оран-савазы: үрелиг бүдүрүкчү бугалар, кошкарлар азырап, ажаар делгем кажаалар. Чем белеткээр цех кожа. Кажааларда холл-биле кылыр ажылдар ховар, колдуунда механизастаттынган.

Кол уксаажыдылга бүдүрүлгезиниң кол зоотехниги Дина Габдрахимовна Буянова биле улуг зоотехниги Оолчугаш Тюлюшович Кара-оол олар уксаалыг бүдүрүкчүлерни биске көргүзүп, тайылбыр кылды.

Иштиң, даштын агартыр чугайлаан, кедергей узун, мунгаш кажаа.

— Мында уксаалыг бүдүрүкчү бугаларны азырап, ажаап турар — деп, Оолчугаш Тюлюшович чугааланы.

Буга бүрүзү-ле тускай узуктээште турар. Ону кончуг быжыг, чоон демирлерден шаарапты кылган. Чиир чеми, ижер суу чанында белен. Бугаларны тускай кижилер ажаап турар.

6054 дугаарлыг, симменталь уксаалыг бүдүрүкчү буганың үзүктээжиниң чанынга келдивис. Оон улуг-шыыраа магалыг! Ону Хакас автономнуг областың Боград районунуң Бородин аттыг уксаажыдылга заводундан 1973 чылда садып эккелген. Тос харлыг ол буганың үрези-биле чеди чыл дургузунда 9,6 муң хире инекти тарып боозаткан. Оон үрези-биле чылда-ла 1500—1600 инекти тарып боозадып болур.

— Бо буганың дириг дензизи 1040 кг, а өртээ эгиттингениниден ангыда, 1900 хире рубль орулганы берген — деп, Д. Буянова тайылбырлады.

Оон коданның кол ээлери бисти кошкарлар турар кажааларга эдертип чедире бердилер. Кедергей улуг, шыырак, күш-деңгели күскү-ле олчаан кошкарлар даштын чемгериилге шөлүнде сиген чип турлар.

— Мында чүс чеден бүдүрүкчү кошкарны азырап турар бис — деп, Оолчугаш Тюлюшович чугааланы. — Боларның аразында красноярск, алтай болгаш өске-даа уксаалар бар. Кол-ла ажыглаттынып турары красноярск, алтай уксаалар. Олар-биле Тываның хойларының уксаа шынарын экижидип турар.

— Эрткен чылын бо кошкарларның үрези-биле чеже хой тарып боозатканыл? — деп сонуургадывыс.

— Ынчан манаа моон чартыы хире эвээш кошкарлар турган — деп, Дина Габдрахимовна харыылады. — Оларның үрези-биле 135 муң хойну тарып боозаткан. Планнаттынганынга 25 муң хой четпейн барган. Чүге дээрге, төп зонаның ажыл-агыйларында төрүүр хой ол хире четпес болган.

— Ам боларның көргүзүглерин чугаалап көрүнерем.

— Бо турар дээрбек мыйыстыг 5936 дугаарлыг кошкар красноярск уксаалыг. Дириг дензизи 142 килограмм, кыргын алыр дүгү 20 кг, дүгүнүң узуну 8—10 см, а дүгүнүң чиңгези 64 шынар. Чаңгыс бо кошкарның үрези-биле сезонда 1500 хойну тарып боозадып болур. Бир эвес, сула эдержилтеге турар болза, чаңгыс кошкар чүгле 100 хире хойну эдерип болур.

— Дүү ол база-ла ак кошкар алтай уксаалыг. Дириг дензизи 127 кг, бээр дүгү 15 кг — деп, Оолчугаш Тюлюшович кол зоотехникке улашты.

— Моозу тыва кошкар-дыр, кара баштыг. Оон көргүзүү — дириг дензизи 85 кг, дүгү 5,7 кг. Мындыг кошкарларның үрези-биле Эрзин, Тес-Хем, чамдык кезиинде Мөңгүн-Тайга районнарының ажыл-агыйларының хойларын тарып боозадып турар.

ЧУРУКТАРДА: красноярск, алтай, тыва уксааның кошкарлары (оларның көргүзүглери үстүнде айыттынган); Кол уксаажыдылга бүдүрүлгезиниң зоотехниктери О. Т. Кара-оол биле Д. Г. Буянова олар кошкарларны көрүп турлар.

К. АРАКЧАА,
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ИЙИ КАЪТ КАЖААЛАР

Киргизияның мурнуу талакы девискээринде «Ала-Буга» совхозтуң малчыннары хой кажааларының кырынга күш фабриказының хана-карактыг өрээлдери хевирлиг ийиги каъттыы ажыглап эгелээн. Хойларның массалыг оолдаашкыны эгелээр мурнуу чарында он кажааларны ол совхозка ынчаар эде дераан.

Хой кажааларының «ийиги» каъттарын тударынга хөй эвес үе негеттинген болгаш, чарыгдалы — хураган үгенектерин анаа дериириден ийи катап эвээш болган. «Ийиги» каъттың база бир ажыктыы — мурнуку хемчээли хевээр шөлдүг кажаага ам ийи катап хөй хойларны болгаш хураганнарны сыңырып турар.

Ийи каът хой кажааларынга хураганнарны чемгерип доруктурарының эртемге үндезилеттинген аргазын база ажыглап эгелээн. Будун чартык айның дургузунда хураганнарны хой сүдүнүң орнунга холуксаалыг болгаш чүлүктүг чемнер-биле азырап турар. Ынчаар азырап өстүрген хураганнарның бирээзиниңе дириг дензизи алды айлыында 36 килограмм — анаа байдалдарга өстүрген хурагандан он килограмм хөй болуп турар.

Ындыг хевирлиг чаа техниктерни тургусканы хой ажылын индустриализастаарынга улуг арганы берип турар.

В. ПОЛУКАРОВ,
СЭТА-ның корр.

ОНЧА-МЕНДИ

Кыржаң соок хүн. «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Булчун Куңгааның турлаа Хавак-Эдээ кестүп келдим. Ховунуң ховузунда чаңгыс өгнүң янданындан үнген ыш дүдүскек болу берген, дээр шаар үнгеш, агаарга чоорту чидип тур. Хой кажаазының бир ужунда ээрлиг ийи аът машинадан хоюп, девиржип турлар.

Өгге кирип келдивис. Малчыннар ажыл-херээн башкаргаш, дүштеп олурлар. Аалга кирген кижи аяк эрин ызырар деп, тыва улустуң чаңчылы бар. Биске база шай кудуп бердилер. Шайлап ора, өгнүң иштики байдалын сонуургадым. Дөрде чараш үгүүлзалыг ийи улуг, ийи биче — дөрт аптара. Оларның кырында батарея-биле ажылдаар радиоприемник, шилдээн фоточуруктар. Хаяада — 1981 чылда малчынның алтан социалистиг хүлээлгезин аскан. Шевергин эткилээн ийи демир орун, улгүүрге, чыышкып. Өгнүң иштии делгем, чырык, чылыг. Шупту ол бир кижи олуруптарынга белеин ышкажыл эвес.

— 1955 чылдың чайынында чүве. Бисти колхоз башкаар черинге келдиргеш, малчыннаарын сүмелээн. Ынчан колхозка тудуг кылырындан мал чемин белеткээринден өске [illegible] ажылдар бар эвес. Ындыг чугаа чорup турарын мурнунда-ла дыңнааш, дугуржуп алганывыс ёзугаар, малчыннаарынга чөпшээрежипкен бис — деп, улуг хойжунуң кадайы Өнермаа Шыырaповна Ээдем чугааланы.

— Малчын кижиге хой оолдаашкынының үези кончуг берге, бачым болур-дур — деп, улуг хойжу О. Куңгаа улашты.— Оон ангыда берге чүве ыт-куш, шуурган-хат болдур ийин. Малчыннаанывыстың ийи дугаар кыжынында [illegible] База бо-ла кыштагга. Бөрүлер ынчан өөр-өөр болуп алган черуур турган. Хундус безин шуут хунаар [illegible] Бир-ле дүне, ынчан [illegible] чагган соонда, [illegible] ле хадаан хат шуурганче [illegible] чээн. Ийи ыдыг улус бис. Ытарывыс ээрип-ээрип [illegible] гунга колеп-ле [illegible] каап турар апарган. [illegible] тын кажыынга чуу дыңналыр боор. Ынчалзажок чүвениң [illegible] [illegible]ганныг дүне кускуннап, боо даштап тура хонганывыс амдаа уттундурбаан. Даартазында көөрүвүске, кажаада хойларже кирерииниң аргазын тып чадап турган бөрүлерниң изи бар болган. Кодан хоювусту берге дүне ынчаар камгалап алган болбазык бис бе.

Булчун Кокович кадайы Өнермаа Шыырaповна-биле [illegible]

Малчынның кажаазы хураганнарның төрүттүнген хонуктарының саны-биле тускай клеткаларда үстүнген. Төрээн хойларның болгаш чаш хураганнарның деңгели шыырак.

— Совхоз дирекциязы, көдээ Совет, ажылчын комитеди кандыг дузаны чедирип турарыл? — деп сонуургадым.

— Эки дузалажып турар. Хой кажаазын күзүн, кыжын, чайлаглаарда көптарарынга машинаны берип, мал чемнерин, минералдыг холуксааларын, дусту, сугну черле үзүп келген. Чайлаам Шуурмакта, күзээр күзээм тараа шөлүнде. Даргалар келген санында кижиниң солун-сеткүүл номчуп, радио дыңнап турарын айтыргаш, чурттуң иштинде бо-[illegible]нарны, совхозтуң ажыл-ижинде чедер [illegible]. Ял эмчилери [illegible] ажыглаарын сүмелей берип турар.

Булчун Кокович «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарны чагыдып алгаш, радио [illegible] [illegible] барып, амыдыралдың шапкын агымындан чыдып калбайн, политбилиин бедидип чоруур. Б. Куңгаа 1981 чылда бир хойдан 2,5 кг дүктү алыр, 15 тонна сигенни, 10 тонна өлектн белеткээр, малдың баш санын 98 хуу камгалап алыр хүлээлгени алгаш, ол-ла салбырның малчыны Бүрбү Давааны социалистиг чарышка кыйгырган.

Партияның ээлчеглиг чээрби бирги съездинге уткуштур СЭКП ТК-ның уйатырган телевидениизи номчуп таныжкаш, 100 хойга онаалтыр 100 хураганны, хойнуң баш санын чүс хуу камгалап алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Булчун Коковичиниң хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдыжын үнелээниниң херечизи — 1980 чылдың июль айда Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттың аңаа тывыскан. [illegible]

Х. ТОВАРИШТАЙ.

Тес-Хем район.

Специалистиң индири

ЧАШ МАЛГА ТАВАРЖЫР ААРЫГЛАР

Декабрь-февраль айларда төрүттүнген хураганнар кадыг-шыырак, маңдычал болурун, оон орай, харын-даа хой оолдаашкынын узамдыктырганы-биле май — июнь айларда төрүттүнгеннери деңгели кудy, янзы-бүрү аарыглардан аарычалын хойжулар эки билир.

Ам хураганнарга таваржыр аарыгларны, оларга удур демиселжириниң чамдык аргаларын айтып көрейн. Совхозтарның чаш малы колдуунда ижин-баар болгаш өкпе-чүрек аарыгларындан хорап турар. Мана оларның чамдыктарын көрүп көрээлиңер.

Гастроэнтериттер. Чумурнуң болгаш шөйүндүлерниң тоолгадыр янзы-бүрү аарыгларын ынчаар адаар. Хураган иези боос чорда, ылаңгыя боозунуң сөөлгү 75 хонуктарында хойнуң ажаалда, чемгерилгезин баксыратканындан, мал чемнериниң шынары багай болуп, чаш төл иезиниң иштинге чедир өспээниндеп аарычал болур. Хураган иезиниң иштинге беш ай дургузунда азы 150 хонукта өскеш, дензизиниң 5 хуузун баштайгы 75 хонукта, 95 хуузун төрүттүнер мурнунуң 75 хонуунда немеп алыр. Хойга чем чедишпейн баарга, боозунуң шоолуг өспези база ында.

Гастроэнтериттерниң эң-не айыылдыы — диспепсия (чем хуулдура албас дээн утказыг) деп аарыг. Ону алиментарлыг (чемден хамаарышкан) болгаш аутоинфекциялыг диспепсия деп ийи хевирге ылгаар.

Хураган төрүттүнген соонда иезиниң сүдү болгаш тынган агаары-биле кады оон организминче киргеш, анаа хора чедирбейн, анаа-ла чоруур микробтар бар. Оларны халдавырлыг аарыглар тывылдырар микробтар-биле салчап болбас.

Хураган кандыг-бир аарыгдан аараш, күш-деңгели кошкап, суларай берген болза, демги анаа чоруур микробтар хораан-на күш кирип, аарыгга капсырлашкаш, чаш малды бергеледип болур. Ынчаар аарырын аутоинфекция (боду халдавырланыр дээн утказыг) деп адаар.

Бо аарыгның кол демдээ — эң-не чидии-биле эгелээр, сыыладыр өттек, аарыг чоорту нарыыдааш, хораннаныр. Бо аарыг кышты соолзуредир, эрте часын хөй таваржыр. Аараан хураганнар 1-4 хонукта дыка баксыраар. Үргүлчү ыйнаар, суг өтпээ туттунмастай бээр, тыртып, курлуп эгелээр, оон хенертен өлүр. Төрүттүнген хураганнарның 80—100 хуузу ол аарыгдан аарыыр, а оларның 50 хире хуузу өлүр.

Ук аарыгның тыптыр бир чылдагааны хураганның иезиниң сүдү шуут чок болурунда азы төлүн тоттурбазында.

Анаа удур демиселжирде, бир-ле дугаарында аарыгны шып тодарадып алыры, ой-шаанда эмнээри, халдавырлыг өске аарыглар-биле салчаназы онза чугула. Ой-шаанда эмнеп, дүрген хемчеглер алырга, аарыг чавырлыр, шоолуг хорамча чок болур.

Ук аарыгны эмнээриниң аргалары: аараан хураганнарны доп-дораан ангылап үскеш, эмнээриниң мурнунда 6-12 шакка чемгербейн, соодар. Элээн берге аараанарын харын-даа 18-24 шак чедир чемгербес. Ол аштадып турар аразында 3-4 шак болгаш-ла, 200-250 мл. физиологтуг эзилдиригни (0,9 хуу) азы чылыг сугну ижиртир (эмнекиктээр). Ол аштадыр хуусаа эрткенде, хураганның чемге хөнну кирип келгенде, иезинге 5-10 минута иштинде эмзирер. Чамдык хураганнар дүрген эттинер. Ындыг-даа болза, магадылап кылдыр антибиотиктерни ажыглаары эки түңнелдерни бээр. Оларның иштинден эң-не дээштии синтомицин, стрептомицин болгаш биомицин. Олар капсырлажы берип болур микробтарны үзүткаарындан ангыда, диспепсияны экиртиринге база дузалыг.

Бергедей берген хураганнарга физиологтуг эзилдиригни 50-100 мл-ни дүн-хүнде 2-3 катап кеш адаанче, а глюкозаны ханче сыкыртырга эки. Чүрээ баксыраар болза, 10 хуулуг кофеин эзилдиригин 0,3-0,5 мл-ни кеш адаанче сыкыртыр.

Бо бүгү эмнээшкиннерни чорудары-биле кады калык хураганнарның болгаш ылаңгыя төрүвээн боос хойларның ажаалда, чемгерилгезин экижидери эң чугула. База бир кол чүүл болза ветеринария-санитария чурумнарын шыңгы сагыыры. Бажаа-хорааның иштин сектерден болгаш өске-даа боктан арыглаарын, үргүлчү дезинфекциялаарын малчыннар, тускай эртемниглер кажан-даа утпас ужурлуг.

Үстүнде айыттынган эмнер, эм сыкыртыр, ижиртир херекселдер, дезинфекциялаар эмнер дээш өске-даа чугула чүүлдер кажаа иштинде тускай өрээлге (полкага) баш удур белеткеттинген турары чугула.

Өкпе аарыглары. Өкпе аараанда, ылаңгыя чаш хураганнарның чыргадап үрелир органнары хөй. Бо аарыглар база-ла, үстүнде көргенивис ижин-баар аарыглары ышкаш, чаш малга хөйү-биле таваржыр. Бистиң республикада өкпеге дегдирер аарыглардан хөй чаш мал хорап турар.

Шаанда бо аарыгларның хөй кезиин халдавырлыг микробтарга шаннап турган. Ынчалзажок чоорту тодараттынганындан алырга, база-ла багай ажаалда, чемгерилгеден боор турар.

Эрте төрээн хураганнар бо аарыглардан шоолуг аарывас, харын-даа хорамча чок болур. Орай төрээн хураганнарның эң-не хөйү өкпе аарыынга таваржыр. Бистиң республикага 1960 чылдарда чорудкан шинчилелдерден алырга, март, апрель, май айларда өкпе аарыындан өлген хураганнар 18 — 25,5 хуу чедип турда, январьда — 1 хуу, февральда — 5,5 хуу, а декабрьда — 2,3 хуу болгулаан. Чүге дээрге, орай айларда олар-бөлчиир баксыраан, мал чеми чегейтээн, хойлар арыпкан турар. Мындыг байдалга төрүттүнери-биле чергелештир, хураганнарның хатка, соокка алзыр, сырынгылаар үези бо.

Өкпе аарыы база-ла ийи хевирлиг: чидиг эртер болгаш хоочураар. Чидиг хевир-биле эң бичиилер, а шала улгаты берген харын-даа иезинден чарылткан хураганнар хоочурап аарыыр.

Аарыгның демдектери янзы-бүрү. Кол демдектери: эъди изиир, думчуундан хөй думаа төктүр, чөдүртүр. Чөдүлү баштай кургаг, узуктелчек болур, чоорту ол болгаш үр чөдүрүп, тынып мүңгаштаар, өкпези хирилээш апаар. Аарыг чиик эрткенде, эки ажаап, чемгерип, ой-шаанда эмнээрге, улатпас сегий бээр.

Хоочураан хойнуң аарыының демдектери шоолуг билдирбес болза, ону тодарадырының мындыг бир аргазы бар. Хойнуң боостаазының ийи чарынында калбак кежиирлерни азар тыптыр алыштаптарга, хой аарыг болза, ол тынып, үр чөдүрер. Калык хойну ынчаарга 1-2 катап чөдүрө каапкаш, соксай бээр.

Эмнээри. Кол чүүл — малның ажаалда, чемгерилгези. Ажыглаар эмнер: пенициллин, сульфаниламид препараттары, норсульфазол, балык үзү, А, Д витаминнер. Сөөлгү үеде калбаа-биле ажыглап турар эмнер — биоветин болгаш биомицин, террамицин. Эмнерни канчаар, кандыг хемчээлдиг ажыглаарын саваларының даштында айыткан болур.

Хойжу бүрүзү бо эмнерни курлавырлап алыры, аптекалыг болуру чугула. Оон ангыда үстүнде айытканым ышкаш, профилактиктиг, ветеринар-санитарлыг хемчеглерни ап чорудар.

Чаш хураганнарга үргүлчү таваржыр ийи бөлүктүг аарыгларын көрдүвүс. Биске эң-не чечпес чүүл болза, хой оолдаашкыны декабрьда эгелээш, 4-5 айга чедир уламчылаары боор турар. Оон кол чылдагааны хойнуң азержилгезинче, тарып боозадылгазынче кичээнгейниң кошкаандан, зоотех-специалистерниң хүлээнген ажылынга ээ-харыысалга чогуп ап болуп турар. Үстүнде көргенивис бөлүк аарыгларның боор турар чылдагааннары база хойну төрттер хуусаазын уламчыктырып турарында-дыр. Чаңгыс бо айтырыгны белени дүрген шиитпирлеп шыдаптар болзувусса, чаш хураган чидирии дыка кызырлып болур ийик.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

ТЕОРИЯ БОЛГАШ ПРАКТИКАНЫҢ ТУДУШ ХОЛБААЗЫ

«СЭКП-ниң XXV съездизи: теория болгаш практиканың тудуш холбаазы» деп чыындының сески, сөөлгү үндүрүлгези чырыкче үнген. Мында эш Л. И. Брежневтиң 1980 чылдың ийиги чартыында парлаттынган илеткелдери, чугаалары болгаш интервьюлары, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң, кежигүннерге кандидаттарның, СЭКП ТК-ның секретарьларының ол-ла үеде парлаттынган чүүлдери, илеткелдери болгаш чугааларлары кирген.

Чыындының материалдарында СЭКП ТК-ның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Коммунистиг партияның теориктиг болгаш практиктиг ажылының кол-кол угланыышкыннары илереттинген, [illegible] онзагайларын боттаазы, [illegible] рар талазы-биле кедурлүүшкүннүг ажыл-чорудулгазы көргүстүнген.

(СЭТА).

ХҮЛЕРДЕ МӨҢГЕЖИТКЕН

Сурагжаан Кызыл Преснядa Тура халышкыны шөлү, 1905 чылдың кудумчузу, Баррикадалар кудумчузу болгаш өске-даа эттарда чурттуң төөгүзүнүң маадырлыг арыннары, хаан чазаанга удур демиселче кедүрүлген Москва пролетариадының оюп читпес маадырлыг чоруу сиинниккен. 1905—1907 чылдарның револючу болуушкуннарын В. И. Ленин Улуг Октябрьның «чиңгине репетициязы» деп адаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде Москвада, Кызыл Преснядa, бирги орус революциязының алдарлыгы өндүр [illegible] Найыралдың ажылчы чонунун турасында ажылдака холбаштырган митинги февраль 17-де болган.

Ак-кызыл кожааны кеиштириг, чыылганнарның мурнунга революцияның кедурлүүшкүннүң өндүр чаагайын илереткен, гранит бедигеште тургускан композиция көстүп келген. Эр болгаш херээжен ийи ажылчының аът мунган чепсеглелген казак-биле сегиржип алганын мында көргүскен. Оон чанында революцияның өлүртүрген дайынчызының чанында хаан ӧзүүрүнга каргыжын салган, [illegible] салган холун деңзе сунган-не. Композицияның [illegible] — [illegible] ажылчын. Бединдиги [illegible], Кызыл шөлде, В. И. Ленинниң мавзолейи чоогунда дег, кызыл туу [illegible].

Тураскаалды тургускан Кызыл Преснядa тулчуушкуннарга эң маадырлыг чоруу-биле кызылгыраан Москваның ажылчын дайынчы дружиналары тулчуп турган деп, чуве чугаалааннар демдеглээн. Россияга бирги орус революция өске чурттарга ажылчыннарның болгаш тараачыннарының революстуг кедурлүүшкүнүнге, делегейде национал-хосталгалыг шимчээшкинниң чаптыг кештерээринге кайгамчык улуг салдарлыг болганын ораторлар демдеглээн.

Бирги орус революцияның чылдарында тура халышкан улус-чоннуң социал чептиг чоруу, хостуг күш-ажыл дээш тулчуп турган идеалдары Кызыл ордуну штурмулап турганнарны. Совет эрге-чагыргазын тургусканнарны, чоннуң эрге-чагыргазын хамаатыг болган Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында камгалап турганнарны, хоозураан чурттуң бурунгулардан болгаш хааннаан катап тургусканнарның сорук киирип келген. Ол идеалдар совет кижилерге бо хуннерде-даа эргим, чоок, олар ССРЭ Конституциязында ТУГУМ бадыралашкынны алган.

1905—1907 чылдарның революциязының өндүр улуу бистиң чуртувуста сайзыраңгай социалистиг ниитилел тургустунган бо үеде улам тода көстүп турар деп, чуве чугаалааннар айыткан. Капиталдың дарлалынга удур, күш-ажылдың кижизиниң аас-кежии база чаагай чоруу дээш улустарның хосталгалыг демиселинге бүгү үелерниң болгаш салгалдарның үзүлбес харылзаазы катап-катап илереттинип турар.

Митингиге СЭКП ТК-ның культура килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. Н. Туманова, СЭКП Москва горкомунуң секретарьлары, чамдык төп болгаш республика албан черлериниң база организацияларының удуртукчулары, партияның хоочуннары, чон-ниитиниң төлээлери келген.

Тураскаалды чогаадыкчы коллектив — скульптор О. А. Иконников болгаш РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу В. А. Федоров, архитекторлар М. Е. Константинов, А. М. Половников, Е. Н. Фурсов олар кылып тургусканнар.

(СЭТА-ның корр.).

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

шээр мал Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга 16,4, Каа-Хемниинге — 13,7, Тожунуунга — 11,1, Улуг-Хемниинге — 8,7 хуу кызырылган. Тус-тус ажыл-агыйлардан «Кара-Хаак» совхозка хой, өшкү — 40,5, «Ленинчи оруктар» — 29,2, «Шамбалыгга» — 23,5, «Коммунизмниң херелинге» — 15,5, «Ак-Туругга» — 17,5 хуу ээвежээн.

Бо районнарга малдың баш санының кудулап турарының кол чылдагааны болза, малды өстүрер ажылды ажыл-агыйларның зооветспециалистериниң багай чорудуп турарында. Оон түңнелинде малдың чаш төлү ээвеш алдынып, чидирер, самчыгдаар чоруктар көвүдеп, өлүп хораарлы улгадып турар. Малды чемгерериниң база казагаларын копкак организастаан, инектерниң кызыраар чоруу ээвежевейн, хунажыннарны 2—3 чылга чедир эдержилгеге киирбейн турар.

Зооветспециалистерниң таладындан ажыл-агыйны эвес болгаш харысаалга чок чоруктарның уржуу-биле 1980 чылда Улуг-Хем районнуң совхозтарынга бызааларның 33,3 хуузу, Бии-Хемниинге — 41,2, Каа-Хемчиинге — 30,4, Кызылдыынга — 44,6 хуузу, Тандыныынга — 21, Тожунуунга — 59,6 хуузу чедир алдынмаан.

ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР

Хой ажылынга-даа байдал оон дээредевес. Чижээ, республиканга ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаашпыр 66 хураган алдынган болза, төп зонаның районнарынга оон-даа куду: Улуг-Хемге — 59, Тандыга — 60, Каа-Хемге — 56, Тожуга болгаш Кызылга — 58—58 хураган алдынган. Айыткан районнарның ажыл-агыйлары муң-муң хураганны чедир албаан-дыр.

Оон-биле чергелештир хой санының өлген чаш малдың ветбаклабораторияларының кандыгдаа түңнел анализин чокка ара салган болгаш өлүг төрүттүнген кылдыр көргүзүп турар. Ол дээрге херек кырында малчыннарның база зооветспециалистерниң четпес ажылының уржуундан, багай ажааганындан өлген болгаш чогуур үезинде отчётка киирбээн чаш мал-дыр.

Майыстыг бода малдың баш саны өспейн, янзы-бүрү чылдаганнардан хой санын инектер төрүвейн турда-ла, зооветспециалистер инектерниң кызыр, боозун доктаамал шинчилеп көөрүн чорутпайн турар. Чамдыкта чорутса-даа, ындыг шинчилелдиң түңнелдерин кодан аайы-биле актыларга биживейн, кадарчы, саанчы бүрүзүнге чедирбейн турар. Ветеринария специалистери инектерниң кызыраар чоруу-биле ёзулуг демиселди чорутпайн, чогуур эмнээшкин хемчеглерин албайн турар.

Оон ангыда мал ажылында баштайгы учёттуң болгаш отчёттуң байдалы шыңгыы дүрүмчүзү бузулуп турар. Чаа төрүттүнген чаш малдың учётун кончуг четпес кылып турар. Бо талазы-биле бирги ээлчегде районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, ылангыя совхозтарның зооветспециалистери болгаш бухгалтерия аппаразы буруулуг. Төрүттүнген чаш малды тула демдектевейн, ай бүрүзүнүң төнчүзүнде учётка киирбейн турар чорук малдың самчыгдаарынга база өлген малды чажырарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Чижээ, «Коммунизмниң херели» совхозка 1980 чылда хой төрүүрү доозулгуже база арткан хураганнар доруккуже чедир, өлүп турган хураганнарны отчётка көргүспейн турган. Төрүттүнген чаш малды чүгле айның төнчүзүнде учётка киирери-биле баштайгы документилерин кылыр шак ындыг практиканы шуут болдурбас херек.

Арыг-арыш болгаш аъш хой-ниитиниң чемненилгезинге херегленир дээр сыдаг-биле 1980 чылда төп зонага бүгү чуузун хой санын малды сокган. Тандының ажыл-агыйларынга 6 муң ажыг, Каа-Хемниинге — 3289, Кызылдыынга — 5926, Бии-Хемниинге — 8711 болгаш Улуг-Хемниинге — 16606 баш малды ындыг янзы сокканн. Ол чорук бо чылдың баштайгы айларында-даа уламчылап турар.

Малдың эге учёдунда шыңгыы четпестер-биле чергелештир, мал ажылында бухгалтер учёду база-ла сандаргай байдалда туруп турар. Мал шимчээшкининиң талазы-биле учёт дептерин бүрүткевейн, а бригадирлерниң кылып киирип турар отчёттарын барымдаалазы чангыл апарган. Оон туржук чамдык бухгалтерлер 24 дугаарлыг майыкты бүрүткээринге киришпейн, ол ажылды зоотехниктерге дагзып турар. Оон түңнелинде отчёт медээлери эпти-ле хажыттынып, эге документилер-биле дүүшпес болуп турар. Совхозтарның кол бухгалтерлери учётта бар четпестер-биле эптежип, специалистерге болгаш ортумак звенонуң ажылдакчыларынга чогуур негелделерин салбайн, учётта бар четпестерни чайладырының дугайында айтырыгны директорларның мурнунга тургуспайн турарының уржуу-биле бо бүгү четпестер бар апарган-дыр.

Ажыл-агыйларда эге болгаш бухгалтер учёдунда четпестерниң түңнелинде, ниитиниң малының оорлап, самчыгдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Чижээ, 1980 чылда «Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырынга 40 муң рубль өртектиг 200 баш мыйыстыг бода мал, Тожу районнуң «Май 1» совхозунга 67 муң рубль түңнүг 437 чылгы мал дудаан. Эң-не улуг чидириг, самчыгдаал болгаш дудаглал «Улуг-Хем» совхозка — 407 муң рубль, Тэкв аттыг совхозка — 448 муң рубль түңнүг болган.

Чамдык удуртукчулар болгаш специалистер тодаргай учётту тургузары-биле боттуг хемчеглерни алырның улуу, кирүнени мегелээр, мал ажылынга отчётту хажыдар чоруктарны кылып тургганы канчаандаа таарышпас. Ындыг фактылар Улуг-Хем районга тургузаан. Чижээ, «Найырал» болгаш «Ак-Туруг» совхозтарның удуртукчулары өлген малдарны чажырар сорулга-биле меселеп, карак ажыттаар чорукту кылып турган. 1980 чылдың 7 айларының дургузунда «Найырал» совхозка эге документилерден алырга, 4106 баш хой, өшкү өлген, а мал ажылының байдалының дугайында отчётка (24 дугаарлыг майык) чүгле 2709 баш өлген деп көргүскен, азы 1393 баш өлген малды чажырган. Ол санны тодараашп хынап көөрге, 373 башты ажыл-агыйның чиптиниң херегцелинге ажыглааны-биле соккан, 393 башты дудагдал болгаш самчыгдал кылдыр көргүскеш, хойжуларның кырынга салгаан, а арткан 611 башты 21 дугаарлыг майыкка шуут киирбээн болган.

Учётта демдеглеттинген четпестерни чайладыр төлээзе, кол бухгалтерлерниң боттарынга база бүгү бухгалтерия аппаразынга бедик негелдези салыры, ажылга хамаарылгазы үндезини-биле чаартыры, хуулга харысаалгазын бедидери, кол специалистер-биле болгаш ортумак звенонуң ажылдакчылары-биле харылзааны ыяк болгаш принципиалдыг тургузары эргежок чугула.

Төп зона талазы-биле чоокта хуралга СЭКП Тандыы райкомунуң бирги секретары В. В. Лунаевский, «Саян» совхозта мал ажылының бригадири М. С. Долзат, Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң малды тарыы боозадыр техниги М. Мартыненко, Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе мал эмчизи В. П. Казанцева, Улуг-Хем районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. В. Хангаев, Кызылдың уксааж[illegible] начальниги Н. М. Матвиенко, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кол зоотехниги А. В. Поротнесский, «Ак-Туруг» совхозтуң кол бухгалтери А. С. Чылбак олар санал берген, боттарының районнарынга, совхозтарынга мал ажылының талазы-биле илереттинген четпестерни чайладыр дээш ап турар хемчеглериниң дугайын тодаргай чугаалааннар.

Чөөулел хуралга СЭКП обкомунуң ийиги секретары эш П. Н. Кравченко делгереңгей чүве чугаалааш, мал ажылының ажылдакчыларының мурнунда салдынган чугула сорулгаларга доктааган.

К. АРАКЧАА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге уткуштур

ДЕЛЕГЕЙГЕ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак политиказының болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ужур-дузазының дугайын Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү эш Григорис ФАРАКОС ПМА-ның корреспонденти-биле [illegible] чугаалаан.

— [illegible] бүгү чурттарда ы[illegible] [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизин [illegible] манап турар — деп, эш Г. Фаракос демдеглээн. 1981—1985 болгаш 1990 чылга чедир үеде Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелиниң сарыылдыг кандыг-даа кижи магадавайн барып шыдавас. Ол сорулгаларны боттандырары чүгле совет улустуң амыдырал деңнелиниң бедидер, ССРЭ-ниң экономиказын быжыглаар эвес, харын-даа делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп, тайбың болгаш социал девискээлге дээш улустарның демиселинге күчүлүг чаа идиг бээр.

Империалистиг күштер, ылангыя мурнунда АКШ-тың империалистиг бөлүктери «соок дайынның» үезинче кижи төрелгетенниң база катап киирер дээш оралдажып турар делегей байдалының дүшкүүрүн үезинде СЭКП-ниң XXVI съездизи ажыттынар деп турар. НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияны катап [illegible] империалистиг, дайынзырак ол политика чедирген, шериг чарыгдалдарының аар үүрге-чүктээшкинин бистиң чурттувустуң чонунуң эктинге онаашкан болгаш оон экономиказынга багай салдарлыг болуп турар.

Ынчалзажок 50 болгаш 60 чылдарда чедип албаан айыылыг планнарын империалистер амгы үеде чедип ап шыдавастар. Тайбың кожа-хелбээ дойтуннарының [illegible] империалистиг күрүнелер эрткен он чылдарда хүлээп көрген чорук империализмниң тайбыңга «ынак» апарганы ол эвес-ле болгай. Делегей аренезында [illegible] [illegible] социализмниң ажыктыг кылдыр өскерилгени бо талазы-биле шиитпирлиг салдарлыг болган.

Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга СЭКП-ниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказы, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң ажыглаан кылганы Тайбың программазы шиитпирлиг рольду ойнап турар болгаш моон соңгаар-даа ойнаар.» Ынчангаш ССРЭ тайбыңның херээнге эңнизинге чедир бердингенин, тайбың дээш улустарның демиселинге чайгылыш чок шынчызын чүгле бадыткаан эвес, харын-даа тайбыңны камгалаарының боттуг аргаларын тодаргай айтып турар.

Дайын калчаараашкынының, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң политиказынга «кызыгаарлаттынган ядролуг дайынның» айыылдыг доктриназынга удур тайбыңның политиказы Совет Эвилели чорудуп турар. ССРЭ-ниң тайбың политиказын бистиң чурттувустуң чүгле коммунистери эвес, а бүдүн бүгү [illegible] деткип турар. Ынчангаш [illegible] ниитиниң санал-оналын айтырып көөрге, гректерниң хөй нурууzу АКШ-тың политиказын эвес, а ССРЭ-ниң тайбың политиказын деткип турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чып турар.

Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын Грецияның Коммунистиг партиязы кезээде деткип келген болгаш деткип-даа турар. СЭКП-ниң XXVI съезди чүгле совет улустуң, ССРЭ-ниң коммунистериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нистер мөөрөп билдингшаан, оон эң-не бедик үре-түңнелдиг ажылдаарынга чаагай күзелдерин илергейлеп турар деп, Г. Фаракос чугаазының түңнелинде медеглээн.

(ПМА).

ТОДАРГАЙ ХЕРЕЧИЗИ-ДИР

БЕЙРУТ. (СЭТА). «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели социализмниң кайгамчык улуг аргаларының дугайында, оон экономиктиг системазының чайгылыш чок шапкын хөгжүлдезиниң дугайында база катап тодаргай херечилеп турар-дыр деп, Палестинаның экономиктиг организациязының чиңгине директору Самед Абу Аля СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларынга: экономикада, культурада, эртемде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кайгамчык улуг сорулгаларын бистерни [illegible] тарны магададып турар деп, ол чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың мурнунда Ортаакы Азияда амгы Совет Социалистиг Республикалар эң-не хожудангай турган. Амгы үеде олар сайзыраңгай үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның, мурнакчы эртем болгаш техниканың республикалары кылдыр чечектелген чорук капитализмден социализмниң маргылдаа чок артык күштүүнүң дугайын херечилеп турар-дыр деп, Самед Абу Аля демдеглээн.

ДЕЛИ. (СЭТА). Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң эң чугула айтырыгларын эртем ёзузу-биле хандыр көрүп шиитпирлээр аргазын кол угланыышкыннарның төлевилелинде айытканн чорук экономиктиг болалдын эртинезинге, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң практиказынга улуг салыышкынны киирип турар деп, сурагжыг индий экономист, Индияның Компартиязының Национал чөвүлелиниң [illegible] Садхан Мукерджи СЭТА-ның корреспондентизи-биле [illegible] медеглээн.

Индия-биле найыралдыг болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы быжыглаары — ССРЭ-ниң чайгылыш чок угланыышкыны болуп турар деп, ол демдеглээн. Кады ажылдажылганы амгы беш чылда улам-на калбартырынга бүгү аргаларның бистиң чурттарывыста барынга [illegible] улус өөрүп, чоргааранып турар. Найыралдыг ийи чурттарның аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылга тайбыңның херээнге бүрүн дүжүп турар деп, Садхан Мукерджи чугаазының түңнелинде айыткан.

КАРАКАС. (СЭТА). Хосталгаже болгаш девшилгеже орукту кижи төрелгетенге ажыдып берген Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдары-биле Венесуэланың Компартиязы (ВКП) тургустунган. Партияның тургустунган хүнүнден бээр 50 чылдың март 5-те байырлаары-биле холбаштыр ВКП ТК-ның Каракаска болган пленумунга хүлээп алдынган медеглелде ол дугайын чугаалаан.

Империалистиг монополияларның [illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] бурлаларын үптеп ап турарынга удур, капиталистиг мөлчүүшкүнге удур, национал хамаарышпас чорук дээш демиселдиң түүгү чуртка бир-ле дугаарында венесуэла коммунистер көдүрген деп, медеглелде чугаалаан.

Бодунуң доруннап келген 50 чылының дургузунда ВКП ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын маадырлыг камгалап келген болгаш камгалап турар.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

даа, реакцылыг дериин ёзу-чурумнарның дерзиилээшкиннеринге каш удаа таваржып келген. Чоннуң аас-кежии дээш демиселге дыка хөй коммунистер боттарының амы-тынын берген.

Венесуэланың Компартиязы бодунуң юбилейин идеология болгаш организас талазы-биле сырый каттышкан, ажылчы массаларның эрге-ажыктарын моон соңгаар-даа эрес-шудургу камгалаар, марксизм-ленинизмге кезээде шынчы болур, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкининиң билзбас чаңгыс эвээ дээш демисежир долу шиитпирлиг уткуп турар.

Боттарының партиязы улуг Ленинниң Терээн чуртунуң илегелдиг өнүүү болуп турарынга венесуэла коммунистер чоргаарланыр. Советтерниң чурту оон шылгаттынган авангарды — СЭКП-ниң башталгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг бар чоруур. Империализмге болгаш колониализмге удур, дарлал, мөлчүүрүнүн бүгү-ле хевирлеринге удур, демократияны камгалаар дээш, улустарның национал хамаарышпас чоруу дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырар болгаш быжыг тайбың дээш демиселге социалистиг дем каттыштырылгазы-биле болгаш бөмбүрзектиң бүгү-ле девшилгелиг күштери-биле кады болуруп ВКП бодунуң революстуг хүлээлгези кылдыр көрүп турар.

Компартияның юбилейин байырлалдыы-биле демдеглээрин чурттуң демократтыг болгаш революстуг күштериниң чаңгыс эвээ быжыглаарынче оруннга чаа чугула үе-чаза болуурунче коммунистерни, ажылчын ангыны болгаш калбак хөй-ниитини ВКП ТК-ның пленуму кыйгырган.

ӨНДҮР ПРОГРАММА

ТОКИО. (СЭТА). «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары — социалистиг тургузуушкуннуң өндүр-чаагай программазы». «Ажылчын университеттиң» инициативазы ёзугаар бо темага лекцияларны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде Японияның янзы-бүрү хоорайларынга организастаан. Япон пролетариаттың ортузунга эртемниң социализмниң идеяларын нептередиринге ол университет чугула рольду ойнап турар. Лекцияларның үезинде чурттуң девшилгелиг эртемденнери ССРЭ-ниң экономика, эртем болгаш культура талазы-биле хөгжүлдезиниң чедиишкиннерин, кол угланыышкыннарның төлевилелин, делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң тайбыңга ынак политиказын ажылчы чоннарга таныштырып, тайылбырлап турар.

Ол лекцияларның бирээзин чоокта чаа Титибу хоорайга (Сайтама префектура) организастаан. «Ажылчын университеттиң» бүгү Японияда тургускан 136 салбырларының бирээзи Титибу хоорайда ийи чыл ажылдап турар. Хоорайның лекцияга келген ажылчыннары, демир-оруукчулары, почта болгаш телеграфтың албан-хаакчылары университет [illegible] С. Хоригомэниң илеткелин улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле дыңнаан.

«ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилели — ол дээрге, эртемге хамаарышкан ыйызы-биле үндезилеттинген программа-дыр» деп, С. Хоригомэ медеглээн. Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң улуг чедиишкиннерин, дараазында үе-чадада өндүр-чаагай сорулгаларын болгаш СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал политиказының алыс утказын төлевилелде айытканын профессор демдеглээн. СЭКП-ниң экономиктиг политиказының кол сорулгазы — совет улустуң чаагай чоруун улам-на бедидери болуп турар. СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң кол чүүлдерин илеткелчи дыңнакчыларынга тайылбырлавышаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң [illegible] ужур-дузазын онзалап айыткан.

СЭКП-ниң ам болур съездизи совет улустуң улуг тиилелгелериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улустарның айыыл чок чоруун [illegible] [illegible] делегейге тайбыңны [illegible] [illegible] херээнге боттуг салыышкынны киирер дээрзинге кандыг-даа [illegible] чок деп, профессор медеглээн.

ПЕКИННИҢ КАРА САГЫШТЫГ ПОЛИТИКАЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Социалистиг Вьетнамга удур ийи чыл мурнунда боттарының эскүүдүн үндүрген дайынынга чүдек-бужар аштырышкынга таварышкан Кыдаттың [illegible] чагырыкчылары Вьетнамга удур бодунуң кара сагыштыг политиказындан ойталаваан. Кыдат дайынзырактар ВСР-ниң хамаарышпас догуннаашкынынга кыжаныры, республиканың бот-эргезиниң, девискээриниң дээп болбас чоруун каржы ёзу-биле үрээрин уламчылап турар.

Эрткен ийи чыл дургузунда олар Вьетнамның соңгу талакы кызыгаарларынче боо-чепсектиг 4 муң ажыг өнчүк [illegible] үүлегеткен деп, кыдат эжелекчилерниң кемниг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыннадыында чугаалаан. Кыдат чагырыкчылар ВСР-же база дагын дээрбечи халдаашкынын кылыр дээр бодалындан база ойталаваан. Вьетнам-биле кызыгаарда кыдат шериглерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] Кыдат болза Вьетнамга база катап [illegible] деп сонгаал чок кы[illegible] турар.

[illegible] хоралаашкыннарны организастаар, [illegible] [illegible] материалдар тарадыр сорулгалыг бөлүктерин Вьетнамның [illegible] калбак хемчээлдиг октап турар. Ындыг аргалар-биле кыдат удуртукчулар Вьетнамның [illegible] [illegible]. ВСР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Кыдаттың антивьетнамчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] берген, ол болза [illegible] ВСР-ниң [illegible] [illegible]. Вьетнамның [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ВСР-ниң тайбыңга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Пекин [illegible] Ыяйы-Кыдаттың [illegible] [illegible] [illegible] Таиландының болгаш АСЕАН-ның [illegible] [illegible] кыйгырып турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңның база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн.

БОННГА «ЧАЖЫТ УЖУРАЖЫЫШКЫН»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Чаа америк администрациязының даштыкы политиказы Европага кандыг уржуктарлыг боор болгу дегни чугаалажыр дээш АКШ-тың Европада үш кол эвилелчилериниң даштыкы херектер министрлериниң чажыт ужуражылгазы Барыын Германияның найысылалынге болган» деп, АП агентилел Бонндан дыңнаткан.

Германияның Федеративтиг Республиказының даштыкы херектер министри Геншер, Францияның даштыкы херектер министри Франсуа-Понсе, Великобританияның даштыкы херектер министри лорд Каррингтон олар ол ужуражылгага киришкен. Оларның эрткен четвергте болган чугаалажылгаларының дугайында тодаргай медээлер бээринден Боннда чазак кижилери бызаараан-даа болза, ГФР-де бедик албан-дужаалдыг чамдык кижилер Вашингтоннуң антисоветтиг чүткүлүнүң демдээшкининиң калбарылгазынга дүвүрээн сеткилин илереткен. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр [illegible] турар» деп ол агентилел [illegible] дыңнаткан.

«Чавырылдырышкын» дээн сөс ам Вашингтонда дорамчылаар, [illegible] [illegible] [illegible] апарган, а Барыын Европага, ылангыя Францияга болгаш ГФР-ге, чавырылдырышкын деп сөс ам-даа [illegible] чугула чүве апарган» деп, америк «Крисчен сайенс монитор» солуну демдеглээн. «Барыын Европаның кижилери [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] удурланмыштыр чаңгыс дээн фронт кылдыр туржуптур болурлар деп билиишкинни олар берип турарлар» деп ол солун онзалап демдеглээн.

Англия. Бо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (чуруктa) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДАН АЛДЫНГАН ШОКАР МЕДЭЭЛЕР

ФЕМИДАНЫҢ РЕКОРДТАРЫ

Кем-херек үүлгедиглерин истээр талазы-биле мында юстицияның ажылының шушпаңайының дугайында чугаалар Францияда шаган бээр дыка билдингир апарган. Ылангыя чазактың [illegible] «[illegible]» [illegible] тиилелдерин истеп турар үеде оон дугайын бо-ла чугаалажып бээрлер. Оон бээр, чижээлээрге, улуг-ла үр болбаан. Хоорайдың [illegible] полициязы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] руузу-биле мөчээн оолдуң адазын оларны судка билдиртип ааан. Ынчан 1973 чылдан чайы турган. 87 ай эрткенде, [illegible] [illegible] ийи удаа чаңгыс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

АВСТРАЛИЯНЫҢ ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДЕРИ

[illegible] электромобильдерин Австралияда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

КОФЕГЕ ЫНАКТАР

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сунуң херелээр талазы-биле Барыын Германия делегейде ийиги черни (АКШ-тың соонда) ээлеп турар. Кофе [illegible] ажыткан. А бир чыл эргенде [illegible] [illegible] [illegible] 200 [illegible] апарган. Кофе [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — Колумбия, Бразилия, Никарагуа, Сальвадор, Гватемала [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(ПМА).

ГАСТРОЛЬДАР САЯНГА ЭГЕЛЭЭР

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр.). Саян-Шушенск ГЭС-тиң шылгараан тудугжуларынга тыпсыр тураскаал белектери-биле Красноярскиде Сибирьниң таныш ансамбльның он солистери шаңнаткан. А бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунуң мурнакчы он ажылчыннарынга ансамбльдиң шылгарангай мастерлериниң атталыг салган фотоальбомнарны белекке берген.

Ийи коллективтерниң чаңгыс болган ужуражылгазыны эки ажылдыг тудугжуларны болгаш артистерни шаңнаарыбиле доозулган. Ааа эрткен чылда чогаадыкчы кады ажыл дажылганың түңнелдерин үндүрген. Саянчылар дөрткү болгаш бешки гидроагрегаттарны хуусаадан эрте ажыглалдаа киирген. Сибирьниң таныш ансамблиин Москвага Олимпийжи оюннарның ажылдыыгкынынга болгаш хаажылымынга, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга тураскааткан юбилейжи концертке киришкен.

Ансамбльдың гастрольдары Саянга, гидротудугжуларының Культура бажыңынга эгелээр болгаш тонер. Боттарының эң дээре номерлерин олар социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тураскаадыр. Концерттер соонда көрүкчүлер артистерни боттарының ажылдаар черлеринче — плотинаже, машина залынче чалаар. Ындыг ужуражылгаларның ансамбльдың чогаадыкчы [illegible] ринге ажыктыг болуп турар. Чижээ, бир ындыг ужуражылганың соонда «Сибирьниң чалыы пазыны» деп танец тывылган.

БОЛДУНАР АРГАЛАР-БИЛЕ...

Оңгу беш чылдың иштинде Тожу районда улус өөредилгезин элээн бурунгаар базымнарны кылган. Сыстыг-Хем суурда чаа школаны, Тоора-Хемде уруглар садының алгыдылгазының болгаш Аласта, Ийде башкылар чурттаар бажыңнарны туткулаан. Янзы-бүрү техниктиг херекселдер, көргүзүг материалдары-биле дериттинген.

Чыл бүрүде сес чыл болгаш ортумак өөредилге чедип алган уругларның саны көвүдеп турар.

Школаларда кызымаккай эки ажылдап турар, аныяк өскенни коммунистиг ёзу-биле кижизидер дээш шыңап-ла боттарының күжүн-даа, үезин-даа харамнанмайн ажылдап турар башкылар хөй. Оларга РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы Сыстыг-Хемниң эге школазының эргелекчизи А. П. Уставщикова, Азас ортумак школазының директору Б. Д. Доңгак, ол-ла школаның башкызы В. Д. Ондар. Ырбан школазының башкызы Н. Е. Казанцева, калык-шылга школазының директору К. Ч. Доржуп-оол дээш оон-даа өске башкылар хөй.

Кижизидилгениң болгаш билигниң эң-не кол-кол сорулгалары чүгле кончуг эки эрттирген кичээлге шиңгирлеттинер деп чүвени удурткулга болдуруп, улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары школачыларны хынап турар үезинде кол кичээнгейни кичээлдерниң шынарынче угландырып турар.

Ийи школазының башкызы А. С. Сагачы, Тоора-Хем школазының башкызы Е. В. Попова кичээлдерин кезээде бодамчалыг планнап алган, аңгы-аңгы темаларны янзы-бүрү хевирлерге, бедик деңнелге эрттирип турарлар.

Бо чылдарның иштинде районуң школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынары чүгээр экижип турар деп чүвени дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кирип турар уругларның саны көвүдеп турары бадыткап турар. 1980 чылда 10 класс дооскан аныяктарның 46 хуузу дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кирген.

Сөөлгү үеде улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары болгаш башкылар кичээлдер дашкаар бөлгүмнер болгаш клубтар, секциялар ажылдаарынче элээн кичээнгейни салып турар апарган. Бо ажылдар Ырбан болгаш Азас школаларында багай эвес тургустунган. Ырбан ортумак школазының 4—10 класстарының өөреникчилериниң 91 хуузу янзы-бүрү бөлгүмнерде хаара туттунган. Азас школазында фото болгаш радиотехника бөлгүмнерин А. Д. Кошкар-оол эки удуртуп турар.

Чедишкиннер-биле черге-лештир бистиң ажылывыста четпестер хөй. Сөөлгү чылда школаларның болгаш налы четпестерниң чуруу уразр чоруу көвүдеп турары факт болур. Бо дээрге школаларда чоруп турар янзы-бүрү ажылдарның эки белеткел чок, класс башкыларының өөреникчилерни бүрүзү-биле ажылдап [illegible] уругларже онза кичээнгей салбайн турарында. Ол ышкаш чыылык таварылгаларда бичии, [illegible] уруглар чуруум үрээр турда, оон чанында турар улуг кижилер оларны хай дивес, [illegible] «башкылар кайдал, чүге өөреникчилерниң чуруму ындыг чүвел?» деп олурарлар [illegible].

База ол ышкаш культура [illegible]нары, клубтар школа назылыг уруглар-биле ажылдап [illegible] турар.

Бо талазы-биле районуң улус өөредилгезиниң килдизи школаларда бүгү болуп турар ажылдарга, янзы-бүрү кежээлерни, диспуттарны, хуралдарны белеткээринге хөй-ле санныг өөреникчилерни киириштирерин чедип алыр деп сорулгалыг ажылдап турар.

Д. МЫЛДЫК.
Тожу райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

«ДАЙЫН БОЛГАШ ТАЙБЫҢ»

Москва. ССР Эвилелиниң Улуг театрының чоокта чаа тургусканы Сергей Прокофьевтуң «Дайын болгаш тайбың» деп операзының кол темазы чоннуң маадырлыг чоруу болгаш Төрээн чуртка ханы ынакшылы боор турар. Ону ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады профессор Б. А. Покровский режиссерлап тургускан.

ЧУРУКТА: «Дайын болгаш тайбың» деп операдан сцена.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы

НОМЧУЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Күш-ажылчы хүн соонда Хөндергей суурнуң чурттакчылары Культура бажыңының залынче олуттарын доллур олурупкан. Ол кежээ аңаа ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының чиигине кежигүнү, профессор, сураглыг кезер эмчи Ф. Г. Угловтуң «Кижилер аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы эрткен.

Хөндергей ортумак школазының башкылары Д. Д. Сат, Б. М. Сайын, К. А. Сат, О. С. Т[illegible] олар номнуң кол утказын номчукчуларга таныштырган. Номда бижиттинген чүүлдерге хамаарыштыр конференцияга чуве чугаалааннар араганың кижиниң организминге, ажыл-амыдыралынга хоралыын айытпышаан, оон бадыткалы кылдыр амыдыралдан чижектерни көргүскеннер.

Хөндергей кодээ Советиниң болгаш суурнуң херээженнер чөвүлелиниң организастап эрттиргени бо номчулга конференциязы солун болуп эрткен.

П. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

КАДРЛАР ЧЕДИШПЕЗИНДЕН

«Кодээ чоннуң культурлуг хандырылгазын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш Таңды районнуң культура албан черлери элээн ажылдарны кылган.

Культура ажылдакчылары боттарының чогаадыкчы ажылдары-биле бүдүрүлгелерниң болгаш ажыл-агыйларның күрүне пландарын күүселдиринге ажылчы чоннуң организастажып, кижилерниң угаан-медерелиниң коммунистиг ёзу-биле хевирлеттинип сайзыраарынга хүн бүрүде кижизидикчи ажылдарны кылып чорудуп турар. Бо бүгүнү боттандырарынга культура албан черлериниң кадрларының мергежилиг, тускай эртеми улуг ужурлуг болур.

Бо талазы-биле каш чижектерни Таңды районда культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазындан көрүп болур. Оңгу беш чылда ол районнуң бүгү девискээринге культура одагларының четкизин калбартып, чаа таарымчалыг Культура бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирилгээн. Оон-биле кады чонга лекция, беседаларны, концерттерни, шиилерни, темалыг кежээлерни, театржыткан байырлалдарны организастап эрттирип, номчукчуларга библиотекалардан номнар тарадылгазын, кинолар көргүзүглерин болгаш өске-даа массалыг ажылдарны кылып чорудуп турар.

Районда күрүне албан черлеринге болгаш профэвилелдеринге хамаарышкан Культура бажыңнары, кодээ клубтар ажылдап турар. Күрүне албан черлеринге хамаарышкан 1 районнуткан Культура бажыңы, 6 кодээ Культура бажыңнары, 2 кодээ клубтар болгаш 2 автоклубтар бар. Профэвилелдеринге хамаарышкан 1 Культура ордузу (Хову-Аксы суурда), 4 кодээ Культура бажыңнары, 3 кодээ клубтар бар. Бо бүгү культура албан черлери ажылчы чоннуң ортузунга массалыг кижизидилге ажылдарын хүн бүрүде чорудуп, мында партия организацияларының болгаш ажылчын комитеттерниң удуртулгазы-биле планнап көрдүнген хемчеглерни кылып келген.

Оңгу беш чылдың сөөлгү 1980 чылда чоруткан ажылдарын кысказы-биле алырга, күрүне албан черлериниң культура бажыңнарынга болгаш клубтарынга лекция, беседаларны 218 удаа, темалыг кежээлерни 83-тү, театржыткан байырлалдарны 27-ни, аныяктарга дыштанылга кежээлерин 312-ни, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң концерттерин 167-ни организастаан. Аңаа шупту 11304 кижи көрүп, дыңнап киришкеннер. Ол ышкаш чурттуң өске-даа театрларының болгаш филармонияларының 92 концерттери, шиилери болгулаан.

Районда Культура бажыңнарында 106 янзы-бүрү бөлгүмнер, 3 улусчу университеттер ажылдап келген.

Профэвилелдеринге хамаарышкан Культура бажыңнары болгаш клубтар лекция болгаш беседаларны 166-ны, темалыг кежээлерни 33-тү, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң концерттерин 74-тү организастаан. Бо бүгү хемчеглерге 22861 кижи киришкен. Хову-Аксы Культура ордузунда уруглар секторун тургускан. Ында элээн хөй бөлгүмнерни каттыштырган 300 ажыг уруглар мында киржип турар. Оон аңгыда мында уруглар ансамблин тургускан. Бо бүгү ажылдарны организастажып удуртурунга тускай дээди эртемниг Малина Алексеевна Монгуш идепкейлиг киржип, эки ажылдап турар. Хову-Аксының Культура ордузунуң агитбригадазы эки ажылдыгларның бирээзи. Ол агитбригада Хову-Аксы суурдан аңгыда чоок-кавы суурларже 11 удаа үнүүшкүннерин эрткен чылын кылган. Тока аттыг совхозту шефке алгаш, өлче барып турар.

Районда эки ажылдыг культура ажылдакчыларынга Бай-Хааказының Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Вячеслав Алексеевич Бородёнков, Бай-Хаакта районнуң Культура бажыңының методизи Нина Федоровна Столбовская, Межегейниң Культура бажыңының директору Тамара Петровна Дягтеренко дээш оон-даа өскелер хамааржыр.

Чедип алган чедишкиннер-биле черге-лештир районнуң Культура албан черлериниң ажылында чедир кылдынмаан, шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар. Культура бажыңнарынга ажылдаар тускай эртемниг кадрлар чедишпейн турар. Элегестиң Культура бажыңы 2 чыл иштинде директор чок турупт турар. Бо дээрге тодаргай факт-тыр. Чыл бүрүде культура институдун болгаш уран чүүл училищезин доосканнар кээп турар. Олар кезек ажылдааш чоруй баар ийикпе, азы өске ажылче шилчий бээрлер. 1980 чылда уругларның музыка школаларынга 5 кижи келген, а 8 кижи үнүп чоруй барган, а клуб ажылдакчыларынга 1 кижи келгеш, 4 кижи чоруй барган. Тускай өөредилге чери дооскан кадрлар келбейн турар эвес, кээп турар. Мооң тодаргай чижээ 1976 чылдан 1980 чылга чедир районга библиотека ажылдакчылары 9, клуб ажылдакчылары 11, музыка школазынга башкылар 10 кижи келген боор турар. Ол келген тускай эртемниг аныяк кадрлар чурттаар бажың чогу-биле ийикпе өске-даа чылдагааннардан кедээдеп чоруй баргылаан болур. Амгы үеде районнуң Культура бажыңынга болгаш клубтарында хөй кезиинде тускай эртем дооспаан кижилер ажылдап турарлар. Дээди эртемниг чүгле 2 кижи ажылдап турары — тодаргай факт болур.

[illegible] тускай эртемниг кадрлар чедишпезинден Кочетовонуң, Элегестиң, Сосновканың, Арыг-Бажының Культура бажыңнарының болгаш Хаактың кодээ клувунуң ажылдары экиживейн турарының бир кол чылдагааны ол болур.

Культура албан черин тускай эртемниг кадрлар-биле четчелээр айтырыгны бүгү талазы-биле хандыр өөренип шиитпирлээр үе келген.

А. АРАПЧОР.

БИЧИИ-ДАА АЖЫК ЧОК

«Таакпылаашкын — [illegible] кажана» деп эгелиг О. Мартан-оолдуң «Шын» солунга бижээн материалын номчааш бодум хуумда бүрүн чүүлдүгзүнүп детким, бо чүүлду бижикседим. Мен база-ла таакпының хоразындан качыгдап чораан кижи болгай мен. Кажан ырак-узак черлерже аңнап дииниге чораш таакпы тоне бээрге келек тыртпайн барааш оон база-ла уламчылай бээр турдум. Таакпылап келгеним бүгү чылдарның иштинде оон бичии-даа ажыын көрбедим. Оон аштаан кижиге чем-даа, ээраан кижиге — эм-таң-даа болбазы билдиниr.

Ажыг-шужуглуг кижиниң сеткилин оожумчурар боор чүве дээр янзылыг суртаал көңгүс хоозун меге болур чүве чораан. 1941 чылда өөм ээзи чаңнымыг кактыргаш чок [illegible] ашак: «Ажыг-шужуглуг кижи таакпы тыртарга, арага ижерге — хорек-чүрек хозаар чүве боор» дээн. Мен сүме ёзугаар кылып турдум, ынчалза-даа оон бичии-даа ажык-дужууң эскербээн мен. Харын-даа бүдүлүп, багай оруунче чедирип болур-ла эм бооп сактыр мен.

Таакпы кижини дангаар чодуртуп, бажын дескиндирер боор чүве болгай. Оон кадында тыныш база таакпыжаар. Таакпыны каганым соонда ол бүгү байдалдар дораан чидип, организмим дадыгып, быжыккан. Таакпылаан чорумда саргарып калган диштерим, салаалларым баштары ону каганым соонда катаң биезги ак өңүнче кирген.

[illegible] чугаалаан хүн бүрүнүң хоралыг салдарын чедирип турар эвес, ол айыылдыг ооль-ондаа [illegible] чедирип болур дээрзин дараазында чаңгыс факт база бүрүн херечилээр. Каш чылдар бурунгаар мээң кудээм Азас суурга чурттап турган А. К. деп аныяк эр махорка тыртып чыткаш удуп калган. Оон кедий аялган хевениг тону өрттенгенинден ол эштиннмес аймак-талапка таварышкан. Мындыг муңгараңныг чижектер амыдыралда хөй.

Чамдык ажылдар ынап-ла ийи кижиниң киржилгези чокка болдунмас. Мындыг таварылгада таакпылаар кижи бичии болгаш-ла болганчок ынаар чардыга бээр. А таакпылавас эжи ону хейде-ле маңаар ужурга таааржыр. Оон [illegible] бажыңнарга таакпылаашкынның хоразы тайылбыр чокка-ла билдингир. Ол ышкаш элээн уруг-дарытта кезулдур таакпылаваза эки. Чамдык адалелер папирозун чедир тыртпайн, таакпы хулуг кактаар савага салып каан чыдырда уруглар, ону чамырып алгаш таакпылаан кижилер өттүнер. Оон туржук кыпсып тыртар-лар болгай. Бо чаш организмниң таакпыга чаңчыгарының эге чадазы-дыр. Ындыг болганда таакпылаар эштер уругларын, эш-өөрүн таакпының хоразындан камгалаар сорулга-биле бо багай чаңчылдан эрте дээре уштунар болза эки.

В. КҮРТҮЖЕК.

СУЛТАН АҢАА ДОКТААВАС

[illegible] Султан Рахманов [illegible] соонда эң баштай декабрьда Испанияга маргылдаага киришкен. Аңаа Делегей кубогу дээш чидиг демисел болган.

— Мадридке эки түңнелдерни менден манзары берге тургаан. Олимпий оюннарының соонда дыштанып ап четтикпээн турдум. Чаңа бергеш, Днепропетровскиге бир неделя дыштанган, ол-ла. Оон соонда тренировкалап эгеледим, ынчалза-даа ол Олимпиада мурнунда дег шыңгы эвес турган, а тренировка херек деп мээң тренерим Эдуард Бровко санаан. Чүге дээрге спортчу хевирин херек деңнелге туттас болза хоржок. 1981 чылда [illegible] рекордтумну 200,5—205 кг [illegible] көдүрерин планнап турар мен. Ол дээрге Василий Алексеевтиң ийи мергежилге делегей рекордундан (445 кг) хөй болур ийик. ССРЭ-ниң Новосибирскиге эртер чемпионадынга чедир аңаа белен болурун оралдажыр мен. Ол бүтпезе, сентябрь айда француз хоорай Лилльге болур делегейниң болгаш Европаның бирги чери дээш маргылдааларга ийигч оралдажыышкынны кылыр мен.

Аар атлетикага тулган дээш үш рекордтарның бирээзи (хенертен көдүреринге 200,5 кг) Султан Рахмановтуу болуп турар. Ийи [illegible] Монгуш [illegible] алган мегальды чедип алган. Ол Василий Алексеевтиң олимпийжи рекордунуң каттаашкыны: Монреальга ол ындыг түңнелдиг тиилээн.

Чогум харын-на Алексеев бодунуң үлегери-биле Рахмановтуң спортчу намдарынга чугула рольду ойнаан.

— 1971 чылда Днепропетровскиге бүгү-эвилелдиң аар атлетика маргылдаалары эртип турду — деп, амгы чемпион сактып орар — Мен ынчан штанга көдүреринге чаа-ла мергежип бар чыткан мен. Василийни бир дугаар көргеним ол. Оон рекордтарын [illegible] көргеш, ындыг болгусай бүргей ийик мен. Оон түңнелдеринге чоокшулап келгижемге чедир он хире чыл болганын демдеглевес арга чок.

30 харлыг башкы Султан Рахманов, эң аар деңзиге чемпионнар ышкаш эвес, хөлчок шимченгир. Ынчангаш ол хенертен көдүреринге делегейде эң эки деп санадып турар. Чүге дээрге ол мергежилди күүседиринге частышкын дег дүргедээшкин, дүрген, шалыпкын чорук херек.

Ол спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге хандыкшылдыг. Рахманов, мурнундаазы [illegible] баскетбол, [illegible] [illegible] Сөөлгү [illegible] суңдулут апарган. Спорттуң ол хевири тура-соруктуг кижизидеринге, моган шылавас, шалып болурунга дузалыг.

Султанның уруглары база спортка хандыкшаан. 12 харлыг Татьяна элээн каш чылдар иштинде үре-түңнелдиг эштип келген, ам каратэ хүрештиң секциязында барып турар. Чеди харлыг Таир спорт школазында. Ол спортчу гимнастикада, ынчалзажок сөөлүнде ол аар атлетикага күжүн шенеп көөр чадавас деп адазы санап турар.

Юрий ХРОМОВ (ПМА).

Совет спорттуң тергиинneri

СПОРТ

БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

Хостуг хүреш элээди солдарның Сибирь зоназының чемпионады бистиң республикага эгелээр. Ол улуг маргылдаага киржири-биле Новосибирск, Томск, Омск, Иркутск, Кемерово областарның, Красноярск, Алтай крайларның шилинден командалары дүүн Кызылга чедип келген.

Бо чемпионатка бистиң республиканың аныяк мөгелери база киржип, чемпион ат дээш туржурлар. Оларның аразында Чөөн-Хемчиктен келген Мерген Куулар, Кызылдан Додоо Ховалыг, Арапчан Монгуш дээн ышкаш шыырак мөгелер бар. Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс 45, 48, 52 болгаш 56 килограмм деңзилерге эң-не бедик шаңналдыг черлер дээш хүрежирлер. Ынчангаш оларга улуг спортчу чедишкиннерлиг белүрүн күзеп каалыңар.

БИСТИҢ КОРР.

«Аргылдыг мячикти» шаңналы дээш республиканың школачыларының чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар маргылдаазы чоокта чаа Кызылга болуп эрткен. Аңаа тус-тус районнарның школачыларының аразында болган спортчу демиселге шылгараан аныяк хоккейжилер чыглып келген.

Мячиклиг хоккейниң маргылдаазы ийи аңгы бөлүкке эрткен. 14—15 харлыг оолдарның аразында болган солун оюнга Чөөн-Хемчик районда Баян-Тала ортумак школазының хоккейжилери чаңгысдаа командага уттурбайн бирги черже үнген. Ойнакчылардан команданың капитаны Роман Сарыглар, Артур Иргит, Зорий Ондар болгаш өскелер-даа чараш ойнап, командазынга хөй удуг саннарны эккеп турганнар.

Бичии оолдарның аразында Бай-Тайга районндан келген школачылар түңнел ужуражылгазында Улуг-Хем районнуң командазын уткаш, чемпионнаан. Тиилекчилерге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир кубоктарын, тураскаалдыг вымпелдерни, өртектиг белектерни тыпсыкан.

ЧУРУКТА: Баян-Таланың школачылары оюн үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БАШКЫЛАР АРАЗЫНГА

Кызыл-Мажалыкта № 1 ортумак школаның спорт залынга районнуң башкылар коллективтериниң аразынга волейбол маргылдаазы болуп эрткен.

Маргылдаага 12 команда киржип, бот-боттарының бо оюнга мергежилдиин, спортчу [illegible] көргүскен. Ийи хүн уламчылаан маргылдааның түңнелинде бирги черге Кызыл-Мажалыктың № 1 школаның командазы, ийиги, үшкү черлерни районнуң улус өөредилге килдизиниң командазы биле Эрги-Барлык ортумак школаның командазы алган.

Бирги черни алган командага шилчип чоруур кубокту болгаш дипломну, өртектиг белектерни тывыскан. «Эң эки ойнакчы» деп тускай шаңналы башкылар Н. Хаванский биле С. Демир-оол олар алганнар.

Х. МОНГУШ.

Хөгжүм-шии ТЕАТРЫНГА

Февраль 20-де 19 шакта М. Байджиевтиң

«МӨӨРЕЙ»

деп шиизи үнер.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундазында 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 13—18, өске арткаңнарынга 8—12 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, эртен бичии быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундазында 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 14—16 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Окза чугула даалга» 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи каттар» 9.00, 13.50, «Мээң амыдыралым — армия» 10.30, 12.10, 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дедир келир харылзаазы» 15.00, 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «№ 28 Сыдыс-чыгаш» 10.00, 13.10, «Санаашкынның эгези» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

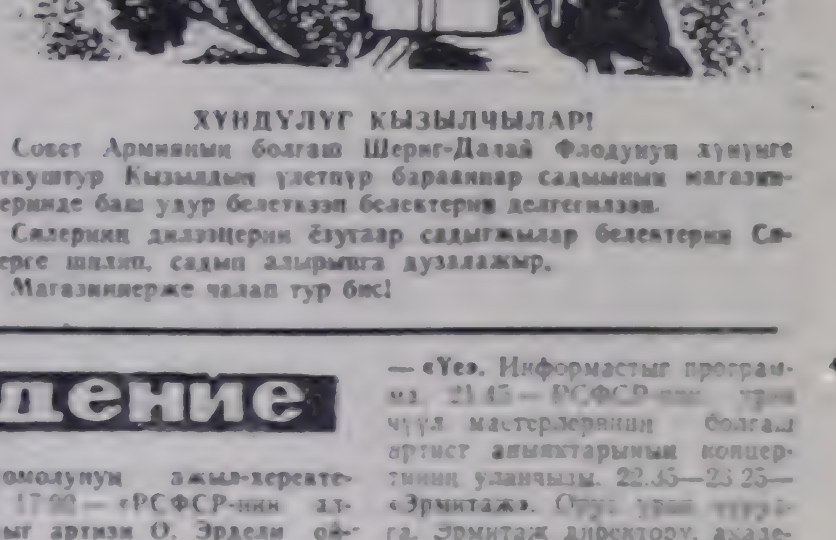

ХҮНДҮЛҮГ КЫЗЫЛЧЫЛАР!

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур Кызылдың үлетпүр бараалнар садыгының магазиннеринде баш удур белеткээн белектерни делгегилээн.

Силерниң диләэңерни ёзугаар садыгжылар белектерни Силерге шилип, садып алырынга дузалажыр.

Магазиннерже чалап тур бис!

телевидение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Карл Маркс. Аныяк чылдары». Уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 10.20 — «Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбыр. 11.05 — «Баштайгы базымнарындан» Документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 15.30 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.30 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрдели ойнаар».

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Бүгү назынының дургузунда». Документалдыг фильм. 17.35 — Чарлалдар. 17.40 — Киножурнал. 17.50—18.15 — Телемедээлер. 18.15 — «Чел[illegible]». ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. С.-М. [illegible] киржир.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ның XXVI съездизинге уткуштур» РСФСР-ге тураскааткан программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — РСФСР-ниң [illegible] чүүл мастерлериниң болгаш артист аныяктарының концертиниң уланчызы. 22.35—23.25 — «Эрмитаж». [illegible] Эрмитаж директору, академик Б. Б. Пиотровскийниң чугаазы. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.20 — Уругларга фильм. «Чедиден он ийиге чедир». Уран-чечен фильм. 18.35 — «Чылдың үелери». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тараачын казыны». Уран-чечен телефильм. 19.40 — 20.15 — «Көргүнчүг ортулук». Документалдыг фильм.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. Солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17566. Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң [illegible] полиграфия болгаш ном садыыныц херектерин талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 8). ТС—00271

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (11542) | 1981 чылдың февраль 21, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 кап.

СЭКП-ниң XXVI съездизи соңгузу хүн Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга ажыттынар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1981 чылдың февраль 20-де Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму болган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын Пленум көрген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол айтырыгның талазы-биле Пленумга илеткел кылган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын Пленум чаңгыс үн-биле бадылаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелдиң төлевилелин база Пленум көрген. Ол айтырыгның талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов кылган.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди Пленум чаңгыс үн-биле бадылаан.

СЭКП ТК-ның Пленуму оон-биле ажылын дооскан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдунуң база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында

СЭКП ТК-ның 1981 чылдың февраль 20-де Пленумунуң ДОКТААЛЫ

1. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын бадылаар.

2. СЭКП ТК-ның Отчёду база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп илеткелди СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылырын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке дагзыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге „1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары“ деп илеткел дугайында

СЭКП ТК-ның 1981 чылдың февраль 20-де Пленумунуң ДОКТААЛЫ

1. СЭКП-ниң XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди бадылаар.

2. СЭКП-ниң XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди кылырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновка дагзыр.

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНДА

1981 чылдың февраль 20-де СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының хуралы болуп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге комиссияның отчёт илеткелиниң төлевилелин чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

ЧОГААЛЧЫЛАР — ДЕЛЕГАТТАР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге келген делегаттарны бүрүткээри февраль 19-та эгелээн. Залда сураглыг чогаалчылар Ф. Ф. Кузнецов (оң талазында), Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. К. Марков болгаш А. А. Сурков.

Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган.

КАТАП ТУРГУЗУУШКУННУҢ КИНОТООЖУЗУ

Дайын соолунда чылдарда совет улустуң олум чок маадырлыг чоруун «Чүүдең-даа артык үнелиг» деп төөгү-публицистиг кинотоожуда тодаргай көргүскен. Оон баштайгы көрүлдези Москваның «Октябрь» кинотеатрынга болган.

Совет патриоттарының массалыг маадырлыг чоруун айыткан Леонид Ильич Брежневтиң көрүкчүлерге чагаазының сорук киирикчи состери-биле кинотоожунуң көрүлдези эгелээн. [illegible] партияның [illegible] катап тургу[illegible] күш-ажылчы бол[illegible] гаш аар-берге үениң дугайында төөгүлүг ол болуушкуннарның киржикчилериниң сактыышкыннары, ынчаарда тырттырган хөй санныг доктуг кинокадрлар кинотоожунуң үндезини болган. Эштер А. А. Громыконуң, А. П. Кириленконуң, Н. А. Тихоновтуң, партия болгаш күрүнениң өске-даа удурттукчуларының чугааларын кинотоожуда база киирген.

Совет Эвилелиниң янзы-бүрү [illegible] бистиң амгы [illegible] чуруктарны бүдүн хемчээлдиг сес кезек өңнүг фильмнерде тудуш кылдыр кошкан. Дайын соолунда катап тургузуушкунның маадырларының алдарлыг салгакчыларының — амгы үениң совет кижилериниң сорук кирген күш-ажылын, катап тургусунган болгаш база катап чечектелген Төрээн чуртту ол кино-чуруктарда көргүзүп турар.

Фильмнерниң авторлары — сценаристер А. Александров, Г. Боровик, В. Игнатенко, К. Славин, режиссерлар И. Григорьев, И. Гудман, С. Пумпянская, Т. Семенов, баштайгызы — [illegible] Е. Матвеев.

(СЭТА-ның корр.).

КВАРТАЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

[illegible] ХXVI [illegible] 100 [illegible] «Россия» [illegible] 270 [illegible] айның планының даалгаларын күүседип алганнар. Дуржулга [illegible] комсомолчу-аныяктар бригадалары [illegible] февраль айларда [illegible] планнарын хуусаа бетинде ажыр кылганнар.

К. ЕНЗУК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫН БҮРҮТКЕП ЭГЕЛЭЭН

Эң чугула төөгүлүг болуушкунга — СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедир ам чүгле ийи хонук арткан. Партияның дээди шуулганының делегаттарын бүрүткээри Кремльде эгелээн.

Кремльдиң Георгиев залы — Ада-чурт төөгүзүнүң алдарлыг хөй болуушкуннарының херечизи — бо хүннерде онзагай чырыткылыг болгаш байырлалдыг шинчизин чире берген. Партияның болгаш чоннуң кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрер болгаш эңне улуг сорулгаже — коммунизмже бистиң улам ынай бурунгаар шимчээшкинниң перспективаларын тодаргайлаар кижилер ында кээп турар.

Москваже боттарының төлээлекчилерин чоруткан партия организацияларының аттарын бижээш, салган столдарны делгем өрээлде тургузуп каан. Найысылалдың партия организациязы — СЭКП-ниң эң-не улуг отрялы болуп турар. Москва хоорайның партия конференциязы 330 коммунистерни СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары кылдыр соңгаан.

Болуушкун хуралдаанынге СЭКП-ниң миллион ажыг кежигүннеринге [illegible] делегаттарны [illegible] ган найысылалдың партия организациязының төлээлекчилериниң аразында — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев бар. Коммунистиг [illegible] мурнунга Леонид Ильичиниң ачы-хавыяалары, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг, политиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалының быжыглаашкынын, улустар аразынга тайбың дээш демиселдиң черлеринге оон чаагай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы Москваның коммунистери, бүгү совет кижилер-биле бир демей, бедик-биле үнелеп турар.

Партийжи съездини Москва улуг күш-ажылчы рапорт-биле уткуп турар. Найысылалдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиңген. Хоорайның улуг ажылгыйының бүгү адырлары беш чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле хуусаазындан бир ай 20 хонук бурунгаар күүсеткен.

Съездиниң делегаттарының аразында — ол алдарлыг тиилелгелерниң бүдүрүкчүлери база чижээ, № 1 «Москва тудуг» тресте комплекстиг бригада [illegible], ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Затворницкий анкетага ажын бүрүткээш, тур шынзылга — кызыл өңнүг мандатты алган.

Каң дег быжыг совет найыралды сырый каттыштырган ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның, бүгү социал бөлүктерниң төлээлекчилери делегаттарның составынга кирип турар.

Ленинчи шаңналдың лауреаты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры алдаржаан совет скульптор Н. Томский тур шынзылганы база алган. Кремльге партийжи чыышка төлээлекчи болуру ленинчи партияның гвардейжилеринге коммунистер илегеп даскан. Делегат бүрүзүнүң намдары — совет улустуң күш-ажылчы алдарлыг тиилелгелериниң төөгүзүнде чайынналчак херечизи.

Москва-Сортировочная депозунуң локомотив машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Соколов эң хөй составтыг улуг поездилерни хыйны-даа мурнай башкарып келген.

— Бөгүн мээң сагыш-сеткилим дыка-даа өөрүнчүг-дүр. Ленинчи партияның съездизиниң делегаты болуру — мээң кайгамчык улуг алдар, мээң бүгү амыдырал-чурттаарымның кол болуушкуну-дур. Съездиниң төлептиг үткүүр сорулгазы-биле чыл эгезинден бээр [illegible] чуму чувааты сөөртүрүн түрүзүнге кижи мен. 8 он чылдың тонна кылдыр күүсеттим — деп, Виктор Федорович [illegible].

[illegible] болуушкунга бүгү-ле булуңнарындан делегаттар Москвага келгеш, Георгиев залынга барып турар. Амур, Камчатка, Магадан областарындан, ырак Сонгу чүктен, Якутиядан делегаттар [illegible] келген.

— Оңнуктерим-биле кады онзагай ажыл-иштиг бүдүрүп, соок Соңгу чүктүң районунда чылыдынга черлеринге номчуур болгаш өске-даа ногааларны өстүрүп, арбын дүжүттү ап турар мен — деп, Якутияның В. И. Ленин аттыг совхозунуң [illegible] ажылдакчызы О. Самсонова чугаалаан.

Төрээн чуртунуң шыгжамырынга барык 5 миллиард пуд тарааны уруп, күш-ажылчы чаагай тиилелгени чедип алган Казахстанның тараажылары бүгү чурт нанг бодунуң чедирген. Казахстанда Целиноград областың Б[illegible] районунда «Приозерный» совхозтуң [illegible] бөлгадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаты Н. Маамадаров күш-ажылчы ол улуг тиилелгеге төлептиг үлүүн киирген.

— «Кур-чержи» деп сөс биеэги чуртувуста хуулуттуг ат болуп турар. Тараажы бүрүзү ол атка төлептиг болур ужурлуг. [illegible] айыткан амыш-чем программазының амыдыралга боттанылгазынга хууда үлүүн чаа беш чылда киирерин Казахстанның тараажылары шынзыдарда. Тараа — чонунуң улуг байлаа болгай — деп, Нуртабек Маамадаров чугаалаан.

В. БЕЗБРЕЖНЫЙ,
В. ДЖАЛАГОНИЯ,
СЭТА-ның тускай корр.

СЭКП-нин XXVI СЪЕЗДИЗИНИН ПАРЛАЛГА ТӨВҮНГЕ УЖУРАЖЫЛГА

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвүнде улустуң хөй-даа медээжок. Февраль 19-та [illegible] делегаттарны [illegible] дээди шуулганының делегаттары ужурашкан. Оларның аразында Москваның [illegible] организациязының төлээлери — Бауман районнуң делегаттары база бар.

Онгу беш чылдың планның даалгаларын хуусаазындан эрте чедиишкинниг күүседир дээш чедип алган чедиишкиннерин база найысылалдың чурттакчыларының партияның шуулганынга алдар болдурган шалыпчы залчээниң дугайында чуве чугаалаашкыннар демдеглээннер. Москваның күш-ажылчы чедиишкиннеринге Бауман районнуң ажыл-иштикчилериниң үлүү база эвээш эвес.

Москваның Бауман соңгулда округундан он чеди чыл дургузунда ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтеринге эш Л. И. Брежнев соңгуттунуп келгенинге бауманчылар чоргааранып. Леонид Ильич чүгле Бауманның депутады эвес, бүгү улустуң депутады. Кирүне айтырыглары-биле холбашкан хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлеп турарындан хоптуг үезин эвээш-даа болза, Л. И. Брежнев районунуң чамдык айтырыгларын шиитпирлээринге киржир үе тып ап турар дээрзин партия райкомунуң бирги секретары С. А. Купреев демдеглээн.

Съездиниң делегаттары — [illegible] Б. А. Шасков, [illegible] налга-сайгарылга машина заводунуң радиоаппаратуралар [illegible] Т. В. [illegible]. Москваның Н. Э. Бауман аттыг дээди техниктиг училищениң ректору академик Г. А. Николаев, Кара металлургияның И. П. Бардин аттыг эртем-шинчилел институдунуң директору Н. П. Лякишев, улуг болгаш тускай ноюруглер тудуунуң Бүгү-эвилел трезиниң эргелекчизи А. А. Потапов олар корреспондентилерниң москвачыларның ажылынга болгаш күш-ажылынга, найысылалдың дээди өөредилге черлеринге чуртка бедик мергежилдиг специалистер белеткээр турарынга, совет космонавтиканы сайзырадырынга болгаш октаргай делгемин тайбынга ажыглаар талазы-биле делегейге калы ажылдажылгага хамаарышкан айтырыгларга харыыларны берген.

Бөгүн төөгүлүг [illegible] москвачылар демдеглээннер. Найысылалдың партия организацияларының 326 төлээлери Кремльге кээп, совет коммунистерниң дээди шуулганының делегаттары кылдыр бүрүткедип турарлар.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге турасклаткан байырлыг хурал СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга дүүн болуп эрткен. Байырлыг хуралды хоорайкомунуң даргазы Ш. Д. Куулар ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга оон киржикчилери улуг кодурааышкын-биле соңгаан.

«Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң дугайында» илеткелди республиканың шериг комиссары М. Д. Котелевский кылган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шилчимир Кызыл тугун хоорайның төлээлекчилеринге тывыскан. Ук шаңналды шериг назылыг болгаш шериг назынга четпээн аныяктарны белеткээр херекке чедиишкиннери дээш алган.

[illegible]

КӨДЭЭ ЧОНГА АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ

Ам кйн-ле хонгаш, бистиң төрээн партиявыстың ээлчеглиг улуг шуулганы болурун ажыктыг эгелээр. Ааза база бир шиитпирлээр кол айтырыгларының бирээзи — совет кижилерниң чаагай чоруун улам бедидери, оларның ажылдаар, дыштаныр болгаш амыдырал хандырылгазының байдалдарын экижидери.

Чонунуң амыдырал хандырылгазы — социал-экономиктиг чугула айтырыг. Чонга ачы-дуза чедирери, эт-херекселдерни септээри, хуула чагыг-биле иштик, хеп даараары, химиктиг арга-биле хеп аштап-арыглаары үүрмек айтырыг деп болбас. Ол дээрге өг-бүлениң бюджединге, оон чоосту үе камналгазынга чоп амыгландырып, ажылчы чоннарның материалдыг деңнелин бедидеринге дорт салдарны чедирип турар чугула фактор болур дээрзин амыдырал бадыткап турар. Ынчангаш сөөлгү чылдарда Коммунистиг партия, Совет чазак ол айтырыгларже улуг кичээнгейни салган.

Бистиң республикада чонунуң амыдырал хандырылгазының [illegible]

ғыглар хүлээп алыр болгаш оларны ээлеринге чедирер [illegible] дааскан. [illegible] тускайлаткан бүдүрүлгелерде күүседип турар. Ынчаар [illegible] тургузарга, Тээлиниң [illegible] чыларын, чиңээлээрге, [illegible] рун септедирле оозун [illegible] соортуп турбас, районда [illegible] бүдүрүлге эргелелинге [illegible] берип каар, а Кызылда [illegible] телевизор септээр за[illegible] телгени ол черге кылыр [illegible] кылдарын күүседири, оон [illegible] кыскаалын [illegible]

Амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге [illegible] совхозтар төптеринде [illegible] тунган чагыглар хүлээ[illegible] пункттарын ундурткул [illegible] чагыглар [illegible] организастаар арга[illegible]

Кодээниң чонунга ачы-дуза чедирериниң [illegible] рольду ол пункттар [illegible] нап турар. Эрткен [illegible] чылда чагыглар [illegible] алыр 15 чаа [illegible] ажыл-агыйлар төп[illegible] ажыткан. Амгы үеде [illegible] тар төптеринде 61 ындыг [illegible]

[illegible]

Эрткен беш чылда амыдырал хандырылгазының Эрзин районда коллектив эки үре-түңнелдиг ажылдааш, беш чыл планын хуусаа бетинде, 1980 чылдың декабрь 1-де күүсеткен. Ол бүдүрүлгеде хепти химиктиг арга-биле аштаа[illegible]

бүгү талалыг башкарып, ёзулуг ажыл-ишчи, эп-найыралдыг коллективти тургускан.

[illegible]

С. К. БУЯНДЫ,
Тыва АССР-ниң чонунуң амыдырал хандырылга министри.

Депутат БУЛУҢУ

АЖЫЛДАП КИРИПКЕН

[illegible]

Д. ДУВАНОВ.

Депутатка сүме

ОТЧЁТ БЭЭРИ

«Депутат кижи бодунуң ажылының дугайында болгаш Советтиң ажылының дугайында соңгукчулар мурнунга, а ол ышкаш ону депутаттың кандидадынга депшиткен коллективтерниң болгаш организацияларның мурнунга отчёт бээр хүлээлгелиг» деп ССРЭ Конституциязында айыткан.

Эрге-чагырганың күрүне органынга кандидат кылдыр бир дугаарында алап, соңгукчулар мурнунга силерни бүлээниң алган кижилер мурнунга отчёт бээри харысалгалыг. Чүге дээрге коллектив кежигүннери депутаттың кандидадынга депшиткен эжи[illegible]

ныштыргаш, оон күүселдезин чугаалаар. А бир эвес оон күүселдезин боттанмайн турар болза, чылдагаанын айтыр.

Депутатка ээлгэн каш чылышта улаштыр соңгудуп келген болгаш арга-дуржулгазы улуг кижилерниң ажылындан алгаш көөрге, бо отчёт үезинде олар [illegible]

[illegible]

ИДЕПКЕЙИ БЕДЭЭН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге эрткен чылдың февральда болуп эрткен соңгуудалар соонда Хөндергей кодээ Со[illegible] ниниң 4 доктаамал комиссияларын тургускан. Олар ССРЭ болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларында көрдүнген эрге-хулээлгелериниң даянып, ону уйуртулга болдурбушаан, Советтиң мурнунда турар экономика, культура болгаш оон-даа өске чамдык айтырыгларны шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар болгаш ында бактаап кирген депутаттарның бот-идепкейи бедээн. Чижээ, эрткен чылын доктаамал комиссияларның киржилгези-биле ажыл-агыйның дыка хөй айтырыгларын белеткеп, Советтиң сессияларынга болгаш күүскомунуң хуралдарынга чугаалашкан.

Советтиң доктаамал комиссиялары ажылын чаңгыс дай[illegible] ёзугаар чорудуп турар. Доктаамал комиссияларның [illegible] ажыл-чорудулгазы[illegible] үре-түңнелдиг ында бак[illegible] кирген депутаттарның [illegible] идепкейинден, хүлээлгезин эки [illegible] хамаарыыр [illegible]

амыдыралга боттандырганы[illegible] сурда профилактика [illegible] эки тура [illegible] дружинаның ажылы экижээн, болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумунга хамаарыштыр ап чорудуп турар хемчеглерниң дээштиги бе[illegible] Арагаже сундулуг, ургу[illegible]

кыштаг, кодан бүрүзүнге чедип барып, мал кыштаглаашкынының эртип турарының ниити байдалын хынап, ында бар четпестерни илереткенин. Оон түңнелинде сессияга мал кыштаглаашкынының байдалынга хамаарыштыр ажыл-агыйжы, шыңгыы чугаа болган. Ук сессияның шиитпириниң күүселдезин доктаамал комиссия кичээнгейге алган. Оон күүселдезин боттанып эгелээн. Чижээ, малчын Д. Сарыгларның кыштаанда шынтыы четпестерниң турганын сессияга шугумчулээн. Ону чайладыр талазы-биле хемчеглер алдынганындан малчынның коданында байдал элээн экижээн.

Кодээ Советтиң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазының идепкейжээни[illegible]

[illegible]

ларның идепкейлиг киржилгезин чедип алырынче углан ган хемчеглерни ап турар.

П. КУУЛАР.
Хөндергей кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы

Республиканың ажыл-агыйларында бо хүннерде кодээ ажыл-агый техниказының септелгези чоруп турар.

Кызыл районда «Сукпак» совхозта бо ажыл база кидин тулуп. Механизаторлар 1981 чылдың часкы хаву ажылдарынче үнер машина-техниканың септелгезиниң темпизин бедиткен. Оон түңнелинде тракторлар септелгези көрдүнген хуусаазында доозулган, беләниниң шугумунда. Ам ында бүгү күштүг комбайннар септелгезинче угландырган.

Септекчилер ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастааны ажылга идиглиг болуп турар. Күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруун Сукпак кодээ Советиниң депутады механизатор Х. И. Чамыян, совхозтуң мурнакчы механизатору Ю. А. Ломоченко олар баштап турарлар.

ЧУРУКТА: септелгениң мурнакчылары механизаторлар Х. И. Чамыян, Ю. А. Ломоченко.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЕЖЭЭЗИНДЕ, КЫЗЫМААНДА

Кара-Хөл Хүр-[illegible] [illegible] эрткен беш [illegible] дургузунда багай эвес ажылдаан. Дүүнгү хүнче деңнээн көрнүп, даартагы хүнге сорулгаларын тодарадыры чугула болбайн аан. К. Х. Ховалыгның көргүзүглери мындыг: чыл санында-ла ол социалистиг хүлээлгелеринде көрдүнген сорулгаларын күүседип төрүүр 100 баш хойдан-на 95-тен 103 чедир хураганны камгалап, хойдан 2.4 кг ажылдыктыг кыргып ап келген. Көргүзүг хоомай эвес, совхозтуң мурнакчызы диртип турары[illegible]

[illegible]

Н. ДАМДЫН.

АМЫР-ДЫШ ЧОККА

Хойжу кодандан репортаж

Чолаачывыс Валерий Соян суурдан үнге-ле ак оруктка киргеш, хөлгезиниң «дыным салынтыр». Акы-дунма моол черден эгезин алгаш, ырак кирген көк далай — Үспа-Хөлче хап кирип чыдар узун Тес бо-ла болгай. Ында-мында кыскылап костур чыжырганалыг арыг, аңдыында хараңгыр дош-биле шугланган хем соовусту калды. Чер аразы херин-даа бол, ажыл-ишчи чу[illegible]

чараштыр кежегелээн. Арта кырын тыва угулза-биле хээлей даарап каан. Ширтектерниң ындазында арыы хелчок. Малчын аалдарга, бо-ла келир районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору А. Калдар-оолдуң мынча деп турганы сагыжымга кире душту:

— Төре-Хөл талазында ховуда чүгле «Морен» совхозтуң бедин хойжу ийи бригада[illegible]

[illegible]

сакманчыларым-дыр ийин — дааш, хулумзуруу.

Хоочун хойжулар чугле [illegible]

[illegible]

С. МОНГАЛ,
«Шынның» тускай кору.

БЕШ ЧЫЛДАН БЕШ ЧЫЛЧЕ ХЕРЕ БАЗАР

(Кызыл хоорай Совединиң V сессиязындан)

Онгу беш чылда чүү кылдынганыл? Бо айтырыг кижи бүгүдезин, күш-ажылчы коллектив бүрүзүн эрткен оруунче хая көрнүрүнче албадап, ханы бодандырып келир. Чогум-на оон-биле холбашкан айтырыгны улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң V сессиязынга чугаалашкан. Аңаа хамаарыштыр хоорай Совединиң күүскомунуң 1980 чылда чорудуп келген ажылының дугайында отчёттуг илеткелди оон даргазы Ш. Д. Куулар кылган. Илеткел талазы-биле саналдарны «Кызыл тудуг» эргелелиниң начальниги депутат П. И. Чербанов, «Тувашвейбыт» каттыжыышкынының мастери депутат Н. П. Банина, үлетпүр барааннар садыының директору депутат А. С. Сат, харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги депутат А. К. Иргит, туйбу заводунуң мастери депутат В. И. Чибирякина, сүт комбинадының директору депутат Х. Е. Алланаев болгаш өскелер-даа бергеннер.

— Бүгү улустуң четтикпейн манап турары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде улус депутаттарының хоорай Совединиң V сессиязының эртип турары онзагай-дыр. Бүгү-ле коллективтер съездини күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткувушаан, чедип алган дургулгазын улам ажыглап турган, ол бирги беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр дээш кылган ажылдарын ханы анализтеп көрүп турарлар — деп, илеткелчи демдеглээн.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының хөй кезии ийи айларының болгаш бирги кварталдың планныг онаалдаларын партийжи шуулганның ажыттынар хүнүнде, а № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Бизяевага удурткан штукатурлар бригадазы ол хүнге таварыштыр бо чылдың бирги чартык чылының планын күүседир деп бедиткен хүлээлгени алганнар. Ол берген сөс ажыг-шу-бил[illegible] карыштайн, боттанып турар.

Отчёттуг үениң дургузунда күүском бодунуң бүгү ажыл чорудулгазын депутаттарның идепкейин, доктаамал комиссияларның, депутат бөлүктериниң, килдистерниң болгаш эргелелдерниң ролюн улам бедидеринге, үлетпүр, транспорт, тудуг, коммунал-амыдырал, садыг бүдүрүлгелериниң, культура, кадык камгалал болгаш чырдыышкын албан черлериниң ажылын экижидеринче угландыр чорудуп, бо талазы-биле организакчы ажылды күштелдирген. Бо чорук 1980 чылдың болгаш ниитизи-биле онгу беш чылдың планнарын чамдык көргүзүглер талазы-биле багай эвес күүседирин хандырган.

Онгу беш чылда үлетпүр продукциязын сайгарары 17,5 хуу, а нийти продукцияны бүдүрери 20,? хуу өскен. Үлетпүр, транспорт, коммунал-амыдырал хандырылга, садыг болгаш ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелери онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Онгу беш чылда [illegible] ажылчы 28 коллектив, 6 [illegible] рулгениң 3 муң ажыг [illegible] [illegible] күүсеткеннер. Оларга № 1 УТБ-ның [illegible] А. В. Га[illegible]нко, даараныкга фабриказының мастери Р. Т. [illegible], № 48 тудуг эргелелинде [illegible] бригадири В. Б. [illegible], «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы К. Е. Күжүгет болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар хамаар[illegible]. Оларга [illegible] чор[illegible].

1980 чылда хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери планнап ажыр 1 млн. 848 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, чонунуң калбак херегленир барааннарын бүдүрери 19,6 хуу өскен, продукцияның 32 чаа хевирлерин шингээдип алган. Кызылдың сүт заводу, даараныкга фабриказы, № 48 тудуг эргелели, Кызылдың аъш-чем садыы, «Тыва сүт тудуг» трестиниң автобаазазы, Кызылдың телеательези болгаш өске-даа бүдүрүлгелер чыл дургузунда деңнешки ажылдааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар. Продукцияны сайгарар талазы-биле планын шупту 25 үлетпүр бүдүрүлгелери бир-ле дугаар күүседип шыдаан.

Чамдык бергелер турза-даа улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларының талазы-биле планын хоорай ниитизи-биле эрткен чылын күүсеткен. 1980 чылдың түңнелдери-биле бүгү-россия социалистиг чарыжынга чедип алган бедик көргүзүглери дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун хоорайга база катап тывысканы ол дугайын херечилээн. Беш чылдан беш чылче улам хере базар төлээ[illegible] ам-даа хөйнү кылырын бар аргаларны чоп ажыглаза[illegible], социалистиг чарыштың хөөштиг организастаарын ол чорук хүлээндирип турар дээрзин сессияга санал берген эштер демдеглээннер.

Ол ышкаш хоорайның чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле чамдык ажылдар чорутттунган. Бо сорулгага 2 млн. ажыг рубль чарыгдаттынган.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдер болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырлар бары сессияга айыттынган. Ону чүден көрүп болурул? Эрткен чылын 4 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң планын чедир күүсетпээн, 9 бүдүрүлге продукция сайгарарының темпизин кудулаткан, 7 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планын күүсетпээн. Бо чорук болза улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскому планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерниң коллективтерниң канчаар күүседип турарын чогуур үезинде анализтеп көрүп четпес чорудун, бар курлавырларны илередип тывар ажылды кошкак организастап келген дээрзин көргүзүп турар. Оон түңнелинде хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының деңнешки ажылдаваанын ол.

«Тыва тудуг» трест эрткен чылын ажылын дыка сулараткан болгаш кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин моон мурнундаазындан эвээжеткен. Ол ышкаш туйбу заводу, «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводу боттарының бар аргаларын даа кууду ажылдаан. Ындыг ажылыг хожудап турар үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш организацияларның удуртукчуларындан негелдени күштелдирер, хожудаашкынның чылдагаанын тывар, оон үнериниң аргаларын болгаш оруктарын чогуур үезинде айтыр турган.

Социал-культура тургузуушкунунуң болгаш чонунуң амыдырал хандырылгазының бүгү адырларының ажылын экижидериниң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле күүскомнуң килдистери болгаш эргелелдери четпес ажылдаан. Автотранспорттуң, телефон болгаш почта харылзаазының ажылын экижидер хемчеглер четпес алдынып турар. Ол дугайын харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги А. К. Иргит чугаалаан.

Садыг организациялары чонунуң хүн бүрү херекле барааннарын үзүктелиишкинниг садып, бараан курлавырларын дилеп тывар талазы-биле идепкейин көргүспейн турар дээрзин үлетпүр барааннар садыының директору А. С. Сат бодунуң саналынга шугумчулааш, чамдык бажың херекселдерин ырактан сөөртпейн, манаа бүдүрүп ап болурунуң аргаларының барын ол айыткан.

Школаларның болгаш өөредилге албан черлериниң, культура албан черлериниң ажылында четпестерин санал берген өске-даа эштер чидии-биле шүгүмчүлээш, ону чайладыр төлээле, чүнү кылза чогуурун тодаргай чугаалааннар.

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны, ол бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседиринче хоорайның ажылчы чоннарын улам мобилизастаар талазы-биле практиктиг хемчеглерни айыткан шиитпирни сессия хүлээп алган.

БКП-НИҢ XII СЪЕЗДИЗИНГЕ ТЕЗИСТЕРНИҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле, хамыктың мурнунда улуг Совет Эвилели-биле чаңгыс эптиг болгаш акы-дуңма эвилелдиг улам ыңай быжыглаары Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш Болгар күрүнениң [illegible] политиказының моон соңгаар-даа кол угланыышкыны болур деп, БКП-ниң XII съездизинге тезистерниң төлевилелинде онзалап демдеглээн. Партияның ажылының дугайында, чедиг беш чылда (1976—1980 чылдарда) БУР-ның социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң түңнелдериниң дугайында, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле сорулгаларының дугайында тезистерниң төлевилелин бүгү чон чугаалажыл көөрү-биле парлаан.

Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш СЭКП-ниң, Болгар Улус Республиканың болгаш ССРЭ-ниң, болгар болгаш совет улустарының аразынга найыралды быжыг[illegible]рынга, кады ажылдажылгазы калбартырынга бүгү-ле чүүлдерни моон соңгаар-даа кылырын БКП бодунуң патриоттуг болгаш интернационалдыг дээди хүлээлгези кылдыр санап турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазы делегей болуушкуннарынга күштүг салдарны чедирип турар деп, тезистер төлевилелинде демдеглээн. Социализмниң чурттары, бирги ээлчегде Совет Эвилели делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының болгаш кады ажылдажылганы калбартырының кол фактору болуп турар. Тайбың болгаш чаңнышкын дээш демиселге СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң, эш Л. И. Брежневтиң акы-дуңма социалистиг чурттарның киирип турар улуг салыышкынын БКП Төп Комитеди сеткил ханыышкыны-биле онзалап демдеглээн.

Болгарияның Коммунистиг партиязы бодунуң XII съездизинге чаңгыс аай, улам сырый каттышкан уткуштур бээр чоруур болгаш чурттуң келир үеде хөгжүлдезиниң политиктиг тодаргай перспективазын болгаш программазын айытпышаан, бодунуң ленинчи угланыышкынын чайгылыш чокка боттандырып турар деп документиде онзалап айыткан.

Болгарияга сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле эрткен чедиги беш чылга улуг чаа базым кылдынган. Чурттуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күүзү дыка улгаткан. Национал орулга беш чыл дургузунда барык 24 миллиард леви (акша) немей өскен.

Сески беш чылда Болгарияның Коммунистиг партиязының кол кужениишкиннери чонунуң дүрген өзүлделиг материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин улам долу хандырарынче, социализмниң материал-техниктиг баазазын моон соңгаар-даа тургузарынче угланган турар деп тезистерниң төлевилелинде демдеглээн.

БЕРЛИНГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары С. Канияның ужуражыышкыны Берлинге болган. Найыралдың байдалынга болуп эрткен ужуражыышкынның үезинде олар боттарының чурттарының байдалының дугайында, ГСЧП-ниң болгаш ПКАП-тың ажыл-чорудулгазының дугайында информацияны солушканнар.

Ийи партияларның болгаш күрүнелерниң аразынга харылзааларны калбартырының айтырыгларын ужуражыышкынга чугаалажып көрген. Делегейниң чамдык айтырыгларының болгаш ГДР-ниң база ПУР-нуң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчулгазы база болган.

ГСЧП-ниң X съездизинге белеткелдиң дугайында Э. Хонеккер чугаалаан. Социализмниң болгаш партияны быжыглаарынче, аар кризистиг байдалдан чуртту уштуп алырынче угланган ПКАП ТК-ның VIII пленумунуң шиитпирлериниң дугайында С. Каня чугаалаан.

Империалистиг бөлүктерниң боо-чепсекти эндере бүдүрерინче угланган айыылдыг хөделиишкиннериниң түңнелинде делегей байдалының нарыыдааны-биле холбаштыр сагыш човаашкынныг ужуражыышкынның киржикчилери илергенээн. Социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлап кирер дээн империалистиг бүгү оралдажыышкыннарны олар шыгым бүрүү шапкан болгаш делегей байдалын [illegible] [illegible] Совет Эвилели-биле база социалистиг өске-даа чурттар-биле [illegible] [illegible] демдеглээн.

Герман Демократтыг Республиканың болгаш Польша Улус Республиканың аразынга акы-дуңма харылзааларны [illegible] [illegible] ГДР-ниң бедик деткимче [illegible] болган.

[illegible]

АКЫ-ДУҢМА МООЛДА

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ САЙЗЫРАЛЫ

Партия база чазактың чорудкан хемчеглериниң, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дуңма дузаламчызының ачызында республиканың көдээ ажыл-агыйының материалдыг баазазы аадыгы беш чылда улам быжыккан, көдээ ажыл-агый сайзыраан.

Эрткен беш чылда бо чүгүлдээ адырга капитал салыышкыны 2,2 миллиард хире төгерик болган. Ону ажыглааш мал чеминиң баазазын калбартырынче, мал кажааларын тудуп, одарларны суггаттыг болдурарынче, кур черлерни шиңгээдип алырынче, тараа, ногаа өстүрер, мал чеми белеткээр, сүт уггалажыышкынның чаа ажыл-агыйларын тургузарынче, оларны эргежок чугула техника болгаш дериг-херекселдер-биле чепсеглээринче угландырган. Ниитизи-биле көдээ ажыл-агыйының кол бүдүрүлге фондулары бешки беш чылга деңнээрге 72,6 хуу өскен. Ол-ла үениң дургузунда 7500 суггарылга пунктузун, 6,5 миллион баш мал кирер кажааларны ажыглалга киирген.

Эрткен беш чылда көдээ ажыл-агыйны механизастаар сорулга-биле 7500 тракторну, 2000 комбайнны, 1600 автомашинаны, 2600 трактор кожугларын болгаш өске-даа хөй техниканы алган. Кур черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле партияның салган сорулгалары чедиишкинниг боттанып турар.

Көдээ ажыл-агыйның материалдыг баазазының быжыкканы-биле эрткен беш чылга деңнээрге адырның чылда продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээли ортумаа-биле 6,3 хуу өскен. Чылдың-на ортумаа-биле 8,3 миллион баш мал төлүн ап келген, ол болза 1971—1975 чылдарның көргүзүглериниң 2,6 хуу хөй.

Эрткен чылдарда аъш-чем продуктуларын бүдүрерин элээн көвүдеткен. Чижээ, эъттиң — 14 хуу, сүттүң — 7,6 хуу, оон иштинде сүттү хоорайларга, чурттакчылыг черлерге чедирери 50,3 хуу, ак саржаг 20 хуу, картофель 78,3 хуу, ногаа аймаа 19 хуу, дагаа чуургазы 2,5 катап көвүдээн.

Чуртка аъш курлавырын көвүдедир сорулгалыг дуза-лал ажыл-агыйны чедиишкиннинг хөгжүп орар. Амгы үеде көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының 90 хуузу, күрүне каттыжыышкыннарының 87 хуузу хавап өстүрүп турар. Ол ышкаш кушту азырап эгелээн. Бо хемчеглер эрткен беш чылга деңнээрге аъш бүдүрерин 17—60 хуу көвүдедир арганы берген.

1976—1980 чылдарның дургузунда 42 улуг болгаш биче суггарылга системаларын туткан, ол тарылга шөлүн 1,4 катап улгаттырган. Бо үениң дургузунда 200 муң гектар шөлде минералдыг чемиштирилгени төккен, 300 муң гектар шөлдүң хөрзүнүн үрелиишкинден камгалаан.

Көдээ ажыл-агый болгаш күрүне каттыжыышкыннарында малдың уксаалын экижидери-биле беш муң уксаалыг коданны, ? тоозун участокту, 25 ферманы тургускан. Олар ажыктыын көргүзе берген. Механизастаттынган фермаларда арыг уксаалыг бир саар инек чылда ортумаа-биле 2200 литр сүттү, арыг уксаалыг хой бүрүзү 3,3 кг, чингенарын дүктүг хой — 2,8 кг дүктү, арыг уксаалыг өшкү 350—400 грамм чөөктү берип турар.

Аалдыгы беш чылда көдээ ажыл-агыйны бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар дээш улуг ажылды чорудкан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында сураглыг малчыннар, чер ажылдакчылары, механизаторлар, бүдүрүлгениң удуртукчулары өзүп үнген. Эрткен беш чылда 32 кижиге МАР-ның Күш-ажылының Маатыры атты тывыскан, муң-муң ажыл-иштчилер алдарлыг атка, орденнерге, медальдарга төлептиг болган.

Ниитилел бүдүрүлгезин организастаарынга, планныг онаалдаларын күүседиринге эң эки көргүзүглерни республиканың чүс ажыг көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары чедип алган. Көдээ ажыл-агыйга эрткен беш чылдың агаар-бойдузу дыка таарымча чок болза-даа, оон материал-техниктиг баазазын быжыглааның, көдээниң иштчилериниң кызымак ажылының болгаш партия база чазактың ап чорудкан тодаргай хемчеглериниң түңнелинде болур турган когараалдар дыка кызырылган.

Көдээ ажыл-агый, күрүне каттыжыышкыннары, адырның өске-даа бүдүрүлгелери МАРН ТК-ның VII пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, кылган ажылын шүгүмчүлекчи бот-биле көрүп, партияның XVIII съездизинге болгаш Улусчу революцияның 60 чылынга таварыштыр ужуражыр дээш [illegible] социалистиг чарышты калбарткан.

М. ДАШ.
МАР-ның көдээ ажыл-агый министри.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Коммунистиг тургузуушкуннуң күчүлүг баазазы

СЭКП-ниң XXVI съездизи бүгү делегейге аажок улуг сонуургалды хайныктырар. Съездиге кирер Кол угланыышкыннар дугайында СЭКП ТК-ның Төлевилели ленинчи идеяларның ондур улуг күжүн, социализмниң капитализмден маргыш чок артык күштерлиин бүгү делегейге көргүзүп, коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле ССРЭ-ниң чедиишкинниг бурунгаарлаарынга, тайбынны болгаш душкуурлуг чоруктуң чаарлыышкынын быжыглаарынга күчүлүг баазаны тургузар деп парлалга органнары, хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчылар демдеглеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи чүгле Советтер чуртунга эвес, харын социалистиг дем каттыжылгазының бүгү чурттарынга база онза ужур-дузалыг болур деп, Чехословак-совет найырал эвилелиниң ТК-зының чиңгине секретары **М. Завадил** демдеглээн. Совет коммунистерниң вайгамчык улуг шуулганынга Чехословакияның ажылчы чоннарының сонуургалы аажок улуг.

СЭКП ТК-ның Төлевилели болза, ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунистиг ниитилелди тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг чорууп, тайбың, делегейге айыыл чок чорук болгаш социал демдишлге дээш демиселди баштап орар совет улустуң шылгараңгай чедиишкиннериниң дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр деп, Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының кежигүнү **Ма Кхайкхам-Пхитхун** медеглээн. Социализмниң делегейде баштайгы чурту чүгле бодунуң экономиктиг күчүзүн өстүрүп турар эвес, харын пролетаржы интернационализмниң принциптеринге дүүштүр акы-дуңма чурттарга ажыктыг ачы-дузазын база чедирип турар деп, ол демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдери совет-америк харылзааларының хөгжүлдезинге эки салдарын чедирер деп кордал салбышаан, америк садыг-үлетпүр бөлүктери ол съездини улуг сонуургал-биле манап турар деп, «Велт Паблишинг» дээр улуг компанияның президентизи **Л. Велт** медеглээн. Бистиң чурттарывыс экономиканың, чижээ, энергетика, эң чаа технология болгаш өске-даа ол чергелиг адырларынга кады ажылдажылганы калбартыр ужурлуг. СЭКП ТК-ның съездиге чугаалажыр Төлевилелин америк садыг-үлетпүр кижилери улуг кичээнгей-биле көрүп турар деп, «Велт интернашнл» компанияның оралакчы-президентизи **М. Рей** медеглээн. Нефть болгаш бойдус газының тывылгазынга, сайзыралы ажылдаар үлетпүрүнүң чамдык адырларынга, каң эзилдирилгезинге Совет Эвилели делегейде кол байдалды ээлеп турарын ол кижилер билир. Экономиктиг айтырыглар талазы-биле съездиге хүлээп алыр эң чугула шиитпирлер өске чурттарга аажок улуг салдарын чедирер.

ССРЭ-ниң экономиктиг сайзыралының СЭКП ТК-ның Төлевилелинде тайылбырлаттынган планнары сагыш-сеткилди улуу-биле хайныктырып келир-дир деп, Англияның «Олбрайт энд уилсон интертрейд» дээр улуг компаниязының удуртукчузу **Дж. Понарен** медеглээн. Көдээ ажыл-агыйның продуктуларын улгаттырары, калбак херегледиин барааннарының болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрерин өстүрери хамааржыр аңаар экономиканың ындыг адырларын хөгжүдериниче Совет Эвилели 1981—1985 чылдарда онза кичээнгейин салыр аңаарын кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга чугула чүүл кылдыр көрүп турар бис.

Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының хөгжүлдезинге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң улуг салдарын чедирер деп, Гвинеяның ажылчы чоннарының Национал конфедерациязының чиңгине секретары **Секу Магассуба** медеглээн. Съездиниң ажылының түңнелдери делегейниң улустарынга социалистиг тургузуушкунунуң чаа болгаш үнелиг дуржулгазының үнер дөзү болур бээр. Коммунистиг ниитилелди тургузарынга совет кижилериниң сеткил өрүмнүг чедиишкиннери Гвинеяның ажылчы чоннарын кичээнгейлиг хайгаарап турар.

СЭКП ТК-ның Төлевилелин Никарагуаның Сандинисту профэвилелиниң чиңгине секретары **И. Гарсиа** политиктиг аажок улуг ужур-дузалыг документ кылдыр тодарадып чугаалаан. Кара чаңгыс шын, марксисчи-ленинчи теорияга үндезилеттинген социализм харын молчуркучулер болгаш молчуттургеннер чок, кол сорулгазы ажылчы чоннарның материалдыг болгаш угаан-бодал херегледдерин эң долу хандырары болур чаа ниитилелди тургузарын болдунар аргалыг кылып турар дээрзин Совет Эвилелиниң бүгү талаларга чедиишкиннери тодаргай херечилеп турар деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

МАНАГУА. Никарагуаның чонун изин-биле деткип турарын. Төп Америкада национал хосталгалыг шимчээшкинни базар дээн АКШ империалистерниң планнарынга удурланганын чоокта чаа манаа болган ужуражылганың киржикчилери илереткеннер. Ол ужуражылгаже Никарагуаның чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга турас[illegible] Оон ажылынга делегейниң 37 чурттарының (оон иштинде Совет Эвилелден база [illegible] турар), 200 ажыг делегаттары киришкен.

Ук ужуражылга массалыг митинг-биле (чурукта) доозулган. Митинг Революция шөлүнге болган. Аңаа чүве чугаалааннар никарагуажыларны Сандинисткиниң улусчу милициязының составынга кирип алырынче, чурттуң камгалал күүзүн быжыглаарынче кыйгырган.

В. ШЕХОВЦЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи чыл бурунгаар 600 муң шериглиг кыдат армияның Вьетнам Социалистиг Республиказынче эжелекчи халдаашкынын Пекинниң удуртулгазының реакциялыг мөзүзүн бүгү делегейге соңгалап илереткен болгаш [illegible] идеяларынга, социализмниң идеяларынга өскерликчи чорукту оруунче Пекинниң шуут чүгдээн киргениниң тодаргай херечизи болган деп, «Нян зан» солунуң мурнуку чүүлүнде бижээн.

[illegible]

[illegible] эргезин болгаш Вьетнамче чепсектиг шуут дайын халдаашкынынче шилчээн. Ийи чыл бурунгаар Кыдаттың ол дайын халдаашкынының соң болдуну улуг аштырыышкыны-биле доозулган болгай. Ынчалзажок Кыдаттың чагырыкчылары боттарының кара сагыштыг планнарындан ойталаваан болгаш ВСР-ниң бүдүн эргезин база девискээр талазы-биле бүдүн чоруун каржызы-биле үрээрин үргүлчүлеп турар. Вьетнамның соңгу кызыгаарларынга кыдат шеригжирниң чепсектиг өнчүк-көңгүзээри херек кырында чаңгыс-даа хүн соксаваан турар. Вьетнамче шавар халдаашкынны Пекин экономиктиг болгаш дипломаттыг фронтуларда база кылып турар. Империализм-биле болгаш делегей реакциязы-биле Кыдат сүлчээлежип алгаш, Вьетнам Социалистиг Республиканың ат-алдарын бужартадырын, оон Мурнуу-Чөөн Азияда кожалары-биле сөөлгүзүн баксырадырын оралдажып турар.

[illegible] уругларын [illegible]

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ЧИДИГЛЕНДИРБИШААН

ВАРШАВА. (СЭТА). КОС-КОР дээр антисоциалистиг организацияның болгаш «Солидарность» дээр профэвилелиниң [illegible]

Чуданың ужуру чаа дээрге, үлетпүр бүдүрүлгелериниң [illegible], ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга согуушкун таварыштырып турар болган ужурунда чонунуң ортузунга улам-на база сураглып турар аңгарганында-дыр. Ынчангаш социализмге өжээниг күштер Польшаның институттарга болгаш университеттерге ажыл соксадыышкыннары эртиреринче кыйгырып турар. Лодзиде студентилерниң ажыл соксадыышкынын уламчылавышаан, контрреволюстуг Я. Куроньның оглу ону удуртуп турар. ПУР-нуң Лодзиде өөредилге министерствозунуң удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннар турбаан, оппозицияның ишкин алганы, ажыл соксадыышкынын комитединиң кежигүннери чазакты кедергей өжээниг көрүп, антисоветтиг сөс-домактар ыдып, харын-даа ниитилел-политиктиг эртемнерни башкылаарын шуут күш чок болдурарынга чедир, политиктиг өгүлүштүг негелделерни кылып турар.

Ажыл соксадыышкыннары [illegible] Лодзиде эвес болбуп турар. Студентилерниң ажыл соксадыышкынын [illegible] [illegible] Познаньче, [illegible] шилчээн, Куроньнуң чедип келген [illegible] [illegible] ажыл соксадыышкыннарынга [illegible] муң кижи киржип турар.

Вроцлав университединиң [illegible]

Чечен менде, чечек черде

ҮЕЖИВИСТИҢ ҮНҮ

Кудай-дээрден дүжүп келген
Хуулгаазын ыдык бурган эвес-тир мен.
Үе-биле адаанашкан,
Үежиңер—амгы шагның кижизи мен.

Улуг-Хемге төрүттүнген,
Россияның чоргаар ээзи—совет төл мен.
Албан-дужаал, мергежилим —
Ачам бедүүн—ажылчын деп бедик ат ол.

«Хамык чүве найгамчык»—деп,
Наражтар чаап, хөөредир хөңнүм-даа чок.
Хожудаңгай ажыл-агый,
Коллективтер ам-даа барын чажырбас мен.

Кошкан шугум барын билгеш,
Көңүлаанзыт көрүп орүп шыдавас мен.
Коммунист мээң—туружум ол,
Коммунистиг дөңмелге ону тургусчур мен.

Үүле-ижим эки, багын
Үнелээрде шынар-биле тодарадыр.
Бүдүрүп каан кылыгларым—
Бүгү чурттуң, аймак чоннуң өнчүзү боор.

Партияның пламнары —
Маадыр чонум, бодумнуң-на пламнарым.
Ынчангаштың хүлээлгемни —
Ыяк кылдыр, чарыгдал чок кылып тур мен.

Амгы Черниң ээзи деп,
Ададыры анаа-ла бир шаңнал эвес —
Чамбы-диптиң келир өйү,
Салымы дээш туржуп, тулчуп чурттаары-дыр.

Кудай-дээрден дүжүп келген,
Хуулгаазын ыдык бурган эвес-тир мен.
Өөрүшкүлүг, кударалдыг,
Өскелерден ылгалым чок кижи-дир мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

КЕЛИР ҮЕ

Келир өй деп черле чогум чүл-ол ынчаш?
Хереленген хүнү чайнаан бөмбүрзээвис,
Кайы-даа чурт сеселиинде бүдүн чылда
Хаваланган кежик-чолдуг амы-тол-дур.

Өлүм-чидим, адаан-өжээн, дайын билбес,
Өлүртүп каан ие, душтук көрбес үе,
Сарыым-биле болчаг кылып ужуражыр
Чажыт чаглак, шөлээн бүлүң — келир өй-дүр.

Чорумалга, чаңгыс бот-даа хоначага
Шоочазы дүлгүүрү чок бажыңым, өөм,
Далай ышкаш киир, үндүр чалгаан тараа,
Даглар ышкаш, хөйнүң дүгү—келир өй-дүр.

Хир чок арыг дээрде чыраан сылдыстар дег,
Кижи холу чажып, тарып бүдүрген от,
Хып дээн чалыы, онзаланмас хүлүмзүрүг,
Кызыгаар чок чаартынган чер — келир өй-дүр.

Кырыш-чогуш, сен-мен дижир чүве турбас,
Кырыыр назы, айыыл-халап сагындырбас,
Кудай төлү кижи-биле куспантажыр
Курбусту, Чер төрелдешкээ—делегейлер;
Коңчак, чоок-даа эргилип кээр үе-шаглар,
Коммунизм — олар шупту келир өй-дүр.

Төрү тоннар келивиткен,
Доруум курлар
куржанып кан

Кыстар ырлап үнүп кээрге,
Кыймыш кынныр чүңүл,
чүрээм?

Кыстар шупту чараш
болгай,
Кылыр ишке тергиин
болгай.

Ырлап турда, хөглеп турда
Ынай эрлер четпес болгай.

Д. ДАРЖАА, моол шүлүкчү.

САКМАНЧЫЛАР

● Чечен чугаа ●

[illegible]

Хой оларже үне берген Ко-лан даштында элеш дээр-даа чүве чок, а кажааларда ажыл кидин түлүк. Хураганнар, ясли-садикте чаштар ышкаш, үш бөлүк, үш аңгы кажаада. Өлексиг, сигеннинг чыт кажаа иштин бүдүү аймаай каап турган.

Кажаалар иштинге бир-ле чамыт кирип орган. Бирээзи холунда хөнек туткан. Ол улуг кадар-чының кадайы Уранмаа-дыр. Хой кежи херектээжиниң кы-рындан кара халат кеткен, тар-баган кежи эргин бөргүнүң хал-баннарын эккаар чыпра баглап алган. Оон иштин-хөңнүн эки-тирбес бир-ле чажыт өөрүшкү бары илдең. Арнындан хүлүм-зүрүг сомазы кезээде эшпес, карын-даа чассыг болгаш чараш көстүр.

Ээзин сыннык, шөйбелдир арынның, бажын чүм аржыыз-биле ыяк шарып алган урут сааддавайн-даа плита одай бер-ген.

Уранмаа төнээн плита кы-рынга сала тыртып кааш, ор-таа бөлүктүң хураганнарынга шошкуй зарак чүгүрүп келген. Олар амдызында оъткэ кир-бээн, иезинин сүдү-биле куш ап, дорутуп орарлар.

Күштүг дээн чүс-чүс хойнун аразынга хураганын тоттурбас ийи-чаңгыс чүзелер бо-ла тур-гулаар. Кандыг-даа чаш амы-танның хырны конгүг болган-да, Уранмаа хураганнарын са-налдыр тудуп, шимчилээн тур-[illegible]

— Оля, көрем, эжим, доңгуу-ла сүт чылазы-дыр бе?

Оля от аксынга бок чээрген-нерни бөлүп, печкаже кииp кааңкаш, доңгуда инек сүдүн-че эргээн суп көргеш, оозун эжеп. Уранмаа-даа сунупкан.

Уранмаа хураганнар эми-[illegible] Оля доруга бергеннерните чымчак ногаан сиген каап берип тур-ган. Элээн үе эрткенде, чайла-ны бердар ыйнаан. Уранмаа Оляның чанынга бо кылаштап келген.

— Бистиңге эмир чылын сакманчылап келгенивден бээр таатыг-ла бир чыл боол тур бе, эжим? Мөөрейлежип-даа чыдар бис але—деп, Уран-маа бир-ле ховар эртине тып алган чүве дег, улам кыптыг-тыр хүлүмзүрүп каап айтыр-ган.

— Пас, шынап-ла, эш. Бө-гүн—он беш-ле болгай. Ке-жээ кижи кээргэ дег, ...кенеч кижи шоотку дег төөгү-дүр ийин.

— Ойт, шынап, телепрограм-ма номчудуң бе, Оля? Солун чүү бар-дыр?

— Уран-чечен кино бар—дээш, Оля холунда шагынче көрген.—Ам чартык шак бол-гаш эгелээр-дир.

— Ынчаарга хураганнар-даазын өлээн солун четтигип-тер-дир бис. Элээн шалып хө-лзээнтээлем, эжим—хээш, демгизи ынаар бүлүнда херек-[illegible]

[illegible] Оля бле Оля ийи чаштар чаңгыс чылын он класстың доозуп, эжеэ ажылдап чоруткулар. Уранмаа ада-иезиниң аайы-биле хойжулаан. Оля сургуулга тудуутга арткан. Мону кылдын дээш душтуже сегирип албаанчар, школага-ла мерге-жил аайы-биле белеткел үе-лээшкылына эрткеннер.

Кандыг-даа ажыл эки, чүгле кылырындан хамааржыр деп чугаа бар. Ежешкилер оңу кашт-даа дыңнаан, алыс утка-зын-даа билир турганнар. Чар-тык чыл эрткенде, Уранмаа ег-биле тудуп, куда дужүрген. Кайызы-даа комсомолчу. Хой-жу бригаданың кежигүнү [illegible] даа ажылга сундулуг, өрес. чүңүн-даа кедизин бодаар ки-жи болган. Кыштаан чайын-на аймыргап алгаш, сеппеп, ше-верлеп, өөзен коптарып, өөлүп, көржениң аңдарып, кургадып. сигеннин кезип, сөөртүп алгач-нар. Дерип тоа тургаш, ыяк белеткенип алган-дыр, чедиишкинниң чартыы ол боол чада-вас. Сеткил-хөөнү ажык-чазык, сергек, хөглүг ажылдап, чурт-тап эгелээнннер.

Оля база ажылдап-ла тур-ган. Багай-даа дириш көр-бээн. Ынчанмыже сагыжында бир-ле саарзык чүве бар. Эжис соруулга эки көзүлбес—туман-налчак. Азы өөренир бе деп мунчулуп-даа чыткан. Мындыг-ла болгай, ажыл-биле кижиниң сеткил-сагыжы база хөөнеш болбааже талаар.

Ийи ежешки кажаада ажы-лын шыпкарыпкаш, бажынга келгеннер. Эжик аксынга ажылчын хевин солуптуна тыр-тып алгаш, чуп, актары-биле дөрже эрткеннер. Оля телеви-зорну ажылдадыпкан. Уранмаа печказын чушкүргүп, ыяш одап-кааш, быдаа суу тип, эртен-не [illegible]

[illegible] Уранмаа өлеңгеш ада-ие-зиндеп тускайлаңып, төрүүр хой хүлээп алган. Белеткеп алганы кыштаанга бээр хо-иупканнар. Өөнүң ээзи оолдун ада-иези база хойжулар бол-гаш кайызы-даа таныш ажыл-ды кынчыктырбайн турганнар. Кажан хой хураганнап эгелей бээрге, сакманчылар тереч апарган. Бригадир оол-моол суранзаш, кижи тыппаан. Чай казынга Уранмаа суурже аът-таныпкан. Эжи Оляга барган. Ооэ аласт-ла ажылга төнүгүн чадап, дүмчүү дыргык орган кижи «чаа» деңкен. Ажылдап эгелээш, чартык ай четпейн чоруй, бир дыш өйүнде ол [illegible]

— Дыка-ла аас-кежиктиг-дир сен, Урап. Чүнү-даа кылыр ээнде чоланып чытпас, өрәс [illegible] болгай сен.

— Хей черге кижи мактаба ла. Оля. Хоржок кузутур мен, сүгже ханый бээр чытым. Чүү, кандыг аас-кежик четти-рип, амытанаат эрта берген мез?—деп, Уранмаа эжинге-ле барган.

— Ону хоскан хорам өг-бүле тудуп, тускайлан ажыл-алыг харымлап, чурттай бер-ипни тоттуурер чок аас-кежиг-дир.

— Хой ажылы белен эвес-ле —деп, Уранмаа болганын чү-гаалзаан.—Болун көрүп тур сен. Ынчалза-даа бир бүзүрел бар чүве...

— Кандыг бүзүрел, эжим?

— Чыл эртсе, көстү бээр ол. Хураганны оъта аырап эп болуп, дуп-даа ажырбас боор —чүлээлге чайлыг-ла күүсет-тинер. Сени хойп хой ажы-лынче, бистиң бригадаже, эп-зээниң алыр болза-дыр мен, Оля.

К. ЧАМЫЯН.
(Улаачылыг).

ЧАА ШАК-ҮЕ ДУГАЙЫНДА

«ССРЭ-ниң девискээринге үе-шакты санаарының чурумунуң дугайында» доктаалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Куруне комиссиязының чаңгыс аай үе болгаш эталоннуг частоталар кидизиниң эргелекчизи Ю. П. Пимашенко ол доктаалды мынчаар тайылбырлап турар.

1981 чылдың апрель 1-де 00 шак турда чурттуң бүгү шак-тарының согуучуларын бир шак бурунгаар чылдырар. Ооң уржуунда хүн-хүн узун-даа, чолдак-даа апарбас. Бис чүгле эртенги үеден бир шак чырык үени ажылдаар болгаш ке-жээ орай карангылаар.

Чайгы үениң шагынга чагыр-тып, алды ай иштинде чурт-таар бис. 1981 чылдың октябрь 1-де 00 шакта шагыңыстың со-гуучуларын эрги черинге эккеп алыр бис. Чаа шак-үени санаарының [illegible]

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвү-лели чурттуң шак куржагла-рының чаа кызыгаарларын ба-за тодараткан. Оон албан чу-[illegible] үе келеп келген, чүге дээрге ол кызыгаарны 1918 чылда-ла тургускан чүве-дир, ынчап административ-девис-кээр хуваалдазы моон ыраккы ажы турганы билдингир.

Москваның үези-биле ам бо-лур дээш чамдык регионнар боттарының куржааның үе-зинден тойтаваннар. Ставро-поль край, Воронеж, Ивалово, Горький облустар ушку кур-жагга турар-даа болза, Мос-кваның ышкаш ийиги куржаг-ның үезинде чурттап турар-лар. Ынчангаш олар бир шак карышкактыг. Дөрткү куржаг-да турар Коми АССР-де ол карышкак ийи шак.

Шак мындыг карышкактарны болдурбас дээш ССРЭ-ниң Ми-нистрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган. Ол кызыгаар-ларының тодарадылгазы моон соңгаар чүгле ССРЭ-ниң чаң-гыс аай үе болгаш эталоннуг частоталар курунe комис-сиязы шиитпирлеп апаар.

Шак куржактарының чурттар [illegible] турупу [illegible]

Делегейниң хараңгы турар үезинде энергиянын чарыгдаары көвүдей бээр [illegible]
[illegible]

Хонуктуң алээн чырык үе-зинде ажыл кылыры кижиниң организминге кандыг-даа хора болбас дугайында медицина база бадыткаан. Кижиниң уйгу-дыжынынга-даа ол шаптык болбас.

Эш соңгу чүк дээрге, чайгы чырык үени ажыглаар ажыл Болгарияда, Чехословакияда, Италияда, АКШ-та бол-гаш өске-даа чурттарда база калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Шимчээш сактып алыңар: 1981 чылдың апрель 1-де 00 шак турда шагыңысты бү-рунгаар бир шак кылдыр тыртып алыр ужурлуг бис.

КАМГАЛАЛЫМ

Дерзиилерниң байыза-даа араа тотпайн,
Делегейни дайынзыва дүлүпкени —
Өлүм-хамчык аразынга төрүттүнүп
Өзүп-мандып, күчү кирген чуртум-дур сен.

Өдү чарлып, хын ханмаан дайзыннар
Өжээн сүргеш, хөне базып чадажып каан.
Кандыг-даа чурт амдыгаа дээр, быраш-ааны
Халап удур туржуп шыдаар мерген-дир сен.

Төөгүде дисалектениш сөгүрбээниң
Төнмес улуг күжүн чүдел? Соруун кайдаа?
Партияның шыныг, шыырак холу-биле
Башкарганы анчак чонум деминде-дир.
Совет чоннуң күжүн, билип четсеглен гел,
Чоргаар болгаш сыны чогуп доже салгаан,
Чамбы-диптe Хостакчы деп сураа дыргыр
Салым-чолум тывып туткан—буян Шериим!
Ойлук чоктар ындай-чүдүе кезенникен
Оожургаал чок, каразынчы амгы шагда—
Артымда бар камгалалым быжыын билип,
Ажылдаар мен, дыштаныр мен: хөлзээрим чок!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

САЛЫМЫН ТЫП АЛГАН

Мээң эжим Сандан-оолдуң ады-сураа арт-сын ажып, ал-даржыываан кижи чүве. Хостуг шактарында шүлүктер, кыска чечен чугаалар чогаадырынга сундулуг көңнүг. Оларны ме-нээ шын-на сеткили-биле номчааш, кандыг-дыр че деп айтыргылаар. Мен чүү деп чүү дээр мен. «Солун-на чүве-дир эш, редакцияже аппарып берзиңзе, парлаары чугаажок боор» деп каар мен. Мээң ол сөстеримни эштиң тура-соруун көдүрүп, чогаалдарын арыг саазынче чара бижиир кылдыр албадаптар.

Редакцияже чоруткан соо-нда, кезек болганда, почта дам-чыштыр харыы келир. «Чо-гаал чоруткаңыңар дээш улуу-биле өөрүп четтирдивис» деп каан боор. Ооң соонда ажи-лиш, шүлүкче эрежик чу-гула материалдарны тып алгаш, чана бээр деп план тургузуп алдым деп каан бол-ган Сандан-оолдуң сураан дыңнааш. ооң чамдык та-ныштары аңаа чагыглар би-жип эгелээн

«Сандан, меңээ хураганнар кештеринден тып эккеп бе-реем». «Сандан, меңээ хой дү-гүнден тып бер, шинме», «Сан-дан, кээриңде кончуг ирттен өлеп алгаш эккээр-ле бол-гай...»

Сандан-оол аалдан хуусаа-зында келбейн барган. Эште-риниң чагыгларын күүседип чадаш саадай берген боор деп бодаан бис. Чыл ажа берген-де чагаазы келген:

«Сураг баарымга, [illegible] ген боор сен, эш. Малчынның

◆ Новелла ◆

дылып алган темалар солун бол-гаш хой-ниити ужур-дуралыг деп бижип каар. «Ынчалза-даа амыдыралды хандыр бил-безиңерниң уржуунда теманы чогуур деңнелинге чедир көргүзүп шыдаваныңар хомуданчыг-дыр, ынчангаш чогаал-дыңарны амдызында парлаар аргазы чок» деп каан болур.

Сандан-оол ындыг харыылар ап чаңчыга берген болгаш улуг ундаравас апарган. Бир катап эжим меңээ келгеш, мынча дээн:

— «Анияк малчын» деп шүлүүмнү эгизинге чедирер деп үе шиитпирлеп алдым. Хоорайга олуруп алгаш, бо теманы бижип чадаштым. Ынчангаш амыдыралды илап хандыр билип алыры-биле кедээже чоруптайн деп бодап алдым.

Ынча дээш ажылдап турган [illegible] ужурал чурттап алгаш, «мал-чын сугга барыксаар мен» деп ырлаашкан, кедээже хапкан.

Ай эрткенде эжимден бир чагаа келген. Ында Дунгар-оол деп малчын акыйның ду-залакчы кадарчызы болу бер-дим. Маңаа үш ай ажыл-

ажыл, амыдыралы-биле та-нышпып, чылыштыг шиги хол-дарым-биле тудуп көрүп, чо-гаалымга херек материалдар-ны чыып алгаш, чаа хонаш чанар деп тургаш, улуг «ха-лапка» таваржыптым. Дунгар-оолдуң чээни Өшку-Саарга ужу-раткаш, аңаа доңгажы бер-дим. Ам мени хоорайже бы-жыр сыдым-биле четсе-даа барбас мен: салым-чолум, ынак ажылым мында турган кижи-дир мен. Чогаал бижиир мен деп хей-ле тенип чорааным-дыр мен. Чааны чок чүвени кижи чүнү-даа кылып шыда-вас болгай. Чамдык таныштарымның чагыг кылган чагаа-ларын ам-даа ап тур мен. Оларның күзелин бүрүнү-биле хандырар дээр болза, кадарып турар кодан хоюмнуң элээн хойун саныыдаар апаар ки-[illegible] безимни билир болгай сен. Кадайым Өшку-Саар бойыр чедирип олур. Төлээнде бис-тиңге кээр сен. Арыг агаар-га кады хой кадарып хөөреш-кей бис...».

В. МОНГУШ.

БУРУУЗУН ХҮЛЭЭТСЕ

Шоодуг

Үш чыл мурнунда чүве ийин он. Телевизорум үрелип калган. Бажыңымче мастер чалаан мен. Аазаан шагында чараш, сиилиг кончуг оол кел-геш, саадавайн-даа бир-ле чү-вени дуңзаалаан соонда, ыыт чок турган эдимниң ыры-шоо-рун чаңгыланыдырыпкан. Ор-туун төлеп кагдым, мастер меңээ квитанциязын тутсуп берген.

— Дадга келген кижи аяк эрин ызырар дээр болгай, кух-нуга кире каавыт—дидим.

— Далаш мен, ам-даа баар бажыңнарым дыка хөй—дээш, мастер ыңнавааш.

— Мооңнын септен каан соонда өске улус-даа кайын ажырар, маңаайлар аан, бичии када шайдан иже каавыт!—дээш, оруун дуза турарымга, оол хүлүмзүрээш, бажын ча-йып кааш, мээң аайымга чу-руулаг-туралаак кирип келген.

Хонекти ажыдып көрдүм—шай чок болган. Сөөлгү аяк иштин дем чаа сыскап ижип алганымны бодум билир тур-ган мен.

— Белен шай чок чүве-дир [illegible] даа—дээш, бир шил кызыл арага уштуп эккелдим.—Мыя мону таарыштырып алзывысса, шай ол-ла ыйнаан.

[illegible]

Танышканывыс [illegible] алган телевизорувус [illegible] оң эки ажылдаары дээш кандыг-даа дашка саналдаарымга ки-[illegible] шоккуп бербээн. Он [illegible] минута иштинде [illegible] рудупкан мен.

[illegible] рум шокарапнаш [illegible] ген. Телеателье-же [illegible] Үш чыл мурнунда чараш оол бо [illegible] Телевизорум көрүп-көрүп: — мону маңаа [illegible] чок-тур, ате-льеже аппарыңар — дээн.

— Бажыңга хоржок чүве болза канчаар, септээр черже аппаар мен ыйнаан—дээш, ко-ридорже кылаштап үнүп кел-геш, мастерни үдеп каар бодап маңнаазыңып тур мен. Кижим далаш чок аап-саап херексел-дерин сумказынче суп ап, ченче каш катап кылчаш кыл-дыр көргүлээн.

— Аалга келген кижи аяк эрин ызырар дээр болгай, акый, сүксүңга ижиптер чүве бар ие—дээш, боду-ла кухняже азып кире берген.

— Бар, бар!—дээш, дем чаа ааш каан шайымны бут-каш суңдум. Аалчым ону эр-инге дээспейн, стол кырынга салып кааш, оон өске кудар чүвем чогу ол бе дээштиг ыыт чок кайгап алган олур. Шай-дан өске кудуптар чүвем чок деп аашкынып чугаалаан мен. Бузуревээн. Чартык шак иш-тинде маңап олургаш, бүдүү иштинде хомудааны кончуг хиимренип чоруй барган.

Үш чыл мурнунда кончуг арага ишпес оолду чүү улус ынчаар будап кааптканы ол чоор. Оларны тыпкаш, бурууун хүлээтсе көрем...

М. ВАСИЛЬЕВ.

ШҮЛҮКТЕРНИҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЫНДЫЗЫ

Бурятияның ном үндүрер чери Сибирьниң бот-тывынгыр шүлүкчүзү Владимир Лорток-тоевтиң шүлүктерниң чыын-дызын чоокта чаа парлап үн-дүрген. Эвенки кижиниң ог-лу ол номунга бодунуң төрээн чериниң каас-чаражын, кай-гамчыктыг кижилерин алдап мактап турар.

Байкал-Амур магистралы-ның Бурят участогунуң тудуг-жуларын каттыштырып турар «Северянка» деп литературлуг клубтуң киржикчилериниң би-рээзинге Владимир Лортоктоев хамааржыр. Беш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен бе коллектив инженерлери, геолог-тары, тоннель кылыкчыла-ры, арга-ыяш ажылдакчыла-рын бодунче хаара туткан. Ындыг клубтар ук автономнуг республиканың дыка хөй ра-йоннарында тургустунган. Олар-ның бирээзинге — Туникин районда чогаал каттыжыш-кыны хамааржыр. Оон үш киржикчизин ССРЭ-ниң Чо-гаалчылар эвилелиниң кежи-гүннери кылдыр хүлээп алган.

Д. САНЖИЕВ.
СЭТА-ның корр.

Нижнеангарск.
Бурят АССР.

Ш. КУУЛАРНЫҢ хол-биле чуруан «Кышкы арыг» деп чуруу.

ТЫВА ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Ээремниң дүвү ырак.
Эртемниң дөзү ырак.
* * *
Үжүк билбес кижи
Үнү чоктан дора.
* * *
Эртем чокта,
Эртен-даа дүне-ле.
* * *
Чепти чежип өөренир.
Чечениң сактып өөренир.
* * *
Үнүштүң каазы бодунда.
Улустуң каазы салгаанда.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп-элзир, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу барыын чүк ут-тканнынышкынныг хаттың дүргени секундазы 7—9 метр чедер.

Агаарның температуразы ба-рыын талакы районнарга 13—[illegible] 8—12 градус соок болур.

[illegible]

Агаарның температуразы 14—16 градус соок.

Хөгжүм-шии театрынга

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
А. Гельманның
«БИСТЕР, АДААНГА АТ САЛГАННАР...»
деп ийи кезектиг комедиязы болур.
Эгелээри хүндүс 10, кежээ 19 шактарда.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугулаг даалга» (2 сериялыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Дээрбечи ка-зактар» 9.00, 13.50, «Мээң амы-дыралым —армия» 10.30, 12.10, 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 (узат-кан) шактарда.
«ВОСТОК»: «Санаашкыннын эгези» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Салым-чолдуң каттырынчыы азы чиик буе-биле» 15.00, 17.30, 20.30 шак-тарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги су-ла шимчээшкин. 9.10 — «Чаш-тарга амытаннар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40 — Төп телевидениениң бол-гаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада оркестринин концерти. 10.05 — «Архитектура». Чурттаар ту-ругуннар дугайында. 10.35 — «Тиилекчилер». Фронтуну он-надкар клуву. 12.05 — «Литера-турлуг беседалар». Шүлүкчү А. Сурков эрттирер. 12.50 — Бөгүн делегейде. 13.05 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге утуу-тур. «Улуг номнуң эгелери» «Дилеп тывыышкын». Оңгу беш чыл дугайында. 14.05 — «Дириг амытаннар дугайында». Журна-лист В. М. Песков [illegible] 15.05 — «Ыры биле кижи тудуушу». 15.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.20 — Лирикиг концерт. 17.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак» «Крылья Советов»... [illegible] сарта — «Спортлото» тиражы. 19.20 — Мультфильмнер прог-раммазы: «Адыг болгаш хем-де чурттаан турар амытан», «Са-ругсим» оргулук чурттуг сар-башкын». 19.40 — «ТТ-ниң ар-рандан бир дугаар». «Хамы-дыштыны чок». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Инфор-мастыг программа. 21.45 — Совет Арминиңни А. В. Александров аттыг ырдажын... [illegible] концерти. 22.15 — 23.50 — Спорт програм-мазы. Хоккейге ССРЭ... «Крылья Советов»... [illegible]

Редакцияның адрези: [illegible] ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор 2-24-67, [illegible] 2-23-35, секретариаттың 2-23-36, партийжи амыдырал болгаш совет тудугу килдизиниң 2-27-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-11-27, информация килдизиниң 2-20-60, корреспондентилер 2-27-41, бухгалтерия 2-12-45 [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯЗЫ 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаар херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң [illegible] 15—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (11543) | 1981 чылдың февраль 22, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи ДААРТА АЖЫТТЫНАР

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер ордузу.

В. МУСАЭЛЬЯННЫҢ болгаш А. СТУЖИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Съездиге күш-ажылчы белектер

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН КОЛЛЕКТИВТЕР

Республиканың күш-ажылчы коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенинин дугайында рапорттарын берип эгелей берген.

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың транспорт цехинде 230 ажыг чолаачыларының аразынга съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга 16 кижи **бо чылдың баштайгы ийи айының планын хуусаадан эрте күүсеткен, тиилекчи болганнар.** Олар бо хүннерде бот тарының күш-ажылчы чединишкиннериниң дугайында төрээн Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге рапорттап турарлар. Оларның хөй кезии чүгле март айның эвес, харын база 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Цехтиң чолаачылары ниитизи-биле январь айда 1150 тонна дағ-дүгү алыр массаны сооп тургаш, ону ажыр күүсеткен. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар чорууп турар. **Күчүлүг БелАЗ-тарның башкарыкчылары Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени хавыялыг С. М. Туровец болгаш А. В. Осьминнин удурткан дөртүү база үшкү бригадалар партияның XXVI съездизинге уткуштур алган бедик социалистиг хүлээлгелерин январьның төнчүзүнде-ле күүседипкен.** Хоочун чолаачы С. М. Туровецтиң бригадазы айда-ла 135.8 муң тонна массаны соортур планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чолаачылардан Г. Л. Карпов, Д. Г. Клепач, В. Булгаков, В. М. Штыгашев, А. Тимошенко болгаш өскелер-даа СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бо чылдың ийи айларының планныг даалгазын күүседир дээн хүлээлгезин күүседипкеш, бо хүннерде март айның үлүүнде ажылдап турарлар.

• • •

Кызылдың чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң **хоорай чаагайжыдылгазының комбинадының коллективи партияның XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин февраль айның 19-та күүседипкенин рапорттап турар.** Коммуналчы ачы-дуза чедирериниң талазы-биле бүгү көргүзүглерин комбинаттың ажыл-ишчилери ниң айының [illegible] ажырган. Чижээ, чонга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга талазы-биле ниң айда доктаатканы планы олар 1.2 муң рубльге чедирип, ажыр күүсеткен.

• • •

«Водоканал» эргелелиниң коллективиниң ажылчыннары съездиге уткуштур берген сөзүнге база ээ болганнар. Совет коммунистериниң улуг шуулганының ажыттынар хүнү— февраль 23-ке чедир бо чылдың баштайгы ийи айларының планын күүседирин олар шиитпирлээн турганнар. **Боттарының социалистиг хүлээлгезин олар оон-даа эрте—февраль айның 17-де 101.6 хуу күүсеткенин дыңнадып турарлар.** Ийи ай планындан ажыр 2000 рубльдиң ачы-дузазын олар чонга бээрлгаттаннар. Февраль айның төнчүзүнге чедир олар ам-даа ийи муң рубльдиң ачы-дузазын чедирерин хүлээнгеш, ажылдап турар.

• • •

«Тыва швейбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылдакчылары съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга база-ла идепкейлиг кириштипшаан, **февраль 20-де бо чылдың ийи айларының планныг даалгазын күүседипкенин дыңнадып турарлар.** Каттыжыышкынның ажылчыннары бо чылдың баштайгы ийи айларында 10 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер турган болза, ону херек кырында 10.7 муң рубль кылдыр ажыр күүсеткен.

Идик даараакчыларының чедиишкини СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың үезинде сорук кириишкинниг күш-ажылының түңнели болган.

• • •

Эрзин районда «Чаа оруқ» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът болгаш сүт садарының квартал планнарын партийжи шуулганның ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген турган.

Чаа-оруқчулар сөзүнге ээ болган. Февраль 16-га чедир совхоз күрүнеге квартал планындан ажыр 24 центнер эътти саткан. Сүт садарының планы чүс хуу күүсеттинген.

• • •

Кызылдың куш фабриказының коллективи бодунуң ажыл-херектериниң дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур партия обкомунга рапорттаан.

Кызылдың куш фабриказы 1980 чылда куш ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг даалгаларын чедиишкиннииг күүсеткеш, бо чылдың дагаа чуургазы бүдүрериниң болгаш садарының ниң ай планын, күрүнеге куш эъдин садарының квартал планын күүседип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга тураскаадып алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенин дыңнаткан.

Фабриканың коллективи бар арга-курлавырларны ажыглааш, оңгу беш чылдың баштайгы чылының болгаш ниити беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиннииг күүседир дээш бүгү күжүн салыр дээрзин съездиниң делегаттарынга бүзреткен.

• • •

Бодунуң шак мындыг ажыл-ишчи чедиишкиннериниң дугайын Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи база рапорттаан.

Коммунистиг күш-ажылдың бо коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, съездиге тураскаадып алган хүлээлгелерин күүседири-биле кужениишкинниг ажылдап турар. Хараал-тейжилер январь-февраль айларда күрүнеге сүт садарының хүлээлгезин съездиниң ажыттынар хүнүнде 120 хуу, азы 30 тонна сүт садар планын 36 тонна кылдыр күүседир дээн турган. Сүттү бүдүрери эрткен чылдың ынчангы дээнелинден 11 хуу көвүдээн. Бир инектен хонукта ортумак саалда 8 килограмм чедип турар. Ылангыя О. Баткар, К. Оюн, О. Үкей дээн ышкаш мурнакчы саанчыларның көргүзүглери дыка бедик. Ферма сүт заводунга колдуунда бирги сорттуң продукциязын дужаап турар. Ниитиниң малы чемнер-биле четчир кылдыр хандыртынган. Саванны хээндек теп, ылбыралыр хайындыргаш, минералдыг холуксаалар-биле хаты малга берип турар.

Фермада күш-ажылчы найыралдыг коллектив тургустунган. Эки түңнелдерин чедип алырынга социалистиг чарыштың [illegible] организастааны база [illegible] берип турар. Коллективте коммунистер [illegible] инициативазын өзүтаар, чарыштың түңнелин хүн бүрү үндүрүп, анаа сагдынган сүттүң демчээлинден ангыда, оон үскүрүн, сортун база шынарын барымдаалап көрүп турар. Мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзериниң негелделерин ажылдап кылгаш, херек кырында ажыглап турар.

Хараал-Тей фермазының коллективи партияның ам болур съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылдың болгаш оон баштайгы чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бо хүннерде улам кужениишкинниг ажылдап турар.

Бистиң корр.

БИРЭЭНИ ДУЖААГАШ, ДАРААЗЫНЧЕ КИРГЕН

Коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чугула үе-чада болур амгы үениң эң улуг болуушкуну—СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизи даарта бодунуң ажылын бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалынга эгелээр. Ынчангаш амгы үеде совет улустуң бүгү-ле кузелдери, сагыш-сеткили Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунче угланган.

Бистиң республиканың ажыл-ишчилери чурттуң коммунистериниң улуг шуулганын база күш-ажылчы чединишкиннер-биле уткуп турарлар. Республиканың ажылчы чоннарының байыр чедиришкиннери болгаш күш-ажылчы тиилелгелер дугайында рапорттары бо хүннерде СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге кээп турар.

Партияның съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар коллективтерниң бирээзинге Чаа Шагаан-Арыгда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинге удурткан тудугжулар бригадазы хамааржыр. Бо бригаданың найыралдыг коллективи съездиге белек кылдыр 24 ог-бүле чурттаар бажыңны кордунтен планындан эрте дооскаш, ону күрүне комиссиязынга дужаатан.

Бо мурнакчы бригада комсомолчуларның бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу эгелээниниң баштайгы хүннеринде тургустунгаш, үр-даа үе эртпээнде мурнакчыларның одуруунда кирген. Маңаа А. Ф. Ягодинниң бодунуң киирген улуг-хуузу улуг.

Бригадирниң ажылы хөй талалыг: ажыл-ишти шын организастаар, бригада кежигүнериниң сонуургалын, оларның чүгле ажылын эвес, а амы-хуунда амыдыралын безин билген турар ужурлуг. Чүгле ынчап бижыг сагылга-чурумнуг, ажыл-ишчи бригаданы тургузуп ап болур. Ындыг бригада тургустунган: шуптузу—чаңгызы дээш, а чаңгызы — шуптузу дээш ажылдап турар. Ынчангаш ол бригаданың кежигүнери боттарының аразында найыралдыг болгаш алган хүлээлгезин ыяап-ла ажыр күүседир чаңчылдыг.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга бригаданың тудугжуларындан СЭКП кежигүнүнге кандидат, дөртку разрядтыг дашчызы Константин Горбунов **(үстүнде оң талакы чурукта)** эки көргүзүглерни чедип ап, февральдың планын 135 хуута күүсеткен. Ол тудугжу кижиге херек мергежилдерниң шуптузун эки шиңгээдип алган.

Амгы үеде бригаданың кежигүннери 40 ог-бүле чурттаар хөй каът бажыңның тудуунче **(солагай талазында чурукта)** бүгү күштү мөөңнээн.

Съезд бүдүүзүнде ажыглалга кирген бажыңның шеверлел ажылдарын чорударынга Любовь Стародубованың удурткан шеверлекчилер бригадазы база эки көргүзүглерлиг болган. Оларның аразындан **(адаанда чурукта оң талазындан)** И. Байыр-оол, Д. Ак, [illegible] болгаш Т. Бавуу [illegible].

В. ЧАДАМБА.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ СЫЛДЫСТАРЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарының бүрүткээшкини

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарын бүрүткеп турар Георгиев залга баар мурнунда Мария Сергеевна Иванникова ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бажыңынга четкеш келген. Москваның Фрунзе аттыг хевец-саазын фабриказының сургаан ол аргыкчызынга маңаа, Кремльге, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени тывыскан. Ол Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

— Ажылчын кижи—бүдүрүлгениң ээзи-дир—деп, Мария Сергеевна чугаалады. Ынчангаш ол камналгалыг ээ ёзу-биле ажылдаар ужурлуг. Камналганың курлавырларын кижи бүрүзү тып ап болур. олар чыылгаш, бүгү күрүнеге улуг камналгага чедирер. Мен дагдыныкты мен, ынчангаш камналгалыг болурунга аныктарны өөредип келдим. Мээң өөрүм съезд ажыттынар төөгүлүг хүнде камнап алган материалдар-биле чүс муң ажыг метр пестерни бүдүрүп үндүрер.

Бүгү хүн дургузунда —эртен он шактан кежээ сес шакка чедир съездиниң делегаттары бүрүткээшкинни эртип турар. Мергежилиниң, хар-назызының, амыдыралчы салымчолунуң талазы-биле ангы-аңгы, ол кижилерни каттыштырып турар чаңгыс кол чүүл бар—ол дээрге күш-ажылдыр, күш-ажыл оларның амыдыралының ыдыктыг нормазы, утка-шынары.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Таштанбек Акматовтуң арны хүрерип додукхан, ол маңаа харлыг Москвага, улам-на тода көстүр: Иссык-Куль областың XXII партсъезд аттыг колхозунуң улуг хойжузу даг хүнүнге чаңчыгып калган. Ол бодунуң ажыл-херектериниң дугайын дыка кыска чугаалаар:

— Эрткен чылды мынчаар дооскан: чүс хойдан-на 185 хураганны алдым.

Ол сөстерни тайылбырлап бээрин Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы делегат А. Дуйшеевтен дилеп [illegible]

— Таштанбектиң көргүзүү чүгле бедик эвес, а төрүмүн бедик. Республиканың ортумак дээнелинден ол ийи катап ажып турар. А чиңге дарын дүктүг кыргыс хойнуң дүк-кууру база келергей болгай.

База бир немелде. Таштанбек дээрге даш дег кадыг дээни ол. Дагларның өнүү, идегелдиг, быжыг кижиге ол ат [illegible] таарышкан.

Челябинскиниң металлургия заводунуң сталевары, Ленин орденниң эдилекчизи П. Сатанин бүрүткел столунга чедип келди. Ол бодунуң бүдүрүлгезинге каң хайылдырарын чүгле чагыг ёзугаар боттандырар деп санаалды илип үндүрген.

— Оон ужуру мындыг—деп, ажылчын тайылбырлады. —График ёзугаар чогуур үеде чагыкчыга анаа [illegible] каңның ылан-ла ол марказын хайылдырып баар. Маңаа ам-не бедик чергениң ылавылалдыг чорук негеттинер.

«Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ажылчыны Уйнуклэн Моңгуш ыраккы Тывадан келген:

— Мээң республикам чаңгыс салгал иштинде шуут-ла таныттынмас кылдыр өскерилген—деп, ол чугаалады—Бистиң черивис ядарангай, дүмбей чораан үени билир кырганнар ам-даа дириг. Мээң амыдырал-чуртталгам — тыва улуска Совет эрге-чагырганың, коммунистер партиязының улуг ачы-авыралының кезиинжээ-дир. Ол дугаар доостум, оон комсомолчу путёвка-биле комбинатка ажылдай бердим. өөредиглем уламчылааш, дериглелер машинназы апарганым ол, а ындыг мергежил дугайында шаанда бистиң черге дыңнаап кижи чок болгай.

Залда делегаттар улам көвүдеп-ле тур—Узбекистандан хөвенчи-бригадир, Ленинчи шаңналдың лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Т. Ахунова, Азербайджандан өрүмекчи мастер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Амапов, грузин шайжы-колхозчу Г. Дабрундашвили... Чурттуң ажылчын гвардиязы, партияның кайгамчык кадрлары.

В. БЕЗБРЕЖНЫЙ,
В. ДЖАЛАГОНИЯ,
СЭТА-ның тускай корр.

Техника септелгези

Мурнунда—Кызылдың механизаторлары

Февральдың 16-ның медээзи-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары 1981 чылдың бирги кварталында 1747 тракторну септээр тургаш, ам херек кырында 1011-ни белениниң шутумунда тургускан, азы планының 57.9 хуузу болуп турар.

Тракторлар септелгезиниң талазы-биле Кызыл районнуң совхозтарының механизаторлары чарыштың мурнуку одуруунда чорууп турар. Олар бирги кварталга көрдүнген 124 тракторну бүрүн септеп үндүрген. Ынчалзажок район мурнакчы болуп турза-даа оон чамдык ажыл-агыйлары [illegible] хөлегезинде ажыттынып турар. Чижээ, «Кара-Хаак» совхоз 23 трактор септээр тургаш 13-түн, «Х Улуг хурал» 19 тракторундан 13-тү септеп, ол-ла дыраалашкаа-биле планны 56.5 болгаш 68.4 хуу боттандырган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры-биле кодээ ажыл-агый техниказын дүрген болгаш шынарлыг септеп доозар деп эгелээшкинни үндүрген Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында тракторлар септелгезин база шалыпчын темп-биле чорудуп турар. Район ниитизи-биле бирги кварталдың планын 73.4 хууга чедире берген. «Өөк» совхозту тракторлар септээри доостур чыгап турар. Ол ышкаш тракторлар септээриниң [illegible] ажылдаар. Чөөн-Хемчик, Тандаа районнарының [illegible] бедик темпилиг чорудуп турар. Ажыл-агыйлардан «Кок-Тей» совхоз бирги квартал тракторлар септээр планын 190, «Тандаа» —163, «Сүт-Хөл» — 133.3, «Сукпак» — 100 хуу күүседип алган.

Тракторлар септелгези Өвүрнүң (23.6 хуу), Тожунуң (34.5 хуу), Тес-Хемниң (34.1 хуу), Эрзинниң (40 хуу) совхозтары кончуг оожум чорууп турар. Чижээ, «Торгалыг» совхоз 14 трактор септээр тургаш, чүгле 2-ни, «Кызыл туг» — 17-ден 3-тү, «Коммунизмче оруқ» — 15-тен шупту-ла 2-ни, «Тоора-Хем»— 18-тен 5-ти, «О. Шыназ» — 24-тен 4-тү, «Кызылтаар» —25-тен 6-ны, Ленин аттыг совхоз — 21-ден 5-ти септеп, бо чуурла ажылды эптежир арга чок оожум темп-биле чорудуп турар.

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында республика ниитизи-биле 1817 чүък машиназын септээр ужурлуг турган. Кварталдың чартыы эрткен, ам септеттингени 551 машина, азы планының 30,3 хуузу. Бо талазы-биле база-ла Кызыл районнуң ажыл-агыйлары [illegible] болуп турар. Амга чедир мында 58 чүък машиназы септеттинген, азы планының 48.7 хуузу. «Кара-Хаак», «Бай-Тайга», «Х. Улуг хурал» совхозтар [illegible] Автомобильдер септелгезиниң темпизи Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем Улуг-Хем районнарының совхозтарында кончуг оожум болуп турар. Чижээ, «Малчын» совхоз септээр ужурлуг 33 чүък машиназының чаңгызын амга чедир септеп чадаан, «Мөген-Бүрен» 27 автомобильдиң дөңгүп-ле 2-зин септээн, «Торгалыг» 38-тен 6-ны, «Кызыл туг» 30-ден үштү, «Коммунизмче оруқ» 28-тен 4-тү, «Чыраа-Бажы» 29-тан 5-ти, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 20-ден 2-ни, «Алдан-Маадыр» 29-тан чангыс септээн. Автомобильдер септелгезин шак ындыг тавааржыдар болза, бо кварталда хамаанчок, чартык чылда безин доозары берге. Айыткач ажыл-агыйларның удуртукчулары [illegible] дээштиг темнелерин алза чогуур.

Республиканың совхозтары бо чылдың февральдың 16-га чедир 910 тараа комбайнындан 353-тү септээн, азы квартал планының 38.8 хуузу. [illegible] Бии-Хем районнуң совхозтарының [illegible] механизаторлары комбайннар [illegible] Ол районнуң бо кварталда [illegible] 118 тараа комбайнындан 77-ни [illegible] 65.3 хуузу. [illegible] Кызыл районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары чоруп, кварталдың комбайн септелгезин 63.4 хуу чедире берген. Тес-Хем районнуң совхозтары септезе чогуур комбайннарының безиин доосканш, белениниң шугумунда тургускан. Бо ажылды Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйлары улуг хожудаашкыныг чорудуп турар. А Өвүр, Тожу, Эрзин районнарының совхозтары чылдың бирги кварталында элээн хөй комбайннарны септээрин планнаан хирезинде, квартал чартыы эрткенде, чаңгыс-даа комбайн септевээни эдеспти.

Республикада ниитизи-биле трактор андазыннарының 71.3, сеялкаларның 59.7, культиваторларның 65 хуузу белеткеттинген. Үстүнде көргүскен саннардан алырга, кодээ ажыл-агый техниказын септээриниң байдалы дүрген-не-дир. Частың ажылдары эгелээринге чедир үр эвес үе арткан. [illegible] **Септелгеге мергежилдиг механизатор кадрларны хаара туткан, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, септевчилерниң чарыжын дээштиг кылдыр организастаан, материалдыг болгаш моральдыг идиг бээриниң хемчеглерин алган мурнакчы дуржулганы ажыглаан черлерде септелгениң темпизи бедик, ажылдың шынары эки болуп турары көргүскен чижектерден көрдүнүр.** Ажыл-агыйларның удуртукчулары [illegible] чогуур хемчеглерни [illegible] септеп чоруур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш М. С. Хомушкуну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң культура министри эш Матпа Самбуевич Хомушкуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай.
1981 чылдың февраль 20.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш А. П. Морозту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың автомобильтер [illegible] болгаш ажыглалының системазынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң автомобильтер [illegible] начальниги эш Александр Пантелеймонович Морозту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай.
1981 чылдың февраль 20.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. февраль № 2 (104)

Даарта—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хуну

ТАЙБЫННЫҢ БОЛГАШ АДА-ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

А. И. КОЛДУНОВ, ужар чүүл маршалы, Агаардан халдаашкынга удур шериниң кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

Совет Чепсектиг Күштер 63 ... идеалдарынга бараан ... Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң эвилелдиг армияларыбиле катай тайбыны база бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш өске-даа социалистиг ... чурттарының айыыл чок чоруун серемчилелдиг камгалап келген.

Бо чылын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң байырлалы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының февраль 23-те ажыттынар XXVI съездизинге турасклаткан бүгү совет кижилерниң политиктиг база күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң үезинде эртип турар.

Совет кижилерниң ... бүзүрели улуг СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алыр шиитпирлери болза коммунизм тудуужунуң ...

...

Кызыл Шеригниң ... контрреволюция-биле дайтыжып интервенцияның каттышкан күштерин ...

...

(СЭТА).

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин ... ДОСААФ-тың спортчу-техниктиг ...

...

А. МАЛЬЦЕВ.
Каа-Хем районнуң шериг комиссары.

Кызылдын шериг гарнизонунда

БИР ЭКИПАЖТЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ

Кызылдың шериг гарнизонунга ... офицер В. В. Васильевтиң ...

...

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: лениниң өрээлде. Солдат оолдар хостуг шактарында аңаа чыглып келгеш, номнар, журналдар номчуп, кичээлге белеткенип, чоок кижилеринче чагаа-даа бижип ап болур. Бо чуруктуң мурнуку одуруунда ефрейтор С. Чамаев (солагай талазында) биле сержант В. Сабельников политкичээлге белеткенип орлар; танкының чолаачы-механиги, ийиги класстың специализи ефрейтор А. В. Николаев. Ол шеригге кээриниң мурнунда шахтага маркшейдер болуп ажылдап турган. Дайынчы өөредилгелерге чедиишкиннерибиле чергелештир ол спортка багай эвес тунелдерин көргүзүп турар.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

КОМАНДИРИМ ЧАГААЗЫ

...

Подполковник **В. МАМОНТОВ.**

УШ САЛГАЛДЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Республиканың чурт-шинчилел музейинге Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге турасклаткан уш салгалдың кижилериниң ужуражыышкыны болган.

Хоорайның хүндүлүг чурттакчызы, персоналдыг пенсионер С. Д. Танов Тывага хамааты дайынның болуп турган үезин, ... араттарның боттарының эрге-шөлээзи дээш ... ак гвардейжилерге удур чаңгыс демиселиң чыыганнарга чугаалап берген. Украинаның Ровно, Дубно болгаш өске-даа хоорайларынга, суурларынга дайынның кадыг-берге чылдарында немец-фашистер-биле удур демиселге тыва эки турачыларның киришкенин Б. Ш. Лама кыдказы-биле таныштырган.

Дараазында чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчызы А. А. Булдакова 1943 чылда Киевти хостааның аар-берге үезин сактып чугаалаан. Ол дайын соолунде 30 ажыг чылдарда оон иштинде чүгле Тывага безин 10 ажыг чылда геология экспедициязының шугумунга ажылдааның чугаалаан. А. И. Пахомова дайын эгелээриниң мурнунда Киевке алды ай хуусаалыг курс дооскаш, Волховфронтузунга, аар-берге балыгланган дайынчыларны тулчуушкун шөлүнден уңдуржуп, госпитальга сестралап ажылдап турганын таныштырган.

Ол ужуражыышкынга келээ ажыл-агый техникумунуң ветеринар салбырының суртуулдары, шериг кезээниң дайынчылары киришкен.

Р. ДОЛЗАТМАА.

КУРЛАВЫРДА БИС

Мен база-ла бөмбүрекке өске бүгү бичии оолдар ышкаш хүрген-не улгадыксап, өзүп келгеш, чырык черге бызыг тайбынның, улустарның аас-кежиктиң камгалакчызы—солдат болу бээрин чеч тиклейн манаар турдум. Ынныг үе ийи чыл бурунгаар келген. Совет Армияга ыдыктыг шериг хүлээлгевисти эртирери-биле чангыс бистиң Мерен суурдан безин 14 оол аъттаныдывыс. Удатпаанда чагаалажып көөрүвүске, улут Совет Эвилелиниң чүк бүрүлүнче тарай берген болдувус. Далай флоду, авиация, техниктиг дээш кезектеринге безин ангы-ангы болган. Эрзиниңиң хире-хире сагындырын ... лаажеп чорааш келди. Удатпаанда аңаа сержант эргени тывыскан болгаш бир салбырның командалаары-биле хулааткен. Эживис ол дайынчы даалганы эрестиг күүсеткен.

Оон бээр ам ийи бичее-ле ажыг чылдар эртип турары бо. Ынчан чоруткан чангыс чер чурттуг солдат оолдар эрткен чылдың тантыг-ла тенчүзүнде суурувуска ужуражып, чыглып келдивис. Ам оларның хөй кезии совхоз бүдүрүлгезинде ажылдай берген. О. Хомейлээр, А. Дадарыкпай, С. Ондар олар — чолаачы. А. Л. Шомбул, В. Таңгыт, Р. Доржу, Д. Херел, С. Херел — үеде ам чугула кампания ...

...

С. БААНАЙ.

ФРОНТУЧУ— СУУРНУҢ ААЛЧЫЗЫ

Хөнделеннң келээ Культура бажыңынга тыва эки турачы персоналдыг пенсионер Алексей Сайын-оолович Адыгбай-биле суурнуң чурттакчылары болгаш сес чыл школазының өөреникчилери ужурашканнар.

Алексей Сайын-ооловичите сөс берген. Фронтучу чугаазын ...

...аар-берге ужурлартарын билир кижи болгаш, ону көөр хөнүм чок! Ол дег чалап тывылбас. Ынчангаш бодум хүүмда тайбың аас-кежик, хосталга дээш тулчуп чораан ... бээзи болганымга ...

Хүндүлүг аалчы Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде фашистер-биле тулчуп чорааның база эрткен чайын Украинага барып, хосташкан хоорай, суурларын ... фронтчу эш-өөрү-биле ужурашканының дугайында чугаазын ...

А. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район

ПЛАННАП ТУРАР

...

В. ОЮН.

ДАГДЫНЫКЧЫ

Хандагайты суурга хурал ... Ол хуралдарга ажыктыг арга-сүмени кадып, маргылдааларга спортчуларны хөй-ачы киирип, ... келген. Моңгуш Дагбаевич тайбың күш-ажылдың дайынчызы бооп, ... кадарчы, ... ажылды кылышпаан дээр.

Тывага аңгы чаагай амыыралдың идепкейлиг тургузукчуларының бирээзи, дайынның болгаш күш-ажылдың ...

...

К. ХОВАЛЫГ.

МАРН-ның 60 чылынга уткуштур

МООЛ УЛУСТУҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ ОГЛУ

Дамдины Сухэ-Батор — Моолдуң араттың революстут намының болгаш улусчу күрүнениң үндезилекчизи, моол болгаш совет улустарының улуг найыралының эгезин салган, моол улустуң шылгараңгай оглу.

Д. Сухэ-Батор 1893 чылдың февраль 2-де ядыы араттың өг-бүлезинден төрүттүнген. 1912 чылда ону моолдуң феодал-теократтыг күрүнезиниң шериг албаның эрттирери-биле келдирткен. Шериг албанынга турган, ол үениң чагырыкчыларының араттарның сонуургалынга таарымча чогун, дарлалды көрген. Д. Сухэ-Батор ол бүгүнү көргеш, феодализмниң дужүргеш, ону чаа шынчы ниитилел тургузуу-биле солуурунуң эргежок чугулазынга бүзүрээн.

Д. Сухэ-Батор 1919 чылда Урга типографиязынга өрүкчүлеп кирген, анаа орус революсчулар-биле чоокшулажып, Улуг Октябрьның идеяларыбиле таныжып. Ол-ла үеде Ургага бот-боттарынга хамаарылга чок ажык эвес ийи революстуг бөлүүмнү тургускан, соолунде баргаш олар Моолдуң улусчу намының үндезини болган. Оон тургузукчуларының бирээзи Д. Сухэ-Батор турган.

Д. Сухэ-Батор угааныг, органижакчы салымныг, чоннуң херээнге бердингеи, салдынган сорулганы чедип алыр дээш чайгылыш чок турушту киижи чораан. Ол бүгү ону революциянын удуртукчузу болгаш баштыңзы болдурган. Моол улустуң депшилгеже болгаш чечектелиишкинче чаңгыс шын оруу болза Лениниң партиязы-биле, делегейниң коммунистиг шимчээшкини-биле аңгы эвилелин тургузары деп ол ханы билип чораан. Ынчангаш араттар бо оруктап чорзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылган.

1921 чылдың ноябрь 5-те Москвага делегейниң ажылчыннарының баштыңчызы В. И. Ленин-биле Д. Сухэ-Батор ужурашкан. Владимир Ильич моол революсчуларга чаа ниитилелди тургузар дээш демиселдиң кол айтырыгларының талазы-биле үнелеп четпес сүмелерни берген.

1921 чылдың март 1-ден 3-ке чедир МАРН-ның бирги съезди болган. Революцияның чорудулгазының үезинде партияның стратегиязын болгаш тактиказын ол тодараткан. МАРН-ның программазын хүлээп алган, ында феодалдыг тургузуу тужур октаар болгаш революстуг демократтыг чаартылгаларны чорудар сорулганы салган. Ол ышкаш съезд нации шериглерниң штавын тургузуп [illegible] ооң начальниинге Д. Сухэ-Баторну томуйлаан.

Моолдуң араттың революстуг намының тургусканы моол улустуң хөй чылдарда [illegible]

линге эргилде болган. Социал болгаш национал чаартылгаларның улуг херээн удуртур эргелиг революстуг организация тургустунган.

Моолдуң улусчу шериин дайынчы авангарды — МАРН-ның болгаш ооң үндезилекчизи Д. Сухэ-Баторнуң удуртулгазы-биле 1921 чылдың март 18-те Кяхтаның Маймаченин кызат милитаристерден хостаан. Ол-ла чылдың июльда дузаламыры-биле келген Кызыл Армияның кезектери-биле кады Моолдуң найысылалы Урганы хостаан. Улусчу революцияның тиилээзиниң ачызында бүгү эрге-чагырга чурттуң улус массаларының холунче төөгүде бир дугаар шилчээн.

Улусчу революция тиилээн соонда Д. Сухэ-Батор бодунуң угааныг болгаш талантызын, бүгү күжүн аныяк күрүнениң хамаарышпас чоруун быжыглаарының, чуртка социал-экономиктиг чаартылгаларны чорударынче угланган политиканы ажылдап кылырын болгаш боттандырарының херээнге, иштикиниң болгаш даштыкының дайзыннарынга удур шиитпирлиг харыы бээринге тураскааткан. Ооң шуут дорт киржилгези-биле крепостной эргени соолаан, черни национализастаан, феодалдарның артык эргелерин узуткаан, даштыкы садыг капиталын ындыр кыскан болгаш өске-даа чугула хемчеглерни хүлээп ап амыдыралга боттандырган.

Д. Сухэ-Батор моол болгаш совет улустарының бузулбас найыралының үндезилекчизи. Ол найыралдың эгезинге пролетарнаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленин биле Моолдуң шылгараңгай оглу Д. Сухэ-Батор турган. Хүн келген тудум-на ол быжыгып, сайзырап, чаа-чаа хевирлер, утказыннарлар-биле байып турар. Ынчангаш ол Моол Арат Республиканың капиталистиг эвес оруктап социализмче чедиишкиниң хөгжүлдезиниң үндезини болган.

Д. Сухэ-Батор мөчээн-даа болза ооң херээ чурттап, тиилеп турар. Д. Сухэ-Баторнуң соратниктери ооң чаа ниитилелди тургузар талазы-биле эгелээн херээн уламчылап турар. Бөгүн Моол Арат Республика — социалистиг кады ажылдажылга чурттарының дең эргелиг кежигүнү, ооң улеттуру болгаш келээ ажыл-агыйы сайзырап культуралыг чечектелип турар.

Бо чылын Моолдуң араттың революстут намының болгаш Улусчу революциянын 60 чыл ооң демдеглээр. Эрткен чылдарда моол улус бодунуң баштыңчызының чагыгларын амыдыралга боттандырбышаан социализм тургузуушкунунуң херээнге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Моолдуң улусчу революциязының үндезилекчизиниң чырыткылыг кежээ үе дугайынга хүзези ырак бот-[illegible] турар.

Редакцияга чагаа

Сарлыктарны аңгылап үзер

Саглы Бажынга бода мал бригадазының малчыны Александр Куларның кадарганы сарлыктары эр, кыс, төрүүр, төрүвес дайы-биле эрткен чылдың декабрь айда-ла аңгылап үзер турган, ону амга чедир кылбаан. Сарлыктарны үзер дугайында кадарчының негелдезин-хомудалдарын бригадир Д. Кара-Сал, кол зоотехник А. Делгер-оол олар тооп көрбейн келген.

Хоттайнарда сарлыктарны аңгылап үзерин совхоз дирекциязы (директору Б. Кара-Сал), мал ажылының специалистери түрге-дедир ужурлуг. Чүге дээрге бо хевээр турарга, кадарчыларның бызаа камгалап, чорукту тарынга шаптыктыг болуп, хой артык ажыл кылырынга чарлыгары билдингир.

Мал ажылының специалистериниң харысаалгазын шыңгырадыры база чугула.

Д. ООРЖАК.

«Кызыл тук» совхоз.

Өвүр район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТОДАРГАЙ БОЛГАШ БУЯННЫГ СОРУЛГАЛАР

Бүгү оранның бүгү-ле депшилгелиг кижилериниң сагыш-сеткили ам Москваже угланган. Ол дурум ёзугаар чүгле-дир. СЭКП-ниң даарта эгелээр XXVI съездизи тайбының болгаш аныы төрелгетенниң салым-чолунга ханы салдарын чедирер бүгү делегейге төөгүлүг болуушкун-дур. Делегейниң хөй-ниитизи харын ынчалдыр үнелеп турар. Съездиге чугаалажыр адаар СЭКП ТК-ның Төлевилелин анализтеп турар хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчыларның, парлалганың тайылбырларында Советтер чуртунуң улус ажыл-агыйын улам ынай кадыылдыр кадурериге совет кижилериниң чаагай байдалын өстүреринге, тайбың дээш, дужуурелдиг чорукту чавырылдырар дээш, социал депшилге дээш улустарның демиселинге таарышкан байдалдарны тургузуп турар Совет Эвилелиниң дажок улуг чедиишкиннериниң болгаш планнарын калбаа-биле хүлээп көрүп турар.

Совет даштыкы политиканың кол угланыышкынын бөө-чепсекти эндере будурерин болдурбазы болгаш чепсегленнишкиниң дужурери болуп келген болгаш болур-даа дээрзи билдингир болгай. Совет эрге-чагырганың баштайгы декреди— Тайбың дугайында декрет, чепсегленнишкининиң дужурери — социализмниң идеалы болур деп В. И. Лениниң кылган түңнелин оортан тодаргай бадыткаттынып турар. Тайбың дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алдынган болгаш XXV съездизинге сайзыраттынган программа ынчаш ындыг документиде база ол алыс сорулга илергейлеттинген. ССРЭ-ниң даштыкы политиказының чедиишкиннериниң кол чылдагааннарының бирээзи ону акы-дуңма социалистиг чурттарның, делегейниң демократтыг, депшилгелиг күштериниң, улустарның тайбының болгаш айыыл чок чоруун эргим үнелеп турар бүгү кижилерниң илепкейлиг деткиир турары болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи дараазындагы беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде төөгүлүг [illegible] иштин чаа эгези болур. Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын тодарадыр деп, болгар «Работническо дело» солун бижээн. Ол чылдар төөгүнүң бүрүнгаар шимчээшкининиң үе-чадалары болур бээр. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы баштайгы ажылдакчы дириг болуунуң бедик хүлээлгезин алдарлыбиле күүседир.

Төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизи ССРЭ-де коммунис[illegible] дээш [illegible] СЭКП ТК-ның [illegible] журнал [illegible] демдеглээн. Ол документтиң бүгү-ле чугаалажып турда бүгү Совет чурттуң [illegible] кууруг [illegible] Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазының өөр чаагай [illegible] амыдыралга боттандырар дээш социалистиг [illegible] беш чыл СЭКП-ниң үр күүседилгеп стратегиязын боттандырарынга чугула рольду ойнаар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң совет улустуң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң улуглап турары [illegible] кижи магадавайн бээрин шыдавас-тыр деп. АКШ-тың хамнаты эрестер дээш туралыг демиселдиниң **Б. Чейвис** медеглээн. Сөөлгү съездиден бээр үе дургузунда Совет [illegible] чуртунуң экономиказы чаңчыл беликтерже кадурулгаа, социалистиг демократияны улам хөгжүдериниң хемчеглери аланнгай.

Чоокку беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары сеткил ханыышкынын тайылдырып келир. Чүге дээрге, ол угланыышкыннар совет кижилерниң амыдырал деңнелин бедидер сорулгалыг болгаш оон-биле холбаштыр Совет Эвилели биле Францияның аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга эки перспективаларны ажыдып турар-дыр деп, «Сооп дээр холушкак совет-француз ниитилелдиң президентизи **А. Гобер** медеглээн.

Совет коммунистериниң шуулганы чүгле совет улустуң эвес, харын бүгү делегейниң ажылчы чоннарының амыдыралынга база чугула болуушкун болу бээр деп. Немец Улус-Демократтыг Республиканың «Арбайташар Октобр» солуну айыткан. СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы бөмбүрзектиң бүгү депшилгелиг кижилеринге ажок улуг ужур-дузалыг. Съездиниң делегейге ужур-дузазы чүл дээрге, амгы үениң байдалдарында социализм улам-на чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап, а коммунистиг идеология улам хөй талалакчыларны тып ап турары ол болур. СЭКП-ниң мерген угааныг ленинчи политиказы — янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-чурттаашкынының принциптеринге үндезилеттинген политиказы, пролетарскы интернационализмниң хостаалга, демократия болгаш тайбың дээш демиселдеп турар улустарны деткиириниң политиказын делегейде калбаа биле чуулдуражып турар деп, ол солун түңнелинде бижээн.

(СЭТА).

КОЛУМБИЯДА ПАРЛАТТЫНГАН

БОГОТА. (СЭТА). Эш Л. И. Брежневтиң чугааларының чыында номун Колумбияның «Сурамерикана» деп ном үндүрер чери «ССРЭ болгаш улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы» деп аттыг кылдыр парлап үндүрген. Совет удуртукчунуң 1974 чылдың январьдан 1980 чылдың декабрьга чедир үеде чугааларын ол номда киирген.

Тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарының херээнге бодунуң бүгү амыдыралын бараалгаткан СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң кайгамчыктыг улуг ачы-хавыяалары-биле холбаштыр ол чыында номну парлаачыы Колумбияның Компартиязының ТК-зының кежигүнү Хулио Сильва Кольменарес номда эге киириилде чүүлүнге демдеглээн.

Тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң совет политиказын Л. И. Брежневтиң чугааларында тодаргай тайылбырлаан, Латин Американың, Азияның, Африканың боттарының хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар чурттары-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, чазаа-ның болгаш чонунуң эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн деп киириилде чүүлүнге автор бижээн.

Боттарының хосталыышкыны дээш демисежип турар хөгжүп орар, колония болгаш хамаарылгалыг чурттарга база улустарга улуг ужур-дузалыг үнелиг дуржулга, Совет Эвилелинге социализм тургузуушкунунуң, Ыраккы Чөөн чүктүң районнарын шиңгээдип алырының, Сибирьниң келээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң байлак дуржулгазын Л. И. Брежневтиң чугааларында тодаргай айытканын ол чүүлде онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң шылгараңгай ачы-хавыяалары чүдел диве, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилерниң чүүлдүг деп кырген Тайбының программазын оон киирген[illegible], а ол ышкаш улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүдеринче, продукцияның ындарын шиитпирлиг экижидеринче, чоннуң амыдырал деңнелин бедидеринче оон [illegible] улуг [illegible] болуп турар деп, автор айыткан.

Леонид Ильич Брежнев бодунуң бүгү амыдыралының дургузунда шынныг чурттуң хосталганын [illegible] оруу-биле чорул, ол оруктуң совет кижилерге база бүгү делегейниң улустарынга айтып берип турар деп, Хулио Сильва Кольменарес [illegible] чүүлүнүң түңнелинде бижээн. Леонид Ильич Брежнев - ол дээрге, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң дириг боттанылгазы, улуг Лениниң херээниң шынныг уламчылакчызы-дыр деп, ол онзалап демдеглээн.

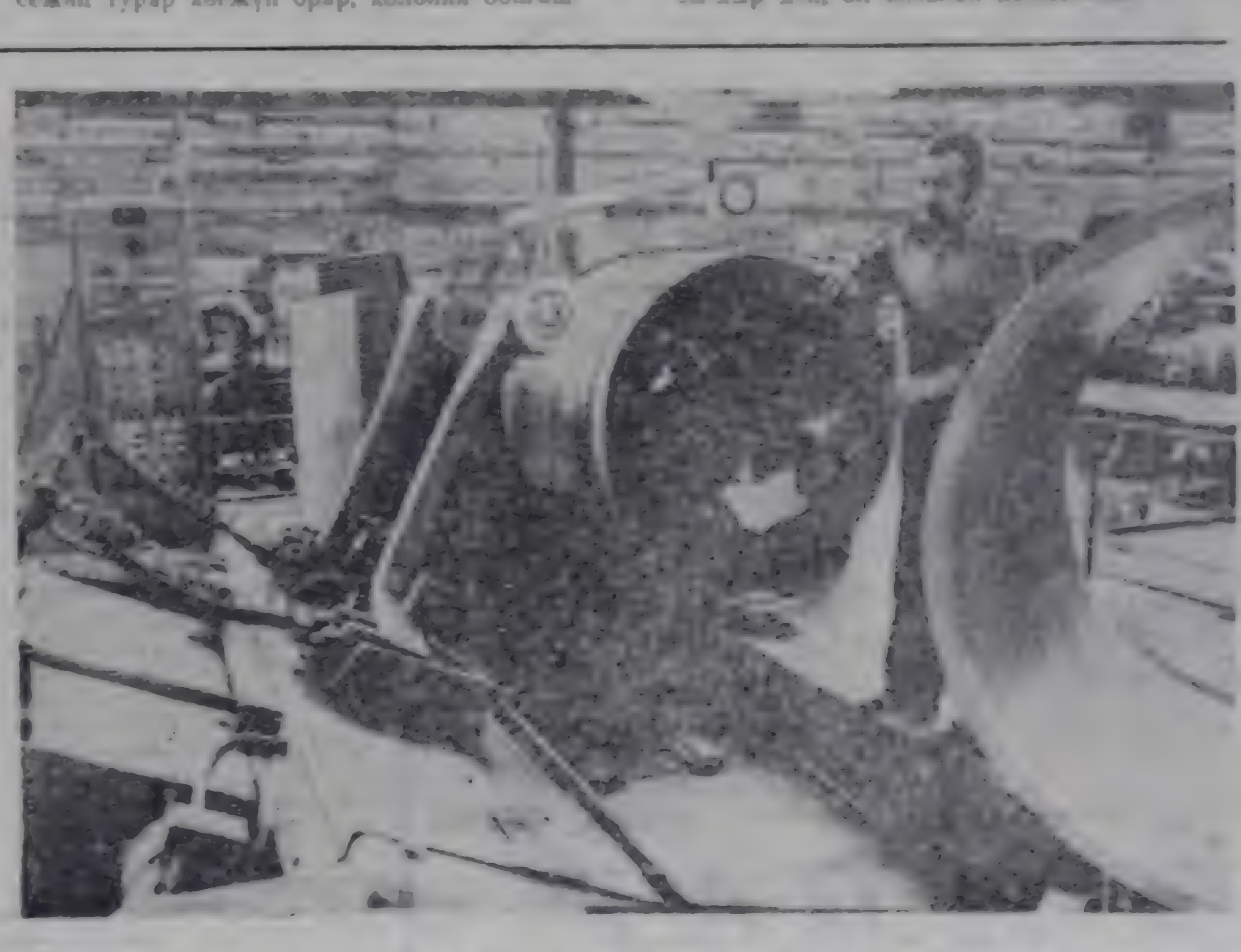

ЧССР. ЧКП-ниң XVI съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин Прагада дугуй кылыр «Митас» заводтуң ажыл-ишчилери ажыр күүседип турар. Эки түпнелдерни чедип алырынга оларга күш-ажылдыы таарыштыр организастааны, чаартылга, бүгү коллективтиң шудургу күжениишкини дузалап турар. Бүдүрүлгеде Саратовтуң, Львовтуң, Щекинонуң бүдүрүлге мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: хөй чүък чүдүрер автомобильдер дугуйу чыыр Мирослав Медвед заводтуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ВАРШАВА (СЭТА). Лениниң партиязының моон мурнунда болган съездилери ышкаш СЭКП-ниң XXVI съездизи чүгле амы-дуңма совет улустуң [illegible] эвес, харын-даа делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге [illegible] ужур-дузалыг болуушкун болур деп, Польшаның даштыкы херектер министри Ю. Чирек СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн. Съездиниң шиитпирлери социалистиг дем каттыжыышкынның чурттары болгаш делегейниң хөй-ниити [illegible] байлакчыг улуг сонуургал-биле манап турар деп, ол демдеглээн.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

СЭКП-ниң эвилелиг [illegible] чуулганы Варшава, Краков [illegible] организацияларының болгаш Эвилелиниң [illegible] жылга [illegible] киире акы-дуңма [illegible] улам [illegible] рынга салымныг [illegible] социалистиг дем каттыжыышкынның улустарының акы-дуңма өг-бүлезиниң чаңгыс эвилел болгаш интернационалдыг эп-сеткил каттыштырылгазы улам ынай быжыктырарынга идиин бээр деп, Польшаның коммунистериниң партиязы санап турарын министр чугаалаан.

Совет коммунистериниң съездилериниң шиитпирлери кижи төрелгетенниң келир үези дээш бедик харысаалганы ханы сагыш-сеткили-биле сиңниккен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизинге хүлээп алдынган болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге улам-на сайзыраткан Тайбының программазы тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга төөгүлүг рольду ойнаан бис. Даштыкы политиканың ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселдиң делгем программазын база катап хүлээп алыр дээрзинге кандыг-даа чигзиниишкин чок. СЭКП ТК-ның Чиигиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Чаа чылда холбаштыр чугаазы мында тодаргай бадыткаттынган болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң даштыкы политика талазы-биле шиитпирлери чаарыылдыышкынның [illegible] сөөк дайнның талалакчыларының бүгү чимээшкиннерин ойтур шавар дээш социалистиг күрүнелерниң болгаш тайбынга ынак бүгү күштерниң ниити демиселиниң программазы болур. Социалистиг Польша Совет Эвилели-биле, болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле демнежип алгаш, ол демиселдиң идепкейлиг киржикчизи болур деп, Ю. Чирек медеглээн.

ССРЭ-биле болгаш [illegible] чурттар-биле харылзааларны калбартырын Польша онза чугула ужур-дузалыг деп санап турар. Ындыг политика аңгылыг болгаш күрүнениң даазы эге-ажыктарынга [illegible] тайылбырларынга үндезилеттинген деп, министр демдеглээн.

Барык чүкте антикоммунистиг янзы-бүрү төптер социалистиг дем каттыжылганың чаңгыс эвин кошкадырын, Польша Улус Республиканың политиктиг тургузуунга удур Польшада болуушкуннарны ажыглаарын оралдашпышаан, үрелдээн пропагандалыг кампанияны ам-даа өскүдүп турарын ол айыткан. Олар Польшаның иштики берге-лерин ажыглавышаан, чуртта байдалды баксырадырын, Европага болгаш бүгү делегейге дужүкүрүлүг чорукту улам чидигледирерин оралдажып турар Американың Каттышкан Штаттарының акша-деңгезин бооп турары «Хостуг Европа» болгаш «Хосталга» деп радиостанцияларының ажээтен дамчыдылгалары, Барыын Германияда ожээн негеки бөлүктериниң идепкейжээн социализмге, Совет Эвилелинге, социалистиг бүгү дем каттыжылгазынга болгаш тайбынга база социал депшилгеге удур угланган. Ынчалзажок ол бүгү оралдажыышкыннар бүрүңү биле бурлап дужер деп, Ю. Чирек медеглээн.

[illegible] демиселдиң [illegible] социализм [illegible] тайбың база депшилге дээш ниити демиселге бодунуң салымныын мооң соңгаар-даа киирер деп, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри чугаазының түңнелинге онзалап айыткан.

ПОЛИТБЮРО ХУРАЛЫ

ВАРШАВА (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигиге секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле болгаш ГСЧП ТК-ның Чиигиге секретары, ГДР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары С. Каня [illegible] ПКАП ТК-ның Политбюрозу [illegible].

Польшаның кожалы чурттар-биле найыралдыг харылзааларын калбартырынга ЧКП-биле болгаш ГСЧП-биле ПКАП-тың дем-биле кады [illegible], а ол ышкаш [illegible] улуг [illegible] деп хуралга демдеглээн.

[illegible] ПКАП асонмаат дем [illegible] оларның берге байдалын ЧССР-ниң болгаш ГДР-ниң [illegible] саазының бедиткакдары болгаш оларның экономиктиг дузазын [illegible] улуг ужур-дузалыг [illegible] ПКАП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн.

Акы-дуңма партиялар — ПКАП, ЧКП болгаш ГСЧП [illegible] социализм [illegible] сонуургал. СЭКП-биле болгаш ССРЭ-биле акы-дуңма найыралды быжыглаарынга үндезилээн, боттарының аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы мооң соңгаар-даа калбартырынче угланган шиитпирлиг тура-сорукту илергейлеп турарын чугаалажыышкыннарның түңнелдери бадыткаан.

Польшада байдалдың экижиреринге, ПУР-ның социалистиг оруктан быжыгарынга, а ол ышкаш чурттуң амыдыралынга ПКАП-тың удуртукчу ролюнуң күштелиринге ЧКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң улуг сонуургалдыын дыңнадырга [illegible].

Чугаалажыышкыннарның түңнелдерин Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозу бүрүнү-биле чөптүг деп санаан.

ПКАП ТК-ның VIII пленумунуң шиитпирлеринде айыткан эң чугула демдеглерниң ПКАП ТК-ның Политбюрозу база чугаалажып көрген. ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң сеймниң сессиязынга чугаазынга айыткан программаны ПКАП ТК-ның Политбюрозу бүрүнү-биле чөптедип деп санаан болгаш улус ажыл-агыйын эгелээр, чуртта социал-экономиктиг байдалды экижидер талазы-биле чазактың хемчеглерин идепкейлиг деткиирин бүгү партия организацияларынга сүмелээн.

ДАЙЫНГА КАҢНАЛГАН ПАРТБИЛЕТ

Кавказ дагларындан, билдинмес совет дайынчының мөчээн черинден тывылган партия биледи эрткен дайынның чылдарында болган бир маадырлыг чоруктуң дугайын база херечилеп турар.

Дагларлыг Карачаево-Черкессияның Марух артында доң аразындан ук черин «Кавказ» дээр совхоз-техникумнуң бөлүк альпинистери ону тып алганнар.

Партбилет хая тиингe чыткан, ооң кырында холалар дадаргаш, ногаарара берген. Ооң картында чүгле «Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг...» дээн сөстер тодазы-биле номчуттунар. Оон өске бижимелдер номчуттунмас кылдыр балалып калган. Өлген солдаттың фамилиязы амгы үениң анализ кылыр эң чаа аргазының дузазы-биле безин тодараттынмаан. ССРЭ-ниң ИХЯ-ның Эртем-шинчилел институдунуң криминалистиг шинчилелдер килдизиниң специалистери партия документизиниң дугаарында чурагайларның чоок дүгжүп турарын тодаратканнар. Ол саннар бо: 308..1. Ол 30831 азы 30881-даа болуп чадавас.

Шинчилелдиң түңнелдерин криминалистерден алгаш, совхоз-техникумнуң сургуулдары шак ындыг дес-дараалашкак дугаарлыг партбилет кажан база кымга бердингенин тодарадып бээрин диләэн бижиктерни чурттуң янзы-бүрү архив черлеринче чорутпаан.

Н. СТЯЖКИН.

СЭТА-ның корр.

«Кавказ».

Карачаево-Черкес автономнут область.

• • •

Курлавырда полковник чогаалчы Виктор **МУРАТОВТУҢ** чоокта чаа үнген «Арт» деп романының авторунуң тайылбыры:

— Кавказтың маадырлыг камгалалының дугайында материалдарны дилеп тывар дээш тулчуушкуннар болгулаан черлерже барып, совет-даа, даштыкы-даа архивтерниң материалдары-биле таныжар, ол уттундурбас тулчуушкуннарның киржикчилери-биле ужуражып арга-лыг болган мен.

СЭТА-ның корреспондентизиниң дыңнадыы мээн сеткилимни дыка-ла хөлзетти. Шынап-ла, Марух артка тулчуушкуннар Төп Кавказтың бүгү камгалалынга эң чугула тулчуушкуннар ол болган.

Гитлержи командылал бодунуң планынга бистиң чурттуң мурнуу талазын 1942 чылдың чайынында эжелеп алырын айыткан. Кавказты эжелеп алыр сорулга-биле «Эдельвейс» деп аттыг планны ажылдап кылган. Ооң дузазы-биле гитлержилер Кавказче чаза тавары кире бээриңге бүзүрээннер. Оларның шавар халдаашкынының угланыышкыннарының бирээзи Кол Кавказ сынның арттары болган.

«А» арминың бөлүүнден операция боттандырып чорудары-биле 49-ку чадаг шериг корпузун аңгылаан. Кол Кавказ сынның Эльбрус девискээринге «Эдельвейс» дээр чадаг шериг дивизиязы хөделип чоруп турган. Шилиттинген фашист егерьлер 1942 чылдың августа чамдык арттарны эжелеп алыр аргалыг болганнар.

Эң кадыг-дошкун тулчуушкуннар Марух угланыышкынга болгулаан.

Ужар чүүлдүң күчүлүг согуушкунунуң болгаш оттуг халдаашкынның соонда егерьлер сентябрь 5-тиң эртенинде 394 дугаарлыг адыгжы дивизияның 808 болгаш 819 дугаарлыг адыгжы полктар кезектериниң туруштарынче хөме халдааннар. 808 дугаарлыг адыгжы полктуң ийиги батальону Марух артка кол согуушкунну хүлээп алган. Кадыг-дошкун тулчуушкунга барык бүгү дөрткү рота узуткаттынган. Сегиржип алымышкын удавайн алды дугаар ротаның туружун шилчээн. Лейтенант М. Е. Зац манаа маадырлыг чоруун көргүскен. Батальон командири капитан В. Р. Татарашвили тулчуушкун үезинде өлүп каарга, коммунист Зайц долганып шимчээр камгалалды организастаан. Совет дайынчылар амы-тынын харамнанмайн тулчушканнар.

Ынчалзажок күштер холун эттир деп эвес болган. Сентябрь 7-де Марух артты дайзыннар эжелеп ап шыдапканнар. Тарпыг-ла ол өйде Тбилисиниң № 2 чадаг шериг училищезинден 155 болгаш 107 дугаарлар-лыг адыгжы бригадаларның үш батальонун манаар октаан. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар ол арт чоогунга үш ай ажыг үе иштинде уламчылаан.

1942 чылдың күзүнүнде Кавказка гитлержи шавар халдаашкын доктааттынган болгаш быжыг камгалал тургустунган. Дайзыннар Закавказыже болгаш Баку нефтизинче чаза булгап кирип чадап каапкан.

Марух болгаш өске-даа арттарның чажыттары доту эвес-даа болза илереттинген. Ынчалзажок билдинтир болгаш амдызында билдинмес маадырларның эрес-диди чоруктарының дугайын чугаалап бээр барымдаалар артпышаан. Ынчангаш бо тывылган партия билединиң биске үнелиг болуп турарының ужуру-даа ол.

(СЭТА).

КИЖИЗИДИКЧИ АЖЫЛ ХЕРЕК

Бо чылдың январь 22-де № 18 «Шын» солунда А. Арапчорнуң «Идегелдиң көрүжү» деп чүүлүн номчааш амгы хүннерде уруглар кижизидилгезинде таваржып турар бергелээшкиннер дугайында оон чамдык чылдагааннарының көстүп кээп турарының дугайында элээн чүүлдерже бодандырып кээр-дир.

Амыдыралга кандыг-даа чүүлдерге таваржып болур. Берге таварылгаларда чамдык кижилериниң иштики сагыш-сеткилиниң быжыг болгаш кошкак талалары көстүп кээр болгай.

Өг-бүлениң иштинден ада-азы авазы артып калганда ооң мурнунга ажы-төлдү канчап азырап кижизидерил деп бирги чергениң айтырыы салдынар. Манаа кол чүве амыдыралдың мурнунда турганы эки байдалдың хевээр уламчылавышаан болган чоктан таваржып болур бергелерге дужуп бербейн, бирги ээлчегде аргалаар болгаш амыдыралдың өске-даа кошкак хевирлеринге алыспас херек.

Черле ынчаш, уругларның эки өөренип, кижизиг болурунга аалаларның болгаш иелерниң аргалаар чоруу багай салдарын чедирер. Ыыт-шимээн, алгыш-кырыш үезинде уругларның бот-кичээл кылыр хостуг чери тывылбас апаар. Оон кедерезе «Идегелдиң көрүжүнде» ышкаш Ваня биле бичии Урунмаа от-аас салдынмаан, ижер-чиир чүвези чок артылаары чажыт эвес. Ындыг таварылгалар бар. Хөй-ниити, школа, башкылар бодунар аргалар-биле бүгү ажылдарны кылып чорудуп турар.

Чамдык таварылгаларда хайгааралы кошкак уруглар өскээр ойнап, харын-даа өске черге хонгулап, чиде бээр. Олар чоорту таакпылап, арагалап эгелээр.

Ваняның авазы бажынынга аъш-чем салып белеткеп кагбайн ужурунда, ооң ада-азы огту амыдыралдың аргалыы дилеп, бистиң тыва улустуң шагдан бээр чаңчылы ышкаш, кодан кожаазынга дузак салып чоруп турар. Оон-биле ааазы боо эдилеп турган, айыылга таваржы бер чадары ону номчаан кижиниң баарын ажылар. Ол оолдуң бажынында амыдыралын хандыр өөренип көрбээни-биле оон классының башкызы Сан Санович частырыгны кылып, бодунуң өөреникчизинге ону күш болгаш мораль талазы-биле дорамчылап каары анаа таварылга эвес. Ол хире байдалга тургаш Ваня башкызын болгаш чараш-чаагай Чечек Чоолуну таныжып алган «онзуудекв камгалап кагды. Мында элээди оолдуң иштики сагыш-сеткилиниң ам-даа үрелбээнин, оон эки деткимчеден ылгалдап чорууруп көргүскен эвес чүве бе?

Өөреникчилериниң өөредилгезин ара каар, школага өскени чок» апаар чорууп хайгаарап чорууру, хөй кезинде оларның бажынында байдалындан хамааржыр. Чок-ла болза ааазы анык хиресинде доктаамал ажыл чок, арагачылар болур. Чок-ла болза аразында кижизиг кымдулежир чүвези чок, доктаамал чокшур-кыржыр, уругларының өөредилгезинге кичээнгей салбазында болур.

Мындыг өг-бүледе өөреникчилерже чүгле башкылар эвес, оларның чурттап, ажылдап турар черинде хөй-ниити организациялары бүгү талазы-биле хемчеглерни ап, кичээнгейни тургузары чугула. Бисте элээдилерде багай кижилер-гүнбас ужурлуг, а оларга салдар чедирип турар хамыызынга шаптыктарны сойгалап, оларның-биле кижизидикчи ажылдарны чорудар херек.

Л. КОШКАР-ООЛ,

башкы.

Чаа Шагаан-Арыг.

Чурукчулар М. Шестобалдың болгаш А. Чацевтиң плакады. «Плакат» деп парлалга чери. СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ БОЛУРУНГА МАГАДЫЛАЛ

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам бедидери дээрге, бо удаанын шкынинарның [illegible] стратегтиг угланыышкыны болу берген. Москваның «Сотольники» деп парыгында февраль 19-та ажыттынган делгелге ал [illegible] бүдүрүлгениң комплекстиг системалар канчаар дузалаарының дугайын чугаалап турар.

Улус ажыл-агыйның эргелеп-башкарарының эң-не дээштиг аргазы стандартизация [illegible] дуржулгазы бадыткап турар. Стандарттар бүдүрүлгени башкарарының комплекстиг системазының үндезини болур. Белоруссияның, Казахстанның, Латвияның, Грузияның, Краснодар крайның, Днепропетровск, Львов, Калуга, Тула, Ярославль областарның, Москва, Ленинград болгаш өске-даа хоорайларның, хөй-хөй министерстволарның төп албан черлериниң делгелгеде салган чүүлдери ындыг системаларның дыка ажыктыын бадыткап турар.

Делгелгениң [illegible] тускай тургузуглуг системалар боор турар. Чижээ, продукцияның шынарын магадылаар [illegible] 15 муң заводтарында болгаш каттыжыышкыннарында калбаа-биле ажыглап турар. Днепропетровскиниң болгаш Краснодарның специалистериниң чогаадыкчы ёзу-биле тургускан системалары [illegible] риалдыг болгаш күш-ажылчы [illegible] ажыглаарының дээштиг аргазы болу берген.

Системаларның бүгү аргаларын делгелгеде салган чүүлдер — эң эки дээн совет станоктар болгаш автомобильдер-даа, улустуң калбаа-биле херглээр приборлары болгаш бараалнары-даа көргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ДЭЭДИ ШКОЛА — ПАРТИЯНЫҢ ЧЫЫЖЫНГА

ССРЭ-ниң УАЧД-ге ажыттынган «Дээди болгаш тускай өөредилге» деп делгелге чурттуң дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарының коллективтериниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге отчеду болур.

Беш чүс ажыг экспонаттарның аразында улус ажыл агыйында ажыглап киирген чүүлдер база хөй. Оларның аразында Москваның ужар чүүл институдунга ажылдап кылдынган дамчыдар база хүлээп алыр радиостанция бар. Ооң өнзагай талалары болза, дамчыдылгааан аңгы дааш шимээнниң эвээжи, чалгыгларның эңи шилиири, намналгалыы боор турар. Москваның физика-техниктиг институдунга ажылдап кылган лабораторлуг шенелделерни автоматчыдарының системазы эртемденнерниң ажылын чиигедир.

(СЭТА-ның корр.)

Москва.

«УЛУГЛАРГА — АЛДАР, ХҮНДҮ, АНЫЯКТАРГА — АЖЫК ОРУК»

Ындыг темалыг кежээни Ленин аттыг совхозта херээженнер болгаш клуб чөвүледери, ВЛКСМ комитеди эрттирген. Ону баш бурунгаар белеткээринге херээженнер чөвүлелиниң даргазы Р. Кунужаа киржилгези улуг.

Кежээ байырлалдыы-биле ажыттынган. «Кудуушкуну» «Долаана» деп танцылар, уттуг шынарлыг ырлар, шулуктер, тывызыктар-биле кежээни эгелээн. Янзы-бүрү оюннарны организастаан. Оюннарны чыылганнар дыка сонуургаан.

Ол хоглуг кежээ үезинде тускай анкетаны-даа тараткан. Ооң айтырыгларынга харыыларны чыылганнар эжикте аскан хааржакка суп турганнар. Кежээни утка-шынарлыг, сонун кылдыр организастаанын [illegible]. Шалыг [illegible] удаа уран тывынгыр чогаадыкчы ёзу-биле эрттирерин [illegible] хөй болган.

Бо [illegible] хөй-ниитичи иленкейин бедидеринче угланган өске-даа ажылдарны сууруда херээженнер чөвүлели организастап турар. Ол бүгү ажылдарның таарымчалыг түңнери — дөрт агитквартира бар. Херээженнер [illegible] аргыырының бөгүмнеринге хаара туттунган. Ооң кичээлдерин херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, мал чечизи Г. А. Сандыкчап неделяда үш удаа эрттирип келген.

Чөвүлелдиң ажылында бир кол чүүл — херээженнерин сеткилиг ажылдарже иленкейлиг [illegible] турары. Олар мал чемиин белеткелиниң үезинде безин 248 тонна мал чемин совхозка белеткежип бергеннер. Кышкы үеде малчыннар кодааннарын шефке ап, [illegible] үезинде оларга улуг дузаны чедирип турар.

Эрткен чылын бистиң суурга № 2 [illegible] күүседип, Шушенскоеже, Ак-Довурак [illegible] хайныккан.

Д. ДУЛГУ.

Эрзин район.

СОЛУН БОЛГАН

Чөөкта чаа Бай-Тал суурнуң ниити эге [illegible] школа-биле уруглар садының коллективтериниң [illegible] «Алдын холдар» деп темага кежээ организастыг эрткен. Бо кежээге «Салгал», «Аленушка» командалар киришкен. 16 кижи команда аайы-биле боттарының тывынгырын, арга-мергежилин көргүзүп, пөстен аңгы-аңгы хептер быжарынга, даараарынга, аргыырынга болгаш янзы-бүрү чем белеткээринге киржип [illegible] маргылдааның киржикчилерин улам-на сорук киирип турган. Маргылдаага башкылар А. Сонам, З. Маадыр, оларның удурланыкчыларындан Р. Улуг-Хаай, Л. Араптан олар шылгараан деп жюри кежигүннери онзалап демдеглээн. Чиңгир демиселдиң түңнелинде дең санныг боор хайымнашкан.

А. АНАЙ-ООЛ.

ШЫДЫРААЧЫЛАР — СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААДЫП

Эң шылгараңгай совет шыдыраачылар СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаадып онзагай солун маргылдааны — ССРЭ-ниң шилиндек дөрт командазының матч-турнирин болгаш муң хөлге хары удаа ойнаарының сеанзылын эрттирер.

Матч-турнир февраль 22-ден 28-ке чедир, а сеанс — март 1-де болур.

Маргылдаага делегей чемпионнары Анатолий Карпов болгаш Майя Чибурданидзе олар база киржир. Карпов бирги шилиндек командага, Чибурданидзе — аныяктар командазынга ойнаар. Ийиги болгаш улуг салгалдың шыдыраачыларының командалары база бар. Матч-турнир Москвада ЦСКА-ның аар атлетика ордузунга ийи эргилделиг эртер.

Команда бүрүзүнде эес кол ойнакчы база ийи солукчу ойнакчы бар. Кым кайы хөлгеге ойнаарын команданың киржикчилери боттары шиитпирлээр.

Бирги шилиндек командага Карповтан аңгыда делегей чемпионнары чораан Борис Спасский, Тигран Петросян, Михаил Таль, гроссмейстерлер Лев Полугаевский, Ефим Геллер, чурттуң чемпиону Александр Белявский болгаш Юрий Балашов олар ойнаар.

Ийиги командага Олег Романишин, Виталий Цешковский, Геннадий Кузьмин, Виктор Купрейчик, Рафаэль Ваганян болгаш өске-даа гроссмейстерлер ойнаар. Улуг салгалдың командазынга — делегей чемпиону чораан Василий Смыслов, Давид Бронштейн, Марк Тайманов, аныяктарнында — Чибурданидзе биле кады Гарри Гаспаров, Артур Юсупов, Адриан Михальчишин, Александр Кочиев, Сергей Долматов, Лев Псахис — шуптузу 27 хар четпээн.

Муң хөлге хары угда ойнаарының сеанзызынга матч-турнирниң 40 киржикчизи Москваның болгаш Москва областың аныяк шыдыраачыларынга удур ойнаар. Ону элээн каш спорт залдарынга эрттирер.

(СЭТА-ның корр.).

СПОРТ. БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Хостуг хүрешке элээди оолдарның Сибирь зоназының чемпионады бурунгу хүн республика найысылалында эгелээнин моон мурнунда бижээн бис. Маргылдааның бирги хүнүнде ооң байырлыг ажыдыышкыны болган. Анаа ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С.-М. Иргит, маргылдааның кол судьязы А. С. Сандан олар чүве чугаалап, аныяк мөгелерге улуг спортчу чедиишкиннерлиг болуруң күзээннер. Ооң соонда маргылдааның тугу көдүрттүнген.

Манаа деңзи бүрүзүнге шаңналдыг черлерни алган мөгелер элээди оолдар аразынга Россияның бирги чери дээш улуг маргылдаазынга киржир эргени алыр. Ынчангаш баштайгы салыглардан эгелээш деңзи бүрүзүнге спортчу демисел шыңгыы болган. Маргылдааның бирги хүнүнде Кемерово областан келген мөгелер шупту онагларын октап алганнар. А бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстан беш мөге ол хүн аштырыышкынга таварышкан.

ЧУРУКТА: маргылдааның баштайгы салыглары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

САКМАНЧЫЛАР

● Чечен чугаа ●

— О, [illegible] — деп, Оля холун карбаңнаткан. — Аңылыы бактаваа мен. Чурттуу черимни, ажыг-ла бээр ойнаар. Чаагтыг-ла таарышпас [illegible] бар. Чайгаарап ойнар [illegible] мен. Ам бодум бажынымда телевизорум сакты бердим. Ынчангаш мендей хөйжу черле үнмес.

— Бүзүрелим бар деп чугаалажык мен чоп. Директор хөй хүлээп ап турувуста, келир [illegible] электри чырыы киирип бээр бис дээн чүве. Шынзыккан мен.

— Ий, чамдык даргалар дыка өттүг-дүр ийин, эжим. Аныяк улус боорунарга, хоңнүнер чазап турган-дыр. Электри энергияже бети дизе беш чыл болур — [illegible].

— Ынча дивейн көрем, Оля — дээш, Уранмаа черле алдыраар чоп, угаадыы [illegible] — Кижи идегелин ышкынып каш, кайнаар сынны бээр деп? Боттарывыс-даа утпайн, негеп каап тургай бис.

— Уран черле ындыг кижи-ле болгай — [illegible]. Шагдагы чаг манап олурар. Мен [illegible] ховаган [illegible] эвес. Аазааашкынга бүзүрээн [illegible] чүл? Хы, мен ындыг боорум кайыл. Шагда-ла ашакка барып алган, сен ышкаш чоннай берген орбас мен ле.

— Че-ле, бо чүнүң тооллаай бердиң?

— Торул эвес чүве, эш. Бир [illegible] бар. Машина садар мен деп аазап турар. Мен көртеш бүзүрээр чийикпе. Ойталап турар.

— Хоозун эвес, [illegible] чүвээ бүзүреп чоргур ыйнаан, Оля. Эки кижи бе ынчаш. Кажан деп аазап тур?

— Чүгээр-ле хире оол. Үш-дөрт чылдан бээр-ле дээр. Бичии шыгжавыры база бар...

— Ол-дур-ла харын! — дээр Уранмаа дегийт үзе кирген — «Үжелиге» шыгжавыл Чүткүл чедер сорулга база бар. Үш-дөрт чылда ийиләэн демнешкиңерзе, чоп садып ап шыдавас силер. Дерин төп-төп чемненирге, амданныг деп чугаа бар ийик чоп.

— Ий, [illegible] — [illegible]. Оля бир [illegible] кажаа доллур тадылыдыр каттыра берген. Чанынга турган [illegible] бүрүлүг душкеннер.

Уранмаа ужурлуг каткы дыңнааш, өөрүй хона берген. Ооң каксы сөглээн угаадыы [illegible] ны-даа чадавас. Кижи эжинге [illegible] хүлээр ыйнаан. Анаала ажылдап орган эжин хөөктүрүп эккелген кижи, хөй эвес, кедилиг үүле бүдүрүп тур бис деп, ажылга соруун улам бышыглаар арга дилеп, мынча диген:

— Че, харын, маргышканнай маргыжаалы. Келир чылын ол кыштагга электри чырыы келбес диди. А мен ылап-ла чайнай бээр дээр мен. Мөөрейлежиили. Алыстың халак.

— Алыспас мен. Өттүр көрүп чугаалап ор мен. Мөөрейлежиили харын. Бир килограмм улуг өртектиг шоколад садар мен.

— Ээзиш тир.

— Ий, чүнү салыр мен? Бир шил коньяк?

— Чок-чок — деп, Уранмаа [illegible] чүве [illegible] дүмчүк чара үлежир чүве херек...

— Эки духи.

— Че, ындыг-даа болгай [illegible] ам мен бичии немеп [illegible] духини кады чагдынар, шоколадты кады чиир бис.

— Кырым [illegible] гаан-на кыва берзе, чедит кээр мен, Уран.

Оля шору ажылдап чазааш доруктурган хураганнарын [illegible] Магалыг чай байлак кузу-биле кады ында-ла кинскип эрткен. Кыш база катап моорлап келген. Кыштагда электри чырыы шагда-ла чайнай берген. Энир чылгы-ла хөөнзүргей сөс терниң салдары ийикпе. Уранмаа эжин мөөрейн-биле катай хаара шуут уттуп алган орган. Хөй төрүп эгелей берген. Хураганнар немешсе-немешсе. [illegible] кижиге зартай берген. Бригадир эргі чак-биле база-ла, ажыл дүмчүкка келгенде дырбаннап эгелээн.

Дүүн чаа Уранмаа хураган кажаазынга дериде берген чүгүрүп турда, даштын машина шимээргээн. Сүт сөөртүр хүнүң кээп турар, ынчангаш хөй-жулар машина даажынга чангыгып калганнар. Хенертен эжик [illegible] берзе-ле, керээ бо. Оларны бир кижи [illegible] бо кирип эрген.

Уранмаа сайгылгаан чырыынга эжин таныйт тыртып каап кажаа доллур алгыра каапкан:

— Оля? Оля-я-а! Багай [illegible] кезек бөөлдешп кааңнаннар. Өөрээш кавыыргаан уу-биле [illegible] кужактаар деп чүгүрүп чеде бээрге, сүлде бо, эр кижи — аныяк, чараш оол болгаан. Чүгле «эжим» дей каапкаш, өскээр баскан. Ам Олязынга [illegible] думзүрзэш, оолче бүдүү имнээш, [illegible] айтырган: «Сээнии бе?»

— Ийе, мээң эдеринчим-дир! Уран Эндевээн боор сен.

— Демги ол «үш-дөрт чыл» деп аазап турар кижин бо бе? — деп сымыранып айтырган.

— Ол-ол. Бо чайын чер чуртунга куда дүжүрдүвүс. Сураг дыңнааш, эдипкен сөс кончуг мөөрейиңе сактып бээр каккаанывыс бо-дур. Аазаан кижи канчаар мен, садып-ла келдим. Бодум база келдим.

— Эр-хейин аарай, Олямын! — дээш, Уранмаа адыжын часкаан. — Өске-даа чүве канчаарыл, чедип келгенин эки боор-тур. Кады ажылдаарывыста экизин!

— Директорга кирип чыттывыс. [illegible] бар частан бээр ооң хоюн алыр силер дээр дарга болду.

Эжишкилер душтеки чем сайнып турар кадында, телевизорга кино көргеннер. Чемненип, дыштанып алгаш, база-ла [illegible]. Оля хөй [illegible] хар дожуп арыглааш, чыскаай салгылаан, аразында от салып [illegible]. Чылыг сүт оңгачаларже аттыга берген. Уранмаа кажаада чаа төрээн хойларны сүт ишсин дээш ыдыпкан. Өөренген чүвелер ман-биле [illegible] алгаш, катап-ла кажааже дыжыржаан. Чаш хураганнарны дүъште бир когжадып каарга эки, ынчангаш иелеринге тывыштырып эгелээннер.

Бөгүн аныяк өг-бүлелерниң баштыңнары — ийи эриниң бирээзи хөй кадарып, бирээзи суурдан эт-севин албышаан, аъш-чемнеп кирген. Кыштагда ажыл, амыдырал соксаш дивейн, ынчаар тайнып-ла турган.

Көк-оол ЧАМЫЯҢ

(Төнчүзү. Эгези № 43 «Шынада»).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕН МАРТ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Орёл хоорайның баянистер триозу ойнаар. 9.05 — «Будильник». 9.35 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 10.35 — «Кадышыла». Эртем-тайылбырлыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эртирер. 11.20 — Музыкалыг программа: «Эртенги почта». 11.50 — «Кодээден дамчыдылга» 12.50 «Музыкалыг киоск» Э. Беляева эрттирер. 13.20 — Чиик атлетикага Европа чемпионады. Греноблдан дамчыдылга. 14.00 — «Изиг хар». Уран-чечен фильм. 15.40 — «Кино аян-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 16.40 — «Прометей». Мультфильм. 17.30 — «Даарта — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликовтуң чугаазы. 17.45 — [illegible] 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.30 — «Чайгы дииңнирээшкин үези келген». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серияларны. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — [illegible] мастерлериниң концерти. 23.30—00.00 — Хаак спортунга делегей маргылдаазы. Херээженнер. 20 км. Ленинградтан дамчыдылга. Төнчүзүнде — Медээлер.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — [illegible] 9.00 — Мультфильмнер программазы. 9.30 — «Офицерлер». Уран-чечен фильм. 11.00 — ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң үрер хөгжүм оркестриниң үделгези-биле байырлыг чыскаал. 11.15 — Совет Армия дугайында документалдыг фильмнер программазы. 12.20 — К. Симонов — «Орус кижилер». 13.05 — А. Бородинниң болгаш С. Прокофьевтиң чогаалдарының ёзугаар концерт. 13.50 — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан телефестивальдың киржикчилериниң түңнел концерти. 23.45—00.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — «Тайбың иштиң камгалалында». Тыва АССР-ниң шериг комиссары М. В. Котелевскийниң чугаазы. 19.40 — Чарлалдар. 19.45—20.55 — «Чогаалчы болгаш аңгы үе».

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 10.05 — Т. Хренников. № 3 симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг оркестри күүседир. 10.25 — «Звездочёт». Уруглар га киноальманах. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Академиктиг хорунуң концерти. 15.50 — Бокска ССРЭ кубогу. 16.00 — В. Маяковский — «Владимир Ильич Ленин». 16.45 — «Аныяктарның адрестери». 18.00 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чедер чери — Ямал». Документалдыг фильм. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «Тамчыктыг чер». Телешии. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Останкино концерт студиязынга политиктиг ырларның көжээзи. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — М. Глинканың чогаалдарындан концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфониктиг оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». «Тывакобальт» комбинаттың коллективиниң, съезд мурнунда социалистиг хүлээлгезин күүсеткениниң дугайында. 19.55 — «Чер ырында кижи». Телефильм. 20.25—20.55 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис».

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

9.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — Улустуң «Фольклор» музыкалыг оркестриниң концерти. 9.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 10.35 — Медээлер. 10.40 — 12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15 — 14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.30 — «Өнүктежиннер, чаштар». Москваның пионерлер болгаш школачылар ордузунуң ансамблиниң концерти. 15.55 — Бокска ССРЭ кубогу. 16.45 — «Канчаар катканы». Н. Островскийниң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ижиниң дугайында. 17.30 — «Геркистер, харыылаңар!» 18.00 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Мультфильм. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «Чээрби тос чылдың чазы». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — ССР Эвилелиниң Улуг театрының балет мастерлериниң концерти. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор» (Челябинск). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Челээш». «Тываның чалыы назыны съездиге рапорттап тур».

МОСКВАДАН

19.00 — Орус улустуң хөгжүм херекселдеринге концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». 19.55 — Документалдыг фильм. 20.05 — «Бистиң почтавыс». 20.35—21.25 — «Төрээн чуртум дугайында ырлап тур мен». Фильм-концерт.

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Ыяш шулуктери». А. Твардовскийниң чогаалдарын школачылар күүседир. 9.50 — Грузияның Күрүнениң улустуң танцызының алдарлыг академиктиг ансамблиниң концерти. 10.35 — Медээлер. 10.40 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.30 — «Орлёнок» телестудиязының концерт залында. 16.00 — Баскетболга Корач кубогу дээш. Чартык финал. «Динамо» (Москва) — «Каррера» (Италия). 16.45 — «Звездочёт». Тележурнал. Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң [illegible] космонавтызы Ю. Н. Глазков дамчыдылганы эрттирер. 17.30 — Совет чурулга уран чүүлүнде «В. И. Ленинниң овур-хевири».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Киножурнал. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Салым-хуу». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.00 — «Цирк экранында». Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Шуптузун билксээр мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». «Тываның кооперативлерында». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — РСФСР-ниң Күрүнениң үрер хөгжүм оркестрин күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «КАИ экраны». 19.45 «Чадаг кижиниң бурузу-биле». Документалдыг фильм. 19.55 — «Партия дугайында сөс». Литература-музыкалыг композиция. 20.25—20.45 «Кижиниң угаан-сагыжы». Документалдыг фильм.

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Аныяктарның чогаадылгазы». 9.45 — «Шыдыраа школазы». 10.30 — П. Чайковский. Скрипкага концерт. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге». 15.30 — Буковинаның ырының болгаш танцызының Күрүнениң алдарлыг ансамблиниң концерти. 16.10 — «Моолдуң араттың революстуг намының 60 чылынга». «Моол. Хангайга ужуражылга». Документалдыг телефильм. 17.00 — Баскетболга Европа чемпионады. ЦСКА — «Реал». (Испания). 17.30 — «Москва болгаш москвачылар». 18.00 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Шелкунчик» деп балет [illegible] 19.20 — «Найырал». Дамчыдылга. 19.35 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Салым-хуу». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Кино аян-чорукчунуң демдеглели». 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.25 — «Ол шагда-ла болган...» С. В. Образцовтуң чугаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — Уруглар чуруп тур.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Өтчүгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы».

КЫЗЫЛДАН

19.50—21.05 — Моол Арат Республиканың ырының болгаш танцызының Күрүне ансамблиниң концерти.

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.45 — «Коммунизм тургузуп тур бис». СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан Бүгү-эвилелдиң уран чүүл делгелгезинден. 10.20 — Хоккейге ССРЭ чемпионады «Спартак» (Москва) — СКА (Ленинград). 2-ги болгаш 3-кү үелчеглер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 11.30 — «Кижи. Чер. Октаргай». 12.15 — «Спортлотонуң» 9-ку тиражы. 12.25 — «Эрмитаж». Орус дүрзелел уран чүүлү. 13.00 — Бөгүн делегейде. 13.15 — «Пластилинден кылган чараа-чечен». Мультфильм. 13.30 — «Билдингир-даа бол, эдептиг». 14.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.30 — [illegible] «Мандат». Уран-чечен телефильм. 17.00 — Улустуң танцы коллективтериниң көргүзүү. 18.00 — Аът спортунга ССРЭ кубогу. Аът спортунуң «Битца» комплекзинден дамчыдылга. 18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 19.00 — «Сеткилдиң чанызындан». Горькийниң автомобиль заводунуң ажыл-мижилчилери-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Аът спортунга ССРЭ-ниң кубогу дээш. Аът-спорт комплекзинден дамчыдылга. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» — (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

МАРТ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — Воронежтиң уран чүүлдүң Күрүне институдунуң улустуң хөгжүм херекселдериниң концерти. Воронежтен дамчыдылга. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00 — «Съездиниң делегаттары чугаалап тур». 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.20 — Бөгүн делегейде. 12.35 — «Кодээден дамчыдылга». 13.35 «Совет Эвилели-биле». 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — РСФСР биле Афганистанның аразынга найыралдыг харылзаалар дугайында дугуржулганы кылганының 60 чылынга. «Бабрак Кармальдың ССРЭ-ге найыралдыг аян-чоруу». Документалдыг фильм. 14.35 — В. Билль-Белоцерковский — «Шторм». Күрүнениң Моссовет аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 16.45 — «Делегей панорамазы». 17.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 18.30 — Медээлер. 18.35 — «Хөглүг аткыыш». Мультфильм. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга концерт. Кремльдиң съездилер ордузундан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Күрүнениң М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 22.25—23.05 — «Футбол тайылбыры». Төнчүзүнде — Медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, быскан хар чаар. Агаарның температуразы 10-15, чамдыктарынга 17-22 градус соок. Кызылга база шокар булуттаар, быскан хар чаар. Агаарның температуразы 17 градус хире соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 10.40, 12.10 шактарда, «Мээн амыдыралым — армия» 9.00, 13.40, 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымыыы» 11.00, «Санаашкынның эгези» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдаттың адазы» 10.00, «Салым-чолдуң шоодуу азы чиик буc-биле» 12.10, 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-43-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейи бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 428.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00262

СЭКП-ГЕ АЛДАР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (11544) | 1981 чылдың февраль 23, понедельник | 1925 чылдан үндүнүп турар | Өртээ 2 көп.

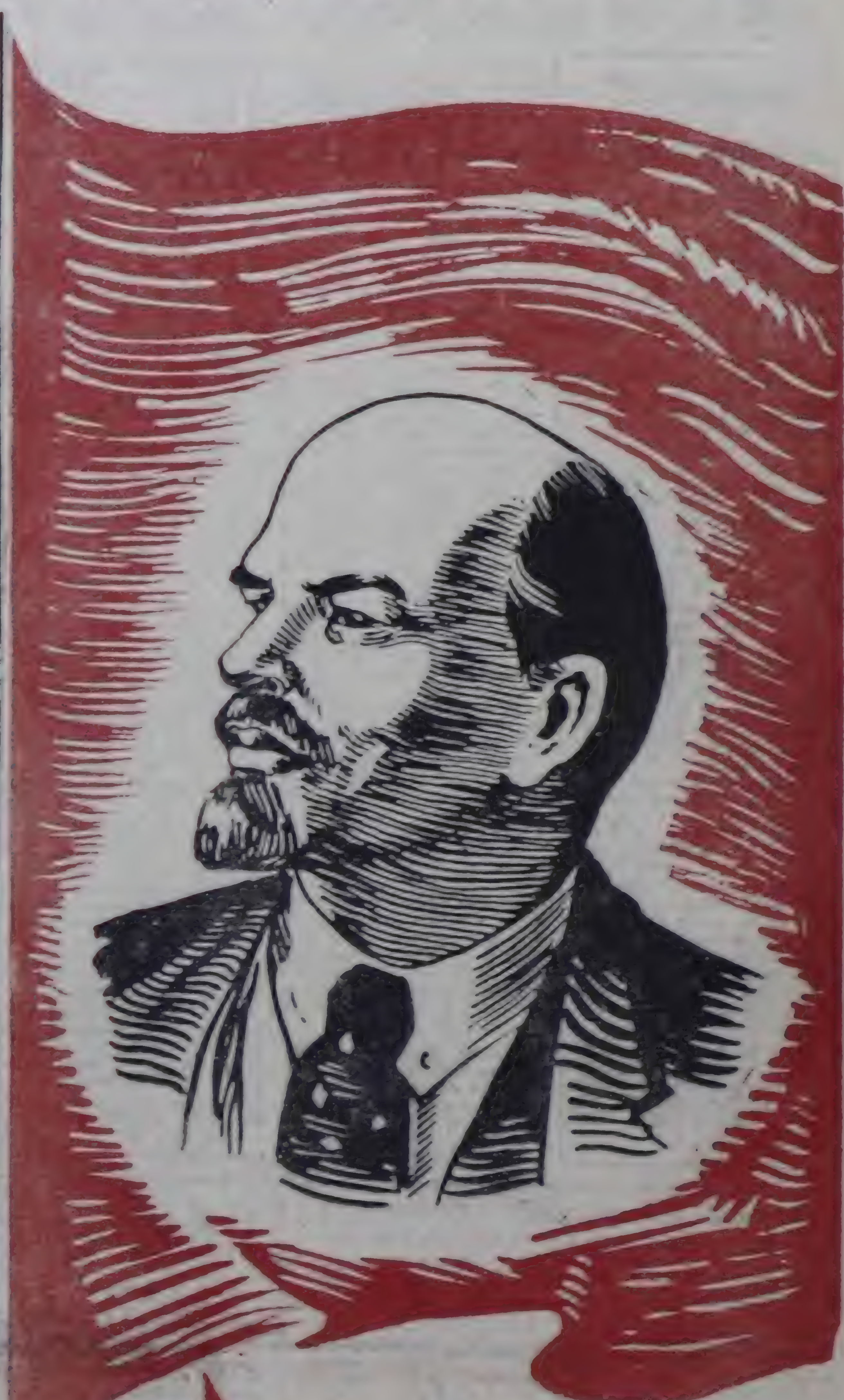

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ

СЭКП Тыва область комитеди, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. Совет коммунистерниң дээди шуулганы чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралында төөгүлүг болуушкун болуп турар. Ол бистиң чуртувуска коммунизм тургузары дээш ленинчи партияның, бүгү совет улустуң демиселинге кайгамчык чергелиг эзээр.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырбышаан, оңгу беш чылдың чылдарында чурттуң коммунизмче оруу-биле улам бурунгаарлаашкынын, оон экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарын хандырган. Совет ниитилелдиң идей-политиктиг чаңгыс эви, бистиң хөй национал Ада-чурттувустуң улустарының бузулбас найыралы, оон делегейге туружу болгаш ат-алдары улам быжыккан.

Бистиң чуртувус социал-экономиктиг хөгжүлдезинге кестүп көрбээн бедиктерни чедип алган. Келир үеде ол улам-на бай-шыдалдыг, улам-на күштүг апаар. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинде улус ажыл-агыйының болгаш культураның келир он чылда хөгжүлдезиниң канчаар-даа аажок улуг сорулгаларын тодараткан.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң мерген угаанныг иштики болгаш даштыкы политиказын, партия Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, шынчы марксист-ленинчи, тайбың дээш могаг-шылаг чок демиселчи СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң хөй талалыг болгаш үре-түңнелдиг практиктиг ажыл-чорудулгазын бир эп-сеткил-биле, долу болгаш бүрүнү-биле деткип база чүүлдүгзүнүп турар.

Партияның ленинчи национал политиказын чайгылыш чок боттандырганының, СЭКП ТК-ның доктаамал сагыш салыышкынының болгаш кичээнгейиниң, совет улустарының акы-дунма дузаламчызының ачызында, партияның область организациязының политиктиг болгаш организакчы ажылының, ажылчы чоннарның кызымак ажылының түңнелинде оңгу беш чылда Совет Тываның экономиказының болгаш культуразының бүгү талалыг чаа көдүрлүүшкүнү чедип алдынган. Улус ажыл-агыйынга тоску беш чылдыгында деңнээрге 30 хуу хөй капитал салыышкыннары шиңгээдип алдынган болгаш 34 хуу хөй кол фондуларны ажыглаалга киирген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли тоску беш чылдыгында деңнээрге 28 хуу улгаткан. Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы быжыккан. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли көвүдээн. Транспорт, харылзаа, чоннуң коммунал-амыдырал, садыг хандырылгазы, культура, улус өөредилгези база кадык камгалалы улам хөгжээн. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруу чылдан чылче бедип турар.

Республиканың ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи бедээн. 75 бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш совхозтарның, 388 цехтерниң, участоктарның, фермаларның, бригадаларның болгаш звеноларның коллективтери, беш муң ажыг ажылчыннар беш чыл даалгаларын хуусаа-бетинде күүсеткеннер.

Совет Тываның ажылчы чоннары чаа беш чылдың бирги чылынче бүгү-нииити патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле кирген. Олар бүдүрүлге курлавырларын илеп тывар болгаш ажыглаар дээш, ажылдың бедик ажыктыг болгаш шынарлыг болуруң чедип алыр дээш демиселди идепкейлиг калбарткан. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында «Тыва кобальт» комбинаттың, авиабүдүрүлгениң, Кызылдың сүт комбинадының, «Нарын», «ҮТКА 25 чылы», «Хемчик», «Революцияның чалбыжы» совхозтарның коллективтериниң, Туран райсельхозтехниканың механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының инициативазы чер бүгүдеге деткимчени болгаш калбак нептерелди алган. Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер, муң-муң ажылчыннар оларның үлегерин эдерип, 1981 чылдың февраль айының болгаш бирги кварталының планнын, даалгаларын партияның съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнгеннер.

Төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары партияның болгаш чоннуң аалдарлыг чанчылдарын моон-даа соңгаар камнаар база байлакшыдар, совет улустарның найыралын улам быжыглаар, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингени дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге, оон ленинчи Төп Комитединге СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели бүзүредип тур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырарынга олар бүгү күжүн, билиглерин болгаш энергиязын бээр, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырлар.

Бистиң чуртувуска коммунизм тургузар дээш совет улустуң демиселиниң шылгаттынган хей-аът кииринкчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ | **ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ** | **ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ**

ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

Г. Ч. ШИРШИН, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Бо хүннерде бүгү совет кижилерниң, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваже угланган. Бөгүн Кремльдиң Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съезди ажыттынар. Совет коммунистерниң дээди шуулганы бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болур. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың планнарын боттандырар талазы-биле партияның болгаш чоннуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының база эрес-шудургу демиселиниң түңнелдерин ол үндүрүп, коммунистиг тургузуушкунунуң, партияның даштыкы политиказының [illegible] сорулгаларын тодарадыр. Партияның төп органнарын соңгур.

Партияның XXV съездизиниң соонда эрткен үе совет ниитилелдиң амыдыралынга СЭКП-ниң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң улам ыңай өскүлдезин-биле, оон делегейге [illegible] [illegible]

[illegible]

Бистиң чуртувустуң делегейге ат-алдары өскен. Партияның XXIV болгаш XXV съездилеринге [illegible] ленинчи даштыкы политиказының угланыышкынын СЭКП Төп Комитеди-биле Совет [illegible]

[illegible]

[illegible] рын байдалдарында тайбың хандырып келгени — СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң шуут бодунуң чорудуп келгени хөй талалыг аажок улуг ажыл-чорудулгазының түңнели-дир.

СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, Төп Комитеттиң, эш Леонид Ильич Брежнев баштаан оон Политбюрозунуң үре-түңнелдиг практиктиг ажыл-чорудулгазын, бүгү совет кижилер-биле бир демей, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары база долузу-биле, чаңгыс эптиг чүүлдүгзүнүп болгаш идиг-биле деткип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Тываның область партия организациязы идея болгаш организакчы талазы-биле улам быжыккан. Ленинчи ТК-ның долгандыр сырый каттышкан, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң нарын сорулгаларын шиитпирлээр [illegible] [illegible] ужурлуг [illegible]. Массалар-биле харылзаазын ол улам быжыглаан, республиканың амыдыралынга бодунуң организакчы ролюн бедиткен.

Область партия организациязының бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазын партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, оңгу беш чылдың планнарын боттандырарынче чайгылыш чок угландырып келген. «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай ком[illegible] хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге программа документ болу берген.

[illegible]

[illegible] экономиказы болгаш культуразы улам ыңай бүгү талалыг хөгжээн.

Оңгу беш чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли тоску беш чылдаазы-биле деңнээрге 28 хуу көвүдээн. 119,5 миллион рубльдиң продукциязын тоску беш чылдаазындан хөй кылдыр бүдүрген. Үлетпүрде кол бүдүрүлге фондуларны 72,2 хуу улгаткан.

Капитал тудуг дыка калбарган. Беш чыл дургузунда капитал салыышкыннарын тоску беш чылдаазындан 30 хуу хөй кылдыр шиңгээдип алган. Мурнундаазы беш чылдаазындан 34 хуу хөй кол фондуларны ажыглаалга киирген. Тудуг индустриязының баазазын болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле улуг эвес ажылдар кылдынган. Ол сорулгаларга 30 миллион хире рубльди чарыгдаан. Тудуг тускай бүдүрүлгелер, чыып эптээр демир-бетонну бүдүрер күштер өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 10 хуу бедээн.

Элээн хөй улуг тудугларны ажыглаалга киирген. [illegible]

[illegible]

болгаш клубтарны ажыглаалга киирген.

Ниити ажыглалдың транспорту-биле чүък сөөртүүшкүнүнүң хемчээли 30,4 хуу көвүдээн. Хем флодун күчүлүг теплоходтар-биле четчелээн. Пассажирлерге эң-не эптиг Л-410 деп самолётту республиканың агаар оруктарында шиңгээдип эгелээн, ЯК-40 самолётту калбаа-биле ажыглап турар.

Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы быжыккан. Беш чыл планының бүгү чылдарының дургузунда агаар-бойдустуң кедергей таарымча чок байдалдары турган-даа болза, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезинде чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Ол адырның продукциязының ниити хемчээли 1980 чылда 1975 чылдаазы-биле деңнээрге 4,4 хуу улгаткан.

Партияның бүгү политиказының кол сорулганы шиитпирлээринче — совет кижилерниң амыдыралынга эки байдалдарны тургузарынче угланган. «Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкынның кол сорулга кылдыр санаары ажыттынганы эң-не партийжи ёзу-биле көргени ол болур» деп СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Тоску беш чыл планының чылдарында чоннуң кижи бүрүзүнге онаашкан акша орулгалары 21,6 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири 11 хуу өскен.

Барааннарны үүрмектеп садыглаарының беш чыл планын ажыр күүсеткенгеш, 1975 чылдаазынга деңнээрге эрткен чылын чонга 53,5 миллион рубльдиң барааннарын хөй кылдыр садыглаан. Аъш-чемниң кол продуктуларын чоннуң ажыглаары көвүдээн, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанар-биле ажылчы чоннарның хандырарының деңнели бедээн.

(Уланчызы 2-ги арынында).

[illegible] чураан плакады.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯ — ЧОННУҢ КҮЧҮ-КҮЖҮ

ТЫВАНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ РАПОРТУ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлептиг уткуур дээш республиканың ажыл-ишчилери шалыпчы күш-ажылчы ээлчегге шуурушкуп ажылдаан. Ол төөгүлүг болуушкунга алдар кылдыр соглаан сөстүң дараазында көргүзүглер-биле бадыткаан:

Үлетпүр продукциязын пландан ажыр 249 муң рубльге, ооң иштинде электри энергиязын 120 муң киловатт-шакты, сорттуг даг-дүгүн 100 тонназы, 200 тонна далганы, 2 муң рубльге дааранылга кылымгаларын сайгарары көрдүнген. Херек кырында продукция 250 муң рубльге сайгартынган, азы хүлээлгени 100,4 хуу күүсеткен, 1 миллион киловатт-шак электри энергиязын сайгарган, ол дээрге 8,3 катап хөй, сорттуг даг-дүгүн 100 тонназы, далганы — 200 тонназы, дааранылга кылымгаларын 29 муң рубльге сайгарганы — хүлээлгеден 14,5 катап хөй;

Күрүнеге эът садарын квартал 30 муң центнер хемчээлге, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге сүттүг болгаш чуурагаларны 11-12 хуу бедидерин көрген. Херек кырында январьда болгаш февральдың чээрби хонуунда 31,7 муң центнер эът — хүлээлгезин 105,8 хуу кылдыр, 29,6 муң центнер сүттү — 14 хууну хөйнү, 2228 муң борбак чуурганы — 13,9 хууну хөйнү хүлээлгеден ажыр күүсеткен;

Нийти шолу 10 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга киирер дээн болза, херек кырында 11,8 муң дөрбелчин метрни киирген;

чонга 350 муң рубльдиң бараанын пландап ажыр садарын хүлээнген турган болза, ону херек кырында 402 муң рубль кылдыр азы 114,9 хуу күүсеткен.

ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

Улус өөредилгезин улам ынай быжыглап база сайзырангайлаан. Амгы үеде бистиң школаларда, профтехучилищелерде, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде барык-ла 74 муң кижи өөренип турар. Башкылар коллективтериниң хөй кезии өөреникчилерниң болгаш студентилерниң өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге эки түңнелдерни чедип ап келген. Онгу беш чылда дээди, ортумак өөредилге черлеринге 14 муң ажыг ажылчыннарны болгаш специалистерни белеткээн.

Эртем албан черлериниң четкилери чыл бүрүде калбарып турар. ТДЛТЭШИ, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Сибирь салбырының экономиктиг болгаш геология лабораториялары, Сибирьниң көдээ ажыл-агый эртем-шинчилел институдунуң сектору, Сибирьниң гидротехниканың болгаш мелиорацияның эртем-шинчилел институдунуң дуржулга-мелиоративтиг станциязы, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң национал школаларының эртем-шинчилел институдунуң лабораториязы амгы үеде республикада хөй-хөй чугула айтырыглар талазы-биле эртем ажылдарын чорудуп турар.

Ажылчы чоннарның бүгү талалыг сайзыралынга культура болгаш уран чүүл албан черлери улуг рольду ойнап турар. Оларның материал-техниктиг баазазы чыл бүрүде быжыгып, мергежилдиг специалистер саны өскен.

Ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи бедээн. 75 бүдүрүлгелер болгаш организациялар, 388 цехтер, участоктар, фермалар, бригадалар болгаш звенолар, беш муң хире ажылчынар онгу беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Улус ажыл-агыйының болгаш культураның 275 мурнакчылары күш-ажылчы бедик чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң ордеиннери болгаш медальдары-биле шаңнаттырган, дыка хөйүнге Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тывыскан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаан.

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер база онгу беш чылдың чедиишкинниг дооза дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга 1980 чылда бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Мөңгүн-Тайга район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Онгу беш чылда чедип алган чедиишкиннери дээш Кызыл хоорай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бии-Хем Мөңгүн-Тайга районнары, Мөңгүн-Тайганың «Малчын», Кызыл районунуң «Сукпак» совхозтары, Кызылдың дааранылга фабриказының, «Тыва тудуг» трестиниң дугаары 48 тудуг эргелелиниң коллективтери, Тываның авиабудурулгезин, Кызылдың аъш-чем садыын, Тыва коммуэнергону онгу беш чылдың соолгу чылында социалистиг чарыштың тиилекчилери деп СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому санаан.

Бүдүрүлгениң хөй-хөй мурнакчылары социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Олардан: хойжулар И. П. Сафонов, О. С. Ананды, саанчылар Т. Д. Кара-Сал, Е. Д. Монгуш, бызаа азаакчызы З. С. Үзүйген, инек кадарчызы Г. Т. Сурункин, чолаачылар А. Д. Бо..., Б. Н. Шеховцев, тудугжулар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григорович, Ш. С. Күжүгет, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының дериишкин машинизи, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады У. Т. Монгуш болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин республиканың хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле таныжыптар. Ол документилерни чугаалажып турар үеде 120 муң ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер киржип, олар 540 ажыг саналды киирген.

Бистиң республиканың экономиказы болгаш социал хөгжүлдезиниң улам бурунгаар-лааның онгу беш чылдың түңнелдери херечилеп турар, а ол чедиишкиннер моон сонгаарғы чылдарда улам нарын болгаш улуг хемчээлдиг сорулгаларны шиитпирлээр арганы бээр.

Бүгү чурттаазында ышкаш бистиң республиканың ажылчы чоннары партияның болгаш чурттуң амыдыралында эң чугула болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, он бирги беш чылче кирип, күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чогаалыкчы энтузиазымы чоруун, күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик идепкейин көргүзүп келген.

Чаа беш чылдың бирги чылының эрткен айларында үлетпүр ажылдакчылары чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Олар январьда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын ажыр күүсеткен. Хөй-хөй коллективтер, он-он ажылчыннар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айларның планнарын күүседир деп сөзүн ылдарлыы-биле ээлээннер.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилери бирги кварталда күрүнеге эът садарының, ийи айлар-да сүт болгаш чуурга садарының планын февраль 20-ге чедир күүседипкеннер.

Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары съезд мурнунуң чарыжынга чедиишкиннерни чедип алганнар.

Хүннүң чугула сорулгаларын-даа, экономика болгаш культураның хөгжүлдезиниң перспективазының планнарын-даа боттандырарынга республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының мурнунда харысаалгалыг болгаш нарын улуг сорулгалар туруп турар. Бо дугайын партияның XVIII областъ конференциязынга тодараткан.

Бо чылдың баштайгы айларында күрүне планнарының түңнелдери хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерниң ажылында четпестер ам-даа чөөш эвес дээрзин көргүскен. Январьда чеди бүдүрүлге продукция сайгарар планын күүсетпээн. Оларның аразында эът-сөөктен далган кылыр завод, пиво, алгы болгаш Шагаан-Арыгның саржаг заводтары, Балгазынның ыяш ажыл-агыйы болгаш Чадаананың амыдырал хандырылга комбинады бар. Алды бүдүрүлге үлетпүр продукциязын бүдүрер планын күүсетпээн. Тудугжулар дыка хожудап-вышаан. Олар күрүнениң 4 млн. рубль капитал салыышкынын чедир шиңгээдип албаан.

Тожу, Бай-Тайга районнарының совхозтары бо чылдың январьда эът бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелинден эвээжеткен. Бай-Тайга, Тожу, Бии-Хем, Кызыл районнарының совхозтары бо чылдың январь 16-да байдал-биле алырга сүт саалдазын база кудулаткан. Январьда Тожу, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарга мыйыстыг бода малдың база хой, өшкүнүң өлүп, хорааны көвүдээн.

Он бирги беш чылдың кол сорулгазы болза, улус ажыл-агыйның турум, шапкын хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге болгаш хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче экономиканы шилчидеринге, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн эң чөп ажыглааарынга, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү талалыг камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, улустуң чаагай байдалының өзүлдезин улам ынай хандырары болур дээрзин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде онзалап демдеглээн. Оларны чүгле дең-дески, күжениишкинниг ажылдап тургаш чедиишкинниг күүседир апаар.

Бүдүрүлге бүрүзүнге, организация бүрүзүнге бүдүрүлгениң кол фондуларын улам долу ажыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база продукцияның шынарын бедидериниң талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Капитал тудугну организастаарының шынарын экижидер, индустриязының база тудуг материалдар үлетпүрүнүң күчүзүн улгаттырар, доозулбаан тудугларның хемчээлин кызырар, объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга киирер талазы-биле хөй ажылдаар апаар.

Улус ажыл-агыйынга чүък сөөртүлгезиниң хереглелин хандырар, бо ажыл-херекке иштики курлавырларны чөп ажыглаар талазы-биле транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтериниң мурнунда харысаалгалыг, улуг сорулгалар туруп турар. Чонну хандырарын экижидери, ооң культуразын бедидери садыг, коммунал-амыдырал хандырылга ажылдакчыларындан негеттинип турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин дең-дески хөгжүдериниң болгаш ажыктыын бедидериниң айтырыглары партия база совет органнарының чугула сагыш салыр чүүлү болур. Бүгү совхозтарга малдың баш санының, ооң продуктулуунуң өзүлдезин хандырары, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири эргежок чугула. Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн, чер ажылының культуразын бедидер, малдың чем баазазын бүгү талалыг калбартыр, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаарын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр херек.

Бөгүнгү сорулгаларже эң улуг кичээнгейни салыр херек. Ол дээрге мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорудары, торуттүнген чаш малды бүрүн камгалап алыры, кышкы үеде малдың продуктулуун бедидери болур-дур. Комбайннарны, тракторларны, өске-даа техниканы чогуур өйүнде, шынарлыг септеп доозар, эң чоокку үеле үрезиннерни бүрүн белеткээр, оларны эң бедик кондицияга чедир ажылдап кылыр херек.

Ол-даа база өске-даа практиктиг сорулгаларны чедиишкинниг боттандырары чаа беш чылдың бирги чылында көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бедик көргүзүглерни чедип алырының үндезини болур.

Улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга камналга чурумун күштелдирер, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын, оларның иштинде болгаш энергияны хумагалыг база чөп ажыглаар талазы-биле шиитпирлиг демиселди чорудары, бүдүрүлге, совхоз база организация бүрүзүнге чыдырыглаарын узуткаарының, харысаалга чок болгаш тоткаглыг чоруу чайладырының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң күрүне планнарының болгаш алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының доктаамал контролюнга тургустунар ужурлуг.

Республикада шиитпирлеп турар айтырыгларның хемчээлиниң улгатканы база нарыны, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгалары идеологтуг ажылдың ажыктыын бүгү талалыг бедидерин негеп турар. Кижи бүрүзүн бедик идейлиг чорукка, бүдүштүг ажылдаарының шынарынга, күш-ажылды, социалистиг өнчүнү коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери эргежок чугула. Совет хоойлуларны, хөй-ниитиниң корум-чурумун база күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр фактыларга удур шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Идеология ажылы ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидерин хандырар ужурлуг.

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикавыс хайныышкынныг, күжениишкинниг ажылдың байдалы-биле чурттап турар. Мурнувуста күжениишкинниг күш-ажылдың чылы, улуг болгаш солун ажыл-херектер туруп турар. Төрээн Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизинге тодарадыр коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг планнарын күүселдиринге чедиишкиннерниң үндезини — коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның дээрниг күжениишкиннеринде болур.

Тываның хөгжүлдезиниң базымнарын көргүскен «Съездиден съезд чедир» деп фоточуруктарны моон адаанда парладывыс. Сонуургап көрүңер.

Делегаттарга сөс

ИДЕГЕЛДИ ШЫНЗЫДАР ДЭЭШ

Бо хүннерде бистиң чурттуң хөй миллион ажылчы чоннарының болгаш коммунистериниң кичээнгейи Москваже, Съездилер ордузунче угланган. Аваа бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың ээлчеглиг XXVI съездизи бодунуң ажылын бөгүн эгелээр.

Партияның съезд бүрүзү чурттуң политиктиг амыдыралынга эң-не улуг болгаш төөгүлүг болуушкун. Чогумна ооң журундан арыглал фабриказының коллективи съездиге алдар болдурган социалистиг чарышка эңне идепкейлиг-биле киржип, мурнуку чылдардан артык күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Чүгле январь айда асбесчилер 8500 тонна даг-дүгү арыглап, бүдүрер турган, ону 8530 тонна чедирип, сайгарарының даалгазын база ажыр күүсеткен.

Ол ышкаш мээң ажылдап турарым бирги ээлчег база-ла социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорууп, январь айда барааныг продукция бүдүрер даалганы 103,8 хуу, даг-дүгү арыглаарын — 100,7 хуу боттандырган.

Бистиң даг-дүкчүлеривис СЭКП-ниң XXVI съездизинге белек кылдыр ийи ай даалгазындан ажыр 100 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээр дээн сөзүнге ээ болганнар. Чыл төнчүзүнге чедир 115,8 муң тонна бедик сорттуг даг-дүгү бүдүрер планывысты фабриканың бүгү коллективи ыяап-ла ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты үргүлчүлеп турар.

У. МОНГУШ.
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады.

КАШ ДАКПЫР КҮШ-БИЛЕ

Ленинчи комсомолдуң хүрээлелинге мугур он чыл болгаш, 1958 чылда Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирдим. Ынчан чээрби алды харлыг чолаачы оол, бөгүн келгеш, Совет Эвилелиниң коммунистериниң эң улуг чыыжынга киржир мен деп бодавааан-даа мен. Төрээн партиямның болгаш чонумнуң ол хире улуг идегел көргүскенинге четтиргенимни илереттим. Ону ажыл-ижим-биле бадыткаар мен.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасказыткан бедиткен хүлээлгени алган. Ук хүлээлге багай эвес күүсеттинген. Ол дугайын съездиге, ында келген делегаттарга чоргаар илеткеп боор мен. Чүге дээрге мээң удуртуп турар совхозум он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында күрүнеге 180 тонна эът садар тургаш, февральдың 23-ке чедир 198,7 тонназы саткан. А сүт садарының ийи ай планы 102 хуу күүсеттинген. Төрүүр хойнуң хөй кезии төрээн, чаш төлү меңдии. Часкы хову ажылдарынга белеткел база эки.

Съездиниң ажылы бедик харысаалгалыг болгаш бачым болур. Ынчалза-даа мээң совхозумнуң, мени партияның XXVI съездизиниң делегады кылдыр чорудкан Тываның бүгү ажыл-ишчилери бо хүннерде база каш дакпыр күш-биле ажылдап турар дээрзин манаа миннири өөрүнчүг-дүр.

Н. ГОНЧАРЮК.
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору.

КЫЗЫЛ ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Чоннуң калбак херэглелин хандырары — бистиң үлетпүрүвүстүң бир эң чугула сорулгазы дээрзин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан. Бо сорулганы күүседиринге Кызылдың дааранылга фабриказының коллективи үлүүн база киирер. Эки түңнелдерни чедип ап, продукцияның шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты дээштиг организастап шыдаарын онгу беш чылдың түңнелдери көргүскен. Ол дугайын бүдүрүлге көргүзүглери бадыткап турар.

Коллектив онгу беш чылда пландан ажыр 383 муң рубльдиң нийти продукциязын бүдүрүп, планын 105,9 хуу, 377 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, ооң планын 102 хуу күүсеткен. А эрткен чылын фабрика база улуг күжениишкин-биле ажылдаан болгаш продукцияны бүдүрер база сайгарар планын күүсеткен. Орулга киирип алырының планын база күүсеткен. Продукцияның 95,3 хуузун бирги сортка бүдүрген.

Ол чедиишкиннерни чедип алырынга хоочун мастерлер коммунист Н. С. Макарованың, В. Г. Шевченконуң, Н. М. Донскойнуң, М. Е. Потылицинаның удурткан цехтериниң киирген үлүү улуг. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп, бүдүрүлгеге боттарының авангардчы ролюн көргүскен. Олардан сураглыг дааранычы Р. Д. Сумба ам 1984 чылдың, хоочуннар О. Д. Монгуш, О. С. Хүрең 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Ниитизи-биле 15 мурнакчылар «1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Беш чылдың ол мурнакчыларының күш-ажылы коллективти республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунга киирген. 1980 чылдың түңнелдери-биле фабрика СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Керээлиг бригада аргазы-биле ажылдаарын нептереткениниң түңнелинде күш-ажыл таарымчалыг организастаттынган, ооң кежигүннериниң сагылга-чуруму быжыккан, продукцияның шынары экижээн. Эрткен чылын ындыг арга-биле ажылдаарынче 225 кижини хаара тудкан. Коллективтиң дирекциязы, партия организациязы бригадаларның чөвүлелдерин тургузуп, бригадирлерни шилип алырынче кичээнгейин салган. Олар бриганың иштинге ажылды шиитпирлеп, санал-оналдарны кичээнгейге ап турар. Кадрларның мергежилин бедидер талазы-биле ажыл бисте ам-даа чогуур деңнелге тургустунмаан. Бо чылын чамдык ажылдарны чорудары планнаттынган. Ылангыя мергежил бедидер талазы-биле бөлүктерни ам организастаан, оларның чоорту бүдүрүлге-техниктиг курстарга белеткээри көрдүнген. Чаа хүлээп алган өөреникчилерни хоочуннар дагдынып ап, оларны кеэрэ өзүүр быжыглап турар.

Бисте ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй. Ажыл шагындан озалдаар, норма күүсетпес, чамдык чылдагаан-нардан дериишкиннерниң анаа турар чоруу, ажыл шагының чидириглери ам-даа бар. Ол-даа база өске-даа четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп турар бис.

Партияның ээлчеглиг съездизи ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 2 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар, 30 дааранычы-мотористер бирги кварталдың планын ол үеге чедир күүседирин хүлээнген турган. Хүлээлгевис күүсеттинген. Ол болза съездиге бистиң белээвис.

В. БРЮХАНОВА.
Кызылдың дааранылга фабриказында партия организациязының секретары.

ПАРТИЯ БИСТИҢ ЧҮРЭЭВИСТЕ

Эртенниң-не школага янзы бүрү аажы-чаңныг, характерлиг, сонуургалдыг орус, тыва, бурят, хакас нацияларның дөртен бир бирги класстылар мени уткуп алыр. Олар сентябрьның бирде колдуунда-ла номчуп, бижип билбес турган. А ам үжүглелди хостуг номчуп, бодалгаларны бодап, билиглериниң делегейинче бүзүрелдиг базып орар. Оларның кижи бүрүзү партияның XXVI съездизиниң дугайын билир. Өөреникчи бүрүзүнүң портфелинде даштында кызыл сылдыс чураан кыдыраашы бар. Ында «Съездиге белээм» деп бижээн. Кыдыраашты ажыдыптарга бичии карманчыгаштарны арын бүрүзүнде эртемнер аайы-биле чараштыр хырбалаан. Эртем бүрүзүнге алган «5» демдээн бичии сылдысчыгаштың ортузунга чураш ол карманчыгашка суп аар. А ол кызыл сылдысчыгаштар ортузунда чуруттунган бештер бистиң клазывыстың өөреникчилериниң партийжи съездиге белээ. Кижилерниң төрээн партиязынга, Төрээн чуртунга бердингени, ынакшылы оон эгелээр. Өөреникчилерге нарын политиктиг болуушкуннарның бөдүүн сөстер-биле билиндирип, тайылбырлаар дээрзин башкы бүрүзү билир.

СЭКП-ниң XXVI съездизи өөреникчилерниң болгаш башкыларның кичээнгейиниң төвүнге турар. Чүге дээрге бистиң бурунгаар хөгжүлдевис, амыдырал-чурттаалгавыс, бичии чаштарның аас-кежии партияның холунда. Ол бисти бурунгаар коммунистиг келир үеже бүзүрелдиг баштап аппар чорууру.

М. ЧАРАШ-ООЛ.
улус чырыдыышкынының тергиини, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Кызылдың № 15 школазының башкызы.

КОММУНИЗМЧЕ БИСТИ АППАР ЧОР

ПАРТИЯНЫҢ ХООЧУННАРЫ ЧУГААЛАП ТУР

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ДЕМИСЕЖИР

Владимир Ильичиниң чагыгларын амыдыралга хажык чокка канчаар боттандырып келгени база боттандырып турары, бистиң Төрээн чуртувустуң социалистиг хөгжүлдезиниң үе-чада бүрүзү хоочун салгалдың коммунистери бистерге көнчүг тодаргай көскү. Шаанда эң хожуданган хөгжүлделиг чораан Тывавыстың, космосче ужутканы ышкаш, бедикче дүрген шураашкынын кылып, чечектелип сайзыраан база-ла партияның ленинчи национал политиказын бодараткаының ачызы-дыр.

Кажан-кезээдегезин дег, партияның амгы чаа шуулганынга эрткен беш чылда кылдынган бүгү-ле үүле-херектерни түңнеп-шиишаан, чурттуң болгаш партияның мурнунга өндүр улуг чаа сорулгаларны салыр. Салдынар сорулганың хемчээли кайгамчык улуг. Ол бүгү коммунист бүрүзүнден, ажыл-ишчи бүрүзүнден эң бедик харыысалганы, организастыг чорукту, инициативаны негээр. Ынчангаш олар он бирги беш чылда база-ла «Ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар база демисежир!» деп лозуң-биле күженишкиннерин каттыштырган, улам шалыпкын ажылдаарынга долу шиитпирлиглер.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
1923 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

ЧЫРЫП ТУРАР

— Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага ажыттынар СЭКП-ниң XXVI съездизи бистиң Коммунистиг партиявыстың, бүгү совет улустуң амыдыралынга кайгамчык улуг төөгүлүг болуушкун.

Назылап кырыгыже чедир партияның съездилерин хөй удаа үткадым мен. Оларның бирээзи—партияның X съездизи сагыжымдан уттундурбас. Оон делегаттары эрлерниң совет эрге-чагыргага удур үймээнин чылча-шавар дээш съездиниң хуралдаар залындан шууй-ла Кронштадче аъттанып турганнар...

РКП(б)-ниң X съездизиниң соонда тыва коммунист-эштерим-биле кады оон капиталистиг эвес оруктап социализмче хөгжүлдезиниң оруунга, оон соонда акы-дуңма совет улустарның найыралдыг улуг өг-бүлезинге Тываның каттыжып киргениниң соонда аныяк республиканың социалистиг чаартылгаларынга үлүүмнү киириштирип келдим. Ылангыя быдаргай кошкун амыдыралдыг чораан араттарны коллективтиг улуг ажыл-агыйларже шилчидер үезинде республиканың партия организациязы аажок улуг, шудургу ажылды чорудукан. Аңаа база-ла бистер коммунистер боттарывыстың үлүүвүстү киирген бис. Ам бо хүннерде олар-биле кады СЭКП-ниң XXVI съездизин уткуп турарым дыка-ла чоргааранчыг-дыр. Чүвени билир апарган үемден бээр партияның съездилерин моон-биле он алдыгы удаа уткуп турарым бо.

Бо хүннерде бүгү-ле сагыш-сеткилим съездиниң делегаттары-биле кады партияның эрткен оруунче тодаргай көрүп, харын-даа партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин бадылаарын бүрүн чүүлдүгзүнүп, деткип турар мен.

М. ПАХОМОВ,
1928 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

ПАРТИЯНЫҢ КҮЗЕЛ-СОРУУ-БИЛЕ

Дайын шөлүнге кадыг-дошкун тулчуушкуннар эгелээр мурнуу чарынында кезектиң, азы полктуң, взводтуң партия организациялары коммунистерни ылап-ла чыый каапкан. Олар аңаа чүве чугаалааш: «Тулчуушкунче кирип тура, төрээн чуртувуска, партиявыска дангырагалаарывыс болза, дайзынны тиилээр дээш демиселге амы-тынывысты харамнанмас бис, бүгү мага-бодувусту, күжүвүстү, ханывыстың дамды бүрүзүн бистиң тонувустуң аас-кежии дээш, Төрээн чуртувус дээш бээр бис...» дээн бо-ла дыңналыр боор чүве. Бистиң тыва аки турачылар отрядынга база-ла ындыг турган. Чүс-чүс муң коммунистер партияның кыйгырыын ёзугаар ындыг дангырак-биле миллион-миллион дайынчыларны сорук кирип чораан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга өндүр улуг тиилелгени каннаан-нар. Ол дээрге бистиң партиявыстың тура-соруу-дур.

Эрткен дайынның өрт-калавының болгаш үрегдээшкиннерининң, хоозурадыышкыннарының, ооң кижилерге таварыштырган өлүм-чидимининң, ажыг-шүжүүнүң аар-берге үүргезин чүктеп эрттирген совет кижилер, бистер, партиявыстың дайынга удур тайбың политиказын бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп деткип турар бис.

Амгы үеде АКШ-тың хардаачылары баштаан ээзэргек каргыс идегеттер дайын одун кыпсырын оралдажып, боо-чепсекти эндере бүдүрүп турда, оларның ол чүткүлүнге ойтур шавышкынны бербишаан, бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXIV—XXV съездилеринге ажылдап кылган Тайбың программазын чайгылыш чокка боттандырып келгенин болгаш өртемчейде тайбынга ынак күштерниң идегели болгаш демисели-биле ол программа эң сырый холбаалыг дээрзин эки билир бис. Партияның чаа шуулганынга бүгү делегейге тайбың база улустар аразынга быжыг найырал дугайында состер база катап күштүг-биле чаңгыланыр.

М. БАЙЫСКЛАН,
1932 чылдан СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

ЧЕТТИРДИВИС

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргениниң соонда, ажык черниң эрте-бурунгу [illegible] чаартылгалар болгулаан, [illegible] [illegible]. [illegible] чаагай амыдырал [illegible] тургустунуп турар. Бо бүгү магалыг чүүлдер Коммунистиг партияның, Совет чазаңның чаагай амыдыралының дугайында хүн бүрү кайгамчык салымыышкынының херек кырында боттуг түңнели-дир.

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйы СЭКП-ниң XXV съездизинден бээр эрткен үеде бодунуң хөгжүлдезинге бүрүн-гаар херин базымнарны кылган. Ооң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ону мындыг сан-фактылардан көрүп болур. 1976—1980 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйынга капитал салымышкыннарының хемчээли 85,7 хуу өскен. Совхозтарның кол бүдүрүлге фондулары 42 хуу улгаткан. Күш-ажылдың электри-биле хандыртынганы 1,4 катап, совхозтарның энергетиктиг күчүлери 1,3 катап өскен. Өнгү беш чылда Тываның совхозтары 2 муң хире тракторну, 700 тараа комбайнын, 3,7 муң автомобильди алган.

Алдан-маадырларның чуртунга коллективтиг ажыл-агый — Калинин аттыг колхоз 1946 чылда тургустунган. Ын-[illegible] [illegible] [illegible] мал, [illegible]. [illegible]. [illegible] «Алдан-Маадыр» [illegible] [illegible] 6 млн ажыг рубль болуп турар. Совхозта янзы-бүрү машиналар 44, тракторлар—48, тараа, силос комбайннары—22. Бүгү чүзүн малы ам барык-ла 30 муң чедип турар.

Үстүнде чижекте көргүскен саннар Тываның көдээ ажыл-агыйында шапкын хөгжүлдениң, көдээ ишчилерниң чаагай амыдыралының көзүлдүүшкүнүнүң тодаргай херечизи-дир.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң бүдүрген үүле-херектерин партия болгаш чазак кайы хире бедик үнелеп турарынга мээң хуумда амыдыралымның чижээ безин тодаргай херечи болуп турар. Алдан маадырларның чуртунга колхоз тургустунары билек-ле аңаа киргеш, төрээн черимниң чаартырынга, чечектелиг чаагай амыдыралды тургузарынга бодумнуң үлүг-хуумну шыдаар шаам-биле киирип келдим. Шаанда түреңги амыдыралдыг чораан мен ам кижилер Совет эрге-чагырганың чылдарында ат-алдарлыг, сураглыг кижилер апарган. Ниитиниң малын өстүрер дээш үндүрүп келген мээң күш-ажылымны Төрээн чурт бедик-биле үнелээн: мени Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскаш, Ленин орден болгаш «Калдыр болгаш Маска» Алдын медаль-биле шаңнаан. Советтер чуртунда ажылчын кижиниң ажыл-ижин ол хире бедик үнелеп турар-дыр.

Бо бүгүнү мен СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде чугаалап тур мен. Чүге дээрге коммунистерниң улуг шуулганының ажыттынар хүнүн таварыштыр Коммунистиг партияга, Совет чазакка аас-кежиктиг чаагай амыдырал, кайгамчык улуг чаартылгалар, ажыл-ишчилер дугайында ада сагыш салымышкыны дээш өөрүп четтирдим деп, чүректиң ханызындан чугаалаары мээң күзенчим-дир.

Бүгү чурттуң [illegible] [illegible] [illegible]ы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи бөгүн ажыттынар. Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның улуг шуулганын төлептиг белек-биле уткуур дээш, улуг [illegible] күженишкиннер ажылдаан. Амгы үеде совхозта мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Малдың улуг боду мээң болгаш төрүттүнген чаш төлү бүрүн дорутуп турар. Хойжулап малдың чаш төлүн мени камгалап алган, оларның дыка хөйү төрүүр 100 хойга оңаашкыр хураган алыр хүлээлгелерин күүседипкен. Саанчылар база багай эвес ажылдаан. Инектен саан алыр сүт эрткен чылдың ол үезинден кудулаваан.

Мен ам Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында аныяктарның дагдыныкчызы болуп, мурнуку хевээр хойжулап тур мен. Бригаданың хойжулары съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин шупту эки күүседип турар. Хойлан-на хураганы мени камгалап алыр [illegible] салдынган. Амдызында ол чедиишкиннин күүсеттиниш тур. Мен бодум база төрүттүнген хураганнарны мени доруктуруп тур мен.

СЭКП ТК-ның партия съездизинге киирип турары «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилели бистиң Төрээн чуртувустуң он бирги беш чылда хөгжүлдезиниң кайгамчык улуг перспективаларын ажыдып турар. Ол өндүр улуг сорулгалар бистиң кижи бүрүвүстү чаагай ажыл-херектерже улам-на сорук киирип турар-дыр. Ынчангаш улуг шуулганның үндүрген шиитпирлери бүрүнү-биле амыдыралга боттаныр апаар. Чүге дээрге партияның пландары — чоннуң пландары.

Бо бүгү дээш партияга болгаш чазакка бөгүн чаңгыс сес-биле: «Четтирдим!» деп чугаалап турар бис.

О. ДАЖЫ-НАМЧАЛ,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ӨГ-БҮЛЕВИСТИҢ ХАРЫЫЗЫ.

Бистиң чуртувуста кижилерниң ажылдап, чурттаарынга, урут-дарыын азырап өстүрерин-ге таарымчалыг бүгү-ле байдалдар тургустунган. Ону бистиң өг-бүлевистиң амыдыралындан безин көрүп болур.

Өөм ээзи Ы. Д. Эрендей-биле «Мөрен» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжулары болуп ажылдааш, ам 10 чылдың бурунгуу кирдивис. Ол үениң дургузунда совхозувус малын өстүрүп, багай эвес көргүзүглерлиг ажылдап келдивис. Хойдан хураган камгалап алыр талазы-биле көргүзүүвүс чыл санында бедип турар. Чижээ, эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга оңаашты 95 хураганны камгалап алган бис. А бо чылын күш-ажылчы көргүзүүвүстү бедидип, 100 баштан 102 хураган алырын хүлээдивис. Сөзүвүстү ээлээр бис.

Өг-бүлевис ишти хой, уруглары-вывыс он үш. Хой уругларны өстүрүп, кижизиткени дээш Маадыр-ие аттын мени тывыскан. Бистиң чуртувуста хөй уругларлыг өг-бүлелерже кичээнгей улуг. Нам, чазаавыстың хүн бүрү ада сагыш салымыышкынының ачызында өг-бүлевистиң амыдырал-чурттал-газы эки, уругларывыстың улуглары өзүп-доругуп, эртем-билиглиг кижилер болганнар, а оон бичиилери школада. Уругларывыс чолаачы, башкы, мал эмчизи, даараныкчы, механизатор мергежилдерни чедип алган, Тываның ол-бо булуңнарында төлептиг ажылдап, чурттап чоруурлар. Уругларывыстың бичелери—дөрт школада. Оларның улуу бо чылын ортумак школаны доозар. А хеймери белеткел клазында кирген.

Төрээн партиявыстың улуг шуулганының бүдүүзүнде ажыл-ишти, амыдырал-чурттал-ганы шүглүнүп көрүп тура, нам, чазаавыска хамаарыштыр пениц чымчак сеткилимден өөрүп четтиришкинимни, чоргааралдыг сөстерин чугаалаксаазы келир-дир. Чүге дээрге ооң ачызында бөлүүм хойжу өг-бүле бистиң амыдыралывыстың деңнели бедик, уругларывыс эртем-билигни чедип ап, сагыш дег амыр өзүп, доругуп турарлар. [illegible] кижилер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-Төрээн чуртувустуң улам шыпаргы сайзырап чечектелерин дээш улам кызымак ажылдаары.

С. ЭРЕНДЕЙ,
Маадыр-ие.

Эрзин район.

ЭКИНИҢ ЭГЕЛЕКЧИЗИ

Коммунистер дээрге боттарынга кандыг-бир артык эрге дээш партияга кирип турар кижилер эвес, харын ниитилелдиң хэрэз дээш кезээде мурнуку одуругга, эң берге, харысалгаалыг участокка туржур дээш күзел-чүткүл-биле партияга кирип турар кижилер болур дээр дугайында Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын хамы бодагылаар мен.

Шынап-ла ындыг: кандыг-даа бүдүрүлгеге, организацияга баар болза, оларда коммунистер чаа эки чүүлдерниң эгелекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары, эң берге даалгаларның күүседикчилери болуп турар. Мен үжен беш чыл дургузунда ажылчын чолаачы болуп ажылдап келгеш, барык 30 чылдың иштинде Коммунистиг партияның хүрээлеңинге бак-таап келгеш, шак ындыг коммунистерниң ажыл-херээнден хөйнү өөренип ап, үлегер-чижээн эдерип чорааш, төрээн партиявыстың ат-алдарлыынга, чаңгыс эптиг күчү-шыдалынга, удуртукчу, башкарыкчы улуг ролюнга бүрүн бүзүрээн мен.

Совет кижи бүрүзү, бирги ээлчегде коммунистер, партиявыстың съездизин кандыг белектерлиг уткуп турар бис деп бөгүн шүтдүнүп турар бис. Бо дугайты бистиң республикада өөрүнчүг чүүлдер хөй. Бистиң № 2 АТБ-ны ап көөр болза, 4 бригада, 30 ажыг чолаачылар бо чылдың ийи айларының планын күүседир дээш хүлээлгезин күүседипкен. Оларның аразында коммунистер М. Копчаков, В. Колодкин, В. Кошлев, Н. Демин, чолаачылар И. Белоколь, И. Макаров, В. Уланов, П. Тараканов дээш, съездиге уткуштур алган хүлээлгезин ажыр күүседкен өске-даа хөй чолаачылар, септекчилер бар.

Мен бодум мурнундагы ийи беш чылдарда планныг даалгаларым ажыр күүсеткилээн мен. Өнгү беш чылдың ээзэ эрте күүседкеш, ооң төнчүзүнде 1981 чылдың июльдуң үлүүнге ажылдап турдум. Съездиге уткуштур хүлээлге алгаш, 1981 чылдың ийи айларының даалгазын съезд ажыттынар хүнге чедир 150 хуу күүседир дээн сөзүмнү ээледим.

Ленинчи партиявыстың XXVI съездизиниң өндүр улуг программазын амыдыралга боттандырар дээш чонувустуң чүткүлдүг демиселиниң кезээде мурнуку одуруунга туржур, чогаадыкчы ёзу-биле бүгү күжүмнү, билиимни болгаш дуржулгамны үндүрүп тургаш, он бирги беш чылды хуусаа бетинде күүседир күзел-чүткүл-биле бо одуруглары бижип ор мен.

А. ГАЛАЙКО,
СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, № 2 АТБ-ниң чолаачызы.

СОРУЛГА УЛУГ, СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» тудугга капитал салымышкыннарының ажыктыын улам бедидип, өнгү беш чылдындан 12—15 хуу көвүдедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15—17 хуу бедидерин көрген. Ол ышкаш тудугну чогуур хуусаазында ажыглалга киирерин чедип ап, шынарын болгаш хевир-тургузуун экижидер, оларны ажыглалга киирерин дүргедедир төлээде, механизмнерни калбаа-биле ажыглаарын чедип алыр деп көрүп турар. Ылангыя шеверлел ажылдарын механизастап, дериг-херекселдерни калбаа-биле ажыглаарын айыткан. Партияның планы—чоннуң планы дээр болгай. Ынчангаш он бирги беш чылда бистиң мурнувуста сорулга улгаткан болганда материалдар болгаш дериг-херекселдер-биле хандырылга экижидерин-ге бүзүрээр бис. Чогум-на ол бүгүнүң дугайын СЭКП-ниң ам ажыттынар XXVI съездизинге чугаалашкаш, шиитпирин хүлээп алыр болгай. Чурттуң амыдыралында бо улуг болуушкунуң бүдүүзүнде бүдүрген ажыл-херекти сактып апаар. Бистиң эргелелдиң шеверлекчилери өнгү беш чылда республика найысылалында бүдүрүлгениң, чуртталга болгаш культура-амыдыралдыг, уруглар албан черлериниң, өөредилге-чырыдыышкынының дыка хөй тудугларын ажыглалга кииришкен. Оларның аразында хөгжүм-шии театры, алгы заводунуң кидис ядык кылыр цеги, чүс-чүс орунуг элээн каш уруглар садтары, Элегест-Аксының туүйбү заводу, республика найысылалының чаа микрорайоннарында хөй каът чуртталга бажыңнары, божудулга бажыңы, санэпидстанцияның корпузу, чаа школа дээш оон-даа өске чугула тудуглар бар.

Ол бүгү тудугларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григоровичиниң, аныяк коммунист В. Б. Борбак-оолдуң, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг М. В. Сафронованың, Е. С. Бизяеваның шеверлекчилер, М. Х. Аракчааның, В. В. Горбачевскийниң бызанчылар бригадаларының иденкейлиг киржип, беш чыл планын күүседиринге төлептиг үлүүн кииришкеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы белек-биле ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып, аңаа алдар кылдыр 1981 чылдың баштайгы ийи айларының планныг даалгаларын күүседиринче бистиң эргелелдиң мурнакчы бригадалары эргелелиң бүгү коллективин кыйгырган. Бо хүннерде шеверлекчилер боттарының сөзүнге ээ боор, январь айның планын шупту бригадалар чедиишкинниг күүсеткен, а Е. С. Бизяеваның шеверлекчилери 1981 чылдың баштайгы кварталының даалгазын күүседипкенин рапорттаан. Мээң удурткан бригадам он бирги беш чылдың баштайгы айында 2,8 муң рубльдиң тудуг ажылын кылыр тургаш, ону 3,8 муң чедирип, планны 135 хуу күүсеткен.

Төрээн Коммунистиг партиявыстың ээлчеглиг съездизиниң бөгүн ажыттынар хүнүнде бистер эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап, ол темпини оон-даа сөңгаар улам чыыдаарывысты шиитпирлээн бис. Ынчангаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылдың шынарын экижидер, хожудап турарлар чокка ажылдаар дээш демиселди үргүлчүлеп, он бирги беш чылдың баштайгызының планын болгаш бедик социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш улам күженишкиннинг ажылдаарывысты база катап хүлээдип турар бис.

А. ЕЛЬШОВА,
№ 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадири.

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН ДЕЛГЕЛГЕЛЕР

Совет чурттуң коммунистериниң улуг шуулганы —СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан «СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР» деп темалыг фотоделгелге бистиң республиканың хөгжүм-шии театрында ажыттынган. Ол солун делгелгеде 20 хире авторларның 100 ажыг тырттырган чуруктары кирген.

Шынап-ла ол делгелгеден Совет Тываның өнгү беш чылда шапкын хөгжүлдезин, ону чаартып турар кижилерниң ажыл-ижин, амыдырал-чурттал-газын, өөредилгезин, дыштаныышкынын көргүскен фоточуруктарны көрүп болур. Оларның аразында А. Зайцевтиң, В. Кудрявцевтиң, В. Шайфуллинниң, В. Чадамбаның, Ю. Косарьковтуң болгаш оон-даа өске авторларның тырттырган чуруктарынга аңаа келгеннер улуг үнелелди берип, ону улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.

Тыва АССР-ниң чурукчуларының «СОВЕТ ТЫВА БОЛГАШ ООҢ КИЖИЛЕРИ» деп аттыг делгелгези Тываның күрүне филармониязының бажыңында ажыттынган. Ында 32 авторларның 50 ажыг ажылдарын делгээн.

Республиканың чурукчулары ол делгелгезинге барык ийи чыл дургузунда белеткенип келгеннер. Тываның ат-алдарлыг, хөйге билдингир чурукчулары-биле кады өзүп орар талантылыг аныяктарның ажылдары база ол делгелгеде хөй-биле кирген. Чурукчулар Г. Суздальцевтиң, С. Саяның, О. Ондар-оолдуң, Ю. Десятин болгаш оларның-даа ажылдары солун.

Республика найысылалында ажыттынган ол делгелгелерни көөрүнче солуннуң номчукчуларын чалаладывыс.

БИСТИҢ КОРР.

КАЖАН-ДАА ТӨЛЕПТИГ

Коммунистиг партия аныяктарны марксистиг-ленинчи үзел-бодалга болгаш коммунистиг идеалдарга, Төрээн чуртунга бердинген, шынчы чоруктарга кижизидериниң айтырыгларын чугулалап көрүп келген. РКСМ-ниң III съездизинге В. И. Ленинниң чугаазы—комсомолдуң бүгү ажыл-чорудулгазының теориктиг программазы болган.

Комсомол—Советтер чуртунуң аныяк назыны. Ол—партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры.

Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары, бүгү совет оолдар, кыстар ышкаш, коммунистерни дөзеп, салгаан, совет чуртуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы чаңчылдарынга шынчы болуп келген, ону уламчылап, улам байыдар.

«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуулуңар!» деп лозуң-биле Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары шалыпчы ажылдап тургаш, 57 комсомолчу-аныяктар коллективи өнгү беш чылдың оңаалдазын хуусаа бетинде күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйда он муң ажыг оолдар, кыстар ажылдап турар, ооң иштинде дөрт муң ажыг кижи—мал ажылында. Эрткен чылын 180 ажыг аныяк хойжу эки көргүзүглерлиг болган. Мен бодум съездиге багай эвес көргүзүглерлиг ужураштым. Кодамда төрүүр 400 баш хой бар, хүр кыштап турар, удавас төрүүр. Төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганы доруктурар, бир баштан-на 2 кг дүктү алыр хүлээлгемни күүседир аргам бар.

Тываның комсомолчулары улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге моон соңгаар-даа идепкейлиг киржип, коммунизм тургузуушкунунуң хэрээнге төлептиг үлүүн киирип шыдаарлар.

А. БАЯНОВА,
Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты.

Эрзин район,
«Нарын» совхоз.

КОММУНИСТЕРДЕН ӨӨРЕНИП ЧОР БИС

ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕ-БИЛЕ

Коммунистиг тургузуушкунуң оруунга чугула үе-чада болур, амгы үениң эң улуг болуушкуну — СЭКП-ниң XXVI съездизи бодунуң ажылын бөгүн Кремльдиң Съездилер ордузунга эгелээр. Аңаа келир үениң өндүр улуг пландарын хүлээп ап, келир үе дээш, коммунизм дээш чугула сорулгаларны салыр.

Партияның XXVI съездизиниң ам салыр сорулгаларын чедиишкиннинг күүседиринге совет чурттуң чалыы салгалы төлептиг үлүг-хуузун киирер чугаажок. Ынчангаш бистиң республикада бир дугаар дээди өөредиле чери—Кызылдың педагогика институдунуң баштыңылары, студентилери болгаш бүгү ажылдакчылары партияның ол улуг шуулганының [illegible] чоргаарал, өөрүшкү, [illegible] ажылчы чедиишкиннерлиг, эки өөредилге, бижиг сагылга-чурум-биле уткуп турар бис.

Келир үениң чалыы салгалын өөредип, кижизидер бижиг үүле—башкының мергежилин школага өөренип тургаш-ла шилип алган мен. Школаны доозкаш, Кызылдың педагогика институдунуң педагогика факультединге үш чыл бурунгаар кирип алдым. Баштайгы чылдан эгелээш, үш дугаар курска чедир эки өөренип, институттуң болгаш факультеттиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар мен.

Амгы үеде педагогика факультединде комсомолчуларның факультет бюрозунуң секретары хүлээлгемни эки күүседир дээш өөредилгеден хостуг шактарымны комсомол ажылынга бараалгадып турар мен. Бистиң факультетте 172 комсомолчулар бар. СЭКП-ниң XXVI съездизин эки өөредилге-биле уткуур дээш факультетке «Студент бүрүзү өөредилгезин 1 бала киидүрер» деп кыйгырыгны салган бис. Ол чүнү чугаалап турарыл дээрге бир эвес ооң мурнунда тиилерге өөренип турган студент болза, ам дөрт демдектерге өөренир.

Партияның ам ажыттынар съездизинге белээвис — эң эки өөредилге.

И. ПЕТЕНЕВА,
Кызылдың педагогика институдунуң студентизи, Ленинчи стипендиат.

ЧЕЧЕН СӨСКЕ АЛГАП-ЙӨРЭЭЛ

КОММУНИСТЕР

ХХ ВЕКТИҢ эгезинде коммунистер ажылчы чоннарның аас-кежии дээш империалистиг дарлалдан чурттар туржук, бүдүн диптерни хостаар дээш демиселин калбарткан. Ол демиселдиң баштайгы чалбыраажы 1905—1907 чылдарда Россияга кыпсыгып үнген. 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының кызыл тугун делегейге киискиткен. Октябрьның тиилелгелиг базымнарын өске чурттарга база-ла коммунистер уламчылап, чонну демиселче көдүрүп үндүрген.

Бистиң Тываывыска эрги ёзуну буза шаапкаш, революцияны өскүлүп, чаа амыдыралды тургузарынга большевиктерниң күштүг холу, мерген угааны дузалаан. Тывага чурттап турган коммунистер С. Беспалов, П. Крюков, М. Крючков, М. Терентьев, С. Кочетов болгаш ак шеригниң дээрбечилерин чылча шапкан Сибирьниң партизан армиязының командирлери — украин А. Кравченко, грузин С. Сургуладзе, орус П. Щетинкин большевиктерниң идеяларын тыва чонга ортузунга нептереди. В. И. Ленинге баштаткан Совет чазактың политиказын таныштырар талазы-биле оңза улуг ажылдан кылганын тооргу билир. Ол болза Тыванга улусчу революция чылдарында мурнунда ажылдап турган коммунистер-дир.

Тыва мыкаш, пролетарнат чок, феодалдыг харылзаалар өскен чуртка тараалдап Советтерниң тургузарының дугайында Коминтерниң II конгрезинге Ленинниң саналдарын боттандырар дээш 1921 чылда Тывага тургустунган РКП(б)-ниң райбюрозу, партияның Минусинск организациязы, большевиктер Я. Чугунов, Ф. Фальский, И. Сафьянов, тыва революсчулар О. Курседи, О. Чуржаапай, И. Шагдыржап болгаш өскелер-даа бир демниг кады демисежип чораан.

ЯНЗЫ-БҮРҮ [illegible] Коминтерниң төлээлекчилери калмык М. Амурсанан, бурят Ц. Нацов, болгар В. Ганев, орус Я. Калиничев олар болгаш өскелер-даа дузалашкан турган. ТАР-ның 10 чыл болгаш 15 чыл оюнда Совет чазактың төлээлериниң баштыңы, хоочун коммунист А. В. Шотманны тыва улус чылы-биле сактып чоруур. Ол 1898 чылдан бээр партия кежигүнү. 1917 чылда Разливке чаштынып турган В. И. Ленин биле РСДРП ТК-ның аразында харылзаачызы чораан. Тывага кээп чораан чылдарында Бүгү-эвилелдиң Дээди Улус ажыл-агыйы Чөвүлелиниң ажылдакчызы турган. Аныяк улусчу республикага чораш элээн хөй көдээ ажыл-агый техниказын — трактор, сеялка, андазын, плуг болгаш өске-даа херекселдерни Совет чазактың өмүнээзинден белекке берген.

Элегеске, Өөкке күрэкономнарны тургузарынга ол белек улуг идиг болганын хоочун тракторист, коммунист Кара-оол Сандакович Чавылак сактып чугаалап олурар. А коммунист К. Чавылак ТАР-ның болгаш Совет Тываның көдээ ажыл-агыйын чаартырынга идепкейлиг киржипкен. Ленин орденин-биле шаңнаткан, назы-хар кыраан, пенсияже үнгеш-даа ол ам-даа совхоз бүдүрүлгезинге, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип чоруур. Оон салгакчызы коммунист Дойбаа Допянович Даваа сөөлгү чылдарда бедик дүжүт ажаап алырының мастери боол, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры апарган.

1925 чылдан эгелээш, Москва, Ленинград, Улан-Удэ, Горно-Алтайск, Красноярск, Иркутск болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларының коммунистери тыва кадрлар белеткээриниң херээнге идепкейлиг киришкен. КУТВ-туң башкылары А. А. Пальмбах, Х. М. Сайфулин, Ленинград университединиң профессору С. Е. Малов тыва дылды болгаш Тываның төөгүзүн шинчилээр ажылга улуг үлүүн киирген. Оларның өөреникчилери С. К. Тока, А. М. Чимба, С. А. Сарыг-оол, Л. Б. Чадамба, М. Д. Биче-оол, Х. А. Анчымаа, Б. Д. Хөвенмей, О. Т. Ширап, С. Д. Танов болгаш өскелер-даа республиканың [illegible] херээн үндезилээриниңге база улам хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирген.

СОВЕТ Эвилелинде улуг тудуглар область, край бүрүзүнде чорупп турар. Мен оларның чамдызынга — БАМ-ның чөөн участогунда Солнечный хоорайда олово рудниинге, Красноярск, Саян-Шушенск ГЭС-териниң тудугларынга оңгу беш чылдың дургузунда аалдап чорагуладым. Бистиң Тывада Саян далайының кыг алы бээр черлеринден көкүрген чаа Шагаан-Арыгның Чаа Чаа-Хөлдүң тудуглары ында түлүктеп турар. Ак-Довурактың тыва даг-дүгү комбинадының йиңги ээлчээ ажыглалга кирген. Сөөлгү чылдарда Хову-Аксының кобальт комбинады бүрүн күчү-биле, планын доктаамал күүседип ажылдап келген. Кайда-даа, ыгланган Кызыл хоорайда чурттаглга тудуу калбарган. Социалистиг тургузуушкунуң ол чугула участогунда дыка хөй коммунистер эрес соруктуг шалыпчы ажылдап турарлар. Хоочун тудугжулар В. К. Цуканов, О. Л. Калзан, М. Ш. Санчыжап оларның үлегери-биле чүс-чүс аныяк салгал тудуг ажылынче шылээн.

Кызылда № 48 тудуг эргелелинде аныяк коммунист Валентина Борбак-оолга удурткан шеверлекчилер бригадазы [illegible] комсомол-аныяктар. Бригада СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуш тур бедиткен хүлээлгени алгаш, берген сөзүн ээлээн: ийи айның планныг онгалдаларын съездиниң бүдүүзүнде күүседен.

Сөөлгү каш чылдарда республиканың саанчыларының чарыжын баштап, чылда саар бир инектен-не 3500 литр сүт саап турар Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи Кара-Сал Домбалановна Таан ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чүс-чүс кайгамчык ажылгыр коммунистерге чон чоргаарланыр.

Тыва чериниң чаартынганының, улустуң экономика болгаш социал амыдыралының байлак шырак апарганының дугайын, Совет Эвилелинде оңгу беш чылда боттандырып келген улуг тудуглар дугайын чугаалап тура, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Кур чер», «Катап тургузуушкун» деп трилогиязын сактып келбес арга чок. Чүге дээрге, ында совет коммунистерниң төөгүлүг тиилелгези чайынналдыр чуруп көргүстүнген, партияның дайын болгаш тайбың чылдарында [illegible] болгаш күш-ажылга шылгараан хөй национал совет улустуң оолдар, кыстары коммунистерниң овур-хевирин дамчыштыр тодаргай бижээн.

Хостуг, чогаадыкчы күш-ажылдың түңнелинде совет коммунистер бүгү делегейни кайгаткан тиилелгелерни чедип алган. Индустриализация, коллективизация Совет чурттуң камгаланыр күчүзүн улгаттырган.

АДА-ЧУРТТУҢ Улуг дайынынга Совет Эвилелиниң бүгү улустарының коммунистери боттарының дайынчы мергежилин, шериг техниказын билири, чалбыыштыг патриотизми болгаш соруккур, коргуш чок чүреккир, маадырлыг чоруу-биле чонну фашистиг эжелекчилерге удур демиселче хей-аът киирип турган. Генерал Д. Карбышевтиң, капитан Н. Гастеллонуң, шүлүкчү М. Джалильдиң, школачы З. Космодемьянскаяның аттары коммунизмниң тиилелгези дээш демиселчилерниң одуруунда мөңгезин-биле кирген. Тыва эки-турачы танкистерниң командири Т. Нурсат, чолаачы-механик Х. Чүргүй-оол, эскадрон командири Т. Кечил-оол, комиссар М. Байысклан, санитарка Г. Доңмит, анаа дайынчы Д. Даржаа, О. Ойунаа, О. Аллын-оол ышкаш өске-даа коммунистер фронтуга дайзынга удур амы-тынын артынга каапкаш, тулчуп чораан. Олардан Х. Н. Чүргүй-оол Совет Эвилелиниң Маадыры.

— Коммунистер, бурунгаар! — деп, командирниң кыйгызы-биле дайынчыларны атакаже көдүрүп чорааны тавары-ла эвес...

КОММУНИСТЕР кажан-даа, кая-даа, чонның мурнакчы оолдар, кыстары боол, тулчуушкунун-даа, тургузуушкунун-даа маадырлаан хей-аът киирип, дайынның-даа, ажылдың-даа эң берге фронтуларынга туржуп чораан.

Чоруттунган кайгамчык улуг чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылдың түңнелин үндүрер, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң оң бирги беш чыл болгаш 1990 чылга чедир планнарының кол угланыышкыннарын чугаалажып көөр партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде, оон делегаттарынга изиг байырның чылыг сөстери-биле кады, коммунистерниң бөдүүн, ак сеткилдиг ажыл-ишке кызымаан, дайзыннарга удур демиселге маадырлыын, эртемденнерже чүткүлдүүн, чонну дээш сагыш човангырын сактып келбес арга чок. Улуг шуутаганның — чаа-чаа тиилелгелерниң, маталыг чедиишкиннерниң база келир үе чырыткыланыр съездиниң байырлалы-биле, эргим эштер Коммунистер!

Юрий КЮНЗЕГЕШ, чогаалчы.

В. МАЯКОВСКИЙ

ПАРТИЯ

(«В. И. Ленин» деп шүлүглелден)

...Алыштанган салааларны
сая-сая.
Аар моң дег чудуруктуг
хол —
партия ол.
Чаңгыс боорга —
эге-ле хей.
саңга кирбес.
Чаңгыс кижи —
чарлыг моге.
күштүг-даа бол —
Беш каът
бедик
бажың туржук.
Беш кулаш
доктар безин
үтбайн баар.
Чанындыва чыгай
сырый кожалашкан
Салаларның эгиннери —
партия ол.

Дузалажып,
партия-биле
демнежип
Тудугларны
дээрже
бедилер бис.
Партия —
ажылчын ангының хендирбези.
Партия —
бистиң оңмас,
мөңге херээвис.
Партия —
мени өскерилбес,
кара чаңгыс күш
Бөгүн албаты мен,
а даарта
хааннялганы
Бөмбүрзектиң
картазындан
чулгуптер мен.

Ангының мээзи,
ангының херээ,
ангының күжү,
ангының алдары —
партия дээрте олдур.
Партия биле Ленин —
ийис төрээн алышкылар.
Иези-төөгүге
кым артык үнелигил?
ЛЕНИН ДЕП ЧУГААЛААШТЫН,
ПАРТИЯ
ДЕП БИЛИП ААР БИС
ПАРТИЯ ДЕП ЧУГААЛААШТЫН,
ЛЕНИН
ДЕП БИЛИП
ААР БИС.

«Ленинчи партияны алгап тур бис», деп А. ЗАЙЦЕВТИН тырттырган чуруу.

М. МАТУСОВСКИЙ.

ПАРТИЯ, КОММУНИСТЕР ДУГАЙЫНДА

Чуачургайн чылдар өттүр
көгергилээш.
Шуткукчулар, шахтерлар,
солдаттар бо
Демир ышкаш ленинчи
большевиктер —
Делегат боол Кремльче
сөктүп турлар.

Кандаа бышыг мөзүлүглер
келгени ол.
Кадыг, дидим чүректиглер
база ында,
Тулчуушкунче:
«Коммунистер, бурунгаар!» —
дээш,
Тура халчып кирип турган
маадырлар бар.

Болганың шөлдеринге
камгаланып,
Борзаң чалым Керчь тоогун
чаза буулгаң,
Мага-боду, чүрээ болгаш
ханы-биле
Партияның «дадывырын»
төлеп турган.

Шылгааланың өйлеринде,
Чывар хаттың дүвүзүнде
Уинун бодун дазылдардан
үспези дег,
Улус чонну Ада-чурттан
хоорун бо̄бас.

Ленинчи гений угаан, ырак
көөрүн
Илиг-дүдүү чоңка бүрүн
шиңгээдипкен.
Шылгаттынган партийжи
шинчиктери

Шын дег бодуун, чиге, тода
сөглеттинер
Шаандагының оңмас, оңмас
алдарының
Салгаам боол бистиң өйде
уламчылаан.
Эгелериң партияның
төөгүзүнге
Элбекшиди боттары ам
бижидипшаан...

Күштүг, дидим көрүш-биле
даңгырагла̄ан,
Күзелдерин боттуг чүүлче
шилчиттиншаан.
Даглар бедиин үвүп алгаш,
хайгаараан дег,
Даартагыже Кремльден
көрүп турар!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ очулдурган

ССРЭ-ГЕ, СЭКП-ГЕ, ҮНЕЛЕЛДИҢ СӨСТЕРИ

ЛЕ ЗУАН — Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары.

«Октябрь революциязы — делегей революциязынга үлегер-чижек. Пролетариаттың делегейде баштайгы күрүнезиниң туруп келгени болгаш оон бышыглыышкыны база хөгжүлдези делегейниң ажылчын ангызынга, дарлаткан улустарга сорук кириишкиниң төттүнмес үндезини, революстуг демиселге улуг болгаш доктаамал деткимче, идегелдиг төлептиг боол келген».

ЯНОШ КАДАР — Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары.

«Совет улус кижи төрелгетенге делгем оруктү ажыттынмаан, бодунун мурнунда салган сорулгазынче бурунгаарлап, коммунистиг ниитилелди тургузуп турар. Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг чедиишкиннери депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң эң улуг үнелээшкининиң чедип алган».

ТОДОР ЖИВКОВ — Болгарияның Коммунистиг партиязының Бирги секретары.

«...Өндүр улуг Совет Эвилелиниң туруп турары кижи төрелгетенге улуг аас-кежиктир. Ол бодунуң политиктиг бедик ат-алдары-биле, кайгамчык улуг экономиктиг күчүзү болгаш эң сайзыраңгай техника-биле чепсегленген тиилеттирбес шерии-биле империалистерниң кудуун осуундуруп турар. Кижи төрелгетенниң национал болгаш социал дарлалдан хосталыры дээш, улустарны ядролуг халаптан камгалаары дээш демиселдиң кол дүг үүргезин совет [illegible] боттары чүъктеп турар».

ГЕНРИ УИНСТОН — АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказы [illegible] турар. Делегейге тайбыңны болгаш улустарның депшилгезин үнелеп билир кижи бүрүзүнүң чүрээнге ол политика эргим, чоок».

УИЛЬЯМ КАШТАН — Канаданың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының идип үндүрүп турары топтуг, боттуг, бодалдыг политиказын делегейниң улустары эскербейн барып шыдавас. Силерниң чурттуңарның күчү-шыдалы болгаш бүдүрели ол политиканың үндезини боол турар».

ЗАХИР АБДЕЛЬ САМАД — Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү.

«Кандыг-даа хосталгалыг шимчээшкин чүгле Совет Эвилели-биле, улуг Ленинниң партиязы-биле ёзулуг найыралдың үндезининге бүрүнгаартап, чедиишкинге магадылалдыг боол болур деп, бис боттарывыстың дүрүжүлгевистан, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң дүрүжүлгезинден, делегей болуушкуннарының хөгжүлдезиниң дүрүжүлгезиндан бүзүрээн бис.

...Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга хамаарылга пролетаржы интернационализмниң кол көргүзүү болур».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

УЛУС-ТӨРЕ КИЧЭЭЛИ

(АМЫДЫРАЛДАН ЧУГАА).

Политиктиг өөредилге Тываның көдээ черлеринге үжен чылдардан соңгаар нептерел эгелээн боор. Ынчан тыва бижик чогааттынган, чонңук [illegible] дарда бижикти өөренип алкан турган. Ынчалза-даа аал бөлүктерге болгаш ликпунктуларга бижик өөренири уламчылап, харын-даа улам калбаргаш, аал бүгүдези бижик бөлүгүнүг апарган.

«Бижик билбес кижи политиканың даштында» деп ленинчи сөстерни чон ынчан ажык үнелээр турду. Ынчангаш бижик өөренип алган арат чон «политиканың иштинче кирип», политбөлгүмнерге өөренип эгелээни ол. Тыва бижик бөлгүмнери, эртен мал-маганын саап, ыдып үндүрүпкенде кичээлден эгелээр. Улус-төре кичээлдери (политөөредилге) неделяда бир катап, улуг-хүнде (ынчан улуг-хүнүү чугаалажы берген) дүъш соонда эгелээш, кежээ орайга чедир болур. Ол бөлгүмнерге чүгле бир аалдың азы кожа аалдарның улузу эвес, харын-даа бир арбанның нам, салуучуг (аревэ) кежигүннери чыглып кээп кичээлдээр.

Кыштагда аалга, Салчак ашактың өөнге, бир кежээ Федя дээр аныяк орус эмчи келгеш, анаа хонган чүве. Оон мурнунда чылын политбөлгүмнү канчаар тургузар дугайты ынчангы нам үүрүнүң даргазы Мөңдеде биле Феня эмчи база чугаалажып турган улус. Ам Мөңдеде Москваже өөренип чорупп барган. Оон орнунга мурнунда салуучуттар үүрүнүң даргазы турган Сержин соңгуткан. Угаанныг-даа, эрес-даа, 20 хар чаа-ла четкен, ынчан дээн аныяк уруг. Моол, тыва бижикти эки билир. Ам үүр даргазы биле аныяк эмчи улус-төре кичээлиниң чорупп турарының дугайында чугаалажып олурганнар. Ол хүнүүн кичээлин Сержин бодаа башкылаар дээш келген чүве-дир. Оон [illegible] улус сөктүп кээп-ле турар болду. Улуг дүъш эрткен соонда кичээл эгелээн.

Нам үүрүнүң даргазы кожуун төвүнге түр сургуулга (ам болза семинар-дыр ийин) чораан, элээн чаа чүүлдер өөренип алган. Ынчангаш оон баштайгы кичээлдерин бөлгүмнерге боду эрттирип чораан. Ол кичээлди Ленин башкының коммун намының төөгүзү деп адап турган.

Ол кичээлге үүр даргазы Россияның Социал-демократтыг [illegible] (РСДРП-ниң тургустунуп эгелээнин, оон кежигүнү кым боол болурун, партияның удуртукчу ролюн тайылбырлап чугаалап турганы моон адаан [illegible] боор. Башкының тайылбырының утказы мындыг.

1903 чылда орустуң ажылчыннар намының улуг хуралы болган. Анаа намның улуг даргалары Ленин биле Мартовтуң аразынга улуг маргылдаа-чөрүлдээ үнген. Ленин болза ажылчыннарның соңгулдалыг (демократтыг) намының кежигүнүнге ажылчыннарны [illegible] киирип алыр херек. Олар хоренгизи чок-даа болза, хувискаалды туюлунга чедирип шыдаар дээн. Мартов болза намга ажылчыннардан ангыда хөрөңгитеннерни, намга кирерин күзээннерни-ле шуптузун элезип алыр. Олар намга хөй акша-төгерик-даа бээр, хувискаалды-даа деткиир дээн.

Ленин биле Мартовтуң маргылдаа-чөрүлдээзиниң улуг дүрзлга бадыладыгра. Ленинниң саналы чая берген. Ынчангаш оларны большевиктер (хөй кезин) деп адаан. Оон соңгаар коммун нам Ленинниң-биле хөгжүп, ажылчыннарны, ядыыларны [illegible] каттыштырып алгаш, Октябрь хувискаалын өскүткен. Орустуң ак хааның дүжүр октааш, арат чонга эрге-шөлээни тывыскан. Мартовтуң саналын ээзээш төлээ чүүлдүг дээн, ынчангаш оларны меньшевиктер (эвээш кезин) деп адаан. Мартовтуң баштаан намы байлар кезин, оларның эрге-ажыын камгалап, серемдиктеп чораащ, эстип, бууран калган.

Улус-төреге нам кайызынга чоруурул деп маргылдаа-чөрүл[illegible] нам улус төрениң, арат чоннуң бажынга баштап чоруур ужурлуг, бир эвес ортузунга чоруур болза, мөөреңгийлей бээр, соонга кудуруктай бээр болза, эстип калыр дээн. Мартовтуң аайын эдергеннер нам улус-төрениң бажынга чоруур болза, арат чонну коргудуптар, ынчангаш ол шимчээшкиниң ортузунга эвилелдекчи, харын-даа кудуруунга хайгаарачы болур болза эки дээн.

Маңаа база-ла Ленинниң саналы чая берген болгаш большевик нам арат чонну баштап алгаш, тиилеп үнген. А Мартовтуң меньшевик намы улус төре-херээниң бирде ортузунга, бирде кудуруунга барып чораащ, хөлче каапкан дус ышкаш, эстп берген.

Бо кичээл бөдүүн, тыва улустуң тоолу янзылыг болза-даа, СЭКП-ниң төөгүзүнүң эгезинде бир болуушкунну шын көргүзүп турары илден-даа, чаптанчыг-даа сагындырар-дыр.

Ч. САЛЧАК.

С. ПЮРБЮ.

АШПАС ХҮН

Тыва чону өртемчейге
Тыптып, төрүп келгенден
бээр
Чериниң кырын херелдиг хүн
Чеже чылда чырытпаан
дээр.

Октаргайның бүткен хүнү
Орайындан [illegible]
Мунчулганың кара дүнү
Мунгаштталвыр бүргел чораан.

Чаашкынныг, бүргегде-даа
Астыктырбас чырып турар,
Сагыш-сеткил булуттатпас,
Ажыг кирбес күжүвүс бар.
Чайын,
кыжын
дүне,
хүндүс
Ашпас хүнүү — партияны
Аймак чоннуң гениин
Чаяап берген, тургузуп
каан.
Тулчуушкунга
Партиявыс —
Сорук киирер тугувус ол.

ПАРТИЯГА СӨС

Баш-даа бедик, сеткил сергек,
Базым херик, хол-даа дыңзыг
Бажың тудуп, тараа тарып,
Башкы, малчын — кым-даа
чораан.

Баштайгының
Баштайында
Партияны —
Ленинчи партияны адаарзыр мен

Чурттуң төвү — Москва
дамчып,
Шупту дииги эргий ушкап,
Шуурган ышкаш, коммунистер
Шуулганынга киржип органы.

Маадыр ишче
Мандат берген
Партияны —
Ленинчи партияны боддарзыр мен

С. МОЛДУРГА.

ОРУК АЙТЫР СЫЛДЫЗЫВЫС

Кижилерге хилинчээм чок,
Кижилерден чылыгны-даа, чырыкты-даа
Хүн-шак бүрү буянга ап,
Күзелимниң одун кыпсып, туржуп чор
мен
Тура-соруум хажыш дивес,
Тудкан холум кошкаш дивес,
Кадыг-бергээ торлуш дивес,
Каиаттынган, бедик аттыг коммунист
мен
Базым бүрү билиг алыр, күштү немээр
Партиям — угаанымның чаартыкчызы,
Ленинчи бодалдарның тарыкчызы,

Идегелим чөлеңгиижи — башкарыкчы
Партиям кажан-даа бод, өскерилбес,
Бады шын дээш, Ленин дег, туржуп
чоруур.
Делегейге чыргаланы тургуспаанда
Демиселиң чаңгыс-даа шак соксаш
кылбас!
Дайылдажып, күжүн черле
[illegible]
Тайбыңнажып, чөп, шын-биле тиилеп
үнер!
Чүге дизе, ленинчи партия
Чүгле чаңгыс орук айтыр сылдызывыс.

Олег СУВАКПИТ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — Мультфильмнер программазы. 9.30 — **«Офицерлер».** Уран-чечен фильм. 11.00 — ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң үрер хөгжүм оркестриниң үделгези-биле байырлыг чыскаал. 11.15 — Совет Армия дугайында документалдыг фильмнер программазы. 12.20 — К. Симонов — **«Орус кижилер».** 13.05 — А. Бородинниң болгаш С. Прокофьевтиң чогаалдарын ёзугаар концерт. 13.50 — **Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң ажыдыышкыны.** Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. 21.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 21.45 — **«Бистиң адресивис — Совет Эвилели».** СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаадыкан телефестивальдың киржикчилериниң түйнел концерти. 23.45—00.00 — **Бөгүн делегейде.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — **«СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис».** 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — **«Тайбың иштиң камгалалында».** Тыва АССР-ниң шериг комиссары М. В. Котелевскийниң чугаазы. 19.40 — Чарлалдар. 19.45—20.55 — **«Чогаалчы болгаш амгы үе».**

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 15-20, өске арганнарынга 8-13 градус соок болур. Автоорукттарга көстүр 2-4 километр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы 15-17 градус соок.

КИНО

Февраль 23-те

«НАЙЫРАЛ»: **«Оңза чугула даалга»** (2 сериялыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Петровкада 38 дугаар бажың»** 9.30, 11.20, **«Улуг, бис дайын»** 14.45, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Царга»** (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Менде бүгү чүве анаа»** 15.00, 18.40, **«Мээн амыдыралым — арнии»** 16.50, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбээн таварылгада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 428.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00386

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46-47 (11546) | 1981 чылдың февраль 24, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи дүүн Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунда, байырлалдыг байдалга ажыттынган.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизи 1981 чылдың февраль 23-те эртенгиниң 10 шакта Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунда, бодунуң ажылын эгелээн.

Бүгү-ле өлурганнарга изиг-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев дөпчү эге сөзү-биле съездини ажыткан.

Съездиниң Президиумун, Секретариадын, Редакция болгаш Мандат комиссияларын делегаттар чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Даргалакчы — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов СЭКП Төп Комитединиң чалааны-биле ёзугаар коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг партияларның делегацияларының съездиге келгенин дыңнаткан. Даштыкы аалчыларга съезд изиг байыр чедирген.

Оон соонда съездиниң дараазындагы хүн чурумун бадылаан:

1. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары — илеткелчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев.

2. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёду — илеткелчи Төп ревизия комиссиязының даргазы эш Г. Ф. Сизов.

3. 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары — илеткелчи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов.

4. Партияның Төп органнарын соңгуузу.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев кылган, ону бүгү зал дыңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыннары-биле, йөрээлдер салыышкыннары-биле уткаан.

Илеткелди изиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган. Илеткел доозулган соонда залга адыш часкаашкыннары, йөрээлдер салыышкыннары дыңмиреп турган. XXVI съездиниң делегаттары болгаш аалчылары чаңгыс эп-сеткилдиг туруг келген болгаш эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип турган. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге алдар!», «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Улуг совет улуска алдар!» «СЭКП-ниң болгаш совет улустуң бузулбас чаңгыс эви делгерезин!» деп йөрээл салыышкыннары чаңгыланып турган.

Кежээки хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш А. П. Кириленко даргалаан. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун съезд дыңнаан, ону Төп ревизия комиссиязының даргазы эш Г. Ф. Сизов кылган.

Оон соонда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, ол ышкаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажыры эгелээн.

Санал берген эштер: В. В. Гришин — СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары, В. В. Щербицкий — Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары.

Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң делегациязы СЭКП-ниң XXVI съездизинге байыр чедирип келген. Алдар-биле бүргеттинген дайынчы тугтарны залга кийрип келген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Төрээн чурттуң камгалакчыларын дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчыларының мурнундан Иркутск-Пинскиниң гвардейжи мотадыгжы дивизиязының командири генерал-майор Ф. М. Кузьмин байыр чедирген. Совет улус Төрээн чурттуң күчүлүг болгаш идегелдиг камгалакчызы, коммунизм тургузуушкунунуң шынчы камгалакчызы — бодунуң Чепсектиг Күштеринге дидими-биле бүзүреп бөгүр дээрзин ленинчи Төп Комитетке, ТК-ның Политбюрозунга, эш Леонид Ильич Брежневке ол айыткаан.

ДҮҮН КРЕМЛЬГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи февраль 23-те Кремльдиң Съездилер ордузунда байырлалдыг байдалга ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шак. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти, ТК-ның Политбюро кежигүннери эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий оларны съездиниң делегаттары болгаш аалчылары дыңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери-биле кады президиум ложаларында олуттарны СЭКП ТК-ның чалааны ёзугаар съездиге келген коммунистиг, ажылчын болгаш национал-демократтыг партияларның делегацияларының удуртукчулары ээлээн.

Залда чыылганнарга Леонид Ильич Брежнев мынча деп чугаалаан:

Эштер делегаттар! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге 5002 делегат соңгуттурган. Съездиде 4994 делегат олуржуп турар, дараазы-биле болгаш чылдагааннар-биле 8 делегат келбээн. СЭКП Төп Комитединиң дааскаан ёзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи ажыттынган деп чарлап тур мен.

Съездилер ордузунга дыңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыннары дыңмирел турган.

Эш Л. И. Брежневтиң оон ыңай чугаалааны болза:

Эштер! Съездиниң удуртур органнарын — Президиумну, Секретариатты, Редакция болгаш Мандат комиссияларын соңгуур апаар-дыр бис.

Тургустунган чаңчыл ёзугаар февраль 20-де республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының делегациялар төлээлекчилериниң чөвүлелиниң хуралы Кремльге болган. Съездиниң удуртур органнарының составының талазы-биле саналдарны ол хуралга белеткээн. Чөвүлелдиң саналдарын силерни көөр кылдыр кийргени бо. Ол саналдарны бүгү делегаттарга бүрүткээшкин үезинде тыпсып берген.

Хамыктың мурнунда съездиниң Президиумунуң дугайында айтырыгны көөр апаар-дыр бис. Делегациялар төлээлекчилериниң чөвүлели оон составынга 124 кижини соңгуурун саналдап турар.

Съездиниң Президиумун делегаттар чаңгыс үн-биле соңгаан.

Съездиниң Секретариадын, Редакция болгаш Мандат комиссияларын чаңгыс үн-биле соңгаан.

Оон соонда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов чүве чугаалаан.

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазы

Эштер! Бистиң планетаның бүгү диптерииниң 109 чурттарының коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг болгаш өске-даа партияларының база организацияларының 123 делегациялары СЭКП ТК-ның чалааны ёзугаар XXVI съездиге чедип келгенин бистер чаагай сеткил ханыышкын-биле дыңнадып тур бис (Адыш часкаашкыны).

Съездиде олуржуп турар даштыкы делегацияларның дааңзы съездиниң делегаттарында бар болгай.

Эргим аалчыларга силерниң өмүнээңерден, бүгү совет коммунистерниң өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байыр чедирери, бистиң съездивиче боттарының төлээлекчилерин чоруткан партияларның удурткагазынга ханы өөрүп четтиришкинни илередирин чиигзэреп көрүнер. Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш хостуралгалыг шимчээшкиниң [illegible] ажылдакчыларының съездиде олуржуп турары — [illegible] национализмниң, амгы үениң революсиялыг күштериниң эп [illegible] каттыштырылгазының болгаш сырый каттыжышкынының идеяларының амыдыралдыызының тодарган херечи-дир (Адыш часкаашкыны)

Съездиниң ажылында социалистиг чурттарның 12 [illegible] партияларының делегациялары киржип турар. Чаа [illegible] чөптүг ниитилелди тургузуп, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң херээн идегелдиг камгалап турар социализм чурттарының коммунистеринге изиг байыр чедирип тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Барыын Европаның, АКШ-тың, Канаданың, Австралияның болгаш Чаа Зеландияның 24 коммунистиг база ажылчын партияларының делегациялары бо залда олуржуп турар. [illegible] тулур, монополияларның даргалыынга удур [illegible] ынчаарның эргелери дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш туруштуг демиселчилерге акы-дуңмалыг байырны чедирип тур бис (Адыш часкаашкыны).

Азия болгаш Океания чурттарының 27 коммунистиг база [illegible] партияларының төлээлекчилери бистиң съездиде [illegible] турар. Империализмге болгаш [illegible] боттарының улустарының национал [illegible] дээш, диптег тайбың болгаш айыыл чок чоруу дээш демиселжип турар [illegible] партияларының делегацияларынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис. (Адыш часкаашкыны)

Африка чурттарының 31 коммунистиг болгаш [illegible] партияларының делегациялары база бистиң съездиде олуржуп турар. Дипти колониализмден болгаш [illegible] [illegible] дээш, Африка улустарының [illegible] [illegible] [illegible] (Адыш часкаашкыны)

Латин Американың 29 коммунистиг болгаш ажылчын партиялары боттарының [illegible] [illegible] [illegible] (Адыш часкаашкыны).

Эштер!

Национал болгаш социал хосталга күштериниң хөй болгаш [illegible] [illegible] национал-демократтыг партияларның делегациялары мында олуржуп турар [illegible] дыңнадып база өөрүп тур (Адыш часкаашкыны).

СЭКП-ниң [illegible] найыралдыг харылзаалары болгаш [illegible] өске партиялардан, политиктиг [illegible] болгаш организациялардан төлээлекчилер [illegible] келген. Совет коммунистерниң XXVI съездизи [illegible] аалчыларга байыр чедирип тур (Адыш часкаашкыны).

Эштер!

[illegible] үе дургузунда бис улуг [illegible] бис. Бистиң партия [illegible] Совет чурттуң сураглыг ажылдакчылары [illegible] Андрей Антонович Гречко [illegible] Петр Миронович Машеров, [illegible] мөчээннер.

Ол чылдарда делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш [illegible] ажылчын эвилелдери [illegible] демократия болгаш социализм дээш демиселчилерин чидырган. [illegible] Свобода, Тон Дык Тханг, [illegible] Луиджи Лонга, Макс Рейман [illegible] Мариан Нгуаби мөчээннер.

[illegible]

Эш М. А. Суслов [illegible] минута [illegible] Шыпты туруп келген.

Оон [illegible] XXVI съездиниң хүн айтырыгларын [illegible] ШИВЭЭ.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң дараазында хүн чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан.

1. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткели болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары — илеткелчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев.

2. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёду — илеткелчи Төп ревизия комиссиязының даргазы эш Г. Ф. Сизов.

3. 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары — илеткелчи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов.

4. Партияның төп органнарының соңгулдалары.

Съездиниң хүн айтырыының бирги айтырыын съезд чугаалажып эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында илеткел-кылыры-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш **Леонид Ильич Брежневке** сөс берген.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Леонид Ильич Брежневти дыңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Шыпты туруп келген.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан, ону үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыннары чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Эш Л. И. Брежневтиң түңнел сөстерин чыылганнар дыңмиттиг байыр чедирип уткаан. Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон ленинчи Төп Комитединиң, улуг совет улустуң ат-алдары дээш байыр чедирген кыйгылар чаңгыланып турган. (СЭТА).

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер ордузу, 1981 чылдың февраль 23. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Президиуму. Иңдирде — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев. СЭТА-ның фотозу. (Чурукту фототелеграф-биле алган).

СЪЕЗДИНИҢ УДУРТУР ОРГАННАРЫ

Президиум

Аксенов А. Н.
Аксенов Н. Ф.
Александров А. П.
Алиев Г. А.
Амбарцумян В. А.
Андропов Ю. В.
Антонов А. К.
Архипов И. В.
Аухадиев К. М.
Ашимов Б. А.
Байбаков Н. К.
Бирюкова А. П.
Богомяков Г. П.
Бодюл И. И.
Бондаренко И. А.
Бородин А. М.
Бородин П. Д.
Брежнев Л. И.
Бугаев Б. П.
Ватченко А. Ф.
Вайно К. Г.
Виноградов В. П.
Воропаев М. Г.
Восс А. Э.
Гапуров М. Г.
Голдин Н. В.
Голубева В. Н.
Гончар А. Т.
Горбань Г. Я.
Горбачев М. С.
Горшков Л. А.
Гришин В. В.
Гришкявичус П. П.
Громыко А. А.
Гроссу С. К.
Гусев В. К.
Дементьева Р. Ф.
Демирчян К. С.
Демичев П. Н.
Добрик В. Ф.
Долгих В. И.
Дымшиц В. Э.
Ельцин Б. Н.
Ельченко Ю. Н.
Елишев А. А.
Зимянин М. В.
Злобин Н. А.
Капитонов И. В.
Катушев К. Ф.
Качаловский Е. В.
Качура Б. В.
Кириленко А. П.
Киселев Т. Я.
Коноплев Б. В.
Конотоп В. И.
Костандов Л. А.
Круглова З. М.
Кузнецов В. В.
Куличенко Л. С.
Кулиджанов Л. А.
Кунаев Д. А.
Курапов Н. Г.
Лигачев Е. К.
Лесняк Д. Е.
Ломакин В. П.
Ляшко А. П.
Макеев В. Н.
Манякин С. И.
Марков Г. М.
Мартынов Н. В.
Марчук Г. И.
Медунов С. Ф.
Микулич В. А.
Мовчан Г. М.
Муйдинова С.
Муравьев Е. Ф.
Мураховский В. С.
Мусаханов М. М.
Мусин Р. М.
Нагорнов С. Д.
Никитина Т. А.
Николаева-Терешкова В. В.
Новиков И. Т.
Нуриев З. Н.
Огарков Н. В.
Пастухов Б. Н.
Патоличев Н. С.
Патон Б. Е.
Пельше А. Я.
Пономарев Б. Н.
Радюкевич Л. В.
Расулов Д.
Рашидов Ш. Р.
Романов Г. В.
Рубан Е. В.
Сальников А.
Свинцова Р. И.
Семёнов И. М.
Сизов Г. Ф.
Смирнов Л. В.
Соловьева Я. В.
Соломенцев М. С.
Суслов М. А.
Талызин Н. В.
Тихонов Н. А.
Томский Н. В.
Устинов Д. Ф.
Усубалиев Т. У.
Федирко П. С.
Филатов А. П.
Хренников Т. Н.
Христораднов Ю. Н.
Черненко К. У.
Черный А. К.
Чиряев Г. И.
Чичеров В. С.
Шакиров М. З.
Шаталов В. А.
Шеварднадзе Э. А.
Шибаев А. И.
Щедринников А. М.
Шолохов М. А.
Щербицкий В. В.
Ясное М. А.

Секретариат

Банников Н. В.
Березин А. И.
Боголюбов К. М.
Всеволожский М. Н.
Гончаренко Б. Т.
Греков Л. И.
Жаринов В. Н.
Игнатов В. Н.
Калин И. П.
Кандренков А. А.
Клименко И. Е.
Куанышев О. С.
Кузнецов И. М.
Кузякова К. Ф.
Крюков В. Г.
Кэбин И. Г.
Нугманов К. (Яшен)
Песков Ю. А.
Петровичев Н. А.
Поляков И. Е.
Пономарев М. А.
Прнезжев Н. С.
Прокопьев И. П.
Пугачев Ю. Н.
Соколов И. З.
Соловьев Ю. Ф.
Федосеев П. Н.
Хасая Н. Х.
Черненко К. У.
Дьячкова Л. И.
Замятин Л. М.
Зимянин М. В.
Имашев С. Н.
Кириченко Н. К.
Куликова А. П.
Лапин С. Г.
Лосев С. А.
Лошенков Ф. И.
Марисов В. К.
Морозов И. П.
Мысниченко В. П.
Орлов В. П.
Павлов Г. П.
Птицын В. Н.
Стрельников В. П.
Толкунов Л. Н.
Трапезников С. П.
Тяжельников Е. М.
Умаханов М.-С. И.
Хомяков А. А.
Худайбердыев Н. Д.
Юнак И. Х.

Редакция комиссиязы

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Мандат комиссиязы

Авраменко С. С.
Алиева С. С.
Андреев Г. Н.
Баландин А. Н.
Баландин Ю. Н.
Беспалов И. П.
Бородин Л. А.
Власов А. В.
Георгадзе М. П.
Григорьева А. В.
Гудков А. Ф.
Дрыгин А. С.
Ерхин Л. Б.
Кабалоев Б. Е.
Капун В. М.
Капитонов И. В.
Качин Д. И.
Клюев В. Г.
Князев Ф. К.
Колбин Г. В.
Коновалов Н. С.
Леонов П. А.
Лубенников Е. В.
Мальбахов Т. К.
Маслова А. В.
Мешков Ф. С.
Мирошхин О. С.
Модогоев А. У.
Моргун Ф. Т.
Набиев Р.
Нижанова М. Н.
Петрова М. Г.
Покровский С. С.
Попов Б. В.
Пятков В. Е.
Рахимов Б. Р.
Рубан Ю. Я.
Сенькин И. И.
Сизенко Е. И.
Точило А. М.
Трунов М. П.
Фомиченко К. Е.
Ширшин Г. Ч.
Шелоков Н. А.
Язкулиев Б.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁТ ИЛЕТКЕЛИ БОЛГАШ ИШТИКИ БАЗА ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ 1981 чылдың февраль 23-те илеткели

Эштер делегаттар! Хүндүлүг аалчылар!

Бистиң партиявыстың ээлчеглиг, чээрби алдыгы съездизи бодунуң ажылын эгелей берди. Бо съезд чаңчыл ёзугаар, түңнелдерни үндүрер, келир үеде сорулгаларны тодарадыр апаар.

Эрткен орукту үнелеп көргеш, мынчаар шуут-ла чугаалап болур: XXV съезд ниитилел хөгжүлдезиниң кол-кол тенденцияларын болгаш угланыышкыннарын шын кылдыр тодараткан. Партияның ленинчи чиңгине шугуму амыдыралда бүзүрелдиг-биле бопаныл турар. Мооң мурнунда съездиге салган сорулгалар ниитизи-биле чедиишкинниг шиитпирлеттинген.

Оюгу беш чылдың түңнелинде чурттуң национал байлаа дыка улгаткан. Ооң бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг потенциалы өскен. Совет күрүнениң камгаланыр аргазы быжыглаттынган. Бистиң улустуң чаагай чорууну болгаш культуразының деңнели бедээн.

Совет улустарының ог-бүлези улам-на сырый каттышкан, [illegible]-на найыралдыг чурттап турар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы эң улуг болуушкун болган. Ол социалистиг демократияны хөгжүдүп калбартырынга улам-на бедик үе-чаданы ажыткан. Ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин удуртуп башкарарынга совет кижилерниң киржилгези улам-на идепкейжээн.

Партия биле улустуң бузулбас чаңгыс эви эрткен беш чыл дургузунда улам улуг-биле быжыккан. Ол бистиң ниитилелдиң күчүлүг үнер дөзү боор келген болгаш ындыг боор артар-даа!

Делегей байдалының талазы-биле алыр болза, отчёттуг үе нарын болгаш дүшкүүрлүг болган. Ол хамыктың мурнунда делегей политиказында ийи угланыышкынның шыңгыы демисели-биле демдеглеттинген. Бир талазында ап көөрге,—чепсегленишкинни доктаадырынче, тайбыңны болгаш чавырлыышкынны быжыглаарынче, улустарның тускай догуннаан эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаарынче угланыышкыны чоруп турган. Өске талазында —чавырлыышкынны саңдарадырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирерин угланыышкын, өскениң херектеринге кыжанныышкынның болгаш холгаарлаарының политиказы, хосталга дээш шимчээшкинни базарының угланыышкыны чорупан турган.

Бо дээрге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының күчү-шыдалының, идепкейлиг чорууну болгаш ат-алдарының улам улгадырының чылдары болган.

Улустарның революстуг демиселинге чаа-чаа тиилелгелер чедип алдынган. Ооң херечизи — Эфиопияга, Афганистанга, Никарагуага революциялар, Иранга улуска удур хаанныг ёзу-чурумну душкүрген. Колониалдыг империяларны узуткаары 70 [illegible].

[illegible] империалистиг [illegible]. Капитал [illegible] чурттарының ниитизи [illegible] улам [illegible]. Империализмниң, хамыктың мурнунда американ империализминиң политиказының агрессивчи чоруу дыка улгаткан.

80 чылдарның эгезинде улустар арасында харылзаалар кызылга айымналдыг булуттар дургелип турган үеде Совет Эвилелиниң [illegible] чорук [illegible] делегейниң [illegible] [illegible] калбартырып үргүлчүлеп турган.

Бистер тайбыңы кузээр өске-даа чурттар-биле. Барыын чүгле угаан-бодалы сарыылдыг бөлүктер-биле кады отчёттуг үе иштинде боо-чепсекти эндере бүдүрерин удур демиселдя үргүлчүлээн бис.

Кандыг-даа совет кижиден — коммунистен азы партия кежигүнү эвес-даа кижиден сөөлгү чылдарда бистиң партияның оруу хамыктың мурнунда чогум чүнүң-биле демдеглеттингенин дээр айтырар чүве болза, ындыг харыыны дыңнаар [illegible] ол орук хамыктың мурнунда тайбыңны камгалаары чедип алдынганы-биле демдеглеттинген. Амгы-амгы хар-назылыг бол-

гаш профессияның кижилери сагыш-сеткилиниң ханызындан: ол дээш сеңээ четтирдим, партия!—деп, чугаалап турарлар.

Бөгүн Совет Эвилели болгаш ооң эвилелчилери чер кырында тайбыңның кажангызындан-даа артык кол баганазы боор турарлары шуут-ла билдингир-дир.

Ниитизи-биле алырга, XXV съездизиниң соонда эрткен үе нарын болган-дыр, эштер. Чурттуң ажыл-агыйының хөгжүлдезинге-даа база делегей байдалынга-даа бергелер эвээш эвес болган.

Ынчалза-даа салдынган сорулгалар чедип алдынган. Ол чорук социалистиг тургузугнуң кажаар-даа аажок улуг аргаларының барыының дугайында, совет улустуң эрес-шудургузунуң дугайында, бистиң ленинчи партиявыстың принципиалдыг, амгы талазы-биле политиказының шынныының дугайында база катап чугаалап турар-дыр.

I.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГЕЙ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тайбыңны быжыглаары дээш делегейде дүшкүүрлүг чорук [illegible] чавырлыдырарын улам ханыладыры дээш бистиң демиселивис дээрге, хамыктың мурнунда совет улустуң мурнунда салдынган тургузуушку сорулгаларны шиитпирлээринге эргежок чугула даштыкы байдалды оларга хандырып бээр дээш демисел-дир. Ооң-биле бүгү делегей ужур-дузалыг нарын айтырыгларны база шиитпирлеп турар бис. Чүге дээрге, тайбыңны камгалаарындан, кижи бүрүзүнүң эң чугула эргезин—амыдырал-чурттаарының эргезин хандырарындан артык боттуг, чугула айтырыг амгы үеде улус бүрүзүнде чок боор турар.

1. Делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдези, социализм чурттарының кады ажылдажылгазы

Эштер!

Бо чылдарның дургузунда партия, ооң Төп Комитеди, Политбюрозу социализм чурттары-биле найыралдыг болгаш дем каттыштырылгазын быжыглаарынче ноошкаш дивес кичээнгейни салып келген.

Бистер оларның-биле кады чаа, социалистиг делегейниң, күрүнелер аразынга ёзулуг шынныг, дең эргелиг, акы-дуңмалыышкын. төөгүде кажан-даа күрүнелер аразында турбаан көрнүштүң чаа хевириниң харылзааларын тургузуп турар бис.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары — Болгария, Венгрия, Вьетнам, Герман Демократтыг Республика, Куба, Лаос, Моол, Польша, Румыния, Чехословакия-биле бистиң харылзааларывыс чогум-на шак ындыг ёзу-биле тургустунуп турар.

Социал-экономиктиг хөгжүлдениң, делегей политиказының талазы-биле бүгү улуг-улуг айтырыгларга бистерниң сагыш-сеткилдивистиң принципиалдыг чаңгыс аай чорук тургустунган. Ол—акы-дуңма коммунистиг партияларның доктаамал кады хөделиишкиннериниң түңнели, бистиң нииги чедип алыышкынывыс-тыр.

Бистиң партияларывыстың удуртукчуларының аразында бот-боттарын ханызы-биле билчип, илегежип болгаш чөпшээрежип турары дыка чугула чүүл болур.

Бо чылдарның иштинде Крымга бедик деңнелге үжен чеди эр найыралчы ужуражылгалар болган. Бистер протоколдуг ёзу-барымдаалаашкын чокка, эш-хуулунуң ёзузу-биле бистиң харылзааларывыстың хөгжүлдезиниң перспективаларын, делегей политиказының кол-кол айтырыгларын чугаалажып көрүп, келир үениң сорулгаларын айтып турган бис. Ужуражылгаларның саны-ла кандыг-ла бир чаа, ажыктыг чүүлдү [illegible] турган. Акы-дуңма чурттарның болгаш партияларның удуртукчуларынга ындыг бүдүрүлге-чаагай кады ажылдажылгага дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илередири [illegible]-дир.

Партия-чазак делегацияларының-биле солуушкун база үргүлчү боор турган. Делегей харылзааларының, идеологтуг, организастыг-партийжи айтырыглар талазы-биле ТК секретарыларының чөвүлел хуралдар кылыры практикада быжып кирген.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазы чурттарының партия организацияларының хөй санныг оруктар-биле харылзаалыг. Олар бүгү-ле деңнелдерге — республикалардан, крайлардан болгаш областардан эгелээш, районнарга болгаш улуг-улуг бүдүрүлге черлеринге чедир аразында харылзаалыг. Күрүне органнарының, хөй [illegible] бүдүрүлге коллективтериниң аразында кады ажылдажылга ёзулуг боттуг, үре-түңнелдиг апарган. Ол [illegible] харылзаалары идеология болгаш культура талазы-биле сырый харылзаалар [illegible].

[illegible]

үезинде, ындыг найыралдыг харылзаалар чогум-на улустар аразында болу берген. Ында миллион-миллион кижилер шуут киржип турар. Ол дээрге социализмниң принципиалдыг чедип алыышкыны, ооң кижи төрелгетенниң мурнунга ондур улуг ачы-хавыязы-дыр, эштер.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың хемчээли улам-на чаа-чаа хевирлерин хаара тудуп турар. Ооң чижээ — «Интеркосмос» программа-дыр. Акы-дуңма чурттарның космонавтары чүгле эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктары дээш ажылдавайн турар. Олар канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг политиктиг үүлени база күүседип турарлар.

Ынчангаш бо ниидирлеп социализм чурттарының эрес-маадырлыг оолдары — космос маадырларынга изиг байыр чедирерин чөпшээререл көрүнер! (Адыш часкаашкыны).

Акы-дуңма чурттарның хөй кезииниң конституцияларында Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың идеалдарын онзалап айтып турар. Ол—бистиң чуртка улуг идегел-дир, ынчангаш бистер оларга база-ла ынчаар харылап турар бис. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы социализм чурттары-биле найыралды, кады ажылдажылганы, бот-боттарынга дузаламчыны совет даштыкы политиканың эң чугула үндезини деп чарлап турар.

Варшава Керээзиниң организациязының болгаш хамыктың мурнунда ооң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң ажыл-чорудулгазы Европаның, ол ышкаш делегей херектеринге кайы хире салдарлыг болгаш чоогай үре-түңнелдиг ползу сиңнеп турарын эрткен үе бүдүрелдии-биле көргүскен. Бистиң көрүжүнүң политиктиг дээди органы үнлининде-ле ниити-ориша [illegible] харылзааның оргуп [illegible] ажылдажы. Бухарестке, Москвага, Варшавага болган болгузи хуралдарынга делегейге хамаарышкан [illegible] хаара туттунган дыка хөй чаа эвес демчи саналдарны кылган. Оларның үндүс сорулгазы—чавырлыышкынның кампаниязы, ниити тайбыны бээр деп чугаалажыры ышкаш, ону күүселдирерге болур.

Бо ниидирде бистиң кады ажылдажылгавыстың чаа органнары тургустунган. Ол дээрге, даштыкы херектер министрлериниң комитедин-дир. Ол комитет бодун доктаа-биле [illegible] даштыкы политика талазы-биле хөделиишкиннерни [illegible].

Каттышкан Чепсектиг Күштерни тургузары деминг чорупкан. Бо талазы-биле мурнундагызы ышкаш база-ла кам[illegible] комитеди эки [illegible].

«Төп Комитеттиң съездиге айтыкзары болза: социализм чурттарының шериг-политиктиг камгалал эвилели тайбыңны [illegible] тургаар. Чурттарывыс [illegible] [illegible]-биле камгалаарынга эргежок [illegible] турар бис. Мооңчаар бистер [illegible] [illegible].

Эштер! Амгы үениң социалистиг чурттарының байдалы [illegible] чүве [illegible] чугаалаар хивейн [illegible] рар бис. Бистиң чурттарывыстың хөгжүлдезинге нарын [illegible]

дер база тургулаар. Экономиканың интенсивтиг хөгжүлдезин [illegible] шилчиири, улуг-улуг социал программаларны боттандырып [illegible]рудары, коммунистиг үзел-бодалды хевирлеп тургузары — [illegible] бүгү дораан-на чедип алдынмас чүүлдер-дир. Ону чедип алырда үе-шак-даа, мөгаг-шылаг чок чогаадыкчы дилээшкиннер-даа херек апаар. Ооң ынай бот-боттарындан өөренип алыры база эргежок чугула болуру база билдингир.

Социалистиг тургузуушкунуң чылдарында акы-дуңма чурттар бүдүрүлгени, эргелеп башкарылганы организастаарының, улус ажыл-агыйын чорудуларының айтырыгларын шиитпирлээриниң хөй хевирлиг эки дуржулгазын чедип алган.

Чижээлээрге, Венгрияда ниити ажыл-агый кооперативтериниң болгаш бүдүрүлгелериниң ажылын кайы хире билдилиг тургусканын. ГДР-де бүдүрүлге чаартырының, энергия чиг-эт болгаш материалдарны камнаарының дуржулгазы кайы хире үнелиин бистер билир болгай бис. Чехословакияда социал хандырылганың системазында солун болгаш үнелиг чүүлдер база эвээш эвес. Болгарияда болгаш Европаза өске-даа социалистиг чурттарда агро-үлетпүр кооперациязының ажыктыг хевирлери тывылган.

Акы-дуңма чурттарның дуржулгазын эң-не кичээнгейлиг өөренип, калбаа-биле ажыглаалыңар, эштер.

Капитализм-биле чарыштың эң шиитпирлиг фронтузу экономиканың, ажыл-агыйжы политиканың талазы-биле боор турары билдингир болгай. Бистер эрткен съездиге өске акы-дуңма партиялар ышкаш, база-ла үр хуусаалыг тодаргай сорулгалыг программаларга үндезилээш, социалистиг интеграцияны улам ханыладырын бирги чергениң сорулгазы кылдыр салган бис. Ол сорулгалар улус ажыл-агыйының эң-не шынгыы, амыдыралчы чугула айтырыгларын шиитпирлээринге дузалаар ужурлуг.

Амгы үеде ындыг программалар тодаргай ажыл-херектер-биле боттанып турар. Интеграция улам-на шапкынчып кел чыдар. Экономиканың, эртемниң болгаш техниканың барык бүгү адырларында бүдүрүлгениң специализастаанының үре-түңнелдери көстүп турар. Бо талазы-биле ам безин 120 хире хөй талалыг болгаш бир муң ажыг ийи талалыг дугуржулгалар кылдынган. ЭДЧ чурттарының 1981—1985 чылдарда улус ажыл-агый планнарын тулгаштырары дооступ турар.

Бистер кады кылган ажылывыстың чедиишкиннериниң дугайын чугаалап тургаш, барык үш муң километр узун дурттуг «Союз» дээр газ дамчыдыкчызын, электри дамчыдылгазының чаа-чаа шугумнары тудушкан «Мир» деп энергия системазын, Усть-Илимниң целлюлоза заводун, Моолда даг-арыглал «Эрдэнэт» комбинадын, Кубада никель заводтарын болгаш оон-даа өске хөй чаа тудугларны чоргаарланып адаар бис. А мурнувуста—бистиң бүгү-ле дем каттыштырылгавыстың чаагай чоруу дээш оон-даа артык улуг ажыл-херектерин бүдүрери көрдүнген.

Экономиктиг хөгжүлдеге, кижилерниң амыдыралының деңнелин бедидеринге социализм чурттарының кылган чүүлдерин алыр болза, олар бүдүн эпоха-дыр.

Сөөлгү чылдар эээн хөй социалистиг чурттарның ведээ ажыл-агыйынга эң-не таарымчалыг болбаан. Ынчалза-даа ЭДЧ кежигүннериниң он чыл иштинде экономиктиг өзүлдезиниң темпизи капиталдың сайзыраңгай чурттарындан ийи катап бедик болганының фактызы көстүп турар. ЭДЧ кежигүннери делегей чурттарының эң-не деп-дески хөгжүлделиг бөлүү боор артпышаан турган.

СЭКП болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар келир ийи беш чылдары социализм чурттарының интенсивтиг бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кооперастаашкынының үези болдурарынче угланыышкынны ап турар.

Амыдырал боду-ла планнарны тулгаштырыы, башкарарынга ниити экономиктиг политикага дугуржулганы немээриниң сорулгазын салып келген. Ажыл-агый механизмнериниң структураларын чоокшуладыры, кооперастаашкынга киржип турар министерстволар, каттыжыышкыннар болгаш бүдүрүлге черлериниң аразында дорт харылзааларны улам калбартыры, каттышкан фирмаларны тургузары дээн ышкаш, ындыг чүүлдер хүн айтырыында тургустунуп турар. Бистиң күштеривести болгаш курлавырларывысты каттыштырарының өске-даа хевирлери база бар.

Бо талазы-биле чаа улуг айтырыглар хөй дээрзин көрүп тур силер, эштер. Оларны ындыг-ла ырак эвес келир үеде акы-дуңма чурттарның удуртукчулары коллективтии-биле чугаалажып көөр болза, ажыктыг болур ийик.

Совет Эвилели, бистиң социалистиг эвилелчилеривис ышкаш, харылзаалар бүгү талазы-биле кайы-даа талага ажыктыг болзун дээш чүткүп турары билдингир.

Совет Эвилели акы-дуңма чурттардан машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң дыка хөй хевирлерин, транспорт чүүлдерин, улуска херек бараанарны, чиг-эттиң түс-түс хевирлерин ап турар. ССРЭ бодунуң ээлчээнде социалистиг рынокка нефтини, газты, руданы, хөвеңни, ыяшты болгаш индустрияның янзы-бүрү продукциязын берип турар. Бистер эрткен беш чыл иштинде ЭДЧ чурттарындан 90 миллиард рубль түңнүг бараанарны алдывыс, а бистиң оларга бергенивис 98 миллиард рубль четкен.

Амгы үеде кандыг-бир социалистиг чурттуң бүзүрелдиг хөгжүлдези, энергия курлавырлары болгаш чиг-эт-биле хандырылга, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин ажыглаары дээн ышкаш, ындыг айтырыгларны чедиишкиннг шиитпирлээри өске акы-дуңма чурттар-биле харылзаа чокка болдунмас деп чүве ам билдингир.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың үезинде тургустунуп кээр айтырыгларны бистер кады шиитпирлеп, акы-дуңма чурттар бүрүзүнүң эрге-ажыктарынга болгаш нииги-даа эрге-ажыктарга эң шыны-биле дүүштүрерин дилеп тып турар бис. Чижээ, ЭДЧ киржикчизи чурттарның бот-боттарынга бержип турар нефтиге, газка болгаш өске-даа чиг-эт база үлетпүр бараанарынга чиңгелделиг өртектерни тургузары аңаа хамааржып турар.

Өннүктерге дүргей дуза чедирер апаар ындыг онза таварылгалар база тургулаар. 1979 чылда Пекинниң араатаңзыг агрессиязынга таварышкан Вьетнамга ындыг болган. ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары аңаа аъш-чемни, эм-таңны, тудуг материалдарын дүргеп чорудуп берип, шериг техниказын чоруткан. Пекинниң чалчалары —полпотчуларның хүлденчир хоозурадып кааш турганы Кампучияга база ынчаар дузалаан.

Бо дээрге, херек кырында социалистиг интернационализм деп чүве ол-дур, эштер. (Адыш часкаашкыны). Совет кижилер ындыг турушту билир болгаш чүүлдүг деп көрүп-даа турар. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Бистиң дем каттыштырылгавыстың чурттарының улам улгадып турар херегделин социалистиг рынок хандырып шыдаар аргалыг болурун бистер шуптувус күзеп турар бис. Бот-боттавыстың ажыл-агый аргалары-биле алыр ажыктыг чүүлдерибис чүгле садыг-саарылга-биле хемчээттинмес болбайн аан Ол [illegible]ганы шиитпирлээри ажыл-агый удуртукчуларының, партия ажылдакчыларының талазындан харыысалгалыг чорукту [illegible] акы-дуңма чурттарның эрге-ажыктарының үзүлбес ниити болурун ханызы-биле билирин четеп турар.

Бистер Барыын чүк-биле садыг-экономиктиг харылзааларны калбартыры дээш туржуп турар бис. Бо болза улустар аразында харылзааларының экижиириниң факторларының бирээ-ле болгай. Ынчалза-даа бо талазы-биле капиталистиг күрүнелерниң политиказын база барымдаалап көөр ужурга таварышып турар. Олар бистерниң-биле экономиктиг харылзааларны политиктиг шыдашкын кылырының чепсээ кылдыр хевирлеп ажыглап турар. Социализмниң кандыг-бир чурттары-биле [illegible] ыышкын талазы-биле янзы-бүрү хевирлиг хорлаашкыннар болгаш ылгай көрүп, кызыгаарлаар чоруктар ол [illegible] чугаалавайн турары ол бо [illegible]

Бистиң чурттарывыс сөөлгү чылдарда тургузукчу сорулгаларны шиитпирлээрде нарын байдалда ажылдаар ужурлуг [illegible] ниитизи-биле чугаалап каар херек. Делегейниң экономиктиг конъюнктуразының доруйтаашкыны, эртек-үнелиг [illegible] бедээни сайзыраар болган. Чавырлыышкынның боттанышкынынга шаптыктаары боо-чепсекти эндере бүдүрериче империализмниң албадаашкыны бистерге [illegible]

Идеологтуг демиселдиң кезүлдүр-ле чидигленгени база факт боор турар. Ол дээрге барыын чүк идеяларны удур туруштурары-биле кызыгаарлаттынмас. Барыын чүк социалистиг чурттарны саңдарадырынче, оларның туружун божаннадырынче угланган аргаларның бүдүн системазын ажыглап турар.

Империалистер болгаш оларның чалчалары социалистиг чурттарга удур хоралакчы кампанияларны үргүлчү кылып турар. Ол чурттарда-ла боор турар бүгү чүүлдерни шуптузун олар карартып болгаш хажыдып турарлар. Оларга эң кол чүүл—кижилерни социализмден хоорулдурары болур.

Бистиң амгы талазы-биле дайзыннарывыс боттарының аштырыышкыннарындан өөренип ап турарын сөөлгү үениң болуушкуннары база катап бадыткап турар. Олар социализм чурттарынга удур улам-на кажар болгаш кара сагыштыг кылдыр хөделип турар.

Империализмниң хоралакчы үүлгедиишкиннеринге удур демиселге болгаш иштики политикага алдагдалдар болгаш частырыглар кылдынган черлерге социализмге удур таарымчалыг байдалдар тургустунар. Акы-дуңма Польшага ындыг болган, аңаа социализмниң удурланыкчылары даштыкы күштерниң деткимчези-биле анархияны тургусмушаан, болуушкуннарның байдалын контрреволюстуг оруктче кирип тыртарын оралдажып турар. ПКАП ТК-ның сөөлгү пленумунга демдеглээниң ёзугаар алырга, социалистиг күрүнениң үндезининге кыжанылышкын Польшада тывыла келген.

Амгы үеде польша эштер кризистиг байдалды ажып эртер дээш ажылдап турарлар. Олар партияның дайынчы аргаларын бедидип, ажылчын ангы-биле, ажылчы чоннар-биле харылзааларны быжыглаарынче чүткүп, польша экономиканы экижидериниң тодаргай программазын ажылдап кылып турар.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң удуртукчу ажылдакчыларының эрткен чылдың декабрь айда Москвага болган ужуражылгазы социалистиг Польшага политика талазы-биле чугула деткимче болган. Ол ужуражылгазы польша коммунистер, польша ажылчын ангы, ол чурттуң ажылчы чоннары боттарының өннүктеринге болгаш эвилелчилеринге быжыы-биле бүзүреп болурлар. социалистиг Польшаны, акы-дуңма Польшаны бистер айыылга арттырбас болгаш дорамчылаттырып, базындырбас-даа бис!—дээрзин тода көргүскен. (Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Массаларның үнүн ыяк дыңнаары, бюрократизмниң, волюнтаризмниң янзы-бүрү илерээшкиннеринге удур шиитпирлиг демиселжири, социалистиг демократияны идепкейлиг калбартыры, даштыкы экономиктиг харылзааларга тодаргай боттуг политиканы чорудары партияга, ооң удуртукчу ролюн быжыглаарынга кайы хире чугулал дээрзин Польшада болуушкун база катап бүзүредип турар.

Делегей социализминиң төөгүзү кандыг-даа шылгалдаларны көрген. Аңаа нарын-даа, берге-даа үелер тургулаан. Ынчалза-даа коммунистер кажан-даа дайзынның шаап калдгаашкыннарынга дидими-биле ужуражып, тиилеп үнүп турганнар. (Адыш часкаашкыны). Ындыг турган болгаш ындыг болурдаа. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Ынчангаш боттарывыстың эрге-ажыктарывысты хандырарынга, улустарның социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга бистиң шуптувустуң шиитпирлиивиске кым-даа чигзинмес болзун!

Бистер тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң шынныг херээ дээш, күш-ажылдың кижилериниң эрге-ажыктары дээш демисежип турар бис. Бистиң талавыста—марксистчи-ленинчи өөредигниң шынныг херээ туруп турар. Бистиң күжүвүс—чаңгыс эптиивисте болгаш сырый каттышканывыста.

Эрткен съездиге социалистиг күрүнелерниң улам чоокшулажыышкынының боор турарының дугайында чугаа болган. Ол процесс ам-даа үргүлчүлеп турар. Ынчалза-даа ол чорук социализм чурттарының национал спецификазын, төөгү талазы-биле онзаланчак чоруун балавайн турар. Оларның ниитилел амыдыралының, экономиканы организастааның янзы-бүрү хевирлериндеп амгы амыдыралдың социалистиг хевирин тургузарының оруктарының болгаш аргаларының байлаан көрүп болур.

Варшава Керээзинде болгаш ЭДЧ-де кирбейн турар социалистиг чурттар-биле бистиң харылзааларывыс база хөгжүп үргүлчүлеп турар.

Совет-югослав кады ажылдажылга хөй адырлар талазы-биле база бурунгаарлап турар. Дугуржулгалыг принциптер болгаш чөпшээрежилгелер — ону улам калбартырынга эки баазы боор турар. Совет-югослав найыралдың дазылы ханы, ынчангаш бистер ооң келир үезинге чигзинмейн турар бис.

Корей Улус-Демократтыг Республиканың даштыкыдан холгаарлаашкын чокка төрээн чуртун тайбың демократтыг ёзу-биле катап каттыштырары дээш демиселинге эп-сеткил каттыштырып турар болгаш ооң-биле харылзааларны ханыладыг, байыдарынче чүткүп турар бис.

Кыдат дугайында тускай чугаалаар апаар. КУР-нуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң сөөлгү ийи он чылдарда дуржулгазы—социализмниң принциптерин, иштики-даа база улустар аразының-даа политиказынга ооң кол чүүлдерин хажыдары чүү чүвеге чедирерин көргүзүп турар аар-берге кичээндиригдир.

Кыдаттың амгы удуртукчулары боттары-ла культура революциязы дээр чүүлдүн үезинде боттарының чуртунга турган ёзу-чурумну «эң-не каржы феодал-фашистиг диктатура» деп адап турарлар. Ындыг үнелелге бистиң немээр чүүлүвүс чок.

Амгы үеде Кыдаттың иштики политиказында өскерлиишкиннер боор турар. Оларның ёзулуг утка-шынарын үе көргүзе бээр. Маожу салгалды амгы кыдат удуртукчулар кандыг хемчээлдиг кылдыр ажып эртер аргалыг болурун ол көргүзер. Ынчалза-даа Пекинниң даштыкы политиказында эки талаже кандыг-бир өскерилгелерниң дугайында амдызында чугаалаар арга чогу хараадаңчыг. Ол мурнундагызы ышкаш, база-ла улустар аразының байдалын чидиглендирериче угланган, империализмниң политиказы-биле холбажып турар. Ындыг чорук Кыдатты хөгжүлдениң ылап оруунче дедир эгитпес болбайн аан. Империалистер социализмниң өннүктери-биле кады чорбас болгай.

АКШ-тың, Японияның, НАТО-нуң өлээн каш чурттарының Кыдат-биле шериг-политиктиг харылзааларны калбартыр деп турарында ужур-ла бар—олар ону Совет Эвилелинге удур, социалистиг дем каттыжылгазынга удур боттарының империалистиг эрге-ажыктарын чедип алырынга ажыглаар деп турарлар. Ол-даа ондактыг-ла оюн-дур!

Кыдат улусту канчаар көрүп турар бис дээрге, бистер оларның ёзулуг эрге-ажыктарынга тайбың политиказы, чүгле тайбыңның болгаш өске күрүнелер-биле чогумчалыг харылзааларның политиказы дүгжүр дээрзинге ханызы-биле бүзүреп турар бис.

Бир эвес совет-кыдат харылзаалар ол-ла олчаан соок хевээр турар болза, ооң чылдагааны бистиң туружувуста эвес болур. Совет Эвилели Кыдат Улус Республиказынга удур туржур чорукту күзевээн болгаш күзевейн-даа турар. Бистер СЭКП-ниң XXIV, XXV съездилериниң тодараткан угланыышкыны-биле чорып орар бис, ынчангаш ооң-биле харылзааларны чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынга үндезилээш тургузарын күзээр ийик бис. Бистиң кыдат улусту хүндүлеп болгаш найыралчы ёзу-биле үнелеп көөрүвүстүң өскерилбээ чок артканы ышкаш, Кыдат-биле харылзааларны чогумчалыг болдурарынче угланган бистиң саналдарывыс база-ла күштүг боор артар.

Эштер! Социалистиг чурттар-биле бистиң харылзааларывысты хөгжүдүп, ханыладырының эрге-ажыктары дээш Төп Комитеттиң дыка улуг хемчээлдиг ажылды кылганын [illegible]-биле көрүп тур силер, эштер. Экономиканы, культураны хөгжүдеринге, ниитилел харылзааларын, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарынга — бүгү-ле алырларга [illegible] делегей социализми бүзүрелдиг бурунгаарлап турар. Ынчангаш бистер, совет коммунистер, бо талазы-биле Ленинниң партиязының, Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң сиилап турар ролюнга чоргаарланып турар бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

(Уламчызы 3-кү арында)

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

2. Хосталган чурттар-биле харылзааларның хөгжүлдези

(Уланчызы. Эгези 2-ги арында).

Эштер! Отчеттуг үениң иштинде партияның улустар аразынга ажыл-чорудулгазының чугула түңнелдериниң бирээзи колониалдыг мөлчүгелден хосталган чурттар-биле кады ажылдажылганың көскүзү-биле хамбарганы боор турар.

Ол чурттар дыка-ла ангы-ангы. Оларның чамдыктары хосталган соонда революстуг-демократтыг орук-биле чоруп турар. Өскелеринде капиталистиг харылзаалар тургустунган. Оларның чамдыктары ёзулуг хамааржышпас политиканы чорудуп, өскелери бөгүн империализмниң политиказының агымы-биле-даа чоруп турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, байдал ала-шокар боор турар.

Социалистиг угланыышкынның күрүнелеринден, социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган чурттардан чугаалап эгелээйн. Оларның саны өскен. Ол чурттарның хөгжүлдезиниң оруу-биле хөгжүлдези бир дөмей эвес, нарын байдалдарда боор турар. Ынчалза-даа кол-кол угланыышкыннары — дөмейлежип турар. Ол дээрге империалистиг монополияларның...

...рукчу күштерни план ёзугаар хөгжүлдериинче шилчиири, кожээге кооператив шимчээшкинин деткиири-дир. Ол дээрге ниитилел амыдыралынга ажылчы массаларның ролюн бедидери, күрүне аппарадын улуска бердинген национал кадр...

3. СЭКП болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкини

4. Капиталистиг күрүнелер-биле харылзаалар. Агрессия күштеринге удур хөделиишкин. Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың политиказы

(Уланчызы 3-ку арында)

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 1, 2, 3 арыннарда).

Ол инициатива делегейге, оон иштинде Персид мугулдурнун хөй күрүнелериниң талазындан калбак деткимчени алган. Ынчалза-жок, совет саналга удурланыкчылар база тыптып келген — кымның талазындан дээрзин угаап бодаары берге эвес. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының чазактары шуптузунга хүлээттинип болур шиитпирни кады дилеп тывары-биле бо бүгү айтырыгны тап-билээ база чөптүг бодаар дээрзинге идегелди илередиксээн ийик бис.

Бо айтырыг талазы-биле дугуржулганы чедип алыры оон-биле кады делегей океанының янзы-бүрү районнарынга шериг күжүн мооңчаарны кызырар тергиин чугула херектиң эгезин салып болур ийик.

АКШ-ка хамаарыштыр бис бо бүгү чылдарда, оон мурнун дээш ышкаш, принципиалдыг болгаш тодаргай угланыышкынны чорудуп келген бис. Вашингтонда моон мурнундагы администрация кол идетелии харылзааларны хөгжүдеринче, бот-боттарын билчиришче салбайн турганы хомудалчыг. Биске албадап чыгаарын оралдашкаш, анаа оон мурнундагы чылдарда эвээш эвес күш-биле совет-америк харылзааларга тургускан таарымчалыг байдалдарны база шаап кирипкеннер. Түңнелинде бистиң ийи талалыг харылзааларывыс чамдык угланыышкыннар талазы-биле аткаарлаттына берген ОСВ-2 керээзин күштүг болдурун бидылаары сонгаарлаттынган. Боо-чепсекти ушку чурттарга бээрин эвээ[illegible] ышкаш чепсегленишкинниң кызыгаарлаарының, чамдык айтырыгларының талазы-биле АКШ бистиң-биле чугаалажыышкыннарын чаңгыс талалыг үскен.

Ак бажыңда удуртулга солушкан соолунде-даа Вашингтонда бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның байдалын албан-биле хоранзаарынче угланган аянныг, ажыбиле дайынзырак кыйгылар болгаш медеглелдер дыңналып турары хомудалчыг. Ынчалза-даа Американың политиказын тодаралып турар кижилер кедизинде барып чүвени бодамчалыы-биле көрүп шыдаптар боор дээрзинге идегээр ийик бис. ССРЭ биле АКШ-тың аразында, Варшава Керээзи биле НАТО-нуң аразында тургустунуп келген шериг-стратегтиг деңге күш бистиң чер бөмбүрзээвиске тайбыңны камгалаарынга чайгаар-ла бараан боол турар. Өске таладан артык шериг тергиидели чедип алырынче чүткүвээн-даа, чүткүвейн-даа турар бис. Ол бистиң политикавыс эвес. Бистен ындыг артык тергиидели тургузарын болдурбас-даа бис. Шак ындыг оралдажыышкыннар, а ол ышкаш күш дөгээрнин туружундан бистиң-биле чугаалажыры шуут-ла кеди чок! **(Үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны).**

Амгы тургустунган деңге күштү үревезинче чүткүүрү, чепсегленишкинниң эндере бүдүрериниң чаа, улам хар өртектиг болгаш айыылдыг чадазын чыгавазы — чогум-на бо дээрге [illegible] күрүне талазы-биле мерген угаанныг чоруктуң илерели болур ийик. Ынчангаш бодамчалыг политиканың артынче [illegible]

[illegible]

АКШ-тың мурнунга [illegible]

[illegible]

Эрткен беш чыл — партияның болгаш совет күрүнениң [illegible]

[illegible] Европа [illegible] ийи системаның чурттарының аразында тайбың кады ажылдажылга ниитизи-биле багай эвес хөгжүп орар. Политиктиг харылзаалар улам калбак болгаш ханы угланыышкын [illegible] бистер ниити дылды хаая эвес тыптар аргалыг боол турар бис. Чаа шыңнарларны тыпкыжаан, [illegible] эртем-техниктиг болгаш культура харылзаалары [illegible] хуралдарны эрттирген.

Бисте Франция-биле харылзааларның [illegible] В. Жискар д'Эстен-биле [illegible] сөөлгү [illegible] [illegible] хаара тудуп турар. Делегей ареназынга Францияның чамдык хөделиишкиннеринге чөпшээрешпес-даа болзувусса, бистиң харылзааларывыс чавырлыышкынның улуг фактору болуп артып турар, бис оларның моон ынай-даа шапкын хөгжүлдези дээш бис. **(Алыш часкаашкыны).**

1970 чылдың керээзиниң болгаш оон сооңдагы-даа дугуржулгаларның үндезининге Германияның Федеративтиг Республиказы-биле бистиң харылзааларывыс ниитизи-биле чогумчалыг тургустунуп келген. Канцлер В. Шмидт-биле 1978 болгаш 1980 чылдардагы ужуражыышкыннар, оон мурнунда В. Брандт-биле ужуражыышкыннар ышкаш, Европа диикке чавырлыышкынның херээнге ажыктыг салыышкынны киирген, совет-барыын-герман бот-бодунга ажыктыг харылзааларның кызыгаарын алгыткан. Беш чыл дургузунда ГФР-биле бистиң садыывыс барык ийи катап улгаткан. Экономиктиг харылзааларда көскү черни «Атоммашка», Осколдуң электрометаллургия комбинадынга, химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге дериг-херекселдерни бүдүрүп бээри, газ дамчыдылгазынга хоолайларны болгаш дериглгелерин бээри дээн ышкаш өске-даа ындыг улуг төлевилелдер ээлеп турар.

Ынчалза-даа ССРЭ биле ГФР-ниң туруштарында боттуу-биле каржып турар элээн чугула айтырыглар бар. Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулганы Боннуң чамдыкта тоомчага алыксавас, чамдык айтырыгларга ГДР-ниң тускай догуннаашкының херекке алыксавас оралдажыышкыннарын чугаалаарга-ла четчир. Бис 70 чылдарда чедип алдынган дугуржулгаларны шыңгыы болгаш долу сагыыры дээш бис. Ол чорук бистиң ийи чурттуустуң удур-дедир билчиринге болгаш кады ажылдажырынга, Европага тайбың херээнге чугула.

Бистиң Италия-биле харылзааларывыста элээн бурунгаарлаашкын бар. Политиктиг харылзааларны тудуп турар бис, экономиктиг кады ажылдажылга; бистиң улустарывыстың культуразының байлаа-биле бот-боттарын таныштырары салбырып орар.

Найыралдың болгаш кожа-хелбээ догуннаашкынның быжыг үндезининге совет-финлянд харылзаалар хөгжүп турар. Финляндияның болгаш президент Кекконенниң бодунуң европа айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге салыышкынны болур-чогуур-биле үнелеп турар бис. Бистиң экономиктиг харылзааларывыс багай эвес хөгжүп турарынга, улуг үлетпүр объектилерин кады тудары чедиишкинниг чорун турарынга база сеткил ханып турар бис.

Бистиң кожавыс Турция-биле моон соңгаар-даа чаагай харылзааларны, Греция-биле чаңчыл болган харылзааларны хөгжүдеринге белен бис, Австрия, Швеция, Бельгия, Кипр болгаш өске-даа чамдык европа чурттары-биле харылзааларның чедиишкинниг хөгжүп турарынга байыр чедирип турар бис. Дөртен чыл үзүктелиишкиннуң соонда Испания-биле харылзаа чогумчалыг байдалче кирген.

Совет-англи харылзааларга хамаарыштыр алырга, мында — таптаашкын, ол бистиң буруувус-биле эвес боол турар. Ол чорук ССРЭ-ниң-даа, Англияның-даа эрге-ажыынга дүүшпес деп бодаар мен.

Европа херектерин чугаалап тура, Европага тайбыңның херээнге чаа шыңгыы айыыл тыптып келгенин ыттавайн барып болбас. Чугаа болза хамыкты мурнай Барыын Европага чаа америк ракета-ядро чепсектерин сайгара тургузар талазы-биле НАТО-нуң шиитпириниң дугайында чорун турар. Ол шиитпир дээрге, Барыын чүкте балыткап турары ышкаш, совет чөңгээ дээр хоозун чүүлге «харыы» эвес, чепсек-херекселди анаа-ла «чаартыры» эвес-тир. Европада тургустунган шериг деңнежилгезин НАТО-нуң эрге-ажыынче чара өскертир дээн чүткүл аллен-дир.

Билдингир болур ужурлуг: ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге удур шыгаатан америк чаа ракеталарны ГФР-ниң, Италияның, Англияның, Голландияның азы Бельгияның девискээринге тургузары оларның хууда айыыл чок чоруунга чедирап болур каража-когаралды чугаалавайска безин ол чурттар-биле бистиң харылзааларывыска салдар чедирбес арга чок. Ынчангаш ол чурттарның чазактары болгаш парламентилери ол айтырыгны катап-катап шүүп көөр бүгү бирымдаалар бар.

Европа улустарының үндезин эрге-ажыктары Европа өске орук-биле, Хельсинкиге тодараттынган орук-биле хөгжүүрүн [illegible] турар.

Нииты-европа Чөвүлел хуралдың эгелээн херээ үзүктелиишкин чок болур ужурлуг деп санап турар бис. Чугаалажыышкыннарның бүгү хевирлерин — хөй талалыг болгаш [illegible] айтырыгларны шиитпирлээринге [illegible].

Япония-биле харылзаалар дугайында. Оон даштыкы политиктиг угланыышкынында таарымча чок байдалдар — Вашингтоннуң болгаш Пекинниң айыылдыг планнарын деткиири, милитаризацияга сундулуу күштелип турар. Ынчалза-даа ону бис, ынчаар чугаалаарга, Токионуң сөөлгү сөзү ол деп санавайн турар болгаш анаа чүвениң кедизин бодаар чорук бодунуң эрге-ажыктарын медереп билири тиилеп үнеринге идегээн турар бис. ССРЭ мурнундаагызы хевээр Япония-биле быжыг, ёзулуг-ла кожа-хелбээ харылзаалар дээш туржуп турар.

Делегей аренаазында Латин Американың, оон иштинде Мексика, Бразилия, Аргентина, Венесуэла, Перу ышкаш күрүнелерниң ролю элээн бедээн. ССРЭ-ниң латин-америк чурттары-биле бот-бодунга ажыктыг харылзааларының калбарып турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис, ол харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге белен бис.

Канада-биле харылзааларны хөгжүдериниң эвээш эвес курлавырлары бар. Оон-биле кады ажылдажылганы, өске-даа капиталистиг күрүнелер-биле ышкаш, улам ынай калбартырынче орук моон соңгаар-даа ажык. Ол кады ажылдажылга эң делгем — чазактар, парламентилер, албан-херек бөлүктери, культура ажылдакчылары, хөй-нииты организацияларыбиле болур.

Ынчангаштың, эштер, В. И. Ленинниң үндезилээни тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы амгы делегей харылзааларынга тодаралыкчы салдарны чедирип турардыр. Ону чеденги чылдар бүгү бүзүрелдии-биле көргүскен.

Амыдырал тайбың, улус бүрүзүнүң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар тодаргай соруглаларны шиитпирлээри дээш бүгү күрүнелерниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын негеп турар.

А ол, ук кады ажылдажылга — дазыл чок хоозун бодал эвес-тир. Оон эгелери — амыдыралда ындыг-ла улуг эвес-даа бол — ам безин, бистиң хүннеривисте бар. Оларны эскерер, үнелээр болгаш хөгжүдер херек.

Ажыктыг кады ажылдажылга ам хөгжүп орар, оон иштинде атомнуг энергияны тайбың соруглаларга ажыглаарының, халдавырлыг аарыглар-биле демиселдиң, бижик билбес чорукту узуткаарының, төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының, агаар байдалын тодаралдырының талазы-биле ышкаш азырларда делегей организацияларының ааны-биле болгаш элээн хөй күрүнелер аразында ол хөгжүп турар. Ол бүгүдеге бистиң чурттувус идепкейлиг киржип турар.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, күрүнелерниң практиктиг тайбың кады ажылдажылгазының дүрүмү улам ынай ажыктыг апаар үндезин шуут бар. А оон эргежок чугулазы улам-на илдеп боол турар. Энергияның чаа дөстеринг ажылары болгаш ажыглаары, бөмбүрзектиң өзүп көвүдеп турар чурттакчы чонун аъш-чем-биле хандырары, бистиң черивистиң бүдүзүн бүгү байлаа-биле камгалап каларгалаары, космос бедиин болгаш делегей океанының ханыларын шиңгээдирии чергелиг ындыг айтырыгларны адаарга-ла четчир.

5. Тайбыңны быжыглаар, чавырлыышкынны ханыладыр, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин болдурбас.

Эштер! Партияның болгаш күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының өзек угланыышкыны болза дайын айыылын кошкадыры, чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин болдурбазы дээш демисел болуп келген болгаш артар. Амгы үеде ол соругла онза ужур-дузалыг болгаш дарый хуусаалыг болу берген. Херектиң ужуру болза, шериг техниказының сайзыралында дүрген болгаш ханы өскерлиишкиннер боол турарында. Боо-чепсектиң, хамыкты мурнай массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң шынар талазы-биле чаа хевирлери тургустунуп турар. Оларны контрольдаарын болдуруптар, а ынчаарга оон-биле дүүштүр оларны дугуржулгалыг кызыгаарлаарын болдуруптар ындыг хевирлерин чогаадып тургузары — тергиин берге, а харын-даа болдунмас-даа херек болур. Чепсегленишкинниң эндере бүдүрериниң чаа чадазы делегейге доктаамал быжыг чорукту кошкадыр, дайын өскүүрүнүң айыылын каш катап күштелдирер.

Агрессчи империалистиг күштерниң политиказы делегейде дүшкүүрлүг чорукту өскүтпүшаан ону айыылдыг уржуктарга чедирип келгени байдалды нарыыдаткан.

Сөөлгү чылдарда кижи төрелгетенниң мурнунга Совет Эвилели ышкаш делегей харылзааларының эң чугула айтырыгларының талазы-биле шак ындыг делгем талаларлыг тодаргай болгаш боттуг саналдарны идип үндүрген ындыг күрүне чок боор.

Кижи төрелгетенге эң айыылдыг, ядролуг чепсегленишкинниң кызыгаарлаарының айтырыындан эгелээйн. Бо бүгү чылдарда Совет Эвилели ындыг чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыр, оларны бөмбүрзекке оон ынай тарадырын болдурбас дээш шиитпирлиг демисежип келген. Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында АКШ-биле керээни белеткээр талазы-биле улуг ажыл чорутканын билир болгай силер. Ядролуг чепсекти долузу-биле шенээрин хоругдаар дугайында АКШ болгаш Англия-биле чугаалажыышкыннар үезинде хөй чүүл кылдынган болгай. Бодунуң девискээринге ядролуг чепсекти тургузарын болдурбайн турар ядролуг эвес чурттарга удур ядролуг чепсекти ажыглавас бис деп медеглеп, ону бадыткаш чугула хемчег алган бис. Бис оон-даа хойнуң ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр, ону шуут узуткаарынга чедир оон курлавырларын кызырып эгелээрин саналдаан бис.

Совет Эвилели массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң өске-даа хевирлерин хоруурун идепкейлии-биле чедип ап келген. Отчёттуг үеде ол угланыышкынга чамдык чүүлдер чедип алдынган. Шериг соруглалары-биле бойдус делгемнинге салдар чедирерин хоруур дугайында конвенция күштүг болган. Радиологтуг чепсекти хоругдаар керээниң кол негелделерин баш удур дугурушкан. Ужур чок оожум-даа болза, күрүнелер курлавырындан химиктиг чепсекти дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннар уламчылап турар. Барыын Европага нейтроннуг чепсекти тарадырының планнарын боттандырарын тайбыңга ынак күштерниң хөделиишкиннии-биле соксадыр арга тургустунган. Европа чурттарынга ол чепсектиң айыылын катап тургузар дээн Пентагоннуң чаа оралдажыышкыннары улустарның килениишкинниң улам күштелдирип турар. Бир эвес ол чепсек өске күрүнелерге тыптып келбес болза, ону бүдүрүп кирбезин [illegible] мөңгеде хоругдаар дугуржуга чарарынга белениивисти бодувустуң талавыстан бадыткап тур бис.

Совет Эвилели болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа чурттары Европага шериг талазы-биле чавырлыышкынның тодаргай элээн каш саналдарын идип үндүрген. Ылангыя Нииты-европа чөвүлел хуралының киржикчилери бот-бодунга удур ядролуг-даа, анаа-даа боо-чепсекти мурнай ажыглавазын хүлээнирин; Европада болгаш өске-даа чиптерде амгы бар шериг блоктары калбарбазын болгаш чаа ындыг чүүлдү тургуспазын күзээр ийик бис.

Европага шериг чавырлыышкынның [illegible] кинни дүжүрериниң айтырыгларын [illegible] [illegible] Совет [illegible] саналдаан. Ол айтырыг ам Мадридте болуп турар ужуражылгада киччээнгейниң төвүнде туруп турар.

Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында Венага чугаалажыышкыннарга бурунгаар базым кылып алыр дээш күжениишкиннерни база кошкатпаан бис. Социалистиг чурттар чугаалажыышкыннарның барыын талакы киржикчилеринге уткуштур оруктуң хөй кезиин [illegible] жыышкыннарны. Европада боттарының шериг күчүзүн улгаттырбышаан тура, моон соңгаар-даа узамыктырар болза, ол фактыны киччээнгейге алырывысты дорт чугаалаар ужаар бис.

Совет Эвилелиниң болгаш оон эвилелчилериниң эрткен беш чылдарның дургузунда киирген хөй чугула инициативалар КНО-нуң шиитпирлеринде, оон иштинде Кол Ассамблеяның чепсегленишкиннерин дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга чүүлдүг деп көрдүнген.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле совет саналдар ам-даа күштүг боол артып турар. Ол саналдарны амыдыралга боттандырар дээш, совет дипломаттар, даштыкы политиктиг фронтунуң бүгү ажылдакчылары партия Төп Комитединиң удуртулгазы-биле ам-даа идепкейлиг ажылдап турарлар.

Бистиң хөделиишкиннеривис өске чурттарның болгаш улустарның чүткүлдеринге дүгжүп турар. Латин Америка-биле чергелештир Африканы болгаш Чоокку Чөөн чүктү ядролуг чепсек чок зоналар кылдыр чарлаар. Мурнуу-Чөөн Азияга, Инди океанга, Чер ортузунуң далайынга тайбыңның зоналарын тургузар дугайында саналдарны янзы-бүрү диптерден хөй күрүнелерниң киргенин, ол саналдарны делегейде калбаа-биле деткээнин чугаалаарга-ла четчир-дир. А Нииты-Европа чөвүлел хуралының шиитпирлери бүгү Европа база ындыг зона болган турарынче херек кырында углаңган болгай.

Эштер! Делегей байдалын үндезини-биле экижидер дээш демиселди үргүлчүлеп турар бис. СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң чарлааны Тайбыңның программазы ол демиселге идегелдиг орук айтыкчызы болуп турар.

Дайын кыжаныышкынының чайладырының, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының херээ чаа немелде күжениишкиннерни кылырын делегейде бөгүнгү байдал негеп турар. Бо угланыышкынга хамааржыр элээн каш бодалдарны съездиге айыткаарын чөпшээреп көрүңер.

Делегейниң ол, бо районнарынга дайынныг мөөңнежиишкиннериниң улуг өртче шилчий бер чазып тургулаан одагларын сөөлгү чылдарда кыптыгып турганын билир болгай силер. Оларны өжүрери — чиик эвес херек дээрзин дуржулга бадыткаан. Ындыг одагларның кыптыгарын баш бурунгаар болдурбазының аргаларын, хемчеглерин боттандырары херектиң дээрези хире-дир.

Чиижээлээрге, Нииты-Европа чөвүлел хуралының шиитпирин ёзугаар чорудтунуп турар шериг херээнге хамаарыштыр идегежир чорукту быжыглаар талазы-биле хемчеглер. Европада ол соруглага ниитизи-биле черле багай эвес бараан болуп турар. Ол дээрге — кургаг чер [illegible] мугуунда-ла чугаалаан бис. Хөй саныг шериглерин турган черинден өскээр шимчедириниң дугайында баш бурунгаар дыңнатырын саналдаан болгаш база катап саналдап тур бис.

А ындыг хемчеглерни чорудар зонаны улам-на калбартырын ам саналдаар бодалдыг бис. **Барыын күрүнелериниң талазындан идегежир чоруктуң хемчеглериниң зоназын дүүштүр калбартыр болза, ССРЭ-ниң бүгү Европа кезээнге ол хемчеглерни чептередиринге белен бис.**

Онзагай байдалын өөренип көрбүшаан, анаа идегежир чоруктуң хемчеглерин ажылдап кылгаш, ажыглаарга чүгле ук черде байдалды чавырылдырар эвес, харын-даа бүгү-нииты тайбыңның үндезиннерин быжыглаарынга дыка ажыктыг хөрск болур район бар. Ол дээрге — ССРЭ, Кыдат, Япония [illegible] ында кожа туруп турар Ыраккы [illegible]-тур. Америк шериг баазалары ында база-ла бар. **Ыраккы Чөөн чүкке идегежир чоруктуң хемчеглеринге хамаарыштыр сонуургалдыг бүгү чурттар-биле тодаргай чугаалажыышкыннарны кылырынга Совет Эвилели белен дээрзин билдингир.**

Идегежир чоруктуң хемчеглериниң талазы-биле ханы уткалыг бо саналдарны киирбишаан, оларны боттандырары чепсегленишкиннерни дүжүрер херектиң бурунгаарлаарынга ындыг болур дээрзин бодап турар бис.

Оон ынай. Перси мугулдурнуң талазы-биле бистиң киирген саналдарывыска хамаарыштыр оларны Афганистанда совет шериглериниң туруп турарының дугайында айтырыгдан аңгылап болбас деп чамдыкта чугаалап турарлар-дыр. Бо дугайты чүнү чугаалап болурул? Перси мугулдурнуң дугайын бот-тускайлаң айтырыг кылдыр дугуржурунга Совет Эвилели белен. Афганистанда байдалды тускайлаң таарыштыр шиитпирлээринге киржиринге база белен дээрзин билдингир деп үстүнде чугаалаан болгай мен. **Ынчаарга Афганистан-биле холбаалыг айтырыгларны Перси мугулдурнуң айыыл чок чоруунуң айтырыглары-биле харылзаштыр чугаалажып көөрүнге база удурланмайн турар бис.** [illegible] **(Алыш часкаашкыны).**

[illegible]

[illegible] **Бо талазы-биле амдыызында чедип алдынган таарымчалыг бүгү-ле чүүлдерни камгалавышаан, бо айтырыгга хамаарыштыр АКШ-биле чогуур чугаалажыышкыннарны саат чокка үргүлчүлээринге болувустуң талавыстан белен бис.** [illegible]

[illegible] АКШ-та [illegible] «Огайо» деп дайынчы чаа хемезин [illegible] Ындыг хевирлиг система — «Тайфун» бисте база [illegible]. Ооргаш кым уругдуг [illegible]

АКШ-та «Огайо» хевириниң болгаш ССРЭ-де анаа дөмей тук аазаның чаа хемелерин эндере бүдүрерин кызыгаарлаар дугайында дугуржурунга белен бис. Ол хемелерде тургускан баллистиктиг ракеталарны чаартырын болгаш ындыг чаа ракеталарны бүдүрерин хоругдаар дугайында дугуржулганы кылырынга база белен бис.

Ам Европада ракета-ядролуг чепсек дугайында чугаалаар бодай-дыр мен. Мында баш мугаш байдал тургустунуп берген: бир таланың хөделиишкиннери өске таланың анаа удур хемчеглерин алырын болдуруп турар. Ол илчирбейн канчап үзе согарыл?

(Уланчызы 5-ки арында).

ПАРТИЯГА, УЛУСКА ШЫНЧЫ БОЛУР

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң делегациязының байыры

[illegible] тургустунган [illegible] Кремльдиң Съездилер ордузунуң залынга дең-деңге базымы-биле кирип келгеннер. ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң төлээлекчилери бөгүн, совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң хүлээнде съездиге байыр чедирер дээш дайынчы туктарының адаа-биле келгени ол. Алдарлыг дайынчыларны анаа турганнар дининтиг алыш часкаашкыны-биле уткааннар. Оларның хөй кезииниң хөректеринде Совет Эвилелиниң Маадырларының алдын сылдыстары, орденнер болгаш медальдар, дайынчы маадырлыг чоруктуң демдектери чайнап турган.

Генерал-майор **Ф. М. Кузьминниң** [illegible] дайынчы [illegible] байырлалдыг [illegible] турган.

— [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга, бистиң дайынчы байырывысты Чепсектиг Күштерниң дайынчыларының [illegible] чугаалааан. **(Үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны).**

Бүгү совет улустуң болгаш даштыкыда бистиң хөй-хөй миллион өннүктеривистиң сонуургалы болгаш кичээнгейи бөгүн бо төөгүлүг залче угланган. Чепсектиг Күштерниң дайынчылары бо "төөгүлүг хүннерде дайынчы ээредилгеде" азы океаннарда походтарда-даа, ужуруушкуннарда азы кызыгаар таныылында-даа — кайда-даа турган, чер-ле болганында Төрээн Коммунистиг партияның съездизиниң дугайында бодал-биле чурттап турар. Олар оон иштики болгаш даштыкы-даа политиказын чүрээниң ханызындан ыыы-биле чүүлдүгзүнүп турар. **(Үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны).**

Төрээн чурттуң камгалакчылары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, чурттуң кандаар-даа зажон улуг чедиишкиннерин ханызы-биле көргүскен болгаш оон улам ынайгы хөгжүлдезиниң онзур-улуг перспективаларын айыткан СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин Ленинниң улуг партиязынга чоргаарланыышкын-биле улуг сонуургалдыг хүлээп алган. Социализм турузуундан артык шынныг, кижизиг ниитилел тургузуу чер кырынга турбаан болгаш чок-даа дээрзин эки билир совет кижилерниң эң-не буянныг чаагай бодалдарын болгаш күзелдерин мында, бо съездиде илередип турар. Бүгү-ле дииттерниң ажылчы чоннары бистиң партияның планы — тургузуушкуннуң планы, тайбыңның планы боол турарын көрүп бүзүреп турарлар. **(Алыш часкаашкыннары).**

Чоннуң чаагай чоруунга, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалаарының күчүзүн быжыглаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылганы дээш Коммунистиг партияга, эш Леонид Ильич Брежневке баштаан оон Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга өөрүп четтиргенин бо бедик индирден илереттип тур бис. **(Дициниттиг алыш часкаашкыны).**

Кандыг-даа революция камгаланып шыдаар болза, чүгле ынчаарда ам кандыг-бир үнелиг болур дугайында ленинчи чагыгны совет улус эки билип чоруур. Тургузуушкуннуң болгаш тайбыңның чиңгине угланыышкыны-биле партия чорбушаан, чурттуң камгалалын быжыглаар дугайында, социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын идегелдиг камгалаар дугайында доктаамал сагыш салып турарын съездиниң ажылы бүзүрелдиг бадыткап турар-дыр.

СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинде Леонид Ильич Брежневтиң Чепсектиг Күштерге берген бедик үнелээшкини совет дайынчыларны улам-на сорук киирген. Ол үнелээшкин бистерни сорук киирип турар болгаш армия база флот бодунуң чонунга болгаш төрээн партиязынга моон соңгаар-даа кызыгаар чок бараан болур дээрин съездиниң делегаттарынга бүзүредип тур бис. **(Үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны).**

Төөгүлүг тиилелгелерниң алдары-биле бүргеткен болгаш дайынчы туктарның адаанга сырый баттышкан сезен чылдарның дайынчылары дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле алдарын эрттирип турар. Армияның болгаш флоттуң дайынчылары чурттап, ковудеп турарын, Төрээн чурттуң амгы камгалакчыларының салгалы бодунуң хүн бүрүде күш-ажылы-биле ленинчи партиязынга ханызы-биле шынчызын болгаш социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга доктаамал белениин көргүзүп турар. **(Алыш часкаашкыны).**

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Чепсектиг Күштер дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткаан. Кезектерге болгаш корабльдерге социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген.

Армияның болгаш Флоттуң партия организациялары шериглерниң хууда составын болукта элертир болгаш идейлиг бүзүрелдиин, политиктиг бедик сеткилдерин, патриотизмниң болгаш интернационализмниң [illegible] съездизинге тайылгылалы [illegible] бижидип турар.

Совет Чепсектиг Күштерниң политиктиг, дайынчы болгаш ажы-чаш кижизидилгезиниң школазы, күш-ажылга ынак, шыдамыккай чоруктуң болгаш сагылга-чурумнуң школазы кылдыр дүрүм ёзугаар адап турар. Ол школаны дүүп чаа арткан солдаттар болгаш матростар амгы үеде чурттуң эң чугула тудугларынга — Тюменьде болгаш КамАЗ-та, заводтар станоктарында болгаш атомнуг реакторларда ажылдап, чаа беш чылдың даалгаларын боттандырып турарынга чоргаарланып турар бис. Командирлер, политорганнар, болгаш партия организациялары дайынчы албан совет оолдарны Социалистиг Төрээн чурттуң чечектелиишкини болгаш айыыл чок чоруу дээш боттарының харыысалгазын ханызы-биле билген турарының ёзузунга кижизидип, каннап турар. **(Алыш часкаашкыны).**

Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары делегейниң амгы байдалының бүгү нарынын билип турар. Милитаризмниң болгаш агрессияның күштери социализмниң болгаш тайбыңның күштериниң туруштарының улам ынай быжыкканындан корткаш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин калбартып, социалистиг чурттарга удур үрегдекчи акцияларын күштелдирип турар. Боттарының калчаалыг үүлгедиглеринге олар кандыг-даа дериниглээшкиннерден чексинмейн, боо-чепсекти хаая эвес көөргедип турарлар.

Төрээн чурттуң бистерге бүзүрээн күчүлүг чепсээ идегелдиг болгаш частас холдарда турарын бистиң дайзыннарывыс билип алзыннар. Ракетчилер болгаш мото-адыгжылар, танкистер болгаш артиллеристер, авиаторлар болгаш далайжылар бирги чергениң техниказын ханызы биле шиңгээдип ап, эң-не нарын дайынчы байдалга хөделиринге [illegible], кандыг-даа агрессорга өлүмнүг өйтүр шавыышкынны кылырынга беленнер. **(Алыш часкаашкыны).**

Эргим эштер!

Солдаттың каршаага чедир бүгү-ле совет дайынчылар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, төрээн ленинчи партиязынга болгаш маадырлыг совет улуска боттарының кажан-кажанда белениин байырлалдыг [illegible] тур. **(Үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны).**

Амгы талазы-биле акы-дуңмаларывыс — Варшава керээзиниң чурттарының дайынчылары-биле сырый тудуштуг аапаш, — эштер хөбү-даа сеткил боттарывыстың патриотчу болгаш интернационалдыг хүлээлгевисти алдарлыы-биле күүседип, социализмниң болгаш тайбыңның төөгүлүг чаалап алыышкыннарын кандыг-даа халдаашкыннардан камгалаар бис. **(Алыш часкаашкыны).**

— Төрээн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

— Алдар! Алдар! Алдар! — деп, дайынчылар харылаан.

— Улуг совет улуска, тургузукчу улуска алдар!

— Алдар! Алдар! Алдар! — деп, бүгү зал харылаан.

(Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары дайынчыларга изиг байыр чедирип турганнар. Олар шупту туруп келгеш, үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле оларны үдээн.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2, 3, 4 арыннарда).

НАТО чурттарының болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг чепсээн Европага нептередиринге хоругдаашкынны доктаадырын, тодаргайлаарга, делегейниң бо районунда АКШ-тың шуурнуку одуругда ядролуг боо-чепсектерин киириштирбишаан, үстүнде айыткан боо-чепсектерниң сан болгаш шынар талазы-биле амгы деннелин хевээр арттырарын саналдап турар бис. Европага ядролуг ындыг боо-чепсектерин кызыгаарлаар, харын-даа — кызырар дугайында доктаамал керээ чарлынгыже чедир бо айтырыг талазы-биле чүгаалажыышкыннар эгелээрин билек-ле, ол хоругдаашкын күштүг болуп, күүсеттинип эгелээн туруп болур. Немелде боо-чепсектерни, оон иштинде «Першинг-2» дээр америк ракеталарны болгаш чер кырынга тургузар стратегтиг чалгыныг ракеталарны бүдүрерин ге, кандыг-даа белеткелдиң ийи талалар ынчаарда соксадыпкан турары чугула деп санап турар бис.

Ядролуг дайын кижи төрелгетенниң кайы хире халаптыг уржуктарга чедирип болурун улустар шыны-биле билген турар ужурлуг. **Ядролуг халап болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзер авторитеттиг делегей комитедин тургузарын саналдап турар бис.** Ол комитетке янзы-бүрү чурттардан сураглыг эртемденнер киргеш туруп болур. Оларның кылган түңнелдериниң дугайында бүгү делегейге дыңнадыр турар ужурлуг. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Улустар аразының шиитпирлээр өйү келген өске-даа хөй айтырыглары амгы делегейде бар. Оларны сарыылдыг ёзу-биле шиитпирлээр чорук делегей байдалының чидиглениишкинин чавырылдырар, улустарга тайбың-шөлээн чурттаар арганы бээр ийик. Ынчалзажок оңу чедип алырынга байдалды хандыр көөр чорук, политиктиг тура-соруктуг болгаш дидим чорук, авторитет болгаш салдар херек. **Ынчангаш делегей байдалын эвижидериниң, дайынны болдурбазының аргаларын дилеп тывар. Айыыл чок чоруктуң чөвүлелиниң кежигүну күрүнелериниң дээди удуртукчуларының киржилгези-биле Айыыл чок чорук чөвүлелиниң тускай хуралын чыылдырары ажыктыг болур деп санап турар бис. Өске күрүнелерниң удуртукчулары, күзээр болза, ол хуралга база кирипшекен туруп** болур. Ындыг хуралдың эки түңнелдерлиг болуру хандырар төлээде, оңу эн-не хынамчалыг белеткээри негеттинер.

Ындыг төлээде, эштер, бистиң саналдап турарывыс чаа хемчеглер хөй бөлүк айтырыгларны хаара тудуп турар-дыр. Ол хемчеглер боо-чепсектиң ракета-ядролуг-даа, _анаа-даа хевирлеринге, кургаг чер шериглеринге-даа, далай база ужар чүүл күштеринге-даа хамааржып. Олар Европада болгаш Чоокку база Ортаакы Чөөн чукте, Ыраккы Чөөн чукте байдалга хамааржыр. Ол хемчеглер политиктиг болгаш шериг характерлиг айтырыглар дугайында чугаалап турарлар. Ядролуг дайынның ыжаныышкынындан улустарны чайладыр, өртемчей кырынга тайбынны камгалаар дээш, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээн чангыс соругаавыс, бистиң ниити чангыс чуткуулувус ол саналдарны каттыштырып турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Ол дээрге, дорт чугаалаарга, амгы делегей амыдыралының эң-не чидиг, эң-не чугула айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң Тайбың программавыстың шуут уламчылалы болгаш хөгжүүшкүнү болуп турар.

Делегей амыдыралынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң чонувуска болгаш өртемчейниң бүгү улустарынга тайбынны камгалаарындан артык чугула сорулга чок. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны)

Тайбынны камгалавышаан, бистер чүгле ам чурттап турар кижилерге эвес, чүгле бистиң уругларывыска, уругларывыстың уругларынга эвес, харын-даа келир үениң он-он салгалдарының аас-кежии дээш ажылдап турар бис.

Бир эвес тайбың камгалаттынган турар болза, улустарның чогаадыкчы энергиязы, эртем болгаш техниканың чедиишкиннеринге даянмышаан, кижилерни ам дүвүредип турар айтырыгларны чугаажок шиитпирлеттер. Ынчан бистиң салгакчыларывыстың мурнунга улам чаагай сорулгалар туруп келир дээрзин билдиңигир. Ийет, депшилгениң диалектиказы, амыдыралдың диалектиказы черле ындыг.

Боттарының материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын хоозун чарыгдаарынче улустарны чыгаар дайынга белеткенири эвес, а тайбынны быжыглаары — даартагы хүнче дорт орук ол-дур. (Диммиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

II.

САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМНИҢ ҮЕЗИНДЕ СЭКП-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ ПОЛИТИКАЗЫ

Эштер! СЭКП-ның экономиктиг политиказының айтырыгларын шиитпирин [illegible] Улус ажыл-агыйының чурттары — партияның болгаш [illegible] тен өөн-дир. Социал айтырыгларны шиитпирлээриниң, чурттуң камгалалының аргаларын быжыглаарының [illegible] пленумнарының политиканың үндезини чорук-ла экономиктиг [illegible] Совет ниитилелдиң коммунизмче чедиишкиннеринге эргежок чугула чүүлдер чогум-на мында тургустунуп турар.

1. 70 чылдарда болгаш онгу беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол түңнелдери

Партия чедек чылдарже кирип тура, улус ажыл-агыйының байдалын бүгү талалыг анализтеп көрген болгаш сайзыраңгай [illegible] чорук-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол [illegible] тодаргайлаан. Оон бээр бүгү [illegible] кижиниң чаагай чорук дээш [illegible] негелде экономиканы партийная [illegible] көөр [illegible] болур келген [illegible] турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Чоннуң чаагай чорук бедидери-биле холбаалыг хөй [illegible] ажыл-агыйның улам [illegible] СЭКП-ның XXIV болгаш XXV съездилериниң [illegible] Экономиктиг [illegible] интенсивтиг факторларының [illegible] — бүгү ажылдың [illegible] ортан тыртылган.

СЭКП-ның үрүг [illegible] экономиктиг политиказының [illegible] мыңдыг болур турар. **(Адыш часкаашкыны)** [illegible] СЭКП Төп Комитединиң экономиктиг [illegible] кааткан пленумнары чугула рольду ойнаан. Ол пленумнар улус ажыл-агыйында ажыл-херектерниң байдалын тодаргай [illegible] партияның кичээнгейин угландырган, амгы үениң экономиктиг угаан-бодалының хевирлээринге идиг бергизен. Пленумнарның кайызы-даа социалистиг ажыл-агый башкарылгазының херек кырында школазы болуп, экономиканы удуртурунуң эртеминге болгаш уран аргазынга бистиң кадрларывыстың бүгү партияны өөредип келген.

1971—1980 чылдарда чурттуң хөгжүлдезиниң дугайын дараазында саннар херечилеп турар:

ССРЭ-ниң 70 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглери

(Деңнештирген өртектерде млрд. рубль-биле)

	1970 ч.	1980 ч.	1970 чылга [illegible] 1980 чылда [illegible]
Ниитилелдиң ниити продуктузу	637	1061	167
Херегледге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга	282	437	155
Херегледге болгаш бүдүрүлгениң эвес тудугже угландырган национал орулганың курлавырлары	219	354	162
Үлетпүрүнүң продукциязы	352	627	178
Кодээ ажыл-агыйның продукциязы (чылда ортумаа-биле бүдүргени)	100.4	123.7	123
Капитал салыышкыннары	80.6	133.5	166
Кол бүдүрүлге фондулары (чыл төнчүзүнде турганы)	531	1149	216
Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртгени (млрд. тонна-километр)	3829	6165	161
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	158.1	268.5	170
Херегледдиң кол фондулары	63.9	116.5	182

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түңнелдери партияның экономиктиг стратегиязының шынының бүзүределдиг бадыткаан турар-дыр. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының бүгү-ле угланыышкыннарынга чурт чугула бурунгаарлаашкынны кылган. Совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштери шынар талазы-биле чаа деннелде четкип алган. Эртем-техниктиг революция, хөй-хөй бүдүрүлгелерниң болгаш бүдүн-бүдүн адырларның хевирин чаартпышаан, улам-на хамыкзы-биле калбарып сайзырап турар. Билиглерниң эң чугула адырларында кол-кол туруштарны совет эртем ээлеп турар. Коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле депшилгениң улам ынайлаарын чурттуң экономиктиг күчүзү магадылап турар.

Совет кижилер эки, шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан хоорай болгаш кодээниң ажыл-ишчилери оон планнарын боттарының хуузунда, хан-дамырында тудуш херээ кылдыр хүлээп алгышаан, Төрээн чуртунуң экономиктиг күчү-шыдалын улгаттырарынга күженииишкиннерин харамнанмаан. Совет кижиге — күш-ажылдың кижизинге алдар болгаш мактал! Ол — бистиң ниитилеливистиң үнелеп четтинмес кол байлаа-дыр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Улус ажыл-агыйының ажыктыың бедидер дээш шудургу демисел эрткен он чылдың дургузунда чоруттунуп келген. Оон эң-не мөөңнеттинген көргүзүү — күш-ажылдың бүдүрүктүлүү болгай. Бо үениң дургузунда ол барык бүдүн чартык катап бедээн. Эртемниң чедиишкиннеринге үндезилеттинип, атомнуг машина тудуу, космос техниказы, электроннуг болгаш микроэлектроннуг, микробиологтуг үлетпүр, лазерлиг техника, кылымал алмаазтарның бүдүрүлгези дээн ышкаш амгы үениң чаа [illegible], а ол ышкаш синтетиктиг өске-даа чаа материалдарның бүдүрүлгелери улам ынай сайзыраан ийикпе, азы катап эде тургустунгулаан.

Чедек чылдарның онзагай чүүлү—бүдүрүкчү күштерин сайгара тургузарынга боттандырган [illegible] СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр РСФСР-ниң Европа кезээнге, Уралга, Сибирьге, Ыраккы Чөөн чукке, Казахстанга болгаш Таджикистанга девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузары эгелээн турар.

Онгу беш чыл планының чылдарында ол комплекстер нефтиниң, газтың болгаш хөмүр-даштың ниити-эвилел немей өзүлдезин хандырган. Сибирьниң соңгу-барыын девискээринге 1970 чылда нефть тывыжы (газ конденсадын катай санаарга) 31 миллион тонна турган, а 1980 чылда 312 миллион тонна ажыг болган, газ тывыжы ол-ла үеде 9,5 миллиард куб метрден 156 миллиард четкен. Оренбургтуң газ тывыкчылары 48 миллиард куб. метр газты амгы үеде берип турар. Павлодар-Экибастуз комплекизиниң дагжылары 1970 чылдаазындан барык үш катап хөй — 67 миллион тонна хөмүр-дашты 1980 чылда казып тыпканнар. Чурттуң Азия кезээниң экономиказынга Саянның, Братск-Усть-Илимскиниң, Мурнуу Якутияның, Каратау-Джамбулдуң, Мангышлактың, Мурнуу Таджикистанның девискээр-бүдүрүлге комплекстилери улам өзүлделиг рольду ойнап турар. Чөөн болгаш соңгу чүктерже улам-на ынай ханылаарынга улуг аргаларны Байкал-Амур магистралы ажыдып турар.

Чаа районнарны үлетпүржүдүп шиңгээдип алыры социал болгаш политиктиг талазы-биле база чугула. Ында тургустунган бүдүрүлге коллективтери күш-ажылдың болгаш амыдыралдың бедик культуразын, амыдыралдың чаа, амгы үедеги хөгжүлдезиниң аянын таратып турар. Совет кижилериниң маадырлыг ажыл-ижиниң төөгүзүнге база бир чайынналчак үе-чада немежип турар.

Бо бүгү дээрге—партияның ыракшыл мерген угаанныг политиказының үре-түңнели-дир. Бо бүгү дээрге — берге, чамдыкта дендии берге болгулаар байдалдарга ажылдавышаан бойдустуң байлак курлавырларын улус ажыл-агыйынга бараан болдурган ажылчыннарның, инженерлерниң болгаш техниктерниң, эртемденнерниң шыдамыккай маадырлыг болгаш сорук-түг чорууннуң үре-түңнели-дир. **(Адыш часкаашкыны).** Оларның кылган чүүлдери — ёзулуг маадырлыг чорук-тур, чоннуң, чоннуң алыы дээш кылган маадырлыг чорук-тур! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Чедек чылдар аар үлетпүрүнүң доктаамал өзүлдезиниң үези болган. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бо үеде бүдүргенниниң хемчээли мурнундагы чээрби чылдар дургузунда бүдүрген хемчээлдерге деңнежир болган. Электроэнергияны ажылдап кылганы алдан чылдардаазы-биле деңнээрге ийи катап өскен. Сибирьниң каттышкан энергосистемазын чурттуң чангыс заа энергия системазынга кошкан.

Саян-Шушенскиниң, Усть-Илимниң, Нуректиң, Ингуриниң, Днепрниң, Нижнекамскиниң болгаш өске-даа гидростанциялардан ховар дээн гидроагрегаттарны ажыглалда киирген. Чылыглыг эң улуг электростанцияларның — Запорожьениң болгаш Углегорскиниң станцияларының тудуу доозулган. Атомнуг энергетика бедик темпилер-биле өзүп орар. Ленинградтың, Чернобыльдың, Курскиниң, Белоярскиниң, Арменияның болгаш Билибинонуң атомнуг электростанцияларында чаа энергоблоктар ажылдап турарларның санында кирген. Атомнуг энергетика амгы күчүлүг техниканы ап турар: бус ажылдап үндүрер ядролуг тургузугларның кол хандырыкчызы — «Атоммаш» продукциязын берип эгелээн.

Чурттуң металлургиязының быжыгыышкыны уламчылап келген. Сөөлгү он чылда улус ажыл-агыйы оон мурнунда он чылдан 460 миллион тонна каңны хөйнү алган. Машина тудуунуң хөгжүлдезиниң калбак программазы боттанган. Оон продукциязы 1980 чылда, 1970 чылдаазы-биле деңнээрге, 2,7 катап улгаткан. Приборлар бүдүрери 3,3 катап, санаалга техниказының херекселдерин бүдүрери 10 катап өскен.

Химия болгаш нефтехимия үлетпүрүнде сан-хемчээл болгаш шынар талазы-биле кедергей бурунгаарлаашкын болган. Ол адырларның продукциязы 1971—1980 чылдарда ийи ажыг катап көвүдээн. Ылангыя минералдыг чемишчиилгелер бүдүреринге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Химия бүдүрүлгезиниң бүгү хевирлери деңге хөгжүп турар. «Нитрон» болгаш «Полимер» деп улуг каттыжыышкыннар, Томскиниң химия заводу, Прикумскиниң, Омскиниң болгаш Шевченконуң пластмасстар заводтары болгаш өске-даа элээн каш чаа бүдүрүлгелер амгы химия үлетпүрүнүң кол үндезини болуп турар.

Эрткен ийи беш чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң техниктиг баазазы дыка быжыглаттынган. Чер болгаш мал ажылының химизациязы, комплекстиг механизациязы база индустриализациязы күштелген. Мелиорация ажылдарын калба-биле кылып чорудуп турар. [illegible] эвес ол сорулгаларны боттандырар дээш экономиканың адырар секторунга капитал салыышкыннарны көвүдеткен. Он чылдарның дургузунда ол 300 миллиард ажыг рубль болган. Ол дээрге оон мурнунда он чылдаазындан 2,3 катап хөй.

Кодээ ажыл-агыйның интенсификациязы — ажылдакчыларның саны кызырылганындан безин хамаарылга чокка — продукцияның хемчээлин доктаамал өстүрер арганы берген. Бир гектарга онаашты алырга, ол эрткен он чылда, оон мурнунда он чылдаазы-биле деңнээрге, 1,3 катап өскен.

Интенсификацияның база бир ажыктыг талазы—кодээ ажыл-агыйның доктаамал турушту. Сөөлгү беш чылдарның үжү агаар-бойдустуң байдалындан таарымча чок болза-даа, тарааның чылда ортумак чыыдазы 205 миллион тонна четкен. 1980 чылда хөвең чыылдазы барык 10 миллион тонна четкен. Ниитизи-биле кодээ ажыл-агый продукциязын тоску болгаш онгу беш чылдарда, оон мурнунда ийи беш чылдарлаазынга бодаарга, 272 миллиард рубльге хөйнү алган. **(Адыш часкаашкыны).**

Ол чүл дээрге, эштер, партияның, кодээниң база оон-биле холбашкан адырларның бүгү ажыл-ишчилериниң хөй талалыг база тодаргай сорулгалыг ажылы—кодээ ажыл-агыйны көдүреринче угланган ажылы—боттуг, кеску түңнелдерни берип турары ол.

Совет күрүнениң экономиктиг күчүзүнүң өзүлдези чедек чылдарда чоннуң чаагай чоруун бедидериниң калбак программазын боттандырар арганы берген. Ажыл төлевирин, пенсияларны, пособиелерни болгаш өске-даа төлевирлерни улгаттырар талазы-биле өске-даа ниити-күрүне масштабтыг хемчеглерни боттандырарынга 32 миллиард рубльди үндүрген. Ындыг хемчег бүрүзү-ле — совет кижилерниң амыдыралын экижидер дээн бистиң кол угланыышкынывыска боттуг чугула бурунгаарлаашкын-дыр. **(Адыш часкаашкыны)**

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ортумак хемчээлдиг төлевирлиг ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңының, ставкаларының болгаш ажыл төлевирлериниң кудуку хемчээлин өстүрген. 1980 чылда айда ортумак шалың 168 рубльден ашкан болгаш 1970 чылдаазы-биле деңнээрге барык 1,4 катап өскен. Колхозчуларның ажыл төлевири оон-даа бедик темпилер-биле өзүп келген. Ниитилел хереглединиң фондуларындан төлевирлер болгаш чиигелделер барык ийи катап көвүдээн.

Тоску болгаш онгу беш чылдарда ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, колхозчуларга пенсияларның кудуку хемчээлин өстүрген. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң амыдыралының материалдыг байдалын экижиткен. Эвээш шалыңныг өг-бүлелерниң уругларынга пособиелерни доктааткан. Дээди өөредилге черлериниң студентилеринге, ортумак тускай өөредилге черлериниң болгаш техниктиг училищелерниң сургуулдарынга стипендияларны улгаттырган. Бирээден бежиге чедир класстарның өөреникчилери өөредилге номнарын халас алыр апарган.

Чоннуң херегле бараанарын бүдүрери амыдырал деңнелинге эң дорт хамаарылгалыг. Чедек чылдарда ол, оон мурнунда он чылдар-биле деңнээрге, барык ийи катап өскен. Ынчалзажок, мында, чурттакчы чонну аъш-чем-биле хандырылгазында дег, шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш чедир кылбаан чүүлдер бар. Оларның дугайында адаанга тодаргай чугаалаар мен.

Чедек чылдарда алдан чылдарның эгезинде турган бүгү хоорайларның чуртталга фондузун ажып турар шөлдүг чуртталга бажыңнарын туткан. Чуртталга тудуунуң калбарганы [illegible]

[illegible] чайгылыш чок боттанып турар. Бо талаза-биле тургустунуп турар айтырыглар нарын-даа болза, партияның төлевилээн угланыышкыны хажык чокка амыдыралга күүсеттинип турар. **(Адыш часкаашкыны).**

[illegible] 70 чылдарның [illegible] бүгү [illegible] болгаш автономнуг республикаларның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге улуг базымы деп үнелеп болур.

Эрткен он чылдарның чедиишкиннериниң хөй кезиин онгу беш чылдың түңнелдери тодарадып турар. Кылдынган чүүлдериниң дугайында ниити көргүзүгнүң дараазында таблица берип турар.

ССРЭ-ниң онгу беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң тоску беш чылдаазы-биле деңнештирген кол көргүзүглери

(чылда ортумак деннели, деңнештирген өртектер-биле млрд. рубль)

	IX беш чыл	X беш чыл	IX беш [illegible] көөрге X беш чылда [illegible]
ниити ниитилел продуктузу	769	939	129
херегледге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга	329	409	124
национал орулганың херегледге болгаш бүдүрүлгениң эвес тудугга чарыгдаан курлавырлары	258	325	126
үлетпүр продукциязы	438	581	133
кодээ ажыл-агыйның продукциязы	113.7	123.7	109
капитал салыышкыннар	98.6	126.8	129
транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сайгарылгазы (млрд. тонна-километр)	4625	5833	126
үүрмектеп садар бараан саарылгазы	191.4	246.1	129
херегледдиң ниитилел фондулары	78.6	105.4	134

Бо түңнелдерниң социал-политиктиг утказын СЭКП ТК экономиканың доктаамал [illegible] **(Адыш часкаашкыны)**

[illegible] **(Адыш часкаашкыны).**

2. 80 чылдарның болгаш он бирги беш чылдың улус ажыл-агыйының чугула айтырыглары

Эштер! Он бирги беш чылдың болгаш сезен чылдарның сорулгалары «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинге делгеренгейи-биле илередттинген болгай. Ук Төлевилелди чугаалажырынга чүс чээрби бир миллион ажыл кижи кириш[illegible]

[illegible] Документиниң ужур-утказын чугаажок байыдар хөй санныг ажыктыг саналдарны, немелделерни, чазаглаларны киирген. Кол угланыышкыннарның чугаалажыышкынынга киришкен бүгү эштерге, коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге өөрүп четтиринишкинин съездиниң ынаныыштыг илереткенин чөпшээреп көрүңер. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияның социал-экономиктиг планнарынга миллион-миллион ажыкчы чоннарның эң ёзу-биле сонуургалдыг хамаарылгазы, күрүнениң ажыл-херээ дээш оларның сагыш салыышкыны совет тургузуунуң ёзулуг демократтыгзының илерели болур. Ол дээрге бистиң планнарывыстың чедиишкинниг боттанырының чугула магадылалы-дыр.

80 чылдарның онзагай чүүлү болгаш он бирги беш чылдың кол сорулгалары

Чурт чаа он чылче күчүлүг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг аргаларлыг, ажыл-херекке белеткелдиг база бердинген хөй миллион кадрларлыг кирипкен. Оон-биле бистиң арга-курлавырларывыс тодараттынар. Оон-биле кады херегледдери база өзүп турар улус ажыл-агыйының эки ажылдаарынга эргежок чугула, а ол ышкаш совет кижилерниң улам өзүп турар негелделерин хандырарынга херектиг салыышкыннарның хемчээли көвүдээр. А ол бүдүрүлге болгаш хууда негелделерни белен эвес байдалдарда хандырар ужурлуг апаар. 80 чылдарда, билир болгай силер, экономиктиг хөгжүлдени нарыыдадып турар чамдык факторлар туруп келир болган. Оларның бирээзи — күш-ажыл курлавырларының өзүлдезиниң кызырлыры. Өскези — Чөөн чүктү болгаш Соңгу чүктү шиңгээдири-биле холбаштыр чарыгдалдарның өзери, долгандыр турар бойдусту камгалаарынга үнер чайлаш чок чарыгдалдарның улгадыры болур. Шуут үндезини-биле чаартыр ужурлуг эвээш эвес эрги бүдүрүлгелер бар деп чүвени база немей айтыр апаар. Черле ынчаш, оруктар, транспорт, харын-даа экономиканың өзүп турар негелделеринден хожудап турар, бо талазы-биле база хөй акша хөреңгилерин үндүрери негеттинип турар.

Кол угланыышкыннарның төлевилелинде партияның экономиктиг стратегиязының салгаашкак чоруу илереттинген. Чурттуң хөгжүүр апаар тодаргай байдалдарын мында барымдаалап көрген. Чогум-на оңу барымдаалап, экономиктиг өзүлдениң сорулгаларын болгаш оңу чедип алырының кол оруктарын тодараттынган.

«Он бирги беш чылдың кол сорулгазы болза, улус ажыл-агыйын туруум, шапкын хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидеринге, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн эң-не чып ажыглаарынга, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай амыдыралын улам ынай өстүрерин хандырары болур» деп төлевилелде айыткан.

Кылдынган саналашкыннарга үндезилеп алырга, херегледге болгаш чыылдага ажыглаар национал орулга 1990 чылга чедир эвээш дизе-ле 1,4 катап көвүдээн турар ужурлуг. Капитал салыышкыннар база ол хире хемчээлге [illegible]. Он бирги беш чылда национал орулганы 18-20 хуу, үлетпүр продукциязын — 26-28 хуу, кодээ ажыл-агый продукциязын — 12-14 хуу өстүрерин планнап турар. Капитал салыышкыннарының [illegible] ниити хемчээлин 711—730 миллиард рубльге тодар[illegible]

[illegible] ажыл-агыйының бүгү — бүдүрүлге-даа, социал-даа — [illegible] индустрияның хөгжүлдези болур. Ол оон база [illegible] бирги ээлчегде — **одаар чүүл-энергетика адырынга** [illegible] Одаар чүүл—энергетика балансының [illegible] сорулгазы улам чугула [illegible] Нефтиниң одаар чүүл бооп турар [illegible]

[illegible] **(Адыш часкаашкыны).**

[illegible] **(Адыш часкаашкыны).**

Моон соңгаар келир үезинче [illegible] болза, [illegible] суук одаар чүүлдү Канск-Ачинск [illegible] хөмүр-дажының баазазынга бүдүрериниң айтырыын боттуу-биле шиитпирлээри эргежок чугула.

Чаа беш чылда **металлургияның—кара-даа, өңнүг-даа металлургияның** хөгжүлдезинче улуг салыышкыннарны үндүрүп турар. Металлургияның чаа күчүлерин ажыглалга киирерин чугаажок болгай. Ынчалзажок металл чедиишпезин ажып эртериниң өске аргазы база бар — бүдүрүп үндүрүп турар металлды улам чогумчалыг болгаш бүрүн ажыглаары болур.

Металлды ажылдап кылып тургаш, чидирилгелерин база чоңгуланып үнерин оода чадаарда чартык кезинге кызырары кара металлдарының белен прокадын чылда бүдүрерин 10 хуу көвүдеткенинге деңнежир. Металлургиянын бүдүрүлге чидирилгелерин эвээжедири, а ол ышкаш дадарарындан металлдың хорарын кызырары — база эвээш эвес курлавыр болур. Бүгү чурт ниитинге станоктарның болгаш дериг-херекселдерниң деңзизин эвээжедири, металлдың болгаш металл кылыглаларының шынарын экижидери, азы, металл солуучуларын бүдүрерин калбартыры кайы хире ажыкты берип болур? Бо талазы-биле бистиң эртемденнеривиске, [illegible] чаартыкчыларывыска ажыл баш ажыг. Ол бүгүге салыышкыннар, күженииишкиннер, элээн үе херек дээрзи билдиңигир. Ынчалза-даа металл бүдүрүлгезин төнчү чок улгаттырганынга бодаарга эвээшти негээр.

Чаа беш чыл **тудугжуларга** шыңгыы шылгалда болур. Оон онзагай талазы чүл дээрге, продукция бүдүрериниң эң хөй немей өзүлдезин хандырар бүдүрүлгелерни доозарынче болгаш ажыглалга кииреринче күштерин бүгү хемчеглер-биле мөөңнээри, кызыы черлерин узуткаары болур. Ындыг угланыышкынны шилип алган болгай бис, оңу чайгылыш чок боттандырар херек.

Транспорттуң ажылынга тускай доктаар ужурлуг мен. Транспорт талазы-биле чыылган айтырыгларның дүвүреңчиин болгаш улуг хемчээлдиин барымдаалааш, оңу чүгле үр хуусаалыг комплекстиг программаның үндезининге [illegible] болур деп түңнелге келген бис. Ындыг программаны ажылдап кылыры Кол угланыышкыннарда бердунген.

Ниити чүък сайгарылгазының чартыындан хөй кезин демир-орукка онаажып турар. Оларның хөгжүлдезинге салыышкыннар бо эгелээн беш чылда 30 ажыг хуу өзер. Ол чорук шимчээр составты чаартыр, орук ажыл-агыйын экижидер арганы бээр. Станцияларның оруктарын хөгжүдеринче кичээнгей салыры чугула—ол дээрге оруктарның чүък эрттирерин улгаттырарының камналгалыг болгаш дүрген аргазы-дыр.

Программа транспорттуң бүгү хевирлериниң—демир-орук, автомобиль болгаш агаар, далай болгаш хем база хоолайлар дамчыдылгалыг транспорттарның дүүштүрүлгезин күштелдирин көөр ужурлуг. Энергетика болгаш чиг-эт баазазының чөөн чүкте чайгылганы оруктарның, хоолайлар дамчыдылгазының, аэропорттарның Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чукке хөгжүлдезин дүргедедирин негеп турар.

Кезе-даа хөй айтырыглар ышкаш транспорт айтырыын чангыс бодун шиитпирлээри болдунмас. Транспорт чарыгдалдарын эвээжедири—ниити-күрүне ужур-дузалыг улуг айтырыг. Оңу шиитпирлээриниң аргазы—бүдүрүкчү күштерин сөөртүр таарыштырып тургузары, ол-бооже баар чүъктерниң таарымчы[illegible]

(Уланчызы 6-гы арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 5-ки арынга).

...лыг схемаларын ажыглап кылыры, бот-боттарынга утуушпас [illegible]зелерин чок кылыры болур.

Пассажирлер эргижиптириштезин шыңгыы-биле эмижилери алдын боор турар — шимчээшкин расписаниезиниң өскерлирин эң эвээжедири, вокзалдарны болгаш аэропорттарны улам таарымчалыг болдурары, хаадырып-тарынын иштин культураның бедизери чугула.

СЭКП Төп Комитеди энергетиканың, металлургияның, аар үлетпүрүн өске-даа адырларының бүгү ажылдакчыларын, тудугжуларны, транспортчуларны чаа беш чылды шалыпчы, иделдээлиг күш-ажыл-биле — Төрээн чуртту чаагай чорукту дээш күш-ажыл-биле демдеглээринче кыйгырып тур! (Алгыш часкаашкыны).

Эштер! Аар бүрүзүнүң мурнунда болунун чугула сорулгалары болгаш онзагай айтырыглары туруп турар. Ынчалза-жок улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара тудуп турар айтырыглар бар, а оларның эң кол — көгжүлдениң интенсивтиг оруунче колдай шилчиирин доозары болур.

Экономиканы эң бүдүрүкчүлүг болдурары. Оон ажыктыын бедиэри дээрге, бир эвес оон боттуг ажыл-херектериниң дыңнаре шиитпирлер чугаа болза, чүнү-даа мурнунда бүдүрүлгениң түңнелдерин анаа чарыгдалдардан дүрген өзерин болгаш бүдүрүлгеге эзэзш курлавырларны ажыглаашкын хөйүн чедип алыры-дыр. Ол сорулганы шиитпирлээринге планнаашкын, эртем-техниктиг болгаш структура политиказы чагырткан турар ужурлуг. Ажыл-агыйны чорудуушкуннун аргалары-даа, эргелел баштарының политиказы-даа ажыктыг чорукче углаткан болур ужурлуг. Айтырыгны ынчаар тургусканы бистиң партияның съездинге...

[illegible]

Бүдүрүлгениң күчүзүн улам долу, ажыктыг ажыглаар

[illegible]

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын эртем болгаш техниканың мурнуку одуруунче үндүрер

[illegible]

Чоннуң чаагай чоруун бедидериниң кол угланыышкыннары

[illegible]

Экономиканы удуртурунуң методтарын сайзыраңгайжыдар

[illegible]

(Уланчызы 7-ги арынга).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 1, 2, 3, 4, 5, 6 арыннарда).

ажыл-херекчи чорукту — улуг эчис сорулгаларже чуткул-биле холбаштырар. Четпестерни шугумчулелчи ёзу-биле көөрүн — бистиң шилип алган оруувустуң төөгүлүг артык күштүг чоруктарынга шимчеш дивес бүзүрел-биле холбаштырар. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Экономиканың удуртулгазының айтырыглары ынаа-ла ажыл-агыйның эвес, а политиктиг, партийжи айтырыглар-дыр. Партийжи лозунгилар, программалар массаларның ажыл-чорудулгазынга сиңнийкен дээрэ шагдан тура биледингир болгай. Бистиң чорудар деп турар чаартылгаларывыс ханы болган чудум-на, анаа сонуургалдыг болгаш медерелдиг хамаарылгазы улам-на улуг-биле кедүрер, оон эргежок чугулазынга чаа-чаа миллион болгаш он-он миллион кижилерни бүзүредир херек» деп В. И. Ленин чугаалаан. Он бирги беш чылга болгаш 80 чылдарга партияның идип үндүрүп турар экономиктиг политиказы совет улустуң үндезин, амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Ол политика массаларның чогаадыкчы-биле, эрес-шенни-биле, энергиязы-биле катчыжып тудушпушаан, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын өстүрериниң, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының оруу-биле бистиң ниитилелдиң хажык чок бурунгаар чоруун хандырып турар! (Дыңнаттыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

даадарда туруп келген. СЭКП ТК болгаш Совет чазак Кара хөрзүннүг эвес черни сайзырадыр талазы-биле улуг хемчеглерни алган болгаш оларны боттандырып турар. Бо болза нарын болгаш соңгаарладып болбас сорулга, ынаваш ону бүгү республикаларның каттышкан күштери-биле болдунарла кыска хуусааларда шиитпирлээри чугула. (Адыш часкаашкыны). Бисте ындыг байлак дуржулга бар. Борта Туркестан — Сибирь, Урал — Кузбасс тудугларын, Кур черин шиңгээдип алганын, Ташкентиниң катап тургусканын сактып көрээлинер. Кара хөрзүннүг эвес черге база шак ындыг найыралдыг болгаш күжениишкинниг ажылдаар херек.

Совет нацияларның чаңгыс эви бөгүн кажангызындан-даа артык быжыг. (Адыш часкаашкыны). Ол дээрге национал харылзаалар талазы-биле бүгү айтырыглар үзе шиитпирлеттинген дээни база ол эвес болбайн аан. Бистиң ышкаш, шак ындыг хөй националдыг улуг күрүнениң хөгжүлдезиниң байдалы партияның онза кичээнгейин негеп турар ээзин эвес айтырыгларны идип үндүрүп турар.

Совет республикаларының чонунуң составы хөй национал-дыг. Ынчангаш бүгү нациялар республикаларның партия болгаш күрүне органнарынга болур-чогуур-биле төлээлеттинген дээни база ол эвес болбайн аан. Бистиң ышкаш, шак херек болгаш идей-ажы-чаң талазы-биле шынарларын шыңгызы-биле барымдаалап көөр апаар.

Сөөлгү чылдарда чамдык республикаларда үндезин эвес национал-дарның хамаатыларының саны аажок улгаткан. Олар дыл, культура болгаш амыдырал талазы-биле боттары тускай негелделерлиг болуп турарлар. Республикаларның компартияларының ТК-лары, крайкомнар болгаш обкомнар бо айтырыгларны хандыр көрүп, оларны чогуур ёзугаар шиитпирлээриниң аргаларын саналдаар ужурлуг.

Бистиң чуртувуста кижи бүрүзүнүң национал чоргаара-лы, национал ат-алдарын хүндүлеп турар. Социализмниң утка шынарынга оӊта дүүшпес шовинизм азы национализм ышкаш, ындыг чоруктарга удур, антисемитизм азы оон өске кандыг-даа хамыдышканнарга удур СЭКП демисежип келген болгаш кезээде шиитпирлиг демисежир. Национал онзагай чүүлдерни күш-биле узуткаарынче угланган долгуларга удур бис. Ынчалза-даа ону кара албан-биле хөөредир чорукту болдурбас деп санап турар бис. Ажылчы чоннарны совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализмниң, чаңгыс ада улуг совет Төрээн чуртунга бердингени ханы чоргааралдың ёзузунга кижизидери — партияның ыдыктыг хүлээлгези болур.

[illegible] аларывыстың кайызының-даа экономиктиг болгаш социал ханы хөгжүлдези оларның аразында бүгү талалыг чоокшулажылганың дүргедедип турар дээрзин амыдырал бадыткаан. Национал культураларның чечектелиишкини болгаш бот-боттарын байыдары, кижилерниң чаа социал болгаш интернационалчы ниитилежилгези — чаңгыс ада совет улустуң культуразының хевирлээшкини чоруп турар. Ол болуушкун бисте оон социализм үезинде канчаар чоруурун ышкаш, дек чоруктуң, ажы-дуума казы [illegible] болгаш эки-тураның үндезиннеринге шак ынчаар чоруп турар. Национал политиканың ол ленинчи принциптерин сагыырын партия шыңгыы харагалзап турар. Бис оларны кажан-даа [illegible]

III.

СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛ-ПОЛИТИКТИГ БАЗА УГААН-БОДАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Эштер! Бышкак социализмниң байдалдарынга экономиканың [illegible] ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш угаан-бодал депшилгези-биле аразында харылзаалары улам-на ыяк тудуш апаар. Ону барымдаалааш, СЭКП Төп Комитеди совет ниитилелдиң социал-аңгы болгаш национал структуразын хөгжүлдезин айтырыгларынга, амыдыралдың социалистиг овур-хевирин, бистиң күрүне тургузуувустуң база демократиязының [illegible] айтырыгларынга доктаамал кичээнгей салып келген.

1. Социал-аңгы тургузуунуң болгаш национал харылзааларның хөгжүлдези

Совет ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң чоокшулажылгазы [illegible] [illegible] бистиң эчис сорулгазы — [illegible] тодаргайы-биле ынчаар чугаалап болур. бистер ол улуг эчис сорулгаже чоорту, ынчалзажок бүзүрелдиг-биле бурунгаарлап бар чоруур бис. (Адыш часкаашкыны).

Ындыг түңнел кылырының үндезин-барымдаазын чүү берип турары?

[illegible] ажылчын аңгының [illegible]

[illegible] ... бистиң чуртта ... 12,5 миллион кижи, тодаргайлаарга бүдүрүлгеде кирген ажылчыннарның ... [illegible]

[illegible]

2. Амыдыралдың социалистиг хевириниң материалдыг болгаш угаан - бодал үндезиннерин быжыглаары, чаа кижини кижизидери

Эштер! Сайзыраңгай социализмниң үезинде бүгү ниитилел харылзааларын чаа күрүне тургузуунуң иштики мөзү-шынарынга [illegible]

[illegible]

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 2-ги, 3-кү, 4-кү, 5-ки, 6-гы, 7-ги арыннарда).

Бистиң үежилеривистиң чырыткылыг өөр-хевирин тургузарынга чогаадыкчы ажылдакчыларның чедиишкиннери маргыш чок. Ол өвүр-хевирлер кижилерниң сагыш-сеткилин доюлдуруп, маргылдаа үндүрүп, амгы болгаш келир үе дугаанында бодандырып турар. Партия эң эки чогаалдарда сиинмиэн хамааты сорукту, четпестерге эптеш чок чорукту, бистиң ниитилеливисте бар чүгүла сорулгаларны шиитпирлээринге уран чүүлдүң идепкейлиг киржилгезин хүлээп ап, байыр чедирип турар. «Бүдүн чылдың даалгазын менээ бээр дээш, санал-оналдарга Күрпланның көк дер дүжерин күзеп тур мен» деп, Маяковскийниң бижээнин сактып тур боор силер. Совет чылдарда оларның ужунда Күрплан, харын база чүгле ол эвес, шынап-ла «көк дер» дүшпес арга чок ындыг чугула айтырыглар литератураga, кинога болгаш театрга кедүртүнгүлээн.

Ындыг чогаалдарның маадырлары янзы-бүрү — тудугжулар бригадири болгаш колхоз даргазы, демир-орук ажылчыны болгаш офицер, ужудукчу болгаш улуг эртемден. Ынчалза-даа оларның маадыр бүрүзүнде вомчукчулар, көрүкчүлер боттарының хууда бодалдарынга болгаш сагыш-сеткилинге домейлешкек аяннарны тып ап база оон совет мөзүпшыларның эки демдектерин чуруп көргүскенин көрүп ап турарлар.

Моральдыг айтырыгларынга бистиң ниитилеливистиң улам өзүп турар кичээнгейин совет уран чүүлге үнелеп көрбейн барып база шыдавас. Бүдүрүлгеге болгаш амыдырал-чуртталгага кижилерниң харылзаалары, кижиниң иштики нарын сагыш-сеткили, бистиң оожургал чок планетавыста ооң ээлээр черин — бо бүгү чүүлдер уран дилеп тывышкыныыарның эгээртинмес адыры-дыр. Маңаа чүгүла чүүл болза теманың чугулазы уран-чечениниң талазы-биле быжпаан, пат чүүлдер-биле хөлегелеттине бербезин чедип алыры болбайн канчаар! Чогаалдарның маадырлары аар-саар чеченниг ажыл-херектерге [illegible] турар.

Ол [illegible] үнелеп көөрүн хажыда бээр чорук салым-чаяанныг кижилерниң чогаадыкчы ажылынга безин каражааны чедирип болур. Бистиң [illegible] литература журналдары, чогаадыкчы [illegible] амыдыралывысты хажыдып турар чогаалдар [illegible] таварылгада аңаа хамаарыштыр идепкейлиг, [illegible] болуру чугула болбайн аан. Ындыг таварылгада [illegible] Бистиң уран [illegible] уругунаа [illegible] (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны)

[illegible]

жының-даа, квартиразы-даа болунуундан ылгап чадап каан бир фильмниң маадыры ышкаш болу бербезин дээш ончу ынчаар чорудары чугула. (Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).

Совет кижилерниң уран чүүлге хандыкшылы аажок улуг. Чамдыкта эки шинже кирери, солун номну садып алыры, делгелгеже кирери амыр эвес-ле болгай. Ынчангаш ол хуннүткел, уран чүүлге шак ындыг ынак чорук чогаадыкчының бодунуң чонунуң мурнунга улуг харыысалгалыг болурун база негеп турар. Чонунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр чурттаары, өөрүшкүзүн болгаш муңгаралды олар-биле үлежири, амыдыралдың шынныын, бистиң гуманистиг идеалдарывысты бадыткаары, коммунистиг тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчизи болуру — ол дээрге уран чүүлдүң ёзулуг улугчу, ёзулуг партийжази-дыр.

Ленинчи культура политиказынга шынчы бистиң партиявыс уран чогаадыкчы интеллигенцияны хумагалыг болгаш хүндүткелдиг көрүп, оларны чогаадыкчы бедик сорулгаларны шиитпирлээринче углап башкарып турар. Ол чорук чогаадыкчы күштерин улам ыңай сырый каттыштырарынга, ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралының көдүрлүүшкүнүнге идигни берип турар. Культураның совет мастерлери чогаадыкчы чаа-чаа ажылдыышкыннары-биле бисти өөртүр дээрзинге чигзениг турбас! (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет кижи — ол дээрге ак сеткилдиг ажыл-ишчи, политика талазы-биле бедик культуралыг кижи, патриот болгаш интернационалчы-дыр. Партия, чурттуң маадырлыг төөгүзү, бистиң бүгү тургузуувус ону кижизиткен. Чаа амыдыралдың тургузукчузунуң долу амыдыралы-биле ол чурттап чорур.

Бо дээрге чаа кижини хевирлеп кижизидери-биле холбашкан бүгү айтырыгларны шиитпирлеп каапканывыс ол эвес-ле болгай. Бо талазы-биле [illegible] сорулгалар туруп турар. [illegible] кажан ол социал-экономиктиг политиканың быжыг [illegible] ниге даянган турда, чүгле ынчан хандыртынар.

Кижиниң улам долузу-биле болбаазыраарынга материалдыг болгаш угаан-бодалдың улуг аргалары бисте бар, оларны моон соңгаар-даа күштелдирер бис. Оон-биле кады кижи бүрүзү ону чеп угаазылалдыг ажыглап билири чугула. А ол алызында барып кижиниң сонуургалы, хереглели кандыг болурундан хамааржыр апаар. Чогум-на ынчангаш бистиң партиявыс оларның идепкейлиг, тодаргай утланышкынныг хевирлеттинин кижизиттинерин чугула социал сорулгаларның бирээзи деп көрүп турар.

[illegible] кижилерниң хөй нуруузу сагыш-сеткилиниң ханызындан ак сеткилдиг ажылдап турар. Оларга ниитилелдиң берип турары янзы-бүрү чаагай кежиктерни дүрүм ёзугаар база чөптүг-биле ажыглап, олар бистиң чоннуң байлаан камнап база көвүделип турар. Ынчалза-даа бисте эвээшти бергеш, а күрүнеден хөйнү чооглаарын оралдажып чоруур кижилер база бар. Чогум-на ындыг психологияга үндезилеттингеш дуюччуун боралаар болгаш мещанзыг, хууда байыырыч бодаар чорук чоннуң сагыш човап чоруур чүүлдери болгаш ажыл-херээн тоомча чок көөр чоруктар тыптып келир. Ажыбиле чугаалаарга, ам-даа шыңгыы айыылдыг болуп артпышаан турар арагага хандыкшыыр чорук ниитилелге, өг-бүлеге бичие эвес когаралды чедирип турар. Бүгү күш-ажылчы коллективтерниң, бүгү хөй-нити организацияларның, бүгү коммунистерниң күженнишкиннери ол ёра чок чоруктарга удур деми[illegible]

[illegible]

азы ажылчыннарның эң хөй кезии-биле, (а оон ссонда бүгү ажылчы чоннар-биле) харылзаа профэвилелдериниң кандыг-даа ажыл-чорудулгазының чедиишкинниг болурунуң эң кол негелдези болур» — деп, Ленин өөредип чораан. Шуут-ла ажылчының амыдыралдың иштинче ханыладып кирерин, ону бирден-бирээ чокка билирин, массаның сеткил-хөңнүн, оларның меңерелинин деннелин болгаш алыс негелде-хереглелин частырыг чокка, мөге идеализацияның хөлегези чокка тодаразын билирин ону эш хуузунуң ёзузу-биле көрүп, оларның негелде-хереглелин сагыш човангыры-биле хандырып турган массаларның кызыгаар чок бүзүрелин бодунга чедип ап билир чоруктуг профэвилелдериниң ажылдакчыларындан ол негеп чораан. Профэвилел ажылдакчызы бүрүзү боттарының ажылчеррэн кезээде база бүгү-ле чүүлдерге ол ленинчи чагыгларбиле дүүштүрүп чорзун! (Адыш часкаашкыны).

40 миллион ажыг оолдарны болгаш кыстарны Ленинчи комсомол каттыштырып турар. Комсомол — ол дээрге бистиң салгалывыс, ол партияның дузалакчызы деп бо-ла чугаалажыр бис. Ол шын, кончуг-ла шын сөстер! Бо хүннерде 18—25 харлыг аныяк кижилер келир үеде бистиң ниитилеливистиң кол өзээ болурлар. Политика талазы-биле идепкейлиг, бодунуң хереэн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын хевирлеп кижизидеринге идигни бээри — комсомол ажылынга эң чугула, эң кол чүүл болур.

Комсомол ниитизи-биле ол сорулгаларны күүседип турар. Оон эргезинде — чурттуң аңгы-аңгы булуңнарында он-он, түс-түс тудуглар бар. Күрүнени эргелеп башкарарынга, ниитилелдиң бүгү амыдыралынга комсомолдуң киржилгези күштелген. Моон соңгаар-даа ынчаар уламчылаар херек.

Ынчалзажок мактанышкын-биле кызыгаарланыры бистиң чаңчылывыс эвес-ле болгай. Чамдык аныяк кижилер билиглиг болгаш чувени эки билир-даа болза, политик талазы-биле чамдыкта арай чиг болуп, а професионал талазы-биле белеткелдиг-даа болза, күш-ажылды харысалгалыг көөр чорук чогуур негелдеге четпес болуп турары чажыт эвес. Хөй таварылгада — ол дээрге комсомолдуң четпес ажылының түңнели-дир.

Ынчангаш кижизидилге ажылын күштелдирер херек. Күш-ажылчы-даа, мөзү-шынар-даа, идей-политиктиг-даа кижизидилгеге хамаарыштыр ону чугаалап турарым ол. Ап чорудар чаңы бир «демчеглериниң» саны көвүдедир дугайында эвес, чугаа болза, комсомол организациязы бүрүзүнге боттуг, чогаадыкчы байдалды тургузарының дугайында [illegible] турар-дыр. Чувениң алыс шыны чүгле ону өөредиринде эвес, а ону амыдыралга көрүп эртхенде чүгле ынчан быжыы-биле шиңгээдип алдынары шагдан тура билдингир болгай. Ынчангаш комсомол марксистиг-ленинчи теорияны өөре[illegible] комсомолчуларның боттуг ажыл-херектери-биле, оларның [illegible] тарының амыдыралы-биле тудуш холбаалыг кылдыр туруп [illegible] ужурлуг.

Мыңаа хөй чүүлдер коммунистерден, бистерден хамааржыр апаар, эштер. Марксизм-ленинизмниң шиитпирлеринге бүзүрелдиг чоруктуң он-он чылдарда шылгаттынган дуржулгазы [illegible] бар болгай. Ол бүгү байлакшылды аныяктарга дамчыдар херек. Совет аныяктар коммунизмниң туттуп кезээде [illegible] тудар дээрзинге бүзүрелдиг магадылал ында! (Адыш часкаашкыны).

IV. ПАРТИЯ — СОВЕТ УЛУСТУҢ АВАНГАРДЫ

Эштер! Сайзыраңгай социализмниң үезинде ниитилелдиң амыдыралынга партияның ролю улам өзүп турарының дугайында XXV съездиге түңнелдии кылган болгай. Ол [illegible] ылап шынның эрткен беш чылдар көргүскен. Чогум-на амгы үеде совет улустуң кайгамчык чедиишкиннериниң боттаныышкынында, партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш арыы деп ленинчи формуланы улам ханы шиңгээдип ап турар. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдези, оон социал-политиктиг болгаш культурлуг өвүр-хевириниң өскерлиишкини-биле кады коммунистерниң партиязы өзүп, быжыгып, кааналып турар.

Ниитизи-биле отчёттуг үеде СЭКП-ниң хүрээлени 1,8 миллион кижиге өскен. Амгы үеде партияның хүрээлениңде 17 миллион 480 муң коммунистер бактаап турар. Оларның 43,4 хуузу ажылчыннар, 12,8 хуузу колхозчулар, 43,8 хуузу техниктиг, эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери, чырыдышкынның, кадык камгалалының, культураның, эргелел аппаратының ажылдакчылары, шериг албачыннар болуп турар.

Эрткен беш чылдарда СЭКП-ниң хүрээлениңге ажылчы аңгының бүдүн чартык миллион ажыг эң эки төлээлекчилери кирген, азы партияга бүгү немешкеннерниң 59 хуузу болган. Чаа хүлээп алганнарның 10 ажыг хуузу колхозчулар. Совет интеллигенцияның төлээлекчилериниң партияга немежип кирери уламчылаан. Бо чылдарда СЭКП-ге киргеннерниң дөрттүң бирги үш кезии — Ленинчи комсомолдуң кежигүннери.

Партияга кирерин күзээннерниң [illegible]

[illegible] (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны)

[illegible] турар.

1. Партийжи удуртулганың арга-методтарын сайзыраңгайжыдары

Эштер! СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң дээди илергейлээшкини совет ниитилелдиң бурунгаар шимчээшкининиң чиндиг [illegible] Оон-биле чергелештир Төп Комитеттиң Пленумнары база-ла улуг рольду ойнап турар.

Отчёттуг үениң дургузунда Төп Комитеттиң [illegible]

СЭКП ТК-ның Пленумнарынга [illegible] айтырыгларны база шаалажып көрүп турган.

ССРЭ-ниң Конституциязының [illegible] 1977 [illegible] бүгү талалыг чугаалажып көрген. 1978 [illegible] ган Төп Комитеттиң Пленуму партияның аграр политиказын улам ыңай ажылдап кылырынга тураскааткан. 1980 чылдың июнь Пленумунга Совет Эвилелиниң кол даштыкы политиктиг айтырыгларга туружу, делегейниң нарыыдай берген байдалдарында чавырлыышкып дээш хемчеелдиң сорулгалары тодараттынган.

Отчёттуг үениң дургузунда Политбюронуң 236 хуралы болган. Политбюронуң бүгү ажыл-чорудулгазы СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырары-биле болгаш иштики база даштыкы политикада боор турар чаа болуушкуннар-биле холбашкан чугула айтырыгларже угландырып келген.

Политбюрога чугаалажыр айтырыгларны баш удур шавылап ажылдап кылып турган. Ол айтырыгларның хемчээли кончуг калбак болгаш хөй талалыг. Оларның дыка хөйүнүң чугулазы доктаамал улгадып турар. Политбюро чамдык таварылгаларда боор турар болуушкуннарны бүгү талалыг өөренип көрүп түңнээри-биле база ол ышкаш чогуур практиктиг хемчеглерни дүрген алыры-биле тускай комиссияларны тургузуп турган.

Хуралдарга белеткел үезинде болгаш чугаалажып турда янзы-бүрү санал-оналдар база хөй санныг бодалдар, эдилгелер боор турган. Ындыг болзажок бүгү шиитпирлер долу чаңгыс эп-сеткилдиг байдалга хүлээп алдынып турган. Коллективтиг удуртулганың күжү — ол чаңгыс аай эп-сеткилде болур. (Адыш часкаашкыны).

Политбюро — ол дээрге бистиң хөй миллион кежигүннүг партиявыстың ёзулуг дайынчы штабы-дыр. Партияның коллективтиг угаан-бодалы маңаа төрүттүнер, бүгү совет ниитилелдиң, бүгү коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң эрге-ажыын илергейлээп партияның политиказы маңаа хевирлеттиниин тургустунуп турар.

Кадрларны шилип алыры, күүселдени организастаары болгаш хынаары, партийжи амыдыралдың хүн бүрүдеги бүгү айтырыглары — бо дээрге, ТК-ның Секретариадының ажылы[illegible] боттандырыышкыны бадыр айтырыглары-дыр. Эрткен үениң дургузунда Секретариат 250 удаа хуралдаан.

[illegible] лыг болгаш бедик организастыг байдалга болуп турган. Ол [illegible]

ТК-ның Политбюрозу болгаш Секретариады республикаларның, крайларның, областарның, округтарның, хоорайларның болгаш районнарның партия организацияларының ролюн база харыысалгазын бедилеринче [illegible]

[illegible]

[illegible] лилгезинге Москваның база Ленинградтың партия организациялары эки түңнелдерни чедип алган. Сөзүнде [illegible] бүгү чуртка деткимчени ап, ооң эзерээзи дыка хөй патриотту эгелээшкиннер бо черлерден үнген.

[illegible] чениң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилериниң чедип ап турар улуг чедиишкиннери партия организацияларының колээ ажылдыг бүдүрүлгезинге мурнакчы дуржулганы болгаш чер ажылының [illegible] ажылды күштелдиргени-биле холбаалыг. Оңгу беш [illegible]

[illegible]

[illegible] бедилдеринче мобилизастап шыдаан. [illegible] аар талазы-биле ажылды идепкей [illegible] СЭКП-ниң [illegible] болгаш Свердловск обкомнары [illegible] харылзааларын быжыглаар талазы-биле хөй ажылды боттандырган.

(Уланчылыг).

3. ССРЭ Конституциязы болгаш совет политиктиг системаның улам ыңай хөгжүлдези

Эштер! Совет ниитилелдиң экономиктиг, [illegible] улус депутаттарының Советтериниң [illegible]

[illegible] ниити арга-шинээзин бедидип турар.

[illegible] үндезинлээш совет хоойлу-дүрүмнүң чааргыы [illegible] үндүрерин доозары [illegible]

Бисте эки хоойлулар эвээш эвес хүлээп алдынган, эштер. Ам сорулга болза хамыктың мурнунда оларны ылап шын болгаш чайгылыш чокка боттандырары болур. Кандыг-даа [illegible] бүгү черлерге, кижи бүрүзү күүседип турар болза, чүгле ынчан ол күштүг болур.

[illegible] Советтерниң ажыл-чорудулгазында хөй солун, чаа чүүлдер көстүп келгилээн. Олар түс черниң ажыл-агыйының [illegible] катпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг байдалын хандырарынга улам улуг салыышкынны ылап турар. Советтер боттарының девискээринде бүдүрүлгелерниң болгаш [illegible] цияларның ажылын улам идепкейлиг-биле аайлап башкарып база контрольдап турар. Бо дээрге, эштер, кончуг чугула чүүл-дүр. Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында чогум-на ындыг угланыышкынны СЭКП Төп Комитеди бүгү талалыг деткип турар.

Бисте барык бир миллион хире депутат-коммунистер бар. Советтиң сессия бүрүзү, доктаамал комиссияның хурал бүрүзү кижилерниң ёзулуг чөвүлежилгези, эң шын шиитпирлерниң коллективтиг дилеп тывышкыны болзун дээш олар боттарының ат-алдарын: болунуң дуржулгазын ажыглаар [illegible]

Ниити херекке, бүдүрүлгениң хөгжүлдеринге, санал-оналдарны шүүштүрүп көөрүнге сонуургалдыы, ажык болгаш принциптиг шүүмүлел болгаш бот-шүүмүлел, хамааты бүрүзүнүң хөй-ниитичи-политиктиг идепкейиниң бедилдери — совет демократияның ажылдап база күштүг болуп турар демократияның алыс утказы ында болуп турар.

Совет демократияның эргежок чугула тудуш кезээ — эргелел башкарылга органнарының болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң ажылынга бүгүдени хаара тудуп турар улусчу контроль болуп турар. Чаңгыс-даа хажыдыышкын, албан-дужаалдың шын эвес ажыглаар, төтчеглекчи, сагылга-чурум чок чоруктуң чаңгыс-даа фактызы улусчу контролёрларның [illegible] агыйжы көрүнгүр карааңдан чаштыр барбас ужурлуг. СЭКП Төп Комитеди оларны улам эрес шалыпкын, шиитпирлиг ажылдаарынче угландырып турар.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнүң болгаш эрге-чурумнуң быжыг[illegible] юстиция, суд, прокуратура, совет милиция органнарының харыысалгазы улуг. Ол органнарның ажылдакчыларының профессионал билиин хамаатының эрес-дидим, [illegible] болгаш эптүг чоруу-биле холбашкан турар ужурлуг. Чүгле ындыг кижилер оларга даандырган шиңгыы хүлээлгени төлептиг күүседип шыдаар. Оларның ажылы эң дээштиг болуп, кем-херек үүлгедилгени бүрүзү чогуур деңнелге негеттинген турарын болгаш бурууларга турум ёзугаар кеземчени көргүскен турарын совет улус негээр эргелиг. Корум-чурум камгалаар органнарның бо талазы-

биле ажылы партияның болгаш бистиң бүгү хөй-ниитивистиң долу деткимчези-биле хандыртынган турар дээрзинге чигзеньмейн тур мен. (Адыш часкаашкыны).

[illegible] күрүнениң айыыл чок чорук органнарының [illegible] Конституцияның негелделезинге, совет хоойлу-дүрүмнүң нормаларынга дүүштүр шыңгыы, шудургу, профессионал [illegible] турар. Империалистиг разведканың [illegible] шишкиннерин чекистер көрүңгүр болгаш серемчилелдиг хайгаарап турар. Күрүнеге удур, өжээтен үүлгедиглер кылып, совет кижилерниң эргелеринге, совет ниитилелдиң эрге-ажыктарынга семеп-халдаар кижилерни олар шиитпирлиг-биле соңгалап, ойтур шаап турар. Оларның ажылы партияның, бистиң бүгү улустуң ханы хүлээп көрүүшкүнүн ап турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Отчёттуг үеде партия болгаш күрүне чурттуң камгаланыр күчүзүн, оон Чепсектиг Күштерин быжыглаарының айтырыгларын чаңгыс-даа хүн кичээнгейден үндүрбейн келген. Ону ынчаар тургузарын делегей байдалы бистен негеп турар.

Бедик техниктиг хандыртынышкын, шериг талазы-биле мергежил болгаш бузулбас моральдыг сагыш-сеткилдиң ханналын тудушканы — совет Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчү-күжү ол. Амгы үеде Төрээн чурттуң камгалакчыларының хүрээлениңде Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының оолдары болгаш оолдарының оолдары шагда-ла албан эрттирип турар. Олар боттарының адаларының болгаш кырган-ачаларының үлүүнге таварышкан калыг-дошкун шылгалдаларны эртпээнинер. Ынчалза-даа олар бистиң Армиявыстың, бистиң улузувустуң маадырлыг чаагай чаңчылдарынга шынчы. Кажан ону чурттуң айыыл чок чоруунуң, тайбыңның камгалаарының эрге-ажыктары негеп келгенде, агрессияның халдаашкыннарынга таварышканнарга дуза херек апарганда совет дайынчы делегейниң мурнунга коргуш чок болгаш эрес маадырлыг патриот, кандыг-даа бергелерни ажып эртеринге белен интернационалчы болуп туруптар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бистиң съездивис Совет Армияның болгаш Флоттуң хүнүнде ажыттынган-дыр. Ынчангаш Төрээн чурттуң алдарлыг камгалакчыларынга бүгү делегаттарның өмүнээзинден изиг байыр чедирерин менээ чөпшээрээп көрүңер. Олар совет улустуң тайбың, тургузукчу күш-ажылының камгалалынга моон соңгаар-даа ылапыштыг туржур дээрзинге партия Төп Комитеди бүзүрелдиг! (Дыңналыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер, бистиң демократиявыстың хөгжүлдезинге хөй-нити организацияларының онаажыр ролюн ССРЭ Конституциязы улам тодаргай көдүрген. Оларның эң-не массалыы — професионалдар эвилелдери болур. Боттарының хүрээлениңге миллион-миллион колхозчуларны хүлээп албышаан, профэвилелдери ам херек кырында бүгү ажылчы чоннарның болуп турар. Профэвилел организацияларының сорулгалары болгаш эргелери калбак. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дугайында сагыш салып, ажыл-агыйжы, социал болгаш культура талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге киржип, социалистиг чарышты, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорукту калбартырынга хөй чүүлдерни кылып турар.

Ынчалзажок оларга берген калбак эргелерни ажыглаарынга бистиң профэвилелдеривистиң инициативазы ам-даа четпес дээрзин маңаа чугаалазымза частырыг болбас боор деп бодай-дыр мен. Олар коллективтиг керээлерниң күүседириниң, күш-ажыл камгалалының айтырыгларынга чамдыкта шудургу болбайн, күш-ажыл хоойлузун үрээр, бюрократтыг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның фактыларын ам-даа кошкак сайгарып турар.

А ол дээрге, күш-ажылдың база кижилерниң [illegible] эвилелдериниң контролюн улам күштелдирер, планнаашкынга болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга, кадрларны шилиреринге болгаш таарыштыр тургузарынга, бүдүрүлгениң болгаш организацияларның акша-хөреңгизин чөп ажыглаарынга оларның киржилгезин калбартыры чугула дээни ол-дур.

Партия болза профэвилелдерин массаның ортузунга болуунуң идегелдиг дузалакчызы, демократияны хөгжүдериниң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар. «Масса-биле,

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 10.05 — Т. Хренников. № 3 симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг оркестри күүседир. 10.25 — «Звездочёт». Уругларга киноальманах. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.45 — [illegible] Бүгү-эвилел радиозунуң Академиктиг хорунуң концерти. 15.50 — Бокска ССРЭ кубогу. 16.00 — В. Маяковский — «Владимир Ильич Ленин». 16.45 — «Аныяктарның адрестери». 18.00 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чедер чери — Ямал». Документалдыг фильм. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «Тамчыктыг чер». Телешии. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45— Останкино концерт студиязынга политиктиг ырларның кежээзи. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — М. Глинканың чогаалдарындан концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозу[illegible] эстрада-симфониктиг [illegible] оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». «Тывакобальт» комбинаттың коллективиниң съезд [illegible] 20.25—20.55 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис».

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр [illegible] Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 12—16, өске арткаңнарынга 8—12 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 14—16 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 10.00, 13.40, 17.00, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Улуг, биче дайын» 9.30, 17.00, 20.40 (уругларга) «Петровкада 38 дугаар бажың» 11.20, 13.10, 18.50. «Элээди оол болгаш хоойлу» деп киноклуб 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдаттар чоруп турган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң амыдыралым — армия» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжүктүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 420

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00466

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (11547) | 1981 чылдың февраль 25, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Дүүн СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёттарын делегаттар чугаалажып эгелээн

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Февраль 24-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш К. У. Черненко даргалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун болгаш иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын база СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажып көөрүнге киришкен эштер болза: Д. А. Кунаев — Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Г. В. Романов — СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары, В. Д. Наумкин — Магнитогорсктиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының ажылчыны, М. С. Соломенцев — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Т. Я. Киселёв — Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Ш. Р. Рашидов — Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Русту, Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Ле Зуанны изин-биле уткааннар.

Оон соонда дараазында эштер сөс берген: И. А. Бондаренко — СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары, М. З. Шакиров — СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары, В. Н. Голубева — Ивановонуң В. И. Ленин аттыг камвол комбинадының аргыкчызы.

Эртенги хуралга съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга чылыг-биле уткутканнар: Станислав Каня — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Эрих Хонеккер — Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы — олар байыр чедирип чүве чугаалаан.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары П. А. Кириленко кежээки хуралды даргалааш, «СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёду» деп илеткелди кылыры-биле комиссияның даргазы **Г. Ф. Сизовка** сөс берген.

Оон соонда делегаттар СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёттуг илеткелин чугаалажырынче кирген.

СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары эш **В. В. Гришин** санал бериишкинин ажыткан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылы, Леонид Ильич Брежневтиң кылганы СЭКП Төп Комитединиң Отчёттуг илеткели бүгү делегей ужур-уткалыг болуушкун болуп, бистиң чурттарывыс болгаш даштыкы миллион-миллион кижилерниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар деп, ол демдеглээн. Коммунизмниң тиилелгези дээш партияның болгаш чоннуң демиселинге съезд чугула болуушкун болур.

СЭКП Төп Комитединиң илеткели — ол дээрге чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң канчаар-даа ажок өндүр улуг документизи. Ол партияны даа теоретиктиг түңнелдер база ниитилештирилгелер-биле чепсеглеп, совет кижилерни оон-даа ыдай күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук кирип турар.

Отчеттуг үеде совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, ажылчын ангының [illegible] Коммунистиг партияның ролю [illegible]. Ол марксизм-ленинизмниң [illegible] бичик тудуп. СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң [illegible] совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларынга чайгылыш чок депшилгени хандырган.

Бистиң партиявыс, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, эш Л. И. Брежнев Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле канчаар-даа ажок улуг ажылды бүгү делегейге кылган. СЭКП акы-дуңма партиялар болгаш чурттар-биле кады делегей социализмниң туруштарын болгаш национал хосталганың күштерин, социал депшилгениң херээн быжыглаар дээш илеткейлиг демисежип турар. СЭКП ТК-зы, оон Политбюрозу чавырлыышкынны камгалаарының, тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга чагыртпас принципиалдыг бодамчалыг политиканы быжыы-биле чорудуп турар.

СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының чедиишкиннери — ол дээрге бистиң партиявыстың, [illegible] Төп Комитединиң, кайгамчык өндүр политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, Ленинниң улуг херээниң шынчы уламчылакчызы, коммунизм болгаш тайбың дээш чалбыыштыг демиселчи эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң канчаар-даа ажок улуг политиктиг болгаш организакчы ажылының түңнелдери. Партияга, Төрээн чуртка, чонга шынчы бараан болуушкуну бистиң чургувуска, социализмниң акы-дуңма чурттарынга, бөмбүрзектиң бүгү ак сеткилдиг кижилеринге хамы хүндүлелди база бедик ат-алдарны Леонид Ильичиге берген.

СЭКП-ниң политиказының бүгү стратегтиг угланыышкыннары, [illegible] тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш [illegible].

Партияның социал-экономиктиг программазын амыдыралга боттандырар, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалының үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар дээш москвачыларның демиселинге оратор оон ыңай делгереңгей доктааган. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш чарышкаш, хөй-хөй коллективтер, 300 ажыг мурнакчы ажылчыннар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир чүс айның болгаш чылдың бирги кварталының даалгаларын күүсеткен.

Хоорайның хөгжүлдезиниң экономиктиг болгаш социалдыг сорулгаларын шиитпирлээр, бүдүрүлгениң өзүлдезиниң, улус ажыл-агыйының деңнелин бедидерниң туруштуг темпилерин хандырып, бүдүрүлгелерниң чаартылгазын база техниктиг эде дериилдезин дүргедедир ужурлуг. Москвачылар ол сорулгаларны күүседир дээш чүткүлдүг ажылдаар [illegible].

Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **В. В. Щербицкий** кижи төрелгетенниң ёзуредип турар амгы үениң чугула айтырыгларын Отчёттуг илеткелде киирген болгаш кижиниң сонуургалын хайныктырып турар улуг хемчээлдиг айтырыгларга доктаавышаан, оларны шиитпирлээриниң тодаргай оруктарын айыткан деп демдеглээн.

Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң баштыңчызы шынчы ленинчи болгаш тайбың дээш туруштуг демиселчи эш Л. И. Брежнев ёзулуг революсчуларның күрүне баштыңчыларының бурунгаар депшилгелиг кижи бүрүзүнүң хамы хүндүткелин чаалап алган дээрзин партия организацияларының [illegible] СЭКП Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң болгаш Секретариадының, эш Л. И. Брежневтиң болуушкун [illegible].

Совет Украинаның онгу беш чылда хөгжүлдезин чугаалап тура, оратор бүгү чурт дег, Украина бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге, ниитилел амыдыралының бүгү талалыг чаартылгазынга, чоннуң культурлуг болгаш чаагай чоруунуң деңнелин бедидеринге улуг чедиишкиннерлиг болган дээрзин демдеглээн.

Экономиканы коллуунда интенсивтиг оруктче шилчидерин доозар сорулганы боттандырып тура, эртен беш чылда салдынган сорулгаларның чамдыызының боттанмаан чылдагаанын өөренип көргеш, бүдүрүлге потенциалын улам ажыктыг ажылдаар, эртем-техниктиг депшилгениң моон соңгаар дүргедедирин кол кичээнгейин салып турар бис деп, оратор демдеглээн. Планнааашкын органнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга планнарны тургузарда үндезиниит, бодамчалыг болур дээш негелдезин улгаттырары база чугула дээрзин оратор айыткан.

ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң төлээлери дайынчы туктарын тутпушаан, залче байырлыг байдал-биле кирип келген. Генерал-майор **Ф. М. Кузьминниң** номчааны байыр чедирииишкининде дайынчыларның партияга берлинген дангыраа чаңгыланып турган. Бүгү совет дайынчылар — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизин, төрээн ленинчи партиязын, маадырлыг совет чонга кезээде дайынчы турушта турарын солдаттан эгелээш маршалга чедир бүзүреткен деп ол чугаалаан.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары дайынчыларга туруп ёзулаан болгаш [illegible].

Кежээки хуралдың [illegible].

* * *

Февральдың 24-те СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылын [illegible].

[illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи болган. Партияның болгаш чоннуң кайгамчыктыг тиилелгелерин анаа түңнеп, коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа бедиктерин тодарадып турар.

Съездиниң ажыттынган хүнүнде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин партийжи шуулганның делегаттары, оон аалчылары, бистиң чуртувустуң миллион-миллион кижилери улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң ол шылгарангай документизинде ниитилелдиң социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезин, амгы үелериниң делегей байдалын хамы анализтеп, иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның мурнунга салдынып турар кол-кол сорулгаларны тодараткан.

Коммунистиг тургузуушкунуң [illegible] совет кижилер [illegible] авангарды — коммунистерниң партиязын долганды сырый каттыжып, оон шиитпирлерин амыдыралга бүрүн боттандырар, билиин, тургузукчу энергиязын анаа бүрүн-биле бараалгадыр дээш ажылдап турар.

Чогаадыкчы кодурлуушкунуң, ленинчи ажыл-херекчи болгаш принципиалдыг байдал-биле съезд бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Делегаттар СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының [illegible] илеткелди база СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының илеткелин чугаалашкан [illegible].

Эртенниң 10 шак. Съездиниң даргалаан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары эш **К. У. Черненко**, Казахстанның Компартиязының бирги секретары **Д. А. Кунаевке** сөс берген.

Төп Комитеттиң политиктиг [illegible] болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, партияның даштыкы болгаш иштики политиказын, Отчёттуг илеткелде киирген бүгү-ле чүүлдерни болгаш түңнелдерни Казахстанның Компартиязының төлээлери изиг-биле болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар деп, ол чугаалаан.

Чуртка феррит-эзилдиргелерни, дойну, химия болгаш нефть болбаазырадыр продукцияны берип, эң улуг одалга-энергетиктиг девискээр болуп бар чылдар Павлодар-Экибастузтуң девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң хөгжүлдезинге оратор доктааган.

Партияның аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырганындан, кур черни план ёзугаар шиңгээткениндан, бүдүрүлгениң специализастаанындан болгаш концентрастаанындан күрүнениң шыгжамырынче эрткен беш чылда 81 миллион тонна тараа, азы ортумаа-биле бир чылда барык бир миллиард пудту урганын ол чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң кыйгырыын ёзугаар бүгү-ле курлавырларны, кадрларның билиг-мергежилин, шиңгээткен кур черниң бүгү күчүзүн партияның илиип үнүргени аъш-чем программазы-биле холбаштырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзин оратор бүзүреткен. Кезээ экономиканың кол сорулгазы — шынар көргүзүглериниң шапкын өзүлдези болур.

СЭКП-ниң делегей ареназынга идепкейлиг болгаш тургузукчу ажыл-чорудулгазын ТК-ның Отчёт илеткели көргүстүг деп, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш **Г. В. Романов** чугаалаан. Душкуурлуг чорукту чавырлыдырар дээш бо хире күженииишкиниң [illegible] делегей [illegible] лакчыларының агрессия үезелдерин шыгым сойгалап, боо [illegible] Совет улус тайбының кузээр бо [illegible] Леонид Ильич Брежнев [illegible].

(Төнчүзү 3-кү арында).

БҮРҮНҮ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУР БИС

Советкижилерниң чаагай чоруу дээш

Бо хүннерде бистиң кайгамчыктыг Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунда, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизи кидин түлүк ажылдап турар. Ол эң чугула болуушкунче чүгле совет кижилер эвес, харын база [illegible] бурунгаар депшилгелиг, тайбың кузээн-не бүгү хөй-ниитизи база кичээнгейин салып, съездиниң ажылын улуг сонуургал-биле хайгаарап турарлар.

Бистер, тыва металлургтар, бүгү совет улус-биле бир демей СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң кылган партияның XXVI съездизинге ТК-ның Отчет илеткелин канчаар-даа ажок улуг сонуургал-биле таныжып, номчудук. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле сорулгаларын эңне хамызы-биле тодаргай тайылбырлап турар.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде СЭКП-ниң делегейге тайбың дээш демиселиниң кол сорулгазы — хамыктың мурнунда совет улустуң тайбың, тургузукчу күш-ажылынга эң-не таарымчалыг байдалды тургузары болурун онзалап демдеглээн.

Эрткен беш чылдарда бистиң республикага тургустунган улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — «Тыва кобальт» комбинат болгай. Бистиң комбинаттың коллективи эрткен онгу беш чылда чедиишкинниг ажылдаан: Төрээн чуртка пландан ажыр хөй хемчээлдиг чугула продукцияны берген. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бистиң металлургтар, он бирги беш чылды база-ла багай эвес эгелээн. Партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир, 1981 чылдың баштайгы ийи айларының планныг даалгаларын күүседирин комбинаттың хөй-хөй цехтери болгаш участоктары хүлээнген турган. Олар боттарының сөзүнге ээ боор шылгааннар-даа. [illegible] цехтинде А. Ф. Семыкин, А. В. Геращенко, сепетелге цехтинде — А. А. Щеглов, В. Г. Ежков, гидрометаллургия цехтинде — В. П. Супрунов болгаш [illegible] бригадалары СЭКП-ниң XXVI съездизинге боттарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң — дугайын съезд ажыттынар хүнде рапорттаан. Ол ышкаш он бирги беш чылдың мурнакчылары Х. М. Өртеней, Н. Миткус, Ч. Содунам, Н. Монгуш олар боттарының берген сөзүн херек кырында бадыткап, съездини күш-ажылчы чедиишкиннери биле уткушканнар.

Бистиң тайбың ажылдавыс, чыргалдыг чурттаргавыс чүгле тайбының ачы-дузазы. А чырык чер кырынга быжыг тайбың, аас-кежиктиг амыдырал дээш чайгылыш чок демиселчи СЭКП, оон ленинчи Төп Комитеди, амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызы эш Леонид Ильич Брежнев хүн бүрүде ол бүдүнүг чаагай херек дээш могат-шылаг чок демисежип турар. Ол дугайы партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден илдеттип турар.

Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттарның бүгү талалыг кады ажылдажылгазы империализмниң агрессия күштерин кынчыктырбас күш, тайбыңның быжыг баганазы боор турарын айыткаш эш Л. И. Брежнев **«бистер тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң шынныг херээ дээш, күш-ажылдың кижилериниң эрге-ажыктары дээш демисежип турар бис... Бистиң күжүвүс чаңгыс эптиг-систе болгаш сырый каттыжыышкынывыста»** деп, бодунуң илеткелинге чугаалаан.

Республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир демей, «Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары Төрээн Коммунистиг партиязының ээлчеглиг шуулганының ажылын хүн бүру улуг кичээнгей-биле хайгаарап, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүну-биле деткээнин илереп, тайбың амыдырал, тургузукчу ажыл-ишти хандырып турары дээш СЭКП-ге, оон ленинчи Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга өөрүп четтиришкиннерин илередип турарлар. Олар партияның XXVI съездизиниң салган улуг сорулгаларын амыдыралга күүседир дээш бүгү күжүн-даа, билиин-даа харамнанмазын база катап бадыткап турарлар.

Ю. КОЛЕТНИКОВ.
«Тыва кобальт» комбинаттың директору.

КЕЛИР ӨЙНҮ ТОДАРГАЙ ИЛЕРЕТКЕН

Партияның ээлчеглиг XXVI съездизиниң материалдары-биле таныштывыс. Оңу чүгле бистиң школавыстың башкылары, техниктиг ажылдакчылары эвес, үстүкү класстарның өөреникчилери база улуг кодурлуушкун-биле номчуду. Чүү дээр боор, сеткилди сергедир чылыг сөстерни бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртукчузу бодунуң илеткелинге чугаалап турар-дыр. [illegible] Ылангыя Леонид Ильичиниң **«Школада өөредилгениң, күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедидери, башкыларның болгаш өөреникчилерниң күш-ажылының түңнелдерин үнелээрде эреңгейлээр чорукту чайладыры. Өөредилгени амыдырал-биле харылзаазын херек кырында быжыглаары, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээрин эки-жидери бөгүн чугула болуп турар»** дээни бистиң [illegible] [illegible] программа болур. Ынчангаш, чаа беш чылда бистиң школаның коллективи [illegible] ажылдар сорулгазы боттарының мурнунга салган.

Т. ШОЖУТ.
Кара-Хаак ортумак школазының башкызы.
Кызыл район.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ПАРЛАЛГА ТӨВҮНДЕ

Бүгү делегейниң массалыг информациязының төлээлери үс-чүс журналистер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвүнге февральдың 23-те четкилеп келгеннер. Олар совет коммунистерниң дээди шуулганының ажыттынганының база эш Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткелиниң дугайында боттарының номчукчуларынга дамчыдар сорулгазы салганнар.

Парлалга төвүнүң удуртукчузу Л. М. Замятин корреспондентилер мурнунга чүве чугаалаан. Ол мынча дээн: СЭКП-ниң XXVI съездизи бодунуң ажылын эгелээн. Совет коммунистерниң хөй миллион эрмиязының ажыл-чорудулгазының отчёттуг үениң дүгүзунда удуртукчу органнарның кол түңнелдерин съездиге илеткээн. Совет ниитилелдиң амгы үе-чадазында делегейниң коммунистиг шимчээшкининде делегей аренаазында байдалды бүгү тала-биле илеткелчи хандыр анализтээн.

Информация агентиллелдериниң солуннарының, радионуң болгаш телевидениениң корреспондентилериниң хөй санныг айтырыгларынга харылаавышаан, парлалга төвүнүң удуртукчузу тайбыңны быжыглаарынче [illegible] бүдүрерин кызыгаарлаарынче угланган СЭКП ТК-ның тодаргай саналдарынга доктааган. Бо дээрге СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилеринге хүлээп алганы Тайбың программазының уламчызы болур деп, ол демдеглээн. Чаа совет саналдарны бүгү делегейге хаңызы-биле өөренир чугаажок. Күрүнелер аразынга тайбык харылзаалар дээш Совет Эвилели чаптыг ажылды чорудуп турар дээрзинге сарыылдыг кижи бүрүзү бүзүрээр, ол дээрге бистиң партиявыстың болгаш бистиң күрүневистиң тайбыңны быжыглаар дээш кол сорулгазы болур.

СЭКП-ниң эрткен съездилериниң төөгүзүнде бо съездиге коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң эң-не хөй делегаттары келген дээрзин СЭКП ТК-ның киндис чогаадыкчыларының оралакчызы В. В. Загладин парлалга төвүнге демдеглээн.

[illegible]

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүгү совет улус-биле бир демей Тываның ажылчы чоннары кичээнгейлиг дыңнаан, ында айыттынган түңнелдер болгаш сорулгалар улуг сонуургалды болдурган.

Амгы үеде республиканың бүдүрүлгелеринде, совхозтарында, албан организациялар, өөредилге черлеринде съездиниң ажыттынганынга тураскааткан митингилер, хуралдар эгелээн. Совет Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткип, съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырары-биле күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

[illegible]

бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң түңнээн. Совет улустуң [illegible] чоруун эки-жидеринче [illegible] улуг сорулгаларны салган. Партияның кижи [illegible] ла сагыш човаашкыныныг харыы кылдыр эки ажылдаар [illegible] Валентина Ваганова хүлээнгеш, шынарлыг, бүдүрүкчүтүг ажылдаарынче эш-өөрүн ол кыйгырган.

Телеграфист Наталья Мязина, инженер Юрий Власов болгаш өскелер-даа СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг [illegible] партия болгаш чазактың ала сагыш човаашкынынга харыы кылдыр кажан даңгыр күжениишкинниг ажылдап, Төрээн чуртунуң экономиказын быжыглаар дээш боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырын аазааннар.

Найысылалдың харылзаа белдириниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын хаңы өөренип, ону чонга пропагандалаарынга идепкейлиг киржир, оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдаарын хүлээнгеннер. Чылдың планның онаалгаларын декабрь 25-те эки шынарлыг күүсеттерин митингиниң [illegible] шиитпирлээн.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: митингиниң киржикчилери; ында — телеграфист Наталья Мязина.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁТ ИЛЕТКЕЛИ БОЛГАШ ИШТИКИ БАЗА ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң 1981 чылдың февраль 23-те илеткелиниң төнчүзү

(Эгези № 45—46 «ШЫНДА»).

Донбасс ажыл-ишчилериниң талежилел күүсүлерин дүргени шинчээзин алыр ээш чарыжын, Кубаньның болгаш Днепропетровскиниң партия организацияларының хөй ажыл-агый продукциязының шынарын эмижилер талазы-биле эгелекчи саналын, Уралдың база Кузбасстың күш-ажылчы коллективтерин металл болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларын ыжынап алыр талазы-биле ажылының дургулгазын Төп Комитет деткээн.

Хөй-хөй партия организацияларының чогаадыкчы эгелээшкиннери болгаш инициативалары бистиң ниити партийжи шүүлганывыстан мактаалы алыр ужурлуг. Чер-черниң ажылының дуржулгазы байлак болгаш хөй янзы болган түлүм партияның ниити ажыл-чорудулгазы үре-түнелдиг болур.

Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП Төп Комитеди чамдык партия комитеттериниң ажылын чиңги-биле шүгүмчүлээр, оларның удуртукчуларын эдер ужурга таварышкан. Ол хемчеглер дузалаваска организастыг түңнелдерни база кылып турган.

Областың азы районнуң партия организациязының ажылының түңнели хөй болгаш янзы-янзы чүүлдерден тургустунар. Ындыг болзажок куженнишкиниң болгаш белдиниг партийжи удуртулга манаа шиитпирлиг ужур-дузалыг. Бир эвес партия организациязы бүрүзү болуунуң участогунга бүгү курлавырларын ажыглап, бүгү чүүлге чогумчалыг чурумну тургузуп алыр болза, бүгү чурттуң ажыл-херээ улам бурунгаарлаар. [illegible]

[illegible]

2. Партияның иштики амыдыралының айтырыглары

[illegible] отчёт-соңгулдалыг [illegible]

[illegible] детаэзиниң отчёт-соңгулдалыг кам[illegible] Отчёт-соңгулдалыг хуралдарының хөй [illegible] организацияларынга база партия [illegible] коммунистерниң 96 хуу [illegible] сана[..] берген.

Коммунистерниң болуунуң ажылы дээш, партияда болгаш чуртта кылдынып турар бүгү чүүлдер дээш бедик харыысаалгазын бөөн турарын ол саналдарның утказы бергүскен. Хуралдарның, конференцияларның болгаш съездилерниң кир[illegible]

[illegible]

3. Партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылы

Эштер! Бистиң шуптувустуң чурттап база ажылдап турар байдалдарывыс сөөлгү үеде дыка өскерилген Совет кижи база өскерилген. Ооң билиг медерели калбарган, угаан-бодалы негелдези [illegible]

Оон-биле кады бистиң идеология ажылдакчыларывыстың эргезинде турар чепсектер база көвүдээн. Хүн бүрүнүң информациязының идегелдиг дөзү — 380 миллион кезек солуннар болгаш журналдар болуп турар. Бистиң чуртувуста хүн бүрүде 75 миллион телевизор ажылдап турар. Ол чүл дээрге, он-он миллион ог-бүлелер хүн санында партийжи политиканың эргежок чугула тайылбырларын-даа, чаа-чаа билиглерни-даа ап угаан-бодал талазы-биле улам сайзыраңгай-[..]шыыр эргелиг болуп турары ол-дур.

[illegible]

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга — коммунизм тургузукчуларының партиязынга хүндүткел болгаш алдар! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели улам шыңгай быжыглып база чечектелип турзун! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Тайбың делгерезин! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Коммунизм делгерезин! (Эш Л. И. Брежневтиң түңнел сөстерин залга олурганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Шупту туруп келген. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге алдар!», «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Улуг совет улуска алдар!», «СЭКП биле совет улустуң бузулбас чаңгыс эви делгерезин!» деп кыйгырыглар Съездилер ордузунга чаңгыланып турган.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ОТЧЁДУ

Комиссияның даргазы эш Г. Ф. СИЗОВТУҢ илеткели

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының съезд бүрүзү — чурттуң хөй миллион коммунистериниң, бистиң бүгү чонувустуң амыдыралынга канчаар-даа аажок улуг болуушкун боор турар.

Партияның съездилери оон дээди органы болбушаан, демиселдиң болгаш тургузуушкунунуң дуржулгазын ниитилештирип, коммунистиг тургузуушкунунуң чаа үе-чада бүрүзүнүң стратегиязын база тактиказын ажылдап кылып, амгы үениң улуг эртеми — марксизм-ленинизмни коллективтиг хөгжүдүп турар.

Оон-биле кады бистиң партиявыстың съездилери улуг делегей ужур-дузалыг болуушкуннар боор, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының кичээнгейин бодунга хаара тудуп, оларның улуг сонуургалын болдуруп турар.

Партияның XXVI съездизи бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң төөгүзүнге, экономикага, политикага болгаш угаан-бодалга база совет улустуң амыдыралының бүгү хевирлеринге бышкан социализмниң принциптерин бүгү талалыг быжыглаарынга онза үе-чада болуп артар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели—ол дээрге, ёзулуг ленинчи масштабтың болгаш стильдиң документизи болур. Чуртту удуртур талазы-биле партияның улуг ажылын ында көргүстүнген, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының марксистиг-ленинчи анализин бердинген болгаш беш чылда политика, экономика база социал адырларынга чурттуң болгаш улустуң салым-чолунга бистиң чедиишкиннеривистиң ужур-дузазы бүгү талалыг көргүстүнген.

Бистиң чедиишкиннеривис шынап-ла улуг. Ук чедиишкиннер дүрүм ёзугаар чоргаарал, чүректиң ханазындан өөрүшкүнү болдуруп турар. Ынчалзажок партия ажыл-херектиң байдалын боттуу-биле үнелеп көрүп турар. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелинде кылдынган чүүлдерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле сайгарып көргениниң үндезилээш; шиитпирлеве чогуур сорулгаларны тодараткан. Ук сорулгалар бистиң чорук орар оруувус—шын, ленинчи орук деп чүвеге долу бүзүрелди берип турар.

Совет улус келир үеже мөөк бүзүрелдиг көрүп, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү—бистиң партиявыстың мерген болгаш чыт угаанынга бүзүреп турар.

Совет кижилер СЭКП Төп Комитединге, шынчы ленинчи, чырыткылыг келир үе дээш могаг-шылаг чок демиселчи эш Л. И. Брежневке баштаткан оон Политбюрозунга ханы ынакшылын, улуг бүзүрелин илергейлеп турар. Бистиң улузувус СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын—тайбының болгаш тургузуушкунунуң политиказын, ёзулуг улусчу политиканы бодунуң-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Эштер! СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы Уставта көрдүнген бодунуң ажылының участогунга партияның XXV съездизиниң салган сорулгаларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип келген.

СЭКП-ниң Уставында айытканын ёзугаар, Төп ревизия комиссиязы партияның төп органнарында, СЭКП Төп Комитединиң кассазында болгаш бүдүрүлгелеринде ажыл-херектиң дүрген болгаш шын эртип турарының ревизиязын кылыр хүлээлгелиг. Төп ревизия комиссиязы бодунуң ажыл-чорудулгазын партия Уставының ол негелделеринге дүүштүр боттандырып келген. Оон ажылы план ёзугаар боттанып турган. Черчерде партия организацияларының ревизия комиссияларының ажылынга практиктиг дузаны көргүзеринче улуг кичээнгейни база салып турган бис.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунну удуртур [illegible] партия съездилериниң база ТК-ның пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга чедиишкинниг боттанышкынын СЭКП ТК-ның аппаратының чогумчалыг болгаш тодаргай ажылындан улуу-биле хамааржыр дээрзин онзалап демдеглээр херек.

Партия Төп Комитединиң аппарады Төп Комитеттиң Политбюрозунуң болгаш Секретариадының даалгаларын улуг харыысалга-биле шалыпкын күүседип, СЭКП Төп Комитединге чугаалажып көөр политиктиг, социал-экономиктиг болгаш өске-даа айтырыгларны белеткээр талазы-биле улуг ажылды кылып, ажылчы чоннарның ТК-га киирген саналдарын, чагааларын, [illegible] болгаш өске-даа документилерни [illegible].

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының [illegible] партия бюджединге [illegible] шын чарыгдап турарынга чогуур контрольду хандырары болур.

Отчёттуг үеде оларга кол кичээнгейни салып келген. Партия Төп Комитединиң кассазынга ревизияны үргүлчү кылып турган. Партияның акша-хөреңгизиниң камгалалының долузу-биле хандыртынганын ол хыналдалар көргүскен. Касса дептери болгаш бухгалтер учёду шын тургустунуп турар.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы СЭКП ТК-ның Херектер эргелелиниң партия Төп Комитединге бадыладыры-биле киирип турары партия бюджединиң төлевилелдерин болгаш оларның күүселдезиниң дугайында отчёттарны чыл санында көрүп келген.

Партия бюджединиң орулгалыг кезээ кежигүн дадывырындан болгаш партияның парлалга черлериниң орулгазындан кирип санаашкыннардан болгаш өске-даа шилчидилгелерден тургустунуп турар. Кежигүн дадывырының үлүг-хуузу партбюджеттиң чылда ортумак орулгаларының үштүң ийи кезиин боол турар.

Отчёттуг үениң дургузунда партия бюджединиң орулгалыг кезээ кежигүн дадывырының болгаш партияның парлалга черлериниң ажыл-чорудулгазының күсели-биле элээн көвүдээн.

Кежигүн дадывырын төлээри партияның кежигүн болгаш кандидат бүрүзүнүң эң кол хүлээлгелериниң бирээзи болур, оларның коммунистиг кижизидилгезинге дузалаар, партия эге организацияларынга организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну бедидер дээрзи билдингир болгай. Партияның кежигүн дадывырларын чогуур үезинде төлээриниң чугулазы чүгле практиктиг эвес, харын политиктиг ужур-дузалыг.

Отчёттуг үениң дургузунда эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, СЭКП-ниң крайкомнары болгаш обкомнары партияның кежигүн дадывырларын хүлээп алырының болгаш учёдунуң херээниң удуртулгазын кошкузу-биле эккииткен. Чоруткан хыналдалар партияның кежигүннериниң болгаш кандидаттарының хөй кезиң дадывыр төлээриниң ай санында болгаш чогуур тургускан хемчээлдерге чоруткан турарын көргүскен. Ынчалза-даа чамдык коммунистер чиээ-бүрү чылдагааннар-биле өрелиг боор турган. Боор болдунмас болуушкун-биле—кежигүн дадывырын долу шалыпкындан төлевес чорук амгы үеге чедир таваржып турар.

Партия дадывырын төлеп турда, шалыналдарының чамдык хевирлерин, гонорарны болгаш өске-даа немелде шалыңнарын чедир барымдаалавайн турган фактылар казах, литва, приморье, якут болгаш өске-даа парторганизацияларга туркүлели.

Кежигүн дадывырларының бүгү илереттинген чедир төлеттинмэзин түннеринге партия кассазынче чедир эгиткениниң чугаалагр ужурлуг.

Обкомнарының, крайкомнарының болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының чогуур саннарынче кирер санаары-биле коммунистерден алган кежигүн дадывырларын партия эге организацияларының чамдык секретарьлары акшаазын кассаларынче үр үе дургузунда дужаавайн турар ындыг четпес чүүлдүг база демдеглээр апаар. Чижээлээрге, 1980 чылдың январь 1-ге чедир Иркутск областың партия эге организацияларының секретарьлары 26 муң ажыг рубльди акшаазын кассаларынга дужаавааан болган. Ындыг практика партияның акша-хөреңгизин самчыгдаар арганы берип турар, ындыг таварылга Брянск областың партия эге организацияларының бирээзинге болган.

Кежигүн дадывырын төлээриниң херээнде четпестер чамдык таварылгаларда СЭКП ТК-ның сагывырында доктаадып тургускан партия дадывырларын төлээриниң чурумунуң дугайында чогуур тайылбыр ажылды партияның эге организацияларында коммунистер ортузунга чорутпайн турары-биле тайылбырлаттынар. Партияның чамдык хоорком-нары, райкомнары болгаш ревизия комиссиялары бар четпестер-биле эптежип, партия эге организацияларында партия дадывырларын төлеп турарының шынын ховар болгаш долу эвес хемчээл-биле хынап турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары болгаш обкомнары ол херекке чогуур чурумну тургузар, кежигүн дадывырларын төлээри дээш коммунистерниң, а оларны чогуур үезинде акшаалда кассаларынга дужаары дээш партия организацияларының секретарьларының харыысалгазын бедидер ужурлуг. Партия хоорокомнарының, райкомнарының болгаш ревизия комиссияларының талазындан партияның бүгү эге организацияларынга чыл санында кежигүн дадывырларын шын төлеп турарын хынаан турар ындыг байдалды чедип алыры эргежок чугула. Кежигүн дадывырын төлээринде хажыдыышкын бүрүзүн СЭКП-ниң Уставының негеп турарын ёзугаар партийжи ёзу-биле сайгарган турар ужурлуг.

Эштер! Бистиң партиявыс амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг техниказы-биле чепсегледтинген күчүлүг полиграфия баазалыг. Марксистиг-ленинчи литератураны, солуннарны, журналдарны, плакаттарны болгаш өске-даа продукцияны эргежок чугула тираждыг кылдыр парлап үндүрерин хандырбышаан, партия органнарының парлалга черлери боттарының ажыл-чорудулгазының хемчээлин доктаамал улгаттырып келген. Партияның солун-сеткүүлдериниң элээн хөйүнүң тиражтары кончуг улуг сан-түңге четкен. Чижээлээрге, 1980 чылда «Правда» солунунуң бир үнер тиражы 10,7 млн, «Сельская жизнь» солунунуң — 9,2 млн., «Коммунист» журналдың — 900 муң, «Партийная жизнь» журналдың — 1 млн. кезек четкен болгаш оон-даа өске. Республикаларның, крайларның болгаш областарның солуннарының болгаш журналдарының тиражы өскен, оларның бир үнер тиражы барык 90 млн. кезек болган. Ном парлалга херээ улам ынай хөгжээн, чаа типографияларны тударының болгаш ажылдап турар типографияларны чаартырының база калбартырының, оларның дериг-херекселдерин чаартырының аргазы-биле партийжи парлалга черлериниң полиграфия баазазы калбарган. Солуннарны, журналдарны болгаш номнарны офсеттиг арга-биле парлаарын, солун арыннарын чарыгдаа шугумнарын дамчыштыр дамчыдарын калбаа-биле нептередип турар. Амгы үеде партия органнарының парлалга үндүрер черлериниң бүдүрүлге баазазы чурттуң солун болгаш ном-журнал продукциязының 65 чедир хуузун парлаарын хандырып турар. Ынчалза-даа ном-парлалга херээниң улам ынай өзүлдезинге саазынның чедишпези дыка шаптыктап турар.

Партия бюджединиң орулгалыг кезээнде партияның парлалга үндүрер черлеринден кирип турар орулга улуг бот хемчээлиг боор турар. Эрткен 5 чыл дургузунда партия бюджединче кирген ындыг орулга 46 хуу өскен.

Оон-биле кады чамдык парлалга черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Чамдык таварылгаларда чогуур хуусааларда бүдүрүлге бажыннарын ажыглалга киирерин болгаш планныг чамдык көргүзүглерин күүседирин хандырбайн турар, саазынны, ооаар чүүлдүг болгаш электроэнергияны хумагалыг эвес ажыглап, материалдыг үнелиг чүүлдерни нормадан ажыр моондээрин болдуруп турар.

Партия комитеттери болгаш республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының ревизия комиссиялары парлалга черлериниң болгаш типографияларның сан-хоо ажыл-агый чорудулгазын чогуур тургустунган хуусааларда хынап көрүп турар болгаш илереттинген четпестерин чайладырының хемчеглерин ап турар.

1980 чылда СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы СЭКП ТК-ның «Плакат» деп парлалга чериниң бүдүрүлге болгаш сан-хоо ажыл-агый чорудулгазының ревизиязын кылган. Ук парлалга чериниң ажыл-чорудулгазында чогуур эки түңнелдер-биле черге-лештир чамдык шыңгыы четпестер бары илереттинген. Чүл дээрге чамдык таварылгаларда акша-хөреңгилериниң чарыгдалын чогуур контрольду чокка чорудуп, ажыр чарыгдап, кайы-хамаан чок чарыгдаалдар кылып, хоралганы болдуруп турган.

Эштер! Бистиң партиявыс хөй акша болгаш материалдыг курлавырларлыг, оларны партия органнарының хандырылгазынга, организастыг, пропаганда болгаш политиктиг ажылдың оларның чорударынга, кадрларны белеткээринге, ажыл-агый херекселдеринге болгаш өске-даа хемчеглерин чорударынга ажыглап турар. Ол бүгү чарыгдалдарны күрүне бюджединден кандыг-даа дузаламчы чокка партияның бодунуң акша-хөреңгилери-биле боттандырып турар.

Партия бюджедин ёзугаар тускайлап берген акша-хөреңгилерни партия Төп Комитединде-даа, партия албан черлеринде-даа, чер-чериниң партия органнарында-даа чогуур бадылаттынган хемчээл ёзугаар чарыгдап турар дээрзин СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының болгаш чер-чериниң партия организацияларының ревизия комиссияларының чорудуп турар ревизиялары көргүскен.

Ындыг болзажок Дагестан АССР-ниң, Алтай крайның, Белгород областың чамдык партия хоорокомнары болгаш райкомнары партия аппаратының чарыгдалынга болгаш ажыл-агый херекселдеринге көрдүнген акша-хөреңгини чогуур бадылаттынган түңүндеп ажыр чарыгдап турган. Ажылдаар кабинеттерни дериирынге көрдүнген акша-хөреңгини чарыгдаар талазы-биле ленинчи бедүүн болур чорукутуң принциптерин чамдык партия комитеттериниң удуртукчулары үреп, ол талазы-биле база-ла ажыр чарыгдалдарны кылган таварылгаларны демдеглээр херек. Ажыр чарыгдалдарның болгаш акша-хөреңгилерни камнаавас чоруктуң бар боор турары чамдык партия комитеттеринде сан-хоо бюджет чурумунуң четпезин херечилеп турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары болгаш обкомнар, крайкомнар партияның акша-хөреңгилерин чарыгдаар талазы-биле чогуур корум-чурумну тургузар дээш дээштиг хемчеглерни алыр болгаш партия организацияларының ревизия комиссиялары илереттинген четпестерин чайладыр талазы-биле айтырыгларны шыңгыы тургузар ужурлуг.

Партийжи кадрларны белеткээринге, оларның билиин бедидеринге, партийжи пропаганданы организастаарынга эргежок чугула акша-хөреңгилерни партия бюджеди тускайлап берип турар.

Төпте болгаш чер-черлерде партийжи органнарның ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле, партийжи кадрларның ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга эргежок чугула байдалдарны хандырары-биле дыка улуг капитал тудугну партийжи бюджеттиң акша-хөреңгилери-биле чорудуп турар. СЭКП ТК-ның Херектер эргелели, партияның обкомнары, крайкомнары болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары ол талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ол сорулгага көрдүнген партийжи акша-хөреңгилер шын чарыгдаттынып турар.

Ынчалзажок СЭКП ТК-ның бадылааны планнар чамдык областарда, крайларда болгаш республикаларда четпес күүсеттинип, чамдык объектилерни тудуу эмин эрттир саадап турарын демдеглээр херек.

Эштер! Социалистиг демократияны улам ынай быжыглаар болгаш хөгжүдер, эргелел аппаратының бүгү звеноларында бюрократизмни болгаш ажыл чылзыр чоруктарны чок кылыр талазы-биле улуг ажыл эрткен үениң дургузунда чоруттунуп келген деп бо съездиге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде чугаалаан болгай. Ол чорук ылангыя ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көөрү мыкаш чугула херекте, хамаатыларны хүлээп алырын организастаарында бодунуң илерээшкинин тывган.

Партия органнарынга киирген чагааларынга, билдириишкиннеринге совет кижилер республиканың, областың күш-ажылчы коллективтиң амыдыралының дугайын, боттарының сагыш човаашкыннарының болгаш херектелдериниң дугайын дыңнадып турар.

Чагааларның авторлары бистиң организацияларывыстың, удуртукчуларның ажыл-чорудулгазында четпестерни шүгүмчүлеп, оон-биле хүлээп алдынып турар шиитпирлерниң база практиктиг хемчеглерниң ажыктыгының дугайында шын түңнелдерни үндүрерине, четпестерниң чылдагаанын чайладырынга партия комитеттеринге дузалап турар.

Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП Төп Комитединге [illegible] миллион ажыг чагаалар кирген. ТК-ның тайылбыр берип, хүлээп алыр черинге чүс муң хире кижи хүлээп алдынган.

Кээп турар чагааларның саны өзүп турары, оларның бедик хамааты ужур-утказы совет кижилерниң политиктиг бышкан чорууну, оларның партияның херээнге бердингенининң дугайын көргүзүп турар.

Бистиң социалистиг моралывыстың негелделерин хажылап, совет хоойлу-дүрүмнү үрээр, ниитилелге материалдыг болгаш мөзү-шынар каражазын чедирип турар таварылгаларны шүгүмчүлээн хамаатыларның чагаалары күрүне херээнге оларның улуг сонуургалын көргүзүп турар. Ол шүгүмчүлелде ажылчы чоннарның талазындан чурттуң ёзулуг ээлери бис-тер бис деп сагыш-бодалы, идепкейлиг амыдырал туружу илерээн турар.

СЭКП Төп Комитеди, эш Л. И. Брежнев боду чагааларбиле ажылче улуг кичээнгейни салып, партияның массаларбиле харылзаазының хевирлериниң бирээзи болур оларны чугула ниитилел-политиктиг ужур-дузазын демдеглеп турар.

СЭКП ТК сөөлгү чылдарда чагаалар болгаш хамаатыларны хүлээп алыр ажылды улам сайзыраңгайжыдарынче угланган чамдык доктаалдарны хүлээп алган. Партия Төп Комитединге чагаа килдизин тускайлап тургускан. Бо бүгү ук ажылда улам-на бедик деңнелче көдүрүп, ацаа системниг база планныг характерни бээр арганы берген.

Хөй чагааларны партия Төп Комитединиң секретарьлары боорт көрүп турар. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы СЭКП ТК-ның килдистеринде ажылчы чоннуң чагааларын база саналдары-биле ажылды организастааның доктаамал хыналдазын кылган.

Партияның XXV съездизиниң соонда СЭКП ТК-ның килдистери ажылчы чоннуң 300 муң хире чагааларын шиитпирлеп көрген. Оон-биле черге-лештир оларның шиитпирлеп күүседип турар чагааларының саны доктаамал улгадып турар. Алдынган чагааларның чартык кезин хөрээниң кандыг көрдүнгениниң түңнелин ТК-ның килдистери хынап турар. Оон-биле черге-лештир чагааларның күүселдезин даштыкы организацияларның талазындан база хынап турар. Хаая таварылгаларда ацында бүгү чагааларны доктааткан хуралдарында көрүп турар, оларның авторлары тодарган, үндезилеттинген харыыларны алган.

Хамаатыларның чагаалары болгаш аас-биле кылган медегелдери-биле ажылды, совет кижи бүрүзүнүң күрүне херектеринге бодунуң хамаарылгалын эскерген улуг-даа, биче-даа шиитпирлерни ажылдап кылып турар үеде оон бодалын, оон унун барымдаалаан турарынга бүзүреп турар кылдыр тургузуп турар. Партия ТК-ынга кирген чагааларның авторларының саналдарын база күзээшкиннерин СЭКП ТК-ның чамдык доктаалдарын белеткеп турар үеде өөренип көрген.

Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы «Советская Россия» болгаш «Сельская жизнь» солуннарның, «Коммунист» болгаш «Политическое самообразование» журналдарның редакцияларында чагаалар-биле ажылды хынап көрген. Ында эки дуржулга-биле черге-лештир элээн четпестерниң бары илерээн.

Бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга, солуннар болгаш журналдар редакциялары номчукчуларның чагааларын болгаш өске-даа материалдарны парлалгага элээш ажыглап турар. Редакцияларның килдистеринге ажылчы чоннуң чагааларын көөрү үр үеде саадап, оон ужурундан оларның чугула ужур-утказы ындыг турар чамдык фактылар база бар. Эге организацияларже чоруткан чагааларның шиитпирлеттинип турарының хыналдазы чамдыкта кошкак болгаш огла ажык чок болгулаар.

Партийжи парлалганың [illegible] ап, оларны солуннарның база журналдарның арыннарынга [illegible].

Дыка хөй обкомнар, крайкомнар [illegible].

Оон-биле [illegible] а чүгле кижиниң авторлар база ылап хомудаарга база үстүү [illegible] дыг ёзу-биле көөр фактылар база тургулаар. Ажылчы чоннуң четпестерни шүгүмчүлелдиг ёзу-биле көөр чорук, чамдыкта удуртукчуларның өскээр бодаар, чиигиг шүгүмчүлел кылганнарны истеп-сүрерин оралдажыр чорукту болдуруп турар. Ындыг чорукарны СЭКП ТК чер-черде партия органнары шыңгыы көрүп, партийжи парлалгага шүгүмчүлеп турар. Үндезилеттинген кандыг-даа санал, билдириишкин азы хомудалды кичээнгейлиг көөр, оларга хамааржыр чөптүг шиитпирни хүлээп алыр ужурлуг. Ол чорук эрге-дужаалындан хамаарылга чок кандыг-даа удуртукчуга ылап-ла сагыыр чурум болур, ужурлуг.

Төп ревизия комиссиязы СЭКП ТК-ның партиялар аразының харылзааларының планын ёзугаар социалистиг чурттарның коммунистиг база ажылчы партияларының ревизия комиссиялары-биле ажылдың дуржулгазын солуп турар. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының делегациялары Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Румынияның, Чехословакияның акы-дуңмалышкы партияларының ревизия комиссиялары-биле ужурашкан. Ындыг ужуражылгаларның байызынга-даа ажыктыг практика көргүзүп турар.

Эштер! СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы бодунуң ажылын улам экижидеринче база партияның съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге парторганизацияларга дуза көргүзеринче бүгү күжүн угланар дээрзин бо съездиге бүзүредирин чөпшээрептер көрүңер.

Совет улусту коммунизмниң бедиктеринче аппар чоруур бистиң ленинчи партиявыс делгерезин! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

доктаап, «совет айыыл» дээр хоозун чугааның өскүдүкчүлеринге дүүн бүгүдеге таарымчалыг болгаш чаагай сеткилдиг тайбың ниициативаларлыг илаптыг харыыны берген.

Ленинградчыларның XXVI съездиге аалдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында чугаалап тура, оратор эртем-техниктиг потенциалдың курлавырлары ам-даа бар дээрзин дыңнаткан. Ону амыдыралга боттандырарының оруу —күүседикчи сагылга-чурумну бүгү талалыг быжыглаарыпшаан, чоннуң байлаазынга хумагалыг болуруңга элээн дээштиг кижизидилгеден, бар четпестерни шиитпирлиг чайладырындан хамааржыр.

Ажылчын ангының съездиге төлээлээр аас-кежик менээ таваржыышканынга чоргаарланып чор деп, В. И. Ленин аттыг Магнитогорскиниң металлургия комбинадының ажылчыны эш **В. Д. Наумкин** чугаалаан.

Ажылдакчы бүрүзүнүң күш-ажылын хүн бүрүде түннеп, үнелээри комбинатта чаагай чаңчыл болган. Чүгле ниити түңнелдерни үндүрүп турар эвес, харын-даа кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы салымыкыларының дугайында дорту-биле чугаалажып турар. Профессияның чоргааралы, мурнакчыларга дөгелжир дээш чүткүл коллективте калбарып турар.

Ажылчы чоннарның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидер дугайында, чаагай чорууну бедидер дугайында партияның, Совет чазактың сагыш салыышкыннын металлургтар доктаамал көрүп турар.

Магниткаңын металлургтары беш чыл дургузунда миллион ажыг тонна металлды камнаазын делегат чугаалаан болгаш ол дээрге, партияның съездизинге комбинаттың белээ-дир деп демдеглээн. Комбинатты чаартырының, ону чиг-эт-биле хандырарының айтырыгларын ол база чугаалаан.

Партияның съездизинге ТК-ның Отчёт илеткели кижи дугайында, оон чаагай чорууну болгаш аас-кежиинин дугайында сагыш салыышкыны-биле сиңниккен РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **М. С. Соломенцев** демдеглээн болгаш СЭКП Төп Комитединиң политиктиг угланыышкынын база практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүг деп санаарын сайлдаан.

Республиканың экономиказының шапкын болгаш быжыг турушттуг хөгжүлдезиниң дугайында оратор чугаалаан. Ынчалзажок ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның талазының үндезин эргилде амдызында чедип алдынмаан деп, ол айыткан. Эң чугула ол сорулганы шиитпирлээр төлээде, амдаа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

Ажыл-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле, чонну продуктулар-биле хандырарын экижидери-биле холбашкан айтырыгларны делегат база тодаргай чугаалаан. Чонну хамыктың мурнунда эът-биле болгаш сүт-биле хандырарын экижидери эргежок чугула.

СЭКП-ниң XXVI съездизи бистиң чуртувустуң мурнунга өзүр-чаагай перспективаларны ажыдып турар. Бодунуң шылгарангай авангарды — Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Россия Федерациязының ажылчы чоннары ынак Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей улам-на сорук кирпишкинниг ажылдаар. Иштики болгаш даштыкы политиканы боттандырып чорудар талазы-биле СЭКП-ниң кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазын оон дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитет, бүгү улустуң үнелеп көрүүшкүнүн чаалап алган бистиң партияның болгаш совет Ада-чурттуң удуртукчузу, турушттуг марксистиг-ленинчи, амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюро бүзүрелдиг углап баштап турар, деп, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Т. Я. Киселев** чугаалаан.

ТК-ның Отчёдунда түңнелдерни болгаш сорулгаларны, чүүлдерни удуртулгага болгаш күүселдеге хажык чок хүлээп ап турар бис. СЭКП-ниң амгы үеде күштүг боор турар программазынга чугула херек апарган өскерилгелерни болгаш немелделерни киирер дугайында съездиге чугаалажып көөрү-биле тургусканын бистиң делегациявыс бүрүнү-биле деткип турар.

Эртем-техниктиг дешиилгени дүргедедириниң айтырыгларынче, эртемниң болгаш бүдүрүлгениң сайзыраңгайжыырының боттуг хевирлерин дилеп тыварынче республикага кичээнгей салырын делегат демдеглээн.

Идеология ажылын экижидериниң, оон хөй талаларын шуут эде тургузарының чугула апаргаанының дугайында ТК-ның Отчёдунда чүүлдү бис деткип турар бис деп, ол оон ынай айыткан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының революсчу чогаадыглазы-биле, оон улуг чаагай сорулгалдары-биле, алдарлыг ажыл-херектери-биле дескежир ындыг чаагай чүүлдер делегейде чок деп Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Ш. Р. Рашидов** чугаалаан.

Чоннуң чаагай чорууну дугайында, быжыг тайбың дээш сагыш салыышкыны-биле, бистиң улуг херээвистиң шыңгыынга болгаш тиилелгелиинге бүзүрел-биле долдунган Отчёт илеткел партияны, бүгү совет кижилерни сезен чылдарда ажыл-чорудулганың эптемге үндезилээн программазы-биле чепсеглеп турар.

Оон ынай делегат Узбекистанның экономиказының, эртемниң болгаш культуразының оңгу беш чылда хөгжүлдезинге, чоннуң чаагай чоруунуң соксаал чок өзүлдезинге доктааган. Беш чылдың кол-кол социал-экономиктиг сорулгалары чедиишкинниг күүсеттингени. Республиканың ажылчылары СЭКП-ниң XXV съездизинге берген сөзүн алдарлыы-биле күүседип шыдаан. Эрткен чылын эң-не хөй — 6 миллион 237 муң тонна хөвенни күрүнеге сатнан. Он бирги беш чылдың сорулгаларын чугаалап тура, ол ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам ынай бедидериниң онзагай чугулазын айыткан.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп ниициативаны эш Л. И. Брежневтиң бедии-биле үнелээнинге сорук кирип Донну ажылчылары беш чылды үлегерлиг транспортка, харылзаага, чоннуң амыдыралын хандырылгазынга хожудааннар кол...

да чок доскаңын СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары эш **И. А. Бондаренко** медеглээн. Ажыл-агыйны башкарарының чаа байдалдарын областың партия организациязы барымдаалап көрбүшаан, патриоттуг ол шимчээшкинни тодаргайлаан болгаш бүдүрүлге күчүлерин дүрген ажыглалга кииреринче база шиңгээдип алырынче угланыышкынны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Эътти, тарымал-тооруктү бүдүрер талазы-биле болдунган хожудаашкынны чайладып болгаш суттатсыг черниң ажыктыын бедидер төлээде, областың партия организациязы чаа беш чылда ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг деп, делегат демдеглээн. Тараа бүдүрерин ковүдедири Донну коммунистериниң шалыпчы чугула сорулгазы болуп турар. Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш социалистиг чарышты «Гигант» совхозтуң алдаржаан коллективиниң ниициативазын ёзугаар ажыл-агыйларда улам калбарган.

Автономнуг республиканың ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир дөмей ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер, эртем-техниктиг дешиилгени дүргедедир, ажылдың шынарын улам-на экижидер дээш шиитпирлиг демисежип турарын СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары эш **М. З. Шакиров** демдеглээн.

Съездиге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиң бистиң ленинчи партиявыс дээш совет кижилерниң чоргааралын улам күштелдирген деп, оратор айыткан. Совет Башкирияның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары чаа беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле доозар, партияның айыткан планнарын амыдыралга чедиишкинниг күүседир, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн улам-на быжыглаар дээш демиселге, коммунистиг тургузуушкунунуң херээнге төлептиг үлүүн киирер дээрзин делегат бүзүределп чугаалаан.

Пөс-таавы аргыкчыларында «үндезин» деп сөс бар деп, Иванвоңуң В. И. Ленин аттыг камвол комбинадының аргыкчызы эш **В. Н. Голубева** чугаалаан. Ол дээрге, пөстүң кол шынарын илередип турар удазыннар-дыр. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын дыңнап ора, бистиң совет тургузуувус тергиин-не быжыг удазындан аргыттынган-дыр, оон үндезини тергиин быжыг-дыр деп бодап ордум.

Ниитилелдиң өг-бүле бүрүзүнүң чаагай чоруу кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг күш-ажылындан хамааржыр дээрзин ажыл-ишчилер билир деп делегат демдеглээн. Чурттуң пөс-таавы чеги дээр Иваново область беш чыл дургузунда 9,5 миллиард дөрбелчин метр пөсту үндүрген дээрзин ол илеткээн.

Коммунистиг партияның XXVI съездизинге белек кылдыр беш чыл дургузунда чээрби чылдың планнарын күүсеткен мен деп аргыкчының дыңнадыын съездиниң делегаттары дииңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Ф. Кастронуң**, Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш **Ле Зуанның**, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **С. Каниның**, Германияның Социалистиг Чаңгыс-ааи партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы **Э. Хонеккерниң** чедирген байырын съездиниң киржикчилери дииңмиттиг болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёттуг илеткелиниң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун кежээки хуралга чугаалажыры үргүлчүлээн.

Февральдың 25-те СЭКП-ниң XXVI съездизи бодунуң ажылын уламчылаар.

(СЭТА).

АЖЫК-ДУЗАЗЫН ТАЙЫЛБЫРЛАВЫШААН

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла, 1921 чылдың октябрь 6-да, «Курунениң өнчү-хөреңги страхованиезиниң дугайында» Улус Комиссарларының Чөвүлөлиниң декредингe В. И. Ленин ат салган. Оон бээр-ле страхование херээ бүгү чуртка нептерелди алган. Страхование чурттуң экономиказын улам хөгжүдүп, бижыглаарынга идиглиг болгаш ажылчы чоннарның материалдыг байдалын быжыглап турар. Өнчү хөреңги болгаш хууда страхованиениң бистиң чуртувуста калбаа нептерээнин дараазында саннар бадыткаар. Чижээ, 1967 чылда чурттуң күрүне страхование черлери ажылчы чоннар-биле 47 млн. санныг страхованиениң янзы-бүрү керээзин чарган турган болза, 1977 чылда ол сан 126 млн. четкен. Бо сан-чурагайдан алгаш көөрге, он чыл дургузунда өзүлде эзээн улуг болганы көн илдең. Өнгү беш чылда страхованиелиг ажылчы чонга 8.2 миллиард рубльди эгидип, төлеп берген, а артыкан үш чылда 6.6 миллиард ажыт рубльди хамаатыларга эгиткен.

Бистиң республикада страхование херээ база калбарган. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазынга ооң ажыктыың чон билип турар. Страхованиениң ажык-дузазын чурттакчы чон ортузунга тайылбырлап, ону нептередир ажылды Кызылдың күрстрахование инспекциязы багай эвес чорудуп турар. Бо хүннерде Кызылдың чурттакчыларының 72.6 хуузу страхованиениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. Аңаа хамаарыштыр дараазында сан-фактыларны ап көрээлинер. 1976 чылда күрстрахование инспекциязы чурттакчы чон-биле 13243 керээни чарган турган болза, 1978 чылда чарлыган керээ 16200 болуп турар. Үстүнде керээлер ёзугаар 1976 чылда чурттакчы чонга 1 млн. 401567 рубльди, а 1978 чылда — 1 млн. 686 муң 282 рубльди төлээн.

Күрүне страхованиезиниң хевирлери янзы-бүрү болгаш ажык-дузазы улуг. Чүгле 1980 чылдың дургузунда күрүне страхованиезиниң янзы-бүрү хевирлеринге чурттакчы чонга 2 млн. 161 муң рубльди эгиткен.

Эрткен беш чылда Кызылдың күрстрахование инспекциязының ажылдакчылары канчаар ажылдааныл? Инспекция план ёзугаар ол үениң иштинде 13 млн. 357 муң рубльди кирер турган, планнап ажыр 304 муң 900 рубльди киирген. План 102.2 хуу күүсеттинген. Инспекция коллективиниң планныг онаалдазының чединишкининиг күүсеткенинге түс-түс ажылдакчыларның киирген улуг-хуузу улуг. Олар чурттакчы чон ортузунга страхованиениң бүгү хевирлерин ажыглаарының талазы-биле тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп келгеннер. Бо ажылды чогумчалыг тургузарынга инспекция хөй-ниитиниң күжүнге даянып келген болгаш оларны апаа кириштирип турар. Хоорайның албан организацияларында, бүдүрүлгелеринде инспекция бодунуң дузалакчыларын, чөвүлелдерин тургускулаан. 170 хөй-нити дузалакчылар хамааржыр коллективтеринге күрстрахование талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп, лекция, беседаларны номчуп инспекцияның ажыл-чорудулгазынга боттуг дуза чедирип турарын айтыры чугула. Чижээ, № 1,2 АТБ-лерде, Кызылдың аъш-чем, үлетпүр садыгларында, онкология диспансеринде болгаш чамдык өске-даа албан организацияларда, бүдүрүлгелерде тургускулаан чөвүлелдер хөй-ниити ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген.

Кызыл хоорайның күрстрахование албанының ажылдакчылары страхованиениң хевирлерниң ажыын чурттакчы бүрүзүнге чедир тайылбырлаар соруглга-биле албан организацияларда, күш-ажылчы коллективтерде страхование бүдүннарын дерип тургускан болгаш агитплакаттарны вскылаан. 1980 чылда хоорайның кинотеатрларынга 22 түскай үндүрүлгениниң кинофильмнерин көргүскен.

Хоорайның күринспекциязының эрткен өнгү беш чылда кылып чорутkан ажылы ында кижилерниң кызымак, ак сеткилдиг ажыныш түңнели. Коллективте хүлээнген ажылдың харысалгалыг, планын доктаамал ажыр күүседип турарлар эвээш эвес. Ындыгларга инспекцияның мурнакчылары Н. К. Моргачева, Л. А. Кутина, Н. Н. Данилова, Л. В. Ячменева, Г. Г. Авдеева, В. Р. Мельниченко болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Оларның аразындан Н. К. Моргачева өнгү беш чылдың түңнели-биле тиилекчи болган, пландан ажыр ол 10 муң 165 рубльди киирип алган.

Бо эрткен соолгу беш чылда инспекцияның ажылдакчыларының ортузунда социалистиг чарышты элээн дээштиг органызастааның түңнели ажыл-херек кырында көстүп турар апарган. Эрткен чылда ажылдыстың чединишкининиг болганы-даа ында.

К. ТАБУРАК.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

КЫШКЫ СПОРТТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазының түңнел оюннары февральдың 28-тен март 12-ге чедир Кемерово областа болуп эртер. Амзынында Россия Федерациязының кызыгаар чок калбак-делгем булуңнарында девискээр аайы-биле спартакиадалар эртип турар. РСФСР-ниң Спорткомитединиң даргазының бирги оралакчызы, РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазының кол судьязы Н. А. Немашаев-биле СЭТА-ның корреспондентизи Вячеслав Трушков ужурашкаш, Спартакиаданың старттарының болгаш удавас болур түңнел оюннарының дугайында чугаалап бээрин дилээн.

— Февральдың 23-те Москвага эгелээн партияның XXVI съездизинге турасказдып бо Спартакиаданы организастаан бис — деп, Н. А. Немашаев чугаалаан. — Чоннуң кадыы дээш, өзүп орар салгалдың күш-дамыр болгаш угаан-бодал кижизидилгези дээш партия болгаш чазак сагыш салып турар болгай. Күш-культура болгаш спорт бистиң чуртувуста амыдыралдың совет овур-хевириниң кол эзээ болуп турар. Ол дугайында Кол угланыышкыннарда база тодаргай көргүстүнген.

Москвага болган XXII Олимпиаданың кайгамчык минуталары бистиң сагыш-сеткилде ам-даа танмаланып артып калган. Күчүлүг энергия, аныяк назын, күш-дамырның [illegible] совет спортчу [illegible] Москвага болган Олимпиада үезинде илерээн, ол бүгү улуг-даа, биче-даа маргылдаалар үезинде улам [illegible] бирги ээлчээде — РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазының үезинде ол улам тодаргайы-биле [illegible] Шынап-ла [illegible] Олимпиада [illegible]

Бо Спартакиаданың баштайгы старттары эрткен чылын-на күш-культура коллективтеринге, спортчу клубтарга эгелээн. Ийиги этаптар үезинде районнарга, хоорайларга, областарга, крайларга болгаш республикаларга маргылдаалар [illegible] Спартакиаданың кол [illegible] — күш-культураны болгаш спортту чоннуң амыдыралынга эргежок чугула чүүл болдурары, ажылчы чоннуң дыштанылгазын органызастаарынга ону калбаа-биле ажыглаары болур.

Ынчангаш баштайгы этаптарның үезинде маргылдаалар эрттирериниң чаа хевирлери тодарап, солун эгелээшкиннер илерэп кайгамчык, чараш кышкы маргылдаалар көстүп келир. «Бүгү өг-бүлевис-биле стартче!», «Хаак оруу кыйтыгай тур!», «Бүгү өг-бүлевис-биле [illegible] [illegible]

[illegible] Москва областа [illegible] Свердловск областа — 825 муң, Куйбышевте — 615 муң кижи кышкы маргылдааларга киришкен. [illegible] Томск областа 300 муң чурттакчы [illegible]

Массалыг старттар талантылыг [illegible] [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] шилиндек командаларының составынга киргилээн. Оларның чамдыызының аттары бо: Удмуртиядан келген хаакчылар А. Чайко болгаш Ю. Степанова, коньки маңнаарлар И. Лебедева болгаш С. Стрельникова (Свердловск), Иркутск чурттуг О. Корякина, В. Абрамов (Златоуст), биатлонистер П. Милорадов (Мурманск), В. Цигнель (Чита) болгаш өскелери-даа ажыл болур.

Бо сезонда чаа аттар база илерээри чугаажок. Ылангыя трамплинден хаакка халыырынга ийи хевирлерге (бо спортка элээн хожудаашкыннар бар) салымныг аныяктар көстүп кээр дээрзинге бүзүрээр бис. РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазы тергиннерин ам-даа илередиринге, бистиң чуртувустуң ат-алдарын даштыкыга телептиг-биле камгалаар спортчуларны тып үндүреринге салдарлыг болур деп бүзүреп турар бис.

[illegible] Россия Федерациязында 1912 таан [illegible] 56 спорт ордулары бар. Республикада [illegible] РСФСР-де арбын.

Россияның кышкы байырлалы [illegible] Сибирьниң [illegible]

— Бистиң [illegible] 1984 чылда болур XIV кышкы Олимпиадазынга база ССР-ниң улустарының V кышкы Спартакиадазынга [illegible] — деп, Н. А. Немашаев түңнели-биле чугаалаан.

(СЭТА)

ЧЕМПИОН ТИИЛЕЛГЕДЕН ЭГЕЛЭЭН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасказдаткан ССРЭ-ниң катчышкан дөрт командаларының шыдыраа талазы-биле маргылдаазының элээн каш салыышкыннарының соолунде аныяктар командазы мурнап турар. Ол команданың саны 8.5 болгаш үш салыгны сонгаарлаткан. Каттышкан бирги командазының [illegible] — 5. [illegible] — 1.5 [illegible]

[illegible] чемпион Карпов [illegible]

(СЭТА).

СУРАГЛЫГ СЫГЫТЧЫ

Районда ады-сураа алгаан хөөмейжи каргыраачы болгаш сыгытчы А. Чулдум сценаже үнүп кээрге, көрүкчүлер ону изиг адыш часкаашкыны-биле уткуп алыр. Чүге дээрге, ол [illegible] [illegible] келир урав талантызы-биле чонунуң хүндүткелин чедип алганы ындыг күштүг.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң Торгалыг суурда ажылчын болурундан аңгыда А. Чулдум бот-тывынгыр уран [illegible]

ЧУРУКТА: А. Чулдум сыгыт сыгырып олурар. А. СОДУНАМНЫН фотозу.

Критика болгаш библиография

АМЫДЫРАЛГА ЧООК, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

ЧОГААЛЧЫ Монгуш Кенин-Лопсан «Чылгычының өө» деп амгы үениң амыдыралчы чугула айтырыгларын көдүрген, улуг хемчээлдиг, солун сюжет-тургузуглуг, чедингир дылдыг романны номчукчуларга бараалгаткан. Ооң кол темазынга автор Тываның экономиказының база бир чугула адыры болур тыва уксааныг чылгыны, хой, өшкүнү [illegible] ону көдүрүп [illegible] бизагай. Ажы-биле чугаалаарга чогаалчының номда көргүскен [illegible]

Ындыгларга удур чогаалдың кол маадыры хоочун коммунист Тумат Арган-оол туржуп турганы болгаш ооң чылгы [illegible]

[illegible] ылгылган. Хамыктың мурнунда автор аас чогаалының делгеренгей жанрлары болур үлегер домактардан эгелээш, чоннуң ырларын, кожамыктарын, тоолчургу чугааларын элбек ажыглаан, ол эки. Ынчалза-даа «Чылгычының өө» номчуп орарывыска, сагыжывыска кирбес, чок-ла болза бодамча чокка бижиттинген, чок-ла болза эрттир хөөредипкен чүүлдер хөй тавартынып кылаар. Ол чүл дээрге чамдык таварылгаларда сөс биле утка ийининиң аразында [illegible] «Кожер садыг келбестээн, Севил угбайның хапта дузу безип төңген» деп домактардан эгелээн. Бирги домактың сөөлдарын автор чылгычы Тумат Арган-оолдуң хоюнун алганы, оваалаш черинге чугле чүъктүг шарылар болгаш ботчан аъттыг кижилер чедип шылаарының дугайында бижиг турар. Бир тээ ындыг чүве болганда, кожер садыгның дугайында чугаа артык апаар-дыр.

ИЙИГИ домак база-ла [illegible] номнуң 27-ги арнында аал чоогунда Өглүг-Хая деп кый иштинде курлавырлап шыжап каан оюк-оюк дустар барык билип аар бис. Ынчап кээрде. Севилдиң дузу төнзе-даа, ашаа Арган-оол суурдан дустап ап чорбайн, а өлек чанындан дустап алыр ужурлуг турган [illegible]

ны бооллтар болгаш аар балыглаткан Арган-оол ол олчазы турун шыдавайн баар. Ол хирезинде номнуң дараазында арнында байдал ындыг эвес, а харын Арган-оолду аъдының кырынга чорда Чылапдай оңмдара алыпкан апаар болгаш аъды безин «ээр кырындан кажан-даа чайылбайн чорааш болуң деп-хенертен ашдарлып кээп душтун» деп турар кылдыр бижээн элдептиг.

ЧОГААЛЧЫ маадырларының [illegible] бодунуу-биле [illegible] оларның [illegible] турар чүүлдери овур-хевириниң [illegible] Романның эгелээн-не Арган-оол биске дорт, [illegible] ажы-чаштыг, чаныш-сыныш чок кижи кылдыр көстүр болгай. Ол хирезинде Арган-оол Хек-оолду эш тырттып, чанынга хондуруп аар арта бодап алгаш, ол хөөкүйну кыштагда кирген бөрү кырынче малпын. Семис-оол дамчыштыр айбыладып, оон ужун ийи кижини бакташтырган, соолунде барып Хек-оол Арган-оолдуң өөнүң чанынга кежүп кээр кылдыр кажарлап тургаш, соруглгазын чедип ап турары төлептиг маадырга хамаарыштыр төлеп чок чорук апаар. Херек кырында Хек-оол [illegible]

ЫНЧАЛЗА-ДАА [illegible]

[illegible]

Чульдум ЧАП.

Овюр район.

ЭКИНИ КҮЗЕДИМ

— Аъш-чемнерни таарыштыр чип көөр силер: хары угла хөйну чинирининг орнунга, хой [illegible] [illegible] Малды хорун каан чемнеринин амдылыында черле [illegible]

Эчим мээн активче хөлүп салгаш, арнымче чиге бере-ко-бе, [illegible] чартыын шагда-ла ажыр база берген болгаш, аланиының «хөйтпактан холдуп [illegible] [illegible] дижир. «Холу бедин чымчак» дижир.

— Чеччирдим, Александр Иванович — [illegible] дуп, байырлаштым. А ол шуут чергужемге чедир сурган келди.

— Экирбэнде балыг черинде [illegible] көрүнер. Аарыг [illegible]

[illegible] лайынцы-да ол-бо районнарның сан-хөө килдистерин эргедикчилеп келген мен. Партияның дээди школазын база доостум. Ужен беш чыл ажылдааш, шоолуг аарып-даа чорбаан кижи мен. Бо удаа [illegible] тиигге ыжыкты улаштыр-улаштыр ийи катап кестиргеш, [illegible] дум. Оларның аразындан Александр Иванович Капунниковту черле онзалап демдеглээр болур мен. [illegible] Та канчап [illegible] ныр кижи чүве? Аарыг улус-биле чугаалажып орда, аштиин канчаар! Оон чугаазы аарыг кижиге күштүг немеп, идегелди быжыктырып каар.

Мен эмнелгеден үнгеш, [illegible] болбадым. Дыка дүрген сегип, күш-дыгеп кирип тур мен. Удавас ажылдап [illegible] мен. Мени ынчаар бут кырынга тургузуп каан эмчиге — Александр Иванович Капунниковка [illegible]

Х. БАЗЫР-ООЛ.

Самагалдай суур.

КАИ ДЫННАДЫЫ

Орук шимчээшкининиң дүрүмнерин транспорт башкарыкчызының-даа, чадаг-даа кижилериниң талазындан шыңгыы [illegible] чугаа. Чүге дээрге автоорукталга болуп турар транспорт озал-ондааның хөй кезиң орук шимчээшкининиң [illegible] болур. Чижээ, 1980 чылда болган бүгү транспорт озал-ондааның 20 хуузу [illegible] чадаг кижилерниң [illegible] [illegible] хажыткаламдан болур транспорт озал-ондаа 1975—1980 чылдарда 24 хуу өскен, озал-ондаа болганындан амы-тынын оскунар чорук 36, кемдээшкин — 22 хуу көвүдээн. Ынчангаш [illegible] транспорт озал-ондаан болдурбас соруглга-биле орук шимчээшкининиң дүрүмнерин [illegible] ужурлуг.

Кызыл хоорайның [illegible] чулары соолгу чылдарда [illegible] кузу-биле чаагайжыттынып, [illegible]

ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

[illegible] транспорт [illegible] ажыглап [illegible] [illegible]

В. КЛЯВИНА,

[illegible]

Агаар

Бөгүн республикада көк булуттуг, [illegible] Соңгу-барыын чүктен [illegible] хатты дүрген секундада 3—4 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, чамдык районнарга 7—12 градус соок болур. [illegible] Агаар дүне 31—33, хүндүс 15—17 градус соок.

[illegible]

Кино

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Огарева 6» [illegible] 18.40 (узаткан). 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петровкада 38 дугаар бижык» [illegible]

[illegible] «Светофор» деп кино-клуб 10.50, «Ууг, бөөт дайын» 13.00, 16.40, 18.30 (узаткан) [illegible]

«ВОСТОК»: «Мээн амыдыралым — арына» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) [illegible]

«КАА-ХЕМ»: «Сережа» 15.00, «Чугаалажыыл, акым» 17.00, 20.00 шактарда.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible] «Фольклор» мульдфильм. [illegible] концерти 9.35 — «Киномда аңнаар [illegible]» 10.35 — Медээлер. 10.40 — [illegible] 12.00 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». [illegible] 12.10 [illegible] —14.30 — [illegible]

МОСКВАДАН

[illegible] — СЭКП-ниң XXVI съездизинге. 15.30 — «Өнүктелинер, чаштар» Москваның инженер болгаш [illegible] 16.45 — «Кам кандыг катаптыг?» Н. Островскийниң [illegible] 18.00 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — [illegible]

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Мультфильм. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «Чээрби тос чылдың чазы». Урал-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — ССР Эвилелиниң Улуг театрының [illegible] концерти. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — [illegible] Тоо стадион [illegible] дамчыдылга. [illegible] — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Челээш». «Тываның чалыы назыны съездиге рапорттап тур».

МОСКВАДАН

19.00 — Орус улустуң хөгжүм херекселдеринге концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». 19.55 — Документалдыг фильм. 20.05 — «Бистиң [illegible]». 20.[illegible]—21.25 — «Тарааны чурттуң дугайында ырлап тур мен». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. [illegible] ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор 2-24-65, [illegible] 2-35-24, 2-31-75 [illegible] 2-23-35, [illegible] 2-23-35, [illegible] пропаганда [illegible] 2-41-72, [illegible] 2-23-54, [illegible] 2-41-27 [illegible] 2-20-62 [illegible] 2-27-41, [illegible] 2-12-45, [illegible] 2-32-75 [illegible]

Тираж 17856. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектерииниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (11548) | 1981 чылдың февраль 26, четверг | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи бодунуң ажылын уламчылап турар

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков эвилелдиг республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары СЭКП-ның XXVI съездизиниң президиумунуң өске-даа кежигүннери, СЭКП-ның [illegible] болгаш обкомнарының бирги секретарьлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы делегейде баштайгы социалистиг күрүнени тургузукчузу В. И. Ленинниң Мавзолейинге февраль 25-те барып чораан болгаш аңаа чечектер салган.

Чечектерниң кызыл кожаазында мынчаар бижээн: «Владимир Ильич Ленинге СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегаттарындан».

(СЭТА).

ПАРЛАЛГА ТӨВҮНДЕ

Делегейниң душкуурлуг чоруун чавырылдырарының, чер кырынга тайбының хандырарының оруу-биле улам бурунгаарлаар — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП-ның XXVI съездизинге илеткелиниң үндүргени, боттуг саналдарының кол [illegible] мындыг. Чаа совет инициативаларын киржи [illegible] мурнунда амгы үеде туруп турар эң-не чугула айтырыгларга хамаарыжыр. Ол дугайын АКШ-тың Компартиязының СЭКП-ның XXVI съездизинде делегациязының удуртукчузу, ол партияның Чиигине секретары Г. Холл февраль 24-те болган пресс-конференцияга совет болгаш даштыкы журналистерге чуве чугаалап тургаш медеглээн. Партияның съездизиниң парлалга төвүнге болган ужуражылгазынга оон-биле кады АКШ-тың Компартиязының национал Даргазы Г. Уинстон, ТК-ның Политбюро кежигүнү секретары Дж. Джексон болгаш делегацияның өске-даа кежигүннери [illegible].

Л. И. Брежневтиң саналдары делегей [illegible] [illegible] турар деп, Г. Холл демдеглээн. Оларның бирээзи болза, шериг-стратегтиг дең байдалды хевээр арттырып [illegible] бир күрүнениң өскезинден шериг талазы-биле артыкшылдыг болуру турбазынче болуп турар. Моон-биле кады талаларның чаңгызы-даа өскезинден шериг талазы-биле артык күштүг [illegible] ужур [illegible]. Ийиги чүвезин принциптиг айыылдыг болуп чай [illegible] болгаш делегейниң айыыл чок чоруун бинмиктеп [illegible] [illegible] бээр-биле болганчок-даа, кыжаныг турар дайын [illegible] [illegible] болур олар [illegible] тыптып келгениниң

аргаларын баш удур чайладыры болур.

КНО-ның Айыыл чок чоруу чөвүлелиниң тускай хуралын чөвүлелдиң кежигүннери күрүнелериниң дээди удуртукчуларының киржилгези-биле делегей байдалын чогумчударының, дайынны болдурбазының аргаларын дилеп тывар дээш чыылдырар дугайында санал база кончуг чугула болуп турар.

Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген саналдар «совет кыжаныг» дээр чүве дугайында тезистиң камгалакчыларының туттунуп турар чылдактарын долузу-биле ушта шаап турар-дыр деп, америк коммунистерниң делегациязының удуртукчузу чугаалаан. Ындыг мозулуг хоозун бадыткалдар илдыгыя Совет Эвилели кыржылыг чепсектиң бүдүрериң соксадырынга, оон курлавыр [illegible] бүрүн-биле узуткаарынга чедир кимчээрин желеп [illegible] бүрүн [illegible] [illegible] хандыг-даа ужур-утказын [illegible] [illegible].

Амгы үеде ийи чурттарның аразында харылзааларның байдалын база [illegible] [illegible] турар [illegible] тиригларының чаңнын [illegible] [illegible]. АКШ биле ССРЭ-ниң аразынга бүгү деңнелдерге эң дээди деңнелдиң [illegible] чугаалажылгаларының [illegible] Г. Холл демдеглээн. Совет тала чугаалажылгаларга белен дээрзин илеткелде [illegible] чугаалаан. Ам херек болза Р. Рейганның администрациязындан хамааржыр.

Г. Холл СЭКП-ның XXVI съездизин тайбың дээш, делегей байдалын чогумчудар болурар база бүгү улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң чаа чугула үе-чадазын ажыдып турар деп медеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Февраль 24-те СЭКП-ның XXVI съездизиниң кежээки хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов даргалаан. Санал берген эштер: Г. А. Алиев — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Ю. Н. Христораднов — СЭКП Горький обкомунуң бирги секретары, П. П. Гришкявичус — Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Э. А. Шеварднадзе — Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары.

Делегаттарга болгаш аалчыларга изиг адыш часкаашкыннары-биле уткуттуруп, съездиге байыр чедиргеннер болза: Густав Гусак — Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи, Янош Кадар — Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Тодор Живков — Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы, Гасточ Плиссонье — Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, секретары, Николае Чаушеску — Румынияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Партияның ленинчи чиигинге шугумун амыдыралга чединишкинниг боттандырып турарының чырыткыланчак, бүзүрелдиг бадыткалы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи болу берген. Совет улустуң тооргулуг ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрбүшаан, партийжи дээди шуулган бистиң чуртувустуң хогжуур апаар оруун баш-баш чылдар мурнады хары угда тодарадыр.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун съездиниң делегаттары изиг-биле болгаш сонуургалдыы-биле чугаалажып турар. Ленинчи партияның хөй талалыг ажыл-чорудулгазының, совет кижилерниң — коммунизм тургузукчуларының эрес-шудургу ажыл-ижиниң калбак панорамазы ол эн чугула, бүгү талазы-биле үндезилелдиг документиде илергейлеттинип, амгы делегейде херектерниң байдалын ханы анализтээн.

Совет Эвилели, социализм чурттары Чер кырында тайбының кол чөленгиижи апарган. Делегейге найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар, дайынче оруктү дуглаар деп совет коммунистерниң, ангы талазы-биле, революстуг демисел талазы-биле оларның даштыкы акы-дуңмаларының кыйгырыы бо хүннерде Кремльден бүгү планетаже чаңгыланып чоруп турар.

ФЕВРАЛЬ 24-ТҮҢ КЕЖЭЭКИ ХУРАЛЫ

Кежээки хуралга даргалакчы — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Н. А. Тихонов**, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Г. А. Алиевке** сөс берген.

Бистиң бүгү чединишкиннеривистиң үндезини партияның ленинчи угланыышкыны, Төп Комитеттиң, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы болуп турар деп, оратор чугаалаан. Удуртулганың болгаш ажылдың стилиниң СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) Пленумунга болгаш партияның оон дараазындагы съездилеринге тодаргайлаттынган принциптери, партийжи амыдыралдың болгаш ажыл-чорудулганың норма-чижектери үе-шагның шыылгалдазын туруп эрткен, чазен чылдарда улам байлакшаан болгаш улам сайзырап хогжээн деп медеглээр долу эргелиг бис. Сайзырангай социализмниң үе-чадазында партияның болгаш чоннуң шыдаранрай чединишкиннерин ол принциптер, норма-чижектер хандырган.

Улус ажыл-агыйының хогжүлдезинге республиканың чединишкиннеринге делегат тодаргай доктааган.

Партияның ажыл-чорудулгазының эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тайылбырлаттынган программазы оон боттуунга, үндезилелдиинге болгаш ыраккы көрүштүүнге ханы бүзүрелди хайныктырып келир-дир деп, оратор медеглээн. Келир үеже бистиң оруувусту ол чайынналдыр чырыдып, тозан чылдарда, чаа XXI чүс чылда чедип алыр сорулгаларны көскү кылып турар-дыр.

СЭКП Горький обкомунуң бирги секретары эш **Ю. Н. Христорадное** бүзүрелдиниң ажыктыын бедиидериниң болгаш эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедириниң орукта рынга доктааган. Үениң негелдезинге дүүштүр ажылдавышаан, областың күш-ажылчы коллективтери беш чыл тургузунда доктааттынган планнардан ажыр чүс-чүс милиион рубльдиң продукциязын сайгарган.

СЭКП-ның XXVI съездизинге чедир Горькийниң автомобиль тудукчулары «Волга» дээр автомобильдиң ГАЗ-3102 деп чаа хевириниң баштайгы болуун кылып үндүрген. Ынчангаш-ла маргыш чок чединишкиннер турза-даа, үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга беш чыл планында көрдүнген бүгү кара-гусуглерни чедип ап шыдаваан бис деп, делегат демдеглээн.

Экономиктиг Дугаалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың калбарышкыны областың экономиказының хогжүлдезинге таарымчалыг салдарын чедирип турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырлары бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш ажылдың шынарын экижидериниң оруу-биле бурунгаарлаан деп, Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **П. П. Гришкявичус** демдеглээн. Чедип алдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле үнелеп көрбүшаан, четпестериивисти, чедир ажыглаваан аргаларывысты база тодаргай көрүп турар бис.

Ажылчы чоннарның коммунистиг илейлиг болурунга улам ынай кижизидер, оларның политиктиг болгаш күш ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле Литваның партия организациязы идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Коммунистиг быжыг бүзүрелге улустарның найыралының совет патриотизмниң болгаш пролетарский интернационализмниң буянныг мөзүзүнге кижилерни моон соңгаар-даа чүткүлдүг кижизидер бис.

Бистиң хөй националдыг өндүр улуг Төрээн чуртувустуң бүгү чединишкиннери СЭКП ТК-ның, оон Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң политиктиг болгаш организакчы аажок улуг ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг. Ажылдың ленинчи стили, политиктиг мерген угааны болгаш кижизиг чаагайы. Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны тайбынны камгалаар болгаш быжыглаар дээш могаг чок демисели Л. И. Брежневти бистиң чуртувуста болгаш бүгү делегейде эң калбаа-биле хүндүлеп көрдүнген болгаш эң ханы хүндүткелдиг кижи болдурган деп ол демдеглээн.

Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Э. А. Шеварднадзе** республиканың коммунистери бүдүрүүшкүннү өстүреринге чедип алдынган чүүлдерни нийти эвилелдиң байлаанга оон улуг-хуузун улгаттырарының оруунга баштайгы базымнар кылдыр көрүп турарын демдеглээн.

Келир үе-чадада республиканың стратегтиг сорулгазы — ниитилелдиң каттышкан продукциязын бүдүрериниң болгаш чоннуң кижи санынга онаашкыр национал орулганың талазы-биле эвилелдиң ортумак деңнелинден хожудаашкынны ажып эртери болур. Ынчангаш тергиин дээн төлевилер-даа, шилчиир түк тар-даа чурттуң кол-кол девискээрлеринде боттарының өрүнге болдаарга, Грузияның ажыл-ишчилери оларда ажыктыг кылдыр ажылдап турар дээни ол эвес-тир.

Кала-даа база бүгү-ле чүүлдерге чөптүг чоруктуң, ак сеткилдиг болурунуң, кижилиг буянныг чоруктуң, биче сеткилдиин, ленинчи партийжи болурунуң ыдыктыг принциптерин тиилээн тургузуп дээш СЭКП Төп Комитединиң, Леонид Ильич Брежневтиң кежээлдинниң [illegible] хүндүткээни Грузияның коммунистери бүгү ажыл-чорудулгазынга ботталырының дайынчы сорулгазы кылдыр санап турар.

Делегаттарга чылыы-биле уткуттурганнар — Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиигине секретары, ЧССР-ниң Президентизи эш **Г. Гусак**, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Я. Кадар**, Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш **Т. Живков**, Францияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү секретары эш **Г. Плиссонье**, Румынияның Компартиязының Чиигине секретары, РСР-ниң Президентизи эш **Н. Чаушеску** олар СЭКП-ның съездизинге байыр чедирип, база кежээки хуралга чүве чугаалааннар.

СЭКП-ның XXVI съездизи ажылын уламчылап турар.

(СЭТА).

Москва. Кремльдиң Съездилер ордузу. СЭКП-ниң XXVI съездизи.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштерниң төлээлекчилериниң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга байыр чедирип турган үези.

СЭТА-ның фотозу (чуруктү фототелеграф-биле хүлээп алган).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ — ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

БУРУНГААР БАЗЫМНЫ КӨРГҮСКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бистер, Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкыны-биле радиодан дыңнап, солуннардан номчудувус. Ында бистиң Коммунистиг партиявыстың Совет чазаавыстың иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын, Төрээн чуртувустуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында культура тургузуушкунунда оңгу беш чылда кайы хире бурунгаар базымнар кылдынганын тодаргайы-биле көргүскен-дир.

Оон-биле чергелештир бо беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде совет улустуң мурнунда кайгамчык улуг сорулгалар салдынып турарын илеткелден билип алдывыс. Айыттынган үеде улус ажыл-агыйын бурунгаар хогжүдеринге болгаш чоннуң чаагай чоруун улам экижидеринге дыка хөй капитал салыышкыннарын үндүрерин көрүп турары онза өөрүнчүг-дүр: «Кылдынган салыышкыннарга үндезилеп алырга, херегжелге болгаш чыылдага ажыглаар национал орулга 1990 чылга чедир, дээш диве-ле, 1,4 катап көвүдээр турар ужурлуг. Капитал салыышкыннары база ол хире хемчээлге өзер. Ону бирги беш чылда национал орулганы 18—20 хуу, үлетпүр продукциязын — 26—28 хуу кодээ ажыл-агый продукциязын — 12—14 хуу өстүрерин планнап турар. Капитал салыышкыннарының беш чылдагы ниити хемчээлин 711—730 миллиард рубльге төлевилээн».

Ол мышкаш чоннуң чаагай чоруун бедидеринче Коммунистиг партия онза улуг сагыш салып турарының бадыткалын илеткелдиң мындыг одуругларындан номчуп болур-дур: «Чурттакчы чоннуң ажыл төлевирин болгаш төлевирлерни база чиигелделерни улгаттырар талазы-биле төп чүткен хемчеглерни ап чорударынга беш чылда 16 миллиард ажыт рубльди үндүрери көрдүнген... Ажыл төлевириниң айда ортумак хемчээли 1981—1985 чылдарда 13—16 хуу улгадыр болгаш 190—195 рубль чедер».

Чурттакчы чоннуң аъш-чем продуктуларынга херекселин долу хандырарынче партия чугула кичээнгейин салбышаан, кодээ ажыл-агыйны ыланггыя мал, чер ажылын улам ынай хогжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Ынчангаш мал ажылы кодээге бөгүнгү шалыпчы фронт деп, республикаларның, крайларның, областарның, районнарның партия организацияларын, кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитединиң кыйгырганы-даа таварылга эвес.

Бистиң совхозтуң бүгү бар малы амгы үеде 64 кодаңда кыштап турар. Кыштаглааш-кынны организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап, доруктурар дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп турар бис. Парткомунуң активтери, суурнуң агитквартиралары девискээр аайы-биле малчын кодаңнарда быжыглаан. Олар малчыннарга улуг дузаны чедирип турар.

Бо хүннерде совхозта төрүүр 6505 хойнуң 3874-ү төрээн, ынча санныг хураганнар онча-менди камгалап алдынган болгаш эки доругуп турарлар. Малдың чаш төлүн удур-ла дугаарлап, янзы-бүр аарыгларга удур профилактиктиг ажылдарны чорударын эккеткен.

Совхозтуң мурнакчы хойжулары Н. Дөртен-оолдуң, О. Манчык-оолдуң, Ш. Хертектиң, Д. Кудурукпайның болгаш өскелерниң-даа кодаңнарында мал хүр кыштап, төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди доругуп турарлар. Кодаңнарда мал чеминиң курлавыры бар, суг-биле хандырылга багай эвес.

Ам кол-ла сорулга чүл дээрге, мал чемнерин камныг чарыгдап тургаш, улуг-даа, чаш-даа малдың баш санын бүрүн камгалап алыры. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырары дээш улам күженнишкинниг ажылдаары болур.

К. АДЫГБАЙ.

«Кара-Хөл» совхозта партком секретары.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Найысылалдың бешки микрорайонунда бир дугаар бажыңның чаңынга ажыл шагының соонда «Тыва тудуг» тресттиң тудуг эргелелдериниң мында ажылдап турар бригадаларының ажыл-ишчилери чыглып келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ажыттынганынга тураскааткан митингини тресте партком секретары Г. А. Медведев ажыткан. «Тыва тудуг» трестиң [illegible] А. А. Бер[illegible] сөс берген.

СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинде Совет Эвилелиниң иштики [illegible] [illegible]

Тресттиң тудугжулары съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеннер. Хүлээлгеде айыткан кылдыр ужурлуг тудуг-монтаж ажылдарының кол-луун күүсеткен. Тос бригада съезд ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның онаалдазын күүседип шыдаан. № 48 тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери сөглээн сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткап, шеверлел ажылдарының [illegible] 100 хуу күүсеткеш [illegible] [illegible] [illegible]

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазының бригадири Р. Ф. Гри[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] СЭКП Төп Комитединиң

оон эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозу совет кижиниң чаагай чоруу дээш делегейге тайбын дээш доктаамал кичээнгейни салып турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр каш дакпыр күженишкинниг ажылдаар сорулгалыг бис. Ынчангаш бистиң бригаданың кежигүннери планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шалыпчы ажылдаарын бүзүредип турбус-даа, Р. Ф. Григорович чугаалаан.

[illegible] Л. И. Чербаков [illegible] [illegible] Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинде [illegible] улуг сонуургалдыы-биле номчуп, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын [illegible]

чыылганнарга дыңнаткан.

№ 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири В. Борбак-оол эргелелдиң коллективиниң съездиже чорудар рапортун митингиге номчаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның эн чугула сорулгалары дээш СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин митингиниң киржикчилери хандыр өөрепкен, ажылында удуртулга болдурарын [illegible] пирлээн. Партияның XXVI съездизиниң салган [illegible] ларын амыдыралга боттандырары-биле [illegible] ажылдарының [illegible] [illegible] [illegible] ажылдалга [illegible] чогуур үезинде дооза [illegible] күженишкинниг ажылдаарын тудугжулар хүлээтти.

Т. ХЕРТЕК.

Национально-краеведческий отдел

Москва. Кремльдиң Съездилер ордузунда СЭКП-ниң XXVI съездизи бодунуң ажылын уламчылап турар.

ЧУРУКТА: съездиниң хуралының чапсар үезинде. ССРЭ-ниң [illegible] навтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. А. Леонов съездиниң делегаттарының аразында.

СЭТА-ның фотозу (чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

«МОСКВА, КРЕМЛЬ, ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ»

Совет кижилерге чаагай чаңчыл бар—партияның болгаш чуртуң амыдыралында улуг болуушкуннарны күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур. Партияның XXVI съездизинге турасказаан бүгү улусту шалыпчы ээлээниң миллион-миллион киржикчилери ол чаңчылга шынчы чоруун база катап көргүскен.

Ол дугайын «Москва, Кремль. СЭКП-ниң XXVI съездизинге» деп адреске кээп турар байыр чедиришкиннери, күш-ажылчы рапорттар бадыткап турар. Бедик деңнелдер, социалистиг чарыштың көстүп көрбээн калбарышкынын чедип алдынган.

Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарындан ленинниг партияның съездизиниң ажыдыышкынынга металлургтарның, тараажыларның, тудугжуларның, транспортчуларның, эртемденнерниң, аңы-дүжү албаның ажылдакчыларының чедиишкиннериниң дугайында медээлер кээп турар. Күш-ажылчы хөй-хөй эгелээшкиннерниң өөскүдүкчүлери — Москваның ажыл-ишчилери съезти сөзүнге ээ болганнар. Найысылалдың моркаларын баскан үлетпүр продукциязы эрткен беш чылда 21 хуу өскен деп олар съездиге илеткээн. Даалгалан ажыр олар чурукка 23 муң автомобильдерни, программа-биле башкарар 440 станоктарны, чүс муң ажыг электри шимчедикчилерни, чонуң чугула херекселдиг эки ындарлыг бараантарын болгаш өске-даа продукцияны миллион-миллион рубльге берген.

Улуг объектилерни болгаш күчүлерни ажыглалга киирген. Цехтерниң, участоктарның, бүдүрүлгелерниң комплекстиг механизациязы, эртемниң болгаш мурнакчы технологияның чедиишкиннерин ажыглап киирген Москваның үлетпүрүнүң кезектерин барык чүс муң ажылчынга кыдырар аргазы берген. Хөй чүг-эт, материалдар, энергия, олар чүүл камнаттынган.

Беш чылдың баштайгы чылының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин москвачылар чедиишкинниг боттандырып турар. Съездиниң ажыттынарынга чедир найысылалдың үш чүс муң ажыг ажыл-ишчилери ниң айның даалгаларын күүсеткен. Съездиниң делегаттары москвачыларның эгелээшкини—чыл даалгаларын ноябрь 7-ге чедир күүседир деп эгелээшкинин калбак деткимчени алган.

Россия Федерациязының ажыл-ишчилери съездини бедик көдүрлүүшкүннүг уткаан. Олар беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүсеткен, чаа техниканың болгаш мурнакчы технологияның үндезининге бүдүрүлгениң техниктиг эде дериириниң хемчеглерин калбаабиле кылып чорутган.

Бүдүрүкчү күштер бедик темпилиг хөгжүп турар. 700 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген, энергетика күчүлери он-он миллион киловаттка өскен. Усть-Илим ГЭС-тиң, Рефтинск ГРЭС-тиң тудуглары доозулган, Саян-Шушенск, Зея ГЭС-терде, Ленинградтың болгаш Курскиниң АЭС-теринде, Кострома болгаш Ставрополь ГРЭС-терде чаа агрегаттар ажыглалда киирген.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң экономиказы шапкын хөгжээн, девискээр-бүдүрүлге болгаш одаар чүүл-энергетика комплекстерин тургузарының ажылы уламчылап келген. Байкал-Амур магистралының тудуун чедиишкиниг уламчылаан.

Агаар-бойдустуң нарын байдалдарында Россияның көдээ ишчилери онгу беш чылда тараа чылдагының өзүлдезин хандырган. Малдың болгаш куштуң баш саны өскен, көдээ ажыл-агыйның кол продуктуларын күрүнеге садары көвүдээн.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары чаа беш чылче бүзүрелдиг, хери базымбиле кирген. Ажыл-херекке олар чаа курлавырларны ажыглап, чедип алган дүрген-даашкынын быжыглап база хөгжүдүп турарлар.

Украин ССР-ниң онгу беш чылда чедиишкиннери партияның политиказының амыдыралчы күжүнүң база боттанылышкынының бүзүрелдиг херечизи болур. Республиканың мурнунга СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгалары алдарлыг-биле күүсеттинген.

Украинаның ажылчы чоннары бүгү улустуң партриотчу көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга чаа беш чылче кирген. Чурттуң коммунистерниң чыжынга уткуштур алган хүлээлгелер чедиишкиниң боттанылган.

Белоруссияның ажыл-ишчилери эрткен беш чылда тергиин ажылдааш, республиканың экономиказын улам шапкын хөгжүдери боттарының бирги хүлээлгези деп санап турар. Съездиге, эш Л. И. Брежневтиң бодунга рапортунга беш чылдың программазын, коммунизм тургузуушкунунуң планнарын амыдыралга боттандырары дээш демиселге бүгү күжүн, билиглерин, дуржулгазын бараалгадырын бүзүреткен.

Ленинградчыларның съездиге илеткээн турары болза: XXVI съездиге турисказы алган хүлээлгелер чедиишкиниң боттанган. Күш-ажылчы белектерниң арасында хуусаадан эрте тудуп, доосказ рудовоз, Балтий заводунуң судно тудукчуларының тудуп эгелээни «Россия» деп күчүлүг атомоход, графикти мурнады чудуруп чоруткан энергетика дериг-херекселдери, тараажыларже пландан ажыр чоруткан будуп колонна күчүлүг «Кировец» тракторлар бар.

Кострома областың ортумак школаларының көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылдап турар доозукчулары съездиниң адрезинге мынча деп бижээн: «Салым-чолувусту төрээн черивис-биле, тараажычы чаагай ажыл-иши-биле холбаан шинтирнивистиң шынныынга онгу беш чыл бисти бүзүреттинг». Аныяктарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң аңызында бистиң төрээн чуртувустун шуут төвүнде орус шөл улам чаагайжыыр. Көдээниң комсомолчулары ам часкы тарылгага үлегерлиг белеткенгениң рапорттап турар. Областың шөлдеринче чүс-чүс комсомолчу-аныяктар отрядтары, звенолары, экипажтары унуп кээн.

Съездиниң адрезинге хөй санныг байыр чедиришкиннери, рапорттар ам-даа кээп турар. Олар миллион-миллион совет кижилериниң бедик политиктиг база күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн көргүзүп турар.

(СЭТА).

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

Бүгү чуртуң [illegible] Ак-Довурак [illegible] XXVI съездизин [illegible] көдүрлүүшкүн-биле [illegible] таныжып турарлар. Ак-Доврак [illegible] түс-түс тудугжулар боттарының планнын [illegible] социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде [illegible] чугула объектилерин ажыглалга киирген [illegible] беш чылдың планнын [illegible] Тыва АССР-ниң [illegible] тудугжузу Кара-оол Салчактың, Дмитров Мөнге-Пашааның, Виктор Саванның [illegible] бригадалары, Зинаида Салчактың, Галина Коздаваның шевер [illegible] бригадалары хуусаа бетинде күүседип [illegible] тудугжуларның [illegible] 60 аал чурттаар бажыңын, эштир бассейнниг спорт комплекизин болгаш элээн каш чурттаарга [illegible]

[illegible] Партияның XXVI съездизин [illegible] күүсеткен [illegible] Тудугжулар Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар бажыңны съездиниң ажыттынар хуусаазынче [illegible] күүсеткеннер. Бо ажылга Зинаида Салчактың, Галина Коздаваның шевер [illegible] бригадалары база Сазанов Шыырап, Валерий Ондар [illegible] бригадалары [illegible]

[illegible] социалистиг чарыштың [illegible] профэвилел комитеди партия организациязы-биле [illegible]

[illegible] «Тыва даг-дүгү тудугжузу» [illegible] № 42 тудуг [illegible] «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп [illegible] Тудугжулардан 162 [illegible] коммунистиг күш-ажылдың [illegible] Тетүнде [illegible] бригадалардан К. Салчак биле Д. Мөнге-Пашааның бригадалары [illegible] турар. 4 бригада күш-ажылдың коэффициентизин ажыглап ажылдап эгелээн.

Мурнакчы арга-дуржулганы тудугжуларга [illegible] коммунистиг күш-ажылдың [illegible] 111 кижи [illegible]

Социалистиг чарыштың [illegible] профэвилел комитединиң [illegible] бригадаларның тиннелдериниң ай санында үндүрүп, көргүзүг самбыраларынга бижип турар. Кварталда тиилекчи болган бригадаларга [illegible] Кызыл тугун, эртектиг белектерни, шаңналдарны тыпсыр.

Амгы хүннерде тудугжу бригадалар болгаш шевер [illegible] хөй кезии бо чылын ажыглалга кирер — ТЭЦ-тиң улуг ээлчээниң тудуунда [illegible] Кара-оол Салчактың бригадазы Кызыл-Мажалык суурда 48 аал ишти чурттаар бажыңны, а Д. Мөнге-Пашааның бригадазы Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар бажыңны тудуп [illegible] Бистиң бригадаларывыс бо боттарының аразында социалистиг [illegible] ажылдап турарлар. Чиңгээ, Кара-оол Салчак биле Д. Мөнге-Пашаа Зинаида Салчак биле Галина Коздава аразында [illegible]

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бистиң тудугжуларывыстың дужаар ужурлуг объектилери хөй, алган хүлээлгези улуг. Ниитизи-биле 5050 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 28-те күүседир, 3419 дөрбелчин метр чурттаар шөлүн ажыглалга кирер.

Бистиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели-биле аразында социалистиг чарышты бо чылда чарып алганнар.

Партияның XXVI съездизиниң тергиин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Ак-Довурактың тудугжулары социалистиг чарышты улам калбарткаш, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседип шылдап ээрежинге бүзүрелдиглер.

Д. СҮРҮҢ.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде каттышкан профэвилел комитединиң даргазы.

КАМАДА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ (Татар АССР). Камада хөй чүък чудурер автомобильдер бүдүрер каттыжыышкынның ийиги ээлчээн эки демдек-биле ажыглалга хүлээп алган. КамАЗ-тың тудугжуларының болгаш ажыглакчыларының СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң кол пунктузу хуусаа бетинде күүсеттингени ол болган.

Адырда эң улуг автомобиль комплекизин эң кыска хуусаада тудуп тургустунган.

Богүнгү КамАЗ дээрге боттарының арасында электроника-биле башкарар конвейерлер-биле тудушкан чеди улуг заводтан тургустунган комплекс-тир. Тудугга чурттуң чүс-чүс бүдүрүлгелери хамаарылгалыг болган: ийиги ээлчегниң цехтериниң дериг-херекселдериниң кол кезиин бистиң чуртувуска кылган. Автогигантының тударынга аңыдуңма социалистиг чурттар, капиталистиг чурттарның чамдык фирмалары киришкен.

Тудугга чеден нацияларның төлээлекчилери ажылдап турган.

Сөөлгү чылдарда КамАЗ туттунмушаан продукциязын берип келген. Оон марказын баскан дизельдиг 200 муң автомобильдер транспорт магистральдарында, тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдап турар. Оларның даштыкыже база чорудуп эгелээн.

Бүдүрүлгениң ийиги ээлчээнге көдээ ажыл-агыйга херектиг багай оруктарга чоруккур чүък машиналарын кылып эгелээр. КамАЗ удавас 150 муң автомобильдерни болгаш 250 муң дизель шимчедикчилерни чылда бүдүрер күчүлүг апаар. Ынчаш дизель шимчедикчилиг автомобильдерни бүдүрүп үндүрери үш катап көвүдээр, аңаа кывар чүүл чарыгдалы үштүң биринге кызырлыр.

ЧУРУКТА: кол конвейерниң ийиги шугумундан «КамАЗ-4310» маркалыг чаа машиналарны үндүрүп эгелээн. Оон үш өзээ үжелдирзи ажылдаар.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ээлчеглиг кадат дугайында

БИСТИҢ СОВХОЗТА КАНДЫГЫЛ?

Ам ээлчеглиг кадат дугайында чугаа база катап көдүрлүп, эш-өөр боттарының саналдарын, бодалын солунга бижип турарын көргеш, бистиң «Торгалыг» совхозта байдалды бижикседим.

70 чылдарда «Торгалыг» совхозка хойжу бригадалар төптерин тудуп тургускулаан. Аңаа байдал дыка таарымчалыг апарган. Ындыг төптерге электри моторларын тургускаш, чырыкты киирген. Кызыл-булуң болгаш чунар-бажың база бар. Чиңгээ, Кадый-Бажының база Чозаның хойжу бригадаларынга ындыг турган. Ол үеде хойжулар ай санында бригада төвүнге чыылгаш хуралдап, ажыл-ижиниң дугайын чугаалажып, ооветөөредилгени эртирип, чунар-бажыңга чунуп ап, кино, концерт-даа көөр турлу.

Ээлчеглиг кадатче кирериниң эге үези ындыг турган. Ол чаагай херекти улам-на хөгжүдеп деткиир ужурлуг. Ынчалзажок ону хөгжүтпейн, калбартпайн барганы, ара соксап кааны харааланчыг-дыр.

Ам бисте байдал баштайгы чылдарлаазы ындыгаш эвес. Бригадалар төптери барык-ла кагдынган. Бажың-балгадын септевестээн. Кызыл-булуң-даа, чунар-бажың-даа кыжын соок болур. Ынчангаш аңаа кым-даа барбас. Ооң түңнелинде ам бригада төвүнге хурал эртирери безин берге. Аңаа тургускан электри моторларый аппартылаан, электри шугумнары үрелген. Бригада төвүнде чырык безин чок. А ону ам кандыг культурлуг төп дээр боор?!

Кижи бодаарга, ындыг чаагай херекти эгелеп алгаш, ону ара соксаан чорук черле шын эвес. Ону ам катап эгелээр дугайында чугаа кылып турары ынчангаш кончуг чөптүг-дүр.

Бир-тээ, малда ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазының эки-жилери хүнүң сонгаарлаттынмас айтырыы болуп турар чүве төлээде, бригадалар төптерин катап тургузары эргежок чугула деп бодаар мен. Ол — ээлчеглиг кадатче шилчилгениң эгези болур. Аңаа эки чунар-бажың, делгем, культурлуг кызыл-булуң албан турар херек. Баштайгы удаада малчыннар аңаа чыглып, чунар-бажыңнап, концерт, кино көөр ужурлуг. Оон чоорту совхоз төвүнге аал бригада турлаанга чурттаганың бажың-балгадының туттунганының хире-чергези-биле малчыннарны чоорту ээлчеглиг кадатче шилчидер, суурларга чурттадыр апаар.

Бистиң совхозта малды ээлчежип кадарып турар малчыннар база бар. Оларның дугайын тодаргай бижиир бодап дыр мен. Алексей Доржу биле Осур-оол Найырал аныяк малчыннар. 1980 чылдың күзүнүнде олар 500 баш хураганны хүлээп алган. Ам Ирбитейниң Дытчык-Кыры деп черде хурагаңнарын хүр кыштадып турар. Бо ийи аныяк хойжунуң өг-бүлелериниң херээжен ээлери суурда бажыңнарда чурттап, ажылдап турар. Ийи хойжунуң бирээзи ээлчээн эртирип кааш, суурга чанып кээр болгаш бажыңынга культурлуг дыштанып, бажың ажылы кылып, ажы-төлүнүң школага өөредилгезин хайгаарап көрүп турар. А өске хойжулар ынчаар ээлчежип кадарып болбас бе? Мээң бодаарымга, болур ужурлуг. Чаа-Суур салбырда үстүнде адаттынган аныяк хойжуларның үлегерин өске малчыннар эдерер херек.

Бистиң совхозта машина-техника четчир болгай. Ындыг болганда, ээлчежип кадарар малчыннарны кыштаглар-га челирип, доктааткан хүннеринде оларны ооң барып ап болур.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Торгалыг» совхозта кадарчы.
Овур район.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГА

«Чер ажылынга эң чугула сорулга болза, ажыл-агыйны чорударының эртемге үндезилеттинген зона системаларын ажыглап тургаш, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бүгү хемчег-биле бедидери, тараа, мал чемнери болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин улам ынай көвүдедири болур» деп, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында айыткан.

Хөрзүннүң дүжүткүрүн бедидер төлээде, Тываның көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула сорулгазы болза, чер курлавырларын камгалаары болгаш чөптүг ажыглаары. Бирги ээлчегде тарылга шөлүнүң хөрзүнүн хат, суг алгырындан камгалаар талазы-биле хемчеглерин боттандырары болур. Республиканың шөлүг үнүшүр эвес тарылга шөлдериниң мяштыг ховунуң, аңаа ховузунуң болгаш кургаг ховунуң үш зоназында хүлээттинген. Бүгү тарылга шөлүнүң 78 хуузун ээлеп турар хову болгаш кургаг хову зоналарының хөрзүнү ковлуунда чок составтыг. Ол чорук шуурган дээштиг болгаш улаа-тараа болур хаттар-биле каңнырлашкаш, эрозия чорудулгазының улам калбаарынга идиги берип турар.

Ындыг болганда, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарында база чер ажылының культуразын бедидеринге чугула звено болза Тыва АССР-де чер ажылының амгы системазын сайзыраңгайжыдары болур. Чер ажылының культуразын бедидер [illegible] хөрзүннү болбаазыры [illegible] ажыглаашкынын, эрозия [illegible] [illegible]

Тарылга ээлчештирилгелериниң кинрери болгаш шиңгээдип алыры — чер ажылының культуразын бедидериниң, чемни чер ажыглаарының айтырыын шиитпирлээриниң кол негелдези.

Сөөлгү чылдарның дургузунда бистиң республиканың тарылга ээлчештирилгелерин киирери экижээн. Ынчалзажок оларны шиңгээдип алыры амдызында оожум чоруп турар. Оң бедыткаары-биле мындыг чижектерни ап көрээлиңер. Тарылга шөлдериниң 73 хуузун ажыл-агыйларда тарылга ээлчештирилгезинге шиңгээдип алган. Мяштыг хову зоназында турар [illegible] аңаа 1 болгаш 2 [illegible] тарылга ээлчештирилгелерин [illegible] [illegible] кымнда 3 шөлдүг тарылга ээлчештирилгелерин шиңгээдип алган. Хову зоназында ындыг эвес, үш шөлдүүн орнунга 4 азы 2 шөлдүг тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип ап турар.

Тарылга ээлчештирилгелериниң ындыг системазы чериниң ажыглаарын хамаарыштыр, ооң тургак көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүг бедидип шыдаваан.

Тараа бүдүрерин 1983 чылда бежин 211 муң тонна, а 1985 чылга чедир 220 муң тонна чедирерин болдурар аргазын бээр, тарылга шөлдериниң ажыглаарының шак мындыг системазынче амыдыралга шиңгээдир херек. Ол сорулгаларга [illegible] айтырыы эргежок чугула?

Бирээде, кургаг хову зоназында 90 муң гектар шөлдерде [illegible] [illegible]

даргайлаарга куруктурар шөлдер болгаш тараа, одуруглар аразын болбаазырадыр үнүштер, оон тарыыр шөлдер турар. Сиген кылдыр суланы, тараа холумазын, чүмиганы, суланканы тарып болур. Тарылга ээлчештирилгезиниң мындыг системазы онгу беш чылда Дуржулга станциязынга бодуунуң ажыктыын көргүскен.

Ийиде, хову зоназында 285 муң гектар шөлүнге [illegible] [illegible]

Үште, [illegible] [illegible]

Сүттүңүн [illegible] [illegible]

гезин чорудар ужурлуг. Тараа аймааның тарылга ээлчештирилгези мындыг болур: куруктурар, оон тараа аймаа, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар [illegible] тараа аймаа, мал чеми тараа [illegible] тарыыр; азы үрезин ажыглаарынга — куруктурар тараа аймаа, сиген кылыр чоок-тараа-сула холумазы, оон тараа аймаа чажар. Мал чемиин тарылга ээлчештирилгези мындыг болур: куруктурар, мал чеми тараа, одуругларын болбаазырадыр культуралар тарыыр, ийи шөлге [illegible] кылдыр ажаар чаңгыс чылдыг үнүштер тарыыр.

Тарылга ээлчештирилгелериниң сайзыраңгайжыдары дээрге чүгле чаңы-бүру культураларын эртемге үндезилеп дараалаштырары эвес, харын чамдык ындыг дужүткүр эвес культураларны бедик дүжүттүглери-биле солуур болур. Чижээ, мяштыг хову зоназында чылыг чедишпес [illegible] [illegible] [illegible] дүжүт бербейн барган. Ынчангаш ону аңаа [illegible] тарымал тооруктарга [illegible] болур. Ыланчыя рапсты [illegible] эң ажыктыг. Күзүн чашкан көк-тарааны кежээ алгаш соонда июль айда [illegible] [illegible] [illegible]

сигеннерни тарыыры эргежок чугула, оларның чамызы-даа 5 шөлдүг болур ужурлуг.

Оон-биле чергелештир хөрзүннүң үнүш-дүжүткүр чоруун тургузарынга болгаш камгалаарынга чугула роль ону болбаазырадырының аргаларынга онаажып турар. Келир үеде республиканың чер ажылынга чүгле черни болбаазырадырының хөрзүн камгалалдыг системазын шиңгээдип алган турар ужурлуг.

Дуржулга станциязының шинчилелдериниң көргүзүп турарындан алырга, чер ажылының дилиндектээр системазын хову зоназынга ажыглаары, а мяштыг хову зоназынга хөрзүннүң аңдара кагдырбайн болбаазырадыры кончуг ажыктыг. Ол арганы ажыглааш, оон дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы сөөлгү 15 чыл дургузунда гектардан тарааны 10,3 центнер ортумак дүжүдүн алган.

Мяштыг хову зоназынга шөлдерде [illegible] [illegible] хөрзүнүң аңдара кагдырбайн 18—20 см. ханы болбаазырадырга [illegible] дүжүт эң-не эки болган. Аңаа гектар бүрүзүнден дүжүт немелдези 2 центнер четкен. Ынчаарга [illegible] [illegible] гектардан тараа дүжүү база ол хире кудулаан. Хөрзүнүн аңдара кагдырбайн 25—27 см. ханы кылдыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 20—23 [illegible] болган. Келир

үеде үлдүрекчи-биле болбаазырадып каан участоктардан тарааларның база чаңгыс чылдыг сигеннерниң эң-не чаагай дүжүдү алдынып турарын кылган дуржулгалар бадыткаан.

Тарылга ээлчештирилгезиниң шөл бүрүзү хөрзүннү болбаазырадырының аңгы-аңгы системазын негеп турар. Аңгысты болбаазырадырда, ону культураларда хамаарыштыр аңгы-аңгы кылдыр чорудар. Чижээ, мяштыг хову зоназынга тараалар тарыыр участокту хөрзүнүн аңдара кагдырбайн, адаандан 18—29 сантиметр ханы, хову зоназынга — 14—16 сантиметр ханы кылдыр болбаазырадыр. Бир эвес шөл шөлүг бокталбаан болза, арбай тарыырда ону кырындан чүгле үлдүредип ап болур. Одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар тарыырда, хөрзүнүң аңдара кагдырбайн, адаандан 25—27 сантиметр ханы кылдыр болбаазырадыр. Ындыг херекселдер чокта, чалгын [illegible] андазыннар-биле бүгү-ле [illegible] чара тыртыып [illegible]

Хову зоназынга чаңгыс чылдыг сигеннерни чаштырарда, хөрзүнүң хат алырын болдурбас КПШ-9, КПШ-5 болгаш дужуп каап КПГ-2,2 херекселдер-биле кырындан үлдүредип алыр. Мяштыг хову зоназынга хөрзүннүң кырын [illegible] болгаш төгериктелчек [illegible] үлдүрекчилер-биле болбаазырадыр. Шөлдер бок үнүштер-биле аажок бүргедиксе [illegible] хөрзүннү КПЭ-3,8 культиваторлар-биле 8 — 10 сантиметр ханы кылдыр болбаазырадыр.

Бок үнүштерни бүрүнү-биле узутаар, чемиштиг бүдүмелдерни база өл-шыкты чыылдырар тарылга ээлчештирилгезиниң кол шөлү арыг куруктурган чер болур. Тарылга шөлүнүң чаа структуразын ёзугаар алырга, оон хемчээли тарылга шөлүнүң 30 хуузу азы 150 муң гектар болур ужурлуг. Куруктурган чериниң ужурдузазы кончуг улуг. Кааң чылдарда куруктурган черлерге чаштырган тараа культураларының дүжүдү өске черлерге чашканынга бодаарга, 2 катап хөй болур. Куруктурган чериниң экономиктиг ажыктыы хөй-хөй эртем шинчилелдери-биле бадыткаттынган.

Чер ажылдыгларының бир кол сорулгазы — куруктурар черни шын болбаазырадыры. Республиканың ажыл-агыйларының хөй нурууузунга куруктурар черни улуг күш үнер аргалар-биле болбаазырадып, тодаргайлаарга, аңаа чылдар черни адаандан кезер херексел-биле азы чалгын чок андазын-биле хандыр үлдүредип каар. Куруктурар черни ажаары оон-биле доостур. Ол дээрге көңгүс ажык чок практика-дыр. **Ынчангаш хөрзүннү болбаазырадырының ажыктыының чергези чүгле куруктурар черни чарарының темпилери-биле эвес, харын ону өй-тал хуусааларда ажаап болбаазырадыры-биле тодараттынар ужурлуг.** Бок үнүштер аажок өзүп үнүп турар үеде куруктурар черни чаңгыс катап чарып каарга барык-ла кандыг-даа [illegible] бербес.

Мяштыг хову зоназынга куруктурар черниң кырын болбаазырадырын культивацияны болгаш үлдүредиишкинни дараалаштыр кылбышаан, чорудары ажыктыг дээрзин Дуржулга станциязының шөлдеринге чоруткан эртем дуржулгазы болгаш бүдүрүлге хыналдазы бадыткаан. Ынчаарга культивацияны кылган санында ханыладыр болгаш 14—16 сантиметр чедирер.

Хову болгаш куруктурар черлериниң кожаанда дилиндектерге үнүштер үнүп келгенде, кырын 10—12 сантиметр кылдыр, адаандан кезер херексел-биле кылдыра болбаазырадып эгелээр. Бок үнүштерниң хевирлериндең хамаарыштыр, адаандан кезер херекселдер-биле болгаш эрозияга удур культиваторлар-биле дараазында болбаазырадырын үе-чадалап, чоорту ханыладыр чорудар. А июль айда, өл-шык аажок дужуп турар апарганда, куруктурган черни эң-не ханы кылдыр (18—20 сантиметр) чардырар, оон соонда аңаа чыдар черниң кырын үлдүредип каап турар.

Куруктурган черни болбаазырадырының технологиязы ындыг болур болза, калбарты алыр, бедик бүдүрүкчүлүг херекселди ажыглаарының база чаагай дүжүттү чедип алырының болдунар аргазын республиканың хөрзүнүнүң шынары берип турар.

Бистиң байдалдарывыска куруктурар черни беш-алдыдан эвээш эвес болбаазырадыр ужурлуг дээрзин эртем шинчилелдери көргүзүп турар. Куруктурган черни ынчаар ажаар болза, кааң чылдарда безин гектардан 9 центнерден эвээш эвес тарааны ап болур.

В. БАРЫШНИКОВ.
Тываның көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелин ам чер болганда үндүрүп турар. Малчыннарның чымыштыг ажыл-ижиниң дугайын чугаалап турар чагаалар редакцияга хүн бүрүде кээр. Моон адаанда бөлүк чагаалар хойжуларның эрес, шудургу, кижениишкиниң күш-ажылынга тураскааттынган.

КИДИН ТҮЛҮКТЭЭН

«Кызыгаар» совхозтуң хойжулары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш кижениишкиниг ажылдаан. Оларның карак кызыл күш-ажылының ачызында хой кыштан хүр ажып турар.

Совхозтуң № 2 бригадазының сес муң ажыг хою 18 кодаңда, оон иштинде төрүүр он кодаңда кыштап турар. Амгы үеде бригадада хой оолдаашкынны уламчылап турар. Хой бүрүзүндеп хураганны менди камгалап алыр дээш малчыннар эрес, шудургу демисежип турар.

Хоочун малчыннар Бызайкай Анчының, Сойн Хайыының, аныяк малчыннар Алексей Шимейниң, Шимей Хамаатының кодаңнарында төрүттүнген хураганнар онча-менди доругуп турар.

Чымыштыг иште кижилерниң амыдырал хандырылгазын экижидеринче, кодаңнарга мал чемин болгаш сугну үзүктелдирбезинче совхозтуң дирекциязы, партком, кедээ Совет күүскому улуг кичээңгейни салып турар. Совхозта хөй-ниити организациялары быжыглаан кодаңнарынга барып шефтеп, хойжуларга практиктиг дузаны чедирип турар.

Бригадага ай санында хуралды кылып, хойжуларның чарыжын анаа түңнеп чугаалажып, зооветоредилгени специалистер эрттирип турар.

М. САКПАЙ.

«Кызыгаар» совхозта мал эмчизи.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

«Чодураа» совхозтуң бирги болгаш ийиги хойжу бригадаларының малчыннары төрээн партиязының улуг шуулганын төлептиг белек-биле уткуур дээш бот-боттарын чарышка кыйгырышкаш, улуг кедуруушкун-биле эрес, соруктүг ажылдап келген. Бригадаларның кайызында-даа амдынында мал хүр кыштап турар.

№ 1 хойжу бригадада 3135 баш төрүүр хой бар. Амга чедир оон 1983 хой оолдаан, 1992 хураган менди алдынган. Ында Иван Допаан 370 хоюндан 377 хураганны, Күжүгет Чүрүн 302 хоюндан 304 хураганны эки доруктуруп турар.

Ийиги хойжу бригаданың көргүзүү база оон дудавас. 2100 хойнуң 1070-и оолдапкан. А алган хураганы беш баш хөй болуп турар.

Бригадаларның кодаңнарында мал чеми четчири-биле бар болгаш хою төрүп турар малчыннарга дузалажыры-биле сакманчыларны чоруткан.

С. ШИМИТ.

Тес-Хем район.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

«Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, малды хүр кыштадып, оон чаш төлүн менди доруктуруп турар.

Совхозтуң дирекциязы партком ниитизиниң малын кыштан хүр чаагай ажылар дээш болдунар бүгү чүүлдерин кылып турар. Ам хойжуларының кодаңнарында мал чеми четчири-биле бар, сугну үзүктелбейин турар. Хою оолдап турар кодаңнарже хураган азыражыр сакманчыларны четчелеп чорутхан. Ам улуг хойлар хүр кыштап, төрүттүнген хураганнар менди доругуп турар.

Мен бодум хойжу кижи мен. Мээң кодаңымда 200 хой оолдаан, оларның хураганнары шупту менди. Бисте ийи сакманчы — Димаа Херел биле Кара-кыс Аракчаа кежээ, кызымак ажылдап, чаш хураганнарны азырап өстүреринге дузалажып турлар.

Оон ыңай бистиң кожавыс Ижи Сигенковтуң кодаңында база 200 хой оолдаан, хураганнары менди. Өске-даа малчыннарда төрээн хойларның хураганнары хорамча чок, доругуп турар.

С. ЧЕЧЕК.

«Мөрен» совхозтуң хойжузу.

Эрзин район.

Беш чылдың мурнакчылары

БРИГАДАНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

Аныяк коммунист Эрес-оол Ооржак биле комсомолчу Эрес-оол Чүлдүм оларның күш-ажылчы оруу деңней болгаш мактадыг. Олар кайызы-даа өңгү класты доосканының соонда Совет Армияның хүрээлелинге албан эрттирип, бергелерге кадыкталган. Төрээн Тывазынга халажып чедип келгеш, бирээзи — Чазаанага, өскези — Тээлиге көжүп чоруур мехколонналарга тудугжунуң мергежилинге өөренип, күш-ажылчы оруун эгелээн.

Оон соонда кайызы-даа республика найысылалынга кээп, Кызылдың № 48 тудуг эргелелинге ажылдай бергеннер. Амгы үеде Эрес-оолдар хоочун тудугжу Март-оол Ховалыгович Аракчааның бригадазында ажылдап турарлар. Олар — ВЛКСМ ТК-ның «Беш чылдың аныяк гвардейжилери» деп хөрек демдээ биле партияның ээлчеглиг съездизиниң бүдүүзүнде шаңнатканнар.

Чогум-на бүдүрүлгениң ындыг мурнакчылары боттарының күш-ажылчы, хөй-ниитичи үлегери-биле бригаданың намдарынга чугула рольду ойнап, аныяктарга үлегер болуп келгеннер.

— Бригадавыска комсомолчу-аныяктар коллективи деп атты эрткен чылын тывыскан. Ында 16 кижиниң барык чартык кезии комсомолчулар. Бир демниг ажылдавышаан 1981 чылдың ийи айларының планын партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседир дээн сөзүвүстү ээлээн бис — деп, бригадирниң оралакчызы, эргелелде ВЛКСМ комитединиң бюро кежигүну Эрес-оол Ооржак чугаалап турар.

Ол аныяк коммунист кызымаккай күш-ажылы дээш бо чылын Москвага болган Олимпийжи оюннарны бригаданың өрүмүндан барып көөр путёвка-биле шаңнаткан. Эрес-оол Ооржак бригаданың аныяктарының ортузунга спорт болгаш дыштанылга талазы-биле ажылды харылаар партийжи даалгалыг. Олимпиадага чедир раап сонуургап көрген чүүлдерин эштеринге чугаалап берип, ажыктыг чүүлдерни нептередирин оралдажып чоруур. Ында аныяктарга чал гааранчыг эвес. Олар хостуг шактарында стадионнарга хол бөмбүк ойнаарынга ынак. Чоокта чаа Ак-Довуракка болган хол бөмбүүнүң маргылдаазынга ийиги черни алганнар. Аныяктар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде хаара туттунган. Солун концерттерни эргелелдиң бригадаларының тудугжуларынга көргүзүп турары аныяктарның чоргаалыкчы өзүлдезинге ажыктыг. Аныяктар «Тайга» станциязынга үнүүшкүн кылырынга, селгүүстээринге база хандыкшылдыг.

Бригадада комсомол бөлүүнүң организакчызы, үшкү разрядтың бызанчызы Эрес-оол Чүлдүмнең бо хүннерде аныяктарның ажыл-херээн база сонуургадым.

— Оолдар, кыстар съездиге алдаржыткан чарыжын түңнеп, Ленинчи зачёттарны болгаш «Тайга» станциязынга барып ГТО-нуң нормазын дужаадылар — деп, ол чугаалады. — Аныяктар экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип, эки тураныг улусчу дружиназының ажылынга киржип, ай санында дежурныйлаашкынче бо-ла үнерлер...

Аныяктарның дагдыныкчызы, хоочун тудугжу Март-оол Ховалыгович Аракчааның комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери амгы үеде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чаа улуг бажыңында иштики бызанаар ажылдарны кылып турар. Оларның хүн бүрүде ажылының лозуңу: «Шуптузу — чаңгыс, чаңгызы — шуптузу дээш» ажылдаары. Ында комсомолчулар Константин Седип, Виктор Тавакай, Иргит Калин, аныяктар Анатолий Ичин, Сергей Чүлдүм олар ышкаш тудугжунуң мергежилинге шынчы, беш чылдың аныяк гвардейжилеринге бригада чоргааарланыр.

В. МААДЫР.

ЧУРУКТА: аныяк бызанчылар Э. Ооржак биле Э. Чүлдүм олар.

В. КАРА-САЛДЫНЫҢ фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Черниң бүгү булуңнарында чүс-чүс миллион кижилерниң сагыш-сеткилин СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылын эгелээн Москваже угланган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге кылган илеткели эртемниг коммунизмниң теориязынга улуг салыышкынны киирер, коммунистиг тургузуушкунуңуң, ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарының, совет кижилерниң чаагай байдалын бедидериниң өндүр улуг программазы ында айыттынган, тайбыңны болгаш дүшкүүрлүг черүнүң чавырлыышкынының, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге аажок улуг ужур-дузалыг чаа эң чугула даштыкы политиктиг инициативалар кедүрүлгэн деп, делегей парлалгазы, радио болгаш телевидение демдеглеп турар.

Езулуг төөгүлүг бо болуушкун совет чурттуң амыдыралынга болгаш хөгжүлдезинге, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга ханы изин арттырары чигзиниг чок — делегейниң хөй-ниитизи СЭКП-ниң ажыттынган съездизин ынчаар үнелеп турар.

Л. И. Брежневтиң илеткелин тайылбырлавышаан, **Болгарияның радиозу** СЭКП-ниң ленинчи чиңгине шугумун амыдыралда бүзүреличг чорудуп турар деп онзалап демдеглээн. Мооң мурнундагы съездиниң кедүрген сорулгалары ниитизи-биле чединишкинниг шиитпирлеттинген. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының бүгү угланыышкыннарынга Совет Эвилели дыка бурунгаарлаан. 11-ги беш чылга болгаш 80 чылдарга СЭКП-ниң кедүрүп турар экономиктиг политиказы совет улустуң үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны дайын кыжанының кошкадыр, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш демисел болуп келген болгаш болур-даа деп, Л. И. Брежнев медеглээн дээрзин **Герман Демократтыг Республиканың АДН** агентилели демдеглээн. Дайынның кыжанын чайладыр, делегейниң айыыл чок турарын быжыглаар төлээде, делегейде херектерниң байдалы немелде чаа кижениишкиннерни негеп турар. Чогум-на харын ынчангаш Совет Эвилели Тайбыңның программазының алызындан уламчылалы болгаш хөгжүлдези болуп турар даштыкы политиктиг чаа эң чугула инициативаларны үндүрген. Тайбыңны камгалап алыр — делегей талазы-биле көөрге СЭКП-ге, совет улуска, планетаның бүгү кижилеринге ам эң-не чугула сорулга ол-дур.

Делегей байдалының баксыраашкыны турбажок, делегей айтырыгларын шиитпирлээриниң болгаш Барыын чүк-биле конфронтацияны болдурбазының аргаларын дилеп тыварынга моон соңгаар-даа изиг бээриңге ССРЭ-ниң белеин Л. И. Брежнев илергейлээн деп, **Югославияның ТАНЮГ** агентилели онзалап демдеглээн. Дыка хөй чугула инициативаларны ол үндүрген. Стратегиг боо-чепсектерни кызыгаарлааарынга болгаш кызырарынга хамаарыштыр амгы үеге чедир чедип алдынган бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни камгалап арттырбышаан, ол дугайында совет-американ чугаалажыышкыннарны саат чокка уламчылаарын Вашингтонга совет удуртукчу саналдаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырлыдырының ханыладырынче ССРЭ-ниң чүткүл салып турарын совет удуртукчу онзалап демдеглээн деп, **ЮПИ** дээр **американ информация агентилели** демдеглээн. Бөгүн Американың политиказының тодаргылап турар кижилер алызында барган, чүвениң ужурун боттуг ёзу-биле көре бээр боор деп илдегелин Л. И. Брежнев илергейлээн. Өске таладан шериг талазы-биле артык күштерлиг болуруң чедип алырын ССРЭ оралдашпайн келген болгаш оралдашпайн-даа турар. Л. И. Брежневтиң демдеглээниниң ёзугаар алырга, делегей байдалы ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың политиказындан дыка улуг хамаарылгалыг. Амгы үеде бистерниң аравыста харылзааларның байдалы болгаш делегейниң шиитпирлээри негеттинип турар айтырыгларының чидии бүгү-ле дениселдерге, ындыг болурда идепкейлиг харылзажылганың, чугаалажылганың эргежок чугулазын болдуруп турар. Мындаа шиитпирлиг чүүл — эң бедик деңнелге ужуражыышкыннар болур деп совет удуртукчу медеглээн. АКШ-биле болур-чогуур харылзааларны ССРЭ күзеп турар.

СЭКП-ниң съездизинге Л. И. Брежневтиң илеткелинде барыын талакы эш-чечилерниң ыяк тода өөренип көөрү чугула саналдар кирген дир деп, **Германияның Социал-демократтыг партиязының (ГФР) парламент фракциязының даргазы Г. Венер** медеглээн. Кол чүве чүл дээрге, тайбыңны хандырарының эргежиктарынга таарыштыр ийи улуг күрүнениң аразынга болгаш бот-боттарынга удурланыштыр туржуп турар шериг блоктарының аразынга ёзулуг чугаалажыышкыннарга оруктуг ажыдып болгу дег эгежок чугула бүгү-ле кижениишкиннерни салыры ол болур деп, Венер чугаалаан.

Чепсегленииншкинниң дужурер талазы-биле чаа чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр Барыын чүкке медээни совет удуртукчу берген деп, **Германияның Федеративтиг Республиказының ДДП** агентилели демдеглээн.

Ам бүгү делегейниң көрүжү, сагыш-сеткили Москваже угланган деп, **чехословак «Руде право»** солун бижээн. Бистер, коммунистер-даа, социалистиг Чехословакияның бүгү ажылчы чоннары-даа, боттарывыстың шыңгы болгаш чоок эвилелчилеринче, демисел талазы-биле акы-дуңмаларывысче, Москваже магадаашкын, чаагай күзел болгаш ынакшыл-биле көрүп турар бис. Кижи төрелгетенниң бөгүнгү хүнүнге Совет Эвилелиниң төөгүлүг ужур-дузазын өңнүктер-даа, дайзыннар-даа бир дөмей ханы медереп билип турар. Бир эвес Улуг Октябрь, Совет Эвилели турбаан болза, делегей колониализмниң буураашкыны болбас турган ийик. Маадырлыг совет солдаттарның интернационалчы хостакчы хүлээлгезиниң ачызында чүс-чүс миллион кижилер фашистиг дарлалдан косталып шыдаан. Агрессорга өйтүр шавыышкынны берип шыдаар тайбыңга ынакшылдыг күштерниң бажында ССРЭ турарының ачызында харын чүс-чүс миллион кижилер 36 чыл дургузунда тайбыңның байдалынга чурттап келди. Бистиң планетавыста ол бүгү делегейге төөгүлүг болуушкуннарны дайынга удур, тайбың дээш ол күчүлүг демиселди кандыг күш кедерип үндүргенил? Ол күш — СЭКП, Ленинниң партиязы!

Совет кижилер коммунизмче оруктап баштайгы эртикчилер болуп, хөй санныг чаа-чаа айтырыгларны шиитпирлеп турар, ынчаарга болгуг социализм амгы ышкаш, кандаа-даа ындыг магалыг улуг күчүлүг турбаан деп, **Вьетнам Социалистиг Республиканың «Нян Зан»** солуну бижээн. Боттарының чуртунга коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының оруу-биле улуг базымнарны кылышаан, СЭКП, Совет чазак болгаш совет улус дайынзырак реакциялыг күштерге удур, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырының херээн калбартыр дээш могаг чок демиселди чорудуп, ол демиселинге чугула тиилелгелерни чедип ап турар. Оон биле чергелештир Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет күрүне социалистиг демниг-каттыштырылга чурттарының акы-дуңмалыыны сырый каттыжыышкынны болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаар дээш демисежип, улустарның национал-хосталгазыг демиселин идепкейлиг деткип турар. Ол-ла бүгү чүүлдер ССРЭ-ниң делегейге ат-алдарын улам бедик көдүрүп, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал делгерелге дээш улустарның революстуг демиселинге сорук киириишкинниң күчүлүг үнер дөзү болуп турар деп, «Нян Зан» түңнелинде бижээн.

(СЭТА).

ГФР. Барыын-герман демократтыг хөй-нииитиниң ядролуг чепсегленииншкинге удур кыйгырыышкынның адаанга ат салыышкынның чыыры Герман компартияның чамдык хоорайларга эрттирген неделязының бир кол хемчээ болган. Американ «Першинг-2»-лерин болгаш [illegible] ракеталарны ГФР-де киирерин болдурбазынга удур ат салыышкыннарынга [illegible] муң кижи ат салган. Чурттуң демократтыг организациялары ол кыйгырыгны [illegible] кижиниң деткээн турарын чедип алыр деп бижип [illegible].

ЧУРУКТА: Дюссельдорфтуң кудумчузунда ГКП-ниң информация стендизиниң чанында.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХӨЙ-НИИТИЗИНГЕ СЕМЭЭШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Р. Рейганның администрациязы КНО-нуң шиитпирин [illegible] ажытпышаан. Мурнуу Африка Республиканың [illegible] ёзу-чурумунга [illegible] секти болгаш шериг [illegible] чорудуп бээрин [illegible] делегейниң хөй ниитизинге чаа семээшкинни [illegible] «Вашингтон стар» [illegible] дыңнадып турары [illegible] алырга, ооң дооуулаар [illegible] лажыышкыннарга АКШ американ лицензиялар биле [illegible] үндүрүп турар шериг [illegible]

[illegible]

[illegible]

И Д И Г Н И Б Е Р Г Е Н

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму канчаар тургустунганыл? Бо талазы-биле рейдиниң бистиң Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжыышкынында улусчу контроль бөлүү эрткен чылын бир удаа чоруткан. Ооң түңнелинде хөй четпестерни олар илереткен. Ылаңгыя ажыл шагы үзер чорук хөй болган. Неделя иштинде 8 ажылчын чыдагаан чокка ону үскен, 11 чолаачы чөптүг чылдагаан чокка ажылдан озалдап келген. Оларның дөрт дүүгү эзирии хевээр болган. Хайгыылчыларның кедүрген дүвүрээзиниң ёзугаар администрация чери, профэвилел организациязы, ажылчын комитеди дээштиг хемчеглерни алган. Он сес кижиниң ажыл шагын үскени дээш ниити хуралга чон мурнунга тургузуп, шыңгыы харыысалганы хүлээткен. Дөрт кижиниң профилактика чөвүлелинге шыңгыы чугаалажып, үш ай хуусаада доктаамал хынап, хайгаарап, эде кижизидери-биле коллектив холга алган. Бо чижектиг рейд, хыналдаларны эрткен чылын контролёрлар 15 удаа чоруткан.

План күүселдези — эң чугула айтырыг. Контролёрлар ону доктаамал хайгаарап келген. Ай санының чээрби дөртте ай планнарының күүселдезин санап, түңнеп көөрү чаңчыл апарган. Ындыг хыналдалар, ылаңгыя үшкү кварталда шыңгыы негелделиг эрткилээн. Четпестерни чайладып, коллективтиң удуртукчулары, специалистери планныг онаалдаларны күүседиринче арга-курлавырларны, күштү мөөннээн.

Бистиң бөлүктүң контролёрлары материал талазы-биле өртектиг чүүлдерниң харылал турар техниктиг эт-херекселдер цегинге, артык кезектер болгаш ажыл-агыйның эт-херекселдер складынга болгаш өртектиг бараанар-биле боттүчёттугларга ревизияларга база идепкейлиг киржип турарлар. Ол ышкаш машина-техникага кам чок, ону хуузунда ажыглаар, хуу өңчүзүрек чоруктар-биле хайгыылчылар эптеш чоктар. О. Кунчуй, Ч. Дангыт, О. Тюлюш олар ышкаш контролёрлар хыналдаларга идепкейлиг киржип келген. Бо эштер автотранспортка ийи удаа хыналдалар чоруткан. Ооң түңнелинде ГАЗ-52 маркалыг үш автомашинаның тоймаглаттынганын илереткеш, буруулуг кижилерге ону катап тургустурган. Хөмүр-даш, электроэнергия, кывар-чаар материалдар камналгазын чедип алыры-биле хыналдаларга С. Шулуу, Б. Баа-Хөө, Л. Оюн олар ак сеткилдиг киржип, идепкейлиин көргүскен.

Улусчу контролёрларның бо болгаш өске-даа ап чоруткан дээштиг хемчеглери коллективтиң ниити ажыл-херээнге идигни база бергени чугаажок. Коллектив оңгу беш чылда күш-ажылчы чединишкиннерлиг дооскан. Продукция бүдүрериниң планын 103.5 хуу күүсеткен. Оон иштинде септелге мастерскаязы продукция бүдүрер планын 104.2 хуу, продукцияны сайгарарын 102.1 хуу күүселип, эрткен беш чылда чединишкиннерлиг ажылдаан.

М. ТИРЧИН.

улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ ЧЕДЕН ДЫЛДАРЫНГА

Февральдың 23-те Совет Эвилелиниң бүгү-ле телевизия болгаш радиодамчыдылга станциялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынганын дамчыткан. Бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда чүс-чүс миллион кижилер СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин чыылганнар үргүлчүлелдиг болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Съездиниң ажыдыгның болгаш Отчёт илеткелди «Восток» программазы-биле, а ол ышкаш «Молния», «Горизонт», «Экран» деп кылымал элерилчилериниң дузазы-биле «Орбита» системазын дамчыштыр Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң, Ортаа Азияның болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң чурттакчыларынга дамчыткан.

Болгарияның, Вьетнамның, Венгрияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Польшаның, Кубаның, Румынияның, Чехословакияның, Афганистанның телекөрүкчүлери харылзааның «Интерспутник» деп делегей каналын дамчыштыр «Интервидение» системазындан көргеннер. Ол ышкаш Москвадан дамчыдылганы Японияның, Мурнуу-Чөөн Азияның чамдык чурттары, Америка болгаш Африка космостуң «Интелсат» спутниктиң дамчыштыр хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынганының дугайында Москвадан англи болгаш француз дылдар кырынга дөрт дамчыдылганы даштыкы чурттарже кылган. Ол болуушкунуң болгаш СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниң допчулалы делегейниң улустарының чеден дылдарының кырынга болган.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызыл районнуң кооператорлары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш магазиннер, коллективтер, түс-түс бригадалар арazында социалистиг чарышты калбартыпкан. Чамдык коллективтер төрээн партиязының съездизинге алдар кылдыр бараан саарылгазының ийи айда планныг онаалдазын февраль 23-ке чедир күүседир дээн хүлээлгезин күүседипкеннер. Чижээ, Сукпак суурда Н. Селигеева эргелекчилээн аъш-чем магазини ийи айның планныг онаалдазын февраль 15-те күүсеткеш, пландан ажыр 71 муң рубльдиң бараанын чурттакчы чонга саткан.

Чербн суурда № 7 магазинниң садыгжылары чурттуң коммунистериниң улуг шуулганын база күш-ажылчы бедиктерлиг уткуп турарлар. Коллектив ийи айда 54 муң рубльдиң бараанын садар планын ажырып, 57 муң рубльдиң бараанын саарган.

Районнуң автомагазин садыгжы-чолаачызы С. Овчинников партияның XXVI съездизин күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуп турар. Ооң социалистиг хүлээлгезинде январь, февраль айларда 16 муң рубльдиң бараанын саары көрдүнген. Ол планны садыгжы-чолаачы хуусаазын он беш хонук бурунгаар күүседипкен.

Н. ХЕРТЕК.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Рейд

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтарда мал кыштаглаашкынының байдалын хынаан каттышкан рейдини Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң, «Шын» болгаш «Ленинчи оруун» солуннарының ажылдакчылары кылган. Ук рейдиниң материалын моон адаанда парладывыс.

Совхозтарның парткомнары, дирекциялары кыштаглаашкынны организастыг эрттирери-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Партком кежигүннерин, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин кодаңнарда хуваап быжыглаан. Ол ышкаш малчыннарга шеф дузалын чедирери-биле суурларда агитквартылдарны оларга түс-түзүнда быжыглаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта мал чеминиң курлавыры четчир. Малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээңгейни күштелдирген. Автолавка доктаамал чоруп, чугула херегледиин бараанарын эккеп турар. Солун-сеткүүл чедирилгезин багай эвес организастаан.

Төрүүр мал кодаңнарын сакманчылар-биле четчир кылдыр хандырган.

Кайы-даа ажыл-агыйда кыштаглаашкынның эртип турар байдалы чугаар. Мал семнери кодан бурузунде дужургүнген. Сугну улуг [illegible] чок сөөртүп турар. Малдың кодан бүрүзүнде доскаарлап бар. Оларны чылыглаап, [illegible] [illegible]

[illegible] лаашкында четпестер хөй. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн суг-бараан фермазында инектерниң ажаалдазы багай. Ылаңгыя молдургаларның, чаш бызааларның турар чери ол-шык, малгаштыг. Оон уламындан олар аарып турар.

«Большевик» совхозтуң девискээринде бо чылын хар кылын чагган. Ындыг турбуже, мал оларларын далбыйлаарын чоокта чаа эгелээн. Ам ында элээн каш тракторларны кодан бүрүзүнде быжыглаан. Мал чемин кодаңнарда дең-дескии эвес дүжүрген. Чамдык кодаңнарда сула, саваң, чарба четпишпестеп турар.

Кайы-даа ажыл-агыйда чамдык кодаңнарда оңгача, шагкалар чок болганындан мал чемин черге топ берип турар. Ынчангаш ол төтчеглеттиниң мал сала базып турарын хойжу Алексей Куларның, Сеңгимаа Ондарның, Күржеп Моңгуштуң кодаңнарындан көрдүвүс.

«Большевик» совхозта мал чемиининң курлавыры эвээш. Бо [illegible] 344 [illegible] 141 [illegible] 175 [illegible] 21 [illegible]

алырга, кыштаглаашкынның төнчүзүнге чедир чемгеринге чедишпес. Кыштың, частың берге үелерин ам-даа мурнувуста дээрлиин ап көөр болза, совхозта байдал дүвүренчиг.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төрүүр хоюнуң 50 ажыг хуузу, «Большевиктиң» — 70 ажыг хуузу оолдапкан. Хойнуң ара салыры кайы-даа ажыл-агыйда хөй. Ылаңгыя «Большевик» совхозтуң кодаңнарында 174 хөй ара салган болгаш өлүг хураганнар төрээн, чаш малдан 65 баш өлүп хораан.

Совхозтуң мал ажылының специалистери малдың ара салып турарының чылдагааннарын тодаратпайн турарлар. Олар малчыннарга ховар баар, ол чораанда, кодаңнарда малдың, оон чем курлавырын, камналгазының байдалын эки хынавас, чүгле малчынның чугаазын дыңнап, эрецгейлеп ажылдап турарлар.

Малчын Кембуштаар Куларның кодаңында төрүүр 490 [illegible] хойларының кужу ар[illegible], ында саван, сигеп бар-даа [illegible] [illegible] чер одарлаашп турар. Өшкү калбарымы Биче-оол Кара-Салдының кодаңында 300 ажыг төрүүр өшкү бар. Олар ам төрүп эгелей берген. Ол хирезинде, анай кажаазынга суг чылыдырынга одаар чүүл дүжүртүнмээн, сигендеп өске немелде чемнер сөөртүнмээн. Ында өшкүлерниң аастары балыглап аарып турар, эмнээр эм чок.

Чаш малдың отчёт-учёдун совхозта багай тургусканындан дириг бар-даа, ара салган болгаш өлүг төрүттүнген-даа хураганнарның шын санын кижи билип алыры берге.

«Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның директорлары А. Шаалы, Х. Дамба-Даржаа, партком секретарьлары С. Доңгак, О. Сат, мал ажылының специалистери айыттынган четпестерни дарый чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Рейд кежигүннери: С. ОНДАР — районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы; Н. ДАЖИНМАЙ — «Шын» солуннуң тускай корр; Б. СЕДЕН-ХУУРАК — «Ленинчи оруун» солуннуң редакторы; А. МОНГУШ — «Большевик» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың «Кодээ чоннуң культурлуг хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар дээш онгу беш чылдың сорулгаларын планның онаалдаларын күүседиринге ажылчы чонвары мобилизастаары Чөөн-Хемчик районнуң культура-чырыдылгазының албан черлериниң ажылдакчылары боттарының улуг-хуузун киирген.

Онгу беш чылда культура албан черлериниң материалдыг баазазы чыл келген тудум өзүп, быжыгып келген. Ол үениң иштинде Чадаана хоорайда, Шеминде, Алдан-Маадырда, Чыргакы, Ийме суурларда ниитизи-биле 1670 олуттуг Культура бажыңнары туттунган. Чадаана хоорайга улуг библиотеказы ажыглалга кирген. Музыка школазынга 2 класс немеңген.

1980 чылдың октябрь айдан эгелеп районда уран-чаасталга мастерскаязы ажыттынган. Районда Алдан-Маадырның (директору В. Х. Ооржак), Шеминиң (директору А. М. Монгуш), Хайыраканның (директору О. Н. Донгак), Сут-Хөлдүң (директору Н. О. Сун-[illegible]) Культура бажыңнары Чадаананың район болгаш Сут-Хөлдүң библиотекалары эки ажылдап турлар. Олар ажылдың [illegible] организастап, ёзулуг культура одаглары болу бергилээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] беш-ажылчы белекпелиг [illegible]-биле алдан ажылдар кылдынган. Культура бажыңнарынга 1032 лекциялар, илеткелдер номчуттунган, янзы-бүрү темалыг 530 кежээлер [illegible] организастап эрттирген болгаш 473 концерттерни көргүскен.

Чөөн-Хемчик районда Культура бажыңнарында уран чүүлдүң бот-тывынгыр [illegible] агиткультбригадалар [illegible] организастап эрттирген. 1980 чылда барыын талакы районнарның улустуң театрларының база республика [illegible] чогаалчы К. Э. К. Кудажының «Далай [illegible]» деп [illegible] көргүскеш, бирги [illegible] черни чаалап алган.

Эрткен чылын республикада чарлаттынган «Эң тергиин ажылдыг клуб» деп конкурска Культура бажыңнары киришкеш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Культура бажыңы шаңналдыг черни ап, 600 рубльдиң шаңналын чаалап алган. Ында Культура бажыңының директору Валерий Ооржак, уран чүүл удуртукчузу Лина Ооржак олар ажыл планын комплекстиг чорудуп, хөй-ниити организацияларыбиле харылзаалыг ажылдап, иштики [illegible] хоорг каасталгазын эки кылган. Культура бажыңында 16 янзы-бүрү бөлгүмнерни организастап турган болгаш ында ниитизи-биле 212 кижи хаара туттунган. Аныяктарны хөйү-биле бөлгүм-[illegible] черге [illegible] турар, [illegible]

[illegible] Культура бажыңы [illegible] Бажың-Алаак, Бай-Тайга, Чыраа-Бажының Культура бажыңнары [illegible] бүрү [illegible] кино үндүрери-биле [illegible] латтының турарлар. Ында янзы-бүрү бөлгүмнер [illegible] Ыйлаңтыг Хөңдергей, Ишкин, Бажың-Алаак, Чыраа-Бажы, Ийме [illegible] чурттакчылар чыл иштинде бир кижи 6—9 катап Культура бажыңынга кээп турар болган Чадаана хоорайда Культура бажыңынга шыырааза [illegible] рүк тыптырар болгаш кино үндүрер бөлгүмнерин ажылдар деп планнап турза-даа, ол айтырыг ам-даа сөс кырында хевээр арткан.

Районнуң Культура бажыңында методиктиг төптен кодээ Культура бажыңынга практиктиг дузаларны чогуур негелдеге чедирбейн келген. Агиткультбригадаларның ажылынга дуза эвээш. Оон уламындан оларның үндүрүп турар концерттериниң шынары [illegible] Районда уран каасталга мастерскаязы ажылдап турар. Ол хиреинде Культура бажыңнарынга иштики, даштыкы каасталгазын кылырынга дуза көргүспейн турар.

Ол ышкаш Культура бажыңнарында тускай эртемниг кадрлар чедишпес. Ындыг болганда [illegible] район төвүнче ай санында өөредирин, музыка школазының баазазынга баянистерниң өөредирин, эки ажылдаар [illegible] арга-дуржулгазын [illegible] чугула боор турар.

Кодээ черлерже уругларга таарышпас киноларны чорудуп турар. Оон уламындан кинолар янзы-бүрү чүүлдерни көрүп [illegible] өөреникчилерниң чурттаар чорукка салдарлыг боор турарын ону бир янзы көрүп чурттап турар чон немер турар.

1979 чылда районнуң бүгү массалыг библиотекаларын чаңгыс аай төвүттүнген системаже киирген. Районда 20 библиотекалар ажылдап турар болгаш оон материалдыг баазазы, ном фондулары чыл санында [illegible] Бажың-Алаак, Ийме, Кара-Чыраада библиотекалар филиалдары боттарының планнарын күүсетпээн. Өөреникчилерниң библиотекаларже хаара тудар ажыл четпес турган. Школа библиотекаларында ном фондулары эвээш. Культура бажыңнарының директорлары болгаш библиотека эргелекчилери ажыл шагы барымдаалавас, шоочалыг турар таварылгалар бар. Амгы хүннерде районнуң культура чырыдылгазының албан черлери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң эртип турар үезинде бүгү-ле ажылдарны улам экижидип, четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни ап чорудуп турар.

Н. ЛОПСАН

ХАРЫЛЗАА ХЕРЕК

«Шын» солунга үнген А. Араңчорнуң «Ылегелдии [illegible]» деп чүүлүн номчааш ажаа хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны илередиксеем.

[illegible] ажылым база [illegible] салгалдың кижилерин коммунистиг [illegible] кижилерни [illegible] сырый хамаарышкан.

Ынчангаш мен солуннуң чүүлдерге үнген кижизидилгеге хамаарышкаң чүүлдерни чандыр көрбейн номчуур кижи мен.

Солунда парлаттынган чүүлде Сан Санович-биле чаңнар таарышпас-тыр мен. Ийе, харын ол үр үелерде ажылдап келген хоочуннарның бирээзи-даа чадавас, ынчалза-даа хөй чылдар ажылдаан тудум кижилерниң арга-мергежилин улам сайзыраар болгай.

Сан Санович, Силер: — «Хулиган чүве, үнүп чор» — деп сестериңер-биле оолдуң чөрээни дыка-ла балыглаптыңар. Силерниң ол сөстериңер чокта-ла аңаа берге турганы магат чок.

Силерниң чүвениң ужурун билбейн Ваняның холун долгап турганыңар-биле база канчап-даа таарышпас-тыр мен.

[illegible] А. С. Макаренконуң [illegible] бергге байдалга уруглар [illegible] тургузар [illegible].

Уруглар [illegible] [illegible] база [illegible] [illegible] чогуур [illegible]

Мен Ваняны [illegible] багай оол деп бодавайн тур мен, ады оон дугайында [illegible] бижиттинген ол бе?

Ындыг-ла багай оол болза ол дузактар салып база тур бас-ла болгай. Ол канчаар ажылдыраарының оруун дилеп чоруур оол-дур.

Сан Сановичиниң айыылдан база камгалап [illegible] Чеченти ол ынап-ла хулиган оол-биле харылзаштырбайн берганы илдеп болду.

Авазының буруузу арагажа чаңдикшың чоруур-дур. Ынчалза-даа ол база сөөлгү арагачы эвес деп бодап тур мен. Ол ажылга бердинген, эвээш-даа болза акшаны ажылдап ап, уругларын кижизидер хүлээлгезин база черге октаваан деп бодап тур мен.

Бир эвес ада-иези арагазаар болза чүге уруглары база багай деп бодаар ужурлуг бис. Чок, ол шын эвес, ада-иезин холга алыр херек. Кижилерни үреп чоруур кижилерни тып илередир херек.

Бистер Ваняның авазы арагалаар дээш ону школадан үндүр идер эргевис чок. Бир эвес херек кырында багай-даа оол турган болза ону кижи[illegible], хөй-ниитиниң, школаның, ада-иезиниң [illegible] [illegible] тейндир.

Ваняның ужурашып турар эштери харын багай оолдар-дыр, олар ону багай орукче кегудуп болур.

Бир эвес Ваня ышкаш оолдарны школадан үндүр идиптер болзувусса, а өске «берге» уруглар оон-на тыптып кээр. Берге кижизидилгелер моон үнүп турар чүве эвес бе?

Ада-иелер, тереддер комитети, школа, хөй-ниити организациялары шупту улуг идепкей-биле сырый харылзаалыг ажылдаар болза, ынчан эки түңнелдиг чедип ап болур деп бодаар мен.

Ч. ОЮН.
библиотекарь.
Хову-Аксы.

Хомушку Саинотович АЛДЫН-ООЛ

Улус өөредилгезиниң хоочуну, СЭКП кежигүнү, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады, Кызылдың башкы институдунуң тыва дыл кафедразының доцентизи Хомушку Саинотович Алдын-оол [illegible] болгаш аар аарааныңың соонда 1981 чылдың февраль 25-те мөчээн.

Х. С. Алдын-оол Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты сумузунга 1922 чылдың февраль 25-те төрүттүнген. Бодунуң күш-ажылын [illegible] 1941 чылда Чадаана [illegible] [illegible] [illegible] болгаш Абаканның башкы институдун доозупкаш [illegible] Тыва обкомунуң [illegible] ажылдап чораан. 1952—1963 чылдарда Чадааның болгаш Кызылдың [illegible] [illegible] директору ажылдап турган.

Х. С. Алдын-оол 1965 [illegible] РСФСР-ниң Чырыдылга министерствозунуң [illegible] школаларының эртем-[illegible] институдунуң аспирантуразын дооскаш болгаш педагогика эртемнериниң кандидады [illegible] тем чадазын чедип алыр диссертациязын [illegible] камгалаан.

1965—1979 чылдарда ол Кызылдың башкы институдунуң ректорунга ажылдап турган.

Х. С. Алдын-оол бодунуң ажылын эртем ажылы-биле билдилиг холбап, тыва дыл башкылаашкынының талазы-биле методиктиг удуртулгаларның, өөредилге номнарының, букварьларның автору чораан.

Төрээн чурт Х. С. Алдын-оолдуң хөй чылдарда [illegible] ажылын [illegible] [illegible] [illegible] ажылдың Кызыл Туг ордени-биле болгаш медальдар-биле шаңнаан.

Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, педагогтар, студентилер, оон-биле кады ажылдаан, харылзажып турган бүгү кижилер оон партийжи принциптиг, бодунуң бүгү эртем-[illegible] чоруу [illegible] [illegible] хүндүлээр турган.

Кайгамчык чаагай сеткилдиг болгаш ажыл-ишчи эш, коммунист Хомушку Саинотович Алдын-оол дугайында чырыткылыг тураскаал бистиң чүректеривисте кезээ-мөңгеде артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

ААС-КЕЖИКТИГ САЛЫМ-ЧОЛ

Киргизияның төөгүзүнде бир-ле дугаар национал энциклопедия (6 томнуг) парлаттынган. 30 муң ажыг сөстерниң утказы ында тайылбырлаттынган. Оон кол редактору — херээжен, Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги, тараачынның уруу Бюбийна Орузбаева.

Ол факт мени боданырынче албадапкан. Кыргыстар алды он чылдар дургузунда чүс чылга деннежир оруктуң эрткен деп чугаада хөөрежиг чер-ле чок деп билир мен. Бодаптаа көрүнер даан: Октябрьның социалистиг революциязының мурнунда үжүк-бижик билбес, дүмбей тараачыннарның уруу кым болур турганыл?

Төрел бөлүктерге чарылган кыргыс улус 60 чыл мурнунда байларның болгаш манапаларның дерзии дарлалының адаанга аштап-суксап чораан-нар. Оларның самдар өглеринге соок, аш-чут эргип турган. Үжүк-бижик билир кыргыстарны салаа базып санап болур. Чаңгыс-даа эртем чери чок турганы ышкаш, национал бижик база чок. Кулдарлаткан мусульман-херээженниң амыдыралы дендии аар-берге турган. Ашаанга ол бүрүнү-биле чагыртан, чер, суг алыр, хуузунда мал-маганныг болур, бодунуң холдары-биле кылып алганы чүвезин безин баш билир эргези чок чораан. Херээженни садып ап, садып чорудуп, аттерекселиг-биле кады салгалдан салгалче дамчыдып болур турган.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде херээжен кижиге ёзулуг хосталганы Улуг Октябрь берген. Ону дорамчылаан бүгү-ле хоойлуларны Совет эрге чагырга чок кылган. Киргизияның херээженнери ам эр кижилер-биле бир дөмей политиктиг болгаш экономиктиг эргелерни алган.

Киргизияның, Ортаа Азияның өске-даа республикаларының ышкаш, мусульман херээженнерни чаа амыдыралды тудуп тургузарынга эң идепкейлии-биле киришкен. Эрги чаңчылдарны эдерген чамдык кижилерниң удур ланышкыны, кыжаныы, чамдыкта эттеп-согуушкуну турза-даа, олар арын дуглаар позун (паранджа) ап октап, үжүк-бижикке өөренип, тускай мергежилди шилип ап, хөй-ниити ажылынга киржип эгелээннер.

1932 чылда Фрунзеге республиканың дээди өөредилге черлериниң баштайгызы — Киргизияның педагогика институду ажыттынган. Бюбийна Орузбаева, оон чүс-чүс эштери ышкаш, аңаа кирип ап, ону дооскаш, филолог, оон соонда академик болган.

Бөгүн, кажан Киргизия экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннерни чедип алганда, херээженнерниң ролю кайгамчык улгаткан. Оларның идепкейлиг киришпейн турары улус ажыл-агыйының чаңгыс-даа адыры чок. Олар эртемни хөгжүдер талазы-биле база улуг чедиишкиннерни чедип алган. Эртем кандидады атты баштайгы кыргыс херээженге 1950 чылда тывыскан. Ам республикада олардан 40 кижи — доктор, 776 кижи — эртем кандидады, 25 академик, корреспондент-кежигүннер болгаш профессорлар, 116 доцентилер ажылдап турар. Оларның аразында — кезер эмчи, академик Какиш Рыскулова болгаш оон-даа өскелер бар.

Киргизияның херээженнерин өөренип, ажылдап, хөй-ниити ажылында киржип, ажы-төлүн аас-кежиктиг азырап, өстүрүп — хөй талалыг амыдыралда хаара туттунган ажылдап турар. Оларның эргелери Кыргыс ССР-ниң Конституциязында быжыглаттынган. «Херээжен болгаш эр кижи Кыргыс ССР-де дең эргелиг» деп оон 33-кү чүүлүнде ынчаар бижээн.

Ие херээженнер болгаш чаштар тускай сагыш салышкын-биле бүргеткен. Хоорайларда болгаш аалдарда божудулга бажыңнары, акушер болгаш фельдшер пунктулары, уруглар яслилери болгаш садтары калбаа-биле туттунган. Хөй уруглардыг чүс муң ажыг иелер күрүнэ пособиелерин ай санында ап турар. Киргизияда 16 муң чыгы иелер он болгаш оон-даа хөй уругларны кижизиткеш, «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты алган, чартык миллион чыгы иелер «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы»-биле шаңнатан.

Ие херээженнер дугайында Совет күрүнениң сагыш салышкынының база бир көскү, чаа херечизи болза бо беш чылда, бо чылдан эгелеп, ажылдап турар херээженнерге оларның уруу бир хар четкиже чедир ону азыраары-биле чамдыызын төлээр төлевирлиг шөлээни тыпсыр дээни болур.

Херээжен кулдан болунуң чуртунуң дең эргелиг хамаатызынга чедир — бистиң Ортаа Азия республикаларының, оон иштинде Киргизияның херээженнериниң эрткен оруу ындыг. Бо бүгү өскерилгелер чүгле чаңгыс салгалдың амыдыралының дургузунда чедип алдынган.

Валентина ИСАБАЕВА.
Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, Кыргыс ССР-ниң ЗА-ның бедик даглар талазы-биле физиология болгаш экспериментилдиг патология институдунуң директору.
(ПМА).

ДУЗА ЧЕДИРИИШКИНИ

Эрзин районнуң совхозтарында пиитиниң малының кыштаглаашкыны болгаш кээр малдың массалыг оолдаашкыны кидин түлүк чорут турар. Чаа төрүттүнген хураганнарның өлүп хораар чоруу барык чок. Ынчалзажок берге байдалдарны болдурбазы-биле баш удур хемчеглер ап, райкүүскомнуң шиитпири-биле район төвүнүң бүгү албан организацияларын районнуң совхозтарында хойжу бригадаларга, фермаларга тус-тузунда быжыглаан.

Неделяның иштинде организация бүрүзү ыяап-ла бир катап быжыглаттынган кодан-ынга, фермазынга барып чедип чугула херек ажылдарны кылып берип турар. Чижээлээрге, эрткен дыштаныр хүннерде күрүне банкызының орук черлериниң коллективтери «Мөрен» совхозтуң Улан-Ууа (Кызыл-Даг) деп кыштагда 500 баш хойну малдап орар Михаил Салииниң хой кажаазының көржениң коптарып, кажаа хаяазын чылыглап, кодан иштинге хүнзедир янзы-бүрү үүрмек ажылдарны кылып, малчынга боттуг дузаны чедирген.

Ам бо хүннерде малчыннарже комплекстиг үнүүшкүннерниң доктаамал организастаан Ыйлаңгыг район эмнелгезиниң эмчилери малчыннарже тускай тургускан график ёзугаар доктаамал үнүүшкүннерни кылып турар.

Т. СААЯ.

АНЫЯК ШЫДЫРААЧЫЛАР

Найысылалдың бичии чурттакчылары боттарының хостуг үезин Пионерлер бажыңынга эрттирип чаңчыккан. Республиканың хоочун шыдыраачызы Николай Петрович Шишигин ында бичии шыдыраачылар бөлүүн удуртуп турар. Ниитизи-биле 5 бөлүкте 70 пионерлер киржип, шыдыраа оюнунда хаара туттунган. Бөлүкте Кызылдың № 15 школазының өөреникчилери колдаан. Ол школаның 9-ку классчызы Юра Шестов болгаш 7-ги классчы Борис Кульбистеев бирги разрядты чедип алган, а ийиги разрядчыларның саны 20 чедип турар.

Ында бөлүктер аразында шыдыраа маргылдаалары доктаамал эртип, уруглар-ның шыдыраа талазы-биле мергежилин бедидип турар. Оларның аразындан шилиттинген шыдыраачылар часкы дыштанылга үезинде Уфа хоорайже зона маргылдаазынга киржип, республиканың адын камгалаар.

4—5 класстарның өөреникчилериндён шыдыраага салым-чаяанныглар бар. Оларның бирээзи Саша Бастаган. Ол № 3 школада 4-кү класста өөренип турар. Саша бо бөлүкке 3 чыл бурунгаар келген. Ол чоокта чаа ийиги разрядты чедиишкинниг дужаан алган. Бөлүктүң удуртукчу башкызы Николай Петрович келир үеде Сашаның шыырак шыдыраачы болур дээрзинге идегеп турар.

ЧУРУКТАРДА: аныяк шыдыраачылар бөлүү; Саша Настаган берге кошта.
В. АМЫРНЫҢ фотолары.

АКТИВЧИ КИРИШКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизинге болгаш Совет Армияның хүнүнге тураскаадкан спорттуг байырлал Тес-Хем районда «О. Шываа» совхозтуң төвүнге болган. Ынчан спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге болган маргылдааларга суурнуң чурттакчылары активчи киришкен.

Волейбол ойнаан беш командадан Чамзырын Мөңге капитаннаан школа командазы тиилээн. Үжен ийи мегениң хүрежинге механизатор Валерий Ооржак шүүлген, чолаачы Данзычы Оолак үжүүрлешкен. Ол байырлал үезинде шыдыраа, хаак маргылдаалары база болган. Байырлалды ажылчын комитединиң даргазы Бичеоол Кара-оол удурткан актив бедик деңнелге организастап эрттирген.

С. АРТЫНА.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Ынак шүлүктерим». А. Твардовскийниң чогаалдарын школачылар күүседир. 9.50 — Грузияның Күрүнениң улустуң танцызының алдарлыг академиктиг ансамблиниң концерти. 10.35 — Медээлер. 10.40 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.30 — «Орленок» телестудиязының концерт залында. 16.00 — Баскетболга Корач кубогу дээш. Чартык финал. «Динамо» (Москва) — «Каррера» (Италия). 16.45 — «Звездочёт». Тележурнал. Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Ю. Н. Глазков дайчыдылганы эрттирер. 17.30 — Совет чурулга уран чүүлүнде «В. И. Ленинниң овур-хевири».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Киножурнал. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Салым-хуу». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.00 — «Цирк экранында». Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — «Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинге рапорттап тур бис». «Тываның кооператорларында». Дамчыдыышка.

МОСКВАДАН

19.00 — РСФСР-ниң Күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң күүседиези.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «КАИ экраны». 19.45 — «Чадаг кижиниң буруузу-биле». Документалдыг фильм. 19.55 — «Партия дугайында сөс». Литература-музыкалыг композиция. 20.25—20.45 «Кижиниң угаан-сагыжы». Документалдыг фильм.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Огарева-6» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уваткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Савойну оорлааны» 9.30, 11.20, «Онза чугула даалга» 12 (сериялыг) 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң амыдыралым — армия» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык чараш Василиса» 12.30 «Улуг, бичии дайын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргел, аязыр, чамдык черлерге бише быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 13—18, өске арткан-нарынга 6—10 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 13—15 градус соок.

СЭКП Кызыл хоорком, республиканың Чырыдылганың министерствозу, чырыдылганың, дээди школа, эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому, Кызылдың башкы институдунуң ректорады, партия, профэвилел, комсомол организациялары СЭКП кежигүнү, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады, башкы институдунуң тыва дыл кафедразының доцентизи Хомушку Саинотович АЛДЫН-ООЛДУҢ мөчээнин дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

Айтырыңар, харыылап берээли

КАНЧААР ТӨЛЭЭРИЛ?

«Чаа оруу» совхозта тракторист турар мен. 1980 чылдың сентябрь 24-те бөлүк улусту сургакчыладыр чоруткан. Тандының Дуржуга станциязының № 3 хову-трактор бригадазынга саваң тырып ажылдап турдувус. Ажылывысты ноябрь 26-да доосканы бис. Совхоз бистиң саваң тырып ажылдаанывысты төлеп берген. Совхоз оруу-дежек болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырып бербээн. Ажылдап турган үевисте совхоз ажылчының кырганиының өөнге чурттап турдувус. Сургакчылаан хүн шүүделин кым төлээрил?

Ч. ЧУРУК.
механизатор
Эрзин район.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар чылдың-на кодээ ажыл-агыйының эң-не баглым үелеринде үнетпур, транспорт болгаш өске-даа бүдүрүлге, албан организацияларындан совхозтарже, колхозтарже түр ажылдаары-биле механизаторларны сургакчылап чорудуп турар. Механизаторларның ортумак шалыының 75 хуузу сургакчылаан бүгү [illegible] (оруукка эрттирген үези-биле катай) доктаамал ажылдап турар организациязынга хевээр кадагалаттының артар. Оон-биле кады орукка чораан ажыл хүннерин болгаш совхозка келген баштайгы үш хүннүн ортумак шалыныын алыр ужурлуг.

Үстүнде айыттынган механизаторлар кылган ажылының шалыын ол совхозта тургустунган ажыл төлевирин ёзугаар алыры доктааттынган. Байырлалдар, дыштаныр хүннерде болгаш ажыл шагындан дашкаар ажылдаан хүннерин тур ажылдаары-биле келген совхозтан күш-ажыл хоойлузунда көрдүнгенин ёзугаар улгаттырган хемчээлге төлеп бээр. Көрдүнген ажылды хуусаазында азы хуусаа бетинде эки шынарлыг күүсеткени дээш ажылдакчыларның шалынынга 20 хуу чедир немей төлеп болур.

Сургакчылап чоруткан ажылдакчыларның доктаамал шалынының 75 хуузунга бажың хөлезинин, хүн шүүделин киирип каап болур. Ынчангаш оларга сургакчылаан чарыгдалдарын дакпыр төлээри көрдүнмээн.

ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунуң, ССРЭ-ниң күш-ажыл талазы-биле Күрүне комитединиң болгаш ВЦСПС-тиң чөрт шевискээринге сургакчылаар дугайында 1980 чылдың февраль 15-те [illegible] ажылчын, албан-хаакчыт кижини (трактористер, механизаторлар-даа бир дөмей) сургакчыладып чорударын бүдүрүлге, албан организация чериниң удуртукчузу шиитпирлээр болгаш дужаалга сургакчылап эрттирер черин, хуусаазын, сорулгазын айтыр. Сургакчылап чоруурунуң, кээриниң орук хөлезинин (транспорт-биле хандырбаанда), хүн шүүделин, чурттаар чер хөлезинин чарыгдалдарны аванска алыр ужурлуг.

Сургакчылаарынга эрттирген хүн бүрүзүнүң шүүделин 2 рубль 60 көпеекке, а Кыдыы Соңгү чүк районнарынга болгаш аңаа деңнештирген черлерге, Амур облазынга, Приморье болгаш Хабаровск крайларга 3 рубль 50 көпеекке төлээрин доктааткан. Сургакчылап турган хүннеринде [illegible] хүннерин катай санаар болгаш үстүнде айыттынган хемчээлдерге төлээр. Сургакчылап үнген болгаш оон ээп келген хүнүн ийи аңгы кылдыр санаар.

Сургакчылаан ажылдакчыга халас чурттаар чер бербээнде, оон санашкан документилеринге үндезилеп, бажың хөлезинин төлээр. Москва, Ленинград хоорайларга, эвилелдешкен республикалар найысылалдарынга сургакчылаан хонук бүрүзүн 4 рубль чедир, а өске чурттакчылыг черлерге хонукта-ла 3 рубль чедир төлээр. Москва, Ленинград хоорайларга, эвилелдешкен республикалар төптеринге сургакчылап чораан кижи бажың хөлезинин төлээн дугайында санажыышкын документизи чок болганда аңаа хонукта-ла 1 рубль, республика, край, область болгаш улуг эргелелиг хоорайларга хонукта 70 көпеек, артканчурттакчылыг черлерге 50 [illegible].

А. АЖИ.
Тыва профэвилелдиң юрист-консультантызы

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-81, [illegible] 2-23-84, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-27-12, пропаганда [illegible] 2-31-75, культура [illegible] 2-23-84, кодээ ажыл-агый [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-41-13, чагаа [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун көрүкчү бар[illegible] 2-32-75 телефонга долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС 06470.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (11549) | 1981 чылдың февраль 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Ф. КАСТРО-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Февраль 26-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Кубаның Компартиязының СЭКП-ниң XXVI съездизинде делегациязының баштыңы Ф. Кастро-биле ужуражылгазы болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко биле СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков беседага киришкен.

Ак-дуңма ийи партияның болгаш социалистиг ийи күрүнениң удуртукчулары совет-куба кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырының айтырыгларын чугаалажып, делегейде байдалдың чугула айтырыгларын дугайты санал-оналдарын солушкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегейге даалжылыг улуг ужур-дузалыын Ф. Кастро онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниң илелдэри, съездиниң өске-даа материалдары болгаш шиитпирлери тайбың база социализм херээ дээш бүгү делегейдиң күштериниң демиселинге чугула идиг болур дээрзин оон баштайгы хүннеринден-не тодаргай апарган.

Социализмни тургузарынга Кубаның маадырлыг улузунуң чедиишкиннерин совет коммунистер, совет улус ак-дуңма сонуургалдыг ёзузу-биле көрүп турарын Л. И. Брежнев демдеглээн. АКШ-тың империалистиг бөлүктери антикубачы кампанияны база дагын өскүдүп үндүрген эңги байдалдарда ССРЭ моон мурнунда-даа ышкаш, социалистиг Кубаның талазында турар болгаш улустар аразынга тайбыңның база найыралдың талазы-биле оон принципиалдыг политиказын бүрүн деткип турарын илергейлеп турар.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдың болгаш чөпшээрежилгениң байдалынга эрткен.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи февраль 25-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, ажылын уламчылаан.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий даргалаан.

Съезд Мандат комиссиязының илеткелин дыңнаан, ону ук комиссияның даргазы И. В. Капитонов кылган. Мандат комиссиязының илеткелин съезд чаңгыс үн-биле бадылаан.

Оон соонда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажырынга киришкен эштер болза: А. П. Александров — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи, С. Ф. Медунов — СЭКП Краснодар крайкомунуң бирги секретары, Б. Н. Ельцин — СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары, А. Д. Червяков —Киров областың Котельническ районунуң «Ленин оруу» колхозунуң даргазы.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыг-биле уткуттуруп, съездиге байыр чедирген эштер: Кейсон Фомвихан— Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Юмжагийн Цеденбал — Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы, Ли Ден Он — Корейниң Күш-ажылчы партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң Президиумунуң кежигүнү, Корей Улус-Демократтыг Республиканың Административтиг чөвүлелиниң Премьери.

Оон ыңай санал берген эштер: А. Э. Восс — Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Г. М. Марков — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыг-биле уткуттуруп, эртенги хуралга байыр чедирген эштер: Душан Драгосавац —Югославияның Коммунистер эвилелиниң Төп Комитединиң Президиумунуң секретары, Альваро Куньял — Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң февраль 25-те кежээки хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев даргалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниң база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдунуң талазы-биле санал берген эштер: А. М. Суровцев — Главмосстройнуң № 1 бажың тудуушкун комбинадының № 5 монтаж эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири, Т. У. Усубалиев — Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. И. Шокин — ССРЭ-ниң электрон үлетпүрүнүң министри, Б. Н. Пастухов — ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары, Д. Расулов — Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыг-биле уткуттуруп, съездиге байыр чедирген эштер: Бабрак Кармаль — Афганистанның Улус-демократтыг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-Министри, Раджешвара Рао — Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары, Гэс Холл—АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, Менгисту Хайле Мариам— Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязын (КОПТЭ-ни) организастаар талазы-биле комиссияның Даргазы, Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң Даргазы.

* * *

Февраль 26-да Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи ажылын уламчылаан.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы эш А. Я. Пельше даргалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының Отчёдун чугаалажырынга киришкен эштер: С. К. Гроссу — Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. Я. Колесников—Ворошиловград областың «Краснодонуголь» каттыжыышкынының «Молодогвардейск» шахтазының даг ажылчыннарының бригадири, М. Г. Гапуров—Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, К.С. Демирчян — Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. К. Черный — СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары, К. Г. Вайно — Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Н. Ф. Аксенов—СЭКП Алтай крайкомунуң бирги секретары.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыг-биле уткуттурган эш Жозе Эдуарду Душ Сантуш—Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи съездиге байыр чедирген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле Резолюция төлевилелин белеткээр комиссияны съезд тургускан.

КЫЗЫЛГА — КЫЗЫЛ ТУКТУ

Дүүн Политчырыдыышкын бажыңынга хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери доллур чыглып келген. Төрээн чурттуң найысылалы Москва хоорайда Коммунистиг партияның улуг съездизи чоруп турар бо хүннерде Кызылдың ажыл-ишчи кижилери, бүгү совет улус-биле бир демей, ажыл-ишчи бедик бодунгуушкунде хаара туттунган.

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер. 1980 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база онгу беш чылдың чедиишкинниг күүселдир дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, автономнуг округтарның, хоорай болгаш кодээ районнарының, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлериниң коллективтериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-российа социалистиг чарыжының түңнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели үндүрген. Хоорайлар болгаш хоорайлар районнарының чарыжынга Тыва АССР-ден Кызыл хоорайны тиилекчи деп доктааткаанын билир болгай бис. Ыңчангаш Кызыл хоорайның РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туу-биле шаңнатканын Кызыл хоорайның комитединиң даргазы Ш. Д. Күулар демдеглээшааан, ол бедик шаңналды тывысыры-биле холбашкан байырлыг митингини ажыткан.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составынга эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгааның дипмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Оон даараазында Ш. Д. Күулар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендумеге сөс берген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун хоорайның төлээлекчилеринге байырлыг байдалга тывыскан.

Бүгү чуртта төөгүлүг улуг болуушкун— СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылдап турар онзагай үеде — Бүгү-российа социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерин чедип алганы, 1980 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлде планын база онгу беш чылдың чедиишкинниг күүсеткенин дээш Кызыл хоорай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканынга холбаштыр хоорайның ажыл-ишчилеринге ол байыр чедирген.

Совет кижилер партияның XXVI съездизиниң ажылын улуг кичээнгей-биле хайгаарап ышпаан, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде делгеренгейи-биле айыттынган СЭКП Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг-биле чүүлдүгзүнүп, бүрүн деткип турарын ол айыткан.

Онгу беш чылдың планын онаалдаларын күүседир дээш Кызыл хоорайның ажылчы чоннуң күжениишкиннинг ажылдап келген. Бараанның продукциязы сайгарары хуусаа бетинде, ноябрь 18-те күүсеттинген. Коммунал ажыл-агыйның, автотранспорттуң, садыгның, амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң коллективтери беш чылды хуусаадан эрте доозган.

СЭКП Төп Комитеди бистиң республикага доктаамал сагыш салып турарын эш Мендуме демдеглээн. «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турарын XXVI съездиге партияның Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн болгай. Ол дээрге областың партия организациязының, республиканың бүгү ажылчы [illegible] улус ажыл-агыйын хөгжүдер дээш күжениишкиннерин Төп Комитет бедик-биле үнелээни-дир.

Партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилел чөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң омунээзинден Кызылдың ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң [illegible] амыдыралга боттандырар, чаа беш чылдың планнарның онаалдаларын күүседир дээш бүгү [illegible] ажылдаар дээрзинге бүзүрээнин ол илергейлээн.

Кызыл [illegible] садыгының директору М. Еремцова, комсомолчу-аныяктарның бригадазының бригадири В. Борбак-оол, «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының чолаачызы В. Ельманов олар боттарының санalынга Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин илередип, Кызыл тукту алыспас дээш улам-на кызып ажылдаарын хүлээнип турганнар.

Партияның Кызыл хоорай комитединиң нийтиы секретары Б. П. Синицов харыы сөс ап, чүве чугаалааш, шилчиир Кызыл тук-биле шаңнатканы — ол дээрге республиканың нийтиниң чедиишкининде кызылчыларның үлүг-хуузун чүгле бедик-биле үнелээни эвес, харында хоорайның экономиказының моон соңгаар хөгжүлдези, он бирги беш чылдың планнарның онаалдаларын күүседири дээш улуг харысалга онаажып турарын демдеглээн.

Б. П. Синицов бүгү кызылчыларның омунээзинден РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ВЦСПС-ке, партияның область комитединге, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелинге бедик шаңнал—шилчиир Кызыл тукту тывысканы дээш өөрүп четтиргенин илередипшаан, кызылчылар ленинчи ТК-ны, эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрону долгандыр улам-на сырый каттыжып, бедик шаңналды күш-ажыл-биле шынзыдып, планнарның онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш билиин, күжүн карам чок бээр дээрзин бүзүреткен.

Н. ООРЖАК.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Съездиниң февраль 25-те эртенги хуралын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **В. В. Щербицкий** даргалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Мандат комиссиязының илеткелин оон даргазы эш **И. В. Капитонов** кылган.

Съезд Мандат комиссиязының илеткелин чаңгыс үн-биле бадылаан.

Оон соонда СЭКП ТК-ның Отчёдун болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларын, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун чугаалажырын уламчылаан.

Совет эртем партияның XXVI съездизинге чугула чедиишкиннер-биле келген деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи эш **А. П. Александров** демдеглээн. Чугула үнелезин шинчилелдер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган бис деп, ол чугаалаан. Оон-биле чергелештир бистиң эртемниг улус ажыл-агыйының база чурттуң оран камгалалының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге чедиишкиннерни чедип алган.

Бедиглерниң янзы-бүрү адырларынга эртемденнерниң чедип алганы эң кескү түңнелдерни оратор оон соонда доктааган.

Чуртта бүгү эртемниң хөгжүлдезин таарыштырар талазы-биле чугула сорулганы Эртемнер академиязының мурнунга беш чыл бурунгаар салган турган деп, ол чугаалаан. Бо талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Медицина база кодээ ажыл-агый эртемнериниң ажылдап турар эртемденнер-биле кады ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының сессияларын эрттирген. Гриппке удур ажыктыг эмнер бүдүрериниң аргазын ажылдап кылган Ленинградтың эртемденнериниң шинчилелдериниң дугайын СЭКП-ниң XXV съездизинге чугаалап турган. Ам ол ажылды кадык камгалалының практиказынга киирткен.

ССРЭ-ниң ЭА-зының президентизиниң түңнелинде медеглээни болза: бистер эртемденнер бир эвес ядролуг дайын өөскүзе чүү болурун тодаргай билип турар бис, ыңчангаш кижи төрелгетенге дайындан чайлаары дег эң чугула база эң сарыылдыг оруk чок. Бис Төрээн чуртувуска ынак бис, ыңчангаш кандыг-даа дайын кылдыкпазын дээш оон күчүүшкүндалы четчир кылдыр бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Онгу беш чылда крайның партия организациязы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң болгаш продукцияның шынарын үлезинни-биле экижидериниң айтырыгларын онза харысалга-биле шиитпирлеп келген деп, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары эш **С. Ф. Медунов** дыңнаткан.

Беш чыл дургузунда Кубаньга тараа бүдүрери 40 миллион тонна хире болган. Күрүне шыгжамырынга 11,7 миллион тонна шынарлыг болгаш үнелиг кызыл-тас киирген азы ол крайга онү белеткээшкинниң ниитизи хемчээлиниң 85 хуузу-дур. Азы эрткен беш чыл-биле деңнээрге 3,5 катап хөй болуп турар. Мал ажылының продуктуларының бүгү хевирлерин курупнеге садарының нийти пландары күүсеттинген. Малдың 80 хуузу тергиин болгаш өстүмак дециледиг сайгарылгага кирип турар. Ам херек кырынза шынту бирги сорттуг [illegible] дужаатдып турар.

Кодээ ажыл-агый продукциязының шынарын экижидер талазы-биле крайның партия организациязының ажыл-чорудулгазын Төп Комитет көрген болгаш деткээн. ТК-ның Отчёдунда ол ажылдың бедик үнелелди алганы биске канчаарлаа аажок үнелиг-дир деп, оратор чугаалаан. Крайның ажылчы чоннарын ажыл-херекти бедик медерелдиг-биле көөрүнге кижизидипшаан, ол айтырыгларны моон соңгаар-даа эчис сорулгалыг шиитпирлээр апаар бис.

Крайга рис тарылгазының улуг баазазын тургузарынга оратор доктааган. Кубаньчылар партияның XXV съездизинге 100 муң гектар рис тарылгазын инженерлиг системаларны тудар дугайында берген сөзүн ээлеп шыдаан! Миллион тонна ристи өстүрерин аазааш, ол сөзүнге база-ла ээ болганнар!

СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары эш **Б. Н. Ельцин** Ортаакы Уралдың экономиказының хөгжүлдезин чугаалааш, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазынга партийжи салдарны күштелдирериниң айтырыгларынга доктааган.

Беш чыл дургузунда областың улус ажыл-агыйынга эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерни, чогаадыкчы база чаартыкчы саналдарны нептереткениниң [illegible] хире рубльдиң орулгазын чөлөк кылганнар [illegible].

[illegible] меңнерген [illegible] деп, делегат демдеглээн. Партияның отчёттуг хуралдарынга болгаш конференцияларынга партия комитеттериниң, партия обкомунуң, совет болгаш ажыл-агыйның органнарының ажылында бар четпестерин болгаш чедир кылдынмайн турар чүүлдерин коммунистер чидиг-биле шүгүмүрлээн. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң өзүлдезиниң темпилериниң арай оожумнааны, хөй-хөй бүдүрүлге черлеринде кол фондуларны база материалдыг курлавырларны чөп ажыглавайн турары, чамдык социал айтырыгларда, а ол ышкаш Уралдың ам-даа чегейтевээн бойдус байлаан улам шиңчилээринде хожудаашкыннар бистиң дүвүредип турар. Областың партия организациязы ол хожудаашкынны ажып эртер сорулганы салып турар деп, оратор демдеглээн.

Кодээниң ажыл-ишчилери ленинчи партияның иштики болгаш даштыкы политиказын [illegible]-биле чүүлдүгзүнүп база чаңгыс үн-биле деткип турар деп, Киров областа Котельническ районнуң «Ленин оруу» колхозунуң даргазы эш **А. Д. Червяков** съездиниң индириинден чугаалаан.

Ажыл-агый онгу беш чылдың база 1980 чылдың планнарын хуусаа бетинде күүсеткен деп, ол делегаттарга дыңнаткан. Продукция бүдүрери [illegible] катап өскен. Беш чыл планындан ажыр [illegible] [illegible], сүттү күрүнеге саткан. Колхозта бүгү азырлар [illegible].

Эш Л. И. Брежневтиң [illegible] болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы РСФСР-ниң кара хөрзүнү эвес зоназының кодээ ажыл-агыйын улам хөгжүдер [illegible]-биле хемчеглер дугайында доктаалы амыдырал [illegible] чок боттандырып [illegible] ачызында бо бүгү чедип алдынган деп делегат демдеглээн.

Съездиге чугула деп демдеглеттинген планнаашкынның комплекстиг тускай сорулгалыг аргазының айтырыгларынга Латвияның Компартиязының бирги секретары эш **А. Э. Восс** доктааган. Республикага эрткен беш чылда комплекс-сорулгалыг 12 программаларны ажылдап кылгап болгаш экономиктиг база социал хөгжүлдениң планынга киирген турган. Ындыг планнаашкын улус ажыл-агыйының бүгү кол чугула айтырыгларын, оон иштинде хол-биле кылыр аар ажылды узуткаарының айтырыгларын хаара тудуп турар. Ол янзы-бүрү министерстволарның база ведомстволарның ажылын таарыштыр углап башкарарын хандырып турар.

Ындыг-даа болза комплекс-сорулгалыг программаларны практикага боттандырары ындыг-ла белен эвес херек. Ведомстволар аразының кошкак харылзаазы, программаларның материал-техниктиг курлавырлар-биле хандыртынмазы, хөй-хөй эвилел министерстволарының болгаш ведомстволарының талазындан планнаттынган чүүлдерни күүседири дээш харысалга чогу шаптыктап турар. ССРЭ-ниң Күрпланы комплекс-сорулгалыг планны улус ажыл-агый планнарының чарылбас чугула кезээ кылдыр киирип, ол программаларны эргелеп башкарарының ажыктыг системазын ажылдап кылыр үе келген деп, делегат саналдаан.

Эрткен беш чыл дургузунда бистиң үеживис дугайында улуг хемчээлдиг болгаш кескү чогаалдар бижиттинген деп, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары эш **Г. М. Марков** чугаалаан. Чурттуң уран-чечен болалы үелеп чыдып калбаан, чамдыкта харын-даа мурнап келир үеже көрүп турары ол маргылдаа чок бадыткан турар.

Бо чылдарда литератураның болгаш уран чүүлдүң бүгү-ле хевирлеринге болгаш жанрларынга Леонид Ильич Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп чогаалдары канчаар-даа аажок улуг салдарны чедирген деп, оратор демдеглээн. Ёзулуг-ла улусчу ол номнар совет ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралын байыдып, партийжи бодалдың бедик үлегерин көргүзүп, бүгү салгалдың чогаалчыларын амгы үени улам-на долу болгаш ханы шиңчилээринче, ам-даа улуг уран-чечен ниитилештиригелерже соруk киирген.

Моон соңгаар-даа политика талазы-биле бышкан чорукту, чогаалчы бүрүзүнүң чогаадыкчы болгаш хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазының идепкейжилдерин чедип ап, чогаадыкчы ажылдакчылар ортузунга шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди, ажылынга негелделиг чорукту база бистиң идеологиявыстан ойталаар чорук-биле эптеш чок байдалды хөгжүдүп, бирээр чугаалаарга, чогаалчыларның боттарының чогаадыкчы сорулгаларын партийжи ёзу-биле медереп билир чорукка кижизидер ужурлуг бис деп, делегат демдеглээн.

Делегаттарның изии-биле уткааны Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри эш К. Фомвихан, Моолдуң Араттың революстуг намының ТК-зының Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хура-

(Уламчызы 2-ги арында).

ЧУРУКТА: Кызыл тукту тывысып турган үези.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ПАРЛАЛГА ТӨВҮНДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвүнде ажыл узуk-соксаал чок. Ында ажылдап турар муң ажыг совет болгаш даштыкы журналистер совет коммунистерниң дээди шуулганының делегаттары, даштыкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери-биле хүннүң-не ужуражып, съездиниң ажылының дугайында медээлерни ап турарлар. Февраль 24-түн кежээзинде Германның Коммунистиг партиязының Даргазы Г. Мис [illegible].

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң [illegible] илеткелинде ол [illegible] гай эчис сорулгаларны чедип алырынга ханы бүзүрел болгаш чүткүл илереттинген. Г. Мис ортаакы ыраккшылдыг чаа ракета-ядролуг чепсектерни Европага тургузарын болдурбас дугайында Л. И. Брежневтиң киирген саналының чогуур үезинде кылдынганын онзалап демдеглээн. Ол дээрге ГФР-ниң чонунуң хөй кезииниң ыңаңгыязын аныяктарының чогум-на күзеп турар чүүлү ол болур.

Ядролуг дайынның кыжанышкынын база удур болгаш улустар аразының байдалын экижидеринче угланган совет саналдарга барыын чурттар чаңгыс эвес удаа харылаавайн турары хараадаңныг дээрзин Г. Мис демдеглээн. Ыңчангаш [illegible] гаш боттуг совет эгелелин саналдарның ажыдып бериир турары чаа-чаа аргаларны ажыдар ужурлуг.

Л. И. Брежневтиң илеткелиниң [illegible] бүрүзү Совет Эвилелиниң [illegible] чорукту чедип алыр [illegible] турар [illegible] билип алыр ССРЭ дайын кыжанышкынын узуткаары, [illegible] Чер кырынга [illegible] турар.

* * *

Февраль 25-тиң [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи [illegible] Казахстанның [illegible].

Казах коммунистер, бүгү совет кижилер-биле бир демей республиканың ажылчы чоннары-даа, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң [illegible] СЭКП ТК-ның Отчёт [illegible] Казахстанның Компартиязының [illegible] секретары Н. А. [illegible] [illegible] Казахстан [illegible] 12 [illegible] продукцияны бүдүрүп турар. [illegible] Кур чер [illegible] сөс холбаалыг. Кур чер дээрге, бистиң бүгү [illegible] Төрээн чуртувустуң [illegible] Республиканың [illegible] Леонид Ильич Брежневтиң [illegible] ажылдалга киирген [illegible] совет улустуң улуг [illegible] Оон соонда Казахстан Төрээн чурттуң шыгжамырынга [illegible] бир миллиард тонна тараа [illegible].

Сөс ап, [illegible] Казахстанның [illegible] амыдыралының дугайында айтырыгларга база харыылаан.

(СЭТА-ның [illegible])

Национально-краеведческий отдел

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ МАНДАТ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ИЛЕТКЕЛИ

Комиссияның даргазы эш И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткели

Эштер!

17 миллион ажыг совет коммунистерни төлээлээн XXVI съезд сайзыраңгай социализмниң чедиишкиннерин, ленинчи хевирлерге СЭКП-ниң сыныш дивес шынчызын, оон буззулбас чаңгыс эвилелин болгаш сырый каттыжылышкыныв бүзүреңдиг көргүзүп турар-дыр. (Адыш часкаашкыны).

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, амгы үениң үндезин айтырыгларынга ханы анализ бердингенн, коммунистиг тургузуушкунуң келир үе-чадазынга партияның стратегиязы болгаш тактиказы бүгү талалыг сайзырадыр ажылдаттынган болгаш үндезилеттинген. СЭКП-ниң политиказының бүяныг алыс сорулгалары илеткелде улуг күш-биле илергейлеттинген, оон үндезини чоннуң чаагай чорууну дугайында, тайбынның камгалаар болгаш быжыглаар дугайында сагыш салышкыны болур. Эш Л. И. Брежневтиң илеткели мурнакчы эртемге үндезилеттинген болгаш база чаа ниитилелди тургузарының төөгүлүг дуржулгазы-биле синиигип, марксизм-ленинизмниң эртинезинге улуг салышкын болуп турар. Ол болза коммунизмче [illegible] тургузуушкуннуң [illegible] партияның болгаш чоннуң ажыл-чорудулгазының [illegible] программазы-дыр. (Адыш часкаашкыны).

Эштер!

Съезд мурнунда партия органнзацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирген. Олар бүгү [illegible] партия [illegible], партияның [illegible] болгаш эге организацияларынга бүгү [illegible] миллион чыгам [illegible]. Районнарның, кожууннарның, хоорайларның, облустарның, крайларның 4169 партконференцияларын болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының 14 съездилерин эрттирген. Конференцияларның болгаш съездилерниң ажылынга 1 миллион [illegible] муң ажыг делегат киришкен, 80 муң кижи санал берген, оларның 40 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болуп турар.

Ажылдың политиктиг, ажыл-агыйның, организастыг, идеология бүгү талаларын коммунистер [illegible]. Шугумуң [illegible] өзү-биле чугаала-

жып көргенивер. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының төлевилелин ханы сонуургал-биле тодаргай чугаалашкан. Бистиң бүгү ажылывысты экижидериниче угланган боттуг чугула дыка хөй саналдар хуралдарга болгаш конференцияларга чугаалаттынган.

Отчёт-соңгулдалыг кампания партияның бүгү звеноларының идепкейин улам ыңай хөгжүдеринге улуг салдарын чедирген. Партия организациялары улам быжыккан, оларның дайынчы арга-шинээзи көдүрүлген. Бүдүрүлге болгаш ниитилел амыдыралынга коммунистерниң авангардчы ролю бедээн.

Эрткен чылдарда партияның массалар-биле харылзаалары улам быжыг апарганын, ажылчы чоннарның ортузунга оон ат-алдары өскенин отчёттар болгаш соңгулдалар көргүскен. Бистиң ниитилеливиске болуп удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн СЭКП төлептиг күүседип турар (Адыш часкаашкыны).

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, ленинчи өндүр улуг ажыл-херектиң шылгараңгай уламчылакчызы эш Леонид Ильич Брежнев баштаан СЭКП Төп Комитединиң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын совет кижилер изиг-биле чүүлдүгзүнүп турар. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Партия бөлүктеринден эгелээш, эвилелдешкен республикаларның [illegible] съездилеринге чедир, бүгү-ле хуралдарга эш Леонид Ильич Брежневтиң дугайында коммунистер кайгамчык эвилелн болгаш чүректиң ханызындан чугаалап, партияның ленинчи угланыышкынын боттандырар талазы-биле оон аажок улуг [illegible] тайбын [illegible] коммунистиг [illegible] Бистиң бүгү [illegible] мерген угааныг [illegible] эң байлак дуржулгазын коммунизмниң херээнге. Төрээн чурттуң чечектелиишкининге ол берип турар. Ынчангаш бистиң улузувус бүгү-ниити хүндүтке-

[illegible] болгаш ынакшылы-биле аңаа харылап турар. (Адыш часкаашкыны).

Москва хоорайның партия конференциязы Леонид Ильич Брежневти СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегат кылдыр улуг көдүрлүүшкүн-биле, чаңгыс үн-биле соңгаан. Найысылалдың партия организациязы ынчангаш бистиң бүгү коммунистеривистиң чаңгыс аай күзел-соруун илергейлээн.

Алыс ужуру-биле алырга, Леонид Ильич Брежнев бүгү партиядан делегат болуп турар, ынчангаш Мандат комиссиязының хуралы аңаа номери бир (адыш часкаашкыны) мандатты тывсырын шиитпирлээн. Ол шиитпирни съездиниң бүгү делегаттары бүрүн чүүлдүгзүнер дээрзинге Мандат комиссиязы быжыг бүзүрелин илергейлеп тур. (Адыш часкаашкыны).

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннерин болгаш кежигүннеринге кандидаттарны, секретарьларын съездиже чаңгыс эп-сеткилдиг соңгааны бистиң партиявыстың удуртукчуларының бедик ат-алдарының херечизи-дир.

Эштер!

СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң бадылааны төлээлээрниң нормазы хемчээлинге дүүштүр XXVI съездиге 5002 делегаттарны соңгаан. 3572 делегаттарны азы бүгү делегаттарның 71,4 хуузун бир-ле дугаар соңгааны чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Бүгү делегаттарның бүрүн эргелерин Мандат комиссиязы хынап көрген болгаш күштүг деп санаан. (Адыш часкаашкыны).

Россия Федерациязының крайларының, облустарының болгаш автономнуг республикаларының партия организацияларын 3003 делегаттар съездиде төлээлеп турар. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының делегациялары дараазында составтыг болуп турар. Украинаның — [illegible] кижи, Казахстанның — [illegible], Белоруссияның — 183, Узбекистанның — 166, Грузияның — 106, Азербайджанның — 98, Латвияның — 52, Литваның — 52, Арменияның — 48, Молдавияның — 48, Киргизияның — 37, Таджикистанның — 32, Эстонияның — 32, Туркменияның — 28 кижи.

Эштер! Съездиниң делегаттары ажылчын ангыны, колхозчу тараачыннарны, улусчу интеллигенцияны, чоннуң бүгү социал бөлүктерин, бистиң амыдыралывыстың бүгү-ле адырларын төлээлеп турар

Социалистиг индустрияның 1370 ажылчыннары делегаттар болуп турар. Бо дээрге мурнуку съездилерге төлээлээнинден хөй болган. Атоммашты болгаш БАМ-ны дерип, Экибастузтуң болгаш Магнит аномалиязының байлаан болбаазырадып, Сибирьниң тайгазынга болгаш Ортаа Азияның элезиниң ээнг ховуларынга нефтини болгаш газты тып, девискээр-бүдүрүлге улуг чаа комплекстерин тургузуп турар кижилер бистиң бо залывыста олуржуп турар. Чаа машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бүдүрүп, чоннуң херегдел бараанарын кылып үндүрүп, чурттаар бажыңнарын тудуп, транспорт магистральдарынга үзүлге чокка ажылдаар кижилер база мында олуржуп турар. Советтер чуртунуң ажылчын ангызының алдарын олар улам-на көвүдеттиршаан, бүгү чер болганда сорук кириишкиниг ажылдап турар. (Адыш часкаашкыны).

Ажылчын делегаттар патриоттуг чаагай эгелээшкиннер-биле, күш-ажылчы шылгараң-

ган түңнелдер-биле беш чылдың алдаржыткан. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш бүгү чоннуң демиселиниң мурнуку одуруунда олар чоруп турар. Беш чылдың даалгаларын 520 делегаттар хуусаа бетинде — үш-дөрт чыл дургузунда, 105 делегаттар ийи, а 19 делегаттар — үш беш чылдар планнарын күүседиикен. (Адыш часкаашкыны).

Көдээ ажыл-агыйның 877 ажылдакчыларын съездиниң делегаттары кылдыр соңгаан. Ол дээрге колдуунда-ла механизаторлар, комплекстиг звеноларның удуртукчулары, бригадаларны болгаш салбырларны баштап турар специалистер, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң болгаш агроүлетпүр каттыжылышкыннарының ажылдакчылары-дыр. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери берге байдалдар турган-даа болза, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улам-на көвүдедирин хандырганнар. Мал ажылында 270 ажыг делегаттар ажылдап турар, ынчаарга эш Л. И. Брежнев съездиге болуунуң илеткелинге мал ажылын шалыпчы фронт деп адаан болгай. Ол делегаттар эътти, сүттү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш канчаар демиселжирин херек кырында көргүзүп турар.

Партия организациялары съездиже 609 ажыл-агыйның удуртукчуларын чоруткан. Бүдүрүлге каттыжылышкыннарының, комбинаттарның, бүдүрүлгелерниң 358 директорлары болгаш тудугларның начальниктери делегаттарның аразында бар. Партияның экономиктиг стратегиязын амыдыралга боттандырар, бүдүрүлгени интенсификастаар, бедик эфес түңнелдерни чедип алыр талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң ажылын олар дөрт организастап турар.

Күш-ажылдың, эртемниң болгаш культураның быжыг эвилели сайзыраңгай социализмниң чедиишкиннериниң эң чугула үнер дөзү болуп турар. Съездиниң делегаттарының аразында 269 эртемденнер болгаш чогаалчылар, чурукчулар болгаш эмчилер, башкылар болгаш артистер, бистиң ниитилеливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлакта-

рын көвүдедириинге база чаа кижиниң кижизидеринге идепкейлиг киржип турар совет интеллигенцияның өске-даа төлээлекчилери бар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, адырлар аайы-биле академияларының болгаш эвилелдешкен республикаларның академияларының 118 чиигине кежигүннери болгаш корреспондент-кежигүннери съездиниң делегаттарынга соңгуткан. Эртем-техниктиг революцияны боттандырарынга, социал-экономиктиг бүдүн комплекстиг программаларны ажылдап кылырынга болгаш күүседиринге бистиң эртемденнеривис чугула рольду ойнап турар.

Эштер! Коммунист Юрий Гагарин чээрби чыл бурунгаар делегейге дамыкты мурнап, космосче көдүрлүп үнген. Оон бээр космос делгемин шиңгээдип алырының маадырлыг төөгүзүнге совет кижилер алдарлыг хөй чүүлдерни кылган. Он ийи космонавтылар съездиниң делегаттары болуп турар. (Адыш часкаашкыны). Интернационалчы экипаждарның составынга ужудуушкуннарның киржикчилери, космоска кижиниң үр чорууруунуң рекордун тургускан алдарлыг маадырлар оларның аразында бар.

Партияның кадрлары съездиде хөй-биле төлээлеп турар. Партияның 1077 ажылдакчылары, оларның аразында партияның округ комитеттериниң, хооркомнаарының болгаш райкомнарының 589 секретарьлары делегаттар болуп турар. 559 ажыг делегаттар партияның эге болгаш цехтер организацияларының секретарьлары, партбөлүктер организакчылары болуп турар. Оларның шуптузу хүн бүрүнүң организакчы болгаш кижизидилге ажылын массалар ортузунга, күш-ажылчы коллективтерге чорудуп, коммунистерниң, ажылчы чоннарның идегелин эдилеп, оларның мурнунга авторитеттиг болуп турар.

Эштер! СЭКП болза совет ниитилелдиң политиктиг системазының, күрүне болгаш хөй-нийти организацияларының өзээ болуп турар болгай. Коммунистер Советтерге, профэвилелдеринге, комсомолга идепкейлиг ажылдап, партияның шугумун амыдыралга боттандырып турар. Ол дугайын делегаттарның составы база бадыткап турар. Оларның аразында бүгү совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары бар. Съездиниң делегаттарының үштүң ийи кезиинден хөйү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттары болуп турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган соонда Советтерниң ажылы чаа чадаже көдүрүлген, социалистиг демократия улам ыңай сайзыраан. Бистиң күрүневистиң баштыңы эш Леонид Ильич Брежневтиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы Советтерге чогаадыкчы улуг идиг болуп турар.

Бистиң сураглыг дипломаттарывыс съездиниң ажылынга база делегаттар болуп киржип турар. Партияның даштыкы политиктиг угланыышкынын, Тайбынның программазын чединиишкиннииг боттандырарынга Совет дипломаттыг ажылдакчылар идепкейлиг киржип турар.

Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң алдаржаан дайынчылары — маршалдар, генералдар, адмиралдар, офицерлер, прапорщиктер болгаш мичманнар делегаттарның составында кирип турар. Оларның иштинден хөй кижилер социалистиг Ада-чуртту камгалаар талазы-биле эрес-дидим, маадырлыг чоруктарны көргүскен. Армияның коммунистери шериглиг хууда составының дайынчы мергежилин болгаш политиктиг белеткелин соксаал чокка сайзыраңгайжыдып турар. Бистиң Чепсектиг Күштеривис совет кижилерниң тайбын күш-ажылын, социализмниң чаалап алышкыннарын идегелдиг камгалап турар. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Съездиге делегаттар кылдыр 1329 херээженнер соңгуткан. Олар бүгү делегаттарның 26,6 хуузу болуп, мурнуку [illegible] хөй болган. Ол дээрге [illegible] херээженнерниң хөй-ниитичи болгаш политиктиг идепкейлиниң бедээнниниң бүзүреңдиг херечизи-дир.

СЭКП болза, пролетарлыг интернационализмниң, бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас акы-дуңма найыралының, салгакчыларының чарыл-

бас харылзаалының өзүлүг чаякчызы-дыр. Совет Эвилелиниң 66 национальностарының болгаш биче улустарының төлээлекчилери съездиниң ажылында киржип турар. 35 хар чедир назылыг делегаттар 12,2 хуу, 36-дан 50 хар чедир — 50,4 хуу, 51-ден 60 хар чедир — 25,7 хуу, 60-дан өрү назылыглар — 11,7 хуу болуп турар.

Партия стажының талазы-биле делегаттар мынчаар хуваалып турар. Алды кижи революция мурнунда партияже кирген (адыш часкаашкыны), 264 кижи — партияга 1917 чылдың ноябрьдан 1941 чылга чедир, 461 кижи — Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде, 4271 кижи — дайын соонда үеде кирген. Олардан 1637 кижиниң СЭКП-ниң хүрээлелинге сөөлгү он беш чылда хүлээп алган.

Делегаттарның 94 ажыг хуузу дээди, дооспаан дээди болгаш ортумак эртемниг, 498 кижи эртемнерниң докторлары болгаш кандидаттары болуп турар.

Төрээн чурттуң мурнунга ачы-хавыязы дээш делегаттарның 97 хуузу ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан, [illegible] кижи Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш 670 кижи — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аттыг, болуп турарын Мандат комиссиязы сеткил ханышкын-биле илеткеп тур. (Адыш часкаашкыны).

Делегаттарның составында Ленинниң болгаш Күрүне шаңналдарының 342 лауреады бар, оларның аразында [illegible] кижи ажылчыннар болгаш колхозчулар. Дыка хөй делегаттар онгу беш чылда эрес-[illegible] ажыл-ижи дээш күрүнениң бедик шаңналдары-биле демдеглеттирген.

Эштер! СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның болгаш чурттуң амыдыралынга чугула үе-чада кылдыр демдеглеттинер. Эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелиниң чүүлдери болгаш түңнелдери, съездиниң хүлээп алыр шиитпирлери бистиң социалистиг Төрээн чурттувустуң экономиктиг болгаш социал улам [illegible] күчүлүг мобилизастаар факторлу болуп бар. Ленинчи партияның шылгараңгай удуртулгазы-биле совет улус коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

лының Президиумунуң Даргазы эш **Ю. Цеденбал**, Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, КНДР-ниң Административтиг чөвүлелиниң Премьери эш **Ли Ден Ок**, Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-зының Президиумунуң секретары эш **Д. Драгосавац**, Португалияның Коммунистиг партиязының секретары эш **А. Куньял** съездиге байыр чедирген, [illegible] чугаалаачылар.

* * *

Февраль 26-ның кежээки хуралынга даргалааны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Д. А. Кунаев**. [illegible] № 1 бажың тудуглуг комбинадының № [illegible] [illegible] комплекстиг бригадазының бригадири эш **А. М. Суровцевке** сөс берген.

Тудугжуларның тавыңныг турар айтырыгларынга [illegible] Онгу беш чылдың [illegible] дөрт чыл дургузунда күүседип, пландан ажыр 16-16 каът сес бажыңны туткан бис деп, ол чугаалаан.

[illegible] заводтуң [illegible] турар. [illegible] ажылдаарын [illegible] турар. Тудугжуларның боттарында сагылга-чурумнуг, ак сеткилдиг болурунуң демнели ам-даа кудуу дээрзин эки билип турар бис.

Ак сеткилдиг ажыл-иш дээш харыысалганы бедидериниң [illegible] эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде [illegible] ол ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] турар.

[illegible] дергилиг дооскан деп, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Т. У. Усубалиев** чугаалаан.

Республиканың байлак бойдус курлавырларын күжениишкиниң шиңгээдип ап келген. Нарын хемде Токтогул ГЭС төлевилел куунуунде — 1.200 муң киловатт четкен. Ол станция-биле тудуунтур турустунган 19 миллиард кубометр суг мөңгелдир суг хоолбээ Фергана унунуң черлерин суггарарының айтырыын херек кырында шиитпирлээн. Ол-ла хемде Курпсай ГЭС-ти шалыпчы темпилер-биле тудуп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң [illegible] [illegible] программазы боттандырарынга [illegible] [illegible].

Бистиң адырывыс бүгү чурт-биле чаңгыс аай одуругда шалыпкын ажылдап турар деп, электрон үлетпүрүнүң министри эш **А. И. Шокин** демдеглээн. Онгу беш чылдың планын ол хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскениниң уламындан бөзин бүдүрүүшкүн демзээн ийи катап улгаткан. Электрон техниказының техниктиг деңнели дыка бедээн. Комплекстиг улуг программаларның эртем-шинчилел болгаш конструктор албан черлеринге ажылдап кылыры планнаарынче шилчээн аңаа улуг рольдуг болган.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде онзалап демдеглээни ышкаш, улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларынга алызындан революстуг аргаларны ажыдар апаар электрон-биле башкарар биче хемчээлдиг хөй санныг машиналарны он бирги беш чылда электрон үлетпүрү белеткеп үндүрер сорулгалыг.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёдунуң одуруг бүрүзү ажылчыннн хөделиринче кыйгырып турар-дыр деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары эш **Б. Н. Пастухов** чугаалаан.

Комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар төрээн партиязынга ынакшылын болгаш бердингенин тодаргай ажыл-херектери-биле илергейлеп турар. 30 миллион ажыг аныяк ажыл-ишчилер онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде дооскан.

Барыын Сибирьниң нефтизи болгаш газы дээш, Кара эвес хөрзүннүг зонаны чечектелдирери дээш, Казахстанның элбек таraазы болгаш БАМ-ның берге километрлери дээш, ажылдаар чер бүрүзүнге, өөредилгеге шериг албанынга, хөй-нийти ажылынга шынар болгаш ажыктыг чорук дээш демиселге комсомолчуларга, аныяктарга күш-ажылчы болгаш идейниг дадыгышкынның школазы апарган. Он бирги беш чылдың улуг ажыл-агыйжы 1[illegible] ажыг объектилерин Бүгү-эвилелдиң [illegible] тудуглары кылдыр чарлаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг Бүгү-эвилелдиң [illegible] [illegible] [illegible] отрядын тургускан болгаш кош чонуктан оларны беш чылдың эң чугула тудугларынче чорудар. Оларның үлегери-биле муң-муң комсомолчу [illegible]

чоруптар. Санында эвес, харын билдилинде болур деп Леонид Ильич Брежнев биске чагып турар, бистиң аныяктарывыс ам-даа шиңгээдип алдынгалак делгемнерни болгаш чер иштиниң байлактарын шиңгээдип ап турарлар деп Б. Н. Пастухов чугаалаан.

Совет кижилер боттарының күчүлүг болгаш улам чечектелип орар Төрээн чурту-биле чоргаарланыр эргелиг деп, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **Д. Р. Расулов** чугаалаан. Отчёт илеткелде тайылбырлаттынган чүүлдер, түңнелдер болгаш сорулгалар беш чылда болгаш оон-даа ыңай үеде бистиң ажылывыска кол угланыышкын болур.

СЭКП Төп Комитединиң бүгү талалыг практиктиг дузаламчызын республика шуут хүнүң ап турар. СЭКП ТК-ның, Леонид Ильич Брежневтиң идепкейлиг база шуут деткимчези-биле бисте Мурнуу-Таджик девискээр-бүдүрүлге комплекизн тургустунуп болгаш оон объектилери тудуунуп келген.

Онгу беш чылда Таджикистанның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин чугаалавышаан, оратор ыяңгыы капитал тудуга ажыглаттынмаан курлавырларга доктааган.

Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-Министри эш **Бабрак Кармаль**, Индияның • Компартиязының Национал чөвүлелиниң Чиигине секретары эш **Р. Рао** АКШ-тың Компартиязының Чиигине секретары эш **Г. Холл**, Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның Даргазы, Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң Даргазы эш **Менгисту Хайле Мариам** съездиге байыр чедирген болгаш чыылганнар оларны чылыы-биле уткаан.

Февраль 26-да эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы эш **А. Я. Пельше** даргалаан. Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **С. К. Гроссуга** сөс берген. Агроүлетпүр, азып чем комплекизин тургузар болгаш быжыглаар талазы-биле республиканың партия организациязы ажылды чайгылыш чокка боттандырып келгенин ол демдеглээн. Оон улуг-хуузунга ам кол бүдүрүлге фондуларының 57 хуузу, республиканың ниити [illegible] продуктузунуң 60 хуузу онаа

жып турар.

Онгу беш чылда республиканың ажыл-ишчилери чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуг. Бүдүрүлгениң чаа структуразының артыкшылдыын эчизинге чедир ажыглап шыдаваанын, бүгү кол угланыышкыннар талазы-биле бүдүрүлгениң чайгылыш чок өзүлдезин хандырбаан дээрзин Молдавияның партия организациязы медереп билип турар. Ол дугайында отчёт-соңгулдалыг хуралдарга, районнарның партия конференцияларынга Молдавияның Компартиязының XV съездизинге тода, хамыы-биле чугаалажып көргенин делегат айыткан.

Төрээн Коммунистиг партиявыстың политиказын бүгү совет улус бүрүн-долузу-биле деткип турар дээрзин «Краснодонуголь» бүдүрүлге каттыжылышкынының «Молодогвардейск» шахтазының даг ажылчыннарының бригадири эш **А. Я. Колесников** медеглээн. Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылнишчилериниң дугайында, адырның техниктиг дешпилгезин хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны дээш Ворошиловград облустуң даг ажылчыннары мурнуңзадан ол өөрүп четтиргенин Коммунистиг партияга Совет күрүнеге илереткен.

Шахтёрлар партияның болгаш Совет чазактың чаа даалгаларын күүседиринге быжыг сорукту деп, делегат чугаалаан. Оон ангыда ол оналга тывызын өстүрер талазы-биле ажыглап болур курлавырларга доктааган.

Республиканың чедиишкиннери дээрге, ленинчи национал политиканың түңнели-дир дээрзин Туркменистанның Компартиязының бирги секретары эш **М. Г. Гапуров** демдеглээн.

Империалистер, оон-биле кады маоистер болза, хөй национальностуг социалистиг Төрээн чурттуң дугайында чоптуг шынны хажыдып, коммунистиг тургузуушкунунуң үезинде акы-дуңма республикаларның чедип алганы аажок улуг чедиишкиннериниң ужур-дузазын ныттавайн, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының ужур-утказын хажыдып, реакциялыг сүртээлдэ тарадып, бистиң улустарывыстың аразынга чөрүлдээлерни кыпсырын оралдажып турар деп, делегат медеглээн. Ынчалза-даа буржуазийн идеологтарының ол оралдажылгаларыы хоозун чүве-дир.

Бистиң күжүвүс — найыралда, акы-дуңмалыышкын чорукта, бот-бодунга дузазында. Туркмен улус бодунуң төөгүлүг турдулгазынга ол күчүлүг күштуге бүзүреп көрген. Ак

сеткилдиг дузаламчызы дээш Совет Эвилелиниң бүгү улустарынга, бистиң улуг акывыс — орус улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илеретпишаан, ол найыралды ам-даа улам хөгжүдүп быжыглаар, оңу карак огу дег камгалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Эрткен беш чылда Совет Арменияның, оон партия организациязының ниитилел политиктиг бүгү амыдыралы СЭКП-ниң XXV съездизиниң идеяларының үре-түңнелдиг саллары-биле хөгжүп келген деп, Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **К. С. Демирчян** чугаалаан. Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазы чединиишкиниг күүсеттинген, онгу беш чылда айыткан сорулгаларны чедип алдынган, а чамдык көргүзүглер талазы-биле харын ашкан дээрзин бөгүн съездиге айыткаары өөрүнчүг-дүр.

Республиканың партия организациязы болуннуң кылган ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле түңнеп, болунуң четпестерин болгаш чедир кылбаан, шиитпирлевээн айтырыгларын көрүп билип турар. Хөгжүп орар бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күчүнү ажыктыг ажыглаарын бүгү талалыг бедидер, күш-ажыл курлавырларын чогумчалыг ажыглаар, одалга-энергетика баазазын улам быжыглаар талазы-биле ажылды чорударын оратор чугаалаан.

Ыраккы Чөөн чүктүң экономиказының, эртемниң болгаш культуразының комплекстиг дүрген хөгжүлдезиниң оон чонунуң амыдыралының чаагайжып орарының дугайын СЭКП-ниң Хабаровск крайкомунуң бирги секретары **А. К. Черный** чугаалаан.

Чедип алган чедиишкиннеривисти бүгү тала-биле көрбүшаан, бүдүрүкчү күштерин комплекстиг хөгжүдер талазы-биле чамдык чедир ажыглаваанывыс курлавырларывыс база барын миннип турар бис деп, оратор чугаалаан. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бар четпестерни чайладыр дээш крайның партия организациязы ам-даа күжениишкиниг ажылдаар.

Кыдат-биле харылзаалар дугайында СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде түңнелдерни бистер изиг-биле деткип, Пекинниң удуртукчуларының антисоветчи сөп-медээн сойгалавышаан, оларның авантюристиг политиказын кидин-биле буруудаап турар бис дээрзин делегат чугаалаан.

Эрткен беш чылда республиканың ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннерин дыңнатпышаан, Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш **К. Г. Вайно** ол чедиишкиннер чурттуң акы-дуңма улустарының, хамыктың мурнунда орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында болдунар аргалыг болганын онзалап демдеглээн.

Пропагандачы болгаш агитас-массалыг ажылды улам дайынчы болгаш шаап-халдакчы болдурар, амыдырал-биле оон харылзаазын быжыглаар чамдык чугула хемчеглерни республикада боттандырганын оратор чугаалаан.

Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи **Ж. Э. Душ Сантуш** съездиге байыр чедирген, оңу чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Совет улуска, социалистиг дем каттыжылгазының акы-дуңма чурттарынга болгаш дешпилгелиг бүгү кижи төрелгетенге партияның XXVI съездизи чугула ужур-дузалыг болуушкун болган деп, СЭКП Алтай крайкомунуң бирги секретары **Н. Ф. Аксенов** чугаалаан.

Алтайның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде үндүргени аъш-чем программазын боттандырарынга крайның улуг-хуузу кайы хире улуг болуп турарын ханы билип турар. Сөөлгү чылдарда, олар ширпин агаар-бойдустуң байдалдарындан берге болган-даа болза, Төп Комитеттиң, Леонид Ильичтиң бодунуң бүгү талалыг дузазының ачызында край көдээ ажыл-агыйның эң үнелиг продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээлиниң бедик деңнелин тудуп шыдаан.

* * *

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле съездиниң резолюциязының төлевилелин белеткээр комиссияны делегаттар чаңгыс үн-биле соңгаан. Л. И. Брежневти даргалады соңгаан комиссияның составы 123 кижи.

Оон соонда съездиниң кежээки хуралы болган.

Февральдың 27-де съезд бодунуң ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ ТУРАСКААЛ БЕЛЕКТЕР

Совет коммунистерниң шуулганынга тураскаалдыг белектер пролетарлыг интернационализмниң болгаш тайбынның тугун бедик тудкан СЭКП-ге акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хамыхүндүткелин көргүзүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болуп эртип турары Кремльдиң Съездилер ордузунда оларны делгээн.

Кол темазы тайбын, тургузукчу күш-ажыл — ханада делгээн хевистиң янзы-бүрү өңнер-биле каастап шимээн. Ол — Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң съездиге белээ-дир.

Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинниң хүлер скульптуразы — Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының Төп Комитединиң совет коммунистерниң шуулганынга белээ.

Вьетнамның тергиин мастерлериниң белеткеп кылганы — эш Л. И. Брежневтиң улуг портредин Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди белекке берген.

Акы-дуңма партияларның болгаш улустарның бузулбас чаңгыс эвилин көргүскен «Москва болгаш Берлин» деп чурук тар Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң белээ-дир.

Честен кылган шитте — акы-дуңма Моолдуң шапкын хөгжүп турар экономиказының эң улуу — «Эрдэнэт» комбинаттың хевири. Ол бүдүрүлге Советтер чуртунуң киржилгези-биле туттунган. Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитеди ол барельефти съездиге белекке берген.

Польшаның дагжылары аажок чараш саваны антрациттиң даштарындан кылган. Ол — СЭКП-ниң XXVI съездизинге акы-дуңма чурттуң ажыл-ишчилериниң белээ-дир.

Румын мастерлериниң кылганы чараш сава — чоннуң угулзалары-биле каастаттынган. Ол — Румынияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң съездиге белээ.

Прагага болгаш Москваның чуруунуң фонунда Ильичиниң чуруун шиилдек кылган. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң хөй кырлыг кристаллдан кылган ол белээ Съездилер ордузунуң байырлал шинчизин каастап турар.

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитеди Советтер чуртунуң коммунистериниң шуулганынга Ленинни демирде сиилбип каан барельефти белекке берген.

«СЭКП-ге алдар! Афган-совет акы-дуңма найырал, революстуг эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга — бузулбас!» — Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының Төп Комитединиң бергени тураскаалдыг белээнде ынчаар бижээн.

Тайбын болгаш күш-ажыл — Корейниң Күш-ажылчы партиязының Төп Комитединиң белээ саваның угулзазының темазы ындыг.

Белектерниң аразында — Ливияның Компартиязының Төп Комитединиң белээ — Ильичиниң чуруун сиилбээн барельеф. Израильдиң Компартиязының Төп Комитединиң белээ — улустарның тайбын болгаш хостуг-кежик дээш, дайын кыжаңынга удур демиселин көргүскен чурук. В. И. Ленинниң херек дүрзүзүн ыяштың ховар хевирлеринден кылган бюст — Мадагаскарның Хамааржыпас чоруунуң конгрессиниң партиязының делегациязының белээ. Италияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди совет коммунистерге гравюралар түүн белекке берген. Грецияның, Турцияның болгаш Сирияның коммунистери, Мозамбиктиң ажылчы чону съездиге тураскаалдыг белектерин — улусчу мастерлериниң кылыганы белекке берген.

(СЭТА).

Коммунист дугайында чугаа

УЛУГ БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

ТУРАН хоорайның барыын талазында шевергин хевирлиг, улуг мааш өйи бажың бар. Оларның бирээзинде районнуң амыдырал хандырылга эргелелиниң дааранылга цеги бар. Эртен, ажыл шагы эгелээриниң мурнунда-ла, уран-шевер даараныкчылар бөже шуужуп эгелээр. Даараныкчы мастер Елизавета Васильевна Баяндина оларны-даа мурнай манаа чедип кээр. Ол бөлүнүң ажылдаар черин эмгелеп-секкелеп, машиналарның ажылдаарын ылавылап, хүн дургузунда кылыр ажылын-тодаргайлап алгаш, ажылдап кирип тер.

Елизавета Васильевна — бо бүдүрүлгениң мергежилдиг, шалыпчы ажылчыны. Оңгу беш чылдың планын хуусаазындан дөрт ай эрте күүсеткеш, бо чылдың апрельдиң үлүүнде ажылдап турар. Ол чедиишкинин бодунуң чайгаар чедип келбээн. Ажылдың шак-минутазын бүрүзүн чөп ажыглап, даараныр мергежилин доктаамал бедидип, шудургу ажылдап тургаш, ол ону чедип алган. Бут-биле ажылдадыр даараныгла машиназын хөделдирбишаан, хепти саадал чок шуудуг-биле даарап олурда, ону көөрге, кылыглар чайгаарда аптежип, бүдүп турган чүве-биле дөмей-ле.

Бо дээрге платьелер, костюмнер, эр, херээжен улустуң хөйлеңнери, хевениг чоорганнар дээш даараваас хеви чок шевер мастерлерниң бирээзи. Оон даараан кылыгларның мастерлер кандыг-даа хол чокка хүлээп ап турарлар. Ана хеп даараткан кижилер ону «алдын холдуг мастер» деп турары таварылга эвес. Елизавета Васильевна шыырак мергежилдиг даараныкчы болурундан аңгыда, херек апарганда чаңгыкта быжыкчы мастер хүлээлгени база күүседип кээр.

Бөлүнүң амыдырал-чуртталгазының аайы-биле ол он чыл бурунгаар Хакасиядан бо черге келгеш, баштайгы чылында манаа өөреникчи даараныкчы болуп ажылдап эгелээн. Дуржулгалыг хоочун даараныкчыларның дузазы-биле Е. В. Баяндина ажылга чоорту мергежээн. Оон кады ажылдап турар эжи хоочун даараныкчы Валентина Николаевна Боровина оон дугайында мынчаар чугаалаар:

— Бо дээрге бисте шыырак мергежилдиг даараныкчыларның бирээзи. Кылып турар ажылынга аажок хынамчалыг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар кижи. Ийи чыл бурунгаар ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алдывыс. Коллективте коммунистерниң, эш-өөрүнүң бүзүрели анаа ол хире улуг болган.

Елизавета Васильевна эки бүдүрүкчи болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи, районнуң амыдырал хандырылга комбинадында партия эге организациязының секретарының оралакчызы, ажылдап турар цегинде улуг контроль бөлүүнүң даргазы. Оон удурткан хайгыылчылар бөлүү цехке даараан хептерниң шынарын бедидеринче кол кичээнгейни салып турар.

КОММУНИСТ Е. В. Баяндина даараныныѕ мергежилинге амылгаларны өөредирин бодунуң база бир партийжи даалгазы кылдыр көрүп турар. Эрткен чылын бедин оон дузазы-биле комсомолчу кыстар Г. Доронина, Н. Тропина олар ындыг шарын мергежилди шиңгээдип алган.

Мурнакчы бүдүрүлгечи, идепкейлиг хөй-ниитичи коммунист бодунуң төлептиг ажыл-херектери-биле Бии-Хемниң коммунистериниң бедик бүзүрелин чедип ап, партияның XVIII область конференциязының делегадынга соңгуткаш, оон ажылынга улуг сонуургал-биле киришкен. Амгы үеде ол конференцияның материалдарын болгаш партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёдун активчилер-биле кады коллектив кежигүннеринге таныштырып, пропагандалаар ажылга ол идепкейлиг киржип эгелээн.

Съезд мурнунуң бо дайнышкынныг хүннеринде, өске бүгү ажыл-ишчилер-биле бир дөмей, даараныкчы коммунист Е. В. Баяндина улам бедик көргүзүглерни чедип алыр күзелин илередип турар.

— Бүдүрүп турар кылыгларның шынарын улам экижидипшаан, он бирги беш чылдың планын хуусаа бетинде, дөрт чыл алды ай иштинде күүседир мен — деп, бедиткен хүлээлгени ол алган. Бодунуң соглээн сөзүн ээлээр дээш мурнакчы коммунист улам улуг күжениишкин-биле ажылдап турар.

Н. ХЕРТЕН.

«Одессплодоовощпром» каттыжыышкынының Одессада консерва кылыр заводу негээ, эът болгаш өске-даа лаазалаан продуктуларны 40 ажыг янзы-бүрү хевирлерлиг кылдыр бүдүрүп турар. Чүгле Кыдыкы Соңгу чүмтүң районнарынче чылда беш миллион ажыг лааза консерваларын олар чорудуп турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): ногаа-эът цегиниң начальниги О. М. Ляховская, инженер-химик Л. И. Тарханова, заводтуң кол технологу В. А. Тарасенко, төп лабораторияның эргелекчизи Е. И. Томкеева.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникалы.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Бүлүн-Терек сууртa барган кижи ында Советтиң конторазында херээженнерниң тускай бөлүүнүң сонуургап көрүп болур. Ында оон активчилериниң чуруктарын, социалистиг хүлээлгелерин, чөвүлелдиң ажыл пландарын, мурнакчы херээженнерниң ат, фамилияларын чараштыр бижээш аскан.

Ол чөвүлел сууртa 15 агитквартираны дамчыштыр ажылды чорудуп келген. Ындыгы уруглар кижизидилгезин, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаары, суур чаагайжыдылгазы, херээженнерниң хөй-ниитиниң ажылынче хаара тудары оон ажылынга кол черни ээлээр.

Бо чылын суурнуң кол кудумчузун чаартып, десиклээрни, чамдык херим, кажааларны септеп кылыры, бажың бүрүзү 2-3 дөс ыяшты олуртур планда көрдүнген. Херээженнерниң аргынырыныѕ, даараарының бөлгүмнеринче хаара тудуп, ажыл-төлүнүң кижизидилгезинче кичээнгей салбас, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилерин кижизидилгелерин кичээнгейлиг [illegible] турарлар, хемчеглерин ап келген. Агитквартиралар аразында уран чүүл көрүлдезин бо-ла болу бээр.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери агитаторлар-биле кады номчулга конференцияларындан аңгыда, солун кежээлерин, диспуттарны план ёзугаар хөй удаа организастаан. «Кижиниң чаражы чүдел?» деп диспут, «Ырлажыр-биле кады» деп кежээ кижизидилгези утка-шынарлыг болган.

Амгы үеде херээженнер чөвүлели башкылар коллективи-биле кады «Кижи болгаш хоойлу» деп темага кежээ эртирерин белеткеп турар.

1980 чылда районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка «Ак-Туруг» совхозтуң Бүлүн-Терек суурда херээженнер чөвүлели (даргазы К. Лопсан) үшкү черни ээлээш, шилчиир вымпел база акша шаңналын алган. Бо ооруктур херээженнер чөвүлелиниң багай эвес ажылын херечилеп турар.

Ш. ДЕВЕК.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ХАНДЫРЫЛГАЖЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Суглуг-Хем бистиң «Халын» совхозтуң төвүнден 180 километр ыракта. Бо хире ырак, орук-чириктен ханы, аргыжары берге черде чурттап турар кижилер ниитиниң малын онча-менди кадагалаар, баш саның өстүрер дээш, амыр-дыжын бодавайн, эрес, шудургу ажылдап турар. Чер аразы ырак, аргыжары берге болгаш хандырылгага бергелер эптиг-ле таваржыр болзажок, Суглуг-Хемниң малчыннары оңгу беш чылды ниитизи-биле багай эвес көргүзүглерлиг дооскан.

Кыштаг малды хүр ажыралры анаа ыяк белеткениp алырындан хамааржыр. Ону барымдаалааш, хойжу бригаданың кежигүннери мал чемин четчири-биле белеткеп алырынга улуг күжениишкинни үндүрген. Хойжуларның күжү-биле Суглуг-Хем девискээринде 225 тонна сиген белеткеттинген болгаш кодаңнарда четчири-биле чедиртинген. Өлеңништагны күзүн эрте-ле септеп чылыглаан. Малга чем кааптар херекселдерни белеткээн. Ап чоруткан бүгү хемчеглер ниити түңнелинде ам бригадада мал кыштаглаашкыны эки эртип турар.

Бригаданың хойжулары чыл эгезинде боттарының хуралынга чыылгаш, эрткен чылдың ажылын түңнээн болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылында хүлээлгени алган. Эрткен чылын Шавырдай Конзаң-оол төрүүр 100 хойга онаалтыр 96 хураганны менди камгалап алгаш, бригаданың хойжуларының чарыжынга бирги черни ээлээн. Бо чылын бригада ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаалтыр 90 хураганны менди доруктурар, хойдан-на 3,1 кг дүктү кыргып алыр, 300 тонна сигенни кезип белеткээр хүлээлгелиг. Оон аңгыда хойжу бүрүзү боду 20 тонна сигенин кезерин, 15 тонна өлеңни бөлерин, кыштааның үрмек септелгезин чазын-на кылып доозарын хүлээниш алган.

Суглуг-Хемде тос кодан бар. Шупту 1500 ажыг хойдан бо хүннерге чедир 700 ажыг хой оолдаан, хураганнары онча-менди доругуп турар. Чамзыр Биче-оолда 320, Аялаа Толак-оолда — 120 хой оолдаан. Өске-даа коданнарның төрээн хойларының хураганнары хорадаар.

Хой оолдаашкыны — чымыштыг үе. Ынчангаш хойжу кижиде орта дыштаныр чай безин чок болгулаар. Бо чугула кампаниянын организастыг, эки эртиреринге-биле баш удур болдурар бүгү чүүлдерни кылган. Кодан бүрүзүнде сиген, дус, сула чедиртинген. Хураган доруктурар кажааларны чылыглап белеткээн. Хойларга сугну чылдып бээр кылдыр таарыштырган. Чемни черже төп хоратпазы-биле сиген каап бээр аалында дозар деспилиг шагжаларны, тараа үрүп бээр оңгачаларны чедирген. Чаш хураганнар доруктур азырарынга хойжуларга дузалаар сагыманчыларны коданнарже чорутулаан. Ынчангаш амдызында улуг хой-даа, чаш хураган-даа менди болуп турар.

Ынчалзажок хандырылгада бар чамдык четпестерни, бергелерни мыттавайн барып болбас. Бистиң бо хойжу бригадавыс ырак-узак, хайы, орукчирии берге черде турар дээрзин үстүнде айыткан мен. Ынчангаш малчыннарның амыдырал хандырылгазының айтырыы эң-не чугула болуп турар. Бо чугула айтырыг амдаа болур-боргуру-биле шиитпирлеттинмээнин демдеглээр бодай-дыр мен. Мурнунда Суглуг-Хемниң малчыннарын бараанар-биле хандырарын Кызыл сельпозу харыылап турган. Ынчан автолавкалар чогуур үезинде келир болгаш ааш-чем, өске-даа херегле бараанары-биле эки хандырып келген. Сөөлгү чылдарда хойжу бригаданы Туранидан хандырар кылып каан. Оон-на хандырылгавыс дорайтаан. Чүге дээрге чер аразы ырак болгаш, автолавка айда чаңгыс катап келзе келир, харын-даа келбейн баар таварылгалар бар. Арай деп келгенде хлеб, далган болгаш өске-даа аъш-чем аймаа, херек бараанныг — ниик-хеп чок боор-дур. Автолавка айда чаңгыс келирге, айда чиир хлебти хары угда садып албас болгай. Хөй хлеб садып алырга калып, үрелип каар. Оон орнунга сухарейден, далгандан эккээр болза чогуур. Бо айтырыгны чогумчалыг кылдыр шиитпирлээрин ийи келген. Үргүлчү ынчаар турар болза, малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг эвес-тир. Бии-Хем районнуң баштаар черлери Суглуг-Хем малчыннарының хандырылгазының дугайында айтырыгны өөрениш көөрү чугула.

Оон аңгыда бригада төвүнде чыдыл-биле чок. Политмассалыг ажыл чорутунмайн турар. Бригаданың хойжуларынга ам-даа саңмаачылар четпес. Бо четпестерни чайладырының хемчеглерин совхоз дирекциязы, партком ап чогуур.

С. КУНГАА.
Суглуг-Хемниң хойжу бригадазының бригадири. Бии-Хем район.

КИДИН ТҮЛҮК

Бо кыштаглаашкында «Тоора-Хем» совхозтуң хойжулары багай эвес белеткенип алган. Малды чем-биле четчир кылдыр хандырган, кыштаг бүрүзүнге сугну чылыткаш, малга бээрин организастаан. Оон түңнелинде хой хүр кыштап турар.

Бо хүнге чедир совхозта 2220 хой оолдаан. Ол болза планның 79.9 хуузу. Малчыннар Кыргыс Папыш, Кол Даш-оол, Кол Мүзүпай хойларын хүр кыштадып, хураганнарны менди ап турар. Олар ам түс-түзүнде 100 хойга онаалтыр 74.76 болгаш 80 хураганны менди камгалап алган.

Ээн-Суг деп черде кыштаглаашкын эки эртип турар. Ында хойжу Кол Мүзүпай биле оон дузалакчызы Олег Бараан кадан хоюн кыштаткан. Бодунда 360 хой бар. Оларда арып баксыраан чүве чок, [illegible]. Ам 268 хой оолдаан, хураганнары менди доругуп турар. Төрүттүнген хураганнар улуг, шыырак, ынчангаш дүгүн өзүп, [illegible] турар. Манаа саамчалчылар Зоя Чогунчаның, Чаш Эрес-Өөниң, Света Кылдыкчы, Вика Маңчыңның аттары ыдыктыг бо чаа айда.

Тожу районнуң ниитики херектер күлдүмүзүнүң коллективи (начальниги А. М. Кызыл-оол) Ээн-Сугнуң малчыннарынга шефтеп, оларга практиктиг дузаны чедирип турар. Кыштаглаашкын дургузунда мал чемин чедирген, малчыннарга өттүрер ыяш белеткеп, одаар кочтарын турган.

Совхозтуң хойжулары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур дээш чоруп ажылдап [illegible]. Күш-ажылдыг чарышты үргүлчүледипшаан.

М. СЕЯНН.
Тожу районнуң [illegible] амыдыралгы эргелелиниң начальниги.

КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Он бирги беш чылдың баштайгы ийи айының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур деп бедиткен социалистиг хүлээлге алган коллективтер соглээн сөзүнге ээ болганын «Шын» солуннуң редакциязынче дыңнадып турарлар. Өвүр райондан медээлерни бөгүн парладывыс.

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка Өвүр районнуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкеш, он бирги беш чылдың бирги кварталында күрүнеге 400 центнер эът садар планын 649 центнер, азы 162,5 хуу, 200 центнер сүт садар тургаш, 272 центнер азы 162,5 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүседипкен.

Агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, «Кызыл тук» совхозтуң Саглы-Бажы, Хорумнуг-Ой бригадалары, «Торгалыг» совхозтуң Чоол хойжу бригадазы төрүүр 100 хойга онаалтыр хураганнарын менди камгалап ап, мурнакчылар боор турарлар. Бо харысаалгалыг ажылга Куулар Шүүр-оол, Базыр Сесер-оол, Мария Монгуш, Саая Мижит-Доржу, Ховалыг Кара-оол олар өскелерни мурнап турар.

* * *

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи партияның XXVI съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийи айларының планын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир дээн сөзүнге ээ боол, ийи айларда чонга 5500 рубльдиң ачы-дуза чедирилгезин кылыр тургаш, 6225 рубль чедирип, планын 113 хуу күүсеткен.

Даараныр цех 3100 рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, 4009 рубль чедирген. Чурук тырттырар чер планын 131 хуу, баш дүгү таарар чер 128 хуу күүсеткен болгаш коллективтиң 12 кежигүннери планныг даалгаларын ажыр боттандырган.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери 1981 чылдың планныг даалгаларын декабрь 20-ге чедир күүседирин хүлээнгеннер.

* * *

«Коммунизмче оруk» совхозтуң ажыл-ишчилери 1981 чылдың бирги кварталында күрүнеге 200 центнер эът садар планын бо хүннерге чедир 290 центнер кылдыр күүсеткен.

Он бирги беш чылдың бирги чылында ниитиниң малының бажын менди камгалап ап, бирги чартык чылда пландан ажыр 30 центнер сүттү күрүнеге садарын болгаш эът планының көрдүнгенинден ажыр күүседирин, техника септелгезин апрель 1-ге чедир, тудуг материалдарының белеткелин март 10-га чедир доозарын хүлээнгеннер.

* * *

Районнуң херевлекчилер ниитилелиниң белеткелдер конторазы СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка киришкеш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийи айларында планныг даалгаларын хуусаадан эрте 102,4 хуу күүседип, 18 645 рубльдиң продукциязын белеткээр тургаш, 19 100 рубльге күүсеткен.

Коллектив бирги кварталдың планын март 25-те бүрүнү-биле күүседип, пландан ажыр 1000 рубльдиң продукциязын күрүнеге садарын хүлээнген.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЭЭ ОЛ

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртирер, хой бүрүзүнден хураганны менди доруктурар дээш социалистиг чарышты деткивишаан, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары бедиткен хүлээлгелерни алган болгаш съезд мурнунуң айларында эрес, шудургу ажылдаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынган хүнү — февраль 23-ке чедир совхозка ниитизи-биле төрүүр хойга онаалтыр 80 хураганны менди доруктурары хүлээлгеге көрдүнген турган. А херек кырында февраль 15-ке чедир совхоз 100 хойдан-на 86 хураганны менди алган. Ам совхозта шупту 9599 хой оолдаан, оон чүгле сес хураган хорамчалыг болган, артканнары эки доругуп турар.

Түс-түс хойжуларда мурнакчылар хөй. Чижээ, хойжу Ооржак Ускуйович Мотчак 100 хойдан-на 95 хураган менди доруктурар хүлээлгезин ам безин 106 кылдыр күүсеткеш, совхозтуң хойжуларының чарыжының мурнуку одуруунда чорул турар. Ол мышкаш Оргу-Шолдуң хойжу бригадазында хоочун малчын, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ында партбөлүк организакчызы, акыактарның даалгалыкчызы Ооржак Чыртай-оолович Дээжы-Намчалдың коданында 360 хойнуң 352-зи оолдааткан, хураганнары шупту менди. Бо малчын 100 хойдан 92 хураган алыр хүлээлгелиг тургаш, ам 100 хураганны менди доруктуруп турар. Ондар Лопсанович Куртугбайның коданында 255 хой төрээн, азы 100 хойга онаалтыр база-ла 100 хураган менди алдынган.

Совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы кварталында күрүнеге 240 центнер эътти садар тургаш, ону херек кырында 265 центнер кылдыр күүсеткен.

Бо бүгү чедиишкиннер алдан-маадыржыларның съездиге белээ болган.

И. ООРЖАК.
«Алдан-Маадыр» совхозтуң кол зоотехниги.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын бүгү делегейде аажок улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Эш Л. И. Брежневтиң кылган Төп Комитеттиң Отчёт илеткелин бүгү диштерниң чер болганында делегейге ужур-дузалыг улуг болуушкун кылдыр демдеглеп турар.

Чехословак «Руде право» солуннуң бижээни болза, Л. И. Брежневтиң илеткели Съездилер ордузунга болгаш оон өске-даа черлерге онза улуг сонуургалды болдурган. Ол — делегейде амгы үеде байдалды, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал хостуналгалыг шимчээшкиннериниң калбарышкынының марксистиг-ленинчи ёзу-биле хандыр анализтээни болур. Ында чаа-чаа чугула эгелээшкиннерни кылган, чоокку келир чылдарда совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң кол-кол угланыышкыннарын илереткен.

Болгар «Работническо дело» солуну ол илеткелдиң [illegible] сорукту чорукту, бүгүнү тиилээр ленинчи идеяларның номналы деп адап турар. Бөттүт социализмниң, хамыктың мурнунда коммунистиг ниитилелди тургузуп турар Совет Эвилелиниң тодаргайланчы саналдарын чедирип турары амгы делегейниң [illegible] болуушкуннарын ол документиде объективтиг болгаш хайызы-биле шинчилээн. Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген чаа совет тайбың саналдар СЭКП-ниң тайбың программазының чаңгылыш чок үргүлчүлели болур.

Л. И. Брежнев ленинчи партияның болгаш совет улустуң моңчаар-даа аажок улуг чедиишкиннериниң түңнелин үндүрген. Оон илеткелинде 80 чылдарда коммунистиг тургузуушкунну херээниң бедик эмес сорулгаларын айыткан деп «Нойес дойчланд» (ГДР) бижээн. Партияның ленинчи [illegible] аймырпы чокка боттанып турар СЭКП улустар аразының байдалын экижидериниң бот-тут болгаш тодаргай саналдарын кылып турар. ССРЭ күрүнелер аразынга бот-боттарын [illegible]. [illegible]

Совет Эвилелиниң [illegible] экономиктиг программазы биле тайбың санал-оналдар программазының аразында диалектиктиг сырый харылзаа турун турарын польша «Трибуна люду» солуну бижээн. ССРЭ-ниң дуржулгазының болгаш ниитика айтырыглар [illegible] делегей аренезынга-даа оон [illegible] делегейге ужур-дузалыг чогум-на шак ында [illegible] турар.

Л. И. Брежневтиң илеткелиниң даштыкы политика талазы-биле кезээнде кирген саналдарын делегейниң [illegible]. АКШ-тың, Францияның, Англияның, ГФР-ниң, Бельгияның [illegible].

[illegible] удуртукчуларының аразынга «бедик дөңнелдиг журалашкыннарны кылырының дугайында Л. И. Брежневтиң саналын» президент Р. Рейганның «сонуургап дыңнааның» Ак бажыңның төлээлекчизи медеглээн. Президент «чоокку үеде» ол айтырыгны бодунуң даштыкы политика талазы-биле чөвүлекчилери, а ол ышкаш американ талазының эвилелдештери-биле чугаалажып көөр деп турарын ол дамчыткан. Оон чугаалап турары-биле алырга, ол айтырыгны АКШ-тың национал айыыл чок чорук чөвүлелиниң Ак бажыңга болган [illegible] чугаалажып көргөн. Америк чаазак чери [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] А. Хейг [illegible].

[illegible] премьер-министр Д. Судзуки Л. И. Брежневтиң илеткелинде [illegible] ган кол-кол айтырыгларны тайылбырлап бээриниң дугайында журналистерниң диленинге харыылааш, ол саналдарны «тайбың талазы-биле чаа совет шаап халдаашкыны» кылдыр көөр ужурлуг деп чугаалаан.

Совет удуртукчунуң дайын айыылын эвээжедиринче болган [illegible] аразында [illegible] чорукту кошкадырынче [illegible] тодаргай саналдары КНО-нуң ажылдакчыларының улуг сонуургалын болдурганын ол [illegible] организациязының Нью-Йоркта штаб-квартиразында [illegible] турар. КНО-нуң [illegible] секретары К. Вальдхаймның чугаалааны [illegible]. Л. И. Брежневтиң илеткелинде [illegible].

Л. И. Брежневтиң [illegible].

Францияның «Юманите» солуну «Л. И. Брежнев: дайын эвес, а чугаалажыышкыннар» деп эгениң адаанда бодунуң кол политиктиг тайылбырлакчызы Ива Моронуң чүүлүн бирги арынга парлаан. Ында ол дугайында мынча деп чугаалап турар: «Совет Эвилелинге ынаа кылдыр көөрү безин бергее «Монд» дээн ышкаш, ындыг солуннун бодунуң ийи эгелеринге: «Вашингтон: улам күштелдирер», «Москва: чүнүн-даа дугайында чугаалажып ап болур» деп демдеглээни ышкаш. АКШ-тың удуртукчуларының улуг туралыг медеглелдери-биле ССРЭ-ниң [illegible] аразында ылгал ол хире тодаргай дыр». «Л. И. Брежнев [illegible] [illegible]. «Юманитениң» чүүлүнде [illegible].

(СЭТА-ның медээлеринден).

БАЗА БИР МЕГЕЛЭЭШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ Сальвадорга аажык шериг хол-дээрлээшкининге күжениишкинин белеткенип турар. АКШ-тың Атлантика далайның зоназында чепсектиг күштериниң кол командылакчызы адмирал Г. Трейн чепсектиг күштер херектериниң талазы-биле төлээлекчилер палатазының комиссиязынга чүве чугаалааш, ол районнардан шериг корабльдерин Кариб далайже чорудар бодал тур мен деп медеглээн. [illegible] [illegible]

«Бостон глоуб» солун Пентагонну база сагыштыг бодалын илерепкен, [illegible] [illegible]. Сальвадорнуң [illegible]

[illegible]

[illegible] демиселин эдептиг «делегей сулчээзиниң» түңнели дээр ялзыдыг мегe-хоозун бодалды кандыг-даа янзы быжыглаар ужурлуг. Төп разведка эргелелиниң мегелеп кылып алган «документилери» ол болуп турар.

Парлап үндүрген чүүлдүн авторлары бадыткаашкыннар шуут чок болуп турарын шынав-ла каттырынчыг «фото-бүрүдадыглалар-биле» дугааларын бар шла-биле кызыдып турар. Чижээ, Сальвадорнуң Компартиязының Чиңгиче секретары Шафик Хорхе Хандалының фотографиязын «даштыкылап чепсек чедирип берип турарының кол угланыышкыннарын» кым-бир кижиниң мегелеп сонуннар-биле шыйып каапкан Сальвадорнуң картазын, партизаннарга «даштыкы чепсекти» чедирип берип чоруур дээр янзылыг түк машиназының чуруун мегелеп парлаан.

Ол «херечилер» дээр чүүлдү [illegible] Ак бажыңга чыылган [illegible] [illegible]. Оларның [illegible] айтырыгларынга [illegible] Америка [illegible] [illegible] [illegible] херек кырында [illegible] талазындан.

КИНО АРТИСТЕРИ ЯРОСЛАВЛЬДА

Уран-чечен, документалдыг болгаш эртем-тайылбырлыг фильмнерниң Бүгү-эвилел көрүлдези Ярославльга доозулган. Ооң программазында— совет ажылчын аңгының амыдыралын болгаш күш-ажылын көргүскен генталар кирген.

Ярославльдың мотор кылыр заводунуң Культура болгаш техника өргээзиниң улуг залынга конкурска кирген фильмнерниң көрүлдези (чурттуң чээрби киностудияларындан 37 генталарны көргүскен) бир неделя дургузунда үргүлчүлээн. Оон аңгыда Ярославль областың кинотеатрлары болгаш культура бажыңнары чыл долуп турган. Ынаа артистери-биле көрүкчүлер чүгле экраннарга эвес, фабрикаларга, заводтарга, өөредилге черлеринге ужуражып, оларның солун чугааларын дыңнааннар, чогаадыкчы планнары-биле таныжааннар.

Конкурстуң жюризинге Ярославль областың ажылчын аңгызының болгаш интеллигенциязының төлээлекчилери, а ол ышкаш кинонуң сураглыг ажылдакчылары болгаш артистер кирген. Оларны ССРЭ-ниң улустуң артизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Күрүне шаңналдарының лауреады Николай Афанасьевич Крючков удурткан. Ооң оралакчызынга техниктиг пөс бүдүрер фабриканың сураглыг аргыжызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Раиса Александровна Кудряшова соңгуттурган.

Көрүлде конкурстуң баштайгы шаңналын «Онза чугула даалга» деп уран-чечен («Мосфильм») болгаш «Мурнунда чырык» деп (Украинаның кинохроникалар студиязы) документалдыг фильмнерге тывыскылаан.

Көрүлдениң киржикчилеринге оргкомитеттиң, бүдүрүлге коллективтериниң болгаш хөй-ниити организацияларының тургусканы 23 шаңналды тывыскан.

ЧУРУКТА: көрүлде конкурстуң киржикчилерин Улуг Ростовта хлеб-дус-биле уткуп турары.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КАДЫК БОЛУРУН КҮЗЕЗИҢЗЕ

Он-он муң москвачылар чадаг чарыжынга хандыкшылдыг. Олар чаңгыстап-даа, ийилеп-даа, бөлүк-бөлүү-биле-даа чүгүржүп-ле турар. Чамдыкта эртен — ажылдаар мурнунда азы ажыл шагының соонда-даа чүгүржүп-ле турар. Оларның аразында кырган-даа, аныяк-даа кижилер бар. Кадык болур дээш маңнаар чорукчуларның саны чыл санында хандыкшылдыгларны хаара тудуп турар.

Ону кады чүгүржүр дээш эвес, а дуржулга солчур дээш организастап болур бе? Консультациялар эрттирип, эмчилер-биле беседалажып, тренерлер, дуржулгалыг спортчулар-биле ужуражып болур бе? Адак соонда массалыг чарыштыг, маргылдааларны ой-ойда чүге эрттирип болбазыл?

Ол бүгү айтырыгларга харыы кылдыр энтузиастар Москвага маңнаарынга хандыкшылдыгларның төп клувун тургусканнар. Эң баштай янзы-бүрү клубтарның төлээлериниң чөвүлелин тургузары шиитпирлээн. Оргкомитет тургустунган.

Клубтуң кол сорулгазы — маңнаарынга хандыкшылдыгларны ниити сонуургалын барымдаалап тургаш, улуг эвес бөлүктерге чурттап турар чериниң аайы-биле бажыңнар чурттаарга ажыглаар конторалары чанынга хуваары болур деп, оргкомитет санап турар. Чамдык улуг-улуг черлерге харын-даа район организацияларын тургузуп болур. Ынчан чадаг маңнаарынга ынак кожалары-биле кижи бүрүзү аралажып, ол спортка хандыкшылдыг апаар. Чүгле кады чүгүржүрү эвес, ужуражып, дуржулга солчуп, планнарын дугуржуру база чугула.

Чадаг чаржырын күзээннер-ниң ажылын пропагандалаарынга эртемденнер, сураглыг спортчулар, эмчилер-биле ужуражылганы хөй кижи мурнунга организастаарга ажыы дыка улуг. Академиктер Микулинниң, Амосовтуң болгаш өскелерниң-даа политехниктиг музейге, Эртемденнер бажыңынга чугаалары аажок сонуургалдыг болган.

Маңнаарынга ынакчыларның клубтары Москвада он ажыг. Оларның ажылының дуржулгазын улам нептередири чугула боор турар. Чижээ, «Фили» стадионунуң чанында клуб 30 хардан 80 хар чедир назылыг кижилерниң белеткелин доктаамал чорудуп турар. «Октябрь» стадионунуң чанында «Дзержинец» клубтуң киржикчилери 40 хардан ажыг хоочуннар үш чыл дургузунда хоорай чемпионадынга тиилекчи болуп келген.

Кижи бүрүзү ол клубтарның бирээзинге кирип ап болур деп, оргкомитет санап турар.

Бистиң бо үевис — бедик темп үези. Угаан-биле ажыл кылыр кижилер улам көвүдээн. Ынчангаш кадыын быжыктырар, бодунуң аныяксыг хевирин чидирбес дээн кижи бүрүзү бажыңындан үнүп келгеш-ле чүгүрүп, ынай барып болур. Аңаа тротуар-даа, парк-даа, хем кыдыы-даа чер болгай-ла. Чүгүрүп-ле турар болза, кым-даа чемелевес, кым-даа шоотпас.

Кадыкшылга дээш чүгүрерин кажан-даа орай эвес.

С. МАРТЫНОВ (СЭТА).

Республиканың спортчу амыдыралы

РАЙОН ЧЕМПИОНУ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] Совет Армиязы [illegible] Шериг-Далай [illegible] Бай-Тайга районунуң [illegible] Тэли суурга бирги [illegible] кен. Аңаа эң шилиндек шыдырааачылар боттарының күжүн [illegible]. Районга болгаш [illegible] шаш удаа [illegible] черлерни ээлеп турган хоочун шыдырааачылар Ларыма Делег-оол, Долмажап Саая, Сарыг-оол Салчак болгаш оларның өөреникчи шыдырааачылары Маар-оол Сат, Аңаар-оол Хертек болгаш өскелер-даа аңаа киришкен. Үр [illegible] чидиг спортчу демиселдиң түңнелинде «Тээли» совхозтуң шыдырааачызы Шыдыраа Селенович Хертек кым-га-даа утпурбайн, бирги черни алган. Ийиги черни база ол совхозтуң эң шыырак шыдырааачыларының бирээзи Виктор Ооржак алза чогуур 13 санындан 10,5 санны алгаш ээлээн.

Х. КИРОВ.

ХООЧУННАРНЫҢ ОЮНУ

Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының спорт залынга 35 хардан өрү назылыг волейболистерниң маргылдаазы болган. Аңаа 5 команда киришкен.

Арга-дуржулгалыг хоочун ойнакчылар маргылдаага багай эвес белеткенген. Чидиг демиселдиң түңнелинде бирги черни Кызыл-Мажалык суурнуң шилиндек командазы, а ийиги үшкү черлерни Ак-Довурак хоорай-биле СЭКП райкомунуң волейболистери үлешкен.

Ак-Довурактың командазынга шуптузу 40 хардан өрү назылыг ойнакчылар ойнаан. Тиилекчи командаларга шилчиир кубокту, ыыткелдер болгаш өртектиг белектерни [illegible].

Х. МОНГУШ.

ШКОЛАЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Шыдыраага команда болгаш хууда бирги чер дээш Эрзин районунуң маргылдаазы болган. Аңаа алды командадан ийи-ийи эр, бир-бир херээжен ойнакчылар киришкен. Команда талазы-биле бирги черни Эрзин ортумак школазы, Нарын школа[illegible] шыдырааачылары ээлээнис.

Республиканың шыырак шыдырааачыларының бирээзи Эрзин школазының башкызы [illegible] С. Ндам чүгле чаңгыс кижи-биле хайыннашкаш, арттаннарын үткаш, 10,5 санныг болуп тиилээн. Ийигизин Н. Чоодү алган.

Херээженнерден Светлана Суван-оол — бирги, а Раиса Серен — ийиги, Клара Самдан — үшкү черлерни алганнар.

О. БОТТУГ-ООЛ.

ХААК ОРУУНГА

Хаакка Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана, Бажың-Алаак, Ийме ортумак школаларының өөреникчилериниң эш хуузунуң ужуражылгалары Чадаана чоогунда Чинге-Дагның ужунга болган. Ол солун маргылдаага 70 ажыг хаакчылар киришкен.

Оолдарның 10 километрниң хаак оруунга Бажың-Алаак школазының онгу классчызы Артур Монгуш шылгараан. Чадааның № 2 школазындан Леня Донгак-биле Иймелен Николай Тюлюш олар ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Чадааның № 2 школазындан Раза Сат уруглары 5 километр черге чарыжынга шылгараан. А ниити команда талазы-биле бирги чер дээш чарышка Чадааның № 2 школазының өөреникчилери шылгарааш, шилчиир кубокту чаалап алганнар. Иймеден келген спортчулар тиилекчи командага каш-ла санны оспаш, ийиги черде болганнар.

А. МОНГУШ.

ШАҢНАТКАННАР

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флотунуң хүнүн таварыштыр Чербиле дузалал школазының башкыларының болгаш ажылчыннарының 13 кижи киржикчилиг шыдыраа маргылдаазы болуп эрткен.

Аңаа школа директору К. Монгуш 9,5 санны алгаш, бирги, математика башкызы В. С. Оруспай 8,5 санныг — ийиги, күш-культура башкызы М. С. Сульзунмей 7 санныг болуп, үшкү черлерни алган.

Тиилекчилерни школа дирекциязы болгаш местком өртектиг барааннар база хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан.

М. ЭРГЕП.

ХЕВИС НЫРЫНГА

Хостуг хүрешке Мөңгүн-Тайга районунуң бирги чери дээш маргылдаазы Мугур-Аксы суурга болган. Район товунуң чурттакчылары ол солун ужуражылгаларны улуг сонуургал-биле көргеннер.

Деңзи аайы-биле болган хүрешке О. Хорлуу (48 кг), А. Чыжыр-оол (52 кг), С. Кула (57 кг), О. Саая (62 кг), С. Салчак (68 кг), В. Салчак (74 кг), В. Хүлер-оол (82 кг) болгаш аар деңзиге М. Монгуш олар чемпионнааннар.

А. САЛЧАК.

КРАСНОЯРЖЫЛАР ШЫЛГАРААН

Хостуг хүрешке Сибирь зоназының чемпионады бистиң республиканың найысылалынга чоокта чаа болуп эрткен. Ол маргылдаага Красноярск крайның шилиндек командазының кежигүннери эки белеткелдиин көргүзүп, хевис кырынга үнүп келгеш, аазангыр-чараш хүреш-биле көрүкчүлерни магадаткан. Ол команданың мөгелеринден беш кижи зонаның чемпиону атты чедип алган. А ниити түңнел-биле краснояржылар эң хөй санны алгаш, команда талазы-биле бирги черже үнген.

Сибирь зоназының команда талазы-биле эрткен чыл-гы чемпиону — Кемерово областың бичии мөгелери бо удаада ийиги черни алыр аргалыг болган. Кемероводан келген мөгелерниң аразында ээзин оолдар аразында 1980 чылда Совет Эвилелиниң чемпиону, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Роман Чинков хүреш үезинде янзы-бүрү аргаларны хөйү-биле ажыглап тургаш, 48 килограммга бирги черни бүзүреңгей-биле ээлээн. Ол «эң чараш техника дээш» деп тускай шаңналдың база эдилекчизи болган.

Болуп эрткен маргылдаага Тываның аныяк мөгелери база киришкен. Бистиң республиканың мөгелери хевис кырынга үнүп келгеш, хүрежип турарын көөрге, ниити белеткел-даа техника, тактика, психологтуг болгаш күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле өске черлерден келген мөгелерге черле четпес болду. Эң ылангыя хүрештиң ийиги чартыында күжү тонуп, шаг-шинээ чидип, аргалар кылырын шуут соксадып, чүгле камгаланып эгелээри черле четпес.

Тываның мөгелеринден 52 килограммга хүрешкен Чадааның № 1 ортумак школазының оңгу классчызы Юрий Монгуш өске эштеринге бодаарга, дидим хүрежип турган ол деңзиге Сибирь зоназының чемпиону деп бедик атты чаалап алган. Оон командазы эжи Арапчан Монгуш ол-ла деңзиге үшкү черни ээлээн.

Маргылдааның бир солун ужуражылгаларының бирээзи 56 килограммга чемпион ат дээш бистиң чаңгыс чер чурттуувус Василий Хураган-биле Красноярск крайның төлээзи Владимир Чумуреков оларның аразынга болган. Ийи мөгениң кайызы-даа түңнел ужуражылгага чедир чаңгыс-даа ашты-рышкынга таварышпааннар. Оларның кайызының-даа белеткели эки, хүреш үезинде аргаларны хөйү-биле ажыглап турганнар.

Красноярскиден келген мөге ээзи оолдар аразынга 1980 чылда Совет Эвилелиниң чемпиону деп аттың эдилекчизи. В. Хураган база-ла Сибирьның шыырак мөгелериниң бирээзи. Бо ийи аныяк мөгениң хүрежин Херел спорт залы доллур олурган улус улуг сонуургал-биле хайгаарап көргеннер. Маңаа бистиң чаңгыс чер чурттуувус ар[illegible] туружун [illegible] талазы-биле ийиги алган, зонаның чемпиону атты чедип алган.

[illegible] оолдар аразынга Р[illegible] бирги чери дээш бистиң маргылдаага үстүнде ады [illegible] мөгелеривис Маргыс Хураган, Иван Мадыык-оол болгаш Альберт Чадамба-ның оларга база киржирлер. Бо мөгелер боттарының деңзилеринге үшкү шаңналдыг черлерни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

Специалистерге

ӨӨРЕНИР, АЖЫГЛААР, НЕПТЕРЕДИР

Тываның кодээ ишчилери бо беш чылда кодээ ажыл-агыйының, ооң иштинде мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш улам күженииишкинниг ажылдаар апаар. Оон-биле кады кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының оон-даа ханылаары, эртемниң чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулганы шиңгээдир дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудар.

Пушкин аттыг библиотеканың кодээ ажыл-агый салбырында чоокта чаа киргилээн чаа номнар чогумчаа ол сорулгаларын боттандырарынга кодээ ажыл-агыйның специалистеринге, совхозтар удуртукчуларынга ажыктыг болуру чугаажок.

Ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр алырынче партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары онзагай кичээнгейни салып, мал чемин белеткээрин тускай алыр болдурган. Ынчалдажок хөй-хөй кижилер мал чемнерин белеткээриниң технологиязын ам-даа орта билбес, специализастаан бригадаларның, звеноларның ажылын шын, бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр органызастап шыдавайн турар. Ындыг четпестерни чайладып, үк алырының бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле, мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өөренип, нептередири, ажыглаары онза чугула. «Мал чемин бүдүрер специализастаан бригадалар» (1980 чылда үндүрген), «Үлетпүржүткен хөй ажылының чем бааазы» (1979 ч.), «Хөй ажылында культуржуткан оларлар» (1980 ч.) деп номнарда чырыттынган мурнакчы дуржулга-биле совхозтар удуртукчулары, агрономнар, бригадирлер, механизаторлар-даа таныжып көөр болза, ажылынга ажыглап болур дыка хөй эки чүүлдерни тып алыр.

Кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң үндезини — чер ажылы. Амгы үеде республиканың тараажыларының мурнунда салдынган кол-ла сорулга болза, чер ажылының продуктулуун, хораунуң үнүш-дүжүткүрүн бедидери, хөрзүнүн хаттаң, суғдан үрелирин болдурбазы-биле хораан камгалаар техниканы ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаары болгай. Маңаа база бир кол чүүл болза, черни дилиндектеп тарыыр системаже бүрүн шилчип, эртемге үнделиттинген тарылга эзлчештиргезин шиңгээдип алыры. В. Г. Лошаковтуң «Кара хөрзүннүг эвес зонаның тарылга эзлчештирилгелеринге аралаштырар культуралар» (1980 ч.) деп номну үк айтырыгларны шиитпирлээринге чер ажылының тускай эртемниглеринге дыка ажыктыг. Чурттуң мурнакчы ажыл-агыйларының ол номда болгаш «Мал чеминге хереглеэр тараа культуралары» (1980 ч.) деп номда бижиттинген арга-дуржулгазын бистиң республикага база чедиишкиниг ажыглап болур.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели чурттакчы чоннуң картофель болгаш ногааларга херегледин бүрүн хандырарын чедип алырынче улуг кичээнгейни салып, ол талазы-биле тускай доктаалды чоокта чаа хүлээп алган. Ында салдынган сорулгаларны боттандырар талазы-биле үк культураларны тарып өстүрериниң технологиязын эки билип алыры чугула. «Помидорларны плёнкалыг теплицаларга өстүрери» (1980 чыл), «Картофель аарыглары» (1980 ч.) дээш өске-даа номнардан специалистер хөй ажыктыг чүүлдерни билип ап болур.

Малды интенсивтиг семиртири, сүт бүдүреринге цех системазын азы шуушттурулга аргазын ажыглаары маңаа кол черни ээлээр апаар. Кемерово областың ажыл-агыйларында сүт, эът бүдүрерин көвүдедиринге чогумчаа ындыг аргаларны чедиишкинниг ажыглап турарын «Фермадан комплекске чедир» (1980 ч.) деп номда тодаргай тайылбырлап бижээн.

Ынчангаш кодээ ажыл-агыйның специалистерин, мал, чер ажылының ажылдакчыларын, улус ажыл-агыйының бо чугула алырыа бүрүнгаар хөгжүдеринге сонуургалдыг бүгү кижилерни бистиң библиотекавыска кээп, үстүнде айыткан номнарны номчуп ап болур.

Н. ТАМДЫН,

республиканың Пушкин аттыг библиотеказының кодээ ажыл-агый салбырының эргелекчизи.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГАА

„Чазыйның караа чагда...“

(«Аалчылар» болгаш «алыр кижилер» дугайында чугаа)

Тожуга бо чылын хар кылын болган. А хар кылында—тайганың аң-мени чарызааш, оргу черлерже, хары чуга шинаа-ларже сыылыр болгай. Чогумна ындыг чылдарда малчыннарга «аалчылар» үзүлбестей бээр.

Чоокта чаа «Тоора-Хем» совхозтуң Толбулда хойжуларынга «аалчыларның» бирээзи имир дужуп, кежээ апарганда «газиктиг» хап чеде берген. Аалдың ээлери ол ам база-ла хойжу Хайлаң суугга баар ыйнаан деп ылап билгеннер. Чүге дээрге кежээ келген машина ынап-ла ол өгге баар. Газиктиң чолаачызы Саян бажынга кирген дорган-на: «Хап орар бис бе, белен сен ыйнаан?» деп, баш удур дугуршканы илдеп, ажыл-херекчи ёзу-биле айтырган дээр.

«Хап орар бис бе?» дээн кижини билбестер Толбулаа чок деп чугаалап болур. Ол ка-маан чок ону өттүнүп, караңгы дүне машина «караа» чырыын алгаш, элик-хүлбүс, оон кедерезе улуг аңнарны кыра боолап, төтчеглээр болгаш хууда эрге-ажыын хараар кижилер тыптып келген. Ындыг кижилер «алыр кижилерлиг» бооруу база эдептиг. Олары колдуунда-ла үк черни эки билир, шыырак дээн аңчылар болгулаар.

Ол кежээ аңаа келген кижилерниң шуптузунда араалыг хорткан боолар бар болган. Олуу ам кижи хөрлээр-даа арга чок, аалдың улуг-биче кижилери шупту чыгыы көрген-нер. Оларның албан-дужаалын-даа, ат-сывын-даа адаар-гачаар. районда билдингир, таныырывыс кижилер-ле болгай. Херек апарза, адаары берге эвес. Бо удаа олар база-ла эвээш эвес аңны өлүрүп, хөй «олчалыг» чаңганнары чугаажок.

Автомобиль чырыын ажыглаар, «алыр кижилерни» аалдар, аң-меңни хууда ажык харап, кырар таварылгалар Тожунуң өске-даа черлеринде көвүдээн. Толбул биле Тоспулук аразында Шашпай-Шөлүн, ооң чоок-кавызында дилиндек шөлчүгештерни чырып турган, хөй элик өлүрер кижилер демги ол чолаачыдан база дудак чок.

Кыжын хар кылыннаваанда Шашпай-Шөлү ышкаш черлерге элик-хүлбүс, сыын-мыйгак безин хөй чыглы бээр. Ынчан автомобиль фаразының чырыы, боо-моңгуюн дааж ырызым дүне кайы ораичоктан-на илдеп апаар. Ындыг төтчеглекчилер кара сагыжын чеже-даа чажырар, хоралыг изин чеже-даа балаар болза, ак карга ынап-ла билдине бээр. Толбулдун чылгычылары Шашпай-Шөлге мал дилеп чораан, балыглангаш, өлген ийи элик сегинге таваржы берген. Оон ыраак эвесте чиик машина изи чыткан.

Ак сүрген төтчеглекчилерниң машиналарының изи чазыглы оруу дег шөйлү берген болгу дээр. Ол дээрге оларның үк черлерге чаңгыс эвес удаа барып турганының херечизи-дир. Ындыг истерни «Тоора-Хем» совхозтуң Кадыр-Мээстен, Доора-Мээс эдектеринден, Шынаа шөлүнден, «Май 1» совхозтуң—Дорут-Хөл чоогундан, Аргы шөлүнден, Тоора-Хем кодээ Советтиң — Хараган-Шөл девискээринден болгаш өске-даа черлерден көрүп болур.

Район төвүнден машиналыг «аалдаар» келгеннер «алыр кижилерниг» болурун үстүнде чугаалап болгай бис. Оларның хөй кезии орук-чиириктиг, аң-мең элбек черлерни ынаа билир, дуржулгалыг аңчы чораан кижилер боор турар. Үстүнде адааныыс малчын Кол Хайлак Тожуда шыырак аңчыларның бирээзи. Ол-ла Толбулдуң Үстүү-Булуңда инек кадарчызы Кол Нагазы база-ла мурнакчы аңчы болгаш малчын, бедик шаңналдарның безин эдилеп турар. Олар безин «алыр кижилерниң» бирээзин апарганын чон билир.

Кежээ, орай келир «аалчыларның» сөң чок болуру ховар. Орук айтып, чаглыг эът тып бээр эжиниң сеткилин хомудадырга кайыын боор дээш олар арага-дарызын, аъш-чемин туулдур «хүнезинниениң» алган боорлар. Ак сеткилдиг ажыл кылып, албан ужурунда чораан эвес, ындыг «аалчылар» изин балаары-биле «хорлуу ховаган-на, дезин—дээлдиген-не» дээн ышкаш, «алыр кижизин» далдыр сыган каш, алдынга апаргаш, машина иштинден оозун көдүрүп үндүрүп турган болгулаар.

«Газик» болгаш «Уазик»-даа машиналар чүгле совхозтар төптеринден эвес, а Тоора-Хемден кээп турары база билдингир. Ынчаарга ындыг машиналыг албан организацияларны эргек базып санап болур. Амгы, үениң машина-техниказы ажыглаар, лицензия-чөпшээрел чокка аң сүрүп, оларны хууда кончаазы болдурган кижилер районда көвүдеп турары эдептиг. Сөөлгү үеде машина-ла чорук болур черлерниң аңнарының ховартааны — төтчеглекчилерде.

* * *

Төтчеглекчи чорукка удур демисел районда чорувайн турар деп база болбас. Ынчалза-даа районнуң чогуур албан черлери, ылангыя район охотоведи эш Никитин, ооң дузалакчызы эш Ярославцев, Азас-та камгалалдыг черниң охотоведи эш, Окаёмов болгаш өскелер-даа боттарының ажылын чогуур негелдеге чедир турупсаан. Төтчеглекчилер дугайында айтырыгны шиигырарын негеттинип турар.

А. КОЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 9.05—«Аныяктарның чогаадылгазы». 9.45—«Шыдыраа школазы». 10.30—П. Чайковский. Скрипкага концерт. 11.05—Медээлер. 11.10—14.30— Чапсар. 14.30—«СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.30—Буковинаның ырының болгаш танцының Күрүнениң алдарлыг ансамблиниң концерти. 16.10—«Моолдуң араттың революстуг намының 60 чылынга». «Моол. Хангайга ужуражылга». Документалдыг телефильм. 17.00—Баскетболга Европа чемпионаты. ЦСКА—Реал». (Испания). 17.30—«Москва болгаш москвачылар». 18.00—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер 18.25—Чарлалдар

МОСКВАДАН

18.30—СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Щелкунчик» деп балеттен адажио. 19.05—«Найырал». Дамчыдылга. 19.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.50—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Салым-дуу». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—«Кино көрүкчүнүң демдеглели». 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.25—«Ол шагда-ла болган...» С. В. Образцовтуң чугаазы

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—Уруглар чуруп тур.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Отчугаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы».

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.05—Моол Арат Республиканың ырының болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти.

Агаар

Республиканың агаар станциязының медээниң ёзугаар алырга, бөгүн республикага аязыр, чамдык черлерге бышкак хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18 градус соок. Чамдык черлерге сооктуң күжү 5—10 градустан ашпас.

Кызылга аяс хүн болур, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Хүндүс агаар 14—16, а дүне 26—28 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Огарева-6» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Савойну оорлааны» 9.30, 11.20. «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кызыл-кат үнүжү» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10.00, 13.10. «Улуг, биче дайын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ КОНЦЕРТ ЗАЛЫ

Февраль 28-те болгаш март 1-де Украин ССР-ниң алдарлыг артизи Виктор Андросовтуң киржилгези-биле «Багряные бригантины» деп ырыхөгжүмнүг ансамбльдиң концерттери болур. Хөгжүм удурткукчузу— Игорь Кессель.

Февраль 28-те концерт 19 шакта;

март 1-де — 17.00, 20.00 шактарда эгелээр.

Билеттерни филармонияның кассазында садып турар. Коллективтиг чагыгларны 2-16-90 телефонда хүлээп ап турар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫП ТУРАР.

Дээди школаларга өөренириниң хуусаазы дөрт, а ортумак өөредилге черлеринге — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юридиктиг дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школа белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга албан эрттирген, эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыкшылының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин шылгаалдаларын чедиишкинниг дужааган болгаш үстүнде айыткан өөредилге черлеринге дыңнакчылар кылдыр хүлээп алдынганнарны Совет Армияга албан эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, а ол ышкаш Новосибирскиниң, Орелдуң, Воронежтиң, Елабуганың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга үстүнде айыткан негелделерге таарыжыр, шериг албанын эрттирген эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирип турарлар конкурстуг шылгалдалар дужаар: орус дылга болгаш литератураага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга кирерлер), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирерлер ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирери күзээннер 1981 чылдың апрель 30-ге чедир, а ортумак школаларга өөренирин күзээннер май 30-ге чедир медицина комиссиязын эртери-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге келир болгаш дараазында документтерни эккээр:

кадыкшылының дугайында эмчи справказы, ортумак эртемниң дугайында аттестат (боду-биле), шериг биледи азы кирип бижиткен херечилел, бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы (сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден) 3х4 хемчээлдиг, бөрт чокка тырттырган 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ хоорkомунуң, райкомунуң өөредири-биле чоруткан бижик.

Киреринин экзаменнерин дужаары-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинден бижик алган кижилерге Кызыл хоорайдан өөредилге черинин турар черинге чедир баары болгаш дедир келири халас.

Конкурс эрткеннерни дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас аъш-чем-биле, хеп-биле болгаш ниитиниң чурттаалга бажыңы-биле хандырар. Оон аңгыда айда 40 рубль стипендия бээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинче чорудар. № 201 кабинет, телефоннары: 2-10-71, 99-23-98.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдыстерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (11550) | 1981 чылдың февраль 28, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Г. ГУСАК-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Февраль 26-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле ужуражыышкыны болган. Ужуражыышкының үезинде Л. И. Брежнев биле Г. Гусак совет-чехословак кады ажылдажылганың чугула айтырыгларын болгаш делегейниң чамдык айтырыгларын дугайты санал-оналдарын солушкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын, ооң делегейге ужур-дузазын, съездиге Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин Г. Гусак бедик-биле үнелээн. Съездиниң делегаттарының чугааларының ханызын болгаш утказын, партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң аразында үеде СЭКП Төп Комитединиң болгаш ооң Политбюрозунуң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын үнелеп көөрде оларның чаңгыс эптиин ол демдеглээн.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга чехословак ажылчы чоннарның тургузукчу ажыл-чорудулгазын совет коммунистер болгаш бүгү совет улус акы-дуңмалыышкы сонуургал-биле хайгаарап турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн, ЧКП-ның XVI съездизинге белеткелге болгаш ону эрттиреринге Чехословакияның коммунистери чедиишкинниг болзун деп күзелин чугаалаан.

Ужуражыышкынны чүректиң ханызындан болгаш акы-дуңмалыышкы байдалга эрткен.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнап база чугаалашкаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң **доктаадыры болза:**

1. Партия Төп Комитединиң ленинчи угланыышкынын база практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн болгаш долузу-биле чүүлдүг деп көөр.

2. СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин чүүлдүг деп көөр болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан иштики база даштыкы политика талазы-биле чүүлдерни болгаш сорулгаларны боттарының ажылынга удуртулга болдурарын бүгү партия организацияларынга саналдаар.

СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын белеткээр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

ДОКТААЛЫ

СЭКП-ниң Программазын хүлээп алган үеден бээр 20 чылдар эрткенин болгаш ол үениң дургузунда социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң улуг дуржулгазы мөөңнеттингенин база делегей ареназынга чаа өскерлиишкиннерниң болгаш чорудулгаларның болганын барымдаалааш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң **доктаадыры болза:**

Делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар чүүлдерин болгаш партияның база совет улустуң коммунизм дээш демиселиниң эчис болгаш кол сорулгаларын колдуунда шын тодаргайлаан партияның амгы Программазынга эргежок чугула немелделерни болгаш өскертилгелерни киирерин, СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын партияның ээлчеглиг съездизинге чедир белеткээрин СЭКП Төп Комитединге дагзыр.

Совет ниитилелдиң амыдыралынга болгаш делегейниң ниитилел хөгжүлдезинге болган эң чугула өскерилгелер, коммунизм тургузуушкунунуң эң-не кол сорулгалары Программага эртем ёзузу-биле ханы тодараттынган турар ужурлуг.

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ОТЧЁДУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ

ДОКТААЛЫ

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун бадылаар.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының февраль 26-да кежээки хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри эш **А. А. Громыко** даргалаан.

Ол хуралга ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары эш **Т. Н. Хренников**, СЭКП Тюмень обкомунуң бирги секретары эш **Г. П. Богомяков**, Украинаның Компартиязының Донецк обкомунуң бирги секретары эш **Б. В. Качура**, СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары эш **П. С. Федирко**, «Ленинградский металлический завод» бүдүрүлге каттыжыышкынының слесарьлар-чыыкчылар бригадири эш **В. С. Чичеров** СЭКП Татар обкомунуң бирги секретары эш **Р. М. Мусин**, Кострома областың Эфинск ээс чыл школазының башкызы эш **А. А. Смирнова** санал бергеннер.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелиниң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдунуң талазы-биле 40 кижи санал бергенин даргалакчы дыңнаткан.

Санал бериишкиннерин соксадыр деп шиитпирни делегаттар хүлээп алган.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Резолюциязын хүлээп алыр деп санал киирген.

Резолюцияның төлевилелин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорkомунуң бирги секретары эш **В. В. Гришин** номчаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткели база иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары деп эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Резолюциязын делегаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Партияның Төп Комитединиң ленинчи угланыышкынының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизи бүрүн долузу-биле чүүлдүг деп көрген. СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин съезд чүүлдүг деп көрген болгаш иштики база даштыкы политиканың талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде көдүрүлген чүүлдерни болгаш сорулгаларны боттарының ажылынга удуртулга болдурарын бүгү партия организацияларынга саналдаан.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылар ол шиитпирни турup келгеш, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле утkaan. СЭКП-ниң алдары дээш йөрээлдер салыышкыннары залга чаңгыланып турган. Ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке чыылганнар хей-аът кириишкиниң байыр чедирип турган.

СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын белеткээр дугайында съездиниң Доктаалын хүлээп алыр деп саналды даргалакчы киирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш **М. А. Сусловка** ол айтырыг талазы-биле сөс берген. Ооң чугаалааны болза:

— Эштер делегаттар! Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Леонид Ильич Брежнев СЭКП-ниң Программазынга өскерилделер болгаш немелделер киирериниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны тургускан болгай. Леонид Ильичиниң саналын деткиириниң болгаш ол айтырыг дугайты ооң чугаалаан бодалдары-биле чөпшээрежириниң бүгү барымдаалары бисте бар кылдыр бодап-дыр мен.

Залга үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары чаңгыланып үнген.

Эш М. А. Суслов Доктаалдың төлевилелин номчаан.

СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын белеткээр дугайында Доктаалды делегаттар чаңгыс ап-сеткилдиг хүлээп алган.

Даргалакчы эш **А. А. Громыко** СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдунуң талазы-биле доктаалдың төлевилелин номчаан.

Доктаалды делегаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Кежээки хурал ооң-биле доозулган.

* * *

Февральдың 27-де, эртенгиниң 11 шакта, Кремльдиң Съездилер ордузунга СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылын уламчылаан.

Эртенги хуралга делегаттар съездиниң хүн чурумунуң үшкү айтырыынче кирген. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов кылган.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

СЪЕЗДИГЕ ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың ажыл-ишчилериниң ортузунга калбарган социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көргеш, СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу ол талазы-биле доктаал хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга республиканың ажыл-ишчилери улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы сагдурлуушкунуң байдалынга кириишкен. 24 бүдүрүлгениң, 280 бригаданың, цехтерниң, участоктарның, фермаларның коллективтери, бүдүрүлгениң 2,5 муң мурнакчылары 1981 чылдың баштайгы ийи айының болгаш бирги кварталының планныг даалгаларын партияның съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур күүседирин хүлээнген.

Съезд мурнунда социалистиг чарышты калбартыр дээн мурнакчыларның эгелээшкинин деткээн бүдүрүлгелер, организациялар, албан черлери болгаш совхозтар, а ол ышкаш үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң, харылзааның, садыгның, чоннуң амыдырал ханлырылга болгаш коммунал ажыл-агыйының ажылдакчыларының саны өскенин СЭКП обкомунуң бюрозу сеткил ханымышкын-биле демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен дугайында 62 бүдүрүлге, 406 цехтер, участоктар, фермалар болгаш бригадалар коллективтери, бүдүрүлгениң 7124 мурнакчылары рапорттааннар.

Ийи айларның планындан ажыр республика үлетпүр продукциязын 250 муң рубльге, электри энергиязын бир миллион киловатт-шакты, сорттуг даг-дүгүн 100 тоннаны, далганны 200 тоннаны, даараныр кылыгларын 29 муң рубльге бүдүрүп үндүрген.

Күрүнеге эът садарының квартал планы 105,8 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, сүт садары 14 хуу, чуурга — 13,9 хуу өскен, ол дээрге алдынган социалистиг хүлээлгеден элээн бедик болган.

Тудугжулар 10 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер деп хүлээнгеш, 11,8 муң дөрбелчин метр кылдыр күүсеткен. Ниити ажыглалдың транспортунуң ажылдакчылары улус ажыл-агыйының чүъгүн пландан 6 муң тоннаны ажыр сөөрткен. Садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлери социалистиг хүлээлгезин 114,9 хуу, коммунал ажыл-агый черлери — ийи катап ажыр күүсеткен.

Съезд мурнунда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле элээн бедик көргүзүглерни Тываның электри четкилериниң, «Тыва коммунэнергонуң», Кызылдың эът-чем барааннар садыының, № 48 тудуг эргелелиниң, «Хемчиктиң», «Торгалыгның», «Кызыл туктуң», «Чаа оруктуң» совхозтарының болгаш өске-даа черлерниң коллективтери чедип алган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин бүдүрүлгениң хөй-хөй мурнакчылары дыка ажыр күүсеткен.

Съезд мурнунда белеткел үезинде ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам быжыглаарын, мурнакчы коллективтерниң, бригадаларның, цехтерниң, фермаларның болгаш бүдүрүлге мурнакчыларының база чаартыкчыларының дуржулгазын өөренири болгаш шиңгээдип алырын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, 1981 чылдың пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП-ниң Кызыл хоорkомунга, райкомнарга, парткомнарга, хоорайкүүскомнарга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга ол доктаалда даалган.

Пландар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседир, ажылдың ажыктыг болгаш шынарын бедидер талазы-биле мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алган күш-ажылчы коллективтерниң, мурнакчыларның болгаш бүдүрүлгениң чаартыкчыларының дуржулгазын пропагандалаарынче болгаш нептередиринче кичээнгейни угландырбышаан, ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын бүгү тала-биле чырыдарын солуннар редакцияларынга, Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединге даалган.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. ТИХОНОВТУҢ 1981 чылдың февраль 27-де илеткели

Эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң ажылы чогаадыкчы, ажыл-ишчи болгаш сырый каттышкан чоруктуң байдалында болуп эртип турар-дыр. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң кылганы Төп Комитеттиң Отчёт илеткелин съездиниң делегаттары, бистиң партиявыс, бүгү совет улус кайгамчык улуг төөгүлүг ужур-дузалыг документ кылдыр хүлээп алган.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн болгаш ооң айыыл чок чоруун быжыглаар, совет кижилерниң амыдыралын экижидер, тайбыңны камгалаар болгаш быжыктырар талазы-биле Төп Комитеттиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын, партияның болгаш чоннуң кайгамчык улуг ажылын Леонид Ильич эң-не ханызы-биле тодаргайлап көргүскен.

Отчёт илеткел марксисчи-ленинчи өөредигиниң хөгжүдеринге болгаш байлакшыдарынга, сайзыраңгай социализмниң үезинде партияның ниитгине угланыышкынын эртем ёзузу-биле үндезилээринге чогаадыкчы шылгараңгай салыышкын болуп турар. Ленинниң тургусканы коммунистер партиязының бодун бараан болдурганы эчис сорулгаларының өндүр-чаагайын болгаш идеалдарының бүдүнүн Отчёт илеткел тодаргай көргүзүп турар.

Бистиң партиявыстың мерген угааныы болгаш чурттуң салым-чолу дээш ооң бедик харыысалгазы, коммунистерниң 17 миллион ажыг армиязының, бүгү совет кижилерниң бир эп-сеткилдиг тура-соруу илеткелде онзалап көргүстүнген-дир. Ажылдаарынга удуртулга кылдыр съездиниң бир эп-сеткилдиг чүүлдүг дей көргени Отчёт илеткел чаа сорулгаларны шиитпирлээринче партияны болгаш чонну эвилелдеп, коммунистиг тургузуушкунуң сорук кииргенчи перспективазын ажыдып турар.

Бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны үе-биле хынаттынган болгаш амыдырал-биле бадыткаттынган. Ол угланыышкын болза кара чаңгыс шын, ленинчи угланыышкын-дыр деп бүрүн бадыткап чугаалап болур бис, эштер!

Ону ажылдап кылыр болгаш боттандырар талазы-биле шылгараңгай роль Леонид Ильич Брежневке хамааржыр. Партия болгаш чон Леонид Ильичиниң бистиң күчүлүг Төрээн чуртувусту бурунгаар коммунизмче бүзүрелдиг аппар чоруур шылгараан угааныг болгаш шылгаттынган удуртукчу кылдыр көрүп турар!

Бистиң сорулгаларывыс чаа беш чыл келген тудум-на улам улуг масштабтыг боор, нарыыдап бар чыдар. Ол дугайын XXVI съездиге чугаалажып көөрү-биле Төп Комитеттиң киирген 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилели тодаргай херечилеп турар.

Ону СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң, ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге үндезилеп белеткээн.

Кол угланыышкыннарда ССРЭ-ге коммунистиг тургузуушкунуң практиказын түңнеп көрген, өске социалистиг чурттарның дуржулгазын барымдаалаан, онгу беш чылдың түңнелдерин кылган, чаа беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң сорулгаларын тодаргайлаан, оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерниң системазын ажылдап кылган.

Совет кижиниң чаагай чоруунуң дугайында, социалистиг Ада-чуртту улам ыңай чечектелдирер болгаш ооң күчүзүн быжыглаар дугайында сагыш салыышкын төлевилелде сиңникген. Ол-ла херекче материалдыг бүдүрүлгениң хөгжүлдезин болгаш ооң ажыктыының өзүлдезин, эртем болгаш техниканың депшилгезин, даштыкы экономиктиг харылзааларның ханылаашкынын, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының сайзыраңгайжыышкынын угланган.

Төлевилелди парлалгага, күш-ажылчы коллективтерге, партия хуралдарынга болгаш конференцияларынга, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының съездилеринге сонуургал-биле болгаш ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалажып көргени социалистиг демократияның амыдыралчы күжүнүң, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвиниң тодаргай илерээшкини болган.

Бүгү чоннуң чугаалажыышкынының үезинде ол чугула документиниң байыдып турар үнелиг саналдар, немелделер, чазалгалар кирген.

Кол угланыышкыннарның төлевилелин даштыкы чурттарга база бедик-биле үнелээн. Төлевилелди өңнүктеривис боттуг социализмниң идеяларының тиилелгезиниң болгаш практиказының бүзүрелдиг база бир чаа херечизи деп көрүп турарлар. Олар бистер-биле кады бистиң күш-ажылчы тиилелгелеривистиң өөрүшкүзүн үлежип, чаа-чаа чедиишкиннерни совет кижилерге сагыш-сеткилиниң ханызындан күзеп турарлар.

Барыын чүкте политиктиг болгаш хөреңгитен бөлүктерниң байдалды боттуу-биле бодап билир хөй санныг төлээлекчилери бистиң планнарывыстың тайбың угланыышкынын, делегейге быжыг тайбынче партияның болгаш совет улустуң чайгылыш чок чүткүлдүүн демдеглеп турарында тодаргай утка бар.

Ынчаарга ажыл-агыйның социалистиг системазынче дайзыннарының халдаашкыннарын, совет экономиканың кандыг бир «кризизиниң» дугайында нүгүлдээшкинниг чулчуруушкуннарын амыдырал боду буруу шаап турар.

Социал чидиг чөрүлдээлерлиг, ажыл чок чорук күштелген, инфляциялыг, кризистерлиг болгаш кудулаашкыннарлыг, боо-чепсекти улам-на эндере бүдүрүп турар капитализмге удурланыштыр ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвин, күш-ажылчы кижилер дугайында сагыш салыышкыны, ажыл-агыйны башкарарының социалистиг системазының, планныг экономиканың артык күштүүн, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң болдурбазының политиказын социализм угландырып турар.

Социалистиг болгаш капиталистиг — ийи делегейниң удурланыышкак бо туружунда, социализмниң талазында улус ажыл-агыйның турум өзүлдези, чоннуң чаагай чоруунуң болгаш культуразының соксаал чок көдүрлүүшкүнү, марксисчи-ленинчи идеяларның шыны, социал чөптүг чорук, дээди гуманизм, ёзулуг демократизм, бистиң амыдыралывыстың бүгү чүвени кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш деп девизтиг социалистиг овур-хевири боор турар. Келир үе — социализмниң болур!

Лениннин партиязының херээ, коммунизмниң херээ бисте бүгү чоннуң херээ болганынга чоргаарланып турар бис. Бистиң күжүвүстүң болгаш тиилеттирбес чоруувустуң үнер дөзү мында! Ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет улус коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле бүзүрелдиг бурунгаар бар чоруур!

Онгу беш чылда кылдынган чүүлдерни партия ханызы-биле үнелевишаан, бергелерни болгаш четпестерни база көрүп билип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, улус ажыл-агыйының чамдык адырларын дүрген хөгжүдериниң сорулгазын шиитпирлээри, капитал салыышкыннарының үүрмектелирин ажып эртери көрдүнгени ышкаш чедип алдынмааның хамыктың мурнунда чугаалаар херек. Курлавырлар чамдыкта ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле ажыглаттынган. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге, съездиниң делегаттарының саналдарынга бо дугайын эң-не чидиг-биле чугаалаан.

Улус ажыл-агыйында бергелерниң болгаш четпестерниң кызыы черлерниң кол чылдагаавы чүдел дизе, ажыл-херектиң шынар талазын эвес, а ооң сан талазын бирги черге кылдыр көрүп турган үениң тевиниң, чаңчылының болгаш эргижирээн бодалдарының күжүн ам-даа бүрүн чайлатпаанында дээрзин ТК-ның Отчёт илеткелинде айытқан болгай.

Ам партийжи негелделерниң утказы чүдел дээрге, ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг чоруктарын, канчаар-даа аажок улуг экономиктиг аргаларны болгаш курлавырларны бүрүнү-биле ажыглааш, интенсификацияның, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериниң оруунче шилчилгени боттандырары болур. Ол чорук, экономиктиг тургузуушкунга чедип алдынган чедиишкиннерге даянгаш, бергелерни ажып эртер, он бирги беш чылда болгаш ооң дараазында чылдарда улус ажыл-агыйының улам ыңай өзүлдезин хандырар, съездиниң тодарадыры сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр арганы берип турар.

I. Онгу беш чылда экономиканың хөгжээни болгаш чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдези

Эштер!

Онгу беш чыл планының чылдарында чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң угланыышкыны СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң ажылдап кылган угланыышкынынга бүрүнү-биле дүүшкен. Ол угланыышкынны практиктиг боттандырган түңнелинде совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү адырлары болгаш талалары шапкыны-биле хөгжээн.

Чоннуң чаагай чоруу бедээн, чурттуң бүдүрүлге болгаш социал-политиктиг күчү-шыдалы улгаткан. Чоннуң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыккан, ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның эвилелдиң, бүгү национальностарның болгаш биче улустарның бузулбас найыралы улам-на шыдал кирген, социалистиг демократия ханылап калбарган.

Сайзыраңгай социализм ниитилелиниң улуг чаалап алыышкыннарын ССРЭ-ниң чаа Конституциязында быжыглаан.

Акы-дунма социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга калбарган болгаш байлакшаан.

Совет күрүнениң делегейге авторитеди дыка бедээн, делегей хөгжүлдезинге ооң салдары улуг.

Сагыш-сеткилдиң улуг ханыышкыны-биле мынча деп чугаалап болур: онгу беш чыл — ол дээрге, бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң улуг чедиишкиннериниң беш чылы-дыр! Коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле чаа базым кылдынган! Аңаа дүрүм ёзугаар чоргаарланыр бис, эштер!

Чурттуң хөгжүлдезин көргүскен тодаргай көргүзүглерниң дугайын чугаалап эгелээрде, экономиканың масштабы эрткен беш чылда дыка өскенин, бүдүрүлгениң эң бедик немей өзүлдезин чедип алдынганын хамыктың мурнунда демдеглээри чугула. Тоску беш чылдаазы-биле деңнээрге национал орулга 409 миллиард рубльге өскен, үлетпүр продукциязы — 717 миллиард рубльге көвүдээн.

Химия болгаш нефть химиязының үлетпүрү, электроника, автоматизацияның болгаш башкарылга системаларының чепсек-херекселдериниң бүдүрүлгези, приборлар тудуушкуну, автомобиль тудуушкуну мурнаткан темп-биле сайзыраан. Амгы үениң дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрери көвүдээн.

588 миллиард рубль түңнүг кол фондуларны ажыглалга киирген. 1200 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин туткан.

Одалга-энергетиктиг комплекс улам ыңай сайзыраан. Экиниг-эт баазалыг база амгы үениң машина тудуушкунунуң болгаш атомнуг энергетиканы хөгжүдеринге улуг базымны кылган бис. ССРЭ-ниң чаңгыс аай энергетика системазын тургузарын үргүлчүлээн, ол система ам 220 миллион ажыг чурттакчылыг девискээрни хандырып турар. Чурттуң газ-биле хандырылгазының чаңгыс аай системазы тургустунган — газ дамчыдар хоолайларның узуну соолгу ийи беш чылдарда 64 муң километрге азы 2 катап өскен.

Сибирьниң берге байдалдарынга күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылган — чурттуң одалга-энергетиктиг улуг баазазын тургускан болгаш шиңгээткен эрес-соруктуг кижилерниң дугайында Леонид Ильич XXV съездиниң индириинден улуг мактал-биле чугаалаан болгай. Партияның ол бедик үнелээшкининге сорук кирген сибирьжилер XXV болгаш XXVI съездилерниң аразында үеде нефть тывыжын (газ конденсады-биле кады) ийиден ажыг катап, газ тывыжын 4,3 катап көвүдеткен. Ол дээрге, Төрээн чурттуң алдары дээш база бир маадырлыг чорук-тур, XXVI съездиге төлептиг белек-тир!

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни онгу беш чылда боттандырган. Ол адырны хөгжүдеринге 170 миллиард ажыг рубльди киирген. Кодээ ажыл-агый машиналарынга болгаш минералдыг чемишчиделгелерге кодээниң хереглелдерин бистиң үлетпүрүвүс улам долу хандырып турар апарган. Кодээ тудуг, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы, мал ажылынга болгаш мал чемнерин бүдүреринге хереглээр машина тудуушкуну, микробиология үлетпүрү ышкаш, ындыг специализастаттынган адырлар улам ыңай сайзыраан.

Кодээ ажыл-агыйның материалдыг баазазын быжыглааны, социал-экономиктиг чугула хемчеглерни боттандырганы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыңай өзүлдезинге эки үндезинни тургузуп турар.

Беш чылдың үш чылдарының дургузунда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, кодээ ажыл-агыйның продукциязы чылда ортумаа-биле 9 хуу көвүдээн. Тарааның чыылдазы чылда ортумаа-биле бир-ле дугаарында 205 миллион тонна четкен болгаш тоску беш чылдаазы-биле деңнээрге, 23 миллион тоннага көвүдээн. Хөвенни чылда ортумаа-биле бүдүргени 1 миллион тоннага улгаткан. 1980 чылда барык 10 миллион тонна хөвенни ажаап алган. Кодээ ажыл-агый продукциязының өске-даа хевирлерин бүдүрери база көвүдээн.

Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринче угланыышкынны партия чайгылыш чокка боттандырып келген. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр боттуг орулгалары өскен. Онгу беш чылдың төнчүзүнде өг-бүлениң бир кежигүнүнге онааштыр айда орулгалар 100 рубль ажыг болган, ынчаарга 1970 чылда ындыг орулга чоннуң чүгле 18 хуузунга бар турган.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири барык 16 хуу, ниитилештирген ажыл-агыйдан колхозчуларның орулгалары — 26 хуу өскен. Кара болгаш өңнүг металлургия, хөмүр-даш болгаш пөс-таавы үлетпүрү, тудуг, кодээ ажыл-агый, демир-орук транспорту ышкаш ындыг чугула адырларда ажылдакчыларның чамдык бөлүктериниң күш-ажылының төлевирин бедиткен. Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгениң эвес адырларының ажылдакчыларының ажыл төлевириниң хемчээлдерин болгаш шалыңын бедидерин боттандырган.

Чуртталга тудуун улуг хемчээлдиг кылдыр чоруткан. Онгу беш чылда 50 миллион ажыг кижи боттарының чуртталга байдалдарын экижиткен.

Хереглелдиң ниитилел фондуларының күсели-биле өөредилгеге, кадык камгалалынга, күш-ажылдың хоочуннарының материалдыг хандырылгазынга болгаш өске-даа социал хемчеглерге хөреңгилерни улам-на хөй-биле чарыгдап турар апарган. Колхозчуларның, улус ажыл-агыйының элээн каш адырларының ажылдакчыларының, инвалидтерниң пенсия хандырылгазы экижээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге немелде элээн хөй чиигелделерни доктааткан. Күш-ажылдың болгаш дайынчы маадырлыг чоруктуң кижилери бисте хүндүлелге болгаш бүгү-ниитиниң хүндүткелинге, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынынга бүргеткен дээрзин бо бүгү бадыткап турар-дыр!

Бистиң бүгү чедиишкиннеривис — хүн бүрүнүң ажыл-ижинге ёзулуг-ла төөгүлүг ажыл-херектерни бүдүрүп, депшилгениң чаа чадаларынче чуртту көдүрүп турар чоннуң кайгамчык улуг күш-ажылының, акы-дунма бүгү республикаларның ажылчы чоннарының маадырлыг күжениишкиннериниң үре-түңнели-дир!

Бистер, коммунистер, бистиң маадырлыг ажылчын ангывыска, алдарлыг колхозчу тараачыннарывыска, талантылыг улусту интеллигенциявыска улуу-биле өөрүп, чоргаарланып турар бис!

II. Он бирги беш чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол сорулгалары

Эштер!

Сезен чылдарже кирип тура, чурттуң улам ыңай экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эртемге үндезилеттинген программазын партия иштип үндүрүп турар. Ол программаны СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинде бүгү талалыг теоретиктиг болгаш политиктиг үндезилээшкинин алган болгаш 1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелинде тодаргайы-биле көргүстүнген.

Чаа беш чылда сорулгаларны он чылдың перспективазы-биле дүүштүр тодараткан, ол чорук экономиктиг политиканы боттандырарда салгалдыг болуруң, эң чоокку болгаш элээн ыраккы сорулгаларны шын төлевилээрин, экономиканың кол-кол айтырыгларын шиитпирлээриниң оруктарын база методтарын тодарадырын хандырар арганы берип турар. Ол — бистиң планнаашкынывысты улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга чугула базым.

Улус ажыл-агыйын доктаамал, шапкын хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге болгаш экономиканы хөгжүдениң интенсивтиг оруунче шилчидеринге, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн улам чөптүг ажыглаарынга, курлавырларның бүгү хевирлерин болдунары-биле камнаарынга база ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай чоруунуң улам ыңайгы өзүлдезин хандырарын партия он бирги беш чылдың кол сорулгазы кылдыр салып турар.

Он бирги беш чылда улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының хөгжүлдезин дараазында саннар көргүзүп турар:

	1976—1980 чылдарда немелде өзүлде (хуу-биле)	1981—1985 чылдарда кол угланыышкыннарның төлевилелинде немелде өзүлде (хуу-биле)
Үлетпүр продукциязы	24	26—28
Ооң иштинде:		
«А» бөлүк	26	26—28
«Б» бөлүк	21	27—29
Кодээ ажыл-агый продукциязы (чылда ортумак бүдүрүүшкүн)*	9	12—14
Демир-орук транспортунуң чүък эргилдези	6	14—15
Капитал салыышкыннары*	29	12—15
Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы	24	22—25

*) ооң мурнунда беш чылга удур немелде өзүлдези.

Бо саннарны үнелеп көрбүшаан, чаа беш чылда экономиктиг хөгжүлдениң доктаамал, чаңгыс аай темпиниң төлевилеттингенин сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп болур. Ол чорук хереглелге болгаш чыылдага ажыглап турар национал орулганың немелде өзүлдезин 18—20 хуу көвүдедирин хандырар.

Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин көдүрериниң программазы

Коммунистиг партияның политиказының болгаш бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазының дээди эчис сорулгазы кезээде-ле чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны болуп келген, болуп турар болгаш ындыг болуп артар-даа.

Чоннуң чаагай амыдыралын хажык чок бедидер, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга, совет кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылынга, кадыкшылын быжыглаарынга болгаш дыштанылгазын экижидеринге, өөредилгениң, эртемниң болгаш культураның — бистиң амыдыралывыстың социалистиг овур-хевири болуп турар бүгү чүүлдерниң хөгжүлдезинге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчеглерниң калбак системазын боттандырарын партия он бирги беш чылда төлевилеп турар.

Национал орулгага хереглел фондузунуң үлүг-хуузун бедидерин төлевилээн. Чурттакчы чоннуң кижи санынга онааштыр херек кырында боттуг орулгалар 16—18 хуу улгадыр.

Янзы-бүрү хевирлиг барааннарга болгаш ачы-дузаларга чоннуң төлеп шыдаар аргалыг негелделерин улам долузу-биле хандырары ажылчы чоннуң амыдырал деңнелин бедидеринче угланган хемчеглерниң аразында онза ужур-дузалыг болуп турар. Күрүне болгаш кооператив садыының бараан саарылгазы 22—25 хуу улгадыр.

Аъш-чем программазын болгаш улустуң хереглел барааннарын бүдүрериниң хөгжүдериниң программазын ажылдап кылып турар болгаш боттандырар. Ол чорук чурттакчы чонну эът, сүт, кат-чимис болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырарын экижидериниң аргазын бээр. Хөвең-саазын, дүк, торгу болгаш хендирден кылган пөс-таавының янзы-бүрү хевирлерин, олардан даараан кылыгларны, иштики болгаш даштыкы хеп трикотажын, уруглар ассортиментизиниң бараанын, культура-амыдырал база ажыл-агый хереглелиниң бараанын садары көвүдээр. Улустуң хереглел бараанының ассортиментизин калбартыры база чаартыры, оларның шынарын бедидери, чаа, каас, а ол ышкаш өртээ чиик эки бараанны садарын көвүдедири көрдүнген. Оон-биле чергелештир кол-кол аъш-чем болгаш аъш-чем эвес бараанны үүрмектеп садарының күрүне өртектериниң турум болуруң хандырарынче шугумну хажык чок чорударын көрүп турар. Садыгның, ниитиниң чемнеилгезиниң болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң, ачы-дуза чедирериниң бүгү адырының ажылын калбартырының болгаш сайзыраңгайжыдарының талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр апаар.

Чоннуң акша орулгаларының өзүлдези база үргүлчүлээр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 13—16 хуу улгадыр. Моон-биле кады күш-ажыл төлевириниң хемчээлдериниң коллектив болгаш ажылчы бүрүзүнүң ажылының алыс түңнелдеринден хамааржырын күштелдирерин хандырган турар ужурлуг. Байдалдың тургустунганының болгаш курлавырлар чыгдынганының хире-чергези-биле айда эң эвээш ажыл төлевирин 80 рубль чедир бедидери, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның бирги ээлчегде бүдүрүлге адырларында турарларының ставкаларын болгаш шалыннарын чоорту улгаттырары көрдүнген.

Өске-даа дыка хөй хемчеглерни боттандырарын: Уралдың болгаш Казахстанның районнарынга ажыл төлевиринге район коэффициентилерин албайн турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ындыг коэффициентиниң тургузарын, ол ышкаш Ыраккы Чөөн-чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң мурнуу районнарынга үзүк чок ажылдааны дээш ажыл төлевиринге немелделерин киирерин, чамдык адырларга дүнекн үеде ажылдааны дээш төлеп турар немелде төлевирлерниң деңнелин бедидерин төлчүттүнген чурум-биле төлевилеп турар.

Ажыл төлевирин бедидериниң талазы-биле чаа хемчеглерни боттандырарынга 1985 чылга санаарга, чижек-биле 10 млрд. рубльди тускайлап бээрин төлевилээн.

Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 20—22 хуу өзер. Хууда дузалал ажыл-агыйындан алыр орулгаларны барымдаалаарга, колхозчуларның орулгалары ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның орулгаларынга шуут чоокшулап келир.

Совет өг-бүле бүрүзүнге практиктиг улуг ужур-дузалыг хөй-хөй хемчеглерни бистиң күрүневис хереглелдиң ниитилел фондуларын дамчыштыр боттандырып турары билдингир болгай. 1985 чылда ук фондулар 138 млрд. рубль чедер, ол болза ортумаа-биле дөрт кижилиг өг-бүлеге барык 2000 рубль болуп турар.

Ие-херээженнерниң болгаш өзүп орар салгакчыларның амыдыралының байдалын экижидериниң, ол сорулга-биле уругларлыг өг-бүлелерге база чаа өгленгеннерге күрүне дузаламчызын улгаттырарының талазы-биле хемчеглерниң чаа системазын партияның Төп Комитеди болгаш чазак ажылдап кылган болгаш он бирги беш чылда база ооң дараазында чылдарда боттандырары чугула деп санап турар. Ол хемчеглерни уруугларлыг өг-бүлелерниң орулгаларын бедидеринче, оларның ылангыя аныяк өг-бүлелерниң чуртталга-амыдырал байдалдарын экижидеринче, школа назыны четпээн уругларның албан черлериниң ачы-дузазын өг-бүле бүрүзү ажыглап шыдаар болзун дээш, ол албан черлериниң четкилерин улам ыңай калбартырынче, ие-херээженнерниң хостуг үезин көвүдедиринче, уругларны кижизидеринге эки байдалдарны тургузарынче угландырар.

Бирги үе-чадада — бо беш чылда ажы-төлдүг өг-бүлелерге күрүнениң дузаламчызын күштелдирер талазы-биле чурттуң районнарының аайы-биле чоорту боттандырар хемчеглерни алырынга тос миллиард ажыг рубльди тускайлап бээри көрдүнүп турар. Ол хөреңгилерниң күсели-биле уругну бир хар четкижеге ажаап азыраар кылдыр ие-херээженнерге чамдызын төлээр шөлээ бээрин 1981—1983 чылдарда киирерин төлевилеп турар. Ооң соонда ол шөлээни уругнуң бүдүн чартык харлаарынга чедир узаткан турар.

Уруг төрүттүнген таварылгада күрүнениң хары угда бээр пособиезиниң хемчээлин баштайгы уруу төрүттүнгенде 50 рубль, ийиги болгаш үшкү уруу төрүттүнгенде 100—100 рубль болдурарын, а ол ышкаш 12 хар чедир назылыг ийи болгаш ооң хөй уругларлыг ажылдакчы херээженнерге чыл санының шөлээзинге 3 хүннү немеп бээрин баш удур көрүп турар. Бот иелерниң уруунга ай санында берип турар пособиелериниң хемчээлдерин 1981 чылда бедидерин төлевилеп турар.

Ажы-төл дугайында, ие-херээженнер дугайында сагыш салыышкын бистиң чуртувуста шынап-ла күрүнениң чугула херээ болуп турар. «Бүгү-ле эки чүвени — уругларга» деп ленинчи чагыгны бистиң партиявыс болгаш күрүневис хажык чок боттандырып турар дээрзин партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаа доктааалы база катап бүзүрелдиг-биле бадыткап турар.

Чаа беш чылда төлептиг дыштанылгаже үнүп турар күш-ажылдың хоочуннарының амыдыралының байдалдары экижиир, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның база колхозчуларның назы-хар болгаш инвалид талазы-биле пенсияларының, азырадыкчызын чидирген таварылгада алыр пенсияларның, а ол ышкаш мурнунда тывыскылаан чамдык пенсияларның эң кудуку хемчээлдери бедиир. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң материал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле чаа хемчеглер көрдүнген.

Күрүне беш чыл дургузунда чоннуң социал хандырылгазын экижидеринге барык-ла 6 млрд. рубльди немей тускайлап бээр.

Санаашкыннарның көргүзүүн турарындан алырга, уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирериниң база пенсияларны бедидериниң ачызы-биле барык 50 млн. совет хамаатыларының орулгалары өзер.

Бистиң ниитилеливистиң характерлиг онза чүүлү — кижилерниң кадыының дугайында сагыш салыышкыны. Он бирги беш чылда чаа поликлиникалар болгаш эмнелгелер ажыглалга кирер, кадык камгалал албан черлериниң медицина техниказы-биле, херекселдер болгаш дериишкиннер-биле хандыртынылгазы экижиир. Аарыгларны баш удур чайладырынга, чонну, хамыктың мурнунда уругларны диспансерге эмнээринге улуг кичээнгейни салган турар.

Медицина хандырылгазының шынарын бедидери бөгүн бирги чергениң айтырыы болуп турар, а ол чорук эртем-техниктиг чедиишкиннерни, аарыгны тодарадырының болгаш эмнээриниң амгы үелеги методтарын, үре-түңнелдиг эм чүүлдерни медицина практиказынга ажыглаары-биле тодараттынар. Ынчаарга эдактың соолүнде медицина хандырылгазының деңнели эмчиниң, медицина сестразының, санитарканың профессионал билиглериниң, дуржулгазындан, дуза дилеп келген кижи бүрүзүнге кичээнгейлиинден болгаш сагыш човангырындан кедергей улуг чергези-биле хамааржыр болбайн аан. Мергежилди бедидеринге болгаш эмчиниң буянныг мергежилиниң чарылбас кезээ болур бедик моральдыг шынарларны кижизидеринге кадык камгалал органнары, медицина албан черлериниң коллективтери кошкаш дивес кичээнгей салыры эргежок чугула.

Ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаары, туризм, экскурсия хандырылгазы улам ыңай хөгжүүр болгаш сайзыраңгайжыыр. Ада-иелерниң уруглары-биле кады дыштанырының болгаш эмнениириниң аргалары калбарар.

Күш-культура болгаш спорт совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралынга улам-на калбаа-биле кирер. Бар турар спорт баазаларын болгаш дериишкиннерни оларның кайы

(Уланчызы 3-кү арында).

Н. А. ТИХОНОВТУҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 2-ги арында).

ведомствога хамааржып турарын барымдаалавайн, болдунар-ла экизи-биле ажыглаар херек. Ынчаарга улус депутаттарының Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар, ажыл-агый органнары, профэвилелдери, комсомол, спорт организацияларының ол дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Мурнундагы чылдардаазы ышкаш, он бирги беш чылда чуртталга тудуушкунун калбак хемчээлдер-биле чорудар апаар. Беш чыл дургузунда 530—540 млн. дөрбелчин метр чуртталга черлерин тударын төлевилеп турар. Чуртталга бажыңнарының тудуушкунун чаа шиңгээдип ап турар районнарга болгаш кедээ черлерге бирги ээлчегде боттандырары эргежок чугула. Планировказын база каасталгазын экижиткен квартиралардыг чуртталга бажыңнарын чаңгыс аай төлевилелдер-биле тударынче шилчилгенин доозары көрдүнген. Күрүнениң чаа чуртталга шөлүн хуваарын он бирги беш чылда өг-бүлеге черле аңгы квартира бээр принципти ёзугаар боттандырар апаар.

Өөредилгени хөгжүдери, совет кижилериниң угаан-бодаламыдыралын байлакшыдарынга социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн бедидер талазы-биле хемчеглерниң системазын төлевилел көрүп турар.

Кадрларны белеткээриниң шынарын бедидер, эртем болгаш техниканың чаа угланыышкыннарының талазы-биле специалистерни өөредип үндүрериниң көвүдедири улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Өөредилге чорудулгазын үргүлчү-ле сайзыраңгайжыдары, өзүп олурар салгакчыларны ниитилелдиң мурнунга хүлээлгезин медерээн билиринге, коммунистиг мировоззрениеге идепкейлиг кижизидери — дээди болгаш ортумак школаның, профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң сорулгазы болур.

Телевидениениң болгаш радионуң, парлалга херээн хөгжүдер, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер база-ла угаан-бодал негелделерин улам долдур болгаш бүгү талалыг хандырарынга идиг кылыр ужурлуг.

Келир чылдарда социал хөгжүлдениң программазының дугайында чугаалап турган, күш-ажыл кылыр байдалды экижидери, холбиле кылыр, куду мергежилдиг болгаш аар күш-ажылды бүгү хемчег-биле кызырары, оон байдалдарын чиңгедири онза ужур-дузалыг деп ында айыткан. Көдүрер-транспорт, чүдүрүп-дүжүрер болгаш склад ажылдарын механизастаарының дециелин бедидер чорук 1985 чылда ол ажылдарга 1,5—2 млн. кижи күжүн камнап алыр арганы бээр.

Күш-ажыл—кижиниң амыдырал-чуртталгазының кол чүүлү-дүр, ынчангаш оон утка-шынар хевирлерин доктаамал байлакшыдары, чогаадыкчы байдалын күштелдирери чугула.

Леонид Ильич Брежневтиң онзалап демдеглээни-биле алырга, кижиниң, оон негелделериниң болгаш хереглелдериниң дугайында боттуг сагыш салыышкыны дээрге, бистиң экономиктиг политикавыстың эгези болгаш алыс түңнели ол. Ленинчи партияның бүгү ажыл-чорудулгазының ханы утказы болза, оон күш-ажылчы улустуң эң дээре амыдырал-чуртталгазының болгаш аксының-кежиктиниң эрге-ажыктары дээш кажан кезээде демисежип, ажылдап келгени болур. Моон соңгаар-даа ындыг болур дээрзин совет кижилер эки билир!

Бүдүрүлгениң ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидери — ажыл-агыйжы политиктиг чугула сорулга

Эштер!

Улустуң чаагай чоруун бедидериниң улуг болгаш хөй талалыг программазын чүгле материалдыг бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге, оон ажыктыг чоруунуң өзүлдезинге үндезилээш, амыдыралга боттандырып шыдаар бис.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бүгү хемчег-биле бедидери —амгы үениң экономиктиг хөгжүлдезиниң принципиалдыг үндезини, коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазының ажыл-агыйжы политиктиг эң чугула сорулгазы боор турар.

Бистиң улус ажыл-агыйывысты интенсивтиг хөгжүлдениң оруунче киирери-биле боттандырып чорудуп турар шилчидилгени чурттуң овур-хевирин үндезини-биле өскерткен социалистиг индустриализация ышкаш ындыг эң-не ханы чаартылга-биле кады чаңгыс одуругга дециней салып болур.

Экономиканы интенсификастаарының сорулгаларын шиитпирлээринге, эң эвээш чарыгдалдар болгаш курлавырлар-биле бүдүрүлгениң улам бедик түңнелдерлиг болуруң хандырарынга бүгү-ле чүүлдер — эртем-техниктиг депшилгени шапкынчылары, ниитилел бүдүрүлгезиниң структуразын сайзыраңгайжылары, планнаашкынны, эргелеп-башкарылганы экижидери, ажыл-агыйны чорударының дециелин бедидери чагырткан турар ужурлуг деп, Леонид Ильич Брежнев айыткан. Партия Төп Комитединиң айтырыгны ынчаар тургусканы бистиң съездивис чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп көрген. Ону бүгү партия, бүгү совет улус деткип турар.

Бистер сезен чылдарда экономиканың интенсификациязының оруунче шилчиирин доозар, социалистиг бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам бедидериниң чаа хемчеглерин боттандырар бис, а он бирги беш чыл бо херекке чаа улуг базым болур.

Съездиге чугаалажып көөрү-биле киирген кол угланыышкыннарның төлевилелин совет кижилерниң хөй-хөй салгалдарының тургусканы канчаар-даа аажок улуг бүдүрүлге потенциалын улам долузу-биле ажыглаарының эргежок чугулазын, экономиканы эң-не ажыктыг боттандырып чорударын хандырарын барымдаалап турган, ажылдап кылган.

Чаа беш чылдың онзагай чүүлү кандыгыл дээрге, күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдарны, оон иштинде капитал салыышкыннарын улгаттырары-биле деңнештир улус ажыл-агыйының сөөлгү түңнелдерин мурнады өстүрерин ында көрүп, бар-ла турар бүгү курлавырларны эң-не рационалдыг ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни айытканы боор турар.

Экономиктиг өзүлдениң кол фактору — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болур. Он бирги беш чылда ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 17—20 хуу чедерин хандырар херек. Оон күсели-биле национал орулганың немелде өзүлдезиниң 85-90 хуузундан эвээш эвезин алыр. Үлетпүрге, тудугга, демир-орук транспортунга, көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң немелде өзүлдезиниң темпизин оңгу беш чылдыындан дыка бедидерин хандырар.

	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң немелде өзүлдези (хуу-биле)	
	1976-1980 чылдарда	Кол угланыышкыннарның төлевилелин ёзугаар 1981—1985 чылдарда
Үлетпүрге	17	23—25
Көдээ ажыл-агыйга (ниитилел бүдүрүлгези: эрткен беш чылга удур чылда ортумак сан-биле)	15	22—24
Тудугга	11	15—17
Демир-орук транспорту	0,5	10—12

Бүгү адырларга бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга таарымчалыг байдалдарны тургузары, комплекстиг механизастаашкынны болгаш автоматизацияны бүгү хемчег-биле шапкынчылары, күш-ажылды организастаарының бригадалыг аргазын кызымаккай ажыглаары, нормалаашкынны сайзыраңгайжылары, ажыл төлевириниң идиг бээр ролюн күштелдирери эргежок чугула. Ажылдап турар бүдүрүлге черлеринге продукция кылын үндүрериниң өзүлдези ында ажылдап турарларның деңдески, харын-даа эвээш саннының үезинде чедип алдынар кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек. Ол ышкаш бүдүрүлге эвес черлерге күш-ажылды улам-на рационалдыг ажыглаарынга кичээңгейни база салыр ужурлуг.

Продукция кылырынга чарыгдаттынар материал хемчээлин эвээжедири, чиг-этти, оттулар чүүлдү, энергияны, металлды, цементини, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өске-даа материалдарны камнап чарыгдаары бистиң экономиктиг тургузуушкунувуска келир үеде онза чугула ужур-дузалыг болурун СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Чиг-эттиң болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларның хемчээлин хевээр тургузары, харын-даа улгаттырары улам-на улуг өртек-үнелиг апар чыдарын барымдаалавайн барып болбас. Оларга хереглелди хандырары-биле Соңгу болгаш Чөөн чүктүң эвээш чурттакчылыг болгаш чедери берге районнарже кирер ужур таваржып турар. Ынчангаш тонна нефть, хөмүр-даш, металл бүрүзүнден камналганың ажык-дузазы улам-на улуг, а оларны төтчеглеп ажыглаанындан каража—улам-на кескү боор кел чыдар. А бистер амдызында материалдыг үнелиг чүүлдерни чер-ле болганда ажыл-агыйжы ёзу-биле көрбейн, хөй чидириглерни болдуруп турар болгай, бис.

Бо талазы-биле келир беш чылда үндезин экижидилгени чедип алыр херек. Бүгү-ле курлавырларны чарыгдаарынга шыңгыы кызыгаарлаашкынны кылыр. Оларны камнаар талазы-биле министерство, эвилелдешкен республикалар болгаш бүдүрүлге черлериниң бүрүзүнге-ле даалганы бээр. Чаа беш чылдарның иштинде улус ажыл-агыйынга оттулар чүүлду болгаш энергия курлавырларын камнаарын чижеглээн алган оттулар чүүл-биле 160—170 млн. тонна чедирерин хандырары чугула. Машина тудуушкунунга болгаш металл болбаазырадылгазынга кара металлдарның прокадының ниити чарыгдалын 18—20 хуу, кан хоолайларга — 10—12 хуу, өңнүг металлдар прокадынга — 9—11 хуу чедир кызырарын айыткан. Ыяш материалдарын, цементини болгаш өске-даа материалдарны камнап алырының талазы-биле даалганы база доктаадыр.

Металл-демир артынчыларын ажыглаары-биле холбашкан айтырыгны шиитпирлээрин дүргедедири онза чугула. Аңаа холбаштыр демир артынчылары чыгдынган районнарга металл артынчылары-биле ажылдаар улуг эвес металлургия заводтарын тудуп тургузарын көрген.

Оттулар чүүл, чиг-эт болгаш материалдар, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларын камнаар талазы-биле айыттынган даалганы министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлге черлери болгаш организациялар-даа минималдыг болгаш ыяап-ла күүседир чүүл кылдыр көөр ужурлуг. Депшилгелиг техниканы, эвээш артынчылыг болгаш артынчы чок технологияны, мурнакчы дуржулганы нептередирин кииришкирбишаан, ажыл-агыйның бүгү деңнелдеринге, бүгү-ле адырларга курлавырларны камнаар талазы-биле хемчеглер комплекизин ажылдап кылгаш, ажыглаар херек. Бистиң бүдүрүлге хемчээли-биле алырга — ол болза, ниитиниң күш-ажылының болгаш бойдус байлактарының камналгазының чүгле улуг курлавыры эвес, харын база материалдыг курлавырларны бүдүрериниң болгаш оларга хереглелдиң деңи болур чоруунуң хажыдып болбас негелдези-дир.

Он бирги беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи — кол бүдүрүлге фондуларын улам долдур болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаары боор турар. Оларның немелде өзүлдези шапкын темпилиг чоруп турар, а дыка хөй таварылгаларда чогуур беримчени албайн турар болгай бис. Ажылдап турар дериг-херекселдер эпти-ле долу хемчээлдии-биле ажылдавас болгулаар. Машина тудуушкунунда металл болбаазырадыр дериг-херекселдерниң ээлчег-биле ажылдаарының коэффициентизи 1,35 боор турар. Ажылдап турар бүдүрүлге черлеринде кол фондулар оожум чаартынып турар, оон-биле кады дыка хөй таварылгаларда чаа-ла ажылдадып киирген дериг-херекселдер боттарының техник-экономиктиг хемчээлдериниң талазы-биле ажыглаттынып турар дериг-херекселдерден бичиилегалдыг, а өртек-үнези оон дыка улуг болур.

Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда кол фондуларны четпес ажыглап турар. Багай ажыглап база кадагалап турарындан техника дораан-на сандан үнер болгаш норма-чижектиг хуусаага четпейн чорда-ла үндүр бижиттинип турары хаая эвес.

Бүдүрүлгениң чаа күчүлерин ажыглап эгелээриниң хуусааларын узамдыктырар чорук фонд эгидилгезинге болгаш өске-даа экономиктиг көргүзүглерге багай салдарын чедирип турар.

Капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун улгаттырарынга шыңгыы бурунгаарлаашкынны чедип алыр ужурлуг бис. Беш чылда национал орулганың хемчээлин көвүдедир деп айытканын болгаш оон соонда ону калбаа-биле улгаттырарынга үндезинни салырын мурнундагы беш чылдаазындан эвээш капитал салыышкыннарының абсолюттуг болгаш хамаарылгалыг немелде өзүлдези-биле хандырар ужурлуг. Капитал салыышкыннарын тоо-бидарадыры-биле шиитпирлиг демисел дугайында, оларны үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң эң чугула участоктарынга, ажыглалга киирер тудугларга мөөңнээриниң, чаа объектилерни тударының хуусааларын кызырарының дугайында партия Төп Комитединиң шиитпирлерин, Леонид Ильич Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга ам-даа шыңгыызы-биле боттандырып чорудар херек.

Ажылдап турар бүдүрүлге черлерин чаартыры болгаш техника талазы-биле эде дериирингe тускайлаан капитал салыышкыннарының дугайын онзалап чугаалаар херек. Ол сорулгага тускайлаан акша-хөреңги чаа тудугнуң күсели-биле аңаа дөмей бүдүрүлге күчүлерин тургузарындан үш катап дүрген дедир эгиттинер болгаш ажылчын күжүнге хереглел кызырлыр. Сорулга чүдел дизе, чаартылга кылырынга акша-хөреңгини хөйү-биле тускайлааш, оларның капитал салыышкынының хемчээлинге үлүүн дыка улгаттырарында боор турар. ССРЭ-ниң Күрпланы, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери беш чыл планының даалгаларын ажылдап кылыр үеде бо айтырыгларны катап-катап ыяк көөрү чугула боор турар.

Ажыктыг камналга — ол дээрге, продукцияның бедик шынарлыы, оон хереглел болгаш техник-экономиктиг байдалдарын экижидери-дир. Сөөлгү чылдарда бо талазы-биле чамдык бурунгаар шимчээшкин болгулаан, ынчалза-даа олар-даа бистиң сеткиливисти хандырбайн турар. Ынчангаш үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлериниң шынарын бедидер, эртем-техниктиг депшилгениң, а ол ышкаш чоннуң өзүп турар хереглелиниң негелдезинге дүүштүр кылыгларның ассортиментизин үргүлчү калбартып, чаартыр херек. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системаларын ажыглаары, белен продукцияның, четчелээр кылыгларның, материалдарның болгаш чиг-эттиң стандарттарын база техниктиг негелделерин экижидери боттуг рольду ойнаар ужурлуг.

Партия ажыктыг болгаш шынарлыг чорукче эргилдени амгы үениң эртеминге болгаш техниказынга үндезилээш, бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдарының талазы-биле ажыл-биле сырый холбаштыр көрүп турар. Бүдүрүлгениң техниктиг чепсегленииишкинин шапкынчыдар, шуут чаа техниканы болгаш материалдарны дүрген тургускаш, чер-ле болганынга ажыглаар, энергия база материалдарны камналгалыг болдурар бедик бүдүрүкчүлүг технологияны калбак хемчээлдиг ажыглаар сорулга он бирги беш чылда салдынган.

Техниканы чаартырының темпизи барык 1,5 катап дүргедеттинген турар. Ажыглаарга бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедитпес, бодунуң тургузуунуң талазы-биле эргижирээн кылыгларны бүдүрүп үндүрерин болдурбас. Машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң техниктиг деңнелин үнелеп көөр системаны шыңгыырадыр херек. Эргижирээн дериг-херекселдерни чогуур үезинде үндүр бижиирингe, оларны кылып үндүрериниң ындыкы хуусааларын айтырынга болгаш эргижирээн модельдерни кылганы дээш улам дээштиг санкцияны тургусса эки боор.

Амгы үениң бүдүрүлгезин хөгжүдеринге эртемниң ролю улам-на улгадып турар. Эртем шинчилелдериниң ажыктыг чоруун улгаттырарын, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ажыглалга киирериниң хуусааларын дыка кызырарын, фундаменталдыг болгаш дузалал шинчилелдериниң бүдүрүлге-биле харылзаазын ханыладырын кол угланыышкыннарның төлевилелинде чугула сорулга кылдыр салып турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң, бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның хүлээлгези болза, эртемге көрдүнген акша-хөреңгилерни чөп ажыглаарында, оларны эң чугула угланыышкыннарга мөөңнээринде, эртем шинчилелдериниң түңнелдерин дүрген шиңгээдип алырын чедип албышаан, эртем черлериниң ажыл-чорудулгазын холбаштырарын сайзыраңгайжыдарында болур. Улуг комплекстиг программаларны ажылдап кылырын болгаш боттандырарын калбартыры база чугула. Ол бүгү чүүлдер эртемденнерниң, бүдүрүлгечилерниң, план органнарының болгаш министерстволар ажылдакчыларының күжениишкиннерин эң чугула эртем-техниктиг сорулгаларны шиитпирлээринге мөөңнээр арганы бээр. Эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары чижектиг эртемниң бүдүрүлге-биле холбаазының шак ындыг дээштиг хевири улам ынайгы хөгжүлдени алыр. Ындыг каттыжыышкын бүрүзү чаа бедик шынарлыг продукцияны тургузарының болгаш бүдүрериниң, бүдүрүлгениң технологиязын болгаш организациязын сайзыраңгайжыдарының улуг төзү болган турар ужурлуг.

Ажыктыын болгаш шынарны бедидер талазы-биле сорулгалар аажок улуг-даа, нарын-даа, ынчалзажок ажыл-агый органнары, партия организациялары, улус депутаттарының Советтери, профэвилелдери, комсомол болгаш күш-ажылчы коллективтер туруштуг болгаш эрес-шудургу ажылдаар болза, ук сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинер дээрзинге бүзүрээр бис!

Материалдыг бүдүрүлгениң адырларын хөгжүдериниң чугула айтырыглары

Эштер!

Кол угланыышкыннарның төлевилелинде материалдыг бүдүрүлгениң адырларын хөгжүдериниң, улус ажыл-агыйының тургузуун сайзыраңгайжыдарының, бүдүрүкчү күштерни хуваап тургузарының экижидериниң оруктарын тодараткан болгай. Оларның чамдыктарынга доктаап көрейн.

Он бирги беш чылдың принципиалдыг онзагай чүүлү болза, «Б» бөлүктүң үлетпүр адырларының продукциязының өзүлде темпилери «А» бөлүктүң адырларының продукциязының өзүлде темпилеринден дыка бедик боор турары.

Он бирги беш чылда чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин дараазында хемчээлдерге көвүдедири көрдүнген:

	Эге хемчээлдери	1980 чыл	1985 чыл	1981—1985 чылдарда немелде өзүлде. Хуу-биле
Аъш-чем үлетпүрүнүң адырларының продукциязы	млрд. рубль	100	123—126	23—26
оон иштинде:				
күрүне курлавырларының чиг-эдинден кирер эът (1-ги категорияның немелде продуктулары-биле кады)	млн. тонна	8,3	11,1	34
күрүне курлавырларының чиг-эдинден кирер мал үзү	муң тонна	1276	1595	25
күрүне курлавырларының чиг-эдинден кирер үнүш үзү	—«—	2457	3790	54,2
күрүне курлавырларының чиг-эдинден кирер ижер сүт	млн. тонна	24,87	28,3	14
Чиик үлетпүрнүң продукциязы	млрд. рубль	100	118—120	18—20
оон иштинде:				
пөс-таавы	млрд. кв. м	10,7	12,7	19
трикотаж	млн. кезек	1622	2060	27
хөм идик	млн. эжеш	744,3	830	11,5
культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хереглелдериниң бараанары	млрд. рубль	43,5	61,0	Өзүлдези 1,4 катаптан эвээш эвес.

«Б» бөлүктүң продукция бүдүрүлгезин дүрген темпилер-биле өстүрери кончуг чугула херек. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин калбартырын хандырар болгаш оларның шынарын дыка бедидер дээш партийжи болгаш совет органнар, министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлгелер удуртукчулары, күш-ажылчы коллективтер бүгү күжүн салыр ужурлуг. Бо талазы-биле ылаңгыя бот-идепкейлиг болгаш туруштуг болур чорук, чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң адырларында, ол ышкаш аар-даа индустрияда бүгү бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаар чорук онза чугула. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедиринге чер-черлерниң курлавырларын база эки ажыглаар херек. Эки чараштыр кылган кылыглар кижиниң сеткилсагыжын өөртүр, ынчангаш ындыг кылыгларны бүдүрери чонга хереглел бараанарын бүдүрүп турар бүгү кижилерниң алдарының болгаш профессионал чорттаралының херээ болур.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш бедик түңнел көргүзүглерни чедип алырынга чугула рольду индустрияның үндезин адырлары — электроэнергетика, металлургия, химия, машина тудуушкуну ойнаар ужурлуг.

Үлетпүрнүң үндезин адырларының продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрерин көвүдедири он бирги беш чылда дараазында саннар-биле тодараттынып турар:

	Эге хемчээлдери	1980 чыл	1985 чыл	1981—1985 чылдарда немелде өзүлде. Хуу биле
Электроэнергия	млрд. квт. шак	1295	1550—1600	20—24
Нефть (газ конденсадын кады алырга)	млн. тонна	603	620—645	3—7
Газ	млрд. кубометр	435	600—640	38—47
Хөмүр-даш	млн. тонна	716,4	770—800	7—12
Кара металлдарның прокады (белен)	—«—	103	117—120	14—17
Машина тудуушкун продукциязы болгаш металл болбаазырадыры	млрд. рубль	179	250	Өзүлдези 1,4 катаптан эвээш эвес.
Минералдыг чемишчидилгелер: чижек хемчег-биле алырга	млн. тонна	104	150—155	44—49
Чемишчидилге бүдүмелдериниң 100 хуузунга деңнээрге	—«—	24,8	36—37	45—49
Синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг массалар	—«—	3,64	6—6,25	65—72
Волокнолар болгаш химиктиг удазыннар	муң тонна	1176	1600	36
Цемент (ажыл-агыйлар аразының организацияларының бүдүрерин санаваска)	млн. тонна	124	140—142	13—15

Чурттуң экономиктиг күчүзүнүң хөгжүлдези минерал-чиг-эт курлавырларының байдалындан дыка улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш чаа беш чылда геология-шинчилел ажылдарын чорудары улам күштелир. Бистиң бойдус байлактарывыстың курлавырлары чеже-даа хөй болзажок, оларны казып тыварының болгаш камныг ажыглаарының эң чогумчалыг аргаларын доктаамал дилээри бистиң хүлээлгевис болур.

Он бирги беш чыл болза, Леонид Ильич Брежневтиң үнелиг саналын ёзугаар ажылдап кылып турар ССРЭ-ниң энергетика программазын боттандырып эгелээриниң баштайгы үе-чадазы болур. Идегелдиг чиг-эт баазалыг газ үлетпүрүн, хамыктың мурнунда Барыын Сибирьге, дүрген хөгжүдерин ук программада эң чугула деп санап турар. Чаа беш чылда газ тывыжының бүгү немелде өзүлдезин чогум-на харын Барыын Сибирьниң күсели-биле алыры көрдүнген.

Нефть үлетпүрүнүң ажылдакчылары он бирги беш чылда улуг болгаш нарын сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуг.

Электроэнергияның немелде өзүлдезин коллуунда ядролуг кывар чүүлдүң, гидроэнергияның күсели-биле болгаш чурттуң чөөн районнарында хөмүр-дашты ажыглаарының күсели-биле боттаныр. 1981—1985 чылдарда электроэнергияны бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң барык 70 ажыг хуузун, а чурттуң Европа кезээнге — оон бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдезиниң барык шуптузун атомнуг болгаш гидроэлектростанциялардан алыры көрдүнген. Чылыг күжү-биле ажылдаар улуг электростанцияларның тудуушкунун Канск-Ачинск болгаш Экибастуз бассейннеринде ажык арга-биле казып тып турар чиик өртектиг хөмүр-даштың баазазынга боттандырар апаар.

Келир чылдарда улуг хоорайларның төпчүттүнген чылыг хандырылгазынга принципиалдыг чаа угланыышкынны боттандырып эгелээри планнаттынган. Чугаа болза улуг күчүлүг, чылыг бээр, элээн каш атомнуг станцияларны тударының дугайында чоруп турар, ындыг станция бүрүзү хөй муң чурттакчылыг улуг хоорайны, долгандыр турар бойдусту хирлендирбейн, чылыг-биле идегелдиг хандырып шыдаар.

Леонид Ильич Брежневтиң ядип үндүргени, Канск-Ачинскиниң хөмүр-даш баазазынга одаар суук чүүлдү бүдүрерин организастаарының сорулгазы-биле холбашкан бүгү айтырыгларны Күрпланның, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң, хөмүр-даш министерствозунуң, өске-даа министерстволарның болгаш ведомстволарның талазындан чогуур ниттаанда база бүгү талалыг шиитпирлээр чорук чугула улус ажыл-агый ужур-дузалыг болур. Энергияның чаа база ажыктыг үнер дөстерин дилеп тывар, оларны чөп ажыглаар талазы-биле ажылды бис улам идепкейлиг чорудар ужурлуг бис.

Одаар чүүлдүг болгаш энергияны бүдүрерин улам ынай өстүрери база одалга-энергетика балансызын сайзыраңгайжылары улус ажыл-агыйының бүгү адырларын болгаш амыдыралды электрижидериниң деңнелин дыка бедидер арганы бээр.

Металлдың шынарын үндезини-биле экижидериниң, металл продукциязының ажыктыг хевирлерин бүдүрерин көвүдедериниң шугуму металлургия хөгжүлдезинге, металл бүдүрерин өстүрери-биле чергелештир шиитпирлиг черин ээлээр. Эң чугула сорулгаларның бирээзи болза үлетпүрнүң болгаш тудугнуң түңнел продукция бүрүзүнге кара металлдарның прокадының чарыгдалын эвээжедирин чедип алырында болур.

Ол сорулганы прокаттың ассортиментизиниң шынарын экижидериниң болгаш калбартырының, хереглекчилер шоолуг эвес болбаазыраткаш ажыглаар хевирлериниң санын көвүдедериниң аргазы-биле шиитпирлээр апаар. Улус ажыл-агыйынга ажыглаарга улуг ажыкты бээр, металл порошок бүдүрери дыка көвүдээр.

Бо хемчеглер база ол ышкаш машиналарның конструкцияларын база металл болбаазырадылгазының технологиязын экижидери, химиктиг болгаш өске-даа конструкциялыг материалдарны улам калбаа-биле ажыглаары 1985 чылда машина тудуушкунунга 8 млн. тонна база тудугга 2 млн. тонна кара металлдар прокадын камнап алыр арганы бээр.

Металл продукциязының шынарын экижидерин хандырар дизе, металлургия бүдүрүлгелериниң техниктиг улуг эде дериишкининиң, депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны шиңгээдириниң талазы-биле ажылды уламчылаары эргежок чугула.

Металл продукциязының шынарын бедидери — ол дээрге, конструкциялыг материалдарның талазы-биле үндезин бурунгаарлаашкыннарның улам-на ниити айтырыының кезээ болур. Оларның балансызынга алюминийниң, өске-даа өңнүг металлдарның, хоюг холуксааларның үлүг-хуузу улам улгадыр. Чартык сывырындак, онза арыг болгаш бедик параметрлиг өске-даа материалдарның бүдүрүлгези улам ынай хөгжүүр. Пластмасс, хырбалаан ыяш конструкциялар, ыяш плиталар, картон болгаш химия, ыяш болбаазырадылга база целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң продукциязының өске-даа хевирлерин бүдүрүп үндүрери көвүдээр.

Улус ажыл-агыйының техниктиг эде дериглгези, ону интенсивтиг орукче шилчидери машина тудуушкунунуң мурнунга онза чугула сорулгаларны салып турар. Кол угланыышкыннарның Төлевилелинде ол адырның продукциязын он бирги беш чылда 1,4-тен эвээш эвес катап өстүрерин көрүп турар. Энергетика, аар машина тудуушкуну, транспорт, химия, нефть, көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң, станок тудуунуң, прибор тудуунуң, электротехника үлетпүрүнүң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге машина тудуушкунунуң продукциязын бүдүрери көвүдээр.

Оон технологиязының, специализацияны ханыладырының, металл болбаазырадыр дериглгениң парыгының тургузуун экижидериниң күсели-биле машина тудуушкунунуң бодунуң ажыктыы бедиир. Бүгү машина тудуушкунунга угланыышкынныг продукция бүдүрерин хөгжүдеринче болгаш мөөңнээринче кичээңгейни күштелдирер херек.

Ынчалза-даа кол чүүл болза, машина тудуушкунунуң продукциязының шынарын экижидери болгаш улам чаартыры болур. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга бүдүрүлгени механизастаарынга болгаш автоматчыдарынга херек машиналарга база дериглгелерге негелде-хереглелдерни бүрүн хандырар ужурлуг.

Кол-кол технологтуг дериглгелерниң, приборларның, эргелелдиң база контрольдуң янзы-бүрү системаларының болгаш херекселдерниң чугула кезээ болур электроннуг аажок хензиг хемчээлдиг башкарылга машиналарын бүдүрүп үндүрери дыка калбарар. Агрегаттарның болгаш установкаларның чаңгыс аай күчүзү бедиир, оларның ажылдаарының бүзүрелдиг болгаш ажыктыг чоруунуң хуусаазы улгадыр. Автоматтыг манипуляторларны (үлетпүр роботтарын) бүдүрүп үндүрери улам көвүдээр.

Он бирги беш чылда нефть, газ, чиик, аъш-чем болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының техниктиг эде дериглгезинге улуг базымны кылыр ужурлуг. Тудуг болгаш мелиорация ажылдарын комплекстиг механизастаарынга машина системазын тургузары коллуунда-ла бүрүн доостур. Көдээ ажыл-агыйга хереглээр машиналарның системазынга кирип турар техниканың номенклатуразы калбарар.

Чиг-эт, одалга болгаш энергетиктиг курлавырларны хөйү-биле камнап алырын хандырар бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны чогаадып, кылып үндүрерин дүргедедирин айтып турар. Чижээ, металлургияда, химия болгаш өске-даа адырларда ийиги энергия курлавырларын катап ажыглаарын экижидер сорулга-биле котёл-утилизаторларны бүдүрерин 1,6 катап көвүдедирин көрүп турар. Дизель шимчедикчилиг чүък машиналарын бүдүрери 1,9 катап көвүдээр, ол чорук кывар-чаар чүүлдү хөйну камнап алырын хандырар.

Машина тудуушкунунуң дугайын чугаалап тура, база бир айтырыгга доктаар бодап тур мен. Бо адыр болза, чүгле амгы үениң техниказын бүдүрер ужурлуг эвес, харын хереглекчиге оон ажыктыг ажылдаарынга аажок дузалаар ужурлуг. Ынчангаш машина тудуушкунунуң бүдүрүлгелери ажыл үезинде нарын дериглгелерни эптеп тургузарынга калбаа-биле киржири, оон техниктиг хандырылгазын болгаш оон бодунуң төпчүткен септелгезин үндезини-биле экижилер, артык кезектерге бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның негелде-хереглелдерин бүрүн хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырары эргежок чугула.

Чаа беш чылда чаңгыс аай агроүлетпүр комплекизин тургузуп турар адырларның аразында холбаалыг, деңдески хөгжүлдезин хандырар сорулга-биле ажылды уламчылаар. Ону хөгжүдеринге болгаш улам-на сайзыраңгайжыдарынга улус ажыл-агыйында капитал салыышкынының барык үштүң бир кезээн, оон эң хөй кезиин көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге тускайлап берип турары дээрге, аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге экономиканың бо секторунуң улуг ужур-дузазын тодарадып турар-дыр.

Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезин дараазында хемчээлдерге көрүп турар:

	Эге хемчээлдери	1976—1980 чылдарда чылдың ортумак бүдүрүлгези	1981—1985 чылдарда чылдың ортумак бүдүрүлгези	1981—1985 чылдарда бүдүрүлгениң чылда ортумак өзүлдези. Хуу-биле
Тараа	млн. тонна	205,0	238—243	16—19
Чигир свеклазы	—«—	88,4	100—103	13—16
Тарымал тоорук	—«—	5,32	6,8	28
Чиг хөвеи	—«—	8,9	9,2—9,3	3—4
Эът (коң деңзи-биле)	—«—	14,8	17—17,5	15—18
Сүт	—«—	92,6	97—99	5—7
Чуурга	млрд.	63,1	72	14
Ногаа	млн. тонна	26,0	29,4	13
Кат-чимис	—«—	9,4	11,5	22
Дүк	муң тонна	460	470—480	2—4

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле даалгалар аажок улуг. Оларны күүседир дизе, тускайлап берген курлавырларны ажыглаарын дыка экижидер, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ынай өзүлдезин болгаш ажыктыын бедидерин хандырар херек.

Эң чугула сорулгалар болза, тараа бүдүрерин көвүдедири, мал чемнери бүдүрерин үндезини-биле экижидери, аңаа үндезилээш, мал ажылын хөгжүдери, көдээ ажыл-агый продукциязының чидирин кызырары, оон шынарын бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырары болур.

Көдээ ажыл-агый продукциязының немей өзүлдези чоннуң кижи санынга онааштыр эрткен беш чылга бодаарга ийи катап хөй болур. Ону чедип алыр дизе, черни эки ажыглаар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының деңнелин бедидер, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарын, ону индустриалдыг үндезинге база депшилгелиг технологияже шилчидерин уламчылаар. Көдээ ажыл-агый ажылдарын, хамыктың мурнунда мал фермаларынга механизацияның деңнелин бедидер сорулганы салып турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың энергия-биле хандырылгазы беш чылдың чылдарындан 1,5, а фонд-биле хандыртынганы 1,4 катап көвүдээр. Чаа техниканы улам хөйну бээр. Колхозтарны болгаш совхозтарны күчүлүг тракторлар база автомобильдер-биле хандырарын дыка көвүдедир. Амгы үеде элээн чемеледип турар көдээ ажыл-агый техниказы чаа беш чылда эң бедик негелделерге дүүшкен турзун дээш, оон шынарын экижидерин чедип алыр херек.

Бистиң үлетпүрүвүс колхозтарга болгаш совхозтарга минералдыг чемишчидилгелерни база үнүш камгалалының химиктиг бүдүмелдерин бүдүрүп кылырын болгаш хандырарын чайгылыш чок көвүдедип турар. Он бирги беш чылда минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери барык 1,5 катап көвүдээр. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары холумак болгаш нарын чемишчидилгелерни хөйү-ле бүдүрүп үндүрер дээш сагыш салыр ужурлуг. Оон-биле кады минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының болгаш хуваарының практиказын база экижидери негеттинип турар. Мында кол чүүл болза, эң ажыктыг чорукту чедип алыры, минералдыг чемишчидилгени хөйнү ап турар ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин болгаш садарын база көвүдедирин чедип алыры болур. ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ниити күрүнениң эрге-ажыктарын удуртулга болдургаш, бо айтырыгны ажылдап кылыр болгаш ону шын шиитпирлээр ужурлуг.

Мелиорацияга акша-хөреңгилерни ажыглаарда база-ла шак ынчаар шын шиитпирлезе чогуур.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Н. А. ТИХОНОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Төнчүзү. Эгези 2-ги, 3-кү арыннарда).

Малга чем баазазының дугайын чугаалап тура, мал чеми тарааның курлавырларын улам ажыктыг ажыглаарының улуг ужур-дузазын онзалап айтыры эргежок чугула. Он бирги беш чылда мал чеминиң белок болгаш өске-даа сүүзүннүг чүүлдер-биле таарыштырылгазын экижидерин көрүп турар. Ону тараа-бобы база өске-даа хөй белоктуг культураларны естүрүп бүдүрериниң, микробиологтуг синтезтиң продукциязының эң дүргеп өзүлдезиниң, мал чеминде сүүзүннүг чүүлдерниң чидириин болдурбазының, мал чеми бүдүрериниң индустриязын хөгжүдериниң күселиг-биле чедип алырын көрүп турар.

Көдээ ажыл-агый продукциязын камгалап калагалаарының айтырыынга онзалап доктаар бодап тур мен. Тарааны, ногааны, картофельди, эътти болгаш сүттү бүдүрер черлеринден хереглекчилерге чедир бүгү үениң дургузунда ооң чидирии хөй боор турар таварылгалар амдыгаа чедир бар. Ол ышкаш минералдыг чемишчидилгелерин база мал чемнерин база-ла эвээш эвести чидирип төтчеглеп турар. Продукцияны шыгжап кадагалаарын экижидер, ооң чидирии кызырары-биле чаа беш чылда 15 миллиард рубль капитал салыышкынын азы эрткен беш чылга бодаарга, оон 1,6 катап хөйнү тускайлап бээрин көрүп турар. Ол акша-хөреңгилерин тараа складтарын, соодукчуларны, ногаа база мал чемнери шыгжаар черлерни, өске-даа тудугларны тудуп кылырынга ажыглаар. Ынчалзажок чидириг-биле демисел күш-ажылды организастаарындан, ооң түңнелдеринге медерелдиг, хумагалыг чорук-тан улуу-биле хамааржыр, бистер бирги ээлчегде ол дугайын болаар ужурлуг бис.

Көдээ ажыл-агыйны көдүреринге эртемниң ролю аажок улуг. Эртемденнерниң күжениишкиниин хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн, үрезин ажылын бүгү талалыг экижидеринче угландырар ужурлуг. Тараа культураларының, хөвеңниң, чигир свеклазының, тарымал тооруктуң чаа бедик продуктулуг сорттарын тургузукаш, ону хову-шөлдерге дүрген тарып олуртур, малдың уксаажылылгазын болгаш продуктулуг шынарларын экижидер талазы-биле селекция ажылын сайзырадыр херек.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың бүдүрүлге күчүзү канчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг өскен. Ынчангаш ам ону ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап, агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге кирип турарывыс акша-хөреңгилерден бүгү эргежок чугула беримчени хандырары чугула. Ол чорук хамыктың мурнунда ажыл-херекке көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый продукциязын кадагалап, шыгжап, дажыглап, болбаазырады ажылдап кылып база ону хереглекчилерге чедирип турар харылзашкак адырларының ажылдакчыларының организастыг, инициативалыг, харысалгалыг чоруундан хамааржыр. Агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларын бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле хандырар ужурлуг бистиң машина тудукчуларывыстан хөй чүүлдер хамааржыр дээрзи чугаажок.

Хамаатыларның хуудa дузалал ажыл-агыйы, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң дузалал ажыл-агыйы ышкаш, эът, сүт, картофель болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрериин көвүдедириниң ындыг курлавырларын база уттуп болбас.

Он бирги беш чылда бүдүрүлге хамаарылгалыг адырлар улам-на хөгжүүр. Бирги черге ужур-дузалыг сорулга болза, улус ажыл-агыйының, негелде-хереглелдеринден демир-орук транспортунуң тургустунуп келген хожудаашкынын ажып эртери болур. Кол угланыышкыннарның төлевилелинде демир-орук транспортунуң материал-техниктиг баазазын үндезининиң быжыглаарын көрүп турар. Бо сорулгаларга капитал салыышкыннары 1,3-теп хөй катап көвүдээр. Электровозтарның болгаш тепловозтарның парыгы өзер. Контейнер болгаш пакеттиг сөөртүлге калбаа-биле хөгжүүр, ооң хемчээли 80 чылдарда үш катап өзер.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазы, Орук харылзаа министерствозу, министерстволар болгаш ведомстволар чүък сөөртүлгезиниң ыраккa чорууруунуң ортумак хемчээлин кызырып, чүък сөөртүлгезин улам экижидип тургаш, ону башкарарын шиңгызы-биле экижидер херек.

Орук харылзаа министерствозу ажыглал ажылын организастаарының деңнелин шиитпирлиг-биле бедидер, чүъктү чүдүрер, дүжүрер болгаш септелге операцияларынга комплекстиг механизацияны шудургу нептередир, демир-оруктарга шимчээшкиниң улам дүргедедир, хереглекчилерге чүъктерни үзүк-соксаал чокка чедиререн хандырар ужурлуг.

Транспорттуң бүгү хевирлеринге пассажирлер аргыштырар болгаш чүък сөөртүр чамдык чаа шугумнар ажыттынар. Нефть продуктуларының барык 12 муң км. дамчыдыкчыларын азы оңгу беш чылда кииргенинден 5 катап хөйнү тударын көрген. Арктиканың барыын районунга Вилькицкий өөжүнге чедир бүдүн чыл дургузунда эжиндирер апаар.

Чүък сөөртүлгезинге болгаш пассажирлер аргыштырылгазынга автомобиль база хем транспортунуң ролю өзер. Автомобильдиң кадыг шывыглыг оруктарының четкизин бирги ээлчегде Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке, а ол ышкаш РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга кылырын үргүлчүлээр. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга хем транспортунуң порт ажыл-агыйын быжыглаары көрдүнген. Ол сорулгага тускайлап турар бүгү капитал салыышкыннарының барык кезиин ол районнар алыр. Ынчангаш ам аажок шапкын шиңгээдип ап турарывыс районнар Арктиканың далайлары, БАМ-ның чогуур участоктары болгаш Сибирьниң хемнери-биле быжыг транспорт харылзаалыг апаар.

Агаар транспорту камгалалыг болгаш эптиг таарымчалыг дерилгелиг чаа самолёттар-биле неметтинер. Магистральдыг болгаш чер-черниң шугумнарынга аэропорттарның четкизин калбарар, сөөртүлге чорудулгаларын болгаш самолёттарны ажаап-тежээрин механизация болгаш автоматизация херекселдери-биле хандырары экижиир.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң ажылын дүүштүрери, улус ажыл-агыйының өске адырлары-биле оларның аразында харылзаазын экижидер талазы-биле хемчеглерни алыр.

Харылзааны хөгжүдер, ооң ачы-дузазынга чонунуң хереглелдерин улам долу хандырар талазы-биле улуг даалгалар тургустунуп турар. Чурттакчы чоннуң телефоннарының саны 1,4 катап өзер.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн өстүрери капитал тудугнуң байдалындан шиитпирлиг-биле хамааржыр. Партия Төп Комитеди ажыл-агыйның ол адырында херекти экижидеринче онза чугула кичээнгейни салып турар. Чаа беш чылда тудугжуларга болгаш төлевилекчилерге бедик негелделерни салып турар. Оларның хүлээлгези болза шынарлыг, ажыктыг болгаш дүрген төлевилээри база тудары, объект бүрүзү доктааттынган хуусаазында ажыглалга кирген, бүгү талазы-биле амгы үениң ёзугаар кылдынган турарын чедип алыры болур.

Улус ажыл-агыйының эң чугула тудугларындан материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларны чардыктырар, тудугларының хуусаазын узадыр чоруктарга удур ам-даа шудургу демиселди чорударын, хары угда тудуп турар объектилерниң санын кызыгаарлаарынче угланыышкынны үргүлчүлээри чугула.

1980 чылда доозулбаан тудугларның өзүлдезин доктаадыптар арга бар болган, а 1983 чылда ооң хемчээлин нормативтиг деңнелге чедирер сорулга салдынып турар. ССРЭ-ниң Күрпланы, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери чаа тудуг бүрүзүнүң үндезилелин кылырда быжыг туруштуг болуп, күрүнениң эрге-ажыктарын шыңгыы удуртулга болдурар ужурлуг. Ында чүгле быжыга берген тудуг организациялары бар болуп тургустуна берген дээш-ле кайы-бир районнарга капитал салыышкыннарны болгаш материалдыг курлавырларны тускайлап бээр практиканы шиитпирлиг соксадыр херек. Оон туржук, ол организацияларның четкизин болгаш тудуг индустриязының баазаларын бистиң чаа тудугларывыстың калбарып турар географиязы тодарадыр ужурлуг.

Министерстволар тудуглар мөөңнеттинген районнарда девискээр аайы-биле тудуг-монтаж организацияларының күчүзүн күштелдирер дугайында, тудугнуң шимченгир адырларын хөгжүдер болгаш эки ажыглаар дугайында сагыш салып, тудуг бүдүрүлгезин чорударының депшилгелиг аргаларын бүгү черлерге нептеретсе чогуур. Ону индустриалыастаарының деңнелин бедидеринге күжениишкиннерни кошкадып болбас.

Партия болгаш совет органнар, улусчу контроль комитеттери тудуг айтырыын боттарының контролюнга доктаамал тургузар, тус черниң эрге-ажыын болгаш ведомство эрге-ажыын харзар, хөреңгилерни быдарадыр чоруктарны шиитпирлиг үзе шавар, объектилерни чогуур хуусаазында болгаш шынарлыг дужаар дээш ажыл-агый удуртукчуларының харысалгазын бедидер ужурлуг.

Чаа беш чылда болгаш оон-даа үр перспективада бүдүрүкчү күштер быжыгып келген-даа база чаа-даа девискээрлерге хуваай тургузарын сайзырангайжыдар талазы-биле ажыл үргүлчүлээн турар. Оларның комплекстиг хөгжүүрүк болгаш специализациязын күштелдирери, ажыл-агыйжы харылзааларын чаартылгажыдары төлевилеттинип турар. Чурттуң чөөн болгаш соңгу талакы районнарының бойдус байлактары планныг болгаш дүргедедиишкиниң ёзу-биле шиңгээдип алдынган турар. Ол районнар, мурнунда демдеглээни ышкаш, чурту одаар чүүл, энергия болгаш минералдыг чиг-эт-биле хандырарынга улам-на улуг ужур-дузалыг апар чоруур.

Барыын-Сибирьниң, Саянның, Ангара-Енисейниң, Тиман-Печораның, Мурнуу-Якутияның, Павлодар-Экибастузтуң, Мурнуу-Таджиктиң ышкаш болгаш өске-даа девискээр-бүдүрүлге комплекстери хөгжүлдени алыр. Оларның хевирлеттинери адырларның бүдүн комплекизиниң, а ол ышкаш хандырылга бүдүрүлгелериниң тургустунары болгаш хөгжүүрү хевирлиг болур чаа үе-чадаже кирер. Чижээ, Барыын Сибирьде Тоболдуң болгаш Томскиниң заводтарынга баштайгы күчүлерин ажыглалга кирери чуртка эң улуг нефтехимия баазазын тургузарының эгезин салыр. Ол районга нефть, газ болгаш химия үлетпүрлеринге дерилгелер бүдүрер заводтарны болгаш өске-даа объектилерни тудары төлевилеттинип турар. Манаа эдеринчи газты улам долу ажыглаарының бүдүрүлгелерин тудары беш чыл дургузунда ооң чидириин барык 2,5 катап кызырар арганы бээр.

Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуун доозары болза аажок улуг бо девискээрниң ажыл-агыйжы хуу-салымынга эргилделиг үе болур. БАМ-ның тудугжулары, эвээш эвес бергелерни ажып эртип тургаш, улуг болгаш чаагай ажыл-херекти бүдүрген нер, оңгу беш чылдың планын ажыр күүсеткен, чүс-чүс километр оруктарны, чаа хоорайларны болгаш суурларны, он-он бүдүрүлге объектилерин тутканнар. Ынчангаш ээлчеглиг сорулганы шиитпирлээринге — чаа беш чылда Байкал-Амур магистралының бүгү дургузунга өттүр шимчээшкинин ажыдарынга, а 1986 чылда — оруктуң тудуун бүрүн доозарынга эки бааза тургустунган.

Партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден тудугжуларга, демир-орукчуларга, бүдүрүлге коллективтеринге, бистиң комсомолувуска, ол аажок улуг тудугга киржип турар бүгү-ле эштерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээрин чөпшээреп көрүңер!

БАМ зоназының бойдус курлавырларын ажыл-агый сайгарылгазынче идепкейлиг кииреринге чаңгыс эвес чыл негеттинер болбайн аан. Ынчалзажок ССРЭ-ниң Күрпланы министерстволар болгаш ведомстволар-биле, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели-биле кады БАМ зоназында бар болуп турар коксталыр хөмүр-даштың, демирниң, өңнүг болгаш ховар металлдарның болгаш өске-даа казар байлактарның чыдар черлерин шиңгээдип алырының делгеренгей программазын белеткээрин идепкейлиг чорудар ужурлуг, оларның аразында Удоканның онзагай честиг чери, Забайкальениң, Мурнуу-Якутияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ыяш, чиг-эт курлавырлары база бар. Ындыг программа БАМ зоназының бойдус байлактарын ажыл-агый сайгарылгазынче кирериниң ээлчешкээн үндезилээр болгаш тодарадыр, ол аажок улуг девискээрниң хөгжүлдезиниң төп эргелеп башкарылгазын тургузарын болгаш өске-даа айтырыгларны баш удур көөр ужурлуг. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, демир-орук магистралының тудуушкунунга күрүнениң кирген ол хөй хөреңгилерден эң кыска хуусаада эң хөй эгидилгени алыр арганы бээр ындыг эки бодап кылдынган, тодаргай планныг болур херек.

Чаа беш чылда акы-дуңма бүгү республикаларның экономиказы болгаш культуразы улам ынай хөгжүүр. Кол угланыышкыннарның төлевилелиниң тускай кезээнде республикалар аайы-биле чогуур даалгаларны көрген. Оларны катаптавайн, чүгле ол даалгалар эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйларының комплекстиг болгаш деңдески хөгжүүрүн күш-ажылдың нийти эвилел хуваалдазының артык шыпарларын ажыглаары-биле дүүштүрериниң принцивин барымдаалаан дээрзин демдеглеп каайн. Төлевилеттинген даалгаларны күүседири чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизиниң иштинге эвилелдешкен республикаларның бүгү талалыг хөгжүлдезиниң болгаш экономиказының чоокшулажырының чорудулгазын дүргедедир. Ынчаар көөрү партияның ленинчи национал политиказының принциптеринге бүрүнү-биле дүгжүп турар.

Ынчангаш чаа беш чылда улус ажыл-агыйының бүгү адырларын болгаш экономиктиг районнарны улам ынай хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды кылыр апаар-дыр бис. Дагжылар, металлургтар, нефтижилер болгаш газчылар, машина тудукчулары, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары, тудугжулар, эртемденнер, инженерлер болгаш техниктер — бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның ажылчы чоннары боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле тургузулганың чаа сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр дээрзинге партия Төп Комитеди болгаш чазак чигзинмейн турар!

III. Даштыкы экономиктиг харылзааларны хөгжүдери

Эштер!

Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазының чугула угланыышкыны болза, даштыкы чурттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны калбартыры, чурттар аразынга бот-боттарынга ажыктыг күш-ажыл хуваалдазының аргаларын ажыглаары болур.

Бистиң кичээнгейивистиң төвүнге социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга туруп келген болгаш ынчаар артар деп чүве билдингир. Акы-дуңма чурттарның аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар нийти эрге-ажыктарның быжыг үндезининге тургустунуп, ханы болгаш бүгү талалыг боop турар. «Дружба» деп нефть дамчыдылгазы, «Мир» энергосистема, «Братство» болгаш «Союз» деп газ дамчыдыжгалары ышкаш демнежилгениң улуг объектилери чедиишкинниг ажылдап турар. Оларның аттарында безин чаа хевирниң экономиктиг харылзааларның, акы-дуңма кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажылганың хамаарылгазының ужур-утказы илереп турар. ЭДЧ кежигүннери өске чурттар-биле улус ажыл-агый планнарывыстың дүүштүрүлгезин моон соңгаар-даа сайзырангайжыдар, социалистиг экономиктиг каттыжылганы ханыладыр бис. Ону бис делегей экономиказынга социализмниң туружунуң быжыгарының, делегейниң капиталистиг ажыл-агыйынга туруп кээр таарымча чок угланыышкыннардан социалистиг чурттарны камгалаарының чугула чепсээ деп көрүп турар бис. ССРЭ-ниң ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле аразында садыглажыышкыны элээн улуг хемчээлге өзер.

Оларның-биле бистиң кады ажылдажылгавыс энергетиканы хөгжүдери, одаар чүүл, чиг-эт курлавырлары-биле хандырылга болгаш оларны чөптүг ажыглаары, машина тудуунуң деңнелин бедидери, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң депшилгелиг хевирлерин бүдүреринге кооперацияны күштелдирери; хереглел бараанnарының шынарын экижидери болгаш ассортиментизин байлакшыдары ышкаш чугула айтырыгларны шиитпирлээринге мөөңнеттинип турар. ЭДЧ чурттарының кады ажылдап кылганы кады ажылдажылганың 1990 чылга чедир үеге санаттынган тускай программалары чогум-на олче угланган.

Чаа беш чылда атомнуг электростанцияларга дериг-херекселдер, аар болгаш ховар станоктар, санныг программа-биле башкарар станоктар болгаш ажылдап кылыышкын тургузугларын, тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары, даг-шахта болгаш өске-даа дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүреринге специализацияның болгаш кооперацияның дугуржулгалары чардынган. Хмельницкийге атомнуг электростанция, дагарыглал комбинаттары, феррит эзилдиригер заводтары ышкаш өске-даа улуг бүдүрүлгелерни ССРЭ-ниң девискээринге демнежилге үндезининге тудар. Аңаа чергелештир Совет Эвилели акы-дуңма чурттарга элээн каш чугула бүдүрүлге объектилерин тудуп тургузарынга киржир.

Хөгжүп орар чурттар-биле кады ажылдажылгавысты бис чөптүг болгаш деңэргелиг үндезинге тургузуп турар бис. Садыг харылзаазы болгаш үлетпүр база көдээ ажыл-агый объектилерин тудуп тургузары, национал кадрларны белеткээри, оларга экономиктиг деткимче көргүзери, а ол ышкаш үр хуусаалыг үлетпүр кооперациязынга үндезилээн дугуржулгаларны боттандырары аңаа барааn болуп турар.

Совет Эвилели, оон мурнундаазы дег, капиталистиг чурттар-биле бот-боттарынга ажыктыг, доктаамал харылзаалар, хүлээлгелерин шыңгыы сагыырынга үндезилеп оларны калбартыры дээш туржуп турар. Хөй-хөй капиталистиг күрүнелерниң болгаш хөреңгитен бөлүктериниң талазындан чурттар аразынга экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларынга боттуг хамаарылгалыг болуп турарын үнелеп турар бис, ынчангаш садыглажыышкынны бирги черге ол чурттар-биле сайзырадыр апаар бис. АКШ-биле садыглажыышкын кызырлып азы хөгжүвейн турупкан байдалда бистиң буруувус чок. Ол дээрге делегейге кады ажылдажылганың деңэргелиг эрге-ажыктарынга дүүшпес, садыглажыышкынны чүүл бүрү политиктиг сорулгаларга ажыглаарынче угланган АКШ-тың политиказының түңнели-дир. Совет Эвилелинге хамаарыштыр алыр болза, бис деңэргелиг база бот-боттарынга ажыктының үндезининге экономиктиг харылзааларны Каттышкан Штаттар-биле-даа хөгжүдеринге белен бис.

Бистиң даштыкы экономиктиг ажыл-чорудулгавыс улус ажыл-агыйның дериг-херекселдерге, технологтуг чорудулгаларга, чиг-этке база материалдарга хереглелдерин, а ол ышкаш чурттакчы чоннуң хереглел бараанnарынга негелделерин улам долу хандырарынга дузалаар ужурлуг. Даштыкы экономиктиг харылзааларның күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны камнаарының, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, үени камнап алырының эрге-ажыктарынга дүүштүр ажыктыын бедидери дээш планнаашкын болгаш ажыл-агый органнары доктаамал ажылдаар ужурлуг.

Делегейге экономиктиг кады ажылдажылганы калбак хөгжүдери дээш Совет Эвилелиниң туружу өскерилбес боор артар, чүге дээрге ол тайбыңны камгалаар, улустар аразынга чаварлыышкынны болгаш билчиишкинни ханыладыр сорулгалыг совет даштыкы политиканың делегейге экономиктиг харылзааларга хамаарыштыр боттуг үг-шиин көргүзүп турар принципиалдыг угланыышкын-дыр.

IV. Эргелеп башкарылганың болгаш ажыл-агый чорудулгазының деңнелин шудургу бедидер

Эштер!

XXV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының, үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны, тудугну эргелеп-башкарарының хевирлери болгаш арга-методтарын экижидер талазы-биле эвээш эвес чүүлдер сөөлгү чылдарда кылдынган. Үлетпүр болгаш бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузарының үндезининге эргелеп-башкарылганың ийи, үш чадаланчак системазынче шилчилге боттанып турар. Министерстволарның эргелерин болгаш хүлээлгелерин калбарткан. Оларның чамдызын эде тургускан. Улус ажыл-агыйының негелделеринге дүүштүр чаа министерстволарны тургускан. Нийтилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң база оон ажыктының бедииринин эргежок чугула чүүлү эргелеп-башкарылганы болгаш ажыл-агый механизмин улам ынай экижидери болур деп партия көрүп турар. Ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының болгаш ажыктыг чоруктуң база шынарның бедииринге ооң салдарын күштелдирериниң талазы-биле хемчеглерниң комплекизин партия Төп Комитеди болгаш чазак ажылдап кылган. Планнаашкынны экижидерин, бот-орулга-чарылганы быжыглаарын, материалдыг база моральдыг идиг беримшкиниң күштелдиририн көрүп турар. Ажылдап кылган хемчеглерниң долу боттанары, каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң ажыл-агый чорудулгазының чаа хевиринче чедиишкинниг шилчири дээш министерстволар болгаш ведомстволар, ажыл-агый удуртукчулары шудургу демисежир ужурлуг. Ол чорук бүгү деңнелдерге — ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш экономиканың өске-даа төп органнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, каттыжыышкыннарның база бүдүрүлгелерниң боттарынга-даа улуг ажылды кылып чорударын негеп турар. Бо херекке шүшпен болгаш идепкейлиг эвес чорукка кандыг-даа агартынышкын турбас.

Эргелеп-башкарылганың системазын экижиткениниң ачызында бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниң арга-курлавырлары ам-даа бүгү адырларда долу ажыглаттынмайн турарын практика бадыткап турар. Каттыжыышкыннарның ажыл-чорудулгазының принциптерин кичээнгейлиг сайгарары чугула, бүдүрүлгениң эргежок чугула концентрациязы база специализациязы шупту черлерде боттанып турар бе, ону база көөр херек. Каттыжыышкыннарның болгаш ында кирип турар бүдүрүлге кезектериниң аразында эргелер база хүлээлгелер чөптүг хуваатынган бе? Чамдыктарының эргелерин кызыргаш, өскелериниң эргелерин шуут эрттир калбартыры чедиишкинниг ажылдаарынга таарымча чок болгай. А ындыг чорук херек кырында тургулаар чүве. Чыдынган бар дугуржулгага даянып алгаш, ажылдап кылдынган чиңгине схемаларны он бирги беш чылдың сорулгаларынга дүүштүр тодаргайлаары чугула. Өзүлдени тудуп, бурунгаар шимчээшкинге шаптыкап турар бүгү чүүлдерни чайладыр, а эң дээре амыдыралга хыйаттынган чүүлдерге делгем оруку ажыдар херек.

Организация талазы-биле эң-не ажыктыг структураларны тургузар угланыышкынны уламчылап тура, бистер ведомстволарның аразында харылзаа чок чорууң ажып эртеринче, адыр болгаш девискээр эргелеп-башкарылгазын улам таарымчалыг дүүштүреринче, тускай сорулгалыг программаларны күүседиринче угланган хемчеглерни шудургу боттандырар ужурлуг бис. Барыын-Сибирьниң нефть-газ комплекизин чаңгыс аай бүдүн кылдыр эргелеп башкарарының талазы-биле эң чугула хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар. Адырлар аразының болгаш тускай девискээрлерниң өске ындыг программаларын тургузарда болгаш боттандырарда база ындыг орук-биле чорза эки боор. Ажыл-агый тургузуушкунунга Советтерниң ролюн бедидериниң талазы-биле хемчеглер ажыл-агыйны ажыктыг чорударының, совет кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын улам ынай экижидериниң айтырыгларын адырлар болгаш девискээр барымдаалап шын дүүштүрүп шиитпирлээринче угланган. Советтерниң күүсекчи органнары оларга берген эргелерни амыдыралга долу хемчээл-биле боттандырар ужурлуг.

Эргелеп-башкарарының эң-не эге бажы болза улус ажыл-агыйының планнаашкыны болур. Бүгү-ле план ажылын шынар талазы-биле чаа чадаже көдүрериниң эргежок чугулазын амыдырал негеп турар, ол дээрге бир-ле дугаарында Күрпланга хамааржыр. Үндезин, перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринче, адырлар аразының болгаш девискээрниң эң-не таарымчалыг пропорцияларын тыварынче кичээнгейни мөөңнээри оон амгы үеде кажангызындан-даа артык негеттинип келген. Чоокта чаа СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Күрпланның ажылын экижидер талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ол чурттуң улус ажыл-агыйының бот-боттары аразында харылзаалыг адырларын болгаш районнарын планнаарын, экономиктиг болгаш социал улуг айтырыгларны шиитпирлээрин комплекстиг чорударынче кичээнгейни күштелдирериңче угланган. Оон үндезининге күш-ажыл, материал болгаш сан-хөө курлавырларын чөп ажыглаарын хандырарынга, адырларны болгаш экономиктиг районнарны хөгжүдерде кайызын мурнадырын тодарадырынга, улус ажыл-агый пропорцияларын сайзырангайжыдарынга, эртем-техниктиг ажыдыышкыннарны болгаш чогаадылгаларны амыдыралга боттандырарын дүргедедиринге төп план органының ролюн бедидери эргежок чугула.

Съездиниң ажылдап кылыры чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң угланыышкыны чоокку үеде беш чыл планының делгеренгей болгаш тодаргай даалгалары болу бээр. ССРЭ-ниң Күрпланы, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ол ажылды чорудуп тургаш, бистиң съездивистиң хүлээп алыры Кол угланыышкыннарның даалгаларынга планда айыттынган көргүзүглерниң ылап болгаш ылап-ла дүүшкен турарын хандырар ужурлуг. Ол негелдени амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын чазак бодунуң чугула сорулгазы деп көрүп турар. Боттуг болгаш эки балансылаттынган план партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле чоруттунар бүгү ажылдың быжыг үндезини болуруң чедип алыр херек.

Балансылашкак чорукту бедидериниң дугайын онзалап чугаалаарын күзээн ийик мен. Улус ажыл-агыйының ол-бо участоктарынга тыптып кээр пропорция чок болгаш чедишпестеп ховартаар чорук экономика талазы-биле эвээш эвес когаралды чедирип, ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демиселди нарыыдадып турар. Улус ажыл-агыйының балансылашкак болурунга планнарны эртемге үндезилеп бадыткаарының деңнелин бедидери, планнаашкынның программа-тускай сорулгалыг база баланс методтарын, курлавырларны ажыглаарынга депшилгелиг нормативтерни улам калбаа-биле ажыглаары бараан болур ужурлуг.

Балансылашкак болуру каттыжыышкын болгаш бүдүрүлге бүрүзү, адыр бүрүзү продукция бүдүрерин болгаш хандырарын чогуур хуусаазында, четче ассортимент ёзугаар ылап күүсеткен турарындан дыка улуу-биле хамааржыр. Бүдүрүлгелерниң ажылын үнелээрде оларның керээлиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын барымдаалаар чурум эң-не идиг болур апаар. План болгаш керээ чурумун сагыыры дээш ажыл-агый удуртукчуларындан негелдени күштелдирер деп турар.

Чамдык курлавырларның чедишпезин ажып эртериниң азы ооң чадаарда эвээжедириниң база бир улуг аргазы бар. Ол дээрге бүдүрүлге курлавырларын шын эргелеп башкарары-дыр. Өскелерге чедишпейн турда-ла, хөй-хөй бүдүрүлгелер нормативтен артык дериглерни, чиг-эттү болгаш материалдарны, ылангыя металлды бодунга тудуп турары-биле эптежип болбас. Делегаттарның саналдарында, а ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге, отчёт-соңгулдалыг конференцияларга, парлалгага материал-техниктиг хандырылгада четпестерни барымдаалыг, чөптүг шүгүмчүлеп турар. Материалдыг курлавырларны таарыштыр чедиштирер болгаш оларны чөп ажыглаарынга ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының болгаш ооң девискээр органнарының ролюн күштелдирер, харысалгазын бедидер херек. Күрхандырылганың экономиктиг районнарда туруп турар баазалары аңаа-ла складтар болбас ужурлуг. Олар материалдарны белеткээр база сорттаар болгаш олар-биле хереглекчилерни чогуур ассортиментилиг болгаш бүрүн четче кылдыр өй-шаанда хандырар ужурлуглар.

Экономиканы план ёзугаар удуртуруун быжыглаары-биле чергелештир беш чыл планнын даалгаларының болгаш үр хуусаалыг экономиктиг нормативтериниң үндезининге бот-орулга-чарылганы улам хөгжүдери, өртек доктаадырын, кредитти болгаш сан-хөөнү сайзырангайжыдары, экономиктиг чепсектерниң бүгү аргаларын болгаш стимулдарын идепкейлиг ажыглаары чугула. Мөөңү-биле садарының чаа өртектеринче болгаш тарифтеринче шилчилгени чорудар, ол чорук эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, продукцияны чаартырынга болгаш ооң шынарын экижидеринге, материалдыг курлавырларны камналгалыг ажыглаарынга оларның ролюн күштелдирер, бүдүрүлгелерниң чогумчалыг бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Эң-не чугула айтырыгларның бирээзи — продукцияның бот-үнезин чиигедири. Бүдүрүлгениң орулгалыын бедидеринге, ажыл-агый чорудулгазын үнелээринге ол көргүзүгнүң ужур-дузазын катап тургузар херек.

Эргелеп-башкарарының механизмин сайзырангайжыдары эргелеп башкарылга кадрларының ажыл-чорудулгазының утказының, методтарын болгаш стилин өскертирин, оларның психологиязын эде тургузарын шыңгыы негеп турар. Амгы үениң ажыл-агый удуртукчузу бүдүрүлгениң эртем-техниктиг үндезиннерин, ооң организациязын болгаш экономиказын ханызы-биле сайгарып билир, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү база продукцияның шынары дээш демиселдиң методтарын ажыглап билир, мергежил талазы-биле ханы билиглиг болуруң идей-политиктиг калбак билиг-биле, кижилер-биле ажылдап билири-биле холбаштырар ужурлуг. Аңаа ам ажыл-херекчи чорук, перспективаны көрүп билири, энергия болгаш шудургу чорук, социалистиг тывыңгыр чорук чугула херек. Партияның кижизиткени хөй-хөй муң бүдүрүлге командирлери ажыл-агыйны билдилиг башкарарының үлегери боор болурлар. Олар дээрге, Владимир Ильич Ленинниң чугаалааны-биле алырга, ёзулуг организакчылар, бодамчалыг угааннг база практика талазы-биле тывыңгыр-сагыңгыр кижилер-дир. Ынчалза-даа планныг онаалдаларны эвээшти, курлавырларны хөйнү алыр дээш, боттуг дижир чылдагааннарже чууй каггаш, планнарны эде көөр дээш бүгү-ле күжүн үндүрүп турар удуртукчулар база бар. Ындыг «тывыңгыр чоруктуң» биске херээ чок. Даандырган херек дээш база ажылдың түңнелдери дээш министерстволарның, ведомстволарның, каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының харысалгазын бедидериниң дугайын, чүгле тус черниң болгаш ведомствонуң ажыын бодаар чорукка удур шиитпирлиг демисежириниң, четтүкү органнарның директиваларын болгаш боттарының шиитпирлерин күүседир дээш контрольду күштелдирериниң чугулазының дугайын съездиге чөптүү-биле демдеглээн.

Он бирги беш чылдың даалгаларын күүседири — ажыл-агый кадрларының ажыл-херекчи болгаш политиктиг шынарларын, оларның чаа ёзу-биле ажылдап, ажыктыг чорукче болгаш шынарже шилчилгени боттандырып билириниң үнелел барымдаазы болур. Бистиң ажыл-агый кадрларывыс партияның болгаш чоннуң идегелин алдарлыы-биле шынзыдып шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис!

Социалистиг бедик ажыктыг ажыл-агый чорудулгазы коллективке даянмас болза, ажыл-херекти, ёзулуг ээ ёзу-биле көөрүнге кижизитпес болза, экономиктиг культура чокта, кижи бүрүзүнүң ажылы бедик шынарлыг эвес болза болдунмас. Ол ылап организастыг чорукту негеп турар, ол салдынчак чорук, ажыл чурумун үрээр чорук-биле дүүшпес. Бүгү-ле черлерге корум-чурумну тургузары, ак сеткилдиг эвес ажылдакчыдан шыңгыы негелдени салыры, хожудап турар участоктарны көдүрери — бүдүрүлгениң түңнелдерин экижидериниң бичее эвес аргалары база ол-дур, эштер.

Амгы байдалдарда экономиктиг болгаш социал улуг ужур-дузалыг чүүл болза бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш албан-хаакчыларны улам калбаа-биле киириштирери, бүдүрүлгениң, ажылчы чоннарның күш-ажылының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының бүгү айтырыгларын шиитпирлээринге эң-не массалыг организация болур профэвилелдерниң ролюн бедидери болур. Ам, беш чылдың мырыңай эгезинде, социалистиг чарышты, курлавырларны чөп ажыглаары дээш, ниизы-бүрү чидириглерни болгаш артыкчыларны, бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарны кызырар дээш, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарны узуткаар дээш бүгү чоннуң шимчээшкинин улам-на калбартыры чугула. Ажыл шагы бүрүзү, чиг-эттиң килограмм бүрүзү, энергияның киловатт-шак бүрүзү, капитал салыышкынының рубль бүрүзү бистиң нийти хөрээвиске эң-не бедик үре түңнелдиг-биле бараан болган турар ужурлуг. Партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары чыгдынган дуржулгага, ылангыя СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган чарышты хөгжүдер талазы-биле дуржулгага кичээнгейлиг болуп, мурнакчыларның чедиишкиннерин мөөңнээр болгаш олар бүгүдениң болган турарын чедип алыр ужурлуг. Он бирги беш чыл бистиң маадырлыг ажылчын ангывыстың, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның чаа-чаа чедиишкиннери-биле демдеглеттинер дээрзинге чигзиниг турбас!

Эштер делегаттар!

Коммунизм тургузуушкунунуң болгаш тайбыңны быжыглаарының өндүр улуг херээнге, совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын экижидеринге эрткен он беш чыл планнары төлептии-биле бараан болган. Бистиң чаа, он бирги беш чылывыс база-ла ол сорулгаларга чагыртыр.

Силерге чугаалажып көрзүн дээш кирген «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» төлевилели бүгү чоннуң үндезин эрге-ажыктарын, совет нийтилелдиң улам ынай бүгү талалыг депшилгезиниң негелделерин илергейлеп турар.

Күш-ажылчы кижи бүрүзүнге дыка чоок болгаш эргим тургузуушкун болгаш тайбың деп бот-боттарындан чарылбас сырый холбаалыг ийи билиишкин бистиң планнарывыстың алыс утказы болуп турар. Империалистиг реакцияның болгаш агрессияның күштери идепкейжээн амгы үениң нарын делегей байдалының үезинде, Совет Эвилели, Леонид Ильич Брежневтиң демдеглээни ышкаш, тайбыңны камгалап алыр болгаш быжыглаар дээш, делегейниң чаа дайынын болдурбас дээш, совет улустуң тайбың тургузукчу ажылын хандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр. Бистер чурттуң камгалалын быжыглаарынче могаг чок кичээнгейни моон соңгаар-даа салыр бис. Бистиң маадырлыг Чепсектиг Күштеривис империалистиг күштерниң шериг талазы-биле артык болуруң чедип алыр дээн оралдажыышкыннарынга удур идегелдиг туржур бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле хандыртынган турарынга чигзинмейн барып болур.

Бистиң партиявыс болгаш чонувус бүгү чедип алыышкыннарының өндүр улуунга чоргаарланып, келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар.

Мурнувуста — коммунизм дээш, тайбың дээш күжениишкинниг чогаадыкчы ажыл туруп турар.

Кайгамчык улуг тургузукчу ажылды бүдүрерде, «бодундан чогуур медерелдиг, идейлиг чорукту, карак кызыл, чүткүлдүг чорукту тып алыр херек...» деп, улуг Ленин чугаалап чораан.

Революстуг демиселдиң, чаа нийтилелди тургузарының бүгү маадырлыг оруу ол кайгамчыктыг шынарлар ленинчи партияда, өндүр улуг ишчи, демиселчи болгаш тургузукчу совет улуста сиңниккеп дээрзин көргүскен.

Коммунизмниң өндүр чаагай идеалдарынга хей-аът кирген, партияның углап баштап база организастап турары массаларның чогаадыкчы ажылы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралга чедиишкиниг боттанырының быжыг магадылалы ол-дур.

Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эви делгерезин!
Совет улус делгерезин!
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

(Эш Н. А. Тихоновтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС — 00477.